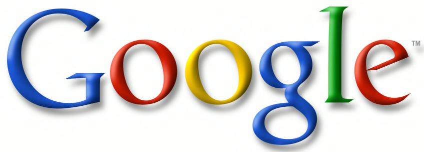

Google

Geo Duffield

Section

No

HERMANNI VENEMA

COMMENTARIUS

AD

PSALMOS

LXV — LXXXV.

QUO

SINGULORUM ARGUMENTUM, TEMPUS ET HYPOTHESIS EXPLICANDI INPRIMIS STUDIOSE INQUIRITUR, EORUMQUE PARTES CONTINUA PARAPHRASI ET SELECTIS OBSERVATIONIBUS ILLUSTRANTUR.

LEOVARDIÆ,
Apud H. A. DE CHALMOT, MDCCLXVI.

VIRO NOBILISSIMO
ET AMPLISSIMO

D. EPONI SJUCK A BURMANIA,

CONSULI DOCKUMANO,

ET

PRÆPOTENT. FRISIÆ ORDINUM
DEPUTATORUM COLLEGIO
ADSCRIPTO, ETC. ETC.

*STIRPIS NOBILITATE NON MAGIS ILLU-
STRI, QUAM EAM ILLUSTRANTI,
DOTIBUS ET VIRTUTIBUS SIN-
GULARIBUS CONSPICUO,*

EXIMIO POLITICO, HISTORICO
ET POETÆ,

NEC MINUS IN RERUM DIVINARUM AC SCRIPT.
S. COGNITIONE VERSATO, ERUDITO-
RUM AC THEOLOGORUM, EO NO-
MINE DIGNORUM, FAUTORI.

CUJUS

CUJUS SINGULARI FAVORE ET AMICITIA PER DIMIDIUM JAM SECULUM, AB IPSA JUVENTUTE USQUE IN HOC ILLUSTRI FRISIORUM ATHENÆO, DUM UNA STUDIIS INCUMBEBAMUS, INITA, SINE ULLA INTERRUPTIONE AD HOC USQUE TEMPUS GAVISUS SUM, MEQUE CONDECORANDUM ESSE CONFIDO IN POSTERUM.

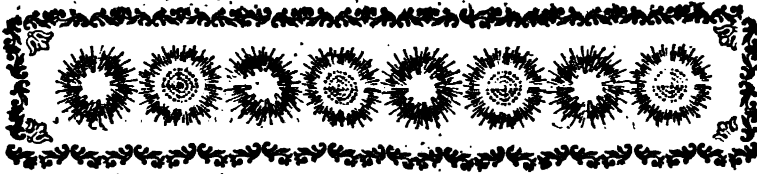
HUNC QUARTUM COMMENTARII IN PSALMOS TOMUM

IN GRATI ANIMI SIGNUM, ET SUMMÆ MEÆ ÆSTIMATIONIS AC AMICITIÆ PERPETUUM MONUMENTUM

CUM OMNIGENÆ BENEDICTIONIS DIVINÆ ADPRECATIONE,

DEDICAT

H. VENEMA.

COMMENTARIUS

AD

PSALM. LXV.

1. *Præcentori Psalmus Davidis, canticum.*
2. *Tibi æquata laus ô Deus! in Tsione* sit & erit; *Tibique solvetur votum.*
3. *O audiens* preces! *ad Te veniet omnis caro.*
4. *Actiones iniquitatum patentiores præ me sunt, defectiones nostras tu expiabis.*
5. *Beatum! quem elegeris, & adpropinquare feceris, ut inhabitet atria tua: satiabimur bono,* seu *ubertate, domus tuæ, sancto palatiorum tuorum.*
6. *Verenda,* vel *terribiliter, in recto-rigido respondebis nobis, Deus salutis nostræ. O præsidium! comprehendens fines terræ & maris longinquos,*
7. *Firmans montes robore suo, succinctus virtute prævalente,*
8. *Compescens fragorem marium, fragorem fluctuum eorum, & æstuationem populorum.*

A

9. Et

9. *Et timebunt incolæ finium a signis tuis;* incolas *egressuum mane & vespere lætum tinnire facies.*
10. *Visitasti terram, & irrigaveris eam, multum ditaveris eam, e rivo Dei aquis pleno aptaveris frumentum ipsorum. Quia,* vel *nam, sic disposuisti eam,*
11. *Sulcos ejus irrigare, descendere facere cæsuras,* vel *aggeres ejus, tenuibus densisque pluviis undare eam facies, germini ejus benedices.*
12. *Coronasti annum bonitatis,* vel *ubertatis, tuæ; &,* vel *tunc, orbitæ tuæ stillabunt pinguedinem.*
13. *Stillabunt* pinguedine *pascua deserti, & exsultatione colles cingentur.*
14. *Vestientur regiones,* vel *montes, ovibus, & valles cooperientur tritico. Jubilabunt, etiam canent.*

PROLEGOMENA.

§. I.

Argumentum præstantissimi hujus Psalmi est *tum* δοξαστικὸν, seu celebratio Dei super illustrissimis potentiæ, justitiæ & bonitatis, signis & effectis in Ecclesia & mundo conspicuis; *tum* εὐχαριστικὸν, seu gratiarum actio pro insignibus beneficiis in Ecclesiam & mundum collatis ac conferendis; simul & Tsionitarum, & omnium hominum, ad Deum laudandum excitatio, quæ de prædictione aliquid trahit, quatenus, tale quid in Ecclesia & orbe futurum esse, insinuatur. Quæ signa & beneficia recensentur partim *spiritualia*, quibus populus Dei in Ecclesia gaudet, in remissione peccatorum, & omne genus bonis, quæ hominem beatum reddunt, sita, partim *corporalia*, hominibus per orbem in genere, & populo Dei in specie

specie concedi solita, quibus societates conservantur, & pacantur, & terra fœcundatur, ut omnia ad hominnm sustentationem & delectationem abundantissime suppetant. Argumentum itaque est generale, omnibus temporibus congruum, in specie lætis & prosperis, quibus Deus aliqua ejusmodi specimina repræsentat. Quare in *characteres* & verum argumenti conspectum inquirere, opus non est.

§. II. De *tempore* itaque & *occasione* Ps. compositi a Davide, pro autore habendo secundum inscriptionem, nihil certi constat. Inscriptio Ps. in versione Vulg. & nonnullis editionibus LXX. Int. habet, *canticum Jeremiæ & Ezechielis populo transmigrationis cum inciperent exire*, nimirum ex Babylonico exilio: sed nullius est autoritatis, nec his prophetis, ante mortuis, convenit, nullum quoque indicium hic occurrit exsilii, aut liberationis; ne dicam, *Davidi* Ps. adtribui in titulo, a quo non est ulla discedendi ratio. Forte inscriptio inde orta est, quod traditio aliqua habuerit, hunc Ps. fuisse ab illis prophetis populo commendatum, ut tempore liberationis istius caneretur, ad fidem & spem ejus corroborandam. Sed de eo nihil adfirmari potest. Rectius longe illi instituerunt, qui, finita plaga sterilitatis terræ & famis causa Gibeonitarum, a Saulo vexatorum & expulsorum, nec a *Davide* vindicatorum, inflicta, 2 Sam. XXI. Ps. volunt compositum esse; licet male adjungant judicium *pestis*, 2 Sam. XXIV. tanquam ejusdem fere temporis; cum illæ plagæ longo temporis intervallo fuerint disjunctæ, de quo hic non est disputandi locus. Ne minimum quoque hic occurrit *pestis* indicium, aliqua *famis*, & causæ Gibeonitarum sese videntur offerre; maxime in fusiore descriptione fertilitatis terræ, tanquam insignis beneficii; quo digitus ad præcedentem sterilitatem videtur intentus; quemadmodum vers. 8. adludi censeri potest ad motus populorum vicinorum contra Israelem, tempore Davidis sedatos; quod haud diu ante sterilitatem & famem illam, ex mea opinione, contigit. Utique hic ipse casus, quo Deus Gibeonitas, vindictam a

Deo petentes & consecutos, exaudivit, *occasionem* dare potuit sese in laudes Dei effundendi, tanquam qui extraneorum quoque preces audiat, vers. 3. & Gentium quoque curam habeat: nec non peccata populi, quæ ipsi causa Gibeonitarum incumbebant, remittat; & terræ Israeliticæ, per sterilitatem modo adflictæ, luculenter succurrat, vers. 10. Sed nihil de his omnibus adfirmaverim; nec ad intellectum Ps. multum facit, *tempus* & *occasionem* præcise scivisse; cum argumentum ejus sit generale, ut modo vidimus.

§. III. *Scopus* est, formulam Deum laudandi tanquam unicum & liberalissimum omnium bonorum, in Ecclesia & mundo, autorem, populo in manus tradere; & omnibus in sancto hoc opere præire, omnesque ad id excitare; præterea spem Ecclesiæ de nomine Dei per totum orbem aliquando celebrando confirmare. Excitantur enim non simpliciter homines qualescunque per orbem ad Deum laudandum, sed illud futurum aliquando esse insinuatur, ut verba fut. temp., quibus utitur poëta, haud obscure indicant. Unde etiam de *usu* Ps., & publico & privato, facile colligitur, per omnia tempora. *Publico* usui non tantum, sed & *privato* fuisse dicatum, ex inscriptione colligi potest. *Præcentori Psalmus Davidis*, non simpliciter habetur, sed & שיר *canticum* additur; ut ab unoquoque & ubique canendum esse indicaretur. Alia enim ratio hujus vocis additæ non suppetit aptior.

§. IV. Ad *structuram* Ps. pertinet, quod continuum sit ad Deum adloquium, ne quidem vers. 7. interruptum, ut suo loco patebit: *stylus* sit facilis & emphaticus, simul elegantibus figuris interstinctus: *ordo* denique, quo decurrit, naturalis. Constat enim Ps. ex *propositione* & ejus deductione, ac demonstratione; quæ duæ *generales* partes sunt, in quas dividitur. I. *Prior* occurrit, vers. 2 & 3. qua dicuntur in Tsione laudes canendæ, & vota solvenda, totus vero orbis eum adoraturus. II. *Posterius materiam* & *rationem* laudationis exhibet; & opera ac beneficia Dei recenset in Eccle-

siam & mundum conferenda; in *eam* vers. 4 & 5. in *hunc*, vers. 14. De quo postea distinctius.

ANACRISIS.

§. V. Ad *hypothesin* Ps. exponendi *tria* pertinent *observata*, quæ Interpreti semper ob oculos versari debent. 1. *Primum* est, perpetuam fieri adlusionem ad felix illud tempus, quo Ps. compositus est; cujus lineæ hic ducuntur. Quod tempus supra definivi. 2. *Secundum* est, opera & beneficia Dei, cum Ecclesiæ, tum mundi, respectu, quæ hic memorantur, & laudationis Dei per orbem materiam constituunt, generalia esse, & secundum litteram intelligenda, spiritualia & corporalia, quæ Deus, tanquam populi sui Deus fœderatus, & mundi rector æquus & benevolus, variis vicibus præstat, & quorum respectu per totum orbem adorari, coli & celebrari, meretur, ac debet. 3. *Tertium* est, felicia sub Messia depingi tempora, quibus Ecclesia per orbem foret diffusa, & pax, ac omnium bonorum, spiritualium & corporalium, abundantia conspiceretur in orbe, ac Deus in lætitia ubique celebraretur cum gratiarum actione. Quem conspectum propheticum phrases, vera sua emphasi sumtæ, facile exhibent, & sequentes duo Ps, huic propterea subjuncti, confirmant; ut suo tempore patebit. Quæ felicia tempora subinde quidem experta est Ecclesia Christi, minore majoreve gradu; sed adhuc exspectat, & sub finem seculorum vera sua emphasi, secundum constantem verbi prophetici doctrinam, experietur.

EXPLICATIO.

§. VI. *Propositio*, qua Deum in Tsione a Tsionitis, & omnibus per orbem hominibus, laudari debere, & laudandum

esse,

esse, ac adorandum, declaratur, ita habet vers. 2, 3. *Tibi aequata laus, o Deus! in Tsione* sit et erit; *tibi solvetur votum. O audiens preces! ad te veniet omnis caro.* h. e. Tibi congrua et perennis laudatio ac celebratio sit eritque in Tsione! o Deus! votaque quæcunque concepta ibi solvantur, solventurque: quin, cum tua sit laudabilis adfectio audire preces, et iis adnuere, a quibuscunque etiam fiant, modo pie et debite fusæ, veniant, venientque ad Te in Tsione omnes per orbem homines, qui votorum cupiunt fieri compotes, ut te ibi adorent ac invocent. Præsupponitur, Tsionem esse habitaculum Dei veri, et sedem religionis; quod expressius adfirmabitur, si *in Tsione* quoque cum *Deo* connectatur; quod potest; cum æque ad Deum ac ad laudationem Dei referri possit, ut recte Gejerus. Quod si LXX. Interprerum editioni, Ald. & Compl., legerunt etiam Eusebius et Theodoretus, ac Vulg. versioni, quæ habent, εὐχὴ ἐν Ἱερουσαλὴμ, *votum in Jerusalem*, aliquid tribuendum foret, nomen שלם *Salem* per verbum ישלם absorptum fuisse, statuerem, uti *Tsion* et *Salem* pro Hierosolyma conjunguntur, Ps. LXXVI: 3. Sicut Tsion, proprie et litteraliter dicta, tempore Davidis jam talis fuit, cum arca in eum montem est translata, quod jam acciderat, et postea semper, durante œconom. V. mansit; sed sensu spirituali Ecclesia Christiana, in specie originalis, primæva et Apostolica, facta est, et manet in perpetuum. Adfirmatur nunc, Deum esse decenter et perpetuo ibi laudandum ac colendum a Tsionitis non tantum originariis, sed et omnibus per orbem hominibus, sese eo conferentibus. Prius vers. 2, posterius vers. 3. traditur. *Prius* nihil habet difficilis, nisi in voce דמיה, quæ varie redditur et exponitur: mihi videtur laudationem denotare Deo congruam, et perennem; quod sicut huc unice quadrat, ita vocis potestati apte respondet. Radices enim דום, דמה, et דמם, quæ sororiæ sunt, primariam habent significationem in *aequatione liniendo facta*, seu linitione in æquum et planum; unde dicunt *aequari*, *ex-*

planari;

planari; et inter alia fluxit usus 1. effigiandi, adsimilandi, 2. perennandi, seu æquo in statu permanendi; sicut apud Arab. *adfigi*, compingi firmiter; & tenacissimam immobilitatem signat, etiam in Script. *Laudatio* Dei itaque *æquata* est *cum* Deo congrua, & ei respondens, *tum* perennis. Quod huc recte convenit. *Posterius* nihil habet, quod moram injicit; modo notetur 1. Deum adpellari *audientem preces*, quatenus, sine discrimine personarum, quorumcunque preces, modo pie fusas, exaudit; Judæorum non tantum, sed & gentium; ut est Act. x: 34, 35. Quam sensus amplitudinem & phrasis, quæ generalis est, & sequens membrum clare adfirmat. Sequitur enim, tanquam ejus consequens, *omnem carnem ad eum venturam.* 2. *Venire ad Deum*, scilicet, ut adoret, invocet & eum colat, non simpliciter dicere *ad Deum accedere*, sed *Tsionem* venire ad Deum adorandum: modo enim dictum erat, Deum in Tsione laudandum esse; quo itaque referendum etiam est, *venire ad Deum*; quare etiam non אל sed עד habetur, proprie *usque ad Deum*; seu ad locum habitationis Dei ad Deum adorandum. Sicut proselyti & gentiles Deo Hierosolymis supplicare solebant, seu animo saltem eo verso; ita tempore Messiæ Deum in Ecclesia Apostolica habitantem, & in communione ejus: Conf. Jes. II. LXVI: 23. & alibi sæpe. Sensus itaque est, Deum ea ratione in Tsione laudari ac coli debere, coli ex parte, & celebrandum esse deinceps magis a Judæis & Gentibus per totam terram.

§. VII. In *propositionis* deductione & confirmatione recensentur varia justitiæ & bonitatis Dei signa & effecta, & illustria beneficia, quæ omnes ad Deum laudandum excitare debent, & excitabunt reapse; א: Ecclesiæ Tsioneæ; ב. mundi respectu. א. *Tria* memorantur, quoad Ecclesiam Tsioneam, vers. 4—6. in priore membro, α. *Primum* & capitale, ac omnium reliquorum fons, est peccatorum, cum prævaluerint, gratuita remissio, vers. 4. his verbis: *Actiones iniquitatum valentiores præ me* sunt: *defectiones nostras*

ſtras tu expiabis, h. e. Iniquitates, actionem judicialem, longe validiorem quam ut refutari poſſit, cum contra me inſtituerint, & vindictam poſtulaverint, quam effugere per me non poſſum; tu, o Deus! defectiones & delicta noſtra, ſumtoredemtionis pretio, condonabis, nosque ab eorum effectis liberabis. Prius membrum cum in præt. occurrat, & poſterius in fut.; oportet prius habeat conſpectum antecedentis, quod hic ponitur, ſive jam adſit, ſive futurum ſit: adeoque ſenſus eſt, quem in paraphraſi expreſſi: quum, vel quando prævaluerunt — *tunc* tu condonabis. Præterea voces, *iniquitates*, *defectiones*, elegantiæ cauſa diviſæ, ſecum ſunt connectendæ, acſi legeretur, *actiones iniquitatum* & *defectionum* mearum & noſtrarum valentiores ſunt me & nobis &c. *Iniquitates & defectiones* in peccatis deſcribendis & adgravandis ſæpe conjunguntur: uti notum eſt. Denique cum in priore membro dicat מני *præ me* in ſing., & in poſteriore *defectiones noſtras* in plur. memoret; rurſus elegantiæ orationis id tribuendum, & ita eſt accipiendum, acſi haberetur; *iniquitatum* & *defectionum*, mearum & noſtrarum. Non itaque neceſſe eſt ut pro מני legatur מנו vel ממנו, *præ nobis*, uti LXX. acceperunt, repugnantibus reliquis verſionibus antiquis. Voces & phraſes nihil habent, quod noſtram requirit operam, niſi *prima* דברי, quam *actiones judiciales* verti. Interpretes paſſim, eam vocem redundare, putant, & vertunt *iniquitates*. Sed loca, quæ adfert Gejerus ad illud illuſtrandum, non ſufficiunt, de quo hic plura non dicam; & vox דבר hic exſerit uſum forenſem & judicialem, quo *actionem* denotat in judicio contra aliquem inſtitutam, ac agitatam: ut Pſ. CXII: 5. Jer. XXXVIII: 5. & verbum דבר frequenter; de quo alibi ſæpe dixi, ut ad Pſ. XXXVII: 30. L: 1—7. LI: 6. & ad Jer. variis in locis. *Actiones iniquitatum* itaque ſunt, quas iniquitates, a nobis perpetratæ, inſtituunt contra nos in judicio, ut condemnemur & puniamur. Quem conſpectum, per fictionem perſonæ, *peccata* recte gerunt, & in negotio *juſtificationis*

nis nostræ coram Deo, quod ad verum ejus conspectum multum facit, omnino habent, quare *peccatum condemnari* dicitur per justificationem, Rom. VIII: 3. *Actiones* autem iniquitatum dicuntur *prævalere præ nobis*, quatenus valentiores & fortiores sunt, quam ut aut negare aut refutare eas possimus, nosque postulationi pœnarum, quam intendit actio peccati, subducere: adeo ut nullum supersit refugium, quam ad clementiam & gratiam Dei judicis. Conf. Ps. CXLIII: 2. CXXX: 3, 4. Verbum גבר genuina sua notione denotat vim, seu virtutem *prævalentem*, *victricem* & *victoriosam*.

§. VIII. Videamus nunc, quid sibi hæc verba velint, et quo tendant. Secundum hypothesin, in anacrisi jactam, David 1. insinuatum voluit, se & populum, gravi reatu obstrictum, ac a Deo punitum, cum peccato, vindictam exigenti, succumberent, remissionem peccatorum esse consecutum, &, peccato expiato, a judicio famis, ipsi inflicto, liberatum: uti ex 2 Sam. XXI. constat: 2. generalem veritatem & doctrinam de remissione peccatorum, quæ in Ecclesia Tsionea conceditur, tradit; quæ habet, peccata, quæ nos reatui subjiciunt, non nisi a Deo remitti, & hoc beneficium concedi omnibus pœnitentibus & credentibus, seu veris Tsionitis. Quod est facillimum. 3. Denique prophetice, *cum veram peccatorum* expiationem suo tempore a Messia faciendam, quum peccata maxime per mundum & Ecclesiam invaluerunt, Dan. IX., repræsentat, tanquam omnium bonorum fontem, *tum* etiam Deum, prædicit, continuo Ecclesiæ, si peccatis fuerit inundata, & pessum videretur itura, gratia sua adfuturum & peccata remissurum, eorumque effecta ablaturum esse. Conf. Jes. LIX: 20. & alia in loca.

§. IX. β. *Secundum* bonum est liberum veræ religionis exercitium in Tsione, & bonorum communionis Dei participatio ad satietatem usque, vers. 5. *Beatum! quem elegeris & adpropinquare feceris, ut inhabitet atria tua: satiabimur bono domus tuæ, sancto palatiorum tuorum.* h. e. Cum felicem

tem & beatum prædicare fas sit, qualiscunque sit, vel Sacerdos & Levita, vel quivis alius, cujuscunque nationis & ordinis, quem tu e mundo selegeris, & cui jus ac potestatem, occasionemque, dederis, ut atria tua inhabitet, te ibi colendo, & coram fruendo; nosque inter eos simus, quibus hæc felicitas, partim contigit, partim concedetur amplius; jure & nos beatos pronunciamus, *cum bono domus tuæ*, & *sancto palatiorum tuorum*, seu omnigena benedictione, ex cultu & præsentia tua oriunda, simus *saturandi*, seu ad plenam animi & desideriorum satisfactionem explendi. Verba continent *thesin*, & ejus deductionem; *thesis* seu propositio est, *felicem esse eum, quicunque sit, quem Deus elegerit & adpropinquare fecerit, ut inhabitet atria ejus*. Quæ verba nihil habent inpediti. Quoad structuram orationis, duplex hic est notanda ellipsis; *altera* pronominis אשר *quem* in principio post אשרי, ut plene sit, *beatum, quem elegeris*, quæ, licet satis frequens sit, hic rectius statuitur omissa propter vocem earundem litterarum, quæ præcessit; *altera* vero particulæ conjunctivæ ו *&*, pro *ut*, in verbo ישכן *habitabit*, pro *& habitabit*, quod est, *ut* habitet, nam eum usum finalem sæpe præfert ו *&*. Quod vero ad sensum adtinet 1. *inhabitare atria Dei* est in domo cultus Dei adesse frequentem, & actuosum; omnes cultus Dei partes, in meditationibus piis, precibus, hymnis, & cujuscunque generis oblationibus, secundum præscriptum Dei, continuo & pie obeundo & explendo. Quod non est difficile. Conf. Ps. XXVII: 4. & LXXXIV: 5. & ibi dicta. 2. *Eligere Dei & adpropinquare facere*, nihil aliud significat, ac jus, potestatem & occasionem dare id faciendi. 3. Extenditur illud privilegium ad *unumquemque*; proprie pertinet ad Tribum Leviticam, adeoque Sacerdotes & Levitas, quibus verba etiam proxime conveniunt, ut notum est, sed hic latius ad qualescunque porrigitur, qui suo etiam modo dici possunt *domum Dei inhabitare*; uti liquet ex Ps. modo citatis: sed simul innuitur, eos in consortium personarum sacrarum

ea

ea ratione venire; imo sensu sublimiore, de quo mox, eos veros, sed spirituales, fore sacerdotes, ut sub N. T. Licet vero qualitates eorum præcedentes, quos Deus *eligit* & *adducit*, non memorentur, res ipsa tamen requirit, eos hic intelligi, qui cum Davide Ps. XXVII. dicere possunt, *se id unum petere & quærere*. Quod verbo tetigisse suffecerit. 4. *Felicitas* vero, quæ hic memoratur, intelligitur quæcunque & qualiscunque, ac summa. Quæ mox in *deductione* explicatius traditur, cum subjungitur, eum *satiandum esse bona domus Dei ac sancto palatiorum ejus*: sic enim recte vertitur, ut sit *boni*, modo memorati, accuratior demonstratio, seu restrictio. *Bonum domus Dei* enim per epitheton *sancti* definitur, cum ne illud ad esum & potum simpliciter restringeretur, tum, ut singulare, nec omnibus commune, esse bonum, quin *divinum* & summum esse, declaretur. *Bonum* itaque *domus Dei*, & *sanctum palatiorum*, *seu palatii*, κατ' ἐξοχὴν sic dicti, *ejus*, sive *cœlorum*, est præstantissima illa & singularis benedictio, qua Deus genuinos suos cultores prosequitur, cum animæ tum corporis respectu, in hoc non tantum, sed & futuro seculo. Alias adpellatur, *amœnitatem Dei videre*, & *bonitatem ejus*. Ps. XXVII: 4, 13. *pinguedine domus ejus irrigari*, & *torrente deliciarum ejus potari*, Ps. XXXVI: 9. ubi vid. dicta. Alluditur quidem ad *oblationes* quascunque *Deo sacratas*, de quibus quoque vescebantur personæ sacræ; sed in genere quamvis *benedictionem*, in primis spiritualem & cœlestem, exhibent, quæ desideriis nostris rationalibus satisfacit: ut ad l. c. exposui. Quod magis elucescet, si per *palatia* Dei, non tabernaculum, modo *domum* Dei dictum, sed *cœlum* intelligamus, convenienter stylo Davidis: de quo alibi [a]. egi, quod alias *palatium sanctitatis* Dei adpellatur: quod & hic tacite *per sanctum palatiorum tuorum* insinuatur. *Sanctum* enim palatiorum Dei est, quod ex palatiis *sanctitatis* Dei datur, & eorum naturæ convenit.

[a] Ad Ps. V: 9. & XXVII.

§. X. Peculiarem meretur animadverſionem, quod non dicat, ut nexus ſermonis poſtulare videbatur, *ſaturabitur*, ſcilicet is, *quem elegeris* &c. ſed in prima perſ. plur. *ſaturabimur*. Quod commodius expediri non poſſe videtur, quam per reticentiam apodoſios ſeu redditionis, & adplicationis, quæ addita orationem reddet ſatis concinnam; hac ratione: *beatum unum quemque*, *quem elegeris*, — — — beatos itaque nos, quos elegiſti — — — *ſaturabimur*. Scilicet uti nos, ita quicunque alius, quem adſumſeris, ut nobiscum domum tuam inhabitet. *Propoſitio* generalis eſt, ſed in ejus explicatione, ſeu *beatitatis* demonſtratione, flectit ſermonem ad ſe & ſocios, et in prima perſona loquitur; hac utique ſub hypotheſi, quod ipſi inter eos ſint, quos Deus *elegerit*, & *adpropinquare fecerit*. Propoſitionem vero generalem fecit, ut latius ad quoscunque, quibus Deus hoc privilegium, quo ipſe nunc cum ſuis fruebatur, concederet, extenderet; et ſenſum redderet ampliorem. Inſinuat itaque David, ſe votorum ex parte factum eſſe compotem, et, quod ſæpe in exſilio expetierat, nunc domum Dei in Tſione collocatam in pace et libertate adire poſſe, ac benedictione cultorum Dei frui. Significat vero, alios quoscunque ad hanc felicitatem eſſe deinceps adducendos, ſicut nunc Gibeonitis rurſus licebat, ita et poſtea multos alios hac prærogativa beandos eſſe; ita ut, quod ſupra dixerat, *omnis caro* ad Deum in Tſionem veniret; denique felicia ea tempora adfulſura, quibus Eccleſia Dei pomœria per orbem extenderet, et bona majore emphaſi, *ſancta* & *ſpiritualia*, dispenſarentur, omnesque, qui eorum participes fierent, *ſacerdotes* forent; ad quos, ut ſupra dixi, phraſes proprie pertinent.

§. XI. γ. *Tertium* bonum in Tſionem conferendum, in eo ponitur, quod Deus ſecundum vota ejus cauſam ejus contra hoſtes fortiter, et cum ſumma majeſtatis demonſtratione, ageret; eos ſubigendo, & Tſionem omni felicitate cumulando, verſ. 6. his verbis: *verenda*, vel terribiliter, *in*

in recto-rigido respondebis nobis, Deus salutis nostræ, h. e. Sicut peccata nostra condonabis, & nos te libere ac multiplici cum benedictione colere facies; ita remp. nostram fortiter contra hostes tueberis, & nobis justitiam terribilibus cum signis facies, nostraque vota abundanter implebis. Phrases sunt selectæ, & emphaticæ, paucis illustrandæ. Vox נוראות, proprie *terribilia*, hic adverbialiter occurrit, & *terribiliter* vertenda; & sedem habet in *vibratione*, ac *coruscatione*, unde ad *timorem* transiit, & concussionem animi ac corporis; adeoque *terribiliter* respondere est cum magna vibratione coruscante, quæ reverentiam his, & timorem ac horrorem concutientem incutit aliis. De quo dixi ad Ps. XLV: 5. Additur בצדק, proprie in *recto-rigido*, dein in strenuitate & vigore inflexili, nec non in *veritate* & *justitia*; adeoque invincibiliter, secundum promissa Dei, et convenienter *justitiæ*, veraciter et *juste* respondere. Sed quid sibi vult, cum dicunt, *respondebis nobis? nobis* scilicet Tsionitis, qui populum tuum constituimus, et te rite colimus; *nobis* præterea cum hostibus contendentibus, qui nobis controversiam movent, et male volunt, *nobis* denique petentibus et quærentibus stabilitatem reip. et Ecclesiae, ac omnigenam felicitatem & salutem; talibus *nobis respondebis*, dicit, h. e. in favorem & gratiam nostram, & secundum vota nostra; adeoque causam nostram agendo, & decidendo secundum nos, & desideriis nostris satisfaciendo; eaque ratione nos firmando, & felices reddendo, & adversarios nostros confundendo, ac subigendo. Quæ omnia verbo *respondendi* recte censentur comprehensa: *respondet* doctor & judex controversiarum, cum eas decidit, & finit, uti Ps. XLV: 5. *responde recto-rigidum;* vindex & omnisufficiens, cum suos liberat & omnibus adfluere facit bonis: quam significationem præfert ענה Hos. II: 23. Eccles. X: 19. Jes. XLI: 17. & alibi; Dicit quoque radix proprie *fluere*, *adfluere*, *adfluere facere*; unde reliquæ notiones fluxerunt, *respondendi*, *succurrendi*, etiam *depressum faciendi*, etc. Quo itidem facit

est titulus *Dei salutis nostræ*, quo Deum ornavit; ut facile intelligitur. Ceterum, sicut David ad statum reip. præsentem alludit, quo Deus in hostibus subigendis & rep. fortunanda per Davidem *terribiliter in recto-rigido responderat*, ita spem suam testificatur non tantum, & vota sua expromit, Deum in posterum eadem ratione cum populo identidem acturum esse; sed & prædicit illud futurum esse. Quod populus cum Judæus tum Christianus etiam sæpe expertus est: uti satis notum est. Loquitur autem in genere, & eousque, quo dixi, extendi potest.

§. XII. 2. *Mundi* respectu *duo* imprimis recenset illustria potentiæ, justitiæ & bonitatis, Dei signa & effecta, quæ sicut materiam Deum timendi & laudandi præberent ac rationes, ita etiam celebrarentur per orbem: *prius* est, quo Deus montes format, & motus turbidos ac sonoros marium ac populorum compescit, omniaque serena reddit in orbe & tranquilla; *posterius* est, quo terram reddit fertilem, & omnia ad vitæ sustentationem abundanter suppeditat. *Prius* vers. 6—9. *Posterius* vers. 10—14. *Prius*, his verbis: vers. 6—9. *O præsidium! comprehendens fines terræ & maris longinquos, firmans montes robore suo, succinctus virtute prævalente, compescens fragorem marium, fragorem fluctuum eorum, & æstuationem populorum, & timebunt incolæ finium a signis tuis, incolas egressuum mane, & vesperæ lætum tinnire facies*, h. e. o Deus, locus præsidii & securitatis totius universi! qui manu continet & mensurat fines globi terraquei, quam longinquos, & late extensos; qui montes robore suo firmat, & stabiles reddit, immenso succinctus robore, heros invincibilis, qui, sicut marium fluctus sonoros & terribiles, ita æstuantes populorum, omnia susque deque vertentium, motus compescit, & sedat; incolæ *finium*, seu septentrionalis ac australis plagæ, nec non *egressus mane ac vesperæ*, seu orientis & occidentis, potentiæ, justitiæ ac bonitatis tuæ signa advertentes, sicut te metuendi & laudandi habebunt abundantissimam materiam, ita quoque te

aliquando

aliquando metuent, & celebrabunt. *Tres* sunt pericopæ partes, quarum in *prima*. *α*. Deum compellat aptissimo epitheto, sermone ad eum verso, vers. 6. *præsidium*, h. e. ô præsidium! & locus securitatis totius universi, in quo cuncta subsistunt, & secure quiescunt, qui omnia tutatur, conservat & dirigit. Vocabulum מבטח per se stat, & tanquam epitheton, a quo Deus describitur, considerandum, & latissime ad totum universum extendendum est; uti vers. 3. habuimus, quo Deus ea ratione adpellatus est *audiens preces*. Forma vocis nos ducit ad cogitandum de *loco* securitatis, adeoque dicit *præsidium*, ut Jer. XVII: 7. Prov. XIV: 26. מבטח עז *præsidium refugii*, Jer. XLVIII: 13. vel, quod eodem redit, *securitatem*, & quidem summam, ut משמן *præpingue*, מחמאת *præmolle butyrum*, & alia. Sic Prov. XXI: 22. עז מבטחה *asylum summæ securitatis*, Jes. XXXII: 18. *mansiones* מבטחים *complanatissimæ securitatis*. Significatur itaque, Deum esse ipsissimam *securitatem* & certissimum *præsidium*, sive agnoscatur ab hominibus, & ei fidatur, sive non; esse autem talem in genere, adeoque *totius universi*, quatenus omnia in *ipso subsistunt*, Col. I. & ipse *omnia fert verbo potentiæ suæ*, Heb. I. *in ipso sumus & movemur*, Act. XVII. Cujus respectu etiam *petra seculorum* vocatur, Jes. XXVI: 4. etc.

§. XIII. *β*. In *Secunda* parte pleniorem dat tituli hujus descriptionem, nonnulla potentissimæ hujus curæ, qua se præsidium & securitatem universi præstat, proferens, vers. 6—8. Quorum *α*. *primum* est, Deum continere & mensurare fines orbis terraquei, quam longissime etiam distantes, vers. 6. *comprehendens fines terræ & maris longinquos*, vel *qui comprehendit* fines etc. prout כל pro præt. sumatur aut partic., quod utrumque potest & perinde est: sensus est, Deum orbem terrestrem sua potentia & cura, usque ad fines ejus latissime a se invicem dissitos, adeoque totum orbem, quam late patent, in omnibus suis partibus, conservare, & dirigere. Vocabulum itaque כל non est nomen aut particula, *omne* aut universitatem denotans, ut accipi solet, & cum

fines

fines terræ conſtrui; hoc ſenſu, quod Deus ſit *fiducia omnium finium terræ;* ſed verbum eſt præt. vel particip., a radice כול proprie *continere*, intra ſe *convolvere*, inde *menſurare*, & in כלכל *ſuſtentare*, *moderari*. Ita noſtrum כל occurrit, Jeſ. XL: 12. Jer. XVII: 9. ubi מכל eſt pro מי כל *quis capit*, *menſurat* cor; ut ibi vidimus, nec non c. XXXI: 40. Quæ interpretatio, ſicut loco eſt aptiſſima, ita vulgata habet, quod offendit, inprimis in phraſi *omnium finium*. *Fines* autem terræ ac *longinqui* cohærent, & *terra ac mare* diſtincte tanquam partes globi terreſtris memorantur. *b. Secundum* eſt, Deum *firmare montes robore ſuo*, verſ. 7. Quod in ſpecie additur, quia ſunt roboris Dei luculenta ſpecimina *montes*, non niſi robore Dei ſubſiſtentes; & præterea regnorum potentium in terra emblemata; quæ per Deum quoque tantum ſubſiſtunt: quod utrumque hic locum habere poteſt; ſicut mox *marium & populorum* motus conjunguntur. Tranſitus a perſona ſecunda ad *tertiam* in voce *robore ſuo*, nihil habet inſoliti: uti conſtat, & ſatis notatum eſt. *c. Tertium* eſt, Deum, tanquam fortiſſimum heroa, motus quoscunque, & marium & populorum, compeſcere, verſ. 7, 8. *Succinctus virtute prævalente*, *ſedans fragores marium*, *fragores fluctuum eorum & æſtuationem populorum*. Voces, *ſuccinctus robore*, licet cum præced. quoque cohæreant, directe tamen ad ſeq. pertinent, quibus Deus heroicum ſuum robur præcipue demonſtrat in compeſcendis motibus ſtreperis & æſtuantibus, ſicut aquarum, ita populorum, tanquam *heros fortiſſimus;* qualem voces, *ſuccinctus robore*, proprie depingunt. Radix אזר, cui reſpondet זור & זרר, primariam notionem habet in *torſione*, et tali quidem, qua quid *nectitur* ac *ſubſtringitur*, unde אזר *torſit cum nexu*, vel nexuit cum torſione; et אזור *cingulum* tortum, et ſubſtringens. *Tortus* vero in *robore* eſt ipſo robore, loco cinguli, ſubſtrictus et contortus, adeoque robuſtiſſimus heros, qui *robur* in ſe habet, et eo cinctus eſt. Qua talis compeſcit *motus marium & populorum*, eorum *ſtreperos*, horum *æſtuantes*, utrorumque

que vehementissimos, et terribiles; qui apte connectuntur, cum populorum motus bellici & tumultuosi emblemate potuum fluctuum marium soleant, & apte possint, depingi: qua ratione etiam hic conjunguntur, ut sensus litteralis & emblematicus locum inveniat. Per *maria* vero gentes, & per *populos* Judæos intelligere, precarium est. Verbum vero שַׁבֵּחַ & השביח, recte vertitur, *compescuit*, *sedavit*, a propria notione *mulcendi*, & leni manu tactuve tractandi, unde & *celebrandi & compescendi* ortæ sunt metaphoræ. De quo vid. Cl. Schultens *a*. De vocibus שאון fragore, strepitu, & המון proprie *æstuatione*, alibi sæpe diximus, nec habent multum obscuri.

§. XIV. γ. *Tertia* pericopæ pars comprehendit celebrationem Dei, cum ejus timore conjunctam, per totum orbem faciendam, ex consideratione horum speciminum potentiæ & aliarum virtutum Dei, vers. 9. *Et*, vel itaque, *timebunt incolæ finium præ signis tuis*, *egressuum mane & vesperæ*, scilicet incolas, *tinnulum sonare facies*. h. e. Cum tot tantaque providentiæ tuæ specimina in toto orbe conspicua sint, oportet, ut homines per totum orbem, quam late patet, secundum quatuor ejus plagas, te revereantur, timeant & laudent; quod etiam suo tempore, regno tuo per orbem diffuso, facient. Membra versus duo sunt, elegantiæ causa, ut sæpe alias fit, divisa, & hac ratione ordinanda. Timendi te & laudandi materiam præbebis, timebunt etiam te & laudabunt, propter signa tua illustria, *incolæ finium & egressuum mane ac vesperæ*, seu Septentrionales & Australes, ac Orientales & Occidentales. In priore membro habetur, *timebunt*, in posteriore, *celebrare facies*; sed utrumque in utroque membro intelligendum est: ut *timebunt* sit, timere facies & timebunt, & *tinnire facies* sit, & facies, & facient. Vox *incolæ*, in priore membro expressa, supplenda est in posteriore; denique *incolæ finium* sunt, qui utrumque polum, septentrionem ac austrum versus, incolunt, & *incolæ egressuum mane* sunt Orientales & incolæ

a Defect. §. 106.

læ *vesperæ* occidentales; *egressus enim mane*, seu matutini temporis, ad auroræ et solis exortum nos ducunt, מוצא enim de ortu solis et auroræ dicitur Ps. xix: 7. Hos. iv: 4. nec cum *vespera* conjungi potest, cum non יצא sed בוא & מבוא de occasu adhibeatur; adeoque & ante ערב *vesperam* supplendi sunt *incolæ*, ac *occidentales* intelligendi. De hisce autem *incolis & finium terræ*, *& ortus* ac *occasus*, cum habetur, Deum eos *timere* ac laudare facturum esse, eosque simul metuituros ac laudaturos esse, *tria* potissimum inculcantur; 1. Deum iis abundantissimam hoc faciendi praebiturum esse materiam, et eos ad id multis modis esse excitaturum per illustria ea providentiae suae *signa*, modo memorata; 2. Eos per totum orbem ad id esse obligatos, &, si recte adverterent, ac ratiocinarentur, illud non posse non praestare. 3. Denique, eos aliquando tam efficaciter ad id esse a Deo excitandos, ut reapse per totum orbem eo functuri sint officio, Deum *timentes*, *& laudantes*, tanquam potentissimum, justissimum & optimum, mundi rectorem, & sospitatorem, *præsidii & securitatis* titulo unice dignum. Conferatur insigne vaticinium mystice intellectum, Jes. xliii: 5, 6. *ab oriente adducam semen tuum*, *& ex occidente colligam te: dicens septentrioni*, *cedo*, *& austro*, *ne cohibe*, *adduc filios meos e longinquo*, *& filias meas ab extremo terræ;* ubi *fines terræ* etiam septentrioni & austro, ut hic, tribuuntur, et ab ortu et occasu distinguuntur.

§. XV. Sed quorsum haec magnifica Dei potentissimi rectoris universi descriptio tendit? et quare in eam sese hic effundit poeta? eo, ni fallor, collineat, ut 1. Deum, cui in Tsione laudes dantur, esse solum verum Deum, opposite ad Deos fictitios gentium, solum dignum, qui colatur, et cui fidatur, beatum ergo esse populum, cujus Deus est, declararet, et in animos populi, nimium ad idololatriam proni, defigeret. Conf. Ps. xxxiii: 6. et saepe alibi. 2. Populos per orbem omnes, licet revelatione peculiari carentes, sufficientem in operibus Dei habere rationem et occasionem

ipsum

ipsum cognoscendi, metuendi & celebrandi, in omnium oculos ingereret, cum sese iis per opera creationis et providentiae manifestaverit, ita ut inexcusabiles sint, si eum non glorificent, Rom. 1: 20. 3. Talem sese in praesentia exhibuisse populo suo, & mox majore gradu praestiturum, ut sub Salomone fecit, firmando regnum ejus, & motus populorum hostilium compescendo, exponeret, ut populi omnes, ad quorum notitiam haec venirent, inde occasionem haberent Deum Israelis agnoscendi et metuendi. Alluditur enim, ut supra quoque observavi, ad felicia & pacata populi Dei tempora, quibus Deus sese coram oculis totius terrae demonstraverat potentissimum, justissimum, & optimum rectorem Universi, & populi sui servatorem. 4. Denique ob oculos poneret, Deum, qua talem, aliquando per orbem esse agnoscendum et celebrandum, partim sub V. partim sub N. Oeconomia; in primis, cum Deus orbem pacasset, &, motibus omnibus sedatis, tranquilla & pacifica illa tempora, a Deo saepe promissa, repraesentaret, ac adduceret; quorum illustrissimum emblema ante fores erat sub Salomone: ad quae digitus omnino intenditur. Conf. Ps. LXXII.

§. XVI. *Posterius* bonitatis & omnisufficientiae signum et effectum, *quo incolae terrae excitantur* ad grata jubila in honorem Dei, in terrae foecundatione, & omnium bonorum terrae abundantia situm, eodem modo & ordine describitur, vers. 10—14. ut α. ipsum beneficium vivis coloribus depingatur, vers. 10—14. β. celebratio Dei, inde oriunda, subjungatur, duobus ultimis verbis, vers. 14. Hac enim ratione connectenda est oratio, ut sequentia docebunt. *a.* Beneficium duobus articulis, per modum gradationis, describitur; quorum *a. prior* foecunditatem terrae ordinariam & sufficientem exhibet, vers. 10, 11. *b. posterior* extraordinariam & summam, vers. 12—14. Quae divisio pericopae, sicut ex ipsis verbis sese offert, ita sermonem liberat a minus necessaria repetitione. *a. Prior* articulus, his verbis comprehensus

prehensus est, vers. 10, 11. *Visitasti terram, & irrigaveris eam multum, ditaveris eam e rivo Dei pleno aquis, aptaveris frumentum ipsorum. Quia*, vel nam, *sic disposuisti eam; sulcos ejus irrigare, descendere facere cæsuras*, vel *aggeres, ejus, tenuibus densisque pluviis undare eam facies, germini ejus benedices*, h. e. Cum terram frugiferam favore tuo visitas, vel statim ac illud feceris, eam multum irrigabis, aqua, ex nubibus cœlestibus, aqua plenis, eam copiose replendo, et frugiferam faciendo, parabis cujuscunque generis fruges, in usum hominum, qui terram quaquaversum incolunt. Ea enim ratione instruxisti terram, & aptabis in perpetuum; ut sulci ejus irrigentur, & glebæ turmatim dispositæ per arationem deprimantur & penetrentur, ac pluvia guttatim uberrime fluente terram undare facias, ejusque graminibus benedicas, & ea ad maturitatem adducas. Verba continent 1. fertilitatis terræ per abundantem pluviam descriptionem, vers. 10. 2. ejus illustrationem ex terræ dispositione, a Deo in creatione facta, vers. 10 fin. & 11. 1. In *priore* parte præmittitur *visitatio terræ* a Deo, tanquam antecedens, & inde, tanquam consequens, derivatur terræ fructificatio per pluviam cœlestem. *Visitatio terræ a Deo* itaque hic memoratur tanquam antecedens, & causa originalis fructificationis, quæ mox subjungitur; eamque ob rationem in præt. occurrit, *visitasti terram*, h. e. *si*, vel *cum*, id feceris. Quæ satis apta est ratio formæ præt., qua utitur poeta; cum mox in fut. loquatur. *Visitare* autem *terram*, quid sit, non est in obscuro. Denotat hic actuosam & benevolam Dei curam, qua, terræ q. sese intime adjungendo, ei prospicit, eamque fœcundat, sicut maritus dicitur *visitare* uxorem; Jud. XV: 1. & Deus Saram *visitare* eo sensu, Gen. XXI: 1. Hac ratione cum Deus sese terræ adplicat, eam curat, & faventem adfectum suum ei præstat, sequitur ejus *fructificatio*, his verbis descripta: *& irrigabis eam multum, ditabis eam e rivo Dei, pleno aquis*, h. e. pluviam e nubibus abundanter & tempestive emittendo in terram, eam copiose irrigabis.

rigabis. Quæ verba ita cohærent, ut posterius membrum sit prioris explicatio, seu modum tradat, quo terra irrigatur, per pluviam cœlestem. Interpretes hic varie instituunt, sed ex nostra hypothesi cuncta sunt plana & facilia. Prius *visitationis* Dei effectum est terræ abundans *irrigatio*; quæ *a.* proponitur verbo *irrigabis eam* per conjunctivum ו & connexo cum visitatione Dei, ut, immediatum vel proximum ejus consequens esse, indicaretur, sive *itaque*, sive *tunc* vertatur, aut *statim*, qui usus satis noti sunt. Radix שוק, cui respondet שקק, proprie est *discursare*, unde varii usus fluxerunt, quos nunc mitto, sed inter eos est *exundandi*; quatenus *discursandi*, & semet identidem impellendi, potestas adplicatur *aquis undantibus*, uti apud Arab. *a*, & ita Joel. II: 24. Denotat itaque *exundare* facis in Pih., ut hic, quod vers. 11. תמגגנה adpellatur; de quo mox. *Modum irrigationis*, quæ terram facit exundantem, *b.* hæc verba, quæ propterea sine copula subjunguntur, exponunt: *ditabis eam, rivo Dei pleno aquis. Ditare terram* adpellat variationis ergo, & ut irrigationis bonum effectum designaret, quo terra redditur frugifera, seu apta quæ ex divite penu proferat fruges; quod modo *inundare* facere dixerat. Addit *medium* hujus exundationis frugiferæ, quum dicit, *rivo Dei aquarum pleno*, per ellipsin particulæ מ vel *a. Rivus Dei* itaque nubes sunt, quæ aquis repletæ eas instar *rivi* in terram emittunt; adpellat *rivum Dei*, ut a terrestribus, & ab hominibus factis, distingueret: idem itaque est ac *rivus cœlestis*, a Deo factus, Catarractæ *cœli*, Mal. III: 10. *Aquis plenum* adpellat, ut terræ exundationis, inde oriundæ, ratio detur: *aqua* enim *plenæ* nubes effectum illum tantum præstant Eccles. XI: 3. opposite ad νεφέλας ἀνύδρους *nubes aqua carentes* Judæ vers. 12. Quo cum nihil sit facilius, Interpretes, qui hic mirifice ludunt, suo loco lubens relinquo. Sequitur denique, *aptabis frumentum ipsorum*; ultimum visitationis Dei effectum, ex terræ irrigatione proxime

a Schultens clav. p. 311.

me oriundum. *Frumentum* hic late denotat quascunque fruges terræ, quæ tribulis excutiuntur, & hominibus præbent alimenta: *frumenta eorum* cum adpellat, manifeste respicit ad *incolas finium*, & *ortus ac occasus*, modo memoratos, adeoque non Cananææ tantum, ut volunt multi, sed totius orbis. *Præparare* denique frumentum est, efficere ut frumentum sit maturum, & aptum. Quod non est difficile.

§. XVII. 2. Illustrat dicta ex terræ dispositione, a Deo in creatione facta, & continuo conservata, in eo sita, quod, terra per arationem parata, pluvia opus sit ad ejus fructificationem, his verbis: vers. 10. fin. & 11. *Quia sic aptasti eam in perpetuum; irrigando sulcos ejus, descendere faciendo cæsuras*, vel *aggeres*, *ejus; guttis uberrimis eam undare facies*, *germini ejus benedices*. Connectenda sunt hæc verba, per pravam versuum divisionem avulsa, & rationem dant, quare terra e rivo Dei irrigata fruges proferat, quæ repetitur a terræ prima dispositione in creatione, quæ continuo a Deo conservatur; per quam est, quod terra, per arationem præparata, & seminata, opus habeat irrigatione sulcorum & aggerum per pluviam spissam, qua undans benedictionem accipit. Ex qua hypothesi sicut usitatus vocula כי *quia* usus retinetur, ita sermo ab ingrata repetitione liberatur. Relegamus nunc verba, &, ubi opus fuerit, illustremus. *Quia sic aptasti eam* firmiter & in perpetuum, (quam emphasin habet הכין, & forma fut. תכינה *aptabis eam.*) *Sulcos ejus irrigare*, *descendere facere aggeres ejus*, *guttis frequentibus undare facies eam*, (h. e. vel, irrigando & descendere faciendo undare facies guttis, vel, irrigabis, descendere facies, quin undare facies, pluvia uberrima guttatim sparsa. Utrumque admittit forma infinit. verborum רוה & נחת; uti notum est. Irrigationi & depressioni sulcorum & aggerum additur *undatio* per aquas, ut indicaretur, per pluviam id fieri, & quidem ad undationem usque. Verba exponunt modum fructificationis terræ secundum dispositionem terræ,

a Deo

a Deo factam; seu explicant, in quo sita sit illa dispositio terræ ad fruges proferendas. Memorat *sulcos & aggeres*, ut arationem & præparationem terræ, opera hominum faciendam, tanquam necessariam, insinuaret. Vox תלמם est *sulcus*, seu ipsa sulcatio & præscissio terræ ad sementem faciendam, seu prima *aratio*, a propria *frangendi* potestate, quam radix Arab. ثلم adfert, uti jam notavit Simon [a] post Clodium [b]: altera vero vox גדוד exprimit vel repetitam, seu iteratam & tertiatam, arationem, a גדד *incidit*, *insecuit* altius, sicut utriusque quoque arationis mentio fit, Hos. x: 11. & Job. xxxix: 13. ubi vid. Cl. Schultens, vel aggeres, porcas dictos, inter sulcos prominentes, & *turmatim* digestos, ac abscissos; sicut גדוד *globum* militarem a reliquis *resectum*, & *acie secante* præditum, designat: de quo alibi [c] monui. *Irrigationi* sulcorum, quæ nihil habet difficilis, addit *cæsurarum descensionem* verbo נחת expressam; cujus non ita manifesta est significatio hoc in loco. Admitti posset, quod dedit Cl. Schultens ad Prov. xvii: 10. qui vertit, *descendere fac*, *altius imprime sulcos ejus*; nisi quod in infinit. potius reddiderim, *altius imprimere sulcos ejus*. Verbum נחת proprie est, *profundius cavari*; unde *sculpendi*, *insculpendi* potestas apud Arab., inde *descendere*, altius penetrare, ductis q. sulcis. *Arationi* adtributum verbum notabit altos & profundiores *sulcos ductos* & impressos; ut in *aratione* iterum iterumque repetita: *altius* itaque *descendere* facere sulcos, & profundiores ducere significabit: & sensus erit, *sulcos rigandos esse*, eosque altius esse ducendos, ad terram reddendam aptiorem; adeo ut duo indicentur, & sulcorum irrigatio, & eorum irrigatorum profundior ductio ac impressio: Sed ne sic sensus oritur perspicuus; quare potius in נחת respici putaverim ad *pluviam* altius descendentem & penetrantem in *arationem*; per ellipsin ב ante גדודיה; ut sit: *sulcos vel aggeres ejus irrigare*, *descendere facere*

[a] In Lex. [b] Lex. Selecto. [c] Ad Gen. xxix.
§ 157.

facere altius in cæsuras ejus, ſcilicet *pluviam*, cœlitus demiſſam, ut ex ſeq. patet: ita נחת *deſcenſus menſæ*, Job. XXXVI: 16. eſt, quod in menſam e cœlo ipſo demittitur q., omni benedictione cumulatum; ut exponit Cl. Schultens. Additur adhuc, *pluviis undare facies eam*, cum ad irrigationis modum per *pluviam* definiendam, tum ad irrigationis abundantiam demonſtrandam. Vox רביב denotat *craſſiorem & ſpiſſiorem* pluviam, a רבב, cujus poteſtas eſt in *concreſcendo*, & ſpiſſum ac denſum denotat, ut obſervavi ad Deut. XXXII. ſic & רוב notat *abundantiam & adfluentiam* bonorum; & רבים *divites, opulentos.* Verbum vero מוג proprie eſt non *liquifieri*, ſed *undare, fluctuare vehementius* [a]. Quod modo dictum erat, *ditare e rivo Dei pleno aquis.* Ultimæ voces, *germini ejus benedices*, quæ ultimum irrigationis terræ effectum continent, nihil habent difficilis, quare nihil addo, niſi hoc unum, reſpici in hoc verbo ſimul ad abundantiſſimam pluviam, nomine ברכה *benedictionis* ſubinde inſignitam: de quo alibi [b] expoſui.

§. XVIII. *b.* Poſterior articulus extraordinariam omnium rerum optimarum abundantiam ſummam complectitur, eleganter depictam, verſ. 12—14. his verbis: *Coronaſti annum bonitatis*, vel *ubertatis, tuæ; & orbitæ tuæ ſtillabunt pinguedinem. Stillabunt* (pinguedine) *paſcua deſerti, & exſultatione colles cingentur. Veſtientur regiones ovibus, & valles operient ſe tritico.* h. e. *Si*, vel *cum*, annum uberrimæ tuæ bonitatis, glorioſe & copioſe repletum, oriri feceris; cœleſtes tuæ orbitæ, quas ſoles incedere in nubibus, ipſam *pinguedinem* quaſi, loco pluviæ, leniter & copioſe in terram emittent, adeo ut paſcua deſerti, colles, planities, ſeu montes, & valles, *partim* ſumma ubertate graminum, & quorumvis optimorum fructuum, adfluxura ſint, *partim* quorumvis gregum copia abundatura. *Antecedens* eſt *anni ubertatis Dei coronatio;* ideo in præt. occurrens, ut verſ. 10. *viſitatio*

[a] Vid. Schultens clav. p. 198, 234. & Lette ad Ex. XV. p. 232.
[b] Ad Mal. III: 10.

visitatio terræ. Phrasis vero selecta est, & emphatica; quæ tempus summæ prosperitatis, & omnium bonorum copiæ, de singulari Dei bonitate testantis, vivis depingit coloribus. Annum bonitatis *coronare* est ad summum gradum, & cumulum cum bonorum, tum lætitiæ & gloriæ, adducere. *Coronare* est complere, gloriosum & lætum facere: *annus bonitatis* Dei est tempus, quo summam suam bonitatem demonstrat; *qui coronatur*, quum bonitatis effecta summo gradu repræsentantur, & magnam adferunt gloriam ac lætitiam. Tale tempus cum adluxerit, nubes q. pinguedinem stillant, & terræ omnes partes uberrime replentur. Proximum itaque consequens, medium causale felicitatis sequentis, est, quo *orbitae Dei stillant pinguedinem*, h. e. omnis abundantia optimarum rerum e cœlo demittitur. *Orbitae* Dei sunt nubes, antea *rivus* Dei adpellatæ, conf. Ps. CIV: 3. nunc *orbitae*, quas Deus ipse censetur incedere; & unde, loco pluviæ ex rivo Dei, fluit *ipsa pinguedo*, seu dulcissimorum & optimorum bonorum summa copia.

§. XIX. Abundantia terræ, cunctarumque ejus partium, respectu gregum & frugum optimarum, ultimum consequens, ex *stillatione pinguedinis*, modo memorata, oriundum, his verbis describitur: vers. 12, 13. *stillabunt pascua deserti, exsultatione cingentur colles; vestientur ovibus regiones*, vel *montes*, & *valles cooperientur tritico.* Quæ verba mihi elegantiæ ergo videntur divisa, ut sæpe in stylo poetico obtinet, & ordinanda, acsi una serie haberent; pascua deserti, colles, planities, vel montes & valles, stillabunt, exsultatione cingentur, gregibus vestientur, & tritico cooperientur. Verba enim, *stillabunt*, *cingentur*, *vestientur* & *operientur*, ad omnes terræ partes recte adplicantur, eisque conveniunt, & greges ac fruges æque montibus ac vallibus congruunt. Memorantur variæ & præcipuæ terræ partes, gregibus alendis, & frugibus producendis, aptæ; *pascua deserti*, sunt loca graminosa, pecoribus inservientia: quæ מדבר stylo Script. adpellantur, q. d. locum patens, pastui aptum, ubi peccora possunt agi.

Quod a Doctis [a] abunde demonstratum, & ex ipsa verbi דבר potestate, quæ in serie & ductu rerum se invicem sequentium sita est, facile eruitur. Quare *pascua* ei recte adjunguntur, quae voce נאות exprimuntur, uti habuimus Ps. XXIII: 2. & Jer. IX: 6. *Colles & valles* cum explicatione non indigeant, de voce כרים aliquid est dicendum. Sunt, qui *arietes* intelligunt, & *induere oves*, de eorum cum ovibus congressu ad fœtificationem interpretantur. Quod maxime exornavit Cl. Schultens [b]: sed *duo* maxime obstant; *alterum*, quod illud minus ad rem hic faciat, ubi de summa ubertate omnium rerum agitur; non itaque *arietum cum ovibus* congressus tam, quam gregum magna copia expresse debuisset memorari; *alterum*, quod seq. membrum, *operientur valles tritico*, exigat, similiter capiendum esse antecedens membrum; adeoque כרים notare *locum*, & sensum esse, *eum esse vestiendum* ovibus, vel gregibus. Nec tamen in facili est, vocis כרים notionem ad *locum* aliquem designandum transferre. Vulgo *pascua* intelliguntur, sed sine solido fundamento; nec ad rem hoc loco, cum modo נאות jam fuerint memorata. Mihi, si vox retinenda sit, nihil videtur aptius, quam ut in genere *regiones* intelligantur, alias dictæ ככרים pro כרכרים, proprie loca *orbiculata*, a כור *gyravit*, *orbiculavit*, inde *vicus*, *urbes*, a forma rotunda, ac *regiones* tandem *late patentes*: de quo vid. Rev. Hackman. [c]. Sic Jes. XXX: 23. *pascent pecora tua illo tempore* כר נרחב *in regione late extensa*. Qualis fuit, ex gr. in Cananæa regio *Saron*, שרון pro ישרון *planities magna*, pascua valde & gregibus celebratissima [d]. Quod si minus sufficiat, nihil suppetit, quam ut pro כרים legatur cum Meibomio, cui, licet non nominato, adstipulatur nuperus Criticus Haubigant, הרים *montes*; notissima ovium & caprarum loca, uti Bochartus [e] ostendit, & montes Basan & Carmel in Cananæa, aliique comprobant. Commendat insuper oppositio *vallium*

[a] Vid. Cl. Hasæus Bibl. Brem. cl. I. fasc. 2. [b] Anim. ad h. l. [c] Anim. p. 156. [d] Vid. Bochart. H, p. I. l. II. c. 48. [e] Ibid c. 46.

vallium in membro seq., sicut vers. 13. *pascua deserti & colles*, ita hic *montes & valles*, recte junguntur.

§. XX. De omnibus hisce locis sequentia prædicantur. 1. *stillabunt*, nimirum *adipe* ex orbitis Dei defluente; quæ vox ex præced. facile suppletur. Indicatur, *pascua* fore copiosa, & pinguia, quæ oves reddunt *pingues*, & *agros* fertiles, qui pingues proferunt fruges, *triticum*, ut mox occurrit, & alios fructus delicatos, etiam *mel & mustum*: ut est Joel. IV: 18. Am. IX. & alibi. 2. *exsultatione*, vel choreis, *cingentur*, cum pecorum, ibi exsultantium præ lascivia, respectu, tum *segetum* ridentium & se agitantium. Ducit quoque verbum *cingi* ad summam copiam pecorum & frugum se invicem prementium, & arcte adhærentium. Radix חגר originem habet in *arctatione*, undique *adstricta*, unde *arctare* lumbos pro arctiore vinculo substringere circumquaque, & חגור pro *cingulo*. 3. *Vestiri & operiri* de montibus & vallibus respectu *ovium & tritici*, summam quoque & lætissimam copiam gregum & frugum denotat; ut facile patet, & satis tritum est, etiam apud Gr. & Lat. a.

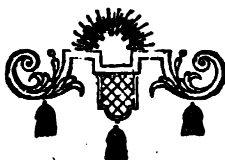
§. XXI. β. Beneficio, bonitatis Dei luculento specimine & effecto, duobus articulis, per gradationem, descripto, subjungitur vers. 14. *jubilabunt*, *etiam canent*: h. e. *clangent non tantum*, ut in victoria & *triumpho*, voce & buccina, sed & *canticis*, *rite dispositis*, Deum celebrabunt. *Prius* inconditum denotat clamorem & sonum, ex lætitia ortum; sed posterius arte compositum, & rationalem magis cantum, in laudes Dei exprimit: quod itaque, tanquam majus quid Deo & homini convenientius, recte subjungitur, per אף *etiam*: quæ particula vim suam retinet, non nude connectendi, ut putatur, sed & exaggerandi. *Prius* quoque verbum apte ad lætitiæ signa in genere refertur, & *posterius* in specie ad *laudes Dei*, per cantum & psalmodiam celebrari solitas: quod, quia *priore* majus est & excellentius, ac pietatis & gratitudinis indicium, recte habet אף *etiam*, præfi-

a Vid. la Cerda ad Virg. G. II. p. 322.

præfixum: quod Clericus etiam vidit, qui supplevit *Deum* canent. Sed quinam sunt, qui *jubilarent & canerent*? Communis fere hypothesis est, terram ejusque fruges & animantia excitari ad jubila & cantica, sive per *personæ fictionem*, sive quod materiam jubilandi & canendi præbitura sint hominibus: sed longe rectius de *incolis terræ*, vers. 9. memoratis, hic cogitatur, 1. quia iis magis conveniunt, & *cantare* proprium est. 2. quia de *exsultatione* collium, vallium & pascuorum, jam actum erat, vers. 13. 3. quia pericopa eodem modo finitur, quo præcedens vers. 6—9. ubi *incolæ finium terræ* dicti fuerunt timere ac lætum canere; adeoque & hic *incolæ* illi sunt mente intelligendi. Quod recte vidit Meibomius, sed male supplevit & addidit, tanquam excidisset, *omnes timentes Jehovæ*, quod supervacaneum est & arbitrarium.

§. XXII. Ceterum cum *eodem* hæc pericopa manifeste tendat, quo superior, *scopo* ejus explicando non necesse habeo inmorari. Alluditur ad fertilitatem terræ, quæ ejus sterilitatem exceperat, tempore compositi Ps., sed indicatur simul, 1. Deum se non *relinquere intestatum* incolis terræ *benefacientem*, *cœlitus dantem pluvias & tempora frugifera*, *ac animos alimento & lætitia replentem*, Act. XIV: 17. 2. orbem suo tempore in gratia visitaturum, & omnis generis benedictionibus, corporalibus non tantum, sed & Spiritualibus, esse repleturum, cum *annus bonitatis ac complacentiæ* Dei adluxerit, & terra sit ornanda hominibus, qui fidei & pietatis fructus sint daturi ad laudes Dei: vid. Jes. XXX: 23. & quæ ibi adtulit Cl. Vitringa, nec non Coccejus ad nostrum Ps. Nobis illud tetigisse suffecerit.

PSALM.

PSALM. LXVI.

1. *Præcentori canticum, Psalmus. Jubilate Deo tota terra:*
2. *Psallite gloriam nominis ejus, ponite gloriam coruscæ eminentiæ ejus.*
3. *Dicite Deo: quam verendus es operibus tuis in spissitate roboris tui! abnegabunt se Tibi hostes tui.*
4. *Tota terra adorabunt te, & cantabunt Tibi, cantabunt nomen tuum.* Sela!
5. *Ite & videte molimina Dei, verendi arduo opere, coram filiis hominum.*
6. *Convertit mare in siccum, fluvium transibunt pede, ibi lætabimur in ipso.*
7. *Qui robore suo dominatur in perpetuum, gentes speculabitur, refractarias illas, ne extollant se.*
8. Benedicite *populi Deo nostro, & audiri facite vocem laudis ejus.*
9. *Qui inpressit animam nostram in coagmentationes, nec tradidit pedem nostrum lapsui.*
10. *Quia probasti nos, o Deus! conflasti nos, sicut conflare argentum* quis solet, vel *secundum conflationem argenti.*
11. *Intrare nos fecisti in arcem* tanquam rete, *inpressisti pressuram arctissimam in lumbos nostros.*
12. *Inequitare fecisti hominem capiti nostro, & emicare nos fecisti in irrigationem,* vel *recreationem.*
13. *Intrabo domum tuam per adscensiones, solvam tibi vota mea.*

14. *Quæ ruperunt labia mea, & os meum pronunciavit, cum mihi erat angustum.*
15. *Holocausta medullata offeram Tibi cum nidore arietum, faciam boves cum hircis.* Sela!
16. *Ite*, vel *agite*, *audite & narrabo, o omnes timentes Dei! quod animæ*, vel *vitæ*, *meæ fecit.*
17. *Ad ipsum ore meo clamavi, & exaltatio est sub lingua mea.*
18. *Inanitatem si vidi in corde meo, non audiret Deus.*
19. *Profecto exaudivit Deus, adtendit vocem precationis meæ.*
20. *Benedictus sit Deus! qui non removit precationem meam a* se, *& benignitatem suam a me.*

PROLEGOMENA.

§. I.

Argumentum Ps. est publica nominis Dei, summopere nunc glorificati, celebratio, cum gratiarum actione, solenniter facienda, conjuncta, quam illustris aliquis vir, hic loquens, faceret pro populo & se ipso, & ad quam omnes excitat terræ populos, super miraculosa plane liberatione ex summis & insuperabilibus angustiis, ex hostium invasione partim, partim aliunde ortis, in quas populus cum ipso, dein ipse solus, erat conjectus; quæ tanta habuit potentiæ Jehovæ, ejusque bonitatis erga populum suum, signa, ut per orbem percrebresceret, & omnes populi excitari potuerint ad nomen Jehovæ publice celebrandum. Incipit mox ab excitatione totius terræ ad Jehovam, Deum Israelis celebrandum, formula quoque incolis terræ, qua id facerent, præscripta: ad quod ut permoverentur, ipsos vocat ad contemplationem mirabilium Dei moliminum, nunc in

in gratiam populi Dei patratorum, haud absimilium antiquis illis miraculosis liberationibus, quum mare Rubrum, & Jordanem exsiccatum transierunt. Quo facto, eos ad Deo Israelis benedicendum incitat, ratione petita a miraculosa liberatione a morte & ruina, populo Dei nunc concessa. Quando, periculi, in quo fuerant ipse & populus, descriptione facta, & liberatione memorata, se paratum profitetur ad Deum in Templo publice celebrandum, & vota, in angustiis concepta, solvenda. Denique sese vertit ad singularem suam liberationem piis enarrandam, in signum pietatis suæ, & ad piorum omnium consolationem in simili casu; & desinit in solenni benedictione Dei super exauditione precum suarum.

§. II. De cujus argumenti conspectu, characteribus personæ loquentis, status populi ac temporis, ut recte judicetur, sequentia sunt ad animum revocanda. 1. *Primum* est, loquentem esse sicut pietate, ita dignitate, illustrem. De *pietate* facile constat, sed & ipse ejus indicium profert, vers. 18. *Dignitas* ejus vel ex eo elucescit, quod totius populi personam gerat, & ejus nomine loquatur & agat; beneficium populo concessum ipse in sing. num. dicit se celebraturum in Templo, vers. 13, 14. 2. *Secundum* est, *duplex beneficium* Dei memorari, tanquam materiam celebrationis Dei, *alterum*, *quod cum populo* habebat commune, *alterum*, quod ipsi privum erat, & ad preces ejus pias in ipsum collatum. Cujus utriusque indicium est, non tantum in eo, quod si unum & idem foret vers. 9 & 16. memoratum, repetitio supervacanea sit habenda, sed in primis, quod vers. 9. populum sibi adjungat, in plur. loquens; deinceps vero vers. 16. de se solo in sing. loquatur. 3. *Tertium* est, quod *status*, unde cum populo vindicatus erat, fuerit *a.* summe *periculosus*, a ruina populi proximus, vers. 8—11, 12. *b. contumeliosus*, cum publicis conviciis conjunctus, vers. 12. *c. ineluctabilis*, qui populum cum ipso in summas conjecerat angustias, vers. 11. *d.* ab hostibus super-

ſuperborum invaſione ortus, verſ. 6, 7. & inprimis 12. *e.* qui ſpeciem *probationis* divinæ prætulit, verſ. 10. ſalva tamen adhuc metropoli & arce, ſalvo Templo & cultus ſacri exercitio. Quod verſ. 11, & 13. innuitur. In voce מצודה ad *arcem* Davidis, Tſionem, adluditur, & nihil de Templo profanato, aut cultu ceſſante, habetur, contra, manſiſſe utrumque integrum, ſupponitur verſ. 13. 4. *Quartum* eſt, liberationem plane miraculoſam fuiſſe; ſimilem illi, qua per mare rubrum ſiccatum, & Jordanem tranſierunt olim; verſ. 6. in qua ſingulare & arduum Dei molimen fuit conſpicuum, verſ. 6. quæque ulteriorem hoſtilium regnorum depreſſionem præfiguravit, verſ. 6, & 7. 5. *Quintum* eſt, celeberrimam fuiſſe liberationem, quæ per orbem perſonuit, & Deum Iſraelis valde exaltavit cum populo ejus inter Gentes. Quod adhortatio ad Deum Iſraelis celebrandum, gentibus per orbem imperata, manifeſte pro hypotheſi habet. »

§. III. Hæc, quæ adtuli, qui adverterit, nullo negotio perſpexerit, Pſalmum 1. tempore Davidis non fuiſſe compoſitum, cum ejus tempore ejusmodi calamitas & periculum populo Iſraelis non contigerit, nec talis conceſſa fuerit liberatio, quæ ſine ope humana a Deo miraculoſe eſt procurata: nec tamen ullo indicio conſtat, de iis rebus hic prophetice agi; contra, & ſtatus populi, & ejus liberatio, tanquam præſens ob oculos ponitur. Fruſtra itaque ſunt, qui aut Davidem pro autore habent, cujus nomen non fuiſſet ſilentio involutum, aut ad tempus Davidis adplicant; quod demonſtrare nequeunt, argumento Pſ. congruum. 2. Nullum tempus, durante œconomia V., adcommodatius occurrere eo, quo Hieroſolyma eſt a Senacheribo tentata, & miraculoſe liberata, Hizkias ipſe e gravi morbo mirabiliter eſt ſanatus. Quadrant quidem multa in tempora Epiphanica ac Maccabaica, ad quæ aliquando retuli canticum; ſed alia obſtant, in primus *ſecundum* & *quartum* criterium; nec omnia, quæ ad ſtatum periculoſum populi definiendum adduxi, in illud conveniunt, ut quod de Templo, Hieroſolyma

ſolyma & cultu ſacro ſalvis dixi. Tempori Hizkiæ cuncta criteria tam exacte respondent, ut; tunc factum eſſe canticum, nullus dubitaverim, ſive ab Hiskia ipſo, aut alio poeta ſacro: quemadmodum ſimilia cantica alia tunc ſunt ad miraculoſum illum eventum celebrandum compoſita, ut ex. gr. XLVI. & CXXXIV. quod alibi demonſtravimus. In hac itaque hypotheſi acquiescimus; & Pſ. cenſemus factum poſt liberationem populi ab Aſſyrio, & Hizkiæ a morbo. Quæ utraque hic, tanquam facta, celebrantur.

§. IV. *Scopus* cantici eſt, 1. gloriam nominis Dei, ſeu potentiæ, juſtitiæ & gratiæ, in Aſſyrio mirabiliter proſtrato, & Hizkia quoque ſanato, conſpicuam, cum gratiarum actione publice celebrare; & ad illud faciendum omnes alios excitare. 2. illuſtriſſimi hujus eventus verum conſpectum & uſum tradere; quatenus α. providentiæ Dei, qua mundum gubernat, & populum ſuum curat, illuſtre ſpecimen erat, quo Iſraelitæ convinci, & ad Deo fidendum, eumque colendum, permoveri poterant. Quo etiam oculo conſideratur, Jeſ. XXX & XXXI. β. Signum & pignus erat deſtructionis regnorum hoſtilium, & populi Dei continuæ conſervationis ac liberationis; quo verſ. 3 & 7. digitus haud obſcure intenditur, & Jeſ. XIV: 24—26. clare indicatur. γ. materiam & rationem præberet Gentibus per orbem Deum Iſraelis reverendi & celebrandi. Quo tendit prima pars Pſ. verſ. 1—8. & Pſ. XLVI: 11. diſerte traditur. δ. Denique tanquam in emblemate et typo exhibeat liberationem Eccleſiæ Chriſti ab hoſtibus carnalibus et ſpiritualibus, nec non inde ortam Gentium converſionem, et nominis Dei per orbem celebrationem. De quo vid. Cl. Vitringa ad Jeſ. XIV et XXXII. Quod prima Pſ. pars, modo citata, omnino quoque innuit.

§. V. Ex quibus cum de *uſu* Pſ. facile conſtat, digniſſimum etiam eſſe, qui *Præcentori* inter ſacra canendus traderetur, ſicut inſcriptio habet; ad *ſtructuram* ejus, et *partes* pergo. Ad *ſtructuram* pertinet, ſermonem *primo* ad popu-

los terræ dirigi, qui ad Deum Israelis super hoc mirabili opere laudandum, et celebrandum, excitantur, *dein* ad Deum ipsum, cui gratum animum, omni modo demonstrandum, pro tanto beneficio, quod fusius describit, promittit et testificatur; *denique* ad pios et timentes Jehovæ, quibus peculiarem suam liberationem, ad ipsorum instructionem, enarrat. *Stylus* nihil habet singularis, facilis est, sed adfectuosus et emphaticus. *Partes* Pf. sunt *generales* duæ; quarum *prior* de beneficio liberationis, populo mirabiliter concesso, a gentibus celebrando, et a populo Dei grate agnoscendo, agit vers. 1—15. *posterior* privam liberationem, in miraculosa sanatione sitam, commemorat, tanquam pietatis ejus fructum et signum vers. 16—20. Cujus utriusque partis membra in seq. exhibebo.

ANACRISIS.

§. VI. Interpretes quidem valde secum in hypothesi Pf. exponendi dissentiunt, dum alii ad Davidem adplicant, alii generale volunt ejus esse argumentum, quo populi terræ excitantur ad Jehovam ob præclara ejus opera celebrandum, alii ad Judæorum ex Aegyptiaca servitute, aut Babylonico, vel præsente exilio Romano, liberationem, alii ad Ecclesiam Christi referunt, vel in principio euangelii, vel quando ab adversitatibus et hostibus liberata est, ne alios memorem. Sed omnes errarunt in tempore compositi Pf. definiendo; quod si nobiscum rite fixissent, in hypothesi Pf. non potuissent hærere. Explicandus itaque est de mirabili liberatione, populo et Hizkiæ concessa tempore Senacheribi, et ad eam adplicanda est, in vero suo conspectu, supra memorato, consideratam. Quæ hypothesis, sicut sponte sua, admisso modo tempore facti Pf., sese commendat, ita firmatur, quod nullum tempus sit Ecclesiæ Judaicæ, cui æque conveniat; ad Ecclesiam Christi nulla sit ratio eum directe

recte adplicandi, contra sit, quæ impediat, ut quod de cultu Levitico in Templo occurrit, verf. 14. ne alia memorem.

EXPOSITIO.

§. VII. In *priore* parte *generali* a. populi terræ excitantur ad Deum Israelis laudandum ob præclara ejus facinora, in superbis hostibus reprimendis, & populo Dei liberando, verf. 1—9. 2. autor Pf. sese paratum profitetur ad Deo gratias publice agendas pro miraculosa liberatione ex statu summe adflicto & desperabundo per hostis superbi & truculenti invasionem; verf. 9—15. a. In sermone excitatorio ad populos terræ, eos adhortatur α. ad Deum celebrandum verf. 1—7. β. ad ei benedicendum, verf. 8. a. In priore parte α. excitantur populi ad Deum extollendum, verf. 1—4. b. Invitantur ad mirabilia Dei opera, in gratiam populi sui facta, consideranda, ut inde ad Deum laudandum permoveantur, verf. 5—7. a. In sermone excitatorio 1. excitantur simpliciter verf. 1, 2. 2. formula carminis in laudem Dei in ore traditur, verf. 3, 4.

§. VIII. 1. *Simplex* excitatio ita sonat, verf. 1, 2. *Jubilate Deo tota terra; psallite gloriam nominis ejus; ponite gloriam celebritatem ejus*, h. e. vos totius orbis, quam late patet, incolæ, sicut rationem habetis & materiam Deo jubilandi, & nomen ejus glorificatum carmine celebrandi, ita fas est, ut faciatis, uti facietis aliquando. Sermo vertitur ad *totam terram*, seu incolas, quare cum verbo plurnum. construitur, non *Judæam* aut Cananæam, sed & *totum orbem*, uti amplitudo phraseos indicat, & sequentia requirunt, ubi *populi* adpellantur verf. 8., & loquentes, qui Judæi sunt, ab iis distinguuntur. *Sermo* vero est adhortatorius, quo excitantur ad Deum glorificandum, ut significetur, eos rationem habere & materiam hoc agendi, eorum

esse officium quoque, cum Deus Israelis sese tam illustrissimo modo conspicuum reddidit, & celebrem coram toto mundo, hostes tam mirabiliter prosternendo, & populum suum vindicando: denique insinuatur, multos id facturos esse, & hoc tempore, & deinceps; quum Deus sese in hostibus delendis, & populo salvando, gloriosum majore emphasi sit inter Gentes manifestaturus; ut sub Messia factum, & per hoc Dei facinus expictum est. Hoc scopo hortatur poeta populos terræ, ut *Deo jubilent*, (in signum victoriæ de hostibus reportatæ & triumphi,) *nominis ejus gloriam psallant*, (nomen ejus hinc valde exaltatum ac glorificatum psalmis celebrent. Vid. Ps. XXIX: 2.) *ponant gloriam celebritatem ejus* (vel, *dent gloriam celebritati ejus*, eam confitendo & extollendo, ut Jos. VII: 19, vel *ponant gloriam ad laudem ejus*, monumentum gloriæ ejus erigendo, & dedicando, in perpetuam Dei laudem. Verbum enim שום *ponere* subinde pro erigere, dedicare, monumentum sumitur: ut alibi observavimus ad Ps. L: 23. Jer. XI: 13. XXXI: 22. XXXII: 20. Interpretes varie instituunt, quos suo loco relinquo. Gejerus ad constructionem verbi שום *ponere* cum duobus accus. adtendens, vertit *ponite gloriam laudem ejus*, & interpretatur, *efficite*, *ut gloria*, seu gloriosissima, *sit laus ejus*. Qui minime facilis & elegans est sensus. Syrus reddidit: *canite honori laudis ejus;* qui legisse videtur שירו pro שימו, & כְּבוֹד pro כְּבוֹד in statu constructo: quæ non est spernenda lectio, *cum* quod titulo שיר מזמור respondeat; *tum* quod sensum egregium fundat, modo תהלה sumatur pro *splendore ex alto radiante*, & potentia Dei eminente ac coruscante: quæ propria est vocis notio, in *vibratione coruscante* sita *a*. Sed, ea notione admissa, recte quoque verbum שום *ponere* vel dedicare retinetur, ut sit, Deo ponere, vel dedicare gloriam eminentis ac coruscantis majestatis, uti modo, *gloriam nominis ejus* canere. In quo potius

a Vid. ad Ps. X: 3.

potius acquiesco, etiam quia in cantico Mosis Ex. xv: 11. *verendus* celebratur תהלת *corusca* majestate.

§. IX. 2. Formula hymni in laudem Dei, ad quod officium populos excitaverat, quam iis præscribit, ita habet vers. 3, 4. *Dicite Deo: quam verendus es operibus tuis, in spissitate roboris tui abnegabunt se tibi hostes tui. Tota terra adorabunt te, & cantabunt tibi, cantabunt nomen tuum. Sela!* h. e. Hæc esto summa carminis, quod vobis modo canendum injunxi. Verendus & terribilis es, o Deus! summopere, & plusquam exprimi potest, in *operibus* tuis magnificis, quæ de summa & invincibili tua potentia testantur, quorum illustrissimum dedisti specimen, in hostibus populi tui prosternendis, & populo tuo vindicando: adeo ut hostes tui sese ad te convertere, seu majestatem tuam submisse, & cum abnegatione sui, revereri ac adorare, imo tota terra, seu orbis incolæ quaquaversum, coram te se incurvare, nómenque tuum magnificum in laudes tuas celebrare debeant; uti facient aliquando. Relegamus verba, & explicemus. *Dicite*, (scilicet cantando; quem usum verbum אמר subinde habet, de quo ad Ps. xxxv: 10. dixi, & alibi ad Ps. cxviii. & Jer. xxxiii: 11. Mal. 1: 5.) *Deo*, (non *de* Deo, ut alii, sed *Deo ipsi;* in ejus laudes, & animis ad Deum elevatis, ut mox vers. 4. *canite ipsi;* &, quod recte advertit Gejerus, sermo ad Deum vertitur in seq. Præterea Deo *nostro;* ut vers. 8. *benedicite populi Deo nostro:* absolute *Deus* adpellatur, quia, solus verus erat Deus,) *quam verendus operibus tuis in spissitate potentiæ tuæ*, (cohærent enim hæc verba, & ita, ut feci, vertenda sunt; ב per ellipsin in מעשיך intellecta ex sequentibus: ubi expresse occurrit. Littera illa subinde in prima voce reticetur, & in sequente exprimitur: ut observavi ad Mal. *a*. Alias reddi solet: *verendum*, pro *verenda opera tua*, *in multitudine*, seu propter eam, *potentiæ tuæ tibi mentientur hostes;* sed rectius נורא ad Deum refertur, ut mox vers. 6. & alibi Ps. lxviii: 36. lxxvi. 8, 13. lxxxix: 8.

 Ex. xv.

a c. 11, §. 86.

Ex. xv: 11. & aliis in locis, ut recte notavit Gejerus, & *verendus* vertitur, proprie, *cui adtremiscitur* corpore vibrato; si ad primigeniam potestatem radicis ירא *vibrari, tremulo q. motu agitari*, adtendas: cui apte respondet, quod sequitur, *se tibi abnegabunt hostes*; de quo mox. Praeterea sequentes voces, *in spissitate roboris tui*, construendae sunt, ut dixi, & sensus est, Deum esse tremendum *in operibus ejus, ac spissa potentia* per ea manifestata. Phrasis *in operibus in abundantia potentia*, dicit, in operibus, quae de multa & summa potentia testantur: רב proprie *spissum* ac *densum concretum* denotat, inde multitudinem, copiam & abundantiam, uti *densum* Lat., *tenui* & *raro* oppositum, עז vero *robur invictum*, & omnia superans. Cujus respectu *verendus* recte adpellatur, ut facile patet, & quidem *summe verendus*; quod particula מה *quam verendus es*, indicat; praeterea gentibus, qua talis, injungitur *celebrandus*, quia illustrissimum dederat potentiae suae specimen in opere magnifico, quo Assyrios deleverat, & Judaeos liberaverat. Quo hic primo loco respicitur; de quo ad vers. 5tum.)

§. X. *Abnegabunt se tibi hostes tui*, (scilicet, Assyrii superstites, & alii qualescunque populi vicini, populo Dei hostiles, hoc potentiae tuae specimine absterriti, se tibi submittent, cupiditatibus suis renunciantes in gratiam tuam, sive vere, sive ficte & ex metu; quod verbo כחש non definitur. Phrasis, *negare Deo*, id enim כחש denotat, sensum etiam habet reciprocum, dicitque, *negare se Deo*, h. e. se abnegare in gratiam Dei; seu commoda sua Dei voluntati subjicere, sive vere, sive ficte; non enim *mentiri* dicit, ut putatur, sed *negare*, abnegare: de quo egi ad Ps. xviii: 45. & lxxxi: 16. Factum id est tempore Hizkiae; ut ex historia constat, 2 Chron. xxxii: 22, 23. fieri deberet ab omnibus; & fieret etiam aliquando. Quae omnia hic involuta sunt verbo fut. temp.) *Tota terra adorabunt te*, & *psallent nomen tuum*. (Quae eodem modo, quo superiora, intelligenda sunt, nec aliquid habent difficilis; tantum not. diffe-

rentia

rentia inter *pſallere tibi*, & *pſallere nomen tuum:* prius eſt in laudem tuam, poſterius materiam & argumentum pſallendi, *nomen* ſcilicet Dei, comprehendit. Vid Pſ. XLVII: 7.

§. XI. *b.* Ad hoc officium Deum Iſraelis celebrandi ut ſe ſentirent obligatos, & magis excitarentur populi terræ, eos vocat ad contemplandum, ac prudenti oculo conſiderandum in vero ſuo conſpectu & conſequentibus, *molimina* Dei ardua & mirabilia, in gratiam populi Dei nunc facta, verſ. 5—7. quemadmodum Pſ. XLVI: 9. quoque fit. Continet autem pericopa *α.* propoſitionem, verſ. 5. *β.* ejus deductionem verſ. 6, 7. *α.* Propoſitio, verſ. 5. ita habet: *ite & videte molimina Dei verendi arduo opere, coram filiis hominum*, h. e. agite, ad animum revocate, & adtente in omni complexu ſuo conſiderate ſtupenda Dei, qui verendus & terribilis eſt in opere ſuo, molimina in conſpectu *totius terræ* nunc facta. Reſpicitur manifeſte ad opera Dei nunc effecta, in Aſſyriis proſternendis, ac populo Dei liberando: vult enim poeta, ut *eant* & *videant* ea, & eo quidem ſcopo, ut inde ad Deum celebrandum excitentur. Adpellantur מפעלות *molimina* Dei, h. e., vi & uſu vocis, ardua, illuſtria & potentiſſima, facinora, de Dei majeſtate ac potentia teſtantia; qualia nunc ediderat in Aſſyriis delendis: Deum vero ipſum dicit eſſe נורא עלילה *verendum*, terribilem in opere arduo & magnifico, ut Deum, tanquam objectum metus & reverentiæ, ulterius ipſis ob oculos poneret, & Deum, qua talem, nunc ſeſe præſtitiſſe inculcaret. Pertinent vero eæ voces ad *Deum*, quocum conſtruendæ ſunt, ut in verſione expreſſi. De voce עליל, quæ ardua dicit facinora, repetitis vicibus velati exantlata, vid. Cl. Schultens *a*, ubi fuſe de hac radice agit. Denique ultimæ voces, על־בני אדם, conjungendæ ſunt cum primo membro, videte *molimina Dei*, intermediæ enim epitheton Dei, ut dixi, continent, & vertendæ ſunt *coram filiis hominum*, ut על ſit pro על־פני; quæ vox פני facilius ſubintelligitur, quod per

a Orig. l. 1, c. 6.

per ſimilem נפי, quæ ſequitur, fuit abſorpta. Sed ſubinde על quoque abſolute pro *coram* ſumitur *. Indicatur, opera illa Dei fuiſſe *publica*, adeoque illuſtria, ut lucem quaquaverſum ſparſerint in oculos hominum.

§. XII. β. In *propoſitionis* deductione traditur illuſtris hujus moliminis verus conſpectus, in eo ſitus, quod antiquis Dei moliminibus, quibus populus ab Aegyptiorum oppresſione vindicatus, et in Cananææ poſſeſſionem miraculoſe immiſſus erat, reſpondeat, & hoſtilium populorum ſubjectionem, ac populi ſtabilem felicitatem prænunciet, & tanquam in emblemate exhibeat. De quo conſpectu ſupra dixi. Huc exiſtimem tendere verba verſ. 6, 7. *Convertit mare in ſiccum, fluvium transibunt pede, ibi lætabimur in ipſo. Qui robore ſuo dominatur in perpetuum, gentes ſpeculabitur, refractarias illas, ne extollant ſe*, h. e. ſicut molimen Dei, nunc præſtitum, antiquo illi, quo populum per mare rubrum & Jordanem miraculoſe duxit, & hoſtes, tanquam potentiſſimus Dominus, adſpectu ſuo terruit ac protrivit, ſimillimum eſt, ita, cum dominator potentiſſimus ſit in æternum, haud abſimiliter populum ſuum potenter in poſterum vindicabit, & gentes refractarias, ne ſe extollant ſuperbe & hoſtiliter, reprimet. Verba artificioſe & concinne ita ſunt compoſita, ut de præterito ſimul & futuro accipi debeant: alia enim in præt. occurrunt, alia in fut., ut de utroque tempore cogitaremus; adeoque præſens Dei molimen repræſentaretur, tanquam præterito ſimile, & futuri præludium. Conjungenda itaque ſunt præt. & fut., & verba ad utrumque tempus referenda, ut *vertit mare in ſiccum*, ſit, vertit, & vertet; *tranſibunt fluvium*, ſit tranſierunt & tranſibunt: quo etiam facit epitheton Dei, quod inſeritur, quo *dominator potentisſimus* adpellatur *in æternum*. Ceterum verſus ita ſunt diſpoſiti, ut *ſextus* contineat beneficium in populum Dei collatum, verſ. *ſeptimus* vindictam ab hoſtibus ſumtam. Relegamus, his præmiſſis, verba. *Convertit*

* Nold, part. p. 551.

vertit mare in ſiccum, fluvium tranſibunt pede, ibi lætabimur in ipſo, h. e. mare & fluvium exſiccavit in gratiam populi ſui, tranſierunt per mare & fluvium pede ſuo, & ibi lætati ſumus, vel, *nos illi, qui tranſierunt, lætati ſumus.* Reſpici ad miraculoſam exſiccationem maris rubri, & Jordanis, populique per utrumque tranſitum, facile in oculos incurrit, & obſervatum jam eſt. Sed, præterquam quod præt. & fut. tempora miſceantur, uti modo notavi, *duo*, minus etiam trita, adhuc obſervanda ſunt. 1. *Alterum* eſt, voces, elegantiæ cauſa diviſas, hac ratione eſſe concinnandas, acſi legeretur, *convertit mare & fluvium in ſiccum, tranſierunt per utrumque, ibi lætati ſumus.* Exſiccatio enim, ut & *tranſitus*, æque mari ac fluvio competit. 2. *Alterum* eſt, mutationem perſonæ tertiæ, *tranſibunt*, in primam, *lætabimur*, ex ſuppleto אשר in *tranſibunt* eſſe explicandam; ut oratio plena ſit, *nos illi, qui tranſibunt, lætabimur.* Quales mutationes perſonarum, ea ratione explicandæ, ſatis frequentes ſunt. Habuimus exempla, Pſ. LX: 10, & LXII: 5. & alibi.

§. XII. Judicium Dei in populos improbos & hoſtiles, his verbis effertur; verſ. 7. *Dominator in robore in ſeculum: oculi ejus gentes ſpeculabuntur, refractarias illas, ne efferant ſe.* Reſpicitur quoque ad Aegyptios & Cananæos, oculo Dei minace in eos conjecto perterritos & proſtratos: quod de Aegyptiis, mari rubro immerſis, diſerte habetur Ex. XIV: 24. & de Cananæis inſinuatur, Joſ. X: 10. Ad ſtructuræ & verborum intellectum not. eſt. 1. In primo membro ſubintelligendum eſſe אשר *qui*, cui reſpondet relativum *ejus* in phraſi, *oculi ejus;* ut ſermo hac ratione digeratur: *Ejus, qui dominatur* — — *oculi* — —. 2. Epitheton Dei, quo *dominator* adpellatur *in robore in ſeculum*, (id enim עולם pro לעולם hic denotat, ut notum eſt,) hic inſeritur, ut, quod Deus olim fecit, & nunc facere potuiſſe, ut fecit, & in poſterum facturum, cum ſit dominator potentiſſimus in perpetuum, ſignificaretur. Vocabula ſunt valde emphatica, משל in origine eſt, *preſſit, premente manu* tractavit,

vit, unde inter alia ad *dominium* transiit αὐτοκρατορικὸν, & omnia penetrans; de quo vid Cl. Schultens *a*, sic Ps. CIII: 19. *regnum ejus* בכל משלה *in omnia vim inbibet effectricem illam.* Additur, emphasios augendæ ergo, בגבורתו *in robore suo*, proprie vi prævalente, victrice & victoriosa. 2. Verbum צפה proprie est αὐγάζειν *splendere*, & metonymice *oculo splendido lustrare*, nitidissima acie inspectare, adeoque *speculari*, æque in bonum ac malum, ut Prov. XV: 3. *omni in loco oculi Jehovæ, speculatores bonorum & malorum.* Hic in malum sumitur, dicitque, e specula captare, & ita alicui ex alto imminere: Ps. XXXVII: 22. *speculatorem agit improbus justo*, & Job XV: 22. *captatus ille e specula ad gladium*, h. e. *destrictus ensis super impia cervice velut e specula Dei imminet b.* Sed respicitur hic simul ad Dei speculationem e columna nubis & ignis in exercitum Pharaonis in mari rubro, Exod. XIV: 24. ut modo notavi, & sese facile commendat. 3. Epitheton הסוררים *refractarios illos* construendum est cum גוים *populis gentilibus*, quorum mentio modo erat facta, & eorum characteres ducit, quibus Deus acribus suis oculis ex alto imminet: sicut olim fecit Aegyptiis, ita nunc in posterum: quibus hoc epitheton apte convenit. Radix proprietatem habet in *scissione*, seu fissione cum acri sonitu; & ex sono ficta est. Hinc ad *refractarium*, protervum & contumacem, transiit סורר Deut. XXI: 18. qui sanctissima vincula violenter perfringit, ut Ps. II., & sese Deo ac populo ejus præstat protervum ac pervicacem; qualis olim fuit Aegyptius, nunc *Assyrius*: deinceps Syri, Judæi & gentiles Ps. II. Denique 4. *scopus* speculationis Dei in gentes protervas memoratur, his verbis: *ne efferant se;* ut reddi debent, scilicet superbe & insolenter agendo contra Deum & homines: uti Pharao & Senacheribus, aliique fecerunt: quod nemini non constat.

§. XIII. β. Alterum officium, quod gentibus injungit una cum ejus ratione, his verbis profertur; vers. 8, 9. *Benedicite populi Deo nostro, & audiri facite vocem laudis ejus:*

a Ad Prov. I: 1. *b* Id. ib. & c. XXVI: 23.

ejus: qui inpressit animam nostram in coagmentationes, nec tradidit pedem nostrum lapsui, h. e. laudationi & celebrationi Dei, quam vobis præcepi, adjungite submissam reverentiam, & gratiarum actionem, omnibus modis & signis demonstratam, propterea quod nos a morte & lapsu liberavit, & vitam nostram reddidit firmam & felicem. Adloquitur non Judæos, ut nonnulli putant, sed Gentiles, uti supra, se enim & populum Dei ab iis distinguit, cum *Deum nostrum* dicit, quem a populis vult honorari. Injungit ipsis *benedictionem* Dei, & laudis ejus publicum præconium; adeoque submissam adorationem, venerationem, & gratiarum actionem, omnibus signis, in specie donis & muneribus, Deo oblatis demonstratam. Radix ברך proprie dicit *plicare*; unde ad *genu* maxime plicatile ductum cum nova virtute *genuplicandi*, inde pro *reverentia* seu adoratione, in genu flexione demonstrata, nec non fausta comprecatione & benedictione, sive *ore*, sive donis & muneribus, quæ nomine ברכה veniunt, &c. Quo officio ut gentes defungantur vult, ut olim regina Sabæa, 1 Reg. x. & Hiram rex Tyriorum, Salomone rege facto, fecerunt; & populi vicini quoque tempore Hiskiæ, 2 Chron. XXXII: 23. facerent etiam postea, maxime sub Messia. Rationem moventem adhortationis derivat a miraculosa liberatione, populo Dei concessa, his verbis: *qui inpressit animam nostram in coagmentationes vitales*, (h. e. vitam nostram, & reip. nostræ, conservavit non tantum, sed & firmam reddidit, ac prosperam. Selecta est & emphatica locutio, non nisi ex vocabulorum vera emphasi intelligenda. *Anima* est *vita*, uti notum, verbum שום est *ponere*, *imponere*, & *inprimere*, vox חיים significat proprie *coagmentationes*, *compactiones* in unum; adeoque illas facultates & virtutes, quibus natura continetur, & firma redditur. Sic Job x: 1. *dirupta crepat anima mea in coagmentationibus meis*, h. e. onere mihi incumbente gravor, ut dissiliam, absque ut exspirare queam propter *coagmentationes vitæ* firmatas,) *nec permisit*, aut tradidit, *nutationi*, aut

aut lapsui, *pedem nostrum*, (tantum abest, ut nos perire siverit, ut firmaverit nos. Quæ nihil habent difficilis.)

§. XIV. ב. Flectit dein sermonem ad se ipsum, & firmum suum propositum, nunc exsequendum, declarat, Deum pro beneficio liberationis, sibi & populo concesso, publice celebrandi per sacrificia legitima, vers. 10—15. In qua pericopa *α.* beneficium recensetur, vers. 10—12. *β.* cultus Deo propterea deferendus, vers. 13—15. *α.* In benificio explicando *a.* statum adflictum prolixe & emphatice proponit vers. 10—12. *b.* ipsam liberationem memorat, vers. 12. in fin. *a.* In statu adflicto repræsentando hoc ordine versatur, ut 1. verum ejus conspectum tradat, vers. 10. 2. ipsam adflictionem vivide depingat, vers. 11, 12. 3. omnia summatim recolligat, vers. 12. in secundo ejus membro. 1. Verum conspectum & scopum præmittit, ut de gravi adflictione populi sanum feratur judicium, his verbis: vers. 10. *Quia probasti nos, o Deus! conflasti nos sicut conflare argentum*, seu sicut conflare solet, aut conflat conflator sive aurifex, subintellecto צורף, aut quis alius. Ita enim infinit. צרף recte resolvitur; ut ab aliis, & Gatakero, jam est observatum. Posset etiam infinit. pro *nomine verbali* sumi, ut passim apud Arab., & verti, *secundum conflationem.* Sermo vertitur ad Deum, cui sese directe ad grati animi testificationem obstringit. Incipit autem sermo cum כי *quia*, quæ particula cum vers. 13. *intrabo domum tuam cum holocausto*, &c. connectenda est, ut ratio detur, quare Deum publico hocce cultu honoraret; *quia* Deus populum ex summa adflictione liberaverat: ut in fin. vers. 12. habetur: quo illud כי *quia* directe pertinet. Non enim gratias agere vult, quod Deus populum angustia adfecerat, sed quod angustiis pressum eduxerat in statum liberum & prosperum: ut sensus sit: *quia cum nos probaveris;* &c. *eduxisti nos*, sicut Jes. XII: 1. *Celebro te, Jehova, quia iratus fuisti mihi, resedit nasus tuus, & consolatus es me*, h. e. *quia, cum iratus fueris, resedit*, &c. ubi Vid. Cl. Vitringa,

tringa, qui locum Matth. XI: 25. apte contulit. Addo Rom. VI: 17. *Grates Deo: quod fuistis servi peccati, obedivisstis autem* &c. pro, *quod, cum fueritis servi, obediistis*, nec non Ps. LXXI: 20. Tradit autem, ut dixi, hoc versu verum conspectum & scopum adflictionis, in eo situm, quod populus Judæus respectu fidei & spei ac fiduciæ suæ in Jehovam fuerit exploratus, simul a *scoriis*, seu peccatis & peccatoribus, qui detecti & prostituti sunt, *purgatus* quodammodo. Eo collineavit adflictio Assyriaca sub Senacheribo, eaque ratione fuit instituta, ut eum finem producere apta fuerit, cum populus sub pio rege in tantas fuerit conjectus calamitates, & Jehova publice fuerit diffamatus ab Assyrio, populus etiam omni modo per eum excitatus ad Deum verum deserendum per minas & promissa, simul actum videretur de rep., sola Hierosolyma superstite, & arctissime obsessa: quæ gravissima erat *tentatio*: habuit quoque hæc adflictio ex parte hunc effectum; perstitit populus in fide & religione Dei, et liberatus mirabiliter magis est confirmatus, simul ab occulta idololatria, et vana in hominibus fiducia, aliisque peccatis purgatus. De quo egregius exstat locus, Jes. XXXI: 6, 7. de hoc eodem tempore et casu agens; *revertimini pro eo ac profundam fecerunt recessionem filii Israelis. Quia illo die spernet quisque idola sua argentea & idola sua aurea, quæ manus vestræ vobis fecerunt, peccatum.* Ubi in seq. etiam de reformatione Ecclesiæ, inde orta, et impiorum confusione, agitur. De quibus omnibus legendus est Cl. Vitringa ad l. c. Solet quoque emblema *conflationis* ad populum Judæum adplicari in exilio Babylonico, Jes. I: 25. XLVIII: 10. In phrasibus nihil est difficilis, utique quod nostra indiget opera.

§. XV. 2. Statum adflictionis et angustiarum per hostem his verbis depingit, vers. 11. *Intrare nos fecisti in arcem tanquam rete, inpressisti pressuram arctissimam in lumbos nostros; inequitare fecisti hominem capiti nostro*, h. e. de loco munitissimo nostro fecisti rete, quo arctissime sumus

mus constricti, et coarctati, ut nullum superesset effugium; nosque insuper tradidisti publicæ, et ignominiosæ, insultationi hominis, per se imbecillis, qui nobilissimæ nostræ parti, Deo et religioni ac liberati et saluti nostræ, acerbe conviciatus est, nosque tanquam vilissima jumenta tractavit. Quæ quam aptissime in adflictionem Assyriacam per Senacheribum quadrent, facile intelligitur. Conf. Jes. XXXVII: 13. ubi Hiskias eodem fere modo hac de re loquitur. Percurramus verba, & iis lucem fœneremur. *Adduxisti nos*, (intrare nos fecisti, quod est בוא *introire*, opposite ad foras, Hos. VII: 2. Ps. XXVI: 4.) *in munitionem tanquam rete*, (in arcem nostram, alias munitissimam, nos conclusisti, tanquam in *rete*; ut nullus pateat exitus. Hierosolymæ arctissima obsidio depingitur, quæ populum tanquam *rete* tenuit conclusum, præ hoste, undiquaque premente. Exserit enim מצודה duplicem suam vim, & *arcis* & *laquei*. Radices צוד & מצד ejusdem sunt originis, in *unco*, *adunco*, *recurvo ad unguem*; unde צוד *venari*, Lat. *inuncare*, q. d. unco adacto capere, seu piscem, seu feram, מצד vero transiit ad cacucumina montium, rupium, *unca adunca*, prærupta, & ita inaccessa: adeoque מצודה, quæ a צוד æque ac מצד derivari potest, & *arcem* præruptam, & *rete* venatorium denotat. Quæ utraque significatio hic locum habet, & studio captata est hæc ambiguitas, ut de *arce* nunc in *rete* commutata cogitaremus. Quod in rem præsentem est aptissimum. Indicatur enim hac voce, Judæos arcem suam nunc tenuisse tanquam *rete*, quo conclusi sunt ab hoste: uti tempore Senacheribi & Hiskiæ factum est. Accedit, Tsionem κατ' ἐξοχὴν adpellari solere מצודה *munitionem*; *arcem*. Comparatio cum *rete* etiam de hoc casu adhibetur, Ps. CXXIV: 7.) *inpressisti pressuram in lumbos nostros*, (fecisti, ut pressura nostros lumbos arctissime strinxerit, adeo ut instar feræ coarctatæ & constrictæ nusquam exitus pateret. Radix עוק, cui respondet צוק, adfert gravem & arctam pressuram, ad elisionem usque. Sic Hos. I: 15. Jes. XXXVII: 3. יום צרה *diem arctationis stringentis* adpellat, &

comparat

comparat cum *parturiente*, vi nitendi carente, quæ est *lumborum* arctissima constrictio,) *inequitare fecisti hominem capiti nostro*, insultare fecisti hostem metropoli, & prærogativæ, nostræ, qua populus tuus peculiaris sumus, simul vitæ & libertati nostræ. Qui est *capitis* emblematicus conspectus. *Inequitare capiti* est, *tum* ei imminere, & potestati suæ subjectum censere, *tum* insultare alicui, sicut pro *contumelia* quoque usurpatur apud Lat., ut *inequitare philosophiæ* apud Macrobium, quod jam adtulit Clericus, tum denique *se insolenter jactare*, uti apud Cic. [a] *jactabit se & in his equitabit equuleis*, & Horat. [b]. *Vectabor humeris tunc ego inimicis eques. Meæque terra cedet insolentiæ*. De qua *insultatione* & insectatione contumeliosa per Senacheribum & Rabsacen satis constat ex historia. Epitheton אנוש *hominis* eandem hic emphasin habet, quam Ps. IX: 21. X: 18. & ibi exposui. Chald. vertens מרי מזופא *dominum increpationis*, rem expressit, & tyrannum, durumve dominum, intellexit; non aliter legit, multo minus נגש, uti putat & præfert Haubigant, *exactorem* reddens; quod æque ab Hebr. נגש ac Chald. זוף, vel נזף abhorret. Exactor Hebr. est נגש, & נגש proprie *torquere* adhibita violentia, *extorquere*, inde *mulctare* denotat, Chald. זוף est *mutuo accipere*, נזף vero *increpare*, cui hic locus dandus est. Quod vero addit Criticus, *imponere hominem super capita nostra, quid significet, nec ullo exemplo docemur, nec intelligimus*, ex modo dictis facile solvitur.

§. XVI. 3. Sequitur summaria omnium repetitio & conclusio, his verbis: vers. 12, *intravimus ignem & aquas*, h. e. in summum venimus & præsentissimum Reip., Ecclesiæ & vitæ, discrimen; probati sumus per tentationem & afflictionem, instar *ignis*, & ab exercitibus hostilibus invasi sumus, ac prope absorpti, instar *aquarum*. Quæ omnia per Senacheribum evenerunt Judæis sub Hiskia: ut modo vidimus. Phrasis vero *generalem* habet & *specialem* intellectum; in genere summum

a In Verr. l. IV. c. 20. b Epod. XVII, vers. 74.

ſummum periculum exprimit, ſed in ſpecie duplicis generis adflictionem, & fidei ac religionis reſpectu per adflictionem urentem & explorantem, & reip. ac civitatis per hoſtiles invaſiones; *prior* per *ignem*, *poſterior* per *aquam* depingitur; ſicut etiam fit Jeſ. XLIII: 2. ubi vid. Cl. Vitringa; qui nobis nihil reliquit hac parte obſervandum, niſi hoc unum, in *igni* reſpici ad *probationem & explorationem conflantem*, verſ. 10. memoratam, et aquarum inundationem quoque huic caſui adplicari Jeſ. VIII: 7, 8. & Pſ. CXXIV.

§. XVII. *b.* Ipſa liberatio, quæ ſubjungitur, his paucis verbis comprehenſa eſt; *& eduxiſti nos*, (emicare nos feciſti; ſecundum propriam verbi יצא *emicuit ignis* poteſtatem, & uſum peculiarem de *exitu* in libertatem & felicitatem, Ex. XII: 31. 2 Reg. x: 25. Ez. XV: 7. Quo etiam facit uſus, quo *lætitiam & pompam* adfert Ex. XV: 20. Jud. XI: 31, 34. Quod utrumque hic locum habet, ut & Mich. IV: 10. ubi de hac eadem re agitur,) לרויה *in irrigationem*, ſtatum jucundum et abundantem, oppoſite ad *ignem* urentem, et *aquas* inundantes. Vox teritur in irriguo et potu expleto: ſed Græci verterunt εἰς ἀναψυχὴν, ἀνάπαυσιν, παραμυθίαν, vel εὐρυχωρίαν. Videntur legiſſe לרוחה, uti quoque Chald. et Syr. Quod ſpernendum non eſt. Radix רוח teritur, a vento רוח arrepta anſa, in flando, perflando, unde ad *laxa* ſpatia, q. d. *perflabilia*, ad recreationem, et reſpirationem, transfertur. Opponitur itaque *anguſtiis*, modo memoratis. Nihil definio.)

§. XVIII. β. Beneficio deſcripto, gratitudinem ſuam, publice in Templo, per cultum lege præſcriptum, demonſtrandam, apte ſubjungit, verſ. 13—15. *Intrabo domum tuam per adſcenſiones; ſolvam tibi vota mea, quæ ruperunt labia mea & pronunciavit os meum, cum mihi erat anguſtum. Holocauſta medullata offeram tibi cum nidore arietum; faciam boves cum hircis. Selah!* h. e. magna cum pompa, ut gratum meum animum demonſtrem, et vota mea, in anguſtia ſolenniter nuncupata, exſolvam, intrabo domum tuam, ſibi

& optima quævis ſacrificia tibi offeram. Beneficium licet ſibi & populo conceſſum in plur. memoraſſet, de ſe tamen in ſing. loquitur, qui vota ſolenniter ſolveret, non tam quod de populo hac parte minus bene ſentiret, quam quod ipſe, tanquam rex & ductor, præiret, & pompam duceret: quod in Hiskiam recte convenit. Nec de qualicunque oblatione, quotidie facienda, hic agit, ſed ſolenni, pompatica, feſtiva, mox poſt miraculoſam liberationem, in ejus ſignum, inſtituenda. Quo ſicut votorum nuncupatorum ſolutio, & optimarum victimarum mentio nos ducit, ita phraſis, *intrabo domum tuam per adſcenſiones*, manifeſte tendit. *Intrare* enim eſt pompatice, & ſplendide, ut in feſtis & lætis diebus, domum Dei adire; ut Pſ. CXVIII: 19. *aperite mibi portas juſtitiæ, intrabo per eas, laudabo Jab*, nec non Pſ. XXIV: 7, 9. & alibi. Intrare vero בעלות eſt *adſcenſionibus* glorioſis, & pompaticis per regias illas adſcenſiones adſcendere in Templum. Reſpicitur ad עלות *adſcenſiones* Salomonis in Templum, 1 Reg. XI: 5. & alibi memoratas: occurrit etiam vox עלות eo ſenſu, Ez. XL: 26. alias מעלות adpellantur *gradus*, quibus adſcenditur: ſed ſimul pompaticus, & glorioſus ac lætus, adſcenſus in Templum hac voce ſignificatur; quemadmodum titulus *Pſalmorum* המעלות etiam involvit. Vidiſſe videtur hunc ſenſum Syr., qui vertit: *veniam ad domum tuam cum decore*. Interpretes communiter alias reddiderunt *cum holocauſtis*; quod ferri nequit, *cum* quod emphaſi careat, *venire* in domum Dei *cum holocauſtis*, quæ non adducebantur ab offerentibus, ſed ibi tantum offerebantur, *tum* quod mox demum oblatio holocauſtorum memoretur. Reliqua vix noſtra indigent opera. Tantum not. 1. verba verſ. 14. ita eſſe intelligenda, acſi legeretur, *quæ labiis meis effractis pronunciavit os meum*. Verba, *aperuerunt labia, & prolocutum eſt os meum*, ita cohærent, ut prius modum poſterioris declaret; quod ſatis eſt uſitatum. *Labiorum apertorum* fit expreſſa mentio, ut *vota* indicaretur fuiſſe nuncupata magno cum impetu animi, & in ſtatu

necessitatis ac angustiarum; ita ut *labia* q. fuerint *perfracta*, & late aperta. Radix enim פצח complectitur potestatem aliquid *aperiendi violentius*, ut sit, *patefacere* cum *effractione*, quod Lat. dicitur, *rumpere labia*. 2. Vox קטרת non dicit hoc loco *suffitum*, sed *nidorem*, seu carnis adiposæ stillationem, cum *arietibus* adplicetur: quem usum alibi habet. De quo dixi ad Mal. I: 11, & ex primigenia verbi קטר potestate *stillandi*, *guttatim fluendi*, illustravi. 3. Traslaticium est, verbo עשה *facere* exprimi oblationem, uti quoque Ex. XXIX: 39. Ez. XLVI: 2. & alibi, Gr. quoque ἱερὰ ῥέζειν, & Lat. *facere* a. Ceterum de solenni hac Hizkiæ adscensione ad domum Jehovæ sermo quoque fit Jes. XXXVIII: 22.

§. XIX. *Posteriore* Ps. parte liberationi publicæ & communi adjungit privatam, quæ sibi speciatim, & eo ipso tempore, contigerat, quam itaque apte superiori adnectit, & eo scopo memorat, ut pietatis veræ & sinceræ fructus demonstretur in usum piorum, qui inde discere possent, Deo in omnibus fidendum esse, & pietati severe incumbendum ac constanter. Qui verus conspectus & scopus est pericopæ, vers. 16—20. Cujus sunt sequentes partes. א. In *prima* omnes timentes Jehovæ convocat, ut beneficii Dei, in se collati, commemorationem audiant, vers. 16. *Ite*, vel agite, *audite*, *& narrabo*, *o omnes timentes Dei! quod animæ meæ fecit*, h. e. Vos omnes, qui Dei estis amantes & reverentes, qualescunque sitis, & ubicunque, ad me accedite, & audite me distincte & ordine narrantem ingens illud Dei beneficium, quo *animæ* seu vitæ meæ conservandæ, & restituendæ, succurrit mirabiliter. Loquitur in sing. pers. de *se*, adeoque de bono sibi speciatim facto, cum supra in plur. de bono communi fuisset locutus; agit de bono in *animam* suam collato, adeoque *vitæ* suæ, quæ per animam intelligi solet, respectu, quo ea fuit restituta. Indicat autem,

a Vid. la Cerda ad Virg. ecl. III. p. 60. & Joh. Bochius ad h. l. & Casaub. ad Athen. l. XIV. c. 23.

tem, singulare fuisse & miraculosum, quod sibi hac parte concessum erat; dignum quippe, quod ad omnium notitiam perveniat. Denique *pietatis* & reverentiæ Dei fructum & remunerationem in eo conspici innuit; adeo ut *reverentes* Dei illud maxime audire, & ad animum revocare, debeant. Quæ omnia quam apte in Hizkiam, miraculose sanatum, conveniant, ut demonstrem, opus non est. Interpretes, qui in hac pericopa rem acu non tetigerunt, lubens mitto.

§. XX. 2. Secunda pars continet mutationem status, quo de clamante factus est glorificans & exaltans Deum, adeoque sibi precanti beneficium esse concessum indicat, vers. 17. *Ad ipsum ore meo clamavi, & exaltatio est sub lingua mea,* h. e. Deum in angustiis meis invocavi ardenter, & nunc indesinenter, ac cum delectatione, ipsum exalto, ac celebro. Indicat Deum *precibus* suis tantum tribuisse, ut se liberaverit, & materiam in Deo gloriandi, eumque laudandi, præbuerit, denique se ad Deum propterea glorificandum paratum esse, adeoque pios ad se accedere debere, ut beneficium Dei enarrantem audiant. Hac ratione oratio cohæret, & hic verborum sensus est & scopus. *Prius* membrum, *ad ipsum ore meo clamavi*, pertinet ad statum angustiarum præteritum, & pium ejus in eo officium, quo opem Dei ardenter imploravit. Nec otiosum est, quod expresse addat, *ore meo*: significat enim se non tantum corde, & gemitibus occultis, sed & clara voce id fecisse, imo magna cum fiducia, *ore aperto*, quod ejus est indicium. Hizkiam autem id peregisse tempore morbi, notum est, vid. Jes. XXXVIII 2. 3. 14. *Posterius* vero membrum ad præsentem ejus statum pertinet, & propositum Dei celebrandi pro beneficio concesso repræsentat, his verbis: *& exaltatio sub lingua mea*, h. e. at nunc exaltatio Dei, meique status gloriosi enarratio, indesinenter & tanquam viva vena ex ore meo magna cum delectatione erumpit. Opponitur hæc exaltatio sub lingua *clamori* modo memorato, adeoque, & hic est

pro *at*, *sed*, & subintelligitur עתה *nunc*. Vox רומם, non enim verbum, sed nomen est, cujus plur. רוממות *exaltationes* occurrit, Ps. CXLIX: 6., absolute posita & ad loquentem & ad Deum referri potest, hic recte ad utrumque; ut sit, *exaltatio mea* ad Dei gloriam, adeoque quæ Dei est exaltatio: sic רוממות אל *exaltationes Dei in gutture ipsorum*, Ps. l. c. Chald. itaque recte per *laudem Dei* vertit. Hæc exaltatio dicitur *sub lingua esse*, ut significetur, eam palato esse dulcem, seu animo gratam, nec non indesinente vena ex ore erumpere *a*. Videtur enim locutio esse formularia, qua *sub lingua* esse dicitur verbum, quod viva vena inde erumpit indesinenter. Vicina est phrasis, Ps. CXLIX. 6. *exaltationes Dei in gutture ipsorum*, adeoque *sub lingua*. In quo si acquiesci nequeat, nihil superest, quam ut תרום pro tert. fut. fœm. verbi רום, vel רמם habeatur & vertatur; *exaltationem*, vel exaltatione, *clanget lingua mea*. Radix, Arab. nota, denotat *clanxit*, & de strepero sonitu alarum, in specie aquilæ, adhibetur, in prædam irruentis, unde *irruere*, in prædam impetuose ruere, dicit, & in ipsis reliquiis linguæ Biblicis reperitur, Hab. II: 17. uti observavit Cl. Schultens *b*. Ceterum conf. de Hizkia sanato Jes. XXXVIII: 19, 20.

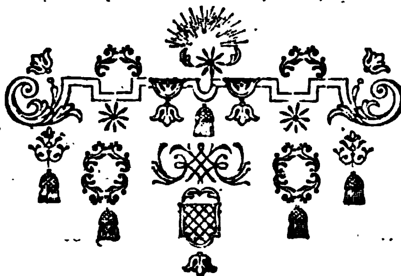
§. XXI. 1. *Tertia* pars exauditionem precum pro liberatione repræsentat tanquam *pietatis* fructum, eo scopo, ut pii & timentes Dei in pietatis studio confirmarentur, & spe ac fiducia replerentur, vers. 18, 19. *Inanitatem si vidi in corde meo, non audiret Deus; profecto audivit Deus, adtendit vocem precationis meæ*, h. e. cum Deus me clamantem exaudiverit, & tam gloriose liberaverit, pietas mea sicut clare eluxit, ita pietati illustre dedit testimonium ad piorum instructionem & consolationem. Est enim indubium, Deum me non exauditurum fuisse, si inanitatem aut iniquitatem in animo meo deprehendissem, aut fovissem. Nihil hic notandum superest, cum ex dictis sensus, ejusque veritas, facile patescat, præter singularem phrasin, *si vidi inanitatem* aut *iniquitatem in corde meo*. Vox און, cujus primaria notio

a Conf. ad Ps. X: 7. *b* Gr. p. 427.

notio eſt *vacuitatis*, *inanitatis*, & tranſitive, *inanem* reddentis, & exhaurientis, denotat & vacuitatem boni & ſcelus, quo alius omni bono privatur [a]. Utrumque hic locum invenire poteſt, ut ſignificetur, nec boni moralis vacuitatem, nec flagitium, alios exhauriens, crucians, in *corde* ejus fuiſſe, adeo ut nec patraverit, nec propoſitum faciendi habeat, ſed purus ſit *manibus* & *corde*, Pſ. xxiv. Singulare eſt, quod non dixit, *Deum non vidiſſe tale quid in corde ſuo*, ſed, *ſe non vidiſſe*. Inanitatem, inquit, *ſi vidi in corde meo*. Videtur provocare ad bonam conſcientiam, qua nixus ad Deum clamavit, & ejus etiam teſtimonium a Deo accepiſſe indicatum velle; ut ſenſus ſit, *ſi vidiſſem tale quid in corde meo*, ſi mihi ejusmodi ſceleris patrati, aut propoſiti, conſcius fuiſſem, ad Deum cum fiducia non auſus fuiſſem clamare; & ſi fuiſſem, a Deo non fuiſſem exauditus: feci vero, & Deus adnuit, indicio puritatis & innocentiæ meæ manifeſto.

§. XXII. ר. Finit tandem, & aptiſſime, in *benedictione Dei*, verſ. 20. *Benedictus* ſit *Deus*, *qui non removit precationem meam* a ſe, *& benignitatem ſuam a me*, h. e. Laudes ſint Deo & grates, qui a facie ſua non repulit preces meas, nec a facie mea, aut a mecum, gratiam & benignitatem ſuam, ſed me precantem exaudivit, & liberationem gratuitam conceſſit. *Nihil hic obſcuri*; modo notetur ellipſis in priore membro vocis מאתו *a ſe*, aut *ſimilis*; quæ requiritur, ut utrumque membrum cum verbo הסיר *removit* rite conſtruatur.

[a] Vid. ad Pſ. x: 7.

PSALM.

PSALM. LXVII.

1. *Præfecto pulsatilium Psalmus canticum.*
2. *Deus gratiam nobis faciet, & benedicet nobis: splendere faciet vultum suum nobiscum,* Sela!
3. *Ad cognoscere in terra viam tuam, inter omnes gentes salutem tuam,*
4. *Celebrabunt Te populi o Deus! celebrabunt Te populi omnes.*
5. *Lætabuntur & tinnient nationes, quia, & quando, judicabis populos in æquitate, & nationes in terra diriges.* Sela!
6. *Celebrabunt Te, o Deus! populi, celebrabunt Te populi omnes.*
7. *Terra dedit proventum suum, benedicet nobis Deus, Deus noster.*
8. *Benedicet nobis Deus, & timebunt ipsum omnes fines terræ.*

PROLEGOMENA.

§. I.

ARgumentum brevis quidem, sed præclari, & profundi sensus, cantici est votum propheticum, ardente cum adfectu & certa fiducia prolatum a populo Judæo, seu piis de eo, pro gratuita Dei benedictione, & faciei ejus illustratione

tione super populo, nec non pro omnium per orbem populorum illuminatione ad cognitionem viæ Dei & salutis ejus, ac lætitia super æquo & benevolo Dei regimine, & quiete ac prosperitate orbi concessa, indeque oriunda publica Dei per orbem celebratione & gratiarum actione; *votum* vero propheticum ex singulari fertilitate terræ, qua populus Judæus mactatus erat, eductum, & promisso benedictionis populi, a Deo solenniter facto, firmatum. Incipit poeta a voto benedictionis Dei super populo Dei, sermone de Deo in tertia persona prolato. Dein sese ad Deum vertit, & ipsum adlocutus vota, spiritu prophetico ductus, expromit pro celebratione Dei per orbem ab omnibus populis super cognitione viæ Dei & salutis, nec non æqua gubernatione & prosperitate, cum orbe communicata. Denique *occasionem* hujus voti exponit, in mirabili terræ Judææ fertilitate, & promissa benedictione, sitam, & in voto benedictionis repetito, ac reverentiæ & timoris Dei per orbem, aptissime finit.

§. II. Verum loquentium, eorumque status, conspectum sequentes pandunt characteres, in Ps., adtente considerato, obvii. 1. *Primus* est, loquentes esse Judæos; quia se a gentibus manifeste distinguunt, & in voto pro se concepto respiciunt ad sacerdotalem benedictionem, qua nomen Dei poni solebat super Israele, Num. VI: 24. 2. *Secundus* est, populo singulare beneficium salutis fuisse concessum, & in læta ac prospera conditione, cum æquá regiminis forma fuisse constitutum. Cujus indicium est *cum* in mentione viæ Dei, & ejus salutis, quæ Gentibus notificata materiam celebrationis Dei præberet, & rationem moventem, vers. 3, 4. *tum* in commemoratione æquæ Dei gubernationis & tranquillitatis ac felicitatis, cujus & gentes per orbem forent participes, vers. 5. Gentes quidem introducit super ea re, tanquam bono suo, lætaturas, sed, populum Dei nunc ejusmodi bono gaudere, innuit, & inde occasionem repetit, de gentibus illud prædicendi; seu digitum ad populi Dei similem

milem ſtatum præſentem intendit: de quo poſtea. 3. *Tertius* eſt, probe advertendus, ſingularem terræ fertilitatem populo hoc tempore fuiſſe conceſſam, cum promiſſo benedictionis, quæ pro ſigno & pignore felicitatis, quam hic vovent, & ſibi promittunt, haberi debeat, & poſſit, verſ. 7. Hoc enim ſcopo memorant *proventum terræ uberem*, tanquam jam factum: cujus alia reddi nequit ratio aptior, ut poſtea videbimus; & *benedictionem* ſuam futuram proferunt tanquam promiſſam, in qua fundant mox votum pro ea verſ. 8. Qua ratione repetitio benedictionis recte exponitur.

§. III. Ex quibus criteriis ſi de *tempore* & *occaſione* Pſ. ſit judicandum, uti oportet, cum de *autore* & *tempore* nihil ſit adnotatum, nullum ſe nobis aptius & adcommodatius offert, quam quo, Aſſyrio miraculoſe proſtrato, & populo Judæo liberato, reſp. Judaica inſigniter eſt inſtaurata, reformata & prosperrima facta, adeo ut a populis quaquaverſum etiam fuerit honorata, & in laudes Dei celebrata. Quam hypotheſin præterea commendat arcta cum ſuperiore Pſ. conjunctio, & ſimilium odarum, XLVI, LXXVI, LXXXVII, & aliarum, hujus quoque temporis, collatio: ſed ingens ei accedit momentum ex *tertio* charactere; huic tempori eo, quo hic venit, conſpectu unice proprio; cum ſignum liberandi populi, & proſperitate mactandi, fuerit hoc ipſum a Deo per prophetam datum, Jeſ. XXXVII: 30. *Et hoc tibi erit ſignum: comedite hoc anno ſponte natum, & anno altero ſponte renatum: anno autem tertio ſerite & metite, & plantate vineas, & comedite fructum earum.* Hoc ſignum grati agnoſcunt & celebrant repræſentatum, cum dicunt in præt. verſ. 7. *terra dedit proventum ſuum.* Accedit ibid., cum additur, *benedicet nobis Deus, Deus noſter*, reſpici ad promiſſum, quod apud Jeſ. l. c. ſequitur: *& perget reſiduum Judæ, quod reliquum factum fuerit, radices mittere deorſum & fructus facere ſurſum.* De quo deinceps. Hoc criterium inprimis fecit, quominus de tempore Salomonis, aut Joh. Hyrcani

Hyrcani Maccabæi, quod utrumque in argumentum Pſ. ceteroquin non male quadraret, cogitandum eſſe cenſeam. *Pſalmum* itaque exiſtimaverim compoſitum poſt remp. liberatam, & in meliorem formam redditam ſub Hizkia, cum terra, per Aſſyrium deſolata, & ipſo illo anno ſponte produxiſſet fructus, & anno ſeq., ſive Sabbatico, denuo; denique anno tertio ſata & culta uberrimos dederat fructus; *ſignum* itaque, a Deo poſitum, implementum eſſet nactum; quo verſ. 7., ut dixi, reſpicitur. Quod ipſum tempus *occaſionem* præbuit aptiſſimam *canticum* canendi, quo votum ſuum pro *benedictionis* uberiore implemento, & Gentium ad Deum converſione, expromant.

§. IV. *Scopus* Pſ. eſt, ut ex dictis facile patet, 1. populo liberato & inſtaurato formulam in manus tradere, qua vota ſua pro reip. & Eccleſiæ conſervatione, multiplicatione, proſperitate, & celebratione Dei inter gentes, ſuo tempore futura, exponat, 2. pios in hac fide & ſpe confirmare, & 3. regni Dei per orbem propagationem, ſecuturis temporibus, poſt exſilium Babylonicum, & calamitatem Epiphanicam, inprimis ſub Meſſia, futuram, prophetice repræſentare; cujus eventus emblema & typus erat in mirabili Judæorum liberatione ab Aſſyriis, & rerum felici inſtauratione ſub Hizkia, uti ad Pſ. præcedentem vidimus. Ex quo de *uſu* Pſ. per omnia tempora facile conſtat; ſimul quam dignus ſit, qui *præcentori*, ſeu *præfecto pulſatilium*, quæ vocis נגינות ſignificatio eſt, de quo ad Pſ. IV. dixi, commendetur.

§. V. In Pſ. *ſtructura* nihil ſingulare eſt, niſi quod in *principio* & *fine*, quo vota exponuntur pro populi Judæi felicitate, ſermo fiat de Deo, ſed *intermedia*, quæ ad celebrationem Dei per orbem inter omnes populos pertinent, per adloquium ad Deum proferantur; cujus diverſitatis alia mihi non patet ratio, quam quod *intermedia* conſpectum ferant rationum moventium, quibus Deum ad vota ſua complenda excitent: quæ rectius per ſermonem ad Deum pro-

feruntur. Facit præterea ad elegantiam carminis ejusmodi personarum mutatio, & satis frequens est *Stylus* autem est planus & facilis; sed verbis fut. temporis concinnatus, quæ vota & prædictiones continent, seu, ut supra dixi, *vota prophetica*. *Partes* vero Ps. *tres* sunt. I. *Prima* continet votum propheticum, pro gratia, benedictione, & illuminatione vultus Dei super populo Judæo, vers. 2. II. *Secunda* similia vota comprehendit pro celebratione Dei a Gentibus per totum orbem, una cum ejus materia & ratione movente, duobus *articulis* proposita, vers. 3—6. III. *Tertia* votum pro benedictione populi repetit, una cum ejus *fundamento*, cui votum erat innixum, & *scopo*, ut gentes quoque Deum timerent, vers. 7, 8.

ANACRISIS.

§. VI. Communior est Interpretum hypothesis, agi hic de salute & benedictione per Messiam adducenda, conversione Gentium ad fidem, & fructibus spiritualibus sub regno Messiae, sive in genere, sive in specie, aut in principio, aut fini regni Messiae, aut etiam per varia Ecclesiæ fata; ita ut vers. 2 & 3. votum contineant eorum, qui consolationem Israelis exspectabant proxime ante Messiam manifestatum; dein vers. 4. conversio gentium per tria prima Secula exhibeatur; vers. *5to* status Ecclesiae in Romano orbe jam dominantis sub Constantino M. & successoribus: reliquarum vero gentium conversio, sec. VIII. & seq. vers. 6. Ecclesiae denique reformatio, vers. 7., & gentium ac Judaeorum plenaria & ultima conversio, cum statu regni Christi glorioso, in terra vers. 8. Quae ultima hypothesis, nescio, num ab aliquo proposita, ut ut ingeniosa, tota est arbitraria, & fundamento destituta. Quod vero ad reliqua adtinet, ad regnum Messiae per orbem ultimo respici, omnino etiam putem; sed nec omnia eo refero, nec directe & primo sensu.

su. Nostra itaque cogitata huc redeunt. *α*. Praesens tempus liberatae, & gloriose instauratae, ac florentis, reip. Jud. sub *Hiskia*, post Assyrios prostratos, in signum destructionis regni Assyriaci brevi secuturae, primo & directo sensu intenditur, & ei Ps. adplicandus est; quatenus votum continet pro prosperitatis continuatione & amplificatione, & populorum per orbem illuminatione, qua Deum Israelis agnoscant, & celebrent, tanquam salutis & liberationis populi Judaei autorem, & populorum per orbem liberatorem ab oppressione Assyriaca; nec non justum & aequum judicem & rectorem mundi. Cum Ps. eo tempore, ut modo vidimus, sit compositus, & ea, quae hic voventur, ab eo tempore fuerint in Israele & orbe aliqua ratione conspicua; fieri non potest, quin hoc ipsum tempus fuerit poetae observatum: quod ex aliis Ps. ac prophetiis, ad hoc tempus pertinentibus, supra citatis', ulterius confirmatur. *β*. Deinde, cum tempora Hizkiæ & Maccabæorum, inprimis Joh. Hircani, multa secum habeant communia, & hæc ipsa, quæ hic voventur, majore gradu locum habuerint, poetam existimaverim ea ratione fuisse a Spiritu ductum, ut reip. Maccabaicæ lineas una duxerit; adeoque vota, hic concepta, habenda quoque esse pro votis Judæorum *ejus temporis*. Quæ hypothesis ex aliis Ps. & prophetiis, quibus tempora *Hizkiæ* & *Maccabaica* simul describuntur; haud exiguum robur acquirit. De quo plura dicam ad Ps. LXXXVII. *γ*. Denique, cum tempora Hizkiæ & Maccabaica gesserint emblema regni Messiæ, & hoc cum Maccabaicis temporibus arcte fuerit connexum, de quo in Diss. ad Danielem fusius disserui; cuncta etiam, quæ in hoc Ps. occurrunt, verum suum implementum in regno Messiæ habuerint; ultimo, sed præcipue intento, sensu Ps. eo referendum esse, omnino statuendum est. Phrasibus enim nullo modo satisfieret, nisi ad tempora Messiæ respiceretur; ut facile patet.

EXPLICATIO.

§. VII. *Prima* Pſ. pars, quæ votum propheticum pro ſalute & felicitate populi Judæi continet, his verbis verſ. 2. proponitur: *Deus gratiam nobis faciet*, *& benedicet nobis; ſplendere faciet vultum ſuum nobiscum*, h. e. faciat Deus, quod ardens noſtrum votum eſt, faciet, quæ certa noſtra eſt exſpectatio, ut tenerrimi ejus erga nos adfectus ſigna & effecta in nobis omni genere bonorum cumulandis, in ſpecie ſe benevolum & glorioſum in medio noſtrum præſtando ad noſtram inſtructionem, ſanctificationem & conſolationem, inter nos exſtent, & abundent. Verba fut. temp. votivam exprimere adprecationem, ſatis obſervatum eſt, ſed addo, cum fiducia fuſam, & prædictionis ſimul conſpectum ferre; adeoque, *votum propheticum.* Cohærent autem ea ratione, ut *duo* prima, ſecum connexa per copulativum ו *&*, ſignificent generalem favoris & adfectus Dei demonſtrationem per omne genus bona de eo teſtantia; *ultimum* vero ſpeciale favoris Dei ſignum & effectum in medio populi, ad ejus glorioſam & ſalutarem illuminationem & beatitatem comprehendat. *Gratiam facere & benedicere*, eſt ex intimo adfectu benevolo & gratuito quævis bona conferre. Verbi חנן, ut ſæpe alias obſervavimus, primaria ſignificatio ſita eſt in *ſtridulo* ſono gutturis, quem animalia edunt, quum tenerrimum adfectum erga fœtus ſuos demonſtrant, unde transfertur ad *pietatem maternam*, & intimam teneritudinem τῆς ϛόϱγης. Alterum verbum ברך *benedicere*, & fauſta quævis adprecari, & conferre, denotat; uti notum eſt. *Tenerrimum* itaque *adfectum* demonſtrare, & *benedicere*, eſt ex tali animo quævis bona & felicia alicui adferre, ſive Spiritualia & æterna, ſive temporalia & corporea, majore minoreve emphaſi pro ratione circumſtantiarum. Sed in ſpecie additur, *lucere facias*, & facies, *vultum tuum nobiscum*, quod eſt, favorabilem & glorioſum te in medio noſtrum exhibeas ad noſtram illuminationem, & ſalutem.

salutem. Quo indicatur *cum* præsentia Dei gratiosa & gloriosa apud populum, quare non *super nobis*, ut alias, sed *cum nobis*, dicitur, *tum* ejus effectum ad populi illustrationem gloriosam & salutarem, ex vultu Dei lucido oriundam. Vid. ad Ps. IV: 7. & alibi sæpe, ut XXXI: 17. Num. VI: 25, 26. Vovent itaque, & futurum prædicunt, ut Deus in genere favorem suum erga populum Judæum in medio populi, tanquam rex ejus & objectum cultus, reddat stabilem & gloriosam, quamvis prosperitatem, pacem, & bonorum quorumvis abundantiam in populum conferat, legis & viæ salutis notitia imbuat, sanctificet, ut in viis Dei ambulet, consoletur, ac lætificet, sed in specie, se in Messia præsentem sistat inter Judæos *benedictione*, Abrahæ promissa, qua in semine ejus sibi benedicerent gentes, populum beet, eamque impleat, & bona puræ gratiæ, ac salutis, in communione Dei, bona Spiritus S., ad illuminationem, sanctificationem & consolationem, in hac & futura vita repræsentet. Quam sensus amplitudinem verba omnino continent, & vota piorum sub V. Oeconomia admittunt. De quo plura non necesse est dicere.

§. VIII. *Secunda* pars, votum propheticum pro celebratione Dei a populis terræ complexa, *duobus* ex articulis constat, qui duplicem continent celebrationis materiam & rationem. *Prior*, qua ratio celebrationis a cognitione viæ & salutis Dei inter gentes repetitur, ita habet vers. 3, 4. *Ad cognoscere in terra viam tuam, inter omnes gentes salutem tuam, celebrabunt te populi, o Deus! celebrabunt te populi omnes*, h. e. quum viam salutis tuæ cognoverint gentes in terra, propterea celebrent te, & celebrabunt populi, imo populi omnes. Quæ verba comprehendunt *tempus* & *rationem* celebrandi Deum per totum orbem, & celebrationem ipsam, a populis terræ instituendam: prius vers. 3. posterius, vers. 4. Hac enim ratione sermo cohæret, opinor. De quo ut constet, adtendendus est usus particulæ ל in לדעת, quo & *tempus* rei ingruentis denotat, sive *quum*, *quando*, sive *postquam* vertatur, & rationem ac causam; sive *de* red-

 datur,

datur, sive *propter*. De quo vario voculæ ל usus satis constat. Vovent itaque, simul imperant & prænunciant, quam sensus amplitudinem admittit verbum fut. temp. *celebrabunt*, ut omnes terrae populi Deo confiteantur, & laudes dent, cum gratiarum actione, *super cognitione viæ*, & salutis Dei inter gentes per totam terram, quo tempore ea Gentibus fuerit facta. Voces vero vers. 3. elegantiae caussa divisae secum sunt hac ratione construendae; acsi legeretur uno tenore: *quum & quia cognoverint in omnibus gentibus in terra viam salutis tuæ. Via Dei & salus Dei*, est via salutis Dei, seu modus & ratio, qua Deus salutem praestat, & praebet hominibus; quae via *cognoscitur*, quum manifestata intelligitur, & fide adsumitur. Sed quaenam est illa *via & salus Dei*, seu *via salutis* Dei? quam ipse in salvando tenet, & homines ad salutem observant, & ambulant; utroque enim modo, & active & passive, sumi debet *via Dei*. Respicitur quidem ad statum liberationis, & prosperitatis, in quo Judaeorum resp. & Ecclesia hoc tempore sub Hizkia erat collocata, & constitueretur deinceps; cujus caussa celebrandus foret a gentibus, ut Ps. LXVI: 8, 9. vidimus: sed ulterius sese omnino porrigit ad modum salutis verae & aeternae consequendae; ut facile patet: cujus *cognitio* totum orbem aliquando pervaderet; sicut factum esse, novimus; exiliore sensu sub Oeconom. V., maxime a temporibus Maccabaicis, sed majore & vera sua emphasi sub Messia, maxime sub finem seculorum. Quod notum esse praesuppono. Ceterum cum vovent, ut Deus tum, & propterea, celebretur inter gentes, simul vovent, ut *cognitio viæ* & *salutis* Dei omnibus terrae populis innotescat: acsi dixissent: *cognoscant* per terram gentes *viam Dei* & *salutem* ejus, & tum ac ideo eum celebrent: quemadmodum, vers. 5. mox loquuntur. Hac ratione licet vers. 3*tius* recte accipiatur, & cum seq. connectatur, etiam omnino construi debeat; trahit tamen aliquid de ambiguo, & ita ordinatus est, ut cum praeced. etiam connecti possit, & *scopum*,

eventum

eventum ac *terminum*, comprehendat praecedentis voti populi pro gratia & benedictione Dei super se; hac ratione; *gratiam nobis faciat Deus* &c. לדעת *ad cognoscere* &c. h. e. eo scopo, eoque cum eventu, ut *cognoscatur* &c. etiam eousque, seu ad illud tempus usque, donec *cognitione viæ* illustretur mundus. Vovent itaque, ut benedictio Dei super Israele sit, eo fini & eo eventu, & eousque, *ut*, & *donec*, cognoscant gentes per terram *viam salutis Dei;* quae cognitio per Ecclesiam Judaicam communicaretur cum gentibus, & ad eas transferretur, sicut in *semine Abrahæ gentes benedicerentur*, *Lex ex Tsione exiret* in orbem universum; & quae plura sunt similia, ubique obvia; eventus quoque comprobavit, & comprobabit magis usque ad finem seculorum. Statuamus itaque, poetam sermonem ita concinnasse, ut proprie quidem cum seq. cohaereat versus 3. quare *Selah* etiam insertum est, quo sermo solet claudi, sed sese ad præced. quoque extendat; ut exposui.

§. IX. *Posterior* articulus, qui rationem celebrationis Dei, inter gentes faciendæ, repetit ab æqua gubernatione & ductione, qua populi terræ gauderent, & super qua lætarentur, his verbis exhibetur, vers. 5, 6. *Lætabuntur* & *tinnient nationes, quia*, & quando, *judicabis populos in æquitate, & nationes in terra diriges eas; Celebrabunt te, o Deus! populi, celebrabunt te populi omnes.* Cohærent omnino hi versus, ut duo præcedentes, & populos orbis excitant ad Deum laudandum, uti facient; nova ratione producta, quod materiam laetandi sint habituri, in aequa Dei gubernatione & directione sitam, cujus primordia & praeludia nunc jam erant inter Judaeos, & populos vicinos, conspicua. Verba vers. 5., quae rationem celebrationis Dei a populis terrae repraesentant, elegantiae rursus causa divisa, ita sunt ordinanda, acsi legeretur: *lætabuntur & tinnient populi & nationes, quia judicabis populos & nationes æquissime, et in terra diriges eos.* Conjunxit poeta *judicabis et populos*, nec non *nationes et diriges eas;* sed utrumque verbum ad populos & nationes

tiones aeque pertinet. *Lætabuntur*, dicit, ut relegamus & illuſtremus, (laetitiam externo ſono & geſtu demonſtrabunt; verbum enim רנן proprie *tinnulum* vel *tremulum* ſonum exprimit, & inde fictum eſt, ut ſaepe alias notavi; adeoque laetitiam externis ſignis, ſeu tinnula voce & cantu, expreſſam ſignat. Verti autem debet in fut., & ſignificat, eos materiam talis laetitiae habituros, & quoque laetaturos eſſe,) *quia* (ſcilicet, *quia* & *quando*; quem utrumque ſignificatum habet כי, & hic admittere licet; cum & *ratio* laetitiae detur, & *tempus* finiatur, quo id fieret,) *judicabis populos rectitudine*, (h. e. in aequitate, ſeu aequiſſime; ſecundum regulam juſtitiae et aequitatis *judicabis*, h. e. gubernabis, leges ferendo, ſecundum eas judicando, vindicando, et tractando. Verbum שפט late ſeſe ad totam gubernationem, et omnes ejus partes, extendit, uti jam obſervatum eſt,) *& nationes diriges eas*, (pro *diriges nationes*; ſecundum ſtylum Hebr., quo affixum abundat, quod tralaticium eſt. Radix נחה ſedem habet *in tenſione directa*, unde recte vertitur, *dirigere*, ſive in Kal, *præmonſtravit viam*, ſive in Hiph. *dirigere fecit*, ſive tenſim et directim procedere fecit; eſt praeterea verbum paſtoritium, praeſertim in numeroſis gregibus. Significatur, Deum populos recta et aequabili via ducturum inſtar paſtoris, ut laete, jucunde, et copioſe agant &c. Conf. Pſ. XXIII: 3. Quaeritur, quo tendat poeta? reſpicit quidem ad felicem ſtatum, quo Judaei et reliqui populi gauderent poſt tyrannidem Aſſyriacam e medio ſublatam, in ſignum cujuscunque tyrannidis ſuo tempore deſtruendæ, quemadmodum Jeſ. XXXII: 1. praedictum erat, et alibi; dubium tamen non eſt, quin oculos præcipue habuerit intentos in Meſſiæ tempus, quo populi, ipſi ſubjecti per orbem, æquiſſime gubernarentur, et regia via ducerentur: quemadmodum ubique in verbo prophetico occurrit, Pſ. LXXII. Jeſ. II: XI. Mich. IV. & alibi.

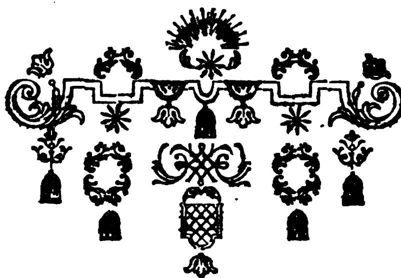
§. X. *Tertia*

§. X. *Tertia* Pſ. pars, quae votum pro benedictione populi Judæi repetit, cum inſigni variatione, reſpectu ejus occaſionis & fundamenti, nec non ſcopi & eventus, ita habet, verſ. 7, 8. *Terra dedit proventum ſuum, benedicet nobis Deus, Deus noſter. Benedicet nobis Deus, & timebunt ipſum omnes fines terræ.* Quæ verba, in quibus Interpretes minus feliciter verſati ſunt, *α.* occaſionem & fundamentum voti repræſentant verſ. 7. *Terra dedit proventum ſuum, benedicet nobis Deus, Deus noſter;* prius membrum in præt., poſterius occurrit in fut: quia *prius* reſpicit ad id, quod jam factum erat, & *poſterius* ad promiſſum, deinceps inplendum. *Prius* pertinet ad ſignum liberationis & proſperitatis, quod Deus per Prophetam dederat Hizkiæ, cum a Senacheribo infeſtaretur, Jeſ. xxxvii: 30. ut ſupra vidimus, & eo tendit, ut, *ſignum* illud eſſe impletum, ſignificaretur. Hac ratione ſi verba capiantur, & eo conſpectu; quam apte huc quadrent, & quo collineent, facile patet: *occaſionem* enim & fundamentum voti, quod mox ſequitur, continent, quia Deus *ſignum* illud, Hizkiæ datum, repræſentaverat, cum fiducia poterant *ſibi benedictionem* Dei vovere, & promittere. Nec caret emphaſi, *terra dedit proventum ſuum: cum* quod *ſpontaneus proventus*, ſine opera hominum, indicetur, *tum* quod uberrimus & lætus proventus, una cum *pace* terræ, hoſtibus non amplius turbantibus, exprimatur. Interpretes ſe extricare non potuerunt, niſi ad ſenſum emblematicum & myſticum confugiendo; cujus nullum eſt indicium, quia *ſcopum* verborum non penetrarunt. *Poſterius*, in fut. expreſſum, *benedicet nobis Deus, Deus noſter*, referendum eſt ad promiſſum, a Deo per Jeſaiam & tunc factum Hizkiæ Jeſ. xxxvii: 31. *Et perget reſiduum Judæ, quod reliquum factum fuerit, radices mittere deorſum, & fructum facere ſurſum.* Quibus cum multiplicatio populi, tum ejus proſperitas comprehenditur. Quo noſtra quoque verba manifeſte pertinent, cum *benedictionis* nomine utrumque ſoleat venire, uti notum eſt. Retineri itaque debet ſignificatio fut.

 temp.,

temp., & eo accipi, quo dixi, ſenſu & ſcopo, ut *fundamentum* voti, quod mox ſequitur, conſtituat.

§. XI. β. Votum vero ipſum, *benedicet nobis Deus*, pro benedicat, & benedicet, ſcilicet ſicut promiſit, & cujus ſignum dedit in ubere proventu terræ, cum nihil habeat difficilis, ſupra jam expoſitum, ad ejus *ſcopum* & *eventum* pergo, qui γ. his verbis continetur, *& timebunt ipſum omnes fines terræ*, h. e. ut timeant, ſicut facient; ipſum reverendo, colendo, & ejus judiciorum metu a populo Dei vexando abſtinendo; *omnes fines terræ*, ſeu populi quaquaverſum, Conf. Pſ. LXIV: 10. & alibi ſæpe. Etenim eo tendit votum *benedictionis Dei*; ut tanquam antecedens *timoris* Dei inter gentes conſideretur: ſed et ſeſe latius extendit ad *benedictionem*, Abrahamo promiſſam; quæ repræſentata produceret converſionem Gentium, quæ *ſibi in ſemine ejus benedicerent*, Deumque verum in fide & amore *timerent* usque ad fines terræ. Quod monuiſſe ſuffecerit.

PSALM

PSALM. LXVIII.

1. *Præfecto Davidis Psalmus canticum.*
2. *Surget Deus, dilabentur hostes ejus, & aufugient osores ejus a facie ejus.*
3. *Quemadmodum excutitur fumus, excuties* eos, *sicut liquescit cera a facie ignis, peribunt impii a coram Deo.*
4. *Et justi lætabuntur, exsultabunt coram Deo, & efferent se in lætitia.*
5. *Cantate Deo, psallite nomen ejus, exaggerate equitanti in desertis, Jah nomen ejus, & exsultate coram ipso.*
6. *Pater pupillorum, judex viduarum est Deus in habitaculo sanctitatis suæ.*
7. *Deus* est, qui *solitarios educit in nexas conglobationes; sed refractarii decumbentes habitant glabritiem.*
8. *Deus! cum emicares coram populo tuo, cum magnifice gradireris in solitudine horrida.* Sela!
9. *Terra tremuit, etiam cœli stillarunt a coram Deo. Hic iste Sinai a coram Deo, Deo Israelis!*
10. *Imbrem exuberationum evibrabis, Deus! in hæreditatem tuam, quamque ad incitas redactam Tu firmasti.*
11. *Cœtus tuus coagmentatus habitat in ea, firmabis bonitatem tuam inopi, o Deus!*
12. *Dominus dabit dictum, læta nunciantium spissus* erit *exercitus.*
13. *Reges exercituum quassati dissipabuntur, quassati dissipabuntur.*

14. *Si*, vel *profecto*, *recumbetis inter series firmiter disposi-tas*, inter *alas columbæ obductæ argento*, & *pennas ejus flavissimo*, vel *bracteato*, *auro purissimo*.
15. *Quum expanderit & dissipaverit omnisufficiens reges in ea*, *nivescet in Tsalmone*
16. *Monte Dei. Mons Basan*, *mons collium*, *mons Basan!*
17. *Quare insilietis montes colles in montem hunc? quem Deus adpetiit vehementer ad incolendum*.
18. *Currus Dei sunt myriades*, *millibus multiplicatis*, vel *myriades multiplices in Chiliadibus tranquillitatis*, *Dominus in medio eorum est; Sinai in sancto*.
19. *Adscendisti in altum*, *captivam abduxisti captivitatem*, *sumsisti dona in homines*, & *quoque refractarii*, *seu nasus refractariorum*, *ad decumbendum*, *Jah Deus*.
20. *Benedictus* sit *Dominus*, *die die*, seu *quotidie*, *onerat nos*, *Deus iste salus nostra*. Sela.
21. *Deus iste noster*, *nobis Deus salutum*, & *Jehovæ Domino emicationes mortis* sunt tribuendae.
22. *Profecto repetitis haustibus cruentabit Deus caput inimicorum suorum*, *verticem pilis horridum*, *grassantem in reatibus suis*.
23. *Dixit Dominus: reducam e Basane*, *reducam e profundis maris*.
24. *Propterea inmersus in sanguinem pes tuus hauriet*, *lingua canum tuorum de hostibus*, *de ipso*.
25. *Vibrarunt incessus tui*, *o Deus! processus Dei mei*, *regis mei*, in Sanctum.
26. *Præiverunt cantores*, *agmen post duxerunt Psaltæ*, *in medio virgines tympanizantes*.
27. *In publicis cœtibus benedicite Deo Domino*, qui estis *e fonte Israelis*.

28. *Ibi*

28. *Ibi Benjamin exiguus calcator eorum, Principes Judæ lapidatio eorum, Principes Zabulonis, Principes Naphtali.*

29. *Præcepit Deus tuus robur tuum. Firmum fac, o Deus! quod molitus es nobis*

30. *Ex palatio tuo. Hierosolymas* (vel *Præ Templo tuo Hierosolymis*) *Tibi pompatice adducent Reges munus.*

31. *Increpa catervam feram arundinis, cœtum taurorum, vitulos populorum, conculcantem, contusores argenti,* aut *ambientes pecuniam,* tu qui *dispersit populos, qui præliis delectantur.*

32. *Venient clientes pudibundi,* vel *illis stipati, ex mihi Aegypto, Cusch submissus,* vel *recto-rigidus, manibus suis ad Deum.*

33. *Regna terræ cantate Deo, psallite Domino.* Sela!

34. *Adpactum se tenenti in cœlis cœlorum antiquorum; ecce dabit voce sua vocem firmissimæ laudis.*

35. *Date robur,* vel *laudem, Deo, excelso Israelis, cujus excellentia & robur in subtiliore æthere.*

36. *Verendus Tu, o Deus! e sanctuariis tuis, Deus Israelis tu ipse idem, dans robur & compactiones* solidas ac plenas *populo. Benedictus Deus.*

PROLEGOMENA.

§. I.

ILlustris & sublimis Psalmi argumentum est adprecatio & prædictio plenissimæ liberationis ab hostibus, pacis, prosperitatis, & celebritatis populi Dei in Judæa & Hierosolymis, a præsentia Dei in medio ejus super arca, in Tsionem translata, derivandæ; nonnullis vero singularibus periodis summo

gradu locum habituræ, & publice ac solenniter in laudes Dei a populo celebrandæ, & a gentibus per orbem agnoscendæ. Thesin hanc cum in genere proposuisset poeta, & hostium, qui coram facie Dei diffluerent & perirent, & populi Dei respectu, qui summam haberet lætandi, Deumque super concessa prosperitate laudandi, materiam; sese, præmissa commemoratione manifestationis Dei in monte Sinai, antiquitus facta, in accuratiorem thesios descriptionem diffundit, nonnullasque periodos illustriores recenset, in quibus veritas thesios luculenter foret conspicua, quoad liberationem ab hostibus & felicitatem populi Dei: quas memorat *tres*, *primam*, qua hæreditas seu Judæa, omnibus abundaret bonis, reges exercituum dissiparentur, & populus Dei secure & tranquille ageret; *secundam*, qua ab æmulis regnis vindicaretur Hierosolyma, tanquam unica ac perpetua Dei sedes, agnosceretur, ac celebraretur; *tertiam*, qua hostile regnum, quo Judæi oppressi & dissipati erant, destrueretur, & exules ac dispersi recolligerentur, Deumque publice in cœtibus celebrarent; simul a populis quaquaversum honorarentur, & regna mundi ad Deum celebrandum excitarentur. Quando, per modum conclusionis, in Deo benedicendo finit canticum.

§. II. Ad argumenti verum conspectum cognoscendum, α. notandum est, illud esse *propheticum*, adeoqe non ejus temporis, quo Ps. compositus est, sed sequentium, statum populi Dei felicem repræsentare; uti ex verbis fut. temporis, quibus autor utitur, facile liquet; nec non inde confirmatur, quod tempore autoris hujus Ps. descriptio status Ecclesiæ Dei non respondeat. β. Præterea observandum est, statum felicem populi Dei hic non depingi unius & ejusdem temporis, sed diversorum, seu variarum periodorum, quæ se invicem sequerentur. Quod ex diversa status populi Dei delineatione, & serie orationis, haud obscure elucescit; & in ipsa explicatione demonstrabitur uberius. γ. Denique ad animum est revocandum, populum Dei, de

quo

quo hic agitur, esse Israelem, proprie intellectum. Characteres autem populi Israelis sese hic offerunt sequentes. 1. *primus* est, quod *populus* Dei adpelletur, vers. 8. coram quo Deus in deserto processit, & in Sinai sese manifestavit. 2. *Secundus* est, quod mons Tsion tanquam sedes Dei digito monstretur, vers. 17. & montes Basan tanquam ejus æmuli & adversarii occurrant vers. 16. 3. *Tertius* est, quod Hierosolymæ, & Palatii Dei in ea urbe expressa fiat mentio, tanquam loci, quo munera deferrentur a gentibus vers. 30. 4. Denique, ne plura in re clara proferam, *Israel* adpellatur, vers. 27, 35. & distincte celebrantur Benjamin, Juda, Zebulon & Naphtali, tanquam tribus heroicæ, & ea parte celebratissimæ, vers. 28.

§. III. De *tempore* Ps. compositi in genere quidem constat, eum tempore Davidis esse factum, cum *David* ejus autor sit, teste inscriptione, quæ alium non fert sensum, ut facile patet, nec in dubium vocari debeat; sed præcise nihil, nisi probabiliter, quid definiri potest. Mihi plusquam probabile fit, *Psalmum* esse vulgatum 1. postquam *arca* in montem Tsionis jam esset translata; *cum* quod Deus jam ibi habitans repraesentetur, vers. 17. *tum* quod verba, vers. 2. *Surget Deus* &c., quae ad arcam nos manifeste ducunt, ut ex Num. x: 35. liquet, *pro hypothesi* habeant, *arcam* stabilem habuisse sedem; *tum denique quod Hierosolyma*, vers. 30., tanquam sedes palatii Dei occurrat: de quo mox. Multis quidem placet, tempore translationis arcæ Ps. esse compositum, vel ei solennitati destinatum; sed, praeterquam quod, *arcam* jam obtinuisse sedem suam, modo demonstraverimus; verba vers. 2. & alia criteria, mox producenda, evincunt, Deum hic non sisti, tanquam quietum locum occupaturum, quo translatio arcae ad montem Tsionis spectat, sed eum deserturum, & expeditionem in hostes, ad populum vindicandum & quietem ei procurandam, suscepturum. 2. *Secunda* thesis habet, Psalmum esse posteriorem proposito Davidis de Templo aedificando, & promisso Dei de stabilitate regni in domo Davidis

vidis Hierosolymis, ac Templo a Filio ejus aedificando, 2 Sam. VII. Cujus indicium est *α.* in eo, quod Deus in monte Tsionis dicatur *æternum* habitaturus vers. 17. *β.* quod *palatii* Hierosolymis jam meminerit, vers. 30., ut putatur, quae vox mihi hoc loco plus dicere videtur, quam *tabernaculum;* maxime cum *tabernaculum* Mosis nondum fuerit tempore Davidis in ea urbe; uti constat. 3. *Tertia* thesis est, Psalmum esse anteriorem expeditionibus Davidis ad populos vicinos domandos & regnum pacandum, ac a metu hostilium invasionum liberandum, 2 Sam. VII. quia Deum excitans ad expeditionem bellicam, vers. 2 illud haud obscure indicat, de *regum fuga*, vers. 13., loquens in fut., clare significat; ne dicam, statum regni pacatum, & prosperum quoque repraesentari tanquam futurum. 4. *Quarta* itaque thesis habet, tempore intermedio, inter arcam translatam, promissum Dei de posteritate acceptum, & expeditiones bellicas in hostiles populos vicinos, Psalmum esse factum. Quod ex modo dictis sponte sua sese offert. Concinit Syr., qui habet, *Davidis: quum pararunt se Reges ad bellandum contra ipsum.*

§. IV. Ex quibus *occasio* Ps. compositi haud difficulter eruitur. Cum enim arca in Tsionem esset transportata, ut sedem ibi haberet fixam, promissum etiam de Templo, ibi a Filio suo aedificando, nactus esset David; & expeditiones jam jam susciperet in populos vicinos, ad eos domandos, & statum Israelis pacatum, firmum & prosperum, reddendum; aptissime excitari potuit ad hoc canticum, quo expeditionum successum & consequentia, spiritu prophetico ductus, ob oculos poneret, & hostium subjectionem, ac populi Dei liberationem ac prosperitatem per varias periodos repræsentaret. Quæ hypothesis & inde firmatur, quod mox in principio iisdem verbis fere utatur, quibus olim Moses Num. X. cum populus stationem suam mutaret, & Deus tanquam Imperator & Dux sese moveret ad populum in itinere tutandum contra hostes: quemadmodum David, arca

in

in Tſione jam collocata, Deum ſimili modo excitat ad expeditiones ſuas bellicas fortunandas.

§. V. *Scopus* Pſ. eſt 1. ſingularem populi Dei *prærogativam*, in præſentia Dei per arcam Hieroſolymis ſitam, extollere: cum inde omnis populi felicitas repetatur. 2. Populum certiorem reddere de perpetua ſui conſervatione, & proſperitate, hoſtiumque, qui eam conarentur turbare & interrumpere, proſtratione; quæ utraque identidem renovaretur, & certis periodis illuſtrioribus ſingulari modo conſpiceretur, & celebraretur. 3. Finem, in quem hæc tandem exirent, exponere; Meſſiæ nimirum exaltationem, & gentium converſionem, adeoque regni Meſſiæ, in Tſione erigendi, propagationem per totum orbem; ut ex verſ. 18, 19. nec non verſ. 30. &c. colligi poteſt. 4. Populum præparare ad hæc beneficia conſequenda, & excitare ad Deum, cum illa fuerint repræſentata, laudandum & celebrandum. De quo facile conſtat, *cum* quod peccatores eſſe exſtirpandos, & juſtos ac pios lætaturos eſſe, declaretur, *tum* quod Dei velit in deſerto equitanti *viam* eſſe parandam, verſ. 5. *tum* denique quod formulæ Deum celebrandi identidem inſerantur, & populus ad id excitetur, verſ. 5, 20, 25. &c.

§. VI. *Ad ſtructuram* Pſ. & ejus *ſtylum* pertinet 1. varias in eo occurrere *apoſtrophas*, quibus ſermo ſubinde vertitur ad Deum, ad populum, ad hoſtes, ad gentes orbis. 2. variam inſtitui *adluſionem* ad præterita facta & fata, in deſerto, & occupatione Cananææ, ac hoſtium in ea proſtratione, etiam ſub Judicibus; ut ſequens tractatio docebit. 3. Tempora ſubinde mutari, adeo ut, licet de rebus futuris agatur, & verba fut. temp. paſſim adhibeantur, ſubinde ſermo fiat verbis aut præt., aut præſ. temporis; quia perſonæ introducuntur eo tempore viventes, quo res illæ jam locum haberent; uti cum *formula* cantici traditur, qua tunc uterentur; verſ. 6, & 7; 25. & 34. De quo poſtea. 4. Denique ſtylum eſſe ſublimem, emphaticum & adfectuoſum; hic

illic quoque obscurum; licet minus, quam vulgo putatur, & ex perversis hypothesibus Ps. exponendi oritur. *Partes* Ps. *tres* generales sunt, in quas facile dispescitur. I. *Prima* generalem continet descriptionem exstirpationis hostium & impiorum, & prosperitatis populi Dei, ab eo celebrandæ, vers. 2—7. II. *Secunda* illustriores recenset periodos, in quibus liberatio & felicitas populi Dei singulari modo repræsentaretur & agnosceretur: quæ *tres*, ordine successuræ, memorantur, postea demonstrandæ, vers. 8—35. III. *Tertia* exhibet celebrationem Dei per modum conclusionis, vers. 36.

ANACRISIS.

§. VII. Diversæ admodum sunt Interpretum hypotheses de hoc Ps.; quæ ad *duas* generales referri possunt: quarum *altera* ad populum Israelis, sive tempore Davidis, sive Hizkiæ, refert, *altera* ad regnum Messiæ, ejusque fata, sive in genere, sive per certas periodos. Quibus recensendis & examinandis cum scopus non sinat immorari; meam hypothesin per sequentes theses proposuisse & demonstrasse contentus ero. א. *Prima* thesis est, Psalmum non esse historicum, sed propheticum, ut supra adfirmavimus; adeoque ad fata populi respicere futura; quæ post tempus, quo Ps. factus est, de quo supra egi, locum haberent. ב. *Secunda*, non unum aliquem casum futurum, sive tempore Davidis, sive Hizkiæ, sed varios, diversis temporibus futuros, depingi. Quod ex supra dictis quoque manifestum est. ג. *Tertia* thesis habet, fata læta & prospera non Ecclesiæ N. sed V. Oeconomiæ primo & directo sensu repræsentari; adeoque ad populum Israelis, cujus metropolis & sedes religionis est Hierosolyma, referendum esse. Rationes nostræ sunt præcipue sequentes. 1. *Primam* suppeditant characteres Israelis proprie dicti; qui hic sese offerunt varii, supra jam

jam producti. Terra Canaan adpellatur *hæreditas Dei*, quam *caterva ejus* inhabitaret, verſ. 10, 11. *Mons* Tſion memoratur tanquam a Deo inhabitandus in perpetuum, verſ. 17. oppoſite ad *Baſanem* verſus Syriam & Aſſyriam, verſ. 15, 16. Munera traduntur a regibus *Hieroſolymam* deferenda, tanquam ſedem *Templi*, & religionis verſ. 30. Quæ, & quorum ſimilia alia, criteria nos ad Iſraelem proprie dictum haud obſcure ducunt &c. 2. *Secundam* rationem præbent indicia expeditionum bellicarum, quibus Iſrael ſub auſpiciis Dei hoſtes ſuos proſterneret. Deus, tanquam *arcam* inſidens, excitatur ad hoſtes delendos, eadem formula, qua Moſes in deſerto uſus eſt, & eodem modo id faceret Deus, quo olim, *cum coram populo in deſerto procederet*, verſ. 2, & 8. Regum fugatorum *ſpolia* divideret Iſrael, domi feliciter & pacate agens verſ. 13. *Hoſtes* ita forent debellandi, ut in juſto prælio fit, quo pedes in eorum ſanguinem a victoribus immittuntur, verſ. 22, 24. In carmine triumphali Iſraelitarum heroes ſiſtuntur tanquam *conculcatores* & *lapidatores hoſtium* verſ. 28. 3. *Tertiam* rationem inde repeto, quod ſine urgente neceſſitate a Vetere populo, ejusque fatis, non ſit diſcedendum; niſi Pſalmorum & prophetiarum interpretationem velimus facere lubricam. Videamus itaque, num talia ſeſe hic offerant, quæ oculos directe flectere cogant ad Eccleſiam Chriſti. *Duo* ſunt, quæ illud inprimis jubere videntur, & maxime urgeri ſolent; alia enim minoris momenti lubens mitto. *Prius* eſt, ducem populi hic repræſentari jam in cœlum evectum, verſ. 19. qui alius eſſe nequit ac Meſſias, ad quem etiam adplicatur a Chriſto ipſo, Joh. III: 13. & Paulo, Eph. IV: 8. Agnoſco, hæc verba ad Meſſiam exaltatum recte referri; ſed inde colligendum eſſe nego, expeditiones Meſſiæ ad mundum ſibi ſubjiciendum in hoc Pſ. depingi, cum quod *primo* ſenſu hic ad Deum, ducem Iſraelis ex Aegypto, qui, hoſtibus devictis, ſedem capeſſivit in monte Sinai, & inde fœdus ſuum promulgavit, adludatur, & ad eundem directe reſpiciatur, qui

montem Tsionis, populo liberato, & pacato, conscendit habitatum in perpetuum. Introducitur enim hic, tanquam qui coram populo processerat, & ad montem Sinai eum duxerat, vers. 8, 9. qui itaque, expeditione peracta, se in monte Sinai manifestavit: conf. Jud. v: 4, 5. unde hæc verba desumta sunt; *tum* quod adscensus Messiæ in cœlum simul comprehendatur, & memoretur, ad extollendum montem Tsionis, unde quasi cœlum peteret, & fundamentum omnis liberationis & felicitatis Israelis, ejusque scopum & finem demonstrandum, pro more Davidis & prophetarum, de Messia loquentium. De quo alibi ad Dan. egi, & dicam postea. *Posterius* est, effectum & consequens victoriosarum expeditionum Dei memorari *gentium & regnorum* mundi conversionem, ad Deum vers. 32—, quæ non nisi sub Messia contigit. Et illud lubens admitto; sed superiora ad regnum Messiæ in hoc Ps. pertinere nego inde concludendum esse; quia hic occurrit tanquam consequens omnium fatorum populi Israelis, in quod tandem exirent, & cum ultima populi felicitate sub Maccabæis connectitur; ut Prophetis quoque in more positum est, qui Ecclesiam Messiæ & Maccabaicam connectere & permiscere solent. De quo postea uberius & accuratius.

§. VIII. ד. *Quarta* nostra thesis, quæ superioribus, & modo dictis, lucem fœnerabitur, habet, læta & prospera populi Israelis fata, ab inhabitatione Dei Hierosolymis derivanda, & ejus ductui ac directioni accepta ferenda, hic ob oculos sisti, a tempore compositi Ps. usque ad finem, & consummationem Oeconomiæ V. per Novam, & regnum Messiæ, inde per orbem propagatum. Quæ thesis haud difficulter demonstratur. *a.* De *initio* satis testatur, quod tunc demum cœperit expeditio Dei, jam Tsione versantis, uti vers. 2. innuitur, & ad reges a Davide devictos, indeque ortum regnum pacatum & fortunatum sub Salomone, clare respiciatur, vers. 13, 14. *b.* De *fini* & termino nos dubitare non sinit *tertia* Ps. pars, quæ populorum terræ conver-

conversionem sub Euangelio manifeste repræsentat, vers. 32. &c. Denique *c.* fata Israelis intermedia, prospera & gloriosa, exhiberi præcipua, sicut facile præsumitur ex principio & fini Ps., ita *secunda* pars Ps. recte intellecta demonstrabit; ut tractatio sequens docebit.

EXPLICATIO.

§. IX. *Prima* Ps. pars, vers. 2—7, quæ hostium & impiorum destructionem, ac justorum & piorum Dei cultorum statum felicem & lætum in genere depingit, quemadmodum per varias periodos, sed summo gradu in fine Oeconomiæ V., & sub N. Oeconomia, obtineret, in duo dividitur membra, quorum א. prius hostium desolationem ac populi Dei felicitatem comprehendit, vers. 2—4. ב. *posterius* ad cantandum excitat populum Dei, quo tempore hostes forent deleti, ac populus Dei feliciter & pacate ageret, formula cantici ipsis quoque summatim in manus tradita, vers. 5—7. א. *Prius* membrum α. hostium & impiorum subjectionem, vers. 2, 3. β. justorum lætam conditionem, vers. 4. exhibet. α. De hostibus & impiis in hæc verba loquitur poeta, vers. 2, 3. *Surget Deus, dilabentur hostes ejus, & fugient osores ejus a facie ejus. Quemadmodum excutitur fumus, excuties; sicut liquescit cera a facie ignis, peribunt impii a coram Deo*, h. e. statim ac sese ad judicium adcinxerit Deus, quod ut faciat opto, & facturum prædico, hostes populi Dei, qui ipsi imminent, & adversantur, imo qualescunque improbi, etiam de populo Dei, qui Deum non timent, & legem ejus spernunt, evanescent, idque plenissime, facile & subito, haud secus ac fumus coram vento, & cera coram igni. Versus cohærent, & se mutuo illustrant. Verba vers. 2. respiciunt ad ea, quibus Moses uti solebat, cum castra movebantur, Num. x: 35. sed cum aliqua variatione: cum enim Moses dicebat, *surge Jehova!*

 poeta

poeta dixit, *ſurget Deus*, ut & votum exprimeret, & futurum prædiceret: quod utrumque hic involutum eſt: Verba vero verſ. 3. comprehendunt ſuperiorum explicationem & illuſtrationem. Significant enim 1. eandem ſortem habituros quoscunque *impios*, qui hoſtibus adduntur, 2. diſſipationem eorum omnium fore plenam, facilem & ſubitaneam; quo ſimile *fumi* coram vento, & *ceræ a facie ignis* tendit, ut facile cernitur. Dependent vero cuncta a *ſurrectione Dei*; adeo ut ſenſus ſit, *Deo ſurgente* hoſtes & impios eſſe perituros; ſive ſtatim ac *ſurrexerit:* quod ipſum tamen futurum eſſe, ſicut vovet, ita prædicit. Cum autem verba Moſis, quibus Deum, ſupra arcam fœderis reſidentem in columna nubis & ignis, ſeſe moventem proſequi ſolebat in deſerto, tranſumſerit; digitum intendit ad *arcam* in Tſione jam collocatam, & Deum inde ſeſe indicat moturum eſſe ad hoſtes & improbos diſſipandos; populumque ſuum ab iis liberandum. Habent itaque verba pro hypotheſi, Jehovam eſſe verum *Deum*, quare אלהים adpellat, quem Moſes *Jehovam*, & præſentem adeſſe populo ſuo, ſeu *arcam*, ejus ſedem, in Tſione jam verſari, tanquam judicem & ducem, qui populum tuetur, & ab hoſtium invaſionibus, ac impiorum infeſtationibus, vindicat. Quod cum facit Deus, *ſurgere* dicitur, inſtar judicis & Imperatoris, qui ad judicium exercendum, & opus ſuum faciendum, ſe adcingit. Memorat vero *hoſtes oſoresque Dei, & improbos;* ut omnes qualescunque & Dei & populi ejus hoſtes, ſive gentiles ſive populares, comprehenderet in genere; quotquot regno Dei adverſarentur, & illud infeſtarent. Declarat nunc, illos omnes eſſe *dilapſuros* & *aufugituros*, inſtar *fumi* coram vento, & *ceræ* coram igni, perituros, h. e. ſubito, facile & pleniſſime, partim eſſe perituros, partim diſſipandos & ſubjiciendos. Quæ utraque ſors verbis comprehenſa eſt; ut facile cernitur. Radix פוץ hic denotat, *dilabi & divagari* extra ſedes, habetque noxam, errorem, interitum denique, aliquando conjunctum, metaph. tracta ab *aquis diffluentibus:* ut

obſervavit

obſervavit Cl. Schultens *a*. Additur נוס, ut eos, qui non interirent, fugitivos fore, ſignificaretur. Sic verſ. 3., ubi dicta illuſtrantur, duplex adhibetur ſimile, & *fumi*, qui diſturbatur, & *ceræ*, quæ igni diſſoluta perit; & declaratur, Deum hoſtes & impios partim eſſe *inſtar fumi* diſſlaturum, partim inſtar *ceræ* eſſe in nihilum redacturum, & perditurum. Verbum נדף proprie eſt *concutiendo adtenuare*, ſeu quatere, pulſare, & inde diſcutere, excutere, vehementius impellere ac diſpellere: unde metaph. *ventus* dicitur *glumam*, pulverem, & fumum, Jeſ. XIX: 7. Job. XIII: 25. Pſ. I: 4. ita noſtro loco: *ſicut fumus quatitur*, *quaties*, diverberabis, tanquam ſub turbine videlicet rotante, & fumum quaquaverſum diſcutiente *b*. Occurrit quidem, ſine adfixo vel objecto addito, תנדף *quaties*; ſed ex ſeq. facile ſuppletur *impios*, nec perſ. ſec. *discuties* aliquid difficultatis parit, cum in ſtylo poetico ſermo facile flectatur, uti hic ad *Deum*, & mox in altero membro de inprobis in tertia perſona *peribunt*. Sunt enim hæc duo membra ita concinnanda, ut hoſtes eſſe deturbandos, ſimul a Deo, indicaretur: acſi haberetur; *discuties* & diſcutientur, perdes & *perdentur*. Sana itaque ſit lectio Maſorethica תנדף, nec mutanda in ינדפו vel יתנדפו, quod vult Haubigant.

§. X. *β*. *Juſtorum* lætam & felicem conditionem, hoſtibus & impiis exterminatis, hæc verba depingunt verſ. 4. *Et juſti lætabuntur*, *exſultabunt coram Deo*, *& efferent ſe in lætitia*, h. e. omnibus curis & moleſtiis vacui, ſummo gradu lætabuntur juſti, & lætitiam quibusvis ſignis exprimente, cum ſuper liberatione ab hoſtibus, tum quorumvis bonorum fruitione, in laudes Dei. Verba ſunt valde emphatica, & oratio gradatim procedit. Primum שמח proprie dicit, *enodem eſſe*, & habitum animi pingit omnibus curis, tanquam *nodis*, exſoluti, ac in lætitiam diffuſi. Additur ſine copula עלץ *exſultare*, proprie *jactare* corpus, & motitare, ad lætitiæ demonſtrationem, externis ſignis explicandam, quod

a Orig. l. I. c. 4. *b* Vid. Schultens ad Prov. XVI: 6.

quod alias eſt lætari גיל: *ad choream usque*, Hoſ. IX: 1. Subjungitur major adhuc, & ſummus lætitiæ gradus, & *efferent ſe in lætitia.* Radix עלז originem habet in *obliquo & limo ocello*, & exprimit proprie gaudium feroculum, quo alios *obliquato oculo præ nobis deſpicimus quaſi;* unde in malum proclivis eſt uſus quidem, ſed & in *bonum* ſumitur de ſummo gradu exultationis, de ferocula quaſi & *triumphante* lætitia. *a*. Denique ubi *coram Deo* additur, ſicut *pia & religioſa* lætitia, ita Deo glorioſa indicatur, in laudes Dei vindicis & benefactoris. Quæ lætitia itaque oriretur ex liberatione ab hoſtibus & impiis, ac bonorum quorumvis poſſeſſione, a Deo ſingulari modo procurata; qua fruentur *juſti*, ſive relate ad improbos, et cauſæ ſuæ juſtitiam, ſive *abſolute*, quatenus omne genus virtutis ſtudioſi ſunt et obſervatores. Quem utrumque uſum habet, ut notum, et ſæpe alias obſervatum eſt.

§. XI. Adplicemus hæc ad ſubjectam materiam, et de *implemento* diſpiciamus. Cum verba ſint generalia, et hæc Pſ. pars ſummatim proponat, quæ poſtea ſpecialius deducuntur, in generalibus hic eſt manendum, et ad hoſtium populi Dei exſtirpationem, ac juſtorum liberationem et proſperitatem, in genere per omnia tempora usque ad finem ſeculorum pericopa eſt referenda; adeo ut ſenſus ſit, hoſtes et impios identidem eſſe delendos, ac pios vindicandos, donec Eccleſia in pleniſſimam fuerit adſerta libertatem ac proſperitatem. Cujus eventus varia edita ſunt ſpecimina ſub V. T.; quæ in Eccleſia Chriſti ſunt completa, et complebuntur amplius. Ad quae omnia ſpecimina, variis periodis temporum conſpicua, extendere licet verba. 1. *Primum* illuſtre ſpecimen fuit temporibus Davidis et Salomonis, poſt hunc Pſ. compoſitum. Quo etiam primo vel figurato ſenſu reſpicitur, Pſ. XXXII et XXXIII, XXXVII, LXXII. et alibi. 2. *Secundum* ſpecimen adparuit tempore Hizkiæ; quo etiam pertinet Jeſ. XXXI, XXXII. 3. *Tertium* tempore reducum

a Id. ad Job. III: 21 & VIII: 19.

reducum ex Babylonico exilio, in primis ſub Maccabæis: quo variæ pertinent prophetiæ, ut Jeſ. XXIV. & ſeq. varii Pſ. eadem ratione loquentes. 4. *Quartum* ſpecimen ſeſe offert in Eccleſia Chriſti, quæ Veteris eſt conſummatio, cum in principio propagationis per orbem, tum per varias periodos, tum ſub finem temporum. De quo prophetiæ V. T. non niſi in genere ſolent agere; ut alibi ad Dan. demonſtravi. Quæ ſpeciminis ergo ſufficiant.

§. XII. ב. *Poſterius* primæ partis membrum juſtos ſiſtit, tempore illo fortunato Deo ſervatori & vindici canentes, ſeſeque ad ipſum læte excipiendum parantes, per modum adloquii adhortatorii ad eos, ut id faciant, ſimul formulam cantus, qua tunc uterentur, verſ. 5—7. Ubi א. occurrit adhortatio ad Deo canendum, eumque digne excipiendum, verſ. 5. *Cantate Deo, pſallite nomen ejus, exaggerate equitanti in deſertis; Jah nomen ejus, & exſultate coram ipſo.* Sermo exhortatorius cenſeri debet directus ad eos, qui tempore illo viverent, quo Deus hoſtes & impios deleverat, & populo lætitiæ materiam procuraverat; & non ad Judæos tempore poetæ. 1. Quia *lætitiæ*, modo memoratæ, demonſtrationem continent, & ad eam manifeſte reſpiciunt. 2. Quia in argumento cantici Deus celebratur tanquam qui populum *jam vindicaverat*, & in ſecuram ac felicem conditionem adſeruerat; nec non hoſtes & impios obſtinatos repreſſerat. Quod 3. ulterius firmatur ex verbo præt. vel præſ. temp. שכנו *habitant glabritiem*, quo de improbis utitur. Exhortatio vero, quam poeta inſtituit, *duo* ſignificat vel *tria*, ſed connexa, *α.* juſtos eo tempore Deum eſſe canticis celebraturos. *Imperat.* enim in verbo prophetico ſæpe pro *fut.* uſurpantur, & idem dicunt; ut ſenſus ſit; *juſtos* tunc *cantaturos eſſe.* Quo nihil eſt vulgatius *β.* Eos habituros materiam & rationem lætitiam ac gratitudinem ea ratione teſtificandi. *γ.* Denique eos ſe invicem eo tempore *excitaturos* ad id eſſe, ut alter alteri dicturus ſit, *canite* &c.

§. XIII. Ex quibus simul elucescit, Deum hic non repræsentari tanquam ducem, qui expeditionem in hostes suscepturus est ad populum suum vindicandum, & regnum promovendum, quem populus lætis canticis & jubilis prosequitur, ac per vias stratas & exaggeratas deducit exeuntem; uti a nonnullis accipitur, phrasi, *exaggerate viam equitanti in deserto*, deceptis; sed tanquam ducem & vindicem, qui, expeditione feliciter peracta, triumphabundus a populo excipitur, & solenniter cum pompa & signis lætitiæ deducitur in regiam suam, ut ibi gloriosus & pacatus in posterum resideat. Ratio est, quod verba manifeste respiciant ad justorum lætitiam super hostibus devictis, & prospera sua conditione, modo descripta: accedit, cuncta aptius in regis & ducis triumphantis deductionem in regiam convenire; robur insuper addit collatio vers. 33, 34. ubi eadem occurrunt fere verba. Nec obstat *exaggeratio viæ*, cum illa etiam in pomposam ducis receptionem quadret, uti Jes. XL: 3. & LXII: 10. *equitans* vero *in deserto* potius respicit ad expeditionem peractam, & reditum ducis; ut mox dicam. Explicemus secundum hanc hypothesin verba, sed paucis, quantum sufficit. *Cantate Deo*, (in laudes ejus, qui se solum verum Deum demonstravit, Deum populi sui, quem liberavit: carmen itaque ἐπινίκιον ac triumphale indicatur, ut Ex. XV., quo hic omnino respicitur,) *psallite nomen ejus*, (sc. ipsum glorificatum, qui sibi *nomen* acquisivit magnum & gloriosum, Ex. XV: 3, 11. & Jes. XII. *psallite nomen*, & non *nomini*, habetur, ut significetur, ipsum cantico, erudite & artificiose composito, quod est זמר, esse extollendum, & materiam psalmi faciendum,) *exaggerate equitanti in desertis*, (h. e. vel, voce elata, & animo elevato, ipsum laudate & in ipsius gloriam, vel deducite ipsum triumphabundum ad sedem gloriæ ejus, animis præparatis & bene dispositis, instar ducis per viam stratam & exaggeratam ad palatium ejus, qui *equitat* heros triumphans in deserto ad locum suum. Verbum סלו trahit quid de ambiguo: potest enim & ad canticum

canticum elatum & sublime, & ad *viam* regiam & stratam referri. Radices מלה & כלל, quæ ejusdem sunt originis, proprie sedem habent in longa *serie* & *concatenatione*, dicuntque *nectere*, *connectere*, unde כל *canistrum* a viminibus implicitis & connexis, ac מלכות *ramusculi*, seu *palmites* tenuiores, seu *vitium flagella*, se circumplicantia, & longa serie fundentia; unde *adtollendi* orta est significatio, & ad vias longa serie stratas ac exaggeratas transiit a. Unde מלה signum elevationis animi & vocis. Potest itaque סלו 1. significare animi & vocis elevationem, ut in cantu sublimi & triumphabundo: acsi esset, dicite סלה. Quod confirmatur ex vers. 33, 34. ubi vox סלה inseritur, plane ut hic סלו. Acceperunt simili sensu Chald. & Syr. & Ex. xv: 2. ejus loco occurrit רומם. Sed 2. capi quoque potest per ellipsin vocis דרך, de via concatenata, plana & aggesta; uti aliis in locis occurrit, quæ ex Lex. satis nota sunt. Quod cum verbo *equitare* propius convenit. Quando ad morem, satis receptum, in regum & ducum publica & solenni deductione respicitur, quo via aptatur & aggeritur; & sensus erit, regem & ducem illum solenniter & cum pompa esse deducendum, nec non animis bene dispositis ac præparatis, qui cum *via* plana & strata comparari solent, ut Jes. xl, lxii. & alibi: conjungamus utrumque sensum, huc apte quadrantem, & videamus, quid sibi titulus *equitantis in desertis* velit. Dubium mihi non est, quin ad Deum respiciatur, qui, Aegyptiis prostratis, in deserto Arabiæ triumphabundus quasi incessit ad montem Sinai, ubi sedem capessivit, in signum liberationis populi a Cananæis, & tranquillæ habitationis in Cananæa: præterquam quod ad canticum, Ex. xv. respiciatur, deinceps vers. 10 & 18. montis Sinai expressa fit mentio. Deus itaque proponitur populo liberato laudandus tanquam *equitans* in *deserto*, ut 1. in memoriam revocetur mirabilis illa victoria de Aegyptiis reportata, & Dei triumphantis processus ad montem Sinai, ubi populus est formatus

a Vid. Schultens ad Prov. iv: 8.

in *regnum sacerdotale;* principium & fundamentum omnium sequentium liberationum, & bonorum. 2. Deus hic repræsentaretur, tanquam liberator, vindex & dux, populi sui, qui, hostibus superatis, & populo in statum felicem ac liberum educto, sedem suam in medio populi capessit triumphabundus; ut a populo debite celebretur & colatur; quod figurate est *viam* sternere & exaggerare. Quæ latius non deduco,) *Jah*, vel *in Jah*, *nomen ejus*, (h. e. meretur cantu & psalmo celebrari, ac summa cum reverentia, animis præparatis, recipi, quia nomen ejus est purum putum, summo gradu, יה, sive *concinnum* & præcisum, sive *verendum*. Alii vertunt, *in decore nominis ejus*, sc. equitanti, ut sit signum & vexillum quasi ejus: sed obstat 1. ne de accentuatione dicam, quæ has voces a præcedentibus separat, cui tamen versiones antiquæ adstipulantur, quod יה non oocurrat in statu constructo: non enim יה sed יה punctatur. 2. quod phrasis, *equitare in decentia nominis sui*, sit insolentior. Rectius itaque ב in ביה cum emphasi statuitur abundare, ut sæpe alias [a], adeoque dicere, nomen Dei esse summa emphasi יה, sive *decorum*, sive *verendum;* prout vel a יהה sive יאה, vel a יהה cum ה mobili derivatur: si a יהה, per apocopen *tertiæ*, relicta media, quæ est mobilis, quare *mappik* habet, denotabit *pulchrum*, harmonicum; proprie, *præcisum*, inde apta circumcisura corporis omni parte commensuratum, & ita pulchrum ac decorum; radix enim proprie dicit, *secare*, *præcidere*. Sed si a יהה, quod maxime regulare est, denotabit *nomen verendum;* nam apud Arab. tèritur radix in *religioso tremore*, a primaria virtute *tremendi*. Quod huc, & in alia loca, aptius quadrat, ut Ex. xv. & Ps. LXXXIX: 9. *quis sicut tu*, חסין יה *robustum numen verendum:* חסין enim robustum, & invicto robore pollentem denotat. Fr. Hare [b], Vir eruditus, legit שמחו pro שמו quod non foret rejiculum, cum verba hæc & alibi conjungantur, ut Ps. IX: 3, 5. & Jer. L: 11. Sed opus non est, uti

[a] Vid. ad Ps. XXXIX: 7. [b] In libro Ps. metrice diviso.

uti nec cum Cappello *a* כי יה *quia Jah nomen ejus*, cum ביה ſit emphaticum, & כי *quia* in ſtylo adfectuoſo facile omittatur,) & *exſultate coram ipſo*. Quod nihil habet difficilis: tantum notetur, conſtrui etiam poſſe cum præced. *in Jah nomine ejus*, ut ſit, *in Jah nomine ejus etiam exſultate coram ipſo*: quemadmodum, Ex. xv: 2. *robur meum & pſalmus meus Jah!* & Pſ. LX: 8. *in ſanctitate ejus exſultabo*: uti verti quoque poteſt.

§. XIV. ב. Formula cantici, eo tempore canendi, verſ. 6, 7. his verbis exhibetur. *Pater pupillorum, judex viduarum* eſt *Deus in habitaculo ſanctitatis ſuæ: Deus* eſt, qui *ſolitarios habitare facit domum, vinctos educit in nexas conglobationes: ſed refractarii decumbentes habitant glabritiem.* Quæ verba non continent elogium ſimpliciter Dei, cantico celebrandi, ſed ſummam cantici, & ea ratione cum ſuperioribus cohærent; acſi haberetur: *cantate* in hunc modum; *dicentes*, vel, & *dicite*. Qualia exempla in hoc Pſ. & ſæpe alibi occurrunt: Non enim dicitur, cantate Deo, *patri*, *educenti &c.* ſed *pater eſt Deus*, &c. *Deus eſt habitare faciens*, &c. Verba *α*. exponam *β*. ad ſubjectam materiam adplicabo. *α*. Deſcribitur hic *a*. felix populi Dei conditio, verſ. 6, 7. *b*. infelix & miſera hoſtium & improborum verſ. 7. ultimo membro. *a*. Deus in priore parte celebratur 1. tanquam *pater pupillorum & judex viduarum*, verſ. 6. quatenus ſe perſonarum imbecillium, & oppreſſioni expoſitarum, præſtitit & præſtat tutorem, patronum, vindicem: quod facit, iis neceſſaria ſuppeditando, easque ab oppreſſione liberando, ut & in eo collocando ſtatu, quo libertate, & rerum omnium copia, frui poſſunt. Tituli *patris* & *vindicis*, licet apte ſint diviſi, ut prior ad *pupillos*, poſterior ad *viduas* referatur, conjungendi tamen ſunt in utroque membro; ita ut & *pupillorum* & *viduarum* ſit *pater* ſimul, ſimul *judex* & vindex, quatenus eos benevolo proſequitur adfectu, curat, ſuſtentat, & eorum cauſam agit, ſive oppreſ-

 ſiones

a Crit. S. p. 272.

siones avertendo, & in ea collocando conditione, qua nihil metuendum habeant; ut in bene constitutis rebus-publicis & regnis. Significatur itaque, Deum eos 1. tempore oppressionis fuisse tutatum 2. inde liberasse & vindicasse, 3. in tuto collocasse. 2. Laudatur tanquam qui *solitarios habitare fecit domum*, h. e. nulla familia gaudentes, aut sperantes, numerosa ac felice sobole beavit. *Solitarii* & *domum* habentes opponuntur, adeoque *illi* sunt, qui familia ejusque spe orbi sunt, *hi*, qui numerosa gaudent & fortunata: sicut *domus* frequenter pro *familia* venit: uti notum, & ab aliis satis observatum est. Conf. Ex. I: 21. Ps. CXIII: 9. 2 Sam. V: II. Ruth. IV: II. 3. Denique, qui *vinctos exire facit in nexas conglobationes*, h. e. non tantum captivos liberat, sed & longe aliam ac lætiorem conciliat coagmentationem, & aptam societatem. Verbum מוציא, proprie *emicare faciens*, illustrem liberationem, & coruscam, qualis fuit Israelitarum ex Aegypto, & sub Hizkia, ex gr., designat. De quo ad Ps. LXVI: 12. jam monui. Radix vero כשר originem habet in *apte nexo & conglobato*, & כשרות dicit *conglobationem* nexam, cum *societatum*, tum *fortunarum* [a]. Quod sicut huc recte quadrat, ita elegans est & acutum; ut facile adparet. Alii aliter instituunt, quos mitto. *b*. Infelix improborum sors his verbis proponitur; *at*, seu veruntamen, *refractarii decumbentes habitant glabritiem*, h. e. hostes Dei & improbi obstinati longe oppositam sunt nacti sortem, infelicem plane & miseram, qua omnibus bonis privati, omni consolatione orbi & desperabundi, decumbunt, & flaccescunt. Voces sunt emphaticæ. Imbrobi et hostes adpellantur סוררים sive a סור, geminata littera ר ad intendendam significationem, proprie *flectere*, *flectendo stringere*, inde discedere cum nisu et contumacia, instar jumenti, manum retrahentis stringentis, et refractarii [b], sive a כרר proprie, *findere*, *scindere*, ex sono sumta ansa, inde refractarium

[a] Vid. Schultens ad Prov. XXXI: 19. [b] Vid. Vitringa ad Jes. XXX: 1.

rium et protervum esse, qui omnia fræna obsequii scindit, & rumpit *a*. De illis dicitur, quod *decumbant*, vel decumbentes habitent *ariditatem*, seu aridam *petram*. Verbum שכן, quod proprietatem habet in *sedatione quieta*, usu suo & *habitare*, & in tentorio *diversari*, & *quiescere*, & *decumbere* ægrum, dormientem, mortuum denotat, Nah. III: 18. & ibi Schultens, Jes. XXXII: 24. & alibi. Indicatur itaque, eos refractarios 1. se *quietos* tenere, nec amplius oppugnare Deum & populum ejus, 2. fixam habere sedem, & statui esse adligatos, 3. ægros, dormientes, & mortuos quasi esse, in statu misero decumbentes. Additur ad hanc ideam amplificandam, צחיחה *glabritiem*, & siccitatem nitentem. Radix proprie dicit, *nituit*, *splenduit*; unde ad terram transfertur, *soli expositam*, & *nitido ejus æstui patentem*, & porro ad petram *glabram*, quæ nitet & splendet, in qua ne gleba terræ conspicitur; ut Ez. XXIV: 7. nec non ad locum *aridum* & *siticulosum*, Jes. V: 13. *Habitare* vero *nitorem*, vel ariditatem & siccitatem, significat, versari & decumbere in statu inopiæ, miseriæ, ac desperationis, nec non sensu iræ Dei *urentis*; eaque ratione ab omni infestatione aliorum abstinere.

§. XV. Quæ diversa justorum & improborum sors, *illorum* læta & prospera, *horum* misera & adflicta, derivatur a Deo, *habitaculum sanctitatis suæ* incolente, cum in principio cantici dicitur, *pater pupillorum, & vindex viduarum est Deus in habitaculo sanctitatis suæ*; quod ad reliqua omnia extendi debet. Qua phrasi cum Tabernaculum, Templum, etiam Ecclesia & cælum, in Script. veniat; illa omnia hic conjungi poterunt. Idem enim ille, qui *cælum* pro sede Majestatis habet, olim inter Judæos sese præsentem stitit per Tabernaculum & Templum, & inter Christianos deinceps spiritualiter in Ecclesia sua. *Habitaculum sanctitatis* est, ubi Deus *sanctus* versatur, summa Majestate, & gloriosis virtutibus justitiæ & bonitatis, præditus, earumque manife-

a Kuypers ad Ali p. 172.

manifesta dat signa in piis & justis servandis, & impiis puniendis. Quæ uberiore expositione non indigent.

§. XVI. Videamus nunc β. *quo* hæc omnia tendant, & in quænam tempora conveniant. Hasce providentiæ Dei rationes & vias existimaverim speciatim in hoc cantico, quod populo Dei præscribitur canendum, memorari & celebrari 1. ut populus grata mente recoleret insignia, quæ consecutus erat, beneficia, 2. lineæ aliquæ felicitatis populi ducerentur, & populus ejus notitia probe imbueretur. 3. excitarentur ad Dei vias hac parte imitandas, & exprimendas. 1. Quod ad *primum* adtinet, digitus quidem intenditur ad beneficia, olim in populum ex Aegyptiaca servitute liberatum, collata; sed directe certa quædam tempora indicantur, quibus bona illa renovata fuerunt; & novam celebrationis Dei materiam suppeditarunt. Respici ad populi conservationem in Aegypto & liberationem, ipsæ phrases, & adlusio ad canticum Mosis Ex. xv., ut supra observavi, satis evincunt. Gessit enim Deus tunc temporis *pupillorum* ac *viduarum* præcipuam curam, cum populus sub tyrannico gemeret domino, & populum ipsum, tunc tutelâ humana carentem, oppressioni obnoxium, ac in conditionem *pupillorum* ac *viduarum* redactum, conservavit, sustentavit ac tutatus est; denique causam populi oppressi luculenter vindicavit, hostes puniendo, & populum liberando. Præterea populum in Aegypto valde multiplicavit, adeo ut ex 70 animabus in immensam creverit multitudinem, & dici potuerit, *solitarios in domum* seu familiam fuisse ductos; uti Ex. 1: 21. habetur: quod deinceps magis est continuatum, cum in terram Cananæam est immissus, & *stabiles* est nactus sedes. Denique *vinctos*, & dura servitute pressos, Israelitas in Aegypto non tantum liberavit, sed & in nexas conglobationes, seu societates arcte unitas, & in bene ordinatam remp. colligavit; tandem hostes & impios refractarios, sive Aegyptios, sive rebelles Israelitas in deserto, miseros reddidit & adflictos. Ad quæ beneficia adlusum est, ut eorum memoria

ria semper renovaretur, & populus ea consideraret tanquam primordialia & fundamentalia sequentium. Sed directe intenduntur beneficia, quæ populus in sequentibus, variis periodis, consequeretur, quando Deum propterea celebraret. Mactatus autem est hisce bonis *tribus* inprimis vicibus illustrioribus post hoc canticum compositum; tempore Davidis & Salomonis, dein Hizkiæ, & denique, post exsilium Babylonicum, proprie sub Maccabæis: quæ periodi in seq. expressius recensentur. Quam apte vero in ea tempora conveniant, adeo ut eorum fere etiam characteres ducant, in oculos facile incurrit. Fuit enim tunc populus, antea imbecillis, & hostium ac impiorum insultationibus expositus, vindicatus, & pupillis ac viduabus in populo securitas procurata, populus valde multiplicatus, ac ditatus; simul ex vinculis & angustiis in bene compactas, & fortunatas, societates redactus, hostibus & improbis repressis vel deletis. Deus denique in *habitaculo sancto* degit, & se populo præsentem demonstravit, ibique decenter cultus est. Quæ omnia tandem in Ecclesia Christi sunt, aut erunt, consummata. Quod ab Interpretibus, qui Ps. ad Ecclesiam Christi directe adplicant, satis est expositum.

§. XVII. Quod vero, 2. ad *Secundum* adtinet, verbo tantum *observo*, hæc in specie beneficia memorari, ut populus, in *statu illo felici positus*, ad animum revocaret, felicitatem populi in eo esse sitam, ut pupilli ac viduæ secure degant, & patrocinium inveniant, iisque bene & liberaliter prospiciatur, populus procreationi sobolis operam legitime, & ad domum recte ædificandam, det, & multiplicetur; denique societates sint bene connexæ, & fortunatæ, simul pax & libertas vigeat, omni oppressione, sive externa, sive intestina, remota; Deus tandem in habitaculo sanctitatis suæ se præsentem sistat populo, & ab eo debite colatur ac celebretur. Denique 3. eo hæc collineant, ut populus *officio* suo instrueretur, & ad illud exemplo Dei excitaretur; ut sese hac ratione disponeret ad Deum, ducem &

 servatorem

ſervatorem ſuum, digne excipiendum, & ſecum retinendum. Quo pertinebat, pupillis & viduabus adeſſe & proſpicere, domos ſeu familias ſuas recte curare, & fortunatas reddere, vinctos ſeu oppreſſos liberare, & Deum in ſancto habitaculo ſuo ſancte colere. Qua ratione cenſeri poſſent *viam* æquare ac exaggerare Duci & imperatori ſuo, ad ſe venienti; ut verſ. præced. erat dictum. Quæ *inſtructio* & *admonitio* ad diverſa illa tempora, quibus hæc bona conſequeretur populus, facile poterit adplicari.

§. XVIII. *Secunda* Pſ. pars, qua nonnullæ illuſtriores periodi recenſentur, quibus modo in genere expoſita præberentur, majore minoreve gradu, conſpicienda verſ. 10--36., præmiſſam habet illuſtriſſimam & tremendam Dei manifeſtationem in deſerto, & in monte Sinai, tanquam fundamentum et emblema ſequentium adparitionum Dei ad populum ſuum liberandum et felicem reddendum, verſ. 8, 9. *Deus! cum emicares coram populo tuo, cum magnifice gradireris in ſolitudine horrida, Selah! Terra tremuit, etiam cœli ſtillarunt in coram Deo. Hic Sinai a coram Deo; Deo Iſraelis.* Quæ verba et ſenſus et ſcopi reſpectu varie admodum accipiuntur, paſſim minus recte, a nonnullis in perverſum longe ſenſum. Cujus rei conſpectum dare non licet. Ipſi Interpretes ſe mutuo ſatis refutant. Noſtrum fuerit, verba explicare, et ad ſcopum adplicare. Quem in finem *duo* vel *tria* in anteceſſum ſunt probe notanda. *a. Primum* pertinet ad ſingularem ſtructuram, minus animadverſam; qua ſermo verſ. 8. per *Selah* abrumpitur, et verſ. 9. non ad Deum, ut verſ. 8., ſed de Deo ſermo fiet: cujus ratio eſt, quod verſ. 8. per apoſiopoſin, vel reticentiam, intelligenda et ſupplenda præbeantur, et majora eſſe indicetur, quam quis debite poſſit eloqui; verſ. vero 9. unum alterumve tantum ſpecimen proferatur eorum, quæ ſilentio erant involuta: acſi dixiſſet poeta, o Deus! cum tu coram populo tuo exires et incederes in deſerto, quæ et quanta non fuerunt tuæ tremendæ potentiæ et bonitatis ſpecimina et

effecta

effecta conspicua! plura & majora, quam eloqui possim; notiora, quam ut recensere necesse habeam: unum alterumve, si velitis, sermone ad auditores verso, ecce! *terra tremuit coram Deo*, &c. Cohaerent quidem verba vers. 9. cum vers. 8. ut structura sermonis docet, et a nonnullis recte observatum est, nec diversae sunt personae loquentes, uti ex voce *Selah!* male concluditur, sed ita connexa sunt, ut vers. 8. sermo abrumpatur, silentio involutis majestatis Dei signis, quae Dei incessum fuerunt comitata; versu autem 9. pauca ejus memorentur, sermone non ad Deum, sed de Deo, instituto. Vox סלה, cujuscunque etiam sit potestatis, de quo alibi dixi, sermonem semper absolvit; uti et hic, ea, qua dixi, ratione. *Aposiopesis* vero insigni pollet emphasi, et facile suppletur, uti feci. Sic Jes. LXIV: 3. *Cum faceres tremenda, quæ non exspectabamus, descendisti, a facie tua montes fluxerunt, & a seculo non audiverunt, &c.* Conf. etiam Ps. XL: 6—.

§. XIX. β. *Secundum* est, duplicis generis citari magnifici incessus Dei specimina, vers. 9. *alterum* terribile, *alterum* amœnum et salutare, *prius* justitiae Dei terrificae in terrae concussione, *posterius* bonitatis Dei singularis, *in cælorum stillatione* conspicuum. *Concussio terrae*, qua *in tremorem* conjicitur, quæ vera potestas est verbi רעש, proprie *tremuit, concussus fuit motu*, potissimum exteriore, terribilis Dei potentiæ signum est, & de populorum ac regnorum exitiosis motibus sumi solet, uti notum est, adeoque ad hostes & impios prostratos respicit, quorum modo facta fuerat mentio. Sed *cælorum stillatio*, seu donorum cœlo demissorum, sive sit pluvia, sive ros, sive cibus & potus, ad hominum refrigerium, sustentationem & delectationem, bonitatis Dei est indicium, & ad populum Dei spectat, qui divinitus alitur & recreatur. Interpretes passim aliter capiunt. Sed & verbum נטף *stillare* nos eo ducit, & superiora, quibus æque bona in populum Dei collata, ac judicia in hostes Dei, fuerunt recensita, requirunt, denique *sequentia*,

 vers. 10.

verſ. 10. extra dubium collocant, cum mox *fluxus imbris munifici* in *hæreditatem* Dei celebretur. Verbum vero נטף in origine dicit *eliquationem*, ſeu expreſſionem *liquoris ſincerioris*, *&* *interioris*, unde, *ſtillare*, *ſtillatim fluere*, & נטף *ſtacte*, *ςάκτη* *ſtillatio*, aroma exquiſitiſſimum, *ſtillis* eliquatum; eſt enim ſinceriſſima pars *myrrhæ*, *ultro exſtillans*; & נטיפות *inaures*, guttarum inſtar de auribus q. deſtillantes, & ipſam *ſtillaturæ guttæ* pellucidam & oblongam figuram exprimentes *a*. Unde נטף transfertur ad prophetas, ſermonem ſuum *eliquantes* quaſi, ut ſumma cum puritate & ſinceritate de eorum labiis *deſtillet*. Quod mox uſui erit. Nec alium conſpectum habet hoc verbum, Jud. v: 4. quo hic adluditur, ubi ad *aquas* ſtillantes etiam refertur.

§. XX. *γ*. *Tertium* eſt, voces זה סיני *hic Sinai*, ut vertendæ ſunt, ſecundum verum & uſitatum voculæ & ſtructuræ ſignificatum, reſpicere quidem ad proxime præcedentia majeſtatis Dei ſigna, in eo monte aliquatenus conſpicua olim facta; ſed non ita cohærere, ut, quæ modo dicta erant, ad montem Sinai reſtringerentur, verum per ſe ſtare, & novum ac illuſtriſſimum majeſtatis & præſentiæ Dei in bonum populi ſignum continere, quod non exprimitur, ſed per reticentiam extollitur, & cogitandum relinquitur: ut ſit, hic tam excellens, ſimul aridus & petroſus mons, *Sinai*, quid qualisque fuit coram Deo? vel, quam excellens majeſtatis Dei indicium præbuit, majus quam exprimi poteſt. *Hic Sinai* ſcilicet, quanta ei contigerunt illuſtria ſpecimina! quam hac parte excellens, & mirabilis! tremuit & ipſe, ac certo ſenſu ſtillavit, & alia bonitatis plane ſingularis indicia prætulit. Voces, *hic Sinai*, manifeſte a ſuperioribus, *terra & cœlis*, diſtinguuntur; nec *tremor* ejus præcipuum fuit, quod eum reddidit celebrem; ut ejus expreſſa tantum fieret mentio, nec *ſtillationis* ejus, proprie dictæ, mentio occurrit, Ex. xix. cum Deus ſeſe in eo manifeſtavit. Vocula denique זה *hic* ad excellentiam ejus amplificandam in genere

a Vid. Cl. Schroeder ad Jeſ. III. cap. 4.

genere tendit, ut ſit, hic quam excellens *Sinai!* quot & quanta non habuit majeſtatis Dei ſigna, in bonum populi? Vocula illa non tantum demonſtrat perſonam, ſed ſimul *excellentiam* ejus extollit, ut Jeſ. XXV: 9. I Reg. VI: 12. XXI: 2, 5. Jer. VI: 16. XIV: 13.

§. XXI. *Explicemus* nunc verba, ſed paucis, ea relegentes. *Deus!* (ut te adloquar, illuſtre tuum factum celebraturus, olim populo tuo præſtitum; & poſtea præſtandum, ut opto & prævideo, tuo Spiritu ductus,) *cum exibas coram populo tuo*, (proprie *emicabas*, pompoſe & triumphabunde *exibas* coram populo tuo, ab Aegyptiis liberato, inſtar glorioſi & triumphantis ducis, populum in ſtatum felicem & proſperum deducentis. *Populus* hic conſideratur, tanquam jam liberatus, Aegyptiis partim multis judiciis adflictis in Aegypto, partim in aquas maris rubri demerſis; & *egreſſus* Dei non tam eſt bellicus, ad hoſtes profligandos, quod jam factum erat, quam triumphabundus & pompaticus, ad populum felicem reddendum, & in terram ſuam, ſtatumque proſperum, transferendum. Quemadmodum יצא ſpeciatim exitum in libertatem & felicitatem denotat, & lætitiam ac pompam adfert: uti Pſ. LXVI: 12. & alibi vidimus,) *cum gradiebaris in ſolitudine*, (horribili proprie & vaſta, ubi nec ſata & fruges, nec gramina, nec aquæ, ſed omnia ſqualent & horrent: quæ vera eſt vocis ישימון poteſtas. Arab. ושם eſt *ſplenduit*, *ſplendicavit* quam *nitidiſſime*; unde etiam ad deſertum ſplendicans tranſiit, ubi omnia æſtu ac ſiccitate glabra ſunt, nitida & ſiticuloſa. Præterea, ſicut שמם poteſtate pollet *ſiderandi*, & ad talem refertur vaſtationem, quæ vel ex aere infecto, adurente omnia, oritur, vel ex *vento* peſtilenti. Quæ omnia in deſertum Arabiæ, ſecundum aliquam ejus partem, recte conveniunt. Conf. Deut. I: 19. VIII: 15. XXXII: 10. & ibi dicta. Quo epitheto *deſertum* hic inſignitur, ut *bonitatis* & *potentiæ Dei* in populi ſui commoda fieret illuſtrior demonſtratio. Hac in ſolitudine horrida Deus dicitur magnifice & ſecure inceſ-

 ſiſſe,

fiſſe, inſtar ducis potentiſſimi, & ſibi ac ſuis abunde ſufficientis, ſine ullo ſcrupulo aut metu. Utitur poeta verbo emphatico, & in rem apto, צעד, cujus proprietas eſt in greſſibus majoribus, diductioribus, ſimul compoſitis & pompaticis, quod Lat. *ſpatiari* eſt, ſicut pro greſſu *magnifico* ſumitur, Prov. xxx: 29. Job. xviii: 24. [a]. Ceterum reſpicitur ad *inceſſum* Dei ante populum ſuum per totum deſertum, usque ad introitum in Canaanæam: cum in genere Deus dicatur *ſpatiatus* in *deſerto*; non itaque ad montem Sinai tantum usque, ſed per totum deſertum. Quod recte eſt notandum.)

§. XXII. *Terra tremuit, etiam cœli ſtillarunt a coram Deo*, (ſcilicet, cum tu, o Deus! per deſertum, quam horribile etiam & ſterile, magnifice incedebas; quam multa & magna dediſti tuæ potentiæ & omniſufficientiæ ſigna & effecta, quæ recenſeri & laudari ſatis nequeunt? quo vocula *Selah!* ut dixi, inſerta, & ſermonem abrumpens quaſi, tendit; unum autem & alterum, & terribilis potentiæ, & bonitatis, ut memorem ſpecimen, ecce! ſermone ad ſocios verſo, ſeu a Deo ſimpliciter averſo, *terra tremuit, etiam cœli ſtillarunt a coram Deo*, h. e. horror & metus fuit populis vicinis quaquaverſum incuſſus, & ipſorum deſtructioni, ſeu fugæ præluſum fuit, quæ etiam ſecuta eſt; verum etiam quævis bona & dona cœlitus effluxerunt in ſinum populi ejus, ad eum alendum, refrigerandum, & omnibus neceſſitatibus proſpiciendum, adeo ut ſecure, tuto, & omnium bonorum cum abundantia fuerit verſatus in deſerto, licet tam arido & terribili. *Terram* proprie *tremuiſſe*, cum Deus inceſſerit per deſertum, *cœlos* aquam demiſiſſe, nusquam legimus; de *monte Sinai* concuſſo tantum conſtat, ſed ſemel, non cum Deus inceſſit, ſed ſuper eo monte conſedit, adeoque huc non pertinet; quare improprie utrumque eſt capiendum, *prius* de *timore* populis incuſſo, & deſtructionis ſecuturæ ſigno; *poſterius*

[a] Vid. Schultens ad l. c. & Hackman ad Gen. xlix: 22. nec non Schroeder ad Jeſ. iii, c. 8.

posterius de quibusvis bonis de cœlo missis in usum & commodum populi, etiam secuturæ felicitatis signis. De *priore* facile constat ex historia, ut Jos. II: 9. & Moses Ex. XV: 14. &c. diserte locutus est: phrasis vero *tremoris terræ* satis usitata est in script. de populorum concussione & subversione; quæ hic indicatur simul; ut dixi. *Posterius* vero illud conspicuum fuit, *cum* in *manna*, cœlitus, instar roris, defluente, *tum* in aqua miraculose suppeditata, per petras percussas, & fluidas factas, aquas quasi de cœlo mittentes. *Cœlorum stillatio* recte *ad Manna* refertur: uti Ps. LXXVIII: 23—. Deus *nubibus* legitur *præcepisse*, *portas cœlorum aperuisse*, *& pluisse super ipsos Manna*, *ad edendum & frumentum cœlorum dedisse*; imo *carnem* quoque per coturnices ipsis concessam complectitur, quemadmodum *pluisse* Deus quoque dicitur *carnem*, ibid. vers. 27. Quod vero ad *aquas* adtinet, etsi de *pluvia* proprie dicta nihil legamus, eam aliq. fuisse miraculose concessam præsumere licet; sed ejus instar fuit aqua per montes & petras demissa: quod idem est, acsi cœli stillassent: quemadmodum de *nubibus* & *montibus* diserte habetur, Jud. V: 4, 5. quo hic respicitur, & unde noster locus supplendus est, & explicandus.)

§. XXIII. *Hic iste Sinai a coram Deo, Deo Israelis*, (h. e. Sinai inprimis celebris factus est, & multa ac illustria prætulit bonitatis Dei signa erga populum; ita ut digito monstrari mereatur, & dicier, *hic est*; sedes quippe Dei non tantum in genere, sed *Dei fœderati* populi Israelis; quo de monte lex pronunciata est, & fœdus inter Deum & populum ictum; quo nos manifeste ducit titulus *Dei Israelis*: cujus ea est, quam dedi, ratio, in fœdere tunc pacto quærenda. Poeta quidem non expresse memoravit, quid huic *monti* tunc contigerit, quia celebritas ejus satis nota erat, & silentio eam magis extulit, ut supra dixi; attamen tacite eam insinuavit, *cum* per titulum *Dei Israelis*, coram quo Sinai fuisse dicitur, *tum* per *eliquationem cœlorum*, modo memoratam, quæ & huic *monti* adplicari certo sensu, sed multo

to nobiliore, poteſt. *Cæli* enim ſuper hoc monte recte cenſentur *ſtillaſſe*, quatenus Deus 1. favorem ſuum, & omnigenam benedictionem, populo hic promiſit, fœdere cum magnis promiſſis cum ipſo pacto, unde omnis felicitas ad populum manavit. 2. *legem* de hoc monte promulgavit, & populum docuit viam ad felicitatem; ſimul per Moſen omnia ad religionem & civitatem ordinandam docuit. Quod in Script. ſolet verbo hoc נטף *ſtillare*, ut ſupra obſervavi, ſignificari. *Tremoris* itaque, modo etiam memorati, non tam, quam *ſtillationis* cælorum ratio habenda eſt, reſpectu *Sinai;* quemadmodum Jud. v: 5. etiam indicatur, ubi uno tenore legitur, *montes fluxerunt*, *coram Deo*, *hic Sinai* &c.)

§. XXIV. Inquiramus, reſtat, in *ſcopum* horum verborum, quorſum tendant. Poeta, illuſtriores periodos liberationis populi & prosperitatis recenſiturus, ut ſpiritu prophetico ductus facit in ſeq., magnificum Dei inceſſum coram populo per ſolitudinem Arabiæ, cum ejus ſignis concomitantibus & effectis, præmiſit α. tanquam futurarum liberationum & proſperitatum omnium *fundamentum & originem;* adeoque & *ſpei* ac exſpectationis populi principium. Qui verus eſt redemtionis populi e ſervitute Aegyptiaca, cum Aegyptiorum multiplici clade, & manifeſtationis Dei in monte Sinai, conſpectus. Populum enim hac ratione ſibi adſeruit, fœdus cum eo tunc pepigit, & ſeſe publice declaravit ejus vindicem, tutorem, & ſervatorem; magnificis denique promiſſis ſeſe ei obſtrinxit. Quæ omnia notiora ſunt, quam ut nos detineant. Quæ etiam ratio eſt, quare ad hoc capitale & originale beneficium ubique provocari ſoleat in precibus, & Deus ipſe illud citare ubique introducatur tanquam cauſam, quare populum illum ferat, liberet, & felicem reddat. Quæ ubique recurrunt. β. Conſiderari vult poeta hunc antiqui temporis caſum, quod cum ſuperiori arcte cohæret, tanquam *ſignum* ſequentium liberationum, inprimis illuſtrium & miraculoſarum, quales mox in medium

dium profert; ex quo colligi possit, quid, quave ratione, Deus populo facturus sit; quid populus identidem exspectandum habeat; adeo ut, in rebus quoque desperatis, Deus populo suo sit potenter & benigne adfuturus, hostes prosternendo, & populo quævis bona procurando. Quemadmodum olim fecit, cum populum ab Aegyptiis liberatum duxit per desertum, & hostibus terrorem incussit, eos subjecit, populo abundanter prospexit, ita in posterum aget, cum res exegerit, hostes identidem reprimendo, & populum Israelis felicem reddendo. Quæ rationes sunt, quare ad hunc casum digitus soleat intendi in descriptione mirabilium potissimum liberationum, earumque lætorum consequentium: uti in cantico Deboræ, Jud. v. Ps. XVIII, & Habac. III. ne alia memorem. γ. Denique, cum liberationum populi Israelis *consummationem* in Ecclesia Christi, per orbem disseminata, quoque in oculis habuerit poeta, *ut* supra vidimus; primum hoc & fundamentale beneficium, Israeli concessum, respici simul vult, tanquam novæ œconomiæ erigendæ inter Gentes *typum* vel *emblema*; quo expicta fuit Ecclesiæ introductio in terras gentium, ejusque multiplex defensio & benedictio, donec orbem sibi subjecerit per Euangelium. Cujus comparationis conspe*ctum jam* dedit Cl. Vitringa [a]; in eo, quod salvo summi Viri, & *æstumatissimi mei* Doctoris, honore dictum sit, tantum errans, 1. quod primo & directo sensu transtulerit hanc pericopam ad Ecclesiam Christi, ex falsa hypothesi Ps. exponendi; de quo supra egi. 2. quod *montem Sinai* respexerit tanquam emblema vel Ecclesiarum in orbe Rom. in genere, vel *Antiochiæ*, metropolis Syriæ, ubi nomen *Christianorum* primum incepit. Quæ minus solida sunt, & longe quæsita. *Sinai*, vel locum non habet in conspectu mystico, cum omnia non necesse sit transferre, ubi sensus typicus non primus est & directus, vel emblema est *cœli*, aut Ecclesiæ *Apostolicæ*, sive utriusque simul: sicut & Tsion

N est,

a Comm. Belg. verso ad h. Ps.

eſt, cui respondet tunc *Sinai*, uti verſ. 18. *Sinai in ſancto. Sinai* enim hic occurrit, tanquam ubi Deus ſedem habuit, unde cœli ſtillarunt, lex promulgata eſt, & benedictio manavit ad Israelem.

§. XXV. Pergit, hoc jacto fundamento, poeta ad illuſtriores periodos felicitatis Eccleſiæ Judaicæ recenſendas, verſ. 10—30. Quarum א. prima, ad prosperrimum regnum Salomonis in primis pertinens, verſ. 10—14. vivis depingitur coloribus. Ubi α. proponitur ejus felicitas, verſ. 10—13. β. confirmatur & amplificatur, verſ. 14. α. In propoſitione *a.* prosperitas in genere deſcribitur, verſ. 10—12. *b.* relate ad hoſtiles populos in ſpecie, verſ. 13. quæ duo hic memorantur, tanquam *tremori terræ* & *ſtillationi* cœlorum, de quo modo erat dictum, respondentia; quod probe advertendum eſt. *a.* Incipit oratio prophetica a futura felicitate, benedictioni Dei accepta ferenda, *ſtillationi cœlorum* in deſerto ſimili, cujus proxime facta erat mentio, eadem retenta fere phraſi, verſ. 10. quæ mox magis proprie exponitur, & latius deducitur, verſ. 11—12. 1. Phraſi metaphorica, his verbis exhibetur prosperitas, verſ. 10. *Imbrem exuberationum evibrabis, Deus! in hæreditatem tuam, quam tu ad incitas redactam firmaſti.* h. e. Cum Tu, o Deus, terram Cananæam, quam Tibi in uſum populi tui elegiſti, & tuam feciſti, valde oppreſſam, & ad ſummas redactam anguſtias, firmare jam cœperis, inteſtinis turbis ſedatis, & regno meo in ea ſtabilito; ea me firma tenet ſpes, quam implendam eſſe, in ſpiritu quoque prævideo, fore, ut liberaliſſimum benedictionis & ſpiritus imbrem in eam ſis cum coruscatione evibraturus, ad eam quibusvis bonis, corporalibus & ſpiritualibus, replendam; quemadmodum olim *cœli ſtillarunt* in deſerto. Duo ſunt *verſus* membra, *alterum* in fut., *alterum* in præt. expreſſum; quorum itaque *prius* bonum exhibendum, *poſterius* jam exhibitum, quo tempore Pſ. compoſitus eſt, continet. Qua ratione verba fut. & præt. temporis uſum ſuum retinent;

retinent, quem Interpretes ſine ratione confuderunt. *Prius* membrum habet: *imbrem liberaliſſimum evibrabis in hæreditatem tuam.* Vox enim נחלתך *hæreditas tua* cum præced. proxime cohæret, *cum* quod *ſubjectum* alias deficeret, quod imbrem recipiat, *tum* quod conjunct. ו & in נלאה diſtinguat a præcedente. *Hæreditas Dei* hic eſt terra Cananæa, quam Deus ſibi adſeruit in uſum populi ſui, in qua ſibi complacet, & ſe manifeſtat, uti liquet ex verſ. 11, ubi *caterva Dei*, ſeu populus ejus, in ea habitare dicitur, & verſ. 15. ubi reges ſiſtuntur expanſi *in ea*; de quo poſtea. Fert & alibi haud infrequenter eum titulum; ut Ex. xv: 17. Jer. II: 7. & alibi: quemadmodum terræ hujus *producta* quoque *Dei* eſſe dicuntur, Ez. xvi. Hoſ. II. & alibi. Hanc hæreditatem ſuam dicitur Deus *largisſimo imbre repleturus*. Voces ſunt valde emphaticæ. גשם proprietatem habet in *ſpiſſa compactione*, & denotat gravi mole & onere ſuperne incumbere valde; גשם מטר ſunt moles aquæ pluviæ, dcorſum ſuo pondere delatæ, & abſolute uſurpatur גשם pro imbre ſpiſſiore & graviore. Sed additur נדבות *exuberationum liberalisſimarum*, ut de larga quidem, ſed ſimul benigna ac utili pluvia, quæ de liberalitate & bonitate Dei teſtatur, cogitaremus, adeoque in bonum, non in malum, ſumeremus. Verbi נדב primaria poteſtas eſt in *fluendo*, & exuberando, quatenus aliquid ſucci plenum madet, & ſponte fluit, præ ubertate, eſtque *uvescere*, præ *uviditate fluere*; unde transfertur ad *munificentiam* & *liberalitatem*, inde *ſpontaneitatem*, ſeu voluntarium & liberaliorem impetum. *Imber exuberantiarum* itaque eſt, largiſſimus, ex lubente dantis adfectu ortus, & terram uberrime irrigans, ac fœcundans. Hunc *imbrem* Deus traditur cum *coruscatione evibrare*; quæ eſt verbi נוף vera poteſtas, ſita in *coruscatione*, vel agitatione ſplendente, & præeminente ante oculos, vel vibratione eminentiore, unde pro *eminentia vibrante*, & procul oculos ferientе, uſurpatur, & ad varias res adplicatur, hic egregie ad *pluviam*, quam Deus fecit *coruscare*, vel largiſſime per aerem evibrare:

evibrare: adeoque indicatur, Deum densissimum imbrem liberalissime quaquaversum sparsurum, & coruscare facturum ad jucundam refocillationem hominum, & terræ fœcundationem uberrimam. Hunc imbrem Deus dicitur *evibraturus in hæreditatem suam*; particula ב *in* per ellipsin omissa, ut alias sæpe. Cum hac enim voce construendum esse verbum תניף, modo demonstravi; quod versiones omnes antiquæ confirmant. Respici ad indolem Cananææ, per imbrem irrigari, & fœcundari, solitæ, facile patet: nec obscurum est, directe & primo sensu frugum & productorum terræ abundantiam in usum hominum & animantium denotari. In quo cum incolarum terræ præcipua sit sita felicitas, & *benedictionis* nomine veniat; ulterius ad quævis bona alia externa & corporalia, de favore Dei testantia, & ex fœdere Sinaitico fluentia, extendere licet. Denique cum *pluvia* soleat esse emblema *verbi Dei*, & *spiritus ejus*, ad hominum illuminationem, sanctificationem & consolationem, eorum bonorum copiam simul comprehendere fas est. De quibus ad Ps. LXV. monui, & alii abunde dixerunt. Quam egregie vero hæc in tempora Salomonis conveniant, ut demonstrem, opus non est.

§. XXVI. Confirmat poeta hanc prosperitatis exspectationem ex præsente terræ statu, collato cum præterito; his verbis: *&*, vel *etenim*, *defatigatam tu firmasti*, scilicet hæreditatem tuam, ex præced., quod facillimum est. *Defatigata*, & a ruina proxima, adpellatur relate ad omnia illa mala, quæ ante tempus regni Davidis ei contigerant. De quo abunde egi ad Ps. LX: 3—5. Radix. לאה proprie est, *tortus intortus fuit*, *obbæsit*, ut se expedire nequeat, hinc ἀπορεῖν, & *defatigari*, cum adlusione sæpe ad onus grave, quod torquet & elidit. Hanc adeo adflictam & oppressam terram Deus declaratur *firmasse*, quatenus intestinos motus jam represserat, regnum Davidis erexerat, & stabiliverat, a Philistæis vindicaverat, Davidi promissum perpetui regni dederat; nihilque supererat, quam ut regnum amplificaretur,

tur, & a vicinis populis tutum redderetur; quod ab hoc tempore fieri cœpit. Quæ lætiſſima rerum in Cananæa cataſtrophe, a Deo mirabiliter procurata, futuram proſperitatem indicabat & promittebat; adeo ut dicere potuerit, proſperam reddes terram; cum eam jam firmaveris, & eo ipſo viam ad eam felicitatem ſtraveris, ejusque ſpem nobis feceris.

§. XXVII. 2. Propriis magis phraſibus eadem mox explicatius traduntur, per duos articulos verſ. 11, 12. Quorum α. prior ita habet, verſ. 11. *Cœtus tuus coagmentatus habitat in ea, firmabis bonitatem tuam inopi, o Deus!* h. e. cum ſocietas bene compacta, & ordinata, quæ tua eſt, Deus! in hac terra tua jam ſecure habitet, bonitatem quoque tuam dubium non eſt, quin cœtui huic, antea valde inopi & adflicto, ſis firmam redditurus & ſtabilem. Quemadmodum modo ex eo, quod Deus hæreditatem ſuam defatigatam firmaverat, deduxerat, Deum imbre largiſſimo eam eſſe irrigaturum; ita plane hic adſumit, & præmittit, cœtum Dei bene conglobatum in ea ſecuras & fixas jam habere ſedes, & inde repetit exſpectationem beneficentiæ Dei, cœtui huic inopi firmiter concedendæ. Membra enim verſus rurſus ita concinnata ſunt, ut alterum ſit in præt., alterum in fut. *Prius* in præt. habet, *cœtus tuus habitat in ea*, nimirum in præſentia, & ſecure, ac firmiter, ſimul bene ordinatus & compactus, in ea *hæreditate tua.* Interpretes hic varie inſtituunt, & nonnulli ſuaviter ludunt; quibus non immoror. Omnia ſunt ex noſtra hypotheſi facilia, & apta. Reſpiciunt verba ad præſentem Iſraelis ſtatum in Cananæa, & eo tendunt, ut ſpem futuræ proſperitatis faciant, & protendant, quæ mox promittitur: ſicut verſ. præcedente etiam obtinet. Verba ſunt ſelecta & emphatica. Populum Iſraelis ſui temporis ſcite & emphatice adpellat, Deum adloquens, חיתך *cœtum tuum coagmentatum*, oppoſite ad diviſiones præcedentes & varias diſſipationes; ut ſignificaret, populum jam eſſe adunatum, in unam ſocietatem conglobatum, &

N 3 unitum;

unitum; simul bene ordinatum, ut *societatem Dei*, legibus ejus jam vigentibus, & observari solitis, constituat. Hanc enim sensus amplitudinem continet vox חיה, cujus proprietas est in *coagmentatione*, *conglobatione*; & in unum compactione, unde multitudinem quoque hominum conglobatam, & in unam societatem coagmentatam, denotat: uti & Ps. LXXIV: 19. 1 Sam. XVIII: 18. 2 Sam. XXIII: 13. & alibi. De quo usu alii jam exposuerunt, ut Bochartus *a*. De propria verbi potestate quoque monuit Cl. Schultens *b*. *Cœtus itaque tuus* est, quem tu olim in societatem coadunasti ad montem Sinai, & tibi adseruisti in peculium, quemque disjectum nunc iterum coagmentasti, ut sub Davide factum erat. De hoc *cœtu* conglabato dicit, *eum habitare in ea*, his verbis: *cœtus tuus habitant in ea*, ut proprie sonant; quæ constructio turbare neminem potest, cum *cœtus* contineat plures, & nomen collectivum sit. Vocem vero בה *in ea* ad *hæreditatem* pertinere, & non, ut alii, *ad desertum* vers. 8. facile patet, quod *proximum* sit, & mox eo referatur, vers. 15. denique quod nullum sensum, nullam utique emphasin habeat, *habitare in deserto*. Sed *habitare* hic simul firmam & *quietam* denotat inhabitationem, quæ propria est verbi potestas, in *sedatione quieta* sita. Qui status fuit populi Israelis, quo tempore Ps. est compositus; uti dixi, & notum est.

§. XXVIII. Hinc derivat poeta, seu confirmat, exspectationem *felicitatis*, quam prædicit, & populus nactus inprimis est sub Salomone, his verbis: *firmabis bonitatem tuam inopi, o Deus:* sic enim voces vertendæ sunt, redundante cum emphasi littera ב, in בטובתך; ut sæpe alias, vel, *firmabis per bonitatem tuam inopem*, ut ל in לעני cum emphasi abundet; quo modo recte accipi possunt verba, eodem manente sensu. Populum Israelis, quem modo *cœtum coagmentatum* adpellaverat, hic *inopem* cognominat, uti Ps. LXXIV: 19. חית ענייך, *cœtum inopum tuorum*, non tantum, quod

a H. p. 1. l. III. c. 5. *b* Ad Job. & Prov.

quod per se sit debilis & inops, cujus salus & robur in Deo est Ps. LXXXIV: 6. sed & respectu status præteriti, quo fuerat adflictus; quemadmodum modo *hæreditas defatigata* fuit memorata. In quo nihil est singularis. Tantum notetur, עני a propria *fluendi* potestate inter alia transiisse ad *inopiam* non tantum proprie dictam, qua *opes* defluxerunt, sed & humilem, depressum & infirmum, statum, quo *vires* & *præsidia* deficiunt. De quo vid. Schultens *a* & Schrœder *b*. Quod huc recte quadrat. Prædicit nunc, Deum hunc cœtum *per bonitatem*, aut ei *bonitatem suam*, firmaturum esse; quo beneficentiæ Dei abundantia in eum conferenda, ut firmiter adhæreat, indicatur; adeoque proprie exprimitur, quod vers. 10. figurate per *imbris liberalis* effusionem erat depictum. Quod uberiorem expositionem non postulat.

§. XXIX. *b*. Posterior articulus, qui priorem confirmat, & amplificat, ita sonat vers. 12. *Dominus dabit dictum, læta nunciantium spissus erit exercitus.* h. e. Quod, Deum adlocutus, modo dixi, eum bonitatem suam cœtui suo, ante adflicto, confirmaturum esse, illud inde confirmo, ut me ad populum vertam, quod Deus promissum sit impleturus, & lætum ac felicem statum producturus, materiam denique & occasionem loquendi & canendi præbiturus; simul *ulterius deduco, populi* occupationem declarans in eo fore sitam, ut in pace & cum lætitia Dei bonitatem, ac suam felicitatem, publice & ubique prædicet. Verba continent *antecedens* & *consequens*, seu materiæ lætandi suppeditationem a Deo, & lætam populi occupationem in ea celebranda. *Prius* his verbis: *Dominus dabit dictum*; quæ pauca quidem verba sunt, sed amplissimum fundunt sensum; ex vario vocis אמר *dicti* usu eruendum: quem pandam, posteaquam verbo notavero, sermonem subito flecti, & de Deo fieri, quia, quod modo Deum adlocutus dixerat, nunc confirmat & deducit. Phrasis vero, ut in rem veniam, 1. promissi implementum denotat, dicitque, Dominum promissum, quod Davidi & populo fecit, amplissimum,

a Ad Job. III: 2. *b* Ad Ps. X: 9.

plissimum, de regni firmitate & prosperitate, 2 Sam. VII, nec non populi in Cananæa felicitate, Gen. XLIX: 9, 11. sensu typico, & alibi, nunc esse præstiturum, & impleturum. Vox אמר *verbum*, *dictum*, nonnunquam ad bonum refertur, quod alicui *addicitur*, seu promissum; uti Ps. LXXVII: 9. *an in perpetuum exspiravit benignitas ejus? resectum est dictum in generationem & generationem?* Sicut & verbum אמר *dicere* pro *polliceri*, Jes. XXXVIII: 15. Num. XXIII: 19. & alibi. *Dare* vero *dictum* hoc sensu non erit ipsum *promittere*, sed *præstare*, in publicum proferre & sistere. *Dare dictum* quidem est *eloqui*, verum cum Deus *dicit* & *est*, Gen. I., loqui ejus & præstare idem est, adeoque *dare* promissum recte est *præstare;* sicut *dare fructus* est in lucem edere; & *dare* in genere pro *facere*, *ut sit*. Sensus itaque est, Deum *bonitatem confirmaturum*, ut modo dixerat, secundum *promissum suum*, quod *daturus*, seu impleturus est.

§. XXX. 2. Cum vox Hebræa אמר quoque *rem* ipsam, sive *statum* & *conditionem*, denotet, ut Job. XX: 29. & apud Arab. frequenter, ei quoque hic locus poterit dari, ut sensus sit, Deum ejusmodi rerum statum *daturum*, seu esse facturum, qui læta proferret præconia; ut seq. definit membrum. Quod phrasis, *dare statum*, recte admittit; *dare* quoque, sensu divite, *pro concedere habendum* sumitur; ut Num. XXXII: 5. 1 Reg. II: 21. XII: 29. Dan. XI: 21. 3. Denique, quod adfine est, *dare dictum* quoque exprimit *materiam* & *potestatem* præbere loquendi, etiam *canendi:* cum אמר de *cantu* quoque usurpetur, Ps. XLV: 2. CXVIII: 2. Jes. XXV: 9. *Dare* vero pro materiam, occasionem & potestatem, suppeditare, usitatum satis est, ut inter alia Job. XXXV: 10. *dare cantica in nocte.* Quæ omnia huc redeunt, Deum promissam felicitatem populo concessurum esse in materiam lætandi & canendi: quemadmodum supra habuimus, & ad tempus Salomonis adplicuimus. Cujus characterem etiam quasi ducit, quod sequitur, *læta nunciantium exercitus spissus*, scilicet *erit*, qui felicitatem eam prædicaturus est, & in eo

fere

ſere tantum occupatum ſeſe tenebit opere. *Nunciare* hic eſt, *adnunciare*, quo alter cum altero communicat lætum quid & jucundum, quod *exhilaret;* præterea *prædicare* & celebrare; *nunciantes*, proprie *nunciatrices*, eſt enim foemin. generis, cum adluſione ad foeminas cantatrices, quæ majore cum ſuavitate ac delectatione id agunt, ad augendam lætitiam, & ut ſimul ad quoscunque cives, debiliore ſexu non excluſo, extenderetur, chorearum quoque cogitatio ſuſcitaretur, in quibus *foeminæ* ſuas partes habebant, ut eſt verſ. 26. *nunciantes*, inquam, non ſunt unus aut alter, ſed *multi*, ſimul in certos ordines ac claſſes diſpoſiti, qui *exercitum* quaſi conſtituerent, & id fere unice agerent, uti in *choreis* & in cultu religionis publico ſecundum inſtitutum Davidis: quem uſum etiam vox צבא *exercitus* habet; uti conſtat. Radix proprie dicit, *micuit*, *emicuit*, uti derivatum צבי *decus*, *ſplendor*, quoque indicat, inde *agminatim ivit;* & in *aciem* prodiit, ſeu *emicuit.*

§. XXXI. Significatur itaque, 1. ſtatum fore tranquillum, pacatum, lætum & proſperum, quo populus læte & jucunde ageret, ſine ſolicita cura aut metu; omni bello, omni calamitate ceſſante, & bonis quibusvis magna copia adfluentibus. vid. 1 Reg. IV: 20. V: 4, 5. 2. quævis lætitiæ ſigna locum habitura; privata & publica; 3. quoscunque & qualescunque ea eſſe edituros, & ſibi invicem ſuper felicitate temporum eſſe gratulaturos, eamque prædicaturos; ita ut ſpiſſus & numeroſus foret eorum ubique *exercitus*, 4. In ſpecie bene ordinatos & diſpoſitos, magno numero, choros futuros, qui lætis carminibus Deum celebrarent, & felicitatem populi & Eccleſiæ promulgarent. Quales *exercitus* ſacri fuerunt a Davide conſcripti, & ſub Salomone maxime adhibiti. 5. Denique addere liceat, præcones magnorum Dei operum & beneficiorum fore magno numero, qui *voce*, vel *ſcripto*, ea inculcarent, deducerent, ac celebrarent, ad aliorum inſtructionem & conſolationem. Quales utique fuerunt hoc tempore, præeuntibus piis & ſapientibus regi-

O bus,

bus, Davide & Salomone, & excitantibus, præcipue inter *ſacerdotes* & *Levitas*, uti notum eſt. Quo etiam facit, phraſin, *Dominus dabit dictum*, recte capi poſſe de inſpiratione Divina, qua Deus per viros, divinitus actos, loqueretur præclara & ſalutaria, uti fecit per Davidem, Ethanem, Hemanem, Nathanem, Salomonem & alios; quorum carmina, & libri ſuperſunt aliqui; & alteram phraſin, *nunciantium ſpiſſus erit exercitus*, recte quoque referri ad cognitionis veritatis & viarum Dei multiplicationem, ac promulgationem a multis faciendam. Quod de illis temporibus facile præſumitur: cum ad *ſapientiam Salomonis* audiendam undiquaque confluxerint, inter quos *regina* Schebæ illuſtre in Script. nomen, habet 1 Reg. x. quæ inter *præconiatores*, hic memoratos, eximium meretur locum; quæque *beatos* prædicavit *ſervos Salomonis*, quod *ſapientiam* ejus quotidie excipiant. Qualium fuiſſe ingentem exercitum, inde quoque colligi poterit, *quod ex omnibus populis, ex omnibus regibus*, veniſſe diſerte dicantur *ad audiendam ſapientiam Salomonis*, 1 Reg. v: 14. Sapientia autem ejus fuit, quam Deus ei, ut notum eſt, *dedit*; adeo ut Deus recte dici queat, hac etiam parte *dediſſe dictum*; maxime cum *ſententiæ* Salomonis nomine אמר *dicti* recte inſigniri poſſint. Primaria ejus ſignificatio eſt in *actione dicendi*, & quidem continuata, ac flexu leni ſeſe impellente & promovente in animos; originem enim habet in motione leni & ſenſim fluente, ſeque pandente, & in omnem formam ac faciem vertente: recte quoque ad proverbia, & parabolas, ſententiasque adplicatur. De quo plura adferri poſſent, ſi tempus permitteret. Robur denique dictis addit, quod *deſtillatio coelorum* in deſerto, & *imbris liberalis ejaculatio*, ſupra memorata, verſ. 9, 10. hunc etiam ſenſum figuratum complectatur; ut ſupra vidimus.

§. XXXII. *b.* Quemadmodum vero *terra* dicitur *tremuiſſe a coram Deo* in deſerto, in ſignum concuſſionis & proſtrationis hoſtium, verſ. 9. ita poeta felicitati temporis ſecuturi,

turi, modo descriptæ, apte subjungit populorum vicinorum quassationem & disjectionem, quæ Israëlis bona simul augeret, vers. 13. *Reges exercituum quassati dissipabuntur, quassati dissipabuntur, & habitatrix domus dividet spolia.* h. e. prosperitatem temporis, quam depinxi, haud parum firmabit & augebit, quod hostiles populi, belli potentes, qui Israeli immineant, sint variis vicibus singulari & mirabili modo quassandi, & ita disjiciendi, ut vires recuperare nequeant; ex quorum spoliis ditabitur quoque haud parum coetus Dei conglobatus, pacifice & prospere in sedibus suis versatus. Quæ verba itidem *antecedens* continent & *consequens*. *Prius* complectitur hostilium & bellicosorum populorum in vicinia, qui prosperitatem populi Dei impedire aut turbare adgrediuntur, plenissimam dissipationem, cum signis iræ Dei conjunctam; his verbis. *Reges exercituum quassati dilabentur, quassati dilabentur. Regum exercituum* titulo hic insigniuntur reges populorum, qui exercitibus ducendis, & bello gerendo, inprimis incumbunt, & in eo toti sunt, bellicosi itaque & heroes, qui populo Israelis imminerent, & ejus pacem ac prosperitatem turbare instituerent, coetum illum Dei conglobatum, in Cananæa habitantem, & jam firmatum in ea, oppugnaturi: quorum mirabilis & probrosa subactio, & destructio, his verbis prædicitur, *quassati dilabentur, quassati dilabentur*, h. e. certo certius, nec non diversis vicibus, iterum iterumque, cum dedecore abacti, profligati, & destructi, peribunt, & regnis privati, omnique potentia destituti, disparebunt. Quam emphasin & sensus amplitudinem exhibet verbum נדד, ejusque duplicatio, seu repetitio. Radix proprietatem habet *quatiendi sparsim*, seu cum *sparsione*, unde occurrit pro *ala* quassata, & ad volandum *sparsa*. Jes. x: 14 & Nah. III: 17. hinc usus ortus est *fugiendi* & *divagandi*, cum quis *excussus* veluti dissipatur; imo cum opprobrio & ingestis probris abigitur & expellitur. Apud Arab. enim exponitur נדד in conj. II. inter alia *diffamavit*, vel potius opprobria & convicia

vicia ei ingessit; proprie expulit hominem, ingestis opprobriis, unde גדוף pro *anathemate*. Significatur itaque bellicosos illos gentium reges sub fulmine quasi maledictionis divinæ, & execrationis hominum, esse e terra sua exterminandos, seu dissipandos. Iteratio vero verbi *dissipabuntur, dissipabuntur*, sicut certitudinem, ita iteratas vices comprehendit: quod facillimum, & satis tritum est.

§. XXXIII. Consequens est incolarum Cananææ, seu *coetus Dei* coagmentati in Cananæa degentis, ditatio e *spoliis* eorum, quibus fruerentur in statu tranquillo & prospero, his, quæ sequuntur, verbis: &, vel *sed, habitatrix domus dividet spolia*. h. e. *coetus* iste Dei seu Israelitarum seu Tsionitarum, bonis eorum regum & populorum ditatus, ea distribuet, iisque fruetur in statu pacato, securo & felici. Nihil hic nobis relictum est observandum, præter emphasin tituli *habitatricis domus*, minus perceptam & recte explicitam. Respici vulgo putatur, ad illos, qui tempore belli cum hostibus domi manentes spolia iis detracta tamen participant, secundum institutum Mosis & Davidis, Num. xxxi. 1 Sam. xxx, in specie ad *mulieres*, propter vocem נוה *habitatricem* in gen. foem.; & Ecclesiam intelligi, bellis illis non immixtam, attamen spoliorum participem factam. Sed longe alia & major hic latet emphasis; quam brevibus exponam. 1. In voce foem. gen. digitus omnino intenditur ad vocem חיתך *coetum tuum conglobatum*, vers. 11. *coetus tuus coagmentatus habitabunt in ea.* Qui ipse coetus hic intelligendus & supplendus est, ipseque adpellatur *societas habitatrix domus*. 2. Venit vero hoc titulo cum populus Israelis in genere, tum Tsionis, Hierosolymæ degens, in specie; prout vel latius vel strictius sumitur. In genere *habitatrix domus*, est tota gens Israelitica, *coetus Dei* in hæreditate Dei habitans supra dicta, quæ in multas familias divisa *domatim* eam incolit: sed in *specie* Hierosolymitani & Tsionis incolæ, in meditullio quasi, & centro, habitantes, seu metropolin incolentes, indigitantur; quippe in quos hoc epithe-

theton vera sua emphasi quadret. Præterquam quod vox בית *domus* subinde de *aula* regia usurpetur, uti *præfectus domus* pro præfecto *palatii*, & *viri domus* pro aulicis & satellitibus; vox *habitatrix* nos recte ducit ad coetum in loco abundante, & meditullio terræ, degentem. Significat enim hospitium commodissimum, ad quod *tenditur*, tanquam centrum & meditullium, toto animo, & omnibus viribus, a primaria potestate *tendendi*, *intendendi*. Sic Ex. xv: 2. dicit de Deo Israel, אנוהו *faciam eum mihi meditullium*, scilicet omnis laudis ac lætitiæ, & felicitatis meæ; Tsion quoque Jer. VI: 2. adpellatur נוה *habitatrix commodissima*, tanquam totius populi meditullium, quo *tendunt*, & de quo gloriantur, omnes. Conjungamus utrumque, & Israelem in genere, Tsionis incolas, & domum regiam in specie intelligamus.

§. XXXIV. Sed 3. *habitatrix domus* non est, quæ *domi mansit* tempore belli, quo reges sunt dispulsi, ut accipi solet, *cum* quod phrasis hoc non ferat, *tum* quod spoliorum divisio, ab habitatrice domus facienda, tanquam consequens dissipationis hostium occurrat, cujus totus populus, in primis in metropoli, particeps foret; nec tantum est populus, Cananæam inhabitans, verum, longe majore emphasi, quam *phrasis requirit*, Israelitæ in genere, & Tsionitæ in specie pacifice, & prospere degentes, omnibus rebus abundantes, & fruentes. Sensus itaque, 4. totius enunciati est, incolas Cananææ & Tsionis, *a.* quo tempore a regibus exercituum impeterentur, in terra sua, tanquam coetum coagmentatum, fixas jam habituros esse sedes, turbis intestinis sedatis, & omnibus rebus ex voto fluentibus; *b.* statum suum contra hostiles populos bene tuituros esse, suasque sedes firmiter retenturos; ab hostibus quippe loco non movendos, adeo ut semper, durante illa infestatione, *habitatricis domus* titulo ornari potuerint. *c.* hostibus vero prostratis & subactis longe majore adhuc emphasi, respectu pacis, tranquillitatis, & omnium bonorum abundantiæ; quam em-

 phasin

phasin hoc titulo esse comprehensam modo notavi. *d. bonis* præterea populorum illorum esse ditandos, & *e.* tandem reges illos penitus esse sedibus suis vel regimine suo privandos; quod verbo *dissipandi* & *fugiendi* quoque involutum est, & Israelitas in eorum possessiones esse inmittendos, quod *spoliorum* partitio etiam involvit: opponuntur *reges dissipati* & *habitatrix domus*, &, regibus abactis, Israelitas quietos & securos *domi* acturos, ac spolia eorum pertituros, esse, declaratur. Quæ omnia in ea tempora, inprimis Salomonis, adeo quadrant, ut eorum characteres ducant: uti ex historia Davidis & Salomonis nemini non constat. Nil tamen impedit, quominus ad sequentium temporum casus aliquos verba simul extendamus, eosque poetæ, vel Spiritui prophetico, una fuisse obversatos, statuamus; adeo ut felicia Salomonis tempora primo et directo sensu quidem intendantur, sed simul insinuetur, *habitatrici domus* haud absimilia in posterum eventura esse. Utique oratio ita est concinnata, ut manu quasi ducamur ad duos casus illustriores, *alterum* sub Asa, a rege Aethyopum, seu Cuschæorum, et regibus sociis invaso, 2 Chron. XIV: 8. &c. *alterum* sub Josaphato, a pluribus regibus coadunatis infestato, ib. c. XX. Quæ tetigisse suffecerit; tantum, ad dicta confirmanda, advertatur duplicatio phrasios, *quassati dissipabuntur*, *quassati dissipabuntur*, quæ ad diversas et iteratas vices nos sponte ducit.

§. XXXV. In hisce licet acquiescere possim, subjungam tamen longe aliam interpretationem, cujus ansam dederunt Intt. Græci, qui hac ratione verterunt, uti Lat. reddidit: *Rex virtutum* (rectius *exercituum*, δυνάμεων, ut Gr. habent, quod Hebr. צבאות est convenientius) *dilecti*, *dilecti*; *& speciei domus* (ὡραιότητι τοῦ οἴκου *splendidæ formæ domus*) *dividere spolia*. Legerunt igitur aliis punctis, מַלְכֵי צְבָאוֹת, et צבאות cum ידדון construxerunt; præterea pro תחלק habuerunt חלק, et pro infinit. acceperunt, eaque ratione cum נות בית construxerunt, ut divisio spoliorum facta fuerit nitidæ

tidæ et ſplendidæ formæ domus, ſcilicet ad eam producendam ſive Templi, ſive aulæ, ſive domuum aliarum in genere, נות cum נאה permiscentes; denique ירדון a ידד derivarunt, et pro nomine acceperunt, ut ידתון, et ידיד, cui æque ון ad augendam et intendendam ſignificationem accedere poteſt; ut in ישׁרון et aliis nominibus. Quæ verſio reſpectu prioris membri non adeo ſpernenda foret, ſi paulo aliter inſtituatur; *rex exercituum dilecti dilectus*, ſcilicet eſt: nec turbat י parag. in מלכי cum recte dicitur abundare, cum inſigni emphaſi, ut Lat. *mihi*, adeoque ſenſus ſit: *rex mihi exercituum dilecti eſt dilectus* h. e. *exercitus dilecti* (ſeu Israelis, *dilecti Dei* ſæpe dicti, ſeu *angeli Jehovæ*, qui Deus eſt exercituum Israelis, cujus itaque exercitus eſt Israel,) *rex* nunc eſt, qui in ejusdem tituli communionem venire dignus eſt, *dilectus* nim. ille κατ' ἐξοχὴν adpellandus, *Salomo* ſcilicet, cui Deus nomen ידידיה indidit 2 Sam. XII: 25. et qui eodem ſenſu למואל Prov. XXXI: 1. h. e. *dilectus Dei*, ſeu *carisſimum ejus peculium*, ut Cl. Schult. docuit, adpellatur. Posſent etiam voces, ſervata punctatura Maſorethica, verti: *reges txercituum Jedudun*, *Jedudun*, *dilectus*, *dilectus*, ſcilicet, et ſupremus, Angelus Jehovæ, et inferior, Salomo. Quibus verbis itaque, ad felicitatem temporis extollendam, rex Israelis promulgaretur *dilectus Dei*, et verba *nunciantium* ſummatim exhiberentur; hac ratione: *Dominus dabit dictum* (promiſſum mihi et populo datum inplebit, et loquendi, ac læta canendi, multiplicem materiam dabit) *euangelizantium ſpiſſa erit turba;* qui dicent, et quaquaverſum adnunciabunt, *rex mihi exercituum dilecti* eſt *dilectus* ille. Conf. Jeſ. XL: 9. et LII: 7. Quale quid in Salomonis inauguratione locum habuit, 1 Reg. I: 39, 40. Quo hic reſpici potuit. In altero autem verſus membro adjuvari nequeunt LXX Interp. Sed illud prophetice erit capiendum de omnium rerum abundantia, ut expoſui; *priore* membro tantum pro ſumma nuncii læti accepto. Sed tutius eſt in punctatione Maſoreth., et data expoſitione, acquieviſſe.

§. XXXVI.

§. XXXVI. β. Ad felicitatem istius temporis, in cujus descriptione pergit poeta, confirmandam et amplificandam sequentia pertinent verba, vers. 14. *si*, vel *profecto*, *recumbetis inter series firmiter dispositas*, *alas columbæ obductæ argento*, *&* *pennas ejus flavissimo*, vel *bracteato*, *auro purissimo*. h. e. ut itaque concludam, et omnia summatim recolligam, ac confirmem et amplificem, sermone ad istius temporis homines verso, profecto, et certo certius, secure, tranquille, et læte, omnibus curis et laboribus soluti, recumbetis, et bonis vestris in domibus vestris copiose fruemini, undiquaque bene muniti et tuti; simul, quasi inter alas columbæ, argento et auro fulgentis, placide et molliter recumbentes, gloriose, et omnibus bonis copiose ditati degetis, et splendescetis. Ad quorum intellectum *duo* in antecessum sunt observanda; *alterum*, particulam אם non esse conditionatam, *si*, ut accipi solet, sed adseverativam *profecto*, certo *certius*: uti sæpe alias. Quod huic loco aptius est; cum *conditionate*, et *dubie*, loqui minus congruere videatur spiritui prophetico, et orationis seriei: *alterum*, verbum, *recumbere inter*, construendum quoque esse cum *alis columbæ*, hac ratione: *profecto recumbetis inter series dispositas*, *inter alas columbæ* etc. qua ratione sermo planus est, qui alias valde contortus est, et impeditus; cum *alæ columbæ* etc. nihil haberent, quocum cohæreant; nec, quid sibi velint, adpareat. Interpretes solent supplere, *eritis sicut* alæ columbæ, vel *dabuntur* vobis, aut adparebunt. Quæ longe quæsita sunt, nec expedita; *nec alarum* columbæ, et *pennarum*, hic memoratarum ratio dari potest; quæ sufficit. Cum *recumbere inter* aptissime et facillime cohærent voces, *alas columbæ;* ut in oculos incurrit. *Recumbere* vero *inter alas columbæ* idem est, ac iis esse cinctum et obtectum: uti *inter humeros habitare*. Deut. XXXIV: 12. quod alias *pennis obtectum esse*, *&* *sub alis refugium* habere dicitur, Ps. XCI. 4.

§. XXXVII. Adfirmat itaque poeta, spiritu prophetico duc-

ductus, in genere eos esse *recubituros*, h. e. placide & secure ac otiose acturos, tanquam manibus pedibusque ac toto corpore profusos ac resolutos: proprietatem enim habet radix שכב in *fundendo*, *profundendo*, unde ad decubitum *quieturi*, *somnumve capturi*, inde ad *mortem*, & decubitum in sepulchro, & alia transiit. De quo vid. Schultens *a*. Sumitur inde in malum non tantum, sed & *bonum*, pro circumstantiarum diversitate. Sic in bonum pro secura & quieta conditione Num. XXIV: 9. de Israele, *curvaverit recubuerit*, שכב, *instar leonis*, pro quo רבץ usurpatur in loco parallelo, Gen. XLIX: 9. quod proprie adhibetur de grege pecudum, cum suis pastoribus hoc vel illo in tractu *recubante*. Imo quod hic שכב, illud Gen. XLIX: 14. רבץ dicitur, ubi eadem phrasis, *recubare* בין במשפתים, quæ hic. Hos. II: 20. *recumbere ipsos faciam secure*; sic & ubi pro *somno* quieto & dulci sumitur, Ps. III: 6. in signum altæ pacis ac securitatis; ut & IV: 9. ne alia proferam, ut Ez. XXXIV: 25. Additur duplex emblema, ad hanc securitatem & quietem illustrandam ac amplificandam; *alterum* a deside, & laute in culina vel domo sua versante, *alterum* a *columba*, alas suas tenente expansas, inter quas pulli latitant & *recumbunt*. *Prius* his verbis; *recumbetis inter ordines* firmiter positos, in specie *lapidum focariorum*, בין שפתים. Radix שפת *posuit*, ordinavit, & in Pihlel, ultima radicali duplicata, שִׁפְתֵּת quæ forma intendit significatum, ut docuit Schultens *b*, unde est derivatum שפתים, *firmiter* posuit, proprio suo usu usurpatur de *olla in foco posita*, adhibito sustentaculo, vel ferreo, vel lapideo, *chytropode* vel *tripode*, ut ex Arab. lingua patet, & usu biblico firmatur, 2 Reg. IV: 38. Ez. XXIV: 3. unde derivatum משפתים, & שפתים, denotat *lapides focarios*, sed forma triangulari firmiter positos, & forma dualis, *duas lapidum focariorum strues*, quibus *olla* imponitur: sic & אשפת *chytropodas* denotat, 1 Sam. II: 8. Ps. CXIII: 7. & porta Hierosolymitana, quod

P

a ad Job. III: 13. *b* Gr. p. 267.

quod tribus lapidum struibus esset constructa, forma fere *triangulari*. De quibus vid. quæ ex Cl. Schultens institutionibus adtulit Rev. Lette *a*. Ex dictis liquet, Israelitas hic depingi, tanquam recubantes inter chytropodas, lapidum focariorum strues, rite & firmiter dispositas. Sed nondum patet, quid sibi hoc emblema hic velit? esse enim phrasin figuratam, cum ex hoc loco, tum aliis, ubi occurrit, ut Gen. XLIX: 14. Jud. V: 16. 1Sam. II: 8. Ps. CXIII: 7. dubio caret. Usurpatur utique *duobus* postremis locis manifeste in malum pro statu *abjecto* & *adflicto;* simili ducto ab illis, qui ad culinam admovebantur, ubi atrati & pulverulenti reddebantur. Quod Ps. XXII: 16. *poni* dicitur in *pulvere mortis*, ubi verbum שפת quoque occurrit. Sed in duobus aliis locis, etsi *desidiæ* conspectus, respectu operum bellicorum inprimis, quoque non excludatur, otium, quies, securitas, & rerum suarum usus, suorumque bonorum læta & lauta fruitio præcipue intenditur; ut exposui ad Gen. l. c. Nec dubitaverim, quin & hoc loco illud in primis locum teneat. 1. Quia Israel modo erat repræsentatus, tanquam qui in hospitio commodo & abundante versabatur, & spoliis fruebatur, vers. 13. 2. *Cubare* nos eo proxime ducit, ut רבץ & ישב in locis parallelis. 3. Quia mox exponitur, & amplificatur per *recumbere inter alas columbæ:* de quo mox. Recumbere itaque inter *lapidum focariorum duas strues*, sicut tranquillam domus inhabitationem, uti modo habuimus, ita securam, otiosam & lautam, conditionem pingit, qua quis juxta focum suum sedet, suis fruitur bonis ad satietatem usque, & nulla re turbatur, aut ad bellica negotia avocatur; sed quasi deses hac parte & tranquillus versatur. Quod ex Jes. XXVI: 12. quoque firmatur, ubi שפת *cum pace* construitur, & Deus dicitur *pacem posuisse* populo, ut inter lapides focarios q. suos sedere possit. Quod alia, sed simili, phrasi dicitur *sub ficu* & *vite sua sedere*, uti de Israele & Juda tempore Salomonis traditur, 1 Reg.

a ad Jud. V: 16.

1 Reg. v: 5. & propria phrasi, *edere*, *bibere*, *& lætari* Ib. c. IV: 20.

§. XXXVIII. Ad quam lætam conditionem vividioribus pingendam coloribus additur, inter *alas columbæ obductæ argento*, *& pennas ejus flavissimo*, vel bracteato, *auro purissimo*. Respici ad columbas nitidissimas & pulcherrimas, argento quasi & auro rutilantes & splendescentes, satis constat, & a Bocharto *a* pluribus illustratum est. Quare uno, alterove, contentus ero observato, ad litteralem emblematis intellectum pandendum. 1. *Primum* est, ipsam *columbam* hic sisti argento obductam, & *alas* ac *pennas* ejus auro. Verbum enim נחפה & genere & num. cum יונה *columba*, & non כנפי *alis*, rectius cohæret; ut linguæ peritus sponte sua cernit. Voces itaque, elegantiæ causa divisæ, ita sunt ordinandæ & capiendæ: *alæ & pennæ columbæ*, *obductæ argento*, ipsissimum sunt aurum purissimum, vel eo incrustatæ. 2. *Secundum*, columbam dici *incrustatam argento*, quatenus tota est nitida admodum, candida & splendens. Radix חפה est *incrustavit*, in specie, crusta speciosa et splendida obduxit. *Argento* obducta columba adpellatur, quæ instar argenti nitet, candet et splendet. 3. *Tertium*, *alas* כנפים, quia *duæ* sunt, ita esse adpellatas, quod *cingendi* et *circumsepiendi* usum habeant et facultatem, et ipsum columbæ corpus, et expansæ pullos: quod mox usui erit. Radix enim *cingere*, sepire, septo circumdatum includere denotat. Altera vero vox אבר denotat *pennam*, proprie aculeatam extremitatem, in specie *germinis*, et pennæ pullulantis, a rad., quæ proprie dicit *pungere*, rumpere pungendo; unde et אביר proprie *pennatum*, inde robustum, audacem, πρόμαχον, ut recte Coccejus, qui *perrumpit*; sicut et *pennæ* ejusmodi *robore* pollent. 4. *Quartum* denique est, voces, ad aurum describendum adhibitas, exhibere aurum purissimum, et vel flavissimum, vel bracteatum, aut *bracteam* auri purissimi. Vox חרוץ, a rad.,

 quæ

a H. p. II. l. I. c. 2.

quæ proprie dicit *findere acuminatim*, *cuspidare*, aurum proprie ſignat lectisſimum, quod *effinditur* q. ſua ſponte ex terræ gremio, excoctum ad ſummum nitorem, eſtque acre et *acutum*, quod vibrat, et multo ſplendore pollet *a*. Altera vero vox ירקרק et coloris viridis in pallidum vergentis, et laminarum ſive bractearum cogitationem injicit, cujus utriusque hic ratio recte habetur: originem habet ירק, cui ירק etiam reſpondet, in *nitore* micante, emicante, unde et *viroris*, ſeu viridi nitoris, ſimul flaveſcentis, et *ſputi* uſus, ob claritatem pellucidam, fluxit, præterea derivatum ירק induit notionem *folii* virentis et flaveſcentis; quæ ab Arab. translata eſt ad *bracteas auri* vel *argenti*, quibus aliquid obducitur; nos *folia* dicimus. Duplicatio vero litterarum, uti ſatis conſtat, intendit ſignificatum, adeoque intenſum et rutilantem denotat virorem, ſimul bractearum multitudinem. *Alæ* vero et *pennæ* cum dicuntur *in* virore intenſo et bracteato auri, ſignificatur, eas vel *obductas* eſſe virentibus bracteis auri, verbo חפה repetito, vel totas eſſe tales; ut ב *in* cum emphaſi abundet, et ipſisſimas q. eſſe bracteas auri indicet; uti ſæpe alias hanc emphaſin habet præf. ב apud Orientales. Sicut vero argenteum, ita et *aureum* dicitur, quicquid eſt pulcherrimum et nitidisſimum *b*.

§. XXXIX. Inquiramus nunc in ſenſum et ſcopum emblematis, vel a pullis petiti, qui inter alas columbæ recumbunt, vel ab inſigni forte domus, columbam, alas expanſas habentem, referente, qualia vel animantium vel avium inſignia non fuerunt, nec ſunt, inſolita. Sic de Asſyriis referunt, eos in labaris, vexillis, et publicis ædificiis, habuisſe *columbarum* imagines; quod tamen minus certum eſt *c*. Propius accederet, ſi verum foret, quod Judæi tradunt apud Ligtfotum, *d* ſummitati ſceptri Salomonis inſediſſe *columbam auream*, ut et, quod apud Euthymium *e* adſe-

a Vid. Schultens ad Prov. XXI: 5. *b* Vid. la Cerda ad Virg. Aen. X. p. 411. *c* Vid. Bochartus l. c. *d* Hor. Hebr. ad Luc. III: 22. *e* ad Pſ.

feritur, Hebræos veteres ditiores pro symbolo felicitatis solitos fuisse, *alas columbæ* gypso illitas tectis adfigere. Sed ipse subjungit, *nullibi legimus*, *Judæos hujus modi ritum aliquando servasse*, *ut columbas in domorum tectis infigerent.* Attamen, cum a Judæorum institutis & moribus non abhorreat, *animantium* nonnullorum imagines pingere, aut habere, uti a Doctis *a* dudum est demonstratum, Salomonis ævo, rege præeunte, invaluerint, uti ex bobus sub mari æneo, & leonibus in gradibus throni, aliisque patet, nihil vetat, *columbarum aurearum* imagines, aptissima regni Salomonis emblemata, locum habuisse, statuere. Adpellatur tamen, quod ad nostrum scopum sufficit, Hierosolyma *urbs columbæ*, Tseph. III: 1. qualis in primis fuerat, quo ibi forte respicitur, tempore Salomonis; si hic sit loci sensus; de quo alibi exposui. Quicquid sit, emblema per se aptissimum est ad statum urbis, & Israelitarum, tempore Salomonis, cujus lineæ hic ducuntur, depingendum; sive ad *columbam* ipsam, sive ad ejus *pulchritudinem* & splendorem, cujus hic expressa sit mentio, adtendamus. *a.* Israel in genere, & Hierosolymitani in specie, modo *habitatricis domus* epitheto insigniti, & inter *lapides focarios* recumbentes repræsentati, ut vidimus, recumbere apte dicuntur inter *alas* expansas *columbæ*, *quatenus*, 1 in statu pacis, concordiæ & mutui amoris, placide, mansuete, & tranquille versati sunt in sedibus suis, tanquam in *columbariis*. Quæ columbarum sunt notissimæ qualitates, & *columbæ* vulgatissima earum symbola, quarumque respectu Hierosolyma expresse adpellatur *urbs columbæ*, Tseph. III: 1. 2. Sub regimine & tutela regis mitissimi & dilectissimi fuerunt, & supremi, qui Angelus foederis fuit, dilectus & Dei & hominum adpellatur, & inferioris, ejus nomine regnantis, *Salomonis*, a pacifico regimine, & *Jedidja* ac *Lemuel*, ab amore Dei, nomen gerentis. Ad quod æquum, mansuetum & pacificum, ejus regimen

a Vid. Pineda de rebus Salomon. l. VII. c. 15. & Selden. J. N. & Gent. l. II: c. 6, & 8.

gimen digitus intenditur, Pſ. XLV & LXXII. tanquam regni Meſſiæ emblema. Duæ *alæ* & *pennæ* ſicut duos rectores, & doctores, *ſupremum*, Filium & Spiritum Dei, *inferiorem* Salomonem, ita duos ordines, politicum & Eccleſiaſticum, depingere poſſunt, tanquam Iſraelis *alæ*, & ſub quibus tuto, pacifice & utiliter, agerent. 3. Denique, ne plura congeram, foti, & alti, & excitati, ſunt a columbinis doctoribus & ductoribus ad omnem ſapientiam, prudentiam, & vitæ morumque integritatem ac puritatem, cum ſupremo doctore, *Spiritu S.*, propterea cum *columba* comparato, Matth. III., ubi in ſigno *columbæ* deſcendit in Chriſtum, tum inferiore, *Salomone*, illis dotibus & virtutibus pleno. Quæ, utpote notiſſima, tantum adtingo. 4. Tandem in meditullio regni & Eccleſiæ, Hieroſolymis, cujus *alæ* quaquaverſum erant longe lateque expanſæ, civitate vere *columbina*, caſta & pia, tuto & ſecure, ſimul læte, omnes, tanquam cives, degerent.

§. XL. β. Sed inter *alas columbæ* non ſimpliciter, verum *aureas* alas & pennas columbæ *argenteæ*, non ſine ratione decubuiſſe dicuntur; quatenus, 1. auro & argento abundarunt, & omnia, maxime Hieroſolymis, ſplenduerunt, & rutilarunt; adeo ut externam prætulerint ſpeciem, qui inter alas ejusmodi columbæ quaſi recubuerunt, ſplendidam & illuſtriſſimam. 2. Sub glorioſiſſimo fuerunt *tutore* & Angelo foederis, in columna nubis & ignis reſidente, & *Salomone*, ſapientisſimo & ſplendido rege. 3. Donis Spiritus S., ſapientia & virtute, ſplenduerit regnum, *alæ* fidei & ſpei rutilarint in ejus medio. 4. Denique regnum fuerit inter populos vicinos celebratisſimum factum, ita ut plurimorum oculos præſtrinxerit, & animos excitarit; uti conſtat.

§. XLI. 2. Subjungam aliam interpretationem, ad communiorem Interpretum adcommodatiorem, ſed alio modo concinnatam: ſecundum quam nova hic incipit periodus Eccleſiæ Judaicæ ſub Hizkia, ad quam ſequentes verſus

sus 15—21. omnino pertinent, & verba reddenda sunt, *si decubueritis inter duas lapidum focariorum strues*, profecto recumbetis inter *alas columbæ*, *obductæ argento* &c. h. e. Quod si contigerit, uti continget profecto, ut in sede vestra metropolitica arcte conclusi visi fueritis delassati & miseri decumbere in statu abjecto & adflicto; vere tamen & tunc *recumbetis*, vel recumbere vos adparebit, inter *alas*, seu sub protectione amantissimi & potentissimi patroni, vestro respectu mitisſimi & benignisſimi, sed hostium oppressoris potentissimi; sub cujus tutela sicut fide & spe fulsuri estis, ita gloriosam admodum ejus tutelam, & liberationem experiemini; adeo ut, inter alas coruscas splendidæ columbæ vos jacere, manifestum sit futurum. Quæ paraphrasis sicut adflictionis Assyriacæ, status piorum in ea, & gloriosæ liberationis ex ea, tempore Hizkiæ luculentam pingit imaginem, ut facile percipitur, ita verbis, & eorum structuræ, recte convenit; modo notetur, voces, *si cubaveritis inter*, ante *alas columbæ* repetitas, ut supra jam vidimus, paulo alium præferre sensum in posteriore, quam priore membro, ambiguitate illa studio captata, & ex phrasi sponte sese offerente, hac ratione, *si decubueritis inter lapides focarios*, *recumbetis* vere *inter alas columbæ* &c. particula אם æque *profecto*, *vere*, ac *si*, *quod si*, denotat, & verbum שכב in bonum æque ac malum, ut supra exposui, sumitur, adeoque & *decumbere* & *recumbere* dicet. Utrumque Judæis evenisse tempore Senacheribi & Hizkiæ, satis constat. Fuerunt tunc Hierosolymæ arcte constricti, ut sese inter lapides suos focarios continere debuerint, simul contemti, illusi, & ad incitas redacti, in summo periculo, & statu adflicto, positi, ut ex historia notum est, & ipse Hizkias profitetur, Jes. XXXVIII: 9. Quod phrasi emblematicæ, vel proverbiali, *inter lapides focarios decumbere*, recte convenit; ut ex supra dictis patet. Sed eo ipso tempore sicut ipsi, fide & spe corroborati, sese tenuerunt *inter alas columbæ*, mites, imbelles, & Deo unice fidentes, ita experti sunt gloriosum Dei

pa-

patrocinium, & manifesti facti sunt recumbere inter alas splendidæ & coruscæ *columbæ;* dum gloriose cum clara potentiæ, justitiæ & gratiæ, Dei demonstratione sunt liberati; uti notum est. Quo ipso *columba* illa, inter cujus *alas* fuerunt, sese præstitit gloriosam, instar argenti & auri, ut facile adparet, simul vim nominis sui יונה luculenter exseruit; ad quam hic censeri potest quoque adlusum fuisse, maxime cum hic ipse titulus Deo in verbo prophetico detur, quum hostes populi sui prosternit, & opprimit. Radix ינה proprie est *calcavit*, *detruncavit*, inde *eradicavit*, & *debilitavit*, nervo remisso, & teritur in violenta oppressione: unde *gladius* יונה est *enervator*, & *contruncator ille*, vel enervatoris illius; Jer. XXV: 38. XLVI: 16. & L: 16. Hinc etiam *columba* nomen accepit, sed sensu passivo, quatenus *enervis*, *imbellis*, & oppressioni obnoxia est: uti ad Jer. observavi; sed intransitive tunc sumitur, & potest quoque transitive ut hic: quæ ambiguitas in hac voce etiam videtur captata Tseph. III: 1., ubi Hierosolyma adpellatur urbs יונה & *columbina*, respectu status pristini, & ejus naturæ proprii, & *enervatrix*, opprimens *cives*, ut tunc erat. Ceterum commendat hanc interpretationem vers. sequens, ubi idem fere traditur, & noster versus censeri potest clarius exponi. De quo nunc agere instituo.

§. XLII. Periodus *secunda* reip. & Ecclesiæ Judaicæ, læta & gloriosa, sive vers. 14., sive 15. statuatur incipere, de quo supra dixi, sese ad vers. 21. inclusum porrigit, & hac ratione depingitur. א. Gloriosa ejus conditio tempore hostilis invasionis describitur, vers. 15. ב. Hostibus, per modum insultationis, vanæ eorum infestationes ob oculos ponuntur, respectu montis Dei, quem sibi elegit in perpetuam habitationem, vers. 16, 17. ג. ἐπινίκιον, seu carmen triumphale in laudes Dei populo ejus temporis in ore datur, vers. 18—21. א. Gloriosa populi conditio, tempore invasionis hostilis, his verbis describitur, vers. 15. *Quum expanderit & dissipaverit omnisufficiens reges in ea, nivescet in Tsalmo-*

Tsalmone, *monte Dei.* h. e. Quo tempore reges hostiles per terram hæreditatis suæ Deus quaquaversum expanderit instar densæ nubis, simul expansos disjecerit in ea terra, refrigerabitur & illustrabitur ea terra in loco ejus umbroso, Hierosolymis & Templo, instar gratæ & foecundæ *nivis*, in eam decidentis. Dici nequit, quantopere hic versus torserit Interpretes, & varias admodum pepererit expositiones; quibus recensendis & refutandis non licet inmorari. Equidem hic non hæreo, & mentem vatis, non tam obscuram, quam obscuratam, in lucem, si ita loqui fas sit, proferam. Duo sunt versus membra, quorum *prius* antecedens continet, & *posterius* ejus adjunctum & consequens. *α. Prius* hostium per Cananæam & Judæam cum diffusionem, tum disjectionem, a Deo omnipotente factam, repræsentat his verbis: *in diffundere & dissipare* (verbum פרש enim occurrit in infin.) *omnipotentem reges in ea*, h. e. quum *Deus* omnisufficiens & omnipotens reges hostiles partim expanderit, partim disjecerit in terra hæreditatis suæ, sive Cananæa & Judæa. *Reges* sine dubio sunt extranei & hostiles, qui vers. 13. *reges exercituum a Deo fugati* adpellati sunt, & mox *montes* ac *colles*, monti Dei insidiaturi, figurate vocantur; deinceps etiam *reges* dicuntur, & *regna terræ*, a quibus Deus honoraretur, vers. 30, 33. Hoc vero loco *Assyrius & duces ejus* sunt, totidem *reges*, vel reguli, Jes. x: 8. & alibi: ne dicam, regem potentissimum, & longe lateque dominantem, posse per excellentiam nomine *regum* insigniri, ut unus Dominus titulo *dominorum*, haud infrequenter. Hi reges hic sistuntur tanquam *dispersi* in Cananæa, seu Judæa: vocula enim בה *in ea*, uti verti debet, & non *propter eam*, ut alii nonnulli, quod alienum est, cum proprie dicat *in ea*, manifeste respicit ad *hæreditatem Dei*, vers. 10. memoratam; cum eo vers. 11. diserte referatur, & hic de terra possessionis Dei ubique agatur. Sed verbum פרש duplicem habet usum, contrarium quidem, sed utrumque huic loco congruum; quem poeta in

Spiritu loquens utrumque etiam intendit; alter est *expansionis & diffusionis*, alter vero *dissipationis* & disjectionis; *prior* satis usitatus est, & de *nube*, *rete*, ac manu expansa usurpatur; nec inusitatus posterior, ut Ez. XVII: 21. *in omnem ventum dissipabuntur*, & Zach. II: 10. Sensus itaque est, reges illos fuisse in Judæa primum *expansos*, cum eam quaquaversum pervaserint ac occuparint, dein quoque *disjectos* in ipsa ea terra, & disturbatos; instar *nubis* primum diffusæ, dein dissipatæ. Quod utrumque in simili casu obtinet in verbo אסף Ps. XLVII: 14. ut ibi vidimus, & in Assyrium tempore Hizkiæ, uti constat, rectissime quadrat. Cujus utriusque eventus *Deo*, tanquam שדי, & omnisufficienti, & potentissimo vastatori, recte tribuitur; uti notum est, & Deus ipse sibi tribuit, Jes. X & XXXVII: 26. ne alia loca citem. Nomen שדי proprie quidem Deum *omnisufficientem*, ubere vena manantem, denotat, ut alibi exponitur, sed in Script. subinde ad שדד *vastare* digitus intenditur, ut Jes. XIII: 6. & alibi. Præstitit vero sese in regibus illis dissipandis & omnisufficientem respectu populi sui, & *vastatorem* respectu *hostium*.

§. XLIII. Adjunctum & consequens expansionis & disjectionis regum in Judæa his verbis exponitur, *nivescet in Tsalmone monte Dei*, vel *nivesces in Tsalmone mons Dei*: quo utroque modo verba reddi possunt; *priore*, תשלג foem. gen. vel cum *ea*, scilicet *terra* hæreditatis, modo memorata construi potest, ut sit sensus; *nivescet terra*, aut *niveam* sese præstabit, in Tsalmone, monte Dei, vel etiam neutraliter accipi potest, pro, *nivescet*, aut *ninget in Tsalmone*, nix in eum montem decidet, uti, ne alia citem, Am. IV: 7. *ager*, *super quo* לא תמטיר *non pluet*, *arescet*: *posteriore* vero ratione, תשלג erit sec. masc. *nivesces*, & cum הר *monte* Dei cohæret; ac sermo censendus est ad *montem* illum dirigi, uti mox *montem Basan* adloquitur poeta; qua figura orationis nihil est, etiam in hoc Ps., frequentius: sensus tunc erit, ipsum montem Dei in Tsalmone *nivem* esse missurum in

Tsal-

Tſalmonem: quemadmodum montes Jud. v: 5. *fluere* pluvia dicuntur. Perinde eſt, qua ratione voces conſtruantur, cum ſenſus idem maneat: ad quem percipiendum ſequentia ſunt obſervanda. 1. *Primum* eſt, *montem Dei*, cum præced. *in Tſalmone*, cohærere, & non cum ſeq., *mons Baſan*, ut prava *verſuum* diſtinctio habet, cum quod *Tſalmoni* recte, ut mox patebit, *Baſani* hic non conveniat titulus *montis Dei*, cum de monte ſede Dei agatur, uti ſeq. demonſtrant: etſi alias mons excelſus poſſet *mons Dei* adpellari, hic tamen non poſſet, nec emphaſin haberet ullam; tum quod verſ. 17. in ההר *mons iſte* manu ducamur ad montem Dei modo memoratum: quid enim erit alias *mons iſte*, ſi non ejus fuerit mentio facta? *mons Dei* itaque eſt proprie ſic dictus, quem Deus ſibi elegit, & inhabitat, mons *Templi Dei* Hieroſolymis, uti *mons Dei* & *Hieroſolyma* diſtincte memorantur, Zach. VIII: 3. 2. *Secundum* eſt, *Tſalmona* eſſe ſymbolicum nomen Hieroſolymæ, quod Theodoreto quoque ſuboluit & Theodoro *a*, & non alium aliquem montem, aut nomen adpellativum. Unus tantum ejus nominis mons in tribu Ephraim prope Sichemum notus eſt, ex unico loco Jud. IX: 48. ſed cujus hic nulla poteſt haberi ratio, nec aliqua ab Interpretibus data eſt, quæ animadverſionem meretur: accedit, *montem Dei* nullo ſenſu dici poſſe in Tſalmone eſſe; aut eſſe Tſalmon. *Hieroſolyma* vero, cui, ut facile patet, recte ſubnectitur *mons Dei*, &, quo ipſo Tſalmonis uſus, ne hic hæreremus, traditur, hoc epitheto eo aptius inſignitur, quod nomina Hieroſolymæ שלם & ציון Pſ. LXXVI: 3. in צלמון lateant, & ipſe ſignificatus huic loco ſit aptiſſimus: denotat enim & locum *umbroſum*, arborum denſitate opacatum, & obſcuratum, & *umbraculum*, ac locum *protectionis*, quo quis tutus eſt. Sicut Lat. quoque *umbram* pro *protectione* dicunt *b*. Quem conſpectum & uſum habuit, & præſtitit, Hieroſolyma tempore Hizkiæ; uti notum eſt. Fuit & tunc *obumbrata*, ac ob-

a In Catina Corderii. *b* Vid. Simon. Onom. p. 345.

scurata per hostes, *nubium* instar ei imminentes, & simul *protecta*, ac protectrix populi. Ceterum nomina aliq. inflecti solere, & cum symbolicis permutari, non est ignotum. Sic Hierosolyma adpellatur מראה cum adlusione ad nomen Hierosolymæ, & montem Moria; q. d. *visione adfectam*, sicut *vallis visionis* adpellatur, Jes. XXII: 1. Rursus Mich. I: 11. צאנן ex ציון & צאן est Tsion instar gregis refertissima, & c. VI: 9. nomen Hierosolymæ datur, תושיה יראה *videbit perennitatem* & *soliditatem*, cum adlusione ad ירושלם *videbit pacem*. Tsion quoque nomine mystico אריאל Jes. XXIX: 1. venit, vel ex ראיאל *visione Dei*, cum adlusione ad ירושלם, vel quod sit civitas Davidis, *herois Dei*, qui *leo Dei* vocatur a. Babel quoque ששך Jer. XXV: 26. adpellatur, ut ibi exposui, q. d. *spinosam*, formidabilem, horridam, inaccesso munimento protectam, pro שכשך a rad. שך *punxit*, transfixit spina, spinis horruit. Denique, ne plura, quæ possem, colligam Israel adpellatur יזרעאל Hos. I. & ישרון Deut. XXXII. & Kadesch *Meroz* Jud. V: 23. ut ad Gen. XLIX. observavi, & Antiochus *Gog* Ez. XXXVIII.

§. XLIV. 3. *Tertium* est, in verbo *ningere* adludi ad nubem expansam super terram, eamque obscurantem, & imbrem ac grandinem emittentem, quacum comparati erant reges per terram expansi, sed indicari Hierosolymam inde nihil damni passuram, potius multum commodi, cum *nix* inde in eam caderet, vel ea nitesceret multum & recrearetur. Qui emblematicus est *nivis* & *roris* significatus notissimus. Sic ad puritatem refertur Jes. I., & recreationem, Prov. XXV: 13. Sensus itaque est, Hierosolymam esse tunc splendidam futuram, & recreandam, simul multiplici benedictione Dei cumulandam; quæ cum *rore* etiam comparatur, Ps. CXXXIII: 3. Quæ felicitas ei contingeret propter *montem Dei* in ipsa; quare & is dici posset *ningere*, ut supra tetigi. Quæ omnia quam apte in tempora Senacheribi & Hizkiæ conveniant, ut demonstrem, opus non est. Quo tem-

a Vitringa ad l. c.

tempore reges fuerunt in Judæa diffusi, eamque instar densæ *nubis* insederunt, Hierosolyma fuit libera, & promisso Dei per Jesaiam tanquam *nive*, symbolo *verbi* Dei, Jes. LV., illustrata & refocillata, simul benedictione Dei multiplici mactata, dein, cum reges sunt dissipati, urbs ea fuit magis adhuc illustrata, & celebrata, ac mirifice benedicta, & terrestribus, & coelestibus, bonis ac donis: de quo supra dixi. Conf. Jes. XXXVII: 30, 31 & Ps. XLVI: 4, 5. Ceterum superiori periodo felicitatis sub Salomone hæc sub Hizkia recte subjungitur, cum fuerit singularis, & præcedenti haud uno respectu similis: utraque ex regibus hostilibus fugatis orta est, reges habuit pios & splendidos, bonis & donis corporalibus & spiritualibus abundans, per orbem celebrata, & regni Messiæ illustrissimum fuit emblema.

§. XLV. ג. Gloriosæ Hierosolymæ & montis Dei liberationi ab hostibus, eorumque dissipationi, divinitus factæ, poeta subjungit eorum objurgationem & insultationem, ob vana eorum molimina contra sedem Dei, quam sibi in perpetuam habitationem adseruit, sermone ad eos, majoris elegantiæ & emphasios ergo, directo, vers. 16, 17. his verbis: *mons Basan, mons collium, mons Basan! quare insilietis montes colles in montem hunc, quem Deus adpetiit flagranter ad incolendum, etiam Jehova inhabitabit æternum & victoriose*. h. e. cum Jehova, verus & summus Deus, montem Tsionis ardente studio sibi ad inhabitandum petierit, & adseruerit, quem etiam in perpetuum & victoriose, continua carminis triumphalis præbita materia, inhabitabit, uti promisit & publice sæpe declaravit: quæ vos cepit insania, quid operam perditis, quam noxium vobis erit, & male cedet, montes & colles, quicunque & qualescunque, tu Basan, mons illustris & late diffusus licet sis, tu, inquam & repeto, Basan! quod huic monti insidias struere, & hostiliter eum impetere, ausi fueritis? Poeta quidem ipse loquitur, sed ita, ut insinuet, eo tempore, quo hostes illi regnum Judæ invaderent, Tsionitas ipsis hac vel simili ratio-

tione insultaturos esse; quemadmodum etiam tempore Senacheribi & Hizkiæ contigisse, constat ex Jes. XXXVII: 22. &c. Compellat quidem poeta montem Basan, quem ad audientiam citat, vers. 16. sed extendit mox sermonem objurgatorium & irrisorium longius ad *montes* & *colles* qualescunque vers. 17., ut indicaret, eandem fore omnium aliorum hostilium regnorum, majorum, minorum, quæ idem tentaverint, sortem. Qua ratione recte cohæret oratio, & ratio in promtu est, quare, monte Basane compellato, mox *montium* & *collium* in genere mentionem faciat. Versu itaque 16*to* mons Basan citatur ad audientiam, & vers. 17*to* sermo increpatorius ac insultatorius profertur ad eum montem, & reliquos montes ac colles alios qualescunque.

§. XLVI. *Mons Basan*, inquit poeta, eum inclamans, *mons collium*, *mons Basan*, scilicet huc adesto & audi: sic enim verba sunt vertenda & supplenda, cum citationem contineant montis Basanis ad audiendum, ut facile perspicitur; licet Interpretes acceperint, ac si poeta de monte Basanis fuisset locutus, & dixisset, *montem Basanis* esse *montem Dei*, *montemque collium*; titulum *montis Dei* cum monte Basanis etiam connectentes; quod modo refutavi. Compellari vero montem Basanis, & non describi, seq. satis evincunt; ubi sermo ad *montes* vertitur, & res ipsa facile docet, cum descriptio montis Basanis sine ratione & emphasi institueretur; & oratio elegantiam suam perderet. *Mons Basan* itaque compellatur, & epitheto *montis collium* ulterius circumscribitur; dein emphasios ergo repetitur *mons Basan*, ut fieri adsolet in compellationibus, quum quis serio & studiose vocatur, nomine repetito: uti notum est, & exemplis variis facile confirmandum, si opus foret [a]. *Mons Basan* quis qualisve sit, & qua ratione *mons collium* adpellari possit, cum nemini non constet; moram hic non nectam: uno verbo dixisse suffecerit, proprie esse cele-

bra-

[a] Vid. Glass. Gr. S. l. III. tr. I. can. 5.

bratissimum illum montem, ad ortum aquilonarem Jordanis, ab Ogo ante possessum, & dein ab Israelitis, duce Mose, occupatum, & Menassitis concessum, montem fertilissimum & pascuum, ovibus, bobus & tauris, nec non *quercubus* altissimis refertum; montem vero *collium* dici propter multos colles, vel tumulos, quibus distinctus est & scabrosus. Radix גבן proprie denotat, *coagulari*, *concrescere in grumos*; unde גבין *caseus*, proprie *coagulatum*, & concretum in grumos majores, lac, & גבננים *gibbositates*, colles, tumuli: ut Gr. a πήγω πεπηγὸς *coagulare* formarunt πάγος pro colle, *tumulo*, gibbo, compactiore scilicet *a*. Sed quoque montes *gibbosi* sunt, *edito vertice præditi b*. Videamus de sensu emblematico; quem hic admittendum esse, satis constat; cum mox occurrat, tanquam monti Tsionis, & populo Dei, insidias struens; nec ratio dari alias queat hujus *montis* compellati. *Regnum* aliquod illustre, potentissimum & invictum, quale quid, stylo Arab. *gibbosum* dicitur *c*, simul magnum, in varias divitium provincias, seu regna minora, ipsi subjecta, *regnum* præterea hostile & regno Judæorum imminens, intelligi, ex nexu sermonis quoque haud difficulter cernitur: sed *regnum* digito monstrari observo, quod sicut potentissimum & formidabile erat, ita quoque Israelitas in medio sui teneret captivos et exules; uti ex vers. 23. elucescit, ubi Deus dicitur e *Basane* reducturus populum suum. Quo clare ducimur ad regnum Assyriacum, vel Babylonicum, æque recens illud Syro-Macedonicum ac vetus; cujus utriusque ratio haberi potest in repetitione montis Basanis, ac *montium* et *collium* mentione in plur., ut mox videbimus. Sed, cum regnum Assyriacum vetus, et proprie sic dictum, primum fuerit ordine, quod Israelitas oppressit et occupavit, et Tsionitas invasit, tempore Hizkiæ ad incitas redegit; ejus hic primus et præcipuus debet esse locus: quo nos orationis series quo-

a Vid, quoque Schultens clav. p. 196. *b* Id. ad Har. conf. 1. p. 2. *c*. Id. ib. p. 23.

quoque directe ducit, cum periodus adflictionis Assyriacæ, & gloriosæ liberationis populi Dei, sub Senacheribo & Hizkia, in hac pericopa depingatur. Regnum vero illud cum *monte*, & quidem *multicolle*, recte comparari, quod sit celebratissimum, vastum, potentissimum, & ex multis minoribus regnis vel dynastiis constans, facile cernitur; & e stylo figurato, quo regnorum emblemata sunt *montes*, & dynastiarum eorum *colles*, testatatissimum est, satisque vulgatum. Sed quare in specie mons *Basan* adpellatur? triplice potissimum de ratione, ni fallor. 1. Prima est generalis, quod hic mons fuerit, *tum* altitudine & collium copia, ac latitudine, *tum* taurorum & quercuum multitudine, celebratissimus, adeoque ad vastum, & potentissimum, imperium, simul robustos ac eminentiores reges ac principes depingendum, aptissimum; quemadmodum *Libanus* & *Basan* eum in finem passim in stylo figurato Script. usurpari solent. Vid. Jes. II: 13. X: 34. & alibi *a*. 2. *Secunda* est, quod hoc montanum extra terram promissam versus *septentrionem* fuerit protensum, & ad Assyriam spectaverit; hoc tempore etiam ei fuerit subjectum, Israelitis jam subactis. Assyrius quoque inde in Judæam, trajecto Jordane, moverit; ut expresse fuit repræsentatum, Jes. X: 29. 3. *Tertia* est, quod, sicut regnum Basaniticum sub *Ogo*, rege Basanis, validissimum, & giganteum, Israelitis, terram promissam ingressuris, maxime obstitit, sed victum & superatum est; ita Assyriacum, & deinceps Babylonicum, Israelitas & Judæos, in Cananæa jam sedem habentes, in specie Tsionitas, infensissime oppugnaverit, & inde conatum fuerit deturbare; deinceps quoque exules Tsionem repetituros impediverit, donec e medio fuerit sublatum: quod postea quoque locum habuit in regno Persico, Judæorum stabilitati & prosperitati in Cananæa inimico, propterea cum *monte* coram Zerubbabele *complanando* comparato, Zach. IV: 7. & Syro-Macedonico; uti notum est.

§. XLVII.

a Vid. Vitringa ad l. c.

§. XLVII. Sermo increpatorius & inſultatorius, ad montem Baſan, modo citatum, & ad reliquos montes ſimiles, directus, ita habet, verſ. 17. *Quare inſilietis montes colles montem hunc? quem Deus ardenter ad incolendum adpetiit, inhabitabit etiam Jehova in æternum & victorioſe.* Citaverat quidem poeta *montem Baſanis*, ſed non ad eum ſolum, verum ad montes & colles in genere, ſermonem vertit, ut & ſuam ſortem, & aliorum regnorum ſimilium, intelligeret mons Baſan; ſub quo itaque reliquos omnes comprehendit. Objurgat vero *montes & colles*, ſeu regna majora minora, ſine diſcrimine, quam ob cauſam non dicit, *montes collium*, ut modo de monte Baſan, ſed *montes colles*, uti verti debent voces, ut omnia regna cujuscunque dignitatis & potentiæ, majora minora, illud ſibi adplicarent. Habet præterea forma orationis & increpandi & irridendi vim, quam vocula interrogationis *quare* facile exhibet: ut ſit, quæ vos movet inſania, quare incaſſum, & in veſtram perniciem? Sed quid eſt, quod ipſis imputat? *inſilire in montem hunc;* quare, dicit, תרצדון ההר *inſidias ſtruetis, & inſilietis in montem hunc?* ſic enim verba ſunt vertenda & capienda. *Montem hunc* cum dicit, ejus mentionem modo fuiſſe factam, indicat, & digito eum monſtrat; *montem* itaque *Dei in Tſalmone, modo memoratum*, quem mox ab inhabitatione Dei accuratius *deſcribit*; montem ergo Tſionis & Templi, adeoque metropolin regni, & ſedem religionis Jehovæ, cum ipſo regno Judæorum, & religione, cujus ibi ſedes erat. In quo nihil eſt difficilis. Imputat nunc ipſis hoſtiles & inſidioſas infeſtationes, verbo רצד comprehenſas: quod varie quidem accipitur, ſed ex Ling. Arab. a Doctis, in primis Cl. Schultens *a*, demonſtratum eſt proprie ſignificare, *obſervare intentis oculis*, inde *invidioſe* obſervare, nec non *inſidiari*, & ex inſidiis captare, ac data occaſione *inſilire.* Quo indicatur, Tſionitarum ſtatum, & proſperitatem, regnis aliis excitaturum invidiam, ſimul incitaturum ad eum, qua-

R

a ad hunc locum.

quavis captata occasione, invadendum & destruendum: sicut ab Assyriis, Babyloniis, Persis, & Syro Macedonibus factum esse, constat.

§. XLVIII. Ad vanitatem horum moliminum, & damnum inde ipsis oriundum, demonstrandum pertinent verba sequentia, quem *ardenter adpetiit in habitaculum suum Deus, & inhabitabit Jehova in perpetuum* & *victoriam.* Ellipsin voculæ אשר, longe facillimam & usitatissimam, ante חמד *adpetiit*, quisque facile observare poterit; vel etiam ההר *montem hunc* repetere liceret; ut sit: *quare insiliretis montem hunc?* hunc montem *petiit Deus, etiam inhabitabit æternum.* Quæ eodem redeunt. Duo hic, in rem admodum, de monte Tsionis adfirmantur; *alterum*, a Deo ipso eum esse in habitaculum suum *petitum*, *alterum*, Deum ibi in æternum & triumphabundum habitaturum esse. *Prius* emphatice exprimitur verbo חמד, quod vehemens & flagrans involvit desiderium, indeque ortum studium possidendi, & tuendi. Proprietas est in *sono ignis flagrantis;* unde ortus est significatus *adpetendi* flagrante *studio;* quod Lat. est, *ardere aliquem*, vel aliquid *a*. *Finis* desiderii Dei traditur fuisse, ut *sit habitaculum ejus*, seu regni & Ecclesiæ metropolis; ubi Deus symbolice adesset, & coleretur. Quod facillimum est. Adparuit autem hoc desiderium Dei, quum Hierosolyma, a Davide occupata, declarata & facta est sedes regni, & *arcæ*, in eam translatæ, & promissum ipsi factum est de *Templo* ibi a filio ejus ædificando: uti notum est, Conf. Ps. XXIV & CXXXII. & alia loca. *Posterius* habet, Deum ibi habitaturum esse לנצח *in perpetuum* & *victoriam:* h. e. nec pro brevi tempore, sed longissime ad finem oeconomiæ V. usque, quem usum frequenter habet לעולם, sæpe a nobis observatum, nec otiose & subjecte, verum *victoriose*. Quod utrumque hic conjungimus, & vox נצח admittit. Proprietatem habet *in puro puto, sincero, mero* & *delibato;* ac ad veritatem, sinceritatem puram putam, perpetuitatem, victoriam

a Schultens ad Prov. I: 22. IV. 25.

riam, seu causæ victricis veritatem, & harmoniam musicam sinceram, ac similia transfertur *a*. *Habitare* vero Dei *in monte* Tsionis dicitur לנצח, quatenus verissime, firmiter, inperturbate, perpetuo, & victoriose eam sedem retinet; etiam inter concentus purissimæ & triumphabundæ *musicæ*: ad quam vox adplicatur, 1 Chron. xv: 21., & præfectus musicæ inde adpellatur מנצח *sincerus monitor*, qui sinceram, puram, liquidam præeat harmoniam. Antiquis Rabbinis quoque ניצוח vocatur genus laudis, quo sincerissima vis Dei, omnia superans, decantatur, seu *epinicion*, *carmen triumphale*, canitur; ut observavit Dieu *b*. Cujus ratio eo rectius hic habetur, quod mox carmen tale *ἐπινίκιον* exhibeatur; ut mox videbimus.

§. XLIX. 1. Carmen triumphale, quod Deo, ab expeditione gloriosa in hostes reverso in sedem suam sublimem, accinerent, quoque ipsi publice gratias agerent pro singulari ac miraculosa liberatione, quo tempore hic casus contingeret, summatim propositum, ita habet, vers. 18-21, *Currus Dei duæ* sunt *myriades millibus multiplicatis*, *Dominus in medio eorum* est, *Sinai in sancto. Adscendisti in altum, captivam duxisti captivitatem, sumsisti dona in homines, & etiam refractarii*, seu *nasus refractariorum*, *ad decumbendum*; *ô Jah Deus! Benedictus sit Dominus! quotidie onerabit nos Deus iste salus nostra. Selah! Deus iste noster nobis Deus liberationum, & Jehovæ Domino emicationes mortis* sunt tribuendæ. Quæ verba carminis triumphalis, in laudes Dei, tanquam triumphatoris, & liberatoris populi e summis angustiis, conspectum adeo evidenter gerunt, ut, Interpretibus illud in mentem non venisse, mirum accidat: cuncta enim eo manifeste tendunt, & inde facillimos acquirunt explicatus. Præt. temp. verba, vers. 19. *adscendisti* &c. nos clare ducunt ad illud tempus, quo divina hæc expeditio jam esset facta, & Deus triumphabundus in aulam suam regiam gloriose erat reversus; adeoque accipienda

 sunt,

a Id. ib. xxi: 28. *b* ad Ps. iv.

sunt, tanquam tunc a populo Dei prolata: plane quemadmodum habuimus supra, vers. 5—., & videbimus rursus, vers. 28—. Insinuavit vero poeta, se ejusmodi carmen in medium adlaturum, voce לנצח, qua versum 17*mum* terminavit; ubi dixit, *Deum* inhabitaturum Tsionem לנצח *in purum putum*, nec non in *victoriæ* continuas laudes; ut supra observavi: sive *cantate* &c. ex vers. 5. repetatur, ac subintelligatur, sive aliud quid simile. Nec insolens est, maxime in stylo poetico & sublimi, *carmen* cantandum sine ulla præfatione in medium adduci: uti constat, & sæpe observavimus. *Partes* vero cantici *duæ* sunt. א. *Prior* magnificam continet descriptionem triumphabundi & gloriosi reditus Dei in aulam suam regiam, cum copiosissimo suo exercitu, hostibus miraculose prostratis, & celebrationem Dei ac gratulationem quasi super eo, vers. 18, 19. ב. *Posterior* vero gratiarum actionem, & celebrationem Dei solennem, ob concessam liberationem, & testificationem spei ac exspectationis secuturæ prosperitatis, vers. 20, 21.

§. L. א. In *priore* parte, *α.* numerosissimus Dei exercitus coelestis, quo in hostibus profligandis usus erat Dominus, in medio ejus præsens, quo etiam cinctus Majestatem suam in sede sua gloriosa manifestat, describitur, & ex comparatione cum Dei manifestatione super monte Sinai illustratur, vers. 18. *β. gloriosus* Dei victoris adscensus in arcem suam sublimen cum ejus adjunctis & effectis, depingitur, vers. 19. Hic enim verus est pericopæ conspectus, ex oculis non dimittendus, quo majestatis plenissimus Dei, tanquam Imperatoris gloriosi & triumphatoris, post hostes devictos, in aulam reversi, status depingitur, & celebratur; quo omnes phrases manifeste tendunt; comparatio cum manifestatione Dei in monte Sinai nos ducit, & quod collatio cum vers. 5 & 8 ulterius confirmat. Ex qua hypothesi pericopam, haud difficilem intellectu, exponere adgredior, primum emblematico sensu & exiliore, dein sensu sublimiore & magis emphatico, ac proprio: quem utrum-

utrumque esse admittendum, mox adparebit. *α*. *Prius* membrum pericopæ ita habet, verf. 18. *Currus Dei* sunt *duæ myriades*, *millibus multiplicatis*; *Dominus est in iis*, *Sinai in sancto*. h. e. Supremus mundi librator & judex, ac Dominus, in medio innumerorum exercituum coelestium residet gloriose & triumphabunde in sede sua sancta, suæque majestatis tremendæ signa dat, sicut olim in monte Sinai, quo legem promulgavit inter multa tonitrua, fulgura & terræ motus, posteaquam hostes prostravisset, & populum suum in libertatem adseruisset. *Currus Dei* hic sunt *Angeli*, tanquam exercitus considerati militares, cum adlusione ad *currus*, Veteribus in bello usitatos; uti notum, & ab aliis satis illustratum est. Quorum numerus additur inmensus, & vix numerandus, cum dicitur; *currus Dei chiliades* multæ, *millibus iteratis*, *seu multiplicatis*. Prior vox רבתים est plur. auctus, nam רבות est pl. a fing. רבה, contracte ex רבבה, רבבות *a*, augmentum duale, aut plur., insuper additum voci plur., ingentem myriadum numerum videtur exprimere. Vox vero רבבה, & contracte רבה, usu suo adfert myriadem, a *densa* multitudine; quæ radici inest potestas. Numeri augendi adhuc ergo additur, *millia duplicitatis maximæ*; vox enim שנאן est a שנה, vel שנא, proprie *flectere*, inde *iterare*, *duplicare*; & augmentum ן *nun* sive cum ׳ sive cum ׳ puncto, augendi & intendendi usum habet, adeoque *iterationem multam* denotat *b*, sicut διπλοῦς Gr., & *duplex* Lat. pro *multiplice* adhibetur, & *duplicare*, *geminare* pro multiplicare *c*. Proxime convenit Dan. VII: 10. ubi *ministrantium* Deo, qui thronum ejus circumstant, dicuntur *mille millium*, seu *millies millia*, & *myrias myriadum*, seu myriades per myriadem multiplicatæ. In harum medio cum *Dominus* esse dicitur, ipse hic repræsentatur tanquam eorum Dux, & Imperator, qui ab iis cinctus est, & iis, tanquam ministris, ad judicia sua exsequenda, utitur. Qui alias

a Schultens Gr. p. 220. *b* Simon in Onom. p. 570.
c Vid. la Cerda ad Virg. Aen. VIII. p. 241.

Angelus Jehovæ, & dux seu *princeps exercitus Jehovæ* adpellatur, Jos. v: 14. & sæpe Deus *exercituum.*

§. LI. Sed *ubi* Deus cum hoc exercitu suo præsens sistitur? id quod ultimæ voces exprimunt, *Sinai in sancto*, h. e. in monte sanctitatis Tsione, sicut antea in Sinai, adeo ut *Sinai* posset censeri in montem Tsionis mutatus, seu ipse Sinai esse in eo. Facilior fuisset structura orationis, si haberet כבסיני *sicut in Sinai in sancto*, sed reticuit poeta particulas illas, *sicut in*, abrupte & concise locutus, ut sæpe alias fieri adsolet, præcipue in stylo sublimiore, & majoris emphasios gratia; adeo ut ipse Sinai, tanquam in Tsionem translatus, Tsion factus Sinai, intelligeretur. In voce קדש subintelligitur הר *mons* ex præced., ut sit, in *monte sanctitatis*. Sic sanctum & *Tsion* conjunguntur, Ps. xx: 3. & ex Tsione optatur salus ventura, Ps. xiv: 6. *mons Dei & locus sanctitatis ejus*, Ps. xxiv: 3. Sensus itaque est, Deum exercituum, innumero suo exercitu coelesti cinctum, sedem habere in monte Tsionis, seu monte Dei Hierosolymis, seseque ibi talem exhibere, qualem olim *in Sinai*, adeoque post hostes superatos, & populum liberatum, quique antiquam illam legislationem nunc renovavit, & vindicavit, seseque populo de novo ad bona foederis danda obstrinxit. Ex quibus facile patescit, quam apte hæc in tempus Hizkiæ quadrent; aptius quoque, quod exercitus hostilis Assyriacus fuerit per Angelum Jehovæ, coelesti exercitu cinctum, mirabiliter & immediate, sine alia ope humana, ad internecionem deletus; sicut olim Aegyptiis contigit, quando Deus victoriosus & triumphabundus sese in Sinai fecit manifestum. *Currus* itaque & exercitus coelestes repræsentantur in monte Tsionis, una cum duce suo in medio sui, castra metati, *cum* ad miraculosam illam victoriam per eos solos de Assyriis reportatam digito monstrandam, *tum* ad securitatem Tsionis in posterum demonstrandam, quippe quæ a tanto duce & tam numeroso exercitu insidebatur; ut Elisæ aliq. legitur concessum, 2 Reg. vi: 17.

ubi

ubi mons, in quo erat, *plenus* ipsi fuit & servo ejus visus *equis*, *& curribus igneis circa Elisam*. Sed gloriosæ Dei manifestationis in monte Sinai memoria insuper aptissime renovatur, *cum* quod foedus Sinaiticum tempore Hizkiæ fuerit solenniter repetitum, *tum* quod illud fuerit frequenter inculcatum, tanquam unicum medium, quo prosperitas concessa reddatur durabilis, & populus sese Deo gratum præstet. Quo directe etiam spectat Ps. L., ubi Deus in scenam producitur tanquam illustris populi vindex e Tsione manifestus factus, & legis in monte Sinai latæ renovator, ac inculcator: ut suo loco vidimus.

§. LII. Hæc licet sufficere possint; addam tamen aliam paulo interpretationem, cujus ansam dederunt LXX Intt., qui verterunt: *τὸ ἅρμα τοῦ θεοῦ μυριοπλάσιον, χιλιάδες εὐθηνούντων* *currus Dei*, ut reddidit Vulg., *decem millibus multiplex*, *millia lætantium. Dominus in iis in Sinai in sancto.* Legisse videntur Interpretes [illegible] pro [illegible], vel per metathesin litterarum ita accepisse; quod, ipso Gejero judice, *non adeo incongruum daret sensum*; quem tamen minus dedit congruum, cum ad Angelos adplicuit, & *florentissimos Spiritus* interpretatur, opposite ad homines fragiles: quare subjungit, non recte hoc epitheton convenire militiæ *operosæ*, quippe quod *tranquille potius consistentem* aut *quietum denotet*. Equidem, si eam lectionem & versionem adoptare liceret, per *chiliadas tranquillitatis*, vel populi tranquille & læte agentis, intelligerem, non Angelos, sed populum Israelis, sive *Chiliadas Judæ*, Mich. v: 1. & verterem: *Currus Dei myriades multiplices* (angeli numerosissimi & fortissimi) sunt in *chiliadibus tranquillitatis defoecatæ*, (in medio Chiliadum Judæ, & tempore expeditionis Dei in hostes tranquillarum, & nunc, ea gloriose finita, læte & prospere quiescentium; uti tempore Hizkiæ adparuit.) *Dominus in iis, Sinai in sancto* (non currus tantum Dei, sed ipse supremus ductor, Angelus Jehovæ, in medio chiliadarum Judæ est in sancto, aut monte sanctitatis, sicut olim in Sinai.) Nihil hic difficilis,

cilis, modo notetur ellipsis præf. ב in אלפי, ut sit pro באלפי, uti mox in סיני, quæ ex serie sermonis facile suppletur. Commendat eam interpretationem, 1. quod constructio longe sit facilior, & vocum structuræ convenientior, quam si *chiliades duplicitatis* vertatur, & *myriadibus* adjungatur. *Currus Dei myriades multæ, millia duplicitatis* sunt, nescio quid scabrosi habeat? longe facilius utique dicitur, *currus Dei multæ myriades* sunt, *in chiliadibus Judæ*, uti mox, *Dominus est in iis.* 2. quod epitheton שאנן huc aptissime quadret, de chiliadibus Judæ sumtum, ad indicandum statum Judæ, & tempore expeditionis Dei cum Angelis contra hostes, & post eam finitam. Juda enim nihil tunc egit, sed se Hierosolymis quietum tenuit & tranquillum, quo tempore Assyrii sunt prostrati, solus exercitus coelestis cuncta perfecit, deinceps rediit Deus exercituum ad chiliades Judæ, & majorem tranquillitatem ac prosperitatem sua præsentia Tsionitis adtulit: uti constat. Vox שאנן contracta est ex שלאנן, quæ alibi exstat, & defoecate fusum ac liquidum proprie denotat, inde tranquillitatem, securitatem & prosperitatem *a*. 3. Denique haud leve momentum addit collatio Num. x: 36., ubi, cum columna nubis & ignis alicubi residebat, Moses dixisse fertur, *redi Jehova ad myriadas, chiliadas, Israelis*, sive *cum myriadibus ad chiliadas Israelis*, h. e. cum myriadibus angelorum ad chiliadas Israelis, quod facilius & rei congruentius est, vel, ut Cocc. in Lex. ad vocem רבבה, *redi Jehova, myriades chiliadum Israelis*, h. e. *Deus, qui es exercitus numerosissimus Israelis.* Ita Deus in Sinai venisse dicitur *ex*, vel *cum*, *myriadibus sanctitatis*. Deut. xxxiii: 2. Ad quas voces Mosis Num. x. probabile est hic fuisse adlusum; quemadmodum in principio Ps. vers. 2. ad altera Mosis verba, quibus Deum cum columna sese moventem adlocutus legitur ibidem: de quo supra dixi. Loco *Israelis* vero hic symbolicum aliquod nomen, seu epitheton, posuit David, ut statum populi

a Schultens disp. iv. ad Orig. & Job. iii: 18 xxi: 23.

puli ejus temporis, de quo agit, depingeret; quemadmodum verſ. 15. habuimus, ubi loco Hieroſolymæ dixit צלמון.

§. LIII. β. Ipſe glorioſus & triumphabundus Dei introitus in ſublimem ſuam ſedem, una cum adjunctis & effectis, deſcribitur verſ. 19., in hæc verba: *Adſcendiſti in altum, captivam duxiſti captivitatem, ſumſiſti dona in homines, & quoque refractarii ad decumbendum, Jah Deus!* Quibus Deus tanquam triumphator depingitur, ſedem ſuam ſublimem, quam ad hoſtes deprimendos & populum liberandum deſeruerat, repetens, & populum ſuum captivum, hoſtibus ereptum, ſecum ducens, ſimul eum bonis ac donis cumulans, & refractarios hoſtes in carcerem compingens: ſicut in triumphis fieri ſolebat. In quibus verbis pleraque mihi videntur ſatis plana & perſpicua, aliquid tantum ſupereſt ambigui. Quorum, miſſis Interpretationibus aliis, diſtincta mihi erit reddenda ratio. Clara mihi & facilia adparent ſequentia. 1. *Primum* eſt, ultimas voces, *Jah Deus*, perſonam nominare, ad quam ſermo dirigitur; quæ etiam vulgatior eſt opinio: licet alii cum verbo שכן *habitare* connectant, ſed diverſo ſenſu, ſive refractarios velint *Jah Deum*, aut *decentiam* Dei, ut Coccejus, inhabitare, ſive *apud Deum*, ſive Deum in illis. Quæ omnia valde aliena ſunt: nihil facilius eſt, quam ut perſona hic compellatur, ad quam ſermo vertitur; quemadmodum etiam fit, verſ. 8, 10, & 11. Cum enim ſubito ſermonem vertat, & aliquem adloquatur, abſque ut eum adpellet, in fin. verſus vero *Deum* diſerte nominet; Deum ſe deſignare, quem compellaverat, clare ſignificat; adeoque orationem adparet ita eſſe connectendam, ut *Deus* ſit ſubjectum orationis, & vertatur: *adſcendiſti* — — *Jah Deus*. 2. *Secundum* eſt, Deum hic ſiſti tanquam triumphatorem & repetere ſedem ſuam ſublimem, quam hoſtium & populi ſui cauſa reliquerat; de qua deinceps agam. Hic ſuffecerit, ad phraſes illuſtrandas, notaſſe, *adſcendere Deum in altum* involve-

re ejus *descensum* de alto, & dicere, eum sedem suam, peracta expeditione, repetere, sed eo redire cum triumpho, hostibus devictis, & populo liberato; ut seq. demonstrant. Quem *descensum* hic esse advertendum, Dominus quoque monuit, Joh. III: 13., res ipsa evincit, & generalis pars Ps. vers. 2--7. ulterius confirmat. *Adscendisti in altum* itaque est, expeditione ad hostes profligandos, ac populum vindicandum, cujus causa descenderas, seu, ut vers. 2. *surrexeras*, &c., & in *deserto equitaveras*, vers. 5., prospere finita, sedem tuam sublimem denuo intrasti; sed gloriose, & ut eam in posterum teneas firmiter.

§. LIV. 3. Nec illud mihi dubium est, quin voces, *captivam duxisti captivitatem*, expeditionis susceptæ effectum, & causam triumphi, designent, adeoque populum e captivitate liberatum, & triumphatori adsertum, repræsentent. Quod phrasi, ejusque usui, est magis consentaneum, quam quod alii volunt, ut hostes captivos abductos intelligamus. Etsi enim eo sensu subinde sumatur; longe tamen usitatius pro *captivorum* liberatione; uti vel ex Lexicis constat. Confirmat hunc sensum, quod supra in generali pericopa Deus fuerit celebratus, tanquam *vinctorum eductor in bene compactas societates*, vers. 7. Significatur itaque, populum Dei fuisse in manibus hostium, & *captivorum* prætulisse conspectum, sive proprie, sive magis improprie, de quo postea, & inde fuisse liberatum, ac liberatoris in possessionem venisse. 4. Sequentia verba, *accepisti dona in hominem*, ut proprie sonant, vix dubitaverim, quin donorum & bonorum distributionem inter homines, a Deo triumphatore factam, uti moris erat in solennitatibus, & triumphali pompa, denotent; uti Chald. & Syr. verterunt, & Apost. Eph. IV: 8. quoque intellexit; sive sensu divite. לקח sit *acceptum dare*, quod a Doctis abunde est illustratum & confirmatum exemplis, sive illud constructione vocum, מתנות באדם *dona in hominem*, statuatur involutum esse, quod constructioni vocis באדם *in Adamum*, & non לאדם, ut alias

alias ſolet, conjunctius eſt. Vox ſcilicet מתנות proprie deſignat *tendentiam*, a נתן *tendere*, inde *donum*, munus ad aliquem tendens, ſeu directum; *ſumere itaque* מתנות באדם *munera in homines*, eſt ea ſumere, quæ in eos tendunt, ad eos ſpectant, & iis porriguntur; adeoque accipere dona in homines conferenda. Senſus eſt, Deum, hoſtibus triumphatis, & populo ſuo captivo liberato, ſedem ſuam ſublimem intraſſe denuo, & inde quævis munera & dona accepta in populum effudiſſe; quod tanquam conſequens & effectum triumphabundi introitus Dei in ſedem ſuam eſt conſiderandum, & qualiacunque munera coeleſtia comprehendit ad populum liberatum ditandum ac beandum: quod in generali pericopa, verſ. 7. dictum fuerat, *reducere ſolitarios in domum*, & in primæ periodi ſpeciali deſcriptione per *imbris largiſſimi fluxum* depictum erat, verſ. 10.

§. LV. Supereſt ultimum membrum, multo obſcurius & difficilius intellectu, quod verti; *& etiam refractarii decumbere*, vel *ad decumbendum*, h. e. & inſuper, in cumulum victoriæ ac liberationis populi, refractarii hoſtes, devicti ac triumphati, in eum redacti ſunt ſtatum, ut cum terribili ſua majeſtate infirmi, & quaſi mortui jaceant. Verba continent *victoriæ conſequens*, reſpectu hoſtium & impiorum, ipſorumque *ſtatum abjectum* & adflictum depingunt: ſecus ac paſſim volunt Interpretes, qui refractariorum ſalutarem ſubjectionem, qua Dei habitaculum facti ſunt, vel iis data eſt poteſtas apud Deum habitandi, deſcribi volunt: quod a ſcopo & ſtructura ſermonis abhorret, & ex verſ. 7. refutatur, ubi refractarii dicuntur *incolere ariditatem*: quo hic manifeſte reſpicitur. Noſtra interpretatio nihil habet, quod offendat, modo notetur, 1. infinit. לשכן eſſe loco finiti; & idem eſſe, ac, *decumbunt*, vel *ad decumbendum* redacti ſunt, aut eorum eſt *decumbere*. Infin. pro præt. præſ. vel futuro ſumi, ſatis vulgatum eſt [a]. 2. Verbum שכן hic in malum ſumi, & ſtatum miſerum, infirmum, ac abjectum, ex-

 pri-

[a] Glaſſ. Gr.-ſ. l. III. tr. III. can. 44.

primere; quod verſ. 7. plenius fuit expreſſum per *habitare* צחיחה *ariditatem;* ut ibi expoſitum eſt; ubi etiam de uſu ejus in malum dixi. Denique, 3. vocula אף duplicem fert ſenſum, *alterum*, quo particulæ uſum habet, & *inſuper* denotat, vel *in cumulum;* eſt enim a rad. אפף *cumulare*, & adhibetur particula אף ad augendum ac cumulandum ea, quæ præceſſerunt; quod huc non male quadrat, ut expoſui: *alterum* vero, quo vocis conſpectum habet, & *naſum* dicit, unde ad *terribilem* tranſiit Majeſtatem, & inacceſſam; ſimul, in malum, adrogantem, faſtoſam, & ferocem in Deum & homines: uti expoſuit & firmavit Cl. Schultens *a*. Ita de Aſſyrio, tempore Hizkiæ, Jeſ. XXXVII: 28. *quod infremueris adverſum me, tuaque inſolentia in aures meas adſcenderit: ideo ponam hamum meum in naſo tuo & meum lupatum in labris tuis:* ubi *naſus* figuram quoque gerit, inquit Schult. l. c., *flatus & faſtus inſolentis; labra autem figurate ſimiliter jactantias conſignant.* Senſus ergo erit, terribilem & inſolentem illam Majeſtatem Aſſyriacam, hominum ſummo gradu refractariorum, decumbere, & decubituram, debilem & infirmam; ſicut ex hiſtoria conſtat factum fuiſſe.

§. LVI. Poſſet eandem in mentem alius verbis dari ſenſus, ſi pro אף legere liceret אפס *expiratio*, vel *exſpiravit*, pro exſpiraverunt *refractarii;* quemadmodum de Aſſyrio, Jeſ. XVI: 4. אפס המץ *exſpiravit oppreſſor*, & c. XXIX: 20. אפס *exſpiravit violentus*, & alibi vos אפס *exſpiratio*, nihilum, Jeſ. XLI: 12. *viri tui bellatores* כאין כאפס, *ſicut vacuitas ipſa, ſicut exſpiratio b*. Littera vero ס ex concurrentia ſequentis vocis, cum ס incipientis, facillime in אפ excidere potuit; uti alias ſæpe factum eſt. Quo admiſſo, ſeq. לשכן vel erit ad *decumbendum*, exſpirationis effectum, vel cum verbo עלית *adſcendiſti* conſtrui poterit; ut ſit: *adſcendiſti in altum* — — — *ad habitandum* quiete & *tranquille, Jah Deus;*

a Defect. §. 250. *b* Idem Prov. XXVI: 20.

Deus; uti verſ. 17. *etiam Jehova* ישכן *habitabit purum putum.* Eligat quis, quod ſibi verius videatur.

§. LVII. Verbis in luce poſitis, eorum ſenſum tradamus, & ad ſubjectam materiam adplicemus, *primum* emblematice & exiliore, dein vere, & magis emphatico ſenſu: cujus utriusque rationem eſſe habendam, ſupra inſinuavi. *α.* Senſu emblematico & tenuiore digitus intenditur ad *duos* illuſtriores caſus præteritos, alterum remotiorem, alterum propinquiorem, & directe reſpicitur ad ſingularem illum caſum, tempore expeditionis Senacheribi & liberationis miraculoſæ ſub Hizkia, quando, ut ſupra dixi, hoc carmen triumphale caneretur. *a.* Singulares caſus, tempore compoſiti Pſ. jam præteriti, ad quos reſpicitur, ſunt, *alter* manifeſtationis Dei in monte Sinai, *alter* translationis arcæ in montem Tſionis a Davide, paulo ante hunc Pſ. factum. Cujus utriusque, ſicut mentio injicitur verſ. 17 & 18., quemadmodum vidimus, ita ratio hic recte habetur, cum præſentis liberationis populi ab Aſſyrii infeſtatione & imaginem ferant, & fundamentum conſtituant. Sicut enim Deus 1. montem Sinai adſcendit poſt populum captivum liberatum, & Aegyptiorum inſolentem tyrannidem oppreſſam, & de eo monte *dona* ſua in populum demiſit, legem & promiſſa, foedere inito, dedit, 2. deinceps in Tſione ſedem capeſſivit, etiam poſt populum ab hoſtibus adſertum per Davidem, & ab oppreſſione vindicatum, ut eſt Pſ. LX., indeque *dona* contulit in Davidem & populum, multiplici benedictione tunc mactatum, ut habuimus verſ. 10--14.: ita quoque per eos caſus prælusum fuit præſenti liberationi, & ejus fundamenta ſunt jacta, cum Deus, foedere ad Sinai erecto, & promiſſo, tempore translatæ arcæ in Tſionem, ſe Davidi & populo obſtrinxerit, de regno Davidis, & ſua inhabitatione, in perpetuum in medio populi. Renovatur itaque eo, quo dixi, ſcopo memoria horum caſuum, & Deus celebratur, tanquam qui olim & Sinai & Tſionem adſcendit, ibique ſedem ſuam fixit, una cum myriadibus

 ange-

angelorum inter Chiliadas Judæ, ſub ſymbolo Schechinæ inter Cherubinos ſuper arcam; adeoque ad eos caſus verba etiam ſunt adplicanda, quibus recte conveniunt; ut facile patet, & modo tetigi.

§. LVIII. *b.* Directius vero & propius pertinent verba, ſenſu adhuc emblematico & tenuiore, ad ſtupendum illum caſum tempore Hizkiæ, quo exercitus Aſſyrius per Judæam expanſus ſimul, ſimul disjectus eſt ab Angelo Jehovæ, mons Tſionis vindicatus, & publice declaratus ſedes Dei in perpetuum, populus oppreſſus ab Aſſyrio, & arcte incluſus, glorioſe eſt liberatus, adeo ut *captivitas* dici potuerit *captiva abducta;* terribilis majeſtas Aſſyriaca exſpiravit, & populus ſub Hizkia quibusvis bonis & donis a Deo cumulatus eſt. Quo tempore itaque Deus introduci apte potuit tanquam triumphator *altum* conſcendiſſe, quatenus, expeditione peracta, cujus cauſa *ſurrexerat*, & e *Tſione exierat*, ad hoſtes profligandos, ut eſt Pſ. L: 3. & Jeſ. XXXVII: 36. XXXI: 4. ne alia proferam, ubique obvia, ſedem illam ſuam ſublimem repetiit, populo *captivo* ſibi adſerto denuo & liberato, & ditato valde; adeo ut & tunc dici potuerit Deus *captivitatem captivam duxiſſe, & dona accepiſſe in homines.* Conf. Jeſ. XVI: 5. XXXII: 1--8. XXXVII: 31, 32 Pſ. XLVI. 10, 11. Dictis tantum addo, Deum & alibi introduci *altum* repetere, poſt judicium habitum, cujus cauſa deſcenderat, Pſ. VII: 18.

§. LIX. Verum enim vero licet caſus memorati poetæ fuerint ob oculos verſati, eamque ob rationem verbis præt. temp. fuerit uſus; quod, quo tempore carmen caneretur, omnes illi caſus jam extitiſſent: dubium tamen mihi non eſt, quin, dum in eo eſſet, cogitationes ejus a Sprititu S. in longe alium & celebriorem caſum, diu poſt demum futurum, fuerunt defixæ, vel ita directæ, ut Meſſiæ glorioſum in coelum adſcenſum, cum ejus adjunctis & effectis, emphatice & directe expreſſerit, adeo ut ad caſus eos non niſi emblematice & exiliore ſenſu, ad Meſſiæ ex-

exaltationem vero proprie & vero suo sensu referenda sint verba, quæ Spiritus ipsi in ore dedit, vel calamo exarare fecit. Poetæ itaque Spiritus, qui ipsum egit, verba inspiravit, quæ ad eos casus adcommodari quidem poterant, sed vera sua emphasi Messiæ exaltationem delinearunt: adeo ut poetæ quidem permiserit verba proferre, quæ illos casus delineare apta erant, sed ea ratione concinnata, ut, Spiritus S. scopo convenienter, Messiæ exaltationem longe clarioribus depinxerint coloribus. Quod, sicut a stylo prophetarum non est alienum, qui & litteralem & spiritualem habent subinde sensum, uti satis constat, ita huic loco multo convenientius est, *cum* quod Messiæ exaltatio, post opus salutis peractum, fuerit finis & fundamentum omnium illorum illustrium casuum, qui Veteri populo Dei contigerunt, de quo alibi ad Dan. fusius disserui, *tum* quod omnes hi casus, ad quos digitum intendit poeta, Messiæ exaltationem, post impetratam salutem populi factam, typice expinxerint; uti notum est, & alibi solet exponi. Facillimus itaque fuit transitus a manifestatione Dei gloriosa in monte Sinai, translatione arcæ in Tsionem, & habitationis Dei vindicatione tempore Hizkiæ, ad Messiam exaltatum, & regnum ejus erectum in coelis; eo etiam facilior, *quod de hoc ipso* monte Tsionis, vel parte montani *Hierosolymitani fuerit gloriose*, & triumphabunde, comitantibus Angelorum choris, in coelum sublatus: uti constat.

§. LX. Refero itaque verba, ex propria & directa Spiritus S., qui vatis mentem & calamum direxit, intentione, ad Messiæ exaltationem, ejusque adjuncta & effecta, eumque sensum pro vero & directo habeo, alterum vero illum, supra traditum, pro emblematico ac tenuiore: nec sine urgente ratione ita statuo, cum haud dubia ejus sese in verbis offerant indicia, verbo tantum proferenda; cum Interpretes hic satis prolixi sint, qui consuli poterunt. 1. Primum criterium est in descriptione montis Tsionis vers. 18.,

quæ

quæ ad coeleſtem Dei, & Angelorum, ac ſanctorum, ſedem, vera ſua emphaſi, nos manifeſte ducit, in primis, ſi notabilis locus Heb. XII: 22, 23. conferatur, quippe hinc maximam partem, quod obſervo, deſumtus: memoratur enim ibi *Tſion mons*, ſeu coeleſtis Hieroſolyma, *myriades* Angelorum, Eccleſiæ primogenitorum in coelis, & Spiritus *juſtorum conſummatorum*, denique *Judex Deum omnium*, oppoſite ad *montem Sinai* ſupra memoratum; plane quemadmodum hic occurrunt myriades *curruum Dei*, *chiliades*, ſeu coetus copulati, & arcte uniti, hominum renovatorum & defoecate tranquillorum, præterea *Dominus*, ſupremus liberator, & Judex, in eorum medio; ac denique *Sinai* in ſanctum ſeu Tſionem ſanctum translatus & permutatus. De quo mox accuratius. 2. *Secundum* eſt, quod Dominus dicatur adſcendiſſe abſolute & in genere in *altum*; quo *coelum* intelligi ſolet. Etſi enim Tſion poſſit adpellari, & adpelletur ſubinde, *altum*, ut & *Hieroſolyma ſuperior*, Gal. IV: 26., vis tamen & uſus vocis ad *coelum* nos ducit, eo epitheto abſolute inſigniri ſolitum, ut Jeſ. LVII: 15. Pſ. CII: 20. Jeſ. XL: 26. XXIV: 21. Pſ. XCII, XCIII. & alibi. 2. *Tertium*, quod non habeatur, שבות שבתה *reſtituiſti captivitatem avectam*, ut ſolet de Iſraele e captivitate liberato, vel inſtaurato, nec addito populi Dei epitheto, ſed שבי שביתה *captivitatem abduxiſti captivam*, & in genere, quod rectius in hoſtium ſpoliationes, adeoque in homines, Dominis ſuis antiquis ereptos, & in alterius Domini poteſtatem redactos, quadrat: quemadmodum de Chriſto, debellatore Satanæ, peccati & mundi, adhibetur, Jeſ. XLIX: 24. LII: 2. LIII: 12. Matth. XII: 29. 4. *Quartum*, quod *dona*, a Domino in altum ſublato accipienda & effundenda, vero ſuo conſpectu ſint *coeleſtia*, & Spiritus S. dona, eo nomine in primis digna; ut facile adparet. 5. *Quintum*, quod non dicatur, *dona accepiſti* in *Iſraelem*, vel ſimile quid, verum באדם *in hominem*. Etſi enim Iſrael eo nomine inſigniri queat, maxime ubi *Deus* tanquam *dator* munerum occurrit: dubium tamen

men non eſt, quin latius ſeſe hoc nomen extendat, & ad *Gentes* quoque pertineat; quæ ſubinde hoc epitheto, oppoſite ad Iſraelem, populum Dei, inſigniri ſolent, ut alibi me obſervaſſe memini, ad Mal. & Jer. haud uno loco. 6. *Sextum* eſt, quod *refractarii* ſeſe latius quam ad Aſſyrios, hoſtes Dei & populi ejus, porrigant, & qualescunque obſtinatos & incorrigibiles adverſarios Domini comprehendant, ut verſ. 7. vidimus. 7. Mitto alia criteria, quæ verſ. 20 & 21. deinceps ſub manum venient.

§. LX. Hac itaque jacta & admiſſa hypotheſi, relegamus verba, & ſecundum eam paucis interpretemur. Sumenda ſunt verba in vera ſua emphaſi, & tanquam totidem diſtinctæ ſententiæ, abrupte & emphatice expreſſæ, ut in carmine ſublimi & adfectuoſo fierit ſolet. *a. Sententiæ* verſ. 18. deſcriptionem continent coeleſtis ſtatus regni Meſſiæ, cujus ſedes eſt in coelo, miniſtri vero Angeli, & populus coelo adſcriptus, ſive jam conſummatus, ſive fide & vita in coelo verſatus, inſtar civium in metropoli regni; ubi ipſe Dominus cum illuſtribus Majeſtatis ſignis ſeſe præſentem exhibet, & unde leges ſuas promulgat; Sinai in Sanctum quaſi, ſeu coelum, converſo. Sunt autem *ſententiæ* ſequentes, eo, quo dixi, tendentes. 1. *Prima* habet, *currus Dei myriades multæ* ſunt, h. e. Angelorum, regis & regni ejus miniſtrorum, robore & velocitate ſua *curruum* bellicorum ſimilium, inmenſa eſt multitudo; non exprimenda, niſi *myriadum multarum* nomine, ab hominibus. *Myriadas Angelorum* adpellat Ap., huc reſpiciens, Heb. XII. & Dan. VII. *mille millium, & myrias myriadum*. 2. *Secunda* ſententia, quæ regni coeleſtis cives comprehendit, eſt, *chiliades duplicitatis;* vel politisſimi, & defoecate tranquilli, populi, ſcilicet, *ſunt*, qui ibi verſantur, & quibus adſunt myriades multæ Angelorum, ſive ſint in coelo, ſive ibi civitatem & converſationem habeant: Apoſt. l. c. adpellat *Eccleſiam primogenitorum in coelo deſcriptorum*, & *Spiritus juſtorum conſummatorum;* qui regnum illud Meſſiæ, ut in

initiis ſeſe habuit, conſtituunt. Non itaque de *Angelis*, ſed *civibus* regni coeleſtis capiendæ ſunt voces, ut ſupra vidimus; ſive in coelo ſint, ſive corpore adhuc in terra degant: qui *chiliades* שנאן ſive *duplicitatis*, ſive *politiſſimi nitoris*, ſive defoecatæ *tranquillitatis* & felicitatis, recte adpellantur. Loco *Chiliadum Iſraelis*, ad quas redire dicebatur Deus in *columna nubis & ignis*, cum quieſceret, Num. x., quo hic reſpicitur, poeta per Spiritum dixit *Chiliadas* שנאן, voce admodum emphatica, & varia continente, pro diverſa ejus origine, quæ huc recte quadrant. 1. Si a שנה derivetur, *chiliades* erunt *duplo* majores, quam Iſraelitarum fuerant, ex gentium acceſſione per orbem univerſum, & præterea chiliades *mutationis*, quam quoque involvit radix, ſed in melius, Vetere & carnali Iſraele in novum mutato, ac ſpiritualem & coeleſtem. 2. Si ad שנן reſpiciatur, *chiliades* erunt *raſilis nitoris*, & probe *politæ*, ac nitidatæ, per Spiritum illuminationis ac ſanctificationis, ab externis etiam & carnalibus inſtitutis purgatæ. Radix enim proprie dicit, *polivit*, *acuit* poliendo, friandove. 3. Denique ſi שנאן, ſit pro שאנן, de quo ſupra dixi, *chiliades* erunt defoecatæ tranquillorum, & læte agentium; quod proprium eſt ſubditorum Chriſti, in primis in coelo, criterium; *Spiritus juſtorum conſummatorum* adpellavit Ap. Heb. xii.

§. LXI. 3. *Tertia* ſententia eſt, *Dominus in iis*, & myriadibus curruum, & chiliadibus duplicitatis ac tranquillitatis, tanquam ſupremus dux, & caput; ſimul librator ſummus & judex univerſi; Dominus κατ' ἐξοχὴν dictus, & *judex*: quam poteſtatem admittit nomen אדון, ſi a דון derivetur, ut poteſt, & alibi obſervavimus ad Mal. i. *Dominus in iis* eſt, cum in ſede ſua coeleſti in eorum medio, ſum iis cinctus in deſcenſu ad judicium, & adſcenſu; ſicut enim Angelis comitantibus adſcendit, ita rurſus ad univerſale quoque judicium redibit, Act. ii. Apoſt. vero Heb. xii. adpellat *Judicem Deum omnium*. 4. *Quarta* denique ſententia habet, *Sinai in Sancto*, vel *Sanctum*, h. e. *Sinai*, ma-

manifestatione Dei & legislatione olim illustris, nunc in *coelo*, sanctuario Dei, sese conspiciendum præbet, & in illud mutatus est, Sinai in Tsionem coelestem converso; ita ut nunc longe alia sit rerum facies, alia oeconomia, non legalis & carnalis, sed spiritualis, & coelestis; non *terribilis* amplius, sed jucunda & læta; qua lex non carnalis, sed Spiritualis tantum promulgatur, nec tabulis lapideis, sed cordibus inscripta, 2 Cor. III. *Sanctum* itaque est *coelum* & coelestis oeconomia; & in eo est *Sinai*, quatenus transiit & conversus est in *coelum*, & coeleste regnum, adeo ut credentes non ad *montem Sinai*, ut olim, sed *Tsionem*, supernam Hierosolymam venerint, Gal. IV. & Heb. XII.

§. LXII. 3. Reliquæ sententiæ, vers. 19. comprehensæ, repræsentant regis, post peractam expeditionem ad captivos liberandos, triumphalem inaugurationem, & regni erectionem inter homines, hostiumque incorrigibilium oppressionem, regisque exaltati stabilem in sede sua mansionem: suntque sequentes. 1. *Prima* exhibet regis inaugurationem triumphalem in coelesti suo regno, his verbis: *adscendisti in altum*, h. e. coelum, regni sedem. Quæ nihil habeo difficilis. Messiæ exaltationem in coelum quisque ex dictis facile hic advertit, nec *adscensum* simpliciter, sed eo scopo factum, *ut sedem regiam capessat*, eamque *incolat* in æternum: ut vers. 17. & in fin. hujus versus indicatur, si ad *habitandum* cum *adscensu* conjungatur, de quo supra dixi. Script. alias adpellat, *sedere ad dextram Dei* Ps. cx: 2. 2. *Secunda* sententia *descensus*, quem *adscensus* pro hypothesi habet, scopum & effectum ob oculos ponit, his verbis: *captivam abduxisti captivitatem*, h. e. populum captivum hostium, seu Dominorum tyrannorum, potestati eripuisti, & tibi in peculium adseruisti. Quod Christus de coelo descendendo effecit doctrina, Spiritu, & obedientia sua ad mortem, vasa Satanæ auferendo, & domum ejus spoliando, Matt. XII. *Ecclesiam redimendo suo sanguine*, Act. XX, ne alia memorem. Cum verbo *adscendendi* descensum

prægressum innuerat, scopum & effectum descensus his verbis apte subjungit; quo peracto, coelum adscendit, instar triumphatoris. Verba continent regni, ad quod capessendum adscendit, *fundationem*, in redemtione hominum captivorum sitam; quæ, generali phrasi expressa, sese latissime porrigit ad genus humanum, spirituali captivitate oppressum a Satana & mundo; non ergo Israelem carnalem, sed & *mundum* totum, seu omnes, quotquot erant *captivi*, ipsique a Patre dati: quare mox *hominis* in genere fit mentio in tertia sententia; quæ *adscensus* effectum & fructum describit. Sicut enim *descensus* effectum modo depinxerat, ita
3. adscensus fructum & consequens apte subjungit, his verbis, *sumsisti dona in hominem*, seu homines sine distinctione qualescunque, Israelitas non tantum, sed & gentes, *sumsisti*, nim. in coelum sublatus, *dona*, Spiritualia & coelestia qualiacunque, tanquam tua, & tibi debita, seu acquisita, *in hominem*, aut homines *tendentia*, in eorum usum & salutem: adeoque secundum tuam voluntatem distribuenda. Non dixit, *dedisti*, sed *sumsisti danda*, quia cum adscensu *posterius* immediate & proxime connexum est, & *datio* sese ad omnia tempora sequentia extendit. Quæ latius non exsequor. Sed ne existimaretur, omnes, qualitercunque adfectos, eorum donorum participes futuros, aut ab *hostibus* regni ejus aliquid esse metuendum; subjungitur, 4. quæ est *quarta* sententia, *refractarios* esse refrænandos, & in abjectam ac miseram conditionem redigendos, his verbis: *at etiam*, seu nasus, *refractariorum* est, eritque *ad decumbendum:* qualescunque etiam sint, qui sese huic regi & regno contumaciter detractaverint subjicere, quique ei sese opposuerint, Judæi fuerint aut *gentes*. Conf. Ps. 11. & alibi sæpe. Quæ ulteriore non indigent explicatione. Tandem 5. quæ *quinta* est sententia, regis & triumphatoris persona accuratius definitur, ne, eum esse hominem aut angelum, existimaretur; quum adpellatur *Jah Deus*. De quo ad vers. 5. egimus abunde.

§. LXIII.

§. LXIII. ב. Posterior cantici triumphalis pars laudationem Jehovæ continet super multiplici salute, concessa & concedenda, vers. 20, 21. Qui versus ita cohærent, ut posterior sit prioris explicatio & confirmatio. *Prioris* vers. 20. verba sunt. *Benedictus* sit *Dominus*, *die die onerat nos. Deus iste salus nostra*, h. e. Laudatus sit & celebratus a nobis Dominus omni tempore; quotidie, quum mergit nos, gravi imposito adflictionis onere, mergit se nobis, & cumulat nos donis suis; Deus iste salus nostra, & ejus autor. Verba haud una laborant ambiguitate, studio, ut videtur, captata, ad sensum, concise expressum, ut in stylo sublimiore & adfectuoso, reddendum ampliorem; cujus ratio mihi danda est. *α*. *Prima* ambiguitas est in vocibus יום יום *die die* pro כל יום *omni die*, *quotidie*, quod satis notum est. Possunt enim referri æque ad præced. ac seq., ut sensus sit, *benedictus Dominus omni die*, *omni die mergit nobis*, &c. Cui utique hic recte locus datur; cum utrumque apte cohæreat. *β*. *Secunda* vero majoris est momenti, & Interpretes divisit, in verbo עמס, & phrasi יעמס לנו *merget nobis*, sita. Verbi primigenia potestas, uti docuit Cl. Schultens *a*, est *submergendi*, unde est sub onere demersit, quemadmodum Lat. quoque *mergere* usurpant, quum dicunt, *gravi onere mersum caput*, & *ære alieno mergi*, h. e. prægravari, & penitus obrui. Sed illud *mergere* quoque in bonum sese flectit pro *cumulare* aliquem bonis & donis, sicut Lat. *onerare* usurpant: de quo vid. Gronovius *b*. Quam in mentem etiam *cumulare*, & *coacervare*, super caput dicunt bona. Imo phrasis Heb. יעמס לנו quoque verti potest, *merget se nobis*, onerat se in nostrum bonum, quemadmodum apud Arab. denotat *semet inmersit* in aquam, in *bellum*, præliumve. Ex quo verbi & phrasios ambiguitas sese facile prodit. 1. In malum si accipiatur, sensus hunc in modum est formandus; *benedictus Dominus*, *omni die*, adverso æque ac prospero, *omni die*, quo, vel qui, *nos merserit*, idem ille

 Deus,

a Clav. p. 267, *b* Ad Liv. IX: 17.

Deus est salus & liberatio nostra; sive voculæ אשר, sive את, ante יעמס statuatur ellipsis, cujus utriusque ubique prostant exempla; eo facilior est voculæ את, quod præcedens vox יום ejus ansam per similitudinem litteræ ם præbere potuerit, ut Ps. LXIV: 5. post מתאם habuimus. Potest autem verbum *mergere* vel cum *Deo*, vel cum *die* construi, cum Deo soleat adtribui adflictio populi, etiam per hostes; sicut de Assyrio ipse Deus declarat, Jes. XL: 15 & XXXVII: 26. & Am. III: 6. *malum nullum* dicitur contingere civitati, *quod Jehova non fecerit*, & *malum* æque *creare* ac *bonum*, Jes. XLV: 7. Quod satis notum est. Sed *dies* quoque *onerare* dici potest, quatenus ei tribuitur, quod in eo accidit. Conf. Mal. III: 19., & ibi observata. Laudandi itaque materiam præbet, quod omni die, qui mergit, quove mergit Deus populum, Deus sese simul præstet liberatorem ejus. Commendat hanc interpretationem, quam nonnulli, ut Dieu, Gejerus & alii adoptarunt, 1. usus verbi עמס in malum, maxime absolute positi, ut hic. 2. oppositio verbi *mergere* & tituli Dei *salutis*; cum vox Hebr. ישועה primigeniam notionem habeat in laxo, libero & spatioso, opposite ad *mersionem* & *pressionem*, modo memoratam. 3. quod vers. seq. Deus describatur, tanquam cui *sint exitus mortis*.

§. LXIV. Sed sumi quoque 2. in bonum potest, *sive mergere* sit pro se inmergere, & onerare in alterius gratiam, in specie in prælium pro aliquo ire; uti Deus tempore Hizkiæ, de quo hic primo sensu agitur, singulari ratione fecerat, & Messias summa fecit emphasi pro nobis *passus* & *mortuus*, sive ad *bona* adplicetur, super aliquo cumulata; quod huc etiam apte quadrat, & eo aptius, quod modo *donorum*, quæ triumphator Dominus in altum evectus *acceperat*, ut vidimus, facta fuerat mentio; ad quæ *verbum mergere* recte potest referri. Laudabitur itaque Dominus, quod, cum sese Deum salutis præstiterit, populum liberando, *dona*, quæ sumsit, largissime in eum effundat, ita ut eum quantitate & qualitate *oneret* quasi. Tuetur sese

esse hic sensus *cum* per nexum cum superioribus, quibus *dona* erant memorata, quæ acceperat Dominus in hominum gratiam, super quorum continua effusione hic recte celebratur, *tum* per orationis structuram, quæ facilior est & proniore alveo fluit, si vertantur verba, *benedictus Dominus omni die merget nos* bonis & donis, Deus est *salutis nostræ.* Utraque itaque interpretatio cum suas habeat satis validas rationes, quidni eam conjungamus, & poetam statuamus eam ob caussam ambigue esse locutum? cujus non desunt exempla. Ex nostra ergo hypothesi, quod 3. notandum est, verba ita sunt digerenda, acsi bis legeretur יעמס *merget nos vel nobis*, diverso sensu; hunc fere in modum, *Benedictus Dominus omni die; omni die, quum merget nos*, (gravibus premendo oneribus, & in aquas miseriarum immittendo, ut exitum non reperiamus) *merget se nobis*, (in prælium pro nobis descendendo) *nosque* bonis quasi *merget*, Deus iste salutis nostræ. Quæ concisio & ambiguitas sermonis multum habet elegantiæ, & emphasios. Nec desunt exempla diversæ significationis verborum eorundem in eadem orationis serie; ut Jer. I: 17. fin. XXXI: 18, 19, & 21, fin. Gen. XLIX: 4. Prov. III: 24. IV: 15, & alibi.

§. LXV. *Posterior* versus, prioris illustratio & confirmatio, ita habet, vers. 21. *Deus iste noster, nobis Deus salutum, & Jehovæ Domino mortis emicationes*, uti ad litteram sonant; quæ, concise expressa, hunc fundunt sensum, Deus iste benedictus sit, quod sit *noster* Deus, & nobis auctor omnigenæ liberationis & prosperitatis; quodque Domino, qui & Jehova est, Deus Israelis, verax, justus & æquus, sit unice acceptum ferendum, *morti*, & adflictioni qualicumque mortiferæ, adesse vim producendi vitam & felicitatem; ita ut ex ipsa morte emicet vita. Nihil hic difficilis, seu curæ nostræ relictum est, nisi in ultima phrasi; cujus vel sensum, vel elegantiam non perceperunt Interpretes. Quam pandam, postea quam verbo notavero, I. ambigui quid latere in pronominis לנו constructione

Quip,

quippe ea ratione facta, ut cum præced. cohæreat & seq.; adeo ut verti queat, *Deus iste noster*, & Deus iste *nobis* Deus salutum. Quod utrumque recte admittitur; & sensum reddit ampliorem, ut facile cernitur. *Deus iste noster*, nobis arcto foedere conjunctus, ut nobis sit Deus, idem ille *nobis est Deus salutum*, qui multiplicem nobis præstat liberationem & felicitatem: 2. non sine ratione *Jehovam Dominum* memorari, *cum* ut Dominum illum, supra celebratum, esse verum & summum Deum, simul Deum Israelis, illo nomine distincte insignitum, cogitaremus, *tum* ut vim istius nominis a Domino præstitam in populo liberando, & hostibus prosternendis, adverteremus. Videamus nunc quid emphasios habeat, & quem fundat sensum, singularis phrasis, *Domino*, *morti emicationes* sunt: sensus mihi huc redire videtur. Domino est acceptum ferendum, quod morti, quasi causæ, sint egressiones vitæ & felicitatis. Poeta non dixit, תוצאות מות *exitus*, vel egressiones, *mortis*, sed למות תוצאות *morti*, vel mortis, sunt egressiones, ut significaret, se non exitus mortales, quos prior phrasis denotaret, & multi admiserunt, sed exitus vitales, in quos mors exiret, & quos quasi pareret, intelligere. *Morti*, vel mortis, sunt *egressiones*, idem dicit, ac mors parit, vel progerminat, vitam ac felicitatem. Morti tribuuntur *egressiones*, seu germinationes, tanquam causæ & origini, quod alias contra *mortis* naturam est, quæ nihil parit, vitam perdit, non producit; sed hic mirabile, & a morte alienum plane, quid de morte prædicatur, quod ipsa læta ac vitalia germina proferat: cujus miraculosi effectus ne lateret vera & primaria causa, præmisit poeta voces, *Jehovæ Domino*, *morti exitus*, h. e. ei tribuendum est, quod ex morte oriatur vita. Quæ vis & elegantia a singulari usu vocis תוצאות *egressionum* pendet, quem Interpretes non observarunt. Radix יצא proprie est, ut docuit Cl. Schultens [a], *emicuit*, & teritur in sole oriente, ac luce *emicante*, unde ortus est usus *ex-cre-*

[a] Clav. p. 319.

crescendi, & sparsim ejiciendi; sicut צאה *faeces* dicit, quae emicant, & egeruntur ex alvo, a radice sororia, צוא & יצא, unde & צאצאים *germina emicantia*, & propagines terrae, stirpis & familiae; ipsum quoque יצא pro *nasci* sumitur, & speciatim adhibetur de exitu ad libertatem ac felicitatem *a*, & in pompa ac laetitia usu speciali teritur, Ex. XV: 20. Jud. XI. 31, 34. Utrumque obtinet, Ps. LXVI: 12. Nostro itaque loco תוצאות sunt progerminationes, emicationes, seu egressus laeti, splendidi, & pompatici, *exitus vitarum* adpellati; Prov. IV: 23. Quales cum *morti* adscribantur, tanquam causae mediae, ex ipsa morte eos esse orituros, adeoque mortis effecta esse laeta ac salutaria, indicatur, sive *mors* proprie, sive inproprie & figurate pro adflictionibus gravibus & periculosis, ac desperatis, sumatur: de quo mox. Ut porro de vera & originali hujus tam mirabilis effectus constaret causa, praemisit poeta voces, *Jehovae Domino*, scilicet, tribuendum est, quod sequitur; *morti egressiones* sunt.

§. LXVI. Licet sententia, quam in lucem protraxi, ut eam ad subjectam materiam adplicem, ad laetam ac felicem rerum catastrophen sub Hizkia, ab Assyrio & morbo lethali *mirabiliter* liberato, pertineat, & sese transferri recte *patiatur; cum Deus tunc* celebratus fuerit, tanquam qui sese supremum Numen, & Deum Israelis demonstraverit, populumque ad incitas redactum, & gravissime pressum, vindicaverit, pro ipso in praelium descendendo cum hoste, ipsum regem orci faucibus eripuerit; adeoque sese talem praestiterit, ut dici potuerit, *Jehovae Domino esse mortis egressiones;* quae satis nota sunt, & constant: attamen, sicut supra observavi, cogitationes poetae ita sunt a Spiritu directae, ut longe sublimiorem & laetiorem rerum catastrophen depinxerit, quae per Messiam sub N. T. locum haberet, qua populus Dei a Satana & morte vindicatus est ab ipso Domino, pro ipso mortuo, & resuscitato, & multipli-

V cibus

a Vid. Rev. Hackman ad Gen. VIII: 17,

cibus donis ac bonis cumulatus, ac in possessione vitæ æternæ positus est. Phrases enim sunt nimis emphaticæ, quam ut in tempora felicia Hizkiæ quadrent; & digito q. monstrant salutem Messiæ. 1. In Messiam proprie convenit, quod sese *merserit* pro populo, & effecerit, ut *morti sint egressiones*, sicut ipse mortuus & resuscitatus demonstravit. 2. Ipsius etiam proprius titulus est, quo *Deus salutum* adpellatur. 3. Ipsi denique proprie competit, quod *mortem* parere faciat & producere læta ac salutaria germina. 4. ipsius, postremo, oeconomiæ criterium figit donorum & bonorum coelestium, ac salutarium, tantus cumulus, ut *onerari*, & *quotidie* onerari dici queat populus ejus: uti satis notum est.

§. LXVII. Tertia periodus, quæ populi, in exsilium abducti, & in gravissimas delapsi calamitates, per hostem truculentum & potentem, singularem plane liberationem, & hostium destructionem, indeque ortam populi felicitatem, choreis & canticis celebrandam, complectitur, eadem fere ratione, seu eodem ordine, decurrit, vers. 22—36. ita ut 1. hostium mirabilis clades, ad internecionem usque, & populi liberatio, repræsentetur, vers. 22-24. 2. Canticum triumphale liberatis in ore detur, in laudes Jehovæ, cum precatione & votis ad stabilitatem ac consummationem prosperitatis implorandam, vers. 25-36. Novam hic incipere periodum, ex serie orationis, & totius pericopæ argumento, quo populus repræsentatur in exsilium abductus, & in profundissimas dein calamitates demersus, a truculento principe hostili, indeque cum nece hostium mirabiliter liberatus, ac in lætum & gloriosum statum, choreis & canticis celebrandum, eductus, facile patescit. Cum vero proxime de læta rerum catastrophe sub Hizkia fuisset actum, & populus deinceps a Babyloniis fuerit in exsilium deportatus, postea a Syro-Macedonibus plane oppressus & dispersus, indeque gloriose vindicatus per heroas, a Deo suscitatos, & in summa prosperitate collocatus, quæ in

Messiæ

Messiæ regnum, inter gentes quaquaversum erectum, exiit, cujus in seq. manifesta occurrunt indicia: pericopam ad ea tempora pertinere, facile præsumitur, & ex ejus partibus, rite intellectis, confirmatur. Occurrunt enim temporum sequentium, post exsilium Babylonicum, in primis Maccabaicorum, varia criteria, quæ in ipsa tractatione sub manus venient, quare eam mox adgredior.

§. LXVIII. א. In priore parte, α. hostilis regni destructio vel oppressio violenta & cruenta, a Deo, populi sui vindice, facienda, describitur, vers. 22. β. ejus ratio traditur & consequens, vers. 23, 24. α. *Prius* his verbis, vers. 22. *Profecto repetitis haustibus cruentabit Deus caput inimicorum suorum, verticem pilis horridum, grassantem in reatibus suis.* Ubi *a.* hostium Dei occurrit descriptio, *b.* eorum per cruentam admodum cædem oppressio. *a. Hostes* Dei cum adpellantur, oportet in Deum & populum ejus hostili admodum fuerint animo, & in eum, ad cultum & populum ejus destruendum, hostiliter insurrexerint: non itaque qualescunque idololatræ & peccatores, aut bello populum Dei infestantes, sed Jehovæ, ejusque cultui & populo, inimico animo, ad ejus totalem ruinam, imminentes, ac invadentes. Quales fuerunt Assyrii, Babylonii, & *Syro-Macedones, quorum hoc proprium est criterium:* qui sese proprie & directe non Israelitarum tantum, sed eorum, qua populi Dei, & cultorum Jehovæ, declararunt hostes; adeoque *hostes Jehovæ κατ' ἐξοχὴν*; quales sese præstiterunt in Senacheribo, Beltzazare, & Antiocho Epiphane; ut constat. Sed hi populi hic tanquam *monarchæ*, & in principibus suis, proponuntur, qui a Deo, qua tales, severe punirentur, & emblematibus *capitis*, *verticis* seu occipitis *comati*, ac *grassantis* in *reatibus* suis, repræsentantur. Quæ emblemata utrum ad unum eundemque hostilem principem, an diversos, adplicanda sint, dubium quodammodo est. *Prius* quidem communiter placet, sed, licet tria illa epitheta connexa sint, & singulis hostilibus principibus aptari

pos-

possint, & debeant, ita ut sint *caput*, *occiput* comatum, & *grassans in reatibus*; diversos tamen simul intendi, & propriis suis characteribus depingi, autumaverim. 1. Quia illud conciso & emphatico Ps. stylo est convenientius; sicut vers. 16. *montem Basan* non sine hac emphasi bis memorari, supra vidimus. 2. Quia vers. 23. distincte *Basan* & *profundum maris*, unde populus Dei liberaretur, occurrunt; tanquam diversorum populorum hostilium, qui populum Dei opprimerent, emblemata: ut mox patebit. 3. Quia vers. 24. sanguis e cæde *hostium* non simpliciter memoratur, sed expresse additur in sing. *ejus ipsius*, κατ' ἐξοχὴν sic dicti, & digito monstrati: quo haud obscure ad *grassantem in reatibus*, ultimo adpellatum, & a capite, ac vertice comato *hostium*, distinctum, ducimur. Accedit, 4. omnes populi Dei, & Jehovæ infensos hostes, a Deo destruendos, qui, tempore Hizkiæ, & deinceps, insurgerent in populum Dei, qua talem, omnino intendi, ex seq. manifestum esse; quibus populus repræsentatur ab omnibus hostibus liber, & ad consummationem oeconomiæ suæ adductus; ut postea videbimus: nec non eos principes in uno tertio convenire, ita ut junctim, & tanquam unum *caput*, ac *vertex*, considerari queant; quatenus idem fere intenderunt, & egerunt: quid? quod nomine *Assuris* omnes veniant in Script.; ut mox dicam. Eos etiam comprehendit *caput super terra ampla*, Ps. cx: 6.

§. LXIX. Consideremus, hac jacta hypothesi, paulo propius hæc epitheta, & ad Monarchas hostiles populi Dei adplicemus, 1. *Primus* adpellatur *caput hostium Dei*, non simpliciter tanquam populi hostilis rex & monarcha, qui *caput* adpellari solet, sed in specie qui *primus* ordine illud instituit; & populum Dei *partim* destruxit, ac in exsilium abduxit, *partim* illud conatus est: Quo itaque regnum Assyriacum, in terribilibus monarchis, in primis Salmanassare & Senacheribo, sese ostentans, ob oculos ponitur. Accedit, reliquos, ut Chaldæos & Syro-Macedonas, eodem titu-

titulo *Assuris* in Script. insigniri, & omnes adpellari *Assyrios*, qui, quod illi inceperunt, persecuti sunt, & consummarunt. Vid. Jes. VII: 18. XI: 11. XIX: 23. LII. 4. Sicut Nebucadnezar rex *Assyriæ* vocatur, 2 Reg. XXIII: 29. & Syro-Macedones quoque Zach. X. 11. Mich. V: 5. 2. *Secundus* titulo *verticis*, seu occipitis, *pilosi*, aut pilis horridi, venit, quatenus superiore posterior, independentior, magnificentior est, & truculentior ac terribilior: *a.* enim *vertex*, ad cervicem vergens, sicut posterior est capitis pars, ita principes pingit ordine posteriores; quales Babylonii fuerunt, qui Assyriis successerunt. Vox קדקד proprie dicit *occiput*, seu partem capitis a vertice ad cervicem, ubi potissimum *resecatur* capillus; unde nomen accepit, a rad. קדר *per longum secuit* a. *b.* Occiput *pilosum* est emblema regis vel regni plane independentis, pro lubitu agentis, & vinculis ac legibus soluti, simul Majestuosi, & splendidi; opposite ad statum servilem, obnoxium & contumeliosum; cujus imago solet esse vertex *nudatus* & *depilatus* b. Depingit quoque *caput comatum* apud Orient., cum proceres, potentes & nobiles c, tum omnia bona & præsidia, quibus regnum ornatur ac munitur: sicut *depasci* verticem Jer. II: 16. est populum opibus, libertate & gloria privare. Denique, *comæ densitas* est formæ & incorruptæ corporis valetudinis signum & *roboris* emblematicum d, etiam terribilitatis, quam coma prolixa indicat in bellatoribus e, sicut Leonidas Spartanorum rex comam fortitudinis causa aluisse dicitur f, uti amicis venerabilis, φοβερὸς δὲ ἐχθροῖς *hostibus terribilis* videretur. Ex quo facile liquet, quam aptum sit regni Babylonici sub Nebucadnezare & successoribus emblema: cum nullum fuerit eo gloriosius, potentius, diffusius, & magis independens in Oriente, Dan. II. Sed *c.* non

a Schultens clav. p. 321. b Vitringa Obs. I. 1. c. 6. c Schultens ad Har. cons. v. p. 161. d Tollius in fortuitis c. 8. e Cerda ad Virg. Aen. l. VIII. p. 258. f Philostr. Apoll. l. VIII: c. 6.

pilosum simpliciter, verum *pilis horridum* existimem significari verticem per phrasin *occipitis* שׂער *horripili*. Radix enim שׂער proprie est Gr. φρίσσειν & Lat. *horrere*, quatenus usurpatur de *motu vehementer stringente*, & adplicatur ad imbres, procellas urentes, notissima symbola terribilium invasionum hostilium, & præliorum. Occiput itaque *crinibus horridum* est regnum potentissimum, terribile, & bellicosum: quale fuisse Babylonicum constat sub Nebucadnezare, qui inde proprio titulo rex ששך adpellatur, Jer. XXV: 26. h. e. regni *spinosi*, formidabilis, horridi, & inaccesso munimento protecti, uti ibi exposui. 3. *Tertius* est, qui *grassantis* in *reatibus suis* epitheto notatur; eleganter admodum & emphatice. Pingit enim hominem clamantia continuo patrantem crimina, quæ gravem & indubium adferunt reatum multiplicem, simul iis superbit, & gloriatur, seseque gerit insolenter. *Reatus* designat crimen, quo contrahitur *reatus*, & quis impingit ad labendum in perniciem. Proprietas אשם est *tundere*, tundendo impingere, inde *delinquendo* contrahere reatum, ut cum quis pede impingit ut labatur. Sed *reatuum* nomine in plur. sicut graves, ita multiplices reatus denotantur. *Crimina* itaque atrocia, clamantia, & multiplicia, quæ gravem & varium adferunt *reatum* ac poenam, significantur. In iis vero *ambulare* hoc loco emphatice est, ea copiose, indesinenter, & insolenter patrare, totum iis esse addictum, & iis superbire; quod Prov. VI: 12. est, *ambulare tortuositatem oris*, tanquam viam, quam jugiter calcat. Auget emphasin forma Hitpah., in qua occurrit, quæ apertam & continuam itationem exprimit: imo pro *latrocinia* & *violentias* exercere usurpatur, ut Lat. *grassari*, Ps. XII: 9. LXXIII: 9. Prov. VI: 11. XXIV: 34. Job. I: 7. Insolens ergo pingitur peccator, superbus & violentus grassator, qui omne jus & æquum pedibus conculcat, & sceleribus suis lætatur ac gloriatur. Quo aptius dari nequit emblema Antiochi Epiphanis; uti ex Daniele & historia notissimum, & ad Dan. a nobis comprobatum est.

§. LXX.

§. LXX. *b.* De hisce omnibus hostilibus populis & Monarchis Deus gravissimam sumeret vindictam, qua violenta cæde e medio tollerentur, his verbis: *profecto repetitis haustibus cruentabit* Deus, & profundissime sauciabit, multo effuso sanguine. Quam verbi ץחמ emphasin & amplitudinem in lucem protraxit Cl. Schultens *a.* Significatur, 1. regna illa hostilia esse delenda. 2. Monarchas eorum, qui sese Dei, & populi ejus, tales demonstraverant hostes, quales descripsi, violenta morte esse e medio tollendos. 3. idque singulari Dei judicio, nec tamen 4. immediate, sed per cruenta bella & prælia, eaque 5. variis vicibus repetita, & multa cum cæde ac sanguinis effusione conjuncta, uti vers. 24. expressius traditur: denique 6. in quibus prœliis ipsi Judæi partem aliquam haberent, qui sub auspiciis Dei hostes sæpe profligarent, & protererent; quod ib., & vers. 28., indicatur. Tandem 7. illa omnia certo certius futura; quo particula ךא *profecto* quoque tendit. Quorum implementum non est longe quærendum, cum in regno Assyriaco, cum regis cæde, a Medis & Babyloniis destructo, in violenta Beltzazaris nece, & regno Babylonico per Persas deleto, in Antiochi Epiphanis multiplice clade, & regis tragica morte, regno Syro-Macedonico quoque variis bellis attrito ac everso, in omnium oculos ex historia incurrat.

§. LXXI. *β.* Rationem, modum & effectum, hujus in hostes judicii, hæc verba, vers. 23, 24. exponunt: *dixit Dominus, reducam ex Basane, reducam e profundis maris: propterea immersus in sanguinem pes tuus hauriet, lingua canum tuorum, de hostibus, de ipso*, h. e. certum est Domini dictum & promissum, mihi etiam inspiratum, & ore meo prolatum, *de tua*, ô Tsion! liberatione ab exsilio Basanitico, seu Assyriaco & Babylonico, & desperata calamitate secutura, nec non plenissima instauratione tua; quapropter hostes illos tuos, *partim* videbis multa cum cæde profli-

a Defect. §. 75.

profligatos, & fructum cædis carpes ad ſatietatem usque; *partim* ipſe profligabis, & te ſanguine eorum una cum militibus tuis ſatiabis; in primis reſpectu *ejus*, qui te in profundum maris conjecit, & in reatibus ſuis graſſatus eſt, præ reliquis truculenti hoſtis, digito monſtrati. Verba continent, *a.* antecedens, verſ. 23. *b. conſequens*, verſ. 24., ut ex ſtructura ſermonis, & particula לכן *propterea*, facile elucet. *a. Antecedens* eſt promiſſum Dei de populi ſui liberatione ab exſilio & calamitate deſperabunda, ejusque pleniſſima inſtauratione, verſ. 25. *Dixit Dominus*, *reducam e Baſane*, *reducam e profundis maris*, nimirum, non hoſtes delendos, ut nonnulli autumarunt, quod emphaſi careret, & verbo *reducere* adverſatur, ſed *populum Dei*, quem mox adloquitur verſ. 24., adeo ut recte ſuppleri poſſit *te*, vel *vos;* quod ex nexu haud obſcure colligitur, cum antea dixiſſet, Deum eſſe populi ſui ſervatorem, qui ex orci faucibus eum educat, & mox, ſermone ad eum verſo, ſubjungat, *propterea hauriet* pes tuus ſanguinem, in eum inmerſus, & *lingua canum tuorum.* Quo clare indicat, ſe eos in oculis habuiſſe, quos mox adloquitur, adeoque populum Dei: cui etiam promiſſum illud de *reductione* unice convenit. Stylo enim Script. exulum, vel in exſilium deportatorum, aut diſperſorum, reductionem in patrias ſedes, præterea diſturbatorum & oppreſſorum pleniſſimam inſtaurationem, & priſtinæ felicitatis reſtitutionem, verbum השיב, & plenior phraſis שוב שבות, vel השיב, *reduxit captivitatem avectam*, complectitur. Quod utrumque adtenditur Pſ. LXXXV: 5. in verbo שוב, nec non Deut. XXX: 3., Pſ. CXXVI. Sicut rerum collapſarum in genere inſtauratio hac phraſi exprimitur Job. XLII: 10. Præſupponitur itaque populi deportatio vel deſtructio; quæ diſerte non memoratur, ſed præſupponitur, & tacite indicatur, quia lætæ periodi, & rerum felices mutationes, in hoc Pſ. tantum depinguntur; uti in ſuperiore etiam habuimus periodo, verſ. 15. Sed unde *reduceret* Deus populum? *e Baſane & profun-*

fundis maris. Per *Basanem*, dubium mihi non est, quin regnum *Assyriacum* præcipue intelligatur & *Babylonicum*; cujus supra, vers. 16., facta fuit hoc ipso sub nomine symbolico mentio; & rationem dedimus. Exsilium quoque illud, quod hic, ut dixi, præsupponitur in verbo *reducere*, notius est, & celebratius, quam ut quis in generali phrasi *reducendi* hærere possit; cum sponte in mentem lectoris venirè debeat. *Profunda* vero *maris*, ex quibus populus quoque reducendus expresse memoratur, majus forte facessere poterunt negotium. Adludi mihi videtur ad *mare* Mediterraneum, vastum illud & late diffusum, *mare* eximie dici solitum in Script., quemadmodum & hic *mare* in genere, nullo addito epitheto, adpellatur. Videtur autem mihi hoc emblemate, (emblematicam enim esse phrasin, facile intelligitur;) significari status populi, 1. vel in remotissimis locis exulantis; quod alias *finium terræ* vel *coelorum* nomine exprimitur, Deut. xxx: 4. etiam *ortus* & *occasus*, *septentrionis* ac *austri* epitheto Jes. xliii: 5, 6. Erat autem *Basan* ad ortum, & *mare* ad occasum Cananææ. 2. in specie a Syro-Macedonibus, quorum regnum ad hoc mare erat, oppressi, 3. denique summa & desperabunda in adflictione positi, quæ omne genus mala, & insuperabilem calamitatem, continet: cujus emblema solent esse *aquæ* inundantes, & *profunda maris*, uti notum est. Vid. Ps. lxix: 7, 16. lxxxviii: 7. & alibi. Sed 4. specialius adhuc aliquid hic latere opinor, ex *maris*, & maris æstuantis ac vehementissime sævientis, conspectu figurato eruendum. *Mare* solet esse emblema vastissimi & populosissimi regni, in specie gentilis, infrugiferi, & variis obnoxii motibus. Vid. Jes. xxi: 1. Zach. x: 11 & sæpe alibi & in Apoc.. In specie pro regno robusto, sævo & immani sumitur, quod omnia absorbet; sicut stylo orientis homines bellicosi, fortes & sævi, cum mari comparantur; quo sensu Tamerlanes vastum *mare* adpellatur a. *Profundum* vero maris proprie est mare *æstuans*, & commotum,

 ac

a Schultens ad Job. vii: 12.

ac *ſæviens*; radix enim זעל, Arab. uſitata, deſignat *vehementiam* valde *æſtuantem*, & furorem incitatum; & pro *ferocire* paſſim ſumitur *a*. Senſus itaque eſt, populum fuiſſe a ſæviſſimo, & furibundo, rege & regno oppreſſum, & jactatum. Quo manu quaſi ducimur ad *graſſantem illum in reatibus ſuis*, verſ. 22., adeoque, adflictionem Epiphanicam, a ſtatu exſilii Aſſyriaci & Babyl. diverſam, & eo longe graviorem & periculoſiorem. Cujus character hic ducitur; & diſtincta fit mentio, verbo etiam *reſtitutionis* expreſſe repetito; ut de duplici calamitate, & liberatione, cogitaremus, *altera Baſanis*, ſeu Aſſyriaci & Babyl. regni, *altera maris æſtuantis*, ſeu regni terribilis ac ferocientis Syro-Macedonici ſub Epiphane, ſævo & furibundo hoſte. Cujus utriusque *liberationis*, & rerum collapſarum inſtaurationis, *promiſſum* poeta memorat, quum dicit, *dixit Dominus*, *reducam e Baſane* &c. h. e. promiſſum dedit, & publicavit, quod eſt אמר, uti verſ. 12. habuimus, ſive per prophetas anteriores factum, ſive poetæ inſpiratum, & per eum promulgatum. *Dixit* ergo eſt, ſicut per ſuperiores prophetas, ita nunc per me. Quod utrumque admitti poteſt, cum David prophetam agat in hoc Pſ., & formula, *dixit Dominus*, prophetis uſitata, recte cenſeatur uti; præterea de liberatione ab exilio, & populi perfecta inſtauratione, Moſes jam olim diſerte fuerit vaticinatus, Deut. XXX & Lev. XXVI.

§. LXXII. *b*. Conſequens hujus promiſſi, & vaticinii, his verbis effertur, verſ. 24. *Propterea ſitulam aget pes tuus in ſanguine*, *lingua canum tuorum de hoſtibus*, *de ipſo*, h. e. hoc dictum Jehovæ & promiſſum ut impleatur, *propterea*, ut, quod Jehova dixit, tu, ô Tſion! liberareris pleniſſime ab exſilio Baſanis, & in ſpecie a mari Syro-Macedonico æſtuante & ſæviente, teque abſorbente, *ideo*, inquam, hoſtibus illis, & ſævo illo graſſatore inprimis multa cæde proſtrato, ut modo dixi, *pes tuus* q. aquatum ibit, cum *lingua*

a Id. ad Har. III. p. 452. & Lette ad Ex. XV.

gua canum tuorum, in *ſanguine* eorum, & in primis iſtius ferociſſimi; dum *partim* triumphabundus ſis inceſſurus q. per cædes eorum, & iis inſultaturus, fructumque inde percepturus, *partim* etiam in iis cædendis ſortem habiturus; quatenus te, tuisque militibus, Deus ſit uſurus in iis laniandis. Secundum quam paraphraſin, ut eam illuſtrem & confirmem, 1. vocula למען verum ſuum retinet uſum, quo *propterea* vertitur, & conſequens ac effectum ſuperioris propoſitionis denotat: quod huc recte quadrat. Cohærent itaque verba cum proxime præcedentibus, & non cum verſ. 22., ut alii, qui verſ. 23. putant eſſe parentheticum; ſine ratione & neceſſitate. 2. Sermo vertitur ad populum Judæum, vel Dei, in exſilium antea abductum, & graviſſimam dein calamitatem conjectum, per hoſtes truculentos; indeque liberandum vel liberatum. De quo ſupra dixi, & ex nexu facile conſtat. 3. Verba ipſa, *ſitulam aget pes tuus in ſanguine, lingua canum tuorum*, ſcilicet idem aget, ut facile cernitur (ſic enim voces rectius redduntur, quam, ut aliis placet, *figas* vel *cruentes pedem tuum, linguam canum tuorum, in ſanguine*; rectius enim lingua canum dicitur ſitulam agere, quam homines per eam,) duplicem ferunt conſpectum, *unum*, quo hoſtes jam præſupponuntur multa cæde fuſi, & alii eos proſtratos vident, & contemtui exponunt, *alterum*, quo victores de hoſtibus, a ſe fuſis, triumphant; vel eos cruenta cæde proſternunt, & de iis triumphum agunt. In *priore* conſpectu adluditur ad hoſtes jam cæſos, & in terram projectos, quorum cadavera ſtrata inter rivos ſanguinum conculcantur pedibus, & a canibus lacerantur, eorumque ſanguis fuſus ſorbetur: adeoque, *a.* præſupponitur, eos eſſe violenta & cruenta cæde debellatos, *b.* ſignificatur, populum Dei 1. quidem nullam in iis cædendis partem habiturum, quod Deus per alios faceret, ut verſ. 22. habetur, attamen, 2. hoſtes multa cæde deletos, & in miſerum ac contemtibilem ſtatum redactos, viſurum eſſe cum lætitia: adeo ut non

fimpliciter ftatus hoftium abjectus & contemtibilis defignetur, fed fimul caufa populi Dei, & in ejus commoda, factus. De ipfo ftatu illo hoftium teftatur figurata phrafis, qua *pes* fitulam agere dicitur in fanguine, & *lingua canum*, argumento hoftes effe *pede* proterendos, ac a *canibus* lacerandos; quod fummæ folet effe fignum contumeliæ, uti ex variis Script. locis, 1 Reg. XXI: 19. 2 Reg. IX: 10. & aliis, conftat. Sed in gratiam & utilitatem populi Dei id futurum effe, inde liquet, quod *ejus pes*, & canum *ejus lingua* dicatur fitulam actura in fanguine eorum. Denique 3., quod cum dictis connexum eft, & emblematica phrafi, recte percepta, comprehenfum, hac cæde in commoda fua ufurum, & ejus fructus carpturum effe, ad ftatum fuum inftaurandum & felicem reddendum. Cohæret enim cum reductione e Bafane, ac mari æftuante; & figurata phrafis nos eo ducit, ut in *canibus*, fanguinem forbentibus ad fatietatem fuam, non tantum, quod facile intelligitur, fed & *in pede fitulam agente in* fanguine, fefe offert, modo vis verbi מחץ, & antiquus ritus, Aegyptiis utique ufitatus, ad animum revocetur. Radix ea proprie dicit, fitulam inmerfit, & in puteo huc illuc agitavit, *aquam haufturus*, ut modo obfervavi: ritus vero, cujus memini, eft, quo *pede* hauriebatur aqua, cujus mentio eft Jef. XXXVII: 25. & Deut. XI: 10., per *machinas aquarias*, helices dictas, quæ *planta* pedum calcabantur & circum volvebantur *a*. Ex quo elucefcit, quid fibi velit *pes* fitulam agens in fanguine; quod idem eft, ac *pede* hauriens fanguinem. Conculcatio itaque fanguinis non tam, quam ejus eductio ad bibendum intelligitur, ficut mox in *lingua canum*; quo dicta egregie firmantur.

§. LXXIII. Quod ad *alterum*, cujus memini, confpectum adtinet, quo *modus* fimul & *media*, quibus Deus in mactandis hoftibus uteretur, ob oculos ponuntur; emblema eft referendum ad illuftrem aliquem heroa, qui cum exercitu fuo hoftes multa cum cæde profligat, fimul victoriofus inter

a Vid. Vitringa ad Jef. l. c. & Ill. Grotius.

inter rivos ſanguinum incedit, & victoriæ ſuæ fructus carpit. *Pes* populi *ſitulam* agit in ſanguine, & eum *haurit*, cum heroes ejus, quibus innititur, quique ejus cauſam agunt, & eum ſuſtentant, *pedes* ejus dicti, hoſtes invadunt, & ſanguines eorum eliciunt, ac fundunt; eaque ratione cruenta cæde eos profligant, nec ſemel, ſed repetitis vicibus, ut in *ſitulatione*, de quo verbi מחץ ſignificatu modo dixi: præterea victorioſi & triumphabundi incedunt quaſi per hoſtes cæſos, & de iis ſubjectis triumphant, læte & proſpere agentes, & fructus cædis eorum carpentes; quo emblema *pedis*, ſitulantis & haurientis ſanguinem, quoque referri poteſt, ut modo vidimus. Quo eodem etiam tendit alterum emblema *linguæ canum* ſitulam agentis in ſanguine, & ſorbentis. Pingit enim *milites*, ſanguinis avidos, & eum, hoſtes cædendo, ac laniando, haurientes, ſimul ſe inde *ſatiantes*, dum, hoſtibus cæſis, inde occaſionem accipiunt læte ac laute agendi. *Canes*, quippe lupis & hoſtibus valde infeſti, ſed hominibus ac gregibus valde fidi, & eorum cuſtodes, miniſtrorum & militum ſunt apta emblemata, uti notum, & *lingua* eorum, qua, ut hic occurrit, ſanguinem lambunt, imaginem *gladii* ferre poterit, qui *bibere* dicitur ſanguinem, cum hoſtes cædit, Jeſ. xxxv: 5. & alibi: quare etiam *lingua* cum *gladio* comparatur, & ipſe gladius ſubinde apud exoticos *linguæ* nomine venit. De quo hic plura non dicam. Qua interpretatione admiſſa, verba referenda ſunt ad *graſſantem* in *reatibus ſuis*, & liberationem populi *ex æſtibus maris*, adeoque tempora Epiphanica, quibus heroes populi, & eorum milites, ſe ſanguine hoſtium quaſi ſatiarunt, uti conſtat, adeo ut, cum verſ. 22. in genere Deus fuiſſet introductus, repetitis hauſtibus cruentare *caput*, *cervicem*, & *ambulantem* in reatibus, ſeu Aſſyrios, Babylonios & Syro-Macedonas, & diſtincta mentio facta liberationum populi ab exſilio Baſanis, ſeu Aſſyriaco & Babylonico, ac calamitate Epiphanica, ſub emblemate *maris æſtuantis*; Spiritus propheticus, in ultimam illam ſcenam

 maxi-

maxime intentus, in ſpecie ſubjunxerit *modum* & *media* ultimæ iſtius liberationis, & hoſtium proſtrationis per heroas populi Judæi. Quæ hypotheſis, ſicut nexui ſermonis apte reſpondet, ita ſeſe commendat inſuper, 1. quod promiſſum de liberatione e mari æſtuante quoque, & proxime, præceſſerit: unde colligendum videtur, eam in primis hoſtium cædem hic depingi, quæ cum ultima illa liberatione fuit conjuncta. 2. quod, cum *populi* Judæi pedes, & *eorum* canes, expreſſe memorentur, tanquam ſanguinem hoſtium hauſturi, ſcena hæc in ipſa terra Cananæa repræſentetur facta; in qua ſanguis hoſtium fuerit fuſus. 3. quod in cantico triumphali, verſ. 28., heroes illi ſpeciatim & expreſſe celebrentur, tanquam *calcatores* & *lapidatores hoſtium*; ut mox adparebit. 4. denique, quod *ſanguis*, pede populi Dei, & lingua canum ejus, hauriendus, non tantum *de hoſtibus* dicatur fluxurus, ſed in ſpecie addatur, *de ipſo illo*; quo manu quaſi ducimur ad illum ultimo memoratum, & omnium ſæviſſimum hoſtem, ſeu *graſſatorem* in *reatibus ſuis*, a *capite hoſtium* & *vertice piloſo* diſtinctum; argumento, modo dicta de pede & lingua ſitulante in ſpecie ad eum eſſe referenda. Uterque conſpectus, quem expoſui, cum habeat, quo ſeſe tueatur, recte conjungitur, & hic admittitur; maxime cum *ſanguis hoſtium* in genere etiam memoretur, & in præcedentibus clades eorum omnium, cum liberatione populi ex eorum poteſtate, præceſſerit. Verba itaque noſtra ita videntur exponenda, ut ad omnes illos hoſtes adplicari poſſint; ita tamen, ut in ſpecie pertineant ad ultimos, ſeu Syro-Macedonas. In quibus acquieſcimus; nec de implemento, ſatis noto, aliquid addimus.

§. LXXIV. ב. Hoſtium omnium debellatione, & populi glorioſa liberatione, ac pleniſſima inſtauratione, depicta; poeta, ut antea quoque fecerat, populum introducit choreis & canticis Deum, illuſtriſſimum ſuum ducem, glorioſo & triumphabundo inceſſu ſanctam ſuam ſedem repetentem, proſequentem ac celebrantem, verſ. 25-36. In qua peri-

pericopa, *α*. Pompatica Ducis deductio inter choreas & cantica, ac instrumenta musica, in sedem suam describitur, vers. 25, 26. *β*. generale carminis argumentum, seu summa ejus capita recensentur, vers. 27—36. *α*. *Prius* his verbis repræsentatur, vers. 25, 26. *Vibrarunt incessus tui, o Deus; processus Dei mei, regis mei in sanctum. Præiverunt cantores, agmen post duxerunt psaltæ, in medio virgines tympanizantes.* h. e. Sicut gloriosus & coruscus fuit tuus, o Deus, incessus ad hostes debellandos, & populum tuum liberandum, multis cum potentiæ & justitiæ signis conjunctus, ita, hoc præstito, pomposus Dei, & regis mei, triumphatoris processus ad sanctam suam sedem fuit inter cantantium, psallentium & tympanizantium, choreas, ipsum splendido comitatu deducentes. Respicitur manifeste ad morem antiquum, quo Imperatores triumphabundi inter cantantium & ludentium choreas deducebantur in palatia sua: de quo ex 1 Sam. XVIII & aliunde satis constat; & significatur, ejusmodi lætas choreas tunc temporis, de quo hic agitur, locum habituras esse, in laudes Dei; sicut Ex. XV. Jud. V. & alibi occurrunt institutæ; & temporibus Simonis ac Joh. Hyrcani Maccabæorum quoque fuerunt; quo Ps. CXVIII. etiam pertinet, & Jes. XXIV: 14. 16. XXVII: 2. & alibi prædictum est. Occurrit autem, *a*. coruscus Dei & incessus & processus, vers. 25. *b*. pompaticus ejus comitatus, vers. 26. *a*. Duo memorantur, probe distinguendi, *incessus* Dei, de quo utroque dicitur, eum fuisse coruscum, & vibrantibus oculis undiquaque conspectum. Non *unum*, sed duplicem & diversum indicari incessum, liquet, 1. quod vox *incessus* repetatur expresse. 2. prior absolute, posterior restricte, addito *in sanctum*, memoretur; argumento, priorem alterius fuisse naturæ, ac posteriorem; priorem in hostes, posteriorem ad sedem Dei sanctam, post finitum incessum priorem; ut mox dicam. 3. quod rei natura exigat utrumque incessum; cum processus triumphalis in aulam alterum illum præsupponat, & Deus modo esse

repræ-

repræsentatus tanquam hostium devictor, & populi liberator. 4. Accedit, utrumque illum quoque memoratum fuisse vers. 5. ut ibi vidimus.

§. LXXV. Prior incessus absolute, sermone ad Deum verso, exprimitur his verbis: *vibrarunt incessus tui, o Deus!* h. e. expeditio tua, maxime singularis, & sæpius repetita, summe corusca fuit, & omnium oculos in se vertit; ita ut eam acribus intuiti fuerint ubique oculis. *Incessus* bellicus intelligitur, & num. plur. exprimitur, quod fuerit illustris, & sæpius repetitus; quo Deus, ut supra dictum erat, hostes suos debellavit. Verbum הלך proprietatem habet in *volvendo*, *revolvendo*, & reciprocando gressum; & pro magnifico incessu sumitur, æque in malum ac bonum; in specie de *grassationibus* adhibetur latronum & militum, ut Prov. VI: 11. & Job. I: 7. ad quem utrumque locum vid. Cl. Schult. De Dei expeditionibus militaribus etiam usurpatur, Hab. III: 6. & Zach. IX: 14. Sic & הלך & ילך Jud. VI: 14, 2 Sam. VII: 23. Ps. LXXX: 3. *Posterior* incessus gloriosus & triumphabundus his verbis effertur, sermone non ad Deum, sed de eo instituto, variationis ergo, *incessus Dei mei, regis mei in sanctum*, sc. palatium suum sanctum, *Tsionem* umbratice & symbolice, sed *coelum* majore emphasi, de quo vidimus ad vers. 18. ubi eadem vox eodem sensu reperitur, & a nobis exposita est. *Incessus* hic sunt gloriosi & triumphabundi, instar ambulantium & gressus glomerantium; ut in pompaticis solet processibus: *incessus* intelliguntur *ad sanctum*, ut reddi debet, non in *sancto*; agitur enim de processu ad *palatium*, ut, re feliciter peracta, ibi quiescat, quemadmodum cum *arca* in Tsionem est translata, 2 Sam. VI. quo hic quoque respicitur, cum illud simili modo pompatice, inter cantus & instrumenta musica, factum sit. Quæ usitata est *sancti* significatio, ut supra, vers. 18., vidimus. Denique *Dei mei* & *regis mei*, inquit poeta, seu David, qui hic omnino censendus est loqui; ut, suum æque ac populi regem esse supremum, et Dei,

Dei, qua talis, esse incessum, qui causam populi sui vindicaverat, indicaret. De hoc *utroque* incessu, alio bellico, alio triumphabundo, dicit, ראו, proprie *vibrarunt*, *coruscarunt*, & dein acribus oculis intuiti sunt, & ad coruscos ejus radios viderunt, ac experti sunt, scilicet qualescunque, & Judæi, & populi quaquaversum. Quam significatus amplitudinem hic recte admittimus, cum verbi potestas ferat, & huc recte quadret. Significatur itaque, 1. incessus illos Dei fuisse *coruscos* & gloriosos; cum Majestatis, & potentiæ ac virtutum aliarum Divinarum, signis conjunctos. Quod de incessibus Dei bellicis tempore Maccabaico diserte adfirmatur, Zach. IX: 14., & de hostium, Assyriorum ac Babyloniorum, destructionibus, Hab. III. Radix vero ראה proprie est, *fulsit stella*, *micuit acri oculo a*, & proprietatem habet in *vibratione radiante*, Gr. *αὐγάζειν*. 2. eos quoque in oculos hominum incurrisse, adeo ut quaquaversum eos fuerint experti, & intuiti: quod passim denotat verbum ראה, *videre* in specie experimentis certis, & ad splendentes radios. Cum autem impersonaliter loquatur, *viderunt*, ad quoscunque extendere licet, & Judæos & populos alios. Quod non est difficile. Sed *viderunt*, alii *læti*, ut Judæi inprimis, & cantantes ac psallentes, uti mox *sequitur*, *alii admirabundi*, & stupentes; uti reliqui populi, qui ad Deum Israelis agnoscendum etiam eo permoti sunt; uti seq. docent. Quod utrumque verbi ראה usu quoque comprehensum est.

§. LXXVI. *b*. Pompatica regis in aulam suam deductio, a populo liberato cum multis lætitiæ & jubilationis signis facta, his verbis depingitur, vers. 26. *Præiverunt cantores*, *agmen duxerunt psaltæ*, *in medio virgines tympanizantes*. Sic rectius vertimus, quam, ut alii, *in medio virginum tympanizantium*, *cum* quod vox בתוך *in medio* manifeste respiciat ad *ante* & *post* modo memorata, inter quæ itaque *medium* illud est collocandum, *tum* quod in publicis cele-

 bri-

a Schultens clav. p. 253.

britatibus antiquitus fuerit usitatum, ut *tympanizantes* medium in processibus tenuerint locum, post *cantores* & ante *psaltas;* uti liquet ex Gen. XXXI: 27. Nec obstat punctatio vocis, quæ de statu constructo testatur, quod absoluta & constructa non tantum subinde permutentur, sed hic vim constructi habeat, cum tacite referatur ad *cantores* præcedentes, & *psaltas* sequentes, adeoque *in medio* sit pro in *medio eorum.* Cum vero sensus litteralis nihil habeat obscuri, de virginum choreis in triumphis & festivitatibus satis constet ex Ex. XV., 1 Sam. XVIII., & aliunde; nihil hic notandum habeo, quam publicas lætitiæ demonstrationes & festivitates in laudes Dei, ejusque *incessuum* coruscorum, hic describi; absque ut, aliud mysterium hic sectandum esse, autumaverim. Ceterum, quod verbis præt. temp. utatur poeta, illud inde originem repetit, quod homines ejus temporis, quo *incessus* Dei corusci forent facti, in scenam producat, sicut vers. 19., habuimus; & prophetis in more est.

§. LXXVII. 2. *Carminis* ipsius, in choreis, modo memoratis, cantandi & psallendi, quod apte subjungitur, ut facile patet, *duæ* sunt generales partes, quarum *altera* ad Israelitas respicit, *altera* ad populos & regna per orbem: *illa* exhibetur, vers. 27—31., *hæc* vero, vers. 32—36. Quæ totius pericopæ divisio ex ipsa tractatione confirmabitur. *α. Prior* pars continet, *a. adhortationem* ad Deum publice laudandum, cum ejus ratione et materia, vers. 27, 28, 29. in principio. *b.* precationem pro status prosperi stabilitate, & hostium ulteriore repressione, rationibus munitam, vers. 29-31. *a.* Adhortatio, 1. proponitur, vers. 27. 2. ratio & materia celebrationis Dei subjungitur, vers. 28, 29. 1. Ipsa adhortatio ad Deum celebrandum, directa ad Israelitas, his comprehensa est verbis, vers. 27. *In publicis coetibus benedicite Deo, Domino,* qui estis *e fonte Israelis,* h. e. vos, genuini Israelitæ, Dei & cultus ejus studiosi, vos in specie, eodem heroico, quo Jacob, inde

de Israel dictus, præditi Spiritu, Deum & Dominum, qui sese talem nunc in vestram gratiam luculenter demonstravit, debitis celebrate laudibus, nec privatim solum, sed & publice in coetibus numerosis, & condictis populi, quales nunc instituere licet, & instituentur plures. Quæ paraphrasis sicut in Judæos liberatos, & prosperitate ac pace gaudentes temporibus Simonis & Hyrcani, quæ hic directe intenduntur, recte convenit, ut nemini non ex historia constat, ita ex structura orationis sese facile offert. Sermo dirigitur adhortatorius ad eos, qui sunt *e fonte Israelis*, per ellipsin usitatissimam voculæ אשר *qui*, scilicet *estis*, ut in versione expressi. Non enim, quod nonnulli volunt, conjungendæ sunt eæ voces, *e fonte Israelis*, cum *Domino* celebrando, acsi is hoc epitheto insigniretur, tanquam Messias ex Israele oriundus, sed cum verbo *benedicens* cohærent, & personas definiunt, quibus hæc benedictio Dei imperatur, uti alii rectius statuunt, *cum* quod phrasis, de Messia intellecta, sit insolita, nec res ante incarnationem ei congrua, *tum*, quod personæ, Deum celebraturæ, silentio nequeant involvi, *tum* denique quod mox ad principes tribuum Israelis adplicentur; ut mox patebit. Intelliguntur vero in genere quidem omnes Judæi, Jacobi posteri, *simili phrasi denotati*, Jes. XLVIII: 1. LI: 1, 2. ne alia loca adferam, ubi vid. Commentator, sed in specie, nominis *Israelis* emphasi servata, Dei ac legis studiosi, etiam in mediis periculis, quibuscum *luctabantur*, Chasidæi, sic propterea dicti in historia Maccabaica, & *faciem Dei quærentes*, *ut Jacob*, Ps. XXIV: 6., interque eos principes heroici, eodem Spiritu, quo Jacob, inde *Israel* dictus, animati, qui sese cum Deo & hominibus victoriose gesserunt, *Maccabæorum* nomine notissimi, quorum lineæ mox accuratius ducuntur, vers. 28. His omnibus imperatur officium *celebrandi Deum*, *Dominum*, h. e. laudibus & gratiarum actionibus efferendi Deum, qui *Dominus* simul est, seseque talem nunc præstitit, ut vers. 33. *Psallite Deo*, *psallite Do-*

mino: ſed *celebrandi* Deum *in coetibus*, ſcilicet, publicis, & condictis; ſecundum vocis Hebr. emphaſin, ſatis nunc notam; ſive ſacris & religioſis, ſive aliis feſtivitatibus quibuscunque, in primis in memoriam illuſtris liberationis, a Deo conceſſæ, inſtitutis. Quales eo tempore locum habituros eſſe præſupponitur, &, tempore Maccabaico habuiſſe, conſtat. Pluribus cum ad intellectum verborum opus non ſit, verbo tantum obſervandum reſtat, pro perſonis loquentibus & adhortantibus recte haberi *cantatores*, modo memoratos, & *carmen* eorum triumphale hic incipere. Quod ſicut nexui & rei ipſi convenientius eſt, cum *cantatorum* & pſallentium fuerit modo facta mentio, quibus aliquod *carmen* eſt tribuendum, ita ex ſuperioribus, ubi ſimili modo inſtituit poeta, carmen aliquod abrupte memorans, verſ. 6 & 18., nec non ex eo confirmatur, quod aliæ perſonæ loquentes commode fingi nequeant, &, ſi aliæ forent, adhortatio cenſeri deberet ad ipſos *cantatores* directa, quod ſuperfluum foret, cum jam fuerint in ſcenam producti, tanquam cantantes in laudes Dei, & inceſſuum ejus: nec iis convenit adhortatio ad Deum *in coetibus* laudandum, quippe jam in unum coactis; ne alia, in ſeq. obvia, & mox memoranda, proferam.

§. LXXVIII. 2. Ratio & materia Deum celebrandi his verbis exhibetur, verſ. 28, 29. *ibi Benjamin exiguus, calcator eorum, principes Judæ lapidatio eorum, principes Zabulonis, principes Naphtali: præcepit Deus tuus robur tuum*, h. e. quam juſte & apte vos excitemus ad Deum laudandum, ô Iſraelis genuini poſteri, quantam habeatis rationem & materiam id faciendi, facile intelligitis, cum præſentes inter vos ſint illuſtres heroes, per quos Deus hoſtes protrivit, antiquis illis, qui ſimilibus facinoribus illuſtres fuerunt, ſimiles, Benjaminem, parvum licet, qui eos pede calcavit, & Judam, qui jaculis & lapidibus, ut olim David Goliathum, proſtravit eos; Zabulonitas quoque & Naphtalitas, qui ſub Barako & Debora Cananæos mirabiliter

ter ceciderunt, & populum vindicarunt a gravissima adflictione, carminibus quoque propterea celebratos: vos præterea agnoscatis & experiamini, Deum vestrum præcepisse, & dedisse nobis robur, & firmum omniaque obstacula vincentem statum; in quo nunc versamini. Ex qua paraphrasi patet, rationem & materiam Deum laudandi in eo constitui, quod tribus Israeliticæ heroicis facinoribus hoc tempore fuerint illustres, quibus hostes prostrati sunt, & populus in libertatem vindicatus est; quodque robur, quo populus erat præditus, Deo sit acceptum ferendum. Ob oculos itaque ipsis, quos excitant ad Deo benedicendum, ponunt adhortatores 1. heroas in medio ipsorum, antiquis illis similes, vers. 28. 2. roboris ipsorum caussam, *Deum* vers. 29.

§. LXXIX. 1. Heroum, in medio populi præsentium tanquam victorum, & victoriis de hostibus reportatis illustrium, descriptio, coloribus ab antiquis tribuum principibus, qui per similia facinora fuerunt celebrati, mutuatis, his notabilibus fit verbis, vers. 28. *Ibi Benjamin parvus, calcator eorum, principes Judæ, lapidatio eorum, principes Zabulon, principes Naphtali*, h. e. *ibi*, inter vos, qui estis e fonte Israelis, & in coetibus vestris adsunt præsentes, qui vobis Dei celebrandi copiosam præbent materiam, & ipsi e fontibus Jacobi, ac principes coetus vestri, hostium prostratione illustres, & antiquis illis heroicis tribubus & personis similes, easque referentes; ita ut dici queat, ipsas illas nunc esse inter vos resuscitatas, & præsentes. Quæ paraphrasis, sicut nexum & scopum verborum exponit, ita ex verbis, recte intellectis, facile sese offert, & illustratur ac confirmatur. Quem in finem *a.* notandum est, sermonem continuari ad eos, quos modo adlocuti erant, veros scilicet, & genuinos Israelitas. Quod ex præcedente & sequente versu quoque confirmatur: utrobique enim sermo ad eos manifeste vertitur; adeoque, versu hocce intermedio non *de illis*, sed *ad eos* quoque sermo fiat, necesse

 est.

eſt. *b.* Vocula שם *ibi* vel ad *coetus*, vel ad *fontem* Israelis, potius ad utrumque, referenda eſt; ut ſit, *ibi*, in coetibus veſtris, in quibus Deus celebrandus eſt a vobis, & *ex ibi*, vel ex quo fonte Israelis, ſunt in medio veſtri; qui Dei laudandi materiam vobis ſuppeditant abundantiſſimam. *Ibi* itaque dicit, & *ibi* adſunt in coetibus, & *ex ibi*, ſeu fonte Israelis ſunt; præf. מ ante שם ex præced. ממקור repetito, & per ellipſin intellecto; uti ſæpe alias. Adde, ſicut victis, ſeu rebus perditis, inſultatur, aut adgemiſcitur per *ubi*, ita victoribus & rebus ſalvis adplaudi poſſe per *ibi*: Sic 1 Sam. IV: 21. *ubi gloria?* non eſt, ablata eſt arca. Jeſ. XXXIII: 18. *ubi eſt ſcriba? ubi adpenſor? ubi recenſens turres?* ſc. infatuati ſunt & aboliti. Jeſ. XIX: 12. XXXVI: 19. LI: 13. Gr. & Lat. illud *ubi* pro evanuit, ſatis eſt uſitatum *a*. 3. Epitheta, Benjamini & Judæ propter ſingularem rationem tributa, ſed ad Zabulonem ac Naphtali quoque extendenda, ut facile patet, ſunt *calcationis* & *lapidationis eorum*, ſc. hoſtium, modo memoratorum, nunc digito quaſi monſtratorum. *Ibi Benjamin calcator eorum*, *principes Judæ lapidatio eorum*. Relativum *eorum* non, ut ſolet, ad *coetus*, ſed *hoſtes* reſpicit, 1. quod relat. maſc. & vox *coetus* foem. ſit generis, 2. epitheta *calcandi* & *lapidandi* non populum Israelis, ſed *hoſtes* pro objecto habere debeant; 3. denique, quod in carmine triumphali materia Deum laudandi, quem conſpectum hic verſus habet, repeti debeat ab hoſtium cæde, ſupra memorata, per heroas illos, ope Dei, effecta. Epitheta ſunt רדם & רגמתם, quæ Interpretibus crucem fixerunt, quod relativum *eorum* ad populum Israelis retulerint, & a vero verborum conſpectu aberrarint. Quam varie autem hic inſtituerint, exponere non licet, nec neceſſe eſt; cum ex noſtra hypotheſi faciles habeant explicatus; verbis רדה & רגם unice congruos. Primaria radicis רדה poteſtas eſt in *calcatione pedum*, unde proſtrationis, ſubactionis, & ſeveri dominii uſus fluxit: quod verbo notavit Schultens *b*, uberius

a Vid. la Cerda ad Virg. Aen. X. p. 538. *b* Clav. p. 203.

rius deduxit ac adstruxit Schroederus *a*. Adhibetur frequenter de violenta hostium & populorum proculcatione ac subactione; Jes. XLV: 1. XIV: 6. Ez. XXIX: 15. & alibi; ut & de sæva dominatione, Lev. XXV: 43. Sic & Gr. ac Lat. hostem *pede premere*, proculcare, est ei subacto insultare *b*, ac plane dominari. Convenit itaque superiori phrasi vers. 24. *stipulationis pedis in sanguine hostium*. Ceterum רדם esse pro רדם, & dicere *calcatorem eorum*, ab aliis jam est observatum, & ex המעלם Jes. LXIII: 11. illustratum. Addo Prov. XI: 3. שדם *vastatio eorum*. Quare moras non necto. Alterum epitheton est רגמתם *lapidatio eorum*, a רגם *lapidavit*, *jaculatus* est *lapides*, inde lapidibus obruit, & ignominiosa adfecit *nece*; & מרגמה *tumulus lapidati*, Prov. XXVI: 8. ubi vid. Schultens. *Lapidatio itaque eorum*, sensu act., est eorum ignominiosa occisio, cum execratione conjuncta. Quo titulo cum insigniatur Juda, hostes ea ratione ab eo fuisse tractatos, indicatur, cum adlusione ad Davidem, qui *lapide* occidit Goliathum: quo hic respicitur. Aliorum lusus & conatus lubens prætereo. Convenit itaque superiori titulo *calcatoris eorum*.

§. LXXX. 4. Denique *Benjamin*, *Juda*, *Zabulon* & *Naphtali*, tanquam hostium *conculcatores* & *lapidatores*, nominatim celebrantur, non tam quod heroes ex illis fuerint tribubus, qui hic intelliguntur, licet & illud simul intendatur, tribubus illis ex. gr. memoratis, quam quod ex illis olim ejusmodi heroes fuerint admodum celebres, qui nunc quasi denuo revixerunt in Maccabæis, similibus plane heroibus, & per similia facinora illustribus; adeo ut dici posset, & nunc in coetibus populi, & ex fonte Israelis adfuisse, Benjaminem *calcatorem* hostium, *principes* Judæ *lapidationem eorum*, principes *Zabulon* & *Naphtali*. Qualis figura a stylo poetico & sublimiore non est aliena. Nomina enim & personarum & locorum subinde aliis imponuntur, ob simi-

a ad Jes. III. p. 378. *b* La Cerda ad Virg. Aen. X. p. 517.

ſimilitudinem vel typum *a*. *Benjamin* & *Juda*, *Zebulon* & *Naphtali*, conjunguntur, quod ex illis tribubus primi fuerint, ordine ſuccedentes, *judices* & *ſervatores populi*; qui eum vindicarunt ab hoſtibus, Othniel ex Juda, Ehud ex Benjamine, Zebulonitæ & Naphtalitæ ſub Baraco & Debora; Jud. III: v. uti conſtat, qui etiam canticis triumphalibus celebrati ſunt, Jud. v. Deinde *Benjamin* primum dedit regem Saulum, qui populos vicinos quaquaverſum *proculcavit*, ut mox in principio *Ammonitas*, 1 Sam. XI., dein *Amalekitas*, & Philiſtæos ib. XIV, XV. denique *omnes circumquaque*, ib. XIV: 47. quare primum hic tenet locum, & *parvus* adpellatur, qualis erat eo inprimis tempore, & Saulus diſerte fatetur 1 Sam. IX: 21, & XV: 17. repetitur. *Juda* ſecundum tenet locum, quod ſub Davide perfectum ſit opus hoc, a Saulo incoeptum, uti notum eſt, & regnum Judæ tribui, ac familiæ Davidis, fuerit adligatum. Initium autem David fecit, & præludium, in Goliatho *lapide* occidendo; quo reſpicitur in epitheto *lapidationis*, hic memorato; quemadmodum uterque, & Saulus & David, *canticis* hac ſuper re celebratus eſt, quoque a *mulieribus*, 1 Sam. XVIII: 6. quarum & hic ſpecialis facta eſt mentio.

§. LXXXI. Suppetunt & aliæ rationes, quare Benjamin *parvus* adpelletur, *principes*, non reges, memorentur, & *harum* in primis mentio fiat *tribuum*. 1. Benjamin *parvus*, & minor natu, & vilis ac ſpretus, quod utrumque admittit vox צעיר, cognominatur, ut heroum Maccabæorum proprii characteres ducerentur, in eo ſiti, quod exiguas vel nullas habuerint dignitates, & vires inter Judæos; quin ſpreti fuerint & contemti; cum magnum illud liberationis populi opus adgrederentur: ſicut Zach. XII: 8., diſerte adpellantur, & cum *lapide* ab ædificatoribus *ſpreto* comparantur, primo & typico ſenſu, Pſ. CXVIII: 22. De quo ad ea loca, Deo volente, fuſius diſſeram. Quales liberatores Deus elegit, ut manus ſua in populo vindicando clarius eluceſceret,

a Vid. Glaſſius Gr. ſ. l. IV. tr. III. obſ. 19.

ſceret; uti in locis citatis habetur, & mox nostro loco ſubjungitur, verſ. 29. 2. *Principum* titulo tantum inſigniuntur, ut *cum* verus eorum conſpectus, qui populum vindicarent, traderetur, *tum* forma regiminis, quæ tunc locum teneret, definiretur. *Duces* fuerunt, non *reges*, quibus Deus, ſummus populi imperator, uſus tunc eſt, nec Monarchale, verum ariſtocraticum magis, regimen obtinuit; ut *regni Dei* conſpectum ferret, & Deus tanquam *rex* populi agnoſceretur; quemadmodum olim ſub Judicibus; ad quos, ut dixi, manifeſte reſpicitur. Quod variis in locis a prophetis prædictum eſt. Vid. Zach. XII: 7–, nec non Mich. V: 4. ne alia citem. 3. Denique *quatuor* hæ tribus celebrantur, *cum*, ut rectores populi non ex Juda ſolum ut antea, quando domui Davidis erat regnum adſtrictum, ſed & reliquis tribubus, ſine diſcrimine, futuros, indicaretur, conf. Zach. XII; *tum*, ut loca, quæ Judæi eo tempore in Cananæa maxime incolerent, digito quaſi monſtrarentur. Singulare enim eſt, regiones harum quatuor tribuum tunc inprimis inſediſſe Judæos, *Judæ* & *Benjaminis*, ubi ſedes erat civitatis, & Eccleſiæ, *Zabulonis* & *Naphtali*, ſeu Galilææ; media regione, Ephraimitarum & Menaſſitarum, a Samaritanis poſſeſſa; Ephraimitis & Menaſſitis *quoque Hieroſolymis* tunc habitantibus, ut eſt, I Chron. IX: 3. *Juda* itaque & *Benjamin* memorantur, quod eorum regiones tunc fuerint præcipuæ, in quibus Judæi reſederunt, & Metropolis ac Templum erat, *reliquæ* duæ tribus, in Galilæa præcipuæ, ex gr. citantur, ad reliquas terras Judæorum in Cananæa deſignandas. Ceterum, ut hoc addam, cum hoſtes præcipue fuerint graſſati in regionibus Judæ & Benjaminis, & profligati; epitheta *calcationis* & *lapidationis* eorum, quæ hic occurrunt, ipſis inprimis tribuuntur.

§. LXXXII. Dicta, ſicut in tempora Maccabaica verſum noſtrum recte convenire demonſtrant, ita eorum hypotheſin, qui Eccleſiam Chriſtianam, ſive Apoſtolicam, ſive Re-

formatam, quæ est Apostolica renovata, hic depingi autumant, quod Veteres nonnulli & recentiores faciunt, Cl. Vitringa quoque, a quo invitus dissentio, ex professo egit *a*, facile refutant. Adversatur enim nexui prophetiæ, & ipsis verbis; nec aliquod sese hic offert Apostolorum criterium. Titulus *principum* nimis generalis est, quam ut supremos in Ecclesia *doctores* & *rectores* definiat; nec ratio patet, quare Apostoli tam absolute adpellarentur *principes*, nullo alio addito epitheto, quo dignosci possent. Præterea, cum gentium æque vel magis fuerint doctores, quam Judæorum; quare principes *Judæ*, *Zabulonis* & *Naphtali* in specie vocarentur? an, quod ex illis tribubus originem habuerint? ut passim exponi solet. Quid quæso illud multum ad rem facit? & unde constat, eos ex Zabulone & Naphtali fuisse? non utique ex locis, ubi sedes habuerunt; cum & ex tribu Juda orti ibi degerint, sicut Christi parentes ac fratres: ne dicam, phrasin ad originem sese non pati tantum restringi, sed earum tribuum etiam *principes* designare. *Paulus* Apostolus præterea si *Benjamin parvus* sit, ut volunt; quare *princeps* non, æque ac reliqui, adpellatur? qua emphasi *Benjamin* memoraretur, ad solum Paulum designandum? quam hoc est obscurum & remotum? Denique epitheta *calcationis* & *lapidationis*, qua ratione in Apostolos quadrant? nec tamen alium sensum ferunt, ac quem supra dedi.

§. LXXXIII. 2. Altera ratio & materia Deum laudandi in eo ponitur, quod populus firmum suum statum & gloriosum Deo unice acceptum ferre debeat; adeoque principes & heroes, modo memorati, sint considerandi, tanquam a Deo ipso, supremo Duce & Imperatore, animati & roborati, per quos, tanquam vilia instrumenta, Deus ipse tam gloriosum opus effecerit; vers. 29. his verbis: *præcepit Deus tuus robur tuum*, scilicet o Tsion! vel popule e fontibus Israelis! Sermo enim ad eosdem manifeste con-

a Obs. S. l. III.

continuatur, numero tamen de plur. in singularem mutato; cum *egressos e fonte* Israelis contemplatur poeta, tanquam in unum populum coactos, & unam constituentes societatem. In quo nihil est difficilis. Verba, quorum *scopum* tradidi, nihil habent, quod moram injicit. *Robur* populi Israelis est, *partim* quod in hostibus profligandis, ac statu suo instaurando, exseruit, *partim* quo nunc fruebatur in statu *firmo*, & *glorioso*: cujus utriusque ratio recte habetur, cum vox עז proprie denotet *robur invictum*, unde, per metonym., honorem, decus & gloriam illibatam ac excellentem. Cujus *roboris* causa unice quaeritur in Deo, ejusque potentissimo *jussu*, quo omnia irresistibiliter agit: quod *praecipere* Dei est, & appellatur in Script. Conf. Ps. XLIV: 5. CXXXIII: 3., & alibi. Quod quam exacte in tempora Maccabaica conveniat; nemini non in promtu est. Conf. Jes. XXVI: 1. Zach. IX: 14.—X: 3—XII. & alibi saepe.

§. LXXXIV. *b.* Altera pars carminis triumphalis continet *preces*, rationibus moventibus munitas, easque duplicis generis, pro duplici, quod continent, *bono*, precum materia; *alterum* ad status proprii stabilitatem spectat, *alterum* ad hostes, eam turbaturos. *a. Prius* vers. 29, 30. *a.* preces comprehendit, vers. 29. *b.* rationem moventem, vers. 30. *a. Preces ipsae ita sonant*, vers. 29. *Firmum fac, o Deus! quod molitus es nobis*, h. e. Cum robur praeceperit, Tibi, o Tsion, seu Israelis progenies! Deus; vota nostra, quae & tua sunt, pro te & nobis, qui unum constituimus populum, facimus, &, sermone ad Deum verso, precamur, *firmum redde*, o Deus! quod in gratiam nostram molitus es, singulari tua potentia. Cantatores, qui tribules suos ad Deum laudandum excitaverant, loqui pergunt, sed, persona totius populi adsumta, in prima nunc persona Deum pro stabilitate status liberi & prosperi, a Deo cum singulari potentiae demonstratione effecti & concessi, orant, sermone ad Deum directo; dicentes, *firma*, (h. e. firmum, stabile & invincibile, fac; quod hic est עזה in imperat cum ה

paragogico ad intendendam significationem; nec aliam admittit interpretationem) *Deus! quod molitus es nobis* (magnum, arduum, & stupendum, illud opus, quod in nostram gratiam effecisti. Quod est פעל; uti notum.) Concinit, quod Jes. XXVII: 12., de his iisdem temporibus Maccabaicis precantur liberati, *Jehova pacem ordinabis nobis, quippe etiam opera nostra operatus es nobis*: nec non Ps. LXXIV: 12. *Et Deus est rex meus ab antiquo, qui operatur salutes* (salutem maximam) *in medio terræ.*

§. LXXXV. *b.* Urgent petitionem a gloria & utilitate, inde redundatura, quod reges & potentes exteri Deum, in medio populi tam gloriose præsentem, veneraturi, & donis liberalibus honoraturi sint Hierosolymis; quod simul, ut fiat, optant, vers. 30. *Præ templo tuo Hierosolymis Tibi pompatice adducent reges munus.* h. e. Interest multum gloriæ tuæ, quod durabilis sit, & firmus, noster status; fiet enim, quod etiam optamus, ut nomen tuum inter populos quaquaversum glorificetur, & ipsi reges ac potentes gentium excitentur ad Te donis suis honorandum Hierosolymis, propter sedem tuam ibi tam gloriose fixam. Quod sicut tempore Hizkiæ, prostrato Assyrio, factum est, 2 Chron. XXXII: 23., a prophetis quoque prædictum, his iisdem fere verbis, Jes. XVIII: 7. & Ps. LXXVI: 12. ita novis his Assyriis, seu Syro-Macedonibus, subactis, & Judæorum statu firmato, quoque futurum esse indicatur, & vovetur: alibi quoque, Jes. XXV: 3., prædictum exstat; ubi dicitur: *propterea honorabunt te populus validus, civitas gentium violentarum timebunt te.* Ubi vid. Vitringa, qui & implementum in Ecclesia Maccabaica demonstrat. Quare nobis nihil hic superest, quam ut vocum sensum & emphasin verbo pandamus. *Præ templo tuo Hierosolymis* (sic enim voces recte vertuntur, uti ab aliis jam est observatum; quibus præsupponitur, Templum fore Hierosolymis, quod David, autor Ps., in Spiritu prævidit, & quidem illustre, ac frequentatum; & significatur, illud, partim destructum,

partim profanatum, antiquum suum statum, & splendorem ac usum, recuperaturum esse, eo, de quo hic agitur, tempore; quod *operis Dei in gratiam populi effecti* haud exiguam partem faceret: uti haud obscure indicatur, cum preces, modo pro stabilitate moliminis Dei fusæ, inde urgeantur, quod propter templum Deus honoraretur Hierosolymis a regibus. Ex quo simul elucescit, quam male oculos a populo Israelis ad Ecclesiam Christianam flectant Interpretes; cum in eam, non nisi coacte, quadret, quod hic de Templo Hierosolymis dicatur, & inde ratio repetatur Deum honorandi a regibus. Sed negligenda non erat emphasis phraseos, *præ Templo tuo* על *super Hierosolymis*, qua indicatur, Templum Hierosolymis *super imminere*, & ei quasi *præfectum* esse, quod על dicit, ita ut per illud regatur, & defendatur Hierosolyma. Verum rectius mihi videtur vox *ex palatio tuo* construi cum præcedente versu, & *palatium* Dei esse coelum, unde Deus daret robur, sicut per *palatium* Dei intelligi *coelum* passim solet in odis Davidicis. Conf. Ps. xx: 3. *mittat tibi auxilium e sacrario suo*, &c. & ibi dicta. Quo admisso, sequentes voces reddendæ sunt, *Hierosolymas tibi adducent*, &c. ל itaque est *ad*, sed ita ut *adscensus*, particula illa involutus, simul adtendatur) *tibi*, sic pergit oratio, *adducent* (pompatice scilicet, & solenniter, ut in festis, & aliis solennitatibus, quibus magno comitatu & pompa Deus coli solet. Quæ vis est verbi יבל, cujus origo est in *quatiendo*, de quo alibi dixi. Vid. Ps. XLV: 15. LX: 11. LXXVI: 12. Jer. XXXI: 9. Job. XXI: 30.) *tibi reges munus* (scilicet liberale, & copiosum, quale solet voce שי insigniri: cujus proprietas est in *copioso lactis fluxu*, unde transiit ad munus copiosum, largum, lautum *a*, in specie *honorarium*, quod superiori potestati offertur honoris & reverentiæ testandæ ergo *b*. Quale quid cum *reges* dicantur Deo adducturi Hierosolymas, non communis

 tan-

a Schultens ad Har. conf. XVI. p. 52. *b* Vitringa ad Jes. XVIII: 7.

tantum fortis homines, qui id facturi præsupponuntur, sed & eminentioris conditionis qualescunque eo officio defuncturos esse indicatur: sicut tempore Salomonis, & Hizkiæ, de quibus id diserte testatur Script., & quo hic respicitur, ita & temporibus Maccabaicis: ut modo observavimus.)

§. LXXXVI. β. Posterior precum pars, ad hostiles populos, qui firmitatem status populi turbaturi essent, spectans, ita habet vers. 31. *Increpa catervam feram arundinis, coetum taurorum, vitulos populorum, conculcantem, contusores argenti*, aut *ambientes pecuniam*, tu qui *dispersit populos, qui præliis delectantur.* Quæ verba valde torserunt Interpretes, & varias pepererunt expositiones; quibus omnibus, suo loco relictis, meam addam. Continent, *a.* preces, & *b.* rationem earum moventem: quæ membrorum divisio mox adparebit, & rei naturæ, ac præcedentibus precibus, respondet. *a. Preces* his verbis comprehensæ sunt, *increpa feram catervam arundinis, coetum taurorum, vitulos populorum, conculcatorem, contusores argenti.* Quæ epitheta hostium populi Dei continent, & cuncta cum verbo *increpare* construenda sunt, sine copula proposita, ut vers. 22. etiam habuimus. Exponamus, α. epitheta, β. *increpationem*, quam supplices petunt a Deo. α. *Epitheta* sunt duplicis generis, alia *figurata*, alia magis *propria*, quæ figuratis subjiciuntur ad hostilia facinora populorum designanda. *a.* Figurata epitheta *tria* sunt. 1. Primum *catervæ feræ arundinis*; uti rectius vertitur vox חית, quam *feræ*, ut aliis placet, *cum* quod vers. 11. eum significatum habeat, *tum* quod mox *coetus* taurorum sequatur, *tum* quod sensus emblematicus exigat: non de uno enim *tyranno*, sed pluribus hic agitur, sibi succedentibus; ut mox patebit. *Catervæ feræ arundinis* epitheton nos non ducit ad *crocodilum*, aut *hippopotamum* equum marinum, quod Bochartus & multi putant, qui, ad regnum Aegyptiacum, vel proprie vel mystice sumtum, respici, censent, sed ad *aprum* sylve-

sylvestrem, vel *leonem*, de quo etiam cogitavit Vir eruditissimus, qui omnium optime de *poesi Hebraea* meritus est, R. Lowth. *a*, utrumque in arundinetis recubantem, & inde in obvios insilientem: quod de *apro* comprobavit ipse Bochartus *b*, & de *Leone* quoque constat, ut vidimus ad Jer. XLIX: 19. & Zach. XI: 3. ubi *leones* memorantur in arundinetis Jordanis; sed & in Mesopotamia occurrunt, ut tradit Amm. Marcell. *c*. *Inter harundineta*, dicit, *Mesopotamiae fluminum & fruteta leones vagantur innumeri* &c. ubi Vales. ex *Aegatharcide* idem confirmat. *Robur* haud exiguum nostrae hypothesi addit, quod emblema sit ad regnum Syro-Macedonicum primo sensu adplicandum; & non *Aegyptiacum*. 1. Quod de Aegyptiis mox contrarium memoretur respectu populi Dei, vers. 32., 2. pericopa ad tempora Maccabaica, quibus Syrorum infestationes experti sunt Judaei, omnino pertineat, ut ex supra dictis liquet, 3. denique, quod hostes illi, Antiochus Epiphanes & Successores, emblemate *apri sylvestris*, ac *ferae agri* veniant. Ps. LXXX: 14. Sed ferae *arundinis* epitheton figurate quoque capi potest pro truce & terribili potestate bellica. Sic bellator Arabs de se & suis alibi praedicat, *nos sumus leones, qui in arundinetis recubamus*, h. e. qui lanceis & sagittis horrente exercitu sumus circumdati, quod a Cl. Schultens observatum est *d*. *Arundinem* quoque pro *sagitta* posuit Virgilius, quod a Junio jam notatum est; qui cum aliis *catervam arundiferam* exponit per *armatam sagittis*. Accedit, ἀποτεθηριωμένους adpellari ἀπηγριωμένους, ἀπὸ τῶν θρύων *junceis*, herbae agrestis, & in paludibus natae, genere; q. d. in junceam veluti & insensilem omnis boni naturam mutatos; ut exposuit, Vir summus, mihique amicissimus, Cl. Hemsterhuis in not. ad Timaeum Plat. Cl. Rhunkenii *e*.

§. LXXXVII. 2. Secundum epitheton est *coetus taurorum*, cum adlusione speciali, ut putem, ad tauros *Basanis*, quia

a De sacra poesi Hebr. prael. VI. p. 56. *b* H. p. I, l. III. c. 29. *c* l. XVIII: 7. *d* in MSS. *e* p. 33.

quia illi in primis hoc nomine noti ſunt in S. Script., & ſupra *Baſanis* facta fuerat mentio*; denique Ammonitarum, Moabitarum, & aliorum populorum Transjordanenſium, apta ſunt emblemata, quod hoc ipſo tempore quoque Maccabaico Judæis fuerint infeſtiſſimi, & protervos ſeſe præſtiterint: quare *feræ catervæ arundinis* recte ſubjunguntur. Radix אבר apud Arab. dicit *pungere*, rumpere *pungendo*, unde derivatum denotat *punctionem*, & *aculeatam* extremitatem, in ſpecie *germinis* & *pennæ* pullulantis; & אביר ſive *pennatum*, ſive *cornutum*, & ita *taurum*, hinc *robuſtum* audacem πρόμαχον; de quo ſæpe expoſui. 3. *Tertium* epitheton eſt *vitulorum populorum*, quo omnes reliqui populi hoſtiles in vicinia populi Judæi intelliguntur, minus quidem nunc potentes & robuſti, attamen inpinguati, laſcivi & petulantes, ut ſunt *vituli* majores & pingues, ad quos hic reſpicitur. Significari videntur Tyrii, Sidonii, Philiſtæi, Samaritani & Idumæi; divites, laſcivi, & erga populum *Dei* petulantes, eique variis modis inſultantes, & eum ſpoliantes, ejusque ſpoliis ſe ditantes, quare mox *contuſores argenti* adpellantur; ut ſtatim adparebit. Ceterum not. inſuper eſt, 1. vocem עמים *populorum* huic quidem epitheto *vitulorum* addi, ut de pereginis populis cogitaremus: quem uſum hic omnino habet, ut ex ſequente etiam *liquet*, ubi *populi* a Deo diſperſi memorantur, qui *præliis* delectantur; attamen pertinere quoque ad *feram catervam* arundinis, & *taurorum coetum*; adeoque ſignificare, eos omnes quærendos eſſe inter gentes, a civitate & religione Judæorum alienos. 2. Præf. ב in בעגלי, non eſſe *cum*, ut accipi ſolet, ſed *in*, & ad verbum גער *increpare* pertinere; quod cum ב quoque conſtrui ſolet, uti notum eſt; ſed ſenſu molliore, quam ſine ב. Denotat enim *perdere* ſine ב., ſed cum eo *reprimere*, & ſubjicere: de quo mox. Ex quo ratio diverſitatis ſtructuræ verbi גער eluceſcit.

§. LXXXVIII. *b.* Figuratis hisce epithetis duo ſubjunguntur magis propria, quibus hoſtilium populorum, modo

do depictorum, facinora describuntur; quando additur, *conculcatorem*, *contusorem argenti*, scilicet *increpa*; quippe a quo verbo æque, ac superiora, pendent; nec verti debent, *conculcantem*, vel substernentem, *frustis argenti*, acsi voces ברצי כסף cum מתרפס construendæ essent, ut Interpretes instituerunt; sed per se capienda sunt & vertenda, *conculcatorem*, *contusores argenti*, eadem structuræ varietate observata, quæ modo notata est, verbi גער cum & sine ב. Ex quo simul elucescit, *contusores argenti* respicere ad *vitulos*, & *conculcatorem* ad *catervam* feram, & *coetum* taurorum; quod & inde firmatur, quod *conculcator* in sing., *contusores* in plur. occurrat, quia *prius* ad *catervam* & *coetum*, posterius ad *vitulos* pertinet. Tendunt itaque hæc duo epitheta ad superiora illustranda, & eorum populorum facinora in lucem proferenda. Quæ hypothesis, sicut rationem dat aptissimam horum epithetorum additorum, cum alias *facinora* fuissent omissa, quod non deberet fieri: ita in verum eorum sensum nos ducet, quem Interpretes penetrare non potuerunt; ideo inprimis, quod epitheta hæc conjunxerint, מתרפס cum ברצי כסף construentes; unde nullus extundi potuit sensus tolerabilis. Sumamus, ut modo observavi, epitheta seorsim, & cum *increpare* construamus, eo *scopo* addita, ut facinora eorum, qui modo epithetis *figuratis erant depicti*, describerentur: omnia erunt quam facillima, & valde apta. 1. Occurrit מתרפס *conculcator* & *conturbator*, a rad. רפס & רפש eo sensu nota *a*. Forma vero Hitph. aliquid de ambiguo trahit, studio captato, ut mox patebit, dicitque, cum *conculcatorem* sese præstantem κατ' ἐξοχὴν sic dictum, quod in eo totus sit & continuo, qui satis notus est istius formæ usus emphaticus, *tum* se ipsum conculcantem, & exculcantem, seu conculcatione sua sese perdentem. Epitheton, sic absolute positum, est hominis, seu hominum societatis, seu regni, omnia conturbantis, jus & fas proculcantis, & alios crudeliter tractantis,

a Schultens ad Prov. VI: 3.

cis, necando, spoliando, in servitutem redigendo, & dissipando. Quemadmodum eadem ratione מהלך *grassator*, מכריע *conturbator*, saepe absolute occurrit in libro Prov. & alibi. Aptissimum est epitheton *feræ arundinis* ac *taurorum*, quibuscum omnino connecti debet, & in regnum Syro-Macedonicum inprimis quadrat, quale sese, sub Alex. M., & deinceps Antiocho Epiphane, & successoribus præstitit. Quo egregie facit, quod *quarta* bestia, Dan. VII: 7., regni istius emblema, quoque repræsentetur, tanquam reliqua *pedibus* רמסה *conculcans*, & de *birco* quoque, ejusdem regni imagine, dicatur c. VIII: 7. De quo plura dixi in Diss. ad vaticinia. Dan. emblematica: de Antiocho Epiphane & successoribus præterea expresse habeatur, Ps. LXXX: 14. eos, *instar apri sylvestris*, *conculcasse*, & *feræ agri depastos esse*, vineam Judaicam. Quæ huic epitheto, isti regno adplicito, illustrando sufficiunt. Sed reciprocus usus, cujus memini, in hoc regnum quoque aptissime quadrat, cum hisce conculcationibus aliorum, in primis Judæorum, ad quos hic respicitur, non tantum sibi contraxerit reatum, quo deletum est judicio Divino, sed sibi ipsum quoque intestinis discidiis & bellis perniciem adtulerit; uti prædictum erat Jes. XXIV: 17. ubi vid. Cl. Commentator, qui illud egregie demonstravit. Nec aliam fere sortem habuerunt reliqui populi hostiles, per *tauros* depicti, similium facinorum, licet minore emphasi, rei; ad quos hoc epitheton quoque extendi possit, licet proprie & directe *ad catervam illam feram* adplicari debeat.

§. LXXXIX. 2. Alterum epitheton est, ברצי כסף, *contusores* vel *avidos argenti*, ab eodem adhuc verbo *increpare* pendens, sed præf. ב habens, plane sicut modo habuimus in בעגלי *vitulos* populorum; ad quos itaque recte illud retulimus, ad eorum facinora delineanda. Interpretes רצי reddere solent *frusta*, a sing. רץ rad. רצץ *contudit*, *tundendo contrivit*, speciatim in *partes grossiores*, ut docuit Cl. Schultens [a]: sed

[a] Ad Har. cons. v. p. 146.

sed רצי pro *frustis* nusquam occurrit, & longe rectius *contusores*, seu *contritores*, vertitur; quo sensu *contusores argenti* recte adpellantur grassatores, & raptores opum ac divitiarum, qui aliorum opes violenter destruunt, & auferunt, sive sensu prægnante *contundere argentum* sit contundendo rapere argentum, sive opes aliorum simpliciter perdere, & violare, inque usum suum vertere. Ita Job. xx: 19. *quia concussit*, רצץ, *dereliquit pauperes*, *domum spoliavit*, *& non ædificavit eam.* Sed verbum רצי quoque derivari potest a רצה in conj Pih., ut שרי a שרה, & de *avaris* capi, qui pecuniæ, seu opibus, unice intenti sunt, & iis delectantur; ut רצי כסף sint qui opes habent gratas & jucundas, easque sectantur, & ambiunt, iis penitus *adfixi*. Radix enim רצה proprietatem habet in *adhærendo*, inde gratum habere & jucundum, sequi & amplecti; ut verbo notavit Cl. Schultens *a*. Utrumque apte convenit in lascivos, pingues, & protervos illos *vitulos*, modo memoratos, seu populos divitiis & luxuriæ inhiantes, & Judæos spoliantes, seu sese eorum opibus ditantes, quales fuerunt Tyrii, Philistæi, Idumæi & alii. De quibus hunc in modum loquitur Deus, Joel. IV: 5, 6. *Quia argentum meum atque aurum abstulistis, & pretiosissima mea quæque delubris* vel *palatiis vestris intulistis, filios Judæ, & Hierosolymæ vendidistis filiis Græcorum* &c. Idumæis quoque inputatur: quod *manus injecerint in opes Judæorum*, tempore calamitatis, Obadj. 13.

§. XC. β. Populos hostiles, per epitheta hæc depictos, petunt Judæi, jam liberati a persecutione Epiphanica, ut Deus *increpet*, partim delendo, partim a facinoribus inhibendo, & subjiciendo. Quod utrumque verbo גער, proprie *crepare*, *increpare*, est comprehensum, & *prius* quidem sine ב constructo, *posterius* cum ב; si vera sit Abenezræ, & ex eo Amamæ, observatio, illius ad Ps. IX: 6. hujus ad h. l. Quod sese nostro loco recte patitur adplicari, cum utraque constructio hic locum inveniat, non sine ratione, ut

a Ad Job. XXXIV: 9. & Har. conf. v. p. 87.

ut videtur; ſine ב enim connectitur cum *caterva feræ* & *tauris* ac *conculcatore*, ſed cum ב cum *vitulis* & *quaſſatoribus argenti.* Nec illud ab implemento adeo adhorret; Syro-Macedonicum enim regnum, cum populis infenſiſſimis Trans-jordan., eſt deſtructum; Tyrii, & Philiſtæi ſunt repreſſi, Samaritani & Idumæi Judæis ſubjecti. De Syro-Maced. vid. Diſſ. noſtræ ad Dan. vaticinia emblematica: de *Moabitis*, cum quibus Ammonitæ deinceps confuſi ſunt, qui communi nomine Arabum venerunt, vid. Jeſ. xxv: 10, 11., *triturabitur Moab ſubter ſe, ut conteritur palea in ſimeto* &c: ubi vid. Cl. Vitringa: de reliquis populis vid. Zach. ix. Obadj. verſ. 18. Joel. iv. Tſeph. ii. & alibi. Ceterum, cum liberati ab oppreſſione Epiphanica hic loquantur, precibusque introducantur petere, ut Deus hoſtiles populos *increpet*, obſervari velim, non de initio ſed progreſſu increpationis intelligi debere, ut *increpa*, ſit *increpare* perge, & increpando rem perfice; ſive increpa ulterius, & ad finem usque. Sicut verſ. 29. dixerant, *firma quod nobis molitus es*, ita, eo reſpicientes, hic dicunt, *increpa*, ſcilicet, ut firmetur & conſummetur molimen tuum in gratiam noſtram.

§. XCI. *b.* Sequitur ratio movens, qua petitionem urgent, his verbis ultimis verſ. 31. *tu, qui diſperſit populos*, qui *præliis delectantur.* Cum ſubita fiat perſonæ mutatio a *ſecunda* in *tertiam*, Interpretes, ad eam offendentes, varie inſtituerunt; ad ſtylum Script. & Oriental., imo & Gr- ac Lat., ſatis uſitatum, minus adtendentes, nec ellipſin, in ejusmodi mutationibus latentem, advertentes, quæ ſupplenda eſt, ut in verſione feci. Cujus varia exempla produxi ad Mal. iii: 9. *Diſperſit populos* &c. itaque idem eſt, ac *tu ille, qui*, diſperſit &c. Quod addunt orantes, ut Deum, quem adloquuntur dicentes, *increpa*, ad preces fuſas exaudiendas permoveant; ratione ducta a ſueta agendi ratione, quam Deus in gubernando mundo, in primis populo ſuo, hucusque tenuit, & variis ſpeciminibus, etiam

hic

hic memoratis, demonstravit; in eo sitam, quod populos, *belli* avidos, *disperserit*, & ventilando ad nihilum redegerit. Verba sunt generalia, & modum agendi, quem Deus tenere solet, exponunt; in specie ad populos superiorum temporum, qui populum Dei hostiliter invaserunt, a Deo dissipatos, respiciunt.

§. XCII. β. *Posterior* pars carminis, ad populos extraneos spectans, eorum conversionem ad Deum Israelis comprehendit, primum *anticipatam* & præluforiam in proselytis, ad Ecclesiam Israeliticam adgregandis, dein magis Spiritualem & plenam in regnorum orbis conversione ad regem Israelis, jam exaltatum in coelis, posteaquam vocem suam per orbem personare fecisset. Quæ *duæ* conversionis populorum periodi, se presse secuturæ, recte subjunguntur precibus pro status Ecclesiæ Israeliticæ, jam liberatæ, firmitate, & hostilium populorum subjugatione, *cum* ad preces urgendas, *tum* ad lætum consequens prosperi istius status repræsentandum, & fata populi ad consummationem reip. & Ecclesiæ Judaicæ usque pertexenda: qui Ps. hujus, ut supra dixi, scopus est. Sunt itaque duæ pericopæ, vers. 32—35., partes; quarum א. prior anticipatam & prælusoriam conversionem Gentium in specimine, ex nobilibus & fortibus ac rectis Aegyptiorum ac Cuschæorum producto, ad Deum Israelis, qui sedem habebat Hierosolymis, exhibet, vers. 32. his verbis: *venient clientes pudibundi* vel illis stipati, *ex mihi Aegypto*, *Cusch submissus*, vel recto-rigidus, *manibus suis ad Deum*, scilicet Hierosolymas, ad eum supplicandum & colendum. Cohærent enim, verbum *venire* & voces *ad Deum*; uti facile patet, licet minus observatum sit; cum nec *venire* alias haberet, quocum connectatur, nec etiam voces *ad Deum* haberent, quo referantur; non enim cum תריץ, quod vulgo volunt, conjungi possunt, ut mox patebit, cum verbum non sit, sed epitpheton Cuschi, uti חשמנים Aegyptiorum. *Epitheta*, ut ab iis incipiam, sunt singularia, nusquam alias in Script. occurrentia, & propterea

terea difficiliora explicitu, quæ tamen, lingua Arab. facem præferente, expediri possunt. Vocem חשמנים jam illustravit Hottingerus *a*, ex verbo חשם Arab. *multi famulitii fuit*, *multos habuit adseclas*; unde חשמנים, inserto נ epenthetico, forent magnates, domini multi famulitii, quod Aegyptiis & Cuschæis in primis convenit. Sed adfert radix quoque *pudoris* & *verecundiæ* potestatem; & derivatum æque *clientes*, familiares, famulos, ac *dominos* eorum denotat. Videtur vero præcipue prægravantem potentiam & autoritatem notare, quæ pudorem incutit, ac reverentiam, indeque ad *clientes* pudibundos & reverentes, nec non eorum *dominos* & patronos, reverenter habendos, transferri. Ambiguum itaque est, num *clientes pudibundi*, an magnates & patroni potentes sint intelligendi. Conjungamus eos hoc loco, & utrosque intelligamus, sed eos, sive dominos, sive clientes & famulos, hic sisti statuamus, qui pudibundi, submissi & reverentes, accederent ad Deum, ut eum venerentur & colant. Quæ ipsa ambiguitas, adeoque sensus amplitudo, in altero epitheto תריץ latet. Vulgo pro verbo habetur tert. foem. fut. verbi רוץ, proprie *quatere*, dein currere festinanter; in Hiph., ut hic, *currere* facere; ut sensus sit; Cusch *currere faciet manus suas ad Deum*, vel eas ad Deum protendendo in precibus, vel *munera* offerendo; ut manus sint pro *muneribus* manuum stylo Orientis. Nepos meus Cl. Verschuir *b* vertit: *currere faciunt manus* suas, & interpretatur, *agmina civium suorum* ad Deum una cum splendidis & magnificis donis. Forte simpliciter nihil aliud dicit ac *citissime current*, ut qui *manibus* potensis faciunt. Vid. Jos. IX: 19. Sed involvitur idea confugiendi ad Deum tanquam patronum: quod est *tendere* manum ad aliquem, Thren. V: 6. 1 Chron. XXIX: 24. 2 Chron. XXX: 8. Sed 1. phrasis est nimis insolens, *currere facere manus*, 2. ratio gen. foem. in תריץ vix dari potest sufficiens, 3. utique

a Smegm. Orient. p. 158. *b* Disp. Doctorali ad Hagg. II. p. 92.

que ficut modo de Aegyptiis, ita hic de Cuſchæis longe commodius cenſetur epitheton tradi, ſi eo flecti poſſit vocabulum. Quod non longe erit quærendum, cum formæ nominum per ח ab initio auctorum plures exſtent *a*, & radix חצן in lingua Arab. ſuperſit. Priore modo radix ſtatuenda erit ארץ, quæ inferioritatem & depreſſionem involvit, unde ארץ pro *terrà*: חרץ itaque, pro חארץ, erit ſubmiſſus, humilis, & phraſis, *ſubmiſſus manibus*, ſive *manus*, pro ſubjecto, & ſubmiſſo. Quo nihil eſt facilius, & in rem præſentem aptius. Sicut *clientes pudibundi ex Aegypto*, ita nunc *ſubmiſſi manibus* ex Cuſchæis recte memorantur, ad morales eorum qualitates pingendas, quibuscum venirent ad Deum. Sed ſi radix חצן admittatur, *recto-rigidum*, *libratum*, *manus* ſiſtet Cuſchum, & *partim* fortitudinem ac ſtrenuitatem ejus denotabit, *partim* juſtitiam ac æquitatem eorum, qui ad Deum ex Cuſchæis ſint acceſſuri. Radix enim ſignificat *firmum* & bene *compactum*; dein rectum & libratum. Quod utrumque huc recte quadrat, *alterum* reſpectu qualitatis *phyſicæ* Cuſchæorum in genere, *alterum* moralis, qua illi forent præditi, qui Deum Iſraelis colerent. *Phyſicæ* qualitatis Cuſchæorum quoque expreſſâ in loco ſimili fit mentio Jeſ. XLV: 14. *Sic dixit Jehova, labor Aegyptiorum, negotiatio Cuſchæorum, & Sabæorum,* אנשי מדה *virorum menſuræ* ſeu procerorum, & fortium, *ad te tranſibunt* &c.

§. XCIII. Significatur itaque his verbis, 1. ex *Aegyptiis* & *Cuſchæis*, ſive Arabiæ felicis incolis, & Aethyopibus infra Aegyptum, eo nomine venire ſolitis in Script., ut alibi diſputatur, ad Deum verum converſos, *venturos* eſſe ad locum cultus Dei, ut eum honorent & colant. *Venire* enim *ad Deum*, quæ ſecum eſſe conſtituenda modo obſervavi, plus dicit quam ſeſe *ad eum convertere* ſimpliciter, idololatriæ nuncio miſſo, licet illud includat; quod alio verbo בוא, vel ſimili, ſolet exprimi; cum hic אתה *venire*, facto itinere, occurrat: adeoque eos ad locum cultus Dei, Hieroſo-

a Vid. Simon de formis nom.

rosolymas, profecturos esse, indicatur; & *proselytos* futuros; qui non simpliciter Deum Hierosolymis *muneribus* honorarent, ut supra *de regibus* dictum erat, vers. 30., sed religionem Judaicam simul profiterentur. Quare 2. additur, eos tanquam *clientes* venturos esse, & *submissos* manibus, ac rectos & puros; quales cultores Deus requirit. Denique 3. qualiscunque conditionis esse accessuros, & *magnates*, ac *potentes fortesque* manibus, & eorum *clientes* ac *famulos*; qui manus submittunt aliis. Ex quibus manifestum est, proselytos Judæorum ex illis populis primo & directo sensu intelligi; sed eorum conversionem simul tanquam præludium conversionis populorum per orbem ad Deum in Christo, deinceps secuturæ, considerari; uti seq. evincunt. Concinunt & aliæ prophetiæ, a Cl. Vitringa *a* adductæ, qui de *implemento* etiam ibi egit, & consulendus est. *Aegyptiorum* & *Cuschæorum* vero expressa fit mentio, speciminis ergo, quia illi Judæis & olim, & hoc tempore, de quo hic agitur, fuerunt faventiores, opposite ad alios hostiles, supra memoratos, & felicibus illis populi Judæi temporibus plures dederunt proselytos, *Salomonis* nimirum, *Hizkiæ*, & *Maccabæorum*; quorum temporum lineæ in hoc Ps. ducuntur. De *Salomonis* tempore satis ex historia constat, habuit & ipse *filiam Pharaonis* in uxorem, & regina Sabæorum ad eum venit. Ad Hizkiæ tempora pertinet Ps. LXXXVII. De Maccabaicis temporibus plures exstant prophetiæ, a Cl. Comment. ad Jes. *b* productæ. Quare plura non addo.

§. XCIV. 2. *Posterior* pericopa, regnorum mundi conversionem ad Deum Israelis, jam in coelis versantem, & inde sese manifestantem, complexa, vers. 33-35., adhortationem eorum comprehendit ad Deum Israelis, in coelis nunc unice versantem, & inde sese manifestum facientem, laudandum & canticis celebrandum. In qua pericopa *a.* occurrit propositio, vers. 33 *β.* ejus deductio, vers. 34, 35. *α.* Propositio exhibet regnorum orbis terrarum excitationem

a ad Jes. XLV. 14. *b* l. c.

nem ad Deum glorificandum, verſ. 33. *Regna terræ cantate Deo, pſallite Domino. Selah!* Quæ verba nihil habent obſcuri. Tantum notetur, 1. emphaſis nominum *Dei*, & *Domini*, quibus Deus inſignitur etiam relate ad *regna terræ*, & ſignificatur, *tum* eum eſſe unicum & ſupremum orbis Deum & Dominum, cui omnia mundi regna ſunt ſubjecta, *tum* regna mundi eſſe æque Jehovæ, ac olim populum Israelis; ita ut eandem nunc habeant, quam antea Israel, rationem Deum laudandi. Quo ipſo præſupponitur, regna mundi omnia ſeſe ad Jehovam convertere debere, & converſura eſſe; ſicut ſub Meſſia contingeret; ſed ſucceſſive, usque ad finem ſeculorum; quod a Prophetis V. T. in genere ſolet repræſentari, acſi mox, Meſſia exaltato, locum haberet. De quo pluribus egi ad Dan. viſa emblematica.

§. XCV. β. In *propoſitionis* deductione, *a.* ratio & materia Deum laudandi exhibetur, verſ. 34. *b.* adhortatio, cum aliqua amplificatione, repetitur, verſ. 35. *a. Prius* his verbis, verſ. 34. *Adpactum ſe tenenti in coelis coelorum antiquorum: ecce dabit voce ſua vocem firmiſſimæ laudis.* h. e. Deum & Dominum omni modo celebrandi habetis per totum orbem juſtiſſimam rationem & abundantiſſimam materiam; quia ipſe nunc in ſupremo coelo, non ſicut antea in coelo inferiore, & ſupra terram in loco ſublimi, reſidet, ei plane adfixus, abſque ut in terra ſeſe Symbolice ſiſtat, ut olim, præſentem, adeoque omnium Deum & Dominum, qui in coelis eſt, exhibet: præterea de coelo *vocem* ſuam nunc & in poſterum proferet, quæ per vocem laudationis Dei reſonare debet, inſtar echo, ſeu vocis repercuſſæ in orbe. Hunc exiſtimaverim verum verborum eſſe conſpectum & ſenſum, quem Interpretes non penetrarunt, quod ad phraſes non recte adtenderunt, & earum emphaſin non perſpexerunt. Duo ſunt verſus membra, *alterum* in præſ., *alterum* in fut. Quorum *prius* Deum repræſentat in ſupremo coelo ſedentem adpactiſſime, & in perpetuum; oppoſite ad præcedentem Dei manifeſtationem in

inferioribus coeli partibus inter Judæos; ut tanquam totius orbis nunc Deus & Dominus, non Judæorum tantum, sed & gentium, describeretur, & inde *ratio* peteretur, quare regna mundi eum nunc celebrare debeant. Cohæret verbum לרכב cum præced. per ellipsin verbi *cantare*, quod repeti debet, ut sit: *psallite Domino*, psallite *adpacte sedenti in coelo supremo*, & propterea id facite, quia talem sese nunc præstat, secus ac olim in *coelis antiquis*. Utitur Spiritus, in poeta loquens, verbo רכב, non tam ad actuositatem & expeditionem bellicam Dei, tanquam imperatoris & ducis, depingendam, quam stabilem ejus mansionem significandam; secus ac olim, cum, loco suo relicto, expeditiones pro populo suo suscepit; *equitans* ex. gr. in *deserto*, uti vers. 5. habuimus. *In coelo insidere* hic dicitur, quatenus ibi adpactus hæret; nec sese inde amplius movet, aut Symbolice sese in terra præsentem sistit. Quod verbo רכב, vera sua emphasi sumto, est involutum. Proprie enim est, *pangere, adpingere*, & compactionem ac coagmentationem solidam denotat, unde מרכבה *currus*, q. compaginatio solida, ut Gr. ἅρμα ab ἄρω *apto, necto;* & ארכבה *genu* Dan. v. a solida compactione &c. *a*. Ipsa vero Dei sedes hic emphatice adpellatur, non coelum simpliciter, aut *coeli*, sed *coelum coelorum*, & quidem *antiquorum:* cujus ratio unice hic repetenda est a diversitate inhabitationis & conversationis Dei sub V. & N. T. Antea Deus censitus est in *coelis* versari, sive in *nubibus* equitans *super Cherub*, *& alis venti*, tanquam imperator, & vindex suorum, & inde pro populo suo militans per tonitrua quoque, fulgura, ac imbres & grandines, Ps. XVIII. Deut. XXXIII. 26. & alibi sæpe; sive in coelorum inferioribus partibus, aut terræ sublimioribus, symbolice habitans, ut super *Sinai* & *Tsione;* quod etiam *in alto* residere tunc dictum fuit: uti notum. Quo retulerim, ad antiquam scilicet habitationem, seu sedem Dei, epitheton קדם, quod *coelo* inferiori hic datur; cum dicitur, *in coelo coelorum* קדם *anti-*

a Vid. Rev. Kuypers Diss. Acad. ad V. T. p. 50.

antiquorum, non enim ad *coelum*, sed *coelos*, pertinet. *Coeli* vero *antiqui* non sunt, qui ante reliqua creationis opera fuerunt, multo minus, qui *durant* in perpetuum, quod ab usu vocis abhorret, dicit enim *longum olim*, & *aeternitatem* antegressam; sed qui *antiquitus* sedem Dei constituerunt; *qui* itaque ab *antiquo* fuerunt, & quibus Deus ab antiquo usus est tanquam quasi *curru* suo, aut *vehiculo*. Addi potest, *coelos* קדם adpellari posse, quod Deus inde solitus fuerit pro populo *bellare*; usurpatur enim radix etiam in re bellica, pro, *ante* omnes alios adgredi hostem, *ire prae illis* eum; ut Ps. LIX: 11. Quo sensu etiam, inter alia, censeri potest adpellari אלהי קדם *Deus anterioritatis*, Deut. XXXIV: 27. Ita olim; sed nunc Deus adpactus dicitur *in coelo coelorum anterioritatis*: adeoque supra coelos illos residens, longius a terra remotus, in loco itaque sublimissimo, purissimo, & summae gloriae ac tranquillitatis: in sede, quae respectu *coelorum* inferiorum est & ipsa, & dici potest, *coelum*. Plane quemadmodum, Eph. IV: 10. Christus legitur *adscendisse supra omnes coelos*: & Heb. VII: 26. *sublimior coelis factus*, & IV: 14., *pertransiisse coelos*. Gr. & Lat. poetae ὄλυμπον *olympum* adpellant, & pro stabili Deorum sede, a *coelo* diversa, habent a. Respicitur praeterea ad superiorem Domini exaltati descriptionem, vers. 18, 19., ubi etiam *currus* Dei fuerunt memorati, in quorum medio Dominus erat, sicut hic *currui* quasi insidere in coelo dicitur, & quod ibi *Sinai* in *Sancto*, illud hic in *coelo coelorum* est, ut coeli sint in supremum coelum, respectu inhabitationis Dei, mutati.

§. XCVI. *Posterius*, verbo fut. temporis expressum, habet, *ecce dabit voce sua vocem fundatissimae laudis*, secus, nimirum, ac olim in coelis anterioritatis versatus, quando terribili edita voce metum incussit, & voces, metus ac tremoris plenas, populo extorsit, adeo ut deprecatus fuerit *vocis* Dei repetitam auditionem, ipso Mose intremente,

a Vid. la Cerda ad Virg. Aen. x. p. 409. 424.

Heb. XII: 19.- ad montem Sinai. Quo hic directe putem respici; ita ut terribili isti voci Dei opponatur jucunda hæc & salutaris, quæ longe aliam in hominibus produceret vocem, laudis nim. & celebrationis lætæ ac jucundæ, nec inter Judæos tantum, verum in primis quaquaversum in orbe, & inter regna mundi. Quæ cum mirabilis plane foret scena, qua Deus de coelo supremo ederet vocem, quæ ora totius orbis in cantica laudis resolveret, præmittitur vocula הן *ecce*; quæ nos manifeste admonet, ut de longe alia *vocis* Dei prolatione cogitaremus, quam antea unquam factum fuerat. Subjungitur etiam apte præcedenti membro, quo Dominus in supremo coelo versatus describitur; cum *vox* illa Dei tunc demum audiretur, & ipsa *vox* definiretur, tanquam *coelestis* plane & *beata;* qualis convenit coelo supremo, sedi beatitatis: denique in fut. *dabit*, quod exaltationem Domini sequeretur, & continuaret per omnia secula ad finem mundi usque. Ipsa vero verba *duo* continent; unum, Deum e coelo supremo editurum *vocem suam*, *alterum*, per eam ora hominum esse in voces laudis resolvenda, quæ tanquam *echo* ex voce Dei orirentur. Hic enim sensus est verborum, *dabit voce sua vocem laudis*, quem Interpretes, qui hic varie instituunt, non perceperunt: licet voces eum sponte sua proferant: uti quisque admonitus facile intelligit. Phrasis enim, *voce sua dare vocem*, alium ferre nequit sensum, hunc aptissime fundit; quem seq. adhuc confirmant, cum mox sequatur adhortatio ad *Deo laudem dandam*, seu ad vocem eam edendam, quam Deus voce sua *dederat*, aut dandi occasionem & materiam præbuerat. Deum *vocem suam* daturum non expresse quidem habetur, sed clare satis indicatur, phrasi, *dabit voce sua vocem*, manifeste involutum; adeo ut sermo, concise expressus, plene sit: *dabit vocem suam*, & *voce sua* dabit *vocem laudis*. *Vox Dei* itaque est, ut paucis absolvam, vox euangelica, Divina, & coelestis, qualis Domino in coelum evecto, & coelo, tanquam beatitatis & sanctitatis purissi-

mæ

mæ ſedi, unice convenit. Quæ *vocis* & *ſermonis* Dei, vocis coeleſtis & ſalutaris ac beatæ, nomine notiſſima eſt in Script. *Vox* denique Dei eſt, quæ regna terræ ad Deo canendum excitavit, ut verſ. 33. habuimus, vel, ut hic habetur, *vocem laudis* produceret, qua *voci Dei* tanquam echo reſponderent incolæ terræ. Quo verba tendunt, *dabit voce ſua vocem laudis*, ſc. ab incolis terræ proferendam; quam Deus *dare* dicitur, cum ejus materiam ſuppeditat voce ſua, & homines quoque ad eam edendam extus & intus, Verbo & Spiritu ſuo, utroque ex Deo orto, & voce ac halitu Dei, movet. Quo nihil eſt facilius. Vox Hebr. עז itaque hic, ut ſæpe alias, & mox verſ. ſeq., *laudem* denotat fundatiſſimam & firmiſſimam, nec non *gloriam illibatam* ac excellentem, a primigenia *roboris invicti* poteſtate. Conf. Ex. xv: 2. 1 Chron. xvi: 27. Jeſ. xiii: 2. Pſ. viii: 6. lxii: 8. & alibi. Concludamus verbis Pſ. viii: 2, 3. in rem præſentem egregiis; *Jehova Domine noſter! quam magnificum eſt nomen tuum per totam terram, cujus domicilium Majeſtatis tuæ fixum ſuper coelos* (*in coelo* itaque, ut hic, *coelorum*) *ex ore parvulorum*, & *lactentium fundaſti robur*, עז, ſeu fundatiſſimam laudem & gloriam.

§. XCVII. *b. Repetitio* adhortationis, cum aliqua amplificatione, aptiſſime, ut facile cernitur, ſubjuncta, ita ſonat, verſ. 35. *Date robur*, vel laudem & gloriam, *Deo excelſo Israelis, cujus excellentia & robur in ſubtiliore æthere.* Cum modo dixiſſent qui hic loquuntur, Deum dediſſe voce ſua *vocem laudis*, recte repetunt adhortationem, qua regna mundi excitant, ad hanc *vocem laudis*, quam Deus dederat, vel cujus occaſionem & materiam præbuerat, Deo reddendam. Dirigitur itaque ſermo ad *regna mundi*, & adhortatio ſuperior repetitur; cum dicitur, *date robur*, ſeu laudem & gloriam, uti modo: *cantate* & *pſallite*: quod idem eſt. Repetitur quoque deſcriptio Dei laudandi, quum Deus repræſentatur tanquam *Dominus Israelis*, *cujus excellentia & robur eſt in ſubtiliſſimo æthere.* Sic enim voces ca-

 pien-

piendæ sunt, & intelligendæ. Phrasis itaque על ישראל cohæret cum Deo, ut recte Chald., & supremum Israelis Dominum excelsissimum denotat: sicut על subinde sumitur, ut & *excelsum* designet, & *Dominum* ac protectorem. Ita pro *excelso* sublimi sumitur, 2 Sam. XXIII: 1. Hos. VII: 16. XI: 7. pro Domino & præposito, Jes. XIV: 12. *a*, denique pro *defensore*, Zach. XII: 2. Ita hoc loco omnes illos significatus conjungere licet, ut על ישראל sit sublimis Israelis, simul ejus Dominus & protector: quemadmodum & forte Zach. XII: 1. *sententia gravis verbum Jehovæ* על ישראל *excelsi & protectoris* Israelis. Respondet quoque nomen עליון, quo Deus insignitur in Script. Ceterum *excelsus Israelis*, titulo hac in latitudine sumto, hic adpellatur Deus, a regnis terræ celebrandus, 1. respectu *Jacobi*, patriarchæ, cui sese præstiterat *Goelem*, & redemtorem ab omni malo. Gen. XLVIII: 16. per quem *benedictio*, Abrahamo promissa, ad posteros ejus, ac ipsas Gentes, in semine ejus benedicendas, devoluta est. 2. respectu *Israelitarum*, Jacobi posterorum, quos tuitus est, defendit, & valde extulit, Jes. LXIII: 9. & alibi sæpe, 3. denique Ecclesiæ Christianæ, ex Israele primum *collectæ*, dein *Spiritualis* & veri Israelis, etiam ex Gentibus congregati, factæ; quare nomine *Israelis* passim apud Prophetas venit; & *Israel Dei* adpellatur, Gal. VI: 16.

§. XCVIII. Ultimæ voces, *excellentia ejus & laus ejus*, vel robur, in *subtilissimo æthere*, aliquid habent ambigui, in relat. *ejus* latentis, quod & ad *Israelem*, & ad *Deum* referri potest. *Priore* ratione vertendæ voces sunt, date gloriam Deo, excelso Israelis patrono, *excellentiæ ejus & robori ejus in summo æthere*, adeo ut epitheton Dei contineant respectu Israelis, *cujus excellentia* & *robur* diceretur Deus *in æthere*; qualem sese antea Israeli, proprie dicto, præstitit, & nunc sub N. T. *Israeli* secundum Spiritum, seu Ecclesiæ Christi. Quam interpretationem commendat, 1. struc-

a Vid. Vitringa ad l. c.

1. structura vocum, quæ eo sponte tendit; absque ut aliqua opus sit ellipsi. 2. Locus similis, ad quem hic forte respicitur, Deut. XXXIII: 26. ubi Deus dicitur *coelos* equitare *in auxilium* Israelis, *& in excellentiam ejus ætherem.* 3. Vox שחקים, quæ non solet supremum coelum, sed *ætherem*, aut coelum *æthereum* significare: qua manu quasi primo sensu ducimur ad Israelem, litteraliter dictum, pro quo Deus ex æthere & nubibus pugnavit, cum nunc sub N. T. insideat *coelum* supremum; ut vers. 34. habuimus. Pertinent itaque verba, hoc adsumto, primo sensu ad Israelem, & excelsum ejus patronum adcuratius describunt; sed *secundo* sensu ad Israelem Spiritualem, cujus excellentia quoque est & *robur in purissimo æthere*, pro supremo coelo sumto, sensu latiore. Vox enim שחק a radice, quæ proprie dicit *subtilius trivit*, & adtenuavit in pulverem minutissimum, ut docuit Cl. Schultens *a*, inde ad *subtiliorem aethera* transfertur, & a עבים, quæ vox *spissas nubes* denotat, distinguitur. Deum vero optimo sensu adpellari *excellentiam* & *robur* populi sui, quatenus excelsus ejus est, gloriosus ac potentissimus, rex & patronus, non opus est, ut exponam aut demonstrem. Sed relat. *ejus*, quoque ad Deum referri potest, per ellipsin frequentissimam אשר, ut sit, *Deo excelso Israelis, cujus est excellentia & robur in subtilissimo aethere;* seu coelo supremo. Quemadmodum Ps. VIII: 2. *Jehova, Domine noster, quàm magnificum est nomen tuum per totam terram, cujus domicilium Majestatis tuae fixum super coelos.* Ubi vid. comm. noster. Repetitur itaque, cum ipsa adhortatione, epitheton Dei, vers. 34. memoratum, tanquam ratio & materia laudationis Dei. Uterque sensus conjungi poterit, & ambiguitas studio censeri captata; ut sæpe alias.

§. XCIX. III. Conclusio Ps., quæ superiorum recapitulationem & laudationem Dei continet, a poeta ipso subjuncta, ita habet, vers. 36. sermone ad Deum verso. *Verendus tu, o Deus! e sanctuariis tuis, Deus Israelis tu ipse* idem, *dans*

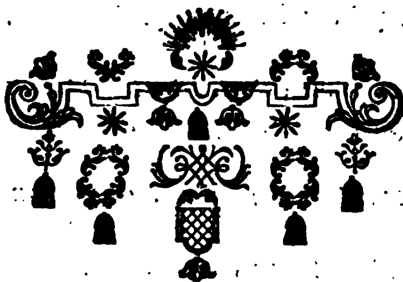
a ad Prov. XXIII: 30.

dans robur & compactiones solidas ac plenas *populo. Benedictus Deus!* Verba sunt poetæ, Ps. concludentis, quibus, Deum adlocutus, ex superiorum operum in gratiam populi sui consideratione, ipsum celebrat, tanquam *verendum*, summa Majestate, potentia & gloria, fulgentem, & omnibus reverentiam incutientem, seseque talem manifestantem *e sanctuariis* suis, sive in terra, ut inter Israelitas proprie dictos, sive in coelo, ut sub N. T., quique Deum Israelis sese præstat semper *eundem* & invariabilem *populo*, κατ' ἐξοχὴν sic dicto, Israeli veteri & novo, dantem *robur*, & *solidas* ac *copiosas compactiones;* in eo roborando, multiplicando, ditando, & consummando; adeoque dignum, cui accinatur in perpetuum, *benedictus sit Deus*. Quibus verum verborum conspectum & amplitudinem exposui, adeo ut uno alterove defungi possim observato. 1. *Primum* est, continuum instituí ad Deum adloquium, secus ac vulgo putatur. Personam enim subito mutari, communiter censetur, adeo ut in principio sermo ad Deum flectatur, sed mox de Deo fiat. Quod non necesse est, & nimis videtur desultorium, in seq. vero æque *tu* suppleri potest, ac in primo membro, ubi illud fieri debet, si adloquium ad Deum continuet, uti passim admittitur. Audiendi enim non sunt, qui in primo quoque membro *Israelem* supplent. *Sanctuaria* enim longe rectius *Dei*, ac Israelis, dicuntur, &, ad Israelem dirigi sermonem, nullo patet indicio. 2. Cum in superioribus mentio fuerit facta *duplicis* Dei sedis, & in montibus Sinai ac Tsionis, & in coelo; numerus plur. *sanctuariorum* Dei verum suum significatum retinere debet, nec de *sanctuario* per excellentiam intelligi: ut facile patet. 3. Voces, *Deus Israelis ipse*, secum sunt construendæ, & per ellipsin pronominis אתה *tu* supplendæ: duplicem vero fundunt sensum, Deum scilicet *Israelis* eum esse, simul semper eundem & invariabilem, *cum* Veteris, *tum* Novi Israelis. Quam potestatem etiam alibi habet הוא *a*, uti Ps. CII: 28.

a Vid. ad Ps. XLIV: 3.

28. Denotat etiam excellentem, magnum & illustrem, ut Jer. XLIX: 12., & pro epitheto Dei sumitur *a*. 4. Vox תועצמות est amplissimæ significationis, qua non *robur* tantum, sed & *copiam* ac consummationem denotat, a propria *ossis* potestate, unde ad *robur* & *multitudinem* transiit; ut probavit Bootius *b*. Denique magnum, pretiosum, dicit, Ps. CXXXV: 10. *c*. nec non *consummationem*, a numero solidato & pleno, forte, quod *os* fuerit adhibitum in summis computandis, uti idem *d*, conjicit. Quæ omnia hic conjungi possunt. Denique 5. vox לעם absolute & cum ה emphat. dicit *populum* Dei eximium, Spiritualem æque ac *carnalem*; cujus utriusque fata læta in hoc Ps. fuerunt celebrata.

a Vid. ad Ps. XVIII: 32. *b* Animadv. s. l. IV: c. 11.
c Vid. Schultens ad Ps. CXXXIX: 17. *d* ad Job. XXI: 23.

PSALM. LXIX.

1. *Præfecto super schaschannim, Davidis.*
2. *Serva me, Deus! quia supervenerunt aquæ usque ad animam.*
3. *Immersus sum in lutum vehementer æstuans, nec locus standi est, intravi profunda aquarum, & fluxus inundat me.*
4. *Hiasco in clamare meo, adustum est guttur meum, consumti sunt oculi mei; patienter exspectans sum Deum meum.*
5. *Spissi sunt præ capillis capitis mei osores mei frustra, firmiter compacti sunt præ cincinnis meis hostes mei falso: quod non rapui tunc, restituam nunc.*
6. *Deus! tu nosti crassam meam stultitiam, nec reatus mei te latent.*
7. *Ne pudefiant in me exspectantes te, Domine Jehova exercituum! ne ignominia frangantur in me quærentes te, Deus Israelis!*
8. *Quia propter te tuli approbrium, obtexit contumelia faciem meam.*
9. *Fastiditus fui fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ.*
10. *Quia*, vel *quamvis, zelus domus tuæ me consumsit, &*, vel *attamen, opprobria Te probro adficientium ceciderunt super me.*
11. *Et compressi in jejunio animam meam, fuitque mihi opprobrio.*
12. *Et dedi vestimentum meum saccum, & factus sum ipsis proverbium.*

13. *Ex-*

13. *Exspatiantur in me sedentes in porta, etiam modulationibus potatores siceræ*, vel *modulationes sum potatoribus sicerae.*

14. *Et*, vel *at, ego, precatio mea ad Te, Jehova! tempore complacentiae, o Deus! in spissitate beneficentiae tuae responde mihi, in firmitate salutis tuae.*

15. *Extrahe me e luto aestuante, & ne immergas*, vel *immersus* peream, *vindicatus liberer ab osoribus meis, & e profundis aquarum.*

16. *Ne inundent me fluctus aquarum, & ne absorbeat me aestuatio vehemens, & ne circumvinciat super me puteus os suum.*

17. *Responde mihi, Jehova! quia uberrima est benignitas tua, secundum multitudinem misericordiarum tuarum respice me.*

18. *Et ne velo faciem tuam obtegas a servo tuo; quia arctum mihi, festina responde mihi.*

19. *Adpropinqua ad animam meam, libera eam, propter hostes meos redime me.*

20. *Tu nosti opprobrium meum radens, perplexum meum pudorem, & calumniam meam frangentem: coram te sunt hostes mei coarctantes.*

21. *Opprobrium fregit cor meum, & animi pendeo. Et exspectabam condolere, sed nihil simile; & consolatores, sed non inveni.*

22. *Et*, vel *quin, dederunt in cibum meum amarissimam herbam, & ad sitim meam potarunt me aceto.*

23. *Sit*, eritque, *mensa ipsorum coram ipsis in laqueum, & ipsissimæ paces*, seu *id quod ad paces, in tendiculam.*

24. *Stricti obtenebrentur oculi ipsorum, ne videant, & lumbos eorum jugiter flexos & vulsos redde.*

25. *Effunde super ipsos spumantem tuam iram, & æstus nasi tui se adnectat iis hostiliter.*

 26. *Sit*

26. *Sit arx ipsorum siderata, in tentoriis eorum ne sit habitator.*

27. *Quia* sicut *quem tu percussisti persequuntur*, vel, *quia tu percussisti qui persequuntur, & ad luridum vulnus profanatorum tuorum adnumerabunt.*

28. *Da iniquitatem super iniquitatem eorum, & ne veniant in tuam justitiam.*

29. *Deleantur e libro vitarum, & cum justis ne scribantur.*

30. *Et*, vel *at*, *ego depressus & lurens; salus tua, o Deus! exaltaverit me.*

31. *Laudabo nomen Dei cantico, & magnificabo ipsum confessione*, seu *protensa celebratione.*

32. *Et placebit*, vel *suavis odoris erit, Jebovæ, præ bove, juvenco cornificante, ungulas dividente.*

33. *Viderunt mansueti lætabuntur, quærentes Dei, etiam vivat cor vestrum.*

34. *Quia audit pauperes Jebova, & vinctos suos non spernit.*

35. *Laudent ipsum coeli & terra, maria & quicquid se in iis vibrat.*

36. *Quia Deus servabit Tsionem, & ædificabit urbes Judæ, & habitabunt ibi, & hæreditabunt eam.*

37. *Et posteritas servorum ejus cretam tenebunt eam, & amantes nominis ejus tentoria figent in ea.*

PROLEGOMENA.

§. I.

Argumentum præclari & utilissimi hujus Ps. est, Viri illustris, *servi* Dei titulo conspicui, in quem piorum oculi erant defixi, tanquam publicum fructus pietatis exemplum,

plum, ex cujus ſorte infelice confuſionem, & felice conſolationem ac ſpem ſuam, concipiebant, ſimul *pietate* in Deum præditi ſingulari, ita ut *zelus domus Dei ipſum conſumſerit*, innocentis præterea & probi coram hominibus, licet ab omni peccato non puri, ſed Deo reatu ſuo obſtricti; nunc in ſummam ac deſperabundam, ſimul probroſam valde, calamitatem per hoſtes & oſores, quorum ingens erat multitudo, conjecti, & ab iis in eo ſtatu illuſi, ac probris lacerati, tanquam eſſet hypocrita, & ſceleratus, ab ipſis amicis & arcta conſuetudine conjunctis deſerti, & contemti; denique gravi adfecti per hanc adflictionem triſtitia, & de ſorte ſua dubii, vel anxii; talis, inquam, viri, in eo ſtatu poſiti, *oratio* ad Deum, qua 1. miſerabilem ſuam conditionem, modo in genere expoſitam, vivis depingit coloribus, 2. citam ſuam liberationem, additis rationibus moventibus, inplorat, 3. hoſtium inpiorum & obſtinatorum exemplarem poenam ad eorum deſtructionem ſupplex poſtulat, ad vias Dei, quibus perſecutores publice ſolet percutere, & e medio tollere, provocans; 4. denique conſequentia, Deo glorioſa, piis ſalutaria, & Tſioni ac Judæ proſpera, inde oritura, recenſet.

§. *II.* Cujus argumenti ut uberior & clarior ſit intellectus, *perſonæ loquentis*, *ejusque* ſtatus & adfectionum, *criteria*, in Pſ. obvia, in lucem proferam. 1. *Primus* character, ad perſonæ dignitatem & excellentiam pertinens, habet; eam non eſſe vulgarem, ſed publicam, ſingularem, & in medio populi eminentiſſimam. Cujus indicium in eo eſt, quod *ſervus* Dei κατ' ἐξοχὴν adpelletur, verſ. 18. quodque ab ejus ſorte ſuſpenſa ſit vel confuſio, vel conſolatio juſtorum ac Dei ſtudioſorum, verſ. 7 & 34, præterea ejus perſecutio, & inſultatio graviſſimi judicii reatum mereatur; ut ex imprecatione hoſtium ac perſecutorum patet, verſ. 23--, denique, quod Tſionis ſalus cum perſonæ hujus liberatione eſſet conjuncta, verſ. 36, 37. 2. *Secundus*, ad qualitates ejus morales, & vitam, quam duxerat, ſpectans,

tus, habet α. eam fuisse *pietate* erga Deum valde illustrem, & præclara ejus dedisse specimina in *domo Dei*, ejusque cultu, reformando & exornando, jejuniis, precibus, aliisque devotionis religiosæ exercitiis, verſ. 10—12., adeo ut piis fuerit ante oculos versata tanquam pietatis præclarum exemplum, verſ. 3., & impiorum suscitaverit invidiam, eorumque calumnias produxerit, verſ. 9. &c. β. præterea coram hominibus *innocentem*, *probam*, & a criminibus, ipsi impactis, & quare odio habebatur, puram: verſ. 5. γ. nec tamen coram Deo plane innocentem, quin reatu ipsi obstrictam, sive proprio, sive alieno, & ipsi imputato, verſ. 8. De quo suo loco disquiram. 3. *Tertius*, ad statum ejus externum, in quo nunc versabatur, respiciens, fert, eam α. gravissima, quin desperabunda, & probrosa admodum calamitate, ad violentam necem tendente, fuisse oppressam, verſ. 1–4., nec non verſ. 15 &c. β. ab hostibus & invidis popularibus, non extraneis, profecta, & per probra ac contumelias adgravata: verſ. 5, 8. & seq. 15, 20. & seq. γ. quæ ipsa conspectum præbebat judicii Divini, ipsi incumbentis; quod verſ. 6. innuitur, & ex contumeliosa ejus exprobratione verſ. 10— elucescit: num vero ipsis verbis directe exprimatur verſ. 27., quod vulgo putatur, postea suo loco disputabo. 4. *Quartus* character, habitum & statum animi in mediis hisce adflictionibus repræsentans, habet, eam fuisse summa tristitia, & solicitudine anxia super eventu, adfectam, consolatione non tantum ab aliis non erectam, sed contra ab ipsis amicis intimis desertam, verſ. 9., & ab aliis insultatam, verſ. 21, 22. attamen in præsentia majore animatam fiducia, ita ut hostium destructionem, & sui liberationem, in solatium piorum, ac Tsionis salutem, animo anticipaverit, & futuram esse præviderit. Quo tota pericopa, verſ. 23., ad finem, manifeste tendit. 5. *Quintus* & ultimus character, ad autores, vel fautores, calamitatis pertinens, eos ob oculos sistit, α. ingentem numerum facientes, verſ. 5. β. populares, etiam

etiam aliquos amicos intimos, verſ. 9. γ. pietatis & devotionis oſores, & irriſores, verſ. 10—. δ. dignitate & potentia illuſtres, verſ. 13, 26. ε. denique laute & luxurioſe degentes, verſ. 13, 23—.

§. III. Videamus de *tempore* & *occaſione* Pſ. Licet non David, ſed Meſſias de ſe loquens hic introducatur, quæ communior eſt hypotheſis, de qua mox accuratius disputabo; cum tamen David ſit ejus autor, & nusquam directe indicet, ſe aliam ſiſtere perſonam loquentem, ſed ubique prima utatur perſona, dubium non eſt, quin ad ſe, ſtatumque ſuum, continuo alludat, & ſui quoque rationem haberi velit, adeoque exiliore & umbratico ſenſu de ſe quoque loquatur; *occaſionem* Pſ. in Davidis ſtatu eſſe quærendam, dubium mihi non eſt; maxime, cum hic illic aliquid fuerit inſertum, quod Davidis perſonæ rectius convenit. Quo in ſtatu vero fuerit, quando ad hoc canticum componendum excitatus eſt, ex *characteribus*, modo in medium adlatis, judicari debet; cum inſcriptio Pſ. de eo nihil habeat. Duo vero *tempora* hic tantum in cenſum venire queunt, ut facile perſpicitur, alterum infeſtationis *Sauli*, alterum *Abſolomi*. In quod utrumque licet characteres, modo educti, maximam partem recte quadrent, adeo ut difficilis videatur electio; nonnulla tamen ſeſe hic offerunt, quæ *poſteriorem* calamitatem definiunt: quæ ſtrictim exhibebo. 1. *Primum* eſt, quod verſ. 5. in phraſi, *quod non rapui tunc, nunc reſtituam*, ſic enim verba vertenda ſunt, reſpicere videatur ad regnum e domo Sauli ad ipſum translatum, quod calumnioſe traducebatur, tanquam a Davide raptum, cujus facinoris nunc poenas luere debeat, regnumque ſibi eripi viſurus. Quæ ipſiſſima fuit calumnia Simei in Davidem, coram Abſolomo fugientem. 2 Sam. XVI: 8. 2. *Secundum* eſt, quod confeſſio *ſtultitiæ & reatus ſui*, quæ calumniæ mox ſubjungitur, verſ. 6. eo quoque tendere videatur, ut præſens calamitas, tanquam peccatorum ſuorum conſequens, adeoque judicio Dei in ſe, ex parte adſcribenda, conſideranda ſit. Quod in poſteri-

erius exſilium recte, minus in prius, quadrat: Conf. Pſ. XVIII: 21— & alibi. 3. *Tertium* ſuppeditat commemoratio *flagrantis ſtudii in domum Dei*, quo ſe celebrem reddiderat, verſ. 10. Quod utique longe rectius in tempora ante Abſolomi, quam Sauli, perſecutionem, convenit: uti facile cernitur. 4. *Quartum* eſt, quod tempore adflictionis poſterioris majore quoque emphaſi dicere potuerit, ſe *fratribus* & *filiis matris ſuæ* fuiſſe *peregrinum*, verſ. 8. cum ab ipſo filio fuerit ad necem quæſitus, & ab ipſa tribu Juda, ſeu tribulibus ſuis, ex eadem matre progenitrice ſecum natis, deſertus; tempore vero Sauli domus Patris, & fratres ſe ipſi adjunxerint. Conf. 2 Sam. XVI: 11., & XV: 12., ubi Achitophel, & ipſe e tribu Juda, cujus erat urbs Gilon, Joſ. XV: 51., intimus Davidis amicus, partes Abſolomi ſectatus legitur. Denique tribules Judæ, Davidem reducturi, diſerte fatentur, ſe *regi* eſſe reliquis *propinquiores*, 2 Sam. XIX: 43., ipſe David, ut eos excitaret ad ſe ante omnes reducendum, adpellat eos *fratres ſuos*, *de oſſe & carne ſua*, ib. verſ. 13., plane ut noſtro loco, *fratres* & *filios matris ſuæ*. 5. *Quintum* eſt, quod *animam* ſuam confiteatur eſſe *fractam* per opprobria, quæ patiebatur, ſeque *animi pendere*, de felici eventu anxium, verſ. 21. uti verba capienda ſunt: quod etiam majore emphaſi tempore Abſolomi expertus eſt in principio, uti liquet ex 2 Sam. XVI: 12. XV: 26. 6. *Sextum* exhibet prius membrum, verſ. 27. ſi vertatur, *tu es qui percuſſiſti eos qui perſecuti ſunt*, de quo ſuo loco; cum manifeſte reſpiciat ad perſecutores præcedentes a Deo punitos, Saulum, ejusque domum & ſocios; quo imprecationem recte urget, ut fecit Pſ. III: 8. in ſimili ode. 7. Denique, ſi ultima pericopa non ſit recentioris temporis, poſtea a Judæis in libertatem ex graviſſima calamitate adſertis, addita, de quo ſuo loco videbo, mentio *Tſionis*, verſ. 36., indicium præbet temporis poſt Saulum, quum David in Tſionis poſſeſſionem jam eſſet inmiſſus. Quæ ratio ſola movit Rev. Foord, ut poſtea vidi, ad hoc ipſum tempus Pſalmo adſignandum.

IV.

§. IV. Hæc criteria faciunt, ut in eam inclinem sententiam, Ps. tempore adflictionis Absolomicæ esse compositum: cui non obstat, quod tam desperata tunc non videatur fuisse Davidis conditio, qualis hic depingitur, nec tam terribilis inprecatio, qualis occurrit, vers. 23., a Davide proferenda in Absolomum, & ejus socios: *cum* quod calamitatis descriptio ad initium fugæ ejus coram Absolomo respiciat, quando omnia videbantur desperata, & David animo esset fractus, ut mox dicam; inprecatio vero sit prophetico magis Spiritui, quam sedato ejus animo, adscribenda: *tum* inprimis; quod non tam se, quam Messiam per Spiritum propheticum depinxerit, & hostium ejus miseram sortem delineaverit: unde repetendum est, quod colores sint fortiores, quam fuissent, si de se tantum fuisse locutus. De quo postea.

§. V. *Tempus* itaque adflictionis sub Absolomo huic Ps. adsignandum esse censeo, quod aptissimam præbebat *occasionem* sese in hanc orationem effundendi, sive ad Davidem, sive ad Messiam referatur; cum a statu suo facile ad Messiæ statum repræsentandum potuerit excitari; quemadmodum, Ps. XL, nec non CIX. ac aliis in Ps. factum est; *cum* quod typum Messiæ in eo statu gesserit, *tum* quod ex illa meditatione ingens solatium carpere posset, maxime cum passio Messiæ sit omnis spei & salutis, etiam Davidis ac veterum fidelium sub V. T., fundamentum; uti constat. Sed illud in specie *tempus*, quo adflictio ad summum venerat, & in melius vergere incipiebat, ac David animosior factus erat, in censum venire, autumaverim, ita ut calamitatis, & adfectionis animi ejus, descriptio respiciat ad tempus paulo præcedens, qua ob oculos posuit, in quantam miseriam & tristitiam fuerit conjectus, unde nunc respirare incipiebat, cum Ps. composuit; adeo ut hostium destructionem, & gloriosam suam liberationem, cum ejus consequentibus lætis, mente anticipaverit. Pericopa utique, vers. 23. incipiens, talem animum spirat, non jam amplius fractum

tum & anxium, sed spe & fiducia plenum: ut facile patet, & suo loco exponam.

§. VI. Ex dictis cum de *scopo* & *usu* Ps. facile constet, paucis potero defungi. *Scopus* enim est, ut facile colligitur, 1. salutarem illam & summi momenti *doctrinam* inculcare, *cum* generalem illam, de justitia & gratia Dei, in improbis persecutoribus piorum severe puniendis, & piis adflictis tutandis ac eripiendis, *tum* specialem de Messiæ passionibus, ac glorioso earum eventu, spei quoque Veterum, ac omnis liberationis & salutis, fundamentum. 2. pios *partim* instruere & docere, eos in gravissima sæpe incidere pericula, & acerbas subire debere improborum vexationes, ne inde colligant, se Deo minus esse amatos, aut de pietatis studio quid remittant, *partim* consolari spe liberationis, quam Deus, cum res ad summum venit, concedere solet; *partim* formulam querelarum & precum in eo statu fundendarum in manus tradere, prudenter tamen utendam; ne sibi, quod prophetis ecstaticis, licitum esse putent, hostes suos qualescunque diris carminibus petere. De quo plura dicam ad Ps. CIX. Denique 3. *impios* a piis vexandis absterrere, judicio Divino ipsis ob oculos posito, in specie respectu Messiæ; quem si tam scelerate tractarent, uti in fatis erat, extremam ruinam reip. & suam exspectandam haberent. Ob quas & similes rationes alias dignus erat Ps., qui in sacrorum exercitio publice caneretur; cui usui eum destinatum fuisse, inscriptio, *præcentori super Schoschannim*, docet. De quo dixi ad Ps. XLV.

§. VII. *Structura* Ps. nihil habet singulare, nec *stylus* quid inpediti. Sermo continuo vertitur ad Deum, & conspectum querularum precum ad Deum fusarum præfert: tantum in ultima pericopa, vers. 33— quæ Ps. quasi adplicationem continet, sive a poeta, sive ab aliis factam, pii & justi objectum orationis constituunt, rei natura id exigente, cum dicta ibi ad pios adplicentur. Planus vero est, sed adfectuosus & emphaticus, ejus stylus, simul simplex,

simplex, una alterave tantum figura illuminatus, sed facillima & usitata, ex loco moræ Davidis, circa Jordanem, quem tunc transiit, forte nata. *Generales* Ps. partes, quæ sponte sese offerunt, *tres* sunt. I. *Prima* est oratio querula & supplicatoria ad Deum, a viro pio, summe adflicto, facta, pro cita & gloriosa liberatione, vers. 2—22. II. *Secunda* est prophetica imprecatio improbis suis persecutoribus, singulari Dei judicio delendis, vers. 23--29. III. *Tertia* exhibet consequens & usum liberationis impetratæ respectu ipsius adflicti, & aliorum piorum, vers. 30--37. Partes speciales postea, suo loco, recensebo.

ANACRISIS.

§. VIII. Interpretes circa personam loquentem, qui audiri merentur, in duas fere scinduntur partes; alii enim primo & directo sensu ad solum Messiam in gravissimis passionibus suis referunt; alii primo sensu ipsum Davidem in summis angustiis positum, quas non definiunt, intelligunt, sed secundo, sive emblematico, sive typico, Christum & ejus Ecclesiam; adeo etiam, quod nonnulli addunt, ut David in sua persona Christi passiones delineaverit, cum Christi fuerit & progenitor & typus. Ita fere Junius *a*, Calvinus, Bucerus, Piscator, Mollerus, Amyraldus, Angli commentatores, Muysius, alii, Jungmannus *b* quoque ab objectionibus Calovii vindicavit. Nostræ hypotheses huc redeunt. א. *Prima* est, Spiritum propheticum, quo David in hoc Ps. faciendo fuit ductus, ejus meditationes & verba ita direxisse, ut non tam suæ personæ quam Messiæ, in extremo passionum a morte proximi, lineas duxerit. Rationes sunt sequentes, *a*. Quia Euangelistæ & Apostoli non tantum nonnulla hujus Ps. ad Christum & hostes ejus adcommodarunt, sed, & implementum in iis consecu-

a Parall. 65. lib. 1. *b* Ad Dan. l. 11. sect. 2.

secuta esse, dixerunt. Joh. II: 17. XV: 22. XIX: 28. Act. I: 20. Rom. XI: 9. XV: 3. Imo Christus ipse, ut, quod hic vers. 22. habetur, impleretur, dicitur, *sitim* suam declarasse, & potum petiisse, Joh. XIX: 28. Quæ, ni fallor, clare indicant, Messiam patientem in hoc Ps. secundum Apostolorum opinionem, quæ utique falli nequit, fuisse repræsentatum. β. Quia nonnulla hic occurrunt, quæ non nisi in Messia veram suam emphasin, & inplementum, nacta sunt. *a. Primum* est, quod *propter Deum*, ejus tantum, vel præcipue, causa, probris adficiatur, vers. 8. *b. Secundum*, quod *zelus domus Dei* ipsum non agitaverit tantum, sed *consumserit*, adeoque causa & ratio mortis exstiterit, vers. 10. *c. Tertium*, quod, loco consolationis, ipsius dolores auxerint non tantum, sed *absinthio ac aceto cibaverint & potaverint*, vers. 22., quod ad litteram in solo Messia veritatem habuit. *d. Quartum*, quod piorum spes & exspectatio ab ipsius liberatione fuerit suspensa, vers. 7. & Tsionis salus inde orta, vers. 36., nec non materia jubilationis *coeli*, & *terræ*, vers. 35. *e. Quintum*, quod neminem habuerit, qui ipsi aliquid dederit solatii, vers. 21., argumento, ipsum ab omnibus fuisse desertum. *f. Sextum* est, quod hostes & persecutores ejus totale excidium a Deo meruerint, illudque ipsis inprecari potuerit persona patiens, vers. 23. &c.

§. IX. 2. *Secunda* hypothesis fert, Messiæ, ejusque status & adfectionum, descriptionem ea ratione esse a Spiritu directam, ut in præsentem Davidis statum quoque, licet tenuiore sensu, conveniat, imo nonnulla fuerint permissa proferri a Davide, quæ ipsum magis, quam Messiam, characterizent. *a.* Præterquam quod prima utatur ubique persona, nec usquam, aliam personam introduci loquentem, indicetur: nihil de Messia hic dicitur, ipsi ita proprium, ut non simile quid in Davide fuerit. Nihil hic de excellentiore Messiæ natura, qua Davide erat superior, tanquam *Dominus* ejus, nihil de passionibus Messiæ eximie vicariis, aut meritoriis, nihil expresse de aliorum reatu ipsi imputato,

hic

hic occurrit. Quicquid de Messia habetur, Davidi quoque congruit, & alibi ipsi tribuitur; ut recte Jungman. contra Calovium demonstravit ex aliis Psalmis: ipsa etiam explicatio, recte instituta, evincet. *b*. Nonnulla sese hic offerunt, quæ in Davidem directius, & majore emphasi, quadrant, quam Messiam, eum in finem Davidi permissa effari, ut, ejus quoque rationem in hoc Ps. habendam esse, patesceret. Possunt & debent etiam ad Messiam adplicari, sed alio sensu, Davidi magis proprie & directe conveniunt. Sunt autem sequentia, quæ simpliciter recensebo, postea magis explicanda. 1. *Primum* est, quod, secundum hostium calumnias, *nunc restituere* deberet, quod *antea rapuerat.*, vers. 5., uti verba capienda esse docebo. Quo directe ad regnum, Saulo ejusque domui ereptum, respicitur, cujus nunc poenas lueret secundum hostes. 2. *Secundum* est, quod vers. 6. sibi coram Deo adtribuat *stultitiam* & *reatum*, tanquam cujus ratio in hac adflictione sibi inmissa a Deo habeatur. 3. *Tertium* in devotionis signis externis, *jejunio* & *sacco*, ab hostibus illusis situm est, vers. 11, 12. Quæ in Davidem magis proprie conveniunt. 4. *Quartum* est, quod phrases, quæ liberationis ab adflictione petitionem continent, vers. 15, 16., directius in mortis deprecationem quam resuscitationem ex morte, conveniant. 5. *Quintum* est, quod propriæ *animæ redemtionem* David rectius quam Messias supplicare possit, vers. 19. 6. *Sextum* habet, quod etiam ursit Junius, tanquam de Davide proprie, de Christo figurate, dictum, Davidem majore emphasi, quam Messiam, dicere potuisse, *animum suum esse fractum*, & *se pendere dubium*; ut voces intelligendæ sunt, vers. 21. 7. *Septimum* suppeditat *ratio*, qua hostes esse a Deo puniendos urget, desumta a superioris temporis judiciis Dei in persecutores, vers. 27., si hæc vera sit verborum interpretatio: de qua postea disquiram. Digito enim tunc quasi monstraretur judicium Dei in Saulum, ejusque domum & socios. 8. *Octavum* denique est, quod vers. 32. innui vi-

deatur, cultum ritualem ſacrificiorum adhuc locum habere, & exercendum eſſe.

§. X. ג. *Tertia* hypotheſis eſt, Davidem, vel, ſeſe ad querelas ſuas ſuper calamitate ſua, ab hoſtibus inflicta, & preces pro liberatione ſua, ac hoſtium proſtratione, coram Deo effundendas, adcingentem, a Spiritu prophetico fuiſſe ad altiora evectum, & Meſſiæ paſſiones verius quam ſuas depinxiſſe, ſed cum perpetua ad ſtatum & adfectiones ſuas adluſione; ſicut Pſ. XLV & LXXII., reſpectu Salomonis omnino factum eſt, ne alia memorem exempla, vel, in ſuis adflictionibus ac animi adfectionibus deſcribendis ita fuiſſe, ductu Spiritus, verſatum, ut eas Meſſiæ ſimul, tanquam in tabella, depinxerit, nonnullis inmiſtis, quæ Meſſiæ directius conveniunt; tanquam totidem characteriſticis indiciis ſenſus ſublimioris: quemadmodum in verbo prophetico, duplici ſenſu, Litterali & Spirituali, conjuncto, fieri ſæpe adſolet. Quæ hypotheſis, ſicut ex duabus præcedentibus ſponte fluit, & eas ſecum conciliat; ita nihil habet, quod offendat, contra quo ſe commendet, cum Davidis & Meſſiæ perſonæ haud uno nexu cohæreant; uti notum eſt, tanquam Patris & filii, typi & antitypi. Accedit, meditationem paſſionum Meſſiæ ſtatui ejus præſenti eſſe aptiſſimam, ad ipſum conſolandum & erigendum, cum illæ paſſiones Meſſiæ fundamentum eſſent omnis liberationis & ſalutis, ſimul fidei & ſpei piorum, ipſius in primis Davidis, objectum. Quam ob rationem eas inſeruit Pſ. XL. poſt liberationis ſuæ e manu Sauli & exaltationis commemorationem, & ante adflictionis ſuæ ſub Abſolomo deſcriptionem, ut ad eum Pſ. fuſius demonſtravi & expoſui. Quem ipſum conſpectum gerere ſolent pericopæ de Meſſia agentes in verbo Prophetico.

§. XI. ד. *Quarta* itaque hypotheſis, ex præcedentibus ſponte ſua ſeſe offerens, habet, Pſalmum ita eſſe exponendum, ut ſenſu exiliore & umbratico Davidi, coram Abſolomo fugienti, quo tempore eum demonſtravi eſſe com-

compositum, adplicetur, sed magis emphatico ac vero sensu ad Messiam, jam jam moriturum, transferatur; cum David in sua persona depinxerit Messiam, seu passiones & adfectiones Messiæ cum continua ad suas adlusione; ita tamen ut alia in se, alia in Messiam directius quadrent, cuncta in utrumque sensu vel exiliore, vel abundantiore, vel litterali, vel mystico. Quæ ex ipsa tractatione, ad quam pergo, fient clariora.

EXPLICATIO.

§. XII. In *prima* Ps. parte, quæ preces pro liberatione ex desperata calamitate, variis rationibus urgentibus munitas, complectitur, occurrit, א. propositio, vers. 2--4. ב. ejus deductio, vers. 5—22. א. *Propositio* continet, α. preces, vers. 2. in initio, β. earum rationem, in desperata sitam adflictione, vers. 2--4. α. Preces his paucis verbis efferuntur, vers. 2. *Serva me Deus*, h. e. in liberum & spatiosum campum me educ, qui es potentissimus, simul justus & æquus, verus & adorandus Deus. Quibus verbis cum abrupte incipiat, se summopere hac liberatione indigere, & eam ardenter expetere, significat; cum res ad summum venerit, uti mox exponit. Voces nihil præterea habent, quod nos moretur. De verbo ישע, cujus potestas est in *amplitudine* & spatii latitudine, opposite ad *angustias*, & nomine אלהים, alibi sæpe dictum est. Aptissime itaque usus est poeta hoc verbo, quod *angustiarum* involvit ideam, quarum mox subjungitur descriptio.

§. XIII. β. *Rationem* precum, in gravissima adflictione, unde liberari cupit, sitam, *a.* in genere proponit, vers. 2. *b.* exaggerat & exponit specialius, vers. 3, 4. *a.* In genere, his verbis, vers. 2. *quia supervenerunt aquæ usque ad animam*, h. e. calamitas mea tanta est, ut a vita perdenda, & animo despondendo, proximus sim. Met. desumta est, ut faci-

facile patet, ab aquis, quæ ad os, seu locum respirationis, adscenderunt, & jam suffocaturæ sunt; adeoque directe indicat supplex orator, se a violenta morte prope abesse, & jam jam *animam* efflare debere; sed indirecte simul, *animum* suum summa adfectum esse tristitia, & adeo defatigatum, ut vix amplius Deum inclamare possit: quod utrumque mox explicatius tradit in deductione, quæ vers. 3, 4. subjungitur, & alterum pericopæ membrum constituit. *b.* In deductione & amplificatione itaque, 1. adflictionem exaggerat, vers. 3. 2. *animi* lassitudinem depingit, vers. 4. 1. *Prius* his verbis, vers. 3. *Inmersus sum in lutum vehementissime æstuans, nec locus standi est, intravi profunda aquarum, & fluxus inundat me.* h. e. tanta est mea miseria, ut exitum non reperiam, sed mihi certo certius sit pereundum, planeque similis sim homini in profundum aquarum inmerso, qui, æstuanti luto infixus, ubi pedem figere nequit, nec emergere potest, aquis crescentibus inundandus est, & suffocandus. Metaphoræ duæ sunt partes, quarum *altera* infixionem in lutum æstuans, unde emergi nequit, sed ubi magis subsidendum est, continet, *altera* luto addit aquarum abundantiam, quæ inundatura & suffocatura est, ne de luto *sicco* cogitaremus. Indicat itaque orator, se plane hærere in calamitate, instar hominis in lutum æstuans inmersi, eamque talem esse, ut suffocandus sit, ac mala morte adficiendus. Relegamus nunc verba, &, ubi opus fuerit, illustremus. *Inmersus sum*, inquit, (proprie mergendo *infixus*, & adpactus, ut eluctari nequeam. Radix enim טבע proprietatem habet in *pangendo*, unde inter alia *infigere mergendo*, nec non *cudere monetam*, quasi pangendo signare; ac de *annulo*, digito adpacto, & signato, adhibetur *a*,) *in lutum vehementer æstuans* (vox יון primario significat *æstuare*, unde *vini* æstuantis usus in יין, & *luti* æstuantis in יון, ortus est; ut ad Ps. XL: 3. observavi: altera vox מצולה non tam *profundum* maris, quam *æstum* sævientem

a Cl. Schroeder ad Jes. III. cap. 12.

tem exprimit, a rad. יאל, quæ Arab. frequentatur in vehementia æstuante, & furore incitato. *Lutum* itaque æstuans vehementissime & furibunde designatur; emblema quoque motuum gravissimorum, & hostium incitatissime furentium; quorum mox mentio fit, tanquam autorum calamitatis,) *nec locus stationis est*, (sic enim recte vertitur מעמד; ut a Gejero & aliis jam observatum est. Significat itaque, se in eo statu tueri se non posse, nec inde emergere, sed infixum hærere,) *intravi profunda aquarum*, (h. e. in aquas amplas, latas & altas; ita ut *ad animam venerint*, ut supra dixerat; quod additur ad periculum vitæ augendum, cum non tantum luto æstuanti sit infixus, sed *aquis* quoque obrutus) *& fluxus inundat me* (h. e. prope abest, ut inundet, & absorbeat me fluxus *aquarum*, quas intravi: non enim erat jam inundatus, sed parum aberat, ut dicere potuerit, se jam esse inundatum. Conf. vers. 16. Verbum שטף proprie adhibetur de torrente, qui *exundat*, & *præceps fertur*, ac sulcos post se relinquit, terramque absorbet a. Vox vero שבלת laxum & longe protensum aquarum fluxum denotat, a rad. שבל proprie, *laxari*, *elaxari*, *& laxe protendi*, unde שבלת *spica* frugum laxe protensa, & שבל *ramus* oleæ Zach. IV., deorsum quoque pendens ob pondus olivarum, qualem Lat. adpellant *termitem*. Significatur itaque, ipsum in amplas illas & latas aquas venisse per exundationem earum, seseque laxe protendentium, adeo ut ipsum, luto æstuante adfixum, sint absorpturæ, nisi subito eripiatur).

§. XIV. Etsi dubium est, unane an plures, aut duæ, adhibeantur metaphoræ, cum utriusque posset locus esse, adeo ut *una* sit a puteo lutoso, & aquis aliunde adfluentibus pleno, quo vers. 16. tendit, sed *duæ*, altera a solo lutoso, altera a torrente exundante: sensus emblematicus idem manet, qui gravissimam continet calamitatem, ad mortem violentam tendentem, ab hostibus quidem, tanquam autoribus

a Schultens clav. p. 274.

rioribus & proximis caussis, profectam, sed quæ de *judicio* Dei simul testabatur. *Hostium* mox fit mentio expressa, vers. 4., & 15., & imprecatio vers. 23. etiam satis illud demonstrat. *Manum* vero Dei in eo esse conspicuam, quæ ipsum ob *reatum* feriebat, vers. 6. indicatur, seu tacite innuitur; absque ut tamen aliquid de *iræ Dei* sensu expresse habeatur. Possunt quidem *aquæ exundantes* eo trahi, sed non necessario & directe eo ducunt. Ex quo elucescit, passiones Messiæ ea ratione hic describi, ut in statum Davidis quoque conveniant; quemadmodum de sua quoque adflictione eodem fere modo loquitur, Ps. XVIII: 17 & XL: 3. imo de manu Dei judicis ipsum premente & castigante fortiter loquitur Ps. XXXVIII., ut ibi exposui. Fuit quoque adflictio ejus, tempore Absolomi, gravissima & probrosa, summeque periculosa, utique in principio, cum totus populus contra eum conspiraret; adeo ut ab interitu videretur proximus. Attamen si phrases summa sumantur emphasi, non nisi in personam conveniunt, quæ in manibus hostium jam versatur, & iis elabi non posse videtur, quæque luto adfixa aquis inundantibus est absorbenda. Quo ad Messiam, in ultimis passionibus in cruce morti proximum, ducintur. Stylus itaque ea ratione est concinnatus, ut adflictionis Davidis imago tantum conspiciatur.

§. XV. 2. Animi adfectionem in media hac adflictione his verbis depingit persona loquens, vers. 4. *Hiasco in clamare meo, adustum est guttur meum, consumti sunt oculi mei, patienter exspectans sum Deum meum.* h. e. Tanto sum adflictionis & periculi adfectus sensu, tam vehementer inclamavi Deum, ut viribus plane destitutus fatiscam, nihilque itaque supersit, quam, quod etiam facio, ut lenta & patiente exspectatione auxilii Dei mei me consoler. Dividit sese versus in duo membra, quorum *prius* continet *clamores* ad Deum, in summam lassitudinem & virium defectum desinentes, *posterius* vero præsentem animi, Deo sese committentis, adfectionem, inde ortam, & nunc unice reliquam.

Prius

Prius his verbis, quæ relegam, ut emphasin eorum ostendam, dein exponam, & adplicabo ad loquentem. *Hiasco*, inquit, *in clamare meo* (h. e. dum querulas cieo & lamentabiles voces, ex intimo meæ adflictionis sensu ortas, tuumque auxilium, o Deus! imploro, animo deficio, & moribundi instar defatigatus decumbo. Verbum יגע, ut sæpe notavi, est in origine *hiare*, *hiascere*, dein *fatiscere*, delassari, quasi hiante ore & manu: *clamare* est, tum lamentabiles edere voces, tum inclamare Deum ad auxilium, quod facillimum est: sed *hiascere in clamare suo*, est non tantum præ clamoris vehementia fatiscere, sed & durante clamore, & dum in eo est, succumbere sub onere calamitatis periculosæ ac probrosæ;) *adustum est guttur meum* (scilicet *cum* vociferationum æstu, *tum* interno ardore, animum cruciante, quasi excoctum & perustum, instar *foci*, igni adusti; unde met. petita est, Ps. CII: 4. *Vociferatio* itaque sola hic non adtenditur, sed & *æstus* interni ratio est habenda, ex sensu miseriæ orti: ut modo exposui,) *consumti sunt oculi mei* (h. e. ad extremum redactus sum, & morti proximus, acie oculorum jam fracta, & viribus destitutus: vid. Ps. XXXVIII: 11., ubi de eadem conditione sua agit, & nos exposuimus.) Cuncta itaque eo tendunt, ut se, ad extrema esse redactum, & miseriæ sensu enectum quasi, significet. Quod David de se quoque Ps. XXXVIII. emphatice admodum, eo ipso in statu, ad quem Ps. iste omnino pertinet, ut demonstravimus, fatetur. De Messia quoque ex historia passionum ejus illud satis constat, & majore adhuc emphasi. *Posterius*, cujus memini, his verbis effert, *patienter exspectans sum Deum meum*, h. e. ad extremam hanc metam redactus, defatigatus & defectus, sortem meam Deo committo, & lenta patientia auxilium ejus exspecto: quod est יחל, ut alibi sæpe notavi, & ad Ps. XXXVIII: 15., ubi idem eo in statu, hoc ipso verbo usus, de se adfirmat David. Sensus itaque non est, ipsum, *dum exspectat Deum*, fatigatum esse, ut accipi solet, sed fatigatum sensu miseriæ & clamoribus sese tran-

tranquillaſſe, & ſe Deo commiſiſſe, ejusque auxilium patienter exſpectaſſe in poſterum. Voces itaque per ſe ſtant, & ſeorſim capiendæ ſunt, ut ſtatum animi, poſt defatigationem illam, exponant, in eo ſitum, quod patienter & tenaciter nunc exſpectet Dei auxilium. Quod & Chriſto, & Davidi recte convenit. Conf. de Davide, 2 Sam. XVI: 12., & de Chriſto placidus ejus ſtatus in cruce, in mortem, cum fiducia adſumtam, tranſiens, ſatis teſtatur. Eodem tendit, quod, non in genere *Deum*, ſed Deum *ſuum*, ſe tenaciter exſpectare, declaret, ut fiduciam ſuam in Deum, ejusque fundamentum, in relatione ſua ad Deum ſitum, exponeret: quemadmodum quoque Meſſias, jam jam moriturus, dixit, *Pater, in manus tuas trado Spiritum meum.*

§. XVI. ב. In propoſitionis *deductione*, verſ. 2–22. *a.* præmittuntur quædam rationes moventes ad Deum excitandum, ut adflictum liberet, & preces exaudiat, cum dignus ſit, qui eripiatur, & votorum compos fiat, & relationes ejus ad pios ac Dei ſtudioſos id requirant, ſimul *Dei & cultus* ejus interſit, ne in contemtum veniat, ut id fiat: verſ. 5—12. In qua pericopa, *a.* provocat ad innocentiam ſuam coram hominibus, qui ipſum perſequebantur, ſimul confitetur reatum ſuum coram Deo, verſ. 5, 6. ubi 1. ſe ſine cauſa ad necem quæri, & innumeros habere hoſtes, purum in primis eſſe a crimine, ſibi impacto, declarat verſ. 5. his verbis: *ſpiſſi ſunt præ capillis capitis mei oſores mei fruſtra, firmiter compacti ſunt præ cincinnis meis hoſtes mei falſo; quod non rapui tunc, reſtituam nunc.* h. e. miſericordia tua, & promta ope dignus ſum, o Deus! quod hoſtes mei innumeri ſint, & firmiter compacti, uniti ac potentes, qui me ſine cauſa, & falſo, accuſant, ac perſequuntur, adeo ut nunc reſtituere debeam, quod antea non rapui, adeoque innocens, & falſo crimine obrutus, perſecutionem patiar. Quæ ut intelligantur, 1. obſervandum eſt, hoſtes hic proponi & deſcribi a copia & firma compactione, majore quam capilli ſunt capitis, & cincinni. Verbum רבב, ut & רבה, pro-

proprietatem habet in *concrescendo*, quando res aliqua spissatur & densius concrescit, unde inter alia transfertur ad spissam multitudinem, etiam opum & dignitatis abundantiam. Alterum verbum עצם, ansa ab *ossibus* arrepta, itidem densam copiam exprimit, & firmiter simul compactam ac unitam multitudinem, eamque potentem & validam. Quæ ut illustrarentur & amplificarentur, comparatio sumitur a *capillis* capitis & *cincinnis*, ad multitudinem, compactam unitatem, & dignitatem, vividius depingendam. Quæ nihil habent difficilis. Tantum notetur, vocem מצמיתי, secundum hanc interpretationem, esse a צמם derivandam, unde æque מצמית ac צמה, ad formam מרבית a רבב vel רבה, oriri potuit, licet minus usitata sit. Dicit autem צמה proprie comam plexam, & *intortam*, a צמם *plexuit*, *intorsit*, in *fasciculum constrinxit*, *a*. Convenit Chald. צמצם *constringere*, ut recte conjicit Coccejus *b*. Præterea deficit מ præf. in מצמיתי pro ממצמיתי, ex concurrentia similis litteræ, & ex præced. משערות. Confirmat nostram interpretationem Syr., qui reddit, *præ ossibus meis*, in voce מצמיתי errans tantum: sed vulgo aliter longe sumitur, pro part. verbi צמת, & vertitur, *perditores mei*, proprie *silente plaga*, seu lethali, adficientes. Quod in Davidem non nisi respectu propositi & moliminum eorum quadrat, uti exponere solent, sed in *Christum* verius, cum ipsum vere *occiderint*: sed minus commode *occisores* & *hostes falso* conjunguntur in hac orationis serie; cum alterutrum sufficeret, & cum præcedente membro conjunctius est, ut comparatio repetatur. Eligat quisque, quod sibi rectius videtur. Ceterum de copia, compacta unitate, & potentia hostium suorum, tempore Absolomi, David & alibi loquitur, ut Ps. III: 2. XXXVIII: 20., & alibi, historia quoque testatur, uti constat. De Christo res est notissima.

§. XVII. 2. Ad innocentiam suam declarandam hostes suos adpellat *gratis* & *falso* tales, seu sine ulla causa & sua

a Schultens clav. p. 285. & Har. conf. I. p. 19. *b* in Lex.

ſua culpa, imo in emphaſi tales, quatenus *malum* pro bono *rependebant*, ut Pſ. XXXVIII: 21. addit; præterea adjungit, ſe *nunc* cenſeri *luere*, quod antea deliquerat, ſeu quod *rapuerat ante*, *nunc reſtituere*; ſcilicet, ut opinabantur falſo, & calumniabantur hoſtes. Verba ſunt, *quod non rapui tunc*, *reſtituam*, ſcilicet nunc. Interpretes ſeſe hic minus recte expediverunt, & aliena ſectati ſunt, quod ad uſum particulæ אז *tunc*, antea, olim, non adtenderint, nec ellipſin voculæ עתה *nunc*, in אז *tunc* latentis, obſervarint; quare cum verbo אשיב *reſtituam* male conſtruxerunt אז *tunc*, ſine commodo ſenſu; cum pertineat ad גזלתי *rapui*. Senſus eſt facillimus, ex noſtra hypotheſi; qui huc redit: *quod antea non rapui*, *illud nunc* cenſeor *reſtituere* debere, adeoque merito, tanquam gravis peccator puniri, & ad necem quæri. Locutio vel generalius, ad modum proverbii, eo, quo dixi, ſenſu capi poteſt, vel ſpecialius, & magis proprie, relate ad regnum, & gloriam, injuſte ſibi vindicatam, nunc vero judicio Dei eripiendam. Quod, reſpectu Davidis, referendum eſt ad regnum, a Sauli domo ad ipſum translatum, quod calumnioſe traducebatur, tanquam violenter a Davide raptum, & tempore Abſolomi ei propterea juſte ereptum, ut ipſis verbis ipſi objecit Simei, 2 Sam. XVI: 7, 8., ſed reſpectu Meſſiæ, ad titulum *filii Dei*, & *Meſſiæ*, ſibi vindicatum; quare a *Judæis* eſt occiſus; uti notum eſt. Uterque igitur, & David, & Meſſias, rectiſſime dicere potuit, *quod tunc*, ſeu antea, *non rapui*, *illud nunc reſtituam*. Interpretes longe aliter inſtituunt, & de noſtris peccatis Chriſto imputatis interpretantur, ut ſenſus ſit: quod non ipſe, ſed alii deliquerunt, gloriam Deo eripientes, illud ego luere debeo, eorum loco. Quod nec *ſcopo* nec *verbis* convenit. Cuncta enim ad innocentiam & puritatem ſuam a criminibus inpactis demonſtrandam tendunt ut, ſe ſine cauſa& falſo ab hoſtibus odio haberi, & ad necem quæri, patefaciat.

§. XVIII. *b*. Addit mox propriæ culpæ confeſſionem coram

ram Deo, ut, licet hostes suos non læserit, aut rationem se persequendi iis dederit, se tamen coram Deo non esse purum, simul ut vias Dei, persecutionem hanc permittentis, justificaret, humillime confiteretur, & rationes calamitatis redderet, vers. 6. *Deus! tu nosti crassam meam stultitiam, nec reatus mei te latent.* h. e. Sicut tu, Deus! cui omnia mea cogitata & opera nuda sunt & aperta, probe nosti, me sine causa ab hostibus meis oppugnari, & a criminibus, mihi inpactis, purum esse; ita probe cognitum habes, quæ mea sit stultitia, per quam in hanc calamitatem incidi, quique *mei reatus*, quorum causa hæc adhuc mala patiar, justo tuo judicio iis traditus, qui longe alii sunt ac quibus hostes permoti sunt ad me persequendum. Verba duplicem habent conspectum, *alter* ad innocentiam suam confirmandam, *alter* ad veram rationem calamitatis pandendam, tendit: qui uterque huc aptissime quadrat, & omnem verborum amplitudinem in luce collocat. Quod ad *priorem* adtinet, cum modo dixerat, se gratis ab hostibus peti, & calumniose censeri illud luere, quod non deliquerat, recte provocat ad Dei scientiam, cui stultitia sua & reatus non latebant, & quasi juratus adfirmat, se ab istis criminibus esse immunem; acsi diceret: tu, Deus, cui omnis mea stultitia & reatus patet, probe nosti, & ad te ausim provocare, inter ea mea stulta & prava facinora nihil simile reperiri &c. Hac ratione verba ad innocentiam suam in præsente casu adflicto, seu respectu criminum ab hostibus inpactorum, confirmandam collineant. Sed, cum non simpliciter dicat, Deo probe cognitum esse, se gratis odio haberi, & calumniose traduci ab hostibus, verum Deo *suam stultitiam*, *suosque reatus* nihil minus quam latere, sed probe innotescere, dubium non est, quin plus intendat, & *stultitiæ* ac *reatuum* coram Deo quoque confessionem edat. Quæ confessio alio commodius spectare nequit, ac ad *rationem* præsentis adflictionis relate ad Deum, ejusque directionem in hisce passionibus permittendis, dandam.

§. XIX.

§. XIX. Quæ ratio quoque non longe quærenda eſt, ſive *Davidis*, ſive *Meſſiæ*, habeatur ratio. Duo ſunt, quæ Davidem in hanc calamitatem conjecerunt, propria *ſtultitia*, & criminis ante commiſſi *reatus*, a Deo quidem remiſſus, ſed ita ut ejusmodi malis caſtigatoriis adhuc vindicaretur. Quæ verbo expediri merentur, licet non ſint in difficili. Propriæ *ſtultitiæ* ſuæ in regni & domus ſuæ gubernatione acceptum ferre debebat, quod Abſolomi conſpiratio fuerit orta, & eousque provecta; quam per exactam disciplinam, juſtitiæ exercitium, & prudentiam, prævenire potuiſſet. Proferamus ipſum hoc diſerte confitentem, & explicationem noſtram inde luculenter illuſtremus. Pſ. XXXVIII: 6. *Foetorem emiſerunt*, *ſanie crepuerunt ſtriæ meæ maculoſæ*, מפני אולתי *præ craſſa mea ſtultitia*, h. e. plagæ, corpori meo inflictæ, quæ illud ſtriis maculoſis notarunt, antea minus notabiles & ignominioſæ, nunc eo provectæ ſunt per propriam meam ſtultitiam & craſſam fatuitatem, qua eas curare neglexi, quin acerbiores reddidi, ut inſtar foetidi puris crepantis, proſilientis, & foetorem producentis, in publicum emanarint, & me in omnium oculis contemtiſſimum, ac divinitus percuſſum, reddiderint. Agit de hac eadem adflictione Abſolomica, qua plagæ, ſibi & domui inflictæ, ſecundum interminationem prophetæ, 2 Sam. XII: 10, 11., ſummum gradum conſecutæ ſunt, & ipſum contemtiſſimum ac abominandum reddiderunt, ita ut *ſtriæ maculoſæ foetorem* emiſerint; & cauſam proximam quærit in *craſſa ſua ſtultitia*, qua non tantum in genere officiorum juſtitiæ & virtutis ſeſe minus ſtudioſum præſtitit, ſed in ſpecie filios exorbitantes, Amnonem, & Abſolomum, non ſeverius caſtigavit, Abſolomum in gratiam recepit, & ambitioni ejus non injecit fræna. De quo ad eum Pſ. plura dixi. Utitur autem & ibi eadem voce *craſſæ* fatuitatis, quæ hic occurrit. Addit *ſtultitiæ* ſuæ *reatus ſuos* tanquam alteram calamitatis cauſam, & ipſius ſtultæ ſuæ gubernationis originalem, a *judicio* Divino repetendam; quo Deus crimina *adulterii* & *homicidii*, in

in domo ejus adfligendo, & ipſo in hanc miſeriam conjiciendo, proſecutus eſt: quemadmodum Nathan ipſi, nomine Dei, expreſſe denunciavit, 2 Sam. l. c. Etſi itaque ab hoſtibus innocens pateretur; coram Deo tamen nocens erat, & reatu ei obſtrictus, ſibique, ac ſtultitiæ ſuæ, imputandum habebat, quod hæc omnia pateretur. Cujus hic humillimam, ad ſe damnandum, & Deum juſtificandum, confeſſionem aptiſſime edit, per parentheſin quaſi & obiter inſertam: ſicut & alias fecit, ut Pſ. XL: 13. LI: 6. XXXVIII: 5. & alibi. Uterque conſpectus, & innocentiæ confirmationis, & reatus confeſſionis, in Meſſiam quoque convenit, quin majorem adhuc emphaſin habet, ſed *poſterior* longe alio ſenſu, nec tamen longe quæſito. De *priore* cum facile conſtet, *poſteriorem* verbo illuſtrabo. Duplicem Meſſias recte proferre potuit ſuarum paſſionum rationem, alteram *ſtultitiam*, alteram *reatum* ſuum, ſed *priorem* putatitiam, *poſteriorem* inputatam, priorem itaque hominum, poſteriorem Dei reſpectu. *Stultitia* Meſſiæ eſt ejus ſapientia pro ſtultitia habita, & ſimplicitas ingenua in ſe filium Dei ac Meſſiam profitendo, pro crimine, morte luendo, habita. *Stultitia* itaque eſt in oculis hominum, & relate ad eorum judicium; quemadmodum ex Matt. XI: & I Cor. I. ac aliunde patet; nec latuit Euſebium. *Noſti ſtultitiam meam*, ergo idem eſt, ac tu, Deus, probe noſti, qualis mea ſit ſtultitia, quæ odium hominum mihi peperit, vera *ſapientia*, quam tu me docuiſti, ſed ab ipſis tanquam *ſtultitia* traducta; adeoque quam gratis ipſis odio ſim & falſo. *Reatus* vero Meſſiæ, vera paſſionum cauſa apud Deum, eſt, uti notum, per inputationem ipſius proprius factus, adeo ut *peccatum* pro nobis fuerit factus, 2 Cor. V. noſtroſque tulerit *reatus*, Jeſ. LIII. Majore longe emphaſi quam Davidis fuit, quare & in plur. *reatuum* fit mentio, quum *peccata mundi* tulerit. Quæ latius non neceſſe eſt exſequi.

§. XX. *b. Secunda* ratio movens, a cauſa pietatis & piorum petita, ne *illa* ſpreta pereat, *hi* pudifiant & proſtituan-

tuantur, α. proponitur, verſ. 7. β. deducitur & amplificatur, verſ. 8--13. α. *Propoſitio* ita habet, verſ. 7. *ne pudefiant in me exſpectantes te, Domine Jehova Deus exercituum! ne ignominia frangantur in me quærentes te, Deus Israelis!* h. e. cum oculi piorum in me, tanquam publicum pietatis exemplar, ſint defixi, ſuamque ſortem, & pietatis fructum, ex mea ſorte dijudicent, adeoque pietas ſit proſtituenda, & pii animis frangendi, ac pudore & ignominia perplexi futuri ſint, ſi me cum pietate mea ignominioſe perire viderint; hanc etiam ob cauſam peto, ne me malis ſuccumbere patiaris, eaque ratione pietatem & pios proſtitui, ac flacceſcere, ſinas. Verba continent rationem moventem liberationis ſuæ, per modum petitionis propoſitam, adeoque tacite involvunt ſupplicationem liberationis, abſque qua eſſet, pietatis & piorum cauſa multum perderet de vigore ſuo; quod ne fiat, Deum orat, & inde preces pro ſalute ſua urget, cum Deus pati non poſſit, ut pietas cum piis proſtituatur. Verba vero elegantiæ cauſa diviſa, ut ſæpe adſolet, ſecum ſunt ordinanda in hunc modum: *ne in me erubeſcant & proſtituantur exſpectantes & quærentes te, Domine Jehova exercituum Deus Israelis!* Pios adpellat *exſpectantes & quærentes Deum Israelis, Jehovam,* ad *pietatem* & *ſpem* eorum exprimendam; ut facile patet: nec moras hic injicit, cum verba ſæpe alias ſint expoſita: Deum vero aptiſſimis titulis ornat, quippe qui pati non poterant, ut pii proſtituantur, & eorum ſpes frangatur; cum ſit *Jehova*, verax & juſtus ac æquus, *Deus Israelis* proprius & foederatus, quocum foedus hac formula pepigit, *ero Deus tuus*, & *tu populus meus*; denique *Dominus*, ſupremus penſator, judex & Dominus; tandem Deus *exercituum*, totius itaque mundi potentiſſimus gubernator, &c. Ipſa petitio habet, ne pii illi *pudefiant* & *ignominia frangantur in ſe.* h. e. pudore & ignominia perplexi hæreant, ſpem ſuam perdant, & publice proſtituantur, ac infamia notati incedant. Quam verborum בוש & כלם emphaſin ſæpe alias in lucem protraximus.

mus. *In me* vero est, ut facile patet, in me *prostituto & perdito*. Ex quo elucescit, oratorem sese hic sistere, tanquam pietatis, ejusque fructus, publicum & illustre exemplum, ad quod pii oculos animosque verterant, ut ex ejus sorte colligerent, quid pii exspectandum habeant. Quod minore emphasi ad Davidem, sed longe majore & veriore ad Messiam adplicandum est. David utique & alibi hunc in modum de se loquitur, & suam sortem hunc habere effectum declarat, ut pii fuerint haud parum commoti & perplexi per ejus adflictionem, sed lætitia adfecti, & in spe sua confirmati, per ejus liberationem & salutem. Sic Ps. XXXVIII: 12. *Amici mei & sodales mei a coram plaga mea consistunt* sc. sub onere fatiscentes & deficientes. Ps. XL: 17. LVIII. 11, 12. LXIII: 12. LXIV: 11. & alibi. Sed vera sua emphasi ad Messiam pertinet, *cum* quod longe illustrius fuerit pietatis exemplum, *tum* quod *spes* & *salus* quærentium Dei in ipso fuerit reposita, tanquam causa & fundamento; uti notum est, nec ulteriore explicatione aut demonstratione indiget.

§. XXI. β. In propositionis deductione exponit, quod de pietatis & piorum prostitutione in se modo dixerat, & rationem reddit, quare illa prostitutio inde metuenda sit, vel sequi debeat, inde petitam, quod pietati ac fiduciæ suæ in Deum publice illudant, & eam in contumeliam suam vertant, acsi vana sit ejus pietas, vel pura puta hypocrisis, quæ nullam adfert salutem; cum alium inde fructum non carpserit, quam perniciem. Quod *a.* in genere effertur, vers. 8, 9. *b.* in specie, nonnullis productis speciminibus, illustratur, vers. 10—13. *a. Prius* his verbis est comprehensum, vers. 8, 9. *Quia propter te tuli opprobrium, obtexit contumelia faciem meam; fastiditus fui fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ.* h. e. Quantopere causa pietatis in me pati debeat, & piorum spes frangendæ sint, ex eo facile demonstratur & patescit, quod ipsa mea pietas petatur, illudatur ac prostituatur, ita ut in meam rapiatur con-

contumeliam, quæ tanta eſt, ut ea plane & palam ſim obrutus, & ipſis tribulibus ac familiaribus meis factus ſim peregrinus & faſtiditus, qui me fugiunt, & oppugnant. Verba non continent ipſius calamitatis, ejusque originis & cauſæ, acſi *propter* Deum in eam incidiſſet, deſcriptionem, nec eo directe tendunt, ut Deum ad liberationem ſuam moveant, uti accipi ſolent, ſed ad ſuperius dictum illuſtrandum & confirmandum, adeoque rationem dandam, quare liberationem ſuam inde urſerit, ne pietas & pii in ſe proſtituantur; inde petitam, quod pietas ſua in media hac calamitate virulentis dictis inpetatur, & illudatur, ipſeque, tanquam qui vana in Deum fiducia ſeſe lactaverit, hypocrita & ſceleratus, traducatur, adeo ut ipſis tribulibus ſuis nunc ſit faſtiditus & extraneus, quem vitent, & e medio tollant. Cohærent enim hæc verba cum proxime præcedentibus, & eorum rationem reddunt, præterea de calamitate ſua hic non agit, quam aliis verbis & figuris deſcripſerat ſupra, ſed de *contumelia*, qua pietas ejus, inde anſa arrepta, petebatur & inſultabatur; ut verba facile docent. *Duo* itaque de ſe tradit, *alterum*, ſe *Dei cauſa* pati contumeliam, *alterum*, contumeliam illam eſſe univerſalem, ita ut ipſos tribules ſuos a ſe abalienaverit. *Prius*, his verbis: *quia propter te tuli*, feroque, *opprobrium*, *texit*, tegitque, *ignominia faciem meam*. Quibus ſignificat, favorem Dei erga ſe, pietatem ſuam in Deum, & fiduciam ſuam in Deo, nunc palam traduci, & in contumeliam ipſius verti; adeo ut publice propterea inſultetur, & eorum vanitas ipſi exprobretur; & hoſtes in hæc vel ſimilia dicta probroſa erumpant: ecce virum! cui Deus tantopere favit, qui tam religioſe Deum coluit, Deo tam certo fidit: quem inde carpſit fructum? quam vana itaque ſunt omnia illa, quæ prætendit? de ſede ſua deturbatus & excidio devotus oberrat, mox periturus; falſa itaque ſunt, & hypocritica, quæ præ ſe tulit de favore Dei, pietate ſua, & fiducia; vel vana eſt omnis pietas & religio. *Propter Deum* itaque pro-

bra

bra ferre, & contumelia adfici, est earum rerum respectu & intuitu traduci, quæ ad Deum, ejusque favorem & cultum, spectant, adeo ut *propterea* illudatur, quod Deum se habuisse faventem, & inde prosperitatem fuisse ortam, dixerit, Dei cultum tam studiose coram hominibus exercuerit, & fiduciam in Deum prætenderit. *Propter te*, ergo est, propter favoris tui erga me signa, meam erga te pietatem, & in te fiduciam. Hæc sunt, quæ mihi nunc in contumeliam cedunt, cum homines ea vel a me fingi, vel nullius esse pretii ad felicitatem, ansa ex mea calamitate arrepta, palam mihi exprobrent, & eo nomine insultent. Quemadmodum Ps. III: 3. de hoc ipso tempore, *multi dicunt animæ meæ*, & de ea, *nihil salutis ipsi in Deo.* Sic & XL: 16. XLI: 9. XXXV: 21. XXII: 8, 9. & alibi. De Messia ea ratione illuso ab hostibus, cum cruci esset adfixus, nemini non ex Euangelio constat.

§. XXII. Quam gravis sit & universalis ista contumelia, sequentia declarant, vers. 9. *Fastiditus sum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ.* h. e. eousque provecta est hæc contumelia, tam late inter homines diffusa, ut ipsi tribules, & proxime mihi conjuncti, se ea passi sint abripi, quippe qui me nunc fastidiunt, & tanquam peregrinum considerant, quem fugiant, e communione expellant, & tanquam Dei hominumque hostem persequantur. Hanc enim emphasin habent vocabula מוזר & נכרי. *Prius* enim adfert *aversationem* hostilem, cum tædio & fastidio conjunctam, ut Job. XIX: 23. ubi vid. Schultens. *Posterius* signat peregrinum, alienigenam, proprie *dispunctum* e genere nostro, non nostri census, seu non *nostræ punctionis* a, Quod idem respectu tribulium suorum hoc ipso tempore fatetur & conqueritur David Ps. XXXVIII: 12, 13. his verbis: *propinqui mei e longinquo stant*, & *pulsant* se aliosque. h. e. offensi se & alios a me abstrahunt, & sese hostibus adjungunt. Ubi vid. dicta. Quod ipsum in Messia fuit summo

 gra-

a Schultens ad Prov. XXVIII: 21.

gradu verum, uti constat; sed male ad *discipulos* ejus adplicatur; a quibus illud, ut exposui, est alienum valde.

§. XXIII. *b*. Quod modo in genere declaraverat, illud mox, productis nonnullis pietatis speciminibus, in contumeliam tractis, illustrat, & ad quoscunque homines adplicat, qui ipsi hac ratione illudebant: vers. 10—13. Ubi *a*. primum specimen a zelo domus Dei, quo flagravit, repetit, vers. 10. *Quia zelus domus tuae me consumsit, & opprobria te probro adficientium ceciderunt super me.* h. e. Quamvis ætatem trivi & vires consumsi in cultu tuo renovando & ornando; hoc non obstante, quod nemini non notum est, in me, fulminis instar, cadunt opprobria, famam & vitam meam carpentia, quæ illis conveniunt, qui Dei gloriam per idololatriam vel profana facinora lacerant, adeo ut tanquam idololatra vel profanus homo traducar, ac tracter, tribulibus meis fastiditus & peregrinus. Interpretes hic varie instituunt, sed verum verborum conspectum & sensum non penetrarunt; sive quod oppositionem duorum versus membrorum non recte perspexerint, sive quod posterioris membri sensum non intellexerint. Dubium non est, quin *membra* sibi sint opposita, adeoque sermo non continuetur, acsi esset, *quia zelus domus tuae me consumsit, quia probra te probro adficientium in me ceciderunt*, illa pati debui, & passus sum patienter, &c. sed indignitas contumeliæ in posteriore membro ex priore exaggeratur; quemadmodum structura orationis docet, & seq. versus, ubi idem obtinet, extra controversiam ponit. Continet itaque versus *antecedens* & *consequens*, sed consequens ab antecedente longe diversum, & ei *contrarium*; uti est vers. 11 & 12., ut mox patebit. *Antecedens* tanquam notorium proponitur, &, eo non obstante, longe aliud sibi accidere, in altero membro declarat. Particula itaque כי *quia* exserit usum, quem frequenter habet *a*, quo idem dicit, ac *quamvis*, *non obstante quod*; adeo ut sensus sit; licet res sit testa-

a Vid. Diss. Sel. ad Gen. xx.

testatissima, me vitam viresque in domo Dei purganda & ornanda trivisse, attamen, hoc non obstante, nunc traducor tanquam detractor gloriæ & cultus Dei, ejusque destructor; iisdem probrosis titulis obrutus, quibus solent idololatræ, ac irreligiosi & profani homines, insigniri.

§. XXIV. *Antecedens* habet, quod tanquam notorium proponitur, *zelum domus Dei ipsum consumsisse*; quo nihil aliud primo sensu indicatur, ac ipsum ætatem trivisse, & vires quasi consumsisse in cultu Dei reformando & ornando, & exercendo; ejusque fuisse studiosissimum. *Domus Dei*, totum cultum religionis, uti in tabernaculo vel templo exercebatur, comprehendit, & *zelus* est flagrans in eum studium, ad eum reformandum, & excolendum: *consumere* dicitur zelus instar ignis, quocum comparari solet, quatenus est intentissimus, simul ad vitæ finem continuus. Quæ nihil habent difficilis. Convenit vero illud in Davidem umbratice, & exiliore sensu, quatenus ea in re posuerit magnam operam, uti notum est, ex quo regnum est adeptus ad finem vitæ usque; sed in Messia longe majore emphasi, quatenus nihil aliud egerit, &, quod probe notandum, vere fuerit eo suo studio *consumtus*, neci quippe datus propter hunc suum zelum reformandæ religionis: cujus cum duplex dederit specimen in ipso Templo repurgando, in principio & fine muneris, ut ex Euangelio constat, ad illud expresse, & recte, hoc dictum adplicatur, Joh. II. *Consequens*, longe aliud ac deberet, seu non obstante eo studio inde ortum, his verbis proponitur, *& probra te probro adficientium ceciderunt super me.* h. e. cum deberem, tanquam eximius Dei cultor propterea agnosci, laudari & tractari, longe secus accidit; hoc enim non obstante, licet tanto flagraverim cultus Dei studio, nunc traducor, tanquam gloriæ Dei detractor, irreligiosus & profanus, haud melior idololatris & profanis, qui cultum Jehovæ veri Dei spernunt, & destruunt, eaque ratione Deum *probro* radente ac lacerante adficiunt. Hunc sensum fundunt verba, *pro-*

bra

bra probro te adficientium super me ceciderunt, h. e. iisdem probrosis titulis obruor, quibus jure merito illi, qui *Deum probrose* tractant. *Probra probris adficientium Deum* non sunt, uti Interpretes ceperunt, quæ ab illis in hunc oratorem sunt conjecta, quod varie exponunt, sed quæ talibus hominibus jure competunt, & ipsorum propria sunt: quod phrasis proprie & directe denotat. Non enim dicit, se ab iis hæc probra passum esse, sed eorum probra subiisse; non acsi ea in se suscepisset luenda & expianda, ut nonnulli interpretantur, quod phrasis non patitur, sed quod eadem, vel similia, probra, quæ in homines profanos, in ipsum conjecta sint; ut exposui: quod ex præcedente membro confirmatur. *Deum enim probro adficere*, & *zelo domus* Dei consumi, sibi hic manifeste opponuntur, tanquam directe & cum maxime contraria; & significatur, ardentissimum Dei cultorem eodem adfici probro, quo ejus contemtores; quo nihil erat indignius, & toleratu difficilius; quod tamen sibi non tantum contigisse hic declarat, sed simul *patienter* tulisse indicat: quam emphasin in verbo, *ceciderunt super me*, omnino admittere licet: ut divite sensu sit, *conjecta* probra recepta sunt a me. Quod in Davide rursus aliquo sensu verum fuit, ut ex 2 Sam. XVI., notum est, & ipse de se hoc ipso tempore ibi, & Pf. XXXVIII: 13—15. confessus est, sed in Christo longe uberiore; qui traductus est ut *Samaritanus*, Dei Israelis, ac legis ejus & cultus, hostis & destructor: uti ex euangelio constat: quare ei etiam adplicantur hæc verba Rom. XV: 3. Ceterum, quod ex dictis facile liquet, *Deum probro adficientes* sunt homines irreligiosi, profani, ac idololatræ, qui Deo gloriam, ipsi debitam, detrahunt, & eum contumeliose tractant, ac prostituunt. Quod Chald. ex parte jam vidit, licet ad idololatras minus recte restrinxerit; sicut vero *qui opprimit tenuem* dicitur, *factorem ejus probro carpere*, hoc ipso verbo, Prov. XIV: 13., ita longe majore emphasi id facit, qui cultum ejus, & veram religionem, opprimit. Radix vero,

vero חרף primario valet, *carpſit*, carpendo *ſtrinxit*, vel ſtringendo carpſit, inde *obtrectare*, & meritis detrahere, nec non contemtim habere, & lacerandum tradere *a*.

§. XXV. β. *Secundum*, ſeu alterum, ſpecimen non fucatæ pietatis, in ſtatu adflictionis, vel ſuæ, vel aliorum, præbitum, per *fletum* in jejunio & *ſaccum*, nunc etiam ab hoſtibus illuſum, & in contumeliam ejus raptum, his verbis exprimitur, verſ. 11, 12. *Et compreſſi in jejunio animam meam, fuitque mihi opprobrio: & dedi veſtimentum meum ſaccum, & factus ſum ipſis proverbium.* h. e. Sicut zelum meum in domum Dei traduxerunt, ita quævis alia pietatis meæ ſigna, tempore adflictionis, ſive meæ, ſive aliorum, per jejunium, fletum & ſaccum, demonſtrata, nunc quoque contumelioſe interpretantur, tanquam ficta, vel vana, & mihi propterea illudunt; proverbio etiam de me facto, quo contemtibile quid & vanum exprimant. Nihil in verbis ſupereſt obſcuri, quod noſtram requirit operam. Quare verbo tantum obſervo, 1. *prius* membrum verſ. 11., quod verti ſolet, *flevi in jejunio* vel *animæ meæ*, vel rectius, cum נפשי ſecundum puncta non admittat ſtatum conſtructum, ut recte Gejerus & alii, *anima mea*, ſive in aut cum *anima*, ſive in jejunio exiſtente, reddidi, *compreſſi in jejunio animam meam*, ſcilicet in fletum, convenienter primariæ poteſtati verbi בכה, quæ eſt, *preſſit*, *compreſſit*, *expreſſit*, unde ad *lacrymas* expreſſas tranſiit. Qua ratione facilis fit ſtructura, nullius ellipſios indiga; & proxime convenit ſimili phraſi, Pſ. XXXV: 13. עניתי *adflixi in jejunio animam meam*; quod ipſum verbum in origine ſiſtit *ſucci* expreſſionem, effuſionemve. Prope abſunt LXX, reddentes συνέκαμψα, & Syr. verbo מכך utens, proprie *exſuxit*. 2. *Poſterius* membrum proprie ſonare, *& factum eſt mihi in opprobria*, ad ſummum & multiplex opprobrium ſignificandum: quam emphaſin ſæpe habet, uti notum, plur. Denique 3. formam fut. cum ו converſivo, ut dicitur, in verbis, quæ hic occurrunt, hac

Gg pollere

a Schultens ad Job. XXVII: 6. Lette ad Jud. v.

pollere emphasi, qua præt. & præs. una comprehenditur, adeoque tam ad præt. tempus, qaum ad præsens hic respici. Quod utrumque hic recte admittitur; cum & ad *præteritum* tempus, & *præsens* hic intendatur digitus. Quæ unica est clavis hæc verba recte intelligendi. De quo nunc paucis exponam.

§. XXVI. Observari itaque velim, voces utriusque versus, quæ *consequens* continent, ad *præsens* tempus pertinere, quæ vero *antecedens*, æque ad præteritum ac præsens. *Opprobrium* enim & *dicterium* non antea fuit, sed erat in præsentia; quod hic intendit. Licet enim simile quid tempore Sauli fuerit passus, de quo Ps. XXXV. conquestus est, hic tamen de eo agit, quod nunc experiebatur, ut facile liquet; quemadmodum vers. 10. præcedente habuimus & explicuimus. Erat autem *opprobrium* & *dicterium*, ut exemplum de ipso fuerit vulgo sumtum, ad hominem irridendum, cum in genere, quatenus contemtus & illusus est, ut ex historia liquet, & supra vidimus, tum in specie respectu humiliationis suæ piæ tempore adflictionis, in primis suæ propriæ, adeo ut signa pœnitentiæ & luctus fuerint irrisa hoc tempore, tanquam vel hypocritica, vel vana & inutilia, ansa ex præsente ejus statu misero arrepta. Ad ejusmodi enim signa pœnitentiæ & luctus tempore calamitatis, vel suæ, vel aliorum, phrases *jejunii*, *fletus & sacci*, manifeste ducunt. Prætulit vero David ea, & antea tempore præterito, & nunc coram Absolomo fugiens: cujus utriusque hic habenda est ratio. De præsente tempore illud facile constat ex 2 Sam. XVI. & ipse clare testatur, Ps. XXXVIII. quæ ipsa ejus humiliatio dubium non est quin in ejus contumeliam fuerit versa, uti a Simei constat esse factum. Sed antea duo in historia notati sunt casus, qui hic apte in censum veniunt, *alter* est in principio regni super toto Israele, occasione necis Abneris, e familia Sauli, quam ea ratione publice luxit, 2 Sam. III. in signum innocentiæ suæ; sed quod ipsum fuit a Simei tanquam hypocriticum traductum,

&

& ipsi exprobratum, quum Davidem adpellat *virum sanguinum*, & *domus Sauli destructorem*, 2 Sam. XVI. *alter* est, quo acerbe luxit, his ipsis signis adhibitis jejunii, lacrymarum & sacci, se & domum suam, tempore morbi filii ex Bathseba, 2 Sam. XII. quod ipsum hoc tempore ipsius in contumeliam trahi potuit, tanquam vel hypocriticum, vel vanum, cum, regno ab Absolomo rapto & occupato, videretur excidisse spe de Salomone successuro, quam eo tempore pœnitentiæ & luctus conceperat; ut ibid. narratur. Hac ratione facile intelligitur, quo sensu de se dicere potuerit David, singulare hoc suæ pietatis specimen fuisse ipsi in opprobrium hoc tempore versum.

§. XXVII. Quod vero ad Messiam adtinet: in eum non proprie, sed inproprie & figurate, quadrant hæc verba; cum de jejunio ejus & sacco nihil constat; quid? quod traductus sit tanquam non *jejunans*, sed *edens & bibens*, Matt. IX & XI. Sicut itaque verba præcedentia, vers. 10., majore emphasi in Messiam, ita hæc in Davidem conveniunt; cum uterque hic in scenam prodeat, ut supra vidimus. Messiæ itaque non nisi figurate adplicanda sunt, quatenus *partim* vitam degerit vilem, pauperem & adflictam, contemtus ejus materiam apud Judæos, instar jejunantis & lugentis, ac saccum, loco vestitus honoratioris, ferentis, *partim* peccatores & ipse luxerit, *uti flevit super* Hierosolyma, & *duritie cordis* Judæorum, & ad pœnitentiam in sacco & cinere excitaverit, Matt. XI. *partim* denique tempore passionis ultimæ talem personam prætulerit, & materiam illusionis præbuerit hostibus: uti constat. In quibus acquiescendum est.

§. XXVIII. γ. Subjungit illusionis modum, & universalitatem, vers. 13. *Exspatiantur in me sedentes in porta, etiam modulationibus potatores siceræ*, vel *modulationes sum potatoribus siceræ:* habet enim posterius membrum aliquid ambigui, cum, ut jam observatum est, suppleri possit ex præcedentibus, vel, *exspatiantur in me modulationibus*, vel, אני *sum modulationes potatorum*, uti Job. XXX: 9. & Thren. III: 14.

 Sed,

Sed, quoad sensum, parum interest; cum idem maneat, & eo tendat, ut, se graviter & a cujuscunque sortis hominibus illusum, indicet, adeo ut & primores, judices, ac eminentioris dignitatis viri, *sedentes in porta*, ubi de rep. deliberari, & judicia exerceri solebant, dicti, & vilioris sortis homines, aut genio indulgentes, *potatores sicerae*, sive potus qualiscunque inebriantis, quem vox שכר in genere denotat, adpellati, de se materiam fecerint longioris discursus contumeliosi & injuriosi, instar Sycophantarum, & canticis suis ac modulationibus se risui exposuerint, ut fieri solet in popinis & tabernis, ubi potu ac musica tempus fallitur. Quæ nihil habent obscuri, vel satis illustrata sunt: tantum not. emphasis verbi שיח, cujus primaria vis est in *reciprocatione motus*, qualis est, ex. gr. hominis huc illuc ambulantis, & spatiantis liberius; unde ad animum exspatiantem in aliquam materiam, & libere discursantem, transfertur, etiam in malum, ut hic; ubi denotat, capere materiam, in quam exspatientur, atque unde oblectamentum captent, eum ludibrio exponentes more Sycophantarum *a*. Significat itaque his verbis orator 1. irrisores suos læte, laute & jucunde, agere, 2. primas tenere in civitate, 3. se invicem super misera sua sorte oblectare, 4. & nihil non arripere, quod in contumeliam suam flecti possit, 5. denique in popinis & tabernis se inter pocula & cantus esse ludibrii materiam quibuscunque personis, genio indulgentibus. Quæ in Davidem minore, in Messiam majore emphasi conveniunt; ut ex utriusque historia patet. Ipse Absolom, ne de Simei & aliis dicam, cum ad concubinas Patris intravit coram toto populo, 2 Sam. XVI. illustre dedit hujus contumeliæ in Davidem specimen, & materiam sine dubio præbuit multiplicem toti populo Davidem irridendi, & ei insultandi.

§. XXIX. β. *Altera* pars deductionis pertinet ad *preces* pro liberatione: in qua א. occurrit præfatio, vers. 14. in priore

a Schultens ad Prov. IV: 22.

priore membro ב. *preces* ipsæ, duplice instantia fusæ, vers. 14—19. א. Exordium ita habet, vers. 14. *Et*, vel *at*, *ego precatio mea ad Te*, *Jehova! tempore complacentiæ*, *o Deus!* h. e. Equidem longe aliter & antea fui, & nunc sum adfectus, ac illi me traducunt, o Jehova Deus! cum, tempore complacentiæ tuæ erga me, & antea totus fuerim, & nunc adhuc sim, in *precatione* ad te fusa, pro me non tantum, sed & illis ipsis, quibus sum ludibrio. Referri possunt verba, quæ conspectum exordii precum, mox sequentium, habent, ad *præteritum* & *præsens* tempus; habentque aliquid ambigui, forte captati ad utrumque exprimendum, quod loco est adcommodatum. *Præteriti* si habeatur ratio, sensus erit, se, tempore benevolentiæ Dei erga se, solitum fuisse preces cum fiducia ad Deum fundere, sive pro se, sive pro aliis, etiam illis, qui nunc tam hostili erant erga se animo, adeoque *scopus* erit demonstrandi, se longe aliter fuisse erga hostes illos suos olim adfectum, & meliorem ab ipsis meritum fuisse sortem, quam nunc experiebatur, dein se rationem habere sperandi exauditionem præsentium precum, mox sequentium, ex superiorum temporum experientia, quibus tempore benevolentiæ Dei solebat cum fiducia fundere preces, & exaudiri a Deo. *Tempus benevolentiæ* Dei hoc sensu est, quo Deus ipsum favore singulari fuit complexus, & multiplicia ejus dedit signa, ex quo ad regnum evectus est: cujus ipse quoque hoc sub nomine meminit Ps. XXX: 8. Conf. etiam Ps. V: 12. & III: 6. Hoc tempore *benevolentiæ* Dei declarat, se totum fuisse *in precibus*, easque cum fiducia semper fecisse, & exauditum fuisse; quam emphasin habet phrasis, *& ego*, *precatio mea ad te*, h. e. talis fui ego totus, hæc mea præcipua occupatio, sicut Ps. CIX: 4. *& ego precatio;* hoc fuit meum opus, hoc unice semper refugium, hoc præsentissimum auxilium & remedium. Sed cum non exprimat, pro *quibus* oraverit, extendi poterit quoque ad alios quoscunque, etiam hostes illos suos; uti Ps. XXXV: 13. expresse dicit: quod huc recte

 qua-

quadrat, ut ſuum erga eos adfectum opponat illorum erga ſe; illi miſeriæ ejus nunc illudebant, & pietati ejus inſultabant; ſed ſe, dicit, longe aliter fuiſſe erga eos adfectum, & aliud longe ab iis meruiſſe; uti in ſimili caſu Pſ. XXXV. & in hoc eodem XXXVIII: 21. exponit. Sed ſi ad *præſens* referatur tempus, *exordium* precationis ſequentis erit, quo *partim* ſe a pietate ſua per hoſtium inſultationes nihil remittere; *partim* ſe cum fiducia, vel ſpe exauditionis, preces ad Deum facere, cum tempus benevolentiæ Dei adhuc ſit, declarat: acſi haberetur; illudant illi, quantum velint, & pietatem meam traducant tanquam hypocriticam, vel vanam; perſevero tamen, & me in precibus ad te converto, Jehova, Deus! facio etiam illud cum ſpe exauditionis, quam deſperata mea quoque videatur conditio; cum *tempore benevolentiæ*, quo tu exaudire ſoles, adhuc gaudeam. Eſt vero illud tempus reſpectu Davidis, quo Deus declaraverat per Nathanem, ipſum quidem a Deo eſſe caſtigandum, ſed *gratiam* & *benevolentiam* Dei ab ipſo non auferendam, 2 Sam. XII., quod ipſum dein Davidi eſt obſignatum tempore nati Salomonis, verſ. 24. Verum longe majore emphaſi pollet reſpectu Meſſiæ, in cruce pendentis, & orantis, quo denotat *gratiae* Dei tempus, tantopere celebratum in Script., ut recte hic notavit, & demonſtravit locis adductis, Coccejus, qui vid. Ceterum voces, עת רצון, ſive vertantur *tempore beneplaciti*, pro עת, ſive *tempus beneplaciti*, ſcilicet, ſicut fuit, ita *eſt* etiamnum; perinde eſt, & utrumque ſtylo loquendi congruum.

§. XXX. ב. *Preces* ipſæ duplici funduntur inſtantia, vel cum inſigni emphaſi, nec ſine variatione, repetuntur, verſ. 13—19. *α*. Prior articulus, verſ. 14—16. continet *a*. preces generales, verſ. 13. *b*. ſpeciales, materia earum expreſſa, verſ. 14—16. *a*. In genere, his verbis orat, *In ſpiſſitate beneficentiae tuae reſponde mihi, in firmitate ſalutis tuae*, h. e. votis & deſideriis meis reſponde, mihique opem feras, propter ſummam tuæ beneficentiæ, continua fluentis

ctis vena, copiam, & salutis tuæ, mihi olim præstitæ & promissæ, firmitatem ac veritatem constantem. Voces, *in spissitate beneficentiae*, omnino cum seq. conjunguntur, licet sese ad utrumque, præcedens & consequens, ut sæpe fit, censeri queant extendere; *cum* quod seq. recte conveniant, *tum* quod vers. 17. eum conspectum ferant. Subjungit apte, & emphatice, *in veritate salutis tuae*, respiciens, & inde urgens preces, ad superiorem suam liberationem, quam Deus declaraverat fore *firmam* & *perpetuam*, 2 Sam. VII. Sed majore longe emphasi hinc liberationem suam a morte urgere potuit Messias, cum *gratia* & *veritas* sit *per* ipsum, Joh. I. & *salus* Dei, sive hominum a Deo, inde pendeat: quæ firma & salva esse non posset, nisi Christus servaretur.

§. XXXI. *b.* Speciales preces ita sonant, vers. 15, 16. *Extrahe me e luto aestuante, & ne immergas*, (vel, ut non immersus peream,) *vindicatus liberer ab osoribus meis; & e profundis aquarum*, (scilicet *extrahe me*, cum hoc enim verbo cohærent, proxime præcedentibus per parenthesin insertis, ad causam proximam calamitatis, in *hostibus* quærendam, designandam.) *Ne inundent me fluctus aquarum, & ne absorbeat me aestuatio vehemens, & ne circumvinciat super me puteus os suum*, (h. e. ne ostio putei firmiter religato omnis spes evadendi pereat. Radix אטר primigeniam potestatem habet, ut ex lingua Arab. patet, in *torquendo*, unde nata est significatio *retorti, torquendo religati, & circumvincti*; nervo firmius constricto. Ad *os*, seu orificium, aut marginem & oram, putei relatum significat orificii & oræ putei firmam circumseptionem & religationem, ac conclusionem; sicut Orientales *puteos* suos diligenter claudere solebant.) Quæ omnia, supra illustrata vers. 3, eo redeunt, ut summe periculosis ac exitialibus calamitatibus, quarum proximæ causæ erant hostes ac osores, quorum propterea fit specialis mentio, potente Dei vindicis manu eripiatur, ne iis succumbat, & ita pereat. Quæ primo quidem & directo sensu

ſenſu *Davidi* conveniunt, cum eo tendant, ne *moriatur*, ſed indirecto, ac maxime emphatico, ſenſu *Mesſiae*, quatenus continent liberationem a paſſionibus, & morte per reſurrectionem ac exaltationem; adeoque ne paſſionibus & morte intereat; eaque ratione *puteus* oram ſuam firmiter accipiat religatam ſuper ipſo: quod fieret, ſi morti maneret obnoxius. Pluribus ad intellectum opus non eſt: nam de vocibus & phraſibus ſupra ad verſ. 3. egimus.

§. XXXII. β. *Poſterior* articulus, quo preces cum nova inſtantia repetuntur, verſ. 17—19. *duo* continet *a.* precum repetitionem, verſ. 17. *Responde mihi, Jehova! quia uberrima eſt benignitas tua, ſecundum multitudinem miſericordiarum tuarum reſpice me.* Quæ nihil obſcuri habent. Ad elegantiam ſermonis facit, notaſſe, ענה proprie eſſe *fluere*, adfluere, inde ſuccurrere, reſpondere, טוב in origine ſiſtere *ſuccoſitatem uberem*, ubertatem; & חסד proprie dici de *ubere*, cujus lac continuo confluit & manat; unde ad Deum refertur, vena benignitatis continuo fluentem in homines: uti notum, & ſæpe obſervatum eſt. *b.* Earum inſtantiam, productis rationibus moventibus ex relatione ſua ad Deum, ſtatu ſuo calamitoſo, & hoſtium inſultatione, his verbis, quæ proferam, & ſimul exponam, verſ. 18, 19. *Et ne velo obtegas faciem tuam a ſervo tuo*, (ſcilicet, ſicut, me in hanc adflictionem inmittendo, viſus es feciſſe, ne ita pergas, ſed preces meas ad te penetrare ſinas, meque faciei tuæ luce & favore frui facias, quemadmodum ſervo tuo, intimæ admiſſionis ad te, convenit. Egregia voces pollent emphaſi, per omnia minus percepta, quam pandit verbum סתר, & phraſis; *velare faciem a ſervo tuo.* Reſpicitur ad regem, qui in thalamo ſuo promiſcuum aditum *velo* prætenſo arcet, & intimæ admiſſionis miniſtros tantum intra aulæum admittit: ut eſt Pſ. XXXI: 21. ubi vid. dicta. *Facies* itaque Dei eſt ejus majeſtas, & præſentia gratioſa ac favorabilis, *ſervus* Dei eſt intimæ admiſſionis miniſter, & *faciem velare ab ipſo* eſt, eum ab aditu Dei arcere, adeoque

que longe aliter tractare ac personæ *servi* Dei congruit. Sensus itaque est: cum servus tuus honoratior & intimior sim, cujus est singulare privilegium petitiones cum fiducia coram expromere, & exaudiri, ac favore tuo gaudere, ne nunc hoc velo me excludas, ut te cum fiducia adire nequeam, seu favore tuo frui opeque in miseria mea. Ex quo manifesta est ratio movens, qua preces urget:) *quia arctum mihi, festina responde mihi* (h. e. cito adnue desiderio & petitioni meæ, quia ad incitas redactus perire alias debeo quantocyus. Petit itaque non tantum opem Dei ad liberationem, ut modo, sed *citam* opem, & urget ab *angustia* sua, qua ad incitas erat redactus.) *adpropinqua ad animam meam, libera eam.* (h. e. subito te animæ meæ præsta *propinquum* & *goelem* ejus, eam liberando, & tibi adserendo. Emphatica, & elegans, est oratio, ex verbis קרב & גאל recte intellectis sese tantum pandens. Duplex latet in verbo קרב vis, *una*, qua festina & *proxima* indicatur liberatio, *altera*, qua cognationis proximitas exhibetur, tanquam ratio movens ad liberationem; ut sensus sit: admove te mox animæ meæ ad liberandam eam, & te ea ratione demonstres *propinquum* ejus, seu goelem, qui vi *propinquitatis* fratrem suum vindicare debet; quare mox sequitur, גאלה *libera eam ut goel*, juste & potenter, ut mox dicam. Quæ duplex verbi קרב vis, sicut in rem præsentem aptissima est, ita ex ipso ejus usu sese facile effert, cum & intimiorem conjunctionem denotat, & rem mox futuram designat. Pro instanti, & brevi spatio, jam jam futuro sumi, observavit alibi Cl. Schultens *a*. Sic & *propinqui* ad *bellum* audiunt, qui mox adgressuri sunt Deut. xx: 4. De *cognatione* & propinquitate sanguinis sumi, res est ex Lex. quoque nota. Eam vero hic omnino esse adtendendam, sequens verbum גאל evincit, cum illud comprehendat liberationem *propinqui* & *consanguinei*: quod in vulgus notum est. Cum vero duplex sit Goel, vel *sanguinis* propinqui fusi vindex

a ad Ps. LXXIV: 11. & Job. XVII: 12.

per necem homicidæ, vel servitutis ac miseriæ vindex, qui propinquum liberat, soluto pretio, vel vi, manu forti injecta, sibi adserit; utriusque ratio hic recte habetur, ita ut petat *cum* vindicias animæ adflictæ, vel effusæ, per hostium severam poenam, *tum* animæ seu vitæ liberationem seu restitutionem, intuitu etiam pretii soluti pro redemtione; quo utroque conspectu Deus dicit, Jes. XLIII: 1. *ne timeas, ego vindicias tuas suscepi,) propter hostes meos redime me.* (h. e. si vel tanta non esset tua ad me relatio, qualem *Goelis* persona requirit, hostium tamen meorum consideratio te moveat ad me in libertatem vindicandum, *cum* quod me gratis odio habeant & persequantur, vers. 5., *tum* quod mihi, & pietati meæ, adeo insultent, & de innocentia oppressa triumpharent, si me perire sineres; quod fieri nefas foret. Utitur verbo פדה paulo generaliore, cum in genere significet personæ in servitutem ac miseriam redactæ liberationem, soluto quoque pretio, vel manu inserta. Videtur enim proprie notare *vi erumpere*, unde *liberare* captivum, *ruptis catenis;* sed usurpatur etiam pro *emulgere*, facere ut *erumpat* lac, unde *redemtionis* significatus fluere potuit, q. d. per lac emulsum solvere pretium redemtionis; cum in prisca hominum simplicitate, deficiente pecunia, *lac emulsum* potuerit fuisse *pretium* redemtionis). Verba ea ratione exposita in Davidem & Messiam recte quadrant, sed ita ut alia in Davidem, alia in Messiam directius, & majore emphasi conveniant. Titulus *servi* Dei, intra velum faciei seu Majestatis Dei admitti soliti, nec non *propinquitatis* Dei conspectus, etiam *animæ* effusæ vindicatio, utique Messiæ propius competunt, ut facile cernitur; sed *pretii* intervenientis respectus, simul *hostium* ratio, Davidi directius. Quæ latius non necesse est exsequi.

§. XXXIII. II. *Secunda* Ps. pars, quæ inprecatoria est, א. rationes & caussas inprecationis, quæ eam justam reddant, repræsentat, vers. 20—22. ב. inprecationem ipsam exhibet, vers. 23—29. א. Verba, quæ rationes justificantes

tes continent, ita habent, verf. 20—22. *Tu nosti opprobrium meum radens, perplexum meum pudorem, & calumniam meam frangentem; coram te sunt hostes mei coarctantes; opprobrium fregit cor meum, ut animi pendeam, & exspectavi complorare, sed nihil est, & consolatores, sed non invenio: imo,* contra, *dederunt in cibum meum fel, & ad sitim meam potarunt me aceto.* Quæ licet conspectum rationis moventis ad redemtionem, cujus modo facta erat supplicatio, quoque contineant, eaque ratione cum superioribus etiam cohæreant, proprie tamen, & vero suo scopo, rationes exhibent justificantes inprecationem mox sequentem, & ideo ei præmittuntur, *cum* quod ratio tam prægnans alias non fuisset sese in calumniæ & calumniantium descriptionem denuo diffundendi, *tum* quod inprecatio mox subjungatur, & verba ita concinnata sint, ut hostium inportunitatem, barbariem, & obstinationem invincibilem ob oculos ponant, adeoque, eos ulla ulteriore longanimitate ac clementia Dei judicis indignos esse, declarent. *Rationes* vero, quibus mox superstruitur inprecatio, sunt *duæ*, vel *tres*, *a*. *Prima* petitur a Dei, qua inspectoris & judicis justi, persona, & hostium improbitate, qua coram Deo, nulla ejus habita ratione, tam scelerate & contumeliose cum hoc innocente, illustri Dei servo, agant, his verbis, verf. 20. *Tu nosti opprobrium meum, pudorem meum, & ignominiam meam, coram te sunt omnes hostes mei.* h. e. Cum tu sis inspector & judex hominum omniscius, & justus, ferenda a te amplius non est contumelia mea & persecutio, sed severe vindicanda, *cum* quod probe scias, quanta sit & quam injusta, *tum* quod hostes me, non obstante præsentia tua, tui nulla habita ratione, violenter oppugnent, & coarctent. Deum hic describit tanquam *inspectorem* & *judicem* hominum, & ad eum, qua talem, provocat, cum dicit, *tu nosti*, & *coram* te *sunt*, ut, Deo non amplius ferendum esse hoc facinus hostium, & calumniantium, demonstret, cum quod Deus injustitiam summam facinoris probe *sciat*, tum quod

hostes sese improbos plane & obduratos præstent, qui talia coram oculis supremi & justissimi judicis agant. Hanc enim emphasin habent voces, *tu nosti*, & *coram* te sunt: h. e. quam gravis & iniqua sit mea contumelia, *tu nosti*, adeoque ad animum revocas nec ferre amplius poteris, *coram te* sunt *hostes mei*, qui, te inspectante & præsente, tui nulla habita ratione, me coarctant; adeoque a te puniendi sunt. Memorat distincte *coarctatores* suos, & *contumeliam* suam, ut hostium facinora omnia complectatur, quæ *duo* generalia erant, *alterum*, quo virum hunc in summam & exitialem præcipitarunt calamitatem, quo epitheton *coarctatorum*, quo hostes insigniuntur, tendit, quorum, tanquam autorum miseri sui status, etiam supra vers. 15. meminerat, *alterum*, quo ipsum eo in statu insultabant, & multiplici adficiebant *ignominia*; uti supra late exposuit. Adcumulat autem voces *ignominiam* denotantes, ut, multiplicem & summam esse, significaret; simul *effectum*, quem in animo suo habeat, explicaret; quo *pudoris* vox tendit. Plura de vocibus, quas supra habuimus, non addo.

§. XXXIV. β. *Secunda* ratio petitur ab effectu ignominiosæ tractationis, tam gravi, & molesto, ut ferre amplius nequeat, & a desperatione prope absit, vers. 21. in principio, his verbis: *opprobrium fregit cor meum, & animi pendeo:* h. e. tanta & tam acerba obruor contumelia, per verba & facta hostium meorum, ut vis vigorque animi per summam tristitiam & pudorem adeo sit debilitatus, ut, ne succumbam tandem, & mala morte in hoc statu peream, summopere metuam; quo in statu cum te inspectante sim, & talia mihi ab hostibus *coram te* fiant, vindicta tua non potest non sese in hostium perniciem exserere. In verbis nihil est difficilis, nisi in ואנושה, cujus sensum verbo tradam. Fut. est in Kal, cum ה paragogico, significationem simul intendente, rad. נוש, ut recte post R. Nathan Gejerus, qui tamen male cum אנש confundit, nisi forte ejusdem sint originis hæ duæ radices, quæ sita est in *quatiendo*, & ita frangen-

gendo ad summam usque debilitatem; נוע vero speciatim Arabibus est, *ultro citroque motitari*, & pendulum hærere; adeoque animi statum anxium, quo se vertat nescium, & a desperatione proximum, depingit. Quod huc recte quadrat, cum *fractioni cordis* subjungatur, tanquam ejus adjunctum vel effectum. Significat itaque, se moribundo esse similem, & instar deliquium patientis, jam jam animam exspiraturi. Qualem sese Ps. XXXVIII: 9—11., vivis coloribus depinxit David, de hoc ipso tempore agens, *singultio & tundendo comminutus sum valde, rugio præ fremitu cordis mei —— cor meum vagatur, deseruit me vis mea, lumen quoque oculorum meorum, etiam ipsi, non est meum.* Ubi vid. dicta. Unde patet, hoc majore emphasi & directius in Davidem, quam Messiam, quadrare; licet ab ipso, sed minore emphasi, non sint aliena, cum & ipsi adscribatur *metus*, Heb. V. & ipse in cruce quoque clamaverit, *Deus mi, quare me dereliquisti?*

§. XXXV. γ. *Tertia* ratio desumta est ab inflexili & immani barbarie hostium, in eo maxime conspicua, quod nulla non tantum misericordia fuerint erga miserum hunc tacti, sed ipsi in eo statu insultaverint, ac acerbissime eum tractarint, vers. 21, 22. *Et exspectabam condolere, sed nihil simile, & consolatores, sed non inveni: &, quin, dederunt in cibum meum amarissimam herbam, & ad sitim meam potarunt me aceto.* h. e. Tantum abest, ut, quod jure exspectare potuissem, condoluerint, aut consolati fuerint me, verbis aut factis, ut me felle & aceto cibaverint ac potaverint; loco consolationis auxerint adflictionem meam: sese eo ipso demonstrantes inflexiles hostes, ac inmaniter sævos; qui itaque nulla amplius misericordia digni sunt, sed merentur, ut gravi poena a Deo judice, coram quo hoc fecerunt, e medio tollantur. Hic enim verborum sensus, & scopus est. Cum dicit, se *exspectasse*, non tam proprie dictam *exspectationem* suam exprimit, quam quid desiderasset, & voluisset, ut facerent, quidve debuissent, & fecissent

quoque, nisi sceleratissimi fuissent & obdurati in peccato: cum summus corruptionis gradus sit, ne miseria alicujus tangi, sed ei insuper in eo statu insultare. Sed *quid*, & a quibus exspectavit? *prius* ex ipsis verbis manifestum est, exspectasse enim se dicit *condolere* & *consolatores*, h. e. qui misericordia adfecti aliquid ad miseriam ejus levandam, ac animum fractum erigendum, præterea ipsum liberandum, conferant. Quod est *condolere* & *consolari*, uti facile patet. *Posterius* quæsitum de personis, a quibus illud exspectabat, ex nexu sermonis, & irrito exspectationis effectu, facile solvitur, licet Interpretes etiam aliena fuerint sectati, quum ad amicos & discipulos Davidis ac Messiæ adplicant: in quos nec verba quadrant, nec orationis nexus. Etsi enim amici *& ipsi steterint coram plaga ejus*, ut David de se tradit Ps. XXXVIII: 12., Christus etiam expertus est: eos tamen *non condoluisse*, dici nequit, præterea virium & occasionis, non voluntatis & pii animi, defectus fuit, ut non fuerint *consolati*; cum tamen hic ipsis, tanquam grave crimen, inputetur, quod id non fecerint. Præterea, cum hic de hostibus & coarctatoribus agat, & mox subjungat, eos, a quibus complorationem & consolationem exspectaverat, ipsius miseriam contra auxisse, fel & acetum, ad refocillationem scilicet, præbendo, dubium esse nequit, quin hostes & irrisores suos in oculis habuerit. Quibus denique vera sua emphasi competit, quod dicat, eventum exspectationis frustraneum exponens, *non est*, *non inveni*, h. e. nihil simile ab iis expertus sum, quin *contrarium*; *non* אין est ipsa *vacuitas*, pura puta *inanitas*, quæ propria est potestas voculæ אין, dein *non* inveni consolatores est emphatice, ut solet לא sumi, nihil minus quam tales inveni, sed contrarium potius; ut mox additur, *non* inveni consolatores, sed contra *irrisores* & crudeles in media calamitate mea; *dederunt enim mihi fel in cibum, & ad sitim meam acetum*; argumento, eos esse inmaniter & obstinate sævos, nulla Dei misericordia dignos.

§. XXXVI.

§. XXXVI. Verba, quibus contrarium exspectationis effectum, seu sævam hostium indolem, ipso facto demonstratam, exprimit, parum habent difficilis. Significant enim, acerbo cibo & potu eum fuisse ab hostibus cibatum ac potatum, loco *cibi fel*, & *potus acetum* datum ad sitim exstinguendam. Vox Hebr. ראש, quæ communiter *fel* redditur, proprie denotat herbam, vel plantam, amarissimam; & inde ad *fel draconum* transfertur *a*, sive sit *cicuta*, quod disputat Olaus Cels. *b*, sive potius, cum *cicuta* non sit *amara*, qualem tamen requirit usus vocis, *centaurium minus*, quod vult Hillerus *c*. Herbæ quoque vel plantæ convenit magis quam *felli*, quod cum *cibo* conjungatur, ut *acetum* cum *potu*. Sed quæritur, num proprie an improprie capiendum sit? resp., utrumque hic admitti posse, cum utrumque Messiæ contigerit ab hostibus, Davidi tamen *posterius* tantum. Dederunt enim Messiæ *acetum* cum *hyssopo* loco cibi & potus, *ut* ex Euangelio constat, & a Joh. c. XXX. additur, in *eo fuisse impletum*, *quod prædictum erat*; ad nostrum locum respiciens. Ex quo clare elucescit, mentem Davidis in hoc Ps. ita fuisse a Spiritu directam, ut sævam & inhumanam hostium indolem, sese tempore afflictionis suæ erga se exserentem, iis verbis expresserit, quæ proprie in Messia inplerentur; sed ita ut figurate quoque sibi, licet minore gradu, conveniant. Spectant itaque verba proprie & directe ad Messiam, & ad eum Joh. XIX. ex intentione Spiritus, qui Davidem egit, directe referuntur. Figurate vero significant in genere, hostes, quicquid ad illudendum & miseriam augendam facere possit, præstitisse; adeoque non *condoluisse*, & *refocillasse*, sed contrarium fecisse, & verbis & factis. Conf. de sensu figurato & proverbiali, Jer. VIII: 14. IX: 14. XXIII: 15.

§. XXXVII. ב. Ipsa imprecatio, vel, qui verus ejus est conspectus, denunciatio prophetica malorum, quæ obstinatis & truculentis istis hostibus ordine evenirent, usque in

a Vid. Bochartus H. p. I. l. II. c. 50. *b* Hiero-bot. p. II. p. 47. *c* Hiero-phyt. p. II. p. 54.

in finem seculorum, ea ratione est instituta, ut directe quidem, & vera verborum emphasi, in Judæos, qui Messiam scelerate tractarunt, conveniat, & iis adplicanda sit, attamen indirecte quoque & leviore sensu in præcipuos illos Davidis hostes, tempore fugæ coram Absolomo, adeo ut ad eos sit perpetua adlusio. Hoc oculo si pericopam consideremus, ejus sensus & scopus sese facile offeret. Pandam, hac jacta hypothesi, quæ ex supra disputatis sponte sua sese commendat, *sensum* verborum, & dein *inprecationis* verum conspectum & scopum. Recensentur in hac pericopa *mala*, quæ hostibus evenirent, non confuse, aut oratorie, acsi diversis orationis figuris tantum exhiberentur, sed distincte & ordine, quo se invicem exciperent, usque ad finem seculorum. *α. Primum* ita habet, vers. 23. *sit*, eritque, *mensa ipsorum coram ipsis in laqueum, & ipsissimæ paces*, seu *id quod ad paces, in tendiculam*, h. e. prosperitas & securitas ipsorum, qua unice delectantur, quamque sibi tribuunt, quicquid etiam ad eam firmandam, & durabilem reddendam, ab ipsis peragatur, in ruinam & exitium iis cedat & cedet, vel occasionem ejus præbeat. *Mensa coram ipsis* figurate denotat *cum* prosperitatem, abundantiam omnium; & pacem ac securitatem, uti habuimus, Ps. XXIII: 5. vid. & Job. XXXVI: 16. *tum* etiam mutuam amicitiam, animorum conspirationem & consiliorum conjunctionem, cujus emblema & signum solent esse *convivia*, ut Ps. XLI: 10. & Dan. XI: 27. ubi vid. comm. noster. Quod posterius ne nos fugeret, additur in membro seq., ad superioris illustrationem, ut fieri adsolet in Psalmis, *paces in tendiculam*, h. e. omnimoda, quam firmissime etiam facta, *pax*, seu quicquid ejus causa factum est, occasionem & causam excidii præbeat. Vox לשלומים proprie *ad paces* utrumque illud comprehendit, ut sit ipsissima pax, & quod ad pacem fit, prout ל pro articulo cum emphasi abundante, ipsamque rei essentiam & præstantiam exprimente, habeatur, vel ellipsis voculæ אשר statuatur & vertatur,

tur, *quod ad pacem*, *in tendiculam* fit, vel erit, ex præced. membro. Prius jam obſervavit Dieu; & uſus iſte litteræ ל eſt frequentiſſimus: uti nunc ſatis conſtat. Plur. vero num., alias rarior, captatus eſt ad augendam emphaſin, ut *paces* ſint multiplex, ſumma, & firma pax. Interpretes aliter & varie inſtituunt; quos ſuo loco relinquere debeo: noſtra interpretatio ſeſe facilitate ſua, & nexu cum præced. membro, ſatis commendat. Alluditur vero ad conſpirationem Abſolomicam, ſeu animorum conſenſionem, & proſperitatem eorum, qui cum eo faciebant contra Davidem; quæ cauſa & anſa foret excidii ipſorum, fuit quoque *laqueus* ſummi conſiliarii Achitophelis, uti notum, & dein Abſolomi, & aliorum. Sed vero ſuo ſenſu reſpicitur ad Judæos, qui per ipſam ſuam proſperitatem, ac ſecuritatem, nec non pacis fœdera cum Romanis, in exitium ſe præcipitarunt; ut egregie fuit prædictum Jeſ. XXVIII: 14, 15, 17, & 18. ubi vid. Cl. Vitringa. Addatur, ipſam Chriſti necem huc pertinere, quatenus ex prudentia politica facta eſt, ne reſp., Chriſto ſalvo, periret. Joh. XI. 50. Acceſſit mutua & inteſtina diviſio ipſorum Judæorum, qui ſecum uniti fuerant inſtar eorum, qui ad *eandem menſam* adſidebant: de quo luculenter vaticinatus eſt Zach. XI: 6, 14.

§. XXXVII. *β. Secundus* articulus his verbis eſt expreſſus, verſ. 24. *Stricti obtenebrentur oculi ipſorum, ne videant, & lumbos eorum jugiter flexos & vulſos redde*, h. e. Sapientia & prudentia eorum infatuetur, & vis vigorque eorum infringatur judicio tuo, ut nec ſana ac ſalutaria ineant conſilia, nec vires habeant ad ſtatum ſuum tuendum; ſed propriis conſiliis pereant, & fracti ſuccumbant. Nihil hic eſt difficile. *Oculi* expingunt ſapientiam, & prudentiam, *lumbi* vires & potentiam, uti facile cernitur: utriusque hic fit mentio relate ad ſtatum ſuum, & reip. & Eccleſiæ, firmandum, ac tutandum. Sed oculi *ſtringerentur* arctius, quod proprie eſt חשך, & ita ſtricti obtenebrarentur, *lumbi* mollefacti

cti infringerentur, ut cadere debeant, quod proprie est מעך *flexit vulsim*, flecti præ mollitie *a*. Respicitur rursus manifeste ad id, quod factioni Absolomi contigit, cujus consilia sunt infatuata, & vires fractæ, sicut ex historia constat, & David quoque inprecatus est Achitopheli, 2 Sam. xv: 31. *infatua quæso consilium Achitophelis, Jehova!* Sed vera emphasi in Judæos, post Christum exaltatum, quadrant hæc exacte, uti constat, & prædictum est, ut Zach. xi: 15. &c.

§. XXXVIII. γ. *Tertius* articulus continet ipsam hostium totalem destructionem, cum claris justitiæ divinæ signis conjunctam, vers. 25, 26. *Effunde super ipsos spumantem tuam iram, & æstus nasi tui se adnectat iis* hostiliter: *Sit arx ipsorum siderata, in tentoriis eorum ne sit habitator.* Quæ omnimodam eorum desolationem, una cum arce & domibus, justo, sed severo, Dei judicio efficiendam, describunt, nec aliquid habent obscuri: tantum elegantia sermonis & emphasis notanda est, quam in versione expressi. Vox זעם signat iram ebullientem, & vehementissimam, quæ in effervescentiam spumantem sese exserit. Radix enim proprietatem habet in *spumando*, spumas ore agendo: unde liquet, quam apte jungatur verbum *effundere;* ad abundantiam spumantis iræ exprimendam. *Aestus nasi*, quæ propria, ut notum, est vocum potestas, eleganter & emphatice dicitur *adsequi* eos, proprie, *se iis adnectere*, & hostiliter tenere. Rad. נשג proprie respondet Gr. ἀπτεσθαι, *necti*, *adnecti*, inde *adsequi*, & sic *hostiliter invadere.* Iræ Dei, effusæ instar ignis, recte & eleganter subjungitur, *sit arx ipsorum desolata*, proprie *siderata*, fulmine tacta, & ita in cineres redacta. Quisque hic facile videt elegantem picturam desolationis Hierosolymæ & Templi, cum toto illo tractu; adeo ut ne vestigium fere superfuerit. *Arx* recte adpellatur Hierosolyma & Templum: uti facile patet. Sed adluditur simul ad hostium Davidis destructionem, in primis præcipuorum

a Schultens ad Prov.

puorum conspirationis virorum, ut Achitophelis, Absolomi, & aliorum. Eadem enim ratione ad Achitophelem ex. gr. adplicatur, qua ad Judam proditorem, Act. I: 20.

§. XXXIX. Interferuntur verba, quæ aut *rationis* ultimi excidii hostium, aut *confirmationis* ejus conspectum habent; pro ut vertuntur, & intelliguntur, vers. 27. *Quia* sicut *tu quem percussisti persequuntur, & ad luridum vulnus profanatorum tuorum numerabunt, vel numerant.* Quæ communiter accipi solent de Christo, a Deo percusso, & Christianis cædi a Deo traditis, quorum *illum* Judæi non clementer & misericorditer illo in statu tractarunt, sed inhumaniter, *hos* autem cum gaudio tanquam occisos memorarunt, & de iis, tanquam talibus, *narrarunt*; quod ipsis est no. Sed gravibus hæc interpretatio premitur difficultatibus. 1. Messias non dicitur, nec dici potest, *percussus Dei*, ac ad cædem profanatus a Deo, nisi vel secundum hostium pravam opinionem, vel ob peccata nostra, quod utrumque Jes. LIII. expresse additur; non itaque *absolute*, ut hic capi solet. 2. Messias in hoc Ps. introducitur, non a Deo, sed hostibus *percussus*, idque gratis & sine causa, sicut & Zach. XIII: 7. ubi *gladio* id tribuitur, ad violentam cædem a Magistratu, seu *Judice*, inflictam denotandam: tantum figura orationis est, qua vox *Dei* ad *gladium* excitandum dirigitur, ut Dei permissio & directio sapiens indicaretur. Unde est, quod Matth. XXVII: 31. legatur *πατάξω percutiam*, nisi, ut LXX. codices nonnulli habent, quis malit *πάταξον percute* legere apud Matth. 3. *Persequi* non est simpliciter, a Deo percussum inhumaniter tractare, sed necis Messiæ caussam esse; minus recte itaque Judæi dicerentur *persecuti*, quem *Deus* percusserat, quatenus ad Christi mortem refertur. 4. Phrasis *confossorum Dei*, seu profanatorum ad cædem a Deo, nusquam in bonum sumitur de martyribus, ut hic accipi solet, sed in malum de iis, qui judicio Dei exemplari pœna e medio auferuntur. Vid. Jes. LXVI: 16. Jer. XXV:

33. Denique 5. illud *narrare* de plaga confosſorum Dei nimis leve & dilutum eſt, quam ut hic, ubi ratio daretur excidii totalis reip., locum habere poſſit.

§. XL. Quid itaque? ex noſtra hypotheſi verba dupliciter capi poſſunt, adeo ut vel *rationem* judicii, modo memorati, & mox uberius exponendi, contineant, vel ejus *confirmationem*, & adgravationem. *Priore* modo, a quo parum abeſſe Kimchium, &, qui eum ſequitur, Bucerum, deinceps intellexi, vertenda ſunt, ut feci, & de hoſtibus intelligenda perſonam hanc conſiderantibus tanquam divinitus percuſſam, & lurida plaga confoſſam, a Deo, adeoque improbam & ſceleratam, eoque nomine eam, ejusque ſocios, perſequentibus, & miſeram eorum ſortem cum delectatione commemorantibus, ac de eo materiam confabulationis & dicterii facientibus. Quod in Davidem ex parte convenit, ut ex maledictione Simei liquet, & ex ſiniſtro rumore de Davide, ejusque injuſto regimine, per Abſolomum ſparſo, eaque ratione odium & contemtum ipſi apud populum conciliando, 2 Sam. xv. facile colligitur; ſed in Meſſiam, ejusque diſcipulos, longe plenius & verius quadrat, *cum* quod ipſum tanquam blaſphemum tractarint, *tum* quod ipſum, ejusque ſocios, perſequi eo nomine & diffamare, poſtquam *percuſſus* eſſet, perrexerint, *tum* quod verba hic occurrant, tanquam rationem continentia, quare hoſtes, poſt facinus in hanc perſonam commiſſum, tam ſevere fuerint tractati a Deo, ita ut reſp. fuerit exciſa, & illi obdurati in reprobam mentem fuerint traditi, & a communione Dei & populi ejus plane excluſi. Verba enim ſubjuncta ſunt deſcriptioni plenarii excidii reip., & præmiſſa prophetiæ de miſero & reprobo eorum ſtatu ſequente; adeoque *rationem*, & deſtructionis reip., & reprobæ populi Judæi conditionis ſecuturæ comprehendere debent, ſeſe ad præced. & ſeq. porrigentia. Quod non in Davidis, ſed præcipue Meſſiæ hoſtes quadrat: ut facile cernitur.

§. XLI.

§. XLI. Explicemus in hanc mentem & illustremus verba. *Prius* membrum habet: *quia tu quem percussisti persequuntur*, h. e. me ad necem insectantur, & post necem persequi pergunt, tanquam sceleratum, & blasphemum, quem tu divinitus inflicta plaga soles e medio tollere. Sensus non est, personam hanc de se fateri, se a Deo esse percussam, quod abhorret, & modo removi, sed ab hostibus talem haberi, & eo nomine eorum passam esse persecutionem: quod sequens membrum clarius exponit, hic involutius latet, &, suppleta ellipsi particulæ similitudinis כ *sicut quem tu percussisti*, sese offert; adeo ut plena foret oratio: *quia*, *sicut quem tu percussisti*, persequuti sunt, & persequuntur me. Ellipsis litteræ כ *sicut* frequens est, & eo facilior, quod similis litteræ vocula כי præcesserit; cujus exempla produxi ad Malach. *a*. Referenda sunt in hunc sensum verba *cum* ad Messiæ, *tum* discipulorum ejus, persecutionem a Judæis institutam. *Messiam* ad necem persecuti sunt, tanquam sceleratum & blasphemum, quem Deus ipse *percusserat*, eum neci tradendo, quo oculo supplicium ejus considerarunt Judæi, ut Jes. LIII: 3, 4. diserte traditur, sed eundem & deinceps, postquam a Deo censitus erat percussus, post necem ejus, *persecuti* sunt in discipulis ejus; quod Christus ipse Saulo exprobravit, *quare persequeris me*, Act. IX. sicut *passionum Christi* reliquias adpellat Paulus, Col. I. quibus ipse erat subjectus. Quod vocum structuræ proxime convenit, ut facile intelligitur; cum *percussioni* Dei subjungatur persecutio, tanquam ea posterior; & occurrat tanquam *causa* meritoria destructionis *palatii* ac *tentoriorum*, ac totalis reprobationis populi; quæ mox sequitur. Quæ ratio, quod probe notandum, non in nece Messiæ tam quærenda est, quam in populi Judæi impœnitentia, & perseverantia obstinata in odio Messiæ, & ejus persecutione in discipulis ejus. Potuissent enim hanc miseram sortem suam prævenire Judæi, si resipuissent, & se ad Messiam convertissent:

a p. 212.

sent: uti Apostoli sæpe iis declararunt, Act. II, III. & alibi. Ex quo simul elucescit, preces Christi in cruce, *Pater remitte ipsis*, &c. huic inprecationi non adversari, quod putat Clericus, & alicui videri posset, cum illæ preces *pœnitentiam* pro hypothesi habeant, & eo tendant in specie, ut Deus non mox populum exscindat, sed tempus & locum pœnitentiæ concedat; uti factum est: quo finito, hoc judicium iis a Christo recte potuit denunciari; quemadmodum hic fit, ut ex dictis patet.

§. XLII. *Alterum* membrum, ad prioris illustrationem additum, duplicem admittit sensum, qui uterque recte conjungitur; *alter* est, quo verba redduntur, *& ad plagam luridam profanatorum tuorum numerant*, h. e. meam & meorum adflictionem adnumerant *plagæ profanatorum* tuorum ad eandem, & quævis mala; pro tali plaga, quæ sceleratis & blasphemis infligi a te solet, habent quicquid mihi & sociis meis evenit: *numerare ad* utique recte exponitur de *adnumerare*, accensere, pro eodem habere, uti facile cernitur. Quo facit usus particulæ אל pro *una cum*, vel *inter* a. Sed reddi quoque possunt, *& de plaga lurida profanatorum tuorum enarrant*, ut sensus sit: promulgant ubique, & dicterii instar cum delectatione loquuntur, ut me & meos contemtui & odio exponant, de adflictione nostra, tanquam lurida plaga *profanatorum tuorum*. Vocula אל cum ספר *narrare* materiam narrationis exprimere potest, & *de* verti, ut Ps. II: 7. *Narrant de plaga confossorum tuorum* est, pro tali plaga venditant nostram adflictionem, & ita de ea narrant: quod clarius evadet, si usus voculæ אל admittatur, quo *convenientiam* exprimit, & *secundum*, juxta, ad modum, vertitur; quo sensu aliq. sumitur b, & idem erit, ac על: quo sensu *narrare ad plagam* erit, secundum eam, ad ejus modum, tanquam talem. Quæ omnia eodem redeunt, & sensum constituunt facilem ac abundantem; hostes nim. accensere adflictionem hujus personæ, & sociorum, plagæ luridæ confossorum

a Vid. Schultens ad Job. XVI: II. b Vid. Coccejus in Lex.

fossorum Dei, & secundum eam de ea loqui, & eam divulgare. Phrasis, מכאוב חלליך, est selecta & emphatica, proprie dicit, *plagam luridam profanatorum Dei*, h. e. hominum scelestorum & improborum, ad omnem cædem, seu omne malum, solutorum & traditorum a Deo judice & vindice. De quo alibi egimus, ut Jer. xxv. & alibi.

§. XLIII. Demus nunc & *posterioris* modi, cujus memini, conspectum, secundum quem *prius* membrum confirmationem superioris judicii continet, & *posterius* ejus consequens; quum hac ratione vertenda sunt & explicanda verba: *quia tu es, qui*, vel *tu, percussisti* eos *qui persecuti sunt, & ad luridam plagam profanatorum tuorum numerabunt, & narrabunt*, scilicet, quicunque & ubicunque: h. e. judicium, cujus memini, in hostes meos merito exspecto, quia hac ratione solitus semper es persecutores tractare, eosque alte inflicta plaga percutere; eritque plaga quoque hæc publica, quæ materiam narrationis præbebit universalis & perpetuæ inter homines, &c. *Prius* membrum itaque, vel erit ellipticum, & vocula אשר ante רדפו *persecuti sunt* supplenda, ut plena sit oratio; *quia tu, qui percussisti, qui persecuti sunt*, seu eos, qui persecuti sunt, quemadmodum & alibi ejusmodi ellipsis occurrit, ut Job. xxiv: 19. *Siccitas, etiam calor, rapiunt aquas nivis, infernus* חטאו *peccarunt*, pro אשר חטאו eos, qui peccarunt, rapit; ubi vid. Schultens: vel potius vocabula אשר הכית, transposita sunt, & sic ordinanda: *quia tu* הכית *percussisti* אשר רדפו, *eos qui persecuti sunt.* Qualia exempla alia non deficiunt. Sic Deut. xxxii: 5. *corruptio* לו לא *ipsi non*, pro לא לו *non ipsi*, 1 Sam. xx: 7. *Si sic dixit* Saulus de Davide, *bene pax servo tuo*, pro *pax servo tuo, bene* est, 2 Sam. xviii: 20. *hodie non nunciabis* כי על *quia propter*, pro על כי, *propterea quod filius regis mortuus est*. Prov. ii: 30. *ne litem intendas homini gratis*, אם לא *si non*, pro לא אם *non, si vel tibi malum retribuerit*. Num. xi: 6. אל המן, pro המן אל עינינו, *nihil nisi manna ad oculos nostros*, vel coram oculis nostris. Alia mitto, & tantum addo, vulgatam

gatam interpretationem admittere ejusmodi quid in אתה אשר pro אשר אתה. Qua ratione verba hæc inserta sunt per modum parenthesios, vel per reticentiam connectenda cum seq., ut plenus sit sermo: *quia tù es, qui percussisti eos, qui persecuti sunt*, percuties etiam meos hostes, *& ad luridam plagam confossorum tuorum numerabunt* & *narrabunt*. Respicient vero, hoc admisso, verba ad vias providentiæ Dei in puniendis persecutoribus, & respectu Davidis ad judicium in Saulum ac domum ejus, *Messiæ* vero ratione latius, in specie ad judicium in Syro-Macedonas, & impios Judæorum, temporibus Maccabaicis. Eligat quis, quod sibi rectius fuerit visum, mihi maxime *prius* placet, quod supra exposui, tanquam facilius & orationis seriei congruentius, licet *posterius* non plane spernam.

§. XLIV. ד. *Quartus* articulus continet obdurationem in peccatis, indeque ortam privationem justitiæ Dei, in peccatis condonandis & vita danda conspicuæ, tanquam triste consequens resipiscentiæ, ipsis tempore opportuno oblatæ, spretæ; in quem statum Judæi post excidium reip., modo memoratum, inciderunt, vers. 28. his verbis: *da iniquitatem super iniquitatem eorum, & ne veniant in tuam justitiam*, h. e. permitte, nec extraordinaria gratia miraculose intervenias ac impedias, sed sine, ut peccata addant peccatis, eaque ratione justitia tua justificante, pœnitentibus promissa, excludantur, tuæque iræ maneant continua objecta. Judicium describitur obdurationis & excæcationis, indeque ortæ privationis justitiæ Dei, qua peccatores absolvit, & ad communionem suam admittit, hostibus Messiæ infligendum, posteaquam gratiam ipsis oblatam proterve respuerunt, contra, in Messia persequendo perseverarunt, tempore longanimitatis, a Deo ipsis præfixo, neglecto & finito. Qua ratione si verba capiantur, & secundum seriem versuum, a nobis ostensam, referantur ad statum Judæorum, post iram Dei in eos effusam, nihil habent difficultatis; cum, judicio obdurationis fuisse tunc

traditos

traditos Judæos, ex verbo prophetico, Jes. VI. & alibi, manifestum sit. Tantum not. illud *dare* Dei nihil aliud esse, quam permittere, gratia extraordinaria negata, sinere: quemadmodum illud *dare* & *tradere* alibi quoque sumitur, ut Ez. XX: 25. *dedi ipsis præcepta non bona*, &c. Act. VII: 42. *tradidit eos Deus servire exercitui cœlorum*, Rom. I: 24, 26. & alibi. Plura non addo, cum a *Tarnovio* & *Mollero*, ac aliis, hæc satis illustrata sint. Ceterum *venire in justitiam Dei* est, ejus participem fieri justitiæ, qua justificat impium, resipiscentem in Christo; ut ex Script. satis est ab aliis demonstratum. Conveniunt itaque hæc aptissime in Judæos post Messiam occisum, & resipiscentiæ tempus, iis concessum, finitum; nec aliquid habent Messia indignum, quatenus prophetam agit & judicem, aut precibus ejus in cruce pro populo contrarium; ut supra jam observavi: Apostoli quoque simile quid Judæis impœnitentibus denunciarunt, ut Act. XIII: 46. XVIII: 6. XXVIII: 25. Sed quæritur, num in tempora Davidis quoque conveniant? resp. aliquo, sed exili, sensu, respectu Simei & similium; quorum facinora, a Davide licet impunita relicta, velle censeri potest a Deo suo tempore vindicanda, cum nova crimina commiserint, ita ut felicitatis sub Salomone participes non fiant; quod tenui admodum sensu est in *Dei justitiam non intrare.* Conf. 1 Reg. II: 8.

§. XLV. 1. *Quintus* articulus habet, vers. 29. *Deleantur e libro vitarum, & cum justis ne scribantur.* Quæ verba *duplicem* ferunt sensum & conspectum; *alterum* generalem & absolutum, *alterum* specialem & relativum. a. *Prior* simpliciter & in genere comprehendit mortem infamem divinitus inflictam, impiorum, & non justorum, sortem: quæ duplici phrasi figurata proponitur, *una* a catalogo viventium, *altera* a libro memoriali bene & male merentium, præmia vel pœnas consecuturorum, petita. *Prioris* respectu dicitur, *deleri e libro vitarum*, pro morte adfici violenta & infami, a Deo judice inflicta, eaque ratione catalogo

viventium expungi. Quo sensu manifeste occurrit Exod. XXXII: 32. ne alia memorem: quod alias est *e terra viventium deleri*. Ad *posteriorem* metaph. pertinet altera phrasis, *non scribi cum justis*, scilicet in libro memoriali, qui bonorum & malorum comprehendit catalogum, quibus præmia adsignata sunt & pœnæ. Qualis liber memoratur Mal. III: 16. ubi vid. comm. noster. *Cum justis vero non scribi*, sed, quod mente est supplendum, cum *impiis*, denotat, locum inter justos in eo libro non habere, sed improbos, adeoque non præmia, sed pœnas pro sorte. Vult itaque orator, ut mala morte pereant, & non justorum sed improborum sortem consequantur; Ps. I: 5. & hæc verba tanquam superiorum summam per modum conclusionis subjungit. *b. Posterior*, qui specialior est, & ad statum Judæorum, tanquam populi Dei, & hæredum promissorum Patriarcharum, respicit, habet, improbos & impœnitentes Messiæ hostes, qui in eo persequendo obstinate perrexerunt, catalogo populi Dei esse delendos, seu populum Dei esse cessaturos, nec ullam sortem habituros in communione justorum sub Oeconomia N. *Liber vitæ* eo sensu est, qui Israelitarum, tanquam populi Dei, nomina comprehendit, quibus promissum vitæ factum est, & præcepta data sunt, *quæ qui fecerit homo vivet per ea*. Conf. Ez. XIII: 9. *Quo ex libro* delentur, qui nomen & prærogativam populi Dei perdunt, a Deo plane abjecti & anathemate devoti, Mal. III. fin. ubi vid. comm. noster, *rami fracti*, &c. adpellati Rom. XI. *Cum justis* vero *non scribi*, est, eorum societati non accenseri, nec eorum sortem consequi, patriarcharum promissa & bona Spiritualia, in semine benedictionis, non adipisci. Sunt itaque *justi* cum *patriarchæ*, ut vidimus ad Mal. III. fin. *tum* sancti primogeniti Ecclesiæ Christi Jes. IV. & sensus est, eos antiquis privilegiis esse privandos, nec novis gavisuros. Quæ latius non exsequor, cum Cl. Coccejus fere idem senserit, & deduxerit, qui consuli potest. Quod si quis librum vitæ sumserit pro

catalogo

catalogo prædestinatorum ad salutem; *deleri* ac *non scribi* tanquam se mutuo explicantia capienda sunt: quemadmodum Arab. *deleri* sumitur pro non scribi, uti apud Harir., ubi dives a paupere ad liberalitatem invitatur hac ratione, *quod sic nomen suum deleret ex avaris*, h. e. non iis accenseretur, sed pro liberali haberetur: quæ est expositio Cl. Schultens *a*. Sensus itaque erit, eos palam & publice esse tanquam reprobos, & *vita aeterna indignos* manifestandos, ac cognoscendos, quibus nihil commune est cum *justis & vitæ hæredibus*. Conf. Jes. IV: 3. & ibi Cl. Vitringa.

§. XLVI. De vero hujus imprecationis *conspectu*, quem supra promisi, verbo potero absolvere, cum ad Ps. CIX. fusius & ex professo de eo acturus sim, nihilque aut Davidi, aut Messiæ, minus congruum continere demonstraturus. Est itaque vero suo conspectu, 1. denunciatio prophetica judicii divini, improbis hostibus facta, 2. a Davide & Messia non secundum proprias animi sedati adfectiones, sed tanquam prophetis, a spiritu prophetico agitatis, promulgata. 3. quæ pro hypothesi habet impoenitentiam, indeque ortam obstinationem in peccatis, nec levibus illis, sed gravissimis, salva justitia Dei non ferendis, sed severe puniendis. 4. Denique per *modum imprecationis* proposita, ut justitiæ ac judicii Dei adprobatio, tanquam justi & necessarii, significaretur, & Deus quoque hac parte glorificaretur: non itaque ex animo maligno, & vindictæ cupido, sed gloriæ Dei studio, & felicitatis promissæ desiderio, alia ratione per hostes obstinatos non implendo, orta. Quæ nunc sufficiunt.

§. XLVII. III. Consequens liberationis supplicatæ, & hostium illorum excidii, quæ *tertia* Ps. pars est, memoratur *triplex*, respectu ipsius oratoris, reliquorum justorum, & totius mundi, in lætitia & glorificatione Dei super hac liberatione situm, vers. 30—37. Cujus itaque pericopæ *tres* partes sunt; quarum memini. α. *Prima* exhibet laudationem

a In MSS.

tionem Dei ab ipſo oratore tunc inſtituendam, quum a Deo impetraverit pleniſſimam liberationem & exaltationem; verſ. 30—32. Ubi α. præmittitur liberatio, quam ſupplicavit, tanquam antecedens & laudationis Dei cauſa ac materia, verſ. 30. *Et*, vel at, *ego depreſſus & lurens*, *ſalus tua*, *o Deus! exaltaverit me*, h. e. Ad me vero quod adtinet, adflictum nunc, miſerum & triſtem, ſalutem & liberationem tuam, o Deus! quum fuero conſecutus, & per eam in ſublimi loco ac ſtatu poſitus, quod ſupplico non tantum, ſed & mihi promitto, tunc ego iſte adflictus & lurens *laudabo nomen Dei*, &c. Verba non tam preces continent, quam *antecedens* laudationis Dei, quod *exſpectationem* ejus una comprehendit; ut in paraphraſi expoſui. Cohærent enim cum ſeq., & antecedens ac materiam laudationis Dei exprimunt; acſi haberetur, *ſalus tua quum me exaltaverit*; per defectum particulæ אם *ſi*, *quum*, ante תשגבני, qui facilior eſt propter concurrentiam litterarum in voce אלהים. Nec tamen *dubie* loquitur, quin ſibi promittit exaltationem, tantum præmittit id, quod exſpectabat, tanquam antecedens, ut gratam mentem tunc demonſtrandam teſtificaretur. *Prius* vero membrum, *ego adflictus & lurens*, accipi poteſt, vel abſolute, & per ſe ſtans, pro ad *me* adflictum quod adtinet, uti ſæpe alias, vel cum ſeq. verſu connexum, ut ſit; *ego ipſe ille adflictus & lurens*, *quum me exaltaverit ſalus tua*, *laudabo te*, &c. Ceterum *liberationem* non tantum ab adflicto & lurido ſtatu ſuo memorat, ſed ulteriorem ejus gradum addit, quo in ſublimi & glorioſo ſtatu collocaretur; quod eſt, *per ſalutem Dei exaltari*, h. e. ſervatum a Deo exaltari. Quod Davidis reſpectu pertinet ad regnum recuperatum, & glorioſius quam antea redditum in Salomone, quo ſeq. nos etiam ducunt, ſed *Meſſiæ* ratione ad ſublationem in cœlum, & ſeſſionem ad dextram Dei, &c. quod ſatis notum eſt. Sed majore adhuc emphaſi pollet phraſis ſelecta, *ſalus tua me exaltaverit*, qua exaltatio derivatur ab *ipſa ſalute Dei*, ipſi & populo promiſſa,

quæ

quæ ut effectum habeat, exaltandus erat; ut verſ. 14. habuimus.

§. XLVIII. β. Sequitur ipſa laudatio, tunc præſtanda, verſ. 31. *Laudabo nomen Dei cantico, & magnificabo ipſum confesſione*, ſeu protenſa celebratione. Licet modo *antecedens* laudationis expreſſerit, oratione ad Deum verſa, ipſam laudationem effert ſermone alio flexo, & de Deo loquens, quaſi alios adlocutus, ut, ſe iis in laudando Deo præire, indicaret; quemadmodum mox pios adloquitur eum in finem. In quo nihil eſt inſoliti. Verba nihil habent, nobis relictum notandum, niſi illud unum, voce תודה exprimi confeſſionem ſalutis Deo tantum acceptæ ferendæ, & celebrationem ejus, denique utramque ſummo ſtudio & publice faciendam; uti ex intrinſeca vocis poteſtate quoque eluceſcit. Radix ידה proprie eſt *tendere*, *exſerere prolixius*, unde יד *manus* extenſa, hinc *jactare* cum ſtudio & fervore ſummo, nec non uſus *confitendi* & *celebrandi*, q. d. oſtendere, oſtentare, ob oculos aliorum in publico protendere. Quare Pſ. XXII: 23. idem orator dicit, *narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio cœtus laudabo te.* Ceterum, Davidem illud magis proprie dicere potuiſſe, Meſſiam non niſi improprie, quatenus per fideles ſuos id facit, qui Deum ſuper ipſius exaltatione laudant, facile intelligitur.

§. XLIX. γ. Subjungit hujus generis laudationis commendationem & præſtantiam præ cultu rituali, verſ. 32. *Et placebit*, ſuavis odoris erit, *Jehovæ præ bove, juvenco cornificante, ungulas dividente*, h. e. ſuavius longe & gratius hoc confeſſionis & laudationis ſacrificium erit Jehovæ, quam cujuscunque animalis puri, præſtantiſſimi alias, & ſecundum legem ritualem offerri ſoliti, adeo etiam, ut non hoc, ſed illud Deo ſit acceptum futurum. Senſum enim habent verba vel reſtrictiorem, vel ampliorem; *priorem*, quo non rejiciuntur ſacrificia legalia, ſed poſtponuntur tantum cultui rationali, qui directe & primo loco ſeſe offert, *poſteriorem*, quo loco moventur, & iis ſubſtituitur rationalis, uti Pſ. XL.

 Uterque

Uterque hic admittendus est, cum *prior* in Davidem, *posterior* in Messiam rectius quadret. Cum vero *laudatio* Dei comparatur cum *bove* &c. facile intelligitur, quod tamen notandum est, utrumque hic considerari tanquam *sacrificium*, quemadmodum *sacrificium laudis* alibi plenius dicitur, Ps. L. adeo ut *bos*, *juvencus*, sit pro *sacrificio* bovis, &c. quo verbum ייטב etiam nos ducit, cum pro bonæ fragrantiæ odore, apud Arab. & in Script. Eccles. VII: 1. Cant. I: 3. Jer. I: 20, usurpetur; quod sacrificiis solet aptari, ut Gen. VIII: 21. & alibi. Ceterum quid sibi epitheta velint *cornificantis & ungulas dividentis*, ut voces vertendæ sunt, quod jam observavit Gussetius *a*, & quare sint addita, vix expedire possum; possunt in specie ad *juvencum* referri, quum *cornua* emittit, & ungulas habet firmas, quo statu vegetiores erant, & sacrificio aptiores, uti Bochartus *b* cum aliis exponit, nec non *bovi & juvenco* censeri addita, ut in genere quævis animalia *cornigera* & *bifidas ungulas* habentia, quod *purorum* animantium criterium erat Lev. XI., significarentur.

§. L. 2. Secunda pars ad pios & cultus Dei studiosos inter Israelitas pertinet, &, eos ex hac liberatione sua materiam lætitiæ ac consolationis carpturos esse, declarat, vers. 33, 34. Ubi *a*. ipsum consequens eorum respectu exhibetur, vers. 33. *Viderunt mansueti lætabuntur, quærentes Dei, etiam vivat cor vestrum*, h. e. Cum viderint hanc meam liberationem & exaltationem mansueti & modesti, Deo sese submittentes & hominibus cedentes; curis & anxietatibus soluti lætabuntur, Dei ejusque cultus studiosi coagmentato & corroborato corde exsultabunt, utique lætandi materiam habebunt illi, &, ut consolatione ac hilaritate gaudeant, quod possunt, ipsis injungo, & eos ad id exhortor. Ad structuram orationis recte percipiendam · 1. notandum est, verbo *viderunt* exhiberi antecedens, & prærequisitum lætitiæ, & idem esse ac, *quum viderint*, lætabuntur:

a In Lex. in פרס. *b* H. p. II. l. III. c. 26.

tur: quæ ratio est, quare in præt. occurrat. Ita Ps. XXII: 23. *exaudivisti me, narrabo nomen tuum fratribus meis*, h. e. *cum exaudiveris me*, id faciam. Conjungendæ enim sunt hæ voces, & ea ratione intelligendæ, ut ad eum Ps. observavi, & alia similia exempla produxi. Non exprimitur quidem, *quid* viderint, sed ex serie orationis illud sese sponte sua offert; cum supra de liberatione ac exaltatione sua, hostiumque excidio, locutus fuisset. 2. Voces, elegantiæ causa divisæ, ut sæpe solet, secum hac ratione ordinandæ sunt: *viderunt mansueti, quærentes Dei lætabuntur, & vivat cor vestrum.* Verba enim *lætari* ac *vivere* ad utrosque pertinent, & *mansueti* iidem sunt, qui *quærentes Dei:* quæ duo sunt epitheta eorum, qui lætarentur & viverent, sæpe recurrentia in Ps., & a nobis exposita. Conf. Ps. XXII: 27., qui locus nostro parallelus est: quare moras non necto. 3. Denique observari meretur, sermonem, & *de iis* hic fieri, & *ad eos*, ut indicaretur, eos id *partim* esse facturos, *partim* facere debere: *prius*, cum dicitur, eos *lætaturos*, *posterius*, cum excitantur ad cor firmandum, & exsultandum: acsi haberetur, *viderunt mansueti, quærentes Dei, lætabuntur, & vivet cor ipsorum; lætemini* itaque omnes vos, *& vivat cor vestrum*, habetis enim materiam & rationem id faciendi. Phrasis, *vivere cor*, quæ in loco parallelo etiam occurrit Ps. XXII: 27., est selecta & emphatica; denotat enim cor *coagmentatum* & firmum, quæ propria est radicis חיה potestas, simul tranquillum & securum, denique exitatum & exsultabundum. 4. Tandem not. est; hoc liberationis consequens opponi contrario, vers. 7. memorato, quod ex personæ hujus excidio fuisset secutum, & unde rationem petiit orator, ad preces pro liberatione sua urgendas; dicens, *ne pudefiant in me quærentes te* &c. Loco itaque confusionis lætaturos esse & exsultaturos pios, & studiosos Dei cultores, cum *liberationem* hujus afflicti viderint. Quod facile applicatur ad Davidem, & majore longe emphasi ad *Messiam*.

§. XLI.

§. LI. β. Consequentis, seu consolationis & lætitiæ, materiam & rationem subjungit poeta, vers. 34. his verbis: *quia audit pauperes Jehova, & vinctos suos non spernit*, h. e. lætandi, & animum in quovis casu firmandi, habent rationem pii, habetis vos, quicunque estis, Dei cultores! quia meo exemplo vident, Deum suos non deserere, sed votis eorum respondere, adeo ut inde ad qualemcunque statum adflictum, in quem inciderint pii, concludi possit, sive sit pauperrimus & adflictus eorum status, sive sub potentum & tyrannorum dominio gemant, instar vinctorum, permissu Dei, vel causa Dei & religionis, Deum eorum querelas audire, & tantum abesse ut eos sperneret, ut erepturus sit tempore opportuno. Ad quorum intellectum in genere notandum est, provocari quidem ad exemplum liberationis hujus personæ, sed consolationem, inde petendam, latius ad qualicunque in statu misero positos, licet dissimilis sit hujus personæ, extendi; adeo ut inde colligi non debeat, personam hanc quoque fuisse *vinctam Dei;* licet sensu commodo id de ea quoque adfirmari possit, sive sit David, coram Absolomo fugiens, sive Messias, cruci adfixus. In specie observandum est 1. idem hic locum habere, quod vers. superiore, voces, elegantiæ causa divulsas, esse concinnandas, ut uno tenore legatur, *quia pauperes & vinctos suos audit Jehova, & non spernet*, h. e. tantum abest, ut spernat, ut eos quærentes, & Deum inclamantes, audiat, & liberet. Hanc enim emphasin habet sermo, *audit* & *non spernit*, ut facile nunc intelligitur. 2. *Pauperes* esse in genere qualicunque calamitate gravi pressos, & ope destitutos, & *vinctos Dei* esse in specie, qui, proprie magis, vel inproprie, potentum & tyrannorum sub dominio gemunt; utrosque tamen pios, & fideles Dei, eo etiam nomine subinde adflictos, *ut vincti Dei*, & *pauperes* ejus, adpellari possint; sicut Paulus Philem. 1. se *vinctum Christi* adpellat. *Pauperes* enim æque *Dei*, ac *vincti ejus*, intelligendi sunt, licet de vinctis tantum dicatur;

dicatur; cum *relativum* sufficiebat uni epitheto addidisse, ut ad alterum quoque extendatur. *Pauperes* vero proprie sunt, ratione habita originariæ potestatis vocis Hebr. אביון, cujus radix אבה proprie sedem habet in *curvatione flexa*, *incurvati*, proni, humiles, inde pondere miseriæ oppressi, etiam vexatione tyranica; simul gementes, אבוי *heu*, *eheu!* clamantes, & opem implorantes; quare hic habetur, & alibi, Deum *eos audire;* usu autem suo de piis & probis adhibetur, qui *pauperes Dei* propterea adpellantur. Sed *vincti* peculiari usu sunt *bello capti*, & inde in genere tyrannide aliorum oppressi, & potentum dominio subjecti, uti Job. III: 18. ubi vid. Schultens. Conf. Ps. LXVIII: 7. & ibi dicta. 3. Denique, *audire pauperes* & *non spernere vinctos*, esse, ut jam dixi, non tantum, eos clamantes, & opem Dei implorantes, non susque deque habere, sed *audire*, & *eripere:* quod hic addendum est, & verbo *audire* comprehensum; ut facile intelligitur; conf. Ps. L: 15. Vocula vero אל ante אביונים usum articuli habet; ejusdem potestatis ac את ante אסיריו: qui usus Arab. est frequens, Hebr. non insolens.

§. LII. ג. *Tertia* pars respicit ad totum hoc universum, quod ad Deum laudandum excitatur, intuitu salutis, indeque ortæ felicitatis, in populum Dei conferendæ, vers. 35--37. Ubi iterum *α.* occurrit excitatio orbis ad Deum celebrandum, vers. 35. *β.* ejus materia & ratio, vers. 36, 37. *α. Prius* his verbis, vers. 35. *Laudent ipsum coeli & terra; maria, & quicquid in iis se vibrat.* h. e. universæ rerum creatarum naturæ interest, ut Deum celebrent, & officium omnium creaturarum foret, eo etiam defungerentur, si intelligentia pollerent, & sapientia. Apostrophe est, ut facile patet, poetica ad totum universum, quam late patet, &, per modum personæ fictionis, excitatur ad Deum laudandum, ut significetur, summum esse beneficium, hic memoratum, cujus simul est peculiaris relatio ad universum, adeo ut lætari & Deo jubilare deberet, si intelligeret. Quales fictiones, & apostrophæ, non sunt a

ſtylo poetico & prophetico alienæ, uti ſatis conſtat. Vid. Jeſ. XLIV: 23. & ibi Cl. Vitringa. Partes autem univerſi recenſeri, ſatis patet, ſed quorſum pertineat ultimum membrum, *& omne ſeſe vibrans in iis*, dubium eſt. Verbum רמש ad piſces non tantum, ſed & animantia, ac aves, ſeſe transferri patitur, ſicut *animantibus* terræ adplicatur Gen. I: VII, VIII, IX. 2. licet paſſim *piſcibus*, ut Pſ. CIV: 25. Hab. I: 14. Gen. I. Lev. XI: 46. Vera quoque vocis poteſtas quibusvis animatis competit: habet enim radix propriam notionem *vibrandi*, ſeu cum vibratione *palpitandi*, unde רמש derivatum de eo dicitur, quod ſe vibrat, ſeu huc illuc, & in ſpecie *agiliter*, ſeſe movet. Structuram vero ſermonis ſi adtendamus, primo cogitandum eſt de *natatilibus*; ſicut enim *coelum & terra* junguntur, ita in altero membro *maria & quicquid in iis ſeſe movet*, h. e. in *maribus*: ſed licet proxime adjungatur *maribus*, & iis adplicandum ſit, ulterius tamen ad coelum & terram extendi poteſt; uti fecit Druſius *a*. Quod tanti non eſt.

§. LIII. β. Majoris eſt, materiam & rationem celebrationis Dei, univerſæ naturæ rerum imperatæ, recte explicuiſſe; quæ his verbis exprimitur, verſ. 36, 37. *Quia Deus ſervabit Tſionem, & ædificabit urbes Judæ, & habitabunt ibi, & hæreditabunt eam, & poſteritas ſervorum ejus cretam tenebunt eam, & amantes nominis ejus tentoria figent in ea.* Quæ pro hypotheſi habent, Tſionem, ſeu metropolin civitatis & Eccleſiæ, in arctum eſſe redactam, & oppreſſam, urbesque Judæ deſtructas, ac incolis orbas: ſignificant vero earum inſtaurationem, & frequentem inhabitationem hæreditariam a ſervis Dei & nominis ac cultus ejus ſtudioſis, in longum poſteritatem, ſimul tutam, tranquillam, & proſperam poſſeſſionem. In verbis nihil eſt obſcuri: quod verſ. 36. fin. in genere dictum erat de frequente inhabitatione hæreditaria, illud verſ. 37. exponitur ratione *incolarum*, qui pii forent, & *perpetuitatis* ejus, cum *ſemen* ſervorum Dei eam dici-

a Anim. l. II. c. 45.

dicitur possessurum. Hac enim ratione verba cohærent. Sed in sensum & scopum verborum inquiramus. Admittunt *duplicem* intellectum, *litteralem*, ut adpellatur, & *spiritualem*. Posterior, ut ab eo tanquam, magis recepto, incipiamus, pro hypothesi habet, *Tsionem* & *urbes Judæ* esse Ecclesiam Christianam, in primævam Apostolicam, in Tsione fundatam, & varias particulares, cum ea tanquam metropoli unitas, per totum orbem, divisam; sub emblemate Tsionis & urbium Judæ, phrasi, a Judæo populo petita, proponi solitam in Script. V. & N. T., uti notum. Quo admisso, prædicitur his verbis, tanquam consequens exaltationis Messiæ, & materiam jubilationis universæ naturæ rerum, Ecclesiam Judaicam, valde corruptam, quin Spiritualiter subversam, etiam litteraliter destructam per Romanos, esse renovandam & in melius mutandam, Ecclesia Tsionea per orbem propagata, & in varias Ecclesias distincta, eamque esse in perpetuum duraturam, & florituram; cujus membra forent pii, & Dei amantes. Quæ cum ab Interpretibus sint latius deducta, moram nobis injicere non debent.

§. LIV. Quæ licet recte sese habeant, & *partim* ex hypothesi, supra jacta, de Messia hic loquente, sponte sua fluant, partim ex eo firmentur, quod jubilationis universi argumentum constituant justissimum & præcipuum, cum universum in eo suam subsistentiam habeat & firmitatem, quod Ecclesia Christi sit in mundo, cujus causa omnia conservantur & durant, præterea per Ecclesiam Christi Deo gloriam det, & scopo creationis ac conservationis ita respondeat, denique renovationem suam inde suo tempore exspectet, Rom. VIII. 2 Pet. III. & alibi: hæc, inquam, licet vera sint, sensum tamen litteralem, ad Tsionem & urbes Judæ pertinentem, non excluserim; cum David quoque in sua hic loquatur persona, ut supra vidimus, & verba ita sint formata, ut ad populum Judæum, a Deo servandum ac instaurandum, nos manifeste ducant, & aliis

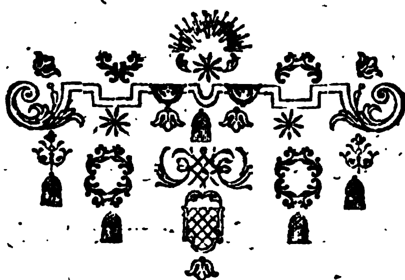
prophetiis de hoc populo respondeant: uti constat. Accedit, populi Judæi instaurationem ad eam Ecclesiæ Christianæ respicere tanquam scopum, complementum & fundamentum suum, ejusque simul typum esse & emblema: adeo ut uterque sensus, litteralis & mysticus, recte consistere possit, & soleat.

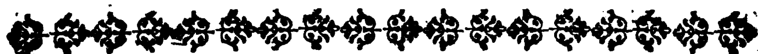
§. LV. Sed *duo* tunc inprimis sunt, quæ expediri merentur, *alterum* est, qua ratione Judæi populi instauratio, & prosperitas, possit considerari, tanquam materia & ratio jubilationis totius universi, *alterum* est, quo sensu David ejus mentionem facere potuerit hoc in casu, & tanquam consequens suæ liberationis considerare. *Prius* illud nos non detinebit, cum Cl. Vitringa illud jam illustraverit ad Jes. XLIV: 23., ubi idem fere occurrit: quare uno tantum verbo notasse suffecerit, Ecclesiam Judaicam easdem ob rationes, licet minore gradu, ob quas Ecclesia Christiana, materiam jubilationis universæ rerum naturæ præbere, *cum* quod vera Dei notitia & religio ab ea pendeat, *tum* quod, sine ea conservata, Ecclesia Christiana, inde quippe oriunda, & eam consummatura, locum invenire non posset. Sed *posterius* explicatus habere videtur difficiliores, in primis, cum verba destructionem Tsionis & urbium Judæ pro hypothesi habeant, quod ab hoc tempore Ps. est valde alienum. Ad quem nodum solvendum, 1. dici posset, Davidem, si ejus sint verba, de quo mox, ut Tsionis & populi Judæi perpetuam conservationem eo fortius exprimeret, quod proprie in animo habuit, Tsionem cum urbibus Judæ sibi tanquam destructam repræsentasse, quod in Spiritu potuit prævidere, quod Muisius quoque observavit, eamque ne sic quidem esse perituram, sed identidem a Deo instaurandam, declarasse, & qua talem universæ naturæ exhibuisse materiam jubili: denique cum sua & Mesiæ exaltatione arcte connexam considerasse, ut pro utriusque consequente haberi possit. Utique durare debebat Tsion usque ad Messiam, in quo consummaretur, & in Salomone

pro-

promissum regni perpetui, Davidi factum, impleretur; quod sine restituto Davide fieri non poterat. David si præsenti calamitati succubuisset, videri posset actum esse de Tsione & urbibus Judæ, ac tranquilla & prospera populi in iis habitatione, quæ per ejus liberationem denuo est confirmata, & sub Salomone mox illustrissimo specimine manifesta facta. Addatur, Davidem suam adflictionem & liberationem potuisse respicere tanquam imaginem calamitatis, & liberationis, sicut piorum, ut vers. 34., ita populi Tsionei in genere, cujus rex erat, & foret in Salomone ejusque posteris in perpetuum.

§. LVI. Sed 2. verba vers. 35—37., haberi quoque possunt pro adsumento, eo tempore a propheta aliquo addito, quo populus Judæus, Tsione, cum urbibus Judæ, destructa, manus admoveret rebus instaurandis post exilium Babylonicum, ad fidem & spem populi de plenissima rerum restitutione & prosperitate exprimendam & confirmandam. Quod adsumentum huic Ps., quo Davidis & Messiæ adflictio & liberatio depicta erat, aptissime conveniebat, ut ex supra dictis liquet; nec exemplo caret. Exstat utique simile, ne nunc alia proferam, Ps. LI: 20, 21. ubi vid. dicta. Quando omnis sublata est difficultas, & idem sensus litteralis & Spiritualis retinetur.

PSALM. LXX.

1. *Præfecto, Davidis ad commemorandum.*
2. *Deus! ad eripiendum me, Jehova! ad auxilium meum, festina.*
3. *Perplexi sint & ignominia notati qui quærunt animam meam: retrocedant & pudore frangantur qui delectantur malo meo.*
4. *Redeant super vice pudoris ipsorum,* vel *super vestigio pudore ipsorum, qui dicunt, evax, evax!*
5. *Exsultent & lætentur in Te omnes quærentes Te, & jugiter dicant, magnificetur Deus! amantes salutem tuam.*
6. *Et ego humilis ac pauper, Deus! festina mihi ad auxilium meum, & ereptor meus tu, Jehova! ne moreris.*

PSALM. LXXI.

1. *In te, Jehova! patrocinium habeo; ne erubescam in æternum.*
2. *Pro justitia tua extrahes me potenter, & evadere facies; inclina ad me aurem tuam, & serva me.*
3. *Esto rupes commodæ habitationis ad intrandum jugiter; præcepisti ad me servandum. Quia petra mea & munitio mea Tu,*
4. *o Deus mi! evadere me fac e manu inprobi, e vola iniqui & fermentescentis.*
5. *Quia Tu exspectatio mea, Domine Jehova! fiducia mea a pueritia mea.*

6. Su-

6. *Super Te fultus sum ab utero, a visceribus matris meæ. Tu promus condus meus, in Te splendor meus coruscans jugiter,*
7. *Sicut portentum fui multis. Et, vel etiam, Tu perfugium meum, robur invictum,* es erisque.
8. *Inplebitur os meum magnifica tua laudatione, omni die excellentia tua.*
9. *Ne projicias me tempore senectutis, quum absumta fuerit vis mea, ne deseras me.*
10. *Quia dixerunt inimici mei de me, & observantes animam meam consultarunt uniter:*
11. *Dicendo, Deus deseruit ipsum, persequimini ipsum, & prebendite ipsum, nam non est vindex.*
12. *Deus! ne longe sis a me, ad auxilium meum festina, Deus mi!*
13. *Erubescant, consumantur, adversarii animæ meæ, opprobrio & ignominia involvantur quærentes malum meum.*
14. *Et ego jugiter lentus exspectabo, & addam ad universitatem laudationum tuarum.*
15. *Os meum narrabit justitiam tuam, omni die salvationem tuam. Quia non novi recensiones,*
16. *Veniam cum fortitudinibus Domini Jehovæ, memorabo justitiam tuam, Tui solius.*
17. *Deus! instigasti me a pueritia mea, & hucusque promulgabo mirabilia tua.*
18. *Itaque etiam usque ad senectutem & canitiem, o Deus! ne deseras me, donec publicavero brachium tuum ætati omni venturæ, fortitudinem tuam,* & justitiam tuam.
19. *Et justitia tua, o Deus! usque ad altissimum est, qui fecisti mirabilia, o Deus! quis sicut Tu?*
20. *Qui videre nos fecisti angustias stringentes, spissas & quassantes; denuo vivificasti nos, & ex abyssis terræ nos denuo emergere fecisti in altum.*

21. *Mul-*

21. *Multiplicasti magnificentiam meam, & avertisti Te consolatus es me.*

22. *Etiam ego celebrabo Te instrumento nablii, psallam Tibi cithara, sancto Israelis.*

23. *Tinnulum sonabunt labia mea, quum Tibi psallam. Et anima mea, quam redemisti,*

24. *Etiam lingua mea omni die fervide ebulliet justitiam tuam, quia pudore confusi, quia ignominia notati, sunt quærentes conquassationem meam.*

PROLEGOMENA.

§. I.

DUos hosce Psalmos conjungimus, & *priorem* consideramus tanquam partem Ps. XL: 14--18. repetitam, & Psalmo LXXI. simpliciter præmissam ad statum personæ loquentis calamitosum depingendum, precesque tum fusas repræsentandas, ex quo nunc vel plene, vel ex parte præcipua, erat erepta, ita ut Deum glorificare potuerit & celebrare super liberatione sua, ac cum fiducia ejus patrocinium & tutelam implorare usque ad finem vitæ: quod Ps. LXXI facit, & precibus pro liberatione fusis in statu adflicto, tanquam exauditis, subjungit, ad gratum suum animum testificandum, suamque fiduciam in Deum exprimendam. Decurrunt enim hi Ps. uno filo, & priori tantum præfixus est titulus, posterior ei immediate, sine ullo novi Ps. indicio, est adnexus. Est quoque *prior* Ps. pura puta repetitio laciniæ Ps. XL. ut ex collatione liquet, adeoque non pro integro Ps. haberi debet, sed pericopa inde excerpta, & huic Ps. LXXI præmissa, per modum exordii, & introductionis, quæ itaque preces in statu adflicto fusas, adeoque alio tempore, continet, & hic repetuntur ad statum personæ loquentis

eo

eo tempore describendum; ad quem Ps. LXXI. respicitur, quo preces illas suas esse exauditas, & fiduciam suam in Deum esse auctam, indicat; denique, sese in posterum esse celebraturum, ac fiduciam in ipso collocaturum, declarat. Digitus quoque Ps. LXXI: 12, 13. manifeste intenditur ad preces Ps. LXX. comprehensas, ut suo loco patebit. Respiciunt itaque duo Ps. ad eandem calamitatem, sed prior tanquam præsentem, posterior præteritam & finitam, seu ex parte præcipua, vel perfecte. *Prioris* itaque Ps. partis, instar prologi præmissæ, quæ Ps. LXX. nunc constituit, *argumentum* est supplex viri pii, ab hostibus ad necem quæsiti, precatio pro cita sua liberatione, ad hostium, qui excidium ejus jam læti sibi promittebant, confusionem, & piorum consolationem ac lætitiam. *Posterioris* vero partis, quæ Ps. hoc tempore compositum absolvit, argumentum est ejusdem pii, provectioris jam ætatis, ab ea calamitate vel plene vel ex parte liberati, oratio ad Deum, qua Deum, liberatorem & redemtorem suum, *partim* cum fiducia supplicat, ut vel perfectam concedat liberationem, vel eam perpetuam reddat, nec in senectute, cum vis vigorque defecerit, se deserat, rationibus a concessa liberatione, & aliis multiplicibus favoris Dei signis, ab ipsa pueritia hucusque sibi præstitis, petitis, *partim* pium & gratum suum animum, in Deo laudando, & operibus ejus celebrandis, demonstrandum, testificatur, & explicat. Quæ duæ orationis partes eo, quo dixi, ordine, *tribus* articulis, cum insigni emphasi & variatione, repræsentantur; ut ex *divisione* Ps. patebit.

§. II. *Posterioris* partis, seu Ps. LXXI., cujus ratio hic in primis habenda est, cum *prior* pars ejus tantum sit, ut dixi, introductio, seu prologus, ex Ps. XL. petita, ubi de ea dixi, *criteria* sese offerunt sequentia, quæ argumenti conspectum in lucem proferunt. 1. *Primus* character, ad morales loquentis qualitates pertinens, habet, eum ab ipsa pueritia fuisse Deo consecratum, & eum studiose coluisse, eique semper fidisse, vers. 5, 6, 17. *Secundus* 2. est, eum singu-

laria accepisse a Deo promissa, ad quæ in omni vitæ statu, quam difficili etiam, provocare possit, & a Dei justitia ac veracitate petere liberationem & conservationem: sicut in hoc Ps. facit ubique; in specie, vers. 2, 15, 19, 22. 3. *Tertius* continet varia singularis favoris Dei specimina, in hominum oculos incurrentia, quæ antea & per totam vitam expertus erat; adeo etiam ut *portenti* instar fuerit, vers. 6, 7. 17. 4. *Quartus* est, eum & antea, & novissime, e gravissima calamitate, & hostium persecutione fuisse, cum hostium confusione & prostitutione, ereptum: ut clare exprimitur, vers. 23, 24. Significatur quoque vers. 3. & innuitur pericopa, vers. 9—14. recte intellecta; ut postea patebit. 5. *Quintus* est, aliquid adhuc perfectæ liberationi ipsius deesse; quod a Deo petit perfici, vers. 4. 6. *Sextus* habet, eum in eo jam versari statu, in quo vota, ante concepta, solvere, & Dei virtutes ac opera publice cum gratiarum actione celebrare possit; quod, se quoque facturum esse usque ad finem vitæ, testificatur, vers. 14— & 22—24. Denique 7. *Septimus* est, eum jam provectioris esse ætatis, integris tamen viribus, qui nihil admodum metuendum habeat amplius, quam ut in senectute instante deseratur: quare orat supplex, ut Deus sit, maneatque, præsidium suum in perpetuum, vers. 3, 9. 18.

§. III. Ad hos qui adverterit characteres, is profecto facile intellexerit, quæ etiam communior est Interpretum hypothesis, circa tempus calamitatis Absolomicæ canticum esse compositum; quod ex lacinia Ps. XL., hic repetita Ps. LXX., ulterius confirmo; cum & illa Psalmi XL. ad idem tempus pertineat, ut ad eum Ps. demonstravimus. Sed, quæ nostra est opinio, non vigente, sed jam finita illa adflictione, & Davide Hierosolymis jam restituto, Ps. est ab ipso factus; ut ex criteriis, modo prolatis, manifestum est. Tantum dubium quodammodo est, num plenissima jam fuerit gavisus liberatione, an aliquid adhuc superandum, & e medio tollendum, restiterit, cujus in *quinto* charactere memini.

Uti-

Utique cum verſ. 4. orare videatur, ut e manu impii, & nullius frugis hominis, eripiatur: *tempus* Pſ. recte figitur in eo, quo, Abſolomo ſuperato, & a Juda receptus, Hieroſolymam redux, Joabum miſit ad *Zebam* cum Iſraele rebellantem in ordinem redigendum, 2 Sam. XX. in quem recte quadrant epitheta, quæ verſ. 4. huic hoſti dantur. Confirmat traditio, in verſione Syr. conſervata, ſed Pſ. LXX. male præmiſſa, quæ habet, Pſ. ad litteram eo pertinere. De quo quicquid ſit, ſive plene, ſive præcipue, fuerit finita calamitas Abſolomica, David, ea ſuperata, & in ſedem ſuam reſtitutus, aptiſſimam inde ſumere potuit *occaſionem* ſeſe in favoris Dei ſigna, quæ hucusque expertus erat, diffundendi, & ſeſe cum fiducia Deo in poſterum commendandi, ſuumque propoſitum Deum ſemper celebrandi teſtificandi; quod hoc Pſ. fecit.

§. IV. Unde de *ſcopo* & *uſu* Pſ. quoque facile conſtat; modo inter laciniam Pſ. XL. hic repetitam Pſ. LXX., & ipſum Pſ. nunc compoſitum, diſtinguatur. *Pericopam* illam repetiit, & Pſ. præmiſit, qua, quanto fuerit in periculo, & quas tunc preces fuderit, exponit, ut calamitatem, quam in oculis habebat in hoc Pſ. LXXI., accuratius definiret, & preces ſuas eſſe exauditas, doceret. In ipſo vero Pſ. intendit gratum ſuum animum erga Deum, pro hoc & aliis beneficiis in eum collatis, in lucem proferre, ſimul fiduciam ſuam in Deum exponere, &, qua ratione ſeſe Deo per preces commendaverit contra ſenectutis ingraveſcentis mala, cum publico communicare; ut pii inde conſolationem adipiſcerentur, & exemplum, quod imitentur, ſibi ſumant. Quam ob cauſam *præcentori* demandatus eſt Pſ., ut inter ſacra cantaretur, & titulum quoque meruit להזכיר; de quo dixi ad Pſ. XXXVIII., ad eandem calamitatem pertinentem.

§. V. *Structura* Pſ. nihil habet ſingulare: continua eſt ad Deum oratio, ſed in introductione *precatoria* tota, in ipſo Pſ. partim *precatoria*, partim *laudatoria* cum gratiarum actione

conjuncta. *Stylus* est planus & facilis, emphaticus tamen & adfectuosus. Partes sunt *duæ* generales, quarum *altera* laciniam alterius Ps. repetit, & per modum introductionis præmittit, Ps. LXX.; tota precatoria ad liberationem e calamitate præsente impetrandam; *altera* materiam Ps., nunc compositi, comprehendit Ps. LXXI., cujus *tres* partes sunt, eodem fere modo, sed cum insigni variatione, decurrentes, quatenus *precationem* continent cum testificatione *laudationis* Dei, qua studiose defungeretur. א. *Primus* articulus est, vers. 1—8. ב. *Secundus* vers. 9—16. ג. *Tertius* vers. 17—24.

ANACRISIS.

§. VI. Ps. LXX*mum* Interpretes alii ad Davidem vel a Saulo, vel Absolomo, adflictum, referunt, alii pro adpendice Ps. præcedentis habent, & vel preces Messiæ patientis continuari, vel Ecclesiæ, aut piorum sub cruce ad Christi exemplum gementium, querelas hic fundi, autumant, sese in eo tantum fundantes, quod eum conspectum hæc pericopa gerat Ps. XL: 14—., unde petita est. Sed cum ad eum Ps. demonstraverim, pericopam agere de Davide coram Absolomo fugiente, facile liquet, sublestum esse eorum fundamentum, qui ad Christum aut Christianos adplicant, & omnino ad Davidem tempore adflictionis Absolomi pertinere. In quo hic acquiesco. Ps. LXXI., licet alii de Christo patiente, alii de Ecclesia in adflictione posita, sive Judaica sub Babyloniis, Persis & Syro-Maced., ut Tillius, inscriptioni LXX. Interp. aliquid tribuens, aut a Romanis a vers. 20. ut Kimchius, sive Christiana, ut alii, interpretentur: communior tamen hypothesis habet, eum de Davide, coram Absolomo fugiente, esse explicandum; quæ unice vera est, ut ex supra dictis liquet; hoc tantum cum discrimine, quod non durante, sed finita hac adflictione fuerit compositus, & ad Davidem jam libera-

beratum adplicandus. Præterquam quod nulla ſit ratio a Davide, autore Pſ., diſcedendi, nullus ſeſe offerat Meſſiæ, aut Eccleſiæ Chriſtianæ, character, absque quo ſi Pſ. eo referatur, arbitraria plane & imaginaria fieret Pſ. interpretandorum methodus; adſunt nonnulla, quæ ad Chriſtum aut Eccleſiam vix adplicari poſſunt; ut quod ex. gr. de *ſenectute ſua*, ejusque incommodis, hic habet autor. Acquiescimus itaque in vulgatiore hypotheſi, paululum immutata, ut modo notavi, & ad Davidem, modo adflictionibus Abſolomi ereptum, & ſedi reſtitutum, adplicamus Pſ.: ſecundum quam hypotheſin exponere adgredior.

EXPOSITIO.

§. VII. Pericopa introductoria, de cujus ſcopo jam dixi, Pſ. LXX. comprehenſa, cum ex Pſ. XL: 14. ſit deſumta, & ibi explicita, nos non detinebit; tantum de una alterave notabiliore differentia inter hunc Pſ. & XL. verbo monebo. 1. Omiſſa hic eſt periculi & calamitatis deſcriptio, quæ occaſionem precum dedit, & mox preces ipſæ incipiunt; quia ex Pſ. XL: 13. repeti facile poterat, & ex ipſis precibus etiam ſeſe offerebat. 2. Loco verborum Pſ. XL: 14. *benevole velis Jehova me eripere, Jehova ad auxilium meum feſtina;* hic habetur verſ. 2. *Deus ad eripiendum me, Jehova ad auxilium meum feſtina;* ſive prius membrum, quod incompletum eſt, per ſequens compleatur, verbo *feſtinare* eo etiam translato, uti ſæpe alias fit, ut Pſ. XCIII. & ſeq., ſive per reticentiam ſit verbum omiſſum, mente ſupplendum, ut ſit, *Deus ad eripiendum me* ſis benevolus, ut Pſ. XL., vel *veni;* quando recte additur, imo *veni cito*, ſeu feſtina. Sed poteſt infin. etiam pro imperat. ſeu optativo ſumi, ut *eripere me* idem ſit, ac *eripe me:* prout vertit Syr. & Gr. 3. Majoris eſt, ut alia leviora mittam, quod Pſ. XL: 16. habeatur ישׁמו *ſiderentur ſuper vice*

 pudo-

pudoris ipsorum, hic occurrat ישובו *revertantur super vice pudoris ipsorum*; quod difficilius est explicitu. Verba Ps. XL., ut a nobis exposita sunt, habent, eos esse *siderandos*, seu adtonita mente & desolatione adficiendos, cum vices pudoris & confusionis ad eos venerint: sed quid erit, *redeant super vice pudoris ipsorum*? si recepta lectio sit retinenda, & non ישמו legi, ut legisse videtur Syr., *alterutrum* dicendum est, vel *redire* hic esse pro *retrocedere*, ut Chald. & Gr. acceperunt, & verbum protritum est in *retroactione* cum ignominia & clade in bello, vel *redire* exserere usum haud insolitum, quo scenæ exitum & finem denotat, ut Lat. *huc rediit* res, vel *persona*, hunc habuit exitum. Quod utrumque huc apte quadrat. Sed aliud habeo, quod hic observem; voces nimirum, על עקב, quas Ps. XL: 16. reddidi *super vice*, forte rectius reddi *super vestigio*, pro statim, ut Lat. *e vestigio*, sic LXX. Ps. XL. παραχρῆμα, & hic παραυτίκα. Quod eruditus admodum criticus, Fr. Hare *a*, jam occupavit. Verti ergo debebit, *redeant super calcaneo*, vel confestim, cum *pudore suo*. Quod alias כרגע *sicut momento* dicitur, uti Ps. LXXIII: 19. & quod propius accedit, דרך *in via* Ps. II: 12. ubi vid. dicta. 4. De differentia lectionis vers. 6. & Ps. XL: 18. in verbis חושה, ut hic, & יחשב לי ut ibi, dixi ad eum Ps., in nostro Ps. nulla est difficultas.

§. VIII. *Prima* pars Ps. LXXI., vers. 1--8. comprehensa, continet *precationem*, diversis phrasibus cum rationibus moventibus expressam, & *laudationis* perpetuæ testificationem; sed pericopam de favoris Dei signis, a pueritia hucusque, mediam insertam, *cum* ad preces urgendas, *tum* ad laudationis materiam & obligationem tradendam: adeoque recte in *tria* dividitur membra; quorum א. primum complectitur preces pro conservatione & ulteriore liberatione cum rationibus moventibus, vers. 1—4. ב. secundum recensionem beneficiorum per omnem vitam, vers. 5—7. ג. tertium *laudationis* Dei a se faciendæ testificationem, vers. 8.

א. *Pre-*

a Ad Ps. librum metrice divisum.

a. Preces, rationibus moventibus munitæ singulæ, quatuor articulis proponuntur, verſ. 1—4. quarum *α.* primus generalis eſt, & his verbis effertur, verſ. 1. *In te, Jehova! patrocinium habeo, ne erubeſcam in æternum.* h. e. cum tu ſis, Jehova, patronus meus, ſub cujus clientela fui & ſum, magna cum fiducia oro, & exſpecto, ne unquam pudore confuſus deſtituar tua tutela, & ſpe mea excidam. Supplicat, ſimul promittit ſibi, *ne pudore confundatur in perpetuum*, adeoque non nunc tantum, ſed nunquam per totam vitam, ſed tutus & ſecurus degat, & votorum compos proſperitate in poſterum fruatur: אל *ne* eſt *deprecantis* non tantum, verum & inficiantis, ac longe a ſe removentis: ut ſit, *abſit*, ut *confunderer pudore;* & negativa loquendi formula ſimul contrarium involvit; *non confundar*, ſed votorum damnas lætus & proſper degam. Fundat precationem & exſpectationem in eo, quod *Deum* veracem illum & ſummum, *Jehova* adpellatum, habeat *patronum;* ſub cujus ala & umbra undique clauſus ſit, ſicuti antea ſemper, ita & nunc. Quod חסיתי involutum eſt; ut ſæpe obſervavi.

§. IX. *β. Secundus* ſpecialior, ſuperiorem explicans, & ad præſentem ſtatum adplicans, ita habet verſ. 2. *Pro juſtitia tua extrahes me potenter & evadere facies, inclina ad me aurem tuam, & ſerva me.* h. e. cum tu ſis patronus meus potentiſſimus, ſimul juſtus & verax, cujus itaque eſt me potenter vindicare, & tibi adſerere, eaque ratione efficere, ut periculis & oppreſſionibus eripiar, ac evadam, qualem te mihi ſemper præſtitiſti, & præſtiturus es ut confido; precor cum fiducia, ut me, Te invocantem, audias, & in latum pacis, ſecuritatis ac proſperitatis, campum educas, in eoque ſtatu conſerves. Quod modo dixerat, *Jehovam eſſe patronum ſuum*, illud nunc explicatius tradit, & inde deducit liberationem ſuam multiplicem, qua gaviſus erat, ac ſpem certam ejus in poſterum; *precationem* vero, negative expreſſam, *ne confundar in perpetuum*, vertit in poſitivam, & ad præſentem caſum adplicat, cum dicit, *inclina ad me* au-

aurem & *serva me.* Prius itaque versus membrum comprehendit fundamentum spei & exspectationis, precumque exauditionis, in Dei, patroni sui, *justitia*, indeque ortis liberationibus suis præteritis, de futuris quoque testantibus, situm, his verbis: *pro justitia tua extrahes me, & evadere me facies*, h. e. pro ea, qua fulges, virtute, per quam in dictis & promissis constans es, eaque imples semper, injurias & in justitias vindicas, ac innocentes oppressos liberas, quæ est *justitia Dei*, tibi etiam convenit me liberare ab omni oppressione, quod sicut fecisti hucusque, ita non dubito, quin facturus sis in posterum. Verba non sunt *orantis*, quibus a Deo petitur, ut id faciat, cum precatio mox subjungatur, & in fut. occurrant, sed *fundamentum* precationis continent, & exponunt, quid Deus, qua *justus*, facere debeat, soleat, & facturus sit: quem usum forma fut. sæpe habet: adeoque ad præteritum sese etiam extendit. *Justitia* vero Dei hic ea est virtus, qua dictis fidem præstat, quæ alias *veracitas* dicitur, & injustitias ulciscitur, ac pietati remuneratur: ad quam David hic provocat, non quod coram Deo innocens sit, sed quod, sicut promissis Deus sese ei obstrinxerit, ita coram hominibus, eum persequentibus, sit innocens & justus, adeoque dignus, qui eripiatur, quemadmodum Deus hucusque sese erga eum gesserat, etiam novissime ex tanta calamitate, in quam per Absolomum inciderat, liberando. Quo fundamento nunc orat, ut Deus ipsum inclamantem audiat, & *servet*, h. e. ulterius & in perpetuum, ut vers. 1. vidimus. In quo nihil est difficilis.

§. X. γ. *Tertius* articulus, quo preces latius extenduntur, & earum fundamentum clarius exponitur, his verbis proponitur, vers. 3. *Esto mihi rupes commodæ habitationis, ad intrandum jugiter, præcepisti ad me servandum*: reliquæ enim voces ad vers. seq. pertinent, ut mox adparebit. Sensus est, oro, ut te mihi præstes firmissimam & omnibus rebus abundantem habitationem, quam ita intrem, ut eam in-

incolam jugiter, absque ut eam deserere necesse habeam: quod cum fiducia oro, dum adpareat, te meam liberationem perfectam præcepisse, & effecturum esse, me periculis eripiendo, & sedi restituendo. In *precibus* respicit ad Tsionem, arcem Davidis, & petit, ut per Deum commodum ac munitum habeat habitaculum, quod ita *intret*, ut ibi maneat in perpetuum. Vox מעון, quæ vera est lectio, & non מענו, ut recte Buxtorfius *a*, quæ vox etiam restituenda est Ps. XXXI: 3., & occurrit Ps. XC: 1., denotat commodam, & omnibus adfluentem, habitationem, a עון, ut ad Ps. XXXI. & alibi observavimus. Verbum vero בוא est *intrare*, & divitem insuper habet sensum, quo intrantis habitationem involvit, absque ut eam deserere necesse habeat, quare additur תמיד *jugiter* in perpetuum; quod cum *intrare* non cohæret, nisi respectu *habitationis* ejus, qui intravit. Verbum בוא subinde dicit *introire*, opposite ad *foras*, ut ibi *sedeat*, vel habitet; uti Ps. XXVI: 4., ubi vid. dicta. LXX, reddentes *εἰς τόπον ὀχυρὸν*, legerunt, vel legendum judicarunt, לבית מצודות pro לבוא תמיד צוית ex Ps. XXXI: 3. Fundat preces in eo, quod Deus *præceperit ipsum servare* in præt., adeoque jam inceperit, & demonstraverit ipso facto, ipsum perfecte esse liberandum. Ex quo liquet, ipsum jam fuisse ereptum, & inde concludere posse, Deum liberationem perfecturum & durabilem facturum.

§. X. 4. *Quartus* articulus redit ad præsens periculum, nondum plane superatum, & preces continet pro liberatione, fundatas in relatione Dei, qua rupis & munitionis, ad eum, vers. 3, 4. his verbis: *quia petra mea & munitio mea tu, o Deus mi! evadere me fac e manu improbi, e vola iniqui, & fermentescentis.* Conjungenda enim sunt hæc verba, prava versuum divisione separata, cum voces, *quia petra mea* & *munitio mea tu es*, non ad præced. sed seq. pertinent, *partim* quod, cum dixisset *esto mihi petra*, minus apte adjungeretur, *quia es mea petra*, *partim* quod seq. recte conveniant,

a Anticrit. p. 379.

veniant, cum alias deficeret ratio movens, seu fundamentum precationis, quæ antea semper fuerunt conjuncta, *partim* quod Pſ. XXXI: 4. ea ratione occurrant. Reſpicitur in precibus ad novam rebellionem Sebæ, Benjaminitæ, 2 Sam. XX. quam David in initio valde metuebat, ut ibi narratur, in quem virum recte quadrant epitheta improbi, iniqui, & acore vitiorum corrupti, ut ex l. c. liquet, ubi diſerte etiam vir *Belial* adpellatur. Liberatus itaque a perſecutione Abſolomi, & in munitam ſuam arcem redux, cum denuo infeſtaretur a Seba, cui Israel ſeſe adjunxerat, recte erat, ut, cum Deus ſeſe jam arcem munitam ſibi præſtiterit, liberationem hanc conſummet, & ipſum poteſtati hujus factionis eripiat. Ceterum epitheta hujus viri nihil habent obſcuri, niſi ultimum חומץ *fermenteſcentis*, quod tamen a Doctis, in primis Bocharto, *a* ſatis expeditum eſt. Denotat *perverſum*, *corruptum*, ut maſſa fermento corrumpitur, *vappam* dictum Lat., & Gr. ὀξίνην *b*, ſimul ira & exacerbatione tumidum, & inſolentem. Sicut θυμὸν ὀξίνην πεπωκότες Ariſtophanes *c*, & Plautus *d*, *ira mihi pectus peracuit*, Arab. etiam חמץ לב *fermenteſcens corde* eſt in ſpecie ſuperba & acerba iniquitate præditus, notante Cl. Schultens *e*. Ineſt radici partim *aceti*, partim *fermenti* ratio.

§. XI. 2. Recenſio beneficiorum per omnem vitam hucusque, cum ſpiritualium tum corporalium, verſ. 5—7., quod *ſecundum* eſt primæ partis Pſ. membrum, ſubjungitur precibus pro perfecta liberatione & conſervatione, ac præmittitur teſtificationi laudationis Dei faciendæ in perpetuum, quia beneficia illa *partim* pro rationibus moventibus ad preces exaudiendas haberi poterant, *partim* materiam Deum celebrandi exhibebant uberrimam; adeo ut hæc pericopa per כי *quia* cohæreat aptiſſime cum præced., æque ac ſeq., & utrumque, quem dixi, conſpectum habeat. Quo præ-

a H. p. I. l. II. p. 113. *b* Ariſtoph. Equit. verſ. 1301.
c Veſp. verſ. 1077. *d* Aulul. act. III. ſc. 4.
e In Mſſ.

præmisso, ejus explicationem paucis tradamus. Tria memorantur favoris Dei signa, per pronomen אתה *tu* ter repetitum, & singulis præmissum, distincta. *a. Primum* est in singulari pietate erga Deum & fiducia in ipsum, ab ipsa pueritia, & arcta relatione ad Deum ab ipsa nativitate, situm, vers. 5, 6. his verbis: *quia tu exspectatio mea, Domine Jehova! fiducia mea a pueritia mea, super te fultus sum ab utero, a visceribus matris meæ.* h. e. statim ac ratione incepi uti, Tibi me docendum, ducendum & tuendum, commisi, tanquam Deo & patrono meo, usus etiam ab eo tempore sum, spe & expectatione mea non pudefactus; imo vero ab ipsa nativitate mea te expertus sum fultorem & doctorem meum; qui me peculiaris tuæ curæ facit objectum, tanquam ad magna destinatum. Duo itaque de se prædicat David, *alterum* ad pietatem suam, *alterum* ad Dei erga se curam spectans; *prius* a pueritia, *posterius* ab ipsa nativitate repetitum. *Prius* habet, se fiduciam suam habuisse in Deum repositam, adeoque toto animo ipsi sese adjunxisse, in pietate & cultu religioso, ab ipsa *pueritia*, h. e. ex quo rationis usum habuerit: uti vox Hebr. sumi solet: quemadmodum quum *figmentum cordis hominis* adpellatur *malum a pueritia*, Gen. VIII: 21. & alibi. Denotat enim vox omnem ætatem inter infantilem & virilem; ut ex Lex. constat, ipsa etiam originaria potestas, in *agilitate excussa*, ac in motum expromta, sita, demonstrat. *Posterius*, quod ulterius ad ipsam nativitatem tendit, de fiducia & pietate ejus non agit, nec animum fiducialem hoc loco denotat, quippe ab ejusmodi infante alienum, sed *tutelam* Dei, qua usus fuit ab ipsa nativitate, tanquam peculiaris Dei curæ erga ipsum signum, adeoque, quæ vera verbi potestas est, se Deo, tanquam fulcro & sustentaculo suo, semper fuisse usum. Radix enim סמך proprie est *fulcire* palis, & ita in altum erigere; hinc in Niph. *niti*, nisu premente incumbere; sed & fulcimento imponi, & eo uti. Quem usum hic habet, & clare

confirmat locus parallelus, Pſ. XXII: 11. *ſuper te conjectus ſum ab utero, a ventre matris meæ;* ubi vid. dicta.

§. XII. β. *Secundum*, quod ad ſingularem Dei directionem, conſervationem & liberationem, ad hoc usque tempus, pertinet, his verbis verſ. 6, 7. exhibetur: *tu promus condus meus, in te ſplendor meus coruſcans jugiter; ſicut portentum fui multis.* h. e. Sicut ab ipſa nativitate me ſingularis tuæ curæ objectum feciſti, ego quoque tibi amore & fiducia intime a pueritia adhæſi; ita tu mihi per omnem vitam ſufficienter omnia ſuppeditaſti, & in ſplendida felicitatis & potentiæ conditione collocaſti, ac tuitus es, adeo ut mirabilis, & portenti inſtar, fuerim in oculis hominum. Quæ quam apte in Davidem per omnem vitam conveniant, nemini non conſtat: adeo ut nihil nobis agendum ſuperſit, quam ut verſionem & paraphraſin demonſtremus & illuſtremus; quod paucis fieri poterit obſervatis. 1. *Primum* eſt, voces אתה גוזי non cohærere cum præced., ut putatur, quod vel ſenſum vel emphaſin non habet, ſed per ſe ſtare, & novum ſignum favoris Dei per omnem vitam continere, in eo ſitum, quod Deus ipſi ſufficienter proſpexerit, & omnia ad vitam abundanter ſubminiſtraverit. Vox אתה *tu* præmiſſa indicat, novum hic incipere beneficium, quo gaviſus eſt poſt pueritiam, cujus modo meminerat, & גוזי recte verteris *promum-condum:* eſt enim a rad. גזה pro גזז *ſecare*, inde *partiri*, ſubminiſtrare cuique idonea, nec non copiam abundantem, ad inſtar *promi* alicujus; uti Gr. ταμίας a τέμνειν *ſecare:* unde גזי Arab. *retribuere*, *penſare*, notat, idem quod גמל *cumulare bonis:* quod Cl. Schultens *a* jam adtulit. 2. *Secundum* eſt, phraſin, *in te ſplendor meus radians ſemper*, ſc. fuit, ut ex ſeq. patet, *fui portentum*, pertinere ad ſummam felicitatis & potentiæ ſtatum, in quem per Deum evectus fuit, & in quo conſtanter fuerat conſervatus contra quævis hoſtium conamina. Qui ſenſus ſicut in rem eſt aptiſſimus, Davidi adprime congruus, ut facile patet

a Anim. h. l.

tet, superiori etiam per gradationem recte subjunctus; ita ex genuina vocis תהלה significatione sese sponte sua offert. Primigeniam enim potestatem habet in *splendore ex alto radiante*, unde inter alia transfertur ad *insigniter eminentem felicitatis & potentiæ gradum a.* 3. *Tertium* est, augeri hæc favoris Dei signa per sequentia verba, *instar portenti fui multis*, h. e. pro mirabili persona, a Deo in mundo suscitata, vulgo & passim habitus sum. Conf. quæ Cl. Vitringa de hac phrasi protulit ad Jes. VIII: 18. & adplica ad Davidem, quæ ipsi conveniunt.

§. XIII. γ. *Tertium*, ad præsentem statum pertinens, ita sonat vers. 7. *& tu perfugium meum*, *robur invictum*, scilicet etiamnum es, & eris in posterum. Interpretes construunt cum præced., & interpretantur, *licet* portenti instar fuerim respectu miseriæ meæ habitus, *tu tamen fuisti perfugium meum*; sed præced. male ad statum miseriæ referuntur, ut modo vidimus, & pronomem *tu* repetitum indicat, quid novi hic proferri; quod facile invenitur, si ad præsentem statum referatur, & futurum, ut sit: sicut *fuisti promus meus*, *& in te fuit splendor meus* coruscans, ita ut portenti instar fuerim, sic & nunc es, ac eris, *perfugium meum*, *& turris munita*; ו in ואתה est *etiam*, & mente suppleri debet *es* ac *eris*: uti vers. 3. habuimus, quo hic respicitur. Vox vero עז, quod tantum restat notandum, sine copula cum præced. connexa, instar epitheti est *perfugio* addita, vel elliptica, ut suppleatur *arx*; quemadmodum Ps. LXI: 4, & alibi. Quæ non sunt difficilia.

§. XIV. 2. Laudationis Dei, a se faciendæ, testificationem his verbis exprimit, vers. 8. *Implebitur os meum magnifica tua laudatione*, *omni die excellentia tua*, h. e. tot tantisque beneficiis a te mactatus, tot majestatis & excellentiæ tuæ signa cum dederis, nunc & in posterum ero quotidie in eo totus, ut gratum meum animum quoque demonstrem,

a Vid. Cl. J. W. Schroeder ad Ps. x: 3.

ftrem, in fumma tua excellentia, & virtutibus tuis cerefcis, laudandis, ac fplendide & magnifice publice quovis modo celebrandis. Voces, elegantiæ caufa, ut fæpe fit, divifæ, hac ratione concinnandæ funt: *implebitur os meum quotidie magnifica laudatione excellentiæ tuæ*, nec votum continent, fed occupationem a nunc per omnem vitam, quam confitetur ac promittit, in animi grati fignum: quem fignificatum habet verbum fut. temp.; oratio eft valde emphatica. Vox תהלה non qualemcunque, fed magnificam, & fplendide fefe efferentem, laudationem comprehendit, ut ex originaria ejus poteftate, modo tradita, facile patet: altera vox תפארת fummum denotat decus, & majeftuofam excellentiam, a propria notione, *tumuit*, *intumuit*, *bullivit a*. *Laus tua & excellentia tua* idem eft, ac fplendida excellentiæ tuæ laudatio: ut modo dixi. Denique phrafis, *os meum replebitur*, exhibet copiofam, & publicam laudationem, fummo ftudio factam; & *omni die* eft quotidie, ac per omnem vitam: quod facillimum eft.

§. XV. 1. *Secunda* Pf. pars, eodem ordine decurrens, *a*. continet preces pro continua confervatione in ftatu profperitatis, ne amplius, ut modo, turbaretur, maxime cum tempus fenectutis, quo vires deficiunt animi & corporis, inftaret, verf. 9. *Ne projicias me tempore fenectutis, quum abfumta fuerit vis mea, ne deferas me*, h. e. cum me hucusque tam benigne foveris, & curaveris, tot ac tanta favoris & curæ tuæ figna mihi dederis, cum fiducia oro, ut ad finem vitæ talem te mihi præftes, nec, cum fenectus ingruerit, & vires animi ac corporis defecerint, curam mihi fubtrahas, meque mihi relinquas. Vocabula rurfus disjuncta fecum hac ratione conjungenda funt: ne tempore fenectutis, cum vis mea me deferuerit, me cura tua exfolvas, & a te, tuaque directione & confervatione longe removeas. *Tempus fenectutis* non tanquam præfens, fed futurum & inftans memorat, quod probe notandum, ut vis par-

a Cl. N. G. Schroeder ad Jef. III. c. 7.

particulæ ל & ב indicat, illudque describit, tanquam quo vigor animi ac corporis solet discedere, adeoque homo ad res suas agendas & tutandas est ineptior: contra quæ incommoda petit muniri per Dei tutelam & curam peculiarem; quam itaque sibi conservari & continuari supplicat; cum dicit, *ne me deseras*, *ne me projicias*, h. e. cura tua solvas, & me mihi permittas: quam emphasin habent verba עזב & השליך: ut sæpe alias observatum est. Nihil hic obscuri.

§. XVI. β. Urget preces, fiduciamque ac certam exauditionis spem significat, simul materiam celebrationis Dei, a se faciendæ in perpetuum, exponit, commemoratione status sui periculosi, in quo hostes putabant cum ipso actum esse, ipse preces pro liberatione cum hostium confusione fudit, & exauditus est; vers. 10—13. *Quia dixerunt inimici mei de me, & observantes animam meam consultarunt uniter, dicendo, Deus deseruit ipsum, persequimini, & prehendite ipsum, nam non est vindex: Deus, ne longe sis a me, Deus mi! ad auxilium meum festina, erubescant consumantur adversarii animæ meæ, opprobrio & ignominia involvantur quærentes malum meum.* h. e. Quantam habeam rationem a te cum fiducia implorandi conservationem tuam tempore sequenti, quantamque materiam te laudandi in perpetuum; *status* mei præteriti recordatio facile suggerit: etenim hostes mei, mecum actum esse putantes, se ad me e medio tollendum excitarunt, ego vero Dei auxilium imploravi, & liberatus sum, magisque ut eripiar oro. Pericopa itaque periculosi status Davidis, non præsentis, sed proxime præteriti, & piæ ejus adfectionis in eo, sistit imaginem, eo, quo dixi, scopo. Rationes sunt, 1. quia vers. præced., cui tanquam ratio subjungitur, non pro liberatione ex præsente periculo precatus erat, sed conservatione tantum tempore senectutis, argumento manifesto, ipsum non de præsente, sed futuro, statu fuisse sollicitum, adeoque nunc nihil adeo metuendum habere: cujus contrarium in hac pericopa occur-

currit. 2. Quia sequens pericopa, cui hæc præmittitur, pro hypothesi habet, eum habere in præsenti summam materiam Dei celebrandi, & rationem in eo sperandi; quod sese in perpetuum facturum esse declarat: quod clarius adparebit, si quis conferat Ps. LXX: 1. ubi longe aliter ac hic loquitur. 3. Quia ex argumento Ps., supra in lucem producto, liquet, eum non amplius in statu illo periculoso & desperato versari, sed jam ereptum esse, vers. 23., & *hostes* jam esse *confusos*, vers. 24., pro quorum tamen *confusione* hic orat. 4. Denique accedit, collationem pericopæ cum introductione Ps., quæ Ps. LXX. constituit, manifestum facere, pericopam nostram ejus esse repetitionem, & ad eam esse referendam, adeoque preces continere tunc fusas, quum fuit in illo statu, qui supra in parte introductoria descriptus erat. Ad intellectum itaque pericopæ notanda est *ellipsis* & *reticentia*; ellipsis verbi אמרתי *dixi* in principio vers. 12., & *reticentia* effectus seu eventus læti, preces eas secuti, ad finem pericopæ: ita ut plena fuisset oratio: *quia dixerunt inimici mei* —— *dicendo*, *Deus deseruit ipsum* —— *ego dixi*, *Deus ne sis longe a me* —— & exauditus sum, ac exaudias magis. Ellipsis verbi אמר satis frequens est, ut ad Mal. notavi, & *reticentia* eventus eo facilior, quod sequens pericopa eum sponte sua offerat, ut modo observavi. Potuisset quidem dixisse, *Deus non longe a me fuit* &c. sed formam precationis retinuit, ut simul ulteriorem liberationem, & hostium confusionem imploraret; uti vers. 4. eum instituere vidimus. Agit itaque pericopa, vers. 10 & 11., de statu periculoso, in quo fuit in principio fugæ coram Absolomo, quo cum ipso actum videbatur, ipse a Deo rejectus, & auxilio necessario destitutus, adeoque tuto & certo prehendendus ac occidendus; conf. 2 Sam. XVII: 1, 2. & Ps. III: 2, 3., & preces exhibet eo in statu fusas, vers. 12, 13. quas & nunc repetit ad ulteriorem liberationem, & totalem hostium confusionem, impetrandam. Ceterum in verbis & phrasibus nihil superest impediti; de quibus alibi quoque

ad

ad Pf. XL. diximus. Tantum notetur, 1. verbum אמר conftrutum cum לי fignificare *loqui de me*, & non *mihi*, de quo vid. Cl. Schultens *a*. 2. Verba verf. 13. *pudore confundantur*, *confummantur*, fignificare vel, pudore confufi pereant, pudenda morte intereant, ut Achitopeli, & Sebæ, etiam Abfolomo, contigit, vel pudefiant plene, ad confummationem usque; adeoque & Seba cum fuis, qui nunc fefe ipfi opponebant; quando fpeciem precationis quoque hoc tempore habet, ut modo notavi.

§. XVII. *γ*. Adfectionis & occupationis fuæ, impetrata hac mirabili liberatione & rerum ftabili inftauratione, confpectum apte fubjungit, verf. 14—16. Ubi occurrit, *a*. propofitio, verf. 14, 15. *b*. ejus deductio, verf. 15, 16. *a*. Propofitio ita habet, verf. 14. 15. *Et ego jugiter lentus exfpectabo, & addam ad univerfitatem laudationum tuarum; os meum narrabit juftitiam tuam, omni die tuam falvationem*. h. e. Tam certus itaque de tua confervatione usque ad finem vitæ fum, ut eam jugiter fumma cum tenacitate exfpectaturus fim, & in eo tantum occupatus futurus, ut immenfæ te laudandi materiæ hanc continuo additurus fim, qua falvationem tuam, mihi præftitam & præftandam, & in ea confpicuam tuam juftitiam, quotidie enarrem publice & celebrem. Declarat itaque & fiduciam fuam in Deum, qua, preces modo fufas pro confervatione fua effe exaudiendas, fibi promittebat, & piam fuam occupationem in Deo laudando, in fignum quoque grati animi; oppofite etiam ad hoftes confufos & oppreffos. Quam emphafin habet vox ואני *itaque* vel *at* ego, quacum orditur pericopam; *itaque* ego, qui Dei confervationem oro, cum votorum compotem me futurum effe confidam, *exfpectabo itaque* Deum, & laudabo jugiter; præterea, *at*, vel *fed*, ego, ita ero adfectus & occupatus; fecus ac hoftes mei, qui confufi jacebunt. *Duo* funt verfuum horum membra, quorum *prius* lentam & fecuram exfpectationem continet, *pofterius* piam

a Anim. ad h. l.

& lætam ejus occupationem. *Prius* his verbis, *jugiter exspectabo*, scilicet lentus, tenax & securus, sine ulteriore anxietate, & molesta luctatione: quam emphasin præfert verbum יחל, de quo alibi sæpe dixi, ut ad Ps. XXXVIII: 16. LXIX: 4. Sed quid *exspectaret?* id quod oraverat, vers. 9. adeoque conservationem status, & auxilii Dei præsentiam, usque ad finem vitæ: quare etiam addit, *jugiter*, in perpetuum, tempore quoque senectutis, usque ad mortem. *Posterius* ita habet: *& addam super universitatem laudationis tuæ, os meum enarrabit justitiam tuam omni die salutem tuam*, mihi præstitam, h. e. universitati laudationis tuæ hoc in specie addam, quod os meum justitiam tuam, in me servando conspicuam, sit enarraturum & celebraturum. Declarat itaque, 1. se aliquid additurum celebrationi laudis Dei; & mox, 2. exponit illud additamentum, quid sit, & in quo situm. Hac enim ratione cohæret oratio, & facillime expeditur: quod non observatum Interpretes reddidit impeditos in phrasi exponenda, *addam super omnem laudem tuam.* Sensus, ex nostra hypothesi facillimus, habet, se *universitati laudis & laudationis Dei* hoc additurum, quod *justitiam Dei & salutem sit enarraturus* pleno & libero *ore:* indicat multiplicem esse laudationis Dei materiam, & se etiam eam pro captu & viribus esse manifestaturum, sed ei additurum nunc esse, & in specie celebraturum, laudationem *justitiæ & salutis Dei*, seu *liberationis* a Deo concessæ, & *justitiæ* Dei in ea elucescentis. *Justitia Dei* & *salus Dei*, est salus a Deo cum justitiæ demonstratione concessa, & concedenda in perpetuum. Conf. vers. 2. *pro justitia tua eripias me*; & ibi dicta.

§. XVIII. *b.* Propositionis deductio his verbis fit vers. 15, 16. *Quia non novi recensiones, veniam cum fortitudinibus Domini Jehovæ, memorabo justitiam tuam, tui solius.* h. e. Quod dixi, me omni laudi Dei additurum esse narrationem justitiæ, & salutis Dei, ejus hæc est ratio, quod laudum Dei enumerationem instituere nequeam, cum omnem nu-

merum excedant, quare, quod repeto, contentus ero summam Dei præpotentiam & justitiam in me liberando, & beneficiis cumulando, præstitam, celebrasse; quod studiose & palam faciam, venturus cum Dei præpotentiis & justitia, easque laudaturus. Cohærent itaque hæ voces, per *versuum* divisionem male sejunctæ, & priores, *quia non novi recensiones*, respiciunt ad *omnes Dei laudes*, ac rationem dant, quare non tam eas sit celebraturus, quam iis quid additurus, seu præter & super alias omnes laudationes Dei sit in specie ejus salutem ac justitiam celebraturus: quam rationem ponit in innumerabili copia earum laudum, dicens, *quia non novi recensiones*, h. e. plures sunt, quam ut enumerare possim; sicut Ps. XL: 6. *plures sunt* — *quam ut recensere* quis possit. Hic verus videtur vocum sensus, & scopus, qui sese facile adprobet; quare aliorum interpretationes mitto. *Posteriores* vero voces cum emphasi & variatione repetunt, quod modo de *justitia & salute Dei laudanda* dixerat, & exprimunt præsentem occupationem, qua *fortitudines & justitiam Dei laudaturus sit*. Quod itaque modo *salutem Dei*, illud hic *fortitudines* Dei adpellat, quia fortitudinis & præpotentis Dei virtutis signum erat & effectum; & sicut modo *justitiam ac salutem Dei* conjunxerat, ita nunc *fortitudines & justitiam* Dei; adeoque *fortitudines* Dei hic constituunt quoque materiam laudationis Dei, quam institueret; quod seq. confirmant, ubi vers. 18. ipsis verbis dicit, se coram positurum & adnunciaturum *brachium Dei & vim* ejus *præpotentem*. Phrasis itaque, *venire in*, vel *cum*, *fortitudinibus Dei*, non dicit, per eas, & earum ope ac auxilio *venire*, ut multis videtur, *cum* quod vox illustria ac fortia Dei facinora denotare soleat, *tum* quod *materiam* laudationis designet, ut vidimus. *Venire* vero *cum fortitudinibus Jehovæ*, ut verti debet, quod recte vidit Dieu, & ex Arab. illustrat, est, iis quasi cinctum, cum iis tanquam *materia* laudationis, *venire*: sive *venire cum* sit, ut apud Arab., proferre simpliciter, sive per ellipsin *veniam*, quocunque *veniam*

 aut

aut in *publicum* in *domum Dei*, Pf. v: 8. mecum habens *fortitudines Dei*, tanquam materiam celebrationis, five denique *venire & commemorare* conjungantur, & *venire commemorare* nihil aliud fit, ac adgredi & inftituere commemorationem; uti Belgæ dicunt, *komen doen*. Ita & alibi *venire* denotat rem cum ftudio adgredi, ut Jer L: 5. ubi vid. dicta. Ceterum fimilis phrafis occurrit, Pf. v: 8. *in*, vel *cum*, *fpisfitate beneficentiæ tuæ veniam in domum tuam*; eodem fenfu. Denique not. *fortitudines* & *juftitiam* Dei connecti, ut modo *falvationem* & *juftitiam* Dei, & membra verfus, elegantiæ caufa disjuncta, connectenda effe, acfi legeretur: *veniam cum fortitudinibus* & *juftitia Jehovæ*, *celebrabo fortitudines* & *juftitiam tuam*; h. e. præpotentia tua facta *juftitiæ* plena: plane uti verf. 16.

§. XIX. 3. *Tertia* Pf. pars, easdem fere res eodemque ordine repræfentans, α. preces continet pro continuatione beneficii, quo a pueritia gavifus erat, usque ad vitæ finem, in eo fiti, quod, ficut a Deo a pueritia doctus & ductus fortitudinem & juftitiam Dei hucusque adnunciabat, ita fibi in pofterum, fenectute etiam ingravescente, idem facere liceat, verf. 17, 18. *Deus! inftigafti me a pueritia mea*, & *usque huc promulgabo mirabilia tua*; *itaque etiam usque ad fenectutem & canitiem*, *o Deus! ne deferas me*, *donec publicavero brachium tuum ætati omni venturæ fortitudinem tuam*, & *juftitiam tuam*. Quibus *a.* beneficium commemorat, hucusque in eum collatum a pueritia, verf. 17. *b.* ejus continuationem petit ad decrepitam fenectutem usque, verf. 18. adeo ut verba *preces* proprie contineant, & beneficium, quod petitur, alte repetitum, tantum præmittatur, ut indicaretur, ipfum nihil novi fupplicare, & rationem habere eo majorem hoc orandi, cum a pueritia usque tam diu eo gavifus effet. α. In beneficii commemoratione, quod a pueritia repetit, nihil admodum obfcuri occurrit: quare uno alterove defungar obfervato. 1. *Primum* eft, voces, *a pueritia*, & *usque huc*, fecum cohærere, & fefe ad præced. æque

que ac seq. porrigere; acsi haberetur: *instigasti me a pueritia & huc usque; & ab inde hucusque promulgabo mirabilia tua.* Qua ratione cuncta optime fluunt, & sensus fit amplior ac plenior; qui habet, Deum a pueritia hucusque Davidem docuisse mirabilia, iisque adsuefecisse, & ipsum quoque per omne illud tempus studiose occupatum fuisse in mirabilibus istis Dei promulgandis, quæ a Deo erat doctus. 2. *Objectum* institutionis divinæ & promulgationis Davidis, utriusque illius operis & Dei & Davidis, constituunt *mirabilia Dei;* quippe quæ vox, licet ad finem addita, sese æque ad informationem divinam, ac promulgationem, extendit: ut facile intelligitur. Significantur autem illustria Dei & mirabilia facinora, in primis in gratiam Davidis & populi Dei, quæ de Dei præpotente vi, & justitia, testabantur. De quo sicut ex præced., vers. 15, 16. ita ex seq. vers. 18. clare constat. Denotat verbum פלא aliquid magno conatu & molimine producere; a propria *findendi*, *scindendi*, idque altius adacto cuneo, potestate: uti sæpe alias observavimus. 3. *Docere* Dei, & *publicare* Davidis, sibi respondere, adeo ut Deus declaretur doctor, ipse publicator mirabilium Dei, facile intelligitur. *Docere* autem Dei est *cum* materiam publicandi præbere, *tum* in notitiam mirabilium ducere, *tum* denique *excitare* ad ea celebranda. Verbum למד proprie dicit *pungere*, unde Jud. III: 31. derivatum pro *stimulo*, seu fuste præacuto & pungente, quo boves aguntur, usurpatur, hinc *pungendo instimulare*, & inde tum *docere*, informare, tum *adsuefacere*, tum *excitare.* Quid vero sit *publicare* Davidis, facile patet; comprehendit verbum claram, & publicam, manifestationem, qua quid *ante oculos* ponitur, & palam promulgatur. Quæ vis verbi הגיד est, ut sæpe alias notavi.

§. XX. *b.* Petitio ipsa ita sonat, vers. 18. *Et ad senectutem ac canitiem usque, Deus! ne deseras me, usque eo publicabo brachium tuum ætati omni venienti fortitudinem tuam & justitiam tuam.* Quibus verbis manifeste ad præcedentia re-

 spici-

ſpicitur, & eorum continuatio ad finem vitæ usque ſuppli-catur; adeoque & *inſtitutionis* divinæ & *publicationis*, a Davide faciendæ, continuationem hic exhiberi, obſervandum eſt; unde verborum genuinus intellectus pendet. *Duo* itaque petit, *alterum*, ut Deus ipſum inſtituat porro, *alterum*, ut publicandi facultatem retineat. *Prius* his verbis comprehenſum eſt, *usque ad ſenectutem & canitiem ne deſeras me*, o Deus! h. e. durante ſenectute, ad ultimum terminum ejus usque, ne me deſtitutas tua informatione ac inſtigatione, ſed inſtigare & vires ſufficere pergas: quam ſenſus amplitudinem hic habet illud *non deſerere*, adeoque *poſitivi* quid involvit, quod ex nexu facile eruitur. Vult enim, ut in illuſtribus Dei facinoribus celebrandis continuare poſſit, ad quod opus erat *cum* informatione & excitatione divina, *tum* virium animi & corporis neceſſariarum ſuppeditatione: quam utramque intendit phraſi negativa, *ne deſeras me*, ne me inſtigatione ac influxu tuo prives: ſupereſſe autem ſibi utrumque illud cupit *ad usque ſenectutem & canitiem*, h. e. durante ea ad finem ejus usque. Vocula עד duplicem exſerit uſum, quo & *durationem* rei, & *terminum* deſignat, adeo ut ſit, durante ſenectute, & usque ad terminum ejus. Ita pro *dum*, *durante* hoc, ſumitur, Jud. III: 27. 2 Reg. IX: 22. & alibi. *Terminum* vero hic denotat, non a quo, ſed ad quem rei, non ergo usque quo incipiat ſenectus, ſed donec finiatur, & in mortem tranſeat, *ad ſenectutem* itaque eſt, ad *finem* ejus usque. *Poſterius*, cujus memini, his verbis profertur, *usque eo nunciabo brachium tuum generationi omni venturæ fortitudinem tuam & juſtitiam*, h. e. ſicut hucusque a Te inſtigatus fui, ita peto, ut, adveniente ſenectute, & usque ad ejus finem, eadem informatione tua gaviſus, in hoc eodem opere pergere poſſim, quod ut faciam mihi fixum eſt, eo itaque usque promulgem, uti promulgabo, præpotentiſſima tua facinora & juſta, in uſum & hujus, & ſequentium temporum generationum omnium. Ad quam paraphraſin intelligendam 1. notetur עד abſoluta

po-

positum respicere ad praecedens עד־עתה, adeoque esse pro עדיה, ut alibi habetur, *usque eo*, vel, *ad eam*. Sensus enim est, se eo etiam usque velle publicare laudes Dei, quousque petierat a Deo instigari. 2. Membra duo sunt, quae sibi ad illustrationem sunt subjuncta, ita ut posterius prioris sit explicatio, & amplificatio: *brachium* itaque Dei est ejus *praepotens fortitudo*, & *justitia*, quae, ut mox dicam, additur, ad brachii praepotentis qualitatem moralem explicandam. Significatur itaque illustre Dei facinus, de potentia & justitia Dei testans: quemadmodum supra habuimus. Praeterea voces לדור לכל יבוא *aetati omni venturae*, quoque se invicem illustrant, adeo ut voces, *omni venturae*, notionem *aetatis* ulterius extendant, ne de praesente generatione tantum cogitemus. Respiciunt utique voces, לכל יבוא, ad superiorem דור *aetatem*, & per ellipsin אשר dicunt, *omni aetati, quae ventura est*; sicut Eccles. 1: 4. *aetas abit, aetas venit.* Quod ab aliis jam est observatum. Sed quid est *promulgare aetati venturae?* nihil aliud existimem, quam in gratiam quoque & usum omnium aetatum sequentium; ut ad earum notitiam veniant praeclara haec facta, sive per oralem traditionem, sicut parentes liberis narrare debebant Dei praeclara facta, sive per *scripta*, quibus odas Davidicas commisse per secula seq. durarent, & instruerent; quod factum esse novimus. Quo sensu etiam Ps. XVIII: 50. dixit, *se Deum celebraturum inter gentes*: ubi vid. dicta. 3. Denique not. vocem, vers. 19. *& justitiam tuam* pertinere quoque ad hunc versum; ut ex superioribus, ubi *fortitudo* & *justitia* conjunguntur, quoque confirmatur. Sed separata sunt, ut utramque vocem cum praeced. & seq. construeremus; acsi bis legeretur; *promulgabo fortitudinem & justitiam tuam. Fortitudo & justitia tua, o Deus! sunt ad usque altum &c.* Qualia exempla vocum cum praeced. & seq. junctarum plura sunt, alibi etiam ad Mal. producta, & ad Dan. XI.

§. XXI. ℟. *Secunda pars, quae beneficia, justitiae & fortitudinis* Dei signa & effecta, in populum & Davidem collata,

ta, & ulterius conferenda, comprehendit, *precibus* subjungitur, instar rationis moventis & fundamenti exauditionis, sed *celebrationi* Dei faciendæ a Davide præmittitur, instar *materiæ* & rationis ad eam excitantis; plane ut in præcedentibus partibus habuimus. Occurrit autem hic *a.* generalis propositio, vers. 19. *b.* specilior deductio, & adplicatio ad populum & Davidem, vers. 20, 21. *a.* Generalis propositio ita sonat, vers. 19. *Et justitia tua*, (vel ו *& etenim*, ut idem fere dicat ac כי *quia* vers. 5, 10.) *o Deus! usque ad altissimum est; qui fecisti magnifica, o Deus! quis sicut tu?* h. e. spem exauditionis precum, modo fusarum, & materiam te laudandi in posterum habeo, Deus! uberrimam: etenim justitia & fortitudo tua illustrissimo admodum modo sese in gratiam nostram, populi & meam, conspiciendam præbuit in facinoribus tuis præclarissimis, quæ fecisti; adeo ut te summum demonstraveris Deum, cui nihil simile est. 1. *Justitiam Dei dicit ad cœlum pertingere;* seu esse illustrissimam & summam, maximeque conspicuam, & copiosam, supra omnia, etiam captum hominum, evectam; his verbis: *justitia tua, o Deus! usque ad sublime*, scilicet est; sive usque ad cœlum, uti alibi habetur, Ps. XXXVI: 6, 7. LVII: 11. & vox מרום usurpari solet, ut vidimus ad Ps. LXVIII: 19. In quo nihil est difficilis. Tantum not., voce *justitiae* una comprehendi *fortitudinem* Dei; de qua modo dixi. 2. Addit mox signa & effecta, quibus justitia & fortitudo Dei tantopere fuit illustrata, dicens: *qui fecisti magnifica;* ut recte vertitur. Vid. Gejerus. Intelliguntur illustria & majestuosa Dei opera, justitiæ & fortitudinis ejus effecta, in specie in salutem populi Dei & Davidis, ut seq. demonstrant. 3. Amplificat, quum addit, *quis sicut tu, o Deus!* h. e. nemo tui similis est in cœlo aut terra; nemo, qui talia patrare possit opera; nemo tam justus, tam potens, quam tu. Talem te clarissime manifestasti, & demonstrasti, ut inde colligi

ligi ab omnibus debeat, *neminem esse tui similem*, seu, Te esse omnibus justis & potentibus superiorem.

§. XXII. *b.* Propositionis specialior deductio, & adplicatio, comprehendit facinora Dei in gratiam *populi Israelis* & *Davidis*, vers. 20, 21. Ubi 1. praemittit, quae ad populum Israelis, cujus ipse erat pars eminentior, pertinent. vers. 20. *Qui videre nos fecisti angustias stringentes, spissas & quassantes; denuo vivificasti nos, & ex abyssis terrae nos denuo emergere fecisti in altum.* h. e. Quam magnifica sint tua opera, justitiae & fortitudinis tuae signa & effecta, nos, qui populum tuum constituimus, ô Deus! maximopere sumus experti: Tu enim ille es, qui, cum nos in summas & multiplices conjecisses angustias, quae nos conquassarunt, nos denuo quasi e mortuis vivificasti, & ex infimo ac miserabili statu in sublimem eduxisti locum, non semel, sed saepius: nec dubitamus, quin in posterum eadem ratione nobiscum acturus sis. Pertinent verba non speciatim ad Davidem, sed totum populum, cujus rex ipse erat, ut ex num. plur. liquet, & seq., ubi de se loquens sing. rursus utitur. Praepostera itaque est Masoretharum crisis, qua *plurali* substituerunt sing. Praeterea respiciunt verba ad statum populi praeteritum, ad praesentem usque; ita tamen ut spem instaurationis in simili casu in posterum simul exprimant: quare verbis fut. temp., *vivificabis*, *extolles nos*, utitur. Fut. temp. hic primo ad praeteritum respicit, quo praeced., *videre nos fecisti*, cui subjungitur fut. temp., ducit, & *consuetum* agendi morem denotat, ut saepe alias, sed simul ad fut. se extendit, & *spem* in fut. continet: ut sensus sit, *vivificare* & *extollere* nos consuevisti, & idem, quae spes nostra est, facies in posterum. Continent vero verba status adflicti, & gloriosae liberationis ex eo, descriptionem ad justitiae & fortitudinis Dei celebrationem producendam. Ex quo elucescit, *status miseri* commemorationem hic occurrere, tanquam antecedens, & ad liberationem extollendam; non itaque tanquam *justitiae* & *fortitudinis* signum, quod

quod in sola liberatione ponitur, sed tanquam occasionem earum virtutum illustrandarum per vindicationem & eductionem ex eo: acsi haberetur, *qui*, *quum videre nos fecisti angustias*, iterum *vivificasti nos*. Qualia exempla plura sunt. Vid. ad Ps. LXVI: 10—12. *Status* adflictus his verbis describitur: *videre* (experiri, sentire, quod facillimum est,) *nos fecisti angustias stringentes*, (radix צור, proprie *stringere*, *arctare*, denotat stringentem arctationem ad summum usque discrimen,) *multas* (proprie *spissas*, & densas, adeoque multiplices & frequentes, simul graves & magnas) *& conquassantes*, vel *quassationes spissas*, (vox רעות construi potest, æque ac רבות, cum צרות, etiam pro subst. sumi; *priore* ratione dicet *conquassantes* angustias, quæ destructionem patientiæ & virium adferunt, *posteriore* vero, *quassationes* ipsas, quæ *augustiis* subjiciuntur, & cum *spissis* etiam construuntur, ad emphasin augendam. Perinde est, quomodo accipiatur; modo not. רעות non simpliciter *mala* denotare, ut putatur, quod *angustiis*, per se semper *malis*, sine emphasi adderetur, sed *conquassandi*, *frangendi* habere potestatem, unde mali, & moralis, & *physici*, usus fluxit. vid. ad Ps. x: 15.) *Liberationem* ab hoc statu exhibent sequentia verba: *rediisti vivificasti nos*, & *ex abyssis terræ rediisti evexisti nos*. h. e. denuo, iterum iterumque repetitis vicibus, nos quasi ex orco & morte in vitam revocasti, eamque prosperam & gloriosam. Quæ nihil habent impediti. Significatur rerum collapsarum & desperatarum populi illustris instauratio, cum resuscitatione e mortuis, & vivificatione, comparari solita. De quo dixi ad Dan. XII. nec est ignotum. Ceterum digitus intenditur ad omnes angustias præteritas, & liberationes ex iis, quas populus Israeliticus ab adflictione Aegyptiaca expertus erat ad hoc tempus, usque quo Ps. est compositus. Quæ quam variæ, multiplices & graves, fuerint, nemini non ex historia constat.

§. XXIII. 2. Subjungit David mox singularia justitiæ & fortitudinis Dei signa & effecta, quæ ipse expertus erat vers.

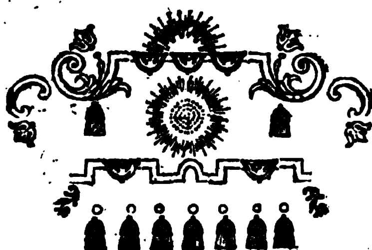
21. *Multiplicasti magnificentiam meam, & avertisti te consolatus es me.* h. e. Quod populo evenit, idem mihi accidit: utique spissam, multam & magnam, fecisti magnificentiam meam, me e vili statu in summe gloriosum evehendo, et adflicto in summe prosperum; deinde, cum faciem tuam avertisti, & me tua gratia privasti, ac iram sentire fecisti, quasi pœnitentia ductus, meæque miseriæ adgemens, & suspiria mea recipiens, iterum *consolatus* es me, & favoris tui signa, justitiæ & fortitudinis tuæ effecta, denuo experiri fecisti, me liberando, & in pristinum statum inducendo. Quæ paraphrasis, scopo & nexui verborum unice congrua, ut intelligatur, notandum est, *tria* hic de se declarare Davidem. 1. *Primum* est, suam excellentiam fuisse a Deo magnam & multam factam; scilicet cum ad regnum super toto populo evectus est, illudque longe lateque, domitis populis vicinis, extendit, ac prosperum reddidit. 2. *Secundum* est, Deum *se avertisse* ab ipso, favorem suum ipsi subtrahendo, & iræ signa dando: quod hoc verbo exponit, סוב *& avertisti te;* qui satis usitatus est conj. Niph. usus; quo reciprocam adfert potestatem, uti notum est. Deus autem *se vertere* dicitur in *bonum* & in *malum*, prout se vel *convertit* ad aliquem, vel *ab eo avertit*: quem utrumque usum habet, ut ex Lex. quoque constat; & hic censeri potest exserere, acsi bis legeretur, *avertisti* te, *convertisti* & *consolatus es me;* quod ipsum præsupponeretur in *convertendi* significatu, si ille solus adoptaretur: *reverti* enim *consolari* involvit, & pro hypothesi habet, *consolationis* interruptionem. Sed rectius primo sensu ad *aversionem* Dei ab ipso refertur, indeque ortam adflictam Davidis conditionem, qua excellentiam illam spissam, cujus modo meminerat, perdidit; ut tempore fugæ coram Absolomo, quo Ps. confectus est. Subjungitur enim *multiplicationi excellentiæ*, & præmittitur *consolationi;* adeoque indicat statum excellentiæ contrarium, & ea posteriorem, in quo indigebat, ut liberaretur, *consolatione* Dei. Confirmat hunc sensum comparatio cum

fatis populi, quorum modo meminerat, tristibus primum, dein lætis, quæ, & se ea expertum fuisse ut indicaret, requirit. Conf. Ps. xxx: 8. ubi idem de se eodem fere modo confitetur. Ceterum תשוב eodem sensu capi debet, quo vers. 20. *& videre nos fecisti*, ut sit, *& quum avertisti te, consolatus es me.* Interpretes aliter instituunt, & varie; quos mitto. *Tertium* 3. est, Deum, qui se averterat, ipsum iterum *consolatum* fuisse; quod hoc verbo exprimit, *consolatus es me*, & consolaberis in posterum; utrumque enim fut. temp. forma est comprehensum, ut modo habuimus. Debebat dixisse, ut modo, תשוב *rediisti consolatus es*, sed reticuit, *cum* quod facile ex præced. repeti posset, *tum* quod ipso verbo תנחמני involutum sit, ut modo notavi. Verbo *consolandi* utitur divite sensu, qui *liberationem* & *instaurationem*, quæ realis est consolatio, includit. Quod non est difficile.

§. XXIV. *γ. Tertia* pars, laudandi Deum propositum complexa, quæ respondet pericopæ vers. 14—16. ubi de ejus scopo & conspectu dixi, ita sonat, vers. 22—24. *Etiam ego celebrabo te instrumento nablii, veritatem tuam, Deus mi! psallam tibi cithara, sancto Israelis. Tinnulum sonabunt labia mea, quum tibi psallam: & anima mea, quam redemisti, etiam lingua mea omni die fervide ebulliet justitiam tuam, quia pudore confusi, quia ignominia notati, sunt quaerentes conquassationem meam.* Quæ verba, si quæ elegantiæ causa divisa sunt connectantur, hac ratione formanda forent. Deus mi, & sancte Israelis! celebrabo etiam ego te, & in te inprimis veritatem & justitiam tuam, nablio & cithara psallam tibi, tinnulum sonabunt labia mea cantu, anima mea & lingua eructabit fervide meditando & loquendo, quia tu redemisti animam meam, & hostes mei, qui meam quassationem quærebant, confusi sunt, & prostituti. *Partes* orationis itaque sunt sequentes. 1. *Objectum* est Deus, quem adpellat *Deum suum* & *sanctum Israelis*, ut supremum supra omnia creata evectum Numen, Deum Israelis proprium, & suum, designaret. Hanc enim emphasin habet titulus *sancti*

cti *Israelis*. Vid. Jes. XL: 25. & ibi Cl. Commentator. 2. *Materiam* celebrandi memorat *veritatem* & *justitiam* Dei: de quibus virtutibus supra dixi. 3. *Rationem* celebrandi quærit in *redemtione animae*, seu vitæ suæ, ac hostium, qui ejus quassationem quærebant, confusione & prostitutione, jam facta. 4. *Modum* celebrandi recenset *triplicem* *a*. per instrumenta musica, *nablium* & *citharam*; de quibus alibi diximus, & alii abunde egerunt. *Nablium* est instrumentum, chordis instructum, quæ digitis utriusque manus pulsabantur, a forma *utris*, quæ vocis נבל potestas est, sic dictum. Vid., præter Tillium *a*, Relandus *b*. *Cithara* כנור κινυρα est instrumentum chordis constans, quæ plectro pulsabantur *c*. Apud Arab. ex vetustis libris notatur, part. esse pass. cum significatione, quæ originem præfert *motus tremuli* & *vibrantis*. *b*. Per *carmina* voce cantanda, his verbis: *labia mea tinnulum sonabunt*, læta carmina accinendo. De qua rad. רנן potestate alibi sæpe diximus. *c*. Per *meditationes* & *praedicationes* publicas; his verbis expressas: *& anima — etiam lingua mea ebulliet* &c. sc. meditando & proferendo. Hæ enim voces conjungendæ sunt, & verbum תהגה æque ad *animam* ac *linguam* pertinet: dicit exæstuationem, ebullitionem, cum *cordis* per meditationem, tum *linguae* per pronunciationem. Conf. Ps. XLV: 2. XLIX: 4. & alibi.

a De Musica S. *b* Diss. v. de Nummis Samarit. *c* Id. Ib.

PSALM. LXXII.

1. *Salomonis. Deus! judicia tua regi da, & justitiam tuam filio Regis.*
2. *Judicabit populum tuum in justitia, & humiles tuos in aequitate.*
3. *Proferent montes pacem populo, & colles in justitia.*
4. *Judicabit humiles populi, servabit filios egeni, & conteret oppressorem.*
5. *Timebunt Te cum sole & coram luna, generatio generationum.*
6. *Descendet copiose sicut pluvia super resectum, sicut spissae guttae* super *adustum terrae*, vel, *exprimens fluxum terrae.*
7. *Efflorescet in diebus ejus justus, & spissa copia pacis erit, ad usque consummationem lunae.*
8. *Et dominabitur a mari ad mare, & a fluvio ad terminos terrae.*
9. *Ante faciem ejus procumbent deserticolae truces, & hostes ejus pulverem lingent.*
10. *Reges Tarsis & insularum donativa adferent, reges Schebae & Sabae gratitudinis munus offerent.*
11. *Et adorabunt eum omnes reges, omnes gentes servient ei.*
12. *Quia extrahet pauperem quiritantem, & humilem, & cui patronus deest.*
13. *Connivebit super tenui & paupere, & animas egenorum servabit.*
14. *A dolo & violentia vindicabit animas ipsorum, & pretiosus erit sanguis ipsorum in oculis ejus.*

15. Et

15. *Et vivat! & dabit ipsi de auro Scheba, & orabit pro ipso jugiter, omni die benedicet ipsi.*

16. *Sit exspiramentum tritici in terra in vertice montium, perstrepet instar Libani fructus ejus, & entescent præ largissima pluvia, instar graminis terræ.*

17. *Sit nomen ejus in æternum! coram sole copiose soboleseet, & benedicent sibi in eo omnes gentes, beatum ipsum prædicabunt.*

18. *Benedictus sit Jehova Deus, Deus Israelis, qui facit mirabilia solus.*

19. *Et benedictum sit nomen gloriæ ejus in æternum, ejusque gloria repleatur tota terra. Amen & amen!*

20. *Desinunt preces Davidis, filii Isai.*

PROLEGOMENA.

§. I.

Argumentum præclarissimi hujus Ps. est illustris alicujus viri, qui se *regem* & *filium regis* κατ᾽ ἐξοχὴν adpellat, oratio *partim* precatoria, qua a Deo instrui & duci petit, ut secundum leges & jura Dei regnum administret, cuique jus & æquum dispenset, pauperes & adflictos vindicet, & regno gaudeat prospero & pacifico, *partim* prophetica, qua regnum Dei sub longe excellentiore rege, sequente tempore erigendum, vivis coloribus depingit, tanquam coelestibus donis & bonis plenum, pacificum, & æternum, simul longe lateque per orbem inter gentes diffusum, justum, æquum, & quibuscunque, seu cujuscunque conditionis, subditis salutare, & regi gloriosum, qui muneribus & donis ab omnibus honoraretur, & votivis precibus ac benedictionibus exciperetur, *partim* denique *votiva*, per modum

dum conclusionis, qua, superioribus lineis summatim repetitis, regno & regi omnia illa, quæ memoraverat, adprecatur. Quibus omnibus, adpendicis instar, subjungitur δοξολογία Dei, cum solenni formula, qua liber Psalmorum claudi solet.

§. II. Ad cujus argumenti verum conspectum in genere notandum est, & ante omnia, duas esse ejus partes, quæ diversæ sunt naturæ, *alteram* precatoriam, *alteram* propheticam, in voto desinentem; cujus utriusque indicium in eo est, quod *priori* parti directa præmittatur *precatio*, vers. 1. cujus scopus & consequens tantum repræsentatur, vers. 2—4.; *posterior* vero pars tota, sine ullo indicio precationis, decurrat per modum prædictionis, verbis fut. temp.; nisi quod terminari videatur verbis *optativæ formæ;* ut postea videbimus. Accedit, illud ipsum, quod in priore parte supplicaverat persona loquens, in posteriore exhiberi tanquam a rege, quem ibi in oculis habet, esse præstandum, & quidem longe luculentius, quam oraverat, vers. 12. &c. In *specie* vero ad animum revocari velim, 1. *priorem* partem vero suo conspectu esse introductionem Ps., & partem ejus antecedentem, ac occasionalem; *alteram* vero proprium constituere & præcipuum Ps. argumentum. Priore enim parte brevibus absoluta, autor sese fusius in posteriore parte depingenda diffundit, & desinit in ea, 2. in priore parte virum illustrem, pro quo oratur, adpellari *regem* & *regis filium*, sed in posteriore nominatim non exprimi, tantum tanquam illustrem & coelestem regem, simul potentem & optimum describi, ita tamen, ut tacite insinuetur, eodem sub titulo *regis* & *regis filii* ipsum comprehensum fuisse, licet sensu sublimiore & magis emphatico, quæ ratio est, quare expresse non adpelletur; 3. denique in priore parte supplicari tantum, ad regimen justum & æquum, pacificum simul & prosperum, constituendum, divinam informationem & directionem; præterea restringi illud regimen ad *populum* Dei, & proprios regni cives: sed in *posteriore*

riore regem delineari tanquam coeleſtem, potentiſſimum, & a regibus ipſis adorandum, ac muneribus religioſe colendum, in quo ſibi quoque benedicerent gentes, quique pauperes, mites, oppreſſos redimeret, & potenter vindicaret, ſeſeque iis indulgentiſſimum præberet patrem & rectorem: *regnum* vero ob oculos ſiſti, tanquam donis & bonis coeleſtibus plenum, pacificum, populoſiſſimum, ex tenuibus licet originibus ortum, verſ. 16., longe lateque per orbem extenſum, & univerſale; denique æternum, nunquam ceſſaturum, quamdiu ſol & luna forent, verſ. 5, 7, 17.

§. III. De *tempore* & *occaſione* Pſ. ante quam diſpiciamus, *autor* definiendus eſt, ſitne *David*, an *Salomo*: de alterutro enim cogitandum eſſe, communis habet Interpretum hypotheſis; ſed alii *Salomonem*, alii, qui plures ſunt numero, *Davidem*, pro autore habent: audiendi enim non ſunt, qui *materiam* Davidi, *formam* & ſtructuram Pſ. *Salomoni* adſcribunt, quippe quod ne ſpeciem quidem probabilitatis habet. *Priores* vero ſeſe in titulo לשלמה *Salomonis* fundant, cum præf. ל in titulis Pſ. *autorem* deſignare ſoleat. *Poſteriores* provocant *cum* ad mentionem *regis*, pro quo oratur, *tum* ad clauſulam Pſ. verſ. 20. qua, *Davidis preces finitas* eſſe, dicitur. Quod neutrum ſufficit; cum *clauſula*, ab alia manu profecta, non hujus ſit Pſ., ſed omnium præcedentium, in *duos* libros collectorum; qui, paucis exceptis, ſunt omnes a Davide; ſecus ac in ſeq., qui longe maximam partem alios habent autores; *autorem* vero pro ſe in tertia perſona orare, ſeſeque regem, & filium *regis*, dicere, nihil habet inſoliti, multum etiam emphaſios; ut in ſeq. dicam. Placet vero & mihi *prior* ſententia, quæ *Salomonem* pro *autore* agnoſcit; quia hic conſtans eſt in Pſ. inſcriptionibus præfixi ל uſus, a quo ſi diſcedas, fluxa erit & ambigua titulorum ſignificatio, nec usquam certi de *autore* aliquo eſſemus. Retinet quoque eandem poteſtatem Pſ. cxxv., qui *Salomoni* quoque tribuendus eſt. Quod ſi Davidi Pſ., tanquam autori, eſſe dandum aliunde conſtaret, vocem לשלמה non pro

titulo Pſ., ſed prima voce haberem & verterem: *Salomoni, o Deus! judicia tua regi da, & juſtitiam tuam filio regis*, adeo ut voces, elegantiæ cauſa divulſæ, ut ſæpiſſime fit, hac ratione decurrant: *Salomoni, regi, & Filio regis, o Deus! da judicia tua & juſtitiam tuam.* Sed, cum titulus Pſ. ita ſoleat præmitti, ab eo uſu non auſim diſcedere; maxime cum Pſ. recte in Salomonem quadret, tanquam *autorem*, qui, brevi pro ſe & regno ſuo præmiſſa precatione, cogitationibus ſuis per Spiritum defigitur in Meſſiæ, cujus typus erat, regnum; ut mox dicam.

§. IV. *Tempus* Pſ. recte conſtituitur, ut facile adparet, quo in regno confirmatus, &, ſomnio divino beatus, promiſſum accepit ſapientiæ ac proſperitatis in regno adminiſtrando, 1 Reg. III & 2 Chron. I. Cum enim in viſione nocturna hoc deſiderium ſuum expectoraſſet, & Deus ei adnuiſſet, ſimul reliqua hujus vitæ bona ipſi & regno ejus pollicitus eſſet; ipſe recte cenſetur excitatus ad hanc oden componendam, qua idem illud ſuum deſiderium, quod in ſomnio expoſuerat, repetit & confirmat, ſimul promiſſi Dei implementum ſupplicat. Aptiſſima præterea erat occaſio, meditationes ad regnum Meſſiæ, in ſuo, tanquam emblemate & typo, conſpicuum, ſimul ſui regni proſperi fundamentum & complementum, transferendi; quemadmodum David etiam ſubinde fecerat, ut Pſ. XL. & LXIX. & alibi. Salomonem autem jam regem fuiſſe, & in regno confirmatum, titulus *regis* evincit, & perpetua ad regnum ſuum adluſio in regni Meſſiæ pictura confirmat: cum vero *jura* & juſtitiam Dei ſibi dari ad regnum rite adminiſtrandum, & in pace conſervandum, tam ardenter petat, & inde mox incipiat Pſ., commodius tempus eo, cujus memini, excogitare nequeo. Quare in eo acquieſco.

§. V. *Scopus* Pſ. eſt, ut facile cernitur, deſiderium, in ſomnio expreſſum, confirmare, & promiſſi, ſibi tunc facti, implementum implorare, ut in regno ſuo floreat juſtitia, pax & proſperitas: præterea illuſtriſſimi & proſperrimi regni

ni Messiæ, ad quod suum respiciebat, & in quo terminaretur, lineas ducere, simul illud tanquam exemplum sibi imitandum proponere, ut in suo regno se ita gerat, & tali fruatur regno, ut dignum sit Messiæ & regni ejus emblema. *Usus* cantici sive privatus, sive publicus, definiri enim nequit, num inter sacra fuerit publice adhibitus, sese facile quoque in oculos ingerit, ad fidem & spem fidelium exercendam & corroborandam, qua Messiæ regnum, in eo Salomonis conspicuum, ante oculos habebant, & exspectabant; simul formulam ipsis in manus dandam, qua, pro Salomonis regno orantes, uti, & fidem suam ac spem, modo memoratam, exprimere & alere poterant.

§. VI. *Structura* Ps. nihil habet difficilis; continuum continet ad Deum adloquium, sed diverso modo institutum, partim supplicatorio, partim prophetico, partim votivo; ita tamen ut persona, pro qua oratur, sicut de qua sermo fit propheticus & votivus, in tertia persona memoretur, cujus rationem mox pandam. Adloquium vero ad Deum in parte quoque prophetica continuari, ex vers. 5., de quo mox, elucescit. *Stylus*, licet hic illic figuratus, non est difficilis, sed planus & emphaticus, una alterave voce, post illustranda, excepta. *Partes* Ps. generales *duæ* sunt, *altera* precatoria, vers. 1—4. *altera* prophetica, sed in *votum*, quod subjungitur, desinens, vers. 5—17. Utriusque partes speciales post recensebo. Ultimos *tres* versus in analysi omisi, quia clausulam continent, ab alia manu additam, nec hujus tantum, sed & præcedentium Ps. omnium: de quo postea.

ANACRISIS.

§. VII. Interpretes circa hypothesin Ps. exponendi fere omnes, uno alterove excepto, conveniunt, Messiæ regnum hic depingi, sed alii unice & directe, licet cum continua ad Salomonis regnum adlusione, alii indirecte & mystice,

 ita

ita ut primo ſenſu *Salomonis*, ſecundo & typico Meſſiæ deſcribatur. Ex noſtra vero hypotheſi *partes* Pſ., modo memoratæ, diſtinguendæ ſunt, & *prior* referenda eſt ad Salomonem ipſum, *poſterior* ad Meſſiam, utraque directe, ſed poſterior, cum perpetua ad Salomonem adluſione. Cujus diſtincta nobis reddenda eſt ratio. *Priorem* partem, quæ *precatoria* eſt, verſ. 1—4, directe ad Salomonem retulerim, & pro introductione, ſeu parte occaſionali Pſalmi, quem ſeq. pars proprie conſtituit, habuerim. Rationes ſunt, 1. quod titulus *regis* & *filii regis* Salomonem directe definire videatur. Etſi enim Meſſias quoque *filius regis* adpellari queat, quatenus eſt & vocatur *filius Davidis;* non eo, ſed alio titulo ſublimiore uſus fuiſſet poeta, ut videtur, ſi *Meſſiam* directe deſignare voluiſſet; quemadmodum Pſ. cx. *Dominum ſuum* eum adpellat David, & *dominatorem*, 2 Sam. xxiii., nec usquam, quantum ſuccurrit, a Davide, aut in Pſ., *filius Davidis* cognominatur, nequidem 2 Sam. vii. 2. *precatio*, ut Deus ipſi *det jura ſua* &c. longe rectius pro Salomone fiat, quam Meſſia; qui ejusmodi *precatione* opus non habet, cum jura Dei, tanquam ſibi propria, habeat. Aliud eſt orare, ut regnum ejus veniat, aut feliciter ſuccedat, de quo ad verſ. 15., aliud, ut Deus ipſum informet & dirigat in jure & juſtitia *Dei*: quod phraſis proprie denotat. 3. Quod regni adminiſtratio juſta & pacifica, precum ſcopus & effectus, reſtringatur ad *populum Dei*, ſeu Iſraelem eo epitheto inſigniri ſolitum; cum in ſeq. parte regnum univerſale per orbem depingatur. Denique 4. quod regi hic tantum adtribuatur vindicatio pauperum per juſta & æqua judicia, eorumque executionem, ſed in altera parte longe illuſtrior & potentior liberatio ac redemtio: rex ipſe quoque ibi proponatur tanquam objectum adorationis, & cauſa benedictionis, &c.

§. VIII. *Poſteriorem* vero partem directe ad Meſſiam pertinere, licet cum manifeſta adluſione ad Salomonem, de qua omnes phraſes teſtantur, ſequentes mihi perſuadent ratio-

tiones. 1. Quia sub ejus regno *Deum verum timerent* per universum orbem, & in perpetuum, vers. 5. 2. Ipse rex *adoraretur* a regibus omnibus, & omnibus gentibus, vers. 11. & *in nomine ejus* sibi *benedicerent* omnes vers. 17. quod constans est Messiæ criterium, secundum promissum Abrahæ factum, *in semine tuo sibi benedicent gentes*. 3. Quia *tenuium* & oppressorum, ad ipsum clamantium, sistitur potentissimus vindex, & animarum redemtor, simul suorum indulgentissimus pater, vers. 12—14. Quæ Messia propria sunt criteria, ut notum est. 4. *Nomen ejus* in æternum vigeret, & celebraretur quaquaversum tanquam unicum *nomen*, in quo sibi benedicerent gentes omnes, vers. 17. 5. Quia regnum ejus floreret, & *pace* gauderet usque ad finem mundi, vers. 7. 6. Denique improborum & hostium ejus & regni ejus foret status miser & depressus, vers. 9.

§. IX. Quibus admissis, *tria* sunt addenda observata. 1. *Primum* est, regnum Messiæ hic depingi secundum veram suam indolem, & quale suo tempore, omnibus hostibus superatis, & offendiculis e medio sublatis, foret, & erit. De quo ex lineis regis & regni, hic ductis, facile constat, & comparatio cum regno Salomonis, quo hic adluditur, quoque testatur. Convenit denique regni Messiæ descriptio apud Prophetas, qui, fata intermedia silentio prementes, regnum Messiæ repræsentare solent, tanquam universale per orbem, pacificum & prosperum ac gloriosum. De quo alibi fusius ad Dan. visa emblematica disserui. Connecti solet initium & finis regni Messiæ secum, & depingi in statu suo vero & glorioso; quem non nisi post varia fata intermedia consequetur. 2. *Secundum* est, regnum Messiæ depingi coloribus a regno Salomonis mutuatis, eo etiam scopo, ut eodem penicillo felicitas regni Salomonis duceretur, & hoc fundamento, quod arcta sit inter utrumque illud regnum connexio, tanquam typicum & antitypicum: de quo plura dixi ad Gen. XLIX. *a*. Adlusio ad regnum Salo-

a. §. LXXXIII.

monis est clarior, quam ut negari queat: in specie animadversionem meretur, quod universalitas regni Messiæ describatur terminis regni Salomonis per totam Cananæam, & loca vicina; & reges, Messiam veneraturi, iis adpellentur nominibus, quæ sub Salomone fuerunt nota; ipsa quoque veneratio phrasibus describatur a tempore Salomonis petitis. 3. *Tertium* est, *duas* Ps. partes, modo memoratas, ea ratione connecti; ut *posterior*, quæ de Messiæ regno agit, præcipuum Ps. argumentum & scopus haberi debeat, quare etiam totum fere Ps. absolvit, insuper *priori*, quæ ad Salomonem pertinet, subjungatur, tanquam ejus fundamentum, scopus & complementum; quippe cui innitatur felicitas regni Salomonis, & precum super ea exauditio, quo respiciat regnum Salomonis, tanquam ad antitypum suum, & in quo consummandum sit: quemadmodum omnia præclara & felicia, quæ populo Israeli contigerunt unquam, eo spectarunt. Quæ ratio est, quare poetæ & prophetæ ex rebus, ad se aut Israelem pertinentibus, soleant occasionem sumere de Messia prophetandi: uti sæpe observavimus. Quod itaque hic monuisse sufficiat.

EXPLICATIO.

§. X. *Prior* Ps. pars, quæ, ut recte Jun. & Amama, continet *precationem pro justa gubernatione*, addo & pacifica ac prospera, *Salomonis*, *prophetiae praemissam*, quatuor, & non, ut illi, tribus, versibus comprehensa, recte in duo dividitur membra, quorum *prius* precationem, *posterius* ejus scopum & consequens, exhibet α. *Precatio* ita sonat vers. 1. *Deus! judicia tua regi da, & justitiam tuam filio regis*, h. e. mihi, qui rex sum, & regis filius ac successor, in emphasi sic dictus, eam facias gratiam, ut in jure dicundo, ac tota regni administratione, ad tuum me componam exemplum, & secundum tua statuta & præscripta sciam, velim

velim & valeam, omnia agere, absque ut ad sinistram aut dextram deflectam, rigido tenore & constanter ac potenter, simul nomine tuo, tanquam vicem tuam gerens, ut Te regnare adpareat. Salomo, qui, ut dixi, autor Ps. est, & loquitur, de se in tertia persona loquens, se adpellat *regem*, & *regis filium*, non sine elegantia & emphasi, ut *personam*, quam gerebat, in medio populi, definiret, & se pro hac persona, non pro se absolute, hæc petere indicaret. *Regem* se cognominat absolute, & sine articulo demonstrativo, ut, se unicum esse in medio populi regem, & omnibus notum ac receptum, indicaret; præterea *filium regis* addit, non simpliciter, ut, se tanquam ex rege natum, & ejus successorem legitimum esse, indicaret, verum etiam, & præcipue, illum esse *filium*, qui Davidi regi promissus erat, & in quo regnum ejus propagaretur, filium illum eximium, & notum, qui Deo charus erat, & Templum ipsi ædificaret. 2 Sam. VII. 1 Chron. XXVIII: 5, 6. propterea *Jededjah* adpellatus 2 Sam. XII: 25. & *Lemuel rex*, Prov. XXXI: 1. *Judicia* vero & *justitia* Dei, quæ materiam precum absolvunt, sunt cum *judicia justa*, tum *aequitates* & recto-rigidus tenor in actionibus & judiciis; quam propriam habent voces Hebr. significationem: שפט enim proprie est *coaequavit*, met. *judicavit*, q. d. *aequavit causas*, & alio flexu *benignus* fuit. צדק autem est, *recto-rigidus fuit*; inde verax, justus, constans & æquus: uti notum est. *Judicia* vero & *justitia Dei* sunt *cum* quæ ipse in mundi gubernatione observat, Prov. VIII: 20. *tum* quæ populo suo præscripsit, *jura* Dei dici solita, secundum quæ populum gubernari, & judicari, voluit. Quæ satis plana & trita sunt. *Dare* vero cum sibi, qua regi, hæc supplicat, *scientiam*, *zelum & praxin*, ut adposite & nervose Tirinus, petit, ut cognoscat jura & justitiam Dei, studio & amore in ea feratur, denique ea in omni vita & tota gubernatione exerceat, simul nomine Dei, & potenter, ut Deum regem populi præferat Vid. 1 Chron. XXIX: 23. ubi *in throno Jehovae* sedisse legitur. Convenit hæc precatio

tio perfecte ei, quam Salomo in somnio expromsit, 1 Reg. III. & 2 Chron. I. Quæ cum facilia sint, & sua sponte sese adprobent, lubens suo loco relinquo subtilem viri magni interpretionem, qua Messiam censet regem adpellari divinum, & Dei regis filium, ac ei adpeti vult judicium divino modo exercendum, uti Deus, non homo, potest & solet: quæ valde remota & coacta sunt.

§. XI. β. *Scopus* precationis, & exauditionis consequens ac effectus *triplex*, vel tribus articulis, proponitur vers. 2—4. *a. Primus* his verbis effertur, vers. 2. *Judicabit populum tuum in justitia, & humiles tuos in aequitate.* h. e. Eo tendit mea supplicatio, & hic erit exauditionis, ac boni impetrati, consequens, ut populo Israelis in genere, & humilioris sortis hominibus, qui nec vires, nec opes habent, quibus se defendant, in specie, qui omnes peculiarem ad te habent relationem, qua populus & humiles tui sunt, suum cuique tribuam, & secundum jus ac æquum eos tractem. Forma fut. temp., *judicabit*, utitur, ut, quemadmodum dixi, *scopum* & *consequens* precum repræsentet; quod jam est observatum ab aliis. Verbum דין proprie est *premere*, inde *pendere*, q. librando subigere cum pressione, *ponderare* examinare, & omnibus ponderatis *decidere*, ac *judicare*. Extendit sese ad totam gubernationem, qua cuique suum tribuitur, quisque secundum statum & merita tractatur, quæstiones deciduntur, & judicia exercentur. *Judicare* vero *in justitia*, & *aequitate* est, secundum jus & æquum omnia decidere & agere. *Populus Dei* in genere denotat Israelem, in specie honoratiores & potentiores; qui subinde, ut alibi notavimus, עם *populus* adpellari solent; quibus mox *humiles* opponuntur, pauperes, abjectioris & vilioris sortis, opibus & viribus orbi, nec se contra oppressores tueri valentes: qui proprie עניים adpellantur, quatenus *vires iis effluxerunt*, & deficiunt, a ענה *fluere* a. Quorum specialis fit mentio, ut

a Vid. ad Ps. x. Cl. Schroeder p. 202.

ut justitia & æquitas gubernationis extolleretur, tanquam universalis, & sine personarum discrimine instituenda, in specie tenues, & humiles, protectura.

§. XII. *b. Secundus* articulus comprehendit pacem & prosperitatem, ex justa illa & aequa gubernatione orituram, vers. 3. *Proferent montes pacem populo, & valles in justitia.* h. e. Eo etiam scopo peto mihi jura & æquitatem tuam, eritque etiam, si votorum compos fuerim factus, ut populus per totam terram, ex montibus & vallibus frugiferis constantem, fruatur pace ac prosperitate, una cum justitia mutua, quæ *commutativa* adpellatur; simul per *eam*, a me exercitam, cujus fructus & consequens erit *pax*, & omnium rerum abundantia. *Montes* & *valles*, quæ partes sunt Cananææ, eæque frugiferæ, cum hic sistuntur tanquam *pacem* producturæ populo, insinuatur quidem, copiosos & lætos fore in usum populi per universam Cananæam *proventus* omnium terræ partium, respectu frugum, fructuum, & gregum, sed directe & proprie significatur, populum per totam terram *pace* & prosperitate ac securitate copiose gavisurum esse, acsi ex ipsis montibus & vallibus, ut fructus & fruges, oriretur: quemadmodum Ps. LXXXV: 11, 12. ubi plura hanc in rem dicam. In quibus nihil est difficilis. Sed quid sibi vult בצדקה *in justitia?* duo, ni fallor, ea voce in fine addita indicantur, pacem eam fore conjunctam cum *justitia*, quam populus ipse habebit & exercebit, & medio *justitiæ* esse procurandam, sicut *opus justitiae pax* dicitur, Jes. XXXIII: 17. Potest enim verti *cum justitia*, & *per justitiam*, & ita utrumque, quod dixi, locum tenere.

§. XIII. *c. Tertius* articulus in specie respicit ad humiles & pauperes spoliatos ac oppressos a potentibus, a rege vindicandos & in latum ac amplum statum educendos, vers. 4. *Judicabit humiles populi, servabit filios egeni, & conteret oppressorem.* h. e. Humiles, opibus & viribus destitutos, in medio populi, a potentioribus oppressos & defraudatos, nec se vindicare valentes, ipse rex vindicabit, eos manui

oppressoris eripiendo, ac in libertatem adserendo, oppressorem vero puniendo & conterendo, ut nec ausit, nec poterit, amplius in eos grassari. Quod vers. 2. in genere de populo sine discrimine, juste et æque tractando, ac judicando, erat dictum, illud hic extenditur et adplicatur ad humiles et pauperes, ab aliis oppressos et defraudatos, qui liberandi forent, cum violentorum illorum contritione: quod ad pacem et prosperitatem regni, cujus proxima mentio erat facta, quoque requirebatur. *Humiles* et *filii pauperis*, seu pauperes et egeni, quod phrasis denotat, uti notum, homines vilioris sortis et conditionis, qui nec opes nec vires habent, hic occurrunt, quod probe notandum est, tanquam *oppressi* et defraudati, ita ut in servitutem redigantur, ac mercede sua defraudentur, variisque modis vexentur; uti liquet ex *oppressoris contritione* addita: eos itaque *judicare* est vindicare, in libertatem adserere, et ab oppressione liberare; uti ex verbo יושיע subjuncto patet; adeoque, non tantum *judicare*, sed potenter *vindicare*, quo sensu subinde venit, & *judices* Israelis, qua *servatores* populi, adpellati sunt. Quod tralaticium est. Conf. Ps. CI. quo de hoc ipso justo regimine ex professo agitur.

§. XIV. *Altera* Ps. pars, vel potius ipse Ps., cujus prior pars fuit introductio & occasio, ut supra vidimus, continet א. propheticam regni Messiæ descriptionem, vers. 5—15. ב. votum Psaltæ pro ejus implemento, in quod desinit prophetia, vers. 16, 17. א. Prophetica pars recte dispescitur in *propositionem*, & ejus *deductionem*. a. Propositio verum istius regni conspectum, ejusque universalitatem & perpetuam durationem, sermone ad Deum continuato, repræsentat his verbis, vers. 5. *Timebunt te cum sole, & coram Luna, generatio generationum.* h. e. ut a meo regno, pro cujus justa & prospera conditione oravi, meditationes meas ad verum & antitypicum regnum, mei fundamentum, scopum & complementum, transferam, & in ejus descriptionem diffundam, generalem ejus conspectum præmitto; secun-

cundum quem divinum & religiosum, per orbem late diffusum, ac perpetuum, erit regnum; utique te, patrem & dominum, unicum & supremum omnis boni fontem & largitorem liberalissimum, reverebuntur, amabunt & timebunt, non una generatio, sed una post alteram sine interruptione in perpetuum, nec unius regionis, sed per totum orbem, adeoque quam late regnant sol & luna, & quam diu durant. Verba continent regni Messiæ verum *conspectum*, & duo ejus attributa *universalitatis* ac *æternitatis*, in terra. *a.* Veram regni naturam pandunt hæc vocabula, *timebunt te generatio generationum;* quæ secum conectenda sunt, cum voces, *generatio generationum*, subjectum contineant religiosi cultus Dei: quod ceteroquin silentio fuisset involutum: cum superioribus enim male connectuntur, acsi humiles & pauperes a rege liberati hic declararentur Deum reverituri; quia latius longe extenditur timoris Dei exercitium, ad omnes per orbem; nec ratio esset, quare de illis hoc speciatim memoraretur. Nomen vero דור geminatum, tam in sing. quam plur., distributionem solet involvere, & *singulas* sibi succedentes generationes denotat, ut recte Gejerus, qui etiam pro *nominativo* habet, & cum verbo *timere* connectit. *Timere* autem omnem religiosum cultum, ex amore & reverentia Dei ortum, comprehendit, ut alibi sæpe. Pro hypothesi autem habet, Deum sese præstare Patrem & Dominum, & qua talem amandum, timendum, ac colendum. Conf. Mal. I. 6. III: 20. et ibi dicta. *Objectum* vero timoris non est Messias rex, sed Deus Pater, cum mox de Messia in tertia persona sermo fiat, et ipse deinceps tanquam objectum adorationis proponatur, modo etiam de Deo in secunda persona fuisset poeta locutus. Sensus itaque est, Deum, qui nunc ab Israele tantum celebratur, et ab una sæpe solum generatione, quæ sæpe pravam et idololatricam producebat aliam, suo tempore sub regno Messiæ esse a quacunque generatione, et per continuam successionem, colendum; quam vim habet phrasis, *generatio gene-*

rationum, h. e. quævis generatio, non Israelitica tantum; et continua: adeoque regnum Messiæ natura sua in eo situm esse, quod Deus ibi sese patrem demonstret, et ametur, ac reverenter colatur. Quæ genuina est regni Messiæ, uti notum, facies, verus conspectus. *b.* Ut, quod phrasi *generationis generationum* involutius erat comprehensum, apertius et clarius exponeretur, addit poeta, *cum sole & coram luna* h. e. cum et coram sole et luna; ita enim voces divulsæ sunt connectendæ, ut passim fit alibi, et sæpe a nobis notatum est. Sensus est, Deum esse colendum, ubicunque sol et luna luxerint, et quamdiu superstites erunt; *cum* sole et luna est, quamdiu erunt, *coram* iis est, ubicunque lucem sparserint; adeoque *universaliter* per orbem, et in *perpetuum* usque ad consummationem mundi: quod alias Ps. LXXXIX: 37., dicitur, *thronus ejus sicut sol coram me, sicut luna stabilietur in seculum.* Conf. etiam Job. XIV: 12. XXVI: 10. et infra vers. 7.

§. XV. *β.* In propositionis deductione depingitur, *a.* summa populi, sub rege Messia, prosperitas, spiritualis et corporea, a coelesti ejus influxu oriunda, et duratura in perpetuum, tanquam paterni Dei favoris indicium et effectum, ac amoris et timoris Dei, modo memorati, ratio et fundamentum, vers. 6, 7. *Descendet* copiose *sicut pluvia super resectum, sicut spissæ guttæ super adustum terræ*: vel, *exprimens fluxum terræ; efflorescet in diebus ejus justus, & spissa copia pacis* erit *ad usque consummationem lunæ*, h. e. toto tempore coelestis regis et regni, quod, quamdiu luna erit, durabit sine interruptione, summa erit bonorum cujuscunque generis, coelestium et terrestrium, copia per omnes terræ partes, antea et in se plane aridas et ineptas, a rege coelitus demittenda, qua subditi, qui justi erunt omnes, gaudebunt, & læte ac fructuose agent. Verba continent prosperitatis duraturæ regni Messiæ descriptionem *emblematicam*, & magis *propriam*; ita ut *prior* simul *causam* ejus comprehendat, & *posterior effectus* quoque conspectum gerat:

rat: ut facile cernitur. *Figurata* descriptio vers. 6. petita est a copiosa pluvia, in sectum & adustum terræ coelitus descendente, qua abundantissime humectatur, & in rivos fluentes mutatur, aptumque redditur ad efficiendum, ut arbores & plantæ excrescant, & reflorescant. Cujus sensum mysticum antequam tradam, *littera* emblematis verbo est illustranda; cum aliquid difficultatis habeat respectu *subjecti recipientis* pluviam. Voces enim, quæ *pluviam* denotant in utroque membro, nihil habent obscuri: tantum notetur, pluviam copiosam, & imbrem ex spissis guttis constantem, denotari, quam emphasin habet vox רבבים, a rad., quæ propriam vim habet in *concrescendo*, quando quid spissatur, & densius concrescit. Sed quodnam est subjectum recipiens? duplex memoratur, in *priore* membro גז, in *posteriore* זרזיף ארץ, quorum *illud* facilius, *hoc* difficilius expeditur, licet nec *illud* recte passim sit intellectum. Solet enim גז vel de *vellere* detonso, vel de *prato* resecto exponi, quod neutrum admittit vox; quæ & vera sua potestate, quæ est *resecare metendo*, & usu suo non *vellus*, *caput*, *pratum*, demessum vel detonsum, de illis enim adhibetur, sed lanam resectam, crines detonsos, ac herbam demessam, constanter denotat; adeoque גז hoc loco erit vel *lana*, vel *herba* resecta; quæ, quam inepta etiam, pluvia coelesti madefacta & copiose irrigata repræsentatur, ut reflorescat: digitus videtur intendi ad signum Gideoni datum Jud. VI: 37. quod a Cl. Hasæo quoque deinceps vidi observatum *a*, vel ad *herbam* demessam respici, quæ denuo revirescceret: de quo mox distinctius dicam. Sed quid in altero membro est זרזיף? mihi, missis aliorum conjecturis, quæ Rabbinorum apud Kimchium *b* prostant, & aliorum facile in Lex. inveniuntur, nihil videtur probabilius, quam ut per *adustum*, vel percussum, adeoque aridum, & scissum præ ariditate, vertatur, & tale *terræ* solum intelligatur, ac pro subjecto pluviæ habeatur, repetito ex præced. על *super*. Quod

a Bibl. Brem. cl. III. p. 69. *b* Libr. Rad.

firmatur, 1. ex comparatione cum membro præced., cui hoc noſtrum reſpondet. Sicut itaque ibi גז *reſectum* occurrit, tanquam ſubjectum recipiens pluviæ, ita hic non ארץ *terra* ſimpliciter, ſed זרזיף *aduſtum* vel *ſciſſum terræ*, oportet ſit, æque ineptum ad fructificationem, ac gramen reſectum. 2. ex collatione ſimilium locorum Jeſ. XXXV: 1. XLIV: 3. in primis Jud. VI. quo in priore membro reſpici dixi; ubi *lanæ reſectæ* additur *terra* arida vel *ſicca*. Quæ vox חרב ibi adhibita eandem fere poteſtatem habet, quam noſtra זרזיף. Quod 3. ad noſtram ſententiam firmandam obſervo, חרב originem habet in fiſſione & laceratione, unde inter alia orta eſt *ſiccitatis* ſignificatio, cum *fiſſio* ſit materiæ *aridioris* ſignum, & *ſicca* facile radantur, ac findentur. Eandem fere poteſtatem præfert זרף, unde per duplicationem primæ rad. uſitate oritur זרזף. Proprietatem enim habet in *ſcindendo* & *findendo*, inprimis æſtu; unde reliquæ notiones apud Chald., Syr. & Arab. fluxerunt. Proxime reſpondet Hebr. צרב proprie percuſſit, verberavit, inde aduſſit, & שרף, סרף, *uſſit*, *combuſſit*: nec non שרב, qua voce in ſimili caſu utitur Jeſ. c. XXXV: 7. *Et erit locus æſtuoſus, torridus, in ſtagnum.*

§. XVI. In quibus licet acquieſcere poſſim, addam tamen alium intellectum ex conjectura *Avenarii* & *Schultenſii*: *ille* enim vocem זרזיף derivat ex זרה *ſparſit*, & זיף *fluxit*, inundavit, ut ſignificet ſparſionem inundantem, vel rectius *lentius* trahentem, veluti longo ſyrmate tractam & ſparſam; quæ vis eſt verbi זפף; unde זפת *pix* Hebr. a tractu lentiore, quo ſe tendi patitur. *Hic*, neſcio ubi, (Mſſ. enim ejus ad Pſ. mihi hic & in ſeq. deficiunt) confert Arab. ذرف, cujus poteſtas eſt in *lacrymatione*, lacrymis ſparſim fluentibus, unde derivatum pro *fluentibus aquis* ſumitur. Utraque conjectura in abundantem rorationem, & inundationem, qua aquæ late fluunt, tendit: quæ ſi recipiatur, vox זרזיף, quod obſervo, non pro pluviæ adtributo erit habenda, & cum רביבים conſtruenda, ut illi volunt, quod minus congruum eſt,

eſt, ſed pro *effectu*, & cum *terra* connectenda; ut ſit, deſcendet inſtar pluviæ denſæ & ſtipatæ in terræ inundationem, ut longo tractu fluant ejus aquæ; littera ל ante זרזיף intellecta & ſuppleta; & proxime conveniet loco Jeſ. XLIV: 3. *effundam aquas in ſiticuloſum, & profluentes in aridam*, h. e. pluviam copioſam, *quæ rivos ac fluentes* faciat in terra arida. Forte utraque idea conjungenda eſt, & ambiguum ſtudio captatum, ut aduſtum & ſciſſum terræ indicetur in fluenta mutandum; de זרז fiſſo ſolo terræ faciendum ארץ זרזיף *fluentum* terræ; ad quod utrumque ſeſe vox, ſecundum diverſam originem, porrigit, uti expoſui.

§. XVII. Senſum emblematis myſticum ut recte percipiamus, *perſona* definienda eſt, quæ hanc copioſam aquam, & felicem rerum mutationem, adferret. Expreſſe quidem non adpellatur, ſed haud obſcure indicatur, cum mox ſubjungitur, *florebit juſtus in diebus ejus*, utique, qui modo dictus erat *deſcendere inſtar pluviæ*, & deinceps deſcribitur tanquam dominaturus & regnaturus: adeoque *rex* coeleſtis indigitatur, *regi* & *regis filio*, ſupra memorato, ſimilis, ita ut eodem titulo quoque, ſed ſublimiore ſenſu, comprehenſus cenſeri potuerit, eamque ob rationem non expreſſe nominatus ſit. Meſſias itaque eſt, de quo hæc prædicantur, *filius* & ipſe Davidis, ſed ſimul Dei, ſupremi orbis Domini & regis, cujus perſonam gereret; ſed *rex*, non in terra, verum in *coelo*, qui inde inſtar *pluviæ* deſcenderet in terram, ad eam irrigandam & aquis replendam, quod mox exponam. Sed notari meretur, *deſcenſum* ejus hic non intelligi *perſonalem*, verum *virtualem*, ut ſic loquar, & *effectivum*; cum *inſtar pluviæ* dicatur *deſcenſurus*; adeoque *in pluvia & per eam*; ita tamen, ut in modo pluviæ dandæ ipſe cenſeri debeat quaſi *deſcendiſſe*: non enim ſimpliciter dicitur, *demittet pluviam*, ſeu deſcendere faciet, ſed *deſcendet inſtar pluviæ*. Quo manu quaſi ducimur ad *Spiritum S.*, de coelo mittendum, alterum, & vice Chriſti, *advocatum*, qui de ipſo omnia ſumeret, & ejus nomine effecta illa ederet. Meſſias ita-

itaque hic non ſiſtitur, tanquam in terra adpariturus; cum repræſentetur jam *rex* factus, in coelo verſatus, cujus regnum hic depingitur, Salomonis antitypicum; ſed per *Spiritum S.* inſtar pluviæ, *deſcenſurus;* quemadmodum exponitur Jeſ. XLIV: 3., & hiſtoria apoſtolica docet, ſolenniter factum eſſe in primordiis regni ejus Act. II. *Spiritu* enim *deſcendente* in Apoſtolos, & ſic per orbem diffuſo, ipſe *deſcendit*, quatenus Spiritus ejus erat, ab ipſo miſſus, & ejus vicem gerens, ejusque nomine agens.

§. XVIII. Comparantur vero bona & dona gratiæ, quæ Chriſtus per Spiritum cum hominibus communicat poſt exaltationem ejus, cum *pluvia*, eaque *ſpiſſa* & *copioſa*, relate ad *terram*, ut hic conſideratur, quatenus coeleſtia ſunt, & divina, pura & ſancta, quæ *ſitim* explent, vel deſideriis ſatisfaciunt, facultates noſtras intellectus & voluntatis vera cognitione, ſapientia, prudentia & virtute, imbuunt, nosque aptos reddunt & excitant ad loquendum & operandum, lætitia ac zelo gloriæ Dei ac ſalutis hominum replent, frugiferos & foecundos denique reddunt in omni opere bono. Quæ verbo tetigiſſe ſuffecerit, cum aliunde ſatis nota ſint *a*. Exponuntur etiam mox verſ. 7., ut ſtatim videbimus. Peculiarem meretur animadverſionem, quod inſtar pluviæ deſcenderet ſuper *lanam* vel *herbam reſectam*, idque primum, dein ſuper *aduſtum*, ſeu *ſciſſum*, h. e. aridum & ſiccum ſolum *terræ*, in genere quaquaverſum, ut *fluenta* in ea exiſtant. Exhibent enim aptiſſimam & elegantem picturam Eccleſiæ *Judaicæ*, in ſpecie Apoſtolicæ, & *gentilis* per orbem univerſum, quæ hisce bonis ac donis repleretur. Quo ſignum Gideoni præbitum, ad quod hic reſpicitur, ut ſupra dixi, quoque tendit: ſed quod ibi habetur, primum *ſolam lanam* reſectam fuiſſe rore humectatam, dein *ſolam terram*, illud hic latius ad utramque extenditur, ut, Judæos & gentiles hanc gratiam eſſe participaturos ſub Meſſia, ſignifi-

a Vid. Vitringa ad Jeſ. XXX: 23. XLIV: 3. & alibi; ne alios, ſatis notos, memorem.

nificaretur: sic per *sitientem* & *aridam* Judæi & gentiles censentur expicti Jes. XLIV., ut exponit Cl. Vitringa. Ecclesia vero *Judaica* hac pluvia irriganda eleganter comparatur cum *resecta* herba, quatenus constabat ex hominibus a societate Judæorum carnalium abscissis, rejectis, & abjectis, nullius frugis & spei &c. quæ prima imbibit hanc pluviam coelestem, & ea cumulatissime repleta est, adeo ut *aqua* inde expressa sit, & cum aliis communicata, uti in *lana* Gideonis obtinuit, etiam illa instar herbæ denuo *refloruerit*: sed negligi non debebat, illud ipsum fuisse *miraculi* instar, & *signi* conspectum ferre, ut tempore Gideonis; quod in Ecclesiam primævam luculenter quadrat. Miraculosa plane fuit Spiritus S. effusio, & portendebat simul gratiæ per orbem diffusionem. De Gentilibus, cum *adusto & fisso terræ* comparatis, nihil addo, cum faciles habeat explicatus. Tantum not. *terram* in genere memorari, ut de toto orbe cogitaremus; cum Messiæ regnum hic in complemento suo repræsentetur.

§. XIX. Hisce scriptis, incidit cogitatio silentio non premenda; epitheton nimirum *resectæ lanæ*, vel herbæ, esse vocabulum זרזיף, & significare vel *sparsionem fluxus*, vel *compressione fluentem* longo syrmate, ac inundantem terram; adeo ut sensus sit, resectum illud, coelesti pluvia copiose humectatum, *compressione* sui terram longe lateque esse irrigaturum; fere sicut lanam resectam, rore madefactam, compressit Gideon, & expressit multum aquæ; ubi etiam adhibetur verbum זר *extorquere*, *exprimere succum*; cujus prior pars, est in זרזיף; quæ vox itaque recte vertitur, *expressio fluxus*, ut aliquid denotet, quod compressum fundit humorem. Pertinebit itaque ad גז & pro ejus epitheto haberi debet, quo indicatur, resectam illam lanam, multa pluvia perfusam, & compressam, abundantem suppedituram aquam ad irrigandam terram: quando facile expeditur, quare absolute occurrat זרזיף, sine præpos.,

voci נו præmiſſa, quia ei adjungitur tanquam epitheton, elegantiæ ſermonis cauſa inde avulſum, inſerta voce כרביבים *inſtar guttarum ſpiſſarum*, quæ cum מטר *pluvia* cohæret; acſi haberetur uno tenore: *deſcendet inſtar pluviæ, inſtar guttarum ſpiſſarum* (pluviæ ſpiſſis guttis deſtillantis) *ſuper reſectum exprimens fluxum terræ*, vel compreſſum inundans terram. Elegans profecto eſt emblema Eccleſiæ Apoſtolicæ, Spiritus S. effuſione irrigatæ, & aquam illam Spiritualem cum tota terra communicantis, quatenus ſtudio gloriæ Dei & ſalutis hominum preſſa, *ſtricta* 2 Cor. v: 14. & excitata, bona & dona coeleſtia ad omnes homines per orbem tranſtulit, non ſine multis adflictionibus & preſſuris. Quæ facile explicari, & exornari, poſſunt. Confirmat hypotheſin, quod idem fere, ſed alio emblemate, verſ. 16., tradatur, in voto prophetiæ ſubjecto: ut poſtea videbimus.

§. XX. *Inundationis* terræ explicatio, & *reſecti* madefacti conſequens, traditur verſ. 7. his verbis: *efflorefcet in diebus ejus juſtus, & ſpiſſa copia pacis erit, donec non erit luna*, h. e. terræ inundatio in eo erit ſita, & hoc Eccleſiæ Apoſtolicæ, inſtar *reſecti* madidi pluvia coeleſti, conſequens, quod quivis ſine diſcrimine juſtus vim vigoremque vitæ Spiritualis ſit ſummo gradu exerturus, & quævis proſperitas, Spiritualis ac corporalis, abundante copia locum ſit habitura, toto tempore regni Meſſiæ, usque ad conſummationem ſeculorum. Continent verba, ut dixi, myſticam explicationem emblematis pluviæ coeleſtis, per terram diffundendæ medio reſectæ lanæ, vel herbæ, abundanter irrigatæ, adeoque ſimul conſequens tradunt ejus irrigationis, nec habent aliquid difficilis. Cives regni hic deſcribuntur tanquam *juſti*, juſtitia & imputata & inhærente, ut dicitur, pleni, adeoque vera pietate & virtute præditi; quales ſunt veri *credentes*, & genuini hujus regni cives, nomine *juſti* in ſing. inſigniti, ut quivis ſine diſcrimine intelligeretur, alias *gens juſta* dicti Jeſ. xxvi: 2. Quæ conſtans eſt verbi prophetici de regno Meſſiæ doctrina Jeſ. xxxv. lx. Zach. xiv. Dan.

Dan. II & VII. & alibi, quod in vulgus notum est. Declaratur vero de his *justis*, eos *efflorituros esse*, & *spissam pacis copiam* futuram, durante hoc regno, seu *diebus Messiæ* regis coelestis, *Efflorescerent* instar arborum vel plantarum, aqua Spiritus S. copiose irrigati, quatenus in se *ostentarent omnem vim, robur, vigorem, decus vitæ Spiritualis, lætis ac gloriosis status sui Spiritualis incrementis; quod fit, ubi fides, spes, prudentia, charitas, dotes docendi, prophetandi, zelus divinæ gloriæ, & studium regni Christi Jesu propagandi, continuis gratiæ divinæ signis aucta ac excitata omnem vim suam exferunt ad ædificationem publicam.* Verba sunt Cl. Vitringæ ad Jes. XLIV: 4., qui adeundus est. *Pax spissa* pacem & securitatem non simpliciter, sed quamvis prosperitatem, Spiritualem & corporalem, simul comprehendit: quod tralaticium est. Additur denique continuitas & duratio perpetua hujus regni & felicitatis ejus, ubi dicitur, *usque consumtionem lunæ*, ut voces proprie dicunt, h. e. *donec non erit luna*, de quo ad vers. 5. necessaria monui. Quare plura non addo.

§. XXI. *b. Secunda* pars deductionis propositionis comprehendit vim supremam & universalitatem regni Messiæ per totam terram, vers. 8-11. Quod regni ejus attributum, *a.* in genere exhibetur, vers. 8. *β.* in specie declaratur respectu hostium & amicorum, vers. 9—11. *a.* In genere his verbis, vers. 8. *Et dominabitur a mari ad mare, & a fluvio ad terminos terræ.* h. e. imperium justum quidem & æquum, simul pacificum, at supremum cum autoritate ac potentia, habebit & exercebit per totam terram, quam late patet, ab uno mari ad aliud, quaquaversum versus orientem & occidentem, a fluvio Euphrate ad fines terræ longissime remotos, ad fines Aethyopiæ, adeoque quaquaversum versus septentrionem & austrum. Quæ ut recte capiantur, notandum est, alludi quidem ad limites regni Salomonis late admodum protensi, & pro hypothesi habere verba, imperium Salomonis hoc tempore tam amplum

 fuisse

fuisse, quam unquam secundum promissum Dei foret, adeo ut pro limite orientali habeat mare Mortuum & Rubrum, pro occidentali Mediterraneum, pro Septentrionali Euphratem, denique australi desertum Arabiæ, late extensum ad austrum: quemadmodum describitur, Exod. XXIII: 31. Jos. I: 4. Hunc enim sensum litteralem fundunt verba, secundum quem *mare* & *mare* ortum denotant & occasum, quia terminus Cananææ *orientalis* erat *Mortuum* & Rubrum mare respectu mediterranei, utrumque versus ortum, *occidentalis* Mediterraneum, Septentrionalis *Euphrates*, *fluvius* κατ' ἐξοχὴν dictus, *australis* desertum Arabiæ & Aethyopiæ, quasi *fines terræ*, quia longius remota erant loca. Conf. Jes. XLIII: 5, 6. Attamen dubium non est, quin limites regni Messiæ hic latius longe extendantur, & per totum orbem ducantur; cujus duo sunt certi characteres in ipsis verbis obvii: *alter* est, quod *a mari ad mare* in genere, sine ulla restrictione, habeatur, & non, ut alias, a mari mortuo aut algoso ad mare: *alter* est, quod *fines terræ* memorentur, quæ notio nusquam de limitibus Cananææ usurpatur, nec potest, cum longe dissita loca in genere denotet. *Prior* itaque phrasis, *a mari ad mare*, vel in genere dicit, ab uno mari ad aliud, ut Am. VIII: 12. vel *a mari rubro ad mediterraneum*, & sic quaquaversum, versus *ortum* & *occasum*; ita ut pro illis plagis coeli latissime sumtis accipiatur; quemadmodum phrasis *ad fines terræ*, mox addita, indicat: posterior, *a fluvio ad fines terræ*, dicit a termino septentrionali ad australem longissime remotum, seu *Aethyopiam*, hoc epitheto insignitam subinde. Utique *termini terræ* sunt stylo Script. loca longe dissita, quæ horizontem cum terra copulare videntur populariter. Plura non adfero, cum fusius de eo agendum sit ad Zach: IX: 10. ubi regnum Messiæ iisdem plane limitibus circumscribitur, ubi etiam de implemento abunde & accurate differam. Tantum notari meretur emphasis verbi רדה *dominari*, proprie gravi pede premere cervicem, & calcare subjectum, unde transiit ad *dominationem* auto-

autocratoricam & graviorem, sive in bonum, sive in malum; *illud* respectu *civium*, *hoc* vero *hostium* subjugatorum: quod utrumque mox specialius exponitur. Conf. Ps. LXVIII: 28. & CX: 3. & ibi dicta. Indicatur itaque, Messiæ imperium fore αυτοκρατορικὸν, ubi ejus voluntas sola lex est, & vim obtinet irresistibilem, *hostibus* vero terribile, qui penitus forent adtriti & subjecti, *civibus* & amicis amabile, æquum & pacificum, ut modo habuimus, & mox fusius traditur. Eodem tendit vox משל Zach. IX: 10.

§. XXII. β. Quod in genere de supremo & potente dominio per totum orbem dictum erat, explicatius mox in specie traditur respectu *hostium* & *amicorum* populorum per totam terram, quorum *illi* procumberent coram terribili ejus Majestate, omni potentia & consolatione orbi, *hi* vero regi sese in fide & amore subjicerent, eumque religiose colerent. *Prius* his verbis profertur, vers. 9. *Ante faciem ejus procumbent deserticolæ truces, & hostes ejus pulverem lingent*, h. e. hostes ejus & regni ejus, hostilem animum non depondituri, truces, duri & potentes, *feræ* deserti, seu feles agrestes, & *serpentes*, sive mali Spiritus fuerint, sive homines sævi, omni potentia nocendi privati, coram terribili ejus majestate *procumbent*, e medio sublati, vel omni consolatione & dignitate privati in statu vili ac misero degent; *pulvere*, instar serpentis damnati, pro cibo utentes. Cum illis, licet paucioribus, facio interpretibus, qui non de voluntaria & religiosa subjectione, sed coacta, & violenta subjugatione hostium, eorumque conditione abjecta & misera, verba interpretantur. 1. Quia diserte *hostes* ejus adpellantur, opposite ad alios, mox memorandos, qui *reges*, Messiam culturi, adpellantur & describuntur. 2. Cum felibus agrestibus & serpentibus comparantur, ut mox patebit, trucibus itaque & venenatis animalibus. 3. Quia phrasis, *lingere pulverem*, statum abjectum & infelicem depingit, qualis est serpentis antiqui, ad *pulverem* comedendum damnati, Gen. III. adeoque in malum sumitur, quemadmodum semper ali-

 bi,

bi, ut Jeſ. LXV: 25. Mich. VII: 17., ubi eodem modo, quo hic, regni Meſſiæ, in terra dominantis, ſtatus deſcribitur, reſpectu hoſtium pernicioſus, ſed aliorum populorum ſalutaris. Occurrit quidem Jeſ. XLIX: 23., *lingere pulverem pedum alicujus* in bonum, ut Cl. Commentator ibi expoſuit, ſed non, ut hic, abſolute *lingere pulverem*: quod diſcrimen probe notandum eſt. Duo itaque de hoſtibus Meſſiæ prædicantur, eos eſſe coram ipſo *procubituros*, & *pulverem* carpturos *lingendo* cum ſibilo ac ſtrepitu: quæ ita diſtingui poſſunt, ut *prius* necem, vel totalem *ſubactionem*, *poſterius* miſerum ſtatum vitæ denotet. Verbum כרע proprie dicit, in extremas partes corporis cum niſu procumbere, ut adnotat Cl. Schultens *a*, inde non *ingeniculationem*, ſed totius corporis incurvationem ſuper genibus denotat, ſive ad *procumbendum* Gen. XLIX: 9. ſive ad potandum, ore admoto, e fluvio Jud. VII. ſive *adorandum* Pſ. XCV: 6. Jeſ. XLV: 23., ſive denique ad ſeſe victori ſubjiciendum, etiam mortem ſubeundam: ſic de homine adhibetur ictibus adverſarii ſuccumbente, nec de ſtatu graduque tantum dejecto, verum etiam in genua procumbere adacto, cum corporis incurvatione & projectione. De quo vid. Cl. Schultens *b*. In ſpecie de *morte* violenta adhibetur, qua quis inſtar victimæ mactandæ ſub ictu procumbit, Pſ. XXII: 30. XX: 9. *ipſi procubuerunt & ceciderunt*, LXXVIII: 31. *Altera* phraſis, *lingere pulverem*, ſtatum depingit, quo alicui omnis nocendi vis eſt ſublata, ſimul *abjectiſſime* degit, & omni caret *ſolatio*; ut expoſuit Cl. Vitringa *c*, qui omnino videndus eſt. Ceterum ſicut in hac phraſi manifeſte reſpicitur ad *ſerpentes*, quibus hoc proprium eſt, & Satanæ etiam poenæ loco injunctum ſub emblemate *ſerpentis*, eorum quoque expreſſa fit mentio Jeſ. & Mich. l. c. ita in priore membro videtur adludi ad feras ſylveſtres, ſeu *feles agreſtes*, qui ציים adpellantur, Jeſ. XIII: 21. & alibi, in deſertis & aridis locis degentes, ac truculentos & ſævos, hominum ſævorum & potentum

a ad Job. XXXIX: 3. *b* Ib. IV: 4. *c* ad Jeſ. LXV: 25.

tentum apta emblemata, quales hic omnino sunt intelligendi *a*. Aptatur quoque hostibus Messiæ, ab ipso delendis, epitheton עריצים Ps. VIII: 3. quod proprie sævum, & *truculentum* denotat, qui nulla tangitur misericordia: quæ propria est verbi potestas; unde ad *ultionem* & *vindictam* transfertur: cui quoque concinit nomen עריץ *rigidus*, *flecti nescius* Jes. XLIX: 24. Quibus in locis cum Diabolus, & potestas Satanica, intelligatur, ut & Jes. LXV. ex interpretatione Cl. Vitringæ; eosdem hostes & hic intendi existimaverim, sed una cum hominibus Satanicis, Christi regno inimicis &c. quorum potestas, & nocendi vis, sub regno Messiæ, cum in pleno fuerit vigore, plane abolebitur, illis subjugatis, & misero statui addictis. Quæ ulteriore non indigent explicatione, aut demonstratione; cum verbum propheticum in eo ubique consentiat, una cum doctrina euangelica.

§. XXIII. *Posterius*, respectu amicorum & sociorum, his verbis expressum est, vers. 10, 11. *Reges Tarsis & insularum donativa adferent, reges Schebæ & Sabæ gratitudinis munus offerent, & adorabunt eum omnes reges, omnes gentes servient ei.* Quibus verbis respicitur quidem vers. 10. ad Salomonem, sed, illud ipsum, quod Salomoni contigit, longe abundantius & majore emphasi in Messia locum habiturum esse, declaratur, dein, cujus nihil simile in Salomone fuit, Messiæ longe diviniorem honorem, & a multo pluribus per orbem totum, esse deferendum, additur, ut oculi plane a Salomone abstraherentur. Præterea respici videtur ad generalibus terminis circumscriptum regnum Messiæ, vers. 8., populis hic memoratis eodem ordine, ita ut vers. 10., *a mari ad mare*, seu ortum & occasum versus, memorentur, distinctius dein vers. 11. *a fluvio ad fines terræ*, seu versus Septentrionem & Austrum. Occurrunt autem vers. 10. *reges Tarsis & insularum*, dein *Sabæ* & *Schebæ*, qui *donativa adferrent*, & *munus gratitudinis offerrent*: debent enim illa ad utrosque reges, modo memoratos, adplicari, licet ele-

a Vid. comm. noster ad Dan. XI: 30.

elegantiæ ſermonis ergo ſeparata ſint, ut ſtylus Script. habet. *Reges Tarſis & inſularum* ſpectant ad occidentem, *reges ſchebæ & ſabæ* ad ortum. *Tarſiſum* eſſe Tarteſſum Hispaniæ, alibi disputari & demonſtrari ſolet, & a Bocharto ſatis evictum eſt: quæ cum ſit remotiſſima omnium, tunc notarum, regio verſus occaſum, *inſulas* intelligendas eſſe intermedias, inde usque ad Cananæam, facile colligitur; ſive inſulæ, ſive peninſulæ, ſive regiones quæcunque maritimæ, ac transmarinæ, quæ omnes, ſtylo Script., nomine אי *inſulæ* veniunt. Vid. Vitringa *a*. Radix eſt אוי, eadem ac אוה, & dicit *flexit*; cujus derivatum denotat *flexionem*, adeoque *flexum littoris*. Comprehendere itaque fas eſt hoc nomine Europam & Africam, in ſpecie Aſiam minorem, & inſulas maris mediterranei, usque ad *Tyrum*, etiam inſulam. Orbis ergo terræ intelligitur, quam late ſeſe extendit, Cananææ reſpectu, ad occaſum. Alii populi ad tractum orientalem pertinent, quorum remotiores memorantur *Schabæi*, & propiores *Sabæi*, ſpeciminis loco memorati, ut de remotioribus quibusvis & propioribus cogitaremus verſus ortum. Schabæi ſunt Joktanidæ trans ſinum Arabicum in Arabia Felice, & ultra verſus ortum, ubi *Ophir* regio aurifera, & *Sabæi* ſunt Cuſchi filii ac nepotes, ſinus Arabici proximi accolæ. De quibus vid. Cl. Vitringa *b*, & Bochartus *c*. De hisce omnibus prædicitur, eos *donativa* reddituros, & munera *gratitudinis oblaturos* Meſſiæ. Salomo quidem legitur commercia exercuiſſe cum Tarſiſiis & *Schabæis*, claſſe ad loca Tarſis & Ophir continuis vicibus miſſa, ad aurum & alias merces pretioſas inde deportandas, ſed ab iis non legitur *dona* & *munera* honoraria recepiſſe, niſi a ſola regina *Schebæ*. *Meſſias* autem, ſicut a longe pluribus, ita alio modo honoraretur, per *donaria* & *munera gratitudinis*, in ſignum religioſæ ſubjectionis, & gratitudinis pro acceptis beneficiis, pro more antiquo; ad quem

a Ad Jeſ. xx: 5. & alibi. *b* Ad Jeſ. XLIII: 3. *c* in Geogr. lib. 11.

quem respicitur, ut religiosa subjectio, cum omnibus officiis, inde oriri solitis, significaretur, quemadmodum vers. 11. explicatius traditur. Vocabula sunt selecta, quibus poeta utitur; paucis illustranda. *Prior* phrasis, מנחה השיב & vi vocum, & usu earum, denotat munera copiosa tributi loco, continuis & statis vicibus, in signum subjectionis, adferri & pendi solita. Radix מנח, unde מנחה, Arab. usitata, continet vim donandi liberalius & largius; & verbum שוב, de aquis tritum apud Arab., potestatem habet *confluendi*, *exuberandi*, & *effervescendi*, ac adhibetur in æstu maximo identidem & statis vicibus recurrente; in specie phrasis de *pensione tributi* quoque usurpatur, liberaliter facta ad superiorem honorandum, ut 2 Reg. III: 4. XVII: 3. *Posterior* phrasis, propius ad religiosam venerationem & cultum ducit, adeoque præcedenti recte additur, & quid plus dicit. Vox אֶשְׁכָּר proprie denotat *munus* remuneratorium, & gratiarum actionis, pro beneficiis acceptis, a rad.; quæ apud Arab. superest, & *gratias agere* denotat, ut a Coccejo jam est observatum; sed addo, originem esse a *mercede danda*, unde ad *celebrationem laudis*, proprie ob beneficia accepta, quæ est instar *mercedis* pro iis, transiit; quæ radix Hebr. superest שכר unde Arab. habent שכר, quæ litteræ facile permutantur. Respondet itaque voci אתנה, quæ dicit *mercedem*; & inde *remunerationem* ac celebrationem, a rad. תנה *mercedem dare*, inde *laudibus celebrare*, q. d. *reddere mercedem* a. Verbum הקריב in *oblationibus* & *sacrificiis* esse tritum, constat.

§. XXIV. Amplificationis & explicationis ergo subjungitur, vers. 11. *Et adorabunt ipsum omnes reges, cunctæ gentes ipsi servient.* Scilicet ortum & occasum non tantum versus, modo memorati, sed & septentrionem ac austrum, uno verbo *omnes reges* & *gentes omnes*, a quibus ita honorabitur Messias muneribus, ut religiose colatur, & adoretur, ipsiusque leges ab iis studiose observentur, tanquam quæ so-

a Vid. Schultens ad Ps. VIII: 2.

ta valituræ sint inter eos. Quæ non sunt difficilia: sed quorum vix umbra fuit sub Salomone; ut facile intelligitur: fuit tamen aliquid simile tempore Salomonis, ut patet ex 2 Chron. IX: 23, 24, 26. Respicitur vero ad regnum Messiæ, quatenus sese in summo suo vigore haberet; & sese ultimo tempore conspiciendum præbebit, quando omnia regna erunt ejus. Solent autem Prophetæ regnum Messiæ depingere, quatenus in summo ejus complemento foret, fatis intermediis missis; ut alibi disputavi ad visa *Dan. emblematica*.

§. XXV. v. *Tertia* pars deductionis propositionis *modum* administrationis regni secundum æquitatem & justitiam, nullo personarum discrimine facto, exponit, eumque considerandum exhibet, tanquam *rationem* & *medium* regni per orbem propagati, cum reges & populi terræ sese huic tam æquæ & justæ gubernationi lubentes subjicerent, & impii hostes regni delerentur, qui fraude & violentia sese ei opposuerant. Hic sensus & conspectus est pericopæ, vers. 12—14., his verbis comprehensæ. *Quia extrahet pauperem quiritantem, & humilem, & cui patronus deest. Connivebit super tenui & paupere, & animas egenorum servabit. A dolo & violentia vindicabit animam ipsorum: & pretiosus erit sanguis ipsorum in oculis ejus.* Quæ cuncta tendunt ad justitiæ & æquitatis demonstrationem in gubernando populo, sed late *cum* ad quamvis miseriam in genere, *tum* ad lapsus subditorum & peccata, *tum* denique ad fraudulentas & violentas oppressiones eorum ab hostibus & improbis. Quæ speciminis ergo proferuntur, ut inde de modo administrationis æquo & salutari judicaretur in genere. Adpellantur subditi, & cives regni, *pauperes*, *humiles*, simul modesti & *tenues*, de quibus epithetis alibi sæpe dictum est, 1. ut, viles & pauperes eandem curam regis experturos esse, ac reliquos alios, indicaretur, quod ad regni administrationem æquam & justam commendandam multum facit, 2. ut, ex ejusmodi sortis hominibus regnum Messiæ ut plurimum, utique in

in principio, constiturum esse, insinuaretur, 3. denique ut qualitatum moralium, quibus omnes cives vestiti essent, lineæ ducerentur; secundum quas sunt *pauperes spiritu*, *modesti*, & *tenues*, omni auxilio, carnali & mundano destituti; uti Matt. v. & alibi sæpe inculcatur. De quibus cum satis constet, & ab Interpretibus abunde expositum sit; moras non nectam. Vid. Cl. Vitringa *a*. *Tres* vero memorantur æquitatis & justitiæ partes, pro tribus civium relationibus. *α*. *Prima* versatur circa qualescunque miserias in genere, quibus eriperentur, vers. 12. *β*. *Secunda* respicit ad continuas infirmitates morales civium, quæ ad animum non referrentur a rege, vers. 23. *γ*. *Tertia* pertinet ad adflictiones & persecutiones improborum, quibus forent obnoxii, sed non succumberent, vers. 14.

§. XXVI. *α*. *Prima* his verbis continetur, vers. 12. *Quia eripiet pauperem quiritantem, & humilem, & cui non est patronus*. h. e. Omnibus suis civibus, quam vilibus etiam & inbecillibus, omni auxilio & patrocinio humano destitutis, benevola sua cura in omni statu ipsorum misero & adflicto, cujuscunque sit naturæ molestia, qua premuntur, quam desperata etiam, ut omne remedium humanum respuat, aderit, & salutarem dabit exitum. Status calamitosus, qualiscunque sit, vel spiritualis, vel corporalis, indicatur & amplificatur per epitheta pauperis, & humilis, addita, quibus dicuntur *quiritantes*, & *patrono carentes*; pertinent enim illa duo ad utrosque memoratos, *pauperes* & *humiles*, elegantiæ ergo tantum divulsa. *Quiritari* est querelas non tantum ciere, sed & opem implorare, proprie *guttur præfocatum sibi levari* cupere *b*: adeoque summam anxietatem & molestiam præfocantem continet, unde unde ortam. Ultima phrasis, *& non adjutor ei*, miserum pingit desperatum, qui omni patrono, & patrocinio, destitutus est. Vox עזר absolute aliquando vindicem promtissimum denotat, & phra-

a Ad Jes. xi: 4. *b* Schultens ad Job. xxx: 24. & Har. cons. III. p. 141.

phrasis, *non est adjutor illi*, ex formula Arab. notat hominem perditissimæ rei & spei, quem nemo sua cura velit dignari *a*. Hoc in statu positis civibus suis rex Messias declaratur *adfuturus*, eosque *erepturus*, seu potenter *extracturus*, consolando, tuendo, & liberando. Quæ ab unoquoque facile extendi possunt. Conf. Ps. xxxiv: 18—21. & ibi dicta.

§. XXVII. β. *Secundum* specimen æquitatis ponitur in summa regis indulgentia erga cives, qua eorum lapsus fert, ut animas eorum salvas præstet, vers. 13. *Connivebit ad tenuem & pauperem, & animas pauperum servabit.* h. e. clementer & indulgenter aget cum civibus suis, sensu peccati tactis & spiritu contritis, eorum lapsus ad animum non referendo, sed remittendo, eo scopo & effectu, ut animæ eorum salvæ fiant. Membra versus ita cohærent, ut posterius sit prioris scopus & consequens; adeoque veram animarum salutem, ex clementia & indulgentia regis oriundam, comprehendunt. In quibus nil est difficilis. Tantum not. potestas verbi חוס in *contractione* ac *reductione oculi* sita, unde ad conniventiam et indulgentiam transiit *a*: *oculus* itaque suppleri debet, ubicunque hæc phrasis occurrit; sicut aliquando additur, ut Deut. vii: 16. Jes. xiii: 18.

§. XXVIII. γ. *Tertium* specimen continet civium vindicationem potentem e manu fraudulentorum et violentorum hostium, cives qua fraude qua vi opprimere conantium, inde ductam et confirmatam, quod cædes civium sit gravis et pretiosa in oculis regis, qui eam ferre non potest, vers. 14. *a fraude & violentia vindicabit animam ipsorum, & gravis erit sanguis eorum in oculis ejus*: h. e. Cessare tandem faciet omnes fraudulentas et violentas persecutiones civium ab hostibus factas, eosque ab iis penitus vindicabit, pace et securitate ubique concessa; eaque ratione demonstrabit, cædes eorum sibi non amplius esse ferendas. Duo sunt *versus* membra, quæ ita cohærent, ut posterius sit prioris

ra.

a Id. Ib. xxx: 13. *b* Id. clav. p. 263.

ratio et fundamentum; quo declaratur, Deum pios tandem ab omni persecutione vindicaturum, quod *sanguis eorum* sit *gravis* in oculis ejus, seu, quia nimis moleste ipsi accidit cædes ipsorum, quam ut eam diutius tolerare possit. Hunc enim sensum fundunt voces posterioris membri, ex vera vocis יקר potestate eruendum. Denotat enim *grave* et *ponderosum*, unde ad *pretiositatem* transiit, ut כבד: adeoque sensus est, Deum, seu regem hunc, non pro re vili ac levi habere, pios ignominiosæ morti subjici, seu *sanguinem* eorum fundi, sed summi momenti ac pretii, adeoque ad animum revocare, & non amplius permittere. Vid. Ps. cxvi: 14. & ibi dicenda, 1 Sam. xxvi: 21. 2 Reg. 1: 13, 14. Præsupponitur, cives regni Christi multis persecutionibus & vexationibus, qua arte qua marte factis, fore obnoxios, quarum exacta tamen & clara non traditur notitia; declaratur vero, eas plane cessaturas aliquando, cum regnum Messiæ in vero suo flore & vigore fuerit, ut vers. 7 & 9. habuimus: quo phrasis tendit, *a fraude & violentia vindicabit animam ipsorum;* quippe quæ vero suo sensu liberationem justam & potentem denotat, a Goele factam, qua non succumbunt, sed gloriose & triumphabunde eripiuntur, & in libertatem plenissimam adferuntur, ab omni ulteriore fraudulenta vel violenta insectatione liberi. Conf. Jes. xi. & alibi sæpe.

§. XXIX. *d. Quarta* pars, per modum conclusionis, summariam comprehendit prosperitatis regni propositionem in civium faustis adclamationibus & adprecationibus, donisque oblatis, ab initio ad finem per omne tempus duraturis, conspicuæ, vers. 15. *Et vivat, & dabit ipsi de auro Schebæ, & orabit pro ipso jugiter, omni die benedicet ipsi.* h. e. Ut itaque concludam, & dicta summatim ob oculos ponam; tanta erit regni felicitas, ac gubernationis æquitas & justitia, in perpetuum duratura, ut per totum orbem & vocibus, & aliis signis, lætitiam suam sint demonstraturi cujuscunque sortis homines, ipsi reges & potentes; nec illud in principio

cipio tantum regni inter ipsos conditi, sed in perpetuum, & continuo per omne tempus sine intermissione. Declarat poeta, in signum felicitatis & æquitatis hujus regni, quam modo descripserat, per modum conclusionis, cives regni summam suam lætitiam continuo & in perpetuum esse testificaturos per faustas adclamationes, huic regi factas, & donorum oblationes, quibus vota sua pro rege & regno ejus expromerent, & amorem ac gratitudinem suam demonstrarent. Respicitur manifeste ad regum inaugurationem per faustas adclamationes, *vivat rex*, & dona ac munera, fieri solitam; uti constat. Conf. 2 Sam. xvi: 16. 1 Reg. 1: 39. 1 Sam. x: 27. 2 Chron. xvii: 5. Sed additur, non in initio tantum regni, sed per omne tempus, quo regnum duraret, continuo & in perpetuum illud locum habiturum esse, ut cives lætitiam suam ea ratione per vota & munera significarent, in signum duraturæ prosperitatis & æquitatis regni. Duo sunt versus membra, quæ se mutuo illustrant, adeo ut *vivat* connectendum sit cum *orabit pro ipso*, & inde supplendum, *alterum* vero, *dabit ipsi de auro Schebæ*, construendum cum *benedicet ipsi*: acsi haberetur, *orabit pro ipso jugiter*, hac solenni formula, unusquisque, *vivat; benedicet ipsi omni die, dando ipsi de auro Schebæ*. Respicitur itaque in *priore* membro ad faustas adclamationes, & donorum oblationes, quibus cives regem prosequi & honorare solebant tempore inaugurationis, & in *altero* membro declaratur, cives, præ lætitia, qua semper gauderent, durante regni felicitate in perpetuum, ita semper erga regem fore adfectos, & acturos. Duo itaque amoris & benevolentiæ civium signa memorantur, alterum *verbale*, alterum *reale; prius* in votis & suppliciis pro rege & regno ejus, solenni formula, *vivat*, his verbis: *vivat* & *orabit pro ipso jugiter* h. e. formula solenni, *vivat*, utetur in votis & supplicationibus suis unusquisque, non in principio tantum, sed *jugiter* & in perpetuum. Verbum *vivat* abrupte positum est, & mox per *orabit pro eo jugiter* exponitur & illustra-

ſtratur, eo, quo dixi, ſenſu, & ſcopo: ex quo ſimul elucefcit, *orare pro rege* nihil aliud eſſe quam votis & precibus regi adprecari felix & perpetuum regnum, cujus formula erat, *vivat* rex: uti fere in oratione Dominica, *adveniat regnum tuum*, nec ulterius eſt extendendum. *Poſterius*, ſeu reale ſignum, eſt donorum oblatio, quæ his verbis effertur, *dabit ipſi de auro Schebæ*, & per *benedictionem* regis exponitur, ut oblationis verus conſpectus, & ſcopus traderetur. Digitus manifeſte intenditur ad verſ. 10., & ſignificatur, regem eſſe a civibus honorandum & colendum quibusvis pretioſis, ipſi oblatis: ut ſupra ad verſ. 10., expoſui. *Benedicere* itaque hic eſt *dona* & *munera*, in ſignum reverentiæ & ſubjectionis, offerre; ſicut ברכה *benedictio* pro *munere* ſumitur, ut in vulgus notum eſt. Ceterum in verbis tertiæ perſonæ, nominativo carentibus, & imperſonaliter ſumendis pro *unusquisque*, nemo hærebit, opinor, cum uſitatum hoc ſit ſatis.

§. XXX. 1. Subjungitur prophetiæ de Meſſia ejusque regno, *votum* prophetæ & poetæ, ſuperiori civium voto, modo memorato, apte ſubnexum, quod ſimul propheticum eſt, & numeroſisſimam ac florentisſimam regis progeniem, in perpetuum duraturam, & regem celebraturam, comprehendit, partim figurata, partim ſimplici, oratione, hac ad illius explicationem adjuncta, verſ. 16, 17. *Sit exſpiramentum tritici in terra in vertice montium, perſtrepet inſtar Libani fructus ejus, & eniteſcent præ largiſſima pluvia inſtar graminis terræ. Sit nomen ejus in æternum; coram ſole copioſe ſoboleſcet, & benedicent ſibi in eo omnes gentes, beatum ipſum prædicabunt.* Quæ omnia ad numeroſisſimam & proſperrimam, æternumque duraturam, regis familiam, ex ipſo orituram, & regis nomen ab omnibus gentibus, tanquam benedictionis cauſam, celebrandum, tendunt; eaque ratione ordinata ſunt, ut *figurate* proponantur, & ſimplici oratione mox exponantur, *prius*, verſ. 16., *poſterius*, verſ. 17. Pertinet enim, ut poſt alios nonnullos exiſtimo,

verſ.

verſ. 16. æque ad regem Mesſiam, ac verſ. 17., *cum* quod poſterior ſit manifeſta prioris explicatio, ut mox patebit, *tum* quod verbum maſc. יְהִי *ſit* alio referri nequeat, ſequitur enim vox foem. פִּסַּת, & relativum *ejus*, in פִּרְיוֹ *fructus ejus*, ut per totum Pſ., ad Meſſiam regem ducat. Conſideremus *a.* orationem figuratam, verſ. 16. *Sit exſpiramentum tritici in terra in vertice montium, perſtrepet inſtar Libani fructus ejus, & eniteſcent præ largiſſima pluvia inſtar graminis terræ.* h. e. Sit, eritque, inſtar grani unici & ultimi tritici, in quo exſpirat, tanquam unico ſuperſtite, omne triticum terræ, *ſit*, inquam, quaſi ex alto cadens, in *vertice montium*, loco omnium celebratisſimo, radices agens; proferet fructum multiplicem & celeberrimum per orbem, cujus fama orbem perſonabit, inſtar arborum Libani perſtrepentem, in immenſa hominum copia, qui ex ipſo ſunt & ad ejus imaginem orituri; quique donis & virtutibus quibuscunque ſummum vigorem & ſplendorem vibrabunt, per abundantem Spiritus S. operationem, qua inſtar pluviæ irrigati floreſcent tanquam gramen terræ. Comparatur, I. cum *exſpiramento tritici in terra*, hæ enim voces conjungendæ ſunt, & ſubjectum, vel perſonam, definiunt, cui votiva fit adprecatio, mox exponenda. Quæ comparatio ut fortius exprimeretur, Meſſias adpellatur *exſpiramentum tritici in terra*, ſicut alibi *fructus terræ* Jeſ. IV:, *germen Davidis* Jer. XXIII., *ſurculus radicum Iſai* Jeſ. XI., *vitis* Joh. XV. & quæ ſunt ſimilia alia; quatenus inter ipſum & *exſpiramentum tritici in terra* exacta eſt convenientia; quam paucis exponam. *α. Triticum* vocatur, quod vox Hebr. בַּר denotare ſolet, ſicut & ipſe ſeſe adpellat Joh. XII: 24. quia *ex terra natus* homo, quare *fructus terræ* dicitur Jeſ. IV., ſimul præſtantiſſimus, ſelectus, purus, & optimus hominum, quæ vis vocis בַּר eſt, a בָּרַר, cujus proprietas eſt in *nitido & raſili politura*, quare *pulchrior* adpellatur *filiis hominum* Pſ. XLV: 3. ſanctus, mundus, & a *peccatoribus* ſeparatus Hebr. VII. inſtar grani tritici a paleis purgati, denique aptus & deſti-

destinatus ad homines alendos, quare *panis vitæ* vocatur Joh. VI. & multam proferendam prolem, uti hic mox sequitur, ubi *fructus* ejus memoratur. *b*. Sed singulare est, & valde emphaticum, quod *exspiramentum tritici* adpelletur, seu extremum, in quo exspirat, & evanescit. Hanc enim adfert notionem vox פסת, minus intellecta. Radix פסס, unde פס, & foemin. פסה, cui respondet אפס, proprietatem habet in extremitate, ora rei exspirante, & proprie dicit, crepitu ultimo & flatu facto exspiravit, verbo a *sono* facto, cujus naturam imitatur: hinc אפסי ארץ proprie *exspirationes terræ*, ubi evanescit; פסת יד Dan. IV. *exspirans particula manus*, extrema ejus pars cum digitis, & obscurius adumbrata: sic & hic, ne plura congeram, פסת בר *exspirans particula* tritici, in qua evanescit, tritici ultimum, & ipsum parvum, exile, simul in partes dissolutum & evanescere visum. Quo plura significantur, strictim exhibenda, quæ Messiæ statum depingunt, & verum conspectum illustrant, 1. respectu *mundi* in genere, cujus unica spes erat, & solum *tritici* granum, quod supererat, & in quo vel exspirare & evanescere, vel reviviscere, debeat: quare *exspiramentum tritici in terra* adpellatur, ut mox videbimus, adeo ut salus vel exitium mundi ab ipso solo pendeat. 2. Relate ad *domum* Davidis, vitam & salutem populi Israelis, cujus jam prolapsæ, & ad finem vergentis, ipse erat ultimus superstes, in quo vel finiretur, vel refloresceret, imo finiretur secundum carnem, & reviviceret secundum Spiritum: quare *virga* adpellatur *e trunco exciso Jessæ* Jes. XI: 1. ubi vid. Commentator, & *tentorium* Davidis repræsentatur *collapsum* Am. IX: 11. recte itaque eo sensu *exspiramentum tritici*. Sicut & 3. respectu status externi, vilis, pauperis & abjecti, instar *grani exspirantis*. Vid. Jes. LII: 14. Nec non 4. status mortis, in quo granum quasi exspirare videtur, & evanescere: quo etiam phrasis, *exspiramentum tritici in terra*, nos ducit. Dominus ipse, forte huc respiciens, se confert ad granum tritici, quod *in terram cadit*, & *moritur*.

Joh. XII: 24. Quæ omnia tetigisse sufficecerit. *v.* Denique *exspiramentum tritici in terra* quare adpelletur, ex modo dictis non est obscurum; cum jam observaverim, eum esse *exspiramentum tritici terræ*, & in *terra* reconditum; potest enim commode *in terra* construi cum *tritico*, & *exspiramento* tritici, adeo ut significetur, ipsum esse *tritici terræ* ultimum, & in terra esse *exspiramentum*, quatenus in eam est projectum, & in ea, ut dissolvatur, positum semen. Sed *terræ* mentio, opposite ad *verticem montium*, de quo mox, nos simul ducit ad statum abjectum in *morte*; ubi videbatur evanescere debere, utique gloriose non posse reviviscere. Vulgo construitur *in terra* cum verbo *sit*, & cum seq. *in vertice montium* connectitur, acsi sensus esset, exspiramentum tritici *fore* in terra, imo in vertice *montium*; sed longe rectius sibi opponuntur *in terra*, & *in vertice montium*, ut sunt revera opposita, & *in terra* cum tritico ac exspiramento, eo, quo dixi, sensu, conjungitur, *in vertice* vero *montium* cum verbo יהי *sit*, hoc sensu; ut, *exspiramentum* illud *tritici in terra* in longe excelsiorem locum & statum esse transplantandum, prædicatur.

§. XXXI. 2. Ipsum *votum* propheticum circa Messiam, tanquam *exspiramentum tritici in terra*, *duo* complectitur, statum ejus sublimem, et immensam ejus multiplicationem per terram, ex eo statu orituram. *α. Prius* his verbis expressum est; *sit in vertice montium*, scilicet illud exspiramentum tritici in terra, aut ipse, tanquam tale: est enim verbum יהי in masc., et non cum פסה foemin., sed cum persona per illud figurata construitur, ut exposui. Respicitur ad granum tritici, terræ mandatum, et inde, in verticem montis transplantatum, ut fructus ejus sit magis conspicuus & celebrior: adeo ut sensus sit; granum tritici, quod sicut ejus exspiramentum erat, ita exspirans in terra, transferendum esse in locum sublimem supra omnia excelsa terræ, & ibi fixam habiturum sedem, indeque in se immensam fructuum copiam exerturum. Quæ, licet litteraliter insolita,

ta, hic ad sensum figuratum exprimendum adsumuntur; nec habet figura aliquid, quod natura rei respuit. Quales similitudines non raro in Script. occurrunt; proxime accedit, quod *mons domus Dei* dicatur *stabiliendus* in *vertice montium* Jes. II. & de summitate stolonum ejus (regni Davidici in Jechonia destructi) *tener excerptus* plantatusque in *monte altifronte* (quod in Zerubbabele impletum est) promittatur transplantandus in *montem elatum* Israelis &c. quod directe ad Messiam spectat, Ezech. XVII: 22, 23. ita hoc loco granum illud tritici in terra exspiramentum sedem haberet fixam *in vertice montium*; quod per phrasin, *sit in vertice montium*, exprimitur. Verbum enim יהי saepe hanc habet emphasin, qua firmam & fixam existentiam denotat; uti observavi, & variis exemplis adstruxi, ad Mal. II: 4., *sit* itaque *in vertice montium*, est, stabilem ibi & fixam, ac perpetuam, habeat sedem, ibique excrescat in magnam & gloriosam fructuum copiam. Sensus figuratus vero habet, Messiam, qui tanquam exspiramentum tritici in terra erat versatus, & in ea mortuus ac sepultus, inde, ut fructus ferat, esse in locum & statum sublimem transferendum, ut terra, & omnibus in ea excelsis, in specie regnis mundi, esset superior, & excellentior, in coelis sedem habiturus firmam, simul terrae, & omnium regnorum ejus, *dominus* ac *rex*. In *capite montium* esse, denotat, 1. in loco statuque sublimi & excellente esse, 2. in specie in *coelo*, omnibus montibus sublimiore; 3. omnium regnorum mundi, quorum emblemata satis nota sunt *montes*, dominum & regem, per *caput* montium apte depictum. Simile quid habet, quod *mons domus Dei sit stabiliendus in vertice montium*: ubi vid. Cl. Commentator, & Jes. alibi c. LIII: 8. dicat, Messiam esse *adsumendum*, scilicet in sublime, *e judicio* &c.: nec non Jes. LII: 13.

§. XXXII. β. Consequens, copiosissimam & gloriosam progeniem per totam terram, ex Judaeis & gentibus, cujuscunque status illustrioris & vilioris, comprehendens, duplici metaphora repraesentatur, *altera* ab *arboribus* Libani, elatis,

elatis, proceris & amœnis, *altera* a gramine terræ petita; his verbis: *perſtrepet inſtar Libani* (arborum Libani) *fructus ejus*, *& nitescent præ larga pluvia ſicut gramen terræ*. Subjectum orationis eſt *fructus* Meſſiæ, qua *exſpiramenti* tritici in terra, in ſublimi loco & ſtatu collocati, de quo *duo* prædicantur, *alterum*, eum daturum inſtar Libani ſtrepitum, *alterum*, ejus nitorem fore vibrantem inſtar graminis terræ: poſterius enim hoc, *enitescent præ pluvia copioſa inſtar graminis terrae*, æque ad *fructum* ejus pertinet, ac *prius* illud, *perſtrepet*, licet in plur. occurrat; cum de *fructu* ex variis ſpicis conſtante æque plur. ac ſing. adhiberi queat; nullum autem aliud præceſſit, aut memoratur, ſubjectum, cui illud, *nitescent* &c., adplicari poteſt, huic autem aptisſime convenit. *Fructus* autem Meſſiæ, qua grani tritici in terra, ſed in loco ſublimi nunc collocati, alios ſignare nequit, ac eos, qui ex ipſo nati ejus imaginem præferunt, & eandem vim vitalem habent, ac aptitudinem ad homines exhilarandos ac alendos; adeoque omnes Chriſti diſcipulos & credentes: qui & alibi *fructus* ejus, tanquam grani mortui, adpellantur Joh. XII., & alias nomine *ſeminis* Meſſiæ veniunt Jeſ. LIII: 10. & *roris juventutis* ejus Pſ. CX: 3. Quæ ſatis nota ſunt, & facilia.

§. XXXIII. *Duo* de hoc Meſſiæ populo adfirmantur, quæ noſtram merentur adtentionem, *alterum* eſt, eum *editurum* præ *vento ſtrepitum inſtar Libani*, *alterum* vero, *nitorem* vibraturum inſtar *germinis terrae* præ largiſſima pluvia. In *priore* reſpicitur ad arbores Libani, proceras, firmas, & pulchras, a quibus mons *Libanus* eſt celebratiſſimus, vento concuſſas & perſtrepentes, eaque ratione gratum edentes ſonum: *poſterius* petitum eſt a gramine terræ, largiſſima pluvia irrigato, & florente, ſeu nitide ſplendente. In *priore* itaque ellipſis *venti* notanda eſt, quæ in verbo רעש latet, & ſeſe ſponte prodit; propria enim ejus vis eſt, *tremuit*, *concuſſus fuit*, motu potiſſimum *exteriore*, adeoque involvit *ventum*, quo concuſſæ arbores ſtrepitum edunt;

inſtar

instar Libani vero esse, instar *arborum* Libani, tralaticium est. In *posteriore* nihil est nisi in voce מעיר difficilis; quam Interpretes *ex urbe* reddentes expedire non potuerunt, cum sensus tolerabilis, nedum emphaticus, inde extundi nequeat. Verti *prae pluvia largissima*, Cl. Schultens viam præeunte. Radix enim עיר, proprie *fervere*, speciatim teritur in *aemulatione* ac *zelo*, etiam in bonum, ad alterius felicitatem promovendam, uti observavit Cl. Schultens *a*, hinc specialiore usu transiit ad pluviam largissimam & fœcundantem: sic terra, æmulatione divinitus adfecta, Arab. est *largissime irrigata*, & copiose respondens. Ita פקד *visitavit* speciatim sumitur pro *effusione imbrium*: de quo ad Ps. LXV: 10. Nihil autem hac *largissima pluvia* aptius est hoc loco, cum inde nitor & vigor *graminis terrae* pendeat; sicut arborum strepitus a *vento*; quod utrumque solet esse *Spiritus S.* emblema, uti notum est, & huc recte quadrat.

§. XXXIV. Significatur vero utroque hoc emblemate, 1. credentium fore maximum *numerum* per orbem quaquaversum, instar *arborum*, quibus Libanus abundat, & *graminis* terræ copiosissimi & densissimi, ubique sese ostentantis per terram. 2. Spiritus S. donorum & bonorum fore abundantissimam copiam; instar *venti* & *pluviae* largissimæ: de quo ad vers. *6tum* dixi. 3. Statum eorum fore lætissimum, prosperum & gloriosum, instar *arborum* Libani, & graminis virentis ac nitide splendentis, æque *externum* ac *internum*, corporalem & Spiritualem. 4. Denique occupationes & actiones eorum fore gratas, jucundas & utiles, simul agiles, magno cum zelo conjunctas, & exsultabundas, ac sonoras, instar arborum strepentium, & graminis nitorem vibrantis. Quæ ab unoquoque facile dilatari possunt. Tandem 5. addatur, emblemata ita posse distingui, ut *prius* ad personas in regno Messiæ illustres, dignitate & auctoritate conspicuas, *posterius* ad tenuiores seu vulgaris sortis homines referatur; adeoque significetur, divites, potentes,

 reges

a Ad Job. VIII: 6.

reges & principes, in regno Christi futuros instar *arborum* strepentium in Libano, & *vulgares* credentes, cujuscunque sortis, instar *graminis terrae*. Conf. Jes. XLIX: 7; 23. & ibi Cl. Commentator. Posset quoque *prius* aptissime transferri ad Ecclesiam Apostolicam, fundatam in Tsione super *vertice montium*, Jes. II., illis vocibus cum seq. etiam connexis, & Spiritu, tanquam *vento*, plenam, magnum edentem per orbem *strepitum*, ut in festo Pentecostis obtinuit litteraliter, & rumori per orbem prælusum; *posterius* vero recte refertur ad multiplicationem credentium per terram. Quod verbo monuisse suffecerit.

§. XXXV. *Orationis* figuratæ nuda & simplex repetitio, explicationis & illustrationis ergo subjuncta, ita habet, vers. 17. *Sit nomen ejus in aeternum coram sole, sobolescet nomen ejus; & benedicent sibi in eo omnes gentes, beatum ipsum praedicabunt.* Quæ verba continent *propositionem*, & ejus *deductionem*; qua ratione recte in duo membra dividuntur. Quorum *prius*, propositionem comprehendens, *duo* de Messia adfirmat, *nomen* ejus gloriosum futurum *in aeternnm* coram sole, & per totam terram in immensam sobolem, de ipso nominandam, esse multiplicandum, his verbis, *sit nomen ejus in aeternum coram sole, sobolescet nomen ejus.* h. e. Sit maneatque firmiter in æternum, simul agnoscatur, celebretur, & glorificetur, Messias in veris & characteristicis personæ, quam gerit in mundo, qualitatibus, tanquam unicus & supremus propheta, sacerdos, & rex; idque non a paucis, & hic aut illic terrarum, sed ubique terrarum, ab immensa hominum multitudine, ex ipso oriundorum, & de nomine ejus nominandorum. *Duo* itaque de Messia prædicantur; quorum *prius* est, *nomen ejus fore gloriosum in perpetuum coram sole*, seu usque ad finem seculorum & consummationem omnium, quamdiu fuerit *sol*; ut vers. 5, 7. habuimus. *Nomen* Messiæ hic characteristicas personæ ejus qualitates denotat, quæ vera est *nominis* significatio, quibus dignoscitur, & a reliquis omnibus distinguitur, nomine

ne *Jesu*, *Messiae* & *Christi*, comprehensas, & in eo sitas, quod sit *unicum sub coelo nomen*, *per quod salvari oporteat*, unicus & supremus propheta, sacerdos, & rex. Conf. Jes. IX: 5. & alibi. Sed hoc satis notum est. Hoc vero *nomen* ejus *esse* dicitur, quatenus *firmiter* & *immotum* stat, & agnoscitur ac celebratur: ut mox explicatius traditur; denique *in aeternum coram sole* est usque ad consummationem mundi.

§. XXXVI. *Posterius*, quod de ipso adfirmatur, immensam, & per orbem totum diffusam, hominum multitudinem complectitur, qui de ipso cognominarentur, tanquam ejus *filii*, his verbis: *coram sole sobolescet nomen ejus*. h. e. ubicunque fuerit & luxerit sol, seu per totam terram erunt immenso numero, qui de nomine ejus adpellabuntur, & ejus erunt filii, seu discipuli. Voces, *coram sole*, cum praecedentibus non tantum, ut modo exposui, sed & seq. cohaerent, ut saepe alias fit, & diffusionem seminis Messiae per totam terram denotant, adeo ut, ubicunque *sol* fuerit, semen ejus futurum sit; quod hic quoque est, *coram sole*, uti supra vers. 5. *cum sole & coram luna*. Sed quid est, *sobolescet nomen ejus*? nihil aliud, autumo, ac multa erit soboles, de nomine ejus adpellanda, vel nomen ejus per magnam sobolem propagabitur & diffundetur. Respicitur ad *nomen* per liberos superstes, qui ex una stirpe nati progenitoris nomen gerunt, et agnoscunt. Utitur poeta verbo singulari, cujus simile non exstat in reliquiis linguae Biblicae, derivatum tantum superest נין vel נִין; quod non denotat, ut putatur, *filium*, ne primam quidem generationem, sed prolem copiosam, generationem longe fusam, quae veluti ex suo fonte copiosius scaturiat, et diffundatur in familias: unde pro genere *piscino* quoque sumitur; et proprietatem habere videtur in *fetatione*, *foetificatione*; ut observavit Cl. Schultens *a*. Est autem ינין in fut. Niph., adeoque vertendum *foetificabitur*, vel copiose *sobolescet nomen ejus*, h. e. copiosa sobole nominabitur & diffundetur nomen ejus; uti expo-

a Ad Prov. XXIX: 21.

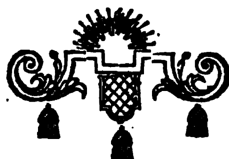
exposui. Magis proprie itaque illud exprimitur, quod figurate modo erat dictum, de *fructu* graminis tritici, *strepitum* edituro instar Libani, & nitorem vibraturo instar *graminis terræ:* ubi vid. dicta.

§. XXXVII. In propositionis *deductione*, his verbis facta, *& benedicent sibi in eo omnes gentes, beatum ipsum dicent*, duo clarius exponuntur, *alterum*, sobolem ejus tam late fore diffusam & multiplicatam, ut *omnes gentes* comprehensura sit, quæ eam etiam constituent: quod enim modo dictum erat, *sobolescet nomen ejus coram sole*, illud ad *omnes gentes* extenditur, argumento, eas esse copiosam eam sobolem, de nomine ejus adpellandam: *alterum* est, Messiam, tanquam patrem & progenitorem, esse ab iis, qui de nomine ejus adpellarentur, *celebrandum* ac glorificandum, tanquam omnisufficientem, omni beatitate adfluentem, & omnis boni fontem ac causam: quod phrasis, *benedicere sibi in eo*, ut verbum reddi debet, vero suo usu denotat, uti in promisso Abrahamo facto, quo hic respicitur, *benedicent sibi in semine tuo omnes gentes:* quod ab aliis jam observatum est, & demonstratum. Conf. quoque Jer. IV: 2. & ibi dicta: quare plura non necesse est addere. Tantum notetur, *omnes gentes* ad præced. & seq. sese quoque porrigere, ut modo etiam habuimus. Sed nec negligenda est emphasis verbi אשר cujus primæva notio est in *coruscatione*, seu *tremula micatione*, quæ *notam* sui relinquit, unde nata est potestas *vestigii*, a pede coruscante impressi, dicitque *terrae clarum* pedis *imprimere vestigium.* Alia vero metaph., ut reliqua mittam, *nota* hæc *micans*, אשר, ei adtribuitur, quod in suo genere est eximium & præcellens, *nota* quippe *corusca* distinctum ab aliis, ut Lat. *insigne*, quasi signo notatum & antecellens; inde plur. אשרים *insignitates*, seu multiplex præstantia, nobilitas & felicitas; & per usum adverbialem אשרי, quo quis præcellens & felix prædicatur, cum pathetica exclamatione, *o insignitates illius viri.* Unde emphasis phrasios, יאשרוהו hoc loco sponte sese offert; qua denotat, Messiam cum

cum exclamatione esse prædicandum ac celebrandum, tanquam insignem, & nota coruscum, omnique felicitate abundantem, omnisufficientem, qui & ipse *satietatibus lætitiarum apud faciem Dei, ac jucunditatibus dextrae Dei* fruitur, Ps. XVI: 11. ac eas cum hominibus communicat, tanquam *causa salutis;* quare *servatus* adpellatur, Zach. IX: 9. seu in statu amplissimæ salutis & felicitatis positus.

§. XXXVIII. Sequitur clausula non hujus Ps., sed omnium præcedentium *secundi* hujus Ps. libri, ab alia manu, seu a collectoribus Ps., ut probabile est, visum quoque Muysio, profecta; quemadmodum ad Ps. XLI. observavi, ac demonstravi. Eadem enim hic, & in reliquis Ps. libris, in quos olim distincti sunt Psalmi, occurrit *benedictionis* formula; tantum hic circumductior & fusior, forte relate ad Ps., cui proxime adnexa est, & cui recte convenit, quod vers. 19. *de tota terra Dei replenda* habetur. Nihil hic, quod præterea observem, habeo. De sensu verborum, *desinunt preces Davidis filii Jessae*, Interpretes satis exposuerunt. Pertinent ad omnes præcedentes Ps., in duos hosce libros collectos, qui, paucis exceptis, omnes *Davidem* habent autorem, & omnium primi videntur collecti in unum volumen, forte tempore Hizkiæ; quod his verbis fuit *clausum a*. Reliqui postea collecti sunt, forte tempore Ezræ, qui variorum continent autorum carmina; paucis tantum Davidis insertis.

a Vid. Gataker. in Cinno l. 1. c. 10.

PSALM. LXXIII.

1. *Psalmus Asaphi. Profecto*, vel *veruntamen*, *bonus & bonum Israeli Deus est puris corde.*

2. *Et ego prope inclinatus pedes meos* fui, *tantum non effusi sunt gressus mei.*

3. *Quia æmulatione inflammatus fui in splendida fortuna se jactantes, pacem improborum vidi continuo.*

4. *Quia nulli sunt nodi stringentes ad mortem ipsorum, & concreta eorum crassitudo prænitet.*

5. *In vexatione tundente mortalium non sunt ipsi, & cum hominibus plaga non adficiuntur.*

6. *Idcirco collum ipsis erigit, & collari cingit elatio tumida, tegit vestitus cruda violentia ipsos.*

7. *Emicant præ pinguedine oculi ipsorum, transgrediuntur præ imaginationibus cordis.*

8. *Purulenti crepant & loquuntur maligne, injustitiam*, vel *insolentiam, ex alto loquuntur.*

9. *Ponunt in cœlum os suum, & lingua eorum grassatur in terra.*

10. *Propterea redibit populus ejus huc*, vel *redire faciet populum ejus contusio, quod*, vel *quum, aquæ pleni exsugentur ipsis.*

11. *Ut dicant, quomodo Deus cognoscit? & est cognitio Altissimo?*

12. *Ecce inprobi illi sunt, & tamen defæcate tranquilli & felices seculi, multiplicant opes.*

13. *Pro-*

13. *Profecto in vanum nitidavi cor meum, & lavi in innocentia manus meas.*

14. *Et plagis adfectus sum omni die, & castigatio mea singulis matutinis.*

15. *Si dicam, subductis calculis concludam secundum hæc, ecce! erga generationem filiorum tuorum perfide me gero.*

16. *Itaque ratiocinatus sum subtilius ad cognoscendum hoc, molestum & operosum illud fuit in oculis meis.*

17. *Donec sacraria Dei intravi, & novissimam eorum sortem distincte percepi.*

18. *Profecto in lubricitatibus instabis ipsis, cadere ipsos facies in confragosa.*

19. *Quomodo facti sunt sideratio, tanquam momento? nasi, consumti sunt præ,* vel *ab, execrationibus, & furiis infernalibus.*

20. *Instar somnii post evigilare,* ita, *Domine! in suscitare imaginem eorum contemtim tractabis.*

21. *Quum peracuerit sibi cor meum, & renibus meis me compunxero,*

22. *Et,* vel *tunc, ego brutus, qui nihil sciam, magna bestia sum tecum.*

23. *Et,* vel *at, ego jugiter tecum ero: prehendisti manum meam dextram,*

24. *Consilio tuo duces me, & post gloriam adsumes me.*

25. *Quis mihi in cœlis? & tecum nihil volupe habeo in terra.*

26. *Consumta sit caro mea: &,* vel *at, cor meum, petra cordis mei, & portio mea, Deus est,* vel *es, in æternum.*

27. *Profecto, ecce! longe a Te remoti peribunt, omnem fornicatione a Te discedentem exscindes.*

28. *At*

28. *At ego, adpropinquatio Dei mihi bonum est, ponere meum in Domino Jehova perfugium meum, ad enarrandum omnia opera tua.*

§. I.

Argumentum Ps. est *theseos*, *Deum* sese Israelitis, qui pietati student & virtuti, benevolum & beneficum præstare, vindicatio & demonstratio contra impiorum, quibus cuncta ex voto succedunt in hoc seculo, profanas cogitationes & voces, ipsorumque piorum, qui cum malis luctantur, dubitationes & tentationes circa providentiam Dei, qua res humanas gubernat, *ratione* demonstrationis petita a statu futuri seculi, impiorum miserrimo, & piorum beato; de quo ex arcana & divina institutione constabat: indeque ortum *propositum*, per modum conclusionis declaratum, de quavis indignatione super impiorum felici, & piorum infelici, sorte in hac vita missa facienda, & Deo in fide & spe unice adhærendo, eumque pie colendo. Poeta, cum *thesin* memoratam, tanquam certissimam & notissimam veritatem, Deum Israelitis piis bene velle & facere, expressisset, in medium mox profert difficultates ei oppositas, quas experientia suppeditabat, in eo sitas, quod impii hic floreant vigeantque usque ad mortem, pii vero quotidie sæpe multis miseriis sint obnoxii, adeo etiam, ut *illi* insolenter sese contra Deum & homines gerant, ac Dei providentiam contemnant, piis quoque, tanquam fatuis, insultent; *hi* vero sæpe in gravissimas incidant de providentia Dei dubitationes, ex status sui miseri consideratione. Quas difficultates ut magis exaggeraret, se quoque ad eas obhæsisse, nec potuisse se extricare, confitetur; cum *thesin* non potuerit in dubium vocare, nec tamen eam ab hac objectione vindicare noverit. Quando tandem fontem solutionis ex arcana & divina aperit institutione, & summi momenti

menti doctrinam de impiorum statu misero, & piorum beato, post mortem in seculo futuro, in medium adducit, & in ea sese fundat, adeo ut, omni difficultate e medio sublata, declaret, se *cum* omnem indignationem super fortunata impiorum sorte in hoc seculo, tanquam hominis insipientis, & ratione, instar bruti animalis, carentis, esse consideraturum & damnaturum, *tum* Deo in fide & spe firmiter & constanter adhæsurum, eumque pie culturum.

§. II. Quod argumentum ut in vera collocetur luce, sequentia probe sunt observanda. 1. *Primum* est, *impios* & *pios*, ex quorum diversa sorte objectio petitur contra æquam & justam providentiam Dei, hic considerari tanquam unius societatis externæ Israeliticæ membra; utrosque ergo Israelitas, & non gentiles & Israelitas; ut alibi fit, ubi de simili re agitur; sed alios Dei & legis contemtores ac violatores, alios utriusque studiosos, ac pios & probos. Rationes sunt. *a.* Quia nullo nomine, titulo aut charactere gentilium describuntur, sed in genere *impii* adpellantur, & fortuna sua insolentes. *b.* Quod non in genere Israelitæ qualescunque, sed inter eos *puri corde*, & veræ pietatis studiosi, in scenam producantur, qui cum miseria luctentur; qui verum Dei *populum*, & *filios ejus* præ reliquis constituunt, opposite ad impios. *c.* Quod adflictio piorum hic occurrat, non quam pii & impii inter Israelitas communem habent, sed pii propriam, & a qua impii immunes sunt: non itaque Gentilium prosper & Israelitarum infortunatus status, sed impiorum felix, & piorum infelix sors tantum memoratur. *d.* Quod non tam gentilium felix conditio, quam impiorum in medio Israelis, dum pii male degerent, difficultatem contra providentiam Dei parere posset: promissa enim *piis* facta erant, & *minæ* impiis e populo; quæ cum nunc aliter acciderent, videri posset, Deum non adtendere ad hominum actiones, ut vers. 11.

§. III. 2. *Secundum* est, statum reip., cujus utrique membra sunt, repræsentari pacatum, securum, & nullis

hostium oppressionibus obnoxium; *cum* quod nihil mali, quo resp. affligatur, memoretur, *tum* quod impii occurrant florentes & prosperi usque ad mortem, *tum* quod communia hominum mala tantum memorentur, a quibus liberi sunt impii, & quibus *pii* proponuntur obnoxii. 3. *Tertium* est, statum reip. depingi *corruptum*, ubi impii maximum faciunt numerum, opibus abundant, & dominantur; pii, contra, viles, pauperes, afflicti multis malis, contemnuntur, irridentur & opprimuntur. De quo etiam testatur, quod pii alias vix tantam habuissent rationem de providentia Dei dubitandi. 4. *Quartum* est, *impios* in scenam produci, sicut per omne vitæ tempus vigentes, florentes & fortunatos ac potentes, ita superbos, sibi fidentes, insolentes, Deum susque deque habentes, & piis insultantes; adeoque summo gradu improbos, Atheos seu Epicuræos, vers. 6—9. *pios* vero, tanquam corde & manibus puros, attamen paupertatis, & aliorum vitæ incommodorum, ac plagarum sub onere gementes, & propterea de Dei providentia bona ac justa dubitare incipientes. 5. *Quintum* est, difficultatem contra providentiam Dei circa populum Israelis tantam esse, ut ex legali œconomia externa, quæ præmia & pœnas hujus seculi dispensat legis transgressoribus ac observatoribus, vix e medio tolli potuerit, adeoque pios ipsos apta nata sit in gravem conjicere dubitationem, nec nisi ex arcana doctrina, in sanctuario Dei docenda, de præmiis & pœnis futuri seculi tollenda; quam vates hic inculcat, & ad quam, tanquam sacram anchoram, sese in piorum dubitatione, & sua propria tentatione, recipit, vers. 18—28. quæ tota pericopa ad eam doctrinam inculcandam tendit, ut postea videbimus.

§. IV. Quod ad *tempus* Ps. compositi attinet, nihil aliud de eo definiri potest, quam illud fuisse fortunatum & pacatum quidem, attamen depravatum, quo longa prosperitate plures fuerunt in securitatem carnalem præcipitati, & insolentes in Deum & homines facti, piis oppressis & gementibus;

mentibus; præterea *tempus* fuisse, quo hæc quæstio de impiorum felici & piorum infelici sorte in hoc seculo cum bona & justa providentia concilianda fuit mota & agitata, ac ex futuri seculi consideratione solvi cœpit a viris divinitus inspiratis, eaque doctrina de pœnis & præmiis post hanc vitam facta est vulgatior. Qui duo temporis characteres recte conveniunt in ultima regni Davidis, vel in Salomonis tempora, quibus impiorum, longa prosperitate ansam præbente, numerus & insolentia videtur crevisse, & arcana hæc doctrina in lucem protrahi potuit. In quæ tempora ætas *Asaphi*, autoris Ps., etiam recte quadrat, uti notum est, alii quoque duo Ps. similis argumenti, XXXVII & XLIX., ad ea respicere videntur; ne dicam, librum Jobi, quo eadem quæstio ex professo ventilatur, eodem hoc tempore videri compositum, ut probabile est, ex antiquis monumentis. Sed plura possunt excogitari tempora sub Oeconomia legali, quibus Ps. argumentum convenit, nec tanti est, *tempus* præcise definivisse; cum ad Ps. intellectum parum faciat: præterquam quod casus, in hoc Ps. obvius, fingi potuerit a vate, ad piorum tentationes tollendas, & arcanam illam doctrinam salutarem de futuro seculo inculcandam. Qui *scopus* utique Ps. est, & egregius ejus *usus*; uti ad Ps. XLIX. exposui, quare plura non addo.

§. V. *Structura* Ps. nihil habet singularis; constat ex oratione partim de Deo, partim ad Deum. In theseos propositione, & difficultatis, indeque ortæ tentationis piorum, expositione, quæ *priorem* dimidiam Ps. partem facit, loquitur de Deo in tertia persona; sed in solutione difficillimæ quæstionis, & propositi sui de Deo fidendo ac colendo declaratione, sermonem ad Deum vertit, quæ *posterior* dimidia pars est. *Stylus* non est impeditus, attamen emphaticus & adfectuosus, nec non figuris, tanquam luminibus, interstinctus; in doctrina de seculo futuro tradenda etiam obscurior & involutior, pro natura œconomiæ Veteris. *Partes* Ps. generales *tres* sunt: *prima* continet theseos de bona Dei erga

pios

pios providentia vindicationem ac confirmationem, verſ. 1—20. *Secunda* vero firmum pii viri propoſitum, per modum corollarii ex præcedentibus formatum, de omni indignatione ſuper impiorum fortunata ſorte miſſa facienda, & Deo in fide ac ſpe pie adhærescendo, verſ. 21—26. *Tertia* concluſionem, verſ. 27, 28.

ANACRISIS.

§. VI. Cum nimis clarum ſit, quam ut in dubium cum aliqua ſpecie vocari poſſit, Pſ. eſſe argumenti generalis, didascalici & moralis, quo fides & ſpes credentium & piorum respectu futuræ vitæ confirmatur & vindicatur; vix opus eſt *anacriſi*, ſeu inveſtigatione hypotheſios Pſ. exponendi, de qua ex ſupra dictis de argumenti vero conſpectu ſatis conſtat: nec audiendi ſunt, qui ad caſum Abſolomi, aut Nabalis, aut Senacheribi, adplicant, aut prophetice de Eccleſia Antichriſtiana, vel Zadducæis tempore Chriſti & Eccleſiæ Chriſtianæ, interpretantur; a quo etiam abhorret arcana inſtitutio divina de ſeculo futuro, quippe tunc vulgatiſſima. Quare mox ad *explicationem* pergo.

EXPLICATIO.

§. VII. In *prima* parte א. theſis ponitur, verſ. 1., ב. vindicatur & confirmatur verſ. 2—20. א. Theſis, multa cum adſeveratione propoſita, habet verſ. 1. *Profecto bonus eſt Israeli Deus, puris corde.* h. e. Certiſſima eſt, & teſtatiſſima veritas, Deum bene velle & facere iis ex Israele, qui conſcientiam habent puram, a reatu immunem, nullumque peccandi, ſed ſincerum ac fixum bene agendi, propoſitum. *Objecta* bonitatis Dei adpellantur *Israel & puri corde*, non *diſtributive*, acſi diverſi intelligerentur, Israelitæ

&

& quicunque alii inter gentes puri corde, ut nonnulli capiunt, sed corrective & explicative, epitheto *purorum corde* addito Israeli ad generalem Israelis notionem restringendam, vel eam explicandam, ut, se non de Israelitis secundum carnem simpliciter, sed veris & genuinis, qui eo titulo digni sunt, & Israelis imaginem præstant, loqui, indicaret poeta: non enim dicitur, bonus est *Israeli & puris corde*, sed *Israeli puris corde*, per adpositionem, argumento, non quosvis, sic dictos, Israelitas, sed veros & pios eorum intelligi, quia non *omnes ex Israele sunt Israel* Rom. IX., adeoque qui *Judæi* sunt in *occulto* Rom. II., & genuina Jacobi, seu Israelis, *progenies*, cujus Jacobum non *pudet*, Jes. XXIX: 23. *generatio quærentium Dei sicut Jacob* Ps. XXIV: 6. Illi itaque ex Israele, qui *puri corde* sunt, hic occurrunt, tanquam quibus *Deus bonus* est. Quæ phrasis & *conscientiæ*, & *animi* seu propositi & adfectionum, *puritatem* comprehendit α. *Conscientiæ*, quæ *cordis* nomine quoque venit, ut 1 Joh. III. *Si cor nostrum nos non condemnet*, *puritatem*, in eo sitam, quod a *reatu* peccati simus immunes, *mentem* non habeamus *pollutam*, sive peccata non commiserimus, quæ eam turbant, sive fide & pœnitentia animum purgaverimus, & remissionem acceperimus: qui alias *puri manibus* adpellantur, ut vers. 13. & Ps. XXIV. *puri corde* & *manibus* junguntur. β. *Animi*, seu adfectionum & propositi, puritatem, respectu peccati omissionis æque ac commissionis, quæ comprehendit itaque odium omnis peccati, & studium omnis virtutis ac pietatis; seu sincerum propositum, alte radicatum, omne malum vitandi, & omne bonum faciendi, coram Deo & hominibus sincere, integre, juste, sancte & pie ambulandi. *Purus corde* est *cum* integer & sincerus animo, opposite ad hypocrisin & dolum, cui nihil inest heterogenei, aut adulterini, *tum* qui nullum habet in animo peccatum, seu nullum fovet, nullius propositum habet. *Cor* enim sæpe adfectus & desideria, cum motu cordis conjuncta, exprimit. De quo itaque dici potest, quod Domi-

nus de Nathanael, Joh. 1: 48. *Ecce Israelitam in veritate! cui nullus dolus inest.*

§. VII. Hisce ex Israele ubi declarat poeta *bonum esse Deum*, varia, sed vicina & connexa, significat, quæ strictim exhibebo. 1. *Primum* est, Jehovam, summum Numen, esse *Deum* ipsorum, qui ipsis esse vult, quod Deus omnisufficiens potest. Non quidem illud expressis dicit verbis, sed haud obscure insinuat, Jehovam non eo nomine, Dei Israelis proprio, sed *Dei* insigniendo; cujus hæc ratio apte datur, quod illo nomine supremum Ens omnisufficiens, simul fœderatum, soleat insigniri, secundum formulam fœderalem, *ego sum Deus tuus*; adeoque ut simul significaret, Jehovam talem esse, & se præstare veris Israelitis, puris corde; quemadmodum Ps. XXXIII. *beatam gentem cujus Jehova Deus est!* 2. *Secundum* est, Deum, qua talem, esse *bonum* erga eos, quatenus ipsis bene vult & facit; bene erga eos adfectus, et eorum felicitati intentus, omniaque bona, ad eam promovendam, in eos conferens. Phrasis enim recte vertitur, *bonus est Deus Israeli, puris corde*, vocibus, *bonus* et *Deus*, secum constructis; quemadmodum et alibi *bonus* adpellatur, Ps. CXVIII: 1. XXV: 8. XXXIV: 9. et alibi, etiam *solus bonus*, Matth. XIX. 3. *Tertium* est, *bonum* Israeli esse, quod Jehova sit ejus Deus; voce per *bonum* versa, et cum Israele conjuncta; hac ratione: *bonum Israeli Deus*, quod idem est ac Ps. XXXIII. *beatam gentem, cujus Jehova Deus!* quemadmodum in seq. vers. 28. *adpropinquatio Dei mihi bonum est.* Sensus itaque erit, veram et summam felicitatem Israelis in eo esse sitam, quod Jehova sit *Deus* ipsius, omnis boni, quod hominem perficere potest, possessor et largitor liberalissimus. 4. Denique *quartum* est, veros Israelitas, puros corde, pro *bono* suo habere, et in eo felicitatem suam censere repositam, quod hunc habeant *Deum*; adeo ut *bonum Israeli Deus* idem dicat, ac Israel *bonum* suum statuit, et firmiter credit esse in Deo, ac ejus communione: quemadmodum vers. 28.

adpropin-

adpropinquare Deo mihi bonum est: quod verf. 24 emphatice exprimit, *quis mihi est in cœlo? & tecum non delector in terra*, opposite ad verba ex indignatione super impiorum felicitate, et tentatione, temere prolata, *quomodo novit Deus* etc. verf. 11.

§. VIII. Hæc omnia magna cum adseveratione pronunciat, et tanquam certissimam ac testatissimam, semperque agnitam, veritatem, præmittit; cum mox in principio in hæc verba erumpit, *profecto bonus & bonum Israeli Deus, puris corde.* h. e. Sicut certissimam ejus theseos veritatem probe cognovi et agnovi ante meam fluctuationem, in quam, hoc non obstante, mea culpa incidi, ita; omnibus probe pensitatis, et a Deo rectius instructus, deprehendi eam veram esse et manere, non obstante impiorum adparente felicitate, ac piorum infelici sorte, indeque orta fluctuatione animi mei et aliorum, adeo ut me condemnare debuerim, quod me eo siverim abripi, ut de veritate hac, mihi probe cognita, dubitare inceperim, et nunc, omnibus difficultatibus superatis, majore cum confidentia adfirmem, *bonum esse Israeli Deum*, quantopere etiam impii floreant, et pii adfligantur in hoc seculo. Quæ paraphrasis ut intelligatur, et se commendet, notandum est, verba *duplicem* admittere conspectum, *alterum*, quo, tanquam certissimam et agnitam veritatem complexa, præmittuntur tentationi, ad ejus indecentiam exaggerandam, *alterum*, quo instar conclusionis, ex seq. ratiocinio eductæ, thesin continent, cujus veritas post tentationem superatam clarius et certius eluxerat. *Priore* modo thesis præmittitur, quæ deinceps vindicatur et demonstratur; *posteriore* thesis, tanquam vera contra omnes difficultates et tentationes deprehensa, adfirmatur, et in seq. modus traditur, quo ad eam adseverationem venit poeta post aliquam fluctuationem. *Priore* ratione recte vertitur, *profecto* bonus vel bonum est Israeli Deus, & *posteriore* rectius, *veruntamen* est, non obstante scilicet adparente felicitate impiorum, & miseria piorum. Secundum *priorem* conspectum verba seq., *& ego*,

 prope-

propemodum nutarunt gressus mei &c. idem dicunt, *ac attamen*, non obstante hac veritate, mihi probe nota, & admissa, *ipse ego* in gravem incidi fluctuationem: sed secundum *posteriorem* voces, *& ego* &c., recte vertentur, *equidem nutavi* &c. sed recollegi me, & veritatem thesios, quam posui, deprehendi certissimam; adeoque *modum* exponunt, quo ad thesin illam adfirmandam venerit. Quacunque ratione sumatur, vel alterutra, vel potius utraque, particula יִ retinet adseverandi vim, ipsi propriam, et verba significant, thesin illam, *bonum esse Israeli Deum*, esse indubiam, & ab omnibus piis per omnia tempora agnitam, in recta ratione & revelatione fundatam; quam & natura Dei, ejusque ad pios relationes, & promissa Dei, sæpe repetita, extra omnem dubitationis aleam ponunt, quæque nulla contraria refelli aut labefactari potest experientia, nullo ratiocinio carnali, nulla impiorum quoque jactantia, aut piorum fluctuatione.

§. IX. 2. Thesios in vindicatione & demonstratione, α. difficultatem, seu objectionem, proponit & exaggerat, vers. 2—16. β. solvit vers. 17—20. α. In priore parte ita instituit, ut *a.* fluctuationem suam confiteatur, ex prosperitate impiorum, ac piorum adflictione, & utriusque consequentibus in improbis & probis, ortam, vers. 2—14. *b.* difficultatem eam superandi exaggeret, vers. 15, 16. *a.* In fluctuatione sua exponenda 1. eam simpliciter profert, vers. 2. dein 2. ejus *rationem* reddit, vers. 3—14. 1. Propositio tentationis his verbis fit, vers. 2. *Et ego prope inclinatus pedes meos, tantum non effusi sunt gressus mei* h. e. Parum, imo nihil fere abfuit, quin fidei in Deum rectorem universi, ac justum & æquum judicem, renunciassem, omnemque spem remunerationis pietatis abjecissem, adeoque a recto vitæ & actionum tramite præceps in vitam dissolutam ruissem. Duo sunt versus membra, eandem fere rem cum insigni variatione & emphasi exprimentia, adeo ut sermonis emphasis crescat. Quod enim in *priore* membro כִּמְעַט

parum

parum, illud *in posterum* כאין *tantum non*, instar *nihili*, fortius exprimitur; & quod in priore *inclinatus* pedes, illud mox fortius per *gressuum effusionem* exponitur. Sed *prius* membrum propius ad fidem & spem, *posterius* ad vitæ institutum, referri potest. Prius ita habet, *& ego prope inclinatus pedes meos*, scilicet fui: ita enim reddenda sunt vocabula secundum textualem lectionem, quæ נטוי in particip. præt., quod Pahul dicitur, habet a rad. antiqua נטי pro נטה; cum marginalis substituerit נטיו in præt. Kal *inclinarunt*, forte quod elegantia orationis non fuerit percepta, & ut cum שפכה *effusi sunt* rectius cohæreret. Sed sana est lectio textualis, quam etiam pronomen אני *& ego* aliquatenus tuetur, cum sic cum verbo *inclinari* construi possit; alias seorsim capiendum pro, *ad me quod adtinet*. Rectius & majore cum emphasi dicitur, *& ego ferme inclinatus pedes meos fui*. h. e. pedibus meis divergentibus lapsus fere fui. Verbum נטה proprie est *tendere* cum *inclinatione*, Lat. *vergere*; unde inter alia transiit ad *declinationem* ad graviorem lapsum, pedibus divergentibus, & nutantibus. *Pedes* vero, qui corpus sustinent & ferunt, stylo figurato significant subinde *fidem* & *spem*, quibus quis innititur, & in vita ac moribus dirigitur, ac ducitur. *Inclinatio pedum* vero denotat fidei & spei remissionem, vel abnegationem, in specie hoc loco respectu *providentiæ Dei*, & præmiorum ac poenarum justæ ac æquæ dispensationis. *Posterius* membrum, ad vitæ institutum spectans, ita sonat: *tantum non* (proprie, *secundum vacuitatem* seu nihilum, *instar nihili*, ut nihil intersit; sed e vestigio fiat) *effusi sunt gressus mei*. h. e. dissoluti, & quaquaversum ruentes, instar aquarum effusarum; absque ut retineantur, & dirigantur. *Gressus*, quos pedes faciunt, recte expingunt vitæ institutum, actiones, & totam conversationem; eorum vero *effusio* exhibet institutum vagum, impetuosum, & dissolutum, prout fors tulerit, & concupiscentia exegerit, simul irrequietum & perniciosum, in graviorem lapsum exire solitum. Ceterum de שפכה pro שפכו

 vid.

vid. Schultens *a*. Cohærent vero hæc verba cum versu præcedente, secundum duplicem ejus conspectum, duplice ratione, *altera*, qua suam fluctuationem cum admiratione expromit, *altera*, qua *modum* simpliciter tradit, quo ad eam thesios certitudinem pervenerit. *Prior* obtinet, si vers. præcedens thesios adfirmationem, dubitationi præmissam, contineat, hoc sensu; certissima licet mihi fuerit veritas, *bonum esse Israeli Deum*, *puris corde; & ego*, pro at, attamen, ego, non obstante ea veritate, mihi probe nota, *prope inclinatus fui pedes* &c. ipse ille *ego*, qui pro certo habebam, Deum Israeli esse bonum, in hanc fluctuationem incidi; quanta hæc fuit mea stultitia, quanta tentatio carnalis! uti vers. 22. confitetur. *Posteriori* vero locus dandus est, si *versus* præcedens censeatur continere thesin, ex seq. ratiocinio eductam; hoc sensu: thesios, quam memoravi, veritatem non nisi post gravem tentationem, & ratiocinia carnis superata, didici, & ex sanctuario Dei deprompsi; *etenim*, ut rem fusius enarrem, *ego prope inclinatus fui* &c: ipse etiam *ego*, qui aliis prælucere debebam, & fluctuantes confirmare, in hanc tentationem cecidi. Utraque hac ratione emphasis pronominis *ego*, expresse memorati, retinetur: ut ex dictis liquet.

§. X. 2. Hujus fluctuationis & tentationis causam, *α*. proponit vers. 3. *β*. deducit & amplificat, vers. 4—14. *α*. Propositio his verbis fit, vers. 3. *Quia æmulatione inflamnatus fui in splendida fortuna se jactantes, pacem improborum continuo vidi*. h. e. Infidelitatis & vitæ dissolutæ periculum, in quod incidisse me dixi, inde ortum fuit, quod improbos prosperitate utentes, & splendida felicitate sese insuper efferentes, ac insolenter jactantes, continuo viderim, & indignatione ac desiderio eos imitandi inflammatus fuerim. Verba, pro more divisa, secum hac ratione sunt connectenda: *quia improbos, splendida fortuna se jactantes, continuo vidi, ac æmulatione in eos inflammatus sum*. Loquitur de *improbis*,

a Gr. p. 280.

probis, proprie irriquieto motu circumactis, adeoque pravarum cupiditatum impetu jactatis, & in quaevis flagitia ruentibus, quae propria & usitata est vocis רשעים significatio; quibus adtribuit *pacem*, non internam, sed externam, nec veram, sed putatitiam & mundanam, quae omnigenam bonorum temporalium copiam, usum abundantem, cum pace, sanitate & incolumitate, conjunctam, comprehendit, uti vox שלום denotat, & mox exponitur. Sed addit, eos splendida hac fortuna fuisse praefulgidos, & sese insolenter efferentes, superbos, protervos & gloriabundos: quam sensus amplitudinem adfert epitheton הוללים, cujus proprietas est in *splendore ex alto radiante*, unde ad splendorem coruscantem, seu praecellentem felicitatis ac potentiae statum, in specie improbe acquisitum, indeque ortam superbiam, & jactationem sui, transfertur *a*. Conf. Ps. LXXV: 5. *Dixi* להוללים *splendida felicitate utentibus, ne* תהלו *ad splendidam fortunam vos efferatis*, & *improbis*, ne *extollatis cornu*, seu protervi & feroces fiatis. Quae omnia hic titulo הוללים comprehensa sunt. Horum hominum felicem statum, & inde natam jactantiam ac ferocitatem, dicit se *continuo* vidisse, seu solitum fuisse videre, non semel, sed perpetuo; quam emphasin hic habet forma fut. אראה *videbo*, quae praeced. verbo קנאתי in praet. subjungitur, ut saepe alias. Sed *videre* insuper includit admirationem, stuporem & indignationem, adeoque videre cum adfectu commoto; quemadmodum alias, cum delectatione, aut contemtu, videre denotat, uti notum est. Ipsum verbum ראה proprietatem habet in *vibratione radiante*, unde *acri*, & intento oculo, etiam ad *splendentes radios* videre, ut oculi fuerint splendore improborum coruscantium praestricti. Addit, *emulatione inflammatus* fui; h. e. indignatione & invidia exarsi, ac ad eorum institutum imitandum me incitatum sensi, adeo ut, quod modo dixerat, *pene inclinatus fuerim pedes meos*, & *gressus mei effusi fere sint*. Ita Ps. XXXVII: 1. *ne effervescas in*

a Vid. Cl. Schroeder ad Ps. X: 9.

in maleficos, *ne æmulatione inflammeris in operarios iniquitatis*, quod verſ. 8. dicitur, *accendi ad male agendum*: uti Prov. XXIV: 1. *ne æmulatione inflammeris in homines maleficos*, *& ne cum ipſis eſſe concupiscas*: ubi de verbi קנא poteſtate vid. Cl. Schultens.

§. XI. β. In propoſitionis deductione א. Statum felicitatis improborum fuſius depingit, verſ. 4, 5. his verbis: *quia nulli ſunt nodi ſtringentes ad mortem ipſorum*, *& concreta eorum craſſitudo prænitet. In vexatione tundente mortalium non ſunt ipſi*, *& cum hominibus plaga non adficiuntur*. h. e. Tanta eſt improborum incolumitas & ſplendens fortuna, cujus memini, ut ſine ullis moleſtiis, morbis, aliisque malis, quibus aut mortales communiter & per naturalem conſtitutionem, aut multi per judicium divinum ſubjecti ſunt, & adflicti, corpore, ſtatu & vita, ſint maneantque ad mortem usque ſani, vegeti, opimi & hilares. Removet poeta quævis mala ab iis, & adtribuit iis qualemcunque felicitatem usque ad mortem, fere quemadmodum Job. XXI. In malorum negatione ita procedit deſcribenda, ut *primum* phraſi figurata, *dein* nudis & ſimplicibus utatur, ad figuratam explicandam. *Figurata* locutio eſt generalis, & quævis mala ſtringentia ac moleſta comprehendit, a quibus liberi ſunt, his verbis, *vacuitas nodorum ſtringentium ad mortem ipſorum*, h. e. nihil ipſis contingit moleſti, quo conſtringuntur, cruciantur, ac impediuntur frui felicitate, per totum vitæ ſpatium usque ad mortem, ordinarium vitæ terminum: quod eſt *ad mortem ipſorum*, ſeu usque eo; uti ab aliis recte eſt obſervatum, & facile adparet; licet alii *in morte* intelligant, ut ſenſus ſit, *eos* nihil nodoſi ſtringentis moriendo ſentire, ſed *placide* mori; quod huc non apte quadrat; nec tanti foret. Majorem difficultatem injicit vox חרצבות hic, & Jeſ. LVIII: 6., tantum occurrens. Dubium eſt, ſitne vox aucta per ב in fin., quales proſtant in ling. Arab. plures per ב vel ם promiscue *a*, an ex duabus con-

a Vid. Schultens clav. ſub litteris ב & ם, & Schroeder ad Jeſ. III. cap. 2.

conflata radicibus, חרץ & צבב, quod Cl. Schultens aptius videtur *a*. *Prius* si statuatur, חרצוב erit vel *incisio levis*, cutim nonnihil findens, a rad. חרץ *b*; vel funis tortus & stringens, pro חצרוב, quæ ut & חצרום, Arab. eo sensu superest, quod Simon *c* & Clodius *d*, jam observarunt; & loco Jes. est convenientius, cum verbum פתח *solvere*, *aperire*, ibi addatur. *Posterius* si adrideat, חרצוב erit *incisio tumefaciens*. Quacunque ratione expediatur, haud multum intererit, cum sensus fere idem maneat; nihil nodosi stringentis & tumorem excitantis, nihil cutim findentis, adeoque nihil duri, molesti, impediti, noxiique, vel cutem leviter stringentis, ipsis evenire per totum vitæ cursum. Quod mox nude & simpliciter effertur.

§. XII. Subjungit enim poeta, vers. 5. *In vexatione tundente mortalium non sunt ipsi, & cum hominibus plaga non adficientur.* h. e. nec ordinariis mortalium molestiis ac calamitatibus, quibus premuntur & tunduntur homines infirmi & debiles, nec extraordinariis plagis, bello, fame, peste, lepra, similibusque a Deo infligi solitis, adficiuntur. *Prius* membrum respicere videtur ad ordinarias mortalium adflictiones, sive sint labores operosi, & delassantes, ad victum & amictum acquirendum, aut aliis inserviendum, instar servorum & mancipiorum, sive sint aliæ qualescunque vexationes graves, & tundentes infirmitates, morbi, dolores, oppressiones: utrumque enim adfert significatum vox עָמָל, cujus proprietas est *tundere e*, & utrique apte convenit titulus אנוש, quo homo debilis, viribus confectus, & ægritudini mortali obnoxius indigitatur. vid. ad Ps. x: 21. *Posterius* membrum ducit ad plagas extraordinarias, divinitus inflictas, quibus humanum genus exorbitans solet in ordinem redigi; verbum enim נגע, cujus proprietas est in *adpactione*, uti & in Gr. τάγω, τάσσω, unde Lat. *tango*, &

Z ἅπτω

a Gr. p. 311. *b* Id. ad Prov. XXI: 5. *c* Form. nom. p. 651. *d* Lex Sel. *e* Schultens ad Job. III: 20. & Prov. XVI: 26. & Schroeder ad Ps. x: 7.

ἄπτω cum nexu pango, in Script. solet graviorem plagam, vehementius incussam, & נגע speciatim lepram denotare.

§. XIII. *Mala* non tantum hæc ab iis aliena esse, sed & quævis fortunata ipsis accidere, eosque genio indulgere, declarat poeta, his verbis: & *concreta eorum crassitudo prænitens est*, h. e. opimitate, vigore, opibus & viribus præfulgent. Voces Hebr. varie exponuntur, sed nostra versio ex ipsis vocabulis, recte intellectis, sponte sua sese offert, & huc apte quadrat. Radix אול, ab איל, secus ac vulgo putatur, probe distinguenda, proprietatem habet in *lactis acescentis condensatione*, dicitque *concretam crassitudinem*, unde inter alia partim ad *stolidum* & crassum ingenium, ac animi stupiditatem, ut Gr. παχὺς & Lat. *crassus*, partim ad *opulentum* & *divitem*, qui etiam Gr. παχὺς adpellatur, transfertur *a*. Verbum vero ברא, unde בריא, proprie est Lat. *exasciare*, *edolare*; unde ad opus omnibus numeris perfectum, & *nitore* præfulgens transfertur; hinc בריא proprie est, *dedolatus*, & nitide *exasciatus*, inde pinguis, nitide corpulentus, ut Lat. *nitidus*, præfulgidus, pulchritudine, sanitate, hilaritate, & quavis dignitate. Sensus itaque est, improbos, ab omni malo cruciante & molesto liberos, fulgere opibus, potentia, & deliciis, sanitate & quovis vigore nitente.

§. XIV. ב. Secunda pars deductionis eorum insolentiam, superbiam & tyrannidem ex summa illa felicitate ortam depingit, tanquam majorem adhuc rationem indignationis, a poeta conceptæ, vers. 5—9. Quæ descriptio per varios articulos instituitur. *α*. *Primus*, ad ornatum & vestitum eorum respiciens, eos superbiæ fastosæ, & cruditatis ac violentiæ, plenos in vita & moribus, nec non terribiles, depingit his verbis vers. 6. *Idcirco collum ipsis erigit*, *& collari cingit elatio tumida*, *tegit vestitus cruda violentia ipsos*. h. e. summa improborum felicitas, quam descripsi, non tantum mihi ægre est, & bilem movet, sed inprimis ejus

a Schultens ad Job. v: 3.

ejus consequens, & pessimus abusus, seu inde orta superbia, insolentia, durities & sævitia, ac violenta grassatio, in Deum & homines, quam in habitu, incessu, verbis, & tota conversatione ac vita, publice ostentant, & exercent; adeo ut, quod *primo* loco memoro, in publicum prodeant collo quasi erecto, & collari munito, per fastosam elationem & grassationem superbam, cruditate & duritie tanquam veste toti cooperti ac ornati. Particula לכן *propterea* præmissa, & ad seq. vers. 7—9. etiam extendenda, indicat, consequentia & effecta prava felicitatis improborum repræsentari, & tanquam alteram, etiam præcipuam, causam indignationis & æmulationis viri pii considerari. Respicitur autem hoc versu ad *collum* erectum & collari munitum, nec non ad *vestitum*; & *illud* in tumida elatione, *hunc* in cruda violentia esse situm declaratur, ita ut loco colli erecti & collaris præferant elationem & loco vestitus crudam violentiam. Adtribuit itaque improbis, prospera fortuna opum, gloriæ & potentiæ, ebriis, *elationem tumidam*, sese quaquaversum diffundentem, & *crudam violentiam*, quam exserit ille tumor, adeoque elationem tumidam violentia grassantem in alios. Qua ratione duæ hæ voces secum apte junguntur. Prior גאוה originem habet in *elatione tumida*, unde in malum cum ad animum suis opibus & viribus inaniter inflatum, tum ad potentiam amplissime provectam & extensam, tum denique ad vires tumidas in alios violandos seu perdendos porrectas & late explicatas, instar aquarum exundantium & sese diffundentium, transfertur. De quibus vid. J. W. Schroeder, Vir Clar. *a*. Posterior vox חמס propriam sedem tenet in *crudo*, *duro* & *immaturo*; unde ad crudum & sævum animum, nec non violentas actiones transiit *b*. Considerat poeta *elationem tumidam* tanquam collum erectum, & torque aut collari cinctum ac horridum, *crudam* vero violentiam tanquam vestitum &

 orna-

a ad Ps. x: 2. *b* Schultens Clav. p. 226, 261 & ad Prov. IV: 17. XXVI: 29.

ornatum, quo toti sunt circumplicati. Verbum עָנַק proprie adhibetur in *collo erecto altius*, unde *collaris* notio orta est; *erectum* vero *collum* sensu figurato cum *libertatem*, opposite ad collum contractum & jugo pressum, denotat, ut Deut. xv: 14. servo manumisso *erectum collum facies e grege tuo*, &c. h. e. largissime donatum liberali quoque animo augebis, ut ex servo vere sit liber, & ingenuo præditus animo, *tum* ferociam & sævitiam designat, ut Ps. LXXV: 6. *ne cornu vestrum adtollatis*, *neve loquamini cum collo rancidum*. h. e. cum fastu & ferocia. Quo etiam *collaris* imago ducit, quod horret multis acuminibus; quale grandioribus canibus solet circumdari, ad terrorem procul incutiendum. *Crudam* violentiam vero comparat cum *vestitu*, totum corpus obvelante, & ornante, quum dicit, *circumplicat vestitus violentia ipsos*. h. e. violentia tanquam vestis eos obtegit totos, & arcte cingit. Quo significatur, eos palam exercere violentiam, & in eo esse totos, simul inde notos & famosos, nec non eo gloriari, & ornatos censere. Qui *vestitus* significatus figuratus satis tritus est. Sensus itaque est totius versus, improbos hosce 1. animis esse fastosis, trucibus & duris, 2. potentia fulgere ampla & terrifica. 3. sese in conversatione et actionibus præstare tumidos, sævos, & violentos raptores, ac oppressores, 4. ea facinora palam exercere, & super iis gloriari. Conf. Ps. x.

§. XV. *β. Secundus* articulus, ad eorum *adspectum & incessum* respiciens, eos pingit delicatulos, protervos, contemtores aliorum ac insidiatores, simul omnia repagula, recti & boni normam, transgredientes, præ summa prosperitate & vanis cordis imaginationibus, vers. 7. *Emicant præ pinguedine oculi eorum, transgrediuntur præ imaginationibus cordis*, h. e. summa fruentes prosperitate, laute ac delicate viventes, simul quævis læta, tuta, & gloriosa animis concipientes, & de se statuque suo quævis præclara cogitantes, ac præsumentes in perpetuum, lascivos, adrogantes, & contemtores ac insidiatores aliorum, sese palam exhibent,

hibent, & ſupra omnem humanitatem, omne jus & fas, inſolenter efferunt, & legum divinarum ac humanarum transgreſſores tumidos præſtant ac ſuperbos. *Prius* membrum proprie ſonat, *emicat præ pinguedine oculi eorum*, pro *emicant*, ſtylo orientis, quo verbum ſing. cum nom. plur. conſtrui ſolet, proprie ad hominem ſanum, vegetum, & hilarem reſpicit, cujus oculi *nitent* ac *coruscant;* quod proprie dicit יצא *emicuit*, *nitidus* fuit, & *coruſcavit*. Indicatur itaque, 1. eos læte ac laute agere, omnibus bonis abundare, ſanos & nitidos eſſe, adeo ut *præ pinguedine oculi coruſcent;* 2. hujus ipſius felicitatis ergo eſſe ſuperbos ac inſolentes, laſcivos & petulantes, adrogantes & audaces, denique aliorum contemtores & inſultatores. Quas omnes cogitationes ſuggerit *oculorum emicatio*, in malum ſumta; ut hic fit. Quod facile cernitur. *Poſterius* membrum, ad *inceſſum* eorum reſpiciens, verti, *transgrediuntur* præ *imaginationibus cordis*, vocula מ pro מן *præ* ex præced. מחלב repetita, & per concurrentiam ſimilis litteræ in משכיות, ut ſæpe alias, abſorpta: qua ratione præcedenti membro aptius reſpondet, & ſenſum fundit facilem; ab omnibus non perſpectum. Vox משכיות denotat *figuras* ſpectabiles, imagines, ſive externas, ſive internas in animo, ut hic & Prov. XVIII: 11., a שכה *ſimilitudinem retulit obſcuram a*. Sunt autem *imaginationes* cordis vanæ & ſuperbæ cogitationes, præſumtiones, & exſpectationes, quas de ſe & ſtatu ſuo ſibi temere formant improbi, quibusque innituntur & ſe decipiunt. Conf. Prov. XVIII: 11. *Præ illis*, ſeu earum cauſa, itaque *transgrediuntur;* proprie æſtuantes & intumeſcentes, inſtar aquarum inundantium, ſeſe in quævis facinora diffundunt, per omne jus ac fas perrumpentes, magnifice, ſceleſte & temere graſſantes. Quæ omnia genuina verbi עבר poteſtas, in *tumido* ſeu fluvio intumeſcente, ac altius ſe efferente, ſita, & uſitata ſignificatio, quæ & *transgreſſionem* legis, et hoſtilem invaſionem, comprehendit, facile exhibet.

§. XVI. γ. *Tertius* articulus, ad verba & ſermones eorum

a Schultens ad Job. XXXVIII: 36.

rum pertinens, ita habet, verſ. 8, 9. *Purulenti crepant* & *loquuntur maligne*, *injustitiam*, vel inſolentiam, *ex alto loquuntur; ponunt in cælum os ſuum*, & *lingua eorum graſſatur in terra.* h. e. verba in Deum & homines injurioſa, ac calumnioſa, temere ac ſuperbe effutiunt, fœtoremque ſuum, inſtar radicis purulentæ, aut ulceris crepantis, palam ſpargunt. Ad quorum intellectum, quem Interpretes minus recte expediverunt, ante omnia notandum eſt, *duas* eſſe *partes* orationis, quæ præcedunt, & *totidem* quæ ſubjunguntur, ea ratione ordinatas, & ad ſe invicem relatas, ut ſubjuncta *prior* reſpondeat proxime præcedenti, *poſterior* remotiori. Quam regulam egregie illuſtravit Cl. Iken *a*. Reſpondent itaque ſibi, *purulenti crepant*, & *loquuntur maligne*, ac *lingua eorum graſſatur in terra*, nec non, *inſolentiam loquuntur ex alto*, ac, *ponunt os ſuum in cælum.* Adeoque *prius* verſ. 8. & *poſterius* verſ. 9. membrum ad homines, & *poſterius* verſ. 8. ac *prius* verſ. 9. ad Deum reſpicit; quorum *duo* priora maligna & contumelioſa dicta in proximum, *duo* poſteriora ejusmodi in Deum continent. Quæ vera clavis eſt verum pandendi verborum intellectum. *Duo* priora ſunt, *purulenti crepant* & *loquuntur maligne*, *lingua eorum graſſatur in terra;* quæ itaque ſe mutuo explicant & illuſtrant. *Crepare* eorum & *loqui maligne* in eo ſitum eſt, *quod lingua eorum graſſetur in terra.* Prius membrum eſt, *purulenti crepant* & *loquuntur maligne*, h. e. inſtar ulceris crepantis ex intima corruptione effutiunt verba pura puta mala, injurioſa, calumnioſa, futilia & mendacia. Nihil hic difficile, niſi in verbo ימיקו, quod reddidi, *purulenti crepant;* altera enim phraſis, *loqui in malum*, ut proprie ſonat, faciles præbet intellectus, dicit mala maligne loqui; animo itaque ex pravo & maligno proferre falſa, injurioſa & noxia proximo, ſive in judicio, ſive extra illud; ad quod utrumque ſe referri patitur verbum דבר; uti Jer. v: 28. *verba mala*, de iniquis & malignis litibus & judiciis ſumuntur. Sed quid eſt ימיקו? Interpretes varie inſtituunt, quos mitto; mihi hic aqua non hæret. Radices

a Diſſ. Philol. Theol. VII.

פקק

מפק & מוק, quarum alterutra hic eſt admittenda, perinde quænam, ſi enim מפק erit in Hiph., & *crepare facere*, ſcilicet ulcus ſuum inteſtinum, dicit, ſi מוק erit *crepare*, ulcere ſuo ſeſe effundente; radices, inquam, illæ proprie ſignant *fiſſionem* & *crepationem* longius fuſam, ſedemque occupant in ulceribus purulentis, quæ fiſſa, præ copia mali ſucci, *crepant*, & ſonum מק *mak* edunt; a quo ipſo ſono formatæ ſunt: ita מק quoque adpellatur radix purulenta, malo ſucco plena, quæ crepat & diſſilit, ac teterrimam ſuam corruptionem oſtendit. Nihil autem aptius eſt hoc verbo, ut facile cernitur, ad latentem in animo fœtidam corruptionem, indeque orta verba putrida, prava, & maligna, exprimenda. Unde etiam ortus eſt uſus *irridendi*, & *ſubſannandi*, apud Chald. & Syr., quem hic adplicuit *de Dieu*, minus reſtricte & tenuiter. Alia Metaph. eodem ſenſu, Pſ. v: 10, 11. Pſaltes de improbis in hæc verba loquitur: *quia nihil in ore ejus recti ineſt, medium eorum vaſta inania, guttur ipſorum ſepulcbrum apertum, linguam ſuam glabram faciunt.* Ne autem hic ancipites hæreremus, addit mox poeta, explicationis ergo, *loquuntur malum*, vel *maligne*; ex quo clare elucescit, *purulentum crepare* hic ad ſermones putridos & pravos eſſe referendum. Huic vero membro respondet poſterius verſ. ſeq. his verbis, & *lingua eorum graſſatur in terra*, ſcilicet, obtrectando, maledicendo, & inſultando, in aliorum contumeliam & perniciem. Quod Pſ. xv: 3. *incedere ſuper lingua ſua* dicitur, & Prov. vi: 12. *ambulare tortuoſitatem oris*; adeoque inſtar graſſatoris, & latrocinia exercentis publica. Quam emphaſin adfert verbum הלך *a*.

§. XVII. *Poſterius* vero verſ. 8. membrum, cui *prius* verſ. ſeq. convenit, his verbis effertur: *injuſtitiam ex alto loquuntur*, h. e. ſuperbe & imperioſe proferunt dicta profana, inſolentia, in Deum & religionem injurioſa. Quod Pſ. LXXV: 6. eſt, *efferre in altum cornu, & loqui cum collo erecto durum & rancidum*: ubi עתק dicitur, quod hic עשק, quod a *vetuſtate* tranſiit ad *durum*, intractabile, & *rancidum*,

a Schultens ad Job. I: 7. & Prov. VI. II.

dicit-

dicitque verba putida, insolentia, & contumeliosa: quo verbo in simili casu alibi utitur Script. uti 1 Sam. II: 3. Ps. XXXI: 19. XCIV: 4. Unde videri posset, nostrum עשק, per litterarum ש & ת permutationem, hic quoque esse pro עתק; cujus usus in hoc casu solet esse frequentior. Sed retineri quoque potest vocis עשק significatus, quo summam denotat *injustitiam*, & *insolentiam*, sese palam efferentem, & diffundentem, instar fluvii tumidi, & omnia inundantis, cui aptatur Job. XL: 23. *ecce* יעשק *injustus sæviat fluvius*, &c. ubi vid. Schultens: usurpatur quoque Jes. LIX: 13. de sermonibus insolentibus & rebellibus in Deum; uti hic. Pertinere enim non ad verba injustitiæ & oppressionis in homines, sed in Deum, sequentia demonstrant, quibus *os suum in cœlum* dicuntur *ponere*, nimirum hostiliter Deum, ejusque providentiam, leges & sanctiones, religionemque omnem invadendo: qualem impetum hostilem adfert verbum שית *ponere* usu suo. Quod uberiore non indiget luce. Superest notetur, nos vocem עשק non cum præced., sed seq. construxisse, secutos Vet. Interpretes, quia cum præced. minus apte & emphatice, cum seq. vero recte cohærent, & necessario, quia ceteroquin nihil occurreret, quod *locuti fuerint ex alto*, & alibi עתק locis citatis ita sumitur.

§. XVIII. 1. *Tertia* pars deductionis *alterum* felicitatis, indeque ortæ insolentiæ, impiorum consequens respectu ipsorum proborum, & Dei legisque studiosorum, repræsentat, in eo situm, quod, ex comparatione miseræ suæ et fortunatæ impiorum sortis, in dubias & fluctuantes de Dei providentia cogitationes incidant subinde, vel periculum sit, ut eo recidant: quod ipsum indignationem & æmulationem poetæ super hac impiorum felicitate augebat; quemadmodum modo de impiorum prospere agentium insolentia confessus erat: adeo ut hic novam proferat rationem indignationis suæ, ex altero consequente felicitatis impiorum, respectu ipsorum piorum fluctuationis, eductam. Qui genuinus conspectus est pericopæ, vers. 10—14. a

quo

quo nimium aberrarunt, qui de impiis & eorum calumniosis ac profanis dictis agi vers. 10, 11., & dein poetam de se incipere loqui, contendunt, vers. 12. Alterum enim & novum consequens prosperitatis impiorum, & inde natae insolentiae, tradi, ex vocula לכן *propterea*, quae superiori vers. 6. respondet, manifestum est; nec non, *pios*, non impios, introduci loquentes, titulus, *populus ejus*, utique *Dei* vers. 1. memorati, & nexus orationis cum seq., quibus pii omnino loquuntur, demonstrat; denique vers. 15., ubi ipse poeta demum sermonem orditur, & ad modo memoratas piorum dubitationes clare respicit, extra dubium collocat. Duo sunt pericopae membra, quorum *a. prius* ipsius populi Dei fluctuationem, ex impiorum felici, & sua infelici, conditione ortam, in medium adfert, vers. 10, 11. *b. posterius* rationes recenset, quibus fluctuationem suam adstruunt, vers. 12—14.

§. XIX. *a. Prius* ita sonat, vers. 10, 11. *Propterea redibit populus ejus huc*, (vel *redire faciet populum ejus contusio*,) *quod*, vel *quum*, *aquae pleni exsugentur ipsis*, *ut dicant*, *quomodo Deus cognoscit? & est cognitio Altissimo?* h. e. Praeter insolentiam improborum, ex prosperitate ipsorum natam, cujus modo memini, & hoc inprimis alterum ejus consequens me vehementer cruciat, quod ipsi pii, quum fuerint adflicti & miseriarum cumulo oppressi, ita ut aquae ipsis largissime sint exprimendae, exsugendae, eo deventuri sint, ut, contusione retroacti cum pudore & taedio, in Deo injuriosas hasce voces inconsulto erumpant: fieri non potest, seu vix credibile est amplius, ut Deus, altissimus & excelsus, longe a nobis remotus, res humanas recognoscat & dirigat. Quae paraphrasis ut in clariorem lucem prodeat, verba relegemus, & illustrabimus. *Propterea* (scilicet propter supra memoratam improborum prosperitatem, & inde ortam insolentem ac tyrannicum vivendi, ac loquendi, modum, quod alterum est consequens, me vehementius torquens & irritans:) *propterea redibit populus ejus huc*, vel *redire faciet populum ejus*

contusio, (h. e. ipse populus ejus, quem dixi Israeli esse bonum, adeoque Dei, seu melior ejus pars, Dei & legis ac religionis studiosi, eousque, metus est, & præsentissimum periculum, ut abrepti & retro-acti recidant, sive per *contusionem* suam, aut mala continuo tundentia, redigantur. Utramque interpretationem & verba & nexus admittunt; sensu fere eodem manente, quem pandit verbum שב *redire* recte perceptum, secundum peculiarem usum, quo *exitum* & *finem* rei denotat, ut Lat. *res huc rediit*; sic & de personis, huc redierunt, evaserunt; hunc finem habuerunt & exitum, sive in bonum, sive malum. Vid. Ps. XXII: 6. XCIV: 15. Jer. XXX: 10. in malum vero in specie sumitur de *retroactione* in bello cum clade ignominia & confusione. Indicatur itaque, studiosos Dei & legis, in contentione cum impiis retro cessuros esse pudibundos & victos, ac eo redituros tandem, ut minus sanas de Deo voces proferant, uti mox traditur. Sed ambiguum quid habet vox הלם, quæ reddi potest, vel *huc*, vel *contusio*, prout pro particula vel voce accipiatur. Particulæ usum cum habet, non tempus, sed *locum* vel *rem* signat, & *huc* vertitur, seu ad hunc locum aut hanc ad rem *a*, (proprie dicit *adpactum*, ita prope, ut quasi *pangatur*: quod hic adsumi potest, hoc sensu: *redit populus ejus adpactim*, h. e. eo conditionis adstrictæ & angustæ) quando lectio marg. ישב præferenda erit. Sed pro voce quoque sumi potest, & per *contusionem* reddi, uti הלום 1 Sam. XIV: 16. cujus radicis primaria vis est *pangendi*, *impingendi*, unde *gravius ferire*, impingere ictum, unde *contusi vino*, Jes. XXVIII. proprie compacti, quos vinum suis ictibus adlisit & stravit; & Prov. XXVIII: 35. *contuderunt me* compotores mei, uvidis me poculis provocantes, magnifice me *dedolarunt*, ac *deposuerunt vino*; ubi vid. Schultens. Vertendæ sic sunt voces *redire eo facit populum* Dei *contusio*, qua percussi sunt ictibus & plagis, ut vers. 14. habetur. Commendat interpretationem 1. lectio textualis ישיב *redire* facit, quæ requirit nomen, unde

a de Dieu ad Gen. XVI: 13.

de

de *redire* illud ortum est, quod est *contusio*: 2. nexus cum proxime seq., *& aquæ pleni exsuguntur ipsis*, quæ *contusionem* illam adferunt; sicut modo *contusos vino* habuimus. Ceterum *populus ejus* cum memoratur, manifeste respicitur ad *Deum* & *Israelem*, vers. 1. ac thesin ibi positam, cui contradicere videbatur *contusio populi ejus*. Loquitur enim in priore parte Ps. de Deo in tertia persona; & recenset hic difficultates, quæ thesin illam videbantur premere, et poetæ concitaverant æmulationem super improbis. *Populus* vero Dei hoc loco meliorem Israelis partem, seu Israelitas eo nomine dignos, denotat, improbis oppositos, qui dicere poterant, *mundavimus cor & manus*, vers. 13. & supra vers. 1. *puri corde* adpellati erant.)

§. XX. Subnectitur status eorum adflicti descriptio, sive ad *contusionem* eam explicandam, sive ad rationem reddendam confusionis & retroactionis, qua eo redierant, ut voces temerarias effuderint; his verbis, *& aquæ pleni exsugentur ipsis*, (h. e. quia, vel quum, magno calamitatum cumulo, ingente malorum copia, quasi inebriati sunt, aut in tantam conjecti tristitiam, ut lacrymæ ipsis exprimantur, et in potum cedant. Alterutrum, vel utrumque, hic admittendum est: audiendi enim non sunt, qui in bonum sumunt de bonorum ac deliciarum copia, & ad impios florentes referunt; serie orationis illud non ferente, cum de populi Dei adflictione modo erat actum, & mox piorum temerariæ voces exhibeantur. Ambiguum, quod in paraphrasi memoravi, antequam exponam, de vocibus & phrasibus verbo aliquid est monendum. *Aquæ pleni*, ut phrasis proprie sonat, sunt vel pleni *calicis*, uti alibi plene occurrit, vel *plenitudinis*, adjectivo neutraliter posito pro abstracto; quod ab aliis jam est observatum. *Aquæ pleni* sunt copiosæ & magno numero, proprie *plenitudinis fartæ*, & bene stipatæ; radix enim מלא proprie est, *farcire*, *differcire* ad distensionem rei refertæ; & de summo rei gradu ac cumulo solet usurpari; uti Jer. IV: 5. XII: 6. Job. XXXVI: 17. Verbum

vero מצץ, מוץ & מיץ, quæ radices ſororiæ ſunt, inde enim eſt ימצו, & non, ut alii, a מצא *invenire*, quod facile cernitur, proprie denotat *fricare*, *effricare*, inde fricatione *exprimere*, & ſpeciatim adplicatur *ſuctioni* & *ſorbitioni*, quæ fit *frictu labiorum*; ſic de poculo usque ad fæces exſugendo, & quaſi *effricando*, Jeſ. LI: 17. Pſ. LXXV: 9. Quam utramque ideam, *exprimendi* & *exſugendi*, hic recte locum habere, mox obſervabo. Ambiguum vero, cujus memini, inde oritur, quod *aquæ* intelligi queant, vel ipſis ad potandum præbitæ, vel ipſis expreſſæ & reſorptæ. *Priore* ratione *aquæ* ſignificabunt quævis mala, quæ piis eveniunt, & recipere coacti ſunt, ſive ſint plagæ divinæ, ſive adflictiones hominum. Quo ſenſu *aquæ* ſumuntur, quibus quis immergitur, Jeſ. XLIII: 2. Pſ. LXVI: 12. Commendat quidem hanc interpretationem præcedens vox הלם *contuſio*, quæ ſpeciatim ad *inebriationem* adplicatur Jeſ. XXVII. Prov. XXIII. locis modo citatis; ſed obſtat parumper, quod *vini turbidi* vel *venenati*, non *aquæ*, emblema hoc in caſu ſoleat adhiberi, ut Jeſ. LII: 17. Jer. XXV. Pſ. LXXV. & alibi; *aquæ* præterea tanquam inundantes & ſuffocantes, quibus quis inmergitur, eum ſenſum ferre ſoleant, non quæ epotantur; niſi quis eo referendum velit, quod Pſ. CX: 7. habetur, *de torrente in via bibet*, vel *aquas* turbidas, venenove infectas, aut *amaras*, intelligendas cenſeat; ſicut *aqua* videtur pro *urina* ſumi, Jeſ. I: 22. ubi apud Arab. Sed alter ſenſus forte aptior eſt, quo *aquæ*, lacrymarum intelliguntur, piis expresſæ, & ab iis pro potu ſumtæ, vel exſuctæ; adeo ut ſummus triſtitiæ gradus emphatice exprimatur: quemadmodum Pſ. LXXX: 6. *feciſti* ut *pane lacrymis veſcerentur*, & *lacrymas plenis cyathis biberent*, & Job. III: 24. *quia ad modum panis mei venit meum ſuſpirium*, & *effunduntur ſicut aquæ rugitus mei.* Concinunt quoque proverbiales formulæ, *comedendum dare panem anxietatis*, & *bibendam aquam anxietatis*, I Reg. XXII: 27. Jeſ. XXX: 20. Emphatica hæc & elegans eſt phraſis, ad ſummam anxietatem & triſtitiam exprimendam,

qua

qua lacrymæ pleniſſimæ alicui exprimuntur, & expreſſæ reſorbentur, inſtar cibi & potus quotidiani, ut in locis citatis. Quam utramque cogitationem ſuggerit verbum מצץ. *exprimere* & *exſugere* fricando. Qua ratione cum ſumma calamitas, tum vividus ejus ſenſus, qui hominem extra ſe rapit, & animum *contundit*, ſignificatur, ita ut in querulas ſubinde & temerarias voces erumpat; quemadmodum mox ſequitur. In quibus acquieſcimus.)

§. XXI. Sequitur, *& dicunt* (vel *ut dicant*, qui voculæ ו frequens eſt uſus, ſcilicet, *redit populus* ejus eo, cum calamitate preſſus, & ſummo mœrore adfectus eſt, *ut dicat*, vel *dicant*, voce populi collective ſumta,) *quomodo Deus cognoscit? & eſt ſcientia altiſſimo?* (h. e. fieri vix poteſt, ut Deus rerum humanarum aut cognitionem habeat, aut curam gerat. Poſſunt verſus membra pro ſynonymis haberi, vel ita diſtingui, ut prius de practica, poſterius de theoretica ſcientia, ut adpellatur, capiatur, & ו in ויש *& eſt* pro *aut* ſumatur; ita ut alterutrum videatur ſtatuendum, vel Deum non adtendere, curare, gubernare, præmia ac pœnas diſpenſare, quod eſt *cognoſcere* inſtar patris, rectoris & judicis, quo ſenſu *cognoscere* dicitur cum curat, viſitat, & ſe judicem præſtat, uti Gen. XVIII: 21. Exod. II: 25. III: 7. vel Deum rerum noſtrarum laborare ignorantia; quod phraſis proprie indicat, *non eſt ſcientia in Deo*. Cui diſtinctioni recte aptatur nomen Dei, quod hic occurrit, עליון, non eſt ſcientia *in altiſſimo*, quippe nimis a nobis remoto, quam ut per nubes noſtras res videret ac ſciat: uti alibi dicitur. Ceterum, cum dicant, *quomodo*, vel, quod proprie dicit, *ubi hic*, ex אי *ubi*, & כה *hic*, non abſolute & adſeverative negant, ſed dubitanter, & cum inclinatione ad negandum; hoc ſenſu: vix intelligi poteſt, aut credi, Deum *cognoscere* res humanas; fieri enim non poſſet, ut videtur, ſi cognoſceret, ut impii adeo floreant, & inſoleſcant, pii tantopere adfligantur; cum Deus ſit *juſtus* & *bonus*, ſimul potentiſſimus & excelſus, ſupra omnes & omnia eminens.

§. XXII. *b*. Sed quæ ratio tantæ dubitationis, quæ de negatione quid trahit? eam mox addunt, qui hic loquuntur, quæ posterior pericopæ pars est, his verbis, vers. 12—14. *Ecce improbi illi* sunt, *& tamen defæcate tranquilli, & felices seculi multiplicant opes. Profecto in vanum nitidavi cor meum, & lavi in innocentia manus meas; & plagis adfectus sum omni die, & castigatio mea singulis matutinis*. Quibus verbis, præmissa adtentionis & admirationis particula *ecce*, ut eo altius demonstrationem superioris dubitationis, tanquam legitimæ, infigerent animis, diversam & oppositam suam & impiorum sortem, horum prosperrimam, suam miseram, repræsentant, & tunc conclusionem formant de inutili, quin noxio, pietatis ac virtutis studio. *Duo* enim sunt, vel *tria*, orationis membra, verbo illustranda, cum parum difficultatis habeant. *a*. *Primum* impiorum felicissimam conditionem ob oculos ponit vers. 12. *Ecce! illi impii* sunt, *& tranquilli seculi, augent opes*. h. e. Ecce! adtendite quæso ad hoc, ut, justam esse nostram expostulationem, adpareat, advertite & stupescite: illi ipsi, quorum lineas duxi, vel omnibus noti, simul impii sunt, simul fortunati, & defœcate tranquilli, vel impii, & tamen, nihilominus, felices ac securi, qui opes continuo adhuc multiplicant, & densissime coacervant. Not. 1. *particulam* ו *&* in ושלוי singulari emphasi connectere *impios* & *fortunatos*, quæ admirationem adfert & stuporem; hoc sensu: *impii* sunt & tamen, nihilominus, *fortunati*. Quem usum frequenter habet *a*. 2. Epitheton, שלוי עולם *tranquilli seculi*, summum felicitatis gradum exprimit in hoc seculo. Vox שלוים designat felices, tranquillos, & securos, sine malorum sensu, sine cura aut anxietate, in summa rerum copia degentes: proprie radix denotat *liquidum* & *defæcatum*, instar butyri; inde defœcatam & liquidissimam felicitatem, seu abundantiam tranquillam, & securam *b*. Sed tranquilli *seculi*

a Schultens ad Prov. XXVIII: 21. *b* Id. Orig. t. II. p. 52.

feculi adpellantur, *cum* quod fint omnium feliciffimi in feculo, vel mundo, fuperlativus enim fæpe defcribi folet per adjectivum cum fubftantivo loci, ubi, vel perfonarum, fuper quas quis eminet, conftructum; ut *quieti terræ*, *divites populi*, *magni civitatis*, *feroces gentium*, pro quietiffimis, ditiffimis, maximis, ferociffimis, vid. Gejerus; *tum* quod fint homines hujus feculi, et in hac miferiarum valle feliciffimi: fic Pf. XVII: 14. *homines vel focii de terra*, proprie, *ævi* florentis, perennis & fortunati. Quæ vis eft vocis חלד. 3. Additur, *augent opes*, pro *qui* augent, per ellipfin אשר fatis frequentem, ut fignificetur profper eorum in omnibus fucceffus, quo fruuntur in divitiis, potentia & dignitate, multiplicandis. Radix שגא & שגה proprie adfert denfitatem comæ luxuriofam, & in fe *implicitam*; quæ proprietas eft radicis in *implicatione* fita *a*.

§. XXIII. β. *Secundum* membrum longe diverfam et oppofitam piorum conditionem continet, verf. 14. prima perfona propofitam, his verbis: *Et fum plaga adfectus omni die, & caftigatio mea matutinis*, fc. fingulis præfto eft. h. e. *Ecce!* longe alia mea fors eft, licet pietati ftudeam, plagis caftigantibus fum quotidie, et per totum diem, obnoxius, five a Deo immittantur, five ab hominibus Deo finente et dirigente. Nihil hic obfcuri, quod nos moretur; tantum obfervari meretur, 1. cohærere verfum cum verf. 12., verfu 13*tio* per parenthefin inferto, de quo mox, et fortem piorum hic opponi impiorum, adeoque ואהי *& fum* effe emphatice & adverfative, *at ego fum*, vel effe foleo; qui fatis frequens eft fut. ufus. 2. In pofteriore membro, & *caftigatio mea matutinis*, effe ellipfin verbi היה *eft*, ex præced. membro, *ego fum omni die adflictus*, & *caftigatio mea adeft matutinis*. 3. Voces *omni die* & *matutinis* fe invicem illuftrare, & *quotidie* fignare, ab ipfo *mane* usque, fine aliquo intervallo lucido. *Matutinis* effe pro fingulis matutinis temporibus, facile patet. 4. Refpondent quoque fibi, & lucem foenerantur, *plaga adfectus fum*, & *caftigatio mea* eft,

a Id. ad Job. VIII: 7. & Har. conf. VI: p. 237.

est: indicatur enim adflictio divina, ad convincendum & redarguendum peccata; quæ notio est vocis תוכחה a rad., quæ proprie est *candicavit*, inde in Hiph. *fecit ut candicaret aliquid;* h. e. clare evicit, demonstravit, & castigavit ad convincendum & emendandum: quod respondet Lat. *arguere a*.

§. XXIV. γ. *Tertium* membrum, præ adfectus concitati vehementia præmissum, cum subjungi deberet, conclusionem, ex opposita hac conditione eruendam, comprehendit, vers. 13. *Profecto inaniter mundavi cor meum, & lavi in innocentia manus meas*. h. e. Aliter ex præmissis vix concludi poterit, ac vanam esse meam pietatem & probitatem; qua & animum & manus meas præstiti & servavi puras a peccato interno & externo, peccata intus aversatus, & extus fugiens. Ubi dicit, se *mundasse cor suum*, proprie *candidasse*, et nitidum præstitisse, non absolutam intelligit et perfectam puritatem, cum ejus respectu nemo dicere queat, *candidavi cor meum, nitidus sum a peccato meo*, Prov. xx: 9. sed sinceram, integram, et relativam puritatem animi, per quam quis *purus* est *corde*, ut vers. 1. habuimus. Sed censeri quoque posset, pium emphatica hac usum esse phrasi, ut indicaret, vel summam et perfectam puritatem non liberaturam ab hac adflictione, quia Deus non *adtendit* vel *novit:* ut modo dixerat. Altera phrasis, *lavi in innocentia manus meas*, alibi jam est explicita, ad Ps. xxvi: 6. Respicitur ad ritum *abluendi manus* in signum innocentiæ, Deut. xxi: 6. et sensus est, manus suas esse quam purissimas ab omni facinore; in ipsam innocentiam, ut aquam limpidissimam, quasi immersas *b*, quod alias dicitur *purum esse manibus*, Ps. xxiv. et alibi, hic, ob dictam rationem, fortius exprimitur.

§. XXV. Ceterum ad totam hanc pericopam, qua pii introducuntur confusi et tristitia pleni in has voces erumpere, notandum est, non indicari, eos a Deo et pietate vere

a Schultens ad Job, v: 17. *b* Schultens ad Job. ix: 30.

re deficere, ita quoque ſentire, et ex animo loqui, ut hic habetur, quod valde abhorret; ſed 1. tale aliquod conſequens, ſi externa rei facies ſpectetur, inde videri legitime deduci poſſe, Deum non advertere res humanas, et fruſtraneum eſſe pietatis ac virtutis ſtudium, in primis ſub oeconomia legali, qua Deus præmia et poenas conſtituit in hac vita diſpenſare, 2. metum quoque et periculum eſſe, ne piis ejusmodi cogitata et dicta obrepant. imo 3. eos aliquando in ejusmodi dubitationes et tentationes incidere, quod cum promiſſis et minis Dei ea conciliare nequeant, denique 4. eos in ejusmodi dicta, per nimiam animi triſtitiam et conſternationem, erumpere per modum querelarum et expoſtulationum cum Deo; quas tamen pie et ſubmiſſe effundunt; uti Jer. XII: 1. præmittit propheta, cum Deo hac ipſa de re disceptaturus, *Juſtus tu, Jehova, quum litigabo ad te, veruntamen judicia ediſſeram tecum* &c. Hunc ſcopum & ſenſum eſſe pericopæ, 1. inde etiam confirmatur, quod in fut. loquatur poeta; verſ. 10. *propterea redibit populus ejus eo, ut dicant.* &c. h. e. fieri poteſt, metus eſt, ut eo redeant, videri poſſet, eo redituros eſſe, niſi ipſis hic ſcrupulus eximatur; ut deinceps facit. 2. Præterea ex eo colligi poteſt, quod pios eo venturos dicat, quum profunda triſtitia fuerit animus obrutus; ut ſignificaretur, pios non ſponte & ex animo, ſed commoto nimis adfectu, eo abripi, adeo ut non animi ſenſa, ſed adfectuum motus exprimant; uti Jobum ſæpe feciſſe conſtat. 3. Indicat denique poeta in ſeq., ſe hæc piis non in ore dediſſe, acſi vere ita ſentirent, ſed ut difficultatem rei augeret, &, nodum vindice dignum eſſe, inſinuaret.

§. XXVI. *b.* Fluctuationem ſuam propoſitam, & deductam, repetit & exaggerat poeta ex difficultate eam expediendi, & nodum hunc ſolvendi, cum ſine impietate negari nequeat, pios Deo curæ cordique eſſe, ipſumque cognoſcere & curare res humanas: hinc enim difficultas præcipue naſcebatur, qua ratione, poſita Providentia, impiis poſſit

esse bene, & piis male. Rejicit itaque poeta male sanam opinionem de nulla providentia, &, hac admissa, confitetur, sibi molestiam creasse sortem piorum infelicem & impiorum prosperam. Quæ duæ partes sunt exaggerationis, vers. 15, 16. *Si dicam, subductis calculis concludam secundum hæc, ecce! erga generationem filiorum tuorum perfide me gero. Itaque ratiocinatus sum subtilius ad cognoscendum hoc, molestum & operosum illud fuit in oculis meis.* h. e. Eluctuatione me extricare adgressus, haud difficulter quidem percepi, concludendum non esse secundum imprudentes piorum voces, *Deum non cognoscere*, quas ipsis piis non tanquam certam sententiam adtribuo; cum ita causam eorum, qui Deum unquam in mundo coluerunt, & ipsi fiderunt, & nunc faciunt, perfide proderem, & me iniquum ipsis præberem; nec tamen ratiociniis meis, quam subtiliter institutis, & politis, rem expedire potui: opus illud mihi fuit, & mansit, nimis grave, & me delassavit, ita ut sub eo onere fatiscere debuerim. Vertit nunc sermonem ad Deum, uti in seq. instituit, quia hæc verba speciem introductionis ad sequentem sermonem quoque habent. *Duo*, ut dixi, hic adserit, *alterum*, se agnoscere providentiam, *alterum*, quæstionis solutionem ratiociniis suis, ea agnita, fieri superiorem. 1. Removet a se & ipsis piis, quorum voces supra exhibuerat, perversam illam conclusionem, non esse *providentiam*, ratione petita ab injuria perfida filiis Dei facienda per eam conclusionem, vers. 15. *si dico, concludam secundum hæc, ecce! erga generationem filiorum tuorum perfidus sum.* h. e. Quod si mecum, vel in animo meo, dixero; habebo illas voces, *Deum non agnoscere*, pro vera & certa sententia, rationibus bene subductis formata, aut mea aut piorum, quibus eas voces in ore dedi, & tanquam talem veritatem enarrabo, ac in publicum proferam; gravem committerem erga totam filiorum Dei generationem perfidiam, societatem meam cum illis, & nostrorum omnium cum Deo, rumpendo, & prostituendo. Absit itaque, ut ita conclu-

concludam, et divulgem; sit, stetque firma, Dei providentia, et peculiaris cura erga pios; quam toto animo agnosco, et piorum etiam nomine profiteor; quippe quos non introduxi certam suam sententiam proferentes, sed quid adfectus commotus, quid species rei externa, quid tentatio, aliquando ipsis extorqueat. Forma orationis, *si dicam, calculis subductis colligam secundum hæc, perfide agerem*, involvit negationem vehementem, cum aliqua indignatione conjunctam; acsi haberetur: absit longe a me, ut tale quid colligam; quippe quod sine perfidia in pios non posset concludi. Declarat itaque poeta, se ita non concludere, & rationem dat negationis, a perfidia ergo pios petitam, quam ita concludendo committeret.

§. XXVII. Relegamus, his præmissis, verba, & illustremus. *Si dico* (scilicet apud animum meum, quod aliis *in corde dicere* exprimitur, ut Ps. XIV: 1., sed & absolute occurrit pro *secum* & in *animo* loqui, ut Jer. V: 4. Ponit casum, sed ita ut rejectum velit; acsi dixisset: quodsi eo insaniæ venerim, ut tale quid mihi insinuaverim, & mecum constituerim) *calculis subductis concludam secundum illa* (h. e. si hoc mecum dixero, pro certa habebo veritate, eamque in vulgus divulgabo, *Deum non cognoscere*, eamque piis tanquam talem imputabo. Profert itaque ea, quæ supposuerat in animo dicta; scilicet hæc, *calculis subductis concludam & proferam secundum hæc*, nimirum modo piorum nomine a me prolata, *quomodo cognoscit Deus, & est scientia in altissimo?* Eo enim digitum intendit, & vocula כמו *sicut*, *secundum*, elliptice ac abrupte designat, quod plene esse כמו הנה *sicut secundum hæc:* uti Ez. XVI: 57. כמו firmitur & אז subintelligitur, quæ vocula deficit per sequentem הנה *ecce* absorpta; sicut alibi ad Mal. demonstravi, haud infrequenter in litteris & vocibus contingere. Vidit de Dieu, הנה *hæc* recte locum habere, sed ex הנה male punctato eruit, nec fidit conjecturæ; rectius dicitur, fuisse omissam eam vocem ex concurrentia similium litterarum in הנה *ecce*.

Suppleverunt quoque simili ratione Chald. & Syr., sed verterunt, *sicut ipsi*, scilicet homines, modo memorati, rectius LXX. ὅτως *sic* reddiderunt. Requirit utique כמו particula *sicut*, *secundum*, aliquid, quocum construatur, nec aptius eo, quod protuli, inveniri potest. Verbum vero ספר, quod *narrare* vertitur, alia & majore pollet emphasi, ex propria *pulveris* potestate, quam habet apud Arab., eruenda. Significat itaque proprie *pulverare*, ut sic dicam, h. e. in pulvere numerare, & quidem accuratius, more Arithmetico; solebant enim numeros, & calculos inire in pulvere super tabula vel *abaco*, tenuiter sparso. Hinc pro *calculare*, seu exacte inquirere, & deliberare sumitur Ps. LXVI: 6. nec non summa collata *concludere*, denique *enarrare*, a numerando. q. d. numeratim & facta computatione totam rem denarrare. Nostro loco conjungi possunt significationes *calculandi*, *concludendi*, & *denarrandi*; ut sensus sit, deliberatione instituta, & subductis calculis, concludam & in medium proferam, secundum voces modo memoratas, *Deus non cognoscit*, &c: adeoque pro veritate, bene ponderata, & ipse habebo, ac pios etiam, quorum memini, habere agnoscam, ac divulgabo, & aliis inculcabo. Extendit enim hoc dictum sese quoque ad voces piorum, & declarat, eos ita ex animo fecisse locutos, & cum intima persuasione. Quod cum hic rejiciat poeta, a se non tantum illud removet, sed piis quoque denegat, sese ea ratione quasi corrigens, quod piis has voces in ore dederit; & significans, quod supra jam indicavi, piis eas voces fuisse extortas magis, quam ex animo prolatas, eosque alias longe ab ea sententia abesse. Loquitur itaque hic & suo & piorum illorum nomine; sicut & modo pios introduxerat, temerarias illas voces, prima persona usus, effundentes).

§. XXVIII. Crimen, quod, hoc instituendo, committeret, his verbis enunciat: *ecce in generationem filiorum tuorum perfide agerem* (h. e. Universo filiorum tuorum coetui

tui

tui, qui fuerunt, ſunt, ac erunt, ſummam facerem injuriam & injuſtitiam, ſummopere nocerem, & meam cum ipſis arctam conjunctionem violarem ac rumperem. Perfidum, occultum, hoſtem & prævaricatorem agere erga filios Dei, ſequentia complectitur, huc pertinentia, 1. ipſis facere injuriam, *partim* ipſis prærogativam filiorum Dei, quibus Deus bene vult, quique ipſum amant & timent, eripiendo, *partim* iis adfingendo impias ſententias contra providentiam Dei. 2. Ipſis valde *nocere*, fidem & ſpem eorum frangendo, & eos in curſu pietatis ac virtutis retardando, nec non fallendo, & falſis ac noxiis opinionibus decipiendo. 3. *Societatem* ſuam cum illis abnegare vel abrumpere; perfidum præſtando apoſtatam, & foedifragum, eorumque partes deſerendo, aut ſaltem contra conjunctionem ſuam cum ipſis, indeque ortam obligationem ſuam, agendo, & cauſam eorum, quæ & Dei eſt, cum ſint ejus *filii*, quam tueri deberem, prodendo. Quæ omnia ex uſu verbi בגד firmare poſſem, ſi neceſſe foret. Tantum obſervetur, pios non ſine emphaſi titulo *filiorum Dei* inſigniri, ut relatio eorum ad Deum, & curæ Dei paternæ erga eos, neceſſitas ac veritas inculcaretur, cui e diametro repugnaret, *Deum non cognoſcere*, non curare eos, & iis bene facere.

§. XXIX. Admiſſa itaque hac providentia, & paterna Dei cura, cum difficultas, ex inæquali impiorum felici ac piorum infelici ſorte nata, e medio tollenda ſit, fatetur poeta, ſibi aquam hæſiſſe, nec ſeſe per ratiocinia ſua expedire potuiſſe, verſ. 16. *Itaque ratiocinatus ſum ſubtilius ad ſciendum hoc; moleſtum fuit & operoſum hoc in oculis meis.* h. e. Experimentum cepi virium mearum; num rationes providentiæ Dei circa impios & pios, illos proſperos, hos miſeros, percipere potuerim, me intra hujus vitæ limites tenendo, absque ut juſtitiæ & bonitati Dei vel minimum decederet; varia formavi ratiocinia, etiam ſubtilius inſtituta, ſed ſenſi me fruſtra laboraſſe, & illud tanquam mihi nimis operoſum & moleſtum relinquere debui, absque ut me

hoc ſcrupulo, tam moleſto, levare potuerim. Declarat *a.* ſe ratiociniis ſuis, ſubtilius quoque ductis, uſum fuiſſe, ad arcanum hoc inveſtigandum; cum dicit, *&*, vel *itaque*, *ratiocinatus ſum ſubtilius ad ſciendum hoc;* ſcilicet arcanum hoc, & difficile cognitu, quod homines ſemper exercuit, & pios tantopere cruciat, impiis adeo adblanditur, qua ratione Deus impiis adeo favere, & piis ægre facere, videatur, quomodo illud cum virtutibus Dei conciliandum ſit; quænam ſint tam ſingularis & paradoxæ diſpenſationis Dei rationes, juſtæ, bonæ, & ſapientes, cum in genere, tum in ſpecie reſpectu ſingulorum hominum, Emphaſin habet vocula זאת *hoc*, quod ſupra memoravi, *hoc* tam paradoxum, & difficile, tam moleſtum, &, ut videtur, noxium pietati ac virtuti: ſumitur enim ſubinde pro graviſſimo crimine aut malo, uti notum eſt, ſerie orationis id exigente. Sed aliam præterea continet pronomen illud demonſtrativum emphaſin, qua rem *ipſam*, *ejusve eſſentiam*, deſignat, uti Job. v: 27. *Ecce* זאת *hoc! inveſtigavimus illud*, *ſic ſe res habet;* ubi *ecce hoc* idem eſt, *ac ecce rem & veritatem ipſam*, *ecce quod res ipſa dici mereatur*, *quodque aliter nec eſt*, *nec eſſe poteſt;* quæ verba ſunt Cl. Schultens *a.* Ita hoc loco, ad *ſciendum hoc*, eſt, tanquam verum, certum & indubium, idque clare & diſtincte; quod verbo *ſcire* involutum eſt. Uſum ſe, ut ad eam ſcientiam perveniat, dicit *ratiociniis* quibuscunque, & ſubtilibus, undiquaque conquiſitis, ſed ex ſe, & propria ratione, eductis; oppoſite ad *ſanctuaria Dei*, unde meliora hauſit, ut mox declarat. Radix חשב in origine eſt, *polivit*, *perpolivit*, *expolivit;* unde inter alia eſt, cogitare accuratius, & perpendere ratione perpolita, in qua nihil ſcabrum aut inæquale, nec non *ratiocinari* ſubtilius, conſiliis elibratis & perpolitis *a.*

§. XXX. *b.* Addit ſucceſſum irritum, his verbis, *moleſtia*, *ſeu labor oneroſus*, *hoc in oculis meis*, ſcilicet manſit, ut fuit, nihil profeci; ſub hoc labore fatiſcere debui delaſſatus, &

a Schultens ad Prov. xvi: 9.

& relinquere. Radix עמל a propria *tundendi* poteſtate transiit inter alia ad opus gravius, & delaſſationem ac adflictionem adferens; de quo dixi ad verſ. 5. Indicat itaque, ſe ratiociniis ſuis nihil lucratum eſſe, ſed rem illam ſibi moleſtam manſiſſe, & graviter cruciantem, quam expedire non potuit. Quale quid Eccleſiaſtes etiam alibi fatetur, cap. VIII. fin., quem locum Interpretes huc paſſim contulerunt. Ceterum ratio, quare difficultatem hanc ratiocinia humana ſolvere non potuerint, in eo præcipue quærenda eſt, quod, ſepoſita doctrina de ſtatu futuro poſt mortem, eo tantum collinearint, ut providentiam Dei cum virtutibus juſtitiæ & bonitatis conciliarent in hoc præſente ſeculo; quod fieri non poterat ſecundum dominantem hypotheſin, præmia & poenas hic a Deo diſtribui; adeo ut ſi impii ad tempus florerent, tamen in hac vita quoque tandem puniantur, pii, ſi ad tempus caſtigentur, tamen deinceps a malis liberentur, & ſingularia mala, quæ in morte terminantur, non niſi impios feriant. Hiſce admiſſis, omnia ratiocinia tandem recidere debebant in ſupremum ac independens Dei jus & dominium; abſque ut cum virtutibus Dei memoratis conciliare potuerint. Secundum hanc hypotheſin diſputatum hac de re eſt inter Jobi amicos & Jobum, in libro ejus. Quæ difficultas longe gravior facta eſt per oeconomiam legalem, quæ præmia & poenas in hoc ſeculo comprehendit, ut notum eſt. Quæ omnia fuſius deduci poſſent, ſi hic locus eſſet.

§. XXXI. β. Sequitur tandem difficultatis ſolutio vera & plena, ex longe alio principio educta, verſ. 17—20. In qua pericopa א. Principium & fons ſolutionis præmittitur, verſ. 17. his verbis: *donec ſacraria Dei intravi, & noviſſimam eorum ſortem diſtincte percepi.* h. e. Eouſque ratiociniis me fruſtra defatigavi, donec, iis miſſis, arcanam & divinam doctrinam divinitus ex ore Dei hauſi, & noviſſimam hominum ſortem, in futuro ſeculo diſtribuendam, diſtincte percepi. Duo ſunt verſus membra, quorum prius

inſti-

institutionem divinam, & posterius ejus *argumentum* continet; acsi haberetur: *donec in sanctuaria Dei admissus ibi intellexi novissimum eorum.* Repetit itaque solutionem quæstionis difficillimæ a doctrina de novissimis impiorum, quam declarat se in sanctuariis Dei didicisse. Per *novissima* impiorum sine dubio intelligit, non exitum & sortem eorum in hoc seculo, sed in futuro. 1. Quia vers. 4. eos in scenam produxerat *usque ad mortem* fortunatos. 2. Judicia Dei in impios in hoc seculo non necesse habebat in sanctuario discere, sed ex superiorum temporum experientia, ac solis ratiociniis facile cognoscere poterat: hic agit de doctrina arcana, in sanctuariis Dei tantum tradi solita, & a Deo ipso docenda, ut mox dicam. 3. Quia in seq. unice agit, ad hanc doctrinam illustrandam & in usus suos vertendam, de impiorum exitio, & piorum salute, in futuro seculo post resurrectionem & judicium ultimum; ut suo loco patebit. Hæc *novissima* impiorum, in quæ vita ipsorum, morte finita, quam gloriosa etiam & prospera fuisset, tandem exiret miserrima & pudenda, quæ mox depingit accuratius, declarat se *distincte intellexisse* & *certo:* quam emphasin adfert verbum בין & הבין, cujus proprietas est in re per *medium secando*, seu fissione, & inde divisione; unde ad intelligentiam interiorem transiit, qua acies mentis rem veluti secat mediam. Significat itaque, se antea quidem aliquid ea de re audivisse, & intellexisse, sed confuse & dubie magis, nunc vero longe certiorem & accuratiorem ejus accepisse notitiam, quæ plenam adtulit animi acquiescentiam. Sed ubi, & unde, hanc doctrinam hausit? illud his verbis indicat, donec *intravi sanctuaria Dei.* Quæ metaphorica, vel figurata est & mystica, phrasis, ab ingressu Pontificis in sanctum sanctorum cum oraculo Urim & Tummim, ad oracula Dei audienda, petita, ut cum uno alterove existimo; licet alii aliter statuere soleant. Phrasis *sanctuaria Dei* nos non tantum eo ducit, verum institutio, ibi hausta, de alio non patitur cogitare. *Sanctuaria Dei* excellentissimum, &

& proprie sic dictum, *sanctuarium* dicunt, in quo Deus præsens esse censebatur, & unde oracula sua fundebat, quod est *sanctum sanctorum*, hic in plur. *sanctuaria* dictum, ad ejus excellentiam indicandam; qui num. plur. satis notus est usus. Hinc phrasis derivata in genere translata est ad divinam institutionem internam, externam, immediatam aut mediatam, qua arcana docentur & divina. *Intrare* vero in ea est, sese Deo offerre docendum, & ab eo petere institutionem, simul media quævis alia adhibere, ad eam acquirendam, quorum præcipuum eo tempore erat *scrutinium scripturæ*, tunc exstantis in libris Mosis, qua promissa gratiæ & gloriæ Patriarchis facta etiam continebantur, & promissis legalibus ac ritibus involuta secundum mysticum intellectum exstabant; adeo *ut in iis vita æterna* quoque reperiri potuerit, Joh. v: 39. præterea institutiones prophetarum in scholis, ab ipsis erectis, jam a tempore *Samuelis*, uti notum est, in quibus hæc arcana doctrina quoque, ut probabile est, fuit tradita. Significat itaque divinus poeta, 1. doctrinam de statu felici vel infelici hominum in seculo futuro non quidem vulgatam esse & publicam, attamen acquisitu possibilem, ex penitiore Scripturæ investigatione ac illuminatione Spiritus S., serio implorata, hauriendam: adeoque in *sanctuariis Dei* discendam, in quibus oracula sua fundit Deus, & homines arcanis suis instruit. 2. se ratiociniis suis defatigatum hæc adiisse sanctuaria, Scripturas scrutando, & a Deo petendo illuminationem, eaque ratione plenissime fuisse instructum, & de veritate hujus rei convictum, ac persuasum. 3. Denique eam doctrinam esse certissimam & aptissimam clavem hoc dubium solvendi, & omnem difficultatem ac tentationem e medio tollendi: sicut revera est, uti constat, nec hic latius deducendum.

§. XXXII. 1. Subjungit mox partem hujus instructionis, quam in sanctuario Dei perceperat, respectu impiorum, *cum* quod eorum prosperitas & insolentia ipsi in primis

crucem fixisset, *tum* quod de piorum forte felice mox in sua persona sit locuturus. Proponit vero *α.* hanc infelicem eorum conditionem, in quam exiret omnis illa felicitas, vers. 18. *β.* accuratius deducit, & illustrat, vers. 19, 20. *α.* Propositio his fit verbis, vers. 18. *Profecto in lubricitatibus instabis ipsis, cadere ipsos facis in confragosa.* h. e. Novissimum eorum impiorum, quod in sanctuario Dei didici, hoc erit; in lubricitatibus versatos, in quibus nihil est stabilis & firmi, tu, o Deus! quod certo nunc scio, impressionem facies, adeo ut in vasta & confragosa ac horrida loca incidant, & toti dispereant rupti, omni itaque consolatione orbi degant in summa miseria. Repræsentantur impii in hac vita, tanquam in *lubricitatibus* positi, ubi pedem firmiter figere, & consistere nequeunt, qui hujus vitæ, & omnium ejus bonorum, est verus conspectus: adblandiuntur, & mollia sese præbent, sed sunt vana, mendacia, & ad hominem fallendum, ac in ruinam præcipitandum, apta nata. Radix חלק proprietatem habet in *glabro*, *lævigato* & *lubrico*, unde ad *blanditias*, & fallacias, transfertur *a*. Hoc in statu positos Deus dicitur *in eos impetum* facturus, suis judiciis eos invasurus; quod hic est תשית למו *pones in illos*, h. e. instabis illis, & impressionem hostilem in eos facies. Solet cum *lubricitatibus* construi, & *in locis lubricis eos posuisti*; verum rectius & majore cum emphasi vertitur, *in lubricis invades eos*; quem usum verbum שית & alibi habet. Ps. III: 7. *undiquaque ponunt contra me*, עלי, ut hic למו, hostiliter irruunt. LXXXIII: 13. *insta ipsis*, impressionem in eos fac, שיתמו, *instar rotæ* &c. ubi vid. dicta Jes. XXII: 7. *ponendo ponunt portam versus*, impetum faciunt. Consequens hujus divinæ impressionis est ruina ipsorum, qua *caderent in confragosa*, seu loca desolata, horrida, seu statum fractum, & miserum. Radix enim שאה proprietatem habet in futura cum *fragore rupta b*; unde תשאות *fragores* Job. XXXVI:

a Schultens ad Prov. II: 16. & Har. cons. V. p. 100. *b* Id. clav. p. 333.

XXXVI: 29. hinc ad *vastitatem*, & destructionem confragosam, & similia, transfertur. Indicatur itaque status & locus horridus, vastus, omni bono orbus, & terrificis fragoribus plenus, ubi *fletus oculorum & stridor dentium*; qui mox voce בלהות *terrorum* exponitur. Posset etiam radix שוא adsumi, unde dagesch in ש remansit, sensu vastandi, a propria notione *tollendi*, unde & ea *decipiendi* fluxit, in vastatione enim omnia *feruntur* & tolluntur, quod Gr. ἀίρειν dixerunt, unde ἀφανίζειν. Emphasin praeterea habet verbum נפל *cadere*, quod de loco & statu sublimi ruere praecipitem, & *mori*, significat; adeoque status ipsorum post mortem depingitur voce משואות, in quem mortui recidunt. Agitur enim hic, ut ex dictis constat, de misera impiorum sorte post mortem.

§. XXXIII. β. In propositionis deductione α. exaggeratur, per modum stupendae admirationis, miser eorum status, vers. 19. *Quomodo facti sunt sideratio tanquam momento? rasi, consumti sunt, prae, vel ab, execrationibus & furiis infernalibus*. h. e. Quanta & quam stupenda est haec rerum catastrophe! dicere debebunt, qui eam fuerint intuiti, dicent recti & beati ultimo illo die judicii: qui in vita fuerunt felices, potentes, divites, & insolentes, vastati & exsternati jacent, tanquam urente vento pestilente adflati, momento quasi in eum statum per mortem praecipitati; omnibus suis bonis utique spoliati, & violenter inter multos cruciatus abrasi & eradicati sunt, simul consummati & consumti per execrationes divinas, & furias infernales, quibus sine spe restitutionis sunt traditi. Forma orationis est admirantis, & adstupentis impiorum catastrophen; qua poeta introducit rectos ultimo tempore ipsis illudentes, ad miserum eorum statum adgravandum & exaggerandum; dicens: *quomodo facti sunt*, sc. dicent suo tempore, qui viderint, cum admiratione, & ad eorum illusionem; uti Ps. XLIX: 15. ubi de eadem re agitur; *& dominabuntur iis recti mane*. &c. quanta, dicent, haec rerum catastrophe! quam mirabilis & stupenda. Qui in vita in summo felicitatis fastigio erant collocati, Deum & homines

ſpernebant, illi, momento quaſi, per mortem in ſumme ignominioſum ac miſerrimum præcipitati ſunt ſtatum. Deſcriptio ejus ſtatus 1. proponitur 2. illuſtratur & amplificatur. 1. Proponitur, his verbis; *facti ſunt ſideratio quaſi momento*. h. e. poſt breviſſimi temporis felicitatem momento per mortem inciderunt in ſummam vaſtitatem & conſternationem, judicio divino, tanquam peſtifero & urente vento, e medio ſublati. Vox שמה proprie ſignat *ſiderationem* tanquam urente & peſtifero adflatu, unde ad vaſtationem & deſolationem, inſtar eorum quæ uredine jacent vaſtata, nec non ad conſternationem & mentis attonitæ horrorem transfertur, ut verbo notavit Cl. Schultens *a*. *Momento* cum id factum dicitur, vel *quaſi momento*, momentanea felicitas, qua exciderunt, ſimul *mors*, quæ momento ſecum trahit eam miſeriam, indicatur. 2. Illuſtratur propoſitio verbis ſequentibus, *raſi ſunt, conſumti præ*, vel *ab*, *execrationibus & furiis infernalibus*, h. e. omni ſplendore, omnibus bonis & deliciis, violenter & dolorifice ſpoliati ſunt & conſumti per execrationes divinas, & conſummationem nacti ſunt in furiis infernalibus. Verbum ספה proprie eſt *radere*, vel *everrere*, ſive novacula cutem radente, & vellente, ſive *vento* impetuoſo & raſore, omnia everrente, & diſſipante, ac in perniciem trahente: unde ad violentam omnium bonorum ſpoliationem, excruciationem, & vaſtationem transfertur. De quo vid. Cl. Schultens *b*, qui etiam intranſitivam vim adſtruit, qua dicit *radi*, & *everri*. Additur תמו *conſummati* & *conſumti* ſunt, ut totalis & irreparabilis eorum pernicies fortius adfirmaretur. Sed quid ſibi vult מן בלהות *præ*, vel *ab*, *execrationibus, ac furiis infernalibus?* hunc enim ſenſum fundit vox בלהות; cujus radix בלה & בהל originem habet in *quatiendo*, unde eſt, quatiendo ſolvit, velut cum jumentum excuſſo fræno ruit, & ſolutum fertur, unde metaph. *feſtinavit præceps*, terram quatiendo celeri gradu, & ad animum translatum ſignat *conſternari*, mente moveri quaſi & excuti. Vox

a Clav. p. 302. & Prov. xxx: 28. *b* Orig. t. 1. cap. 23.

Vox vero בלהות adhiberi solet de *execrationibus divinis*, quibus quis in malam rem abire jubetur, & mens sibi excussa præceps ruit, & exsternatur *a*, nec non de diris & furiis infernalibus, hominem agitantibus & exterrentibus: ut Job. XVIII: II. XXIII: 16. quare *terrores* & *furiæ inferni* memorantur, Ps. XLIX: 15. ubi de eadem re agitur: de quo dixi ad eum Ps. Vocula מן *ex* exprimit caussam efficientem seu procreantem, ut sæpe alias, & vel *ab*, vel *præ*, propter, verti debet. Sensus itaque est, vel, eos esse *per execrationes Dei* rasos & consumtos, voce ad utrumque verbum præcedens relata, vel eos rasos tanquam turbine impetuoso, spoliatos, excruciatos, ac destructos, consummationem accepisse per furias infernales, quibus dediti sunt, voce cum verbo תמו constructa. Quod Ps. XLIX. dicitur, *cardo eorum ad*, vel *inter*, *furias infernales*, quibus adfixi hærent & circumgyrantur instar cardinis. Utrumque ad pleniorem intellectum conjungi potest.

§. XXXIV. *b. Tempus*, quo miser eorum status in publicam daretur notitiam, quæ altera pars deductionis est, his verbis exponitur, vers. 20. *Sicut somnium post evigilare, ita, Domine! in suscitare imaginem eorum contemtim tractabis.* h. e. Sicut somnium, postquam somno excusso quis evigilaverit, tanquam res nihili spernitur, & somnians spe sua delusus prostituitur, ita omnis impiorum felicitas, qua tanquam somniantes in hac vita se oblectarunt & extulerunt, adparebit, & spernetur, tanquam res imaginaria, pura puta imago nocturna, & ipsi contemtissime tractabuntur, quo tempore Deus se ad judicium, quo cuique reddit secundum opera, excitaverit, & homines ex somno mortis suscitaverit, ac vanam iis excusserit de se & statu suo opinionem imaginariam. Quæ paraphrasis ut illustretur & demonstretur, I. notandum est, verba continere protasin & apodosin, vel similitudinem & ejus adplicationem; *protasin* his verbis, *sicut somnium post evigilare*, *apodosin* autem seq.

a Schultens ad Prov. XXVIII: 22.

Domine! in suscitare spernes imaginem eorum; vocula comparationis per ellipsin suppressa; quae superiori *sicut* respondet, ut plene sit, *sicut somnium* — — ita, *Domine!* — quod est facillimum, probe tamen observandum, ad verum sensum percipiendum. 2. Prius membrum, quo similitudo proponitur, incompletum est, ex seq. membro supplendum, hac ratione: *sicut somnium post evigilare spernitur*; quod quoque est in facili: cum enim in altero membro habeatur, imaginem seu visionem nocturnam somniantis *sperni* & contemtui exponi a Deo; facillime colligitur, idem verbum *spernendi* in priore membro esse intelligendum, & supplendum: accedit, protasin ceteroquin esse incompletam. Sensus vero est, *somnium post evigilare* solere tanquam rem nihili contemni, & somniantem pudore confundi, tanquam imaginaria sua delectatione privatum, & delusum. Conf. Jes. XXIX: 7. Job. XX: 8. ne alia proferam similia. Proprie quidem habetur *ab* vel *ex evigilare*, sed ם hic esse *post*, postquam, satis tritum est & vulgatum.

§. XXXV. 3 Apodosis, seu adplicatio similitudinis, non directe & simpliciter, sed cum aliqua variatione traditur, ac oblique, sermone ad Deum verso; non dicitur, *ita* forma eorum imaginaria post evigilare eorum spernetur, sed *tu, Domine, in excitare spernes eorum imaginem*. h. e. Quum excitaveris te, & resuscitaveris alios, ad judicium, contemtim tractabis imaginem eorum, qua in hac vita tanquam somniantes fuerunt conspicui, & se oblectarunt. Respondent itaque sibi voces, *forma eorum* & *somnium*, nec non verba, *post evigilare*, & *in excitare*; sed loco *spernitur* habetur, sermone ad Deum flexo, *spernes*, Domine! & pro *post evigilare* occurrit, Domine *in excitare*, quod paulo generalius est, & ampliorem fundit sensum. Adloquitur poeta Deum, quem adpellat *Dominum*, ad jus & potestatem ejus in omnia non tantum significandum, sed in specie, ut eum tanquam *judicem* supremum sistat, qui summus est *pensator*,

ſtator, qui omnia ponderat, & examinat, & ita decidit ac judicat. Quam vim continet דין, unde cum א ſervili אדון, et ſic אדן, de quo dixi ad Mal. I. Declarat, Deum, qua talem, *ſpreturum eſſe imaginem ipſorum* (impiorum) *in excitare* h. e. imaginariam impiorum gloriam, potentiam & felicitatem, qua ſeſe inſtar ſomniantium in hoc ſeculo delectarunt, & ſuperbierunt, eſſe a ſupremo judice nullius non tantum faciendam in judicio, ſed & cum ſtatu pudendo & contemtibili commutandam, ita ut ipſi pudore confundantur, & crucientur, ac aliis ſint contemtui; illudque futurum, quo tempore univerſalis futura eſt & omnigena *excitatio*, & Dei ad judicium exercendum, & hominum ex morte ac ſomno, ut ſinguli propriam ſuam ſortem conſequantur, & experiantur.

§. XXXVI. Continent verba cum *ſortem* impiorum infelicem & pudendam, tum temporis & modi, quo efficeretur, definitionem. α. *Prius* his verbis, Domine, *ſpernes imaginem ipſorum*. Cum in protaſi fuerit *ſomnii* facta mentio, *imago* oportet ad imaginarias ſomniantium ſpecies & viſiones, evanidas illas & illuſorias, referatur, adeoque *impiorum imago* ſit ſplendida illa forma & figura, fortunata ſpecies, & beata, quam inter homines prætulerunt, & in qua ſe oblectarunt, ac faſtuoſe inceſſerunt, in oculis ſuis felices & beati, quamque ſecum tulerunt in ſepulchra, glorioſe & ſplendide decumbentes, ut eſt Pſ. XLIX: 15. ubi impii introducuntur de morte ſua loquentes, oppoſite ad alios homines, *& Adam, qui in gravitate ſplendida non molliter cubabit, ſimilis eſt beſtiis, quæ exſcinduntur*, h. e. intimum eorum eſt, quo animum paſcunt & extollunt, ſolos divites eſſe immortales, per nominis perpetuam celebrationem, reliquos mortales a beſtiis in morte nihil differre. *Imago* itaque eorum eſt *cum* ſpecies illa externa, quam prætulerunt, *tum* vana & imaginaria eorum cogitatio de felicitate ſua, & immortalitate nominis celeberrimi. Quod Pſ. XXXIX: 7. *in imagine* vel *umbra magnifice incedere* dicitur

citur; ſed nihil eſt præter ſpeciem nocturnam, ac imaginem dormientium, cum ſomno evaneſcentem, & expergefactum proſtituentem ac cruciantem. Hanc impiorum *imaginem* cum Deus, tanquam ſupremus judex & penſator, *contemtim habiturus* dicitur, *duo* autumaverim ſignificari, *unum*, nullam omnis iſtius ſpeciei habendam eſſe rationem a Judice, non majorem quam expergefactus ſuarum viſionum ſolet; ſecundum eum perſonarum reſpectum non judicaturum, ſed opera eorum unice in cenſum tunc ventura, quæ fecerint aut neglexerint; ipſosque, omni illa fallaci ſpecie nudatos, ſecundum opera eſſe tractandos, quæ eos in morte ſequentur, ut de piis Ap. XIV., non *ſpecies* externa, quam judex *ſpernet*, tanquam ſomniantis illuſionem, qua ſe & alios deceperunt in hac vita: *alterum*, ipſam illam ſpeciem glorioſam & beatam publice proſtituendam, & cum ignominia ac miſeria eſſe commutandam, ita ut & ſibi pudori ſint, & aliis ludibrio. Quod verbo בזה eſt involutum; cujus origo eſt in *trahendo*, ſpeciatim per *terram*, unde *incurſare*, & quaſi pedibus conculcare, ac graviſſima adficere contumelia: quo Lat. *trahere* ac *tractare* etiam flectitur. Senſus itaque eſt, ſplendidam illam ſpeciem verſuram in publicam & ſummam contumeliam, conditionem ſervilem, pudendam & miſeram; ſicut Jeſ. LXVI: 24. *vermis eorum non morietur, ignis eorum non exſtinguetur, & erunt execrationi omni carni.* Conf. Dan. XII: 2. Quo digitus etiam intenditur Pſ. XLIX: 15. *recti ſub pedibus calcabunt eos mane illo.*

§. XXXVII. β. Sed quo *tempore* & *modo* hæc cataſtrophe impiorum fieret? id quod verbo בעיר *in excitare* exprimitur. Sic enim vertendum eſt, & non *in civitate*, ut aliis placet, aut in *fervore excandescentiæ*, ut Cl. Schrœdero [a], licet hoc ſimul admitti poſſit, ut mox patebit: *excitandi* ſignificatum, ſatis vulgatum, hic retinendum eſſe, ex præced. verbo *evigilandi* in protaſi manifeſtum eſt, cum ei in apo-

[a] Obſerv. ſel. ad Orig. Hebr. c. II.

apodosi respondeant. Verbum cum absolute occurrat *in excitàre*, h. e. quum excitaverit, subjecto excitando non expresso, late extendi potest ac debet, ita ut & de Deo se excitante, & de hominibus excitatis a Deo, capiatur: subjungitur enim *Domino*, tanquam *excitatori*, & *imagini nocturnæ impiorum spernendæ* præmittitur, simul comparatur cum *somnio* post *evigilare* spreto. Sensus hac latitudine itaque erit, Dominum, quum se excitaverit & homines mortuos, imaginem impiorum esse spreturum; & cum indignatione in ira prostituturum in ultimo judicio. Quod utrumque egregie expressit Chald., vertens; *Domine! in die judicii magni, cum fuerint suscitati de sepulchris suis, in furore imaginem eorum spernes.* Quæ paraphrasis ut in lucem prodeat, 1. verbum עיר, ad *Dominum* relatum, dicet, Dominum se excitare ad agendum fervente impetu, in bonum illorum, & malum aliorum, super *illis* æmulando in bonum, & *his* in malum cum fervore iræ ac excandescentiæ. Radix עור proprie dicit *fervere*, in Hiph. *fecit effervescere*, excitare ad agendum impetu alacri, & fervido spiritu: soletque de *impetu bellico* sumi, & de *æmulatione* fervida in malum non tantum animo hostili, unde ער pro *inimico*, sed & in bonum, ita ut *æmulari aliquem* & *super aliquo* sit, stylo orientis, alicujus felicitatem fervide promovere. Job. VIII: 6. *In excitare Domini* itaque erit, quum Dominus se ad agendum vel judicandum cum zelo iræ in impios, & favoris in pios, excitaverit: quemadmodum Ps. XXXV: 23. *excita te & evigila ad judicium meum, Deus mi & Domine mi! ad litem meam.* 2. Sed ad homines translatum verbum בעיר designabit tempus illud universalis *suscitationis* ex mortuis, & *in excitare* erit, quum suscitaverit mortuos, tunc *imaginem eorum contemtim tractabit*, eam esse somniantium speciem evanidam demonstrabit, simul ipsis insinuabit, ut cum pudore & mœrore, fletu & stridore dentium, sese vana spe lactasse, & inaniter extulisse, experiantur & agnoscant, instar somniantium expergefactorum, opposite ad illos, qui

cum Davide dicunt, *ſatiabimur imagine tua, quum evigilaverimus.* Pſ. XVII. fin. Quo etiam facit, quod *recti* dicantur *ſub pedibus eos calcaturi mane* illo; Pſ. XLIX: 15. & dies ille judicii ac reſurrectionis *aurora* adpelletur, Jeſ. VIII: 20.

§. XXXVIII. In *Secunda* Pſ. parte poeta expromit propoſitum ſuum *cum* ſeſe condemnandi, quum ſimilis æmulatio ſibi denuo obrepſerit, tanquam ſtupidum & brutum aliquod animal, vera cognitione & ratione orbum, *tum* præterea Deo intime in fide, charitate & ſpe, adhæreſcendi. α. Prius his verbis profert, verſ. 21, 22. *Quum peracuerit ſibi cor meum, & renibus meis me compunxero, &*, vel *tunc, ego brutus, qui nihil ſciam, magna beſtia ſum tecum*, h. e. Divina hac inſtitutione illuminatus, ſi in poſterum in ſimilem æmulationem & æſtuationem ſuper impiorum felici, & piorum miſera, forte in hoc ſeculo incidero, fateor me ipſum reputaturum et condemnaturum tanquam bardum et ſtupidum, nihil ſcientem, in oculis tuis, qui ſenſualibus tantum rebus et bonis inhiat, et mentem habet obturatam, ratione deſtitutam. Non tam de præſente ſua fluctuatione et æmulatione quam futura loquitur, quare verbis fut. temp. utitur, et conditionate, *quum, quod ſi*, quem uſum hic habet vocula כִּי *quia*, ut ſæpe alias; cui reſpondet וְ *&* verſ. 22. *& ego*, pro *tunc*, quod Gejerus recte notavit. Subjungit quoque hanc confeſſionem inſtitutioni divinæ jam receptæ; adeoque indicat, ſe, tali inſtructione nunc gaviſum, non poſſe non inſtar bruti et ſtupidi cenſeri, ſi animus denuo ita inflammetur, et compungatur, ſuper impiorum felici ſorte. In verbis et phraſibus parum eſt difficilis, quare paucis defungar ad emphaſin illuſtrandam. 1. Animi, et adfectuum, qui per *renes* pinguntur, uti notum, æſtuationem, cum exacerbatione et mœrore conjunctam, emphatice exprimunt verba *ſemet acore inficere*, ac *acuere & compungere.* Priori radici חמץ ineſt ſignificatio partim *aceti*, partim *fermenti*, et met. cordis irritati ac exacerbati tumorem exprimit: ut *ira mihi pectus peracuit*, ac *uxor tota*

eſt

est in fermento, apud Plautum. *Posterior* radix שנן habet *acuendi*, et *contundendi*, potestatem; adeoque indignationem & mœrorem cruciantem seu compunctionem adfert. 2. *Brutum* quum se declarat fore, & *bestiam*, seu, quæ plur. num. vis est, insignem & magnam bestiam, (nisi quis, quæ elegans est Cl. Ruckersfelderi *a* observatio, vocem בהמות reddere malit *in æstuationibus*, ab המה *æstuavit*, quarum modo meminerat, cui quod observo, concinit חמה & חמס) si ejusmodi cogitationes denuo formet, & pravas induat affectiones, indicat *a.* suam insipientiam & stultitiam, qua de Providentia Dei, ejusque rationibus nihil sani intelligit, ac judicat: quare addit, *brutum, qui non intelligit*, nihil distincte & sani capit & judicat. *b.* Sensuales suas cogitationes & adfectiones, quibus res mundanas tantum respicit, curat & quærit, spiritualium & æternarum plane ignarus, & contemtor. *c.* De se & hominibus haud secus ac bestiis, quæ mortuæ intereunt, sentire; adeoque sese habere & gerere tanquam brutum aliquod animal. 3. Denique, cum dicit, se talem *cum Deo* esse, significat, se erga Deum, talem præstare & gerere, præterea *coram* Deo & in *oculis* Dei talem haberi debere; ut observavit *Gejerus*.

§. XXXIX. ב. *Posterius* complectitur *a. Fidei* declarationem, verf. 23, 24. *Et*, vel *at*, *ego jugiter tecum* ero, *prehendisti manum meam dextram; consilio tuo duces me*, & *post in gloriam adsumes me.* h. e. longe aliter me tecum geram, ab æmulatione super impiis mihi sedulo cavens, non tanquam brutum animal me tibi exhibens, tibi in fide & cultu, inde orto, intime adhærescam, ut a te docear, & ducar; certo persuasus, te, instar doctoris, defensoris & ductoris, manu mea dextra prehensa, mihi consilio tuo adfuturum, meque in omni via mea custoditurum, & ducturum, & tandem in felicem & gloriosum statum ad te in cœlis adsumturum esse. Declarat itaque, se Deo in fide & pietate adhæsurum, & suam persuasionem de fideli & securo Dei ductu ejusque felici exitu subjungit, opposite ad

a Apud Rev. Lette anim. ad V. T. p. 152.

ſuperiorem animi æſtuationem, & inſipientem adfectionem, quæ de homine brutum facit animal; quare ו & in ואני & *ego*, recte vertitur, *at*, *ſed*, e contra, *ego* longe alium me tibi præbebo, & aliter erga te geram, perſonæ meæ et relationi ad Te convenientius: quam emphaſin habet pronomen *ego* expreſſe memoratum. Duo autem profitetur, quid ipſe erga Deum ſit facturus, & quid ſibi a Deo faciendum credat. *Prius* his verbis, *ego tecum jugiter*, ſcilicet *ero*, non enim qualis fuerit, ſed futurus ſit, exponit; quemadmodum mox, qualem credat Deum ſibi futurum eſſe. De quo ex ſcopo & ſerie orationis facile conſtat. Non dicit, *tu mecum* jugiter, ſed *ego tecum*, quia qualem ſeſe erga Deum geſſurus ſit declarat; uti mox quid de Deo erga ſe ſibi promittat. Senſus ergo eſt, ſe Deo in fide et pietate ac cultu eſſe adhæſurum; in ipſum, tanquam ſummum et bonum Dominum, credendo, omni dubitatione et fluctuatione excusſa, ipſumque pie colendo, et celebrando, mente, ſeu meditationibus ſuis, et ore; ut eſt verſ. 28. *Cum Deo eſſe* eſt, ipſi ſeſe in omnibus tenere propinquum, verſ. 28., ipſius partes ſequi & agere; ad ipſius voluntatem, ut eam facias, adtendere; ipſius cultu eſſe occupatum; & quæ ſunt ſimilia: quæ facile extendi poſſunt.

XL. *Poſterius*, quo declarat perſuaſionem ſuam de favore & gubernatione Dei erga ſe, Deo ea ratione adhærescentem, his verbis comprehenſum eſt, verſ. 23, 24. *prehendiſti manum meam dextram, conſilio tuo duces me, & poſt gloriam adſumes me.* h. e. Cum certo mihi perſuadeam, *te prehendiſſe dextram meam*, ſeu te mihi exhibere doctorem, defenſorem & ductorem, dubius eſſe nequeo, quin me in omni caſu ſis tutaturus, & in rectam ac tutam viam ducturus, & ad felicem ac glorioſum finem perducturus poſt mortem. Cum in præt. dicat, *prehendiſti dextram meam*, fidem ſuam in Deum tanquam defenſorem & ductorem ſuum teſtificatur; id quod phraſis met., ut facile conſtat, denotat: conf. Pſ. XVI: 8. Jeſ. XLII: 6. XLV: 1. & alibi, ſimul inſi-

insinuat, tanquam ejus rei specimen, & documentum, se nunc etiam id expertum esse, dum Deus se *vacillantem*, & ad lapsum pronum, vers. 2., non deseruerit, sed firmarit & erexerit, vers. 17. Hinc deducit, Deum se in posterum esse *suo consilio ducturum*, *& in gloriam adsumturum*, h. e. in hac vita sibi consilio & potentia adfuturum, ut eam feliciter finiat, & dein post hanc vitam in gloriosam ac beatam conditionem in coelo translaturum. *Prius* itaque membrum ad *hanc*, posterius ad *futuram* vitam respicit; ut mox demonstrabo. *Prius* habet, Deum *consilio suo* ipsum *ducturum esse*, non tam, licet exclusum nolim, secundum sapientem suam directionem & gubernationem, a Deo decretam, quam continua sua institutione & informatione efficace, per verbum & Spiritum suum ipsum intus & extus docendo, quid agendum sit & omittendum, & in rectum vitæ tenorem ducendo; ipsi *consilium* dando, & efficaciter intimando: ut Ps. XXXII: 8. *maturum te reddam sapientia ac prudentia*, *& docebo te viam*, *quam ambulabis*, *consulam super te oculo meo*. *Posterius* habet, *& post gloriam adsumes me*, scilicet in coelum, ad gloriam, post viam absolutam, consequendam. Quem sensum, a nonnullis recte observatum, sequentes rationes clare demonstrant, 1. quia considerat hanc adsumtionem tanquam finem & exitum *viæ*, in qua Deus eum consilio suo duxerat. 2. Quia verbum לקח *adsumere* de adsumtione in coelum usurpari solet, ut de Henocho Gen. V., Elia 2 Reg. II., Messia Jes. LIII. &c. 3. Quia in Ps. parallelo XLIX: 16. diserte habetur, *profecto Deus redimet animam meam a potestate inferorum*, *quia adsumet me*, ubi idem verbum exstat. 4. Quia כבוד *gloria*, absolute posita, id requirit, & alibi ita sumitur, ut Ps. LXXXIV: 12. *gratiam & gloriam dat Deus*. Prov. III: 35. *gloriam sapientes cernent hæreditatem*, *& elumbes nobilitat inustio infamiæ*. 5. Denique vox אחר *post* eo nos ducit, maxime si ad אחרית *novissimum impiorum*, vers. 17., ut probabile est, digitus censeatur intendi; & vertatur, *post ad gloriam adsumes*

me, per ellipsin ב vel ל in כבוד, ut Gejerus & alii; quod facilius est. Sic Prov. xx: 17. *intime dulcescit viro panis fuci*, ואחר *& post impletur os ejus gloria*. *Post* quoque pro *die novissimo* sumitur Job. xix. et apud Arab. sæpe in *Alcorano*. Sed posset *post gloriam* quoque conjungi, & verti, *post gloriam euntem*, seu eam sectantem; ut sensus sit, & gloriam ac beatitatem æternam in coelis sectantem, ejusque vestigiis insistentem, *adsumes me*, scilicet, ad eam. Quod Rom. ii: 7. est, *gloriam & immortalitatem quærere*. Nec longe quæsita est ellipsis verbi *ire*, cum in phrasi, *post gloriam*, lateat, & ex præced. *ducere* sponte sua sese offerat. *Post gloriam* ire pro viam ad eam insistere, vestigia ejus tenere, non est quoque remotum aut insolitum; ita Zach. ii: 12. *post gloriam misit me*: ubi vid. dicta.

§. XLI. β. Adjungit mox fidei suæ in Deum *amorem* erga ipsum, a vera fide inseparabilem, quo Dei communionem & cultum pro summo suo bono, desideriorum suorum unico objecto, in coelo & terra, habet vers. 25. *Quis mihi in coelis? & tecum nihil volupe habeo in terra*. h. e. quis, quidve in coelo & terra est, quod mihi, tua fruenti communione, delectationem adferret, qualem tecum sentio? nihil profecto est in coelo & terra, quo, te possidens, & tecum instituta comparatione, delector, tuæ communioni omnia in coelo & terra postpono, & ejus causa cunctis renunciare possum. Membra versus ita sunt concinnata, ut secum non tantum connexa sint, sed & sibi lucem foenerentur, adeo ut plena & cohærens oratio foret: *quis, quidve mihi in coelo & terra tecum, quo æque delector? nihil, nullusve est, amoris & oblectationis meæ objectum & causa tecum*. *Prius* membrum, *quis mihi in coelis?* interrogative, & *posterius* negative expressum est, quod interrogatio fortissimam negationem involvat; adeoque per eam sit respondendum, *non est*, seu *nullus* & *nihil* est. *Prius* membrum *coeli*, *posterius terræ* meminit, ut utrobique coelum & terra comprehenderetur. Denique *prius* membrum est ellipticum

&

& incompletum, quod in posteriore suppletur; adeo ut & *tecum*, & *delector*, ibi mente intelligi debeant; & plene sit: *quis mihi tecum in coelo*, *quo delector*, vel amoris & oblectationis objectum? Tandem cum in *priore* dicatur, *quis?* in *posteriore* autem *non*, vel *nihil*, amo, aut desidero, eam enim vim לא hic, ut alibi sæpe, habet, qua *nihil* denotat; in utroque membro de *persona* & *re* agitur, ita ut מי *quis* etiam comprehendat מה *quid;* quem usum quoque alibi habet, secus ac nonnullis visum, ut Jer. VI: 10. Jon. I: 8. & alibi.

§. XLII. Quibus admissis, sensus erit facilis & amplissimus, qui huc redit: nullam aut personam aut rem in coelo & terra esse amoris ac delectationis objectum & causam, præter Deum ejusque communionem, aut æque ac Deum, ita ut, comparatione instituta inter Deum & creaturas ac creata omnia, dici debeat, præter Deum nihil amari, aut expeti, nihil adferre delectationem. Verbum חפץ proprie est, *inflexit*, præsertim ex *mollitie*, sicut *cera* mollis inflectitur, unde transiit ad *inclinationem* cum teneritudine adfectus propensionis, in aliqua re sibi complacentis, & in *ea deliciantis*. Phrasis vero, *non complaceo* in aliquo in coelo & terra *tecum*, *duo* significare potest, *alterum* tua gaudens communione, *alterum*, tecum comparatione instituta, vel instar tui, & æque ac te. *Priore* sensu, *tecum* non in terra volo aut delector, est, *tecum* existens non delector in aliquo in terra; uti vers. 23. habuimus, *at ego semper tecum*. Cum Deo autem esse arctam exprimit communionem cum Deo, eamque hoc loco reciprocam, qua & cultum Dei, externum, internum, & favoris ac gratiæ Dei sensum denotat. Hac communione gaudenti declarat, nihil sibi in coelo & terra esse amabile, aut delectabile. Sed *posteriore* sensu *tecum* erit, comparatione tecum instituta, instar *tui*, æque ac *tu*. Quem *comparationis* usum subinde habet particula *cum*, uti constat, & ab aliis observatum est. Quo sensu comparative loqueretur, &, sibi nihil in coelo & terra æque amabile ac delectabile esse ac Deum, declararet.

Ad

Admitto rem ipſam, ſed comparationem non in particulà *cum*, verum *&*, pro *ſicut*, quærerem; quia *cum Deo* alio ſenſu modo adhibuerat, ut vidimus. Subſtituatur itaque pro *& tecum*, *ſicut tecum*, præterea conſtruatur cum præced. & ſeq., cuncta fluent prono alveo. *Quis mihi in coelis ſicut tecum*; ſcilicet amoris & oblectationis objectum & cauſa? *ſicut tecum non vel nihil volupe habeo in terra. Sicut tecum* itaque eſt, ſicut tecum eſſe, tua frui communione; ut ſupra habuimus, & ſenſus erit, nihil in coelo ac terra æque oblectare, ac *cum Deo* eſſe. In quo exiſtimaverim acquieſcendum eſſe. Ceterum ו haud infrequenter inſervit in ſententiis & ſimilitudinibus *comparationi* & *exæquationi*, pro *ita*, vel *ſicut*. Pro *ita* ſæpe in libro Prov. vid. Schultens *a*, ad Prov. XXVI: 9. pro *ſicut* Jer. XI: 10. XII: 14. XXIII: 13, 14, 39. XXXII: 44. & alibi.

§. XLIII. γ. Subnectit denique *ſpem* ſuam, ex fide & amore Dei oriundam, verſ. 26. *Abſumta ſit caro mea; &*, vel *at*, *cor meum petra cordis mei*, *& portio mea Deus* eſt, vel es, *in æternum*. h. e. Quæcunque mihi acciderit adflictio, ipſum meum corpus penitus ſit conſumtum; animo tamen non deficiam, ſpem & fiduciam meam non perdam, ſed in Deo me erigam, & animoſus ero; eſt quippe Deus *rupes*, ſeu firmitas immota, cordis mei, & ſors mea hæreditaria, in cujus communione beatus ero in æternum. *Prius* membrum, *conſumta eſt caro mea & cor meum*, varie exponitur, ab aliis de vehemente deſiderio, ab aliis de corporis & animi, ſeu *cordis*, tanquam principii vitalis, defectione, ſive in hac vita, ſive in morte. Sed neutra expoſitio conciliari poteſt cum ſeq., ubi Deus dicitur *rupes cordis ejus*, ne alia memorem incommoda, quibus utraque premitur. Cum Deum mox adpellet *rupem cordis* ſui, de *cordis* defectione cenſeri nequit locutus, ſed contra confeſſus, ſe animoſitatem ſuam, Deo nixum tanquam *rupe*, retinere, etiam in carnis conſumtione, adeo ut ſenſus ſit: conſumta fuerit caro

a Ad Prov. XXVI: 9.

caro mea, ad cor tamen meum quod attinet, illud in Deo, tanquam *rupe*, ſtat firmum & immotum; qui etiam eſt, eritque, *ſors* mea in æternum. Dividit itaque verſus ſeſe in *duo* membra, quorum *prius* ſtatum externum adflictionis & mortis, per modum *poſitionis*, depingit, *poſterius* internum animi ſtatum in ea calamitate exhibet. *Prius* his verbis, *conſumta eſt*, vel *ſit*, *caro mea*, h. e. corpus meum, una cum ſtatu meo in hac vita, ejusque relatione ad res hujus ſeculi, penitus ſit e medio ſublatum, & tanquam tabe diffluxerit. Phraſis denotat totalem corporis, & ſtatus hujus vitæ, deſtructionem: ut facile cernitur. Verbum כָּלָה ex origine ſonat *complicuit*, *convolvit*, unde metonymice *complevit*, *conſummavit*, nam complementum ſeu conſummatio rei eſt veluti *complicatio* ejus cenſenda, per quam *abſolvitur*, *perficitur*, & *ultimam* accipit manum *a*. Uſu ſuo de re evaneſcente adhibetur, ut *fumo* Pſ. XXXVII: 20. *nube* Job. VII: 9. in ſpecie de conſumtione *tabis*, uti hoc loco, ubi *carni* adplicatur. Significat itaque totalem corporis deſtructionem, qua tabe ſua mortalitatis diffluit, & perit: ſed præt., *conſumta eſt caro*, hypothetice ſumendum eſt, aut per modum poſitionis, ſive אם *ſi*, ſive כי *quum*, ſubintelligatur; quod poſterius malim.

§. XLIV. *Poſterius* membrum firmitatem & fiduciam cordis in eo ſtatu manſuram, ejusque originem & fundamentum, repræſentat, oppoſite ad *carnis* conſumtionem & defectionem, his verbis, *at cor meum*, *petra cordis mei & portio mea Deus* eſt, vel es, *in æternum*, prout ſermo cenſeatur ad Deum continuare, vel de Deo fieri, per ſubitum orationis flexum; ſubintelligi enim æque poteſt *es*, ac *eſt*; quod tanti non eſt. Declarat vir pius, ſe, corpore deficiente, ſpem & fiduciam ſuam retinere integram, in Deo repoſitam, & ab ipſo ortam, eſſe enim Deum *rupem cordis ſui* & *portionem* in *æternum*, adeoque in ipſo cor habere ſuam firmitatem, & in ejus communione ſortem ſuam beatam in æ-

 ternum

a Schultens ad Prov. XVI: 30.

ternum. Quæ nihil habent difficilis. Tantum notetur, vocem, *cor meum*, ſtare ſeorſim, & abſolute ſumi, adeoque idem eſſe, ac quod vero *ad cor meum adtinet*, uti verſ. 28. *& ego*. Quod ſatis uſitatum in Script. S. eſt *a*, etiam apud exoticos *c*, ne alios citem. Ceterum *cor* pro animo, & animoſitate, ac firmitate ejus, ſumi, tralaticium quoque eſt.

§. XLV. *Tertia* & ultima Pſ. pars, per modum concluſionis, diverſam & oppoſitam impiorum & piorum conditionem, *illam* infelicem, *hanc* beatam, complectitur, verſ. 27, 28. *Profecto ecce! longe a Te remoti peribunt, exſcindes omnem fornicatione a Te discedentem: at ego, adpropinquatio Dei mihi bonum eſt, ponere meum in Domino Jehova perfugium meum, ad enarrandum omnia opera tua.* Præmittitur pericopæ כי הנה *quia ecce!* ſeu *profecto ecce*, majoris adſeverationis ergo, & ad adtentionem excitandam; adeoque recte habetur pro *concluſione* Pſ., qua poeta cum adſeveratione tandem theſin repetit, in principio poſitam, verſ. 1., & ſorti impiorum opponit: כי *quia* itaque recte pro particula adſeverativa, ut ſæpe alias, habetur, & *profecto*, *enim vero*, *utique*, vertitur. Continet vero pericopa, א. impiorum miſeram ſortem, verſ. 27. ב. piorum felicem & beatam, verſ. 28.

§. XLVI. א. Prius his verbis, verſ. 27. *longe a te remoti peribunt, exſcindes omnem a te ſcortantem.* Quorum duo ſunt membra, idem fere ſignificantia, niſi quod poſterius ſit reſtrictius, & prioris explicatio. Peccatores & impii in priore membro adpellantur *longinqui a Deo*, in poſteriore *omnis a Deo ſcortans*; in priore dicuntur *perituri*, in poſteriore *exſcindendi* a Deo. *Longinqui Dei* ſunt, qui a vera & ſalutari ſcientia, fide, amore & timore, denique obedientia & cultu, Dei ſunt remoti, & alieni, adeo ut, quod

a Glaſſ. Gr. f. l. III. tr. 1. can. 28. *b* Vid. Doctiſſimi Duumviri Hemſterhuis ad Lucian. contempl. p. 493. & Weſſeling ad Diod. Sic. p. 148.

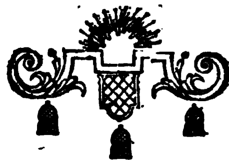
quod impiis in ore alibi datur, dicant, si non verbis, utique re ipsa, *recede a nobis, in viis tuis non complacet nobis: quis est Deus, quod ipsum audiremus* &c. sicut verbum רחק aliquando *averruncare* denotat, occasione arrepta ex formula, qua quid cum detestatione averruncatur, voce רחק adhibita, q. d. *longe facessat* Job. XI: 14. In *posteriore* membro cum *scortantes a Deo* adpellantur, digitus in specie ad eos intenditur, qui, arctiore vinculo Deo obstricti per foedus, ab eo longius discesserant, & ei nuncio misso sese aliis Diis seu idolis, proprie vel improprie dictis, copulaverant: quales sunt impii inter Israelitas; adeo ut, quod modo generalius de omnibus improbis dictum erat, nunc specialius ad Judæos idololatras & improbos qualescunque adplicetur, & eorum crimen adgravetur: acsi haberetur; *longinqui* a Deo qualescunque *peribunt*, in specie illi inter eos, qui a Deo fuerint *scortati*, vinculum arctius, quo cum Deo colligati erant, rumpentes, & a Deo, tanquam Domino & *marito* suo, ad idola deficientes. Phrasin, *scortari a Deo*, esse prægnantem, & dicere, a Deo legitimo Domino deficientem sese aliis non Diis copulare, tralaticium est, nec uberiore indiget illustratione. Tantum notetur, litteralem & proprie dictam idololatriam non tantum intelligi, sed & Spiritualem, qua quis Deo, ejusque legi & cultui, simul renunciat, seseque improbitati & cupiditatibus carnalibus ac secularibus addicit &c. Quæ duæ idololatriæ species passim conjunctæ erant, & pari passu ambulabant. Videamus nunc de sorte eorum. In *priore* membro habetur, eos esse *perituros*, in *posteriore*, a Deo esse *exscindendos*, quod posterius sicut *prius* explicat, ita gravius malum continet. *Perire* est a vera felicitate aberrare, & in perniciem ruere, instar ovium dissipatarum & pereuntium; de quibus hoc verbum, etiam usu *oberrandi, vagandi*, usurpatur. Sensus itaque est, eos a Deo vero pastore, ejusque tutela & communione, *longe* remotos per inscitiam voluntariam, & impietatem, veram felicitatem perdituros, & in malam rem

abituros esse. *Posterius* cum perniciei autorem, tum gravius exponit judicium; cum Deus dicitur, eos *excisurus*; proprie gravissima & lethali plaga adfecturus ad totalem destructionem animi & corporis. De quo supra diximus ad vers. 18, 19. Radix proprie denotat, *silere*, *conticere*, inde in Pih. & Hiph. ad *silentium redigere*, vel silente plaga, altissime penetrante, perdere & conficere: *ictus* enim silens est penetrantissimus, & lethalis, cum *sonans* resistat plerumque, nec tam alte penetret.

§. XLVII. 1. De piorum erga Deum longe alia adfectione, & statu beato, in sua persona hæc in verba loquitur, vers. 28. *Et*, vel *at*, *ego*, *propinquitas Dei mihi bonum*, *ponere me in Domino Jehova perfugium meum*, *ad enarrandum omnia opera tua*. Cum se impiis opponat, ו in ואני *& ego*, recte verti *at*, vel *sed*, facile patet, nec emphasi caret illud, *& ego*, absolute positum, pro *ad me quod adtinet*, ut supra vers. 26. observavi; indicat enim, se intimas suas cogitationes, & fixum, ac bene ponderatum, judicium proferre. Declarat autem, se in eo verum & summum suum bonum, in hac & futura vita, collocare, quod Deo prope adhærescat, in eo suum quærat perfugium, & opera Dei perscrutetur, ac enarret & celebret. Etsi enim voces, *mihi bonum est*, subnectantur *adpropinquationi Dei*, porrigunt tamen sese etiam ad sequentia, quibus præmissæ sunt; quemadmodum sæpe alias cum præced. et seq. construuntur voces; ut sæpe observavi, et nuper ad Mal. adstruxi variis exemplis. *Tria* itaque memorat sibi maxime jucunda et salutaria, quin absolute et summe *bonum*, in hoc et futuro seculo, 1. *adpropinquationem Dei*, nim. in fide et amore Dei, utriusque exercitio Deum contemplando, colendo et omni modo glorificando, opposite ad *longinquum a Deo esse*, *& ab ipso scortari*, vers. 27. Active enim sumi debet pro *adpropinquatione* hominis Deo, et non Dei homini, licet cohæreat hæc cum illa; ut est Jac. IV: 8. *adpropinquate Deo*, *& adpropinquabit vobis*. Conf. etiam Jes. LVIII. 2. *delectantur*

tur adpropinquatione mei. Supra verſ. 23—25., hanc fidem & charitatem, cum utriusque exercitio, fuſius expoſuerat, & nos explanavimus; quare plura non addam. 2. *Ponere in Domino Jehova perfugium:* quod ad ſpem, fiduciam, & certam exſpectationem conſervationis, & ſalutis, verſ. 26. memoratam, pertinet; nec uberiore luce quoque indiget. 3. Denique ſubjungit, *ad enarrandum opera tua omnia:* quibus LXX. ſubſtituerunt verba ex Pſ. IX: 15., ut recte Muis & Capp. Crit. *a*, deſumta, *ut annunciem omnes laudes tuas in portis filiæ Tſionis:* quæ pro additamento Interpretum, non variante lectione, habenda eſſe, facile adparet. *Omnia opera Dei* cum memorantur, ſine reſtrictione intelligendum eſt de operibus vere Divinis in natura et gratia; eorumque variis *diſpenſationibus*, quas *oeconomias* adpellamus: eas *enarrare* eſt, cum mente calculare, tum ore ordine recenſere; quod utrumque verbo ספר eſt involutum. Ceterum לספר *ad enarrandum*, vel eſt ſimpliciter *enarrare*, et ad *bonum mihi* eſt referendum, ut reliqua duo præcedentia, vel tanquam fructus et conſequens *adpropinquationis Dei*, ac ponere in Deo perfugium, ſive fidei, charitatis, et ſpei, conſideratur: quando *ad* idem erit ac *ut;* et conſequens ac fructum dicit, uti ſæpe alias.

a p. 93.

PSALM. LXXIV.

1. *Carmen maturans*, seu *sapientem & felicem reddens*, *Asaphi. Quare, o Deus! aversatus es? in purum putum*, seu *plene & perpetuo*, *fumabit nasus tuus in oves pascui tui?*
2. *Recordare coetus tui, quem acquisivisti olim, redemisti, virgæ hæreditatis tuæ, montis Tsionis bujusce, quem inbabitasti.*
3. *Adtolle gressus tuos ad vastitates puras putas. Universum quassavit bostis in sancto.*
4. *Boarunt infensissimi tui bostes in medio conventuum tuorum, posuerunt signa eorum signa.*
5. *Innotescet, sicut qui infert superne in perplexum arboreti secures,*
6. *Et*, vel *quod*, *nunc cælaturas ejus*, vel *Jab*, *pariter in pactore & malleis contundent.*
7. *Miserunt in ignem sanctuaria tua, in terram profanarunt habitaculum nominis tui.*
8. *Dicunt apud animum suum, eradicabimus eos uniter, combusserunt*, vel *ut cessent*, *omnes conventus Dei in terra.*
9. *Signa nostra non videmus, non est amplius propbeta, nec nobiscum sciens, quousque.*
10. *Quousque probro destringet, Deus! bostis? feroci nisu fugabit nomen tuum inimicus? an in purum putum?*
11. *Quare reduceres manum tuam, & dextram tuam, e medio in sinum tuum ad consummationem?*
12. *Itaque Deus, rex mi ab antiquo, liberationes perficiens in medio terræ.*

13. (*Tu*

13. (*Tu æstuare fecisti ac incidisti robore tuo mare, confregisti capita cetorum super aquis.*

14. *Tu tundendo contrivisti capita Leviathanis, dedisti ipsum populo in cibum. Aridis*

15. *Tu fidisti fontem & torrentem, Tu arefecisti flumina perennitatis.*

16. *Tibi dies, etiam Tibi nox; Tu continuo & firmo ordine disposuisti luminare & solem.*

17. *Tu constituisti omnes terminos terræ; æstatem & hyemem Tu formasti*).

18. *Recordare hujus: inimicus probro destringit Jehovam, & populus flagitiose stultus feroci nisu fugat nomen tuum.*

19. *Ne tradas catervæ feræ animæ*, vel *voraci, turturem tuum; catervæ humilium tuorum ne obliviscaris in purum putum.*

20. *Acri oculo intuere foedus; quia plena sunt violentia tenebricosa terræ, mansionesque.*

21. *Ne adtritus ignominia fractus redeat, adflictus,* seu *humilis, & pauper jubilis laudabunt nomen tuum.*

22. *Surge, Deus! litiga litem tuam, recordare opprobrii tui a mihi stulto omni die.*

23. *Ne obliviscaris vocis hostium tuorum, strepitus insurgentium in te æstuantis jugiter.*

PROLEGOMENA.

§. I.

Argumentum Pſ. eſt, populi Dei, ab ipſo redemti & in peculium adſerti, ſimul Dei & religionis ſtudioſi, nunc vero ſingulari Dei judicio, iræ ejus ſigna præferente, tra-

traditi in manus hostium truculentorum, & Dei æque ac populi inimicorum, gravissimaque calamitate, in totalem populi exstirpationem exitura, oppressi in ipsa terra Canaæa, qua, religionis cultu abolito, & cum idololatrico commutato, populus a totali destructione prope aberat, querula & ardentissima *precatio*, ad Deum, pastorem, patronum & servatorem suum, ab antiquis temporibus, directa, qua supplices petunt, ut Deus iram remittat, rationem fœderis & relationum suarum ad Deum habeat, vastationes & miserias suas præsentes, & mox futuras, ad animum revocet, hostium horrendas insultationes, Deo ipsi, ejusque præclaris & stupendis operationibus in gratiam quoque populi factis, summe contumeliosas, amplius susque deque non habeat, denique hostes reprimat, et populum tenuem, et viribus destitutum, sese hostibus opponentem, et ad liberationem suam efficiendam sese adcingentem, potente manu adjuvet, ac in libertatem vindicet, ut Deum celebrandi habeat occasionem. Incipit populus cum deprecatione iræ Dei in se accensæ, ratione ducta ab arcta ejus ad Deum relatione; dein Deum excitat ad miserabilem statum suum prope inspiciendum; cujus lineas fortioribus coloribus depingit, cum præsentis calamitatis respectu, qua sacra erant abolita, tum mox futuræ, qua actum foret de toto populo: hinc sese vertit ad horrendam hostium insultationem, Deo et religioni factam, describendam, quam ex consideratione summæ Dei majestatis et potentiæ, multis stupendis facinoribus demonstratæ, exaggerat, ut Deo non amplius ferendam esse urgeat. Denique preces fundit pro illis, qui causam Dei agere adgressi erant, ut Deus ipsis vires sufficiat, & triumphabundos redire faciat ad Deum glorificandum, hostibus prostratis.

§. II. Quod argumentum ut in vero suo lumine collocetur, *characteres* quidam ex Ps. eruendi sunt, quorum alii ad populum, ejusque qualitates & statum religiosum, qui hic introducitur loquens, pertinent, alii ejus adflictionem definiunt,

niunt, alii hostium lineas ducunt, alii denique ad eos de populo respiciunt, qui sese hostibus opponebant. Quos omnes ordine recensebo. *α*. Quod ad populum, ejusque statum in genere, adtinet *a*. indubium est, populum *Judæum* hic in scenam produci. 1. Quod a Deo *olim* in hæreditariam possessionem redemtus & acquisitus occurrat, cujus rex ab antiquo fuit Deus, vers. 11, 12. 2. Montis Tsionis, tanquam sedis Dei, fiat mentio, vers. 2. 3. Quod *sanctuarium* ab hostibus violatum, vers. 3, 4. & *habitaculum* nominis Dei, cum omnibus per terram locis religiosis, comburendum dicatur, vers. 7, 8. 4. Denique, quod signa & prophetæ ipsi adtribuantur, quorum defectu nunc laborabat, vers. 9. *b*. Nec illud a vero abhorret, populum fuisse Dei & legis ac religionis studiosum. Venit enim epitheto *ovium pascui Dei*, vers. 1. & emblema *turturis* ejus, vers. 19., conqueritur præcipue de signis suis sublatis, locis sacris combustis, & nomine Dei per hostes blasphemato; vers. 6—8. 10, 18. præterea indicat, Deum non posse adeo irasci populo, ut eum repellat, vers. 1. *c*. In specie notandum est, non unum fuisse in Cananæa hoc tempore locum sacrum Hierosolymis, sed plura alia per totam terram, vers. 8. Si is sit loci sensus. *d*. Nec illud negligendum est, caruisse populum hoc tempore *prophetis* ordinariis, & proprie dictis, quibus antea semper gavisus erat, vers. 9. Denique *e*. mihi observasse videor, in medio populi fuisse profanos & improbos, fœderis violatores manifestos. Quo vers. 20. digitum intendi autumaverim, ut suo loco patebit: quod etiam pro hypothesi habet *ira* Dei in *populum accensa*, vers. 1.

§. III. *β*. *Adflictio*, quæ hoc tempore populum oppressit, 1. occurrit tanquam *judicium* Dei in populum, & iræ Dei, in eum accensæ, speciem referens, vers. 1. 2. ab hostibus truculentis, & Deo, ejusque religioni, infestis, profecta, ut mox videbimus. 3. In sanctuario Dei violato, ac spoliato, religiosis signis abolitis, & idololatricis sub-

 stitu-

ftitutis, nec non nomine Jehovæ blasphemato, & piis ad necem quæsitis, sita. verf. 3, 4, 9, 10, 18, 19. 4. Accesfit præsentissimum periculum exstirpationis totius reip. & Ecclesiæ: quam hostes in animo habebant, & minabantur, simul de ea, tanquam peracta, gloriabantur. Hunc enim existimem verum esse conspectum pericopæ, verf. 5—8. secus ac Interpretibus visum est, qui vastationem jam factam ibi describi putant; cum de futura, & mox futura, tantum agatur; uti ex verbo fut. temp. יודע *innotescet*, seu constabit, divulgabitur, quocum incipit pericopa, verf. 5. colligi potest, & ex verf. 8. *dicunt in corde suo*, &c. manifestum est. De quo postea. Quod probe observatum nos ad *tempus*, de quo hic agitur, definiendum ducet. 5. Denique adgravabat adflictionem, quod de *eventu* ex revelatione Dei per prophetam aliquem non constaret, verf. 9. & populus esset imbecillis, ac viribus orbus, ad hostibus resistendum sine extraordinario Dei auxilio, verf. 21. Quod etiam innuitur verf. 12. &c. 6. Postremo notandum est, populum hic sisti adflictum in Cananæa, & non in exilio, *cum* quod exilii nullum reperiatur indicium, *tum* quod verf. 9., ubi queritur, *quod sua signa non videat*, indicetur, eum versari in loco, ubi ea esse debebant. Addunt aliqui, idem innui, verf. 2. ubi *hic mons Tsion* adpellatur; sed particula זה etiam ab absente, digito locum monstrante, potest usurpari, ut Pf. LXVIII: 9. & alibi.

§. IV. γ. Hostium, hujus calamitatis præsentis & futuræ autorum, *characteres* præcipue tres sese offerunt 1. *Primus* est., quod fuerint *idololatræ*, verf. 4. 2. *Secundus*, quod sævi & truculenti, qui contra jus & fas innocentem populum ad internecionem delere voluerunt, & in eum violenter grassati sunt, verf. 3, 8, 20. 3. *Tertius*, quod Jehovæ Deo Israelis, & ejus populo, qua tali, fuerint summo gradu infesti, qui Jehovam convitiis prosciderunt, ejus cultum exstirpare voluerunt, & populum Dei penitus de terra delere; ibid. & verf. 10, 18, 23. Veri itaque persecutores

secutores religionis causa. *δ.* Hisce, ad tempus afflictionis ulterius definiendum, addere liceat, fuisse jam in medio populi Dei aliquos, qui sese hostibus palam opposuerunt, licet paucos, & nullarum fere virium; quo nos ducere videtur vers. 21. ut suo loco patebit.

§. V. Hi characteres cum clarissime & unice in tempus afflictionis Epiphanicæ conveniant, ut mox in anacrisi videbimus, oportet, vel de *tempore* & *occasione* Ps. compositi nihil constet, vel eo ipso tempore a viro pio, & divinitus inspirato, sit factus. Quod *posterius*, sicut nonnullis placet, ita sese eo commendat, quod *prophetici* spiritus nullum occurrat indicium, sed populus hic introducatur precationem simpliciter instituens, quo tempore afflictio illa vigebat; ipsa calamitas historice, tanquam præsens, depingatur; oratio quoque emphatica quidem & adfectuosa, sed plana & facilis, non ut prophetis in usu est, sed a præsentibus adhiberi solet. Accedit, non deesse exempla odarum temporibus Epiphanicis & Maccabaicis factarum; uti a Doctis abunde comprobatum est. Accedit, phrasin, *omnes conventus Dei in terra*, vers. 8., qua loca sacris dedicata per totam terram Cananæam indicantur, ut deinceps observabo, antiquitus fuisse insolitam, nec nisi post exsilium Babylonicum, quando synagogæ erectæ sunt, in usu esse cœpisse: solent autem prophetæ phrasibus sui temporis uti, ut constat. Atenim scrupulum injicit haud levem inscriptio Ps., quæ canticum hoc adtribuit *Asapho;* quo nomine celebris fuit propheta & poeta sacer tempore Davidis: videtur etiam aliquis sub Hiskia floruisse, 2 Reg. XVIII: 18. Alteruter si intelligendus sit, Ps. habendus est totus propheticus, a vate, in exstasin rapto, & in temporis Epiphanici contemplationem ducto, compositus, quo populum ejus temporis introduxit querentem & supplicantem. Quod a stylo prophetico non abhorret, & in Ps. propheticis quoque locum habet, ex. gr. Ps. XVI. de Messia, & CXXIV. de oppressione Senacheribi autore Davide. Quæ hypothesis a-

 liquid

liquid roboris acquirit ex 1 Macc. VII: 16. ubi verba Pſ. LXXIX., qui Aſaphi nomen etiam præfert, citantur, tanquam tunc impleta; verba, *ſecundum verbum*, *quod ſcripſit* ſcilicet, aliquis, vel qui ſcripſit, indicant, factum illud eſſe convenienter verbo prædictionis, olim litteris conſignato: quam *prædictionis* notionem aliquando habet λόγος, ut Luc. I: 20. Marc. XIII: 31. Joh. XII: 38. Ex quo colligendum eſt, *ſermonem* illum jam antea fuiſſe prolatum. Quo admiſſo, de *tempore* & *occaſione* Pſ. compoſiti nihil plane adfirmari poteſt, conjici tamen, ſi Aſaphus tempore Hiskiæ pro autore habeatur, invaſionem Senacheribi anſam præbuiſſe, cum Senacheribi & Antiochi Epiphanis facinora in Judæos in nonnullis aliquid ſimile habeant, præcipue reſpectu *probri*, in Deum & populum ejus conjecti; cujus hic ſpecialis ſit mentio. Sed nihil de his omnibus definio; nec res tanti eſt, cum Pſ. eadem ſit & maneat autoritas, a quocunque ſit concinnatus. Quod ſi quis poetam tempore Antiochi Epiph. velit vixiſſe, oportet, vel tunc fuerit ejus nominis vir divinus, vel nomen *Aſaphi* fuerit deinceps, anſa a primo celeberrimo illo ſub Davide arrepta, divinis poetis commune factum.

§. VI. *Scopus* Pſ., ex ejus argumento ſeſe facile prodens, eſt, publicum erigere, in uſum Eccleſiæ omnium temporum, *monumentum* ſummæ adflictionis, in quam incidere poſſit, & quam ſubitura ſit, ne fides & pietas aliquid detrimenti capiat, cum ingruerit; præterea informare populum Dei, qua ratione ſeſe eo tempore habere & gerere, quo modo preces ad Deum fundere, debeat, & quibus rationibus urgere earum exauditionem poſſit, formula precum eum in finem ei in manus tradita. Quo titulus משכיל *maturans*, vel ſapientem ac prudentem reddens, & felicitatem promovens, etiam ducit. De quo dixi ad Pſ. XXXII. Ex quo de *uſu* Pſ. per omnia tempora facile conſtat.

§. VII. *Structura* Pſ. nihil habet ſingulare aut difficilis. Populus Dei, tempore adflictionis, introducitur loquens modo

modo in sing., modo plur., numero; quo utroque potest populus, nec ullum exstat diversarum personarum loquentium indicium: secus ac Cl. Tillius putat, qui vers. 12. censet personam majore fiducia animatam sermonem ordiri fiduciæ plenum, sine ulla ratione, & ex male intellecto pericopæ sequentis conspectu, de quo postea. *Oratio* vero ubique ad Deum, per modum precationis, vertitur, absque ut ad alium flectatur; ne quidem vers. 18. uti videri posset; ubi non *hostem* adloquitur, sed *Deum*, & de hoste in tertia persona. *Stylus* est emphaticus & adfectuosus, sed planus & facilis. *Partes*, in quas dispesci potest commode, sunt præcipue *quatuor*. I. *Prima* continet supplicationem cessationis iræ Dei in populum accensæ, ex consideratione relationum Dei ad eum. vers. 1, 2. II. *Secunda* Deum excitat ad vastationes reip. & Ecclesiæ, partim præsentes, partim mox futuras, ni Deus avertat, contemplandum, & & iis succurrendum quam citissime; & earum vastationum vivam continet picturam, vers. 3—9. III. *Tertia* Deo ob oculos ponit horrenda probra ab hostibus, in Deum, & populum ejus, conjecta, sed in Deum, & facinora ejus in mundo edita, adeo injuriosa, ut ferri amplius nequeant. Quæ potentiæ Dei signa recensentur, & inde colligitur, Deum non amplius tolerare debere ejusmodi contumelias. vers. 10—18. IV. *Quarta* comprehendit preces pro liberatione populi a nece, & ope iis præstanda, qui causam Dei agebant, vers. 19—23.

ANACRISIS.

§. VIII. Licet Interpretes, qui intra Ecclesiæ Judaicæ limites sese continent, qui soli audiendi sunt, cum Ecclesiæ Christianæ nulli hic occurrant characteres, omnes in Judaicam conveniant, ut facile patet ex montis Tsionis, Templi & synagogarum, mentione, nec non querela de prophetarum defectu, ne alia memorem; licet, inquam, illi circa

tempora exilii Babyl., adflictionis Epiphanicæ, & destructionis Romanæ divisi sunt; tot ac tam certi calamitatis Epiphanicæ occurrunt characteres, ut de scena Ps. in ea figenda dubitari amplius nequeat. Sed quatuor inprimis sunt, qui in solam Epiphanicam quadrant *α. Primus* est, quod cultui Dei abolito substitutus fuerit idololatricus in Templo, vers. 4. *β. Secundus*, quod Templum non fuerit plane destructum, sed violatum & profanatum, vers. 3, 4. Putant quidem Interpretes, sanctuaria Dei describi vers. 6—8. tanquam actu combusta; quod in tempora Epiphanica non quadraret, & eos in angustias conjecit, qui nobiscum sentiunt; sed errant, cum non de actuali combustione, sed proposito hostium, & eventu, si Deus non avertat, ibi tantum agatur, ut supra observavi, in seq. latius deducam. *γ. Tertius* est, quod eo tempore nullus fuerit propheta, aut qui certo sciverit, quousque adflictio tenderet, vers. 9., & pii propterea habuerint querelæ materiam. Tempore enim Chaldæorum fuerunt Jeremias, Ezechiel, Daniel & alii; & finis exsilii satis erat declaratus & notus; tempore Romanorum nec ratio erat hac de re querendi, nec ignotum erat piis, quid de rep. Judaica fieret. *δ. Quartus* est, hostes intendisse, & in eo fuisse totos, ut religionem Judaicam penitus cum populo delerent, & Deum ac populum probro adficerent ac contumelia; vers. 4—8, 10, 18, 22. Quod nec Chaldæi, nec Romani, in animis habuerunt, sed soli Syro-Macedones, uti notum est.

§. IX. Solet quidem huic hypothesi opponi, Templum & sacra non fuisse per Antiochum combusta, nec tam diu durasse eam adflictionem, ut *vastatio æterna* adpellari possit, vers. 3. & de ea dici, *quousque* vers. 12. Sed utrumque ex perverso phrasium intellectu originem repetit, cum *prius* hic non tantum non habeatur, sed contrarium, & *posterius partim* de proposito hostium, & eventu, nisi Deus impediat, sit capiendum, *partim* ex ignorantia exitus & metu populi fuerit ortum; quia nemo sciebat, *quousque*; vers. 9. hinc

hinc illa interrogatio, *quousque?* verf. 12. & an in *purum putum*, vel æternum? verſ. 1, 10. Quæ ex ſeq. tractatione clariora fient. Acquiescimus itaque in hac hypotheſi; & ſecundum eam inſtituemus explicationem; tantum addo, eo in tempore ſcenam Pſ. eſſe figendam, quo adflictio aliquandiu duraverat, & hoſtium propoſitum de totali abolitione populi Dei innotuerat, præterea pii, & zelotæ legis, ſeſe jam palam inceperant hoſtium moliminibus opponere; ut ex criteriis, ſupra prolatis, ſatis patet. Quod ſub Juda Maccabæo inprimis factum eſt, antequam Templum receperunt, & purgarunt, Maccabæi.

EXPLICATIO.

§. X. *Prima* Pſ. pars comprehendit precationem ceſſationis iræ Dei, & renovationis gratiæ ac favoris Dei, ratione movente, a relationibus Dei ad populum deſumta, munitam, verſ. 1, 2. *Quare, o Deus! cum faſtidio averſatus es? in purum putum? fumabit naſus tuus in oves paſcui tui? recordare cœtus tui, quem acquiſiviſti olim, redemiſti, virga hæreditatis tuæ, montis Tſionis hujusce, quem inhabitaſti.* h. e. Cum nos tanquam fœtidos faſtidire videaris, iræque tuæ vehementioris in nos accenſæ ſigna præbeas, o Deus! quæ te movit ratio? quodque tuum eſt in eo propoſitum? an ut pleniſſime & perpetuo talis erga nos ſis? tuaque ira in nos effunderetur perfecte & ſemper? fieri id non poteſt, cum ſimus populus tuus, cujus tu es ductor & defenſor; renova itaque gratiæ & favoris tui influxum, & ad animum revoca, nos a te ab antiquo eſſe redemtos & acquiſitos in populum peculiarem & hæreditarium, & montem Tſionis eſſe illum, quem tibi ſedem elegiſti, & inſediſti hucusque, tanquam ubi majeſtatem tuam exſeris, & cultus tuus eſt ſtabilitus. Verba pro hypotheſi habent, Deum *exarſiſſe, & naſum ejus fumare in populum*; rogant enim, *quare*, &, an

an *in purum putum?* de quo mox. Verbum זנח, quod, *repudiare*, *rejicere*, verti ſolet, propriam ſedem habet in *ſidendo*, altius demergendo, & de aquis adhibetur *ſtagnantibus*, quæ ſidentes fœtent, unde *fœtoris* uſus fluxit. Hinc, inter alias metaphoricas notiones, orta eſt animi irati, indignabundi, & odio inveterato corrupti, nec non aliquid tanquam *rancidum* & fœtidum, averſantis ac repellentis *a*. Soletque adflictioni Epiphanicæ & alibi, ut hic, adplicari: ſicut Pſ. XLIII: 2. XLIV: 10, 24. LXXVII: 8. Additur *iræ* Dei demonſtratio, phraſi metaphorica *naſi fumantis;* quemadmodum voces reddendæ ſunt, non, ut ſolet, *fumabit ira tua*, ſed *fumabit naſus tuus*, ad vehementiorem iram ſignificandam; uti Pſ. LXXVIII: 21. אף עלה *adſcendit naſus*, proprie *ebulliit*, *æſtuavit;* cui contraria eſt phraſis שב אף *rediit naſus*, reſedit, ſedatus eſt, ad modum ollæ impetum remittentis. Significatur itaque, Deum gratiam ſuam ſubtraxiſſe ex ira, & populum ſuum in manus hoſtium tradidiſſe juſto ſuo judicio, per *iram Dei* exprimi ſolito, uti notum eſt. Prætulit vero hunc conſpectum in primis adflictio Epiphanica, qua Deus impios populi delevit, & pios caſtigavit, & ex ſopore excitavit, ſeveriſſime, ſecundum verbum propheticum, Jeſ. XXVI: 20. LIV: 8. Dan. VIII: 19. XI. 36. & hiſtoriam, 1 Macc. II: 49. 2 Macc. VII: 38.

§. XI. Rogant nunc Deum, *quare averſatus fuerit?* num *in purum putum?* & mox ſubjungunt, fieri non poſſe, ut *naſus Dei* in perpetuum fumaret in populum ejus, quippe *oves paſcui ejus*. Hac enim ratione verba cenſeo capienda eſſe. 1*mo* dicunt, *quare, Deus! averſatus es?* h. e. quæ tantæ ſubductionis favoris & opis tuæ eſt ratio ? quodnam tuum ea in re propoſitum, quis ſcopus? Rem mirabilem & paradoxam eſſe ſignificant, Dei omniſufficientiæ & bonitati, ſimul relationi ad populum, & promiſſis, ut videbatur, contrariam. Addunt 2. itidem rogantes, *in purum putum?* h. e. pleniſſime, & perpetuo. Vox נצח proprietatem

a Vid. Cl. Schroeder ad orig. Hebr. c. V.

tem habet in *puro puto*, *ſincero*, *delibato*, & uſu ſuo dicit, *cum* plene & perfecte, *tum* perpetuo, adeoque ſine mixtura, temperamento ac remiſſione. Hic autem per ſe ſtat, & interrogative capi debet, ut ſit pro הלנצח, uti Pſ. LXXVII: 8. הלעולמים *an in ſecula?* ita quoque Pſ. XIII: 2. *quousque*, *Jehova*, *obliviſceris mei?* לנצח *in purum putum?* pro an plene & perpetuo? Ferenda enim phraſis non eſt, *quousque in perpetuum obliviſceris me?* nec noſtro loco conſtrui poteſt hæc vox cum præced., licet ita ſoleant Interpretes, quia non in fut. habetur *averſaberis*, ſed *averſatus es* in præt. Phraſis, *quare averſatus es in purum putum*, admitti nequit, cum, Deum perfecte & perpetuo id feciſſe, dicere nolint nec poſſint. Rogant itaque, *num plane* & *perpetuo?* & indicant, illud nimis eſſe paradoxum & abſurdum, quam ut cogitari aut ſtatui poſſit. Denique 3. ſubjungunt, *fumabit naſus tuus in oves paſcui tui?* ſive, *quare fumabit in purum putum*, ſive, *an* in purum putum *fumabit*, *naſus tuus?* &c. prout vel למה *quare* cum לנצח *in perpetuum* ex præced. repetatur, vel ſimpliciter לנצח *in purum putum*, interrogative ſumtum. Quod perinde eſt, quoad ſenſum. Indicant, fieri non poſſe, ut illud verum ſit, & illud ſimul deprecantur, & Deum ab eo dehortantur. Sic & למה *ob quid? quare?* eſt *partim* facti indignitatem arguentis, *partim* dehortantis, ut ſit: *ne fiat*. Pſ. X: 1. & על-מה ib. 13. ubi vid. Cl. Schroeder. Rationem petunt a relatione Dei ad populum, cum addunt, *in oves paſcui tui*. h. e. in nos, qui ſumus populus tuus, cujus tutelam & ductum in te ſuſcepiſti, & defenſorem ac curatorem hucusque te præſtitiſti, quique ſine te non magis, quam imbelles *oves*, ſe tueri poſſunt. Quæ nihil habent difficilis.

§. XII. Subjungunt apte preces pro favoris & auxilii Dei impetratione, novis rationibus munitas, verſ. 2. *Recordare cœtus tui*, quem *acquiſiviſti antiquitus*, *redemiſti*, *virgæ hæreditatis tuæ*, *montis Tſionis hujusce*, *quem inhabitaſti*. h. e. cum fieri nequeat, ut plene & perpetuo averſeris, ac naſus tuus fumet in nos, qui ſumus oves paſcui tui; jure & legitime

legitime oramus, ut, te nostri habere rationem, ipso facto demonstres, qui *cœtum* tuum constituimus, quem proprio tuo labore tibi comparasti ab antiquissimis temporibus, & deinceps sæpe e manu hostium liberasti, simul *hæreditas tua*, tibi adsignata tanquam justa divisione & definitione, sumus, & montem Tsionis in medio nostrum habemus, quem tu pro loco & sede majestatis tenuisti semper, tanquam Deus & rex noster. Parum hic est difficilis, quod nostra indiget opera; quare verbo defungar. Duo recordationis Dei memorantur objecta, ut existimo; *populus Judæus*, & mons *Tsion*. Populus adpellatur *cœtus Dei* & *virga hæreditatis ejus*, & de eo adfirmatur, Deum eum *olim acquisivisse*, & deinceps *redemisse*: quæ verba ad cœtum ac virgam hæreditatis sese porrigunt, epitheta vero populi Dei elegantiæ causa dividunt, quæ alias secum erant jungenda; acsi haberetur, recordare cœtus tui, virgæ hæreditatis tuæ, quem acquisivisti olim, & redemisti deinceps. Epitheton *cœtus* Dei præmittit, & *virgæ* hæreditatis ejus ad finem pericopæ subjungit, beneficia Dei interserit, ad utrumque epitheton sese porrigentia. *Virga* itaque *hæreditatis tuæ* cohæret cum *cœtu tuo*, & a verbo *recordari* pendet, æque ac *cœtus tuus*; ut sermo ita concinnetur: *recordare cœtus tui*, *quem acquisivisti olim*, *redemisti*, *cœtus*, inquam, *hæreditatis tuæ*, vel qui est *virga hæreditatis tuæ*. Qua ratione recte fluit oratio, alias impeditior. Populus autem Israelis, qui *cœtus Dei* adpellatur, quod sit in unam societatem a Deo, legibus divinitus latis, coactus, ut ipsum colat & celebret, titulo *virgæ hæreditatis* Dei insuper ornatur, quod sit populus peculiaris, a reliquis gentibus separatus, & Deo in specie adsignatus in peculiarem & perpetuam possessionem, instar *hæreditariæ portionis*, quæ *pertica* solebat mensurari, & definiri; quare *virga hæreditatis* vocatur. Conf. Ps. XVI: 6. Quod idem epitheton & alibi occurrit, ut Jer. X: 16. & LI: 19. Posset quoque verti per *sceptrum hæreditatis* Dei, & de hæreditate *sceptrigera* intelligi,

ligi, ſeu libera, ſimul regia. Sicut Iſrael *regnum ſacerdotale* adpellatur. De quo dixi ad Jer. l. c. *Duo* occurrunt beneficia in Iſraelem, qua talem, collata; alterum *acquiſitionis*, alterum *redemtionis*, diſtincte conſideranda; quorum prius ad populi *formationem*, poſterius ad ejus *liberationem*, deinceps factam, reſpicit. Prius habet, *acquiſiviſti olim*, pro *quem*, ſcilicet *cœtum*, per ellipſin אשר vulgatiſſimam; h. e. tibi, tanquam Pater, generando vel adoptando comparaſti; ſimul tanquam filium *extuliſti*, & *obumbraſti*, uti additur Deut. XXXII: 16. ubi vid. Cl. Vitringa, & notæ noſtræ. *Acquiſivit* ea ratione populum, cum ex Aegypto eduxit, in populum formavit, & tutatus eſt, magno labore, & ſtupendo opere, ex ſe generans quaſi, & ex pura bonitate, quod *eſt adoptantis*. Quo etiam reſpicit vox קדם *olim*, antiquitus, quod verſ. 12. eſt מקדם *ab antiquo*, & Pſ. XLIV: 2. *in diebus* קדם *antiquis*, ubi vid. dicta. *Poſterius* eſt, *redemiſti* ſc. acquiſitum populum, eum vindicando, cum abalienatus eſſet, & in aliorum manus incidiſſet, inſtar *goelis*, qui fratrem in ſervitutem redactum liberat, & *hæreditatem* venditam revindicat. Quo omnia beneficia liberationis populi e manibus hoſtium in genere comprehenduntur, quæ in eum deinceps ſunt collata. Additur, quod alterum eſt *recordationis* Dei objectum, *montis Tſionis*, ſcilicet *recordare*, *iſtius*, quaſi digito monſtrati, ad excellentiam ejus augendam, *quem inhabitaſti*; ſedem regni & religionis tuæ conſtituiſti & tenuiſti, ubi Majeſtas tua ſeſe oſtendit, & cultus tuus exercetur. Quod ulteriore non indiget explicatione.

§. XIII. In *Secunda* Pſ. parte, quæ Deum ad præſentem populi & Tſionis ſtatum miſerabilem intuendum, & ei ſuccurrendum, excitat, α. occurrit propoſitio β. ejus deductio. α. Prior his verbis, verſ. 3. in priore membro. *Adtolle greſſus tuos ad vaſtitates puras putas*, non faciendas inter hoſtes, uti acceperunt nonnulli, ſed inter nos factas & faciendas, luſtrandas & reparandas: verſantur enim in mi-

 ſeriæ

feriæ ſuæ deſcriptione, ut ex ſeq. conſtat. Adpellant ſuas calamitates *vaſtitates puras putas*, ut voces vertendæ ſunt, ſicut de נצח modo vidimus, & de משאות ad Pſ. LXXIII: 18. non quod diu durarint, ut nonnulli capiunt, de quo hic non agitur, ſed quod totalis ſit, & in perpetuum duratura, deſtructio populi & locorum ſanctorum, non acſi talis jam eſſet, ſed quod magna jam vaſtatio erat, & in totalem ac continuam exiret, niſi Deus interveniat; uti ex ſeq., ubi propoſitio exponitur, manifeſtum eſt, & ex verſ. 1. confirmatur, ubi, illud *purum putum* fieri non poſſe, declararunt. Ad has *vaſtationes* petunt ut Deus *greſſus adtollat*, h. e. accedat, quod *pedes levare* dicitur, Gen. XXIX: 1. hic ſignantius exprimitur *greſſus adtollere*, ad citum & impetuoſum, ac magnificum & potentiſſimum, inceſſum ſignificandum; inſtar herois, qui, greſſibus validis in altum quaſi ſublatis, quibus icitur & pulſatur humus, citiſſime & magno cum ſtrepitu incedit. Vox פעם proprie notat *tuſionem*, præſertim *pede*, & *obculcationem*. Deus itaque hic introducitur, tanquam qui ſéſe a populo longius remotum geſſerat; qui excitatur ad coram intuendas vaſtationes, quæ mox puræ putæ & perpetuæ fierent ſecundum hoſtium intentionem, ſimul eas reparandas.

§. XIV. *β*. In propoſitionis deductione, qua vaſtitatum illarum conſpectus datur plenior & accuratior, *a*. præſens vaſtatio exponitur, verſ. 3, 4. *b*. futura repræſentatur, verſ. 5—8. *c*. miſeria populi ex eventus incertitudine amplificatur, verſ. 9. *a*. Præſens adflictio, 1. in genere, 2. in ſpecie, deſcribitur. 1. In genere his verbis, verſ. 3. *Univerſum quaſſavit hoſtis in ſancto*. h. e. vaſtationis noſtræ, cujus meminimus, ut clariorem præbeamus intellectum, in eo in genere præcipue ſita eſt, quod in loco ſancto, & Hieroſolymis & Templo, omnia profanavit, & contrivit, noſtroſque animos terrore percuſſit, hoſtis ſævus & truculentus. Qua paraphraſi nexum orationis oſtendi, & omnem verbi רעע amplitudinem complexus ſum. Sunt qui connectunt

connectunt cum *adtolle gressus*, & כל *omne* pro לכל *ad omne* sumunt; quod necesse non est, nec לכל, sed כל habetur. Incipit poeta recensere mala populi, ad explicandas *vastitates* memoratas; adeoque recte dicit, *omne quassavit hostis in sancto*. Verbum הרע, sive sit a רוע, sive רעע, quod perinde, cum ejusdem sint originis radices, proprie est *quatere*, *quassare*, quassando frangere; unde *cum* improbi fluxit usus, q. d. cassum omni virtute, & probitate *vacuum*, *tum* etiam fracti omni dignitate & potentia orbi, *tum* denique animi terrore percussi, & quassati [a]. Quam significatus amplitudinem si admittamus, quod licet, sensus erit, hostem Hierosolymam, & Templum, quod utrumque nomine *sancti* intelligendum est, spoliasse, & contrivisse, ornamentis, munitionibus, instrumentis, dignitate & cultu orbasse, præterea improbum & pollutum omni virtute & probitate cassum præstitisse, idololatria introducta, denique omnes terrore percussisse. Quæ omnia ex historia constant, vid. inter alia 2 Macc. VIII: 2, 3., & mox in specie memorantur.

§. XV 2. Specialis enim facinorum hostis commemoratio ita sonat, vers. 4. *Boarunt infensissimi tui hostes in medio conventuum tuorum posuerunt signa eorum signa.* h. e. Boatibus suis blasphemis, gloriabundis, & terrificis omnia replent hostes populi & nominis tui infensissimi, in locis sanctis, ubi populus tuus convenire solet, & te colere, in urbe sancta, Templo & atriis, potentiæ quoque & idololatricæ religionis suæ signa ibi collocarunt, & dedicarunt in *signa*, a nobis honoranda & colenda. Adpellantur hostes *constrictores Dei*, quæ propria est verbi צרר potestas, quatenus ejus, & populi ac religionis ejus, sunt infensissimi adversarii, qui cultus Dei exercitium coercent, & impediunt, simul populum ad incitas redigunt, & gravissime opprimunt. *Duo* vero de ipsis prædicantur facinora, in *medio conventuum Dei* patrata; voces enim illæ & ad *rugitum*

a Vid. Cl. Schroeder ad Ps. x: 15.

tum, & ad *signorum* eorum collocationem sese porrigunt, acsi bis legerentur; *rugiunt in medio conventuum tuorum*, *in medio conventuum tuorum posuerunt signa sua. Conventus Dei* sunt loca sacra, ubi Deus se manifestare & convenire solebat populum, uti est Ex: XXIX: 42, 43. simul populus ad Deum colendum, civilia & sacra ordinanda, convenire solet, Hierosolyma & Templum; quare *urbs conventus* Jer. XXXIII: 20. *mons conventus*, Jes. XIV. 13. *tentorium conventus* passim occurrit: unde ratio num plur. facile patet. Vox מועד usu suo non *locum*, sed vel conventum, vel statum conventus tempus, signat, a quo hic non necesse est discedere, cum *loci* idea ex voce קרב *medio* addita sese facile offerat: *in medio conventus Dei* itaque est ibi, & eo loco, ubi *conventus* Dei erat: sed nec insolens est vocis מקום *loci* ellipsis *a*. Hisce in locis sacris dicuntur *boare* hostes, & *signa sua ponere signa*. Verbum שאג, quod *boare* verti, quamcunque vocem sonoram denotat, quæ percellit, & aerem facit contremiscere, in specie de *rugitu* leonis usurpatur, qui terrefacit, quemque prædæ causa edit, Am. III: 4. Hoc loco latius extendere fas est ad quascunque sonoras voces, lætabundas & gloriabundas, blasphemas in Deum & populum ejus, vers. 10., terrificas & minaces per edicta & minas, denique inconditas & irrationales, ut in cultu idololatrico, seu precibus & canticis sine mente fusis, quod Jes. LII: 5. *ululare* dicitur. Quæ omnia huc apte quadrant, & Syro-Macedonibus, ac improbis Judæorum, cum Hierosolymam & Templum tenuerunt, recte conveniunt; uti notum est. Sed quid est, *signa sua ponunt signa in medio conventuum tuorum?* Sensus est, eos signa sua in urbe sancta & Templo erigere & dedicare, ut pro talibus agnoscantur & colantur a Judæis. Verbum שום erigere, in sublimi collocare, ponere firmiter, non tantum dicit, sed & *dedicare*, initiare, consecrare: ut Lat. *ponere statuam*, *donarium*. &c. *b* signa vero ponere *signa* dicit ea erigere & dedicare, ut

a Vid. Waltherus de ellips. Hebr. p. 47. *b* Comm. noster ad Jer. II: 7.

ut

ut fint *figna*, feu ab omnibus talia agnofcantur, & religiofe honorentur: *figna* vero hic funt qualiacunque, politica, militaria, & religiofa; poteftatis & religionis, nec non militiæ figna publica. Senfus itaque eft, eos, fignis veri Dei, ejusque populi & religionis, qualia funt, circumcifio, fefta, facrificia, inftrumenta alia religiofa, etiam poteftatis liberæ indicia alia, abolitis, fua & idololatrica fubftituiffe figna, fui dominii & religionis figna. Quod ab Antiocho Epiphane factum effe, nemini non eft notiffimum.

§. XVI. *b*. Futura, & proxime exfpectanda totalis deftructio metropolis, Templi, locorum facrorum omnium, & ipfius populi, depingitur, verf. 5—8. *Innotefcet, ficut qui infert fuperne in perplexum arboreti fecures*, &, vel *quod, nunc cælaturas ejus uniter impactore & malleis contundent. Miferunt in ignem fanctuaria tua, in terram profanarunt habitaculum nominis tui. Dicunt apud animum fuum, eradicabimus eos uniter, combufferunt omnes conventus Dei in terra.* Quorum verborum verum confpectum minus recte, ut puto, perceperunt Interpretes, qui de peracta deftructione capiunt, cum de futura manifefte agant, quam mente anticipabant pii ejus temporis, & hoftes animo volvebant. Cujus indicium, 1. in eo eft, quod præmittatur in fut. *innotefcet* & *divulgabitur*, argumento, rem futuram effe, & certo eventuram, nifi Deus impediat miraculofe. 2. quod de hoftibus in fut. etiam dicatur *contundent*, 3. quod, ad metus confirmationem, diferte fubjungatur, *dixerunt in corde fuo*; ut, hoc eorum effe propofitum, fignificaretur, mox executioni mandandum. Qua vero ratione verba præt. temp. verf. 7, 8. capienda fint, mox exponam. Continent verba *α*. eventum totalis excidii, mox futuri, in quem præfens calamitas exiret, publice manifeftandum & divulgandum, verf. 5—7. *β*. ejus confirmationem ex propofito hoftium, verf. 8.

§. XVII. *α*. Eventus, quem pii animis anticipabant, &, certo futurum effe, prævidebant, his verbis exhibetur,

verſ. 5—7. *Innoteſcet, ſicut qui infert ſuperne in perplexum arboreti ſecures, quod nunc cælaturas ejus pariter impactore & malleis contundent. Miſerunt ſanctuaria tua in ignem, ad terram profanarunt habitaculum nominis tui.* h. e. Hoſtes ſtructuras conventuum Dei affabre politas, & cælaturis ornatas, eſſe contuſuros quibusvis inſtrumentis deſtructoriis, haud ſecus aç ſylva denſa ab aliquo ſummo impetu cæditur, ſine ulla itaque ſacrorum reverentia, certo conſtabit; imo palam mox, ea re peracta, divulgabitur, quod ſanctuaria tua, o Deus! in ignem conjecerint, & habitaculum nominis tui, vel Templum ſolo æquarint, ac proculcarint. Deſcribunt *a.* totale excidium Hieroſolymæ & Templi, *b.* illud futurum eſſe, & omnium ora reſoluturum, declarant, cum præmittunt *innoteſcet*, ſeu certo conſtabit & divulgabitur.

§. XVIII. *a.* Deſcriptio excidii plenarii continet totius ſtructuræ violentam, ac magno impetu factam, confractionem inſtar ſylvæ, quæ cæditur, nec non ejus in partes ſectæ combuſtionem, & totalem abolitionem. Cohærent enim confractio & combuſtio, tanquam antecedens & conſequens, & confractio illuſtratur ſimili ſylvæ cæduæ, ſeu lignationis in denſa ſylva. Simile, quod præmittitur, deſumtum eſt a denſa ſylva arboreti, quæ magno impetu ſecuribus alte adactis cæditur, verſ. 5. *Sicut qui adducit ſuperne in perplexum arboreti ſecures*, h. e. qui, ſecuribus ſuper caput elevatis, vehemente ictu proſternit denſum arboretum. Verba parum habent obſcuri. *Perplexitas arboris* eſt arboretum denſum, numeroſiſſimum, & implexum. Vox Hebr. עץ *arbor* pro arboreto & nemore ſumitur ſubinde, ut Gen. III: 8. ſic *quercus* pro *nemore*, 1 Chron. X: 12. coll. 1 Sam. XXXI: 13. Gen. XII: 6. coll. XIII: 18. *Perplexitas arboreti* vero eſt denſiſſimum, & arboribus ac fruticibus refertiſſimum, arboretum: uti *perplexa ſylvæ*, Jeſ. X: 34. Proponitur hoc arboretum tanquam ab aliquo, ſecuribus alte ſublatis, & vehementer impactis, concidendum. Vox קרדמות *ſecures* verti ſolet, ſed incertæ eſt originis; quam varie conſtituunt

conſtituunt Interpretes, nemo detexit; nec nos poſſumus. Inprobabilis non eſt Cl. Simonis *a* derivatio a קרס Arab. *ſecuit* & רום vel רמס *abſcidit*, rectius *deſtruxit* ad ſolum usque, proprie *delevit*, q. liniendo obliteravit, & ita *æquavit*, ne remaneat veſtigium. Proprietas enim eſt in *æquatione*, ſeu *lenitione* in æquum & planum. Sufficit, inſtrumentum ſignificari, quo arbores & ligna cæduntur, quod ex Script. locis ſatis conſtat. Phraſis vero מביא למעלה deſignat cæſorem, qui ſecurim alte elevat, ut vehementiorem inferat ictum. Quo phraſis proxime tendit. Sicut illud poetæ.

Ecce aliud ſumma telum vibrabat ab aure.

Cum hoc ſimili comparatur ſtructurarum conventuum Dei excidium per hoſtes, verſ. 6. *nunc cælaturas ejus uniter impactore, & malleis, contundent*, ſcilicet haud ſecus ac denſa eſſet ſylva, quæ impune cædi poſſit, ſine ulla rebus ſacris habita reverentia. *Cælaturæ ejus* ſunt *ſanctuariorum Dei*, verſ. 1. memoratorum; nec obſtat relat. ſing. foem., cum orientalibus in more ſit plur. maſc. aut foemin. ſubnectere adfixum foem. ſing., quod Ling. Or. peritis notum eſt: relativum quoque haud infrequenter abſolute ponitur, ad ſubjectum mente perceptum, & digito monſtratum, referendum, ut Pſ. LXXXVII: 1. ut ibi videbimus. Vehemens tamen me tenet ſuſpicio, vocem פתוחיה eſſe ex פתוחי & יה compoſitam, uti Cant. VIII: 6. שלהבתיה *flamma Jah*, adeoque *cælaturas Jah* ſignificare, ſicut mox verſ. 8. מועדי אל *conventus Dei*. Significantur lapides ac ligna adfabre exſculpta, & variis figuris exornata; ſicut Salomo parietes Templi ſculpſit *cælaturis ſculpturarum Cherubim*, & *palmarum* ac florum; 1 Reg. VI: 29. ut a Gejero recte eſt obſervatum. Hic autem late pro tota ſtructura Templi, & ipſius Hieroſolymæ, ſumitur, ut facile patet; ac cum denſo aliquo arboreto comparatur, ſicut alibi cum *Libano*. Conf. Jeſ. XXXVII: 24.

 & ibi

a In Lex.

& ibi Cl. Vitringa. Ipsum facinus in eo ponitur, quod *cælaturæ* omnes, vel pariter & uniter, adeoque in omni complexu suo, *impactoribus & malleis contunderentur*. Radix הלם primariam habet *pangendi*, *impingendi*, vim, inde gravius ferire, impingere ictum, & prosternere, ac confringere. Instrumenta confractionis adpellantur כשיל וכילפות, quorum prius כשיל in genere *impactorem* denotat, inde *securim*, vel graviorem malleum, a כשל proprie *adpactus hæsit*, vel adhæsit cum adpactione: *posterius*, כילפות videtur e sono factum, uti forte Gr. κολαστὴς & κολάπτω, κολαφίζω; quæ verba Avenarius jam contulit, & derivavit ab Hebr. pro more suo: dicit enim rad. כלף proprie *impegit*, vel *impactus* fuit cum *sonitu*; unde mallei vel cunei usus effluxit.

§. XIX. Subjungitur, tanquam consequens confractionis, *combustio sanctuariorum* Dei, & Templi plenaria destructio, qua solo æquatur, vers. 7. *Miserunt in ignem sanctuaria tua, ad terram usque profanarunt habitaculum nominis tui.* h. e. Sancta tua loca & instrumenta confracta in ignem conjecerunt comburenda, & Templum, nomini tuo consecratum, in quo habitat gloria tua, & majestatis symbolum, cultusque tibi defertur, polluerunt eo usque, ut solo æquarint. Phrases sunt selectæ & emphaticæ; non simpliciter habetur, *combusserunt*, sed *in ignem miserunt*, non ignem immiserunt, sed confracta penitus combusserunt; sicut quod in ignem conjicitur, nec *profanarunt* tantum, sed *ad terram usque*, adeo ut plenissime fuerit desolatum. Quam sortem adtribuunt *sanctuariis Dei*, & *habitaculo nominis ejus*, h. e. Hierosolymæ, Tsioni & Templo; quæ vers. 4. *conventuum* Dei nomine venerunt. Conf. Jer. LI: 51. ubi *sanctuaria domus Jehovæ* adpellantur.

§. XX. *b*. Hanc talem & tantam destructionem declarant pii, hic loquentes, futuram esse, & factam ubique esse divulgandam; quum dicunt in initio vers. 5. יודע *innotescet*, *divulgabitur*. Quem utrumque significatum admittit, & hic omnino habet, *priorem* relate ad confractionem, *posteriorem*

posteriorem ad *combustionem*, ut sensus sit; *innotescet*, seu constabit, futurum esse, quod confracturi sint sculpturas *conventuum* Dei, & *divulgabitur* aliquando, re peracta, *conjecerunt in ignem.* Qua ratione diversitas constructionis hujus verbi cum verbis fut. & praet. temporis facile expeditur. *Contundent* enim in fut. est, & *miserunt in ignem* in praet. quod utrumque pendet a verbo ידע *innotescet*, vers. 7. quoque repetendum: adeo ut oratio hoc modo sit digerenda: *innotescet*, ——— *quod nunc* ——— *contundent*: ו enim in ועתה *& nunc* idem est, ac אשר *quod*, ut alias solet, h. e. certo constabit, eos id facturos esse; adparebit, id futurum esse: *innotescet* etiam, & quaquaversum divulgabitur, quod fecerint; quum publica fama feret, *miserunt in ignem* &c. Elegantiae caussa alterum in fut., alterum in praet., exprimitur, sed utrumque fut. & praet. est ad *confractionem ac combustionem* extendendum; ut plene sit; *innotescet*, eos *confracturos ac combusturos* esse, divulgabitur, eos confregisse & combussisse. Ceterum illud ידע eleganter & emphatice sumi solet pro *innotescet*, & publica fama divulgabitur. Prov. XIV: 33. *in corde prudentis residet compactio solida, at, quod in medio elumbium, evulgatur.* Ibid. XII: 16. *stolidus eo ipso die agnoscitur*, h. e. divulgatur, *aegritudo ejus*, conf. vers. 23. & Cl. Schultens ad ea loca.

§. XXI. β. Ad confirmandum hunc eventum, quem futurum esse praevidebant, & metuebant, subjungunt, hostes utique id in animo habere, & de re, tanquam peracta, secum gloriari, vers. 8. *Dixerunt in corde suo, eradicemus eos uniter; combusserunt omnes conventus Dei in terra.* h. e. Praeterquam quod adflictio nostra ejus sit naturae, ut totale excidium sequi debere videatur, nisi Deus miraculose interveniat, illud certum est, hostes nostros illud intendere, ut nos penitus exstirpent; quod ipsum etiam certo futurum esse animis praeceperunt, adeo ut secundum imaginationes cordis eorum dici jam possit, eos omnia loca sacra in terra nostra combussisse, & nos penitus excidisse. Ex quo facile

 elucescit,

elucescit, nos non sine ratione hunc eventum metuere, quin exspectare, uti modo vers. 5—7. declaravimus. Qua ratione nexus horum verborum cum præced. sponte sua sese offert. Sed ad intellectum eorum ante omnia notandum est, poetam hostibus adtribuere *cum* propositum fixum, *tum* imaginariam gloriationem anticipatam super re futura, tanquam præsente, & peracta. Quæ duo ut ob oculos sisteret, sermonem elegantiæ causa variavit, & membra versus diverso modo concinnavit, & concise protulit, ex se invicem supplenda; uti sæpe fieri, præcipue in stylo poetico, solet. Plena itaque foret oratio: *dixerunt in corde suo, eradicemus eos uniter, comburamus omnia loca conventus Dei in terra;* insuper *dixerunt, eradicavimus eos, & combusserunt*, vel combusta sunt, *omnia loca conventus Dei*, scilicet in *corde* suo, secundum imaginationes & anticipatas gloriationes suas. *Prius* membrum, sequens etiam involvens, ad *propositum* eorum pertinet, *posterius*, prius quoque comprehendens, ad anticipatam & imaginariam gloriationem eorum respicit: quod utrumque phrasi, *dicere in corde*, comprehendi potest, cum & *proponere*, & *gloriari* secum & *reputare*, denotare possit. *Combusserunt* itaque non dicit, eos jam tunc id fecisse, ut accipi solet, sed secundum imaginariam suam cordis præsumtionem jam præstitisse, de re futura, tanquam jam facta, loquentes, *combusserunt* scilicet *in corde suo, uti in corde* loquuntur; voce vel phrasi illa ex præced. per ellipsin intellecta: plane quemadmodum Dan. XI: 42, 43., de successore Antiochi Epiphanis: uti in comm. nostro demonstravimus.

§. XXII. Nihil superest, quam ut de verbo *eradicare*, & phrasi *conventuum Dei in terra*, aliquid moneam. Verbum נינם verti *eradicabimus eos*, secutus eos Interpretes, qui radicem statuunt ינה, & pro verbo cum adfixo habent: quod unice admittendum est, & huc quadrat. Radix proprie dicit, *calcavit*, *detruncavit*, inde *eradicavit*, & sic debilitavit, nervo remisso: *usu* teritur *cum* in oppressione violenta, qua alterius

alterius crura infringuntur, *tum* defraudatione, qua ea decurtantur. Nostro loco, *contruncabimus eos*, est, nervo inciso ita mutilabimus eos, ut vigorem nunquam recuperare queant, imo vero *eradicabimus eos*, ut penitus flaccescant, & in nihilum recidant, memoria eorum deleta, et omni stirpe recisa: sic *gladius* יונה apud Jer. est *enervator*, et *contruncator*, ut ad c. xxv. observavimus. Sed quid sunt *omnes conventus Dei?* non *Templum* simpliciter et atria, cum ipsa Metropoli, quibus nomen plur. *conventus Dei* quidem convenit, ut supra vidimus, sed non *omnes conventus in terra*; multo minus loca, quibus Deus sese aliq. Patriarchis et majoribus manifestavit, quod addit Cl. Vitringa *a*, quod insolens est, et parum ad rem facit, cum *Templum* nunc unicus esset locus *conventus Dei*, et hostes fora illa sacra antiqua ignorarint, aut parum curarint; non illa, inquam, sed, quæ communior est sententia, loca sacrorum exercitio destinata præter Templum, quæ nomine *synagogarum* alias veniunt, & *proseucharum*, quibus hoc epitheton recte convenit, et hic recte locus datur, cum hoc tempore ubique per Cananæam, aut Judæam, obtinuerint. Ex quo tamen colligendum non est, synagogas temporibus antiquioribus jam fuisse; cum incertum sit tempus, quo Ps. est compositus, etsi tempore Davidis, poeta in visione æque prævidere potuit ejusmodi loca tum futura, ac reliqua fata, hic repræsentata, quæ nomine generali *conventuum Dei* apte insignire potuit, quippe suo tempore satis recepto de locis sacris in genere. Sed, quod silentio premere nequeo, LXX. posterius membrum reddiderunt, καταπαύσωμεν τὰς ἑορτὰς κυρίου ἀπὸ τῆς γῆς, Lat. *quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra.* Adoptavit eruditus Criticus Houbigant, tanquam voci מועד, quæ non locum, sed conventum, vel festum, denotat, congruentius, putatque LXX. legisse, utique legendum esse, שבתו *quiescant*, pro שרפו; nimis remote, & minus feliciter, sicut passim, ingeniose

 quidem

a Synag. Vet. l. I. p. II. c. 10.

quidem plerumque, sed nimis audaciter, & in paucissimis tantum feliciter. Mihi, si lectio sit mutanda, pro שרפו substituendum videretur, שרפו *ut flaccescant*, seu desinant, *festa* & *conventus Dei in terra*, ita ut radix רפה adoptetur, & ש sit littera præfixa ex אשר, quæ satis usitata est, & pro *ut* etiam sumitur *a*. Qua ratione sicut vocis מועד usitatus significatus retinetur, ita oratio recte procedit: *eradicemus eos, ut flaccidi jaceant omnes conventus Dei in terra.* Sed nihil adfirmo. Ceterum, ut hoc uno verbo addam, Antiocho & hostibus populi Dei hoc ipsum totale excidium Judæorum in animo fuisse, & Judæos futurum esse timuisse, ex historia manifestum est. Conf. tantum 1 Macc. III: 35, 36. VI: 12. VII: 35. 2 Macc. VIII: 3, 9. IX: 4, 14.

§. XXIII. *c.* Subjungunt miseriæ suæ amplificationem, & totalis excidii metum, quem conceperunt, simul justificant ex eo, quod, religione abolita, careant prophetis, nec aliquis sit, qui de eventu possit pronunciare quid certi; vers. 9. *Signa nostra non videmus, non est amplius propheta, nec nobiscum sciens, quousque.* h. e. Ordinaria nostra, aut civilia, aut militaria, aut religiosa, signa non tantum sunt abolita, sed, quod nos maxime reddit solicitos, & de felici eventu desperare facit, nullus amplius est propheta ordinarius; ne quidem aliquis in medio nostri, qui certi aliquid novit de gradu aut termino adflictionis nostræ. Miseram suam conditionem proponunt, ex superioribus repetitam, quum dicunt, *signa nostra non videmus*, sed amplificant, & summam suam solicitudinem significant, quum addunt, *non est amplius propheta, nec aliquis sciens quousque.* Adeo ut vis orationis sit non in primo membro, sed sequentibus. *Signa sua se non videre*, adsumunt, & ex præced. repetunt; sed, quod sese inprimis anxios reddebat, & fere desperabundos, illud esse declarant, quod prophetæ cessaverint, & nemo de eventu pronunciare possit quid certi. Antea dixerant, hostem omnia *quassasse* in sancto, & *signa sua posuisse*,

a Noldius part. p. 591.

fuisse, quod hic repetunt, cum dicunt, se *signa sua non videre*, h. e. ea esse abolita, aliis & peregrinis substitutis. Ex quo simul elucescit, *signa* populi alia non intelligi, ac peregrinis contraria, adeoque ejusdem generis, civilia, militaria, & religiosa, uti supra exposui, & hic recte advertit, ac deduxit, Gejerus. Miracula itaque, & oracula Urim & Thummim, & similia, huc nihil faciunt, de quibus nonnulli cogitant. Hæc cum dicunt *se non videre*, nihil aliud volunt, quam ea esse *abolita*, quod facillimum est. Hoc in statu misero sese maxime angi declarant, & excidium totale non sine ratione metuere, quod *prophetis* careant, & nemo sit, qui nomine Dei de eventu pronunciare possit. *Duo* itaque, quibus maxime opus in hac misera conditione habebant, sibi deesse conqueruntur, *alterum* est, nullum esse *prophetam*, *alterum*, nullum adesse futuri conscium; *prius* ad ordinarios respicit prophetas, *posterius* ad qualescunque sapientes & prudentes, futuri gnaros.

§. XXIV. Quod ad *prius* adtinet, cum non dicunt, *non est propheta apud nos*, sed, non est *amplius* propheta, sicut olim fuisse, ita nunc penitus cessasse, significant; adeoque sese eo tempore in tantam calamitatem incidisse, quo periodus prophetarum jam finita erat. Ex quo facile patescit, *ordinarios*, & sic proprie dictos, prophetas intelligi, nec simpliciter dici, eos a Deo non accipere revelationes consolatorias, sed nullos esse; secus ac olim, & in exsilio Babylonico quoque, quando prophetæ non deerant; licet divina revelatione passim non gauderent ad solatium populi. Quo sensu Thren. II. dicitur, *Rex ejus & principes ejus sunt inter gentes, nulla est lex, etiam prophetæ ejus non habent visionem a Domino*. Conf. etiam Ezech. VII: 26. Am. VIII: II. Quæ phrases a nostra diversæ sunt; minus itaque recte a nonnullis prolatæ ad enervandam objectionem, contra hypothesin de calamitate Babylonica in nostro Ps. depicta, recte motam. Significant adflicti, se eo tempore tantis premi angustiis, quo prophetæ amplius non mittun-

tuntur, ut olim, quos consulere possint. Conf. 1 Macc. IX: 27. Sed, quod *posterius* est, quo anxietas magis augebatur, addunt, ne quidem *secum esse*, *qui sciat quousque*. h. e. se, præter prophetas illos antiquos, quoque destitutos esse viris sapientibus, qui, sive ex verbo Prophetico, sive revelatione Dei, sive aliunde, aliquid certi sciant, quem gradum adflictio sit conscensura, & quem finem habitura. Non dicunt, vel dicere introducuntur; non *potuisse* sciri, sed neminem *secum esse*, qui *sciat*. Poterat utique ex Daniele gradus & terminus adflictionis erui; sed nemo erat inter eos, qui, ingruente hac calamitate, hanc scientiam inde derivavit, sive in eo libro minus versati fuerint, lectione prophetarum nondum vigente, sive de ejus interpretatione minus certi fuerint, sicut ante eventum contingere solet, nisi divina accedat instructio, qua hoc tempore caruisse videntur; postea, cum conamina sua contra hostes feliciter succedere viderunt, inprimis Templum recuperarunt, purgarunt, & sacra restituerunt, ad verbum propheticum, & inprimis Dan., accuratius adtendentes, non defuerunt, qui *sciverunt quousque;* qui librum Dan., clausum eousque, inceperunt reserare, intelligere, & alios instruere. Conf. Dan., XI: 33. & quæ ibi protuli. Ps. autem noster cum ad principium adflictionis, quum Templum & sacra desolata jacebant, respiciat, recte dicitur, eos *nescivisse quousque;* maxime si addatur, *scientiam certam* indicari, quam nemo sine Spiritus illuminatione habere poterat.

§. XXV. *Tertia* Ps., seu precationis, pars, qua Deum excitant ad probra hostium, in Deum & populum ac religionem ejus conjecta, ad animum revocanda, & vindicanda, ratione movente a Dei Majestate & potentia, quæ ejusmodi probra reddit intolerabilia, petita, hoc ordine instituitur. א. Per modum interrogationis præmittunt, & precibus præstruunt, fieri non posse, ut hostium insultus durent in perpetuum, & Deus quiescat ad consummationem populi

li usque, verf. 10, 11. ב. Preces fundere incipientes fefe diffundunt in Majeftatis & potentiæ Dei, multis fignis demonftratæ, defcriptionem, ut Deum ad audiendas preces moveant, verf. 12—17. ג. ipfam precationem directe proferunt, verf. 18. א. Duo, per modum introductionis, interrogant, *alterum*, quousque duraturæ fint hoftium exprobationes contumeliofæ, verf. 10. *alterum*, quare Deus quietum fefe teneret ad confummationem usque, verf. 11.

§. XXVI. *Prius*, quod præmittunt, ita fonat, verf. 10. *Quousque probro deftringet, o Deus! hoftis, feroci nifu fugabit nomen tuum inimicus? an in purum putum?* h. e. extranei & improbi ac apoftatæ tui, hoftes & inimici acerrimi, qui nomen tuum in populo & cultu tuo contumeliofe tractant, omne decus & honorem ei deftringentes, fefeque omni nifu, omnibus viribus, nomini tuo opponunt, ut illud defugiant, & e medio tollant; quousque in eo erunt? ad quem terminum, ad quem gradum, id facient? an perfecte & in perpetuum? quam illud abhorret, & ftupendum! Significant, hoftes id omni conatu agere, & jam aliquandiu egiffe; & interrogant quousque? refpondentque nova interrogatione, an in *purum putum?* h. e. plene & perpetuo, ut fupra vidimus, verf. 1. eoque indicatum volunt, id valde alienum effe, nec fieri poffe; adeoque Deum vindicare debere. Vox לנצח feorfim capienda eft, & refponfum continet per modum interrogationis prolatum; uti verf. 1. habuimus: fecus ac vulgo folet, cum una ferie legatur, *quousque in æternum?* quod ferri non poteft; uti ad Pf. XIII: 2. jam obfervavimus. Cum vero poeta hoftes duobus diftinctis epithetis infigniat, eos *coarctatores* & *inimicos* adpellando, duobus etiam diverfis verbis utatur ad facinora eorum defignanda, quæ utraque *cum nomine* Dei conftruenda funt; forte ita diftinguere liceat, ut prius ad *extraneos*, pofterius ad *apoftatas* Ifraelis referatur. Licet enim utrumque verbum in utrosque conveniat; & iis aptan-

dum ſit, poſterius tamen proprie magis in apoſtatas qui omni niſu ſeſe in Deum & legem contumaces præbent, & eum fugiunt, ac ſeſe omni vinculo exſolvunt; quod verbum נאץ in origine & uſu ſuo dicit. Proprietatem habet in *vibrantia tumida*, & inde tranſiit ad *contumaciam*, etiam Lat. a *tumendo* dictam, acriter *renitentem* ac expellentem, & uſu ſuo comprehendit efferatum ac ſuperbum niſum ſeſe obedientia Dei exſolvendi, quin hoſtiliter effugandi ac opprimendi: de quo legendus eſt Cl. Schrœder *a*. Quod quam apte in apoſtatas quadret, tempore Antiochi Epiphanis, nemini non patet. Alterum verbum חרף proprie valet, *carpſit*, *carpendo* deſtrinxit; inde *obtrectare*, *meritis detrahere*, contemtim habere, lacerandum tradere; quod Syro-Macedonibus recte convenit, ut de Aſſyrio tempore Hiskiæ quoque habetur, 2 Reg. XIX: 4. *cum* quod Deum Iſraelis tanquam non Deum traduxerint, qui populum ſervare nequeat, *tum* quod populum & religionem ejus verbis & factis contumelioſe tractarint, & e medio tollere conati ſint. Quæ non ſunt difficilia. Conf. Dan. VII. & VIII. & quæ ibi in Comm. protuli.

§. XXVII. *Poſterius* interrogatum, quare ſe Deus ad conſummationem usque quietum teneat, eodem tendens, ut, cum illud fieri nequeat, Deus excitetur ad populum liberandum, ita habet, verſ. 11. *Quare reduceres manum tuam, & dextram tuam, e medio in ſinum tuum ad conſummationem?* h. e. Fieri non poteſt, ut hoſtes in purum putum ita contumelioſe & obſtinate in nomen tuum agant; cum nulla ſit ratio, quare manum tuam, dextram illam, qua nobis juraſti, & tot præclara feciſti in bonum populi tui, e medio & prælio, ſeu bello, in *ſinum* tuum reduceres in perpetuum, otioſus noſtram conſummationem intuitus. Quæ paraphraſis & verſio ut intelligatur, notandum eſt 1. in מקרב deficere ב, ex præcedente ב in מקרב. Qualia plura ſunt exempla. Significat autem, quæ communis quoque eſt ſententia,

a Ad Pſ. X: 3.

tentia, *ſinum*, ſive חיק ut marg. lectio habet, legatur, ſive, ut textualis, חוק, perinde eſt; eſt enim tunc contracte ex מחֹק, a rad. חוק *cinxit*. Conſtrui vero debet non cum קרב, ut ſolet, acſi eſſet, *e medio ſinus*, quod ſenſum non fert tolerabilem, ſed cum תשיב, ut ſit, *reduces manum in ſinum*, pro, quietam tenebis & otioſam; quo nihil eſt facilius. Cl. Schult. vertit, *decretum*, & cum כלה *conſumma* conſtruit, ut ſenſus ſit *decretum tuum perfice;* ſed 1. nusquam denotat *decretum*, quidem præceptum & ſtatutum: quod huc non quadrat. 2. Phraſis, *perfice decretum*, nimis generalis eſt, nec definitum habet ſenſum; ignorabatur præterea *decretum Dei* in favorem populi, cum dixerunt, *nemo eſt, qui novit quousque?* 3. Preces demum incipiunt, verſ. ſeq. 2. Vox מקרב *e medio* aliquid de ambiguo trahit, cum verti etiam poſſit, levi mutatione punctuationis, מקְרָב, *e bello* vel *prælio;* quod utrumqne hic admitti poteſt, ad ſenſum uberiorem conſtituendum; adeo ut ſenſus ſit: quare reduceres manum *e medio*, ſcilicet populi, & *e bello*, quod cum hoſtibus gerimus; h. e. quare potentiſſimum tuum auxilium nobis, & hoc in caſu difficillimo, ſubduceres. Vulgo cum ſeq. voce ſolet connecti, & verti, *e medio ſinus*, quod modo removi, nec emphaſin habet. Cl. Schult. ex Arab. reddit, *brevi;* ut ſit, *brevi, cito, decretum tuum perfice;* quod etiam refutavi, nec מקרב ſed מקרוב eo ſenſu occurrit in Script. ut Job. XX: 5. 3. Vox כלה, ſi non ſit leg. סלה, nota muſica, ut Syr. videtur legiſſe, cum in verſione, ſicut hanc vocem ſolet, prætermiſerit, eſt pro לכלה vel עד-כלה εἰς τέλος *ad finem*, ut LXX verterunt, ad *conſumtionem usque*, ut 2 Reg. XIII: 17. Ezr. IX: 14. עד-כלה & עד לכלה 2 Chron. XXXI: 1. XXIV: 10. Ellipſis ל & עד non eſt inuſitata. 4. Denique vis ſententiæ eſt in hac voce כלה ad *finem*, *conſummationem* usque; & hunc fundit ſenſum totus verſus: *quare manum tuam e medio in ſinum reduceres ad conſummationem usque?* h. e. quare manum tuam nobis ſubtraheres, ut nunc facis, nos hoſtibus tradendo? quare hoc faceres ad

consummationem, & consumtionem nostram usque? Indicant, Deum manum suam e medio populi in sinum condidisse, opem populo subtrahendo, & rogant, quare Deus ita se gereret adfinem usque? quo significant, id fieri non posse, ejus non esse rationem, Deo dignam; maxime cum *dextram* suam Deus subduxerit in sinum, qua sese juramento obstrinxerat populo. Hanc enim emphasin habere videtur, loco huic maxime congruam, *dextræ* mentio, addita *manui*. Sicut enim *manus* Dei potentissimum ejus auxilium, invictam Dei potentiam, multis signis demonstratam in regimine mundi & Ecclesiæ, ita *dextra*, ei adjuncta, & expresse memorata, ad vim jurisjurandi & foederis, *dextra* data firmati, respicit. Sic *dextra* absolute pro *jurejurando* sumitur *a*.

§. XXVIII. 2. His præstructis, sese convertunt ad preces, quas incipiunt cum recensione præclarorum Dei facinorum in mundo & Ecclesia, eo scopo instituta, ut, Deum indignissime ab hostibus traduci, tanquam inbecillem, qui servare nequeat populum, demonstrent, simul ferendam non esse Deo, tanta Majestate & potentia prædito, hanc blasphemiam hostium & impiorum, evincant, & Deum ea ratione ad promtum auxilium excitent. Quæ summa est, & scopus, pericopæ, vers. 12—17. In qua *α*. Deum tanquam regem suum ab antiquo, & servatorem, adloquuntur, vers. 12. *β*. sese ea occasione diffundunt in recensionem præclarorum Dei operum, vers. 13—17. *α*. Preces suas antequam proferant, Deum, quem supplicant, a relationibus ejus ad se describunt, ut Deum ad preces audiendas per eas relationes moveant, vers. 12. *Itaque Deus! rex mi ab antiquo, liberationes perficiens in medio terræ.* Sic reddenda sunt vocabula, & cum vers. 18. connectenda, ubi precatio profertur, intermediis ad potentiam Dei extollendam per parenthesin insertis; ita ut oratio hac ratione cohæreat. *Itaque Deus rex mi!* ——— *recordare hujus* &c.

Vulgo

a Vid. Schultens ad Ps. CXXXVII: 5. CLIV: 8.

Vulgo suppleri solet *es*, vel *eras*, & verba seorsim capiuntur; sed, cum vers. 18. habeatur simpliciter, Deo non nominato, *recordare hujus*, verba quoque proprie sonent, *Deus rex meus* ab *antiquo*, *operans salutes*, sine verbo *es* vel *eras*, rectius utique sermo, ut dixi, fluit, si verba cum vers. 18. connectantur, & *Deus* hic censeatur proponi, tanquam quem precibus adloquantur. Particula vero ו *&* connectens orationem cum superioribus, *& Deus*, recte pro *itaque* sumitur; hac ratione: cum fieri non possit, ut hostis in perpetuum convitiari permittatur, & manum tuam subducas in consumtionem usque; fidenter nostras preces ad Te adlegamus pro liberatione nostra; *itaque Deus!* —— *recordare, qui rex noster es ab antiquo & salutes operatus es in terra*, fere quemadmodum, vers. 2. *recordare coetus tui*, *quem acquisivisti olim*, *redemisti* &c. Quæ duo hic etiam memorant beneficia in se collata, *alterum*, quo Deus *regis* populi personam adsumserat, *alterum*, quo multipliciter populum liberaverat, & se *redemtorem* ejus præstiterat, quare *rex* populi *ab antiquo* adpellatur, ut supra, quem *acquisivisti* ab *antiquo*, & subjungitur multiplex salus populo, in terra jam degenti Cananæa, concessa, sicut supra, *quem redemisti*. *Rex* itaque populi *ab antiquo* adpellatur, quatenus eum sibi olim *acquisivit* populum, *regnum sacerdotale*, ex Aegypto liberando, & in regnum sacerdotale formando ad montem Sinai. Sed addit, Deum *salutes* esse *operatum in terra*, seu multiplices & mirabiles liberationes magno molimine & miraculose concessisse populo in terra promissa jam versanti: *salutes* enim in plur. memorantur, & verbum פעל adhibetur, maxime emphaticum, quo opus arduum, & molimen aliquod, exprimitur. Digitus itaque ad omnes illustres liberationes, quas populus in Cananæa unquam acceperat, intenditur, uti Jes. XXVI: 12. *Jehova dispones pacem nobis*, *quia etiam omnia opera nostra perfecisti nobis*, inquiunt Judæi iisdem temporibus Maccabaicis. *In medio terræ* cum dicunt, ad eas liberationes, quas

in terra Cananæa jam degentes nacti erant, eos respexisse manifestum est. Reliqua sunt facilia, nec necesse habeo earum liberationum catalogum ducere, cum nemini non notæ sint.

§. XXIX. β. Interserunt per modum parenthesios, antequam precationem proponant, maxime notabilia & miraculosa Dei opera in gratiam populi Dei patrata, quibus ab Aegyptiis & aliis hostibus liberatus, per desertum transiens cibatus & potus, ac in possessionem terræ Cananææ immissus est, nec non manifesta potentiæ & dominii Dei in omnia creata indicia, vers. 13—17. Ubi *a.* recensentur miraculosa Dei opera in salutem populi, antequam stabiles nactus est sedes in Cananæa, quibus Deus sese *regem* ejus potentissimum demonstravit, & populum sibi acquisivit: vers. 13–15. *b.* Signa dominii Dei in totum universum nonnulla memorantur, vers. 16, 17. fere quemadmodum, Ps. cxxxv & cxxxvi. quibuscum nostra hæc pericopa tota est conferenda. *a.* Miraculosa Dei opera in commoda populi, quibus ex Aegypto liberatus, per desertum ductus, & in Cananæam intromissus est, memorantur & celebrantur sequentia. 1. Primum est, Aegyptiorum & aliorum hostium potentissimorum, ante & post introitum in terram promissam, subjugatio, vers. 13, 14. his verbis: *Tu æstuare fecisti ac incidisti robore tuo mare, confregisti capita cetorum super aquis. Tu tundendo contrivisti capita Leviathanis, dedisti ipsum cibum populo.* h. e. sicut Deus es, qui multiplices salutes nobis procurasti in terra Cananæa, & regem nostrum te præstitisti, nos tibi acquirendo; ita Aegyptios, qui nos opprimebant, & insectabantur, aquis maris rubri commotis & fissis miraculose, per quas nobis transitum fecisti, confregisti super aquas, instar *cetorum*, præterea feros & potentissimos populos cis & trans Jordanem, instar draconum nos absorbere conatos, contrivisti, & populo tuo in cibum dedisti, & terras & opes eorum ipsi concedendo. Orationem esse figuratam, non proprie & litte-

litteraliter intelligendam, quæ communis eſt ſententia, ex eo facile eluceſcit, quod confractio cetorum in aquis, & Leviathanum, hic occurrat, tanquam ſingulare aliquod & miraculoſum facinus a Deo aliquando patratum, & maris commotio ac fiſſio ſpeciatim memoretur, denique Leviathanum traditio in cibum populo addatur. Accedit harmonia Script., quæ de Aegyptiis & aliis hoſtibus eadem ſub figura loqui ſolet, ut Jeſ. LI: 9. XXVII: 1. Ez. XXIX: 3. & ad Deum excitandum ad liberationem populi antiqua illa opera miraculoſa in medium adferre, ut Jeſ. LI: 9, 10. LXIII: 11. Pſ. CXXXV, CXXXVI. & alibi. Retulerim autem verſ. 13. ad Aegyptios, & verſ. 14. ad Amorrhæos ac Baſanitas & Cananæos; ad quos phraſes nos manu quaſi ducunt, ut explicatio docebit.

§. XXX. Ad Aegyptios mari rubro ſubmerſos pertinet verſ. 13. *Tu æſtuare feciſti & incidiſti robore tuo mare, confregiſti capita cetorum ſuper aquis.* Ubi duo miraculoſa Dei opera in mare edita memorantur; *alterum* eſt commotio & fiſſio ejus robore Dei, *alterum* capitum cetorum confractio in aquis: quæ proprium habent & figuratum ſenſum, utrumque huic loco congruum. *Proprius* reſpicit ad mare rubrum in magnum æſtum a Deo commotum, & ea ratione in partes ſciſſum, quo populo liber præbitus eſt tranſitus, & Aegyptii, inſtar cetorum, aquis deleti ſunt. *Prius* membrum habet, *tu æſtuare feciſti & fidiſti robore tuo mare.* h. e. vehemente æſtu diffluere feciſti mare, & aquas varie incidiſti, ut per eas tranſierit populus: quod quidem non additur, ſed mente intelligitur, ut Jeſ. LI. Pſ. CXXXVI: 13, 14. LXXVIII: 13. & alibi. Verbum vero פורר duplicem exſerit emphaſin, pro diverſa rad. פרר & פור, unde פורר in Pih. derivari poteſt; פור vero proprie eſt, vehementer *bullivit*, *æſtuavit*, unde פורה *torcular*, ab æſtuando, quod muſtum calcando expreſſum ex prælo æſtuaret, vel impetu æſtuante efflueret. Sed פרר habet vim *infractionis* per crenas & inci-

incisuras ad abolitionem vis & impetus *a*. Utrumque in mari rubro tunc visum est; valido enim vento commotum est mare, & diffluxit, ac incisæ sunt aquæ, ut utrinque instar muri steterint. Ex. XIV. Ps. LXXVIII: 13. ubi verbum בקע *findere* adhibetur. *Posterius* membrum habet, *confregisti capita cetorum super aquis*, scilicet turbine concitato & aquis circumstantibus ac superne imminentibus: ut על המים sit *exsuperantia aquarum*, quæ propria est vocis על potestas. Adfert quoque verbum פור *æstuationem*, ut modo dixi, adeoque, sicut mare commotum vehemente æstu scissum est ad liberum Israeli transitum præbendum, ita rursus vehemente æstu rediit, & Aegyptios suffocavit, adeo ut fracti sint aquis exsuperantibus. *Capita vero cetorum* sunt ipsissima cete; vel & præstantissima cetorum; vox enim ראש aliq. *personam* ipsam signat, ut *caput canis*, pro cane. 2 Sam. III: 8. *caput viri* pro *viro b*. Sic & Ps. LX: 9., sed & *præstantissimum* quemque, vel quidque, denotat, Ez. XXVII: 22. Ex. XXX: 23. Ps. CXLI: 5. Sunt autem hoc loco Aegyptii, & eorum primores, feri illi, terribiles, voraces & oppressores populi Dei, cum *cetis* comparari soliti *c*. Sed admittit totus versus quoque sensum figuratum, quo *mare* expingit populum Aegyptiacum, *capita cetorum*, seu *cete*, reges & principes, *super aquis* illis eminentes, & iis dominantes, voce illa cum *cetis* constructa, ut potest, vid. Jes. XXVII. ubi *cete* dicitur esse *in mari*: *æstuatio* ac *incisio* maris est populi conturbatio per judicia Dei & plagas inflictas; *confractio* capitum cetorum est regis & primorum destructio, ut in *primogenitorum nece* adparuit. Quæ verbo tetigisse suffecerit. Conf. Jes. LI: & ibi Cl. Vitringa.

§. XXXI. Alterum versum, 14*tum*, qui ita habet, *Tu contudisti capita Leviathanis, dedisti ipsum cibum populo;* non existimem ad eosdem hostes, seu Aegyptios, pertinere, sed alios, trans & cis Jordanem, Amorrhæos, Basanitas, & Cana-

a Schultens ad Job. XVI: 12. *b* Schultens ad Ps. CXXXIX: 17. *c* Vitringa ad Jes. LI.

Cananæos; quod novum emblema occurrat, in Aegyptios minus quadrans, & expreſſe præmittatur *tu* contudiſti, argumento, quid novi hic memorari, ceteroquin enim *tu* repetitum emphaſi careret. Putant vulgo, *Leviathanem* eſſe *crocodilum*, & litteraliter reſpici ad piſces magnos, ad littus ejectos, & Ichtyophagis ad mare rubrum in cibum cedentes. De quo vid. Bochartus *a*. Vox לויתן non ſignificat *crocodilum* aut *orcam*, ut nonnullis viſum, ſed *draconem*; vi vocis ſerpentem, vel draconem, *tortuoſum*, ut Jeſ. XXVII: diſerte additur, ex תן ſyllaba ſervili, per quam formantur adjectiva qualitatum, vel תן *draco*, unde תנים rad. תנן *vaſto hiatu ſorbſit*, adeoque *monſtrum marinum*, vel terreſtre, & לוי *plicatus*, *intortus* fuit *b*. Emblema eſt hoſtium potentum, terribilium, & maxime infeſtorum; hic Sichonis, Og, gigantum, & ſimilium, in Cananæa Deut. IX. quorum etiam expreſſa fit mentio, Pſ. CXXXV. & CXXXVI. Quibus unice convenit; quod Deus Leviathanem *dediſſe* dicatur *cibum populo*, non proprie, ſed figurate; quatenus eorum regna, terræ & opes, populo Dei ceſſerint in perpetuam poſſeſſionem, & facile victi, ac deleti ſint ab Iſraele. *Populus* itaque eſt Iſrael, κατ' ἐξοχὴν *populus* dictus, quia eximius erat & ſingularis, nobilis & excellens populus, præ reliquis nationibus illud nomen meritus; ſicut & alibi ita adpellatur per excellentiam, & habuimus Pſ. LXXII: 3. Huic populo Deus *dedit*, proprie *dabit*, ut perpetua, & in futurum ſeſe extendens, datio exprimeretur, quæ vis eſt fut. hoc in loco, dedit *eum*, ſcilicet *Leviathanem* complexe ſumtum, modo memoratum, totum quantum, cum hominibus ſeu civibus, terra & bonis: dedit eum populo מאכל vel *conſumtionem*, vel *cibum;* quem utrumque ſignificatum admittit vox. *Prior* ſi obtineat, ſenſus erit, Deum in gratiam populi tradidiſſe hoſtes illos in perniciem; ſicut Chald. reddidit; alias in conſumtionem *gladii*, vel *ignis*, ut Jeſ. IX: 4. & Jeſ. I: 20. *gladio conſumemini*: *poſteriori* ſi locus

Kkk detur,

a Phal. l. IV. c. 29. *b* Schultens ad Job. XL.

detur, significabitur, hostes Israeli esse traditos absumendos, & possidendos, ac in usum suum vertendos, Deut. xx: 14. idque facili negotio, sine multo labore instar *cibi*, qui comeditur. Sic Num. xiv: 9. regionis ejus, Cananææ, *incolas ne timeatis*, inquiunt Josua & Caleb ad Israelem, *quia panis noster illi sunt*, *umbra eorum ab iis recessit*, *Jehova vero nobiscum est*. h. e. facili negotio illos superabimus, delebimus, & eorum possessiones nostras faciemus: ubi vid. Clericus. Ib. xxiv: 8. *gentes sibi inimicas comedet*, absumet, *ossa earum franget*. Deut. vii: 16. *Comedes*, consumes delebis, *omnes populos*, *quos Jehova Deus tuus dat tibi*. Quæ loca nostro illustrando abunde sufficiunt, &, utrumque sensum esse conjungendum, docent. Sunt, qui verba vel proprie intelligunt, & ad *Leviathanem* in cibum dandum Ichtyophagis referunt, hunc in modum; *dedisti ei cibum populo*, & ad Israelem in deserto cibatum applicant; ut Jun., & Gatakerus, sed *prioribus* obstat, quod Leviathan non sit *crocodilus*, sed *draco*, nec emphasios multum habeat, *crocodilum* dari populis illis in cibum: *posterioribus* vero, quod voces eum sensum non ferant; cum לעם *populo* debuisset immediate tunc adnecti verbo *dare ei*: licet ne sic phrasis foret facilis. Quare acquiescimus in nostra interpretatione, quæ nihil habet, quod offendit.

§. XXXII. 2. *Secundum* opus Dei miraculosum in gratiam Israelis vers. 15. his verbis exhibetur. *Aridis tu fidisti fontem & torrentem*. h. e. arida loca & dura, in gratiam siccorum & siticulosorum, fidisti, & findendo erumpere fecisti fontes & rivos aquarum. Solet quidem vox לציים cum præced. לעם jungi, sed longe rectius cum seq. construitur, cum quod לעם לציים sit insolita phrasis, quæ emphasi caret, tum quod *ariditatis* mentio recte conveniat in opus Dei hic memoratum, quo *fidisse* dicitur *fontes*, seu findendo erumpere fecisse, *findendo* nim. arida & dura in gratiam eorum, qui in siccis locis versabantur, & siti laborabant: quemadmodum Ps. lxxviii: 17., ubi de hac eadem re agitur,

tur, Israel moratus legitur, hac eadem voce, בציה *in ariditate* & *ſicca terra:* &, quod in rem aptius adhuc eſt, Pſ. cv: 41. *Aperuit*, ſculpendo vel findendo, צור *rupem*, & *fluxerunt aquæ*, *iverunt* בציות *in ariditatibus*, & ſiccis locis, *fluvii*. Ita noſtro loco ציים ſunt vel *ſicca* & arida loca, alias ציות in fœm., vel incolæ ibi degentes, & ſiti preſſi, ut alibi ſumi ſolet, ſive ſint *homines*, ſive *feræ*. *Loca* ſi intelligantur, ſenſus erit, *ea* eſſe *fiſſa* in *fontem* & *torrentem*, ut ל in לציים ſit nota accuſativi, ut ſæpe alias. Sed ſi de *hominibus* capias, לציים erit in uſum ſiccorum & arida loca transeuntium; *tu fidiſti*. h. e. ſenſu prægnante, findendo erumpere feciſti *fontem* & *torrentem*. Forte excidit, aut per ellipſin reticetur, vox צרים, per vocem ſimilium fere litterarum ציים abſorpta, ut plene ſit; לציים צרים, aridis & deſerticolis *rupes tu fidiſti*, vel *e rupibus* fidiſti *fontem & torrentem*; ſicut Pſ. LXXXXVIII: 15. *fidiſti rupes*, &c. Quicquid ſit, dubium non eſt, quod Interpretes communiter ſtatuunt, quin ad miraculoſum illud Dei opus reſpiciatur, quo rupes his ſunt a Deo ſciſſæ & in rivos aquarum mutatæ, in gratiam Iſraelis in arido deſerto degentis, & ſiti graviſſima laborantis. Cujus beneficii & in locis Pſ. citatis expreſſa fit mentio.

§. XXXIII. 3. Tertium opus miraculoſum verſ. 15. ita ſonat: *tu areſeciſti flumina perennitatis*, h. e. Sicut in aridis locis fidiſti fluvios in gratiam Iſraelis, ut potaretur, ita fluvium maximum, perenniter & perpetim fluentem, exſiccaſti in eorum gratiam, ut per eum tranſirent in terram promiſſam; ſimul populos, uberi & inexhauſta vena felicitatis fluentes, deſtruxiſti, cum omni eorum faſtu & religione. Verba habent ſenſum litteralem, & figuratum, ſeu myſticum, eo involutum. *Litteraliter*, quod omnes obſervarunt, reſpicitur ad miraculoſam *Jordanis* exſiccationem Joſ. III., qui κατ' ἐξοχὴν *fluviorum* nomine venit, quod ſit præcipuus ibi loci & maximus, & *perennis* dicitur, ob continuum & vehementem fluxum aquarum, maxime quo tempore Iſrael eum tranſiit, quæ vera poteſtas eſt vocis איתן; ut

 docuit

docuit Cl. Schultens *a*. *Arefactio* vero æque ipsi eo tempore adtribui potest, ac *mari rubro*, Jos. II: 10. & Jes. LI: 10. Sed in hoc facto existimem simul spectari, sicut fit Jos. III: 10., *exsiccationem* incolarum Cananææ, qua opibus, potentia & religione sunt orbati: quemadmodum emblema occurrit Jes. XLII: 15. *desolabo montes & colles, & omne gramen eorum arefaciam*, & *ponam fluvios in insulas, & stagna arefaciam*, ubi vid. Cl. Vitringa. Sic *fluviorum fissio* in deserto quoque referri mystice poterit ad statum Israelis in Cananæa, *melle & lacte fluente*.

§. XXXIV. *b*. Subjunguntur generalia potentiæ & dominii Dei in omnia creata specimina, ad Dei supremum & potentissimum dominium in cœlo & terra demonstrandum, & tanquam solum verum Deum celebrandum; quemadmodum, in aliis Ps. CXXXV. & CXXXVI. quoque fieri, supra observavimus. Verba ita habent, vers. 16, 17. *Tibi dies, etiam tibi nox; tu concinno & firmo ordine disposuisti luminare & solem. Tu constituisti omnes terminos terræ; æstatem & hyemem tu formasti*. h. e: sicut cœli & terræ creator, ita & conservator ac rector es absolutissimus & potentissimus, adeo ut *tuum* sit illud omne, & a tuo dependeat nutu. Nihil hic difficile, quod nostram requirit operam. Quare illud tantum observo, lucis & tenebrarum, æstatis & hyemis, specialem mentionem & eo spectare, ut, felicia & infelicia tempora Divinæ gubernationi esse subjecta, simul inculcaretur, adeoque non esse infirmitati Dei adtribuendum, ut exprobrabat hostis, quod tanta infortunia premerent populum Dei, & hostibus tanti successus concederentur. Conf. Jes. XLV: 7. — — *ego Jehova & nemo amplius: formans lucem, & creans tenebras, faciens pacem & creans malum. Ego Jehova facio hæc omnia*.

§. XXXV. 1. Sequitur tandem ipsa precatio, vers. 18. *Recordare hujus: inimicus probro destringit Jehovam, & populus flagitiose stultus feroci nisu fugat nomen tuum*. h. e. Deus!

a Orig. t. I. cap. 8.

Deus! cum tu talis ſis, qualem deſcripſi, ipſo facto demonſtra, te ad animum revocare *hoc* tam enorme, & non ferendum, facinus, ab hoſtibus & improbis populi commisſum, quo te Jehovam probris lacerant, & nomen tuum magnificum ac glorioſum furioſo niſu repellunt, & evertere conantur. Cohærent hæc verba, ut ſupra dixi, cum verſ. 12., & ipſas preces, quibus contumeliam, Deo factam, vindicatam cupiunt, comprehendunt, cum Deo adeo ſit injurioſa, adverſaria, adeoque non ferenda amplius. Inſigni emphaſi pollet vocula זאת *recordare hujus*, abſolute poſita, qua enorme ac flagitioſiſſimum facinus denotat; ut alibi *a*. Pertinet vero ad ſeq., ubi crimen illud exponitur, ut oratio hac ratione decurrat, *recordare hujus*, ſcilicet, *hoſtis probris deſtringit Jehovam*, &c. hoc eſt crimen non tolerandum Deo. Verba ſupra jam habuimus, & expoſuimus, verſ. 10., quare uno verbo tantum obſervo, *populum ſtultum*, ab *hoſte* diſtinctum, referri poſſe ad *improbos Iſraelis*, ſupra verſ. 10. epitheto *hoſtis* inſignitos; quemadmodum Iſrael a Deo deficiens adpellatur, Deut. XXXII: 6., ubi notæ noſtræ ſunt conſulendæ, quibus acumen & emphaſin epitheti, relate ad Iſraelem, expoſui.

§. XXXVI. *Quarta*, & ultima, Pſ. pars preces continet pro liberatione populi a perſecutione, & auxilio iis præſtando, qui ſeſe hoſtibus pro populo opponebant, ut læti & triumphabundi redeant, eumque in finem Deum excitant ad cauſam ſuam & populi agendam; adeo ut oratio ſit א. precatoria, verſ. 19—21. ב. excitatoria ad Deum judicem directa. verſ. 22, 23. א. In priore ſupplicant parte α. liberationem a perſecutione hoſtium, vitæ piorum avidiſſime inhiantium, addita ratione a fœdere Dei petita, & immani impiorum violentia, verſ. 19, 20. β. felicem ſucceſſum expeditionis heroum populi contra hoſtes, verſ. 21. α. Preces pro liberatione ſua *a*. proponunt, verſ. 19. *b*. urgent ex conſideratione fœderis & violentiæ graſſantis,

a Vid. ad Deut. XXXII: 6. & Mal. I: 6.

ſantis, verſ. 20. *a.* Preces, per modum deprecationis ulterioris perſecutionis, his verbis proferunt, verſ. 19. *Ne tradas catervæ feræ adpetitus turturem tuum, catervæ humilium tuorum ne obliviſcaris* in *purum putum.* h. e. Ne patiaris tanquam omni cura tuorum depoſita, ut imbellis & mitis tuus populus plene & in perpetuum inſtar turturis a fera caterva hominum, minas & cædes ſpirantium, & vitam populi tui adpetentium, laceretur ac discerpatur. Quæ verba in priore membro haud exigua laborant difficultate, & varie admodum expediuntur. Duæ ſunt Interpretationes, quæ adtentionem merentur, a Doctis in medium adductæ: quarum *prior*, quæ communem fere calculum meruit, ita vertit, *ne feræ tradas vitam turturis tui:* cui vehementer obſtat vox חית, quæ ſine addito epitheto non denotat feram, ſed vel *agri*, vel *terræ*, vel *arundineti* epitheton ubique ſecum ſolet habere conjunctum; præterea ſtatus conſtructus vocis חית eam non patitur a ſeq. נפש divelli; accedit, mox חית in bonum ſumi, & cum *humilibus* Dei conſtrui. *Poſterior*, cujus ratio habenda eſt, ſententia, quam de Dieu in medium adtulit, hanc dat verſionem: *ne tradas vitam animæ turturis tui*, ſcilicet in necem, ſeu perniciem. Quæ ſpernenda quidem non eſt, nec tamen ab omni difficultate libera. 1. Phraſis, *vita animæ*, eſt inſolita, licet *anima vivificari*, Pſ. XXII: 30. & *in vita poni*, Pſ. LXVI: 8. & *anima crepare in vita*, Job. X: 1. occurrat, nusquam tamen *vita animæ* reperitur, nec hic emphaſin habet, quam in locis citatis, quibus ad *firmas compactiones vitæ* reſpicitur, quæ vis eſt vocis חית. Quid enim hic eſt? ne des *firmam compactionem animæ vel vitæ turturis tui*, quare non dixit, *ne des animam turturis tui?* 2. Verbum נתן *dare* cum voce, quæ habet ל præfixum, ut hic, conſtructum, eo ſenſu ſumi non ſolet, quo vertere liceat, *dare quid*, ſed *dare alicui* ſignificat; licet alias ל nota ſit accus, in hac tamen conſtructione non videtur ſumi poſſe, ut ſit, *ne des* לחית *vitam animæ* &c: 3. Emblema *turturis* quoque exige-

exigere videtur, ut *fera* mentio præcesserit, cui diripienda traditur ovis imbellis. Quæ alias ratio dari poterit emblematis? Conjungamus itaque נפש חית, & construamus cum verbo תתן, ac vertamus, *ne des catervæ feræ adpetitus turturem tuum*, forte omnis difficultas disparebit. Vox חית catervam coagmentatam recte denotat, ut ad Ps. LXVIII: 11, 31. vidimus, ubi in bonum & malum sensum, pro diverso epitheto addito, sumitur; uti & hic, cum mox in bonum occurrat in altero membro, ubi חית *caterva humilium tuorum* adpellatur populus Dei adflictus. Quæritur tantum, quid sibi velit epitheton נפש ei additum, *ne des turturem tuum* לחית נפש *catervæ animæ*. Coccejus, cum vertisset, ut vulgo solet, *ne des bestiæ animam turturis tui*, subjungit: *alioqui* חית נפש *animal animæ* esset bestia vorax, *cupiditatis indomitæ*, præclare & aptissime! modo *cupiditas nocendi* una comprehendatur. *Caterva* fera *animæ* elegante & emphatica phrasi est caterva *spirationis*, quæ superbiam, opum aviditatem, & violentiam spirat; cupiditate spoliandi, & vastandi, insatiabili prædita est. Vox נפש proprie *flatum*, *spiritum* denotat, & inde pro flatu superbo, vehementiore adpetitu edendi & bibendi, ut Deut. XXIII: 25. Ps. CVII: 9. Eccles. VI: 7. nec non insatiabili aviditate nocendi, Prov. XVI: 26. ubi vid. Schultens, sumitur. Quæ omnes ideæ hic conjungi possunt. Caterva נפש itaque est, quæ vorax est & gulosa, sicut בעל נפש Prov. XXIII: 2. *homo gulosus*, proprie *præditus anima*, & עזי נפש *fortes anima*, seu cupiditate edendi, *canes*, Jes. LVI: 11. quibus competit, quod impiis tribuitur Ps. XXXV: 25. *ne dicant*, *evax! anima nostra*, *ne dicant*, *deglutivimus illum*. h. e. adpetitus noster, eum devorando, est expletus. Aptissimum emblema hostium ejus temporis, in primis Antiochi Epiphanis, superbissimi, avarissimi, & in Judæos sævissimi regis; de quo dixi abunde ad Dan. VIII & XI. Vid. etiam Ps. LXVIII: 31. ubi *caterva fera arundineti*, & LXXX: 14. ubi *aper sylvæ*, & *fera agri*, adpellatur. Ceterum cum mox *turturis* fiat mentio, respici

forte

forte videtur in נפש חית *caterva fera animæ* ad aves rapaces, in specie *accipitrem*, dictum איה a *sono*, quem edit, voce proxime חית respondente. De quo vid. Bochartus *a*.

§. XXXVII. Huic *catervæ animæ*, seu spiritus, petunt ne Deus tradat *turturem suum*, *ne catervæ humilium suorum obliviscatur in purum putum*. Populum Dei, qui Deo adhærebat, & legis studiosus erat, adpellant *turturem Dei*, & *catervam humilium ejus*. Quæ duo epitheta se mutuo illustrant, cum prius sit emblematicum, posterius magis proprium, & prioris explicativum. *Turtur* avis casta, imbellis, gemens, & raptui exposita, egregie depingit populum, uni Deo, tanquam marito, abnegata idololatria, adhærentem, imbecillem, & viribus destitutum, persecutioni hostium expositum, & continuo gementem, ac Deum inclamantem; cui epitheton *catervæ humilium* & adflictorum egregie quoque convenit, cum societatem coagmentatam, & firmiter colligatam, quæ vis est vocis חית, constituant, simul *humiles* sint, & modesti, denique adflicti & oppressi, quibus *succus vitalis* quasi expressus est, & *effluxit*: quæ verbi ענה proprietas est, in *fluendo* sita, unde humilis, depressi, adflicti, notio facile orta est, quam ubique præfert. Precatio vero est, ne Deus eos *tradat*, & *obliviscatur* eorum, in *purum putum*, seu plene & perpetuo, in quo vis orationis residet; quare לנצח cum *tradere* æque ac *oblivisci* construi debet. Indicant, se esse *traditos catervæ feræ* & *oblivioni Dei*, & supplicant, ut Deus finem imponat, nec plene & in perpetuum ita agat. *Tradere* est permittere, non curare, quare mox per *oblivisci* exponitur; quod θεοπρεπῶς est intelligendum; ut facile patet, nec nostra explicatione indiget.

§. XXXVIII. *b*. Urgent preces, & Deum ad exaudiendum movere conantur, ex consideratione *foederis*, ac *grassantis* violentiæ publicæ, vers. 20. *Acri oculo intuere foedus; quia plena sunt tenebricosa terræ, mansiones, violentia.* h. e.

a H. p. 11: lib. c. 8.

h. e. vibrante oculorum acie, tanquam judex & vindex; intuearis, quæso, *foedus*, & tuum, & hominum, ruptum, & conculcatum, omne jus & fas prostratum, foedusque tuum violatum; quum violentia ubique & palam grassetur, ejusque signis & effectis plena sint quæcunque loca, & subterranea, aut abdita, in quibus latitant adflicti præ violentia, & mansiones quæcunque aliæ commodæ, tuæ & nostræ, quæ desertæ jacent ac vastatæ. Petunt, ut Deus *intueatur foedus*, scilicet Dei & hominum ruptum, tanquam judex & vindex. *Foedus*, absolute positum, & Dei cum populo Israelis, & *hominum*, foedere, seu jure naturæ ac gentium, conjunctorum, intelligi potest: quemadmodum, Jes. XXIV: 5. ubi *foedus æternum* adpellatur. De quo vid. Cl. Vitringa. Hoc foedus cum volunt ut Deus *intueatur*, significant, illud esse ruptum, ac laceratum, et petunt, ut Deus, tanquam judex et vindex, acri oculo illud intueatur, ad illud vindicandum. Conf. Jes. LXIV: 8. Emphasi pollet radix נבט, cujus proprietas est in tremulo ac corusco motu, qua fulminis, qua oculi, aut alterius rei, adeoque dicit, *oculis micantibus*, seu acribus, intueri, &c. *a*. Addunt, ut demonstrent, cum foedus esse ruptum, tum Deum accurrere debere ad opem ferendam, et foedus vindicandum, violentiam ubique locorum per terram grassari; his verbis: *quia plena sunt tenebricosa terræ, mansiones, violentia*, scilicet sæva, et cruda publice grassante, ejusque effectis; quæ de *foedere* prostrato testantur. Verba varie vertuntur, et exponuntur; sed aliam non ferunt interpretationem, ac quam dedi; quæ habet, signa et effecta violentiæ conspicua esse in omnibus locis: quæ distinguuntur in *tenebricosa terræ* et *mansiones*, h. e. antra, loca subterranea, sepulchra, et domos commodas, ac amoenas; de quibus dicitur, ea loca *plena esse violentia*, quam patiuntur, et cujus signa ac effecta præferunt, et non, quam inferunt, et patrant. *Tenebricosa terræ* sunt loca abdita, oc-

a Vid. Schultens Orig. lib. I. c. 12.

occulta, ſubterranea, ſive ſint antra, cavernæ, ſpecus, in rupibus, aut infra terram, ſive *ſepulchra*; ſecundum conſtantem vocis uſum; ut loca, in Lex. obvia, ſatis docent: quæ *plena* dicuntur eſſe *violentia*, *cum* quod præ violentia homines eo confugere debuerint, ut eſt Jud. VI: 2., uti tempore perſecutionis Epiphanicæ contigit; quo Jeſ. XXIV: 15. reſpicitur, ubi vid. Cl. Vitringa, *tum* quod ne ibi ſæpe tuti fuerint, ſed violenter mactati; uti exemplum notabile eſt, 1 Macc. II: 31—. *tum* quod occiſi & in tenebricoſa terræ per violentiam miſſi ſint. Adduntur, licet ſine copula, quæ ſæpe alias reticetur, *manſiones*, abſolute poſitæ, adeoque qualescunque, ſive *Dei*, de quibus ſupra, verſ. 4, 7, 8. ſive Iſraelitarum, de quibus hac ipſa voce Pſ. LXXIX: 7. Vox Hebr. נוה ſignificat hoſpitium commodiſſimum, ad quod tenditur, tanquam *centrum* & *meditullium*, a propria notione *tendendi*, *contendendi*, quæ radici ineſt. Quæ *manſiones* dicuntur plenæ *violentia*, quatenus vel vaſtatæ, vel deſertæ, vel ſpoliatæ ſunt. Quod ulteriore explicatione non indiget.

§. XXXIX. β. Altera pars precum reſpicit ad eos, qui ſeſe ad cauſam populi vindicandam adcinxerant, & hoſtibus ſeſe aperto marte opponebant, & implorationem auxilii Dei, ipſis concedendi, continet, ne confuſi redeant victi, ſed ut victores triumphum canant, & Deum publice laudent, verſ. 21. *Ne redeat adtritus ignominia fractus*, *adflictus*, ſeu humilis, *& pauper laudabunt jubilis nomen tuum.* h. e. ne qui egreſſus eſt contra hoſtes redeat ex bello & prælio contuſus & ignominia fractus, ſed humiles ac pauperes licet ſint, triumphabundi nomini tuo, in quo exierunt, laudes accinant. Verbum שוב hic peculiarem ſuum uſum exſerit, quo denotat retroactionem cum clade, ignominia & confuſione e bello; alio enim referri commode hic nequit, huc autem aptiſſime; cum addantur epitheta, clade & ignominia adfectis propria; דך נכלם *contuſus*, *ignominia fractus*; quæ jungenda ſunt, & pro adjectivo, ſeu epi-

thetis

thetis ejus, qui *rediit*, habenda; secus ac vulgo solet; דך enim pro subjecto, & נכלם pro adjuncto haberi solet, hoc sensu, ne adtritus qui est redeat ignominia adfectus; quod ad precatores referunt; qui a precibus non redirent confusi. Sed voces דך נכלם cohærent, & statum ejus depingunt, qui *rediit;* reticetur vero subjectum orationis, quod mente intelligitur, & digito quasi monstratur, verbo *redire* involutum, & ex nexu facile eruendum, cum præcesserit *caterva humilium*, & sequatur *humilis* ac *pauper*. Subjungitur apte, *humiles* & *pauper jubilis celebrent nomen tuum*, scilicet *in quo* egressi sunt, uti habetur Ps. XX: 8. CXVIII: 10. 1 Sam. XVII: 25. Ducit itaque nos hæc phrasis ad carmen triumphale a victoribus canendum; uti Ps. CXVIII. hoc tempore, quo hostes subegerant, facto. Similiter orarunt Maccabæi, 1 Macc. IV: 33. *prosterne eos gladio diligentium te, & laudent te omnes, agnoscentes nomen tuum hymnis.* Conf. etiam Jes. XXIV: 15, 16. XXV & XXVI.

§. XL. ב. Precibus subjungunt exhortationem Dei tanquam judicis & *patroni*, ut causam suam efficaciter agat, & populo adflicto, seseque hostibus opponenti, ope sua succurrat, hostesque reprimat, ratione ducta ab opprobrio, Deo & populo furiose illato; vers. 22, 23. *Surge Deus! litiga litem tuam, recordare opprobrii tui a mihi stulto omni die. Ne obliviscaris vocis hostium tuorum, strepitus insurgentium tuorum æstuantis jugiter.* Quæ nihil habent difficilis, ex superioribus non facile expediendum. Conf. etiam dicta ad Ps. XLIII: 1. Excitatur Deus, tanquam judex & vindex, ad causam suam & populi decidendam, & opprobrium ac strepitum hostium vindicandum. Tantum not. in ultimo membro vers. 23. respici ad aquas æstuantes & streperas, quibuscum populi hostiles comparantur, Jes. XVII: 12. Ps. LXVI: 8.

PSALM. LXXV.

1. *Præfecto, ne perdas, Psalmus Asaphi, canticum.*

2. *Confitemur tibi, Deus! confitemur: & propinquum est nomen tuum, narrant mirabilia tua.*

3. *Quia recipiam conventum, ego rectitudines,* seu *in rectitudinibus, judicabo.*

4. *Fluctuarunt terra, omnesque incolæ ejus; ego ad libellam exegi columnas ejus.*

5. *Dixi, dicoque, splendida fortuna coruscis, ne ea efferamini, & inprobis, ne extollatis cornu.*

6. *Ne extollatis in altum cornu vestrum, loquamini collo erecto rancidum.*

7. *Quia nihil ex ortu & occasu, ex deserto* & *montibus.*

8. *Quia Deus judex, iste deprimit, & iste extollit.*

9. *Quia calix est in manu Jehovæ, &,* vel *cujus, vinum fermentescit, plenum mixtione* venenata, *& ebullire faciet ex eo: etiam,* vel *profecto, exsugent bibent fæces ejus omnes inprobi terræ.*

10. *Et,* vel *at, ego publicabo in æternum, psallam Deo Jacobi.*

11. *Et omnia cornua improborum succidam, exaltabuntur cornua justi.*

PRO-

PROLEGOMENA.

§. I.

Argumentum Pſ. eſt celebratio Dei Iſraelis, qui ſeſe nunc glorioſum in medio populi præſtiterat, cum gratiarum actione conjuncta, ab illuſtri viro, ſuprema poteſtate in civitate & Eccleſia Dei prædito, facta, ſuper ſingularibus prærogativis, & beneficiis ſibi & populo conceſſis, quod mox locum & tempus conventus Dei & populi in medio ſedis ſuæ ſit accepturus, quo rectitudines poſſit exercere; quodque ipſe ſtatum populi miſere turbatum & collapſum potuerit reſtituere & firmare; quodque denique tempus adluxerit, quo Deus ſe declaravit judicium exerciturum, adeoque omnes admonendi ſint de ſuperbia & inſolentia deponenda, ni gravi judicio velint proſterni: ſubjuncta profeſſione propoſiti ſui de Deo in poſterum laudando, & ad ejus exemplum impios delendo, ut juſti capita exſerere poſſint. Illuſtris vir, qui hic in ſcenam producitur loquens, cum ſuo & populi nomine celebrationem ac gratiarum actionem, Deo publice factam, qui ſeſe propinquum & mirabilem præſtiterat, & omnium ora in ſuam laudem reſolverat, expreſſiſſet, beneficia, ſibi & populo facta, tanquam laudationis Dei materiam & rationem, recenſet *tria*, *primum*, mox repræſentandum, quo conventum Dei & populi in medio ſui reciperet, & rectitudines faceret; *ſecundum*, præteritum & recens factum, quo remp. labefactatam & dilapſam diſpoſuerat & firmarat, *tertium*, poſt futurum, quo Deus ſe judicem & vindicem ſcelerum per orbem præſtaret; adeoque omnes admonendi ſint, ut ſpiritus altos deponant. Quando concludit, ſe Deo in poſterum laudes cantaturum, & Deo judici miniſtrum præbiturum in proterenda potentia impiorum, ut juſti poſſint tuto & glorioſe agere.

§. II. Ad cujus argumenti, summatim propositi, verum conspectum in luce collocandum, 1. observo, personam loquentem esse virum suprema dignitate, ac potestate, in rep. & Ecclesia Jacobitarum praeditum, cujus erat *judicium* exercere, & impiorum cornua diffringere, vers. 3, 11, quique statum reip. collapsum ordinaverat ac firmaverat, vers. 4. 2. Deum celebratissimum jam reddidisse nomen suum, ita ut omnes quaquaversum mirabilia ejus narrarint, vers. 2. 3. Statum reip. fuisse antea dissolutum, & collapsum, nunc vero instauratum & firmatum, vers. 4. 4. Conventus publicos, & civiles & religiosos, mox in sede hujus regis futuros, adeo ut ipse possit jus & aequum omnibus facere, vers. 3. 5. Tempus adesse, quo Deus judicaret impios terrae, seseque praestaret supremum hominum judicem & arbitrum; adeo ut superbi & insolentes sese submittere debeant, nisi repressos sese a Deo velint, vers. 5—9.

§. III. Qui characteres, si ex Ps. recte sint educti, nos manifeste ducunt, & cui unice conveniunt, vel ad *Davidem*, vel *Simonem* Ethnarcham; *illum*, quo tempore regno firmato, & populi statu feliciter ordinato, *arcam* in sedem suam jam jam reciperet, & de civitate sua faceret locum *conventus* civilis & sacri; quando populos vicinos quaquaversum subjugavit, 2 Sam. VI. *hunc* vero, quum, populo in libertatem & pacem vindicato, publice esset inaugurandus tanquam Pontifex & Ethnarcha, 1 Macc. XIV. qui eo tempore dici potuit accepisse *conventum*. *Posteriorem* hypothesin etsi commendet 1. phrasis, *accipere conventum*, seu munus condictum, quae in Ethnarchae & Pontificis inaugurationem, in loco publici conventus factam, recte quadrat, 2. quod tempus Maccabaicum in verbo Prophet., tanquam quo Deus judicium exerceret publicum, repraesentari soleat, de quo ad Mal. III: 19.— & Dan. pluribus disserui, 3. quod superiori Ps. recte subjungatur, ut facile patet, & Ps. CXVIII. proxime respondeat: attamen ad *priorem* hypothesin magis inclinat animus, non tam, quod Asaph. sit autor

autor Pf., licet non fit nullius, cum a celebratiffimo Afapho, tempore Davidis, fine urgente ratione non fit discedendum, quam 1. quia phrafis, *ego dispofui columnas terræ*, rectius in Davidem, quam Simonem convenit, quod *ille* folus hoc fecerit, *hic* poft Judam & Jonathanem, qui fundamenta jecerunt, 2. quia *judicis* perfona *Davidi* quoque adcommodatior eft, cum tempore Simonis obtinuerit *fynedrium magnum*, cui judicia competebant. De Davide diferte habetur, 2 Sam. VIII: 15. *ipfum feciffe juftitiam & judicium omni populo*. 3. Phrafis *accipere conventum*, recte intellecta, rectius in Davidem, conventus politicos, & Ecclefiafticos, in fedem fuam, feu Tfionem & Hierofolymam, transferentem, & ita recipientem, aptius quadrat, quam Simonem, urbem intrantem ad *munus*, quod non eft מועד, fuscipiendum. 4. Accedit, Pf. CI., a Davide compofitum, ejusdem effe tenoris, quoad exercitium juftitiæ, & eodem tempore ab ipfo factum, quo *arcam* jam jam in fedem fuam transferret: de quo ibi pluribus differam. Eo itaque tempore & Afaph videtur excitatus ad hoc carmen concinnandum, quo Davidem introducit loquentem; quod a ftylo poetico nihil habet alieni. In ipfum enim Afaphum non quadrare Pf., facile cernitur; nec ulteriore opus habet demonftratione.

§. IV. *Scopus* Pf. eft, ficut argumentum ejus docet, 1. Felicitatis reip., poft rerum confufionem ortæ, publicum erigere monumentum in laudes Dei, 2. veræ profperitatis populi dare defcriptionem, in eo fitæ, quod locum conventus in medio fui habeat, judicia exerceantur, impii reprimantur, & jufti floreant. 3. Perfonæ regis, fupremi in terra judicis, genuinos ducere characteres, in firmanda & bene ordinanda rep., jure & æquo faciendo, impiis judicandis ac juftis extollendis, fitos. 4. Regi formulam in manus tradere, qua præclaras hasce qualitates ipfe exprimat, & ea ratione fefe ad eas exercendas publice obftringat. Quæ ratio eft, quare regem ipfum introducat loquentem. Cui *fcopo* recte convenit infcriptio אל-תשחת *non perdes*;

des; de qua dixi ad Pſ. LVII. Ex quo de *uſu* Pſ., inter ſacra canendi, facile judicatur.

§. V. Quod ad *ſtructuram* cantici adtinet, perſona illuſtris, ſuprema prædita in rep. poteſtate, introducitur loquens, a poeta diverſa, ut ex dictis adparet, nec plures, ſed ipſa ſola; ſecus ac multis viſum, qui variarum perſonarum, ſeu Dei & populi ejusque ducis, colloquium hic ſibi videre putant, ſine ullo fundamento; denique vertit ſeſe perſona ad Deum, quem adloquitur, cui confeſſionem & gratiarum actionem offert pro acceptis beneficiis, quæ recenſet; niſi quod in fin., propoſitum ſuum Deum in poſterum laudandi, & regnum bene adminiſtrandi, proferens, de Deo in tertia perſona loquatur. Stylus non eſt quidem difficilis, attamen emblematicus, & emphaticus. *Partes* Pſ. generales *duæ* ſunt, quarum *prior* continet laudationem & gratiarum actionem Dei pro ſingularibus privilegiis & bonis, in perſonam loquentem & populum collatis ac conferendis, verſ. 2—9. *poſterior* propoſitum hujus perſonæ Deum ſemper celebrandi, ac regnum juſte ac pie adminiſtrandi repræſentat, verſ. 10, 11.

ANACRISIS.

§. VI. Licet Interpretes circa hypotheſin Pſ. exponendi ſecum valde diſſentiant, quos ſuo loco relinquere debeo; dubium mihi non eſt, quin Pſ. de Davide, quo tempore Hieroſolyma facta eſt ſedes regni & religionis, ſit exponendus; quia ſuperiores characteres in illud tempus apte quadrant, nec ulla eſt ratio a Davide diſcedendi. Sunt quidem, qui ad Meſſiam, regem & executorem judiciorum Dei per orbem, adplicant; ſed ejus hic nullum diſtinguens ſeſe offert criterium; nihil, quod in Davidem non conveniat, ipſe de ſe in laudes Dei non poſſit prædicare, quodque alibi, ut Pſ. CI., ſibi non adtribuat. Quæ omnia ex ipſa

ipsa tractatione in lucem prodibunt clariorem: ad quam mox pergo.

EXPLICATIO.

§. VII. In priore parte occurrit א. celebratio Dei, vers. 3. ב. ejus causa & ratio, vers. 3—9. א. Celebrationem Dei profert & urget David, hic loquens, suo & sociorum nomine, vers. 2. *Confitemur tibi, Deus, confitemur; & propinquum est nomen tuum, narrant mirabilia tua.* h. e. erumpimus, ego & socii mei, in laudationes & gratiarum actiones tuas, o Deus! magno cum animorum fervore; idque eo magis, quod nomen tuum gloriosum in omnium venerit notitiam quaquaversum, ita ut mirabilia tua opera ubique recenseantur ac narrentur per terram. Cum dixerunt, David & Hierosolymitani, seu socii & cives ejus, quos sibi adjungit, se Deo *confiteri*, ipsum laudando, ac ipsi gratias agendo, quæ verbo הודה comprehensa sunt, ut notum, nec segniter & semel, sed fervide & continuo repetitis vicibus, quo repetitio verbi ducit: subjungunt, ad obligationem suam Deo confitendi magis urgendam, & Deum magis extollendum, *nomen ejus propinquum esse*, & *mirabilia ejus* ubique celebrari, seu promulgari; acsi dicerent, eo magis ad id excitamur, quod hoc tempore nomen tuum sit ubique notum, & mirabilia tua in omnium ore per terram. Hac ratione voces apte cohærent; licet Interpretes aliter instituere soleant. *Nomen Dei* dicitur *propinquum*, quatenus publicam venit in notitiam, & in omnium animis ac ore est, opposite ad *ignotum* & *obscurum*, quod longius dicitur remotum. Conf. Deut. xxx: 11. & quæ Cl. Schult. ad h. l. protulit ex lingua Arab., qua *propinquum* adpellatur, quod *notum* est. In cujus notitiæ signum adducit, *narrant mirabilia tua*, scilicet quicunque & qualiacunque, in specie

Mmm nunc

nunc in nostram felicitatem facta; quorum mox aliqua proferuntur. Vid. Ps. IX: 2. *Narrant* inpersonaliter est, *quicunque* narrant, seu *narrantur* ubique per terram: quod facillimum est, licet minus observatum.

§. VIII. 1. Privilegia & bona in se & populum collata, quæ materiam præsentis celebrationis in primis faciebant, memorantur *tria*. *α.* Primum est instans, in eo situm, quod mox in civitate & potestate sua acciperet David *locum conventus*, & occasionem jus ac æquum exercendi; uti se facturum esse simul pollicetur, vers. 3. *Quia recipiam conventum, ego rectitudines judicabo.* h. e. Inter alia præclara bona, quæ te celebrandi materiam mihi & nobis præbent, hoc primum sit, quod mox in ditione mea accepturus sim *conventum* & tui & populi, civilis itaque & Ecclesiastici, quodque justum & æquum dispensaturus sim in rep. & Ecclesia, secundum æquum & justum omnia directurus; sicut me facturum esse quoque promitto. Interpretes hic in varia rursus discedunt, & magis minusve probabilia proferunt, quæ lubens mitto; nostra explicatio sese facilitate sua facile commendat. Vocula כי *quia* retinet usitatam potestatem, qua *causalis* est, cum ratio reddatur *celebrationis* Dei; sicut & vers. 4. eum fert conspectum, ut mox patebit. Vox מועד quoque usum suum conservat, quo *conventum* dicit; sed, cum absolute ponatur, *conventus* qualiscunque, politicus, judicialis & religiosus, intelligitur. De quo dixi ad Ps. LXXIV: 4. Phrasis *accipere conventum* denotat, eum in sedem & ditionem suam recipere, simul suæ directioni subjectum: quod factum est, quum Hierosolyma declarata est a Deo metropolis ac sedes regni, & religionis, *arca* in eam translata: quod 2 Sam. VI: 10. dicitur, *arcam Jehovæ ad se adducere in urbem Davidis*: & Ps. CI: 2. *venire Dei ad ipsum*: ubi vid. dicenda. Quod ipsum clarius hic diceretur, si אלי *ad me* in textu deficere statuatur, quæ vox per sequentem אני facile potuit censeri absorpta. Sensus ergo foret, si recepero conventum *apud me*, vel ad me tendentem, &

trans-

transferendum, ficut arcam Jehovæ *ad se* adducere dicitur, 2 Sam. xi. & Deus *ad ipsum* venire Pf. ci. Quod ipsum verbum לקח divite fenfu, quo fumtum adducere denotat, involvit, ficut alibi a obfervavi. De Hierofolyma, feu civitate Davidis, *loco conventus*, legendus omnino eft Pf. cxxii. & comm. nofter ad eum. Subjungit, *rectitudines judicabo*, feu in *rectitudinibus*, ut Pf. ix: 9. h. e. æque & jufte omnia difponam, & cuique æquum & jus faciam: quod facillimum eft. Sed notandum, illud hic occurrere, tanquam & *privilegium*, & *promiſſum officium;* quem utrumque confpectum habet: acfi diceret, confiteor tibi, Deus! quod mox accepturus fim conventum, & ego ipfe conftitutus a te ad jus & æquum faciendum: quod ipfum me facturum effe tibi confiteor, & promitto: de quo directius mentem exponit, verf. 11. Quo fenfu poffet quoque prius membrum verti: *quum accepero conventum, rectitudines ego judicabo*; adeo ut utrumque includatur, *confiteor tibi quia accipiam*, & *quum accepero, judicabo* &c: Refpicitur itaque ad illud tempus, quo, *arca* in civitatem Davidis translata, hæc declarata & facta eft fedes regni, judiciorum & religionis. 2 Sam. vi.

§. IX. β. *Secundum* beneficium in fe jam collatum, & per fe in populum Israelis, complectitur terræ cum incolis fluctuantis per externa & inteftina bella, omniumque rerum confufionem in judiciis & religione, difpofitionem exactam & firmam fuo minifterio a Deo factam, verf. 4. *Fluctuarunt terra & omnes incolæ ejus, ego ad libellam exegi columnas ejus.* h. e. confitemur Tibi, o Deus! quod terræ, ejusque incolarum, ftatum fluctuantem, & diffolutum, ac deftructioni proximum, ego inftaurare, difponere, ac firmare potuerim; uti feci. Cohærent verba cum verf. 2. *confitemur tibi*, & vocula כי, verf. 3. hic repetenda, & novam continent materiam Deum celebrandi, quod fuo minifterio Deus res omnes collapfas reftituerit, & firmaverit.

 Refpi-

a ad Jer: xxxvi: 26. xxxvii: 16. xl. 2.

Respicitur ad statum reip. & populi ante hæc tempora confusum & dissolutum per hostes, bella intestina, judiciorum & religionis neglectum, & similia, nunc a Davide, ope Dei, instauratum & confirmatum; quemadmodum ex historia constat, & Pf. LX. describitur. Nihil hic difficilis ex hac hypothesi. Verba quoque nihil habent, quod moras injicit; aut ab Interpretibus non est expeditum. De verbo מוג proprie *undare*, *fluctuare*, dixi ad Pf. XLVI: 7. LXV: 11. de תכן proprie *librare*, *exigere ad libellam*, vid. Schultens *a*. *Columnas* terræ esse quicquid ad statum populi bene ordinandum, & firmandum, facit, sive res sive personæ sint, satis tritum est.

§. X. γ. *Tertia* ratio Deum laudandi inde petitur, quod Deus illustri specimine sese judicem mundi demonstraverit, qui solus extollit & deprimit, & impios severe puniturus est, adeoque magni momenti veritatem, impios esse de terra delendos, confirmaverit, & piis occasionem dederit cum fiducia promulgandi, ipsisque mundana felicitate ebriis & impiis insinuandi, Deum esse supremum mundi arbitrum, & judicem, qui quoscunque vult extollit & deprimit, & superbos, impios, sese contra Deum & populum ejus efferentes, destructurus est. Hic est genuinus conspectus pericopæ, vers. 5—9. qua persona illustris, in hoc Pf. loquens, sermone ad hujus seculi fortunatos & impios verso, ipsis cum fiducia promulgat, ut altos spiritus deponant, & sibi persuadeant, Deum esse fortis hominum arbitrum, ac severum impiorum judicem futurum; sicut nunc insigni exemplo in Davide ac populo suo extollendo, impiisque delendis, demonstraverat, et mox uberius in populis vicinis debellandis confirmaret; et ulterius in posterum suis temporibus comprobaret. Continet itaque pericopa *porisma* aliquod practicum, de Deo fortunæ hominum dispensatore, et impiorum destructore, ex præsente statu Davidis et populi Dei felice, modo memorato, eductum;

a Ad Job. XXVIII: 25.

ctum; adeoque partem laudationis Dei constituens; quatenus Deo acceptum erat ferendum, quod hoc tempore illustri hoc specimine hanc maximi momenti veritatem in lucem produxerit, & Davidi ansam præbuerit eam in publicum proferendi, ac cum fiducia in mundanorum & impiorum animos ingerendi. Plane quemadmodum Ps. IX: 8--11. & alibi instituit. Ex quo conspectu illud quoque lucramur, quod pericopa amplissimum accipiat sensum, nec intra hoc tempus, quo Ps. compositus est, constringatur, sed latius ad futura tempora extendi possit & debeat. Comprehendit א. admonitionem ad fortunatos & impios seculi directam, ne insolescant, & in Deum ac populum ejus impetum faciant, vers. 5, 6. ב. ejus rationem, a persona Dei, tanquam supremi arbitri ac judicis, quam singulari specimine demonstraverat, & in posterum ageret, petitam, vers. 8, 9.

§. XI. א. Admonitio his verbis profertur, vers. 5, 6. *Dixi, dicoque, splendida fortuna coruscis, ne ea efferamini, & improbis ne extollatis cornu. Ne extollatis in altum cornu vestrum, loquamini collo erecto rancidum.* h. e. Cum tu, o Deus! Majestatis, potentiæ & justitiæ, in me & populo extollendo ac firmando, hostibus repressis, dederis specimen, tibi acceptum fero, quod cum fiducia potentes & impios seculi, fortuna & potentia sua insolescentes, & tibi ac populo tuo imminentes, retundere & reprimere possim; & hanc maximi momenti veritatem, Te esse summum arbitrum & judicem universi, in publicum proferre; sicut feci, & iterum facio, sermone ad eos verso, *dixi*, & *dico vobis*, qui fortuna corusci insolescitis, & improbi estis, ne *efferamini*, vobis & opibus ac viribus fidentes, ne insolescatis; multo minus in altum contra Deum vos superbe erigatis, colloque sublimi verba vana & contumeliosa effutiatis. Parum difficilis, quod nostræ curæ relictum est, occurrit; quare uno alterove observato defungar. 1. Adpellat eos, quos adloquitur, הוללים & רשעים fortuna splendida

 da

da opum & potentia coruſcos, ac improbos; irrequietos, & ſe jactantes: quæ vocum eſt genuina poteſtas & uſitata ſignificatio; de quo dixi ad Pſ. LXXIII: 3— & improbos fortunatos in genere, vicinos populos hoſtiles ſive hujus, ſive ſequentium temporum, eſt enim generale porisma practicum, in ſpecie intelligit. 2. Cum ipſis injungit & præcipit, quod etiam verbo אמר comprehenſum eſt, non ſimpliciter, *ne ſe efferant* & *cornu extollant*, ſed & *ne in altum cornu efferant*, ac *collo erecto rancidum loquantur*; non ſimpliciter eandem rem repetit, ſed quid plus dicit; ſcilicet, ne contra Deum cornu efferant, eum actu ipſo impetentes, & eum blaſphemis ac injurioſis verbis adpetentes. Conf. Pſ. LXXIV: 10, 18. & ibi dicta. *In altum* efferre *cornu* idem eſt, ac *in coelum*, adeoque Deum, ſanctum Israelis. Vid. Jeſ. XXXVII: 23. & LVII: 15. ubi *altum* & *ſanctum habitare* habetur, dicitque Deum audaciter ac inſolenter impetere, ſeſe populo & cultui ejus opponendo, quod eſt *tollere cornu*, ut ſolent *cornupetæ* beſtiæ. Alterum, ne *loquamini collo erecto rancidum*, etiam ad Deum in ſublimi habitantem referri debet, & injurioſa ac blaſphema verba involvit. Vox עתק a propria *vetuſtatis* poteſtate tranſiit ad *durum intractabile*, etiam *rancidum*, denotandum, unde ad verba *putida*, *inſolentia* & contemtum aliorum ſpirantia, adplicatur: בצואר vero eſt *collo erecto*, adeoque ſuperbo & inſolente animo, & geſtu; quod Pſ. XXXI: 19. dicitur rancidum loqui בגאוה & LXXIII: 6. *collum ipſis erigit & collari cingit elatio tumida*. Ubi vid. dicta.

§. XII. 2. *Ratio* dehortationis additur duplex, *altera* a Deo ſolo arbitro mundi, *altera* a judicio Dei in impios terræ deſumta. *Prior* negative et poſitive profertur, verſ. 7, 8. *Quia nihil ex ortu & occaſu, ex deſerto, montibus: quia Deus judex, iſte deprimit, & iſte extollit*. h. e. Nihil eſt in tota terra, quam late patet, a quo pendet hominum ſors, humilis vel glorioſa, ſed ſolus Deus judex, ſupremus mundi arbiter, iſte de ſorte hominum diverſa diſponit. Verſus ita cohærent, ut, quod omnibus in tota terra eripitur,

Deo

Deo soli vindicetur, quod vers. 7. ad plenam sententiam deest, ex vers. 8. supplendum sit: hac ratione: quia nihil aut nemo ex quatuor mundi plagis deprimit aut exaltat, sed Deus judex iste solus utrumque facit. Sententia itaque vers. 7. incompleta est, ex vers. seq., uti feci, supplenda. Ex quo simul elucescit, ultimam vocem, vers. 7. הרים recte per *montes* verti, quæ constans est ejus significatio, et præcedenti מדבר per adpositionem sine copula addi, ut de *deserto* et *montibus* cogitaremus. Conf. Deut. XI: 24. ubi *desertum* et *Libanus* eodem sensu memorantur, ut et Jos. I: 4. Qua ratione quatuor terræ partes, et coeli plagæ, hic memorantur, *orientalis*, *occidentalis*, *australis*, quia desertum est terminus Cananææ ab austro, et *Septentrionalis*, ubi montanum Libani, Antilibani, et Hermonis, ejus limes est ab Aquilone. Emphasi pollet vocula לא *non*, qua *nihil* & *neminem*, ut sæpe alias, denotat; adeo ut sensus huc redeat: neminem aut nihil sese a quatuor mundi plagis offerre posse, cui sortis hominum distributio competat, sive *depressio* aut *exaltatio* hominum; *nihil* in orbe toto, quam late patet, esse, sive hominem, sive sic dictum Deum, aut idolum, in cujus potestate hoc sit. Quod autem omnibus negatur in terra, id soli Deo vindicatur, vers. 8. *Quia Deus judex, iste deprimit iste extollit.* Sic enim vertenda sunt verba, ut nonnulli recte instituerunt, & non, ut alii, *istum deprimit, istum extollit*: non enim habetur, ישפיל זה, aut את זה ישפיל, ut deberet, si *objectum* designaretur, sed זה ישפיל, argumento, subjectum, seu personam humiliantem, designari, ut Jes. XXV: 9. *ecce, Deum nostrum! hic* est, *quem exspectavimus.* Innuitur itaque, ut ad scopum propius accedam, Davidis & populi Israelis præsentem elevationem, ac Sauli ejusque domus depressionem, soli Deo esse adscribendam; & illustre in eo datum esse specimen *judicii* Dei; unde colligi posset, populos vicinos eandem humiliationis sortem esse subituros; absque ut ullus sit ad quatuor plagas Cananææ populus, penes

nes quem sit aliquis aut aliquid, in cujus potestate est hujus sortis dispensatio, quæ solius Jehovæ est, Dei Israelis; qui eam ulterius exercebit in Israele extollendo, ac populis vicinis deprimendis.

§. XIII. *Posterior* ratio, a judicio Dei severo in improbos exercendo, desumta, his verbis exprimitur, vers. 9. *Quia calix est in manu Jehovæ, &*, vel *cujus, vinum fermentescit, plenum mixtione venenata, & ebullire faciet ex eo; etiam*, vel *profecto, exsugent bibent fæces ejus omnes impii terræ.* h. e. Quod insanis & impiis silentium imposui & humiliationem imperavi, illud hoc etiam nititur fundamento, quod tempus adsit, quo Deus judicare incipiet impios, donec eos de terra deleverit; est enim in manu ejus poculum, vini turbidi & venenati plenum, unde mox ebullire faciet in os impiorum, ut universum corpus exæstuet, & sanguine effuso tabescat, nec hoc tantum, sed progressu temporis fæces ejus, seu reliquias judiciorum, omnium severissimas, ad finem usque epotabunt omnes impii terræ; plane prosternendi, & e medio tollendi. Cum metaphorica judiciorum divinorum descriptio, a calice, vino turbido & venenato pleno, unde cuique sua a Deo portio adsignatur, desumta, satis nota sit, ac illustrata, in primis a Gatakero *a*, ubi nostrum locum quoque fusius pertractavit, voces hic illic illustrasse, & dein *scopum* demonstrasse suffecerit. Tria sunt versus membra, quorum *primum* continet descriptionem *vini* in poculo, *duo* reliqua ejus epotationem perniciosam, per varias vices, usque ad ipsas fæces absumtas, faciendam ab impiis terræ.

§. XIV. Quod ad *primum* membrum adtinet, *vinum*, quo poculum traditur plenum in manu Dei, duobus epithetis definitur, alterum est חמר *fermentationis*, alterum מסך *mixtionis*. Verba ita sonant, *poculum est in manu Jehovæ, & vinum fermentescit, plenum mistione*, h. e. cujus vinum turbidum est & æstuans, quodque venenata mixtione plenum insu-

a Adv. Misc. cap. v.

insuper est. Radix חמר originem habet in tumore æstuante, unde orta est significatio *fermentationis*, nec non *rubicundi* coloris, qui præ reliquis coloribus veluti *effervescit*, denique *conturbationis lutosæ*, quæ per æstuationem efficitur. Vino hoc loco adtribuitur sensu potissimum *fermentationis* & *conturbationis*; ut vinum fervidum, æstuans, turbidum, significetur. Additur, vinum vel poculum esse plenum מסך, proprie *mixturæ* aptissime temperatæ, sicut vinum solebat *aqua*, aut *aromatibus*, temperari; sed hic in malum pro *veneni* aut *fellis* mixtura sumitur; adeo ut fæculentum & turbidum non tantum vinum, sed & insuper *veneno* mixtum intelligatur, ad iram Dei, ejusque effecta severissima vividius pingenda. *Secundum* membrum exponit effectum mox secuturum, his verbis, *& ebullire faciet ex isto*, h. e. Deus, in cujus manu poculum illud est, vinum illud æstuabundum & venenatum non amplius continebit, sed ex isto poculo sinet exundare, facietque, ut corpus ejus, qui sumserit, sanguine ebulliente distabescat. Trahit verbum יגר *ebullire faciet* aliquid de ambiguo, cum & de vino ebulliente e poculo, & in os potatoris influente intelligi possit, & de *effectu* in potatore, quo vi venenata poculi universum corpus exæstuat, & sanguine per venas erumpente tabescit; qui acerrimi & præsentanei veneni effectus est letalis. Vid. Cl. Schultens *a*, qui ibid. vocem מזה eo trahit, & vertit, *exsiliente sanguine*, a נזה *sanguis e vulnere exsiliit*, quod mihi longius quæsitum, & minus necessarium, videtur, cum idem fere radice נגר sit involutum. Rectius ad י *vinum* refertur, ut sit, *de ipso ebullire faciet* non totum, sed ex parte, reliquo in posterum servato, quum *omnes impii terræ bibent usque ad fæces*, quod mox additur, vel מזה esse potest *inde*, ab hoc tempore; sicut זה *tempori* æque adplicatur ac *loco*; ut sensus sit, jam mox ab hoc tempore illud futurum esse. *Tertium* membrum, sese ad futura tempora, longius remota, porrigens, habet: *etiam*, vel profecto,

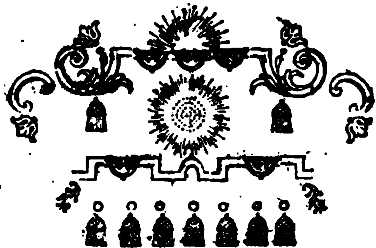
a Defect. Diss. II: §. 72.

fæces ejus exſugent ebibent omnes impii terræ. h. e. epotabunt exſugendo quicquid reliquum fuerit, usque ad fæces, omnes improbi terræ. *Exſugere bibere* eſt, ſtylo ſatis uſitato, *exſugendo bibere*, ut nihil reliqui maneat; quod non eſt difficile. Omnium ſeveriſſimum intelligitur Dei judicium, per *fæces* poculi depictum, quo omnes improbi de terra delerentur. Conf. Jeſ. LI: 22, 23., & alibi. Quod in genere prolatum generalem quoque præbet intellectum, & judicium comprehendit, non hoc, ſed ſequente tempore per varias vices exſecutioni mandandum, donec omnes impii fuerint exſtirpati. Ex quo obſervato omnis difficultas, reſpectu temporis, quo Pſ. compoſitus eſt, ſublata eſt. Declaratur enim diſtincte, jam ab hinc judicium Dei eſſe incepturum, ut modo vidimus *membro* ſecundo, dein, in genere illud poſtea conſummandum eſſe. In ſecundo membro non additur, in quosnam ſit ebulliturum illud vinum, ſed illud ex tertio membro ſupplendum eſt, adeoque *impii* terræ intelligendi ſunt.

§. XVI. In altera, ſeu *poſteriore*, parte Pſ. David propoſitum ſuum, ſimul facultatem & poteſtatem illud exſequendi, exponit, *cum* reſpectu Dei celebrandi, *tum* regni adminiſtrandi & proſperi reddendi. *α. Prius* his verbis, verſ. 10: *&*, vel *at*, *ego publicabo in æternum, pſallam Deo Jacobi*, h. e. ſicut nunc facio, ita in poſterum faciendi & animus eſt, & dabitur facultas, ut Deo Jacobi, vero & ſummo Deo, ac foederato populi Jacobitarum, laudes publice & in æternum accinam. Verba, elegantiæ cauſa diviſa, ut ſæpe fit, hac ratione ſunt concinnanda: *ego in æternum publicabo pſallam Deo Jacobi*, verbis *publicare* & *pſallere* conjunctis ea ratione, ut prius poſterioris qualitatem vel adtributum denotet; quo nihil eſt uſitatius. *Publicare* itaque & *pſallere* eſt publice, coram omnium oculis, pſallere; ut Pſ. XL: 6. *publicare & eloqui*: ubi vid. dicta. Nulla ergo ellipſi opus eſt in verbo *publicare*, nec etiam mutatione אגיד in אגיל *exſultabo*, ſicut LXX. habent; quod alias

alias non foret rejiculum, & cum seq. אזמרה apte conjungitur. Indicat & animum pium, gratumque, & felicitatem temporum sequentium, quibus materia & facultas daretur Deum laudandi, opposite ad hostiles populos, a Deo subigendos; quare dicit ואני *&*, vel *at*, *ego*, &c:

§. XVII. β. Posterius ita sonat, vers. 11. *& omnia cornua impiorum succidam, exaltabuntur cornua justi.* h. e. impiis terræ, seu populis hostilibus, judicio Dei prostratis, seu subactis, in eo ero totus, nec sine optato successu, ut quorumcunque profanorum, sceleratorum, regni aut Ecclesiæ perturbatorum, opes, gloriam dignitatemve, potestatem & potentiam, ac vires nocendi, frangam, sive iis e medio sublatis, sive in statum humilem redactis; quo fiet, ut justorum capita eleventur, & illi floreant, ac potentes sint. Nihil hic difficile. *Impii* sunt non qualescunque peccatores, sed scelerati, irrequieti, & aliorum oppressores, reip. aut religionis perturbatores, in ipso regno Davidis. Quo vera vocis vis ducit. Eorum *cornua* sunt opes, dignitates, viresque nocendi: quæ qua ratione *succidantur*, proprie secundum vim radicis גדע *mutilentur* & truncentur, facile adparet. Ex quo *exaltatio cornuum justi*, vel justorum, facile quoque intelligitur. Declarat autem David propositum suum, quod etiam ex parte executus est, maxime per Salomonem. Vid. ad Ps. CI.

PSALM. LXXVI.

1. *Præfecto pulsatilium Psalmus Asaphi, canticum.*
2. *Celebris promulgatus est Deus in Juda, in Israele magnum nomen ejus.*
3. *Et fuit in Salem tugurium ejus, & habitaculum ejus commodum in Tsione.*
4. *Ibi turbine urente confregit vibrationes coruscas arcus, clypeum, & gladium & bellum. Sela!*
5. *Aestuabundus Tu, Magnifice! e montibus dilacerationis.*
6. *Spoliati sunt fortes corde, dormierunt somnum suum, nec manus suas invenerunt ulli viri robusti.*
7. *Præ increpatione tua, Deus Jacobi! altissimo sopore oppressus est & currus & equus.*
8. *Tu tremendus tu,* vel *es, & quis coram te stabit præ æstu bulliente nasi tui?*
9. *De coelo audire fecisti judicium, terra adtremuit, & quievit.*
10. *Cum ad judicium surrexerit Deus ad servandum omnes adflictos & mansuetos terræ. Sela!*
11. *Quia excandescentia hominis Te celebrabit, residuum furorum circumcinges tanquam ornamentum,* vel *arctissime constringes.*
12. *Vota concipite & reddite Jehovæ, Deo nostro. Omnes finitimi ejus munus verendo Numini adferent pompatice.*
13. *Præcidet spiritum ducum tremendus regibus terræ.*

PROLE-

PROLEGOMENA.

§. I.

Argumentum Pſ. eſt gratulatorium & laudatorium, quo præclara Dei facinora in gratiam Tſionitarum, quibus ab hoſtibus liberati, & in pacis ac proſperitatis ſtatum vindicati ſunt, populis vicinis undiquaque, ſopore divinitus immiſſo, ſtupefactis & quieſcentibus, celebrantur, ac inde derivatur, tanquam ex illuſtri ſpecimine, & felici omine, omnes terræ manſuetos aliquando ſimiliter eſſe vindicandos, quum Deus ſurrexerit ad judicium agendum. Quando ſubjungitur adhortatio ad Tſionitas, ut Deo vota ſolvant, exemplo quoque populorum vicinorum, qui dona offerent Deo, firmata. Celebrat poeta *primo* Deum, quod ſeſe in medio populi ſui illuſtrem præſtiterit, habitaculum ſuum in Tſione eſſe firmiter ſtabilitum demonſtraverit, eique ac populo pacem & ſecuritatem procuraverit, hoſtibus & hoſtilibus inſtrumentis fractis, ac populis vicinis timore incuſſo, quo quaſi in ſoporem conjecti & ligati ſunt, ab omni invaſione populi Dei ceſſantes. Dein mirabilem illam rerum cataſtrophen conſiderat, tanquam ſpecimen, & præludium, vindicationis omnium manſuetorum terræ, ſuo tempore futuræ. Quando populum Dei ad gratiarum actionem excitat, & exemplo populorum, qui dona Deo offerrent, firmat ac urget.

§. II. Quod argumentum ut in vero ſuo conſpectu poſitum recte intelligatur, ſequentia probe ſunt ad animum revocanda. 1. Deum hoc tempore nomen ſuum in Juda & Iſraele maxime glorificaſſe, ſedem ſuam in Tſione vindicaſſe ac firmaſſe, hoſtes, eam invadentes, ibi miraculoſe ſtraviſſe, verſ. 1—4. 2. Per illud judicium in hoſtes tantum fuiſſe hoſtibus omnibus reliquis injectum pavorem, ut ſe tranquillos continuerint, & populus Dei profunda gaviſus ſit tranquillitate, ac ſumma proſperitate, verſ. 5—7.

3. Singulare hoc Dei judicium in hostes vero suo conspectu habendum esse signum & emblema futuræ vindicationis omnium mansuetorum terræ ab hostibus, & eorum invasionibus, ac persecutionibus, vers. 8—10. Qui verus ejus pericopæ conspectus est, suo loco demonstrandus, & hic recte advertendus; cum inde etiam pendeat objectionis contra hypothesin Ps. explicandi, de quo mox, solutio. 4. Denique mirabilis hujus eventus consequens esse, ut ab omnibus in circuitu fuerit Deus Israelis honoratus donis & muneribus, vers. 12.

§. III. Quæ omnia criteria cum unice in illud tempus conveniant, quo Assyrius in montano Judæ, haud procul Hierosolyma, divinitus prostratus est, tempore Hizkiæ, uti adtendenti, & historiam conferenti, mox in oculos incurrit, ac a multis Veteribus ac Recentioribus interpretibus, Judæis ac Christianis, recte observatum est, oportet vel Asapho, tempore Davidis, hic casus tanquam prophetæ fuerit ob oculos versatus, vel fuerit tempore Hizkiæ similis nominis vir, divinitus adflatus, qui hoc carmen in hunc eventum composuit; de quo plura dixi ad Ps. L. ad hoc quoque tempus pertinentem. Ceterum notandum est, Ps. scenam in eo tempore esse figendam, quo, Assyriaco exercitu deleto, & vicinis hostibus metu incusso, Tsionitæ plena pace & securitate gavisi sunt. Agitur enim de his omnibus rebus, tanquam factis, & non futuris: ut orationis structura docet. Ex quo de *occasione* Ps. facile constat; cum eventus fuerit præ reliquis dignus, qui publico carmine celebretur, & posteritati commendetur.

§. IV. *Scopus* itaque est, uti facile adparet, 1. publicum hujus illustris casus condere monumentum, 2. populum Dei excitare ad Deum propterea honorandum & celebrandum, vers. 12. 3. Fidem & spem Ecclesiæ de futura liberatione, populo Dei promissa, qua, hostibus deletis, perfecta pace aliquando frueretur, ex hoc specimine potentiæ & favoris Dei confirmare, vers. 8—10. *Structura*,

Ps.

Pſ. nihil habet ſingulare aut difficile. In principio & fine ſermo de Deo fit, ſed in medio ad eum vertitur: qua perſonæ mutatione nihil eſt frequentius. *Stylus* ſatis facilis eſt & emphaticus, nec metaphoris, tanquam luminibus, deſtitutus. *Quatuor* ſunt Pſ. partes. I. *Prima* illuſtre Dei facinus in Tſione liberanda, & hoſtibus ac hoſtilibus inſtrumentis delendis, conſpicuum, repræſentat, verſ. 2—4. II. *Secunda* ejus conſequens, reſpectu populorum vicinorum hoſtilium ad ſilentium redactorum, commemorat, verſ. 5—7. III. *Tertia* verum hujus caſus, tanquam ſigni & portenti liberationum Eccleſiæ, ſuo tempore concedendarum, conſpectum in lucem profert, verſ. 8—10. IV. *Quarta* laudationem & celebrationem Dei, ipſi propterea debitam & deferendam, inperat, verſ. 11—13.

EXPLICATIO.

§. V. Tempore Pſ. ſupra definito, cui Pſ. exacte convenit, opus non eſt inveſtigatione hypotheſios Pſ. exponendi, & aliarum refutatione; minus eorum, qui ad Eccleſiam N. T. referunt, cujus hic nullum eſt indicium; nec aliquod, niſi ex perverſo pericopæ verſ. 9, 10. intellectu, prolatum; de quo poſtea: quare mox ad *explicationem* pergo. In *prima* parte א. occurrit celebritas Dei in Juda & Iſraele, luculento ſpecimine demonſtrata, verſ. 2. *Celebris promulgatus eſt Deus in Juda, in Iſraele magnum nomen ejus*, h. e. In medio Judæ, & Iſraelis, Deus, qua ſolus verus & ſummus Deus, publice innotuit, & proclamatus eſt, nominisque ejus gloria demonſtrata magnifica. *Judæ* adjungitur *Iſrael*, licet jam in exilium abductus, quod in Juda eſſet ſuperſtes, & is Iſraelem nunc quoque conſtitueret, ac ſuperſtites præterea comprehenderet, Judæ adjunctos: vel quod Juda & Iſrael unum eſſent, & Dei Judæ celebratio quoque ad Iſraelem pertineret, Deus utriusque popu-

populi fuerit in origine Deus. Qui cum declaratur נודע *notus factus*, indicatur, eum hoc tempore publice innotuisse verum & summum Deum, & tanquam talem divulgatum, ac proclamatum, specimine divinitatis edito publico & singulari. Quam sensus amplitudinem habet נודע: de quo dixi ad Ps. LXXIV: 5. Explicationis ergo additur, *magnum* esse *nomen ejus*, h. e. gloriam ejus esse luculenter demonstratam, & illustrem factam, ac quaquaversum disseminatam. Quæ facilia sunt.

§. VI. ב. Additur commemoratio habitationis Dei Hierosolymis & Tsione firmæ, pacificæ & inconcussæ, demonstratæ, vers. 3. *Et fuit in Salem tugurium ejus*, & *habitaculum ejus commodum in Tsione*, h. e. In eo in primis nomen suum celebre reddidit, quod sese Hierosolymis & in Tsione demonstraverit habitare tanquam in sede tranquilla, inconcussa, & hostibus terribili ac perniciosa, dum eam talem in mediis hostium invasionibus præstiterit. Quæ paraphrasis & nexum, & verum conspectum, hujus versus in luce collocavit, seseque ex ipsis verbis facile offert; modo eorum emphasis adtendatur. 1. Verbum היה genuinam suam potestatem hic exserit, & firmam stabilemque existentiam denotat, simul ejus publicam demonstrationem involvit; ut verbo, *& fuit*, significetur, tentorium Dei firmam fixamque sedem habere in Tsione, quæ nulla vi possit loco moveri, illudque nunc publice patefactum, & luculento specimine in omnium oculos ingestum esse. Non itaque *existentia* simpliciter, sed firma ac inconcussa, quæ vis est verbi היה, de quo ad Mal. II: 4. pluribus egi, ejusque demonstratio, indicatur: quemadmodum verba *esse* pro demonstratione ejus sæpe, ut constat, sumuntur. 2. Non sine emphasi Hierosolyma adpellatur שלם; insinuatur enim hac voce, *tugurium* Dei, non obstantibus hostium invasionibus, in medio tumultuum bellicorum fuisse *in pace*, & nunc quoque magis, hostibus prostratis, esse, simul *prosperitate* frui. Conf. Ps. XLVI: 4, 5. & ibi dicta: alias non est infrequens

quens, nomina locorum composita priore parte detruncari, ut *Sittim* pro *Baal sittim* &c. *a*. 3. Cum vox סך *tugurium* de Leonis lustro adhiberi soleat, nec altera vox מעונה abhorreat, forte adlusum est ad emblema *leonis*, in lustro recumbentis, & inde rugientis, ac in homines & animantia irruentis; quod Deo sæpe aptari solet, uti Jer. xxv: 38. Joel. iv. Am. i. & alibi. Quo etiam forte respicitur, vers. 5. in phrasi *montium prædæ*, & vers. 7. *increpationis*. De quo postea. Ceterum habitationis Dei Hierosolymis & in Tsione demonstratio hoc tempore facta est, *cum* quod urbs tranquilla & secura manserit, ac intacta, *tum* quod inde Assyriaca clades fuerit orta, & ei adtribuenda sit. Conf. Jes. xxxi: 9., & ibi Cl. Vitringa.

§. VII. 1. Subjungitur itaque apte, vers. 4. *Ibi turbine urente confregit vibrationes coruscas arcus, clypeum & gladium & bellum*. h. e. Nomen suum illustre reddidit, & se Tsione tranquille, secure ac firmiter, habitare ostendit, quum hostilia arma, & hostiles impetus, ingente & urente procella concitata, penitus subvertit, & omne bellum cessare fecit, ita ut pax undiquaque fuerit facta. Quod tempore Hizkiæ factum esse novimus. Conf. etiam Ps. xlvi: 10. ubi de eodem casu agitur. Ad emphasin orationis not. 1. vocem שמה aliquid de ambiguo trahere, cum & *ibi* denotet, & siderationem, vel *procellam* urentem, a שמם: cui utrique hic recte datur locus, cum ejusmodi turbine deletus sit Assyriorum exercitus. Jes. xxix: 6. & alibi. Vid. Vitringa ad Jes. xxxvii: 36. Quo, quod, 2. notandum, etiam ducit verbum שבר, quo calamitosa diffractio & subversio, qualis per *turbinem*, comprehenditur. *b*. 3. Voces רשפי קשת significant proprie *coruscas vibrationes arcus*, & depingunt *tela* fulminis instar evibrata ac emicantia *c*. 4. Cum *armorum* hostilium, turbine ignito confractorum, expressa tantum fiat mentio, hostium ipsorum destructio non tan-

a Vid. Bochart. Phal. l. ii. c. 24. *b* Vid. Schultens ad Prov. xv: 4. *c* Id. ad Job. v: 7.

tum, quod includitur, sed ipsius *belli* cessatio, & pacis ac prosperitatis tempus, denotatur: ut Ps. XLVI: 10.; quo etiam facit *belli* expressa mentio. Sensus itaque est, hostium illam miraculosam subversionem produxisse statum pacificum & prosperum, omni bello, & bellicis instrumentis e medio sublatis.

§. VIII. In *secunda* parte Ps., quæ consequens illustris hujus facinoris Dei in Assyriis prosternendis, simul expositionem status pacifici Judæorum, modo insinuati, comprehendit, α. propositio ejus occurrit, vers. 5, 6. β. ejus repetitio & illustratio, vers. 7. α. Propositio continet, a. antecedens & caussam, vers. 5. b. consequens ipsum & effectum, vers. 6. a. *Prius* his verbis, vers. 5. *Aestuabundus tu, magnifice! e montibus dilacerationis* &c. es, & adpares. h. e. In montano Judeæ cum tu, instar leonis, hostes dilaniaveris, & humi raptaveris ac spoliaveris, magnifice rex! illustris non tantum, sed & æstuabundus ac terribilis factus es omnibus quaquaversum manifestus. Adpellatur Deus אדיר *magnificus*, rex proprie elatus, & magnus. אדר enim proprie designat *tumorem*, vel elationem tumidam, inde magnificentiam regalem, Gr. κύδος Occurrit hic tanquam epitheton Dei, quem poeta adloquitur, quoque ipsum apte insignit, quod nomen suum nunc magnificaverit, & populi illustrem ac magnificum præstiterit regem. Declarat, ipsum *æstuabundum e montibus dilaniationis* esse conspicuum factum, quatenus æstum iræ in omnium oculos ingessit e montibus Judæ, in quibus hostes a Deo, tanquam leone, sunt discerpti, & spoliati. Verbum נאור proprie dicit *æstuatione* præditum, instar foci. Radix enim אור, quæ Arab. superest, proprie signat *æstum*, *æstuationem*, sive aliarum rerum, sive aquarum; unde אור *ignem* dicit vel *focum*, ne alia memorem. Quod huc recte quadrat; cum Deus sese talem nunc præstiterit in delendis Assyriis. Quo digitus etiam intenditur Jes. XXXI: 9. ubi prophetiæ de hac ipsa clade Assyrii subjungitur, *dictum Jehovæ, cui ignis est in Tsione*

&

& *focus Hierosolymis.* Sed unde Deus magnificus rex Judæorum, æstuabundus & terribilis demonstratus est, & conspicuus factus? *e montibus dilaniationis*, habet textus; h. e. non, ut capi a multis solet, e regnis hostilibus, latrocinio adsuetis, sed montibus Hierosolymæ vel Judæ, ubi Assur confractus & conculcatus dicitur, Jes. XIV: 25. quo phrasis ducit, quæ indicat, Deum ibi sedem habere, unde prodiit terribilis, & collatio vers. 4. confirmat, *ibi fregit coruscqtiones arcus* &c. Sed quare montes *dilaniationis* adpellantur? respicitur ad *lustra leonum* in montibus, unde in obvios irruunt, & eos discerpunt; quemadmodum modo titulo *tugurii*, seu lustri, insignita erat sedes Dei. Est autem mysticum *montium Juda* epitheton, quo indicatur, hostes ibi *discerpi* solitos, qui illud lustrum accedere audent: quemadmodum nunc luculento specimine demonstratum erat in Assyrio, ibi prostrato, discerpto, & spoliato. Conf. Jes. XXXI: 4. Verbum טרף proprie *carpsit*, in specie de feris usurpatur, quæ venationem humi trahunt, & raptant, quod Lat. est *discerpere*, quum membratim aliquid vellunt, & lacerant, feræ. *Montes* itaque *dilacerationis* adpellantur montes Judæ, quod ibi hostes lacerari soleant, & nunc singulari modo discerpti erant. Quemadmodum Zach. XII: 2, 3. Hierosolyma adpellatur *pelvis quassationis*, & *lapis onerosus* ac *scindens*, *omnibus populis circum* &c: nec non *vallis excidii* Joel. V. & *Harmagedon*, *mons excidii*.

§. IX. Consequens terribilis hujus majestatis, in hostibus lacerandis demonstratum, in eo situm, quod populi vicini perterriti fuerint, & consilii inopes ad silentium & quietem redacti, his verbis proponitur, vers. 6. *Spoliati sunt fortes corde, dormierunt somnum suum, nec invenerant ulli viri robusti & potentes manus suas.* h. e. illustri hoc potentiæ & justitiæ Dei specimine, in gratiam Judæorum, tanto correpti sunt pavore quicunque fortes & potentes, consilio & viribus pollentes, ut corde spoliati, consilio &

 viri-

viribus privati, sese instar dormientium præstiterint molles & invalidos, ab omni invasione Judæorum abstinentes. Verba sunt partim figurata, partim propria, adeoque duobus constant membris, quorum posterius est prioris explicatio. *Prius* membrum, figurate expressum, habet: *spoliati sunt fortes corde, dormierunt somnum suum*, h. e. consilio & viribus spoliati sese tenuerunt quietos instar dormientium, & languore remollescente adfectorum. Cædes hostium, qua somno mortis sunt obruti, non intelligitur, ut multis videtur, sed cessatio ab omni actione hostili, ex stupore & metu orta; sicut ipsæ phrases docent, & sequens membrum evincit. Mentis consternatio, quæ consilium & vires aufert, indicatur, his verbis, *spoliati sunt fortes corde*, h. e. sapientes alias, & animosi, perdiderunt *cor*, & ad insaniam redacti sunt, ac stuporem. Verbum אשתוללו est formæ Aram. Ethpahel, passivæ notionis, a rad. שלל proprie *extraxit* cum raptatione violenta, inde *spoliavit*, & ad mentem relatum sapientiæ & animositatis privationem significat: uti Mich. I: 8. Job. XII: 17. Jes. LIX: 15. ubi vid. Vitringa. Quod ne lectorem fugeret, addidit poeta vocem לב, ubi *fortes corde* memorat, ut, *spoliationem* ad cor esse referendam, indicaret. Subjungitur cessatio ab omni actione hostili hinc orta, sub imagine *somni*; quum additur, *dormierunt somnum suum*, proprie languore remollescente adfectos, tanquam somno oppressos, sese præstiterunt. Radix נום in origine habet *languorem remollescentem*, & inde primum gradum somni signat. Sensus itaque est, eos, instar dormientium, factos esse languidos, & flaccidos, omni impetu agendi orbos, adeoque omnem eorum actionem hostilem cessasse. Quod ulterius illustratur, cum additur, *nullos viros* fortes, & potentes, *invenisse manus suas*, h. e. animum, vimque agendi perdidisse. Quod facillimum est. Conf. de re ipsa, 2 Chron. XXXII: & dicta ad Ps. XLIV: 10.

§. X. β. Propositionis repetitio & illustratio, vers. 7. ita

ita sonat. *Præ increpatione tua, Deus Jacobi! altissimo sopore oppressus est & currus & equus.* h. e. terribili tua voce, instar rugitus leonis e Tsione, qua hostes ad internecionem usque deleti sunt, tantus est omnibus incussus terror, ut aurigæ & equites obriguerint, & inmoti steterint, tanquam alto sopore, divinitus immisso, oppressi; ita ut nullus sese ab eo tempore movere fuerit ausus. Nihil hic difficile. Radix רדם proprie est *obturavit* & *obstruxit:* unde נרדם altissimo sopore, divinitus injecto, opprimi, & quasi obstructum jacere *a.* *Currus* & *equus* sunt aurigæ & equites, adeoque bellicosi & hostiles. Quod si quis ad singularem phrasin, *sopore oppressus est & currus & equus*, non sine ratione offendat; is, Gr. & Syr. versionem secutus, pro נרדם ורכב וסוס legere poterit, נרדמו רכבי סוס *sopore oppressi sunt insidentes equis;* phrasi satis usitata & nota. *Increpatio* Dei est terribilis illa tempestas, in Assyrium immissa, qua Deus eum prostravit, quæque orbem personuit, & omnibus terrorem incussit. Plura de *increpatione*, Deo adtributa, non opus est adferam, cum ubique prostent.

§. XI. *Tertia* Ps. pars, quæ terribile hoc judicium in Assyrium, cum suo effectu consideratum, repræsentat tanquam signum & portentum futuri judicii in hostes Ecclesiæ, quo omnes mansueti liberandi sunt, hoc ordine decurrit, vers. 8--10. α. Terribilitas Dei, nulli ferenda, exhibetur, vers. 8. β. Judicium Dei, modo memoratum, repetitur per modum parenthesios, tanquam futuri judicii emblema & omen, vers. 9. γ. Ipsum judicium futurum, in quo Deus sese terribilem summo gradu demonstraret, describitur, vers. 10. α. Terribilitas Dei irati, cui omnes succumbere debeant, his verbis ob oculos sistitur, vers. 8. *Tu tremendus, tu, & quis stabit coram te præ aestu bulliente nasi tui?* h. e. Terribiles *tu es*, imo *tu* summo gradu, cui omnes corpore vibrato adtremiscant; nec est aliquis, quam potens etiam & Magnificus, qui, quum ira tua efferbuerit, sta-

a Schultens ad Job. IV: 13.

ſtatum ſuum tueri poterit, ſed cedere debet & ſuccumbere. Nihil hic noſtræ curæ relictum eſt, præter ultimas voce מאז אפך, quas reddidi, *prae aeſtu bulliente naſi tui;* cum vulgo reddantur, *a tunc irae tuae*, inde ubi ira exarſerit; quod valde incommodum eſt; & ſine exemplo. Vox אז eſt a rad. אזז, quæ apud Arab. ſupereſt, & ſignificatum *ferveſcendi*, ac cum bullitu exæſtuandi, habet, unde אז pro *aeſtu bulliente;* & cum אף, proprie *naſo*, recte conſtruitur; ut *æſtum bullientem naſi* denotet; quæ eſt ſummæ iræ efferveſcentis vivida imago. Præivit Cl. Schultens F. *a*. Addo locum Deut. XXIX: 29. ita vertendum: quia אז *aeſtus bulliens fumabit*, *aeſtus* (voce אז repetita,) *naſi Jehovæ*, *& fervor zelotypiæ ejus*, *in virum iſtum*.

§. XII. β. Terribilitatis hujus, cui omnes ſuccumbunt, ſpecimen modo datum in Aſſyriis proſtratis, & populis vicinis ad ſilentium redactis, repetitur, & fundamenti inſtar ſubſternitur prophetiæ de omnibus manſuetis terræ ſuo tempore liberandis ſingulari, vel ſimili, judicio Dei, per modum parentheſios, verſ. 9. *De coelo audire feciſti judicium*, *terra adtremuit & quievit*, h. e. Quam terribilis tu ſis præ æſtuante ira, ſingulari hoc ſpecimine modo demonſtraſti, quum ſententiam judicialem contra hoſtes & pro nobis, tanquam judex ſupremus & coeleſtis, efficaciter pronunciaſti, hoſtes de coelo feriendo, & tempeſtate ſuſcitata delendo, eo cum effectu, ut quaquaverſum illud fuerit auditum, & terra terrore correpta, & ad quietem ab omni hoſtilitate adacta ſit: quo ipſo ſignum dediſti judicii aliquando exercendi in populi tui manſueti perſecutores, quo populus tuus plene & perfecte liberabitur, & in pacem ac proſperitatem vindicabitur. Verba continent judicii Divini, modo habiti, non habendi, ut vulgo capi ſolent, deſcriptionem; cum ſint verba præt. temp., quibus utitur poeta, & per modum parentheſios inſerta eo, quo dixi, ſcopo; cumque ſeq. verſus manifeſte cum præced. 8vo cohæ-

a Diſp. Acad. II. de utilit. Dialect. p. 118.

hæreat. Ex qua hypothesi cuncta apte cohærent, & faciles habent explicatus. Comprehendunt vero *antecedens* & *consequens*; seu sententiæ judicialis sonoram pronunciationem de coelo, & ejus effectum per terram. *Prius*, *audire fecisti judicium de coelo*, Deum ob oculos sistit, tanquam judicem supremum in coelo, qui inde sententiam judicialem ad litem inter hostes & populum Dei decidendam, clara & sonora voce pronunciat, sed significat, θεοπρεπῶς intellectum, 1. judicium in Assyrios, quo deleti sunt, & Judæi liberati, 2. judicium cum claris signis Majestatis, potentiæ ac justitiæ, Dei conjunctum, ex quibus constabat, illud a Deo esse profectum; adeoque singulare, mirabile ac extraordinarium, 3. simul per tempestatem tonitruantem & fulminantem exercitum; quæ quasi Dei *vox*, de coelo orta, haberi debet. 4. denique sonorum judicium, quod orbem personuit, & quaquaversum ad aures hominum pervenit. *Posterius*, *terra adtremuit & quievit*, consequens hujus judicii complectitur, in eo situm, quod ad hanc terribilem supremi judicis de coelo ortam vocem adtremuerit terra, summo terrore concussa, & ad summam quietem fuerit redacta; ita ut sese movere hostiliter non fuerit amplius ausa, & ita *quieverit a bello;* uti suppletur, Jos. XI: 13. XIV: 15. Conf. Hab. II. 20. & Zach. II: 17. De re ipsa vidimus ad vers. 6 & 7.

§. XIII. γ. Subjungitur terribilitatis Dei irati demonstratio futura, cujus signum & portentum modo datum erat in judicio in Assyrios, in eo sita, quod vindicaret omnes mansuetos & adflictos terræ, vers. 10. *Cum surrexerit ad judicium Deus*, *ad servandum omnes adflictos & mansuetos terræ.* Cohærent hæc clare cum vers. 8—. *quis stabit coram te*, *præ æstu bulliente nasi tui*, *cum surrexerit ad judicium Deus*, per subitam & emphaticam personæ mutationem, pro, *cum tu surrexeris tanquam Deus ad judicium* &c: In verbis nihil est obscuri: quod vero ad rem ipsam adtinet, notandum est, agi non de præsente, supra memorato,

to, judicio, ſed futuro, eoque ſingulari, & univerſaliore, quo omnes *modeſti* & *adflicti terræ* in libertatem & proſperitatem adſererentur. Quale judicium temporibus Maccabaicis in gratiam populi Judæi, & deinceps poſt Meſſiam manifeſtatum ſæpe in favorem populi Meſſiæ, exercitum eſt, & exercebitur ſummo gradu ſub finem oeconomiæ Meſſiæ. Quo nos generalis phraſis, & epitheton omnium *tenuium* & *adflictorum terrae* ducit. Memorat vero poeta hoc judicium Dei, ſequentibus temporibus habendum, occaſione judicii in Aſſyrios tempore Hizkiæ, quia iſtud pro ſigno & emblemate haberi ſolet in verbo prophetico omnium ſequentium judiciorum in gratiam populi Dei. Conf. Jeſ. XIV: 24. XVII: 14. & ad ea loca Cl. Vitringa.

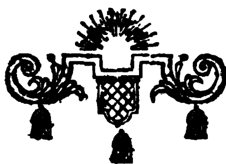
§. XIV. In *quarta*, & ultima, Pſ. parte, quæ adhortationem ad Deum celebrandum ſuper ſingulari hoc judicio, & populi liberatione, comprehendit, ſeſe offert, *α*. Ratio Deum laudandi, a ſcopo & vero conſpectu judicii Dei deſumta, quippe quod ad Deum celebrandum natura ſua tendit, his verbis, verſ. 11. *Quia excandeſcentia hominis te celebrabit, reſiduum furorum circumcinges tanquam ornamentum.* h. e. Cum hic ſoleat eſſe effectus excandeſcentiæ hominis in Te & populum tuum, imo totius univerſitatis excandeſcentiæ ſummæ, ut te laudandi materia præbeatur ea occaſione, dum te glorioſum in excandeſcentia ea frangenda præſtas, adeo etiam ut vel ſumma & furibunda hominis ira inſtar ornamenti, quo cingeris, habenda ſit. *Excandeſcentia hominis*, ſeu proprie ira æſtuans hominis cujuſcunque, quam potentis etiam & inflati opinione ſua, attamen cum Deo comparati, *inbecillis*, ſcilicet in Deum & populum ejus accenſa, ut Senacheribi & ejus miniſtrorum fuit, *Deum laudare* dicitur, quatenus materiam & rationem id faciendi ſuppeditat, dum Deus inde occaſionem ſumat ſeſe potentem, juſtum & glorioſum, præſtandi in ea ira reprimenda, & punienda. Additur, oratione ſcandente, ad illud exaggerandum, excandeſcentiam omnem ſimul ſumtam,

tam, in cumulum aggeſtam, hominum omnium nihil efficere poſſe contra Deum, ſed exire debere in ejus ornatum & laudem, ita ut pro ornamento Dei, quo cinctus, tanquam triumphator, ſplendide incedit, haberi debeat. Hunc exiſtimaverim ſenſum eſſe verborum, *reſiduum excandeſcentiarum circumcinges te. Reſiduum excandeſcentiarum* eſt quicquid earum, ſimul ſumtarum, tota earum univerſitas. Vox enim שאר *omnes*, & שארית *univerſitatem* rei, quicquid ejus eſt, ſubinde denotat; de quo pluribus egi ad Mal. II: 15. Illud Deus dicitur *circumcingere*, quatenus ipſi ornamento eſt & gaudio; uti Pſ. LXV: 13. ſimili metaph. verbum חגר occurrit; & *cingulum* pro ornamento facile ſumitur. Sed admittit verbum חגר quoque ſignificatum *arctandi*, & ad incitas redigendi, cum pudore & pavore: ut 2 Sam. XXII: 46. coll. Pſ. XVIII: 46. quæ radicis propria poteſtas eſt, ſita in *arctatione* undique adſtricta. Quo admiſſo, ſenſus erit, Deum quicquid eſt irarum comprimere, & in arctum redigere, ita ut compeſcatur, & præ timore conſtrictum teneatur, ac quieſcat, ut in locis citatis: quod ab hoc loco non eſt alienum; cum novam tunc rationem Deum celebrandi comprehendat, in eo ſitam, quod ſicut *iram* hominis nunc in materiam laudis verterit, ita in poſterum quicquid eſt irarum ſit compeſciturus, cum venerit ad judicium, ut omnes adflictos terræ liberet. Quod mihi maxime placet.

§. XV. β. Ea ratione cum Deus nunc egerit, acturusque ſit magis in poſterum, recte ſubjungitur adhortatio ad Deum laudandum, inde deducta, quo vocula כי *quia* verſ. 11. tendit, his verbis, verſ. 12. *Vota concipite, & reddite Jehovæ Deo veſtro*, ſcilicet, vos, qui populum Dei conſtituitis, & tam glorioſe liberati eſtis, tantasque exſpectatis liberationes alias: eos enim adloquitur poeta, ut facile adparet. Senſus eſt, Judæos, tanto beneficio adfectos, gratum ſuum animum omni honoris & cultus genere demonſtrare debere, &, quod in anguſtiis Deo promiſerunt, ipſo

nunc opere præstare debere. Quam sensus amplitudinem votorum conceptio & solutio comprehendit. Vid. Ps. L: 14. ubi eadem de re agitur. Phrasis vero, *vovete & solvite*, idem dicit, ac *vota solvite*, emphasi in verbo *solvere* sita, sive nunc, sive antea, sint vota concepta.

§. XVI. 3. Urgetur denique adhortatio exemplo vicinorum populorum, qui dona & munera Deo, qui se tam verendum præstitit, offerrent, vers. 12, 13. *Omnes finitimi ejus munus verendo* numini *adferent pompatice; præcidet spiritum ducum, tremendus regibus terræ.* h. e. Ut eo magis ad vota solvenda excitemini, advertite exemplum populorum vicinorum in circuitu Dei, seu terræ ejus, degentium, qui magna celebritate & frequentia dona ad Deum deferent Hierosolymam, numinis ejus timore ducti, qui sese verendum demonstravit regibus terræ, & duces strenuos vita ac viribus privare solet, uti illustri nunc demonstravit exemplo in Assyriis prostratis. Nihil hic obscuri. Conf. Jes. XVIII: 7. Ps. LXVIII: 30. & 2 Chron. XXXII: 23. Tantum not. 1. vocem סביביו *circum ipsum* cohærere cum seq., & populos vicinos, in circuitu sedis Dei habitantes, intelligi: de quibus hæc phrasis sæpe adhiberi solet. 2. Phrasin, *præcidere spiritum*, late sumendam esse, ut superbiæ, consiliorum, & ipsius vitæ, abolitionem comprehendat. Quæ omnia voce רוח in Script. significantur, uti notum, & ab aliis observatum satis est. 3. Phrasin, יובילו שי *adferent pompatice munus*, supra ad Ps. LXVIII: 30. explicui.

PSALM.

PSALM. LXXVII.

1. *Præcentori super Jedutun Psalmus Asaphi,*

2. *Voce mea* inclamo *& inclamabo Deum, voce mea* inclamo & inclamabo *Deum, & aures præbendo præbebit mihi.*

3. *Tempore angustiæ meae Dominum quaesivi, manus mea noctu æstuat,* vel *æstuabunda bullit, nec singultat,* aut *interquiescit, renuit consolationem recipere anima mea.*

4. *Recordabor Dei & aestuabo vehementius, exspatiabor & involvet sese spiritus meus. Sela!*

5. *Prebendisti vigilias oculorum meorum, obtusus sum & non loquar.*

6. *Computavi dies ab antiquo, annos seculorum.*

7. *Recordatus sum* continuo *pulsationis meae,* seu *hilaris musicae, noctu cum corde meo discurri, & scrutatus est spiritus meus.*

8. *Num in secula fastidiet Dominus, nec perget amplius gratum habere?*

9. *An exspiravit in purum putum benignitas ejus, præsecuit dictum in aetatem & aetatem?*

10. *Oblitusne sit Deus tenerrimae adfectionis? an ira constringet miserationes suas? Sela:*

11. *Et dixi, tormentum meum hoc est. Annos dextrae Altissimi*

12. *Concelebrabo, ardua Dei molimina. Quia recordabor mirabilium tuorum ab antiquo:*

13. *Et in omnia opera tua aestuabo, ac in arduis tuis molimi-nibus exspatiabor.*

14. *Deus! in sancta est via tua; quis Deus magnificus sicut Deus* tu?

15. *Tu Deus es faciens mirifica, promulgasti inter populos robur tuum.*

16. *Vindicasti brachio populum tuum, filios Jacobi & Josephi.*

17. *Viderunt Te, Deus! aquae, viderunt Te aquae, contortae sunt, etiam contremuerunt abyssi.*

18. *Torrente vehementiore commotae sunt aquae, nubes crassiores, vocem dedit aether, etiam tela tua grassata sunt.*

19. *Sonus tonitru tui in rota,* seu instar rotæ tendit, *fulgura illustrarunt orbem habitabilem, intremuit, & terrore concussa est terra.*

20. *In mari via tua, & semitae tuae in aquis multis, nec vestigia tua nota sunt.*

21. *Duxisti sicut gregem populum tuum manu Mosis & Aaronis.*

PROLEGOMENA.

§. I.

Argumentum Ps. est personæ, gravissima calamitate angustante, quae nulla antiqui favoris Dei, multa iræ ipsi incumbentis, signa præferebat, oppressæ, & summa, fereque desperabundæ, anxietate adfectæ, ita ut nusquam fere consolationem aliquam reperiret, *oratio*, qua *partim* adflictionis, & tristis adfectionis suæ, vivam pingit imaginem, *partim* viam & rationem exponit, qua sese tandem erexit, meditatione mirabilium Dei operum olim editorum, in gratiam populi Israelis, quibus eum ab oppressione

ne Aegyptiaca vindicavit, & in terram promissam eduxit manu Mosis & Aaronis. Posteaquam persona loquens adflictionem suam verbo memorasset, & summæ suæ anxietatis, quæ omnem respuebat consolationem, & a desperatione proxima erat, descriptionem dedisset, rationem tradit, qua animum perturbatum composuit, & firmavit, in mirabilium Dei facinorum, quibus Israelem olim ex Aegypto liberavit, & per desertum duxit, consideratione sitam; quorum fusiorem dat & emphaticam recensionem.

§. II. Quod ad verum argumenti conspectum, & characteres personæ loquentis, ejusque status & adfectionis, adtinet; cum non nisi generalibus verbis & phrasibus suam adflictionem, & summam anxietatem, depingat, vix aliquid definiti de eo proferri potest. Illud in genere constat, 1. Tempus fuisse angustiarum, in quo versata fuit, vers. 2. 2. adflictionem gravem, quæ conspectum præferebat reprobationis populi a Deo; favoris Dei signis cessantibus, & iræ Dei incumbentibus; eamque præterea in perpetuum duraturam, cujus finis non adparebat, adeo ut nec a Deo, nec in meditationibus de Deo, reperiret consolationem, vers. 3—10. 3. Denique, cum recordatio mirabilium Dei operum in Aegyptiis puniendis, & populo ab iis liberando, ac per desertum ducendo, fluctuationem & anxietatem animi superaverit, plusquam probabile fit, tempus angustiæ præsentis aliquatenus respondisse antiquiori in Aegypto, & liberationem populi ab oppressione Aegyptiaca in medium produci, ad spem præsentis liberationis confirmandam. Quod ab aliis observatum jam est.

§. III. Qui characteres cum in nullum tempus aptius convenire videantur, quam exilii Babylonici, in eo scena Ps. figi passim solet. Quæ opinio inde quoque firmatur, quod in prophetiis de liberatione ab exilio Babyl. provocari quoque soleat ad antiquam illam ex Aegypto, uti Jes. LXIII: Hos. XII: 10. Mich. VII: 15. Hab. III. & alibi. Quæ hypothesis si adoptaretur, pios ex Israele hic loquentes sisti opi-

narer tempore Darii Medi, Babelem occupatam tenentis: quo in spem liberationis erecti, nec tamen eam consecuti, animis fracti sunt, & circa promissam liberationem fluctuare, simul ardentes eam supplicare, coeperunt; uti Danielem fecisse constat, Dan. IX. Sed, quantopere hæc opinio adblandiatur, exque Aegyptiaca liberatione, hic memorata, roborari videatur, ita ut mihi antea sese adprobaverit, re curatius pensitata, eam seposui, & in adflictionem Epiphanicam, ejusque initia, quum omnia videbantur desperata, cogitationes defixi. Præterquam enim quod nullum *exilii* Babylonici criterium sese offerat, comparatio cum Aegyptiaca liberatione a vindicatione ab oppressione Epiphanica non tantum non abhorreat, sed & aptius in eam conveniat, quippe majore cum potentiæ Dei demonstratione peractam, quam a Babylonica servitute, ut facile cernitur: 1. *Tempus angustiae* arctantis, vers. 3., & stylo Script. & vera sua emphasi, longe aptius in Epiphanicam quadrat adflictionem, quam statum populi in exilio Babylonico; ut notum est. 2. Desperabunda fere anxietas & fluctuatio, hic fortiter expressa, pios tempore Epiphanico facilius corripere potuit, quam exilii Babylonici, cum certum haberent & definitum promissum liberationis instantis, sicut Dan. IX. quoque memoratur. 3. Robur addit collatio Ps. LXXIV: 2. ejusdem fere argumenti, & ad Epiphanicam adflictionem pertinentis; uti vidimus. Cum vero poeta adpelletur *Asaph*, idem hic statuendum est, quod ad Ps. præcedentes, eundem autorem habentes, aliquos observavi. *Scopus* Ps. est, publicum erigere monumentum adfectionum & meditationum piorum in summa angustia, & statu gravissimæ adflictionis, quo favoris Dei signis caruerunt, & iræ Dei indicia experti sunt, quibus *partim* ad Deum in precibus confugerunt, & ipsi perrexerunt adhærescere, *partim* cum summa anxietate luctati sunt, *partim* denique sese meditatione mirabilium Dei operum in gratiam populi olim editorum consolati sunt; eo etiam scopo, ut piis

cala-

calamitate oppressis exemplum præberetur, quod ad desperationem superandam imitentur. Quem *usum* Ps. per omnia tempora habet.

§. IV. *Structura* Ps. nihil singulare habet. Una eademque persona, & non diversæ, loquitur, singularis quidem, sed nomine totius Ecclesiæ, cujus partem faciebat, cum mox molimina Dei in populi gratiam memoret in sui consolationem. Loquitur in priore parte Ps., qua suam exponit fluctuationem & anxietatem, passim de Deo in tertia persona, sed in posteriore, ubi se erigit, sermonem ad Deum dirigit, in signum fiduciæ, quam exponit. *Stylus* est planus & emphaticus, simul adfectuosus. *Partes* Ps. duæ generales sunt, quarum *prior* continet descriptionem summæ tristitiæ, & anxietatis, qua tempore angustiæ fuit adfectus populus pius, nec non pietatis, qua Deo perrexit adhærere, sed frustraneæ simul operæ, quam adhibuit in lucta sua vincenda, vers. 3—10. *Posterior* exponit modum, quo tandem e lucta evasit, & in fide ac spe liberationis confirmatus fuit, per meditationem mirabilium Dei operum in populo ex Aegypto educendo, vers. 11—21. Præmittitur vero vers. 2. generalis propositio piæ actuositatis in Deo constanter, & cum fiducia, invocando, donec aures advertat, & populum liberet; ad quam præstandam, qua ratione pervenerit, in seq. partibus tradit.

EXPLICATIO.

§. V. Scena temporis, cui Ps. argumentum respondet, cum sit adflictio Epiphanica, ut supra vidimus, opus non est investigatione hypotheseos eum explicandi. Nulla enim ratio est inde discedendi; licet sint, qui adflictioni Ecclesiæ Christianæ sub finem temporum adplicent; quod ab ipso Tillio refutatum est. Pergo itaque mox ad expositionem. Generalis propositio actuositatis, quam poeta, populi pii per-

perſonam ſuſtinens, declarat conſtanter, quamdiu duraverit adflictio, præſtiturum eſſe, cum fiducia & ſpe exauditionis, ad quam qua ratione pervenerit in hoc Pſ. deducit, ita habet, verſ. 2. *Voce mea* inclamo *& inclamabo Deum*, *voce mea* inclamo & inclamabo Deum, *& aures præbendo præbebit mihi.* h. e. Ita ſum in præſentia adfectus & animatus, ut Deum, tanquam opitulatorem, ardenter, & continuo, inclamem, & ad opitulandum ac ſuccurrendum excitem, cum certa ſpe exauditionis. Oratio eſt adfectuoſa, & propterea conciſa; duplici inprimis laborans ellipſi, *una* verbi *clamo* in priore membro, ex ſeq., *& clamabo*, facile ſupplenda, *altera* utriusque verbi *clamo* & *clamabo*, ex ſuperiore membro repetendi: ita ut plena oratio ſit, quam in verſione expreſſi. Alii vel ſupplent *eſt* aut *fertur*, vertuntque, *vox mea ad Deum eſt*, vel fertur, alii conjungunt & reddunt, *voce mea ad Deum clamabo*: ſed *poſteriori* obeſt inprimis copula ו *&*, verbo *clamabo* præmiſſa, *prius* minus facile, concinnum & emphaticum eſt. Declarat itaque poeta, piorum, tempore iſtius anguſtiæ, nomine, ſe 1. Deum tanquam opitulatorem ad opem ferendam, ſicut oppreſſi quiritando ſolent, invocare, ſive deſideriis & ſuſpiriis, ſive voce ſonora. Quam poteſtatem exſerit verbum צעק, quod apud orient. proprie continet *fragorem*, veluti coeli tonitrua & fulmina mittentis; unde præter alia metaphorice dicit, *clamavit præ dolore*, q. d. tempeſtate quadam mentis concuſſus erupit in fragorem & querelam publicam. Denotat enim querimoniam publicam, cum imploratione auxilii & protectionis conjunctam, quam Lat. vocant *quiritationem*. 2. Deum ita inclamare in præſentia, & inclamaturum deinceps; prius reticuit, poſterius expreſſit, ſed, addita copula ו *&*, prius in mente quoque habuiſſe indicat: ut plene ſit, *inclamo* & *inclamabo*, 3. Deum ea ratione inclamare ardenter, & ſine intermiſſione; quo tendit repetitio *voce mea ad Deum* ſc. *clamo* & *clamabo*; quod ſupplendum eſt, ut dixi. 4. Denique cum fiducia id facere, & ſpe exauditionis; nec

nec non eo usque, donec Deus adnuat. Quod verbo והאזין existimaverim indicari: occurrit in infinit., sed fut. indicat, acsi haberetur, & *aures præbendo præbebit.* Quo nihil est facilius, & usitatius. Vocula vero ו *&*, verbo præfixa, *exauditionem* cum imploratione connectit, & *cum* spem exauditionis certam indicat, *tum* precum continuationem usque ad exauditionem.

§. VI. Ad hanc piam & fiduciæ plenam adfectionem & actuositatem qua ratione & via fuerit adductus, ut exponat, præmittit summam suam anxietatem, & frustraneam operam in ea superanda adhibitam. Quæ prior Ps. pars generalis est. *Tria* memorat *media*, ad anxiam solicitudinem super liberatione populi pellendam frustra adhibita. *α. Primum* est, quo in Deo quærendo, & gratiam ejus ambiendo, copiosus fuit, & constans, sed unde plagæ remissionem & consolationem non est consecutus, vers. 3. *Tempore angustiæ meæ Dominum quæsivi; manus mea noctu æstuabat*, vel æstuabunda bullit, *nec singultat*, vel interquiescit, *renuit consolationem recipere anima mea*, h. e. Durante adflictione, vehementer angustante, qua ad incitas redactus sum & undique premor, Dei gratiam & favorem omni modo quæsivi ad consolationem & liberationem; adeoque omnia pietatis officia implevi; sed nihil profeci, nihil remissionis aut consolationis recepi: vis quippe mea, etiam noctu, ubi quies refocillare solet, æstuabunda ebullit continuo, & sanguine quasi per venas erumpente tabescit, & anima mea nulla erigitur consolatione. *Dies angustiæ* est tempus calamitatis prementis; & magnam adferentis anxietatem; uti fuit grassante oppressione Epiphanica; quæ nomine *iræ sævientis*, Dan. VIII: 10. XI: 36. etiam, ut hic, temporis צרה *angustiæ prementis*, c. XII: 1. & alibi venit: illudque eximie meretur. De quo in Diss. & com. ad Dan. & Ps. x. fusius exposui: nec res ignota est. Hoc tempore pii ad Deum confugerunt, ejus gratiam ambierunt, & inde auxilium ac liberationem petierunt, quod est Deum *quærere*, sed irrito

effectu; adeo ut vires tandem corporis & animi fere defecerint; & ad desperationem redacti sint. conf. Ps. XXXVIII: 10. Quod his verbis exprimitur, *manus mea noctu æstuat, nec singultat*, aut interquiescit, *renuit anima mea consolationem recipere*. *Manus* significat vel *plagam* inflictam, ut post Coccejum accipit Cl. Schultens *a*, vel potius *vim* & potentiam, uti sæpe alias, etiam cum rebus inanimatis tribuitur; ut *manus inferni*, Ps. XLIX: 16. *manus flammæ*, Jes. XLVII: 14. *manus linguæ* Prov. XVIII. *manus peccati* Job. VIII: 4. *manus abyssi* Hab. III: 10. sic & absolute *manus* pro viribus Deut. XXXII: 36. Hos. VIII: 20. Mich. II: 1. & alibi. Manus vero *æstuare*, & æstuabunda *bullire* dicitur, quæ vera vis est verbi נגר, uti ostendit Cl. Schultens *b*, quatenus vires æstuantes, & sanguine q. per venas erumpente, evanescunt, & corpus *tabescit*. De quo dixi ad Ps. LXXV: 9. Additur ad illud adgravandum, *noctu* & *sine intermissione*, ut significetur, ne noctu quidem, quum quiesci solet, illud cessare, nec esse aliquod interstitium, sed continuam esse æstuationem. Radix פוג proprietatem habet in *singultatione*, speciatim hominis deliquium sentientis, & jam jam exspirantis: sed inde usurpatur pro *interspirare*, & *requiescere*; nam singultus est intermissio quædam spiritus, per intervalla erumpentis. Reliqua sunt facilia.

§. VII. *β*. *Secundum* medium, piis alias semper salutare, & ad consolationem efficax, deprehensum, in recordatione Dei & meditatione de Deo situm, frustraneum non tantum fuisse, sed contrarium producere effectum, declarat, vers. 4, 5. his verbis: *recordabor Dei, & æstuabo* vehementius, *exspatiabor & involvet sese spiritus meus. Adprehendisti vigilias oculorum meorum, obtusus sum & non loquar.* h. e. Nec melius mihi successit, aut succedet, quod sanctis alias solatio fuit, & cum fructu adhibitum ab iis est, animo revolvere gratiæ & bonitatis Dei signa & effecta, antea accepta, & in eorum meditatione ac recensione exspatiari; ni-

a Ad Ps. XXXVIII: 11. & Job. XXIII: 2. *b* Defe&. §. 68.

nihil enim inde lucratus ſum præter confirmationem & incrementum moeroris, quærulæ vociferationis, & profundæ, ac fere deſperabundæ, triſtitiæ, quæ animum obruit; adeo ut, quo deturnior fuerim in eo opere, eo magis factus ſim obtuſior, & anxietatis plenior, eo etiam usque, ut ne loqui amplius potuerim. Permiſcentur verba fut. & præt. temporis, ut ſignificet, ſe illud expertum eſſe, & experturum amplius. *Medium*, in ſui conſolationem adhibitum, memorat *recordationem Dei*, nec ſemel & actu tranſitorio, ſed continuo, noctes atque dies uſurpatum eſſe, addit; ſed ſemper fruſtra, & cum effectu contrario. Exprimit itaque illud tribus articulis. *a*. Primus eſt, *recordabor Dei*, *& aeſtuabo*. h. e. ex Dei recordatione hunc retuli fructum, quod cum vociferatione & triſtitia æſtuaverim; nec alium exſpecto fructum in poſterum: quam poteſtatem hic exſerunt verba fut. temp.; ut ſæpe alias. *Recordari Dei* eſt animum ad Deum adplicare, tanquam olim ſuum, bonum & miſericordem, ejusque gratiam & miſericordiam, multis antea ſignis, ac teſtimoniis, demonſtratam, in mentem revocare, ut ea ratione ſe erigat, et in ſpe confirmet. Quo medio uſi ſæpe fuerunt tempore adflictionis ſancti, ut Pſ. XLII: 7. ubi vid. dicta, et Jon. II: 8. Irritum, et contrarium, inde ortum effectum exponit verbo *aeſtuandi*, quod ſubjungit. Radix המה proprie eſt, *aeſtuavit*, *efferbuit*, et ſæpe venit in *fluctibus aeſtuabundis* *a*, unde ad animum tranſiit, triſtitia et metu perturbatum, ſeque anxiis curis et cogitationibus verſantem, ſtrepitumque per vociferationes et fletus cientem. De quo dixi ad Pſ. XLII: 7.

§. VIII. *b*. *Secundus* articulus habet, *exſpatiabor*, *et ſe involvit ſpiritus meus*. h. e. quoties in Dei recordatione libere, copioſe, & cum delectatione diſcurrere mente, cogitationibus, et meditationibus, inſtitui, toties ſenſi ſpiritum meum totum involvi ad deliquium usque, triſtitia et metu oppreſſum. Scandit oratio, eodem modo concinnata, quo cau-

a Schultens ad Prov. XX: I.

caufam & effectum contrarium connectit. Quod modo *recordari*, illud nunc *exfpatiari* dicit, ut fignificaret non fimplicem & tranfitoriam recordationem, fed intentam, continuam & copiofam, qua mens exfpatiatur cogitationibus & meditationibus de Deo, ejusque virtutibus & operibus: quam verbi שיח poteftatem pluribus expofuit Cl. Schultens *a*. Quo in opere cum fancti cum delectatione & falutari fructu verfari folerent, uti fæpe in Pf. CIV, CV, CXIX, CXLIII, CXLIV. & alibi; nunc fefe declarat nihil inde folatii & delectationis percepiffe, fed contra majore fuiffe adfectum triftitia & anxietate, quæ mentem plane de ftatu fuo dejecit; adeo ut non tantum, ut modo dixerat, *æftuaverit*, fed & totus triftitia fuerit coopertus, & obrutus. Quod verbo התעטף folet exprimi, a propria ratione *duplicando flectendi*, & *convolvendi b*.

§. IX. *c. Tertius* articulus his verbis effertur, verf. 5. *Prehendifti vigilias oculorum meorum*, *obtufus fum*, & *non loquar*. h. e. Dies non tantum, fed & noctes, quas infomnes exegi, meditationibus tenuifti occupatum; nec tamen inde aliud retuli, quam mentis confternationem, quæ mihi os claufit, ut nec ad meam, nec aliorum confolationem aliquid proferre valeam. Exaggerat perfona loquens rurfus & occupationem fuam piam, & fruftraneum, quin contrarium, ejus effectum; uti modo inftituerat. *Prius* his verbis facit, *tenuifti vigilias oculorum meorum*, h. e. tenuifti oculos meos vigilantes per recordationem, & difcurfationem, vel continuas meditationes de te. Convenit fere quod Pf. LXIII: 7. habetur, licet alio fcopo prolatum, *fi recordatus fui tui fuper ftrato meo*, *in vigiliis æftuabo in te*, fc. meditatione & eloquio: ut & Pf. CXIX: 148. *prævertunt oculi mei vigilias ad exfpatiandum in dicto tuo.* Sermo ad Deum fubito, per ufitatam fatis apoftrophen, vertitur, & Deus *prehendiffe* dicitur *vigilias oculorum*, quatenus oculos tenuit vigilantes, & in fe defixos, adeoque animum reddidit me-

a Ad Prov. VI: 22. *b* Schroeder ad Jef. III. c. 15.

meditabundum. Quod cum præced. & ſerie orationis unice convenit. Declaraverat, ſe *Dei recordatum eſſe*, & *in ipſo exſpatiari:* ſubjungit nunc, ſe in eo continuo fuiſſe, per noctes æque ac dies, uti in locis citatis, adeo ut Deus dici queat, *vigilias oculorum tenuiſſe*, & ſibi vindicaſſe, quod eſt אחז. *Vigiliæ oculorum* ſunt oculi vigilantes, & non, ut alii, *palpebræ;* quo ſenſu nusquam venit vox שמרות; quæ eadem eſt, ac אשמרות, littera א abſorpta per præcedentem vocem in ſimili ſono deſinentem. Effectum hujus occupationis indeſinentis ſeq. verba comprehendunt, *obtuſus ſum & non loquar*. h. e. Nihil inde ſolatii accepi, nihilo factus ſum animoſior, & fidentior, uti alias accidit ſanctis; quemadmodum in locis citatis; ſed contra, *obtuſus factus ſum & non loquar*, h. e. mente magis perculſus, metu & anxietate contuſus, ita ut nihil ſpei aut fiduciæ ad meum aut aliorum ſolatium proferre potuerim. Quod hoc loco eſt *loqui*, ut Pſ. CXVI: 10. *firmum greſſum poſui*, ſc. in Deo & apud animum, *quia*, vel propterea, *locutus ſum*, fidem & ſpem libere, palam & intrepide, proferendo, & defendendo.

§. X. γ. *Tertium* medium, vel præcedentis deductio ac amplificatio, cum ejus fruſtraneo, quin contrario, effectu, exhibetur, verſ. 6—11, his verbis: *computavi dies ab antiquo, annos ſeculorum; recordatus ſum* continuo *pulſationis meæ*, vel hilaris muſicæ, *noctu cum corde meo diſcurri*, & *ſcrutatus eſt ſpiritus meus; num in ſecula faſtidiet Deus, nec perget amplius gratum habere? an exſpiravit in purum putum benignitas ejus, præſecuit dictum in ætatem & ætatem? num oblitus ſit Deus tenerrimæ adfectionis? an conſtringet ira miſerationes ſuas? & dixi, tormentum meum hoc* eſt. h. e. Ut ſpecimen dem *recordationis meæ* Dei, & diſcurſus mei in ipſo, ſimul latius exponam, & amplificem; præterita tempora, & longius remota & proxima, in primis læta & proſpera, accurata ſupputatione recollegi, indeque materiam diſcurrendi ſummo otio & tranquillitate ſumſi, ac ſtudioſe & accurate inquiſivi, omnibus ad minimum usque diſcuſ-

cuffis, quid de præfente mea calamitate effet judicandum; fitne fpes aliqua inftaurationis ac liberationis fuperftes, nec ne; num gratia & favor Dei in perpetuum acceperit finem, promiffum ejus, in ætatem & ætatem factum, præcifum, & ira omnem miferationem abruperit. Cujus meditationis effectus quoque fuit, quod fateri debuerim, me fruftra defatigaffe, & fummopere torqueri hac fuper re. Oratio eodem rurfus modo compofita eft; complectitur *occupationis* fufiorem defcriptionem, & fruftraneum effectum, verbo tantum fubjunctum, verf. 11. in priore membro, quod cum fuperioribus eft connectendum; ut mox patebit.

§. XI. In occupationis defcriptione *a.* medium proponit, quo ad confolationem ufus fuerit, feu principium, ex quo ratiocinatus fit, his verbis, verf. 6, 7. *computavi dies ab antiquo*, *annos feculorum*, *recordatus fum pulfationis meæ muficæ*, h. e. mente, accurata fupputatione, revolvi tempora præterita, ab antiquiffimis initio facto, & per omnia fecula difcurri; meam etiam priftinam conditionem lætam & profperam, qua Deo folebam accinere, & pfallere, in memoriam revocavi. Antea dixerat, fe Dei fuiffe recordatum, & in eo exfpatiatum fuiffe meditationibus fuis; hic, ut illud exponat, & latius extendat, declarat, fe tempora præterita omnia, & longius remota, & proxime elapfa, ad animum revocaffe; quibus partim profpere degerat populus Dei, partim caftigatus femper refloruerat, nunquam a Deo penitus rejectus, fed femper liberatus & inftauratus. Quo oculo hic confideravit *tempora* præterita; uti liquet, *cum* quod *pulfationum* fuarum mentionem faciat, *tum* quod præfentem calamitatem iis opponat, & inde materiam difquifitionis faciat, num Deus nunc in perpetuum gratiæ & favoris venam obftruxerit. Remota tempora duabus phrafibus defignat, *dierum ab antiquo*, et *annorum feculorum:* quarum *prior* nos ducit ad tempora, quibus Deus populum Israelis fibi adferuit, et formavit, ut ex verf. 12. mox patebit: *pofterior* refpicit, ad tempora fequentia per om-

omnia secula ad præsentem adflictionem usque. *Proxime* præteritum tempus in oculis habet, ubi suam *pulsationem* memorat, seu lætam et piam musicam sacram, cum resp. staret, et religio debite exerceretur. In quo nihil est, quod moram injicit.

§. XII. *b*. Horum temporum accuratam supputationem, et recordationem, cum præsente statu adflictionis comparatam, ansam et materiam scrupulosæ disquisitionis præbuisse, profitetur poeta, qua inquisivit, quid de præsente calamitate sit exspectandum, num perpetuum sit duratura, nec ne. Præmittit *occupationis* suæ delineationem, vers. 7. *noctu cum corde meo exspatiabor*, *& scrutabitur spiritus meus*, h. e. summo silentio & otio, in hoc adflictionis statu, me tradidi meditationibus & disquisitionibus accuratissimis. Cohæret vox בלילה *in nocte* cum seq., & non præced., quod ab aliis jam est observatum; nulla enim ratio erat memorandi cantica in nocte, sed *meditationibus* recte adjungitur, uti vers. 5. ubi *vigiliarum* suarum meminit, & ita Ps. LXIII: 7. ne alia memorem. *Noctu* id se fecisse declarat, ut, se summo otio & accuratissime illud fecisse, & continuo, significet, simul digitum ad statum adflictionis, cujus emblema *nox* est, intenderet. De phrasibus ipsis nihil observo, cum sint satis expeditæ.

§. XIII. Meditationis & disquisitionis materiam hæc verba exponunt, vers. —10. *num in secula fastidiet Dominus, nec perget gratum habere amplius? an exspiravit in purum putum benignitas ejus, præcisum est dictum in ætatem & aetatem? an oblitus est tenerrimum edere adfectum Deus? an constrinxit in ira miserationes suas?* Quæ verba vero suo conspectu hic non occurrunt tanquam *lamentantis interrogatio*, qua quasi responsum a Deo petit, vel desperationem repellit, acsi vellet poeta, id fieri non posse, sed tanquam disquisitionis, modo memoratæ, materiam & argumentum constituentia, uti ex nexu cum præced. & seq. liquet. Modo enim *disquisitionem* suam memoraverat, nec tamen, *super*

per quo, addiderat; quod itaque hic fieri, ſtatuendum eſt: dein ſubjungit, hoc eſſe *tormentum ſuum;* argumento, ipſum in difficillima quæſtione ſolvenda fuiſſe verſatum, nec parem fuiſſe ſolvendæ. Quæſtio itaque hic movetur, in qua discutienda ſeſe tenuerat occupatum; & eo tantum tendit interrogationis particula *num*, *an?* Quæſtionem tamen ita proponit, ut, quantopere etiam ex præſente ſtatu populi concludendum videatur, Deum gratiam & favorem ſuum in perpetuum obſtruxiſſe, ad illud negandum animum inclinare patefaciat, ſaltem rationes id negandi, & ita ſpem liberationis producendi, ſuppeditet, absque tamen ut certam concluſionem inde formare potuerit. De quo mox.

§. XIV. Quæſtionem adfectuoſa & copioſa proponit oratione, variis adhibitis phraſibus, eodem fere tendentibus, quæ in *tres* articulos ſeſe dividit, quorum ſinguli *duo* continent membra, poſteriore prioris illuſtrandi cauſa addito. 1. Primus articulus ita ſonat, verſ. 8. *An in ſecula faſtidiet Dominus, nec perget gratum habere amplius?* h. e. an animo irato & indignabundo populum ſuum tanquam rancidum & foetidum averſatus eſt, & repudiavit, ita ut gratum non habeat amplius ei benefacere, vel in eo non amplius acquieſcat, ut favoris ſigna edat & effecta. Radix זנח conferenda eſt cum Arab. زنخ rancidus, *corruptus* fuit liquor, item præ *rancore faſtidivit*, unde ſecundario, *averſatus* eſt cum faſtidio, & repudiavit: de quo ſupra [a] egi. Quo admiſſo, recte ſubjungitur, *an non perget gratum habere?* ut facile cernitur.

§. XV. 2. *Secundus* articulus habet, verſ. 9. *an exſpiravit in purum putum benignitatis ejus vena; præciſum eſt dictum in ætatem & aetatem?* Quæ parum habent difficilis: *prius* membrum fere idem aliis verbis exprimit ac verſ. 8. verbum אפס proprie eſt, *crepitu* ultimo & flatu facto exſpiravit, ut פסה & פסס, quæ ſunt verba e ſono facta. Vox חסד,

a

[a] Ad Pſ. LXXIV: 1.

a primigenia potestate *turgescendi*, & *ubertate succi* adfluendi, unde in *ubere* teritur, cujus lac continuo confluit & manat, ad Deum adplicita, denotat venam benignitatis continuo fluentem in hominem. Quod sæpe alias observatum est. Recte itaque conjungitur cum verbo *exspirare*, ut significetur venæ istius exsiccatio & cessatio; additur לנצח *in purum putum*, ut proprie denotat, h. e. & plenissime & perpetuo. Alterum membrum additur ad mirabilitatem ejus rei augendam ex consideratione *promissi* Dei, quo venæ continuo fluentis fidem dedit populo: verba sunt, *præcisum est dictum in ætatem & ætatem?* h. e. an promissum, in mille generationes factum, penitus, & in omnes generationes, abruptum & consumtum est? אמר recte *promissum*, seu bonum alicui addictum, denotat, ut vidimus ad Ps. LXVIII: 12. Quod huc unice quadrat. Verbum גמר, præterquam quod per adliterationem eleganter addatur אמר, insita sua notione huc recte convenit, dicit enim proprie *secare*, *praesecare*, sive in bonum, quum quid absolvitur & consummatur, sive in *malum*, quum absumitur, & ad finem perducitur: quod posterius hic obtinet. Sed voces, *in generationem* & *generationem*, aliquid trahunt de ambiguo, cum & cum *dicto*, seu promisso, & cum verbo *praesecare* construi queant; quod studio fuit captatum, ut utrumque intelligeretur; & sensus sit, an *promissum*, in mille generationes factum, uti est Ex. XX & XXXIV, abruptum & finitum est in generationem & generationem, seu in omnes ætates sequentes, & ita in perpetuum? quæ phrasios est notissima significatio. Vid. Ps. X: 6. XXXIII: 11. & alibi.

§. XVII. 3. *Tertius* articulus est, vers. 10. *an oblitus est tenerrimum adfectum demonstrare Deus? an constrinxit ira commiserationes suas?* Cum *prius* membrum causam cessationis tenerrimi adfectus quærere videretur in *oblivione* Dei, *posterius* additur ad illud corrigendum, & fortius exprimendum, cum illud adtribuitur *irae* Dei, adfectum illum tenerrimum, & miserationes, constringenti, & ita impedien-

dienti, quominus se exserat. Sensus est, Deum sese erga populum gerere, acsi propriam suam virtutem, qua tenerrimo adfectu suos prosequitur, oblivione delevisset, vel potius præ ira & indignatione obicem posuisset adfectui misericordiæ, ne ea in bonum populi sese in posterum amplius exserat. Nihil hic difficile. De verbo שכח & רחם sæpe diximus; quid sit in Deo *oblivio* & *ira*, nemini non constat. Verbum קפץ proprie est *σφίγγειν*, *συσφίγγειν*, *constringere*, uti פה קפץ *constringere os*, alligato camo, יד *manum* in parsimonia, sic *viscera* nostro loco in misericordiæ negatione, & duritie *a*.

§. XVIII. Sed quem effectum habuit hæc disquisitio de favore Dei erga populum Israelis finito, populoque in perpetuum repudiato, nec ne? quæ inde nata est conclusio, & quæstionis determinatio? illud his verbis declarat poeta, vers. 11. *Et dixi*, *tormentum hoc meum est*, h. e. disquisitio mea huc exiit, ut apud animum meum *dixerim*, pro conclusione, *torquet me* illud, nec expedire possum, quæstionem decidere nequeo, sed in incerto relinquere debeo; imo vero aucta inde est mea anxietas; adeo ut magis excruciatus sim, summa consternatione adtritus, & q. excoriatus insanabili plaga animi. Quam sensus amplitudinem adfert verbum חלה, cujus proprietas est in *terendo*, *adterendo*, scuticis etiam & flagellis, et sic adfligendo et cruciando, ac excoriando *b*. Indicat itaque, ægritudinem suam per hanc disquisitionem non fuisse sublatam, quin auctam, & adterentem fuisse factam, ac vehementius cruciantem, &c. conf. vers. 3. & ibi dicta. Interpretes cum seq. construunt, & varie exponunt: quos suo loco relinquere debeo. Nostra expositione nihil est facilius, ut puto, & aptius. Cohæret enim illud ואמר *& dixi*, manifeste cum præcedentibus, quibus disquisitionem suam memoraverat, adeoque ejus *conclusionem* & effectum comprehendere debet. Sequen-

a Schultens ad Job. v: 17. xxiv: 24. *b* Id. Orig. l. 1. c. 9.

quentes vero voces hujus verſus quid ſignificent, mox tradam; longe aliud, ac quod vulgo putatur. Ratio dubiæ & anxiæ hujus concluſionis erat, quod ab *altera* parte relationes Dei ad populum, ac virtutes Dei, gratiæ, miſericordiæ & veracitatis, ſpem liberationis præbere deberent, ab *altera* vero tam ſingularis & horrenda calamitas, comparata cum ſuperiorum temporum experientia, quibus populus vel proſpere degerat, vel caſtigatus ſemper refloruerat, nunquam ita, ut nunc, tractatus, omnem ſpem præcidere, & illud tempus, a prophetis prædictum, nunc adeſſe, quo populus a Deo repudiaretur, arguere videbatur. Sed eo magis illud cruciare debuit ſanctos, quod, niſi populus reſtituatur, actum quoque foret de Meſſia, & ejus oeconomia, qua Deus gratiam & miſericordiam majore gradu exerceret: quo, ſenſu ſublimiore, referri quoque poſſunt phraſes, quæ quæſtionis materiam comprehendunt, modo explicitæ.

§. XIX. In *altera* Pſ. parte generali, qua modum exponit, quo luctam ſuam ſuperavit, *a.* occurrit præfatio, qua ſe ipſe excitat ad mirabilia Dei facinora, in populo ex Aegypto liberando, mente revolvenda, ut inde ſe erigat, & conſoletur ſpe ſimilis liberationis ex præſente afflictione, verſ. 11—13. *Annos dextræ Altiſſimi concelebrabo, ardua Dei molimina, quia recordabor ab antiquo mirabilium tuorum; & æſtuabo in omnia opera tua, & in arduis tuis moliminibus exſpatiabor*, h. e. diſquiſitioni huic cum diu inhæſiſſem, tandem concluſi, nihil inde præter cruciationem animi ad me redundare, neque mihi melius facere poſſe ad me conſolandum, quam ut me occupatum teneam celebrandis temporibus illis, quibus Deus, dextra exſerta, ſtupenda fecit ad populum noſtrum ex Aegypto liberandum facinora; quæ omnia mente revolvam, & materiam faciam meæ exſpatiationis, ſeu meditationis jucundæ. Cohærent itaque hæc verba quoque cum verbo ואמר, & *alteram* concluſionis partem faciunt; hac ratione: itaque diſquiſitione hac facta, ſic

concludendo *dixi: tormentum* meum hoc eſt, me quæſtione illa defatigare, aliam tenebo viam; *celebrabo annos dextræ Altiſſimi, ſtupenda molimina Jah* &c. *Duo* profitetur ſe in poſterum facturum, ad animum perturbatum ſedandum, annos dextræ altiſſimi, & molimina Jah, *celebrare*, & operum Dei ab antiquo *recordari*, adeoque ea in mentem revocare cum celebratione, & ad celebrandum. *Prius* his verbis expreſſum eſt, *annos dextræ Altiſſimi celebrabo, ſtupenda molimina Jah.* h. e. annos illos, quibus dextra Altiſſimi ſe exſeruit, & Jah ardua patravit opera, commemorabo, & laudabo. Ad quorum intellectum not. 1. vocem שנות *annos* denotare, & cum *dextra Altiſſimi* conſtrui, ut anni *dextræ altiſſimi* intelligantur, ſcilicet, quibus potentia & fides Dei ſeſe luculenter demonſtrarunt, & egerunt. Quemadmodum *annus complacentiae Jehovae*, Jeſ. LXI. *retributionum* c. XXXIV. *redemtorum Dei*, c. LXIV. *dies Domini* ſæpe, & quæ alia ſunt ſimilia, ita *anni dextrae Altiſſimi* eo, quo dixi, ſenſu, recte dicitur. *Dextra* vero Altiſſimi cum *potentiam*, uti *brachium*, verſ. 16. tum *fidem* in promiſſis, data dextra factis, implendis, denotat, uti notum eſt. Interpretes, uno alterove excepto, qui nobiscum facit, ſolent pro infinit. verbi שנה habere, & de *mutatione* dextræ Dei interpretari, vario ſenſu; ſed ſcopo & nexui parum convenienter. Supra memoraverat *dies ab antiquo, & annos ſeculorum*, verſ. 9. hic itidem *annos dextrae* Dei, & mox *ab antiquo*, verſ. 12. 2. conſtrui debere cum verbo אזכיר, quod ſequitur, verſuum diſtinctione male hinc avulſum; ut ſit, *annos dextrae altiſſimi commemorabo*, laudabo & celebrabo: non enim marginalis, ſed textualis lectio eſt ſequenda, cum mox ſequatur, *quia recordabor*, tanquam ratio & antecedens *celebrationis*. Minus recte diceretur, *recordabor moliminum tuorum, quia recordabor ab antiquo mirabilium tuorum*; ſed recte, *celebrabo, quia recordabor*, de quo mox. 3. Voces, *ſtupenda molimina Jah*, ſubjungi ad explicationem *dextrae altiſſimi*; verbo אזכיר *commemorabo* cum ſeq. æque

que ac præced. constructo; hac ratione, *annos dextræ altissimi celebrabo, celebrabo*, inquam, *stupenda molimina Jah*; scilicet, in quibus dextra Altissimi sese conspicuam reddidit.

§. XX. Sed quæ tempora & molimina in oculis præcipue habuit poeta, & unde ea celebratio oriretur? illud exponit, vers. 12, 13. his verbis: *quia recordabor ab antiquo mirabilium tuorum, & æstuabundus versabor in operibus tuis omnibus; & in stupendis tuis moliminibus exspatiabor*, h. e. ea Dei molimina celebrabo, quæ ab antiquo patravit, & ad illud me excitabit recordatio, & studiosissima meditatio eorum, &c. Respicit itaque ad ea Dei opera, quæ in initio erectæ reip. Israeliticæ sunt facta: quorum mox fusiorem dat descriptionem, vers. 15. &c. *Opera* illa Dei tribus nominibus adhibitis exaggerat, adpellat *mirabilia*, *omnia opera*, vel consummatam universitatem eorum, & *stupenda molimina*. Actuositatem quoque suam emphatice exhibet, tribus verbis, quæ gradationem continent; *recordari*, *æstuare* & *exspatiari*, de quibus ad vers. 4. dixi, & derum ad Ps. LXIII: 7. quæ non repetam. Indicat, se non simpliciter in mentem revocaturum esse, sed & cum magno fervore & studio meditaturum, eique meditationi inhæsurum; idque cum delectatione & utilitate; secus ac antea expertus erat, vers. 4.

§. XXI. β. Meditationis argumentum & summam antequam tradat, erumpit in celebrationem & exaltationem Dei, qua sancti & magnifici præ omnibus, qualem sese Deus in illis operibus, quæ recenseret, manifestavit, ut fidem & spem suam in illis Dei adtributis fundatam profiteretur & exponeret, opposite ad superiorem fluctuationem, vers. 14. *Deus in sancto est via tua; quis Deus magnificus, sicut Deus tui?* h. e. Fluctuavi & anxius hæsi in ipsa meditatione Dei, & temporum antiquorum; sed nunc, cum tempora dextræ Altissimi, & mirabilia ac stupenda ejus opera ab antiquo in Israele vindicando, debite ad animum revoco, & me ad ea meditanda accingo, fidem & spem meam deprehendo se de-

nuo exserere; & exclamare debeo, viam Dei esse nostra cogitatione & opinione superiorem, simul omni parte sanctam, justam & bonam, Deumque solum esse magnificum & potentissimum, cui vel in desperatissima nostra conditione fidere ausim. Huc existimem tendere hanc confessionem, recensioni operum Dei præmissam; & hunc ejus esse sensum. Duo de Deo prædicat, *alterum*, *viam ejus esse in sancto*, alterum ipsum solum esse *magnificum*. Prius egregie elucidavit Coccejus, his verbis: *via tua*, h. e. consilium & dispositio ordinis rerum, ut pervenias ad scopum tuum, *est in sancto*, procul a consilio & opinione humana, nihil habet inperfecti, nihil vile, nihil non dignum divina majestate & sapientia & potentia: adeoque, quod addo, silendum mihi est, non cum Deo expostulandum, fidendum est Deo, non amplius cum carne luctandum, sed Deo nostra causa committenda. Sicut Hab. II: 20. *Jehova est in palatio sanctitatis suae, sile coram ipso tota terra.* Zach. II: 17. *Sanctum* est sublime, occultum, purum, & verendum; sicut Deus eo sensu κατ' ἐξοχὴν adpellatur *sanctus*, Jes. XL: 25. & eum Deus jurat *per sanctitatem suam* Am. VIII. Ps. LXXXIX. 36. Ita Asaph, super impiorum fortunata sorte æmulatione accensus, sese tranquillavit, *intrando in sanctuarium Dei* Ps. LXXIII: 17. ubi vid. dicta. *Posterius* nihil habet impediti: tantum notetur pronomen אתה *tu*, quod subjungitur, huc etiam pertinere, & subintelligendum; ut sit, *sicut tu Deus.* Addatur, respici in hoc versu ad canticum Mosis, Ex. XV: 11.

§. XXII. γ. In argumenti celebrationis deductione, seu moliminum Dei recensione, *a.* incipit cum generali eorum commemoratione, & celebratione per orbem. vers. 15. *Tu Deus es faciens mirifica, promulgasti inter populos robur tuum. Quando scilicet*, verba sunt Gejeri, *per totum terrarum orbem dimanavit relatio de mari rubro diviso, populo tantae numerositatis per 40 annos coelitus sustentato, per Jordanem traducto &c., huc illud* Ex. IX: 16. *in hoc stare te feci, ut ostenderem*

derem potentiam meam, & narretur nomen meum in omni terra. Conf. etiam Ex. xv: 14—. Addatur, non ſine ratione, haberi, *tu* Deus *faciens* mirabilia, cum eo ipſo fidem & ſpem ſuam teſtificetur, Deum & nunc *mirabilia* edere, ut olim fecit in gratiam populi ſui. *b.* Adplicat generale dictum ad populi liberationem ex Aegypto, quam proprie in oculis habuit, verſ. 16. *Vindicaſti brachio populum tuum, filios Jacobi & Joſephi.* Quæ nihil habent, quod moram injicit, niſi illud ſolum, quare *filiorum Joſephi* fiat ſpecialis mentio, ad quod varie reſponderi poteſt, ſicut fit. 1. Si ad totum populum extendatur, iidem, qui filii Jacobi adpellantur, *filiorum Joſephi* titulo inſigniuntur, *cum* quod, ſicut Jacobum parentem, ita Joſephum habuerint alterum patrem, qui eos ſuſtentavit, in terram Goſen tranſtulit, & patrocinatus eſt; quem etiam tanquam talem reverenter & ſubmiſſe coluerunt in Aegypto, *tum* quod, ſicut Jacobo ita Joſepho fuerint in fatis adflictionis & exaltationis ſimiles, eumdem Deum & Angelum foederis experti *paſtorem:* quo reſpicitur Pſ. LXXX: 2. 2. Si ad *Ephraimitas* & *Manaſſitas*, ex Joſepho natos, reſtringatur, eorum ſpecialis cenſeri poteſt facta mentio, *cum* ut eos, quippe a Jacobo adoptatos Gen. XLVIII., eandem, quam reliqui filii Jacobi, habuiſſe ſortem, indicaretur, *tum* ut ad diſtinctionem populi in Judam & Iſraelem, ſeu duo regna poſtea orta, digitus intenderetur, & inſinuaretur, populum Dei, in quo duo tam valida exſtiterunt regna, tam dura ſervitute in initio preſſum, & a Deo liberatum eſſe, quæ Cocceji eſt obſervatio, *tum* denique, ut Ephraimitarum, inter quos fuit regnum Iſraelis, qui a Deo videri poſſent rejecti, & longius diſperſi, reductio ex exſilio, uti olim ex Aegypto, ſimul comprehenderetur. Conf. Pſ. LXXXV: 5.

§. XXIII. *c.* Diffundit ſeſe dein in mirabilium Dei facinorum in populo liberando ex Aegypto commemorationem verſ. 17—19. In qua pericopa *α.* Miraculoſa aquarum maris rubri commotio, quæ populo liberum præbuit tranſitum,

tum, & immanis procella tonitruans & fulminans, quæ Aegyptios proſtravit, & aquis immerſit, memoratur, verſ. 17, 18. β. ejus conſequens inter populos vicinos, metu per famam ejus rei divulgatam perculſos, verſ. 19. α. Prius his verbis, verſ. 17, 18. *Viderunt te, o Deus! aquæ, viderunt te aquae, contortae ſunt, etiam contremuerunt abysſi. Torrente vehementiore commotae ſunt aquae, nubes crasſiores, vocem dedit aether; etiam tela tua graſſata ſunt.* h. e. Cum tu, Deus! olim oculo vibrante aquas maris rubri intuitus fuiſti, horrore & tremore correptæ ſunt ac contortæ, ſtatu earum penitus mutato; ita ut populo tuo liberum dederint tranſitum; ſed iratæ ſimul & minaces, inundationem parturientes, ſteterunt, & mox torrente æſtu commotæ ſeſe una cum imbre, & procella tonitruante ac fulminante, effuderunt, & hoſtes proſtraverunt. Verba continent *antecedens* & *conſequens*, hocque duplex, alterum in bonum, alterum in malum, ut mox patebit. *Antecedens* eſt, *aquas vidiſſe Deum*, nec una, ſed iterata vice. *Viderunt aquae te, o Deus!* h. e. acri & radiante oculo ſe intuentem te expertæ ſunt aquæ, tanquam potentiſſimum & iratum Dominum, aquas hoſtiliter adgredientem, quæ ſe populo tanquam obicem opponebant, uti ad mare rubrum, quo hic reſpicitur, factum eſt. *Videre* ſubinde eſt *experiri* ad micantes radios, & in re bellica uſitatum eſt, quo exercitus, jam jam confli-cturi, ſe invicem dicuntur *videre*, uti ſæpe alias obſervavi. Occurrunt autem *aquae* hic tanquam Israeli hoſtiles, quæ ipſis impedimentum objiciebant, & Aegyptiis in Israele opprimendo opem ferebent: *vidiſſe* dicuntur Deum, Israelitarum ducem & patronum, quatenus eum expertæ ſunt iratum, & increpantem ac invadentem; ut locum Israeli cedant, ac in hoſtes Dei ſeſe effundant: quod mox additur. Repetitio, *viderunt te aquae, viderunt te aquae*, non ſimpliciter per anaphoram tendit, ad inſoliti miraculi dignitatem altius imprimendam, ut Gejerus loquitur, ſed quod *duabus* vicibus

bus aquæ maris rubri id ſenſerint, *altera*, quum Iſraeli ceſſerunt, *altera*, quum Aegyptios inundaverunt, Ex: XIV.

§. XXIV. Conſequens memoratur duplex, *alterum*, quo contortæ ſunt aquæ & intremuerunt, & rigidæ ſteterunt, *alterum*, quo æſtuabundæ cum procella imbrifera, tonitruante, & fulminante, irruerunt in Aegyptios. *Prius* his verbis, *contortae ſunt*, ſcilicet aquæ, *etiam contremuerunt abyſſi.* h. e. aquæ tremore correptæ ſunt & ſtatum ſuum mutarunt, alio converſæ; ſimul profundiores aquæ, rigidæ factæ, ſteterunt immotæ. Quod utrumque factum eſſe conſtat ex Ex. XIV. vehemente vento concitatæ diffluxerunt aquæ tota nocte, quod Pſ. CXIV. dicitur *fugere*, *viderunt aquae* & *fugerunt*: reliquæ, quæ manſerunt, in profundo degentes, ſteterunt utrinque in cumulum inſtar *murorum*, medium ſpatium relinquentes vacuum. *Prius* exprimitur his verbis, *contortæ ſunt*, ſcilicet *aquae*, voce illa repetita; pertinet enim vox præcedens non ad hoc verbum, ſed ſuperius *videre*, ut indoles linguæ docet; alias enim dictum fuiſſet, יחילו מים, cum nunc legatur ראוך מים יחילו *viderunt te aquae*, *contortæ ſunt.* Radix חול proprie eſt, *verſare*, *torquere*, unde inter alia transfertur ad graviorem metum membra torquentem, & rerum *converſionem* & transformationem, qua in alium longe ſtatum violenter torquentur *a*. Significatur itaque, aquas tremefactas in longe alium ſtatum fuiſſe converſas; alio flexas, cum diffluxerunt. *Poſterius* verbis ſequentibus proponitur, *etiam intremuerunt abyſſi*, ſeu aquæ profundiores, eo nomine exprimi ſolitæ: vid. Pſ. XXXIII: 7. CXLVIII: 7. in primis Ex. XV: 8. Verbum רגז proprie eſt *tremere*, cum tremore & fragore concuti & vehementius commoveri, & ad ſummum *pavorem*, ſimul *iram* graviorem refertur. Hic pavoris tremefacientis effectus ſimul includitur, quo quid *immobile* ſtat, & *rigeſcit*; uti eſt Ex. XV: 8. *coagulatæ abyſſi in corde maris.*

a Schultens ad Prov. XXXI: 29. Schroeder ad Pſ. X: 5.

§. XXV. *Alterum*, ſeu poſterius conſequens, quo aquis immerſi ſunt Aegyptii, verbis, modo explicitis, tecte involutum, apertius exponitur, verſ. 18. Verba ſuperiora חול & רגז, aquis adtributa, ſimul indicarunt, eas infremuisſe, & dolore ac tremore parturientis quaſi correptas ſe ad effectum ſuum edendum torſiſſe: חול enim de dolore parturientis uſurpatur, & רגז in nube murmurante ac tonitrua volvente teritur, & graviorem excandeſcentiam, ſeſe exſerentem, comprehendit. Verum ſeq. verba verſ. 18. clarius & apertius illud exhibent: *torrente vehementiore commotae ſunt aquae, nubes crasſiores, ſonum ediderunt nubes ſubtiliores, etiam ſagittae tuae graſſatae ſunt.* h. e. aquæ, dolore & ira trementes, magna cum æſtuatione ſe diffuderunt, ſimul procella imbrifera, tonitruans & fulminans, in eos irruit. Quatuor memorantur media terribilia, quibus Aegyptii ſunt proſtrati in mari Rubro. 1. *Primum* eſt *aquarum* æſtuatio, ſeu æſtuans inundatio, his verbis: *aeſtuarunt aquae*, ſcilicet eædem, modo memoratæ, maris Rubri, quæ cum dolore parturientis fugerant, & indignabundæ ac frementes ſteterant; illæ, impetu recepto, foetumque quaſi excludentes, & commotæ ſeſe effuderunt, & inundarunt omnia. Radix זרם ſedem habet in *torrente aeſtu*, vel igne vehementius flagrante; unde ad aquas ferventes, & vehementius exæſtuantes, transfertur *a*. Reſpicitur ad aquas maris Rubri ſeſe, impetu recepto, in Aegyptios diffundentes. Ex. xiv. 2. *Secundum* eſt *nubium* craſſiorum æſtuatio, voce עבות comprehenſa & cum eodem verbo זרם conſtructa. Denotat enim nubes craſſas, & imbriferas; uti notum eſt, & earum *aeſtuatio* eſt, cum imber vehementius effunditur. 3. *Tertium* eſt, ætheris murmuratio tonitruans, his verbis: *ſonum edidit aether*, tonitrua nim., ut facile cernitur. 4. *Quartum* eſt, fulminum jactatio; *etiam tela tua graſſata ſunt.* h. e. fulmina tua, coruſca & penetrantia, frequentiſſime itarunt,

a Schultens ad Iſpah. p. 12. & Kuypers ad V. T. loca p. 38.

runt, & in perniciem grassata sunt. Vox חצץ, unde חץ, a rad. חצץ, proprie *scindere*, *secare*, inter alia adhibetur de *sagitta*, sive a *scissione*, *fissione* in longum, sive a vi penetrante & secante: & inde ad *fulmina* transfertur, quæ *tela* & *sagittae* Dei adpellari solent; sicut & חזיז *fulgetrum*, *fulmen*, proprie *incisum* vel *insectum*, quod ad fulminum corusca & trisulca tela adplicitum est, a rad. חזז *fidit*, *secuit a*. Emphasin habet verbum in Hitph. התהלך *itare*, *grassari*; quod ad *violentiam* & *latrocinia* nonnunquam transfertur, ut Lat. *grassari b*. Ceterum licet de imbre effuso, tonitru & fulmine, nihil expresse legamus in historia egressus Israelitarum, nihil tamen vetat statuere, ea tunc locum quoque habuisse, maxime cum ansam præbeat Moses Ex. XIV: 24. ubi Jehovam dicit *inspectasse e columna nubis & ignis castra Aegyptiorum*, Israelem in mare persequentium, & *motu aestuante liquefecisse*, vel tabefecisse, quæ potestas est verbi המם, addit, dixisse hostes, *Jehovam pugnare pro Israele cum Aegyptiis*, vers. 25. Conf. quæ Philistæis sub Samuele contigerunt, 1 Sam. VII: 10. & Hab. III: 10, 11. nec non, Zach. IX: 14., in prophetia de Syro-Macedonum prostratione.

§. XXVI. β. Consequens miraculosi hujus eventus, ejus citissima per orbem divulgatio, indeque orta populorum consternatio his verbis profertur, vers. 19. *Sonus tonitru tui in rota*, (instar rotæ) *fulgura illustrarunt orbem* habitabilem, *intremuit & terrore percussa est terra*, h. e. Illustris hujus eventus, de terribili tua majestate testantis, fama velocissime, & sonore, orbem, instar rotæ volventis, & fulguris lumen quaquaversum spargentis, pervasit, ac terræ incolis summum incussit metum. Verba non sunt de Aegyptiorum prostratione, ut fieri solet, capienda, sed de fama ejus per orbem, indeque orta populorum consternatione. 1. Quia modo de tonitruante & fulminante tempe-

 state

a Schultens ad Job: XXXIII: 25. *b* Id. ib. I: 7. & Prov. VI: 11.

ſtate dictum erat; quod hic repetere ſuperfluum foret. 2. Quia voces ſeſe latius, quam ad Aegyptios, extendunt; quum orbis dicitur illuſtratus, & *terra* intremuiſſe. 3. Conſequens hujus eventus, ſeu populorum per orbem pavefactio, ſicut in rem memoratur, ita expreſſe occurrit Ex. xv., quo hic reſpicitur. 4. Quia voces & phraſes ad eventus divulgationem, & inde ortam conſternationem, directe tendunt: memoratur enim *vox* tonitru, & orbem *illuſtrare* dicitur fulgur: quod aliud eſt, ac modo dictum erat, *nubes dare vocem & tela Dei itare.* Duo itaque hic memorantur, *unum*, famam proſtrationis Aegyptiorum orbem pervaſiſſe; *alterum*, populos fuiſſe perterrefactos per eam divulgationem. *Prius* his verbis, *ſonus tonitru tui in rota, illuſtrarunt fulgura orbem* habitabilem, h. e. tonitrua tua ſonum citiſſime & ſonore per orbem dederunt, & fulgura lucem per eum ſparſerunt. Reſpicitur ad præcedentia, quibus Aegyptiorum clades per tempeſtatem tonitruantem & fulminantem erat deſcripta; & hic docetur, ejus notitiam per orbem fuiſſe citiſſime divulgatam; ſicut tonitru longiſſime auditur, & fulmen quaquaverſum conſpicitur. Vox tonitru Dei itaque eſt *ſonus* ejus, cujus citiſſima & ſtrepera divulgatio indicatur, quum additur, *in rota*, h. e. inſtar rotæ, ſcilicet citiſſime currentis, & magno cum ſtrepitu. Quod ipſa voce גלגל eſt involutum; cujus radix גלל *volvendi & convolvendi* poteſtatem habet. Præf. autem ב hic comparationi inſervit, & idem eſt ac כ *ſicut*, ſed magis emphaticum: quemadmodum haud infrequenter alibi: de quo dixi ad Pſ. LXIII: 2. Eſt præterea membrum, *vox tonitru tui inſtar rotae*, incompletum & defectuoſum, hac ratione ſupplendum, *tetendit per orbem*, voce *orbis* ex ſeq. repetenda; ubi fulgur dicitur illuſtrare *orbem*, & verbo *pervadere* ex re ipſa ſupplendo; acſi habeatur: *vox tonitru tui* pervaſit *inſtar rotae, fulgura illuſtrarunt orbem*, h. e. pervaſit inſtar rotæ orbem, fulgura illuſtrarunt eum. Forte verbum בא cenſeri poſſet, per ſimilis ſoni ſyllabam

pri-

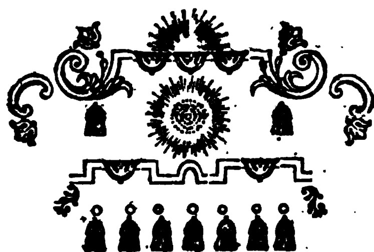
primam vocis גלגל absorptum; uti alibi fieri observavimus. Significat vero proprie *tendere*, *intendere*, cum intensione ferri, & citissime supervenire, ac hostiliter etiam, denotat: quod huc recte quadrat. Interpretes aliter, & varie, instituunt; quos suo loco relinquo. Nostra interpretatio sese sponte sua commendat; & *rotae* similitudo de motu celeri & strepero facillima est: conf. Ps. LXXXIII: 14. *Posterius*, famae consequens complexum, habet, *intremuit* & *terrore concussa est terra*, h. e. incolæ terræ summo pavore correpti sunt: quod facillimum est. Conf. Ex. XV: 14. &c.

§. XXVII. ℣. Sicut recensioni miraculosi hujus casus præmiserat confessionem & celebrationem Dei, tanquam mirabilis in rationibus providentiæ suæ & magnifici, ad fidem & spem suam firmandam, vers. 14. ita similem confessionem eodem scopo ei subjungit, & ulteriorem commemorationem per eam interrumpit, mirabiles Dei vias, ac hominibus inperscrutabiles, in magnis quoque regnis, eorumque fatis dispensandis, celebrando, sub emblemate viarum & incessuum Dei in mari & aquis multis, absque ut vestigia ejus cognoscantur, cujus ansam dederat superior oratio. Hunc existimaverim scopum & conspectum esse verborum, vers. 20. *In mari via tua, & semitae tuae in aquis multis, & vestigia tua non sunt nota.* h. e. Quod supra dixi, *viam tuam esse in sancto, & te solum magnificum*, cujus providentia mirabilis est, & nostris cogitationibus superior, adeo ut animis nunquam despondere debeat populus tuus vel in desperatis casibus, illud, miraculosa populi liberatione & hostium prostratione in mari rubro memorata, repeto, & ad præsens regnum hostile, a quo nunc opprimitur populus tuus, adplico, pie confessus, viam tuam in mari esse, absque ut innotescant vestigia tua, seu te in regnorum magnorum fatis distribuendis versari mirabiliter, occulte & inperceptibiliter, adeoque, licet status noster videatur desperatus, & regnum hoc ho-

ſtile ſtare inconcuſſum, res a te ita dirigi poſſe, ut populus tuus, æque ac olim ad mare rubrum, evadat cum regni iſtus diſſipatione, & deſtructione. Reſpiciunt verba manifeſte ad verſ. 14. & tendunt ad populi ſpem corroborandam, ſignificantque, regna hujus mundi ſubeſſe providentiæ divinæ, quæ mirabili & occulto modo fata eorum dirigit; cui itaque in omnibus fidendum eſt. Interpretes referunt ad tranſitum populi per mare rubrum, Deo ductore factum, & Aegyptiorum ſubmerſionem: ſed, præterquam quod repetitio illa foret fruſtranea, qua ratione *veſtigia Dei* fuerint *ignota* tunc, exponi commode nequit; nec aliquid prolatum eſt, quod ſatisfacit. Intelligamus itaque regna magna, in ſpecie Babylonicum, vel Syro-Macedonicum, *maris* & *aquarum multarum* emblemate depingi ſolita, & rationes agendi mirabiles & occultas per vias Dei in iis, quarum veſtigia ignota ſunt, indicari ſtatuamus, quibus Deus fata eorum regnorum diſponit; cuncta erunt facilia, & ad ſcopum recte adcommodata, ut ex paraphraſi, modo data, liquet. Conf., quod ad rem ipſam, Jeſ. XLV: 15. *utique tu es Deus, qui te occultas!* & quæ ibi, plane in rem noſtram, adtulit Cl. Vitringa, quare plura non addo. Emblema vero *maris*, & *aquarum multarum*, de magnis regnis, & in ſpecie Babylonico, & Syro-Macedonico &c., notum eſt, et ſatis illuſtratum, Conf. Hab. III. 15. et Zach. X: 11., Jeſ. XXI: 1. et ibi Vitringa.

§. XXVIII. s. Hac confeſſione inſerta pergit in recenſione beneficiorum Dei in populum, plene jam liberatum, e manu Aegyptiorum; ſed, uno præcipuo contentus, ſermonem ſubito abrumpit, reliqua lectoribus ſeu auditoribus relinquens meditanda; una cum adplicatione ad præſentem calamitatem, verſ. 21. *Duxiſti ſicut gregem populum tuum, manu Moſis & Aaronis.* Quæ nihil habent obſcuri. Tantum obſervo, quod ſupra jam tetigi, miraculoſam hanc liberationem ab Aegyptiaca adflictione duplice ſcopo memorari, *uno*, quod primordiale et fundamentale

tale fuerit beneficium, cui continua populi conservatio & vindicatio fuit superstructa usque ad finem oeconomiæ V. *altero*, quod præsens liberatio a dominio Syro-Macedonum ei haud una ratione respondeat, cum quod multis cum Majestatis Dei signis fuerit facta, tum plenissimam adtulerit libertatem, et prosperitatem, regno quoque Dei sub *ducibus* restituto.

PSALM.

PSALM. LXXVIII.

1. Carmen *maturans Asaphi. Auribus percipe, mi popule! institutionem meam, inclinate aurem vestram ad oris mei dicta.*

2. *Aperiam in similitudine os meum, ebullire faciam aenigmata a mihi antiquo.*

3. *Quae audivimus & cognovimus, & Patres nostri narrarunt nobis.*

4. *Non celabimus a filiis eorum, generationi posterae narrantes laudes Jehovae, & robur ejus, & mirabilia ejus, quae fecit.*

5. *Et stabilivit ornamentum in Jacobo, & legem posuit in Israele: quae praecepit Patribus nostris notificare filiis ipsorum.*

6. *Ut cognoscat aetas postera, filii, qui nascentur, surgent & narrabunt filiis suis.*

7. *Et ponant in Deo fiduciam suam, (nec obliviscantur moliminum Dei) & praecepta ejus observent.*

8. *Et ne sint sicut Patres ipsorum, generatio refractaria & obstrigillans, generatio, quae cor suum non disposuit firmiter, cujusque Spiritus non fuit cum Deo fidelis.*

9. *Filii Ephraimi* sicut *armati jaculatores arcus sese vertunt die praelii.*

10. *Non observarunt foedus* Dei, & *in lege ejus incedere renuerunt.*

11. *Et*

11. *Et obliti sunt facinorum ejus arduorum, & mirabilium ejus, quæ ipsis monstraverat.*
12. *Coram Patribus eorum fecit mirabile in terra Aegypti, agro Tsoanis.*
13. *Fidit mare, eosque transire fecit, & aquas perstare fecit ut acervos.*
14. *Et duxit eos interdiu nube, & tota nocte luce ignis.*
15. *Fidit petras in deserto, & potavit tanquam ex abysso magna.*
16. *Et fluenta e rupe eduxit, aquasque descendere fecit tanquam fluenta.*
17. *Et perrexerunt adbuc in ipsum peccare, obstrigillando Altissimum in solitudine.*
18. *Et tentarunt Deum in corde suo, postulando cibum secundum adpetitum suum.*
19. *Et locuti sunt contra Deum, dixerunt, poteritne Deus instruere mensam in deserto?*
20. *Ecce percussit petram, & fluxerunt aquæ, torrentesque inundarunt, an etiam panem poterit dare? an parabit carnem populo suo?*
21. *Propterea audivit Jehova & efferbuit, ac ignis vehementius arsit in Jacobo, & etiam nasus*, vel *adglomeratio nasi, exæstuavit in Israelem.*
22. *Quia in Deum non crediderunt, nec in ejus salute posuerunt fiduciam.*
23. *Et præcepit nubibus desuper, valvasque coelorum aperuit.*
24. *Et depluit in eos manna ad comedendum, ac frumentum coelorum præbuit iis.*
25. *Panem fortium*, vel *principum, comedit vir, viaticum misit ipsis ad satietatem.*

26. *Increbrescere fecit eurum in coelo, egitque robore suo austrum.*
27. *Et depluit super eos carnem instar pulveris, & volucres sicut arenam marium.*
28. *Et*, vel *quas*, *decidere fecit in medio castrorum ejus circa tentoria ejus.*
29. *Et comederunt & saturati sunt valde, & desiderium provenire ipsis fecit.*
30. *Non recesserunt fastidientes a desiderio suo. Adhuc cibus in ore eorum erat,*
31. *Et nasus Dei exæstuavit in eos, & occidit pinguia eorum, & eximios Israelis procumbere fecit.*
32. *Omni hoc existente adhuc peccarunt, nec miraculis ejus crediderunt.*
33. *Et*, vel *quare*, *absumsit instar vaporis dies ipsorum, & annos ipsorum in terrore præcipitante.*
34. *Cum eos occideret, tunc investigarunt eum, & redierunt, & multo mane quæsiverunt eum.*
35. *Et recordati sunt, Deum esse rupem suam, & Deum altissimum vindicem suum.*
36. *At illexerunt eum ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei.*
37. *Nec cor ipsorum fuit firmiter aptum cum eo, neque fideles fuerunt in foedere ejus.*
38. *At ipse misericors tegebat illinendo iniquitatem, imo multiplicabat reducere nasum, nec omnem suam excitabat excandescentiam.*
39. *Et recordabatur, eos esse carnem, ventum pereuntem, qui non redit.*
40. *Quoties obstrigillarint ei in deserto, constrinxerint ipsum in solitudine.*

41. Et

41. *Et tamen redierunt & tentarunt*, seu *iterum tentarunt, Deum, & sancto Israelis limitem posuerunt.*

42. *Non recordati sunt manus ejus, quo die redemit ipsos ex mihi angustia.*

43. *Quo signa sua in Aegypto posuit, & in agro Tsoan portenta sua.*

44. *Et convertit in sanguinem fluvios eorum, & fluenta ipsorum non bibebant.*

45. *Inmisit in eos muscas caninas, & comederunt eos, & ranas ac perdiderunt eos.*

46. *Et proventum ipsorum dedit brucho, ac laborem ipsorum locustae.*

47. *Occidit grandine vitem ipsorum, & sycomoros ipsorum telis trisulcis.*

48. *Et jumentum ipsorum, quasi cippo inclusum, tradidit grandini, & pecudes eorum vibrationibus coruscis.*

49. *Inmisit in eos aestum nasi sui, effervescentiam, & spumationem, & zelotypiam, turmam armatricem angelorum malorum.*

50. *Libravit viam regiam irae suae, non coercuit a morte animam ipsorum, &*, vel *sed, vitam eorum pesti tradidit.*

51. *Et percussit omne primogenitum in Aegypto, primitias virium in tentoriis Cham.*

52. *Et revulsit sicut oves populum suum, & duxit eos, instar gregis in desertum.*

53. *Et deduxit eos secure, nihilque metuerunt; etenim hostes eorum texit mare.*

54. *Et ad terminum sanctitatis suae adduxit eos. Montem hunc acquisivit dextra ejus.*

55. *Ipseque expulit a coram ipsis gentes, easque in funem haeredi-*

tatis cadere fecit, & recumbere in tentoriis eorum tribus Israelis.

56. *Et tentarunt ac obstrigillarunt Deum altissimum, nec statuta ejus observarunt.*

57. *Et dissepti ac prævaricati sunt sicut patres ipsorum, versi sunt instar arcus dolosi.*

58. *Et ad indignationem eum suis excelsis provocarunt, & sculptilibus suis ad zelotypiam.*

59. *Audivit Deus & efferbuit, & valde exulceratus est in Israelem.*

60. *Et abjecit territorium Siluntis; tentorium posuit* ad recumbendum *inter homines.*

61. *Tradiditque captivitati robur suum, & excellentiam suam in manum hostis.*

62. *Et gladio tradidit populum suum, & in hæreditatem suam exæstuavit.*

63. *Juvenes ejus devoravit ignis, nec virgines ejus laudatæ sunt.*

64. *Sacerdotes ejus gladio ceciderunt, nec viduæ ejus fleverunt.*

65. *Et evigilavit, sicut sopitus somno, Dominus, sicut heros se vino superatum gerens, mox ad alacritatem clamore excitans e vino.*

66. *Et hostes suos percussit retrorsum, æternum ipsis dedit opprobrium.*

67. *Et exulceratus est in tentorium Josephi, nec tribum Ephraimi elegit.*

68. *Et,* vel *sed, elegit tribum Judæ, montem Tsionis, quem dilexit.*

69. *Et firmiter religavit, sicut excelsa, sacrarium suum, sicut terram, quam fundavit in perpetuum.*

70. *Et elegit Davidem servum suum, eumque a caulis ovium sumsit.*

71. *Ab-*

71. *Abduxit ipsum a post lactentes ad pascendum Jacobum populum suum, & Israelem hæreditatem suam.*

72. *Et pavit eos pro integritate animi sui, & manuum suarum prudentissima directione eos ducet.*

PROLEGOMENA.

§. I.

Argumentum Ps. est enarratio publica, ab illustri oratore instituta, viarum Dei cum Israele, partim tempore moræ in deserto, partim in Cananæa in primis tempore Eli Pontificis, quibus populum rebellem singularibus adfecit beneficiis, diu toleravit, et variis castigationibus in ordinem redigere conatus est, tandem gravissime punivit, & repudiavit; ita tamen ut populum non tantum non deleverit, sed & gloriose instauraverit, patres in Cananæam introducendo, & Israelem deinceps per Judam & Davidem liberando, ac firmando in perpetuum: enarratio vero eo scopo facta, ut *cum* Ephraimi rejectio, in fatali illo casu sub Eli jam depicta, indeque orta Judæ electio in sedem regni ac religionis, ac Davidis exaltatio, justificaretur, ac a populo adprobaretur, *tum* populo ob oculos per hos casus ænigmaticos & typicos poneretur, totius reip. & Ecclesiæ carnalis destructio, & cum nova sub Messia, filio Davidis, gloriosa commutatio, quæ æternum duraret. Divinus orator, qui hic introducitur loquens, cum populum ad aures faciles ac adtentas sibi præbendas excitasset, & narrationis suæ verum conspectum, quippe similitudines & ænigmata antiqua elocuturus, tradidisset, vias Dei cum populo in deserto & tempore Eli summatim proponit, *priores* tamen involutius & magis indirecte per modum introductionis, quo qua ratione Deus cavere voluerit, ne posteri majorum rebellium in deserto exemplum imitaren-

rentur, exponit, *posteriores* expresse & directe, quia eas in primis intendebat. Qua propositione facta, sese *primum* in *viarum* Dei cum majoribus in deserto descriptionem diffundit, & quanta bona in eos contulerit Deus, quantam demonstraverit populus in rebellando, & Deum tentando, obstinationem, quam graviter Deus eum puniverit, absque tamen ut penitus deleverit, exponit. Dein sese ad Israelitas, quo tempore sedes principatus & religionis erat penes Ephraimitas, vertit, eorumque etiam rebellionem, ad exemplum Patrum, indeque ortum severum Dei judicium, ut tempore Eli Pontificis, iis inflictum in lucem profert. Quando regni & religionis translationem ad Judam & Davidem, Ephraimo penitus spreto, subjungit, eamque firmam fore declarat in perpetuum.

§. II. Ad verum argumenti conspectum pertinet, notasse, 1. illud per modum concionis ad populum, ab illustri oratore habitæ, proponi: ut ex vers. 1. patet. 2. Duo exempla bonitatis Dei erga Israelem, ejusque rebellionis ac rejectionis, in medium proferri; *alterum* majorum in deserto, *alterum* Ephraimitarum, seu Israelitarum, quo tempore sedes præfecturæ & religionis erat in tribu Ephraimi, & populus magna clade sub Eli adfectus est per Philistæos: ut in seq. videbimus. 3. Illos duos casus hic repræsentari una cum effectu læto & prospero, in quem per Dei gratiam exierunt: quorum *prior* terminatus est in Dei clementia, qua populo pepercit, & eum in Cananæam introduxit, vers. 38, 39. coll. vers. 55. *posterioris* effectus fuit regni & religionis confirmatio in tribu Juda, & monte Tsionis, ac familia Davidis, vers. 68. &c. 4. Denique, casus illos hic considerari tanquam obscura emblemata fatorum sequentium temporum, sive propiorum sive remotiorum; quatenus cum Ephraimitarum rejectionem, tum Israelitarum in genere & Judæorum in specie repudiationem, regno Messiæ introducto, portenderunt. Quem fatorum populi in deserto conspectum Ap. 1. Cor. x. agnovit, & poeta

ta ipsis verbis consignavit, vers. 2. de quo mox. Clades quoque Ephraimitarum, & arcæ captivitas, tempore Eli, diserte consideratur tanquam signum & portentum rejectionis ejus tribus respectu regiminis & sedis religionis, vers. 60, 66. nec alia reddi potest ratio, quare ejus casus tam expressa fiat mentio.

§. III. De *tempore* Ps. compositi hoc solum adfirmari potest, fuisse illud posterius regni Davidis confirmatione super universo populo, & arcæ translatione in montem Tsionis, vers. 68. &c. Probabile tantum est, haud diu post Ps. esse factum, *cum* quod electionis montis Tsionis in stabilem sedem religionis, & Davidis in regem super toto populo, expressa & sola fiat mentio, *tum*, quod de prudente regimine Davidis sermo fieri videatur, partim in præt. partim in fut., ut ex vers. 72. colligi posse videtur; *tum* denique quod *scopo* Ps. hoc videatur convenientius, qui est, populo persuadere, Judam & domum Davidis esse firmam & divinitus electam sedem regni & religionis; quod in illud tempus, quo David solenniter inauguratus est, & arca in Tsione fixa, rectius quadrat. Opponi tamen posset, vers. 69. Templum Salomonis videri indicari, & phrasin *ab antiquo* vers. 2. longius requirere spatium temporis, quam a tempore Eli fluxit. Sed *prius* sine fundamento statuitur, ut suo loco patebit, & *posterius* non concludit, cum partim latitudinem admittat phrasis, partim fata populi in deserto Arabiæ memorentur.

§. IV. *Occasionem* præbuisse videtur hæc ipsa translatio arcæ, Tabernaculo suo loco relicto, in montem Tsionis, in signum montis istius electionis in stabilem regni & religionis sedem, spreta antiqua ejus sede in tribu Ephraim, in urbe Silo; cum concio hæc eo manifeste inter alia tendat, ut totus populus Israel æque ac Juda, convinceretur de hac Tsionis prærogativa, & in eo acquiesceret; ne Israel inprimis hoc ægre ferret, & murmuraret, qui tam diu ab antiquo tempore hac prærogativa gavisus erat, & cum Juda

ple-

plerumque de excellentia contendere ſolebat. Id utique agit orator, ut Ephraimum hac prærogativa excidiſſe jure merito, verſ. 60. &c. & Judæ competere, verſ. 68. etc. evincat.

§. V. *Scopus* itaque eſt, 1. populo perſuadere, prærogativam ſedis regni & religionis eſſe Ephraimo, divino judicio propter ejus defectionem, ademtam, et Judæ ac domui Davidis per ſingularem Dei gratiam adjudicatam: uti ex verſ. 60. ad finem usque eluceſcit. 2. Præterea Iſraeli, a Juda diſtincto, nomine Ephraimi inſignito, totalem regni ejus deſtructionem, ſuo tempore futuram, typico hoc exemplo ob oculos ponere, & de perennitate regni, ſeu principatus, in civitate & religione tribus Judæ populum certiorem facere: ut ex verſ. 69. colligitur. 3. Denique carnalem ſeu externum populum Dei exemplo majorum in deſerto, & Ephraimitarum a Deo ſpretorum, obſcure & ænigmatice admonere de triſti & ultima ſua ſorte; qua omni prærogativa populi Dei ob invincibilem rebellionem tandem privaretur, & regnum Dei in Juda ſpirituali, ac antitypico Davide, ſeu Meſſia, ſtabiliretur in æternum. Quo ultima pericopa, de Juda & Davide agens, ſenſu myſtico ducit; cujus fundamentum eſt in verſ. 2. ad Meſſiam adplicito Matt. XIII., ut mox videbimus.

§. VI. Quod ad *ſtructuram* Pſ. adtinet, notandum eſt, oratorem aliquem, unum de populo, in ſcenam produci, qui pro concione enarrat fata majorum in deſerto, & Ephraimitarum ſub Eli, una cum eorum eventu, in quem tandem exierunt: ut inſtar exempli, & obſcuri emblematis, eſſent, ex quo populus præſentem rerum ſtatum, & futura ſua fata, diſceret, niſi ſibi a majorum et Ephraimitarum pravo exemplo imitando caveret; quod non faceret. Loquitur autem unus et idem orator per totum Pſ., et de majoribus, Ephraimo et Juda, in tertia perſona, tantum ubi officium, ſibi et omnibus incumbens, de operibus Dei poſteris enarrandis memorat, in plur. loquitur, ſibi alios omnes de populo adjungens. Opinatur Cl. Coccejus, Meſſiam

siam sisti, vers. 1, 2. loquentem, deinceps a vers. 3. ipsum ejus populum; sed sine ratione, et contra scopum ac nexum duorum illorum versuum, 1 et 2. Cum enim populum ibi ad audientiam invitet, et, se ænigmata esse elocuturum, declaret, sequens oratio ea contineat, adeoque idem orator loqui pergat, necesse est, nisi quis velit, oratorem, audientia facta, et proposito declarato, mox silere, adeoque non exsequi, quod se facturum esse dixerat. Quod valde absonum est. Nec obest, quod mox num. pl. utatur, cum officium æque aliis ac sibi incumbens insinuatum velit; uti modo dixi. *Stylus* vero nihil habet singulare, planus est et facilis, qualem requirit enarratio rerum gestarum. *Partes* Ps. tres sunt generales, quarum I. *prima* continet prooemium, quo audientiam facit, et propositum suum declarat orator, vers. 1, 2. II. *Secunda* summariam propositionem exemplorum, quæ in lucem proferre constituerat, Israelitarum in deserto ac Cananæa, in primis tempore Eli Pontificis, una cum instituti sui in iis commemorandis commendatione, vers. 3—11. III. *tertia* fusiorem viarum Dei cum illis deductionem, 1. respectu Patrum in deserto, vers. 12—40. 2. Ephraimitarum in Cananæa, cum eorum læto exitu præsente tempore Davidis, vers. 41—72.

ANACRISIS.

§. VII. Interpretes circa personam loquentem, & scopum Ps. in duas fere scinduntur partes. Maximam longe partem oratorem censent esse, vel Asaphum ipsum, vel alium virum illustrem de Israele, quo tempore Ps. compositus est, qui majorum & Ephraimitarum fata præcedentia usque ad Davidem eo scopo enarrat, ut, illorum exemplo absterriti, sibi a Deo tentando & offendendo caveant, & legem Dei accuratius observent, eaque ratione præsentem suum sta-

tum felicem reddant firmum & durabilem. Sed alii pauci Messiam hic opinantur sisti explicantem munus suum propheticum, in mysteriis antiquis exponendis situm, & populum ejus introduci vias Dei cum Israele rebelle enarrantem, eo scopo, ut Israel ejus temporis admoneretur, ut Messiæ regi suo obediat, nec incredulitate, diffidentia, petulantia, concupiscentia, aliisque peccatis suis ipsum irritaret, quemadmodum Patres fecerant, et a Deo rejiceretur, sicut tribus Ephraim rejecta erat. Eandem etiam in mentem alii cogitationes suas digesserunt, nisi quod Messiam per totum Ps. loqui existiment, quod longe rectius est, cum una sit persona loquens, ut modo vidimus. Comprehendunt illi sub Thronis et Davidis electione quoque Messiæ et Ecclesiæ. Fundant vero sese cum in eo, quod orator Israelem appellet *populum suum*, tum in primis, quod parabolas et ænigmata antiqui temporis eloqui sit Messiæ proprium, et ad ipsum applicetur, Matt. XIII. 34, 35., tanquam quod in ipso *impletum* sit. Comparant denique orationes Stephani Act. VII. et Pauli ib. XIII. similis plane argumenti.

§. VIII. Quod ad nos attinet: Ps. primo et directo sensu censemus pertinere ad Israelem ejus temporis, quo compositus est, et eum, quem supra exposui, scopum habere, attamen sensu occultiore et remotiore quoque ad Messiam, et Israelem ejus temporis, ex intentione Spiritus S., poetam dirigentis, esse referendum. Poeta illustrem introducit oratorem, quem non definit, eique verba in ore dat, quæ directe quidem in tempus Davidis conveniunt, sed indirecte quoque in tempus Messiæ, Davidis mystici, adeoque utrique possunt accommodari, ita ut et tempore Davidis hæc oratio haberi potuerit, et Messiæ. Ipsam orationem ea ratione concinnavit, ut in usum populi tempore Davidis directe cedat, absque ut aliquod criterium Messiæ, ejusque regni, occurrat; argumento, antiquum populum ejus temporis ipsi directe fuisse ob oculos versatum. Accedit, oratorem in commendando argumento orationis, vers.

3. etc.

3. &c. se manifestare unum de populo, qui eo ipso tempore, quo Ps. factus est, vixit: uti mox patebit. Præterea cum Ephraimi rebellionem & rejectionem, ac Judæ & Davidis electionem, unice memoret orator, & ex Patrum in deserto exemplo illustret, dubium esse nequit, quin tempus Davidis, & ejus temporis Israelem, præcipue in oculis habuerit; qui quoque sermonem tunc temporis non potuit non ad se adplicare. Quo etiam facit, quod scopum suum esse dicat, ut populus legem Dei per Mosen latam observet, ac Deo soli adhærescat in fide & spe, secus ac Israel in deserto, & deinceps, in primis cum sedes principatus & religionis esset in tribu Ephraim, fecerat.

§. IX. Verum enim vero cum & oratoris characterem in eo ponat, quod parabolas & ænigmata loquatur, & eum hac ipsa oratione ita instituere declaret; haud obscure indicatum voluit, exempla providentiæ Dei erga Israelem considerandа esse tanquam aliarum rerum obscuras imagines, adeoque rejectionem Ephraimi tempore Eli tanquam typum sequentis reprobationis, & ejus, & totius populi carnalis, Tsionis vero & Davidis electionem tanquam emblema Messiæ & ejus Ecclesiæ; quo etiam verba vers. 68, 69. vera sua emphasi ducunt. Quo conspectu orator typum gerere potuit Messiæ, et oratio ejus quoque pro Messiæ haberi potest et debet; adeo ut in ipso hæc verba, prophetice et mystice accepta, dici potuerint a Matt. impleta. Qualia exempla apud Script. N. T. non desunt, uti notum est. Qualem itaque orator, qui hic introducitur loquens, tempore Davidis, ad populum instruendum et admonendum sese præstitit, talem majore adhuc emphasi præstaret Messias. Similia fata, quæ Israelitæ in deserto, et Ephraimitæ tempore Eli, subierunt tristia, eadem Israelitis carnalibus deinceps evenirent maxime sub Messia; et quæ Judæ ac Davidi hoc tempore læta evenerunt, eadem Messiæ et populo ejus concederentur longe majore emphasi. Secundum hanc itaque hypothesin Ps. explicandus foret, si ple-

 nus

nus institueretur commentarius, sed nos sensui litterali et directo nunc inhærebimus.

EXPLICATIO.

§. X. In *prima* Ps. parte orator א. audientiam sibi facit, vers. 1. ב. conspectum orationis suæ exponit, vers. 2. א. Prius his verbis, vers. 1. *Auribus percipe, mi popule! institutionem meam, inclinate aurem vestram ad dicta oris mei:* h. e. Eloquia mea, quæ solidam ac ad felicitatem acquirendam utilem continent instructionem, adtente et avide excipite, ponderate, et in usum vestrum admittite: et tu, popule mi, vel quisquis es de tribu Juda, et Tsionita, et vos, qualescunque sitis, Israelitæ, ad quos mea dirigitur oratio. Verba, elegantiæ causa divisa, ut sæpe fit, hac ratione concinnanda sunt: Auribus percipite, inclinate aurem, eloquia oris mei, institutionem meam, tu popule mi, et vos qualescunque sitis, auditores mei. Orator sistitur, tanquam coram frequente concione verba faciens, qui auditores ad dicta sua excipienda, ponderanda et recipienda, adhortatur, quos in populum suum et alios quoscunque distinguit: *populum suum* expresse memorat, et verbo sing. num. utitur; dein in plur. subjungit *inclinate aurem,* non jam *popule* mi! sed quicunque alii, qui adestis. Numerum cum diserte mutaverit, probabile est, eum latius & ad quoscunque alios auditores adloquium extendere; cum ceteroquin perrexisset in sing. dicere, *inclina aurem tuam.* Nomine *populi sui* comprehendisse videtur *Judam*, ab Israele distinctum, quemadmodum tribus Judæ & Josephi in fin. Ps. distinguit, quarum hæc rejecta, illa electa sit a Deo: *sui* autem populi epitheto insignit Judæos, non tantum quod *unus* sit eorum, ut *popule mi*, idem sit ac *populares mi*, sed etiam ad *adfectum* suum exprimendum, ut *popule mi* sit, quem intimo complector adfectu, & cujus feli-

licitatem toto animo quæro; præterea convenienter personæ *oratoris* populi, quam hic gerit; ut *popule mi* sit, coram quo verba facio, cujus oratorem & concionatorem ago, sicut prophetæ & oratores instituere solent, qui auditores adpellant *suos*, uti præcones Euangelii & pastores *suam* Ecclesiam, suas oves, quarum curam gerunt. Nihil itaque in ea phrasi est, quod nos de rege aliquo, aut Messia, cogitare cogit. Majore tamen emphasi pollet phrasis, si *Messias* habeatur orator, ut facile intelligitur, quem sensu sublimiori hic etiam intelligendum esse supra observavi. Injungit populo suo & auditoribus reliquis, ut aures admoveant, & aurem inclinent ad *institutionem suam* & *eloquia oris sui*. h. e. ad Sermonem suum, qui continet *institutionem* utilem & salutarem: quæ significatio est vocis תורה, quæ hoc loco non *legem* proprie dictam, qualis hic non occurrit, sed *doctrinam* & institutionem, quæ ad scopum adsequendum ducit, denotat; uti sæpe alias, & convenienter originali potestati radicis ירה *vibrari*, tremulo q. motu agitari, unde *jaculari* & in Hiph. *jaculari fecit*, artem eam docuit, seu instruxit, & direxit, ne a scopo aberraret: unde ad doctrinam & institutionem salutarem facile transiit; usu, uti constat, satis recepto. Ad hunc suum sermonem vult ut populus suus, & reliqui sui auditores, *aures admoveant*, *&* *aurem inclinent*. h. e. adtente, avide, auscultent, intelligant, dijudicent, & obediant. Verbum האזין vi originis & usu suo denotat, quid adtente audire, percipere & dijudicare; sicut *aures sermones probare* Job. XII. II. dicitur. *Aurem inclinare*, & quidem *dextram*, insuper denotat avide, accurate, audire, & obsequium præstare; de quo dixi ad Ps. XLV: II. præterea intellectum adplicare ad *spiritualia* percipienda, de quo vid. Cl. Vitringa ad Jes. LV: 3. Quo maxime opus erat in sermone ænigmatico & parabolico, qualis hic erat; sicut Dominus in simili casu, *qui aures habet ad audiendum, audiat.*

§. XI. 2. Conspectum sermonis sui his verbis exponit

 ora-

orator, verſ. 2. *Aperiam in ſimilitudine os meum, ebullire faciam ænigmata a mihi antiquo.* h. e. Facta, geſta, ſeu fata antiqui temporis magna cum fiducia & copioſa oratione proferam, quæ exempli, formæ expreſſæ & ænigmatum, adeoque obſcuræ & nodoſæ ſimilitudinis, conſpectum ferunt, non niſi a ſapiente & ſpirituali intellectu prædito dignoſcenda. Verba, *aperire os*, & *ebullire facere*, quod proprie eſt יבּיע *a*, ſignificant, verba cum fiducia & impetu, copioſe, & nobiliore vena, continuo fluente, effundere. Vox משל a primaria poteſtate *premendi*, inprimendi, premente manu tractandi, inter alia refertur ad exempla, ſimilitudines, & formas accuratiſſime expreſſas; חידות vero, a *flectendi*, inflectendi, intorquendi, poteſtate, exprimit ſententias ambagioſas, nodos ænigmatum, flexusque tortuoſos, adeoque obſcuros & figuratos, de quo vid. Schultens *b*, & dicta ad Pſ. XLIX: 5. Indicat itaque, ſe 1. geſta & fata antiqua copioſe enarraturum, eaque 2. conſideranda velle tanquam exempla & ſimilitudines, rerumque aliarum ſimilium imagines, 3. easque obſcuriores, & non niſi ſapientibus & adtentis perſcrutatoribus pervias, 4. abſque ut ipſe nuda & ſimplici oratione exponat, ſed quas auditoribus relictas vult enodandas; denique, 5. ſimilitudines & ænigmata ſe de rebus *antiquis*, ab exitu Iſraelitarum ex Aegypto, & deinceps, ſumturum eſſe. Id quod voces מני קדם *a mihi antiquo* denotant. Senſus enim eſt, exempla illa & figuras jam ab antiquo exſtitiſſe, & pro talibus fuiſſe habita. Vox קדם uſu Script. ſolet adhiberi de principio Oeconomiæ legalis; ut Pſ. XLIV: 2. Thren. I: 7. Vid. ad Pſ. LXXVII: 6. ſed ſimul includuntur tempora ſequentia, quæ inde fluxerunt ad præſentia usque, uti Pſ. LXXVII. Matth. vero, hæc verba citans, & ad Chriſtum adplicans, phraſin latius extendit ad *initium mundi*, ut Chriſto magis adcommodaret; quod ipſi, per Spiritum loquenti, licuit. Qua ratione vero Chriſto competant, in ſuperioribus vidimus. Id quod ora-

a Schultens ad Prov. I: 23. *b* Id. ib. I. 6.

orator hic facit, Christus, orator antitypicus, luculentius, & majore emphasi, peregit, usus etiam sermone parabolico & ænigmatico. De quo plura nihil attinet dixisse.

§. XII. In *Secunda* parte Ps., quæ summariam comprehendit factorum & fatorum antiqui & præteriti temporis, pro exemplis & obscuris imaginibus habendorum, propositionem, α. præmittit propositi sui commendationem, vers. 3—7. α. ab officio, sibi & aliis popularibus incumbente, vers. 3, 4. β. ab exemplo & mandato Dei, vers. 5. γ. ab utilitate, inde ad posteros redundante, vers. 7. 8. α. Antiqua illa gesta & fata enarrare, & posteris tradere, quod hic facturus erat, declarat non temere a se suscipi, sed ex officio, sibi non tantum, sed omnibus aliis civibus, injuncto, vers. 3, 4. his verbis: *Quæ audivimus & cognovimus, & Patres nostri narrarunt nobis, non celabimus a filiis illorum, generationi posteræ narrantes laudes Jehovæ, & robur ejus, & mirabilia ejus, quæ fecit*, h. e. Sicut antiqua, quæ in exemplum proponam, certa sunt, & nobis omnibus nota, quæ audivimus a Patribus narrata, ita nostrum omnium est officium, ea cum filiis eorum & nostris in omnem sequentem generationem communicare; eo etiam magis, quod gloriosa & mirabilia Dei opera simul complectantur. Verba vers. 3. *quæ audivimus* &c. licet cum seq., *non celabimus* &c. directe cohæreant, ut facile perspicitur, indirecte tamen cum præcedentibus simul connexa sunt, adeo ut orator pariter insinuare voluerit, quænam sint, quæ in medium sit prolaturus, quamque certa, & in vulgus nota; quippe, quæ non ipse tantum, sed alii quoque, & communiter omnes populares ac auditores, norint, & a Patribus acceperint relata. Directe tamen indicat, suum & popularium officium esse, ea, quæ ita receperint, filiis in omnes generationes narrare; adeo ut ipse ea recitaturus nihil agat, quod a persona sua alienum est; imo eo magis hoc a se & aliis requiri, quod commemoratione digna sint, quippe Deo gloriosa, & stupenda ejus opera. Præmittit

itaque

itaque certitudinem earum rerum, verſ. 3., dein officium eas cum poſteris communicandi inculcat, & a præſtantia earum illud ulterius commendat, verſ. 4.

§. XIII. Verba verſ. 3. *quæ audivimus* &c. duplici modo capi poſſunt, *altero*, quo præterita diſtinguuntur in propiora, et remotiora, *altero*, quo ſimpliciter præteritorum certa notitia, a patribus hauſta per traditionem vel ſcripta, indicatur. *Priore* ratione, *quæ audivimus*, ſunt in genere præterita, ſive paulo remotiora ſive remotiſſima, *quæ novimus* et noviſſime facta, et præſentia, quæ itaque ſuo tempore contigerant, denique quæ *patres noſtri nobis narrarunt* ſunt remotiſſima, quod expreſſe additur, ne ea, quæ in primordiis gentis acciderunt, excluderentur. *Patres* enim in hoc Pſ. ſunt progenitores, qui ex Aegypto egreſſi, et in deſerto Arabiæ verſati ſunt. Quorum fata mox fuſius enarrantur. Sed *poſteriore* modo ſi verba intelligantur, præterita in genere, ſeu remotiora, ſeu propiora, indicantur, et certa eorum ſcientia, ejusque origo et fundamentum, ſimpliciter traditur: ut ſenſus ſit; quæ auditu intelleximus a patribus nobis narrata, ſeu a prima gentis origine nobis per parentes ſunt relicta, ſive per oralem traditionem, ſive ex certis monumentis ſcriptis ea nobis narrarint patres; quo utroque modo *narratio* poteſt dici facta. Quacunque ratione verba capiantur, ſive alterutro, ſive utroque conjuncto, ſenſus idem manebit; ut facile patet.

§. XIV. Sequentia verba, verſ. 4. *non celabimus filios eorum, generationi poſteræ narrantes*, officium, oratori et reliquis civibus ac auditoribus incumbens, exponunt, in eo ſitum, quod progenitorum poſteris in omnes generationes ea quæ acceperant, non tantum non occultare, ſed palam et continuo enarrare debeant. Non *celabimus* eſt, non debemus celare, nec etiam, ſi officio fungamur debito, faciemus, ſicut ego nunc non ago. *Celare* dicit vi verbi *fraudulentam* occultationem, qua quis verum ſibi probe notum abſcondit, vel et mendacio involvit, alium fallens, et abnegat;

gat; quare pro *abnegare*, q. d. mendacio tegere, aliquando sumitur, 2 Sam. XVIII: 13. Job. VI: 10. ubi vid. Schultens. *Non* celabimus emphatice est, nihil minus, quam hoc, tantum abest, ut hoc, ut contrarium facere debeamus, & ego faciam: non *celabimus* itaque est, non hoc, sed *narrabimus*, quare mox additur, *narrantes*. Non celabimus *a filiis ipsorum*, scilicet *patrum* & progenitorum, quales sumus nos, & filii ac posteri nostri. Filios itaque *suos* simul intelligit, sed *eorum*, seu progenitorum, dicit, ut officium liberis narrandi urgeret, & ad totam posteritatem extenderet, cum a progenitoribus hausta omnium intersit cognoscere. Addit, *ætati posteræ narrantes*, pro *narrabimus narrantes*, &c. reticuit, *narrabimus*, quia phrasi, *non celabimus*, erat involutum, ut modo notavi. *Aetas postera* in genere denotat posteritatem; ut ex vers. 6. patet.

§. XV. Reliqua verba, quæ subjungit, ad commendandum officium a præstantia rerum illarum tendunt; *narrantes laudes Jehovæ, & robur ejus, & mirabilia ejus, quæ fecit.* h. e. opera ejus, quæ de summa ejus *potentia* testantur, etiam *miraculosa* quævis in gratiam populi præstita, ad eum liberandum, sustentandum, & ornandum, quæ præclara sunt favoris Dei beneficia, multiplicem Dei laudandi & celebrandi materiam præbentia. Quæ non sunt difficilia. Significat itaque, ea, quæ a patribus acceperant, & cum posteris communicanda sunt, non esse vulgaria & vilia, sed præclara, miraculosa, potentiæ & gratiæ Dei effecta, & ad Dei gloriam tendere, adeoque dignissima esse, quæ posteritati mandentur, & partem constituere *laudationis* Jehovæ, ad quam omnes sunt obligati. Quæ vero illa sint opera, in seq. fuse recenset.

§. XVI. β. Addit potentibus & mirabilibus Dei operibus *legislationem* solennem tanquam ad laudationes Dei quoque pertinentem, & materiam narrationis, simulque commendat propositum & officium ab expresso Dei mandato, omnia ea liberis enarrandi, vers. 5. *Et stabilivit ornamentum*

 tum

tum in Jacobo, & legem posuit in Israele; quæ præcepit patribus nostris, ea notificare filiis ipsorum. h. e. Præter mirabilia opera inter laudes Jehovæ, quæ a nobis memorari, & ad posteros transferri debent, illud quoque locum habet, quod leges & præcepta nobis firmiter & in perpetuum injunxerit, tanquam felicitatis instrumenta & ornamenta: nec nostræ voluntati ac arbitrio reliquit officium ea omnia commemorandi, verum expresse a Patribus nostris requisivit, & illud præcepit ipsis, ut ea omnia, & opera Dei, & legum lationem, liberis suis nota facerent, ac inculcarent. *Prior* versus pars, *& stabilivit ornamentum, & legem posuit*, connectenda est cum præcedentibus, pertinetque ad *laudes Jehovæ*, adeoque continet alteram laudum Dei, & materiæ narrationis, partem, in eo sitam quod Deus leges & instrumenta felicitatis ac ornamenta instituerit in Jacobo & Israele. Cohærent enim verba per particulam *&* cum præced., quæ singulis partibus laudum Dei præmittitur: oratio quippe hac ratione decurrit, *narrantes laudes Jehovæ & robur ejus, & mirabilia ejus, quæ fecit, & stabilivit.* &c. quæ itaque omnia pertinent ad laudes Jehovæ, & constituunt *narrationis* materiam. Confirmat hanc hypothesin, quod vers. 10 & 11. distincte imputetur Ephraimitis, quod *fœdus Dei* & *legem* non observarint, quodque *mirabilia* ejus oblivioni dederint. Facilior forte foret oratio, si אשר ex præced. repetatur ante ויקם *stabilivit*, ut sit: *& quod stabilivit ornamentum* &c: sc. *narrantes laudes Dei, & robur ejus & mirabilia ejus, quæ fecit, & quod stabilivit.* &c. Ceterum *ornamentum* & *lex* minus recte a nonnullis restringuntur ad præceptum de narratione filiis facienda; cum totam legislationem Mosaicam complectantur; ut & verba, & sequentia vers. 10, 11. facile evincunt: accedit, verba seq. *qui* vel, *quod præcepit patribus nostris*, ceteroquin esse superflua. Leges autem Israeli præscriptæ, sive morales, ut adpellantur, sive rituales, insigniuntur nomine תורה, quod doceant viam adsequendi scopum felicitatis, ut supra vi-

di-

dimus, & עדות, quod instrumenta sint et ornamenta felicitatis; a rad. ועד, quod antiquitus habuit ו mobile, עדי unde cum ו mobili עדיו *quicquid instruit & ornat:* radix enim עדה est, *paravit se*, adcinxit se paratu & ornatu *a*. Verba vero *stabilire* & *ponere*, firmitatem, & durabilitatem legum, summamque earum autoritatem, involvunt; ut facile cernitur.

§. XVII. Additur ad officium adstringendum praeceptum Dei, Patribus datum, de filiis eorum notitia omnium earum rerum, modo memoratarum, instruendis; in haec verba: *quae praecepit Patribus nostris ad ea notificanda filiis ipsorum*, seu *quae praecepit Patribus nostris notificare filiis suis;* ut recte Gejerus, qui tamen male restringit ad proxime praecedentia, legem & testimonium, cum ad omnia superiora, & opera Dei mirabilia, & leges, referri debeant: cuncta enim illa Deus jussit, ut cum filiis communicarent. Deut. IV: 9. Ex. XIII: 14. & saepe alibi. Adfixum quoque plur. ם in להודיעם commodius ad omnia superiora refertur, quam ad *testimonium* & *legem*.

§. XVIII. 7. Commendat denique propositum suum ab insigni utilitate, ab ipso intenta, vers. 6, 7. *Ut cognoscant aetas postera, filii, qui nascentur, surgent & narrabunt filiis ipsorum; & ponant in Deo fiduciam suam, (nec obliviscantur moliminum Dei) & praecepta ejus observent*. h. e. Quemadmodum Deus, quum progenitoribus nostris praecepit, ut ea traderent filiis, intendit, ita & ego in factis & fatis praeteritis enarrandis in animo habeo, ut posteritas nostra opera & instituta Jehovae cognoscat, adeoque filii nostri ea tradant filiis suis, & inde rationem petant, ac excitentur, ad Deo fidendum, facinorum ejus non obliti, et praecepta ejus facienda. In oratione parum est impediti, quod nostrae curae relictum est; quare uno alterove defungar observato. 1. Phrasis, vers. 6. *Surgent & narrabunt*, duo significare potest, *alterum* est, filios natos, cum ad adultam ve-

a Schultens ad Job. XXVIII: 8.

venerint ætatem, et in publicum prodierint, ea narraturos esse filiis suis; quo sensu *surgere* est succrescere, et in lucem publicam venire; ut Ex. I: 8. *surrexit rex novus*, Matt. XI: 11. *non surrexit major inter natos mulierum*: quæ loca ab aliis jam sunt adducta; *alterum*, eos magno studio id esse adgressuros; *surgere* enim ad aliquid agendum denotat subinde, aliquid cum impetu & studio aggredi, ut 2 Sam. XIII: 31. Job. I: 20. & alibi, etiam apud Arab. *a*. Utrumque hic conjungi potest. 2. *Ponere in Deo fiduciam* proprie verti deberet, *ponere in Deo lumbum suum*, quod est in Deo ponere, quo nitaris, seu fiduciam. Denotat enim vox כסל *lumbum*, unde secundaria orta est significatio *fiduciæ*, quia in lumbis est vis nitendi, *niti* vero super aliqua re est confidere *b*. 3. Ultimum membrum, vers. 7. *& præcepta ejus observent*, cohæret cum primo, & *ponant in Deo fiduciam*, intermedium vero, *& non obliviscantur facinorum Dei*, est parentheticum, ad primum illustrandum insertum, acsi haberetur: *& ponant in Deo fiduciam suam non obliti facinorum ejus, & præcepta observent*. Duo enim sunt, quæ supra memoratorum narratio producere poterat, *fiduciæ collocatio* in Deo, & *præceptorum ejus* observantia, quæ etiam secum per & connectuntur; ad fiduciam collocandam necessaria erat *facinorum* Dei continua memoria; quare ea expresse subjungitur. Ceterum pericopa hæc, quæ commemorationis operum & legum Dei scopum & utilitatem comprehendit, non tam cum proxime præcedentibus, quod tamen non est excludendum, quam cum omnibus superioribus cohæret: adeo ut orator non Dei tantum præcepti de enarratione filiis facienda, sed in primis sui propositi, supra memorati, scopum & fructum exhibeat. Verba enim vers. 8. *nec sint sicut patres ipsorum* &c., ad scopum & fructum narrationis quoque pertinentia, rectius in oratoris, ea nunc commemorantis, quam Dei, illud progenitoribus ipsis in deserto præcipientis, scopum quadrant, cum

a Schultens ad Job. I: 20. *b* Schultens ad Prov.

cum progenitores hic occurrant, tanquam dudum mortui, & a rebellione contra Deum noti; præterea Ephraimitæ ipsis mox adjungantur, tanquam ejusdem indolis. De quo mox.

§. XIX. ב. Propositi commendatione præmissa, argumentum orationis suæ summatim proponit, quod *duo* illustria exempla antiqua vel præterita comprehendit, *alterum* progenitorum in deserto, *alterum* Ephraimitarum in primis sub Eli; quæ in seq. fusius deducit. *Prius* paulo indirectius, per modum declarationis scopi narrationis suæ, quam continuat, vers. 8. *Et ne sint sicut patres ipsorum, generatio refractaria & obstrigillans, generatio, quæ cor suum non firmiter disposuit, cujusque spiritus non fuit fidelis cum Deo*, h. e. Facta & fata antiqua, a primordiis populi ducta, proponere in exemplum animus est, eo etiam scopo, ut posteri a progenitorum rebellium & contumacium exemplo, quod primo loco in medium adferam, imitando absterreantur. Scopum narrationis suæ licet memoret, tacite tamen & indirecte indicat, se ex antiquis rebus in medium esse prolaturum exemplum progenitorum in deserto; cum significet, se in animo habere posteros suos dehortari a progenitoribus imitandis. Eorum enim in specie mentionem facit, quia eorum facta & fata in exemplum & obscuram futurorum imaginem describere volebat. In verbis parum est obscuri. *Patres* sunt progenitores in deserto Arabiæ oberrantes: uti seq. quoque docent, & supra vidimus. Depingit eos tanquam generationem *partim* rebellem & contumacem, *partim* hypocriticam & perfidam: *generationem* enim eos primum adpellat *refractariam* et *obstrigillantem*, dein generationem cordis et *animi inconstantis* et *perfidi*, quatenus aliq. visi fuerint ad Deum se convertere, sed mox resilierint: ut est vers. 34—37. De vocum et verborum emphasi sæpe alias diximus, quare verbo absolvam: סור proprietatem habet in *scissione*, *fissione* cum acri sonitu; unde verbum fictum est, hinc ad *con-*

tumaciam, pervicaciam, transiit, qua frænum obedientiæ rumpitur Pf. II. *a*, מרה proprietatem tenet *in acrius stringendo manum*; unde usus *retractandi*, manum stringendo ducentis, sic ut ea lædatur, & proprie usurpatur de animale retractante, ut Lat. *obstrigillare a.* Phrases, *cor non firmare*, vel firmiter aptare, disponere, quod est הכין, & *spiritum non habere fidelem* cum Deo, exprimunt hypocrisin & inconstantiam in cultu Dei; adeoque indicant, eos subinde se ad Deum colendum recepisse, sed minus sincere, & mox defecisse: ut est verf. 34—.

§. XX. *Posterius* exemplum, ab Ephraimitis desumtum, directius proponit; quia illud in primis in oculis habebat, & progenitorum exemplum memoravit, tanquam quod Ephraimitæ fuerint imitati, ut ex verf. 12. &c. patet. Verba ita sonant, verf. 9—11. *Filii Ephraimi, sicut armati jaculatores arcus sese vertunt die prælii, non observarunt foedus Dei, & in lege ejus incedere renuerunt, & obliti sunt facinorum ejus arduorum, & mirabilium ejus, quæ ipsis monstraverat.* h. e. Israelitæ, quo tempore sedes principatus & religionis erat in tribu Ephraim, adeo ut *Ephraimitæ* adpellari potuerint, Israelitæ, inquam, ut exemplum, quod proprie intendo in hac mea oratione, summatim proponam, tantum abest, ut majorum exemplo fuerint absterriti, ut eos plane imitati sint; sicut enim milites, qui, cum arcum tractent & jaculari norint, seu armis probe instructi sint, in ipso prælio sese perfide vertunt vel in fugam, vel in socios; ita ipsi, Deo foedere juncti, & lege ejus probe instructi, ac multis potentiæ & bonitatis signis ornati, ac cumulati, a Deo, & foedere ac lege ejus, defecerunt, operum ejus plane obliti, & alio sese verterunt, etiam contra Deum ipsum militantes. Verba continent perfidiæ & rebellionis Israelitarum, ad majorum exemplum, descriptionem, partim figuratam, partim nudam, & sim-

a Rev. Kuypers ad Ali p. 172. *b* Schultens defect. §. 130. & ad Prov.

ſimplicem. Figurata occurrit verſ. 9. *Filii Ephraimi armati*, (primaria rad. נשק poteſtas videtur in *compactione firma* ſita, unde & *oſculatio*, qua labia labris adpinguntur, & *armatura* πανοπλία, quæ arctius adhæret, & corpus totum cingit, fluxit) *jaculatores arcu vertunt ſeſe die prælii*. h. e. vel fuerunt ſicut tales perfidi ſagittarii, vel, ſicut ſagittarii die prælii ſeſe vertunt, ita non obſervarunt foedus Dei &c. Ellipſis eſt part. ſimilitudinis כ *ſicut* in voce נושקי, ſatis frequens, uti conſtat; & comparantur Ephraimitæ cum perfidis jaculatoribus, die prælii ſeſe aut in fugam, aut in ſocios, vertentibus, quatenus omnibus mediis ad Deo, ſupremo duci, obediendum probe inſtructi, & ipſi obſtricti, ſeſe a Deo & lege ejus averterunt contra Deum ipſum. Interpretes verba, verſ. 9. proprie de Ephraimitis peritis jaculatoribus, tempore prælii fuſis & fugatis, capiunt, & ſecum valde diſſentiunt in eo caſu definiendo; quorum diverſas opiniones recenſuiſſe nihil adtinet: dubium mihi non eſt, quin operam luſerint, verba litteraliter accipientes, quæ figurate deberent. Rationes noſtræ ſunt ſequentes. 1. Ratio non patet, quare a ſagittandi peritia laudarentur Ephraimitæ, & ab hoc epitheto in primis deſcriberentur: cum, ea in arte eos præ reliquis excelluiſſe, non conſtet. 2. Nimis abrupta, & generalis, eſt expeditionis & cladis Ephraimitarum mentio, quæ quare hic memoretur, & quo referenda ſit, nullo patet indicio, nullo charactere definitur. 3. Phraſis, *in die prælii*, nimis etiam generalis eſt, quam ut ad certum aliquod prælium reſtringi poſſit. Dicit enim in genere qualecunque tempus prælii. 4. Nec *vertere ſe* in die *prælii* cladem exprimere poteſt, tantum fugam & perfidiam; *vertere* enim eſt ſe retro vertere, non pugnare, vel male, & in ſocios ſeſe vertere. Profertur Jud. xx: 39, 41. Sed ibi de Iſraelitis uſurpatur prælium reſumentibus, & in Benjaminitas ſe vertentibus; Joſ. vii: 8. occurrit ſimpliciter de *fuga*, & *vertere cervicem* habetur *coram hoſtibus*. Denique 5. collatio verſ. 57. extra dubium col-

lo-

locat ſenſum figuratum; quod enim hic conciſe & ſummarie, illud ibi fuſius traditur, utrobique de eadem re agitur. Ibi autem orator in hæc verba loquitur: *recesſerunt, & perfide egerunt ſicut Patres eorum, verſi ſunt*, vel *verterunt ſe inſtar arcus fallacis*, de quo poſtea.

§. XXI. Sumamus itaque figurate, & de perfida Ephraimitarum inobedientia explicemus; adeoque, quod modo figurate dixerat orator, illud mox nude & proprie ab ipſo exponi, ſtatuamus; quum cuncta erunt facilia, et ſermo apte cohærebit. Ephraimitæ, tanquam præcipui Israelitarum, qui Tabernaculum et arcam in medio ſui habebant, adeoque Israelem repræſentabant, et comprehendere ſuo nomine poterant, comparantur cum peritis et inſtructis ſagittariis, qui tempore prælii ſe vertunt, vel retro in fugam, vel in ducem ſuum, quatenus omnibus ſubſidiis Deo obediendi, et cauſam ejus ſtrenue agendi, inſtructi, et Deo ejusque cultui obſtricti per ſolenne ſacramentum et foedus; eo ipſo tempore, quo ſeſe tales Deo præſtare deberent, ſeſe a Deo et cauſa ejus averterunt, ac ipſi ſeſe oppoſuerunt; adeoque perfide et contumaciter cum Deo egerunt. Quod mox nuda et ſimplici oratione exponitur, quum *foedus Dei non obſervaſſe* etc. dicuntur: in quibus nihil eſt obſcuri. Ceterum cum hic non dicat, ut modo, *ne ſint ſicut filii Ephraimi;* ſed poſitive et abrupte, *Filii Ephraimi*, ſicut *armati jaculantes arcu* etc. ſignificat, ſe Ephraimitas, tanquam Patrum imitatores, in hac oratione præcipue et directe intendere, ac in exemplum proponere. Connecti autem hac ratione poteſt ſermo: *ne ſint ſicut patres eorum* etc; quales fuerunt Ephraimitæ, *qui*, *ſicut jaculatores* etc. Quando autem Ephraimitæ ſeſe hujus perfidiæ reos egerint, illud hic ſilentio involvit orator, quia in fuſiore deductione illud declararet. Quare et nos eousque id differemus.

§. XXII. In *tertia* parte Pſ., quæ exemplorum, modo memoratorum, fuſiorem continet deductionem, א. Facta et fata Patrum, quibus ſeſe ſimiles fecerunt Ephraimitæ, recen-

censentur, vers. 12—40. ג. Ipsorum Ephraimitarum, vers. 41—64. ד. Lætus exitus respectu Judæ sub Davide subjungitur, vers. 65—72. א. In patrum, seu progenitorum, exemplo tradendo, orator signa potentiæ ac bonitatis Dei in eorum gratiam, eorumque murmurationem, contumaciam, & hypocrisin, in deserto per varios articulos fuse exponit. *α. Primus* comprehendit illustria Dei facinora & beneficia in majores collata in Aegypto, & in principio moræ in deserto Arabiæ, vers. 12—16. In qua pericopa *a.* mirabilia Dei opera in Aegypto verbo tanguntur, quia in seq. vers. 43. &c. ea prolixius recensere volebat. Verba ita habent, vers. 12. *Coram patribus eorum fecit mirabile in terra Aegypti, agro Tsoanis.* In quibus cum parum sit difficilis, verbo not. 1. oratorem non dicere, coram Patribus *nostris*, uti vers. 3. sed *eorum*, sc. Ephraimitarum, modo memoratorum, quia eos Patrum exemplum pravum imitatos esse dixerat, eumque in finem Patrum exemplum citaverat. 2. *Facere mirabile* non est unum aliquod, sed varium & multiplex facere, quare in plur. occurrunt *signa* & *portenta*, vers. 43. 3. *Terra Aegypti & ager Tsoanis* memoratur, ut de tota Aegypto, superiore non tantum sed & inferiore, cogitaremus. *Superior Aegyptus* eximie *terra Aegypti* adpellatur, sive quod antiquissima fuerit hominum sedes, sive quod regni sedes esset, quæ fuit tempore Josephi, & Mosis, *Memphis*, vel Heliopolis *a*. *Inferior* vero videtur nomen *agri* vel territorii *Tsoan* tulisse, a primaria ejus urbe *Tani*, quæ nomen dedit ostio Nili *Tanitico*, proximo *Pelusiaco*, ultimo orientali. Eam enim urbem intelligi constat *b*; non tamen *urbem* illam simpliciter sed ipsam terram Aegypti, inde denominatam, observavit jam Jablonski *c*.

§. XXIII. *b.* Sequitur ordine miraculosus transitus per mare rubrum, vers. 13. *Fidit mare, eosque transire fecit, &*

a Vid. Cl. Jablonski de terra Gosen. *b* Vid. præter alios, Vitringa ad Jes. XIX: 11. *c* Ibid. diss. II. p. 19.

& perstare fecit aquas ut acervos, h. e. mari fisso, & aquis in cumulum aggestis, ita ut utrinque steterint instar muri, patres eorum transire fecit. Conf. Exod. xv: 8. *c. Tertium* specimen est mirabilis populi deductio tuta & secura per columnam nubis & ignis; vers. 14. *Et duxit eos* (instar pastoris oves, Jes. LXIII: 11.) *interdiu nube, & tota nocte luce ignis*; adeoque ad interdiu populum contra æstum solis tegendum, & noctu illustrandum, nec non viam monstrandam. Quo inprimis tendebat, ut notum, columna *nubis* & *ignis*. Conf. etiam Ps. cv: 39. *d. Quartum* miraculum, ordine secutum, est mirabilis potatio populi e rupe scissa, Exod. XVII. his verbis, vers. 15, 16. *Fidit petras in deserto, & potavit tanquam ex abysso magna; & eduxit fluenta e rupe, & descendere fecit tanquam fluenta aquas.* Qui versus ita cohærent, ut posterior sit prioris explicatio. Cum in genere dixisset, petras fuisse fissas, & populum tanquam ex abysso magna fuisse potatum, quod nimis generale erat & ambiguum, addit, aquas tanquam fluenta & rivos fluxisse e rupe; ut indicaret, se per *petras* intellexisse unam rupem, & aquas copiose & continuo fluxisse ex illa, acsi ex abysso magna fuissent exortæ. Non itaque de duplice, sed una fissione in Raphidim agit, Ex. XVII: 1, ut series narrationis docet; & restrictio mox addita, vers. 16., evincit. Nihil præterea habeo, quod Interpretibus addam. *Petras* in pl. de una rupe dicit, sicut *abyssos* de abysso, quare addit in sing. רבה, ut Gen. VII: 11., excellentiæ causa.

§. XXIV. *β. Secundus* articulus exhibet ingratas, & Deo injuriosas, *murmurationes*, ex diffidentia & cupiditate ortas, quibus propter panis & cibi defectum murmurarunt in Deum; statim post tam miraculosam potationem, vers. 17—20. Ubi *a.* ipsa murmuratio repræsentatur, vers. 17—19. *b.* ejus absurditas & indignitas exponitur, vers. 20. *a.* In priore parte 1. præmittitur generalis descriptio peccati ipsorum, vers. 17. *Et perrexerunt adhuc in ipsum peccare, obstrigillando altissimum in solitudine.* h. e. Sicut jam

an-

antea potus causa, ita & deinceps mox propter cibum, Altissimo, ejusque ductui, contumacius restiterunt, & in ejus perfectiones ac virtutes invecti sunt, idque in deserto arido, ubi sine Dei favore subsistere non poterant, adeoque eo quam maxime indigerent. Non sine ratione dixit orator, *perrexerunt peccare*; insinuatum enim voluit, eos jam antea, in potu petendo, idem fecisse, nec meliores fuisse factos per miraculosa Dei opera in ipsorum gratiam. Cum vero verbo *peccare* immediate subjungat מרות *obstrigillare*, indicat in eo præcipue situm fuisse ipsorum peccatum, quod Deo contumacius fuerint adversati; quod est למרות proprie *obstrigillare*; de quo supra dixi ad vers. 8. *n.* Contumaciter autem Deo adversati sunt, quod ejus perfectiones & virtutes, tot signis demonstratas, in dubium vocarint, vel negarint; præterea ejus ductum & providentiam erga populum carpserint, & cum eo expostulaverint, denique sese obedientiæ ejus subduxerint. Addit, ad peccatum eorum exaggerandum, eos ita cum *Altissimo* egisse, idque in *deserto* sicco & arido; ubi ejus favore & ope maxime indigebant, & in quem locum ducti erant, ut fides & spes eorum exploraretur, adeoque ubi occasionem habebant eas virtutes demonstrandi, inde ansam murmurandi, & se Deo opponendi, sumserunt.

§. XXV. 2. Subjungitur mox peccati & murmurationis accuratior & specialior notitia, vers. 18, 19. his verbis: *& tentarunt Deum in corde suo, postulando cibum secundum adpetentiam suam, & locuti sunt contra Deum, dixerunt; poteritne Deus instruere mensam in deserto?* h. e. Peccatum & obstrigillatio eorum in eo sita fuit, quod pro vano suo adpetitu, ad eum tantum explendum, postulaverint cibum, cui adsueti alias erant, non contenti eo, quo miraculose fruebantur, quodque Dei potentiam in eo suppeditando in dubium vocarint, vel abnegarint, denique Deo litem moverint, & cum eo maligne expostulaverint, super ductu

n Schultens Defect. §. 134.

ejus in deserto. Respicitur ad historiam, non Ex. XVI., sed Num. XI. memoratam, ut ex collatione facile liquet, & communiter recte observatum est. Hinc itaque verba explicanda sunt, & colligendum, duplex murmurationis genus adtingi, *alterum*, vers. 18., & in posteriore membro vers. 19. *alterum* in priore membro, vers. 19. his verbis, *& locuti sunt contra Deum;* quae verba rectius cum vers. 18. fuissent connexa, quam ut novum versum incipiant. Duo itaque iis 1. intentat crimina, *alterum*, quod cibum pro cupiditate sua postulaverint, modo indigno, animo Deum tentandi, *alterum*, quod cum Deo expostulaverint, seu *contra* ipsum *locuti sint.* 2. Exponit dein hunc ipsorum animum, verba Deo injuriosa ipsis in ore dans, quum addit, *dixerunt poteritne Deus* &c. 1. Ad *priorem* pericopae partem not. *a.* phrasin, petere cibum לנפשם, recte verti *ad* vel *secundum adpetitum suum*, ad eum explendum, non itaque ex necessitate, sed pravo adpetitu; quae emphasis est vocis נפש, hic omnino admittenda, ut ab aliis jam notatum est. Vid. Clericus, & ad Num. XI: 6. Res ipsa quoque confirmat, cum *Manna* jam haberent, & cibum illum fastidirent, lautioresque & suetos cuperent: ut ex l. c. liquet. *b.* praemitti, *eos Deum in corde suo tentasse*, ad indicandum, eos non submisso & fideli animo petiisse, sed superbo & audace, nec non diffidente, ad experimentum potentiae Dei capiendum, & demonstrandum, se de Dei potentia inique sentire: quare ipsis illud in ore datur, *poteritne Deus*, &c. *c.* Subjungitur aliud crimen, eo ipso tempore patratum, modo ante hanc tentationem, quo Deo oblocuti sunt, vel litem ipsi intentarunt, ac cum eo expostularunt; quo pertinent verba, *& contra Deum locuti sunt.* Exserit verbum דבר hic peculiarem usum, quo in *actionibus judicialibus* frequentatur, & controversiam judiciariam agitare, & longius deducere, signat: cujus varia produxi exempla ad Ps. L & LI., saepe ad Jerem. Denotat itaque litem Deo intentare, ipsum accusare, & actionem contra Deum institutam deducere longius. Re-

spi-

ſpicitur ad Num. XI: 1. *& factum eſt, cum populus maligne quiritaretur in aures Jehovæ, ut Jehova audiverit*, &c., ſic enim voces vertendæ, ſeu intelligendæ ſunt. *Quiritationis* argumentum quidem non exprimitur, ſed probabile eſt, eos de moleſtiis itineris & horrido deſerto, aliisque malis fuisſe conqueſtos, non ex ſenſu malorum, ſed animo male in Deum adfecto; quare *malignæ* dicuntur querelæ. 2. Ad *poſteriorem* partem not. *a.* eam non cum proxime præced., *locuti ſunt contra Deum*, cohærere, ſed ad priorem pericopæ partem pertinere, ſeu iniquam cibi poſtulationem in corde, cui hæc verba aptantur, quibus tentationem Dei expreſſiſſe dicuntur; quando ſermo rectius fluit. *b.* Verba hæc, non neceſſe eſt ſtatuatur, ab ipſis fuiſſe prolata, ſed ſufficit, iis hæc verba convenire, & animi cogitationes ac adfectiones apte exprimere. Animo Deum tentandi cibum poſtularunt, adeoque ei convenienter dicere debuerunt, *poteſt ne Deus menſam inſtruere in deſerto?* ſeu nobis dare carnem, & alia alimenta ſuavia, quibus in Aegypto adſueti fuimus: ut eſt Num. XI. *ſi poſſit* Deus, demonſtret nunc; alias colligendum erit, *non poſſe*; niſi ſtatuendum ſit, illum ſiniſtro in nos duci adfectu, & nolle: quod utrumque erat Deo injurioſum.

§. XXVI. *b.* Quæ tentatio, qua Deum accuſabant *imbecillitatis* vel *ſiniſtri* adfectus, quam fuerit indigna, & importuna, orator his verbis exponit, verſ. 20. *Ecce percuſſit petram & fluxerunt aquæ, & torrentes inundarunt, an etiam panem poterit dare? an parabit carnem populo ſuo?* Non ſunt verba a murmurantibus prolata, quibus ea non conveniunt: ſi enim miraculum aquæ e petra percuſſa fluentis in promtu habuiſſent, de Dei potentia in carne danda dubitare non potuiſſent; nec ita ratiocinari quis poteſt; ecce tam illuſtre patravit in gratiam noſtram miraculum, *poteritne quoque cibum dare?* verum verba ſunt oratoris, qui ipſis in memoriam revocat hoc miraculum, & ad ipſos proſtituendos, ac de abſurditate & importunitate tentationis

 nis

nis Dei convincendos verba eorum ita flectit: acsi diceret: tentatio Israelitarum tam absurda fuit, quam foret, si dixissent, *ecce percussit petram* &c. *poteritne.* —— Qua ratione cuncta faciles habent explicatus, & poeta convenienter personæ oratoris, quam hic gerit, agit. Solent sæpe prophetæ populo verba in ore dare, non quæ ipsi elocuti sunt, sed deberent, si cohærenter & statui suo convenienter voluissent loqui. Ceterum *panis* vel in genere *cibum* denotat ordinarium, vel *carnem* in specie; sicut mox exponitur: qui vocis לחם usus non est insolitus aut ignotus *a*. Utique *cibum*, seu panem coelestem *Manna*, hic intelligere non licet, cum eo jam tum gavisi diu fuissent.

§. XXVII. *γ*. *Tertius* articulus Deum ad hanc criminationem & tentationem sistit primum iratum & punientem, dien potentem & beneficum erga populum ingratum, carnem ei abundanter concedendo, vers. 21—29. In qua pericopa *a*. iræ Dei demonstratio, una cum ejus justa causa, describitur, vers. 21—25. *b*. ejus potentiæ & bonitatis signa recensentur in danda carne, vers. 26—29. *a*. *Prior* pars Deum repræsentat iratum, & ejus justam rationem adjungit, *prius* vers. 21., *posterius* vers. 22—25. *Prius* his verbis effertur, vers. 21. *Propterea audivit Jehova & efferbuit, & ignis vehementius arsit in Jacobo, et etiam nasus*, vel *adglomeratio nasi*, *exæstuavit in Israelem.* Sicut duo modo memoraverat crimina connexa, & se invicem brevi secuta, ita Deum repetita vice sistit iratum, *priore* vice his verbis: *audivit Jehova et efferbuit, et ignis vehementius arsit in Jacobo*, *altera*, mox secuta, his verbis, *et etiam nasus exæstuavit in Israelem.* *Prius* illud respicit ad judicium Dei in populum Deo obloquentem, e vestigio secutum. Num. XI: 1. uti collatio facile docet. Phrasis, *audivit Jehova et efferbuit* —— est emphatica, dicitque idem, ac, statim *ac audivisset efferbuit.* Particula ו subinde immediate connectendi potestatem habet, & *statim* dicit, seu *mox*, e vestigio. Verbum עבר proprie dicit *intumescere*, &

a Vid. Amama ad Ps. XXVII: 2. & comm. noster ad Mal. p. 84.

& de fluvio altius sese efferente adhibetur; unde ad iram seu effervescentiam nasi tumidi transfertur, & in Hitph. התעבר est *ira tumuit*, quod alias sæpe observavi: verbum נשק seu נשק Arab. teritur de densitate *fumi* omnia involvente, unde ad vehementiorem ignem transiit propter densitatem fumi inde exsurgentis. Sensus ergo est, ignem vehementius arsisse & fumasse, uti factum legimus Num. XI: 1. *Posterius* exponit iram *altera* mox vice sese exserentem, cum populus in acerbam illam murmurationem ob *carnis* defectum incidit, ut ibid. narratur: verba sonant, *et etiam nasus exæstuavit in Israelem.* h. e. iterum, novo vigore sumto, *æstuavit nasus;* adeoque non de eadem re, de qua modo, sed mox secuta, sermo fit; ceteroquin enim verba emphasin non haberent. Verbum עלה, ut sæpe alias observavi, proprie dicit, *exsuperavit*, *excrevit*, etiam de flumine supra ripas intumescente, unde orta est notio *ebulliendi*, *exæstuandi*, omnisque excessus; recte itaque אף *naso* tribuitur tumescenti, & iræ exæstuanti. Sed quid est גם-אף? vel simpliciter *iterum*, ut sit particula, vel *glomeratio*, aut vigor se semper renovans, & abundantia *nasi*. Radix enim originem habet in *glomerando*, unde est, accedere numero aliorum, & inde particula גם *etiam*, iterum iterumque *a*.

§. XXVIII. Justa iræ & judicii Dei ratio subjungitur & deducitur, vers. 22—25. Proponitur, vers. 22. *Quia in Deum non crediderunt, nec fiduciam in ejus salute posuerunt.* h. e. justa hæc fuit iræ & pœnæ divinæ causa, quod nec vera & constante fide Deum talem esse, qualis est, qualemque sese inter ipsos revelaverat, crediderint, nec sese Deo, ejusque bonitati, & auxilio, quod toties ad liberationem ex angustiis experti erant, commiserint tuto & secure; sed contra increduli fuerint, diffidentes Deo, & contra eum murmurantes, eique litem moventes. Quæ nihil obscuri habent. *Ratio* proposita illustratur & confirmatur, producto specimine bonitatis & salutis Dei plane eximio, quo jam ante gavi-

a Schultens ad Prov. XIX: 2.

gavisi erant, & etiam nunc fruebantur, & mactarentur in posterum, in *Manna*, pane coelesti, sito, vers. 23—25. *Et præcepit nubibus desuper, & coelorum valvas aperuit, et depluit manna in eos ad comedendum, et frumentum coelorum præbuit ipsis, panem fortium*, vel principum, *comedit vir*, *viaticum misit ipsis ad satietatem.* Quæ verba quare hic locum inveniant, non adeo clarum est. Manna enim non hoc tempore incepit, sed diu antea, etiam ante aquæ fluxum e rupe scissa Ex. XVI. Videri itaque possent hæc verba loco mota, & ante vers. 15*tum* collocanda; sed obstat, quod vers. 20. tunc æque *mannæ* ac *aquæ* miraculosæ meminisset. Probabile mihi est, oratorem in recensendis mirabilibus Dei, hujus rei neglecta mentione, locum ei hic dedisse, ne eam plane prætermitteret, eumque satis commodum, cum illustre esset specimen bonitatis & salutis Dei, cui eos modo dixerat non fidisse; accedit, *manna* & *coturnices* in principio quoque fuisse junctos, Ex. XVI. & hoc tempore, de quo hic agitur, perseverasse manna; denique notari meretur, *Manna* diserte dici ab iis hoc tempore spretum & fastiditum, quare illud beneficium merebatur hoc loco inferi, & extolli, uti etiam fit, Num. XI: 7. Quicquid sit, verba hic non occurrunt, tanquam enarrantia, quid Deus hoc tempore facere instituit in gratiam populi, sed tanquam singulare specimen salutis Dei, quo excitari debuissent ad Deo fidendum; sed quod nunc indigne tractabant, & insuper *carnem* petebant, qua minime indigebant, quare postulasse *cibum* dicuntur *pro adpetitu suo*, vers. 18. In verbis nihil est, quod opera nostra indiget; nihil quoque obscuri, nisi in vers. 25. *Panem fortium* vel principum, *comedit vir*, *viaticum misit ipsis ad satietatem.* Verba, *panem fortium comedit vir*, quid sibi velint, & qua ratione cohæreat oratio, non tam clarum est, quam videtur: cum enim ante & post dixerit, *dedit ipsis*, *pluit manna* super ipsos, viaticum misit ipsis; nimis abrupte insertum videtur, *panem fortium comedit vir.* Possent verba censeri inserta ad man-

manna extollendum, & prærogativam Israelis amplificandam; quod unusquisque eorum, vel *vir*, comederit panem *angelorum*, sive coelestem: ut oppositio sit inter *fortes* & *virum*; sed tunc אדם potius dixisset; quod magis emphaticum foret. Rectius flueret oratio, si pro אכל איש legeretur אֹכֶל לא איש *cibum non viri*, h. e. plus quam *viri*, sed excellentioris personæ; לא enim æque auget, ac minuit, ut ad Mal. *a* notavi, vel *non viri*, qui non *viro* sed angelis competit: quum ita ordinanda est versio, *panem fortium*, *cibum non viri*, *viaticum misit ipsis ad satietatem*: quæ constructio est longe facilior, vel, si retineatur אָכַל subintellecto אשר, *quem non comedit vir*. Sed nihil definio. Ceterum *manna* adpellatur panis *fortium*, vel principum, utrumque enim denotat אביר, proprie *pennatum*, & hinc *robustum*, audacem, præeminentem, ut recte Coccejus, quatenus *angelorum* potius cibus sit, quam hominum; seu in genere *coelestis*, & præstantissimus, ut *lingua angelorum*. Quod ab aliis jam est observatum. Nisi quis rectius legi velit אדירים, ut Jud. v: 25. & in genere *magnificos*, *excellentes*, intelligere.

§. XXIX. *b*. Sed alia via sese mihi, accuratius meditanti, offert versum illum expediendi, qua pro initio & summaria propositione alterius pericopæ partis, quæ novum specimen bonitatis & potentiæ Dei continet, habetur; adeo ut sensus sit, Deum, non obstante quod quisque eorum comederit panem fortium seu magnificorum, insuper iis *misisse venationem ad satietatem usque*, h. e. aves capiendas misisse; ut Piscator accepit. Commendat hunc sensum non tantum vox צידה, quæ, licet latioris sit usus, proprie ad *venationem*, seu aves & alia animalia, *venatione* capi solita, ducit, sed etiam vox לשבע *ad satietatem*, quæ huc unice quadrat, & mox adhibetur de *coturnicum* concessione, vers. 29. Accedit, nexum & seriem orationis sic fieri faciliorem; cum verba nostri versus recte fluant, *panem principum comedit quisque*, *capturam misit ipsis*, h. e. eo ipso tem-

a Cap. III: 20.

tempore, quo ejusmodi pane quisque vesceretur, misit tamen insuper Deus capturam ad satietatem: & præterea in seq. mox tradatur explicatio istius *missionis*. Sequitur itaque summariæ propositionis deductio, verſ. 26—28., qua coturnicum miraculum, ad appetitum illorum implendum, narratur, his verbis: *increbrescere fecit eurum in coelo, & egit robore suo austrum: & depluit super eos carnem instar pulveris, & volucres sicut arenam marium: et*, vel *quas*, *decidere fecit in medio castrorum ejus circa tentoria ejus*; scilicet *populi*, de quo nunc in sing., nunc in plur., loquitur; ut recte Gejerus. In quibus nihil habeo, quod observem, cum de re, cujus hic mentio fit, alibi ad Num. XI. agatur, & verba nostra satis illustraverit Bochartus *a*, præter emphasin verborum יסע & ינהג. *Prius* a propria *vellendi* seu *trahendi* potestate, inter alia, ut hic, transiit ad ventum, qui cum magno impetu fertur, & omnia adportat, adeo ut יסע recte vertatur, majore impetu identidem fecit increbrescere ventum in coelis: non itaque denotat, *transtulit*, *abstulit*, *ventum de coelo*, ut nonnulli reddunt, sed impetuosum & cuncta vellentem suscitavit ventum in coelis, ut multis probat Bochartus. *Posterioris*, נהג, proprietas esse videtur in *terere*, terendo explicare, ut ex ling. Arab. colligitur, hinc *insistere* in viam, aut ductum, quod est *terere*, τρίβειν ὁδὸν, unde notio est *ducendi* per viam tritam, atque *agendi*, more pastoritio, ac eleg. dicit ductorem ac antecessorem gregis agere, eique viam, eamque regiam ac patentem, præire, 1 Sam. XXX: 20. quo etiam respicitur Eccleſ. II: 3., hic vero ad Deum adplicatur, ventum agentem ac flectentem pro lubitu. Reliqua sunt facilia, aut ab aliis illustrata.

§. XXX. *δ*. *Quartus* articulus continet miraculosæ hujus cibationis effectum, populo ingrato perniciosum, verſ. 29—31. ubi *a*. occurrit populi ingratitudo, in eo sita, quod tantum afuerit, ut desiderio & adpetitui ejus fuerit hac ra-

a Hieroz. p. II. l. I. c. 15.

ratione satisfactum, licet vehementer fuerint per totum mensem saturati carne; ut auctum sit desiderium, & Deus inde nihil aliud populo adtulerit, quam adpetitus augmentum. Hic enim sensus est verborum, Interpretibus minus perspectus, vers. 29. *Et comederunt & saturati sunt valde, & desiderium provenire ipsis fecit.* h. e. ad summam satietatem usque comederunt per totum mensem, nec tamen adpetitus cessavit, quin auctus est, adeo ut Deus non expleverit, & cessare hac largitate sua adpetitum, sed intrare instar proventus in eos fecerit; ipsisque ex saturitate provenerit desiderium, seu saturitatis proventus, q. messis in horrea & domum intrans, fuerit adpetitus, qui cum saturitate crevit, secundum dictum: *quo magis potantur, eo magis sitiuntur aquæ;* &, quod Deut. XXIX: 18. *irriguum & sitientem conjungere.* Pollet itaque verbum בוא ea notione, quæ conspicitur in derivato תבואה *proventus*, messis *domum* & *horrea intrans*. Eundem fere, quem hic, usum habet Prov. X. 24. *formido improbi*, ipsa תבואנו *proveniet illi*, proventu largo intrabit, & vers. 16. תבואת *proventus improbi* ipsa *sane lapsatio*, rursus XXVIII: 22. *Exsternatus fertur ad opulentiam vir malus oculo, & non sentit, quod rasa egestas* יבאנו *ipsi proveniat;* quatenus manet æque ac ante egenus, & adpetens. Ad quæ loca vid. Cl. Schultens. *Quo adfluentius haurit avaritia, eo ardentius sitit;* ita quo magis fuerint saturati Israelitæ *carne*, eo concitatior fuit adpetitus. Interpretes solent vertere, *& desiderium adtulit* ipsis h. e. rem desideratam concesserat; quod minus facile est & emphaticum; ut satis patet. Confirmat nostram explicationem, quod sequitur, *non recesserunt fastidientes a desiderio* &c.

§. XXXI. *b.* Subjungitur mox poena, cum durante & crescente adpetitu immediate connexa, vers. 30, 31. *Non recesserunt fastidientes a desiderio suo, adhuc cibus eorum in ore eorum erat, & nasus Dei exæstuavit in eos, et occidit pinguia ipsorum, et eximios Israelis procumbere fecit.* h. e. cum adpetitus in ipso largissimo usu carnis fieret ardentior, tantum

tum abest, ut fastidiissent, & adpetitum misissent, Deus eos e vestigio, nondum absumta carne, eos tanquam bene saginatos & robustos mactavit. Repetitur adpetitus duratio & incrementum, tanquam causa poenæ, & poena cum ea immediate connectitur. *Non recesserunt fastidientes ab adpetitu*, (respicitur ad Num. xi: 20. ubi Deus tam copiose & diuturne dixit se carnem ipsis daturum, ut fastidiant eam; adeoque ad tantam satietatem, ut amplius non desiderent, quin fastidiant; sed res aliter accidit, loco fastidii crevit adpetitus, nihil minus itaque quam fastidierunt, non renunciarunt adpetitui. Utroque in loco occurrit verbum זור, cujus derivatum est זרא; proprietatem habet in *torquendo*, dicitque, *flexit*, *flectendo torsit*; inde inter alia ortus est *diversi*, cum flexu detorti, usus, & sic *alieni* & *alienati*, vel ore, vel more, vel adfectu, usitatius *aversi*, sed & *diversi* Lat., unde *fastidium* abhorrens,) *adhuc cibus eorum in ore ipsorum*, (ne quidem pleni cibo aversati fuerunt, & cum eo fruerentur, ira Dei in eos æstuavit: cohærent enim verba cum præcedentibus & sequentibus, eo, quo dixi, modo. Ad seq. quoque pertinere constat ex Num. xi: 33. *caro adhuc inter dentes eorum erat*, *antequam scinderetur*, *et ira Jehovæ arsit in populum* &c. quorum sensus est, carnem nondum fuisse vel dentibus fractam, vel ab ore ipsorum ablatam, adeoque intra *mensis* finem, quo Deus ipsis dixerat, se *carnem daturum*, vers. 21. Proverbiale dictum esse potest, *carnem inter dentes habere*, pro eam habere in promtu, & *scindi* est etiam auferri, aboleri, ut Joel. 1: 5, 6.) *& ira Dei exæstuavit et irruit in eos* (eo ipso momento & tempore id factum est; de phrasi jam vidimus, vers. 21.) *et occidit pinguia ipsorum*, *et eximios eorum procumbere fecit*, (sic enim reddi debent, & non, ut alii, in *pinguedinibus*, vel inter *pinguedines*, in pinguibus epulis eorum; tum enim dixisset, *occidit eos in pinguibus*. Respicitur ad animalia saginata & pinguia, quæ mactantur: quo pertinet etiam verbum הכרי *procumbere fecit*, sc. in extremas partes corporis cum

nisu

nisu ad mortem; uti subinde sumitur. Vid. Jud. v: 27. Jes. x: 4. & alibi).

§. XXXII. ε. *Quintus* articulus novam continet murmurationem gravissimam, mox secutam, quæ omnium necem in deserto produxit ab anno ætatis 20*mo* & supra, vers. 32, 33. *Omni hoc existente adhuc peccarunt, nec miraculis ejus crediderunt: et*, vel *quare, absumsit, instar vaporis, dies ipsorum, & annos ipsorum in terrore præcipitante*. h. e. omnibus istis magnis, & beneficiis & poenis, non obstantibus, iterum gravissime peccarunt, mirabilibus Dei operibus non fisi; adeo ut tandem decretoria sententia omnes ad mortem in deserto damnati sint, sicut etiam dies eorum instar vaporis absumti sunt, & anni eorum inter multas diras & consternationes. Respicitur ad terribilem rebellionem & murmurationem, occasione explorationis Cananææ ortam, & sententiam condemnatoriam, ad mortem omnium in deserto tunc publicatam, cujus vi etiam mortui sunt, adeo ut, instar vaporis, & cum multo terrore, tempora eorum fuerint finita. Num. xiv. Ps. xcv & alibi. Quod passim jam recte observatum est. Nihil hic nobis relictum est, nisi hoc unum, בהבל *in vapore turgido* esse pro *instar*, vaporis, ut recte *Aquila*. Præp. ב subinde inservit comparationi, & idem est ac כ *sicut*, licet *magis* emphaticum: de quo alibi dixi, ut & ad Ps. LXIII: 2. LXXVII: 10. Quod longe rectius est, ac quod vulgo datur. Conf. quoque Ps. xc: 7. ad rem ipsam.

§. XXXIII. ζ. *Sextus* articulus repræsentat in genere hypocriticam & fluctuantem populi in deserto erga Deum adfectionem, quam in specie demonstravit nova generatio, quæ in terram Cananæam est introducta, parentibus quidem in eo melior, quod minus aperte & contumaciter in Deum surrexerit, nec tamen sincera, ac constans, in Deo quærendo & colendo: vers. 34—37. *cum eos occideret, tum investigaverunt eum, & redierunt et multo mane quæsiverunt eum: et recordati sunt, Deum esse rupem suam, et Deum altissimum*

redemtorem suum: at illexerunt eum ore suo, et lingua sua mentiti sunt ei, nec cor ipsorum fuit firmiter aptum cum eo, neque fideles fuerunt in foedere ejus. Quæ cum facilia sint, & ab Interpretibus satis expedita, illud tantum observo, non quidem Israelitas, in terra Cananæa jam versantes, quod voluit Coccejus, sed adhuc in deserto oberrantes, attamen non eos, qui Aegyptum deseruerant jam majorennes, sed eorum filios, alteram generationem constituentes, hic depingi. Patet utique ex vers. 40., ad Israelitas in deserto hæc pertinere; sed ordo narrationis, & diversitas indolis populi, requirit, ut de altera ætate, seu populo, qui Cananæam intravit, intelligamus. Quo etiam facit, quod vers. 8. duplex ætas patrum memoretur, *altera* contumax & rebellis, *altera* hypocritica & inconstans: cujus posterioris qualitates hic delineantur. Perversi quidem erant, sicut patres, sed per mala & verbera ad meliorem mentem se redigi passi sunt, non tamen ita, ut sincere & constanter Deum coluerint, verum *ore* & *lingua* gratiam & favorem Dei fucate ambientes, corde a Deo alieno & inconstante.

§. XXXIV. η. *Septimus* denique articulus summam Dei longanimitatem, & gratiam ac misericordiam, erga eos hypocritas exhibet, qua eos toleravit, & benigniter tractavit, ac peccata eorum texit, eo quod homines essent imbecilles, vers. 38, 39. *At ipse misericors tegebat illinendo iniquitatem, nec perdebat, imo multiplicabat reducere nasum, nec excitabat omnem excandescentiam suam, et recordabatur, eos esse carnem, ventum pereuntem, qui non redit.* Verba, ut facile cernitur, continent mitem & misericordem agendi modum, quem Deus cum hypocritico hoc populo tenuit, ejusque rationem moventem. *Tria* memorantur misericordiæ Dei signa, 1. *Primum* est, quod *peccata texerit, non perdendo.* Hæc enim verba cohærent, & posterius exponit, qua in re sita fuerit peccatorum *expiatio*, in non puniendo ad perditionem usque. 2. *Secundum* est, quod Deus iram ebul-

ebullientem mox represserit, nec semel, sed sæpius: quod est *multiplicare reducere nasum* æstuantem. Verbum שוב adhibetur in æstu maximo, statis vicibus redeunte, & crescenti non tantum, sed & decrescenti adplicatur; ut hic & alibi. Vid. ad Jer. IV: . 3. *Tertium* est, quod cum iratum sese demonstraverit, mitigaverit tamen; nec nimis severe puniverit; quod est, *non omnem excandescentiam excitare*. Ratio vero movens petita est ab infirmitate & vanitate hominis; qua *caro* est, & vento abeunti, nec redeunti, similis; qui facile labitur, simul sponte sua cito perit & evanescit; quocum leniter agere solet Ens omnipotens, creator & arbiter universi, convenienter non sanctæ suæ naturæ simpliciter, sed statui & indoli hominis. Conf. Gen. VI: 3. & ibi dicta: nec non Job. VII: 7. Ps. CIII: 14.

§. XXXV. 1. In Ephraimitarum exempli fusiore deductione, quæ *altera* est specialis enarrationis pars, *α.* summarium proponitur Patrum, toties rebellium in deserto, imitatio ab ipsis facta, vers. 40, 41. *Quoties obstrigillarint ei in deserto, constrinxerint ipsum in solitudine, et tamen redierunt et tentarunt* (iterum tentarunt) *Deum, et sancto Israelis limitem posuerunt*. h. e. Quot etiam vicibus Patres in deserto contra Deum rebellarint & acerbo eum adfecerint dolore, nihilominus, hoc exemplo non meliores facti, eorum posteri in Cananæa perrexerunt Deum tentare, & sanctum Israelis termino circumscribere, sive potentiæ & favori ejus limites ponendo, sive modum præscribendo, quo & quando ejus signa dare debeat. Verba vers. 40. vel interrogative capi possunt, vel adfirmative. *Priore* ratione erit superiorum conclusio, & augebit, non, ut alias, imminuet, defectionem, ut sit: *quoties obstrigillarunt* &c. non una, sed pluribus vicibus. *Posteriore* vero habent verba conspectum præmissi, ad posterorum murmurationem & tentationem adgravandam; ut sit: *quoties* etiam hoc fecerint patres, toties licet, non absterriti sunt posteri, sed perrexerunt in eodem crimine. Ceterum oratorem,

vers.

verſ. 41. non manere in patrum exemplo, ſed ad poſteros eorum transire, in Cananæa jam degentes, quod nonnulli recte viderunt, manifeſtum eſt 1. ex voce *deſerti*, verſ. 40. expreſſe addita; ut eos, qui iterum tentarunt Deum, a patribus in deſerto diſtingueremus. 2. Quia in mirabilium Dei recenſione, quæ ſequitur, locum quoque tenet introductio in Cananæam, quorum non fuerant recordati illi, de quibus hic loquitur. 3. Quia eos a patribus in deſerto diſerte diſtinguit, verſ. 57. In verbis parum eſt difficile, niſi in verbo ultimo, verſ. 41. *Sanctum Iſraelis* התוו. LXX reddiderunt παφώξυναν, ſimiliter fere Syr.; videntur legiſſe, vel legendum cenſuiſſe, הרגיזו a רגז, quod non foret ſpernendum: conf. verſ 56. Sed lectio Maſor. recte ſervatur, & ſenſum fundit ſatis commodum; quo declaratur, eos Deum tentaſſe ponendo *ipſi limites*, ſive quod potentiam ejus limitarint, ſive quod modum præfixerint, quo eam exſerere debeat, ſi potentia gaudeat, quemadmodum ſupra vidimus in deſerto factum, verſ. 19. Cui ſicut verbum *tentare*, quod præcedit, recte convenit, ita ſequentia, ubi, ad vanitatem tentationis demonſtrandam, recenſentur miraculoſa Dei judicia in Aegypto & deinceps, confirmant. Poſſet quoque cenſeri, digitum ſimul intendi ad idola, ſeu figuras & imagines, quibus expreſſerunt Deum; cujus rei mentio fit verſ. 58. Radix enim quoque *ſignare*, figuras facere, denotat, uti 1 Sam. XVI: 14.

§. XXXVI. β. Quæ tentatio antequam deducatur, interſeritur longa recenſio cum mirabilium judiciorum Dei in hoſtes, & Aegyptios, tum beneficiorum in Iſraelem ante collatorum; quorum oblivionem turpem & ingratam Ephraimitis imputat, qui Deum auſi fuerint tentare, ejusque potentiam & favorem erga populum in dubium vocare, ac ipſi modum præſcribere, quo populum liberare debeat. Tendit itaque hæc pericopa, quaſi parenthetica, ad exaggerandum crimen tentationis Dei, cum ſumma ingratitudine, qua operum Dei obliti erant, conjunctum. Partes peri-

co-

copæ, verſ. 42—55., ſunt ſequentes, *a. Prima* eſt generalior, quæ omnes ſuperiores liberationes ab hoſtibus, Israelem opprimentibus, complectitur, verſ. 42. *Non recordati ſunt manus ejus, die quo redemit eos ex mihi anguſtia*, h. e. ad animum non revocarunt tentatores illi, ſed oblivione deleverunt, omnipotentem Dei manum, quam exſeruit in eorum gratiam, quo tempore eos prementibus & arctantibus anguſtiis eripuit. Nihil in verbis eſt obſcuri: ſed, quod ad rem ipſam adtinet, cum non dicat, quo die *patres* eorum, ſed *ipſos* eripuit, prætorea generaliter loquatur de *die* anguſtiæ, exiſtimaverim, hic in genere intendi ſuperiores liberationes, quas in terram Cananæam jam introducti fuerant conſecuti usque ad illud tempus, quo Deum tentarunt tempore Eli. Agitur enim hic de Ephraimitis, ſeu Israelitis ſub principatu Ephraimitarum; quo tempore Deus eos a ſe repudiatos eſſe demonſtravit: quod tempore Eli factum eſt; ut poſtea videbimus. Experti autem ſunt temporibus Judicum usque ad Eli multiplices anguſtias, a quibus mirabili Dei manu identidem liberati ſunt.

§. XXXVII. *b. Secunda* pars ſpecialior eſt, qua altius adſcenditur ad majores in Aegypto & deſerto usque dum ſtabiles ſedes in Cananæa acceperint, verſ. 43—55. In qua 1. occurrunt judicia Dei in Aegyptios, quibus Israelis cauſa ſunt adflicti, verſ. 43—51. Cujus pericopæ verba recenſebo, & mox illuſtrabo. Præmittitur generalis deſcriptio miraculorum in Aegypto, verſ. 43. *Quo poſuit in Aegypto ſigna ſua., & in agro Tſean portenta ſua.* h. e. non recordati ſunt manus Dei die, quo poſuit &c. hac enim ratione ſupplenda eſt ex præced. oratio, ut conſtat. *Ponere* ſigna eſt palam coram omnium oculis proponere, & inſuperabili manu imponere, cui reſiſti non potuit. Sequitur mox ſpecialis eorum ſignorum commemoratio. Quorum *primum* eſt converſio aquarum in ſanguinem, quas bibere non potuerunt, verſ. 44. *Et convertit in ſanguinem fluvios eorum, & fluenta ipſorum non bibebant.* h. e. bibere non poterant,

terant, scilicet aquas fluviorum & fluentorum; sic rectius, quam, *ne biberent*; non enim scopus, sed consequens erat miraculosæ aquarum conversionis in sanguinem, & בל est *non:* admitti potest ellipsis אשר ante בל, *quæ bibere non poterant*. Respicitur in voce יאר ad *Nilum*, & plur. adhibetur excellentiæ causa, vel propter varios Nili rivos. Altera vox נזלים *fluenta* est generalior, & quasvis *aquas* denotat. Conf. Ex. VII. primum fuit miraculum, quod judicii speciem habuit.

§. XXXVIII. *Secundum* & *tertium* conjunguntur, *ranarum* & *muscarum caninarum*, omisso *pediculorum*, vers. 45. *immisit in eos muscas caninas*, & *comederunt eos*, & *ranas* & *perdiderunt eos*. Duæ hæ plagæ se non immediate, sed mediante pediculorum, secutæ sunt, præcessit *ranarum*, tum *muscarum caninarum*; ut ex hist. Exod. VIII. patet. Inverso itaque ordine recenset orator has plagas, & intermediam neglexit. In quo nihil est vitii. Voce ערב *muscas caninas*, cynomyam, intelligi demonstravit Bochartus *a*. *Quarta* plaga sequitur *locustarum*, quæ tamen in historia est ordine *octava*, quæ quare hic locum inveniat, non adparet, sed orator, qualem personam hic gerit loquens, non est ordini historiæ alligatus. Verba ita sonant, vers. 46. *Et dedit brucho proventum ipsorum*, & *laborem ipsorum locustæ*. Conf. Exod. X. & de nominibus locustarum Bochartus *b*, חסיל est a rad. חסל proprie *limare*, limando minutatim deterere, & eradere, ut ex Arab. lingua patet; unde ad locustas transfertur, suis dentibus, tanquam *limis*, omnia eradentibus. *Quinta* plaga, in historia ordine *septima*, Exod. IX. est grandinis igniti, quo animalia, arbores & fruges, perdidit Deus, vers. 47, 48. *Concidit grandine vitem eorum*, & *sycamoros eorum telis trisulcis*, & *tradidit*, q. cippo inclusum, *jumentum eorum grandini*, & *pecudes eorum vibrationibus coruscis*. Cum eadem plaga utroque versu describatur, quæ *arbores* & *pecudes* feriit, & utrobique *grandinis*

a Hieroz. p. II. l. IV. c. 15. *b* Ib. p. II. l. IV.

dinis fiat mentio, reliquæ voces duæ, חנמל & רשפים, sibi quoque respondeant, & eandem rem designent, necesse est; unde sequitur, de *locustis* voce חנמל, quod Rabbini nonnulli opinati sunt, non agi, nec etiam *grandinem* simpliciter indicari, aut *pruinam*, ut vulgo putatur, sed *fulmen*; quod cum *grandine* fuit conjunctum. Docet enim historia, terribili tempestate, ex tonitru, fulmine, imbre, & grandine constante, hanc vastationem fuisse effectam. Vox רשף, ut inde incipiam, proprietatem habet in tremulo & corusco vibramine, seu *ardore vibrante*, adeoque ad vibrationes coruscas fulgurum recte refertur *a*. *Altera* vox, ei respondens, חנמל difficilioris est explicationis. Alterutrum videtur statuendum, vel compositam esse vocem ex duabus synonymis, חנה *succidit*, *perdidit*, apud Arab., & נמל vel מול *exscidit*, *abscidit*; quæ est Simonis *b* opinio, vel, quod Avenarius jam vidit, conflatam ex חנית *hasta*, *telo*, & נמל, aut מל, *incidit*, ut sit telum incisum, & incidens; quod in fulmen recte quadrat, quare *trifida flamma* adpellatur, nec non *trisulca fulmina*, *tela*. Sic & hasta, ad feriendum vibrata, fulmini adplicatur, Hab. III: 11. Denique notetur primaria verbi הרג notio *minutatim concidendi*, quam hic exserit, ubi *viti*, per grandinem *concisae*, adplicatur, unde *laniandi*, ac truncandi, usus fluxit. *Vites* vero grandine *verberari*, ac *contudi*, dixit quoque Horatius, a Bochio *c* jam adductus.

§. XXXIX. *Sexta* plaga comprehendit ultimam, seu *decimam*, in historia, Ex. XII. qua omnes primogeniti ab angelo percussore perierunt, vers. 49—51. *Immisit in eos æstum nasi sui, effervescentiam, & spumationem, & zelotypiam, turmam armatam angelorum malorum; libravit viam regiam irae suae, non coercuit a morte animam ipsorum, &, vel sed, vitam ipsorum pesti tradidit, & percussit omne primogenitum in Aegypto, primitias virium in tentoriis Cham.* Quæ verba

a Schultens ad Job. v. 7. *b* Form. nom. p. 650.
c Ad h. l.

ba ad unam eandemque plagam pertinent, ultimam scilicet, quæ partim peste, partim alio modo omne primogenitum, hominum & animantium, una nocte abstulit. Cohærent enim manifeste, & ita concinnata sunt, ut a generaliore identidem ad specialius transeant, donec tandem aperte exponatur plaga. Sunt, qui vers. 49. ad præcedentia omnia mala referunt, & vers. 50. *quintam* quoque plagam, quæ animantia quævis peste absumsit, comprehendunt, sed sine ratione, ut mox patebit. Præmittitur *generalior* descriptio, vers. 49. qua plagæ atrocitas exaggeratur simpliciter, absque ut ea definiatur. *Immisit in eos aestum nasi sui, effervescentiam & spumationem, & zelotypiam, turmam armatam angelorum malorum.* Si ad præcedentes plagas respexisset, alio modo se expressisset, ex quo id colligi poterat, non verbo fut: temp. ישלח, ut ubique in hac pericopa, qua diversas plagas recenset, simpliciter usus fuisset; præterea, cum *turmam armatam angelorum* expresse memoret, manu nos ducit ad ultimam plagam, per המשחית *turmam destructricem* inflictam Ex. XII. . ut mox dicam. Coacervat varias iræ voces, ad summum ejus gradum exprimendum, inter quas *una* tantum est, quæ moram injicit, cum reliquæ sæpe alias sint expositæ; ea, quam innuo, est צרה, quæ hic non *angustiam*, ut putatur, denotat, cujus in descriptione *irae* locus non est commodus, sed *zelotypiam*, alias קנאה dictam, & Deo sæpius adtributam, quæ eadem etiam צרה adpellatur, ut Jes. XI: 13. & 1 Sam. 1: 6. a rad. צרר, quæ eo sensu occurrit Lev. XVIII: 18. *a*. Effectum hujus iræ Dei ultimæ voces continent, *turmam armatam angelorum malorum.* Vox משלחת denotat, hic & Eccles. VIII: 8., aciem formidabiliter horrentem telis armisque; uti observavi ad Mal. II. seu turmam armatam destructricem, quæ alias המשחית *turma hostilis* λῃιζουσα, ut recte Coccejus, adpellatur 1 Sam. XIII: 17. & Ex. XII: 13, 23. in hac

a Schultens ad 1 Sam. 1: 6 & Har. conf. v. p. 77.
b p. 156.

hac ipſa plaga deſcribenda; nec dubitaverim, quin voce noſtra משלחת altera illa משחית involuta ſit, ita ut manu ducamur ad turmam illam deſtructricem, Ex. XII. memoratam; ex quibus vero militibus illa fuerit compoſita, non traditur, Ex. XII. ſed hic expreſſe docetur per voces מלאכי רעים *angelorum malorum*, quæ cum משלחת conſtruuntur. Denotat phraſis, vel *angelos malos*, ut conſtr. ſit pro abſoluto, vid. Gejerus, vel angelorum, qui *malorum* inſtrumenta ſunt, & ea adferunt; ut ſint *nuncii malorum*, ſicut *nuncius*, ſeu *angelus*, *mortis* Prov. XVI: 14. רעים erit itaque pro רעים דברים; alias רעות. Ita & Prov. XII: 12. *Flagrat improbus venenationem* רעים *malorum*, ſc. quam mali ſectantur, & *quae mala parit*; uti Cl. Schultens exponit. Quod utrumque & hic conjungi poteſt.

§. XL. Tranſit poeta a generaliore ad paulo ſpecialius, explicationis ergo addens, verſ. 50. *libravit viam regiam irae ſuae, non coercuit a morte animam ipſorum, & vitam ipſorum peſti tradidit.* h. e. iræ ſuæ fræna laxavit, & libere, tanquam per viam ſpatioſam & ſtratam, ſimul ad libellam exactam, ſpatiari ſivit, ita ut nemini pepercerit, ſed vitam omnium publica proſtitutione tradiderit in poteſtatem *peſtis.* Phraſis, *librare viam irae*, eſt ei liberum & ſpatioſum permittere curſum, ſecundum exactam ſimul juſtitiam. Vox נתיב non eſt via compendiaria & arcta, trames, ut putatur, ſed eminens & ſtrata, ſeu regia: radix enim Arab. habet *eminendi* poteſtatem. Cum autem regiæ viæ ſoleant æquari, & muniri, hinc anſa nata ſublimis figuræ, *librare viam iræ:* ſolet enim libella examinatrix æqualitatis adhiberi ad ſtraturas lapidum, quibus viæ muniuntur, & æquantur. Sed ſimul indicatur, Deum via regia proceſſiſſe ad hoſtium vindictam, in qua eſt *juſtitiæ* libratio. In ſignum hujus ſpatioſæ, & planæ viæ, ubi nulla eſt remora, additur, *Deum non coercuiſſe animam ipſorum a morte;* h. e. iræ ſuæ graſſanti nullam objeciſſe remoram, ſed ſiviſſe ſine discrimine in omnium animas, ſeu vitam, graſſari; quare ulterius

subjungitur, *& vitam ipsorum tradidit pesti.* Alii reddunt *pecudes* ipsorum, sed vox absolute posita non significat *pecudes*, potius *feras*, præterea, cum modo *animam eorum* dixisset; rectius utique *vitam* ipsorum, explicationis & variationis ergo, subjungit: quod enim modo negative expresserat, *non coercuit*, illud nunc positive pronunciat. Nec obstat, quod *pestis* memoretur; cum subitanea & violenta mors in genere hac voce exprimi potuerit, nec ratio sit *pestem* excludendi. Denique non erat negligenda emphasis & elegantia verbi הסגיר *tradidit*, proprie *collari vinctum*. Radicem continere potestatem *obstruendi*, & sepiendi, vel claudendi, quid, obice, vel aggere, circumjecto, vidit jam Coccejus, sed latet quid occultius. Vox סוגר Ez. XIX: 19. dicit apud Arab. *collare*, seu vinculum collo feræ sævientis injectum ex ferro vel ligno, ad impetum ejus frangendum, unde, notione amplificata, denotat *tali vinculo ligatum* aliquem tradere in potestatem alterius: adhibent vero Orientales etiam in publicis *prostitutionibus*, quibus aliquis tanquam captivus, vel mortis reus, traducitur. Job. XI: 10. Quam emphasin hic recte admitti, facile patet. Tandem desinit oratio in specialissima & nuda narratione ipsius plagæ, vers. 51. *Et percussit omne primogenitum* (hominum & animantium Ex: XI: 5. XI: 20. nullo excepto) *in Aegypto, primitias virium in tentoriis Cham.* Quæ nihil moræ injiciunt. De epitheto *primitiarum roboris*, primogenitis dato, dixi ad Gen. XLIX: 3. *Tentoria Cham* memorantur, quod Chamo, ejusque posteris, cesserit Aegyptus; Gen. X: 13. Conf. Ps. CV: 23. 27. CVI: 22.

§. XLI. 2. Sequuntur beneficia in populum, ex Aegypto eductum, collata, usque ad stabiles sedes in Cananæa concessas, vers. 52——55. quorum α. primum est deductio in desertum, vers. 52. *Et revulsit sicut oves populum suum, & duxit eos* (præeundo & viam monstrando) *instar gregis in desertum:* sic enim rectius vertitur, quam *in deserto;* cum hic agatur de populi deductione ex Aegypto in desertum, &

mox

mox de ejus deductione ulteriore in eo. Notetur tantum emphasis verborum נסע & נהג, quibus utitur poeta. *Prius* proprie est *vulsit*, ut cum palus in terram defixus revellitur, unde *proficiscendi* vis secundaria, & *castra movendi*, tentoriorum palis revulsis, sed involvit citam, & cum labore effectam, populi motionem, qua Aegypto egressus est. *Posterius* נהג comprehendit potestatem *ducendi per viam tritam*, atque *agendi* more pastoritio, pastore praeeunte, & viam praemonstrante. De quo dixi ad vers. 26. β. *Secundum* est populi, in deserto versantis, deductio secura sub Dei tutela, omni hostium metu deposito, vers. 53. *Et deduxit eos secure, nec metuerunt, etenim hostes eorum tegit mare.* h. e. duxit eos in deserto tanquam pastor, per columnam nubis & ignis, conf. vers. 14., secure, nec amplius metuerunt hostes, quippe e medio sublatos, & aquis obrutos. Hac enim ratione verba cohaerent, & hunc fundunt sensum. Non opus itaque est, phrasin, *& non timuerunt*, emollire, & pro ratione timendi sumere, uti fieri solet, cum hic ad Aegyptios respiciatur, quos mari tectos non timuerunt amplius, ut antea Ex. XIV. 10. Ultimae enim voces, *& hostes eorum texit mare*, adduntur ad rationem reddendam, quare non timuerint; adeoque ו & est pro *etenim*, *nam*, ut saepe alias.

§. XLII. γ. *Tertium* est adductio populi ad usque Cananaeam, his verbis, vers. 54. *Et adduxit eos ad terminum sanctitatis suae.* h. e. non tantum secure sine metu eos duxit in principio, Aegyptiis prostratis, sed & per totum desertum deduxit usque ad limites Cananaeae, terrae promissae, & *sanctitatis* Dei signis conspicuae, quippe quam ipse incolere, & sua praesentia celebrare voluit. *Terminus sanctitatis Dei* vel extremos Cananaeae limites dicit, vel terram illam suis limitibus circumscriptam, de quo vid. Gejerus & alii. δ. *Quartum* est introductio in eam terram, manu Dei exserta acquisitam, & ejus inter tribus Israelis divisio, vers. 54 & 55. his verbis, *montem hunc acquisivit dextra ejus, ip-*

seque

seque expulit a coram ipsis gentes, easque cadere fecit in funem hæreditatis, & recumbere in tentoriis eorum fecit tribus Israelis. h. e. Terram Cananæam, a montibus, eam totam mediam pervadentibus, *montanam* dictam, quam dextra ejus potentissima acquisivit in peculium perpetuum, expulsis gentibus, quæ eam tenebant occupatam, funiculis dimensam sorte distribuit Israelitarum tribubus in hæreditariam possessionem. Duo hic memorantur beneficia connexa, *occupatio* terræ potentia Dei effecta, expulsis gentibus, & *distributio* ejus inter tribus Israelis in hæreditariam possessionem, dimensione & sorte peracta. *Prius* his verbis continetur; *montem hunc istum acquisivit dextra ejus, et expulit a facie eorum gentes.* Hæc enim verba secum sunt conjungenda, & se mutuo illustrant. *Expulsio* enim *gentium* declarat modum, quo *dextra* Dei *acquisiverit montem* istum hunc. *Prius* membrum itaque generale est, quo declaratur, Dei dextram terram sibi in peculium adseruisse, & *posterius* exponit modum, quo acquisiverit, in eo situm, quod incolas ejus exserta manu expulerit. Unde manifestum est, *montem* hunc esse terram Cananæam, & voces sine ulla ellipsi vertendas esse, ut feci, *montem hunc istum acquisivit dextra ejus.* Sunt, qui per *montem* intelligunt *Tsionem;* plane contra seriem orationis, & sine fundamento; cum nullum criterium montis Tsionis hic occurrat; sed ei non convenit, quod *Dei dextra* ipsum acquisiverit, cum David justo bello occupaverit, minus, quod hoc loco memoretur, quia de prima Cananææ occupatione, & divisione inter tribus Israelis hic agitur. *Mons* itaque hic iste, quasi digito ad eum extenso monstratus, est terra Cananæa, maximam partem *montana*, uti constat, quare Deut. XI: 11. terra *montium et vallium* adpellatur, & Israel *super colles* harum gentium dicitur incessurus, XXXIII: 29. imo *mons hic iste bonus* eadem phrasi vocatur, ib. III: 25. Epitheton quoque, quo *dextra Dei acquisivisse* traditur, unice quadrat in terram promissam, quam Deus exserta manu, seu potentia sua singulari, sibi *acquisivit*

vit in peculium, Ps. XLIV: 4. & alibi sæpe. *Dextra* Dei pingit ejus potentiam, uti notum, & קנה *acquirere* ejusmodi acquisitionem vi verbi exprimit, qua quid possidetur ut peculium privum, carum, votis respondens, omni cura custodiendum, nec alienandum, si rei conditio permittat *a*. Conf. de re ipsa Ps. XLIV. 4. & alibi dicta. Ad phrasios, *dextra ejus acquisivit*, explicationem additur, *expulit a facie eorum gentes*; quibus verbis modus declaratur, quo *dextra* Dei id fecit, *gentes expellendo*, quæ eam terram tenebant. Conf. etiam 2 Sam. VII: 23. ubi pro לארצך rectius legitur לגריך, ut est 1 Chron. XVII: 21. Nihil hic obscuri; nec aliquid in *distributione terrae* describenda, quæ sequitur, notandum habeo: in verbo יפילם *cadere fecit eas*, scilicet gentes, h. e. terras earum, respici ad *sortitionem*, & in חבל *fune torto* ad *dimensionem*, quæ sortitionem præcessit, & utraque adhibita est tempore Josuæ, ut constat, ab aliis jam observatum, nec ignotum est.

§. XLIII. γ. Parenthetica hac judiciorum Dei in hostes, præcipue Aegyptios, & beneficiorum in Israelem collatorum recensione finita, resumit poeta filum orationis, & summariam propositionem *tentationis* & *rebellionis* populi, vers. 41. factam, uberius deducit, vers. 56—58. *Et tentarunt et obstrigillarunt Deo altissimo, nec statuta ejus observarunt: et dissepti ac prævaricati sunt sicut patres ipsorum, versi sunt instar arcus dolosi, et ad indignationem provocarunt eum excelsis suis, et sculptilibus suis ad zelotypiam.* h. e. Licet Deus olim tot tantaque dederit potentiæ & justitiæ suæ indicia in peccatoribus contumacibus & hostibus populi sui puniendis & prosternendis, tot tantaque suæ bonitatis & favoris in populo liberando, & in Cananæam introducendo, simul vicibus variis ex angustia eripiendo, ut temporibus Judicum; tantum ab est, ut iis signis recte fuerint usi, ad Deo fidendum, eumque colendum, ut voluntaria oblivione ea omnia ex animo deleverint, & identidem a fide & timore Dei

 de-

a Schultens ad Job. I: 3.

defecerint, & ipsum contumacia & prævaricatione sua ad indignationem & æmulationem provocaverint, Patrum prava exempla imitati. Hac ratione cohæret pericopa cum præcedentibus, & hunc fundit sensum, quæ nihil habet difficultatis. Verba quoque alias sunt illustrata. Tantum not. 1. emphasis verbi ויסגו *dissepti* sunt, vers. 57. Radix סוג proprie est *sepire*, & quidem *spinis* implicatis ad probibendum accessum; unde originem habet locutio figurata, qua נסוג *disseptus* dicitur, q. *spinis*, a Deo, quando contumacem sese præbet & refractarium Dei contemtorem, qui sese q. sepimento *spinose* secludit a Dei reverentia, obedientia & communione, nec reverti vult ad Deum. 2. Phrasis, *aversi sunt sicut arcus dolosus*, indicat, eos non fuisse fideles & constantes, sed sese a Deo & lege avertisse, & hypocritice, ac fraudulenter, egisse, Deum ipsum occulte petentes. Conf. vers. 9. Hos. VII: 16. Ps. CXX: 3. & ibi dicta. *Arcus dolosus*, proprie *ejaculator*, est, qui non recta scopum ferit, sed, se alio vertens, clam & dolose, quem non debebat, ferit. Ceterum licet pericopa proprie & directe pertineat ad Israelitas, tempore Eli Pontificis, ut ex seq. patet, generaliter tamen instituta est, & Israelitas una comprehendit temporibus præcedentium Judicum, ut significetur, eos in Cananæa stabilitos sese tales semper iteratis vicibus præstitisse, usque ad illud tempus, quo Deus nimium & diu irritatus populum severius castigavit, & Ephraimum prærogativa sua privavit: uti seq. pericopa exponit.

§. XLIV. *ↄ*. Subjungitur enim mox vindictæ Dei, quam de populo rebelle tandem sumsit, descriptio, vers. 59—64. In qua pericopa, *a*. summa Dei exacerbatio depingitur, vers. 59. *Audivit Deus & efferbuit, & valde exulceratus est in Israelem*, h. e. postquam sese gessisset diu, acsi ipsum hæc perversitas lateret, tandem demonstravit sese adtentum judicem, & summam suam exacerbationem, animumque exulceratum ac vehementer abhorrentem ab Israele patefecit. Priora verba, *audivit efferbuit*, habuimus, vers.

21.

1. de verbo דוו sæpe alibi diximus. Proprie est *exulcerari*, ulceribus & tabe diffluere, atque *hiare*; hinc ad animum transfertur exulceratum &c., a re vehementer abhorrentem. *b.* Signa & effecta exacerbationis Dei memorantur *duo*, *unum* in sede sua relinquenda & prostituenda, *alterum* in populo in manus hostium tradendo, & trucidando. *Prius* vers. 60, 61. his verbis traditur. *Et abjecit territorium Siluntis; tentorium posuit*, ad recumbendum, *inter homines; et tradidit captivitati robur suum, et excellentiam suam in manum hostis*, h. e. exulcerati & ab Israele abhorrentis animi illustre, sed tremendum, dedit specimen, quod ditionem & regnum Siluntis omni sua cura exsolvit, & promiscui juris fecit ad excidium; insuper secessit habitatum, vel ut tanquam inbecillis, aut somno oppressus, requiesceret, inter gentes hostiles, quarum in potestatem & possessionem tradidit *arcam*, sedem & signum roboris & excellentiæ, seu gloriosæ majestatis suæ. Viderunt quidem Interpretes respici ad tristem casum tempore Eli, quo arca venit in manus Philistæorum, & phrases, vers. 61. *tradidit captivitati robur suum* &c: recte exposuerunt de *arca*, signo potentiæ Dei invictæ & gloriosæ majestatis suæ, a Philistæis capta, & abducta: quæ quoque facile se expediri patiuntur; quare nihil addo: sed in versu 60mo exponendo minus fuerunt felices, cum reddere soleant, *deseruit tabernaculum in Silo*, & *tentorium* deseruit, quod *posuit inter homines* scilicet Israelitas, & explicant, de *arca* ex tabernaculo Dei Silunte ablata, & Philistæis tradita. Quæ interpretatio gravibus premitur difficultatibus. 1. Non dicitur, tabernaculum & tentorium *suum*, sed in genere *tabernaculum* deseruit, cum mox *robur suum* captivitati dedisse dicatur. 2. Nec habetur *tabernaculum* in Silo, sed *Siluntis*; quod de *tabernaculo* Dei in Silunte intelligi nequit. 3. *Tabernaculum* suum in Silunte Deus dici nequit *abjecisse*, cum illud non tantum ibi manserit, sed & locus cultus & religionis Dei esse perseveraverit in posterum, licet alio in loco positum, ut in

Nob tempore Sauli, & deinceps *Gibeon*, ubi tempore Salomonis adhuc fuit. 4. Titulus *Adam* ad Israelem referri nequit, cum quod ratio non pateat sufficiens, quare hic eo insigniretur, tum quod *gentium*, a foedere Dei alienarum, soleat esse epitheton, vel vilium, vanorum & servorum *a*. 5. Denique non dicitur in posteriore membro, Deum *deseruisse* tabernaculum, *quod posuit inter homines*, sed simpliciter *tentorium posuisse inter eos*: ellipses, quibus Interpretes supplent textum, sine ratione hic statuuntur. Ex mea opinione in *priore* membro traditur, Deum territorium Siluntis plane & in perpetuum abjecisse; & in *posteriore*, quod jam vidit ex parte Muysius, eum habitatum secessisse inter gentes, ut ibi quietum se teneret, & q. sopitus recumberet, populi cura abjecta. Quod ad *prius* adtinet, vox משכן, quæ *domum*, tabernaculum, significare solet, latius pro *ditione*, *dominatione*, etiam *regno*, sumitur, uti demonstravit Cl. Schultens *b*, qui usus & hic locum habet; adeo ut *habitaculum* Siluntis comprehendat *&* *Siluntem*, tanquam sedem dominationis & religionis Israelitarum, & universam dominationem ibi stabilitam in tribu Ephraim; sensusque sit, Deum abjecisse, omni sua cura exsolvisse, & excidio promiscuo exposuisse *Siluntem*, simul dominationis & religionis sedem inde, & a tribu Ephraim, ubi erat Silo, abstulisse. Quod vers. 66. expressius dicitur, & exponitur, *abominatus est tentorium Josephi, nec tribum Ephraimi elegit*. Siluntis itaque desolatio, & tribus Ephraimi abdicatio, hic repræsentatur, & non simpliciter *arcæ* ablatio, cui emphasis verbi נטש quoque unice convenit. Proprie est *solvit*, & adhibetur de re, quæ nodis, quibus constricta est, exsolvitur, unde inter alia ortus est significatus *negligendi*, *abjiciendi*, omni cura exsolvendi, & rem sibi relinquendi, insuper promiscui juris faciendi ad cædem & lanienam: uti sæpe alibi observavimus. Eventus quoque respondit: Deus enim Siluntem plane prærogativa illa una cum tribu Ephrai-

mi

a Vid. ad Mal. III: 8. *b* ad Hab. I: 6.

mi privavit, quin locum illum desolationi tradidit. Conf. Jer. VII: 12. & XXV: 6. *Alterum* membrum, *tentorium posuit in Adamo*, seu inter *homines*, aut gentes, hunc fundit sensum, Deum, territorio Siluntis abjecto, secessisse peregrinatum, seu habitatum ad tempus, inter Philistæos, ut ibi tanquam inbecillis, aut alto somno sopitus, requiesceret, cura populi sui abjecta. Phrasis *tentorium ponere* in genere exprimit alicubi diversari, sicut peregrinantes solent, ut Jes. XIII: 20. hic autem designat, Deum a populo quasi discessisse, & inter Philistæos commoratum fuisse, sicut fere tempore μοσχολατρείας in deserto *tentorium* fixum est extra castra Israelis, Exod. XXXIII. cujus indicium fuit *arcæ* traditio in manus Philistæorum, uti mox additur, sed præterea insinuatur, Deum inter gentes *recubuisse*, & q. sopitum decubuisse; sicut vers. 65. indicatur, ubi *Deus evigilasse* dicitur, *tanquam heros*, *qui vinum edormiit*, de quo mox. Quod ipsum verbo שכן involutum est; cum dormienti & defatigato adtribuatur, & *decumbere* dicit. De quo dixi ad Ps. LXVIII: 7. Ad cujus illustrationem additur, vers. 61. *Et dedit robur suum captivitati, & excellentiam suam in manum hostis*, scilicet & *arcam*, roboris & excellentiæ sedem & signum, & insuper quasi ipsum *robur suum*, dum tanquam viribus privatus inter hostes recubuit q. captivus, & vilis. Qua emphasi augeri potest phrasis, *tradere robur suum.*

§. XLV. *Posterius* excandescentiæ Dei signum, in clade populi & sacerdotum situm, his verbis, vers. 62—64. exprimitur, quæ proferam & mox illustrabo, ubi opus fuerit. *Et tradidit* (q. collari vinctum in publica prostitutione, quod est סגר, ut modo vidimus,) *gladio* (hostili Philistæorum) *populum suum* (publico & gravi prælio mactandum) *& in hæreditatem suam excæstuavit* (cum in populum suum peculiarem vehemente ira esset accensus: eam enim vim hic habet ו &,) *juvenes ejus devoravit ignis* (innuptos, robustos, milites absumsit vis ignea belli: quem sensum hic habet *ex*

ignis, quo bellum, prælium, & inimicitia subinde depingitur, uti notum: ignis etiam faces, fumus, scintillæ, sæpe tribuuntur hominibus, vel animantibus, vehementi motu vel ira concitatis *a*), *nec virgines ejus laudatæ sunt*, (innuptæ puellæ, juvenibus sublatis, quibus erant desponsatæ, nuptæ non sunt, vel ob communem luctum nuptiis solennibus & lætis non sunt decoratæ. Respicitur ad lætos cantus, quibus nuptiæ celebrari solebant, ut recte observatum est. LXX Interpr. habent ἐπένθησαν, unde Vulg. non sunt *lamentatæ*, acsi legissent הילילו, ut sensus sit, virgines non luxisse, juvenibus sublatis, sicut mox de *viduis*, habetur, vers. 64. Sed LXX nunquam illud verbum ea ratione transtulerunt, & alia lectio habet, ἐπενθήθησαν; unde facile conjicitur, veram lectionem esse ἐπῃνέθησαν, uti vertit Symm. & Theod.) *sacerdotes ejus gladio ceciderunt, nec viduæ ejus fleverunt*. (sacerdotibus in prælio occisis, ut de filiis Eli expresse memoratur, *viduæ* eorum nec solenni luctu eos defleverunt, nec tam eorum causa, quam publicæ calamitatis, in specie *arcæ* ablatæ, plorarunt; uti exemplum narratur in vidua Pinehasi, 1 Sam. IV: 21, 22.). Pertinet itaque tota hæc pericopa ad cladem populi sub Eli per Philistæos; sed quæ simul consideranda est tanquam signum repudiati Ephraimi respectu principatus & sedis religionis. Quod ipsum hic tanquam portentum Israelis suo tempore a Deo exterminandi, ut primum per Assyrios, dein Romanos factum est, hic ob oculos ponitur, & propterea vividioribus depingitur coloribus.

§. XLVI. In *quarta* Ps. parte, quæ hujus defectionis & cladis exitum, & lætiorem catastrophen respectu Judæ, complectitur, vers. 65—72. א. Vindicta occurrit de hostibus, qui Deum Israelis in medio sui reputabant quasi dormientem & vino subactum, sumta, ad eorum plenissimam & pudendam subjugationem, vers. 65, 66. *Et evigilavit, sicut somno sopitus, Dominus, sicut heros se vino superatum gerens, mox ad alacritatem clamore incitans ex vino. Et percussit hostes suos*

a Vid. Cl. Hasæus de Leviathan. p. 180.

ſuos retrorſum; æternum opprobrium ipſis dedit. h. e. Dominus, qui ſe inſtar dormientis & herois vino obruti geſſerat, dum populum ſuum profligari ſivit, & ipſe in poteſtatem Philiſtæorum per arcam q. redactus eſt, ibique viſus fuerat quieſcere; ſubito ſeſe præſtitit heroa vigilantem, & alacrem, ficto illo ſomno & temulentia excuſſa; hoſtesque primum foeda plaga in poſterioribus eorum adfecit, dein eos retroegit in perniciem, & ſtatum perpetuæ ignominiæ. Agitur de Philiſtæis, qui Israelem profligaverant, & arcam tenebant captivam, ſed deinceps ſunt a Deo puniti, & penitus ſubacti, præcipue per Samuelem & Davidem, in ſignum ſimul ſubactionis omnium hoſtium Dei, quæ ſequeretur, & ſecuta eſt. Verba continent *evigilationem* Dei e ſomno & ſopore temulento ficto, ac hoſtium totalem ſubjugationem, inde ortam. In deſcriptione *evigilationis* Dei poſterius membrum, verſ. 65., noſtram requirit operam, cum ab Interpretibus minus recte ſit expeditum. Trahunt verba aliquid de ambiguo, & duplicem admittunt ſenſum, hic conjungendum; *alter* eſt, quo Deus comparatur cum heroa, qui *ſe tenuit acſi eſſet vino ſoporatus*; unde mox ſe præſtitit vigilem, & animatum: quando verſus eſt reddendus *& evigilavit, ſicut dormiens, Dominus, ſicut heros vino ſubactum ſe gerens*, aut fingens, ſc. evigilavit. Cum dixiſſet poeta, Deum evigilaſſe ſicut *dormientem*, explicationis & illuſtrationis epitheti *dormientis* ergo ſubjungit, ipſum ſe geſſiſſe tanquam vino (forte *medicata* potione, ſoporifera, alias תרעלה יין *vini tremoris*, ſeu corpus & mentem quatientis nomine inſignita) ſepultum, & alto ſomno obrutum, ut profundum fuiſſe quidem ſomnum, attamen non verum, ſed fictum, indicaret, ne quis de vero ſomno, a Deo alieno, cogitaret. Qui ſenſus ut in lucem prodeat, not., verbum מתרונן haberi poſſe pro Hitpah. radicis, רן quæ, apud Arab. ſuperſtes, ſignificat *vino ſuperari*, & *ſuccumbere*; in Hitp. vero ſimulare, ſe gerere tanquam ſubactum: quem uſum forma illa paſſim habet. Senſus itaque eſt,

Deum

Deum se præbuisse tanquam heroa, vino subactum, & soporatum, & ita dormientem, quatenus se & populum in manus hostium incidere sivit, sed deinceps, ficta hac persona deposita, sese præstitisse verum heroa, vigilem & acrem. Verum *alterum* adhuc sensum ferunt verba posterioris membri, quo vertuntur, sicut *heros se clamore bellico & triumphabundo incitans e vino*, quo videbatur soporatus: רנן proprie *stridulum* & *tinnulum* sonare denotat, inde lætos & jubilos edere sonos, ut in prælio & triumpho; forma hitpah. vim habebit *reciprocam*, dicitque se *incitare* ad *jubilum*, & *a vino* erit, eo abjecto, & excusso. Videtur poeta studio hoc ambiguum captasse, ut uterque sensus locum inveniret, quod recte potest; ut ex dictis patet.

§. XLVII. Consequens hujus evigilationis his verbis exponitur, vers. 66. *Et percussit hostes suos retro, opprobrium æternum dedit ipsis.* Quæ verba simili laborant ambiguitate in voce אחור *post*, *retro*, sita. Phrasis enim *percutere* אחור potest denotare, & in posteriore parte, & *retro* agendo in fugam vel perniciem, aut retro actos & in fugam versos. *Priore* ratione digitus intenditur ad plagam pudendam, Philistæis in posteriore parte corporis inflictam per ulcera acria & purulenta; quæ simili voce, una tantum littera mutata, adpellantur טחורים, I Sam. V & VI., alias עפלים: sive *mariscæ*, & *tumores* ani, hæmorrhoidæ, uti erudite exposuit Bochartus *a*, sive in genere *ulcera* urentia, & *constringentia*, intelligantur. Voces enim generales sunt, & עפל *tumores* denotat, a radice עפל *tumere*, *efferre se*; טחר primariam habet in *exæstuando* apud Arab. sed de eo hic non est agendi locus. Sed *posteriore* modo, sensu divite, *percutere retro* erit *vel* retroagendo in fugam aut exitium, uti Ps. XXXV: 4. XL: 15. IX: 4. & alibi, *vel* retroactos ferire a tergo; ut solent fugaces feriri, cum fortes adverso pectore vulnera accipiant *b*. Quod etiam Philistæis accidisse per Samue-

a H. p. I. l. II. c. 36. *b* Id. Ibid.

Samuelem & Davidem, tempore Sauli & deinceps, notum eſt ex hiſtoria.

§. XLVIII. ב. In glorioſa & læta populi conditione, ſuperiorem calamitatem ſecuta, deſcribenda, quæ *alteram* pericopæ partem conſtituit, *α.* præmittit poeta tribus Ephraimi repudiationem continuatam, verſ. 67. *Et exulceratus eſt in tentorium Joſephi, nec tribum Ephraimi elegit.* h. e. animum exacerbatum in tribum Ephraimi, tanquam principatum tenentem in Iſraele, & religionis ſedem in medio ſui habentem, eaque ratione *tentorium Joſephi* incolentem, non plene depoſuit Deus, cum ſe ad populum vindicandum, & hoſtes puniendos, adcinxit; ſed aliquatenus retinuit, & ejus indicium dedit in eo, quod eam tribum non elegerit, in qua principatum erigeret, & religionis ſedem collocaret. *Prius* membrum reſpicit ad *territorii Siluntici* abjectionem, ſupra memoratam, & declarat, Deum in ea rejectione perſeveraſſe; *poſterius* vero ejus rei ſignum continet in eo, quod non *elegerit tribum* Ephraim, ſcilicet, in qua principatum & religionis ſedem denuo collocaret. Hac ratione *verſus* membra cohærent, & prius per poſterius explicatur. *Tentorium* itaque *Joſephi* eſt domus ejus regnatrix & principalis in populo, ſicut *Joſeph* fuit, & in *Joſua* quoque ſe oſtentavit; *tribus* Ephraimi, filii Joſephi, deinceps etiam prærogativam illam retinuit, dum ſedem principatus & religionis in medio ſui tenuit. Quo ſenſu *tentorium Davidis* eſt arx Tſion, & regnum in domo ejus, Jeſ. xvi: 5. ubi vid. Cl. Vitringa. Additur in *poſteriore* membro *tribus Ephraim*, quia tentorium Joſephi fuit in ea tribu, & non *Menaſſis* alias etiam filii Joſephi.

§. XLIX. *β.* Memoratur electio tribus Judæ & montis Tſionis, loco Ephraimi & Siluntis, in perpetuam regni & religionis ſedem, verſ. 68, 69. *Et*, vel *ſed*, *elegit tribum Judæ, montem Tſionis, quem dilexit, & firmiter religavit, ſicut excelſa, ſacrarium ſuum, ſicut terram, quam fundavit in perpetuum.* h. e. Ephraimo ſubſtituit Judam, & Silunti mon-

Cccc tem

tem Tſion, ubi ſedes regni & religionis foret, ſed ſimul declaravit, non ad tempus, ut antea in Silo, ſed in perpetuum id futurum, adeo ut Tſion, tanquam ſedes regia & religioſa, ſimilis ſit futura *cœlo*, ubi ſacrarium Dei, & *terræ* in perpetuum fundatæ. Duo tantum hic, quæ Interpretibus addam, habeo: *alterum* eſt, verbum *ædificare*, proprie firmiter *religare*, hic ſumi pro *declarare* ædificandum eſſe; quem uſum verba, quæ *fieri*, *eſſe*, vel *agere* quid, ſignificant, frequenter habent *a*. Reſpicitur itaque ad promiſſum, Davidi factum, poſt *arcam* in Tſionem translatam, 2 Sam. VII. Confirmat hunc ſenſum, quod Deus alia ratione dici commode nequeat *ædificaſſe Tſionem*, & Pſ. ſit ante Templum actu ædificatum compoſitus. *Alterum* obſervatum eſt, vocem מקדשו *ſacrarium ſuum*, non cum בנה *ædificavit*, ſed רמים *excelſa* conſtruendam eſſe, ut ſenſus ſit, Deum ædificaſſe montem Tſionis, ſicut *excelſa ſacrarium ſuum*, h. e. cœlum ſacrarium Dei. Cohæret enim verbum בנה cum præced. אשר, ut ſit, *quem dilexit & aedificavit*; nec poteſt cum *ſacrario*, quia tum dictum fuiſſet, ædificavit *ibi ſacrarium ſuum ſicut excelſa*. Vox רמים denotat *cœlum*, uti alias מרום, a ſing. רם; uti liquet ex epitheto *ſacrarii* Dei, ei addito; habet enim in *cœlo ſacrarium ſuum*, uti conſtat. Quo ipſo indicatur, Tſionem fore ſedem Dei, inſtar *ſacrarii* cœleſtis, & firmam inſtar *terrae*, quam Deus fundavit in perpetuum.

§. L. γ. Subjungitur denique electio Davidis in regem ſuper toto populo, ejusque elogium, in quo finitur Pſalmus, verſ. 70—72. *a*. Electio Davidis, divinitus facta, his verbis proponitur, verſ. 70, 71. *Et elegit Davidem ſervum ſuum, eumque a caulis ovium ſumſit, a poſt lactantes abduxit ipſum ad paſcendum Jacobum populum ſuum, & Israelem haereditatem ſuam.* h. e. Elegit ſibi Davidem in *ſervum*, ut ſit miniſter ſuus honorarius, Dei vicem in terra gerens; eumque, longe alio occupatum opere, vilem, & nihil tale cogi-

a Glaſſ. Gr. S. l. III. tr. III. can. 15.

cogitantem, ex puro beneplacito de pastore ovium fecit regem populi sui. Quæ omnia satis plana sunt. Duo tantum nobis relicta sunt notanda; *unum*, Davidem hic non adpellari *servum* Dei, antequam electus est, sed post: ut sensus sit, eum fuisse electum in *servum* Dei, seu ministrum honorarium, vices Dei gerentem: quam emphasin titulus iste omnino habet. Conf. ad Ps. XVIII: 1. *Alterum* est, verbo *adducere*, vel *venire facere*, comprehendi omnia fata, omnes vias, quibus David in possessionem regni immissus est; quæ hic reticentur, aliunde facile supplenda: incepe-runt autem ea omnia mox post primam unctionem ejus per Samuelem, quæ facta est, cum David a pascendo grege venisset domum. 1 Sam. XVI: 11.

§. LI. *b.* Elogium Davidis, tanquam regis, in regno administrando, ita habet, vers. 72. *Et pavit eos pro integritate animi sui, & manuum suarum prudentissima directione eos ducet.* h. e. sicut huousque integre & sincere, summaque cum prudentia, gubernavit populum, ita spes est certissima, eum in posterum eodem modo esse instituturum. Verba, elegantiæ causa, ut sæpe fit, divisa, secum hac ratione conjungenda sunt, pavit & duxit eos pro integritate cordis & cum manuum prudente directione; simul ita agere perget. Prius verbum ירעם est loco præteriti, sed posterius ינחם in fut., ut ad præteritum & futurum extenderetur hoc elogium; *pascere* & *ducere*, omnia veri regis, tanquam pastoris, officia comprehendunt; *sinceritas* vero cordis ad bonam intentionem, & *intelligentia manuum* ad actionum prudentem directionem pertinet: ut facile intelligitur. Quare plura non addo. De sensu ænigmatico & typico non opus est, ut moneam, cum ex supra dictis de eo constet, & ab Interpretibus illud satis fit expositum.

PSALM. LXXIX.

1\. *Psalmus Asaphi. o Deus! gentes in haereditatem tuam irruerunt, palatium sanctitatis tuae polluerunt, Hierosolymam posuerunt in acervos ruderum.*

2\. *Tradiderunt cadavera servorum tuorum escam volucribus cœli, carnem piorum tuorum feris terrae.*

3\. *Circa Hierosolymam effuderunt sanguinem eorum instar aquae, nec est, qui sepeliat.*

4\. *Fuimus,* vel *facti sumus, obtrectatio vicinis nostris, vibratio nasi ac labiorum, & sputamentum iis, qui circa nos sunt.*

5\. *Quousque, Jehova, irasceris? in purum putum? ardebit sicut ignis zelotypia tua?*

6\. *Effunde excandescentiam tuam in gentes, quæ Te non agnoscunt, & super regna, quæ de nomine tuo non sunt adpellata.*

7\. *Quia comederunt Jacobum, & habitaculum ejus desolarunt.*

8\. *Ne recorderis nobis perversitatum anteriorum; cito antevertant nos tenerrimi tui adfectus, quia adtenuati sumus valde.*

9\. *Auxilium nobis præbe, Deus salutis nostræ, propter causam gloriae nominis tui, & eripe nos, & oblitera peccata nostra propter nomen tuum.*

10\. *Quare dicent Gentes, ubi est Deus ipsorum? innotescat inter*

ter gentes, seu *tumidos vastatores*, *coram oculis nostris*; *ultione sanguinis servorum tuorum effusi.*

11. *Intret in conspectum tuum singultus vincti*; *pro brachii tui firmo robore nerva filios occisionis.*

12. *Et redde vicinis nostris septupliciter in sinum ipsorum probrum ipsorum*, *quo Te probrose lacerarunt*, *Domine!*

13. *Et*, vel *tunc*, *nos*, *populus tuus*, *& oves pascui tui*, *confitebimur Tibi in seculum*, *enarrabimus laudem tuam in generationem & generationem.*

PROLEGOMENA.

§. I.

Argumentum Ps. est *partim* querula summæ calamitatis & oppressionis populi Israelis a truculentis Dei, & populi ac religionis ejus, hostibus, narratio, ab ipso populo coram Deo facta cum humili & pia quadam expostulatione cum Deo super ira ejus nimium exuberante, quæ non in populum ejus, sed hostes erat effundenda, *partim* ardens precatio, ut Deus citam hostibus vindictam, & adflictis liberationem præbeat, variis rationibus moventibus munita, petitis a Dei virtutibus & relationibus ad populum suum, hostium insolente & blasphema insectatione, gravitate adflictionis ac periculi, denique proposito populi liberati Deum publice & in perpetuum laudandi.

§. II. Quod argumentum ut in clariore luce collocetur, sequentia sunt notanda criteria & loquentium, & calamitatis eorum, & hostium ejus autorum 1. *Loquentes* sunt Israelitæ non tantum, sed Dei & legis simul studiosi, non quidem a peccatis, in medio sui commissis, quæ vindictam

Divinam merebantur, immunes, attamen ab iis abhorrentes, & cultui Dei, veræque religioni, adhærentes, & propterea quoque vexati ac illusi ab hostibus. Querela super templo profanato, & Hierosolyma vastata, titulus servorum Dei, & piorum seu Chasidæorum ejus, epitheton populi & gregis Dei, propositum Dei celebrandi in perpetuum, hæc & similia, in Ps. obvia, loquentium characterem, quem memoravi, extra dubium collocant. 2. *Oppressionis* populi sequentes sese offerunt lineæ. Templum memoratur profanatum, Hierosolyma desolata, pii magna copia cæsi & mactati, in primis circa Hierosolymam, alii incarcerati, & in periculo pœnæ capitalis versantes; populus ad exiguum numerum redactus, & vilis ac despectus redditus, ut palam etiam fuerit a vicinis delusus ac irrisus, respectu religionis. Nulla tamen exsilii facta mentio est, contra, in ipsa terra Cananæa, & in circuitu Hierosolymæ, repræsentatur oppressus. 3. *Autores* denique oppressionis adpellantur *gentes*, & in vicinia, ac *circuitu* Israelis habitantes, simul describuntur tanquam truculenti & capitales populi Dei hostes, qui ipsum Jehovam, Deum Israelis, & religionem ejus, internecino odio prosequebantur, ei insultabant, & totalem exstirpationem ejus intendebant. Quæ omnia criteria, cum ex sola Ps. lectione sese sponte sua lectori offerant, digito monstrasse suffecerit.

§. III. Ad hæc qui adtenderit criteria, de scena temporis, non in calamitate Babylonica aut Romana, sed Epiphanica figenda, dubitare vix poterit. Quod multi Interpretes recte viderunt, Cl. Tillius egregie in historia ejus adflictionis conferenda demonstravit. Digito tantum exstantiora adtingam critéria adflictionis Epiphanicæ, hic obvia. 1. Populus hic sistitur Deo & religioni ejus firmiter & studiose adhærescens, cum in aliis illis adflictionibus repræsentetur & fuerit vel idololatricus, vel corruptissimus. Memorant quidem *peccata*, sed *anteriora*, & deplorant, seseque ab iis declarant alienos. 2. Indicant, se sine ulla specie justitiæ ab hosti-

hostibus opprimi, & propterea tantum, quod populus Dei sint, adeoque religionis causa, cum quod servorum Dei & piorum sanguis ab iis legatur effusus, tum quod Templum profanatum, tum quod Deo ipsi fit illusum. Quod unice in Epiphanica tempora convenit. 3. *Templum* tantum conqueruntur fuisse *contaminatum*, non destructum; addunt quidem Hierosolymam in *acervos lapidum* redactam, sed, præterquam quod censeri queant, ut solent miseri, exaggerasse desolationem urbis, verba restricte capi possunt de domorum & murorum destructione, & urbe ab incolis deserta, eaque ratione in solitudinem versa; quod historia docet factum esse, nec non *relate* intelligi ad scopum & propositum hostium, sicut & seq. vers. 2, 3. accipi debent; de quo postea. 4. Nulla fit mentio exsilii, nec in descriptione calamitatis, nec in precibus pro liberatione; quæ negligi non potuisset, si ad aliam adflictionem respexissent. Contra, sanguinem circa Hierosolymam tantum memorant effusum, &, se in ipsa sua terra opprimi, ubique significant; & a *vicinis* populis in circuitu illudi. 5. Denique, quum *vinctorum* solutionem, & *filiorum mortis* liberationem in specie supplicant, statum suum depingunt post templum profanatum, urbem desolatam, & multiplicem cædem civium, periculi mortis, & pœnæ capitalis, plenum; in quo tempore Antiochi fuerunt, non in exsilio Babylonico, aut Romano. Conf. Ps. XLIV: 23. & ibi dicta. 6. Accedit ad hæc argumenta Ps. adplicatio ad Epiphan. adflictionem jam eo tempore facta. 1 Macc. VII: 16.

§. IV. Hac admissa hypothesi, insuper quærendum est, in quod præcise tempus hujus adflictionis Ps. quadret. Dubium mihi non est, quin in primo triennio calamitatis, ante recuperatam Hierosolymam a Juda Maccabæo, scena figenda sit; licet aliqua mala, hic memorata, postea repetita sint; ut quod vers. 2, 3, & 11. habetur, quodque ad seq. fata tempore Alcimi adplicatur, 1 Macc. VII. Rationes sunt 1. Quod Templum adhuc jacuerit profanatum, & urbs desolata,

desolata, vers. 1. 2. Gentes & vicini populi impune adhuc in eos dictis contumeliosis grassarentur, & nullum adhuc indicium exstaret, quo refutari posset dictum, *ubi est Deus ipsorum?* 3. Populus adhuc promiscuæ cædi esset obnoxius, nec esset vindex, qui causam *vinctorum* ac *filiorum mortis* ageret. 4. Denique quod pauci, tenues & viles, adhuc essent, ac imbecilles vers. 8. antequam itaque Juda aliquos fecisset progressus.

§. V. Reliqua, quæ in prolegomenis tractari solent, ut de *tempore*, *occasione*, *scopo* & *usu* Ps., cum ad Ps. LXXIV. jam exposita sint, & inde repeti possint, duo enim hi Ps. secum hac parte conveniunt, de *structura*, & *analysi*, hic tantum agendum restat. *Structura* nihil habet singulare, aut impediti. Constat ex continuo ipsius populi adflicti adloquio ad Deum vindicem & patronum suum, partim narratorio & expostulatorio, partim precatorio; ut mox dicam. Stylus est planus, sed valde adfectuosus. *Partes* Ps. tres sunt. *Prima* continet querulam narrationem status adflicti Deo factam cum aliqua expostulatione super iræ Dei vehementia in populum, vers. 1—7. *Secunda tres* precum articulos, una cum rationibus moventibus, pro memoria anteriorum peccatorum deponenda, ac miseratione populi renovanda, deinde liberatione populi peccatis remissis, denique vindicta ab hostibus sumenda, vers. 8—12. *Tertia* exhibet propositum Dei in perpetuum laudandi, cum in libertatem fuerit populus adsertus, vers. 13.

EXPLICATIO.

§. VI. Cum de hypothesi Ps. exponendi ex supra dictis facile constet, ubi *scenam* temporis definivi, a qua nulla est discedendi ratio, mox ad *explicationem* pergo. In *prima* parte Ps., quæ status adflicti narrationem expostulatoriam, ut dixi, & mox patebit clarius, continet, vers. 1—7. א. narratio occurrit vers. 1—4. ב. expostulatio

latio cum Deo, verſ. 5—7. *. *Narrationis* partes *duæ* ſunt, quarum *una* deſtructionem populi multiplicem exhibet verſ. 1—3. *altera* ejus adflictionis conſequens, in populorum vicinorum contumelioſa inſultatione ſitum, verſ. 4. *a. Deſtructionis* narratio his verbis fit a populo adflicto, ſermone ad Deum verſo, verſ. 1—3. *o Deus! gentes irruerunt in hæreditatem tuam, polluerunt palatium ſanctitatis tuæ, poſuerunt Hieroſolymam in acervos ruderum. Tradiderunt cadavera ſervorum tuorum eſcam volucribus cœli, carnes piorum tuorum feris terræ. Circa Hieroſolymam effuderunt ſanguinem eorum inſtar aquæ, nec eſt qui ſepeliat.* Quibus verbis *a.* hoſtilem gentium invaſionem in Cananæam & incolas ejus memorant, & *b.* ejus horrenda effecta. *a. Prius* in principio verſ. 1. *ſupervenerunt gentes in hæreditatem tuam.* h. e. gentiles populi, a fœdere tuo alieni, ſubito & improviſo irruerunt, & occuparunt, terram & gentem Iſraeliticam, quam gentibus ereptam tibi adſeruiſti olim, & ſemper tenuiſti, in peculium & poſſeſſionem propriam, ac perpetuam. Emphatica eſt oratio, cujus ſingula verba ſunt ponderoſa, ad rei indignitatem exprimendam aptiſſima. *Gentes* adpellantur populi hoſtiles a Deo alieni, quibus nullum jus erat in Iſraelem; ſimul profani & truces, ac operatores iniquitatis, eo titulo inſigniti Pſ. LIX: 6. & nomine eo digni, quod ab omni vero, juſto & æquo, longiſſime aberrarint, & vagam ac confuſam habeant vivendi rationem, cupiditatibus unice obſequentes, non rectæ rationi & legi. Quæ vis eſt vocis גוי, a radice, quæ Arab. ſupereſt, & *errandi* habet poteſtatem. Verbum בוא peculiari ſenſu adfert, cum *ſupervenire*, hoſtiliter irruere & improviſo, tum intrare, oppoſite ad foras; adeoque exprimit & hoſtilem ac inexſpectatam invaſionem, & occupationem ac ſubactionem. Quod alias ſæpe obſervavi. Denique *hæreditas Dei* eſt & *terra* & *natio* Iſraelitica, utraque a Deo vindicata, & in poſſeſſionem propriam ac perpetuam adſerta; adeoque quæ Deo curæ cordique ſit. Hanc a genti-

bus invadi & possideri, Deo enarrant, ut significent, Deo illud non esse ferendum, nec cum Dei virtutibus ac promissis conciliari posse, adeoque per modum admirationis, indignationis & expostulationis; quæ clarius dein exprimitur, vers. 5. ut ibi videbimus.

§. VII. *b.* Terribilia effecta invasionis ac occupationis recensentur sequentia. 1. *Primum* est Templi profanatio, his verbis: *polluerunt palatium sanctitatis tuæ.* h. e. terra & gente tua invasa & occupata, ipsam sublimem, & magnificæ structuræ, ædem, quam vim habet היכל, Templum totum, nomini tuo dicatum, sanctitatis & majestatis tuæ sedem, a nemine, nisi sancto aliquo tuo ministro, intrandam, multipliciter & graviter *polluerunt;* cultum, ibi exercendum, non tantum inhibendo, nec intrando simpliciter, sed & ornamentis & instrumentis spoliando, ac scelerata facinora in ea patrando per idololatriam, ibi stabilitam & exercitam, blasphemiam, & sanguinis effusionem. Voces rursus sunt selectæ, ad rem indignissimam significandam, & amplificandam; quo epitheton *palatii sanctitatis Dei* clare tendit: ut facile intelligitur. Addunt alii *eversionem* templi animo prorsus profano; sed ejus nullum est in textu indicium. Conf. de re ipsa Dan. XI: 31. & ibi dicta. Nomen *palatii sanctitatis Dei* nihil habet, quod nos moretur.

§. VIII. 2. *Secundum* est Hierosolymæ desolatio, ex parte effecta, & plene secundum intentionem facienda, vers. 1. his verbis: *posuerunt Hierosolymam in acervos ruderum. Hierosolymam* cum adpellant, mente intelligi volunt illud omne, quod huic urbi proprium est, eamque celebrem reddit; adeoque *Hierosolymam*, metropolin regni & religionis, urbem a Deo electam, in qua *focum* habet Deus Jes. XXXI: 9. sæpius tutatam cum hostium internecione, vi nominis pacis & prosperitatis habitaculum: hanc talem tantamque urbem, sanctam simul & inviolabilem, *posuerunt* hostes, gentiles illi & impuri, dicunt queruli & admirabundi, *in acervos ruderum*, h. e. desolarunt, & destruxerunt,

runt, ut nil, nisi *acervi ruderum*, supersit. Radix עיה, eadem ac עוה, proprie est, *intorsit*, unde עי *intorsio*, & inde *acervus ruderum*, quod ibi omnia distorta, implicata & confusa sint. Phrasis itaque plenariam destructionem comprehendit, ut Jer. XXVI: 18. Mich. I: 6. III: 12.: sed hoc loco *partialem* tantum, actu factam, attamen in totalem exituram: adeo ut *posuerunt* sit ponere cœperunt, muros & domos diruendo, quemadmodum verba *completiva* aliq. sunt *incboative* intelligenda *a*, præterea *posuerunt* de intentione, & conatu, ponendi in acervos sumi potest *b*. Quod ipsum Syro-macedonibus in animo fuisse vidimus ad Ps. LXXIV: 3. &c.

§. IX. 3. Tertium est piorum promiscua laniena & cædes magna Hierosolymis, & in circuitu, vers. 2, 3. *Tradiderunt cadavera servorum tuorum escam volucribus coeli, carnem piorum tuorum feris terræ: effuderunt sanguinem eorum instar aquæ circa Hierosolymam, nec est, qui sepeliat.* h. e. Sævierunt terribili cæde, præcipue in legis & religionis studiosos, & insepultos projecerunt, ab avibus rapacibus aut feris discerpendos, sepultura vetita, nec parva, sed magna copia necarunt, sive in prælio, sive supplicio capitali, nec in locis remotioribus tantum Cananææ, sed circa ipsam Hierosolymam. Nihil hic impediti, nihil non testatissimi ex historia Maccabaica: uti notum, & a Tillio satis illustratum est. Versus ita cohærent, ut posterior sit prioris illustratio & amplificatio. *Servi & pii* Dei, proprie *Chasidæi*, expresse memorantur ad rei indignitatem augendam, & indicandum, lanienam illam feriisse præcipue legis studiosos, *Chasidæos* in historia adpellatos, & religionis causa esse institutam. Ceterum cum dicitur, eos *avibus* & *feris* tradidisse servos Dei, nec fuisse qui eos sepeliat, illud quoque restricte capiendum est de nonnullis, & relate ad hostium intentionem & molimina, conf. 2 Macc. IX: 15. nec non

Dddd 2 ad

a Vid. Glass. Gr. S. l. III. tr. III. can. 3. *b* Id. ib. can. 8.

ad publicam & honestam sepulturam, cujus respectu verum erat, *non esse, qui sepeliat.* Nihil in phrasibus est obscuri. Littera ו in לחיתו non est adfixum, sed paragogicum, & per emphaticum pleonasmum adjuncta: ut alibi fit, Deut. XXXIII: 17. Gen. I: 24. Num. XXIV: 3. Job. XXIX: 3. & alibi *a*. Alias legi posset, לחית הארץ, ut Jes. XLIII: 20.

§. X. β. Subjungitur, ad majorem adflictionis indignitatem demonstrandam, ejus consequens, summam populi Dei & religionis ignominiam, inde inter *vicinos* populos ortam, comprehendens, vers. 4. *Fuimus, seu facti sumus, obtrectatio vicinis nostris, vibratio nasi ac labiorum, & sputamentum iis, qui circa nos sunt.* Quae verba jam habuimus Ps. XLIV: 14., & ibi illustravimus, adque adflictionem Epiphanicam adplicuimus; adeo ut hic nihil observandum restet. Tendunt vero verba, ut facile adparet, ad adflictionem adgravandam, simul Deo q. ob oculos ponendum, rem non esse Deo, salvis virtutibus & relationibus ejus ad populum, ferendam; cum illa contumelia in ipsum Deum redundet, imo Deus ipse ab improbis hostibus petatur, ut diserte vers. 12. habetur.

§. XI. ג. Sequitur expostulatio, antea tacite insinuata, ut exposui, nunc aperte prolata, vers. 5—7. *Quousque Jehova irasceris? in purum putum? ardebit sicut ignis zelotypia tua? Effunde excandescentiam tuam in gentes, quae te non agnoscunt, & super regna, quae de nomine tuo non sunt adpellata; quia comederunt Jacobum, & habitaculum ejus desolarunt.* h. e. In tali cum simus nos, populus tuus, statu, quem querula narratione tibi exposuimus, tuamque iram, in nos accensam, sentiamus; vix a nobis impetrare possumus, quin admirabundi, & cum aliqua expostulatione, te rogemus, quousque iram tuam sis erga nos retenturus? an in purum putum & perpetuum, usque ad totale nostrum excidium? an zelus tuus, quo gloriam tuam vindicas, & defectionem nostram a te, legitimo nostro Domino, & marito, punis, *instar*

a Vid. Dieu ad Esth. VII: 5.

instar ignis, qui non exstinguitur, *ardebit in nos?* quam illud a te, tuisque ad nos relationibus, est alienum! & nobis stuporem incutit! utique longe decentius & convenientius foret, ut ea ratione ageres cum gentibus aut regnis, quæ tui notitiam non habent, nec te colunt, nec tuus sunt populus, de nomine tuo non denominantur; nostramque in gratiam iram tuam in purum putum in eas gentes effunderes, quia Jacobum, gregem tuum, devorarunt, & caulam ejus, seu habitaculum commodum, vastarunt, terra ejus & metropoli desolata. Tantum itaque absit, ut nobiscum ita agas, ut propter nos gentes, nos adeo opprimentes, ita tractare debeas. Pericopa continet interrogationem, & responsionem, *illam* vers. 5., *banc* vers. 6, 7. Rogant *quousque*, ad quem terminum usque, Deus irasci velit? an in purum putum & perpetuum? an instar ignis inexstinguibilis zelotypia ejus sit arsura? sic enim capienda sunt verba per continuam interrogationem; quæ primum *generalis* est, dein *specialis*; generalis, *quo usque?* specialis, an in purum putum & perpetuum, an instar ignis, qui non exstinguitur? qua ratione rectius fluit oratio: nec recte dicitur, *quousque in perpetuum?* Conf. dicta ad Ps. LXXIV: 1. Tantum hic not. emphasis phrasios *instar ignis*, in ultimo membro, quæ indicat, excandescentiam Dei in populum arsuram esse ad totale excidium usque; ut, *instar ignis*, fit, qui *non exstinguitur*, donec materia supersit combustibilis; uti Jer. IV: 4. & VII: 20. Qua emphasi donata phrasi, recte per interrogationem capiuntur verba, *an ardebit instar ignis æmulatio tua?* proprie flammans tua facies, signum indignabundæ zelotypiæ, quam emphasin habet vox קִנְאָה, quæ orationem reddit elegantiorem; radix enim proprie est, *intensissime rubet*, flammato veluti colore faciei, unde ad æmulationem & zelotypiam facilis est transitus, cum adfectus a colore, quem inducunt vultui, soleant denominari. Est autem *zelotypia*, Deo humanitus tributa, ardens Dei studium vindicandæ læsæ majestatis & gloriæ, in primis in populo

 fœderato

fœderato, Deo, instar uxoris, obstricto. Indicant itaque, iram Dei in se esse accensam, & adflictionem suam habere quoque conspectum vindictæ Dei, a foedifragis in populo desumtæ; quare & mox *peccatorum remissionem* orant, & tempus Ephiphanicæ adflictionis etiam tempus *iræ* Dei adpellatur in verbo Prophetico Jes. XXVI: 20. LIV: 8. Dan. VIII: 19. XI: 36. &c. & historia, 1 Macc. II: 40. 2 Macc. VII: 36. Sed interrogatione insinuant, Deum non decere, totum populum ad internecionem delere; quia tot in eo supersint *pii*, castigandi quidem & purgandi, ut est Dan. XI: 35. sed non delendi.

§. XII. In responsione, quam ipsi interrogationi subjungunt, quem conspectum habent verba vers. 6. 7., præsupponunt, quod per ipsam interrogationem erat insinuatum, Deum non posse, salvis virtutibus & relationibus suis, in purum putum irasci; ut Ps. XLIV: 24. habetur, sed hic expressius illud proferunt, ac latius extendunt, cum quasi a Deo postulent, ut iram in gentes effundat, & eam etiam ob causam, quod adeo in populum Dei sævierint: acsi dicerent, tune in nos, populum tuum, ad extremum usque iram effunderes? absit; indignum hoc est; potius ita cum gentibus, *non populo*, agas, & vindictam sumas ab iis, quod nos ita tractent. Verba ipsa moram non injicient, cum ea habuimus Jer. X: 25. Tantum not. אכל hic in sing. occurrere, cum Jer. X. in plur. אכלו habeatur, sive & hic ita sit legendum, sicut Vet. versiones, & duo codices, teste Houbiganto, habent, sive distributive sumendum pro *unoquoque* eorum, sive potius ad principalem autorem, hostem ferinum, Antiochum Epiphanem q. digito monstrandum; uti Ps. VII: 3. ea ratione *Saulus* designatur. Ceterum, cum gentes hic declarant *devorasse Jacobum, & habitaculum ejus desolasse*, eodem sensu capi debent, quo vers. 1. exposui, partim de partiali desolatione jam peracta, partim de totali ab ipsis intenta & peragenda, nisi Deus interveniat. Quod hic eo majore jure admittitur, quia Jeremiæ

miæ verba simpliciter repetunt, quibus is Chaldæis, qui habitaculum Jacobi plene destruxerunt, inprecatus est, Jer. x. quæque effectum habuerunt. Adplicant autem ea ad novos Assyrios, & Chaldæos, suamque ab iis adflictionem, licet paulo diversam, similem tamen, adeo ut sibi adplicare potuerint. Ex quo observato precatio hæc majorem acquirit emphasin, & efficaciam ad Deum permovendum; cum effectum habuerint verba Jeremiæ in Chaldæis, quem & nunc habitura esse confidunt: acsi dicerent: verba Jeremiæ, quæ exaudivisti, nostra facimus, & nunc quoque exaudienda a te esse exspectamus; dixit Jeremias, *effunde iram tuam* &c. dicimus & nos ad ejus exemplum, quia in nos etiam aliqua ratione quadrant. Impleta sunt ejus verba in Chaldæis; fas est, ut & nunc implementum in novis Assyriis, hostibus nostris, consequantur. Quæ si admittatur hypothesis, Ps. oportet sit post tempus Jeremiæ factus, sive tempore exsilii Babylonici, sive post illud, tempore prophetarum Zachariæ & Malachiæ, aut deinceps. Quod mihi non sit improbabile, & ex hac ipsa verborum Jeremiæ citatione robur acquirit; cum negari nequeat, ea hic repeti.

§. XIII. *Directa* precatio, rationibus suis munita, per *tres* instituitur articulos, vers. 8—12. *Primus* est, quo orant, ut Deus, memoria anteriorum peccatorum missa facta, quantocyus tenerrimum suum adfectum iis occurrere faciat, ratione ducta a statu suo adeo adtenuato, ut brevi secum actum futurum sit, vers. 8. *ne recorderis nobis perversitatum anteriorum, cito antevertant nos tenerrimi tui adfectus, quia adtenuati sumus valde.* h. e. Priorum temporum, & Patrum, perversitates ne impediant, quominus tenerrimi tui adfectus, & commiserationes, nobis præsto sint ad auxiliandum & benefaciendum; sint itaque quantocyus, quia res ad summum venit; nos ita pauci, debiles & exhausti, sumus, ut brevi in nihilum recidere debeamus. *Deprecantur* memoriam peccatorum anteriorum, & precantur miseratio

ratio

rationum Dei citissimam demonstrationem, ratione a præsente statu tenui & misero petita. *Peccata anteriora* sunt, quæ non a se, sed a patribus per omnia tempora, etiam antiquiora, commissa erant, nam sua mox ab iis distinguunt vers. 9., ut recte advertit Coccejus. Harum memoriam deprecantur *sibi renovari*; scilicet in reatum & poenam suam. Qui sensus est phrasios, ne *recorderis nobis peccatorum anteriorum*, non confundendæ cum alia, *peccatorum nostrorum*; licet plures ita capiant. *Nobis* ne recorderis est in nostrum reatum & poenam; & *peccata anteriora* sunt, ut dixi, antiquitus commissa. Indicant, Deum per tot scelera populi, antea & continuo commissa, tandem videri posse permotum ad populum delendum, quemadmodum Deus minatus est, Jes. LXV: 7. & alibi. Hoc itaque ne fiat precantur, ac Deus per illa peccata ab auxilio sibi præstando abstrahatur. *Orant* contra, ut *tenerrimi* Dei *adfectus*, seu miserationes, *antevertant* se, scilicet instar protectoris & benefactoris, adeoque sibi contingant, præsto sint, & auxilium præbeant, contra hostes, & ita præeundo in hostes irruant. Quæ omnia verbo קדם sunt comprehensa. Conf. ad Ps. XXI: 4. & LIX: 11. Petunt denique, ut illud *cito* fiat, ratione ducta a *tenuitate* sua, quia *adtenuati sumus*, h. e. pauci, viles, debiles, & exhausti. Radix דלל proprie est, *tendere* & *tendi*, unde per tensionem adtenuari, gracilem fieri, seu viribus seu opibus deficere, etiam corpore & mente adtenuari &c. quæ cuncta huc recte quadrant.

§. XIV. *Secundus* articulus est, quo supplicant, ut Deus, *iræ in misericordiam versæ* signo præbito, sese populo adflicto adjutorem præstet, & eum hostibus ac malis eripiat, peccataque, quæ iram Dei provocaverant, condonet, idque omne propter gloriam nominis sui, vers. 9. *Auxilium nobis præbe, Deus salutis nostræ, propter causam gloriæ nominis tui, & eripe nos, & oblitera peccata nostra propter nomen tuum.* h. e. non nostri causa, sumus enim indigni & peccatores, qui iram tuam propter peccata in me-

medio nostri commissa provocavimus, sed quia tu Deus noster es, & nos de nomine tuo adpellamur, ne nominis tui gloria inter gentes obscuretur, & ut tu potentissimum & supremum numen innotescas, ac celebreris, præsta te nostrum patronum in bello cum gentibus, & nos eorum manibus eripe, ac in liberum & prosperum statum adsere, peccata vero nostra, quæ obstant, gratia tua, accepto lytro, obtege, & dele. Quæ paraphrasis cum sensum clare expresserit, nec verba aliquid habeant, quod nostra indiget opera, plura non addam.

§. XV. *Tertius* articulus est, quo petunt, ut Deus gentibus, populo Dei & ipsi Deo irridentibus, & signum majestatis ac potentiæ Dei illusorie postulantibus, in eo situm, ut se vindicem servorum occisorum demonstret, os obstruat, & sarcasticis eorum dictis finem imponat, audiendo clamores vinctorum, & filios mortis nervando, simul irrisores illos graviter puniendo, vers. 10—12. In qua pericopa, *α*. contumeliosa gentium dicta in Deum & populum ejus exhibent, nec ferenda amplius esse significant, vers. 10. *β*. petunt, ut Deus sese talem præstet, qualem illusorie volebant gentes, vinctos, & sub ictu mortis positos, liberando, ac irrisoribus vices rependendo, vers. 11, 12. *α*. Verba gentium contumeliosa & irrisoria in Deum, & populum ejus, his verbis repræsentant, vers. 10. *Quare dicent gentes, ubi est Deus ipsorum? innotescat inter gentes*, seu tumidos vastatores, *coram oculis nostris, ultione sanguinis servorum tuorum effusi*. h. e. nimis injuriosum & insolens est, quam ut ferri a te amplius possit, gentes nobis palam insultare, dicentes, *ubi est Deus ipsorum?* potentissimum illud numen, in quo præ aliis gloriantur, tanquam solo vero Deo; quam vana hæc est fides & spes eorum! cum nihil minus sit, quam talis Deus; quod si sit, ostendat nunc sese talem inter gentes illas tumidas, populum ejus adeo opprimentes, ita ut in oculos nostros incurrat, innotescat coram nobis talis per vindictam sanguinis servorum suorum. Quod cum

non fiat; nihil esse eorum numen, manifestum est. Interpretes verba, *innotescat inter gentes* &c. pro verbis populi Israelis habent, quibus, ansa ex calumnia & irrisione gentium sumta, orarent Deum, ut inter gentes coram suis oculis innotescat ultione sanguinis servorum suorum. Sed hoc si voluissent loquentes, dixissent, non *innotescat*, sed, *innotescas*, cum Deum adloquantur; nec, quod alii volunt, construi potest verbum יודע cum נקמת, ut sit, *innotescat ultio*, cum genere differant verbum & nomen; praeterea emphasi quoque tunc careret phrasis *ante oculos nostros*; cum ipsi illi sint, quorum causa foret a Deo agenda; suffecisset, *innotescat inter gentes vindicta sanguinis* &c. Rectius longe fluit oratio, si verba gentium irridentium habeantur; quibus sarcasticam suam interrogationem, *ubi est Deus ipsorum?* adstruunt; *innotescat*, si talis sit Deus ipsorum, *inter gentes coram nobis ultione sanguinis servorum tuorum effusi*: quemadmodum Jes. v: 19. irrisores populi ipsius dicunt: *acceleret, prope adducat opus suum, ut videamus, & adpropinquet ac veniat consilium sancti Israelis & cognoscamus*: nec obstat, quod *servorum tuorum*, & non *ipsius* dicatur; ut videri posset deberi, si gentes irridentes loquantur: praeterquam enim quod poeta in oratione ad Deum verba, persona mutata, ita flectere potuerit, loco *servorum ejus* dicens *tuorum*, notari velim haec verba potius habenda esse pro verbis populi Dei, quae explicationis gratia sunt addita, ad sensum verborum, *innotescat inter gentes coram oculis nostris*, definiendum, acsi haberetur; *quare dicent gentes, ubi est Deus ipsorum? innotescat inter gentes ante oculos nostros*; scilicet, subjungit populus loquens, indicatum volunt hoc verbo *innotescat*, ut illud fiat, o Deus! *ultione sanguinis servorum tuorum effusi*.

§. XVI. Hac jacta hypothesi, verba uno alterove illustremus observato. 1. Verbum יודע *innotescat* construendum est cum Deo, tanquam subjecto, & voce נקמת *ultione* tanquam modo, quo Deus innotesceret, adeoque per ellipsin

lipsin usitatissimam præp. ב in נקמת; quod recte vidit Junius, male a Piscatore castigatus, acsi ineptus tunc fieret sermo: *Deus innotescat ultione servorum tuorum*, quod ex supra dictis facile refutatur. 2. Verbum *innotescere*, Deo adtributum, & ad *ultionem sanguinis* relatum, significat manifestationem Dei, tanquam *vindicis* cædis servorum suorum justi ac potentis: ut sensus sit, si verus Deus est, & Israel ejus populus, *innotescat* talis per vindictam ab hostibus, qui servos ejus necarunt, sumtam. Pertinet enim manifeste ad dictum, *ubi est Deus ipsorum?* si sit talis, *innotescat* ultione &c. illustri dato hac ratione suæ justitiæ & potentiæ specimine. Addunt gentes irridentes, quod 3. notandum, *coram oculis nostris*, ut significent, se publicum & clarum, in oculos occurrens, velle specimen, quod manifestum itaque est, & publicum, famamque quaquaversum spargit. Quam potestatem subinde involvit verbum ידע, pro *evulgari* sumtum, & q. sub præcone prædicari: uti ad Ps. LXXIV: 5. vidimus. Denique 4. *innotescere inter gentes coram oculis nostris*, qui etiam gentes reputamur, quod idem est ac publice in mundo coram nobis, vel potius inter gentes illas tumidas & vastatrices Israelis Deus eorum, si sit talis, innotescat vindex sanguinis servorum suorum ab iis fusi; adeo ut se ab iis distinguant, qui hic sarcastice loquuntur, & velint, Deum Israelitarum sese, ipsis inspicientibus, vindicem præstiturum, in gentibus illis elatis, & insolentibus, puniendis, quæ sanguinem servorum Dei effuderunt. Quem genuinum esse verborum sensum existimo, *cum* quod se ab iis distinguant, *tum* quod phrasis, *innotescere in gentibus coram nobis*, illud requirat, *tum* denique, quod non habeatur גוים in textu, sed גיים cum duplice י. Masorethæ quidem punctarunt, acsi legatur גוים, ut ad marginem posuerunt, sed rectius retinetur vox textualis, & punctatur גוים, ut respondeat voci גאים, in Script. quoque obviæ, vel גיים. Radices nimirum synonymæ sunt, apud Arab. superstites, גוה vel גוי, גיי & גאה, quæ pro-

prietatem habent in *eminendo per sui extensionem*, vel *tumescendo*, unde in bonum pro summa potentia, excellentia & gloria, & in malum, pro fastu & insolentia sumitur, quando, met. ab aquis intumescentibus sumta, transfertur ad insolentes actiones, & violentas grassationes &c. Quæ luculenter deduxit Cl. Schroeder *a*. Aptissimum itaque est epitheton insolentium & potentum, ac violentorum, oppressorum, quales fuerunt in primis Syro-Macedones, qui etiam, ut & Chaldæi, adpellantur גאיונים Ps. CXXIII: 4. nec non גאים Ps. XCIV: 2. quo ipsi reliqui populi vicini Judæorum, hic loquentes, eos insignire potuerunt; sive quod pro talibus publice essent noti, sive quod Judæorum respectu tales sese coram omnibus præstiterint, sive quod, cum tales habeantur a populo Dei, Deus, si talis sit, qualem Judæi existimant, eos ferre non posse censendus fit.

§. XVII. *β*. Hæc irrisio, non amplius ferenda, ut e medio tollatur, & irrisoribus obstruantur ora, supplicant Judæi *a*. ut Deus oppressorum causam agat, & se eorum vindicem præstet, *b*. ut irrisoribus vices rependat *a*. *Prius* his verbis, vers. 11. *intret in conspectum tuum singultus vincti; pro firmitate brachii tui nerva filios occisionis*. h. e. ipso facto, petimus, ut demonstres tibi innotuisse, & admissas esse vinctorum, & cædi destinatorum, lamentabiles quiritationes, iisque robur concedas & firmitatem, ut, calamitatibus erepti, opibus viribus & dignitate præcellant, pro summa tua, qua polles, potentia; eaque ratione te præstes vindicem sanguinis servorum tuorum fusi: qualem te exhibere debere gentes, illusorie licet, postulant. Verba, ut sæpe fit, elegantiæ ergo disjuncta, hac ratione conjungenda sunt: *intret in conspectum tuum singultus vincti* & *filiorum occisionis*, *eosque pro intima firmitate brachii tui nerva*. Populus Dei hic *vincti* & *filiorum occisionis* titulo insignitur, ad miserum, periculosum, & oppressum ejus statum designandum, quo *partim* erat carceri mancipatus, & morti

a Ad Ps. x: 2.

ti violentæ addictus, *partim* ad incitas redactus, & neci expositus, ut *vincto & filiis occisionis* similis sit. Vox אסיר peculiari usu dicit *bello captum*, sed latius sese extendit ad dura servitute pressum, sub imperio exactoris ejusque baculo positum, qui pistrino, aliove gravi jugo, quotidie exercetur, ut Job. III: 18. *simul vincti eliquata abundant tranquillitate, non audiunt vocem exactoris.* Conf., ad figuratum sensum illustrandum, Hos. X: 10. & Zach. IX: 11. & de statu Judæorum hujus temporis sub *exactore*, Zach. IX: 8. Alterum epitheton ad continuum mortis violentæ *metum* pertinet, in quo qui versantur recte adpellantur, phrasi orientalibus usitata, *filii occisionis*, h. e. morti addicti. Vid. Gejerus. *Vincti* itaque & *filii mortis* sunt, qui dura servitute pressi, & *sub ictu* mortis degunt. Qui verus fuit Judæorum, sæviente persecutione Epiphanica, in primis in initio, seu primo triennio, conspectus: uti in vulgus notum est.

§. XVIII. Petunt nunc, ut horum *suspiria* coram Deo *veniant*, & Deus eos *nervet*: h. e. Deus eorum quiritationes exaudiat, & exserto brachio suo potente eos firmos, vegetos & fortunatos, reddat, eos liberando, & in prosperam ac eminentem conditionem educendo. *Intret in conspectum tuum*, inquiunt, *singultus vincti*, scilicet jam jam morituri, adeoque simul *filii mortis*: quod voce אנקה est comprehensum: est enim ὀνοματοποιὸν e sono fictum, dicitque singultum quatientem moribundi [a]. Phrasis vero *intrare in faciem* Dei est emphatica & selecta; desumta a tremenda Majestate, sese in penetrali suo tenente; ubi adiri solet a supplicantibus, quorum supplicationes *intrare* dicuntur, id enim בוא denotat, opposite ad יצא, quum admittuntur & exaudiuntur. Vox פנים subinde majestatem venerandam dicit, quum principibus adtribuitur, ut Job. XI: 19. quæ *velo* quasi obducta dicitur, quum aditus negatur & exauditio; conf. Ps. XXVII: 9. Alterum membrum habet,

[a] Schultens clav. p. 235.

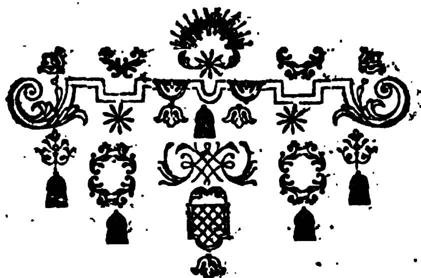
bet, *secundum robur brachii tui nerva filios mortis:* hæc enim connectenda sunt, vocibus, *secundum robur brachii*, non cum præced., sed seq. constructis, ut facile patet. Nihil hic difficile nisi in verbo הותר; cujus emphasin non perspexerunt Interpretes, quod radicis יתר, unde infin. Hiph. הותר, veram vim non penetrarint. Radix יתר primariam sedem habet in *vibratione intensa* ac *tremula*, proprie *nervi*, quum reddit sonum *tir*; ex quo fictum est verbum; hinc יתר pro nervo adhibetur sive *arcus*, sive *tentorii*, vel pro *funibus firmis* generatim; & figurate transfertur ad *robur vibrantissimum*, *vigorem durantem*, fortunas lautas, stabiles, eminentes & præcellentes *a*. Ita Prov. II: 21. *integri in terra* יותרו *nervabuntur*. Sic & Deut. XXVIII: II. הותירך *nervabit te Dominus in omni opere manuum tuarum:* &c. h. e. *nervo in his omnibus durante & vibrante te augebit, ut viribus, opibus, fortunis emineas ac præcellas;* verba sunt Cl. Schultens *b*. Ita hoc loco, *nervare*, seu *nervando nerva*, *filios mortis*, est eos firmos, validos, fortunatos & eminentes, redde. Quæ amplissima est & elegantissima sententia; quæ fit elegantior voce תמות, cui opponitur, si originariæ ejus potestatis ratio habeatur: dicit enim proprie, *humoris maceratione dissolvi c*, cui opponitur יתר proprie *compingere*, *coagmentare*, & hic יתר *nervare*, nervis constringere.

§. XIX. *b. Posterius*, quod petunt, est, ut irrisoribus idem contingat, quod in Judæos commiserant, nec parva, sed abundante mensura, & copia, vers. 12. *Et redde vicinis nostris septupliciter in sinum ipsorum probrum ipsorum, quo te probrose lacerarunt, Domine!* h. e. probra, quæ in Te, populumque tuum, tam impudenter conjecerunt, experiantur ipsi per legem talionis, nec parva, sed magna mensura, quæ sinum repleat, & ipsis pro abundante mercede sit; adeoque adfligantur magis, quam nos, & magis illudantur. Nihil hic nostræ curæ relictum est. Conf. de phrasi

a Id. de Ambig. §. 31. & ad Prov. II: 21. *b* l. c.
c Id ad Job. IV: 21.

phrasi & forma precum, quæ dixi ad Ps. XXVIII: 4, 5. De implemento, respectu populorum vicinorum, ex historia Maccab. satis constat.

§. XX. Ultima Ps. pars propositum continet officio populi probe fungendi, postquam liberationem fuerint consecuti, in Deo pastore cum gratiarum actione laudando & celebrando in perpetuum, vers. 13. *Et*, vel *tunc*, *nos*, *populus tuus*, *&* *oves pascui tui*, *confitebimur tibi in seculum; enarrabimus laudem tuam in generationem & generationem*. h. e. Hæc, quæ supplicavimus, quum fuerimus consecuti; tunc nos tibi præstabimus verum & genuinum tuum populum, te, sicut oves pastorem, agnoscendo, a te dependendo, & te sequendo, simul tibi gloriam nominis tui dabimus, & laudabilia tua opera ac beneficia, in laudem tuam, enarrabimus & celebrabimus, quamdiu nos & posteri nostri fuerimus, & populum tuum constituerimus. Declarant itaque, se erga Deum sese gesturos, quemadmodum status & relatio sua ad Deum requirit, & beneficia Dei in se collata exigunt, posteaquam votorum fuerint compotes facti; opposite ad gentes, Deum probro adficientes. Quod ex nexu facile colligitur: particula itaque ו & in *&* *nos*, est *tunc*, ut sæpe alias. Nihil hic obscuri.

PSALM.

PSALM. LXXX.

1. *Præfecto Schoschannim instrumentum felicitatis.*

2. *Pastor Israelis! auribus percipe, qui instar gregis Josephum ducis: o Tu qui insides Cherubis! coruscum Te fac.*

3. *Coram Ephraim & Benjamin & Manasse excita potentiam tuam, & ito ad salutem nobis.*

4. *Deus! reduc nos, & illumina faciem tuam, & servabimur,* vel *ut servemur.*

5. *Jehova, Deus exercituum! usque quo fumas in orationem populi tui?*

6. *Fecisti, ut pane lacrymis vescerentur, & lacrymas plenis cyathis biberent.*

7. *Posuisti nos contentionem vicinis nostris, & inimici nostri subsannant eos.*

8. *Deus exercituum reduc nos, & illumina faciem tuam, & servabimur,* vel, *ut servemur.*

9. *Vitem ex Aegypto avulsam transtulisti; gentes expulisti, & plantasti eam.*

10. *Evacuasti coram illa, & radices suas late & alte egit, & implevit terram.*

11. *Montes umbra ejus cooperti sunt, & palmites ejus sunt cedri Dei.*

12. *Sagittas suas usque ad mare, & ad fluvium emisit teneros suos ramos.*

13. *Quare perrupisti maceries ejus? ita ut omnes illac pertranseuntes eam discerpant.*

14. *De-*

14. *Devastavit illam aper e sylva, & fera agrestis depavit illam.*
15. *Deus exercituum! redi quæso, & vibrante oculo e cœlis intuere, & visita vitem hanc,*
16. *Et surculum, quem plantavit dextra tua,* quemque *contra filium Tibi roborasti.*
17. *Combustum* sit *igne purgamentum: præ increpatione faciei tuæ pereant.*
18. *Sit manus tua super viro dextræ tuæ,* quem *contra filium hominis tibi roborasti*
19. *Et ne recedamus a Te: vivifica nos, ut nomen Tuum nuncupemus.*
20. *Jehova,* Deus *exercituum! reduc nos, illumina faciem tuam, & servabimur,* vel, *ut servemur.*

PROLEGOMENA.

§. I.

Ecclesia Judaica, exerto Dei brachio ex Aegypto liberata, & peculiari Divini Numinis cura in summum gloriæ ac felicitatis fastigium educta, hoc in Psalmo gravissimis pressa vexationibus, a truculento hoste, *porco sylvestri* adpellato, in eam hostiliter irruente, inflictis, quod ad *exteriorem* ejus conditionem repræsentatur: eoque in statu collocata, Dei auxilium ardentissimis precibus implorat, multisque rationibus Numen divinum ad misericordiam flectere conatur, ut Heroës, ad ejus liberationem sese accingentes, Dei sub auspiciis opus, quod aggressi fuerant, felicem ad exitum perducere possint.

§. II. Hoc argumentum, Psalmi materiam constituens, ab *Asapho* in elegantioris structuræ carmen, certis adstrictum numeris redactum, musicæ sacræ, in Templo exercendæ, partem absolvere, & *instructionis* usum habere debebat: quemadmodum ejus *titulus* demonstrat. *Præfecto Schoschannim, instrumentum felicitatis Asaphi Carmen.* Carmen מזמור appellatur, quod majore arte elaboratum, numerisque suis adstrictum, multifaria *vocis sectione* & *fractione* canendum foret inter musica instrumenta. Vox enim מזמור est a *secando* & *amputando*, & eo nomine venit carmen, sive quod multa circumcisione & amputatione opus sit, si perfectum futurum sit, seu verius quod *multam vocis modulationem* ejusmodi carmina postulent. Auctor ejus *Asaph* memoratur, tum quod præfixum ל in titulis Psalmorum *auctoris* soleat esse criterium, tum præsertim quod cæteroquin *de Asapho* vertendum esset, & *Asaph* objectum Ps., quod absurdum, tum denique quod *a Præfecto schoschannim* distinguuatur: ex quo colligitur, *Asaphum* non eum esse, cui Psalmus esset committendus, sed a quo compositus est. At enim quis ille *Asaph*, inter Doctos non convenit. Sunt enim, inter quos Cl. Bochartus *a*, qui non celebrem illum *Asaphum*, Davidi æqualem, unum ex tribus summis musices præfectis, sed alium ex eadem fortasse familia, qui tempore exsilii Babyl. vixit, intelligunt, quod Ps., ejus nomen præferentes, de illa calamitate tanquam præsenti loquantur: vid. Ps. LXXIV, LXXIX. Quæ si vera sit hypothesis, a variis Asaphis Psalmi ejus nominis sint facti, necesse est. Ps. enim LXXVIII. Asaphum, Davidi æqualem, auctorem habuisse, ex eo constat, quod beneficia in populum collata ad illa tantum usque tempora percenseantur. Sint itaque a diversis Asaphis compositi, postea ob nominis similitudinem, vel quod scribæ unius ejusdemque censuerint esse auctoris, in una serie collocati. Verum quidem est, Asaphum tempore Davidis fuisse celeberrimum non tantum *cantorem*, sed & *prophetam* seu *videntem*, 2 Chron.

a Hieroz. p. I. l. III. c. 29.

XXIX: 30. sed plures ejus nominis postea fuisse ex 2 Reg. XVIII: 18. colligitur, ubi *Joah filius Asaphi* temporibus Hiskiæ memoratur; nec dubium est, quin nomen illud, ob primi *Asaphi* celebritatem, ad plures cantores transierit. Sic & sæpius alias usu venit, ut *primi sacri ordinis autoris*, observatum est summi Viri, singularis mei amici, T. Hemsterhusii *a*, *nomen ad posteros dimanaret*. Nec tamen in ea opinione securus acquiesco, cum Asaphus, *videns* κατ᾽ ἐξοχὴν appellatus, exstaticis raptibus in futurorum contemplationem ductus, ea tanquam præsentia depingere potuerit: licet cum styli perspicuitate vix conciliari poterit; ecstaticorum enim abruptus, sublimis, & non facilis ac leniter fluens, ut in his Psalmis observatur, stylus est. Fruatur ergo hic quisque suo judicio. Vulgatæ opinioni patrocinatus est Cl. Vitringa *b*. Duo sunt, fateor, quæ ad recentiorem Asaphum judicium inclinant: unum, quod calamitas præsens describatur, alterum, quod stylo historico magis quam prophetico, minus ecstaticis proprio, depingatur.

§. III. Quicquid sit, sive ab antiquo illo, sive recentiore aliquo Asapho sit compositus Psalmus, virum sane divinitus afflatum spirat, & *usui* salutari destinatus fuit, ut pii in gravissima calamitate constituti de vera ratione liberationis & salutis consequendæ *instruerentur*: quo titulus עדות mihi tendere videtur. Illa enim vox non a rad. עוד, Hiph. העיד *contestatus & obtestatus est*, derivanda est, ut vulgo interpretes, qui *contestationem* hic vertunt, seu *memoriale*, ut Gejerus, varioque sensu explicant, sed a rad. עדה, ut a כסה כסות &c. quod ex plur. עֵדְוֹת cum ו mobili ulterius confirmatur. Cum enim עדה & עדי dixerint, hinc, uti a עדה est עדות, sic a עדי עֵדְוֹת, & sic עֵדְוֹת cum ו mobili: utrumque in *legibus* & *institutis* Divinis denotandis frequenter teritur, quippe quibus homo *ornatur* & *instruitur* ad felicitatem, עדה enim radix *ornandi* & *instruendi* potestatem habet. Hinc עדות ut עדות quicquid *ornat*, quo

a Ad Lucian. Tim. p. 135. *b* Obs. S. l. VI. c. 13.

sensu pro regio *ornamento* & apparatu עדות venit, 2 Reg. xi: 12. Psalmus ergo עדות aptissimo sensu dicitur, qui ad felicitatem homini aut populo comparandam est destinatus, q. d. *instrumentum felicitatis:* seu aureum ac ornatissimum instrumentum, ut explicatur Ps. lx: 1. ubi idem comparet titulus, qui mox exponitur מכתם ללמד *aureum carmen ad docendum*, vel *instruendum.* Quo sensu a titulo משכיל non longe abiret, nisi quod *legis* & *institutionis divinæ*, usu Script., involvat intellectum; ut sit ornatissimum instrumentum felicitatis a Deo edoctum: quod precibus optime respondet, ut hoc Ps. occurrit, Ps. cxix: 99. ex alibi.

§. IV. Hunc scopum ut divinus Psaltes adsequeretur, publico *usui* Psalmus tradendus erat, tum ut hæ preces publice funderentur, tum ut populus de statu Ecclesiæ & veræ instaurationis ratione instrueretur. Quem in finem *præfecto Schoschannim*, sicut titulus habet, commendatur: מנצח interpretum consensu *præcentorem*, vel præfectum musices, designat, quippe cujus est curare, ut musica *rite* ac *integre sine vitio* in Templo perageretur: quæ radicis potestas est. נצח enim in Kal proprie *merum* & *sincerum* esse denotat, unde pro *veritate* & non fucata sinceritate in Script. vox נצח frequentis usus est. 1 Sam. xv: 29. Job. xxxiv: 36. Hab. i: 4. ubi consulendus Cl. Schultens. Hinc נצח in Pih. est *monuit*, curavit, ut aliquid pure sine vitio constet. Unde מנצח ejusmodi *monitorem*, vel *curatorem* musicæ significat. Verum cum triplicis ordinis *præfecti* fuerint, ex institutione Davidis, 1 Chron. xxv. alii *summi*, Asaph, Jeduthun & Heman, alii *Ephemeriarum* præfecti 24. eorum filii, secundum sacerdotum *Ephemerias*, alii denique *magistri* 12. Ephemeriarum præfectis singulis subjecti; ultimi ordinis hic esse intelligendos, ex *instrumento* musices hic addito, cui præfectus erat, colligitur. Ephemeriarum enim præfecti universam musicam administrabant, non hujus aut illius instrumenti: sed inferiores illi magistri suos modulos aut instrumenta curanda habuisse videntur, ut alii *tibias*, alii tubos,

bos, alii buccinam, alii citharam, alii tympana, alii cymbala curarint, 1 Chron. xv: 15. Quale autem organum musicum per *Schoschannim* indigitetur, difficilius forte determinatur. De quo ad Ps. XLV. exposui.

§. V. Sed ad alia, quæ nos paulo propius in Psalmi intellectum ducunt, properamus. *Remotioribus* enim prolegomenis, quæ *auctorem*, *tempus*, *formam* Ps. *exteriorem* comprehendunt, absolutis, *propiora* sunt in lucem protrahenda, quæ cum Ps. intellectu proxime cohærent, & ad eum viam directe sternunt: quæ ad *methodum* verbalem, & realem, qua argumentum Ps. est pertractatum, & *hypothesin*, ex qua explicandus est, referri possunt. De *verbali* methodo, quæ *stylum* dicit, hic nihil aliud observamus, quam stylo *supplicatorio* & *facili* Psalmum esse compositum: *petitiones* Deo repræsentantur stylo nec abrupto, nec sublimi, ut prophetis vel ecstaticis sæpe in usu est, sed plano, etsi aptis metaphoris, tanquam luminibus, non destituto: deinde, stylus animum supplicem, sensu malorum vividissime tactum, spirat. Quæ ex ipsa explicatione fient manifesta. *Realis* methodus, in *analysi* sita, sponte sese in oculos ingerit. Cum enim eædem petitiones iisdem vocibus ter concludantur, vers. 4, 8, 20. *Reduc nos, Deus, luceat facies tua, & servabimur:* in tres partes Psalmus sese facillime dividit, quæ easdem preces, cum insigni variatione, continent. *Prima* ad vers. 4. opem & auxilium Dei ad Ecclesiæ liberationem generali phrasi simpliciter implorat. *Secunda* ad vers. 8. supplicationem gravissima ratione confirmat, auxiliique divini necessitatem ex afflictissimæ Ecclesiæ statu demonstrat, ut Numen benignissimum ad misericordiam flecteretur. *Tertia* inde ad finem idem fortius adstringit, ex comparatione inter pristinam felicitatem, a Deo gratuite concessam, & præsentem calamitatem, instituta; ut superioris temporis beneficia, quibus Deus sese quasi obstrinxerat Ecclesiæ, ne frustra viderentur collata, & male collocata, Deum ad ecclesiam vindicandam quasi compellerent. Num vero illæ

 par-

partes, totidem diversas personas, sibi succinentes, & vices reddentes, requirant, adeoque tres cantorum chori, sibi respondentes, hic in scenam sint producendi, dicere non ausim, cum diversarum personarum hic nullum sit indicium. Eædem enim preces ab eadem persona cum nova semper instantia ter repeti possunt.

ANACRISIS.

§. VI. Atenim altioris indaginis est, veram Psalmi exponendi *hypothesin* jecisse, quippe a qua genuinus ejus intellectus dependet. Cum enim diversis temporibus Ecclesiæ Dei fuerit afflicta conditio, cui ejusmodi preces aptari possent, ne vaga sit Psalmi interpretatio, in illud tempus, quod hic intenditur, inquirendum, illudque ex characteribus, afflictionem hic descriptam distinguentibus, derivandum est. Cum enim tempus in Psalmo non fuerit consignatum; nulla alia via ad ejus demonstrationem patet, ac quam *attributa*, hic occurrentia, pandunt. Ceterum, cum Psalmus noster ejusdem plane sit argumenti, ac Ps. LXXIV & LXXIX., qui ejusdem itidem sunt auctoris, *criteria* temporis tum ex collatione, nostrum inter & illos instituta, tum ex ipso Ps. nostro erui possunt. Sunt autem præcipua, quæ temporis notam characteristicam constituunt, sequentia. 1. *Primum* est, ecclesiam jam eo tempore, quo calamitas incepit, longe lateque extra *Cananæam* fuisse diffusam, ita ut in specie per Babyl. & Assyriam, nec non per Aegyptum fuerit dispersa, qui vers. 12. sensus est: *emiserat palmites suos usque ad mare, & usque ad fluvium stolones* suos: ut suo loco videbimus. 2. *Secundum*, quod ad statum Ecclesiæ ante afflictionem itidem pertinet, a *synagogarum* multitudine per Cananæam derivatur. Sic Ps. LXXIV: 8. *combusserunt omnes conventus Dei*, seu *synagogas*, ut recte Aquila & Symm. 3. *Tertium*, eodem etiam referen-

rendum, *prophetarum* defectum comprehendit. Sic ibid. vers. 9 —— *non est amplius propheta, & nemo nostrum est, qui novit, quousque*, scilicet duratura sit calamitas. Sensus est; prophetarum seriem jam cessasse, &, si vel aliqui hic illic divinitus inspirati sint, eos tamen tempus, seu terminum afflictionis ad quem, ignorare. 4. Ipsa vero afflictio civitatis quidem & sacrorum ruinam, multorumque ex populo violentam occisionem, sed *exilium* non complectitur, quæ *quarta* est nota. Quin haud obscura hic illic exstant indicia populi in ipsa Cananæa gravissime afflicti, & preces pro liberatione fundentis. *Vinea* non in alias terras translata repræsentatur, sed in loco suo omni tegmine & sepimento orbata, ac ferarum incursionibus exposita, nec non earum desolationes experta, exhibetur. Precantur quidem *reduc nos*, vers. 4, 8, 20. sed vel dispersorum recollectionem, & ad Dei faciem in Templo lucere solitam reductionem, vel rerum suarum instaurationem, vel denique favoris & auxilii divini redditionem, ut est vers. 15., intelligunt: de quo suo loco.

§. VII. 5. Habet præterea hæc calamitas aliud insigne, quo distinguitur, criterium, in ejus causa & vero conspectu situm, quo ea in innocentium mactatione, religionis præcipue causa, collocatur. Ps. LXXIX: 10. *Innotescat Deus noster* &c. *ultione sanguinis servorum tuorum effusi: veniat ad Te clamor vincti: fac superstites filios occisionis*, h. e. mactationi destinatos. Populus itaque hic partem occisus, partem vinculis constrictus, & cædi destinatus, occurrit: quod ex Ps. XLIV: 24. ejusdem plane argumenti clare confirmatur. 6. Accedit, populum, etsi gravissime pressum, nondum hostium potestati perfecte traditum depingi: sic Ps. LXXIV: 19. *ne turturis tui vitam feræ tradideris* &c. erant valde *attenuati* Ps. LXXIX: 8. partim occisi, partim vinculis constricti; vinea, sepimentis dirutis, ferarum insultus patiebatur, sed locum adhuc tenebat in terra Ps. LXXX: 15. imo, quod probe notandum, sese ad liberationem suam efficiendam,

dam accingebant, Deumque supplices precantur, ut Heroas suo spiritu animet, eorumque coeptis felicem det exitum. *Sit manus tua*, orant nostro Ps. vers. 18., *super viro dextræ tuæ* &c.

§. VIII. Ad hos characteres si quis, verbi prophetici & historiarum non prorsus imperitus, præcipuas Interpretum hypotheses examinaverit, is earum falsitatem liquido deprehendet. Communis sane opinio, quæ habet, exilium x tribuum, Assyriacum, vel Babylonicum, hoc Psalmo ob oculos sisti, cui sententiæ calculum quoque olim addiderat Cl. Vitringa *a*, sed a qua postea discessit, ut ex nonnullis locis comm. ad Jes. liquet, cum nullo criterio supra producto conciliari potest. Ante illud enim tempus Judæi per Babyloniam & Aegyptum sedes adeo frequentes nondum fixerant, synagogas nondum habebant: eo etiam tempore prophetarum series nondum desierat, terminus exilii ignotus in genere non erat, sed a Jeremia clare definitus: populus penitus in hostium ditionem cesserat, & in exilium abductus erat: nec afflictionis religionis causa vel minimam præferebat speciem, sed belli solennis erat effectum: denique neminem habebant, a quo rerum suarum instaurationem exspectare poterant: Cyrus enim, de quo hic cogitari posset, regnum Babyl. ante deviceral, quam eum pro liberatore suo agnoscere potuerint Judæi, ita ut in exilio ipso, stante regno Babyl. de Cyro vix cogitare potuerint: accedit, haud obscure innui, eos heroas ex ipso Dei populo esse suscitandos. Zerubbabelis vero ducis, de quo alii cogitant, quippe cui hostium debellatio, & populi vindicatio, nulla specie attribui potest, hic nulla labenda est ratio.

§. IX. Præcipua eorum ratio, qui *exilium* intelligunt, in formula *reduc nos* sita, supra jam est refutata: aliorum autem, qui *Assyriacum* exilium indicari censent, ratio ex vers. 2. petitur, ubi coram *Ephraimo*, *Benjamine* & *Manasse*, potentiam Dei excitandam orant: sed vel sola *Benjaminis* men-

a Syn. V. l. 1. p. 11. c. 10.

mentio eam refutat, cum *Benjaminis* tribus x tribubus nunquam fuerit accensita, sed cum Juda, Judæ regnum, per Babyl. destructum, constituerit. Quare autem illarum tribuum in specie fiat mentio, suo loco inquiremus.

§. X. Cl. Cocceji hypothesis habet, preces fidelium vet. test., quibus gratiam Dei in Christo sub Euangelio manifestandam implorarent, tribus distinctis periodis fundendas, repræsentari, quarum prima foret ante regni Israëlitici destructionem, secunda ante regni Judæ ruinam, tertia exilium Babyl. & tempora insequentia; quibus periodis fideles, suorum temporum calamitatibus excitati, in ardentissima vota meliorum temporum sub Messia erumpentes, hoc Ps. exhiberentur. Ansam hujus opinionis tum petitio ter repetita præbuit, tum Ephraimi & Manassis mentio, vers. 3. tum phrasis *illuminationis* faciei Dei, quæ singulis petitionibus recurrit. Sed hæ rationes parum roboris habent. Eædem preces emphasios causa non sine insigni orationis elegantia repetuntur, ac gradatim adscendunt, precantiumque ardorem indicant. De Ephraimo & Manasse hic memoratis suo loco. Phrasis vero *illuminationis faciei* nimis generalis est, quam ut hinc illud colligi possit. Sed rationes aliæ non desunt, quibus hypothesis refutatur. 1. Ex universo contextu certum est, per *salutem*, quam implorant pii, divinam *liberationem* ex præsente calamitate, qua premebantur, intelligi. Salus enim afflictionibus opponitur, quare alia, ac quæ eas tollit, esse nequit. 2. Salutem ab insigni heroa, spiritu Dei animato, adferendam intelligunt, ut ex vers. 17. 18. liquet: qui *Christus* esse nequit, quod *vir ille dextræ divinæ* tempore calamitatis illius existeret, quodque Ecclesiæ afflictæ statum instauraret: quorum neutrum Christo convenit. 3. Salus indigitatur a Deo tanquam imperatore, per *robur* ejus, adferenda; adeoque in Ecclesiæ, sub hostium potentia gementis, vindicatione, & hostium destructione, sita. Ita vers. 3. *excita robur tuum, ito ad salutem nobis*, tanquam magnus imperator, cu-

jus robori nemo resistere poterit. 4. Preces denique intelliguntur, quas Deus cum aliqua indignatione tanquam iratus aliquandiu respuerat: hoc enim est *quousque fumas contra orationem populi?* vers. 5. Quod petitioni gratiæ Christi, suo definito tempore manifestandæ, minus recte applicatur. 5. Accedit postremo, calamitatem, quæ hic depingitur, nec in exilium Babyl. nec in præcedentia tempora convenire, ut ex superioribus liquet.

§. XI. Ergo, ne longiores traham moras in re, ut existimo, liquida, criteria, supra prolata, tempus hujus calamitatis accurate definiunt, illudque ad tempora Maccabaica manifeste restringunt. Eo enim tempore Judæi quaquaversum per orbem dispersi sedes præcipue in Assyria & Aegypto fixerant frequentes, synagogarum magna erat ubique multitudo, Prophetarum cessaverat successio, afflictio erat omnium dirissima, sed in ipsa Cananæa, ita ut in hostium potestatem non plene cesserint; fortissimi enim heroes, Maccabæi fratres, sese ad populi vindicationem cum optato successu accinxerunt: hæc denique sola afflictio *religionis* itidem causa instituta est, ut ex libris Maccab. & Josephi constat.

§. XII. In specie vero scena Ps. in eo videtur figenda tempore, quo Maccabæi fratres sese Syrorum insultibus publice opposuerunt, eo cum successu, ut omnibus præclaram de se concitarint spem, fore, ut, divina secundante gratia, Ecclesiam a Syrorum dominatu in libertatem vindicarent. Calamitas enim hic tanquam præsens depingitur, eamque jam aliquandiu durasse, vers. 5. innuitur. Heroas vero, tanquam vindices, omnium oculos in se vertisse, vers. 17 & 18. clare significatur: ergo virtutis eorum jam aliqua exstitisse specimina, quæ ulterioris spei fundamenta esse poterant, statuatur, necesse est.

PARS

PARS PRIMA,

AUXILII DIVINI, AD LIBERATIONEM EX PRÆSENTI AFFLICTIONE, PETITIONEM IN GENERE COMPREHENDENS,

VERS. 2—4.

§. XIII. *Prima* Psalmi partis, quæ petitionis generalem propositionem comprehendit, duo sunt membra, quorum prius aptissimum ad Deum *adloquium*, vers. 2. posterius *argumentum* precationis continet, vers. 3, 4. Adloquium, quo Deus aptissimis titulis compellatur, & ad exaudiendas preces supplicatur, his verbis comprehensum est: *o Pastor Israelis! auribus percipe; qui instar gregis Josephum ducis: o Tu qui insides Cherubis! coruscum te fac.* Sic enim verba distinguenda sunt: titulus enim *ductoris Josephi* ad præcedens, & non ad sequens, membrum referendus est, quemadmodum ex comparatione cum titulo *pastoris*, qui ejusdem est significatus, ac *ductoris*, nec non ex collatione cum titulo *insidentis* Cherubis, qui a pastoris persona plane abhorret, si litteram spectes, facile colligitur: quod Masorethæ per *accentuationem* suam jam indicarunt.

§. XIV. Tituli, quibus Deum compellant, ab *altera* parte conditionem & statum externum populi, ab *altera* arctas, quæ Deum inter & populum intercedebant, relationes, aptissime repræsentant. Cum enim Deum *pastorem* & *ductorem* suum invocant, se *ovium* seu gregis speciem præferre, indicatum volunt: ut est Pf. LXXIX: 13. *ovium* autem sub emblemate tum in genere imbecillitatam suam, qua ad sui de-

defensionem ac gubernationem inepti erant, tum in specie præsentem conditionem miserandam, qua, ovium instar, luporum & leonum insultibus expositi, defensoribus & rectoribus, qui se tueri deberent, destituti erant; insinuatam voluerunt, quare *oves mactationis* adpellantur, Ps. XLIV: 12. Qui genuinus fuit conspectus Judæorum temporibus Antiochi Epiphanis. Pontifices enim, penes quos summa rerum erat, profani erant homines, Ecclesiæ nullam curam gerentes, cum paganis præterea in populi perniciem conspirantes: ita ut gregis dispersæ, pastoribus destitutæ, ac hostium atrocissimorum insidiis expositæ, gesserint imaginem. Quæ ejus conditio ulterius elucet ex *Israelis* & *Josephi* nominibus. Cum enim Deum *pastoris Israelis*, & *ductoris Josephi* titulo insigniunt, inter alia, quæ mox proferam, in animo habuisse videntur exponere statum præsentem cum *Israelis*, Esavum fugientis, & extra domum paternam *oberrantis*, & *Josephi* fratrum odio expositi, & omni ope ac cura humana privati inter peregrinos vagantis, ac quibusvis periculis expositi, recte comparari posse.

§. XV. Sed arctissimæ Deum inter & populum relationes ex iisdem titulis luculenter elucent. *Ovium* enim emblema demonstrat, eos esse *populum* Dei, a Deo peculiariter *amatum*, ab eo collectum & segregatum; cujus *curam* gerere, cui pabulum omniaque necessaria suppeditare, quem *defendere*, cui *viam* ad summam felicitatem monstrare, in se, qua pastor, suscepit. Hinc *Pastor* non tantum, sed in specie *ductor* adpellatur, quippe cujus est antecessorem agere gregis, eique viam præmonstrare & præire, & quidem viam regiam & patentem, quæ verbi נהג potestas est. Huc itidem facit, quod *Pastor* Israelis, & *ductor* *Josephi* in specie, nuncupatur. Eo enim innuere videntur, tum quid a Deo in præsentia petant, tum quo fundamento. Deum pastorem Israelis & ductorem Josephi supplices invocant, ut sese iis, in simili conditione positis, talem quoque demonstret, qualem olim *Jacobo* & *Josepho*, *illum*

con-

conservando, & multis bonis cumulando, ut multis divitiis domum redierit, *huic* ad summam felicitatem viam monstrando. Talem se Deum velle, qui similia sibi subministret, his titulis directe indicare videntur. Sed quo fundamento id petant, iidem tituli declarant. Cum enim *Israelis* sint posteri, & *Josephi* fratres, vel filii, quibus promissa facta sunt a Deo, in majoribus istis Deus demonstravit, qua ratione cum posteris eorum agere vellet, se scilicet eorum, æque ac Patrum, fore *pastorem* & *ductorem*.

§. XVI. Ex dictis, in fallor, elucet, quare Deum non sub *sui pastoris* & *ductoris* nomine, sed *pastoris Israelis* & *ductoris Josephi* compellent, ita ut Interpretum observatione, qua totum populum hic Israelis & Josephi sub nominibus venire notant, hic non indigeamus. Etsi enim Deum suum quoque esse pastorem hic simul insinuatum velint, directo tamen & primo sensu ipsæ *Israelis* & *Jacobi* personæ hic indigitantur, ea, qua explicui, ratione. Unde liquere videtur, hic respici ad Gen. XLVIII: 5. ubi Deus *pastor Israelis* memoratur, & XLIX: 24.

§. XVII. Sed quare addunt *insidentem Cherubis?* 1. Ut eundem Deum, qui Israelis pastor & Josephi ductor fuerat, & *suum* esse *regem* indicarent. Hic enim titulus Deo non nisi post liberationem ex Aegypto datus est: a quo enim tempore columnam nubis & ignis inhabitare, & supra arcam inter Cherubinos sedem capere cœpit, adeoque se regem Israelis demonstravit, hoc titulo insignitus est. 2. Ut *Pastorem*, qui simul *rex* erat, se intelligere innuerent, quemadmodum *reges* solenni *pastorum* titulo venire solent. 3. Ut, *Regem* suum ac Deum fœderatum, qui sese populo luculentis promissis devinxerat, quique sedem inter ipsos fixerat, hoc elogio indicarent, ut, cum regis sit populum defendere, & Deus eum in finem sedem supra arcam in medio populi capessiverit, Deum hoc titulo ad sui liberationem flecterent. Ceterum, cum ad inhabitationem Dei supra arcam hic respiciatur, uti satis vulgatum est,

 vid.

vid. Exod. XXV: 22. 1 Sam. IV: 4. 2 Sam. VI: 2. Jes. XXXVII 16. phrasi sequentes ideæ, quæ hic ad rem faciunt, involutæ sunt, *a*. Deum esse Regem, throno insidentem, ac *ministris* cinctum: thronus cœlum est, cujus sanctum sanctorum est symbolum, *ministri* sunt *Angeli*, qui & alibi eo nomine insigniuntur, uti Gen. III. Ps. XVIII: 11. sive ea vox *potentem* & *robustum*, ut apud Syr., sive aliud quid denotet, de quo hic disputandum non est *b*. Deum esse *regem* Israelis, externo præsentiæ symbolo inter eos habitantem; cujus ministri maxime illustriores per *Cherubinos* sunt depicti: quippe qui tum cœlestes tum terrestres ministros delinearunt. *c*. Deum esse *regem* fœderatum populi, qui supra *arcam fœderis* sedem fixit; argumento, se fœdus observaturum & promissa fœderis impleturum, adeoque populum esse tuiturum, & ei felicia quævis procuraturum. *d*. Denique, Deum *gratiam* & *misericordiam* populo exhibere velle per operculum arcæ, *propitiatorium* dictum, cui insidebat Deus, insinuabatur. Operculum enim arcæ, ἱλαστήριον, per ellipsin pro ἐπίθεμα ἱλαστήριον, *operculum propitiatorium* dictum, ac sanguine conspergi solitum, obedientiam mediatoris, in sanguinis effusione demonstratam, expinxisse, adeoque *gratiam* Dei in Christo ob oculos posuisse, exploratum est. Quo *e*, columnæ nubis & ignis symbolum, quo Deus se conspiciendum præbebat supra arcam, itidem collineat, quippe quo Deus populo præsentiam suam non tantum in deserto demonstraverit, sed & hostes sæpe prostraverit, ut Aegyptios in mari rubro, & varias liberationes Ecclesiæ suæ procuraverit, nec non *viam* per desertum, tanquam *ductor*, monstraverit.

§. XVIII. Sub hisce titulis, ad præsentem suum statum & Deum ad sui liberationem flectendum accommodatissimis, benignissimum & potentissimum Numen ad preces suas exaudiendas invocant. *Pastor Israelis*, dicunt, האזינה *auribus percipe*, & *insidens Cherubis* הופיעה *splendidus appareas*. Prior vox, ab און *auris* derivata, *aurem advertere*, se ad audiendum

dum parare, dicit, cujus conſequens eſt ipſum *aud re*, quo ſenſu venit, cum a יםע distinguitur, ut Deut. I: 45. Jeſ. LXIV: 4. ſed abſolute poſitum ipſum *audire*, ut hic, comprehendit. Cæterum, cum Deus hic *paſtoris* ſub perſona veniat, quam apte hoc verbum hic inſurpetur, facile perſpicitur. Paſtoris enim eſt, ad balatus & clamores ovium aures intendere, eosque ad animum revocare, ut ad ovium auxilium promte accurrat. Poſterioris verbi יפע primigenia poteſtas in *radiando* procul & ex alto loco, in *emicando*, ſita eſt, unde apud Arab. de *editis* & *altis* locis ac rebus uſurpatur. Sic Deut. XXXIV: 2. Deus dicitur *radiaſſe* ex *monte Paran*. Ex *Tſione*, Pſ. L: 2. Ex quo non obſcure colligitur, ad columnam nubis & ignis, Divinæ majeſtatis ſedem, ſeu in monte Sinai, ſeu ſuper Tabernaculo, ſeu in editiſſimo Templi loco, conſpicuam, hoc verbo reſpici, quippe in quo Symbolo Deus *ſplendide* apparebat, & ex quo lucidiſſimi fulgoris radii emicabant. Hanc fulgidam faciei lucem cum Deus denſa quaſi nube aliquandiu involviſſet, ſeſeque atra texiſſet caligine, populum hoſtium inſultibus tradendo, & ad preces ejus non attendendo, ſupplices precantur, ut, nube diſcuſſa, præſentiæ ſuæ ſigna exhibeat, & faciei ſuæ lucem ſplendere faciat, ut, qui Deum precibus adeunt, Eum præſentem, & ad preces exaudiendas paratum inveniant, ejusque potentiam in ſui vindicatione illuſtrem reperiant.

§. XIX. Duo in animo habuiſſe videntur, ut, phraſi illuſtrata, ejus ſenſum ad ſubjectam materiam applicem; *alterum*, quod directe & proprie intendiſſe videntur, precum ſuarum exauditionem comprehendit. Cum enim Deus miſerorum clamores hucusque neglexerat, ſeſeque denſa caligine quaſi occultaverat, dum in graviſſima calamitate, in quam ſevero Dei judicio inciderant, perſeverarent, & exitum non reperirent, ſupplices hic orant, ut Deus a precibus ſuis aures amplius non avertat, nec ſeſe populo, ipſum adeunti, occultum præbeat: ſed eas ad animum revocet, ſeſeque

ſeſeque annuentem & propitium exhibeat. *Alterum* ipſum Dei auxilium, & ex eo emanantem liberationem populi, complectitur. Animum enim ad preces populi advertit Deus, cum, ſe eas exaudire, ipſo opere demonſtrat. Splendidus apparet, cum ab hoſtibus vindictam ſumit, & virtutum ſuarum in populo liberando ſplendidiſſima vibrat ſpecimina. Quo ſenſu occurrit Pſ. xciv. 1. *Deus ultionum, Jehova, Deus ultionum, ſplendidus apparuit.* Vid. & Pſ. l. 2. Quod vero *priorem* illud proprie & directe hic intelligendum cenſeam, ad id hae rationes me compulerunt. 1. Quia verba [illegible] ad Deum continent, quo Deum aptis ſub titulis ad preces audiendas impellere conantur: quo phraſes itaque directe referendae ſunt. 2. Quia verſ. 5., quo innuunt *Deum* [illegible] contra preces populi, *illuminationis* contrariam ſeſe expertos fuiſſe demonſtrant; quam illuſtrem Dei apparitionem cum nunc petant, a Deo petitionum ſuarum exauditionem hoc verſu directe implorant. 3. Quia verſ. 3 & 4. petitionis argumentum proprie conſignatum eſt.

§. XX. Eſt autem illud his verbis verſ. 3, 4. comprehenſum; & *alterum* primae partis Pſalmi *membrum* abſolvit. *Coram Ephraim, & Benjamin, & Menaſſe excita potentiam tuam: & ito ad ſalutem nobis. Deus reduc nos, & illumina faciem tuam ut ſervemur*, vel *& ſervabimur. Salutis* nomine id, quod petunt, exprimunt: ad eam vero conſequendam auxilium & favorem Dei ſupplices implorant; eum enim in finem petunt, ut Deus robur ſuum excitet, ad ſalutem ſuam veniat, ſe ipſis reddat, & faciem ſuam lucere faciat: quemadmodum ex textu clare elucet. *Ito*, dicunt, *ad ſalutem nobis: illumina faciem tuam, & ſervabimur*, vel *ut ſervemur:* utrumque enim conſtructio Hebr. patitur, & hic locum habet; ſalutem quippe ſuam eſſe illuminationis certiſſimum effectum, ſignificatum voluerunt. Radicis ישע, qua voce hic utuntur ſupplices, vis ſita eſt in *amplitudine, & laxo ſpatio*, dicitque proprie *amplus & late patens fuit.* Unde הושיע eſt, *aliquem, qui anguſtiis preſſus erat & circum-*

cumſeptus, *in ſpatium & libertatem*, *cum amplitudine* & *abundantia conjunctam*, *traducere*, uti verba habent Cl. Schultens *a*, quæ *ſalutis* luculentiſſima eſt deſcriptio, ad hunc locum adcommodatiſſima. Antiochi enim Epiphanis tempore ab hoſtibus undique obſeſſi, partim carceribus incluſi, partim in cavernis & ſpeluncis delitescentes, omnes graviſſimis malis ſeu periculis preſſi, & hoſtium, quemadmodum ferarum inſultibus oves, inſidiis undiquaque expoſiti, qui tutum nusquam habent refugium, &c. merito tanquam in *anguſtiis*, poſiti hic repræſentantur. Erat utique עת צרה *tempus anguſtiæ*, Dan. XII: 1. Quod Pſ. CXVIII: 5., qui ad eadem tempora primo ſenſu pertinet, egregie indicant, quum læti dicunt: *ex anguſtiis invocavi Jah: respondit mihi in latitudinem*, (ſc. me educendo,) *Jah!* quæ poteſtatis noſtri verbi egregia eſt explicatio. Quod enim ibi ſe adeptos grati confitentur, hic ſupplices implorant, ſcilicet, ut Deus ex illis anguſtiis, quibus tantum quod opprimebantur, populum liberaret, in libertatem aſſereret, & in ampliſſimum pacis & benedictionis campum, quo bonis promiſſis abundanter frui poſſent, transferat. Quemadmodum per Maccabæos conſecuti ſunt. Cæterum hunc genuinum loci eſſe intellectum, ſupra demonſtratum eſt. Quibus addi poteſt, *ſalutem* hic intelligi, quæ cum excitato Dei *brachio* tanquam cauſa ſua proxime cohæret. Cum autem *brachii* extenſionem ad Iſraelitarum liberationem a potentia Aſſyriorum & Babylon. ipſe Coccejus referat, quam incongrue *ſpiritualis* Meſſiæ ſalus hic indigitaretur, nemini non patet.

§. XXI. Hanc ſuam liberationem in Dei *potentia* & *favore* unice eſſe ſitam confitentur, quare ſupplices petunt, ut Deus fortitudinem ſuam coram Ephraimo, Manaſſe, & Benjam. excitaret, & Herois inſtar ad populum ſervandum graditur, ut ſeſe populo reddat, faciemque ſuam lucere faciat: a quibus mediis liberationem ſuam eſſe derivandam inſinuant. Deus verſ. 3. tanquam Heros introducitur, qui fortitu-

a Orig. Hebr. l. 1. p. 18.

fortitudinem suam, quæ aliquandiu otiosa jacuerat, excitat, & hac sua virtute ad populi salutem sese confert. Quæ persona Deo & alibi aptatur, ut Jes. LI: 9. *Excitare, excitare, indue robur, brachium Jehovæ!* Ps. XLIV: 24. *Excitare, quare dormires, Domine? evigila.* Quod enim hic *fortitudo*, id alibi *brachium* Domini dicitur, imo *brachium roboris* ejus, Jes. LXII: 8. Heroes enim, hostes aggressuri, *brachium* denudare, & in signum fortitudinis *exerere* solent. Habet præterea vox Hebr. גבורה, quæ hic occurrit, peculiarem emphasin, quæ animum heroicum & virtutem prævalentem complectitur. Denotat enim *vim victricem & victoriosam*, a. גבר *prævalere, superiorem esse*, ut recte Cl. Coccejus *a*. Quæ potestas & in eo conspicitur, quod verbum, in malam partem sumtum, *superbire, insolenter se efferre* significet, ut observavit Cl. Schultens *b*. Talis est *vis* & *fortitudo* divina, cui nihil resistere potest: unde אל־גבור *fortis prævalens* vocatur Dominus, Jes. IX: 5. quæ tetigisse suffecerit. Hanc *virtutem* petunt supplices ut Deus *excitet*, h. e. eam publice demonstret, ejusque specimina edat, & effecta sistat. Latet præterea in hoc verbo, *a*. eam virtutem aliquandiu in Deo quietam & otiosam jacuisse, quatenus nulla ejus fuerit demonstratio. Hinc enim erat, quod populus in tantas inciderit calamitates, quodque hostes ei prævaluerint. *b*. Populum sine ea fortitudine Divina ex angustiis, quibus tantum quod oppressus erat, in libertatem vindicari non posse. Quæ Judæorum conditio fuit, cum sub Syrorum dominatu gemerent. *c*. In ea liberatione præstanda illustrissimo modo apparere posse *virtutem* divinam: quæ singulari etiam modo tempore Maccabaico enituit, ut cuivis notum.

§. XXII. Nec emphasi caret, quod addunt, & *ito ad salutem nobis*: verbum enim ילך hic heroicum gressum denotat, ita ut *excitare potentiam & ire*, idem sit, ac exerto robore herois instar ad servandum populum progredi, quemadmodum Gideoni dicitur, Jud. VI: 14. *ito in robore hoc tuo & servabis*

a In Lex. *b* Ad Job. XXXVI: 9.

servabis Israelem ex manu Midian. Sic 2 Sam. VII: 23. *Deus ivisse* dicitur *ad redimendum populum ex Aegypto.* Idem & hic ardentibus votis expetunt, ut Deus scilicet irresistibile suum robur exerat, seseque ad populum liberandum accingat, & cum illustri suæ virtutis demonstratione exequatur. Sed, sicut hæc facilia sunt, ita quo sensu *coram Ephraim, Manasse* & *Benjamin*, hæc fortitudo dicatur excitanda, longe difficiliores habere videtur explicatus. Cum enim Syriacæ persecutionis tempore regnum Ephraimi non tantum non subsisteret amplius, sed & a Cuthæis eorum terræ essent occupatæ, & Ephraimitæ maximam partem in peregrinis exilii terris permanserint: qua ratione coram iis excitanda foret potentia, quæ Judæis præcipue, in terra Judæ degentibus, liberationem præstaret, difficultate non caret. Missis aliorum opinionibus, ne nimis prolixus evadat commentarius, nostras cogitationes repræsentasse suffecerit. Duæ mihi suppetunt solutiones, quarum alterutra adsumenda videtur. *Altera* est, universum populum in terra Cananæa afflictum sub harum tribuum nominibus ob certas rationes ob oculos poni. *a.* Quia *Josephi* erant filii, & fratres, ac Jacobo dilectissimi, quippe qui ex *Rachele* oriundi erant. Cum itaque gravissimas ob rationes, supra datas, Deum *pastoris Israelis* & *ductoris Josephi* sub titulo compellassent, nihil cum eo erat conjunctius, quam universum populum sub filiorum Josephi, ejusque fratris, nominibus repræsentare; ut in eadem maneret metaphora. *b.* Accedit, hos omnes Jacobo & Josepho fuisse *dilectissimos*; quorum per consequens Deus, tanquam pastor Israelis & ductor Josephi, peculiarem deberet habere curam. *c.* Placuit figura eo magis, quod illi tres tunc nati fuerint, quum Deus peculiari ratione Jacobi & Josephi pastorem ageret. *Ephraim* & *Manasse* enim progenuit Joseph, cum, a fratribus proditus, extra domum paternam, quasi ovis deperdita, singulari Dei ductu agebatur, & *Benjamin* ejus frater natus est, cum Jacob uxorem amatissimam perderet, & Dei cura

ac consolatione indigeret. *d.* Ipsa præterea nomina harum tribuum ad statum præsentem populi erant accommodatissima. *Ephraim* enim & *Manasse* promissum Dei de populi *multiplicatione*, & *benedictione* supra Patres, quæ omnium malorum antecedentium memoriam perfecte delere poterat, expingere, & *Benjamin* affectum Dei erga populum denotare poterat. Cui cogitationi favere videtur, vers. 16, 18. ubi orant, ut manus Dei sit super *viro dextræ ejus*, qui & *filius dextræ* Dei vocatur, vers. 16. manifeste ad *Benjaminis* nomen facta allusione. *e.* Commendavit hanc figuram, quod hæ tres tribus in castrametatione populi in deserto locum tenuerint post *arcam* ad occidentem, ita ut Deus supra arcam sese *coram* ipsis manifestum facere debuerint, cum castra loco movenda essent. vid. Num. II., quo phrasis, *excita* potentiam, & *illustris appareas*, *coram Ephraim*, &c. forte respexit.

§. XXIII. Alia adhuc in promtu est ratio, quare hæ tribus in specie memorentur, forte verisimilior, saltem simplicior, qua *supplices* inter & *has tribus* distinguitur, ita ut fortitudinem Dei ad suam liberationem excitandam, *coram illis tribubus*, ad earum consolationem & exhortationem, perceperint. Distinguunt sane sese ab his tribubus, cum dicunt: *excita fortitudinem coram Ephraim*, &c. *&* *ito ad salutem nobis*. Quo sensu adeo illustrem divini roboris manifestationem in hostibus debellandis, & afflictis vindicandis, petunt, ut Ephraim & Manasse, sive exules earum tribuum, qui, regno suo destructo, & terris ab aliis occupatis, in exilio manserunt, per illa specimina ferirentur, & ad veteres sedes recuperandas excitarentur; uti Jer. XXXI: 22. consolationem saltem inde perciperent, quod Deus populo suo & cultui suo auxilium & patrocinium præstiterat. Quod ex prophetiis & historia constat esse factum. Sic enim Jes. XXIV: 13. *illi tollent vocem, cantabunt, in excellentia Jehovæ hinnient inde a mari*, h. e. tractu occiduo, Aegypto scilicet, seu insulis maris, celebrantes vindictam, Ju-

dæis

dæis in terra Cananæa ab hostibus singulari Dei ope & favore effectam: de ea enim hic agitur. Additur vers. 15. *propterea in cavernis glorificate Jehovam, in insulis maris nomen Jehovæ, Dei Israelis.* vers. 16. *ab extrema terræ ora audimus cantica: decus Justo*, seu Chasidæis, & eorum principi Judæ Maccabæo. *Extrema terræ ora*, tum Cananææ extremos tractus, tum etiam remotiores terras complectitur. Quod itaque Psalmo nostro implorant pii, ut fortitudo Dei coram exulibus appareat, illud implendum fore Jesaias prædixit, cum laudes Dei liberatoris populi ab iis in dissitis oris canendas esse prænunciat. Historia præterea docet, Judæos exules ad animum revocasse calamitates & liberationes fratrum in Cananæa, ut vel ex epistola 2 Macc. I: I. colligitur, & res ipsa confirmat. Cum enim Hierosolymis sedes esset religionis, omnesque fratres essent, exulibus non potuit non curæ cordique esse conditio Judæorum in Cananæa. Ad hæc ipsa præterea tempora prophetiæ referendæ præcipue sunt, quæ de Ephraimitarum & Judæorum inimicitia & æmulatione auferenda vaticinatæ sunt, ut Jes. XI: II. Ezech. XXXVI. Cui amicitiæ hæc ipsa liberatio Judæorum, ab afflictione Epiphanica, & gloriosa eorum post eam conditio, robur addidisse videtur: ita ut pii eam etiam ob rationem orare potuerint, ut Deus populo afflicto succurrere, & potentiam suam adeo valide exerere vellet, ut Ephraimitæ, antiquissimi Judæorum æmuli & hostes, de singulari Dei cura erga Judæos convicti, omnis inimicitiæ reliquias deponerent, & cum Judæis in Cananæa in unum corpus coalescerent.

§. XXIV. Sed quare additur, coram *Benjamine*, cum Juda semper conjuncto, & in terram Cananæam, ut videtur reduce? Probabile mihi est, duplicem id fieri ob rationem, *altera* est mystica, a nominis illius significatu, quo *filium dextræ* dicit, petita, ita ut coram Juda Maccabæo, filio dextræ Dei, fortitudinem Jehovæ manifestandam precentur, *altera* ad Templum, tribui Benjamin præcipue assig-

 nan-

nandum, respicit: ita ut supplices in hoc Psalmo, in cavernis, aliisque locis diffitis & occultis, positi, has preces fudisse censeantur, quibus precarentur, ut Deus fortitudinem exerat, quemadmodum coram exulibus Ephraimitis, ita & coram Judæis Hierosolymis ac in vicinis terris degentibus, ut utrique illius potentiæ effecta experirentur, & ex dispersorum liberatione ac congregatione ad pristinas sedes, & religionis, Hierosol. celebrandæ, exercitio, consolationem ac lætitiam perciperent. Addatur, Hierosolymæ, post exilium Babylonicum, quatuor tribus legi, 1 Chron. IX: 3. habitasse, Judæ, Benjaminis, Ephraim & Manassis, quarum & hic fit mentio. Ceterum, quod piis in speluncis & locis remotioribus terræ Cananææ has preces attribuam, nihil habet ab historia illius temporis, quo Ps. compositus est, alienum: habitasse enim pios, Epiphanica grassante afflictione, in locis occultis, ex libris Maccab. notissimum est. Vid. 1 Macc. I: 56. II: 31, 36. 2 Macc. VI: 11. X: 6. Sed in iis etiam sacra cantica esse composita ex Jes. XXIV: 15, 16. egregie elucet. *Propterea in cavernis*, ita habet prophetia de iisdem temporibus, *glorificate Jehovam* &c. *ab extrema terræ ora audimus cantica: decus justo*, quæ cantici erat materia.

§. XXV. Concludit petitionem formula solennis & familiaris, quæ ter iisdem verbis hic repetitur, nisi quod in nomine Dei aliqua occurrat variatio, hic enim vers. 4. *Deus* sine alio epitheto reperitur, vers. 8. *Deus exercituum*, vers. 20. *Jehova Deus exercituum*, quæ elegans est gradatio. Videtur autem illa formula afflictis illis semper in ore fuisse, quippe quæ summam petitionis populi dispersi & vexati a Syris egregie exprimit, indeque *repetitionis* ratio repetenda. *Deus reduc nos*, dicunt vers. 4., *& illumina faciem tuam, & servabimur*. Deum nomine אלהים compellant, tum ut indicarent, se summum numen per *ductorem Josephi* & *pastorem* Israelis intelligere, in eo se fiduciam suam collocare, ac liberationem suam ab eo exspectare, non ab homi-

nibus

nibus, aut principibus solis; tum etiam ut fiduciæ suæ fundamentum, in promisso foederali, quo Deus sese hoc nomine *Deum Israelitarum* dixit, positum, exponerent. Petunt, *a.* ut Deus *eos* reduceret. *b.* faciem suam *illuminaret*, ipsique ea ratione *serventur.* *a.* Phrasis Hebr. השיבנו duplicem admittit interpretationem, alteram usitatiorem & simpliciorem, alteram paulo occultiorem: potest enim verti, *reduc nos*, & *redde Te nobis.* Prior populi *dispersionem* pro hypothesi habet, ejusque *recollectionem* indicat: quod explicatione non indiget. Quæritur tantum, quo sensu id Epiphanicæ afflictioni respondeat. Cum enim populus in ipsa terra Cananæa fuerit pressus, non in exilium abductus, *reductioni* locus vix videtur esse. Sed, licet in peregrinas terras tunc non fuerint solenniter deportati, cujus rei hic nullum quoque apparet vestigium: varia tamen ratione *dispersi* fuerunt. 1. Quatenus Hierosolymam religionis exercendæ gratia adire non licuit, adeoque extra cultus Dei sedem aberrare, *sacraque sua in montibus & specubus bestiarum more palantes celebrare*, debuerint, ut loquitur auctor 2 Maccab. x: 6. Quæ verissima est *dispersio*, ex qua *reducuntur*, quum ad *montem sanctitatis*, *& ad domum* Dei liber patet aditus, ut Ps. XLII: 3. XLIII: 3. iidem simili phrasi precantur. 2. *Dispersi* fuerunt, si non *extra* terram, licet non defuerint, qui calamitate pressi ad exules confugerunt, saltem *per* terram Cananæam, quum, locis & sedibus suis excussi, in montibus & specubus latitare, & vel in terra oberrare debuerint, nusquam tuto & secure degentes. Quod ex historia vulgatissimum est. Has ob rationes Judæi, ex calamitate illa liberati, *recollecti* dicuntur, & in historia, & in verbo Prophetico. Sic Judas Maccab. legitur, 1 Maccab. III: 9. *congregasse perditos*, ipsi etiam 2 Macc. II: 19. se sperare declarant, ut Deus *nos*, *nostri misertus*, *ex toto terrarum orbe in sacrum locum congreget*, *qui nos ex tantis malis eripuerit.* Inter prophetias insignis est, quæ Zach. x: 8. &c. occurrit. Nobis moras non licet nectere.

§. XXVI. Quod

§. XXVI. Quod ſi *diſperſionis* intellectus minus adlubeſcat, duplex alia ſuppetit via, quam uſus verbi, ejusque conſtructionis, pandit. a. Verbum שוב latius aliquando de rerum reſtitutione in integrum uſurpatur, ut Job. XLII: 10. *& Jehova reduxit captivitatem Jobi;* h. e. fortunarum ruinas redintegravit. Quo ſenſu ſancti hic orarent, ut Deus reip. & religionis deſtructionem reſarciret, & populum priſtinæ felicitati & tranquillitati redderet. b. Sed pronomen affixum ſubinde pro ſeparato ſumitur, & contracta ac elliptica ratione loquendi, per dativum &c: explicandum, cujus phraſios exempla coacervavit. Buxt. *a*. Quo ſenſu השיבנו idem eſſet, ac השיב לנו *redde nobis*, ſive דבר reſponſum, ſive *te ipſum*. Prius intelligitur Job. XXXIII: 9. *ſi poteris*, השיבני h. e. השיב לי ſc. דבר, quod additur Gen. XXXVII: 14. & alibi, *redde mihi verbum*, ſeu *reſponde mihi*. Vid & Job. XL: 4. 2 Chron. X: 16. Parum abeſt, quin huic interpretationi hic primas dem: nihil enim eſt cum textu conjunctius. Cum enim Deus aures aliquandiu a precibus populi avertiſſet, & *contra eos fumaſſet*, ut verſ. 5. innuunt, tandem ut *reſpondeat*, precesque afflictorum exaudiat, aptiſſime ſupplicant. Cujusmodi petitione nihil ſolet eſſe vulgatius. Vid. Pſ. IV: 2. V: 2, 3. XVII: 2. XX: 10. LV: 2. Sed, cum activa verba abſolute ſumta pronomen reciprocum frequenter complectantur, *redde nobis*, egregie ſignificare poterit, *redde Te nobis*. De qua ellipſi vid. Feſſelius *b*. Secundum quem ſenſum, priſtinam divini favoris & potentiæ manifeſtationem ad ſuam liberationem implorarent. Quemadmodum verſ. 15. *Deus exercituum redi quæſo*. Quod cum ſeq. noſtri verſus membro egregie connectitur. Cum enim mox ſubjungant, *& lucere fac faciem tuam*, quam apte præſentiæ divinæ reſtitutionem præmiſerint, nemini non patet. Faciei enim illuminatio eſt ejus redditionis conſequens. *Redde te nobis*, *tuamque faciem*, nobis redditam, *lucere fac ſuper nobis*.

§. XXVII.

a Gr. l. II. c. 17. *b* Adv. ſ. l. I. c. 15.

§. XXVIII. *b.* Quid *faciei divinæ* illuminatio ambitu ſuo complectatur, nemini obſcurum eſt, cum hac phraſi nihil ſit in Script. frequentius. Cui frequentiſſimo uſui anſam præbuiſſe videtur cum *nubis & ignis* columna, Numinis Divini ſedes, ejusque *facies* dicta. Exod. XIV: 24. XXXIII: 14. 15. tum etiam benedictio ſacerdotalis quotidie pronunciari ſolita, cujus pars erat: *lucere faciat Jehova faciem ſuam Tibi.* Num. VI: 25. Cæterum, cum in *facie*, quæ perſonæ præſentiam indicat, benevoli vel malevoli affectus indicia ſeſe oſtendant, diverſæ animi affectiones per *faciei* varium habitum exprimi ſolent. Eſt autem *lumen vultus* ſerenæ animi tranquillitatis, & benevoli affectus, argumentum, quare ejusmodi animus hac ſub phraſi paſſim venit in Script. ut Pſ. XLIV: 14. *ſervavit ipſos dextra tua, brachium tuum, & lux faciei tuæ, quum ipſos acceptos haberes.* Hinc *lucere* dicitur facies alicujus ſuper aliquo, cui quis *benevult*, ejusque favoris præbet indicia, & effecta præſtat. Cum itaque a Deo precantur, ut *faciem ſuam lucere faciat*, *a.* tacite inſinuant, ſeſe Deum per aliquod tempus expertos eſſe *iratum*, tantum abeſt, ut aliqua favoris Dei effecta ſenſerint. Hinc enim graviſſima illa calamitas, in quam inciderant. *b.* Animum a Deo ſupplicant *placatum* & *benevolum.* *c.* Eumque ipſo facto *demonſtrari* in ſua *liberatione* petunt. Quare addunt, *& ſervabimur*, vel *ut ſervemur:* votum enim ſuum non tantum exprimunt, ſed & neceſſarium *lucentis vultus divini* conſequens indicatum voluerunt. Ubi enim Deus favore ſuo populum complectitur, ejusque ſigna repræſentare vult, quævis *bona* in ſinum populi effundantur neceſſe eſt: ita ut ſui vindicationem, & omnium rerum reſtitutionem, cum favore Dei eſſe conjunctam haud obſcure indicet, cum dicit: *lucere fac faciem tuam*, & *ſervabimur.* Quæ fuſiore expoſitione non indigent.

§. XXIX. Illud tantum obſervandum reſtat, ut membrorum hujus verſus nexus eniteat, priorem partem complecti *ipſum* illud, quod precantur, *bonum*, poſteriorem vero *me-*

dium; quo illud acquirendum erat, si nimirum prius membrum reddas, *restitue nos.* Hanc suam ex dispersione recollectionem, reip. ac religionis instaurationem, supplices petunt, quum dicunt *reduc nos*: quod idem est, ac *serva nos.* Hanc vero liberationem a luce & splendore vultus Dei exspectant, & petunt, quum addunt, *& lucere fac faciem tuam, & servabimur.* Quo ipso exponunt, tum spem & fiduciam suam in solo Dei favore & potentia positam, quæ unica salutis & liberationis erat causa, tum affectum & studium suum, quo in communionem Dei ferebantur. Non enim *liberationis* simpliciter desiderio sese teneri, sed quæ cum *favore* & affectu Dei benevolo copulata est, & ex eo fonte fluxit, ostendunt, cum non tantum, *reduc nos*, sed & *lucere fac faciem tuam*, pronunciant; quo sensu David Ps. IV: 7. *Multi dicunt: quis frui nos faciet bono? attolle ad nos lucem faciei tuæ, Domine:* si vero phrasin *reduc nos* interpreteris *responde nobis*, vel *reduc Te nobis*, qua ratione tum cohæreant partes, supra explicui.

PARS SECUNDA.

PRECUM EXAUDITIONEM URGENS, ET MISERIÆ DESCRIPTIONE DEUM AD MISERICORDIAM FLECTENS.

VERS. 5—8.

§. XXX. Quemadmodum qui malorum suorum sensu pressi a clamoribus non desistunt, donec malis eripiantur: sic Deum ad exaudiendas preces permovere

vere non cessant pii, sed ulterius instant, Deumque ad precum exauditionem his verbis compellunt, vers. 5. *Jehovah Deus exercituum, usque quo fumas in orationem populi tui?* Aptissimis titulis summum Numen compellant, *Jehova* enim veritatis & fidelitatis Dei in promissis implendis pignus est, nomen Dei memoriale; quod nomen, quo Deus se ipse insignierat, Deum quasi ad promissa implenda, adeoque populum liberandum, obligabat. Deinde cum אלהים addunt, ad fœderis promissum, quo Deus dixerat, *se Deum populo futurum*, respiciunt, & hoc etiam nomine Deum ad sui liberationem excitant. Quomodo enim cum hoc nomine, & promisso eo comprehenso, quo Deus quævis bona populo pollicetur, consistere posset tantæ calamitatis duratio? Sed peculiarem meretur animadversionem, quod *Deus exercituum* appelletur. Sic enim voces vertendas esse constat, sive per ellypsin אלהי intelligas, ut in phrasi *Jehovah Sebaoth*, sive absolutum pro constructo positum velis, ut sit pro אלהי, quemadmodum 2 Sam. v: 10. Ps. LXXXIX: 9. Hos. XII: 6. & sæpe alibi, mihi perinde est. Modo per *appositionem* non explices, acsi Deus ipse hic diceretur *exercitus*, quod licere censet Coccejus *a*, titulus enim *Deus exercituum* est usitatissimus, sed *Deus exercitus* nusquam reperitur, nec Deus, sed populus *exercitus* speciem præfert.

§. XXXI. Vim & elegantiam hujus tituli minime exhauriunt Interpretes, cum *angelorum*, & *hominum*, a Deo assumtorum in populum sive Judæorum, sive gentium sub N. T. respectu, Deum hoc nomine venire observant. Licet enim angeli *exercitus*, & Deus, eorum ministerio utens, *Deus exercituum* appelletur, 1 Reg. XXII. Ps. CIII: 21. nec non ipse *populus* Israeliticus *exercitus Jehovæ*, ut notum, Exod. XII: 41. ipsæ quoque *gentes* a Deo in populum collectæ, Jer. III: 19. ita ut *Deus exercituum* hac ratione commode appellari possit supremum Numen, quatenus ecclesiæ summus Rector est, eaque, ad exercitus modum bene ordinata,

a In Lex.

voluntatem Dei impleat, hostiumque vim frangat; dubium tamen mihi non est, quin aliud adhuc hic lateat mysterium. Est enim illud in hoc Ps. peculiare, quod animadversionem meretur, titulum hunc, qui alias rarissime in Ps., iisque paucissimis, reperitur, hic sæpius repeti, quod sine ratione factum non videtur. Suppetit autem nobis duplex ratio, quarum altera Deum tanquam ducem & imperatorem exercitus bellici repræsentat, altera Deum populi sui regem majore emphasi sistit, ac olim sub regibus fuerat. *a.* Titulus *Dei exercituum* a persona, quam Deus in deserto, quum populus Aegypto eripiebatur, gessit, originem repetiisse videtur, Deumque tanquam imperatorem introducit, qui exercitus suos ducit, & in hostes agit. Sic Israelitæ *exercitus Dei* appellantur, Exod. XII: 41. & castrorum prætulerunt speciem, Deus, seu Angelus Domini, *princeps exercitus Jehovæ* appellatur, Jos. V: 13. Hæc eadem scena renovata est sub Maccabæis, qui cum suis sub ductu Dei, summi imperatoris, sese hostibus strenue opposuerunt, & bella cum Syris gesserunt prosperrima, suas victorias Deo attribuerunt, symbolumque prætulerunt, *auxilio Dei* 2 Macc. VIII: 23. Qui cum *exercitus Dei* præstiterunt, Deum, tanquam *Deum exercituum*, peculiari emphasi invocarunt. Quo egregie respicitur, Ps. XLIV: 10. ubi queruntur, *Deum cum exercitibus suis non exiisse.* Deus ergo *exercituum* hic dicitur, quatenus imperatorem & ducem sese exhibuit exercitui Maccabæorum, eorumque bellicis expeditionibus præsto adfuit. *b.* Altera ratio frequentissimi usus hujus tituli a peculiari relatione Dei ad populum post exilium Babylonicum, & præcipue sub Maccabæis, repetenda est. Theocratia enim, per reges Judæ & Israelis multum obscurata, pristinum vigorem recepit, & in lucem revocata est, quum per *duces*, & *sacerdotes*, Deo sacras personas, Ecclesia administrata est post exilium, ita ut Deus tunc summus *Rector* & *dux* majore rursus emphasi constitutus sit, quam antea. Quo respicitur Jes. XXXIII: 22. *Jehovah*

Jehovah est judex noster, legislator noster, rex noster, ipse servabit nos. Quo itidem facit, quod hic titulus nusquam frequentius usurpetur, quam apud Zachariam, cujus hæc, quam dedi, satis elegans est ratio.

§. XXXII. Ab hoc *Jehovah Deo exercituum* supplices petunt, ut preces populi exaudiat, moxque ad populi liberationem se accingat, ratione petita a diuturna ira, qua Deus, non obstantibus precibus populi, in eum accensus fuerat. *Quousque*, dicunt, *fumas in preces populi tui?* præteritum עשנת *fumasti* per *præsens* reddidi, ut futurum simul comprehendi possit. *Usque quo fumas*, h. e. in fumando perseveras, *usque quo fumabis?* Verbum *fumare* iræ vehementioris descriptionem continet. Ira enim cum *igne*, fumum in *nares* propellente, comparari solet, quia irati, sanguine & spiritibus ebullientibus, *fumum* per nares emittunt: est enim *nasus iræ sedes*, stylo veterum; unde אף *nasum*, dein *iram* denotat. Hinc עשן cum אף passim construitur, ut Ps. LXXIV: 1. *quare fumat nasus tuus in oves pascui tui?* Vid. & Deut. XXIX: 19. Ps. XVIII: 9. Sed selecta phrasis est, qua Deus *in preces fumasse* dicitur, dextre intelligenda. Sensus enim non est, Deum ipsis precibus *iratum* fuisse, tum quod *preces* per se malæ non sint, aut Deo displiceant, tum quod *populi Dei* orationes Deo gratæ sint, si eas per se spectes: sed Deum *iratum* sese exhibuisse ipsis in precibus populi, ita ut iram quidem non provocaverint preces, sed eam nec placare, nec serenitate induere vultum Dei, potuerint, non efficere, quominis Deus *fumare* pergat. Videtur vero phrasis respicere vel ad iræ fumum, quem preces dispellere non potuerunt, vel ad tenebras faciei divinæ, quas iræ fumus produxit, quibus vultus Dei quasi obductus *lucem* salutarem non vibrabat, ita ut *illuminationi* faciei opponatur; vel denique ad fumum *suffitus*, quocum preces comparantur, quique *bonæ fragrantiæ* Deo esse dicitur; ut sensus sit, tantum abesse, ut Deus in fumo precum acquiesceret, easque exaudiret, ut, contra, hujus fumi gratissimi loco

Deus *iræ fumum* mediis in precibus ſpiret. Quæ Calvini eſt non inelegans cogitatio, neſcio quam ſolida.

§. XXXIII. Sed quicquid hac de re ſit, intellectus realis in obſcuro non eſt. Cum enim *naſi fumus* iram denotet, eaque in Deo, ab omnibus affectibus libero, non *commotionem*, ſed naturalem *voluntatem* puniendi peccata, a ſanctisſima Dei natura alienisſima, Deoque injurioſa, quæ propterea pœnæ debitum ſecum trahunt, ſimpliciter ob oculos ponat, *fumare Dei in preces* nihil aliud dicit, hac, non obſtantibus precibus, puniendi voluntatem retinere, & in malis infligendis, aut continuandis, perſeverare, per preces non flecti, non placari: imo ſeſe populo precanti propitium & facilem non præbere, ſed aditum ad lucem faciei occludere, ita ut fiducia & ſpes exauditionis populo oranti pereat, ejusque *ardor* in precibus ſenſim exſtinguatur. Sed emphaſi non caret, quod *populi* Dei preces dicant: præter generalem enim & vulgatum ejus intellectum, quo Judæi a Deo in fœdus aſſumti, & arctis vinculis cum Deo copulati, ejus *populus* audiunt, ſpeciatim in hoc elogio ad *fidem* ſuam, in fœderis conditionibus implendis præſtitam, reſpexiſſe videntur: ita ut, ſe a Deo non defeciſſe, nec idololatria, ut olim, ſeſe taminaſſe, hoc titulo inſinuatum voluerint. Quod ad Deum flectendum erat accommodatisſimum. Sic Pſ. XLIV: 18. idem illud confitentur, ubi dicunt. *Hoc omne nobis accidit, & non obliti ſumus tui, nec mendaces nos in fœdus tuum fuimus*, verſ. 21. *ſi obliti fuerimus nominis Dei noſtri; manusque noſtras ad Deum peregrinum expanderimus.* Quod temporibus Maccabaicis, quibus religionis cauſa vexabantur, gravisſimisque minis ad idololatriam Syriacam cogebantur, ad rem quam maxime faciebat obſervaſſe. Quo ipſo in elegantiorem vocis *precum* emphaſin detegendam ducimur. Vox enim Hebr. תפלה orationem ad Judicem directam ſignificat, qua quis *juſtæ* ſuæ cauſæ defenſionem a judice petit. Pſ. IV: 2. *Deus juſtitiæ meæ audi* תפלתי, juſtitiæ meæ implorationem. Radix פלה *judicare* denotat, ut notum.

notum. Pii de summa injuria sibi a Syris inflicta querebantur, & calamitatibus injuste a Syris illatis pressi ad Deum judicem confugiunt, suæque causæ patrocinium a Judice totius terræ supplices petunt. Quo ipso Deus magis adhuc ad preces populi exaudiendas obligabatur. Quum enim, tanquam *judex* justus, ab *injusta* oppressione vindicaverat populum, eo magis tanquam ejus Deus & fœderatus eripere debebat.

§. XXXIV. Ultimam denique rationem, qua preces urgent, a *diuturna* calamitate desumunt, de cujus diuturna duratione contra omnes populi preces præcipue hic conqueruntur, cum dicunt, *usque quo fumas?* sic Ps. LXXIX: 5. de eadem afflictione: *usque quo Jehovah irasceris?* לנצח h. e. purum putum, sine misericordiæ temperamento? id enim vox נצח ex primigenia potestate comprehendit. Quod Ps. LXXIV: 10. hac ratione exprimunt: *usque quo probra in nos, Deus, conjiciet hostis? spernet inimicus nomen tuum?* לנצח *plene* & perfecte? sic ib. vers. 19. *ne obliviscaris in æternum*, vel penitus. Hypothesis hujus querelæ in nimia afflictionis *duratione* posita est. Quod non absolute, sed restricte est intelligendum, ut facile patet; & relate ad calamitatis originem, & gravitatem. Atrocitas & gravitas brevissimam afflictionem longam facit, ita ut horribili calamitate pressi, quam diu ferre nequeunt, *usque quo* recte dicere possint: an ad internecionem usque? seu, fere oppressi sumus, quamdiu adhuc durabit? Hoc in statu erant res Judæorum tempore Antiochi, ut, nisi cito succurrisset Deus, & miseris opem tulisset, de rep. & religione actum fuisset. Quod in exilio Bab. sic se non habuit. Deinde, severissima afflictio, quæ religionis causa instituitur, adeoque ne speciem quidem juris ac justitiæ prætendere potest, summa injuria populo immissa, vel brevis censetur longissima: ejusmodi enim summa scelera per *justitiam* Dei vix aliquo tempore tolerari posse videntur. Accedit denique, diuturnam existimari afflictionem, quæ *preces* longo tempore fatigavit & fefellit:

fefellit: quo ſenſu hic occurrit. Ardor enim precum ſe diu tueri non poteſt: nec Deus tam diu *preces* ſpernere poſſe videtur. Licet itaque hic Pſalmus in ſpeluncis, ut conjeci, a diſperſis compoſitus, liberum ad ſacra celebranda nondum patere aditum demonſtret, attamen Maccabæos jam in debellandis hoſtibus ſtrenue eſſe occupatos, ſimul indicat, adeoque poſtquam aliquandiu duraverat afflictio, ſed nondum profligata, Pſalmus concinnatus eſt, absque quo tempus præciſe definiri poſſit. Duravit vero adflictio Syriaca, ſi late ſumas, 26 fere annis, ab initio profanati Templi ad initia Simonis Ethnarchæ, ſed poſt *triennium*, & quod excurrit, Templum repurgatum eſt, & ſacra inſtaurari cœperunt. Quod *breve* quidem tempus eſt, ſi durationis tantum habeas rationem, quare *momentum exiguum* dicitur Jeſ. LIV: 7. ſed *longum*, ſi gravitatem afflictionis, aliasque circumſtantias, conſideres. Quibus accedit, affectum concitatiorem, quem pii hic induerunt, & poeticum fervorem, omnia in majus augere, & fortiſſime exprimere ſolere.

§. XXXV. Ipſa querela, cujus hypotheſin in luce collocavi, hunc præbet intellectum, ut ſine ambagibus ejus ſenſum exhibeam, *calamitatem* ad extremum veniſſe, ſeſeque in eam redactos eſſe conditionem, ut, niſi Deus ſubito opem ferat, cum rep. & religione actum ſit, &, ſi Deus hoc in ſtatu nondum ſuccurrat, videri debeat in æternum velle iraſci, ac relationibus Deum inter & populum renunciare. Acſi dicerent: tanta in afflictione ſi preces populi Tui repellas, Domine! ſi poſt tam diuturnam calamitatem nondum exaudias populi ſuſpiria & clamores; *quousque tum?* Significatur, *a.* Calamitatem ſummum adtigiſſe culmen, ita ut major ſine certiſſima populi pernicie fieri non poſſit. *b.* Iræ Divinæ hic terminum eſſe figendum, tum quod cum relationibus Dei ad populum ulterior duratio iræ divinæ conſiſtere vix poſſit, tum quod conditio populi ferre non poſſit, ut diutius duret afflictio. Huc cum res devenerit, & Deus jam jam populum liberaturus ſit, ejusmodi preces in piis

excitari

excitari solent, quæ propterea certissime exaudiuntur. Vid. Zach. I: 12.

§. XXXVI. Subjungunt acerbissimæ querelæ de diuturna calamitate ejus enarrationem & vividissimam descriptionem, a populi tristissima affectione desumtam, qua *lacrymis* sese consumebat, absque ut vicinis, hostibusque suis, ullam misericordiam concitare potuerit, contra ludibrio ipsis fuerit ac contemtui. Quod utrumque ad Dei gratiam impetrandam accommodatissimum erat. Cum enim Deus sit *misericors*, *tristitiam* populi sui sine commotis visceribus quasi adspicere posse censendus non est: ignominiam quoque populi, qua ipsum afficiebant vicini & hostes, nulla ducti commiseratione, ferre non poterat Deus, populi rex & vindex. Moestitiam populi his emphasios plenis vocibus exprimunt, vers. 6. *Fecisti, ut pane lacrymis vescerentur: & lacrymas plenis cyathis biberent.* Vehementioris tristitiæ, quæ lacrymas tanta copia exprimit, ut cibi & potus loco esse possint, descriptionem hoc versu comprehendi, dubio procul est: sed voces, earumque structura, difficultate non carent. Prius membrum duplici ratione reddi potest; vel, *cibasti eos pane lacrymarum*, ut sit in statu constructo, quemadmodum Jes. XXX: 20. לחם צר *panis angustiæ*; vel, *pane lacrymis*, per modum appositionis, ut vice & loco panis sint lacrymæ; quod Ps. XLII: 4. dicitur, *fuit mihi lacryma mea panis.* Quæ posterior versio nobis omnino, cum Cl. Schultens *a*, sese approbat, cum quod *panis lacrymarum* durior sit phrasis, quæ alibi nusquam occurrit, tum quod sensum fundat magis emphaticum, si *panis ipsa lacryma* fuisse dicatur. Sive autem reddas *sicut panem*, ut כ similitudinis per ellipsin intelligatur, ex Ps. CII: 10. *Cinerem* כלחם *sicut panem comedi*, cujus ellipsios ubique obvia sunt exempla; sive ipsas lacrymas *cibum* præstitisse velis, ac *panem lacrymas* pro vice panis interpreteris, fere perinde est; hoc tamen sim-

a Har. conf. III. p. 142.

simplicius & fortius: cujus exemplum est, Ps. XLII: 4. Jes. XXX: 20. 1 Reg. XXII: 27. Job. III: 24.

§. XXXVII. Quo sensu *panis* dicantur ipsæ lacrymæ, difficiles non habet explicatus. Quemadmodum enim panis famis objectum est, ac quotidie sumitur, & plena mensura sumtus *satiat*, ita ut nullius amplius cibi quis feratur desiderio: sic *lacrymæ* ab homine, magna tristitia affecto, unice expetuntur, & quotidie ex oculis emanant; imo magna copia effusæ *cibi* desiderium eripiunt, & fastidium creant aliarum rerum, ita ut anima panem respuat, tota in lacrymas immersa. In specie vero lacrymarum copia, & quotidianus diffluxus innuitur, ac, deliciarum non tantum sed & necessarii alimenti in locum successisse, indicatur, ita ut, cum antea laute & læte viverent, ciboque cum gaudio vescerentur, nunc *lacrymis* sese alant, omnibus deliciis privati, & panem ipsum fastidientes. Quæ profundæ *tristitiæ* luculenta est descriptio. Sicut enim moestitiæ signa & effectus lacrymæ sunt, ita summa tristitia in eo elucet, quod lacrymis sese immergat quis, in iis consolationem unice quærat, lautis non tantum sed & necessariis alimentis renunciet, & nil nisi lacrymas petat aut quærat.

§. XXXVIII. Eodem collineat membrum posterius; sed difficilioris interpretationis, quam vox obscurior שליש præcipue adfert. *Et potum ipsis dedisti lacrymas* שליש; *in mensura* habet Vulg., ut LXX. ἐν μέτρῳ, Chald. תלתא *tripliciter*: quod ad propriam vocis Hebr. significationem propius accedit. Vox enim שליש *ternarii* numeri ideam involvit; unde *triental* passim redditur ab interpretibus, & *mensuræ* aliquod genus intelligitur: quam *mensuram* alii ignorare se profitentur; alii *tertiam* Ephæ partem constituere censent, ex voce ipsa, & lingua Aethyop. argumento ducto, ut Cl. de Dieu [a]. Videtur sane ad *mensuræ* genus illa vox translata, ut ex Jes. XL: 12. liquet. *Quis mensus est triente*, בשליש, *pulverem terræ*. Sed quantæ sit capacitatis illa mensura, certo definiri nequit.

[a] Ad h. l.

nequit. Etsi enim vox *ternarium* proprie numerum dicat, inde tamen ad quamvis rem *excellentiorem* denotandam, transire solet. Sic Prov. XXII: 20. *nonne scripsi Tibi* שלישים *trina* h. e. eximia, *in consilio & scientia*. Hinc שליש *beros*, q. d. virum triplicatum; fortitudine & dignitate præstantem virum, denotat: ut enim *septenarius*, sic & *ternarius* numerus excellentiæ signum & symbolum esse solet, in specie *firmitatis*, & *fortitudinis* notio videtur, e *triplici* filo nexo, non facile rumpendo, Eccles. IV: 12. orta. Quo etiam respicitur Prov. XXII: 20. ut observavit Cl. Schultens. Nec tamen *trientalis*, seu tertiæ partis ephæ, penitus repudiatum velim intellectum, quem ex lingua Aeth. illustrat *de Dieu*. Est quidem, fateor, quod Cl. Vitringa ad Jes. XL: 12. objicit, *nimis magna mensura, quam ut commode inservire possit potationi*: sed orationem, e vehementiore affectu profectam, rem exaggerare, ex textu liquidum est. Sensus ergo est; lacrymas non vulgari mensura, sed insolita, populo bibendas esse datas, ita ut ex *trientali* quasi haurire debuerint.

§. XXXIX. Habet & aliud structura vocum, quod minus limpide fluit. Præpositio enim ב, quæ voci בדמעות præmittitur, ad sequentem vocem שליש rectius pertineret: ut sit, *bibere eos fecisti lacrymas in triente*: ita ut *triens* sit vas lacrymas continens. Prior illa difficultas, quam præfixum ב peperit, facile tollit *irrigandi* potestas, quæ verbo השקה inest: quum ב ante דמעות illud, quo quid perfunditur, denotat, ut sit, *irrigasti nos lacrymis*, quod idem est, ac *bibendum nobis dedisti potum lacrymarum*. Chaldæus interpres vocem חמר *vinum* inseruit, ut facilius fluat sermo: *bibere nos fecisti vinum cum lacrymis*: quemadmodum membro superiore, *panem* מטש *intinctum lacrymis*: sed ab elegantia & emphasi orationis recessit. Nolunt enim dicere, panem lacrymis permistum, sed ipsas *lacrymas* ipsis fuisse cibum, nec *vinum* lacrymarum, sed ipsas eas bibendas ipsis esse præbitas. Quid itaque faciemus voce שליש, præfixo suo privata? Quod si בשליש

legere liceret, ת ex seq. ת, in תשימנו, deficiente per connexam scripturam antiquam, sensus foret, *irrigasti lacrymis tripliciter*, pro multipliciter, sicut Ez. XXI: 14. *plicabitur gladius tripliciter*, & Lat. *tergeminum* [a] usurpant; confirmat Chald. vertens תלתי *tripliciter*: sed per ellipsin ב esse potest pro בשליש, uti Jes. XL: 12. ut sensus sit, Deum *irrigasse populum lacrymis magna mensura admensis*, id est, aquæ vel vini loco lacrymas magna copia ipsis dedisse bibendas. Quæ vehementioris tristitiæ luculenta itidem est descriptio; tum quod lacrymarum copia emblemate comprehensa sit, tum etiam quod, qui lacrymas vini loco bibere dicitur, sese omnem *consolationem* respuere, & tristitiæ penitus immersum esse, indicet, ita ut nullum sit nisi in *lacrymis* solatium. Quod ex Ps. CII: 10. egregie confirmatur; ubi ecclesia afflicta ejusdem temporis, (pertinet enim Ps. primo sensu ad Epiphanica tempora) tristitiam suam in hæc verba exprimit: *Quia cinerem tanquam panem comedi, & potum meum lacrymis miscui*, id est, loco panis fuit *cinis* mihi cibus, & lacrymis loco vini potum meum paravi: quo nihil aliud indicatur, ac profunda moestitia, quæ nullam admittit *consolationem*: *cinerem enim* & pulverem comedere *solatii* privationem denotat.

§. XL. Hæc ipsa fuit conditio populi sub afflictione Epiphanica gementis. Lætitiæ non tantum instrumenta musica in Templo & per totam terram silebant, sed & lamenta & gemitus ubique audiebantur, omniumque facies sordibus ac lacrymis commaculatæ erant. Sic 1 Maccab. 1: 26. *Et fuit luctus magnus inter Israelitas in omni loco ipsorum: nam ingemuerunt principes, senesque, virgines & adolescentes infirmati sunt, & pulchritudo mulierum immutata est, omnis sponsus assumsit lamentum, quæ sedebat in thalamo erat in luctu*, III: 45. *sublata erat lætitia ex Jacobo: tibiaque & cithara defecerat.* Cum autem tristitia sit *calamitatis* signum, eam ipsam hoc tempore fuisse maximam, profundæ

a Vid. Turneb. adv. l. III. c. 20.

fundæ tristitiæ descriptio, quæ hoc loco exstat, clare indicat. Quæ sponte sua elucent. Quare nihil nisi unicum ex Jes. locum addam, ut Prophetiarum concentus eniteat. Sic enim ille c. XXIV: 7— de eadem afflictione. *Luget mustum, languet vitis, ingemiscunt omnes læti corde, cessat hilaritas tympanorum, deficit strepitus exultantium, cessat hilaritas citharæ: cum cantico non bibitur vinum: clamor super viro est in vicis, confusa est omnis lætitia: migravit hilaritas terræ.* Alia similia ubique occurrunt.

§. XLI. Quam accommodatissima hæc lamenta populi sint ad Deum flectendum, quo hoc in loco collineant, ut demonstrem, opus vix est. Deus enim est Numen misericordiæ plenissimum, populi sui Deus fœderatus, qui ab eo coli vult in lætitia & gaudio, nec pati potest, ut populo calamitate opprimatur, & gemitibus intabescat. Deinde cum animum contritum & prostratum, peccatorum & malorum sensu vivide affectum, lacrymæ, ex animo fusæ, exponant, nihil aptius erat ad Deum movendum, quippe cujus est, animos afflictos erigere & vivificare, quod ipsum se facturum promiserat. Sic enim Jes. XXV: 8. *Detersit Dominus Jehova lacrymas ab omnibus faciebus, atque opprobrium populi sui removebit a tota terra, quia Jehova sic fatus est.*

§. XLII. Quod ultimum itidem cum insigni virtute Deum ad preces exaudiendas permovendi præditum sit; populi enim *opprobrium* ad ipsam *religionem*, a Deo institutam, imo ipsum Deum, populi vindicem, ac cultus objectum, quodammodo sese porrigebat, illud motivum expresse memoratur, vers. 7. *Posuisti nos contentionem vicinis nostris, & inimici nostri subsannant eos.* Crucem præcipue figit ultima vox למו, quam alii reddunt *sibi*, sive *secum*, sive *inter se invicem*, alii *eum*, sc. Deum, alii *nos*, ut LXX. Vulg., Syr. & Arab., qui legisse videntur לנו. Quæ lectio repudianda non esset, si majore vestita esset auctoritate. Sic in eadem persona continuaret oratio. Sed a Masoretharum lectiones

recedendum non censuerim, cum sat egregium & facilem fundat sensum. Verti autem debet per *eos*, tum quod usitata sit verbi לעג constructio cum ל pro *subsannare* aliquem, tum quod למו passim tertiam personam pluralem designet, ut vers. 6. Nec obstat persona prima, quæ membro priore hujus versus occurrit, *a.* enim personarum mutatio in odis elegantiæ causa frequentissima est. *b.* In hoc Ps. quoque solemnis. *c.* Non sine ratione videtur adhibita. Psalmista enim ipse cum aliis inter vicinos, vel & in speluncis, latitans, rixas & contentiones vicinorum maxime excipiebat. Reliqui in terra Cananæa, qui in hostium manus inciderant, vel sese iis opponebant, ut Maccabæi, in eorum insultus & subsannationes incurrebant. Quemadmodum & vers. 3. se ab Ephraim & Manasse ac Benjamin distinguunt. Quod tamen nimis urgendum hic nolim. Ceterum *futurum* tempus hic adhibetur, licet præteritum & præsens maixme intelligatur, quod oratio in medio vers. 6. inceperat cum futuro, ו conversivo munito, in ותשקמו: unde liquet, eadem ratione futurum hic, ut ibi, esse vertendum, nec non quod de futuro maxime solliciti erant, & Deum eo etiam argumento ad liberandum populum compellunt; ceteroquin enim poneret populum *summum ludibrium*, ut hucusque satis experti fuerant. Sed hæc leviora sunt, nec tamen negligenda.

§. XLIII. Difficultatibus, quæ ad versionem pertinent, sublatis, sensus luci exponendus est. *Prius* membrum *vicinorum lites & jurgia* complectitur, quæ dispersos præcipue tangebant. *Posuisti nos*, dicunt, *vicinis nostris*, (scilicet, populis *circa nos*, ut alias Script. loqui solet, etiam Ps. ad hæc tempora spectantes, ut Ps. XLIV. 14. LXXIX: 4. intellige Moabitas, Ammonitas, Philistæos, præcipue Edomæos, odio & invidia erga Judæos semper flagrantes, & ipsorum calamitatibus insultare solitos. *Posuisti nos iis* מדון LXX. *εἰς ἀντιλογίαν contradictionem*, ut Vulg., *διὰ μάχης per pugnam*, seu *in pugna*. Vox Hebr., etsi mediæ sit significationis,

ficationis, & in genere *contentionem in judicio* denotet, deflexit tamen ad *jurgia*, *quæ viliorum & abjectorum sunt hominum*, cum *convitiis conjuncta*: sic de *rixis* mulieris rixosæ & *iracundæ*, Prov. XIX: 13. XXI: 9, 18. *iracundi* XV: 18. *irrisoris* c. XXII: 10. superbi & *arrogantis* XXVIII: 25. cum *contumelia* etiam conjungitur, c. XXII: 10. imo de *contemtu* videtur usurpari c. XXIII: 29. ubi inter ebrietatis mala & miserias referuntur præter *væ*, *egestatem*, *vulnera*, quoque מדונים & שיח, verte *contemtus & profunda tristitia*, vel *calamitas*. Qui *jurgia* & *meditationem seu fremitum* reddunt, quod ebriorum sit *lites serere*, non attenderunt, Salomonem non *vitia* ebrietatis, sed misera ejus effecta recensere. Verte igitur *ignominias* & *profundam* tristitiam, rei & vocibus satisfacies: שח enim respondet rad. שחח & שוח; quarum proprietas, in *subsidendo* sita, quemadmodum quod humo palustri mergitur profundius, ad *mœrorem* acerbiorem transiit, ut Ps. XXXV: 14. XLII: 6, 7. Habet præterea phrasis, *ponere quem aliis jurgium*, insignem emphasin, sive per ellipsin pro אנשי מדון *viros* contemtissimos, rixarum & conviciorum materiam & objecta sumas, ut Jer. XV: 10. Jeremias audit איש ריב & איש מדון *vir litis & rixarum totius* terræ, in quem omnes conviciis & jurgiis impetum faciunt, qui verus ejus sensus est, sive abstractum hic pro concreto poni censeas, ut *jurgium* sit jurgiis & contumeliis obnoxius, quemadmodum Ps. LXXXIX: 4. *opprobrium* & *subsannatio*, & Ps. LXXXVIII: 9. *abominatio*, pro eo quem omnes abominantur. Quod sæpe insignem habet emphasin, & *superlativi* est descriptio.

§. XLIV. Queruntur itaque dispersi, se contemtui, odio, contumeliis & convitiis publicis, vicinorum esse expositos, ita ut tantum absit, ut sortis ac conditionis suæ afflictæ misereantur vicini, consolentur, ac opem sibi ferant, ut, contra, humanitatis quasi sensu deposito, in se impetum faciant, probra conjiciant, & rixas secum agitent, rogantes, ex. gr. *ubi est Deus vester?* Ps. LXXXIX: 10. ubi fiducia vestra

ſtra in Deo, & *gloriatio* de Deo, & vero ejus cultu vobis præſcriptó? &c. vos eſtis peſſimi homines, digni ejusmodi malis, quæ patimini. Alios injuſte ex terra expuliſtis, occidiſtis crudeliter, eandem nunc juſte ſubitis ſortem. Hunc genuinum exiſtimo loci ſenſum, ab Interpretibus, qui, ſignificatione vocis מדון non obſervata, in omnia alia abierunt, minus perceptum, quem phraſis exhibet, comparatio cum Pſ. parallelis confirmat, & res ipſa exigit. Hac ratione enim Judæos tunc temporis paſſim fuiſſe exceptos, & male habitos a vicinis, notius eſt ex hiſtoria, quam ut demonſtrare neceſſe habeam. Nec difficultatem parit, *Deum* hic dici *poſuiſſe* populum *rixas* & *convitia*; nihil enim aliud innuitur, quam Dei providentia populum in eam conditionem deveniſſe, ita ut Deus non tantum id permiſerit hoſtibus, ſed & juſtas ab rationes populum tradiderit in eorum poteſtatem, omniaque ſic direxerit, ut populo hæc mala acciderint.

§. XLV. Referamus denique has querelas ad *ſcopum*, quem intendunt, & egregiam *vim*, quam habent ad Deum flectendum, luci exponamus. Eo enim fini conditionem ſuam afflictam Deo attribuunt, eamque vivide his phraſibus depingunt, ut, Dei gloriæ intereſſe, inſinuent, ut ex illa calamitate quam citiſſime liberentur. a. Quia *Dei cauſa*, propter religionem ſuam, quam abnegare nolebant, in ea mala inciderant, Pſ. XLIV. Quod tacite innuunt, quum a *Deo* ſe in eo ſtatu eſſe poſitos declarant, ita ut ratio calamitatis non tam ad populum, quam Deum ipſum ſpectet. *b*, Quia contumelia ſua in ipſam *religionem* & Deum redundabat; convitiis ipſi, qua populus Dei, appetebantur, & lites de veritate Dei & religionis ſuæ ſecum ferebantur. Vicini enim populi, idololatriæ dediti, ex hac graviſſima afflictione colligebant, vel Deum Judæorum eſſe infirmum, qui populum vindicare non poterat, vel eſſe inmitem, vel ſaltem non eſſe ſummum Numen, ut Judæi contendebant, aut Judæos non eſſe ejus populum, ut gloriabantur. Quæ

ratio

ratio est, quare hæ ipsæ *lites* populi Ps. LXXIV: 22. *lites Dei* dicantur. *Surge Deus*, ibi dicunt, *litiga litem tuam: recordare opprobrii a stulto per totum* diem.

§. XLVI. Eodem collineant posterioris membri verba, quibus populum ab ipsis hostibus, qui eos opprimebant, *illudi* & *subsannari* conqueruntur, his verbis. *Et hostes nostri subsannant eos;* eos scilicet, qui in eorum manus inciderunt, vel cum ipsis in certamen descenderunt; ut supra notavi. Verbum Hebr. לעג propriam sedem habere videtur in *creberrima vibratione ac contorsione nasi ac labiorum;* apud Arab. enim dicit, *crebro vibravit naso & labiis*, unde tum ad *loquelæ* barbariem, seu nimiam rapiditatem, quæ distinctos non fundit sonos, adeoque inepta labiorum videtur esse motitatio, transfertur, Jes. XXVIII: 11. XXXIII: 19. tum de illusione sarcastica usurpatur, qua quis verbis ac gestibus aliis irridet: quod labiorum & nasi vibratione ac contorsione passim fieri solet. Quo sensu frequentis est in Script. usus, uti Jes. XXXVII: 22. Jer. XX: 7. Ps. XXII: 8. LXX. hic recte utuntur verbo μυκτηρίζειν *naso suspendere*. Nondum omnem loci elegantiam, & acumen, quod in hoc verbo hic inest, percepimus. Videtur enim hic tecte ad *linguam* hostium, Judæis *barbaram*, & *ridiculam*, simul respici, & ipsorum hostium *characterem* hic signari, ut *subsannare* hic sit barbaris & ridiculis labiorum motitationibus Judæis illudere, convitiari, quod Syro-Macedonibus, Græce loquentibus, proprie convenit, cum quod Judæi *Græcam linguam* potissimum sub *barbaræ* linguæ nomine exprimere soleant, tum præcipue quod Jes. XXXIII: 19. illi hoc titulo insigniantur, & hoc criterio distinguantur. *Populum barbarum non videbis*, ait Propheta, nomine Dei populo liberationem ab his hostibus promittens, *populum profundi labii, ut non intelligas, ridiculæ linguæ* נלעג לשון *ut non percipias.*

§. XLVII. *Hostes* ergo sunt Syro-Macedones, barbare Judæis loquentes, qui hoc tempore ipsos miserrime vexabant, iisque cuncta hæc mala inflixerant: qui *hostium* nomen

men in summa emphasi merebantur, quod Judæos ex odio, religionis causa, hostiliter petebant, quæ propria radicis אצו emphasis est, & in eos inimico admodum animo irruebant. Quo sensu a *vicinis* distinguuntur. Hi *subsannarunt* Judæos, quibuscum ipsis res erat, multis cum contumeliæ signis ipsos trucidando, præterea Maccabæorum parvam manum deridendo, & auxilii divini, cui fidebant, vanitatem iis exprobrando, quemadmodum olim fecit *Goliath*, 1 Sam. XVII: 10. & Rabsace Jes. XXXVI: 18. XXXVI: 17. Quod gravissimum erat crimen, vindictam Divini numinis clamans. Ad quod si conniveret Deus, & populo afflicto promtum non præstaret auxilium, se suamque veritatem abnegasse, & relationes ad populum suum exuisse, censeri deberet. Miseris insultare atrocissimum peccatum est, eos cum irrisione affligere, & cum delectatione mactare, longe adhuc atrocius: sed populum Dei adeo barbare tractare, & Deo ipsi, ejusque cultui, projecta audacia insultare, ferendum non erat Numini justo & peccatorum vindici. Unde sponte elucet, quam accommodatæ sint hæ querelæ ad Deum permovendum. De veritate hujus facti nihil memoro, quod ea ex historia Maccabaica vulgatissima & testatissima sit.

PARS TERTIA,

TUM COMPARATIONEM FELICITATIS PRÆTERITÆ ET CALAMITATIS PRÆSENTIS COMPLEXA, TUM PETITIONEM INSTAURATIONIS IN EO FUNDATAM.

§. XLVIII. Quum parte superiore, quæ proxime præcessit, per præsentis afflictionis commemorationem Deum ad misericordiam flectere incoepissent pii,

pii, idem argumentum persequuntur hac pericopa ultima, & per comparationem inter præteritam & præsentem conditionem institutam clarius repræsentant, ac fortius urgent. Cum enim Deus ipse populum hunc elegisset, in terra Cananæa plantasset, multaque beneficia alia in eum contulisset, adeoque arctissimam ad eum habeat relationem: multis nominibus videri posset obligatus ad populi, nunc gravissime pressi, liberationem efficiendam. Nisi enim opus manuum suarum missum faceret, & relationibus suis ad populum renunciaret, suamque personam, qua populi conditorem, & pastorem & vindicem, agit, exueret, populum suum ab hostibus opprimi, remp. plane exstingui, pati non poterat. Unde facile enitet, præteriti & præsentis status collationem magna vi ad Deum permovendum pollere, adeoque firmum *precationum* fundamentum suppeditare posse. Partes hujus pericopæ, cujus summam repræsentavi & scopum, *tres* sunt. a. *Prima* continet præteritorum beneficiorum & florentis sui status descriptionem, vers. 9—12. *b. Secunda* præsentem conditionem miseram, præteritæ oppositam, complectitur, vers. 13—14. *c. Tertio* argumentum est petitio auxilii divini ad sui liberationem, inde ad fin. Ps.

§. XLIX. Beneficia, quibus Deus hunc populum mactaverat, & se ei simul quasi obstrinxerat per arctas relationes ad populum, quas illa bona attulerunt, quæ populi liberationem ex Aegypto, ejusque introductionem in Canaæam, & multiplicationem ac benedictionem in ea, complectuntur, metaphora elegante a *vite* ducta involvuntur; cum quod usitatissimum sit in Script. emblema, ut ex Jes. v. xxvii: 2. Jer. ii: 21. Deut. xxxii: 32. aliisque locis elucet, tum quod sit aptissimum, quippe quo genuinus non tantum populi conspectus, & singularis ejus prærogativa præ reliquis terræ gentibus, sed & beneficia divina, & inde natæ relationes, vividissime expinguntur: quæ cuncta egregie hic ad rem faciunt; ut sequentia docebunt. Ecclesia Judaica inter reliquas terræ nationes tanquam *vitis* terræ

unica versatur, quæ, nobili satu orta, a Deo destinata est, & apta ad fructus nobiliores, Deo & hominibus acceptos, edendos. *Vitis* expingit *semen Abrahæ*, sive Patriarcharum posteros, sese in varias, lateque diffusas, propagines diffundentes, qui externa specie inbecilles, & contemtibiles, præ reliquis optimorum fructuum spem præferunt, & exspectationem faciunt. Præcipua *vitis* attributa, quæ hic unice in censum veniunt, sunt, α. ejus species externa, qua nihil firmi, nihil grati, nihil, quod se commendet, habet. Ezech. xv: 1. β. Ejus expansio, & proceritas, qua sese longe lateque diffundit, & in altum elevat. γ. Fructus ejus omnium nobilissimi & acceptissimi.

§. L. Hæc attributa quam apte respondeant Ecclesiæ Judaicæ, vix opus est, ut attingam, cum res per se in oculos sese ingerat. α. Judæi per se erant *infirmi*, qui se nec vindicare nec defendere & sustinere poterant, nulla specie Deo sese commendantes, hominibus invisi & spreti. β. Ipse tamen ille populus sese stupendum in modum subito multiplicabat, & in maximum numerum excrescebat, ita ut ipsos Aegyptios superare videretur. Quod sequentibus temporibus, quibus meliore solo usi sunt, magis adhuc conspicuum fuit, de quo postea. γ. Præcipuum tamen, quo se commendabat hic populus, erat ejus *aptitudo* ad fructus nobilissimos edendos; id est, ad opera veræ religionis, pietatis, & virtutis præstanda. Quam aptitudinem repetebant, 1. ab origine sua, Abrahamo, viti generosissima, cujus soboles erant, & succum trahebant. Hic primus eorum satus fuit, secundum quem æstimantur. Jes. LI: 1. *Intuemini rupem, unde excisi estis, & foramen cisternæ, unde effossi estis: intuemini Abrahamum Patrem vestrum, & Saram, quæ vos parturiebat.* 2. A promissis Abrahamo factis, quibus *jus populi Dei* acquisiverunt, & quorum virtute Deus sese iis revelavit, veramque religionem in medio ipsorum stabilivit: quæ peculiaris erat prærogativa, qua præ reliquis apti erant Deo grata facere, seseque actibus religiosis exer-

exercere. 3. A viris excellentioribus, sapientia & pietate claris, qui inter eos versabantur, & ad fructus proferendos idoneos reddebant.

§. LI. Quam adcommodatissimum est emblema ad *scopum*, quem Pii hic intendunt. Cum enim populus *vitis* conspectum gerat, adeoque solus vera religione esset imbutus, qua ad opera Deo grata solus aptus erat, sine ipsius *religionis* detrimento exstirpari non poterat. Hac enim *vite* deleta, cum nobilissimo veræ religionis fructu in mundo actum erat, & illustrissimæ vitis primæ propago, cui promissa data erant, exscinderetur. Quæ cum benignissimum Numen pati non poterat, eo nomine ad exaudiendas preces rectissime compellitur.

§. LII. Præclara sunt summi Numinis beneficia in hunc populum collata, quibus eum ex Aegypto, servitutis & afflictionis loco & statu, liberavit, per desertum duxit, in Cananæam, expulsis & deletis antiquis incolis, transtulit, multiplicavit in ea, & in sublime gloriæ fastigium extulit. Quae beneficia phrasibus metaphoricis, a *vite*, & cura ei impendi solita, ductis, hic ob oculos sistuntur. Sunt autem, *a.* Translatio vitis a solo infelici in foecundius & melius. *b.* Plantatio & curatio ejus. *c.* Foecunditas ejus incredibilis inde nata. *a.* Primum beneficium, priore vers. 9. membro comprehensum, ita habet. *Vitem ex Aegypto avulsam transtulisti*, in Cananæam sc.; ut ex sequente membro liquet. Verbum Hebr. יסע egregiam non tantum emphasin præfert, sed & *divitem* hic sensum habet. In origine dicit, *avulsit* tentorium, palo ejus, in terram defixo, revulso, & inde secundario *profectus* est, ac in Hiph. effecit, ut, avulso tentorio, proficisceretur, seu abitum procuravit. Propriæ significationis, quæ in Arabica lingua prostat, vestigia sunt Jud. XVI: 3. Jes. XXXIII: 20. & alibi. Sed *divitem* sensum hic habet; *avulsionis* enim consequens, sive *translationem* in alium locum, simul comprehendit, ut ex textu clarum est. Quod Chald. verbo טלטל, quo hic utitur,

 lucu-

luculenter expressit, eo enim ipso de eadem re usus est, Jes. LXIII: 9. ubi *angelum faciei* dicit *redemisse populum & sustulisse*, & sublatum transtulisse; μετῆρας *transtulisti* habent LXX.

§. LIII. Sequentes ergo ideæ hac notione, ut ejus amplitudinem clarius pandam, sunt involutæ, 1. *Prima* est, populum ex Aegypto vi, ac magna cum potentiæ demonstratione, fuisse extractum, quemadmodum tentorium alte infixum revellitur. Diuturna inhabitatione non tantum affixus erat ei solo, sed & magna cum vi ab Aegyptiis detinebatur, ita ut exerto Dei brachio, multis miraculis, maximis plagis, fuerit evulsus & liberatus: quod ex Script. constat. 2. *Secunda* est, Deum *suscepisse*, humeris imposuisse, hunc populum, instar tentorii avulsi, & portasse in deserto, ut est Jes. LXIII. Deut. XXXII: 11. Quæ egregia est pictura summæ *curæ*, qua Deus Israelitas in deserto suscepit, defendit, omnibusque necessariis abundanter instruxit, eosque, Deum suis murmurationibus onerantes & fatigantes, clementer *toleravit*. 3. *Tertia* habet, Deum in sedes alias hunc populum transtulisse, & longe melius solum ei dedisse, terram sc. *Cananæam*, lacte & melle abundantem, *glebam pinguem*, *cornu olei plenum*, stylo Jes. V: 2. Ex quo observato sponte elucet ratio, quare *Aegyptus* hic expresse memoretur. *Vitem ex Aegypto transtulisti*, loco scilicet valde noxio foecunditati hujus vitis: quippe quo premebatur, omni cura privabatur, & dejecta ac deserta spernebatur, quo denique perniciosissimum succum trahebat, qui venenatas & acerbissimas producebat uvas, idololatriam sc. & vitia quæcunque. Quæ populi conditio fuit in Aegypto. Quare magno beneficii loco habenda erat ipsa ex hoc *loco liberatio*.

§. LIV. *b. Secundum* beneficium est *fundatio* populi in terra Cananæa, Gentibus exterminatis, & *curatio* ejus in ea, qua omnia necessaria ad fructificationem sunt subministrata. *Expulisti gentes & plantasti eam.* h. e. Cananæis par-

partim deletis, partim expulsis, firmam & stabilem populo in ea terra præbuisti sedem: quod per Josuam cum clarissima Divinæ potentiæ manifestatione effectum est, ut constat: quare hic non necesse est morari. *Curatio* ejus his vocibus exprimitur, verſ. 10. פנית לפניה *vacuaveras coram illa* reddit Coccejus, alii *scopasti, repurgasti, locum, spatium, fecisti*, qui omnes פנה radici in Pih. *evacuandi & purgandi* significatum attribuunt, quem præferre videtur & in aliis Script. locis, ut Gen. XXIV: 31. Lev. XIV: 36. Jeſ. XL: 3. *viam evacuare*, purgare impedimentis. LXX. habent ὡδοποίησας *viam parasti*, videntur subintellexisse דרך *viam*, ut Jeſ. XL: 3. Quo vulg. etiam respexit, cum vertit, *dux itineris fuisti*. Sed Chald. supplevit Cananæos, vertitque, *scopasti a conspectu ejus* Cananæos, quemadmodum Zeph. III: 15. פנה *exterminavit inimicos tuos*. Ad *viæ* parationem hic respici non potest, quod emblemati *vitis* transportandæ id non conveniat, quodque vitis jam *plantata* consideretur, ergo de præparatione *loci*, in quo plantata erat vitis, rectius capitur.

§. LV. Radix פנה, ut ad penitiorem loci intellectum viam planiorem sternam, *in facie adversa* proprie teritur, ut ex derivato פנים elucet, licet *aversæ faciei* nonnunquam præferat potestatem, unde *evanescendi* ortus est usus. Pſ. XC: 9. *Dies nostri* פנו *evanuerunt per excandescentiam tuam consumti sunt anni nostri*. Quo sensu Arab. frequenti in usu est. Ab *adversa* facie profluxit *adspiciendi* usus, qui variis metaphoris involvitur. Sic. Ex. XIV: 27. לפנות בקר est, *faciem advertente matutino*, seu adspirante, illucescente. Hinc in Pih. *facere, ut quis*, vel *quid, nativam suam faciem ostentet*. Quod varie applicari & intelligi potest. In genere transfertur ad quæcunque impedimenta removenda, quæ nativam rei speciem obscurant & obtegunt. Hinc *viæ* parandæ, seu ab impedimentis purgandæ, fluxit notio, quippe quo efficitur, ut via, a sordibus, lapidibus, virgultis, offendiculis, libera, suam advertat faciem, antea obvelatam. Hinc evacuare domum dicit, seu facere, ut domus sua nuda facie

facie niteat, omnibus ornamentis & impedimentis remotis. Denique, cum *facies* orientalibus pro *parte interiore*, ut *cervix* pro *exteriore*, usitata sit, hinc faciem rei ostendere usurpari cœpit pro *interiora* rei nudare, & in conspectum producere.

§. LVI. Hæc si ad præsentem locum applicemus, duplex exorietur ejus sensus, qui cum *purgationem loci*, tum vitis *pastinationem* seu *ablaqueationem*, complectitur, quod utrumque egregie ad rem facit. *Purgatio* loci in ejus *elapidatione* præcipue sita est, qua locus ab impedimentis, quæ vitis fructificationi obsunt, purgatur. Ut Jes. v: 2. ויסקלהו *&* *lapidibus eum purgavit*, qua figura exterminatio idololatrarum & idolorum, aliorumque criminum expurgatio, expingitur, quæ per Josuam primum, deinde per Judices & præcipue Davidem est perfecta. Hæc enim cuncta obstacula *lapidum* sub emblemate veniunt, nullam aliam ob rationem, quam quia Judæorum fructificationem, qua opera legis præstare debeant, impediunt. Addidi ipsius vitis *pastinationem*, quia ad *interiores* terræ partes penetrat, ac *radices* vitis denudat, eo scopo, ut radices inferne purgentur ab herbis noxiis, vel earum radicibus, quæ ejus nitori & incremento obicem ponunt. Quo ipso gratuita Dei operatio expingitur, qua per prophetas & doctores in fundamentales populi opiniones inquirit, eas luci exponit, ad examen vocat, & a noxiis præjudiciis liberat. Quæ præjudicia de pluribus Diis, Dei veri cultu per imagines, de externis ritibus Deo per se placentibus, & justitiam propriam constituentibus, aliisque rebus, populum occuparunt, & prophetis continuam materiam declamationum & reprehensionum præbuerunt. Quam apte autem *cum herbis noxiis* comparentur, nemini obscurum est. Addi possunt profanæ opiniones & atheisticæ, quibus providentia Dei negatur, vita æterna in dubium vocatur, & viæ Dei carpuntur, ejusque justitia vindicativa negatur, vel reprehenditur: quæ

radix proferens cicutam & *absinthium* appellantur, Deut. XXIX: 17—. qui locus huic rei illustrandæ sufficit.

§. LVI. *c. Tertium* beneficium, ex plantatione & curatione vitis natum, incredibilem ejus *fœcunditatem* complectitur, qua inferne radices egit, & superne sese longe lateque diffudit per terram, ita ut montes sua altitudine superaverit, & extra proprii soli fines in alias proserpserit regiones: quæ summa est vers. 10, 11, 12. *Et radices suas late & alte egit: & implevit terram, montes ejus umbra operti sunt; palmites ejus sunt cedri Dei. Ramos suos usque ad mare, & ad fluvium propagines suas emisit.* Ubi ante omnia observandum, verba præteriti & futuri temporis hic permisceri, ut, utrumque tempus hic locum habere, insinuetur. Vitis jam in eam altitudinem ac latitudinem excrescere inceperat, cum Ps. compositus est, & majus adhuc incrementum ipsi destinatum erat ex consilio ac promisso Dei, ut post Epiphanicam afflictionem contigit, quo tempore promissa de *multiplicatione supra Patres & benedictione* impleta sunt: utrumque hic egregie ad rem facit. Bona maxima in populum collata, æque ac in eum conferenda, Deum ad populi liberationem efficiendam flectere apta nata erant. Veracitas enim Dei impedit, quo minus hæc vitis perfectæ hostium conculcationi & exstirpationi tradatur.

§. LVII. Consistit autem *fœcunditas* ejus *a.* in radicibus late & alte actis, *b.* in diffusione per terram. *a.* Prius his verbis continetur; *& egit radices altas & latas.* sc. vitis, cujus proxime facta fuerat mentio. Interpretes de Deo passim intelligunt, & reddunt in pers. sec., *plantasti radices ejus*, ut Vulg. & LXX. κατεφύτευσας τὰς ῥίζας αὐτῆς, quibus reliquae versiones antiquae concinunt, nec ab iis multum abeunt recentiores. Rectius Coccejus *radicaverat radices suas* in pers. tert., quæ rectissima est interpretatio, ut cum ex seq. membro, *& implevit terram*, sc. vitis, tum ex constante verbi usu in Hiph. elucet. Jes. XXVII: 6. *Futuro tempore*, (id enim est הבאים sc. ימים) ישרש *radices aget Jacob, germinabit & florebit Israel, & re-*

 plebunt

plebunt orbem habitabilem proventu, qui locus nostrum illustrat. Ita Job. v: 3. *vidi stultum* משריש *radicantem*. Caeterum cum verbum ipsum *radices agere* sua potestate propria denotet, & insuper vox *radix* addatur, emphasin, in ejusmodi constructione quaeri solitam, qua summum rei gradum dicit ejusdem nominis repetitio, hic negligendam nollem. Quoties verbo additur *conjugatum nomen*, *multum intenditur significatio*, quem canonem multis demonstravit Bochartus *a*, ut ex Gr. & Lat. la Cerda *b*. *Radicare radices* dicit, *altè* & *late rädicès agere*, quod subjecto mystico egregie convenit. Populus enim Judaeus in terra Cananaea sedes suas adeo firmiter & late stabilivit, ut nulla ope evelli potuerit, nisi divina vindicta in hostium manus forte tradatur. Israel terram occupatam, & ab antiquis incolis purgatam, *solus* fere possidere incepit, & in ea tanquam *sua* sese stabilivit, ut hostium impetus spernere potuerit; tantae fuerunt *opes*, tanta potentia, quam in ea terra cum tempore acquisivit, ut tempore Davidis & Salomonis factum erat, & temporibus Maccab. praecipue contingeret. Sed hae solae non fuerunt *radices*, quae *firmitatem* & *stabilitatem* huic viti conciliant: consistit enim populus quam maxime in *promissis*, patribus factis, & *fœdere* Dei, quo ea populo renovata sunt: quod aeternum & perenne fœdus est, donec Oeconomiæ finis advenerit. His promissis acceptum ferre debebat populus, quod in terra Cananæa stabilitus fuerit, adeoque *radices egerit*: hinc enim erat, quod potentissima Deo cura gauderent, & sub ejus umbra latitarent, quod hostibus essent terrori, denique quod opibus & divitiis, quæ robora & nervi reip. sunt, abundarent.

§. LVIII. *b*. *Alterum*, quod de fœcunditate ejus testatur, est stupenda ejus expansio & diffusio per quævis terræ loca, etiam editiora; quæ per *gradus* accuratius describitur, vers. 11, 12. *a*. *Primus* gradus est ejus diffusio per *terram*

a Hieroz. p. 1. l. 11. c. 17. *b* Ad Virg. Aen. l. XII. p. 749.

terram Cananæam, planam & depressam, vers. 10. fin. *Implevit terram*, sc. *Cananæam*, ut cum ex voce absolute posita, tum ex seq., ubi eam extra terræ Canan. fines proserpsisse refertur, haud difficulter colligitur. Vox enim absolute posita, nec per circumstantias aut epitheta ad certam regionem, aut orbem, relata, pro terra Israelis κατ' ἐξοχὴν sumitur, ut Hos. I: 2. IV: I. Ps. LXXXII: 5. De terra plana & depressa cogitandi ansam præbuit præter primigeniam vocis potestatem, quæ quicquid *depressum* & *humile* est comprehendit, ut ex Arab. lingua constat, vers. 11. ubi *montes* in specie memorantur, *ejus umbra tecti*: quæ *secunda* est gradatio. Emblema nobis ob oculos ponit Judææ gentis primam in terra Cananaea *multiplicationem*, qua per totam terram quaquaversum sese diffudit: quemadmodum *vitis*, quae primum plana loca occupat, & per terram serpit, donec sese in altum erigat.

§. LIX. β. *Secundus* gradus est ejus *exaltatio* supra *montes* & *colles*, qua in tantum excrevit numerum, tantamque adepta est potentiam, ut supra potentissimos terrae incolas, qui adhuc supererant, eminuerit, eosque vel exstirpaverit, vel subjugaverit, ac terras eorum occupaverit, magnaque gloria excelluerit, ut cum nobilissimis orbis regnis comparari potuerit. Id est, quod vers. 11. habetur. *Operti sunt montes umbra ejus, & rami ejus cedri Dei.* h. e. altissimi, & divinam spirantes majestatem: epitheton enim *Dei*, voci additum, summum rei gradum denotare tralaticium est, sed hic *divinæ* majestatis symbolum & simulacrum, in ea re elucens, simul involvit, ut mox dicam. Ad litteralem caeteroquin interpretationem nihil necesse est observare, praeter duplicem sensum, quem posterius membrum admittere potest. Alter est, quo verbum *tegi* repetitur ex membro *priore*, ut sensus sit, & *ramis ejus tectæ*, sc. sunt *cedri Dei*, altissimae nim. arbores, in montibus plantatae. ita LXX. *operuit montes umbra ejus*, καὶ αἱ ἀναδενδράδες αὐτῆς τὰς κέδρους τοῦ Θεοῦ, *& arbusta ejus*, (ἀναδενδρὰς est vitis arbusti-

 va,

va, quae arborem conſcendit,) *cedros Dei* operuerunt. Quam interpretationem defendit de Dieu, & adoptavit Coccejus. Syrus ſupplevit על ſive *juxta*, ſive *ſupra*, & *rami ejus* apud *cedros Dei*, quas conſcendunt, ut ſolent *vites*, vel *ſupra cedros*, ut ſuper iis emineant. Sed longe aptius eſt reddere cum aliis, *& rami ejus cedri Dei* ſunt; qua ellipſi nil eſt vulgatius. Rationes ſunt 1. Quod *ramis* vitis inſolentiore phraſi *tectæ* dicantur cedri: *ſupereminere* dicerentur, non *tegere* cedros. 2. Ratio redditur membro poſteriore, quare *montes ejus umbra* dicantur operti, quia ſc. tantae erat proceritatis vitis, ut rami ejus *cedros* altiſſimas aequarint. 3. Longe aptiſſima eſt comparatio cum *cedris*, & egregiam emphaſin habet epitheton *Dei*, ſi *rami* hujus vitis *cedri Dei* eſſe dicantur, ut mox patebit.

§. LX. *Prius* membrum, quod habet, *montes ejus umbra eſſe tectos*, ſequentia de Judaeorum multiplicatione & potentia ob oculos ponit. *α*. Eorum diffuſionem per omnes Cananaeae partes & loca, ita ut ubique ſedes figerent, & montes ac colles ſuis habitaculis obtegerent: quae ſumma eſt populi multiplicatio, ad quam Davidis & Salomonis temporibus pervenerant, & quam ſecundum prophetias adhuc aſſequi deberent, quum ſupra *Patres multiplicarentur*, uti poſt afflictionem Epiphan. impletum eſt. *β*. Cum hac multiplicatione conjuncta foret omnium *regnorum* Cananææ occupatio; (*Montes* enim ſunt regnorum & rerump. uſitatiſſima ſymbola) Judæi non niſi Davidis tempore Cananæos perfecte domare, & ſub jugum mittere potuerunt, ita ut eorum ſedes occuparint, & eos ſub ſua *tutela* latitare, ſibique obſequium præſtare, coegerint. Quod poſtea rurſus ſub Maccabæis accidit. *γ*. Denique ſumma *potentia* & *gloria* populi hoc emblemate depingitur, quippe quæ tanta foret, ut celebratiſſima regna non tantum æquaret, ſed & ſuo ſplendore *obſcuraret*, ac ſua *umbra quaſi tegeret*, ita ut regnum Judæorum præcipue in omnium oculos incurreret, & per omnium ora volitaret. Quemadmodum

Davidis

Davidis & Salomonis temporibus super Syriacum Damascenum, & Arabiæ regna, longe eminuit, ut ex historia notum est: ne nunc de aliis vicinis minoribus regnis, ut Idumæo, Moabitico, Ammonitico &c., dicam. Quam eandem felicitatem sub Maccabæis recuperavit. δ. Postremo comprehendit vicinorum populorum subjugationem, qua in Judæorum potestatem redacti sub eorum umbra laterent, & in eorum potentia ac protectione securitatem suam ponerent. Quo sensu Dan. II: 9. Nebucadnezar cum arbore celsissima & frondosissima comparatur, *in cujus ramis nidos ponerent aves*, populi sub ejus umbra sese occultantes. Sed notissimum ac facile emblema ulteriore commentatione non indiget.

§. LXI. Animadversionem merentur *instrumenta*, quibus tantæ potentiæ & gloriæ culmen conscendit populus, ut supra montes sese erexerit: quæ sequens membrum describit, quo *rami ejus cedri Dei* appellantur, propter summam eorum *firmitatem*, *crassitiem* & *proceritatem*, quae *cedrorum* notissima attributa hic in censum veniunt. Cum autem *cedri* vulgatissima sint emblemata *regum* & *principum*, opibus & potentia fortium, ac dignitate & gloria reliquos superantium, nec non fastu saepe & superbia cœlos petentium, ut ex Jes. II: 13. X: 33. Ezech. XVII: 3, 4. XIX: 10, 11. &c. Zach. XI: 1, 2. aliisque locis constat; dubium non est, quin per *ramos* vitis ejusmodi *reges* & *principes* intelligantur, quibus populus Judaeus *regni* non tantum formam ac splendorem accepit, ut *montes* aequaverit, sed & regni fortissimi, ac potentissimi, splendore ac gloria summa fulgentis, ita ut ejus fama per orbem dimanaverit. Imo, quod notandum, *rami* ejus forent *cedri Dei*, non tantum propter proceritatem, sed & peculiarem eorum relationem ad Deum, qui *ramos* in eam altitudinem extulerat, & sua majestate ac potentia vestiverat, ut Davidem, Salomonem, Hizkiam, Josiam, Maccabaeos, qui hic praecipue spectantur. A quo tempore *regni* speciem praetulit Judaea gens, & quidem regni

 potentis-

potentissimi ac splendidissimi, & quamdiu eam tuita est, hujus emblematis colores præstitit: eo enim tempore *regibus* & *principibus* ornata fuit, qui *ramorum* fortium & excelsorum, quibus populi potentia & gloria crevit, speciem gesserunt. Alia, quæ emblema illustrant, mitto.

§. LXII. *γ*. *Tertius* gradus est populi diffusio per remotas terras extra Cananæam, vers. 12. *emisit sagittas suas ad mare, & ad flumen teneros ramos suos*. Vocem קצירה *sagittas* verti, quia rustici Latini tenerrimam & ultimam palmitis partem *sagittam* appellare solent, sive, ut inquit Columella *a*, *quia longius recessit a matre, & quasi micuit, ac prosiluit, sive quia cacumine attenuata prædicti teli speciem gerit*. Vox Hebr. a rad. קצר proprie *secuit*, *amputavit*, dicit *sectum*, est enim forma part. pass., quod cum *ramis* & *messi* conveniat, utrumque denotare solet. Sic pro *stolone* & *propagine* sumitur, Job. XIV: 9. XXIX: 1. & pro *ramis* tenerrimis, seu ultima palmitis parte, quæ, utpote infrugifera, *resecari* solet, hic usurpatur, quod & ex alia voce synonyma יונקות confirmatur, quæ cum *teneros ramos*, succum ex matre *sugentes*, tum *stolones*, ex radicibus ad truncos arborum enatis, significat, a rad. ינק *sugere*. Pro *stolonibus* venit, Job. XV: 30. Jes. LIII: 2. pro summis ac tenerrimis *ramis*, Gen. XLIX: 17. Hos. XIV: 7. Ezech. XVII: 4. quod huic loco unice quoque convenit; ut cuivis in promtu est.

§. LXIII. Quæritur, quid hic sint *propagines* & *teneri rami vitis*. Interpretes emblema de *imperio* populi usque ad mare & fluvium extendendo passim interpretantur, & ad Davidis ac Salomonis tempora referunt. Equidem non negaverim, eo tempore amplissimum fuisse & latissimum eorum regnum, ita ut ad *mare mediterraneum* & *Euphratem* sese vere porrexerit, quemadmodum ex 1 Reg. V: 1. 2 Chron. IX: 26. Ps. LXXII: 8. constat. Sed illud hoc emblemate depingi, vel præcipue intendi, vix crediderim, *a*. Quia vers. 11. illud jam delineatum erat, longe aptiore symbolo,

a De re rustica l. III.

lo, ut ſupra expoſitum eſt. *b.* Quia de *tenerrimis* ramis ac ſummis palmitum partibus, a matre radice longius remotis, & non de *ramis* fortioribus, ſeſe eousque porrigentibus, agitur. Unde colligitur, de *diffuſione* populi per illas terras, & coloniis in eas miſſis, emblema rectius intelligi. Cum enim teneri & ſummi palmites *vitis* ſint propagines, eaque depingat *populum Judæum*, nihil aptius quam *colonias*, ex populo ortas, ad eum pertinentes, ſummas ejus partes ac propagines, expingere poſſunt *tenerrimi rami*, in remotas terras emiſſi. Quo ſenſu emblema ſumitur, Gen. XLIX. 22. *fæcunda vitis eſt Joſeph, fæcunda vitis ſecus fontem: palmitum quisque procedit ultra murum:* in textu eſt בנות *filiæ*, ut, *poſteritatem* Joſephi ultra terminos ſuos excrescendam hic intelligi, indicaretur. Unde patet, filios & filias Judæorum in exteras oras mittendos, ibique figendos, noſtro loco deſignari. Huc itidem pertinet Ezech. XVII: 4. ubi Jechonias Babelem deportandus, ibique propagandus, cum *ſumma ramorum parte* comparatur, quæ abſciſſa *in terram negotiationum transferretur*, ut ſc. ibi cresceret. Nonnihil roboris opinioni noſtræ addit Chaldæus, qui de *diſcipulis ad mare miſſis* emblema ſcite interpretatus eſt.

§. LXIV. Sed quousque illæ *coloniæ* ſeſe extenderent? *ad mare*, inquiunt ſancti, *& ad fluvium:* ubi per *fluvium* κατ' ἐξοχὴν *Euphratem* intelligi, ex Script. locis in vulgus notum eſt. Vid. Gen. XXXI: 21. Exod. XXIII: 31. Pſ. LXXII: 8. Jeſ. VII: 20. VII: 7. XXVII: 12. & ſæpe alibi. *Mare* abſolute poſitum ſolet *maris mediterranei* eſſe criterium; quod *mare magnum* appellatur, Joſ. I: 4. Sed pro *Nilo*, fluvio Aegypti, ſpeciali quoque uſu venit, ut Jeſ. XIX: 5. *Deficiunt aquæ ex mari*, & *fluvius exſiccabitur*. Vid. & Nah. III: 8. Ezech. XXXII: 1, 3. Solent enim Hebræi majora aquarum receptacula appellare *maria*, maxime *fluvios* vaſtisſimos: ſic *Euphrates* alibi hoc etiam nomine inſignitur, Jer. LI: 26. Utraque ſignificatio hic locum reperire poteſt. Terræ enim Cananææ limites, ad quos hic alluditur, tum Euphrates

Euphrates & mare mediterraneum ponuntur, uti Deut. XI: 24. Jos. I: 4. tum *Euphrates* & *Nilus*, seu *fluvius Aegypti*, Gen. XV: 18. qui limites regni Salomonis constituuntur, I Reg. V: I. 2 Chron. IX: 26. Nec in eo difficultas est, quod Nilus *mare* appelletur, & Euphrates *fluvius*; sic enim alibi Euphrates sub *maris* nomine venit, & *Nilus* יאר *fluvius*, in illustri loco, Zach. X. 10, 11.

§. LXV. Cæterum sensus, ex dictis profluens, huc redit, populum Judæum ad Euphratem & mare mediterraneum, ac Aegyptum in specie, *quaquaversum* diffundendum esse, ubique sedes ac domicilia fixurum, suosque habiturum *cives* & populares in locis, quæ ad mare Mediterraneum pertingerent, & ad Euphratem. Unde patet, loca Assyriæ, Babyloniæ, Syriæ &c. quæ Euphrates alluit, & ab altera parte Aegyptum, etiam Asiæ nim. tractum maritimum ad mare mediterraneum, intelligi, &, quo tempore Ps. conscriptus est, Judæos per omnes illas terras fuisse diffusos: quod non nisi post exilium Babyl., & post regnum Persicum destructum in emphasi contigit. Sed post exilium ingens Judæorum copia in Aegypto mansit, & Assyria ac Babylonia; deinde sub Lagidis & Seleucidis sese per Asiam & Aegyptum magis magisque disseminarunt, ut ex *Josepho* & Libr. Maccab. notissimum est. Quod majore longe emphasi *Maccabaicis* impletum est temporibus, quippe quibus ubique terrarum sedes fixerunt.

§. LXVI. Sed insigne acumen quod hic tecte infigitur, silentio involvendum non est, maxime cum illud ipsum observatum difficultatem aliquam tollere poterit, quam exilii Babyl. neglecta mentio contra nostram hypothesin de compositi Ps. tempore suppeditat. Videtur mihi vir Sanctus hic illud exilium in oculis habuisse, illudque insigni prudentia in bonum & favorem suum vertisse, ne ex eo colligeretur, Deum & olim iram suam in populum effudisse, adeoque nil in eo esse paradoxi, quod & nunc populum affligat. Hanc ob rationem exilium Babyl. hic consideratur in salutari,

quod

quod attulit, bono, quo populus occasione illius exilii in quasvis terras longe lateque progressu temporis est disseminatus, vitisque hac ratione suas propagines misit ad Euphratem & mare quaquaversum. Illæ enim *coloniæ* Judaeorum non tam destinato consilio, quam quidem Regum jussu factae sunt, & *transportationis* servorum conspectum habuerunt. Quod in exilio Bab. & Assyr. non tantum verum est, sed & in Lagidarum & Seleucidarum quoque abductionibus, ut ex historia constat. Cum itaque Deus tanto erga populum semper usus fuerit favore, ut eum in Canaanaeam non tantum transtulerit, longe lateque disseminaverit, & in summam celebritatem evexerit &c. sed & in maximo malo ita succurrerit populo, ut illud ipsum in magnum bonum ei verterit, eaque occasione longe dissitas terras occupaverit, quid ab eo alienius videri posset, quam hanc vitem exstirpandam dare hostibus? Ex quo elucet, quanta arte sancti ad Deum permovendum & flectendum utantur, quantamque vim habeat praeteritae conditionis commemoratio.

§. LXVII. Quod ut fortius feriret, praesentis status descriptionem subjungunt, ut cum præterita prosperitate præsens calamitas comparata Dei misericordiam commoveat. Verba ita habent, vers. 13, 14. *Quare perrupisti maceries ejus, ita ut omnes, illac pertranseuntes, eam discerpant. Devastavit illam aper e sylva, & fera agrestis depavit illam.* Malum antecedens & primarium, reliquorum causa, in protectricis providentiæ Dei cessatione & ablatione situm est. Hoc enim munimento privati hostium incursationibus & direptionibus erant expositi, quibus resistere non poterant. Utitur poeta divinus phrasibus metaphoricis a *vite* petitis, ut in eadem metaphora pergeret. *Quare perrupisti maceries ejus*, quiritantes, & summam Dei severitatem admirantes, dicunt, non acsi cum Deo expostularent, Deoque nullas stare rationes justas indicatum vellent, sed ut tum querelas suas effunderent, iisque Dei misericordiam

excitarent, tum etiam graviores videri esse rationes, quæ plenariam suam destructionem averterent, insinuarent, adeoque, si Deus sibi subito non succurreret, videri posset, relationibus ad se renunciasse, & indignationi nimium, quam par erat, indulsisse, saltem querelæ occasionem dedisse, ut non sine ratione quærere possent: *quare sic fecisti?* illudne Tibi gloriosum est? &c. Quo sensu similes querelæ, in odis sanctorum obviæ, intelligendæ sunt, ut Ps. x: 1. LXXIV: 1. Jes. LXIII: 17.

§. LXVIII. Sed ad querelæ *argumentum* accedamus. גדר *maceriem*, seu lapides congestos, quibus vinea contra ferarum impetus solet muniri, denotare solet, quemadmodum משוכה sepimentum ejus exterius *spinosum* ad arcendos homines, quæ voces copulantur, Jes. v: 7. Vid. & Prov. xv: 19. XXIV: 31. Hic vero nihil impedit, quominus utrumque conjungamus, & *maceriem* ac *sepimentum* spinosum intelligamus, cum quod in plural. *macerias ejus* occurrat, tum quod hominum transeuntium, ac ferarum vitem vastantium, mox fiat mentio. Cum autem *maceriæ* sint *munimenta* vineæ, quibus ab omni impetu hostili tuta redditur, dubium non est, quin sensu mystico omnia illa *media* per *maceriam* intelligantur, quibus resp. & religio conservatur, ac defenditur. Providentia præcipue divina protectrix, quæ *murus igneus* appellatur, Zach. II. Jes. XXVI: 1. & a qua, præsente vel absente, bona vel mala populi derivari solent, ut Deut. XXXI: 17. Ps. CXXVII: 2. unde *vae* illud, *si ab ipsis discesserit Deus*, Hos. IX: 12. variis modis *munimentum* populo præstat, sive terrorem hostibus incutiat, sive consilia ipsorum disturbet, sive populo inspiret animum & fortitudinem, sive heroas suscitet, & populo concedat victorias, quibus hostes absterrent vel subjugant, sive alia ratione populo saluti & præsidio sit. Unde sponte elucet, quid *maceriarum disruptio* complectatur; providentiae sc. divinae cum omnibus mediis aliis, modo memoratis, ablationem.

§. LXIX.

§. LXIX. Quo tempore hoc praesidio orbati fuerint Judaei, mala consequentia definient. Sepimentis enim disruptis, hominum & ferarum mox expositi sunt incursionibus, & vastationibus, ut seq. docent. Primum malum, ex dirupta maceria ortum, est, quod viatorum direptionibus patuerit, omnesque illac transeuntes eam discerpserint, vel discerptam collegerint. Hebr. textus habet & *omnes transeuntes* viam ארוה *vindemiarunt eam*, Vulg. ex LXX., qui reddunt, τρυγῶσιν, recentiores passim, *ut carpunt eam*, potius *collegerunt eam*, sc. decerptam. Radix ארה in Script. amplius non occurrit. Cant. v: 1. qui locus in Lexicis profertur hanc in rem, alia omnino radix constituenda est: מר אריתי non est, ut vulgo, *carpsi myrrham*, quae insolita phrasis est, sed *irriguus sum myrrha*, ut mox vs. 5. *manus meae stillant myrrha*, quod cum myrrhae liquore conjunctius est. Radix ארי, apud Arab. exstans, respondet Hebr. רוה *irriguus fuit*, unde אריה *leo*, q. maxime *irriguus*, h. e. medullosus & fortitudine praeditus. Nostra vero radix ארה ex vicinis linguis, praecipue Arab. & Aethiop. derivata significatione, in *colligendo*, in unum cogendo, & coacervando, propriam sedem habere videtur, quod ex derivatis, in lingua Hebr. superstitibus, confirmatur. Hinc enim ארון *arca*, quia in *arcam res asservandae colliguntur*, ut recte de Dieu *a*, & post eum Ludolphus *b*. Sic אריה *stabulum*, locus, ubi colligitur & continetur jumentum, ut Arab. in usu est. Plura adferre nunc non licet. Sensus itaque est, viatores vitem, nullis munimentis obseptam, passim *vindemiasse*, ut recte LXX. seu collegisse uvas decerptas, fructus sine discrimine in usum suum vertisse, vitemque spoliasse.

§. LXX. Sensum mysticum, in genere haud difficilem intellectu, duo criteria definiunt, & ad certum tempus restringunt. Alterum suppeditant *illi*, qui populum Judaeum hic dicuntur spoliasse, alterum ipsa *spoliatio* subministrat.

 Praedones

a Ad Exod. xv. *b* Comm. ad Hist. Aeth. p. 204.

Praedones non illi sunt, qui eo scopo tantum illuc tendunt, ut prædentur, sed qui forte fortuna in ea loca incidunt, & alio animo illac transibant, qui prædam juxta viam invenientes eam diripiunt, & auferunt, ut solent *viatores* viam transeuntes. Nec destruendæ, sed spoliandæ tantum vineæ illos intentos fuisse, verbum *colligendi* & *vindemiandi* evincit. Unde nunc clare, ni fallor, elucet, tale indigitari tempus, quo populus Judæus per exercitus transeuntes spoliatus est, absque quo directe id in animo haberent hostes, sed qui illac transeuntes occasionem datam, qua populum invenerunt nudatum, & cura ac potentia destitutum, arripuerunt, multisque modis eum spoliarunt, & opibus exhauserunt ac divitiis, agros frugesque ipsorum corruperunt. Quod nullo alio tempore adeo impletum est, ac quo Syrorum & Aegyptiorum exercitus, sibi invicem hostiles, per terram Judæorum intermediam continuo ultro citroque peragrarunt, quævis obvia non tantum diripuerunt, sed &, ut in ejusmodi casibus fieri solet *a*, agros frugesque depravarunt, populum expilarunt, & per terras grassati sunt, maxime, cum illi exercitus, qui Judæis quoque hostiles erant, illac iter facerent. Quod a temporibus Antiochi M., quibus bella continua inter Syros & Aegyptios de Judæa & Cœlesyria flagrarunt, quam maxime fieri cœpit, adeoque non longe ante afflictionem Epiphanicam; de qua vers. seq. agitur. Hos exercitus direptores in oculis etiam habuit Zach. IX: 8. ubi Deus promittit, se populum ab illis liberum & immunem esse præstiturum, *castrametabor circa aedem meam*, dicit Dominus, *& liberabo eam ab exercitu illac transeunte & redeunte: nec amplius transibit per eos exactor.* Subjungam tantum verba Josephi *b*. *Antiocho M. in Asia regnante in continua vexatione fuit tam Judaea quam Cœlesyria, quod eo bellum gerente cum Ptolomaeo Philopatore, hujusque filio, qui Epiphanes cognomina-*

a Vid. Gronov. ad Grot. J. B. & P. II: 11. §. 10. *b* Ant. l. XII. c. 4.

nominatus est, sive vinceret, sive vinceretur, male mulctarentur, non aliter ac navis, fluctibus utrinque oppugnata, inter prosperam & adversam Antiochi fortunam jactat. Reliqua, quæ ad sensum illustrandum & commendandum faciunt, ab unoquoque historiæ perito facile suppleri possunt.

§. LXXI. Hucusque hominum impetus passa videri posset vinea, quippe qui eam depasti sunt magis quam conculcarunt & destruxerunt: sed *mox fera sylvestris* eam invasit, ac diruit, Antiochus sc. Epiphanes, qui non instar viatoris & transeuntis eam tantum discerpsit, sed & hostili animo in eam directe irruit, omniaque susque deque vertit, & destruxit. Urbe Hierosolyma occupata eam sanguine innocuo replevit, magna in ea edita strage, eamque cum Templo ornamentis spoliavit, & brevi post per Apollonium Ducem igne, cæde, & vastatione omnia ubique diruit, ac multis afflictionibus Judæos ad Græcanicam idololatriam cogere instituit; horrendum in modum ubique sæviens, ita ut *porci* sylvestris, vitem hanc devastantis, imaginem perfecte præstiterit, ut ex Hist. Maccab. & Jos. nemini non notum est. Nostra itaque opera in sensu textus demonstrando & illustrando tantum versabitur. Verba ita habent. *Devastavit eam aper de sylva, & fera agri depasta est;* quæ satis constans interpretum est versio, si rem in genere spectes: a qua nulla de ratione discessit D. Hillerus *a*, vocem *de sylva* reddens *prae sylva*, plusquam *sylvam*, & cum verbo conculcare vel evastare conjungens hoc sensu: *devastavit vitem plus quam sylvam porcus.* Sed 1. ordo vocum inversus hic intruditur, & magnum habet incommodum, 2. *de sylva* additur, ut porcus definiretur, & distingueretur. 3. Posterius membrum, quo *fera agri* memoratur, priore membro *porcum sylvae* intelligendum esse, clare evincit. 4. Sueta est phrasis, ut Jer. v: 6. *Leo de sylva. Porcus e sylva* hic διακριτικῶς *aprum* denotat, quem Græci κάπρον appellant, Hebr. per circumlocutionem *porcum e syl-*

 va,

a Hieroph. p. 1. c. 30.

νὰ, ut a porcis vulgaribus distingueretur; de quo sæpe Bochartus exposuit *a*. Additur *fera agri*: LXX. vertunt *μονιὸς ἄγριος singularis ferus* Vulg. h. e. *sus ferus*, *qui cum aliis non congregatur*, uti interpretatus est Hes. Sed de eo etiam vid. Bochartus *b*. Cyrillus vero, notante eodem Hes., *onagrum* intelligit, ad Hos. VIII: 9, & ita LXX. interpretatur. *Onager* enim *solitarius* apud Hos. dicitur, quod loca deserta & solitaria amat, quo sensu LXX. etiam cepit Ill. Ez. Spanhemius *c*, ne, eandem *feram*. LXX. intellexisse, necesse sit statuere. Quicquid hac de re sit, phrasis שדי זיז est generalis, quæ quascunque feras *in agro micantes*, *exultantes*, *& semet rapido cursu evibrantes*, denotat, ut ex vocis interiore potestate a Cl. Schultens *d* observatum est: ad quæ nihil nunc addo. Nulla ergo ratio foret phrasin ad *apros* restringendi, maxime cum usus etiam sit generalis, ut ex Ps. L: 11. constat, & hic a *porco sylvestri* distingui videatur.

§. LXII. Nec tamen necesse est, ut diversa subjecta rationalia mystice hic intelligamus, cum eadem persona in genere *fera*, & in specie *porcus* sylvestris, dici possit: licet hic neutiquam hæreremus, si quis subjecta distinguere velit. Quemadmodum enim *porcus* emblema nobis est Antiochi Epiphanis: sic, præter alios ejus Duces, præsertim *Apollonius*, qui, ab Epiphane missus, Hierosolymam magna *strage* replevit, & Judæos gravissime persecutus est, *ferae agri* imaginem perfecte præstat: cum quod juris ac æqui nullam habuerit rationem, tum mansuetudinis & humanitatis ne micam quidem in se superesse demonstraverit, sed ferum ac truculentum sese exhibuerit Judæis, tum denique quod rapidissime & inopinato Judæos invaserit *Apollonius*, & in eos impetum fecerit, instar feræ citissime sese moventis, tum quod maximam ediderit inter Judæos stragem, & ingentes rapinas, ac latrocinia, exercuerit: quæ ex historia notissima sunt. Id autem est, quod hic *depascere vineam* dicitur instar

feræ

a Hieroz. p. I. l. III. c. 29. *b* l. c. *c* Ad Callim. p. 184.
d Orig. l. I. c. 10.

finae, sc. in vineam immissa, qua eam spoliat & vastat, ut Exod. XXII: 4. Quo emblemate violenta populi oppressio, bonorum injusta defraudatio, vexationes qualescunque depingi solent, ut Jes. III: 14. *Vos*, dicit Propheta ad seniores & principes populi, *depavistis vineam, rapina pauperis est in aedibus vestris, quid vobis est, quod populum meum conteritis, & facies inopum commolitis?*

§. LXIII. Peculiarem meretur animadversionem *apri*, vineam *vastantis*, emblema, sub quo *Antiochum Epiphanem* hic repraesentari dixi. *a.* Ille luxu, ebrietate, libidine sua, sese demonstravit *porcum*, in luto sese volutantem: animal abjectissimum, & contemtum, multis furibundis actionibus & gestis sese comprobavit. *Hieronymus* ad Dan. XI. ex historia testatur, *eum fuisse luxuriosissimum, & in tantum dedecus per stupra & corruptelas venisse regiae dignitatis, ut mimis quoque & scortis publice jungeretur, & libidinem suam populo praesente compleret.* Sed de *moribus* ejus vid. Polybius *a*. Filarchus *b*, & Diodor. Sic. *c* Illud tantum notabo, quod *Epimanes* inde loco Epiphanis dictus fuerit. *b. Porci* emblemate eo majore jure & emphasi hic venit Antiochus, quod Judaeos ad *porcinam carnem* comedendam, eamque idolis offerendam, novo prorsus instituto sub gravissimis minis coegerit, & eo praecipue nomine eos vexarit, ac vastarit, ut ex Josepho *d*, & libris Maccab., ex gr. 1 Macc. I: 47., 2 Macc. VI: 18. VII: 1. constat: quo & Jes. LXV: 4. ubi reprehenduntur, *qui carne porcina vescuntur*, respicitur, nec non c. LXVI: 17. quo ipso sese magis adhuc abominandum exhibuit Judaeis, quibus *porco* nihil erat detestabilius. *c.* Sed *aprum*, quod saevissimum est animal, sese demonstravit incredibili sua feritate & saevitia, quam in Judaeos exercuit; dum eos horrendis modis spoliavit, trucidavit, & crudelissime tractavit: quod hic dicitur, *vitem vastare*; & aptissime adscribitur *apro*, fruges & vineas devastanti.

a Apud Athen. l. v. p. 193. *b* Ib. l. x. p. 438. *c* Excerpt. Valesii p. 304. *d* Ant. l. XII.

devaſtare ſolito, ut multis teſtimoniis comprobavit Cl. Bochartus *a*, qui & verbum Hebr. כרסם, quod hoc ſolo loco reperitur, ex Arab. lingua illuſtravit, & *corrodendi* ac *conſumendi* habere notionem obſervavit, quod cum Syr. verſione, & ſeq. verbo *depaſcere*, nec non אכל Pſ. LXXXIX: 7. optime convenit. Sed ad majorem emphaſin obſervari velim, præcipue adhiberi ſolere, quum aliquid dentibus apprehenſum mordacius laceratur & convellitur: quæ viva imago eſt apri per vineam graſſantis, & luculentisſima Antiochi, in Judæos inſano furore ſævientis, deſcriptio.

§. LXXIV. Nihil reſtaret, quam ut in myſterium, quod in littera ע ſuspenſa in voce יער ineſt, inquiramus: ſed, cum Maſoretharum illud ſit inventum, neſcio an operæ pretium fuerit, tempus eo triviſſe. Varios qui amat luſus, eos apud Bochartum *b*, & alios, reperire poterit. Alterutrum nobis placet, ut verbo abſolvam, vel quod *urbem Romam* עיר רומה intelligi voluerint hujus myſterii auctores, ut Cl. Vitringa ad Jeſ. v: 5. conjicit, vel quod nomen עשו, ab ea littera incipiens, in oculis habuerint. Judæos enim Imperatores Romanos per *aprum*, & Romanum imperium per *Eſavum* ac *Edomum*, intellexiſſe, conſtat, & a Doctis abunde eſt demonſtratum. Sed hæc aliis relinquamus.

§. LXXV. Preces ipſæ, in hac præteritæ felicitatis & præſentis calamitatis comparatione fundatæ, eo tendunt, ut Deus vitem, ejusque præcipuam propaginem ſeu ſtirpem, a Deo ipſo plantatam, & contra hoſtem roboratam, *viſitet*, vitis purgamenta igni conſumat, & hoſtes increpatione perdat, adeoque heroas, qui ſeſe hoſtibus opponebant, *filium dextrae* ſuæ, protegat, & contra Antiochum ejusque copias, ſeu *filium hominis*, corroboret, & validos efficiat, ut ſic Deo adhæreſcant, & vivificentur, rep. & religione in integrum reſtituta. Quæ ſumma eſt, ex mea opinione, difficillimæ pericopae, quae a verſ. 15. ad finem ſeſe

a l. c. *b* l. e.

porrigit. Quatuor ejus sunt partes: *prima* complectitur petitionem gratiae & auxilii Dei, viti & praecipuae hujus propagini praestandi contra hostem, vers. 15, 16. *Secunda* in impiorum & hostium exitio supplicando versatur, vers. 17. *Tertia* defensionem & protectionem heroum contra hostes precantur, vers. 18. *Quarta* parte reip. & religionis instaurationem implorant, vers. 19. quae solita clausula terminatur, vers. 20.

§. LXXVI. *Prima* pars nihil habet, quod lectori moras injicere possit, nisi in membro ejus *posteriore*, vers. 16. quare in eo illustrando opera nostra unice versabitur. Verba ex nostra versione habent: *Et surculum, quem plantavit dextra tua, quemque contra filium Tibi roborasti.* Unde patet, verba a versu superiore pendere, & *visitare* hic esse repetendum. *Visita vitem hanc, & surculum* est, tua gratia & favore, tuo auxilio, Te ipsi praesentem demonstra. Vox כנה mihi hic loci dicit *surculum*, vel *ramum* obumbrantem, magna umbra praeditnm, adeoque *protegentem*, & a solis aestu inmunem praestantem, a rad. כנן quae apud Arab. superest, & eam, quam dixi, potestatem praefert: respici ad *stirpem* vel ramum, ex verbo plantandi colligitur, & ex vers. 11., ubi *rami* vitis dicuntur *cedri Dei*, *montes umbra obtegentes*, confirmatur. Emblema est principum & heroum, populum protegentium, & contra vexationes ac persecutiones defendentium, ut ex vers. 18. confirmatur: nam quod hic est, *stirps quam dextra Dei plantavit*, id vers. 18. *vir* dicitur *dextrae Dei.* Deus itaque eos principes singulari sua providentia *excitasse*, & spiritu suo animasse, ac curasse, censendus est. Quo illustrius *Maccabaeorum*, praesertim *Judae*, primi ducis, qui se Antiocho, ejusque copiis, opposuit, emblema dari non potest. Illos enim Deus suscitavit *liberatores* & *vindices* Judaeorum, & contra Antiochi edicta & impetum hostilem *obfirmavit*, & robore induit plusquam vulgari: quod ultimo vers. 16. membro his verbis declaratur, *& contra Filium roborasti tibi.* Interpretes

pretes passim reddunt, & *super filium*, scilicet *visita*, vel *propter filium*, ac intelligunt vel Messiam cum Chald. Paraphr., vel Israelem, vel tribum legalem &c. Sed nihil simplicius est nostra versione, quae limpide & facile fluit, nec ullo supplemento opus habet, quemadmodum omnes aliae. Deinde *Filium* hic in malam partem esse sumendum *pro hoste*, patet ex vers. 18. ubi *vir dextrae Dei* & *filius hominis* sibi opponuntur; ut suo loco videbimus. *Filius* itaque hic est *filius hominis*, sive deficiat אדם, quod ex LXX., qui υἱὸ ἀνθρώπυ habent, probabile fit, & per sequentis verbi אמצתה primas litteras facile fieri potuit, sive per ellipsin ex vers. 18. supplendam. Contra hunc filium Deus *roborasse* dicitur propaginem vitis frondosam, scilicet *Judam* Maccabaeum, qui sese cum fratribus edicto regis opposuit, & firmo proposito in regem se armavit, omnes ejus impetus intrepide perduraturus. Quo sensu verbum אמץ cum על constructum occurrit, 2 Chron. XIII. 7. ubi *filii Belial* sese hoc verbo leguntur *obfirmasse* על *contra Rehabeamum*.

§. LXXVII. *Secunda* pars ex nostra opinione preces continet de impiorum & hostium interitu, vers. 17. *combustum sit igne purgamentum: prae increpatione faciei tuae pereant*. In posteriore membro, de hostium pernicie capiendo, nonnullos habeo interpretes consentientes, sed in priore solum Syrum, qui reddidit, *ure igni sarmenta ejus*, si simile quid in oculis eum habuisse quis dicere velit, de quo nihil affirmaverim. Interpretes in eo fere conveniunt, ut prius membrum vertant, *combusta est igni, succisa est*, & de vite incensa ac excisa litteraliter, de populo Judaeo, afflictione Babylonica vel Epiphanica gravissima passo, mystice intelligunt: sed vix dubitaverim, quin a vero sensu aberraverint. *a.* Calamitatis mentio hic apte fieri non potest, cum quod ea supra fuerit descripta, tum quod hic hostium perniciem, suamque liberationem, precentur: nimis abrupte afflictionis descriptio hic inseritur. *b.* Nexus

xus utriusque hujus versus *membri* evincit, utrumque de iisdem personis esse intelligendum: cum vero posterius manifeste ad hostes pertineat, prius de *vite* ipsa capi nequit. *c*. Vitis denique hoc in Ps. non tanquam *combusta* & *excisa*, sed *arrosa* & *consumta* per feras agri, occurrit, ut ex vers. 13, 14. patet *d*. Habet præterea & illud incommodum versio communis, quod *combustum* collocetur ante *excisum*, cum vitis antea *excisa*, quam *combusta* consideranda sit.

§. LXXVIII. Tentemus itaque alia via rem expedire. Utrumque membrum de hostibus Judæorum agit, sive sint impii ex Judæis, qui Syris opem ferrent, ut ex Dan. XI. & historia constat, sive *Syri ipsi*. Prius membrum per posterius, quo res magis proprie traditur, exponitur: utrumque hostium exitium precatur, & optative sumendum, hac ratione; *combustum sit igne purgamentum: ab increpatione faciei tuæ pereant*, vel in fut. *combustum erit*, & *peribunt*, quod perinde est. Licet optativum in precibus aptius adhibeatur: solent autem Hebræi modum *optativum* sæpe per *futurum* efferre, ut demonstrat *Glassius a*. Participia vero apud Hebr. variorum temporum sunt, quod per *est*, *fuit erit*, *sit*, suppleri possint *b*. Observandum præterea est, participium כסוחה hic *nominis* vicem tenere, vel ipsissimum esse *nomen*, uti apud Arab. quo sensu etiam occurrit Jes. V: 25. *& erit cadaver ipsorum* כסוחה non *succisum*, sed *purgamentum*, sordes in plateis jacentes, *stercus*. Participia pro nominibus sæpe usurpari, vel & in ea degenerare, notissimum est: כסוחה itaque *nomen* est & subjectum constituit orationis, quod cæteroquin nullum hic foret; dicitque *sordes verrendo ejectas & aggestas*, quæ igni comburi solent: radicis enim propria potestas in *verrendo*, *converrendo*, sita est, ut ex comparatione cum סחה jam collegit acutissimus Gussetius, sed ex Arab. extra dubium collocatur. Aptissimum utique emblema impiorum & hostium populi

 Dei,

a Gr. S. l. III. tr. III. can. 45. *b* Id. Ib. tr. IV. can. X. &c.

Dei, quippe qui, juris & aequi nulla habita ratione, religionis veræ hostes, & veræ Ecclesiæ inimici, *sordes* & *purgamenta*, & res nullius pretii, nullius ponderis, in quibus nihil bonæ frugis inest, unde nulla *utilitas*, imo quæ Deo & hominibus abominationi sunt, & *noxæ*, jure meritissimo appellantur. Jes. XXXIII: 12. *spinæ verrendo aggestæ* iidem dicuntur hostes, & *paleæ* emblemate ac *sordium* nihil est vulgatius ad ejusmodi homines depingendos. Hæ sordes aggestæ, precantur, ut *igni comburantur*, hostesque *per Dei increpationem pereant*: quæ severi, & valde conspicui, judicii Divini egregia est pictura. *Ignis* expingit *iram Dei*, omniaque mala, quæ inde profluunt, & inter magnos cruciatus homines consumunt. Vid. Mal. III: 19. Ps. I: 4. & Jes. XXXIII: 12. Matth. III. &c. Emphasin egregiam habet phrasis *increpationis Dei*, per quam perituri forent hostes, quæ cum summam Dei indignationem designat, tum omnipotens ejus verbum, quo quoscunque hostes uno ictu prosternit, ob oculos ponit. Sic Jes. L: 2. *mare dicitur exsiccasse sua increpatione*. Videtur autem *faciei* Dei mentio, cui increpatio attribuitur, præter generalem sensum, quo iram & severitatem increpantis exprimit, nos ad historiam Pharaonis ducere. Ad ipsum enim, ejusque exercitum, Deus severum & minantem suum vultum vertisse, & *ex columna nubis ac ignis*, *faciei* divinæ notione insigniri solita, in eos *conspexisse* dicitur, Exod. XIV: 24. Cæterum, quod ad *implementum* attinet, facillimum illud est demonstratu. Libri enim Maccab. singulare plane iræ Divinæ effecta exhibent, quibus impii Judæorum & Syri gravissimis plagis affecti, & miraculose prostrati sunt. *Execratio* Dei illos cum domibus absumsit, Zach. V: 1. & hostes miraculose saepe *territi*, *fugati*, ac deleti sunt, de quibus ex Joseph. & libris citatis abunde constat. De *Jasone* per exteras terras vagante & turpem exitum consecuto, 2 Macc. V: 8, 9. de *Menelao* ab Antiocho Eupatore necato Josephus. De *Alcimo* plaga divinitus inflicta excruciato, 1 Macc. IX: 55, 56. De *Antio-*

cho

cho ipſo in itinere Hieroſolymam verſus, ut eam totius gentis ſepulchrum faceret, curru excuſſo & morbo fœdiſſimo, vermibus incredibili faetore ex carne erumpentibus, inter multos cruciatus exſtincto, memorat non tantum hiſtoria Maccabaica, ſed & exotici ſcriptores teſtantur: ſic & reliqui perſecutores paſſim perierunt, vindicem Dei manum experti.

§. LXXIX. Modus, quo Deus iram in hoſtes effudit, & vindictam de iis ſumſit, in eo paſſim ſitus fuit, quod Deus ſtrenuiſſimos ſuſcitaverit heroas, quos ſpiritu fortitudinis animavit, & per quos mirabili prorſus modo hoſtium copias fudit, ac Judæos graviſſimis illis afflictionibus eripuit: quod, ex hiſtoria notiſſimum, verſ. 18. futurum prædicitur. Huc enim tendunt ſanctorum preces, quæ a ſpiritu productæ *prædictionis* habuerunt conſpectum, quibus verſ. 18. in hæc precantur verba. *Sit manus tua ſuper viro dextrae tuae, quem contra filium hominis tibi roboraſti.* Sic poſterius membrum vertendum eſt, licet Interpretes, quos inſpicere licuit, eandem perſonam per *virum dextrae* & *filium hominis* intelligant, & *ſuper filio hominis, quem tibi roboraſti*, ſc. ſit manus tua, reddant. *a.* Diverſæ phraſes & epitheta *perſonas* diverſas omnino requirunt. *Vir dextrae Dei* & *filius hominis* manifeſte opponuntur, alter divino robore accinctus, alter imbecillis, tanquam *homo*, repræſentatur. *b.* Nulla ratio dari poteſt, quare qui modo vir dextræ Dei appellatus erat, mox eodem verſu *filius hominis* dicatur: quæ minus concinna eſt repetitio. *c.* Accedit, Maccabæos & alibi tanquam Heroas deſcribi, quibuscum Deus eſt, Zach. IX: 13. X: 5, 6. ubique, hoſtes contra aliq. depingi ut homines miſeros & imbecilles. Sic Pſ. IX., qui litterali ſenſu ad hæc eadem tempora pertinet, Antiochus Epiphanes adpellatur, verſ. 20, 21. emphatice אנוש *homo* ἀσθενὴς infirmus, Pſ. X: 18. Senacheribus quoque אדם *homo*, Pſ. CXXIV: 2. Principes, in quibus fiducia non eſt collocanda,

בן־אדם filius hominis eleg. Pſ. CXLVI: 2. Jeſ. II. quæ noſtro loco illuſtrando ſufficiunt.

§. LXXX. Quemadmodum igitur *Antiochus*, ejusque duces, & ſucceſſores, *filius hominis* propter imbecillitatem, & virium defectum, ſi cum *viris* a Deo roboratis comparentur, ſic heroes Maccabaici, & præſertim *Judas*, qui tempore compoſiti Pſ. princeps eorum erat, *vir dextrae Dei* nuncupantur. *a.* Quia magni erant *heroes;* qui ad magna facinora erant apti. *b.* A Deo ad ea deſtinati; inſtrumenta; quibus Deus in Eccleſia vindicanda uteretur. Cum enim illa liberatio *dextrae* Dei ſeu ejus potentiæ adſcribi ſoleat, *vir* dextræ alius eſſe nequit, ac per quem Dextra Dei effectum ſiſtit. *c.* Dextra Dei *roborati*, ita ut tum animo intrepido, divino auxilio nixi, ſeſe periculis objiciant, tum etiam ea cum inſigni potentiæ Dei demonſtratione ſuperent. *d.* Chald. de *juramento*, dextra fieri ſolito, interpretatur, ut *vir dextrae Dei ſit*, cui *Deus dextra ſua juravit:* quod ſi quis ad ſuperiora addere velit, per me licet. Sed quæ dixi huc directe pertinent, ut vel ex poſteriore membro liquet, & ex verſ. 16. confirmatur. Super hoc viro dextræ Dei, quem ſibi in uſum & honorem ſuum roboraverat contra Antiochum, ejusque copias, de quo ad verſ. 16. dictum eſt, precantur, ut *manus Dei ſit*, potentia ſc. quæ eum *ducat*, *protegat*, ei *vires ſufficiat*, ac denique per ipſum effecta ſiſtat, hoſtes proſternendo, & Eccleſiam afflictam vindicando. Quæ omnia hac phraſi comprehenſa ſunt. Conf. Jeſ. LI: 16. Pſ. CXXXI: 5. *Manum* pro potentia adeo frequenter uſurpant orientales, ut & rebus inanimatis eo ſenſu attribuant. Sic *manus* inferorum, Pſ. XLIX: 1. *manus flammae* Jeſ. XLVII: 14. *manus peccati*, Job. VIII: 4.

§. LXXXI. Preces ſuas *duabus rationibus* confirmant: altera eſt, quod *vir dextrae Dei erat*, ſuper quo per conſequens *manus Dei* eſſe debebat, absque quo auxilio *virum dextræ Dei* ſeſe præſtare non poterant Maccabæi, altera eſt; quod Deus *eum contra filium hominis roboraverat ſibi*, in

in honorem nominis sui, ad Ecclesiæ suæ liberationem suscitaverat, & contra hostes animaverat; quem deserere non posset, sed manu sua protegere, eique adesse, deberet.

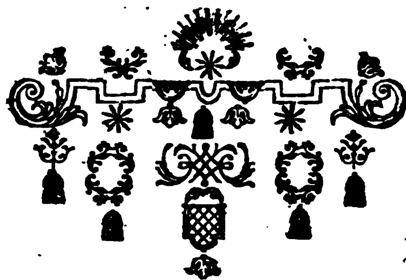
§. LXXXII. *Quarta* denique pars complectitur instaurationem religionis ac reip. his verbis, vers. 19. *Et ne retrocedamus a Te: vivifica nos, ut nomen Tuum nuncupemus.* Duo hic petunt *a.* ne a fide & cultu veri Dei deficiant, *b.* ut, in pristinum statum restituti, Deum autorem salutis, & cultus sui objectum, nominare, glorificare ac colere possint. *a. Prius* membrum, ex nostra versione, petitionem constantiæ in fide & religione continet. Sic enim rectius verba redduntur, quam cum aliis: *& non recedamus a Te:* aptius enim id precantur, quam promittunt: nec illud in constructionem impingit. Particula enim ולא *deprecandi & dehortandi* usum sæpe præfert, ut Ps. XXXV: 24. *ne laetentur super me.* 1 Sam. II: 24. נסוג autem est infinit. verbi סוג, ut proprie verti debeat, *& ne retrocedere*, h. e. *retrocedendo recedamus* a *Te*, a tui fide & cultu, & obsequio Tibi debito. Sic Jes. LIX: 13. L: 5. Respicitur sine dubio ad *persecutionem* Epiphanicam, causa religionis institutam, qua gravissimis sub minis ad defectionem compellebantur, cui multi jam succubuerant, & metus erat, ne, ea durante, & Maccabæis in bello cum Syro-Macedonibus inferioribus, plures a vera religione ad idola gentium abriperentur, certe piorum animi frangerentur, & cum religione patria actum foret: ideo aptissime orant, ut Deus heroas illas protegat, iisque sua dextra adsit, ne ad defectionem cogerentur. Quæ ab unoquoque extendi, & ulterius illustrari possunt.

§. LXXXIII. Altera supplicationis pars omnium rerum instaurationem complectitur, his verbis: *vivifica nos, ut nomen tuum nuncupemus.* Liberatio ex afflictione Epiphanica, & populi restitutio in integrum, *vivificationis* phrasi & alibi insignitur, ut Jes. XXXVI: 19. Hos. VI: 1, 2. Dan. XII: 2. Ps. LXXXV: 7. *Nonne Tu nos rursus vivificabis?* Ratio appellationis est. *a.* Quia res omnes collapsæ & destructæ

pristi-

priſtinum ſtatum recuperarunt, & de novo florere cœperunt. *b*. Populus, tentatione purgatus, ac ab impiorum communione liberatus, novam vitam demonſtravit, ardenteque religionis ſtudio flagravit. *c*. Quia Deo, ejusque ſpiritui, effectus hic eſt adſcribendus, in quo Divina potentia & gratia clariſſime eluxit.

§. LXXXIV. Conſequens liberationis eſt, *nomen Dei nuncupare; ut nomen Tuum nuncupemus*, dicunt, vel, & *nuncupabimus nomen tuum*, h. e. Tibi ſalutem & liberationem noſtram unice acceptam referemus, Te appellabimus *ſervatorem* & *Deum* noſtrum, Te glorificabimus, Te ſtudioſe colemus, in Te fiduciam collocabimus, tuum nomen ubique terrarum nominabimus, celebrabimus, & inter gentes propagabimus, a Te appellabimur, *populus* dicemur, *cujus Jebova Deus eſt, cui benedixit*. Sic *Symmachus*, ϗ τῷ ὀνόματι σου κληθησόμεθα, *& nomine Tuo vocabimur*: quo ſenſu phraſis ſumitur, Gen. IV: 26. Jeſ. XLIV: 5. Reliqua, quæ huc pertinent, & implementum demonſtrant, ab unoquoque ſuppleri poſſunt.

PSALM.

PSALM. LXXXI.

1. *Praefecto super Gittit, Asaphi* Psalmus.
2. *Laetos sonos edite Deo, robori nostro, jubilate Deo Jacobi.*
3. *Efferte carmen, & tendite tympanum, cytharam suavem cum nablio.*
4. *Clangite in mense buccina, in plenilunio die festi nostri.*
5. *Quia statutum Israelis hoc* est, *liquidum jus Dei Jacobi.*
6. *Qui præceptum hoc Josepho inposuit, cum emicaret ipse in terram Aegypti. Labium, quod,* vel *ejus quem, non novi, audiam.*
7. *Removi ab onere humerum ejus, manus ejus a corbe,* vel aheno, *recesserunt in perpetuum.*
8. *In angustia invocasti & expedivi te, respondi tibi in latibulo tonitru, exploravi te juxta aquas Meribae,* seu contentionis. *Sela!*
9. *Audi, popule mi! & contestabor te, Israel! si audiveris me.*
10. *Non erit tibi Deus peregrinus, nec adorabis Deum alienum.*
11. *Ego sum Jehova Deus tuus, qui te e terra Aegypti eduxi. Os tuum late aperito, ego inplebo illud.*
12. *Et populus meus voci meae non auscultavit, nec voluit mihi Israel.*
13. *Et dimisi eum in umbilicationem,* vel *insitam pravitatem, cordis ipsorum, eant in consilia sua.*

 14. *Uti-*

14. *Utinam populus meus audiat me, Israel in viis meis ambularent!*

15. *Sicut parum, inimicos eorum prosternam, & super hostes eorum reducam manum meam.*

16. *Osores Jehovae abnegarent se ipsi, & esset tempus eorum in perpetuum.*

17. *Eumque alerem adipe tritici, & melle satiarem te e rupe.*

PROLEGOMENA.

§. I.

Cum inter ea, quae regnum Hiskiæ illustrarunt, sicut totius regni reformatio, sacris repurgatis, & in pristinum, quo tempore Davidis & Salomonis fuerunt, statum revocatis; ita solennis festi *Paschatis* celebratio haud exiguum mereatur locum, sive ad sacra eo tempore peragi solita, sive ad immensum populi confluxum, non Judæorum tantum, sed & Israelitarum, respicias, ita ut de eo testetur historicus, 2Chron. xxx: 26., simile non exstitisse *a temporibus Salomonis* ad illud tempus usque: nemini mirum accidat, si dixero, eam solennitatem non tantum sacris canticis, sed & hoc nostro in specie fuisse celebratam, tum quod Hiskias *verbis Davidis* & *Asaphi videntis* Deo jusserit laudes canere, 2Chron. xxix: 30. tum quod nullum tempus sese offerat, cui Psalmus noster aptius conveniat: quod cuique, Psalmum cum historia conferenti, sponte sua sese in oculos ingeret.

§. II. Argumentum enim Psalmi est publica exhortatio, tum festi læte agendi, tum seriæ ad Deum conversionis, directa ad Israelitas, a Judæis distinctos, sub spe subitæ liberationis ab hostibus, qui eos tantum quod oppresserant, &

& rerum omnium felicissimæ instaurationis, spe vero fundata in *ratione* & *causa* malorum, unice a populi contumacia, & non ab imminuto Dei adfectu erga populum, repetenda. Poeta incipit cum exhortatione Israelitarum ad festum Jehovæ, Deo Jacobi & Judæ celebrandum, cum sit ab eo universo populo præscriptum tempore liberationis ex Aegypto. Dein *beneficia* Dei in populum recenset una cum præcepti de Jehova, solo Deo, colendo commemoratione. Quando Israelis defectionem, nullis mediis vincendam, eamque secutam *desertionem* Dei, & traditionem populi in perniciosa consilia, ob oculos ponit. Denique spem facit populo subitæ liberationis, & perpetuæ prosperitatis, modo vias Dei ingredi, easque tenere, velit.

§. III. Cujus argumenti ut verus conspectus elucescat, sequentes ejus characteres sunt observandi. 1. *Primus* est, sermonis exhortatorii *objectum* esse *Israelitas*, a Judæis, quorum metropolis erat Hierosolyma, sedes religionis, distinctos; quod ex nominibus Israelis & *Josephi* colligitur, & ex distinctione inter *eos*, quos adloquitur poeta, & *nos*, præcipue firmatur: dicit enim; *adclamate Deo fortitudinis nostrae*, & festum appellat *nostrum*. Quo & illud facit, quod *festi* celebrandi obligationem a Dei præscripto repetere & inculcare necesse habeat; argumento, ipsi rem esse cum illis, qui, festum Judæorum ad se minus pertinere, viderentur existimare. 2. *Secundus* character habet, exhortationis *materiam* esse festi paschatis, ejusque diu ab iis, ad quos sermo vertitur, neglecti, celebrationem, cum feria ad Jehovam conversione conjungendam. Festi paschatis criterium præcipuum est in tempore institutionis situm, cum Deus Aegyptum, tanquam populi sui vindex, intrabat, vers. 6. quod non nisi in illud festum quadrat. Exhortationis ad *conversionem* Ps. argumentum certissimum præbet indicium. 3. *Tertius* fert, longe diversum esse populi, quocum se conjungit poeta, & eorum, ad quos sermonem dirigit, statum, illius laetum, horum adflictum, & ab excidio

dio haud longe remotum. *Laeta* illius conditio facile ex argumento exhortationis, ad festum cum omnibus lætitiæ signis celebrandum, elucet. Sed *horum* deploratæ res ex reliquis Ps. partibus sponte sese offerunt; in specie huc tendit ultima pericopa, quæ spem præbet subitæ liberationis, si sese serio convertant.

§. IV. Ad hæc criteria si adtendamus, cumque iis historiam celeberrimi illius paschatis tempore Hiskiae comparemus, vix dubitare amplius poterimus, quin Ps. in illud tempus conveniat quam exactissime. Hoc enim tempore, cum laeta rerum catastrophe inter Judaeos per Hiskiam conspiceretur, Israelitae partim erant in exilium abducti, partim ab ultimo excidio prope aberant. Quo in statu blande ab Hiskia, nunciis per omnia Israelis loca missis, invitantur, & ad conversionem ad Deum Patrum, & ad *pascha* una cum Judaeis Hierosolymae celebrandum, 2 Chron. xxx. admonentur, ne vestigia Patrum insistant, sed pervicaciam deponant, & ad veri Dei cultum accedant, spe subitae ab hostibus liberationis facta, si id egerint. In specie ad *pascha* Hierosolymis excitantur, quod tanto tempore ab ipsis neglectum erat, acsi ad eos nihil pertineret. Nec effectu res caruit. Licet plurimi pii regis monita susque deque habuerint, alii tamen, nec illi exiguo numero, ex tribubus *Aser*, *Manasse* & *Tsebulon*, sese Hierosolymam contulerunt, & festum laete ac pie cum Judaeis egerunt.

§. V. Psalmus itaque, ut de *scopo* ejus verbo moneam, eo manifeste collineat, ut Israelitae excitentur ad veri Dei Israelis & Judae cultum resumendum, seseque sincere ad eum convertendum, eoque fini festum Paschatis cum Judaeis laete celebrandum, addita spe liberationis ab hostibus, a quibus premebantur, si id serio agant. Quem fructum ut adsequeretur Psalmus, inter sacra in Templo sub ductu *Præmonitoris* musicae publice canendus erat: ut indicat titulus *Praefecto Haggittith:* ad quem nihil habeo, quod observem, nisi per vocem *Gittith melodiam* videri designari,

designari, secundum quam Ps. erat canendus, ut ex praep. על super 1 Chron. 15: 20. & aliis indiciis colligitur; sive ab urbe Philistaeorum *Gath*, ubi David aliquandiu versatus est, sive aliunde nomen traxerit. De quo ad Ps. VIII. egi. Ceterum, cum haud exiguus Israelitarum numerus tempore festi Paschatis sub Hiskia adfuerit Hierosolymis, Ps. tunc recte cani potuit ad Israelitas excitandos, & simul *Judaeos* ipsos Israelitarum exemplo admonendos, ut, si remp. velint salvam, cultui veri Dei, quem nunc revocaverat Hiskias, adhærescere pergant.

§. VI. Nec ab hac hypothesi abhorret *Auctor* Psalmi, sive hoc ipso tempore vixerit, sive spiritu in tale tempus fuerit ductus, & in ejus usum Psalmum composuerit: quod mihi perinde est, licet ad prius magis propendeam. Etsi enim *Asaph*, quem titulus pro auctore habere jubet, tempore Davidis fuerit celeberrimus, unus ex tribus summis præfectis Musices; nihil tamen vetat credere, & hoc tempore Hiskiae similis nominis virum exstitisse, qui Ps. fecisse potuit. Nec illud temere statuitur, cum *Asaph* aliquis diserte memoretur, cujus filius, paulo post hoc tempus, tempore sc. expeditionis *Senacheribi* in Judaeam, in summa dignitate fuit apud Hiskiam, 2 Reg. XVIII: 18. Accedit, 2 Chron. XXIX: 30. narrari, jussisse Hiskiam, ut Deo laudes canerentur *verbis Davidis* & *Asaphi videntis*. Novi equidem, hunc pro eo haberi, qui tempore Davidis fuit; sed obstat, quod *Asaphus* ille Davidis hoc *videntis* titulo non tantum non ornetur, sed & haud obscure innuatur, eum non fuisse Psalmorum auctorem; tum quod *secundum ductum Davidis cecinisse* dicatur, 1 Chron. XXV: 2. tum quod *Heman*, in eadem sermonis serie *videns Davidis* dicatur, indicio, non Asaphum, sed *Hemanem* tantum ex tribus præfectis divinis gavisum fuisse motibus, & inspirationibus. Quæ nunc latius non exsequar.

§. VII. Partes Psalmi generales duae sunt, *altera adhortationem* continet ad festum, quippe a Jehova institutum, celebrandum; *altera adhortationis* instantiam, qua adhortatio ulterius urgetur, tum ab *obligatione* populi, Deo multis nominibus obstricti, tum a noxiis defectionis populi effectis, quae senserat, & sub quibus nunc in primis gemebat, tum denique a spe liberationis, quam conversio populi produceret. *Prior* pars vers. 2—6. comprehenditur, *posterior* vers. 7. fin. cujus membra in sequentibus distinctius exhibebo.

EXPLICATIO.

§. VIII. Summa prioris partis est adhortatio ad *festum paschatis* læte celebrandum, utpote *festum* Dei, universo populo præscriptum, directa in specie ad Israelitas diuturni neglectus reos. Occurrit itaque א. Adhortatio celebrandi festi, vers. 2—4. ב. Festi institutio toti populo facta, vers. 5, 6. א. Adhortatio ita sonat, vers. 2—4. *Lætos sonos edite Deo robori nostro; jubilate Deo Jacobi. Efferte carmen, & tendite tympanum, citharam suavem cum nablio. Clangite mense buccina in plenilunio, die festi nostri.* h. e. Quovis modo sive voce, sive omne genus instrumentis, lætitiam & gaudia demonstrate in honorem & laudes Dei roboris nostri, Dei patris *nostri Jacobi;* tempore hoc tam læto & festo, quale nobis est *plenilunium* hujus mensis. Adhortatio hæc, ut ordine instituam, dirigitur 1. ad Israelitas, quotquot Hierosolymis præsentes aderant; ut lætas voces cum Judæis jungant, ut ex supra dictis notum est. 2. Argumentum adhortationis est, *Deo tempore festi laeta accinere.* α. Deus, in cujus honorem hæc agerentur, adpellatur *robur populi*, & *Deus Jacobi:* neutrum sine ratione. *Prius* enim epitheton *roboris nostri* Deum repræsentat, tanquam unicum populi præsidium, & *spei* ac *fiduciae* objectum, qualem

qualem sese Deus & olim sæpe præstiterat, & nunc adhuc *Judaeis* in specie exhibebat, tutum faciendo populum Judæ ab hostium impetu, quem Israelitæ cum insigni tribuum & terræ jactura experti erant. Ideo dicit poeta, *Deo, robori nostro*, quo nos adhuc insigniter gaudemus. Sed simul insinuatur, Israelitas hoc firmamento frui posse, si modo sese ei adjungere velint, & eum quaerere Hierosolymis. Epitheton enim *roboris nostri* in specie respicit ad *sedem* religionis Hierosolymis; cujus respectu erat Jehova Deus *roboris* Judaeorum, quorum metropolis erat Hierosolyma. *Alterum* epitheton, Deus *Jacobi*, paulo generalius est, & Israelitis ob oculos ponit obligationem Dei illius colendi, cum sit *Israelitarum* aeque ac *Judaeorum* Deus, utpote Deus *Jacobi* communis ipsorum Patris.

§. IX. β. Laetitiae & laudum signa hic varia accumulantur, partim per *vocem*, partim per *instrumenta* edenda. Ad *vocem* pertinent verba *laeta sonare*, *jubilare*, & *efferre carmen*, de quorum potestate & usu non est, quare hic multis disseram; uno itaque verbo. Primum verbum רנן est ὀνοματοποιόν, a sono fictum, significatque *tremulum* & *tinnulum*, inde *laetum* & hilarem sonum edere: secundum, הריע, proprie tremulum & *fractum* sonum comprehendit, usurpatur vero de clangore *bellico* & *triumphali*. Tertia phrasis, *tollere carmen*, ad *cantum* pertinet, dicitque, clara voce confidenter efferre canticum. Instrumenta laetitiae memorantur *tympanum*, *cithara*, *nablium* & *buccina*: de quibus dicere nihil adtinet, cum nihil ad Ps. intellectum faciat, & ad Ps. XXXIII: 2. ac alibi nonnulla observaverim. Hic notetur singularis phrasis נתן תף, non, ut solet, vertenda, *date tympanum*, nullo sensu aut emphasi; sed *tendite*, intendite, *tympanum*. Radices enim נתן, תנה & תנן sedem habent originariam in *tendendo*: uti alibi notatum est. Sensus est, instrumenta illa esse intensissime exercenda.

§. X. γ. Veniamus itaque ad *temporis* definitionem, vers. 4. *clangite mense buccina; in plenilunio, die festi nostri.* Inter-

Interpretes per *menſem* intelligunt *Kalendas*, ſive ſingulorum menſium, ſive *primi* ſive *ſeptimi* menſis Tisri; nec abhorret uſus vocis: ſed cum mox addatur *plenilunium* & *dies feſti noſtri*, exiſtimaverim, ſtructuram verſus hac ratione eſſe concinnandam; acſi legeretur; clangite in *plenilunio menſis die feſti noſtri*. Nihil enim uſitatius eſt, præſertim in Pſalmis, vocum ſeparatione, quæ ſecum conſtruendæ ſunt. Clangere in *menſe* in *plenilunio* eſt in *plenilunio menſis*. Verti vocem כסה *plenilunium*, ut in lingua Syr. uſurpatur, notante de *Dieu*, qui vid. Feſtum itaque intelligitur, in *plenilunium menſis* incidens; quod cum ſit & *Paſchatis*, & *Tabernaculorum*, Interpretes hic de poſteriore cogitant, non tantum ſine ulla ratione ſolida, ſed & contra criterium feſti, verſ. 6. Verum quidem eſt, *feſtum Tabernaculorum* aliquando *feſti* nomine eximie venire; ſed illud cum feſto *Paſchatis* commune habet: quare hinc nihil colligi poteſt. Atenim character feſti paſchatis eſt in eo, quod eo die celebratum fuerit prima vice, quo Deus in terram Aegypti hoſtiliter intravit, & *primogenitos* occidit, populusque ex Aegypto eductus eſt: in cujus memoriam fuit inſtitutum: quo nos ducit verſ. 6. de quo mox. Ceterum cum hoc feſto paſchatis *buccina clangendum* imperatur, buccinæ *clangorem* cave aliter ac in *laetitiae* ſignum capias. Ita Deus de *tubarum* clangore diſerte præcepit, Num. x. & *buccinae* vox latiore uſu etiam *tubas* comprehendit, quia non niſi *materiae* ratione diverſæ ſunt, *buccinae* erant ex *carnibus bubulis*, & *tubae* ex ære, vel argento, aliove metallo. Sic de *clangore buccinae*, Pſ. XLVII: 6. XLVIII: 6. CL: 2.

§. XI. ב. Hæc adhortatio urgetur ab inſtituto Dei, totum populum, æque reliquas tribus ac Judam, obligante verſ. 5, 6. *Quia ſtatutum Israelis hoc* eſt, *liquidum jus Dei Jacobi: qui praeceptum hoc Joſepho impoſuit, cum emicaret ipſe in terram Aegypti.* Nexus per כי *quia* ſcopum verborum eſſe evincit, Israelitis *obligationem* feſti agendi perſuadere;

quod,

quod, ſicut apud Judæos neceſſe non erat, ita apud reliquas tribus & utile, & neceſſarium. . Cum enim ritibus patriis a longo renunciaſſent Ephraimitæ; videri poſſent vel obligationis obliti, vel ſibi curæ non eſſe eorum obſervantiam putaſſe. Quare operæ pretium erat, feſti inſtitutionem, ejusque originem & rationem, iis ob oculos ponere. Pſaltes itaque hic declarat 1. feſtum hoc ad publica totius populi *ſtatuta* pertinere 2. facere partem *cultus* Dei Jacobi 3. inſtitutum in memoriam redemtionis populi a ſervitute Aegyptiaca.

§. XII. 1. Primum hæc verba continent, *quia ſtatutum Israelis hoc*, ſc. feſtum *noſtrum*, quod præceſſerat proxime. Sunt, qui ad *laetitiae* ſigna referunt, ſed rectius ad *feſtum*, tum quod cum eo propius cohæreat, tum quod de ipſius *feſti* celebratione, & non de *modo*, quo celebrandum erat, difficultas moveri poſſet. *Statutum Israelis* cum adpellatur, non de qualicunque, ſed *publico* populi totius ſtatuto, ad Israelem æque ac Judam pertinente, cogitandum eſt. Vox enim Hebr. חק a radice, quæ proprie dicit, *ſculpſit*, *cavando incidit*, inſita ſua poteſtate *publicum* & *perpetuum* ſtatutum exprimit, quippe quod in æs inſculpi, & publice affigi ſoleat. Cum additur *Israelis*, indicatur, univerſi populi eſſe ſtatutum; adpellarunt verſ. præced. *feſtum noſtrum*, utpote Hieroſolymis celebrandum; ſed ne a Juda tantum, & non Israele, quis putaret, hic *Israelis* eſſe *ſtatutum* declarat.

§. XIII. 2. Sed unde profectum erat hoc ſtatutum? ab ipſo populo, an a Deo? prius etſi aliquam obligandi virtutem habeat, cum ſtatuta publica migrare non fas ſit, poſterius tamen adfert longe majorem; quare additur, *liquidum jus Dei Jacobi*, vel, ut accentuatio & punctatio Maſorethica habet, *Deo Jacobi*, h. e. in honorem Dei, jus, quod *Deo* debemus, cum ab ipſo ſit præſcriptum, inque ejus honorem fiat. Sed poteſt etiam retineri *jus Dei Jacobi*, ſive ab ipſo pronunciatum, ſive quod ipſe *jure*

 exigit,

exigit, quodque ipsi debetur. Sensus est dives, *jus Dei*, & *Deo*, quo tum *auctor* præcepti designatur, tum *obligatio*, populo incumbens, adfirmatur, tum *finis* & *scopus* in honorem Dei proponitur. Ceterum non sine ratione iterum Deus *Jacobi* adpellatur; quippe quo titulo omnes *tribus* comprehenduntur, quorum communis pater erat Jacob, antequam Israelis nomen est adeptus.

§. XIV. 3. Additur *ratio* instituti festi vers. 6. *praeceptum imposuit Josepho illud, cum exiret in terram Aegypti.* Nimium aberrant, qui vel de Josephitarum ingressu in Aegyptum, vel eorum *exitu*, hic cogitant, cum phrasis *hostilem* ingressum hic denotet, & nexus sermonis de *Deo* cogitare jubeat. Sensus est, festum hocce Josepho fuisse præscriptum, quo tempore Deus terram Aegypti, tanquam Dominus, intrabat, seseque populi sui vindicem præstabat: quod factum est, cum *primogenitos* per totam Aegyptum una nocte prostravit; ut est Ex. XI. & XII. Phrasis, *exire*, proprie *emicare*, *super terram*, aliquando denotat, cum summo imperio terram pertransire, ut de Josepho, Gen. XLI: 45. sed hic *hostilem* ingressum una involvit, ut על sit *super & contra*. Sic de Angelo usurpatur *exire*, qui exercitum Senacheribi delevit, Jes. XXXVII: 58. nec non de Deo, *exeunte* ad *salutem populi*, Hab. III. sed, quod propius accedit, Deus *ingressurus* in *medium Aegypti* dicitur, quo tempore *primogenitos* occideret, Ex. XI: 4. quod hic omnino est *exire in* & *contra* terram Aegypti. Hoc ipso tempore *Josepho* traditur *imposuisse* hoc *præceptum*. *Josepho* non sine ratione, ne *Ephraimitae* & *Manassitae*, adeoque tribus Israeliticæ, ad se illud minus pertinere existimarent. Deinde *Josephi* fit mentio; tum, quod causam ingressus Israelis in Aegyptum præbuerit, tum quod primus & princeps omnium fuerit in Aegypto; ut ab ipso tunc merito denominari potuerint Israelitæ. Nec emphasi caret vox Hebr. עדות, quæ, a radice עדה *ornavit* derivanda, in origine sua *ornamenti* & *instrumenti* potestatem habet, unde ad

praecepta

praecepta Divina transiit, tanquam *ornamenta* societatis, & *felicitatis* instrumenta. Hoc nomine cum festum Paschatis insigniatur, haud obscure indicatur, partim hoc festo prima fundamenta & ornatus & felicitatis totius populi fuisse jacta, cum hoc ipso tempore tyrannidi Aegyptiacæ fuerit ereptus, & in libertatem eductus, partim etiam ejus rei memoriam renovare hoc festum, ejusque etiam esse sigillum & pignus perpetuum. Unde facile elucet, quare ejus temporis fuerit mentio facta, cum inde libertas populi habuerit initium, ejus rei sit memoriale festum paschatis, & populus eo nomine ad hoc præceptum, & omnia alia, obstrictus.

§. XV. Cum Israelitas ad festum Paschatis, utpote a Deo Israelis tempore redemtionis Aegyptiacæ institutum, incitasset poeta: apte subjungit rationes moventes, quæ Israelitas & de obligatione Dei Hierosolymis colendi admonere, & eos ad officium præstandum, seseque ab Idolis ad Deum verum convertendos, impellere aptæ natæ sunt. Quarum I. prima a beneficiis in populum collatis, quibus libera facta est resp., desumta est, vers. 7, 8. II. Secunda a fœdere Dei cum populo solenniter inito, quod solius Jehovæ cultum pro conditione habet, vers. 9, 10, 11. III. Tertia a noxiis inobedientiæ & defectionis effectis, quæ populus expertus erat ad hoc usque tempus, vers. 12, 13. Sed his rationibus præmittitur testificatio animi ad audiendum parati, a nonnullis ex Israele facta, vers. 6. fin., & subjungitur votum pro conversione totius populi, addita promissione subitæ liberationis ab hostibus, & felicis omnium rerum instaurationis vers. 14. fin.

§. XVI. Incipiamus, ut ordinem versuum teneamus, a testificatione obedientiæ voci Divinæ præstandæ, quam nonnulli ex Israele, Hierosolymis præsentes tempore festi, solenniter faciunt, vers. 6. fin. *labium, quod, vel ejus quem, non novi, audiam.* Utrumque enim admittunt verba Hebræa, quæ proprie sonant, *labium non novi audiam.* Sed

vox *labium* vi punctationis occurrit in statu constructo; adeoque quid requirit, quocum construatur, quod per ellipsin reticetur, & aliter suppleri vix potest, quam per *ejus*, *quem;* ut sit labium *ejus*, *quem non novi*. Interea patitur usus, ut constructum pro absoluto ponatur, nisi punctationem quis *absoluti* hic velit, adeoque verti quoque possunt, *labium*, *quod non novi*, *audiam*. Utrumque hic conjungi potest, & est adfine. Sed majoris est, personam, cujus hæc verba sunt, & sensum definivisse. Missis Interpretum opinionibus, multum diversis, mihi omnino videntur hæc verba ad eos ex Israele referenda, qui Hierosolymam ad festum adscenderant, & eo tendere, ut adfectum in Jehovam, Deum Israelis, ejusque cultum, explicent, sive ad superiora, sive sequentia, sive potius ad utrumque respicere censeantur. *Labium* vel *ignotum*, vel *ignoti*, cum se audituros profitentur, indicant, se & festum Jehovæ Hierosolymis esse celebraturos, & quæ nomine Dei sibi dicerentur, pronis animis esse excepturos, & præstituros. Audire esse pro *adtendere*, *accipere*, & *obedire*, tralaticium est, nec non *labium* pro *sermone*, per labia prolato, sumi: quare hic non morabor. Sed quare labium *ignotum* vel *ignoti?* respectu Israelitarum, ni fallor, qui a longo & veri Dei Israelis, & cultus ac præceptorum ejus notitiam perdiderant per Idololatriam, & libri legis neglectum; quare ab Hosea & aliis prophetis sæpe *ignorantiae* Dei accusantur. *Ignorantia* laborabant si non omnes *theoretica*, saltem *practica*, in veræ religionis contemtu & neglectu sita.

§. XVII. Hæc licet facilia sint, est forte difficilius, qua ratione hæc verba *Israelitis* adtribuantur, cum in prima persona loquatur poeta: *labium*, *quod non novi*, *audiam*. In promptu quidem est, poetam Israelis personam hic adoptare, & eorum confessionem suo ore exprimere; quæ figura non est inusitata, aut ignota; sed, ut ratio & elegantia figuræ elucescat, & omnis difficultas e medio tollatur, observari velim, poetam hic rationem habuisse Psalmi sui publice

blice ab Israelitis, qui tempore festi præsentes aderant, canendi in Templo; quo admisso, *persona* prima quam accommodatissima est. Cum enim superiorem adhortationem cecinissent, seque mutuo ea ratione aut essent exhortati, aut excitari admisissent, mox aptissime subjungunt: *labium ignoti audiam*, quisque pro se; acsi dicerent. Vocem Jehovæ, cujus utriusque me ceperat oblivio, ita ut nec *Jehovam*, Deum Israelis, nec ejus *instituta*, recte amplius noverim, a longo ad Idololatriam abstractus, eam, inquam, vocem, denuo ad me delatam, qua ad cultum ejus excitor, nunc ad animum revocare, & observare, paratus sum; &, quicquid in posterum mihi nomine Dei injungitur, exsequar fideliter.

§. XVIII. Unde, ni fallor, manifestum est, non tantum, quam apte hæc prima persona enuncientur mox post præcedentem adhortationem; sed &, quam congrue Deus mox introducatur rationes moventes in animos eorum ingerere. Cum enim aures animosque apertos & paratos ad audiendum & obediendum voci Dei explicuissent: verba Dei majore utique emphasi & elegantia adhibentur, quam si suis verbis usus esset poeta. Deinde ad verba Dei minus abrupte hac ratione pergi, quia verba Dei se audituros esse, fassi erant, sponte sua elucet, absque ut ellipsi, *sic dicit Dominus*, ante pericopam sequentem, opus sit. Verba Dei, quibus prima ratio movens, a fundamentalibus beneficiis, in populum collatis, petita, exprimitur, ita sonant, vers. 7, 8. *removi ab onere humerum ejus; manus ejus a corbe, vel abeno, recesserunt in perpetuum; in angustia invocasti, & expedivi Te, exaudivi Te in latibulo tonitru, exploravi Te juxta aquas contentionis. Selah*: h. e. E statu *servili & adflicto* te potente manu, cum multis tremendæ meæ Majestatis signis, eripui, & ansam animi grati & sinceri in me adfectus explicandi præbui, cujus jam tunc contraria dedisti indicia, futuræ defectionis & rebellionis haud vanum præsagium.

§. XIX. Versus comprehendunt א. liberationem populi a servitute Aegyptiaca, vers. 7. ב. Ejus redemtionis modum & *accidentia*, vers. 8. א. Beneficium primæ redemtionis vers. 7. exhiberi, non tantum ex eo patet, quod illud ubique ut primarium & fundamentale, quo Deus populum sibi obstrinxit, & cui tota œconomia legalis innititur, occurrat in Script., nec etiam ex eo tantum firmatur, quod vers. 11. ejus expressa fiat mentio, verum ex ipsis verbis & phrasibus sponte sua sese offert. Conditio enim, ex qua educti sunt, iis vocibus & phrasibus depingitur, quæ molestam & vilem servitutem comprehendunt; qua quis ad laboriosa & abjecta opera est obligatus. Quo nos utrumque versus membrum ducit. Prius, *removi ab onere humerum ejus*, cogitationem injicit oneris gravioris, humeros prementis, quod *jugi* conspectum ferebat. Indicatur itaque, eos fuisse sub jugo, ad opera molesta & gravia obligatos, instar *servorum*, quorum est *onera* bajulare, sic Jes. x: 27. *Tempore illo auferetur onus ab humero tuo, & jugum ejus a collo tuo*, &, quod ad scopum propius accedit, de servitute Aegyptiaca, Exod. vi: 6, 7. *Educam vos de sub oneribus Aegypti, & eripiam vos servituti ipsorum.* Alterum membrum, *manus ejus a corbe*, vel *aheno*, *recesserunt*, sive ad *corbes*, qui manibus tenentur, sive ad *ahena* & *ollas* respiciatur, utramque enim notionem admittit vox Hebr., eandem servilem & laboriosam vitæ conditionem exprimit. Figura vero erit fortior, si de *olla* culinæ cogites, ad quam curandam vilioris sortis homines & mancipia adhibebantur apud orientales, qui propterea *servilem* sortem hac phrasi exprimere solent, ut Ps. cxiii: 7. *eripies ex lapidibus focariis egenum*, h. e. ex statu servili & abjecto. Hac ratione *manus ab olla culinaria recedere* dicuntur, cum quis ab ejusmodi servitio liberatur. Sed emphasi non caret, quod verbum *recedere* in fut. occurrat, *manus ejus recedent*, quippe quo tum plenaria & perpetua liberatio designatur, tum etiam tacite insinuatur, novam servitutem, ab Assyriis imponendam,

dam, esse e medio tollendam, si modo dicto Dei sint audientes Israelitæ.

§. XX. ב. Hæc liberatio populi sicut erat insigne bonum, per quod Deo erant summopere obstricti, ita *modus* liberationis, plane singularis, qui de potentia & favore Dei erga populum plane peculiari testabatur, obligationem eam reddebat longe majorem: quare poeta addit vers. 8. *in angustia clamasti*, & *expedivi Te*, *respondi Tibi in latibulo tonitru*, *exploravi te juxta aquas contentionis*. Duo priora membra respiciunt ad ea, quæ populo contigerunt ante famosam illam murmurationem juxta aquas *Meribæ*, de qua Exod. XVII. adeoque ad ea nos ducunt, quæ liberationem sunt concomitata. *Angustiæ* itaque, quarum hic injicitur mentio, partim afflictum populi statum in Aegypto, præcipue cum in procinctu esset liberatio, exprimunt, partim ad illud tempus pertinent, quo Israel ex Aegypto eductus undiquaque esset obsessus & constrictus, a fronte per mare, a tergo per exercitum Pharaonis, ab utroque latere per *montes*, ita ut nusquam exitum reperiret, de quo Exod. XIV. Utroque tempore angustiæ *clamarunt* & *invocarunt* Jehovam, & ulla sine ope sua liberati sunt; quod hic indicatur, per *clamasti* & *expedivi Te*, h. e. nihil præter *clamores* tu ad liberationem tui adtulisti, quo beneficium magis extollitur. Exprimitur liberatio duabus phrasibus, quarum altera ad priorem, altera ad posteriorem liberationem pertinere videtur; utique, illud *respondere* in *latibulo tonitru*, nos ad columnam nubis & ignis, sedem tremendæ Dei majestatis, ducit, ex qua Deus oculos iratos vibravit in Aegyptios, eosque & consternatione implevit, & prostravit. Exod. XIV. Quod eleganter dicitur *respondere in latibulo tonitru*, vel potius post *velum tremendæ Majestati*. Vox Hebr. רעם proprie dicit *tremulum motum*, & in specie *naso* adtribuitur, ad designandam graviorem indignationem, quando aliquis *ringitur*, 1 Sam. 1: 6. *nasus tremulus*, & cum *indignatione ringens*. Hinc ad alia non tantum transiit *membra*, sed & ad

mare

mare turbatum, ac coelum tremorem tonantem miscens. Unde vox nostra Orientalibus absolute exprimit *majestatem tremendam*, quam potestatem & hic habet, ut ex altero vocabulo elucet. Illa enim vox, quam *latibulum* reddunt, usurpatur de *velo* seu aulæo, quod ante palatia Magnatum tendi solet, ad prospectum & confluxum promiscuæ turbæ arcendum, quo *velum faciei* P. XXXI. respicit, quod regi præpensum promiscuæ turbæ aditum claudit: intra quod interioris admissionis ministri & amici admittuntur & proteguntur, Ps. XXXI: 21. Cum tali *velo* recte comparatur *nubes*, quæ *ignem*, seu tremendam Dei majestatem, texit in deserto. Cum itaque hic dicitur, Deum respondisse *velo tremendi Dei vultus*, indicatur, ex illa columna nubis & ignis Deum populo succurrisse, & hostes, qui ipsum undiquaque premebant, prostravisse: quod historiæ Ex. XIV. exacte respondet.

§. XXI. Sed quid sibi vult, quod additur, *exploravi te juxta aquas Meribæ*? Ad illustrem casum in deserto, paulo ante solennem legislationem Sinaiticam, constat respici, quo populus, aquæ penuria laborans, gravi & seditiosa murmuratione in Deum & Mosem insurgens, insigni miraculo aquam, ex rupe percussa largo flumine emanantem, abundantissime accepit, Ex. XVII. a qua murmuratione locus nomen *Massa* & *Meriba* consecutus est, quia acerbe cum Deo & Mose expostulavit, & novum potentiæ ac favoris Dei experimentum post tot & tanta, quæ præcesserant, signa, importune admodum & cum magna incredulitate postulavit. Quo sensu Deum ibi *tentasse* legitur Ps. XCV. Sed, quemadmodum Deum ibi *tentavit*, sic & a *Deo exploratus* est, quatenus publicum & sinistri in Deum adfectus, & incredulitatis ac diffidentiæ edidit specimen, eo certius, quod tot & tanta potentiæ & bonitatis Dei præcesserant indicia, tum in populo liberando, per mare ducendo, hostibus opprimendis, tum in populo miraculose potando & cibando. Quæ causa est, quare hujus in specie casus mentio fiat,

fiat, quia per eam murmurationem, quod antea adhuc aliquomodo dubium erat, certiſſimum fecit, ſe eſſe perverſæ & obſtinatæ indolis populum; non niſi ſevera diſciplina conſtringendum, & in ordinem redigendum. Quo etiam murmurationis illius commemoratio hoc loco collineat. Cum enim Deus ſummis beneficiis, modo memoratis, mox ſubjungat, *exploravi Te juxta aquas Meribæ*, indicat, & populo inſinuatum vult, 1. Quanta *longanimitate* uſus fuerit erga Israelem, quippe qui a primordiis ſeſe *rebellem* demonſtravit. 2. Quanto favore eum proſequatur, quam ardente adfectu in eum feratur, quippe qui populum, adeo mox rebellem, non abjecit, ſed bonis cumulare non deſtitit. 3. Quam male meritus fuerit populus de Deo, quamque male responderit tot beneficiis, in eum collatis. 4. Quam neceſſaria fuerit arcta & ſevera diſciplina, qua populum coercere inſtituit; adeoque quanta fuerit populi obligatio legem Dei exacte obſervandi.

§. XXII. Hinc facile elucescit, apte mox ſubjungi Legislationem Sinaiticam, quæ *ſecundæ* rationis moventis locum hic tenet, verſ. 9, 10, 11. *Audi, popule mi, conteſtabor te, Israel, ſi audiveris me. Non erit Tibi Deus peregrinus, nec adorabis Deum alienum. Ego ſum Jehova Deus Tuus, qui Te eduxi ex terra Aegypti; os tuum late aperito, ego implebo illud.* Acſi diceret Deus: poſteaquam mihi de perverſa tua indole quam certiſſime publico indicio conſtiterit, fœdus tecum inire volui, tum ut mea benignitas eo clarius elucesceret, qua Te, tam rebellis & increduli animi populum, mihi per fœdus adjungere inſtitui, tum ut pertinaci & duræ cervici jugum imponerem, vel frænum injicerem, teque mihi redderem obſequioſum. Quod factum eſt ad montem Sinai, quo fœdus illud inter Deum & Israelem ſolenniter pactum eſt. Quo hic reſpici, autumaverim.

§. XXIII. Occurrit hic 1. præfatio excitatoria & obteſtatoria, verſ. 9. *audi, popule mi*, &c. nimirum, ſic te tunc

 temporis

temporis adlocutus sum, blanda quidem sed seria usus oratione, ut Te mihi populum facerem dicto audientem. *Popule mi!* dixi, ut de adfectu meo esses persuasus, meumque in Te jus, per redemtionem acquisitum, cognosceres: *popule* redemte a me, & mihi obstricte; *audi, imo utinam audires;* hæc enim cohærent. Præcepto, vel adhortationi, ad *audiendum* additur *votum* pro populo, ut audiat, quo sicut adfectus Dei ulterius explicatur, ita recte insinuatur, populum *non auditurum*, vel rem esse *vovendam* & *optandam*, magis quam *sperandam*, ac *exspectandam*. Simile quid Deus dixisse fertur tempore legislationis, Deut. v: 26. *utinam hoc animo esset* populus, *ut me timeret?* &c. sic & hic, *audi*, dixi, popule mi, *utinam*, vel *a si audires me*. Sed, quid audiret populus? *contestationem Dei*; id enim indicatur, cum sequitur, *audi*, & *contestabor te; utinam audias*. Præcipitur & optatur, ut *contestatio* Dei aures & animos penetret: quo nomine insignitur fœderis Sinaitici *propositio*, quippe cum *obtestatione* conjuncta, & eum conspectum ferens. Verbum Hebr. proprie involvit *iterationem;* quæ in particula עד *adhuc* superest. Inde ad qualescunque *adseverationes fortissimas*, quibus quid *iterum* iterumque dicitur, & inculcatur, transfertur, & in specie ad tales, quæ *præsentibus testibus* fiunt. Sic Moses *cœlum* & *terram* tanquam testes citavit in populum, Deut. IV. & XXXI. & Lex Sin. inter Angelorum ordines, ut totidem *testes*, dicitur lata. Act. VII. & Heb. II. *Contestatio* itaque adpellatur *legislatio*, tum quod multa cum *adseveratione* fuerit facta, tum & dictorum Dei, & consensus populi, *testes* adfuerint, sive cœlum & terra, sive Angeli, tum quod populus ipse eam *juratus* adsumserit, ut in terra Cananæa, cum ad *benedictiones* & *maledictiones Amen* responderit. Deut. XXVII. tum denique, quod fœdus hoc plus una vice pactum sit, & verbis sæpe repetitis inculcatum per Prophetas.

§. XXIV. 2. Sequitur *fœderis* propositio *a.* leges *b.* bona comprehendens. *a.* Leges hac summaria formula continen-

tinentur, verſ. 10. *Nec erit Tibi Deus alius, nec adorabis peregrinum*, h. e. non alium, præter me, ſolum verum Deum, aut agnoſces, aut ullo cultu religioſo adficies: quibus verbis directe quidem idololatria & ſuperſtitio, ſed indirecte & ſenſu prægnante vetatur, quicquid Divinæ auctoritati ac voluntati adverſatur. Nec alium coles, nec alium audies præter me ſolum, adeoque mihi, ut Deo tuo, Te obſequioſum præſtabis. Præterea, quo prægnans ſenſus confirmatur, hæc verba initium faciunt *decalogi*, adeoque tanquam citatio decalogi, primis tantum verbis prolatis, conſideranda ſunt, ſub quibus totus *decalogus* eſt intelligendus. *b.* Promiſſum, quod alteram fœderis partem facit, ſolenni fœderis formula effertur: *ego Jehova Deus tuus, qui eduxi te ex terra Aegypti*, & explicatius traditur, cum additur; *aperi os, & implebo illud. Formula* habet, Jehovam non tantum eſſe Deum Iſraelis, cujus ſenſus eſt ampliſſimus, quævis bona hujus & futuræ vitæ complexus, uti nemini non notum eſt, ſed & beneficium *redemtionis* ex *Aegypto* repetitum, tanquam *fundamentale* reip. & Eccleſiæ Iſraeliticæ, cui innixum eſt privilegium Iſraelis, tanquam *populi Dei*, & mutuæ relationes ſunt ſuperſtructæ. Quem conſpectum hoc beneficium ubique fert in Script. S., & ex Sabbato in ejus ſignum inſtituto ſatis clare elucet. Additur, *aperi os* & *implebo* illud; quo figurato dicto ſicut ad continua populi deſideria in deſerto reſpicitur, quæ Deus, cibum & potum miraculoſe ſuppeditando, implevit, ita quævis bona comprehenduntur, per quæ deſideriis ſatisfieri poteſt: temporalia quidem & corporalia primo loco, & expreſſe, ſed ſpiritualia etiam ſecundo loco, & magis tecte & umbratice.

§. XXV. Etſi homines, ſi ad rationalem ſuam naturam, quæ eorum eſt ſumma excellentia, & prærogativa, adtenderent, eique convenienter, ut deberent, agerent, vel per beneficia, ſive præſtita, ſive promiſſa, excitari deberent ad benefactori ſuo placendum, cum in eo animus gra-

tus explicetur, & turpissima ingrati nota evitetur, vel saltem per solennes obedientiæ stipulationes, & fœderum vincula, a legum Divinarum transgressionibus absterreri deberent; ne perfidiæ & perjurii sese reos faciant: tristis tamen evincit experientia, nulla re homines fortius moveri, quam si vitæ & institutorum suorum noxia & perniciosa experiantur effecta; quæ vividissimum solent adferre sensum molestum; quo sopor excuti, & calcaria ad agendum addi solent. Quæ ratio est, quare prophetæ malorum sensum populo sæpe renovarunt, & ut ad vias, statumque suum, reflecterent, adhortati sunt; ut ex. gr. Hagg. I. & II. *adplicate animum ad vias vestras*, & ad mala, quæ vos premunt, advertite.

§. XXVI. Eodem modo & hic instituit poeta, vel ipse Jehova, Deus Israelis, quem ipse, ut supra dixi, introducit loquentem. Cum enim beneficia in populum collata recensuisset, ut ad grati animi adfectum adduceret Israelitas, dein legislationis Sinaiticæ, ac solennis eorum professionis, memoriam refricuisset; etiam promissorum, certo implendorum, mentionem fecisset, ut Israelitæ & per obligationis sensum, & bonorum spem, permoverentur: subjungit vers. 12, 13., quæ *prior* pericopæ pars, & *tertia* est ratio inpellens, mala, quæ inobedientia ipsis pepererat, maxima, ut, si nec gratitudo, nec jugum legis sponte susceptum, nec promissorum spes, eos ad meliorem frugem redigere possent, id tandem *malorum* sensus efficiat. Verba ita sonant, vers. 12, 13. *Et populus meus non auscultavit voci meæ, mihique noluit Israel. Et dimisi ipsum in umbilitationem*, vel *insitam pravitatem*, *cordis ipsorum*, *eant in consilia sua.* h. e. cum longo satis tempore, multisque modis, demonstrasset Israel, populus meus, se vitam moresque suos ad normam legis meæ componere nolle, nulloque in me esse adfectu: & ego tandem eum, quasi libello repudii dato, res suas sibi habere sivi, eumque & veteri corruptioni & propriis consiliis permisi, ut in ea, tanquam in malam

malam rem, eant. Duo verſus ea ratione ſibi respondent, ut poſterior ſit prioris conſequens, priorque *cauſæ* & antecedentis, poſterior *effectus*, adeoque ille peccati, hic pœnæ, vel proximi reatus, quo quis a Judice pœnæ addicitur, ferat conſpectum; quam poteſtatem ſæpe habent duo ו, ſibi respondentia, ut *cum* & *tunc*, *quia* & *ideo*, apud Lat.

§. XXVII. Crimen populi, quod tam triſte habet conſequens, duplici phraſi proponit, altera altera fortiore, prior *inobedientiam*, & poſterior ejus *principium* & *qualitatem* exprimit. *Inobedientiam* comprehendit phraſis, *non auſcultare voci Jehovæ. Non audivit*, dicit Deus, *vocem meam populus meus*, nec eam ad animum revocando, nec eam præſtando, ſeſeque ad eam conformando, tanquam vitæ & religionis normam. *Vox* Jehovæ hic univerſam *legem*, partim divinitus de monte pronunciatam, partim juſſu divino per Moſen latam, una cum promiſſis & *minis*, comprehendit. Reſpicitur ad verſ. 9. *audi popule mi* & *conteſtabor te*: de quo ſupra dixi. Additur, ו *Iſrael mihi non voluit*, proprie *prono flexu ad me latus non fuit*. Hæc enim propria verbi אבה poteſtas eſt, quæ Job. IX. in navibus ſecundo vento & flumine latis ſupereſt; proprietas vero eſſe videtur in *curvatione flexa*, Gr. κύπτειν, unde & Lat. *cupere*, unde ad *pronum* adfectum in aliquem vel aliquid tranſiit, indeque eſt, quod derivatum hujus verbi *Patrem* ſignificat; & ſic ad *deſideria* tranſitum fecit, unde *pauperis* & *egeni* fluxit notio, quam ejusdem verbi derivatum continet. Indicatur itaque 1. Iſraelem nullo fuiſſe in Deum *adfectu*, nullumque amoris Dei ſignum dediſſe. 2. nullo Dei, ejusque *favoris*, deſiderio fuiſſe latum. 3. Sed, contra, Deo, ejusque cultui, & gloriæ renunciaſſe, nec ullam *voluntatis* divinæ habuiſſe rationem. Ceterum emphaſi non caret, quod nomina *populi Dei* & *Iſraelis* expreſſe memorantur, cum pravum eorum inſtitutum per ipſa ea nomina adgravetur, & populus vi nominum eorum de turpitudine

& indecentia vitæ morumque suorum convinci queat. Quid enim indignius, quam *populum* Dei, ab ipso redemptum, ei obstrictum, & solenni fœdere adjunctum, nec vocem Dei audire, nec Deo bene velle? quid turpius, quam Israelis posteros adeo a progenitore degenerare, qui cum Deo sese tam generose & præclare gessit; eoque nomine sese adeo indignos præstare, ut Dei nullam plane rationem habeant?

§. XXVIII. Adjungamus, antequam de tempore, quo Israel se talem demonstravit, dicamus, posteriorem pericopæ partem, quæ triste inobedientiæ consequens complectitur, vers. 13. *Et dimisi eum in umbilicationem cordis ipsorum, eant in consilia sua*, h. e. veteri cordis corruptioni ipsos permisi, & *dixi*, abeant in perniciosa sua consilia: verbum enim *dixi* recte per ellipsin intelligitur ante *eant*; quod ceteroquin nihil haberet, quocum construatur, & nimis abrupte hic occurreret. Phrases sunt selectæ & emphaticæ, quæ spretæ Dei legis, & violati fœderis, noxium effectum vivide depingunt. Prior, *mittere in cordis umbilicationem*, exprimit triste Dei judicium, quo quis corruptis suis desideriis & cupiditatibus carnalibus plenissime traditur, absque ut ulla in posterum media adhibeantur ad eum emendandum, aut ad meliorem frugem reducendum. Verbum *mittere* cogitationem *repudii*, quo maritus uxorem morosam expellit, & res suas sibi habere jubet, injicit; de quo frequenter usurpatur in Script. Ad Deum translatum nihil aliud dicit, ac Deum manum *protectricem*, & *directricem*, a populo abstrahere, & eum sibi relinquere; ita ut eum & corrigere & defendere cesset, sed, contra, *obdurari* & *perire* sinat. Verbum enim *mittere* ad efficacem aliquam Dei operationem, quæ *umbilicationem* cordis, ut causa efficiens effectum, sistit, non est extendendum, vetante *sanctitate* & *justitia* Divinæ naturæ, cum *umbilicatio* vitium morale involvat, nec verbum mittere aliam ac dimissionis & *desertionis* potestatem contineat. Sed quid est *umbilicatio cordis*? sic enim vocem Hebr. verti posse,

facile

facile evincit vox radicalis, quæ *umbilicum* signat, uti notum, vel eam potius umbilici partem, quæ in nativitate resecatur: ut Ez. XVI: 4. *Umbilicus* autem stylo Orientis usurpatur pro principio & fonte vitæ animalis, unde humorem nutrientem quasi primitus hausimus. Unde ad *corruptionis* principium alte inhærens, quo quis qualemcunque pravitatem inbibit, transfertur, cum de *animo*, ut hic, usurpatur: adeo ut *umbilicatio cordis* sit cor, cui *umbilicus* non est resectus, vel quod vetere sua corruptione & cupiditate plane obsidetur & ducitur: quod alias *cor incircumcisum*, alia metaphora, exprimit. Sed de populo Israelitico adhibita phrasis antiquam populi conditionem corruptam expingit, in qua fuit, antequam a Deo in populum est adoptatus, & per legislationem formatus. Qui, ut notum, fuit status corruptionis, & in specie *idololatriæ*, cui in Aegypto fuit deditus. Quem significatum hæc vox passim habet apud Jer. qui ea frequenter utitur, ad exemplum Mosis, Deut. XXIX: 18.

§. XXIX. Altera phrasis, *ire in consilia sua*, complectitur mala & perniciosa consilia, quæ ruinam populi secum ferunt, & *impetum* ob oculos ponit, quo quis in ea ruit, eaque ratione in *exitum* se præcipitem dat. *Ire* enim sæpe est *abire* in malam rem; *perire*. Sic Job. XXVII: 22. *tollet eum turbo & ibit*, Jes. L: 11. *eatis*, sive dispereatis, *ignis vestri vapore, malleolisque*, quos *succendistis a*. *Ire in consilia* est, in ea *ruere*, & iis *perire*. Sed quæ illa *consilia*? noxia sine dubio & exitialia, sive ad *religionem*, sive ad *civitatem*, ejusque gubernationem, pertinentia; quibus, Deo vero relicto, idolis fiditur, & ad exteras gentes, auxilii ergo, confugiunt, quod a solo Deo, rege suo, exspectare deberent. De quo Jes. XXX.

§. XXX. Quæritur, quodnam tempus poetæ, cum Deum ita facit loquentem, in oculis fuerit; quando a Deo desciverint, & ab ipso deserti, ac libidini suæ suisque consiliis sint

a Vid. Schultens Orig. tom. 1. c. 2.

ſint traditi: ad quod α. respondeo, ſæpius, & repetitis vicibus, id eſſe factum; & nexum in genere hic explicari inter defectionem a Deo & deſertionem ejus: ut ſenſus ſit, quoties populus mihi, legique meæ, nuncium miſit, toties expertus eſt, ſe præcipitem ſe dediſſe in gravia crimina ac exitialia conſilia; idque a prima reip. inſtitutione, cujus in præcedentibus facta fuerat mentio, ad hoc usque tempus. Ne de mora in deſerto loquar; quoties hæc temporibus *Judicum* non expertus eſt Iſrael? Legis contemtus, & Dei neglecta cura, ſecum, præter quævis ſcelera, deteſtabilem traxit idololatriam; & inde quævis pernicioſa orta ſunt conſilia, quibus periiſſet populus, niſi Deus caviſſet, & populus ſeſe ad Deum recepiſſet. β. Sed in ſpecie eam Iſraelis a Deo defectionem, qua ſub Jeroboamo I., duobus vitulis in Dan & Bethel erectis, cultui Jehovæ, Hieroſolymis deferendo ſecundum legem Moſis, renunciarunt, poetæ fuiſſe animo obverſatam exiſtimaverim, tum quod Iſrael, ſeu populus x. tribuum, hic intelligatur, de quo ſupra, tum epocha defectionis Iſraelitarum inde repeti ſoleat, uti notum eſt, tum quod Iſrael, poſteaquam publice multis modis demonſtraſſet, ſe legi Jehovæ plane & obfirmato animo, nullis prophetarum monitis flectendo, nuncium miſiſſe, a Deo ſibi, ſuisque conſiliis, relictus ſit, & ab eo tempore in quævis mala, ſive a Syrorum regibus Hazaele & Benhadado, ſive ab Aſſyriorum Phulo & Tiglatpulaſſaro, inflicta, ſeſe præcipitem dederit, & deteſtandæ idololatriæ ſub *Achabo*, aliisque criminibus, mancipaverit. Quo in ſtatu Iſrael Hiskiæ tempore verſabatur, Trans-jordanenſibus jam in exilium abductis, & Cis-jordanenſibus haud procul a ſimili judicio remotis. Quæ, utpote nota, tetigiſſe ſuffecerit.

§. XXXI. His rationibus moventibus ſubjungitur votum pro converſione totius populi, ad exemplum eorum, qui Hieroſolymam ad feſtum adſcenderant, ſeſeque dicto Jehovæ audientes fore teſtificati erant, verſ. 6. addito promiſſo ſubitæ liberationis ab hoſtibus, partim prementibus, partim

tim inminentibus, pleniſſimum excidium, verſ. 14—17. ubi א. Votum occurrit, verſ. 14. ב. promiſſum, quo ad illud, quod vovetur, præſtandum excitantur, verſ. 15--17. א. Votum ita habet, verſ. 14. *Utinam populus meus audiat me, Iſrael in viis meis ambularent!* ſic enim vertenda ſunt verba, & non de præterito, utinam *audiviſſet*, & *ambulaſſet;* occurrit enim verbum *ambulare* in fut., & votum, cum res nondum eſt deſperata aut effecta, aptius emittitur: quare rectius, veluti inſtitui, verba ad univerſum populum Ephraimiticum, nondum plane abjectum & everſum, referuntur. Supererat adhuc regnum Israelis ſub Hoſea, licet inſigni ſua parte mutilatum, Trans-jordanenſibus jam abductis. Sed ſupererat haud procul a ruina remotum; ut, niſi cito ſeſe ad Jehovam Deum ſuum per veram converſionem reciperet, eandem ſortem ſubire debeat. Audiverat Iſrael corruptæ indolis inſtinctus, & in propriis ambulaverat conſiliis, a Deo derelictus, & propterea ab excidio prope aberat; in quod certo certius brevi rueret, niſi voci divinæ auſcultaret, & ejus præcepta, unicam viam a Deo ſtratam ad ſalutem, confeſtim & conſtanter ſuſciperet obſervanda. Quod ut faciat Iſrael, cum Deus hic *optet*, illud, ſi θεοπρεπῶς, ut decet, intelligatur; ob oculos ponet, 1. Deum illorum mortem nolle, ſed converſionem & *vitam velle*, adfectu ſerio & ſincero; ut Deus apud Prophetam declarat. 2. Populum, ſi pereat, non Dei, ſed ſua culpa peſſum ire. 3. Adeoque poſſe & debere per legis Dei obſervantiam adhuc ultimo excidio eripi, & in priſtinum ſtatum reſtitui. Hæc niſi admittantur, fruſtraneum & ineptum foret votum, nullius plane ſenſus. Nec tamen ulterius extendi velim: etſi enim in nobis ineptitudinem id, quod vovemus, efficiendi involvat, in Deo, cum id locum non habeat, nihil aliud, ſi urgeas, indicabit, ac Deo certas eſſe rationes, quare effectum omnipotente juſſu in liberis creaturis, quod poſſet, non ſiſtat: quæ latius exequi, nihil adtinet.

§. XXXII. ב. Promissum, quod additur, continet α. oppressionem hostium, brevi, & sine magna opera, efficiendam, vers. 15. *Sicut parum inimicos ipsorum prosternam, & super hostes eorum reducam manum meam*, h. e. & brevi, & nullo labore hostes Israelis potentia mea ita adtererem, ut manus pedesque quasi truncati jaceant, seseque in posterum non moveant. Phrases sunt selectæ. 1. *Sicut parum* & brevissimum tempus, & facillimam operam exprimit. Vox enim Hebr., quæ proprie *nudum* & *glabrum* sine pilis, ut Gr. ψιλὸν, exprimit, inde ad omne *tenue* & *exile* transfertur, & *sicut* parum pro re *contemtissima* usurpatur, Prov. IX: 20. Job. XXXII: 22. 2. Heb. כנע proprie est, *contractis alis*, *digitisve*, *debilitari*, sive luxatione violenta & confractione, sive *arescentibus* præ senio membris, id fiat, speciatim in bello usurpatur de *prostrato*, contusis & debilitatis manibus. 3. *Reducere manum* super *hostes* expingit medium, quo id efficeretur, per potentiam Dei, qua hostes premerentur, & opprimerentur, ut sæpe ante factum erat: quo nos illud *reducere* ducit. *Manus* Dei in genere ejus *potentiam* denotat, sive in bonum, sive in malum.

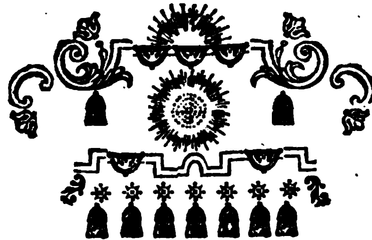
§. XXXIII. β. Prostrationem hostium exciperet eorum *subjugatio*, vers. 16. *Osores Jehovæ abnegarent se ipsi*, sive Jehovæ, sive Israeli, quod quodammodo dubium est, cum & ad utrumque in textu adplicari possit, & de utroque in aliis locis occurrat: ut de Deo Ps. LXVI: 3. de Israele, Deut. XXXIII: 29. & de Davide Ps. XVIII: 45. Quod tanti non est: qui enim Israelem venerantur hostes, illi quoque Deum Israelis, a quo sunt subjecti, adorare censeri possunt. Sed majoris est, *osores Jehovæ*, verumque sensum phrasios *abnegare se ipsi*, definivisse. *Osores Jehovæ* mihi videntur *Assyrii* esse, qui Israelem & Judam, non tantum internecino odio prosequebantur, sed & ipsum Deum Israelis & Judæ; ut ex *Senacheribo* manifestum est, qui Deum Judæ convitiis proscidit acerbissimis tempore Hiskiæ, de quo hic agitur.

tur. Sed quid sibi vult phrasis *abnegare se ipsi?* Vulgo quidem per *mentiri ipsi*, & de *adulatoribus*, qui præ metu reverentiam fingunt, verti solet; at sine solida ratione: verbum Heb. כחש proprie dicit *delere*, *obliterare*, & inde tum *mentiri*, tum *negare*: phrasis vero, ut hic occurrit, reciproce usurpatur, pro *negare*, vel *abnegare se alicui*, ut in locis citatis, sive id ficte, sive ex benevolo fiat & sincero animo; adeoque in genere exprimit, commoda sua alterius voluntati subjicere, & se ad alterius beneplacitum accommodare. Sensus ergo est, Deum facturum, ut hostes, qui nunc Deo & populo ejus insultabant, brevi eum honoraturi sint, & commodis ejus, sive volentes, sive nolentes, inservituri.

§. XXXIV. γ. Additur *prosperitas* populi perpetua, vers. 16, 17. *Et esset tempus eorum in perpetuum, & eum alerem adipe tritici, melleque e rupe satiarem Te.* h. e. Efficerem, ut quibusvis bonis, ad satietatem & lætitiam, te expleres in perpetuum, prosperitate gauderes continua & perpetua, secundum promissa mea in fœdere Sinaitico Tibi facta. Ad ea enim hic digitum intendi, dubio vacat. Nihil hic difficile, modo observetur, 1. *Tempus* hic esse *prosperum* & felix tempus: ut Jes. XXXIII: 6. a quo sensu hic discedere non licet. 2. Temporis fortunati *æternitatem* non esse absolute, sed restricte capiendam, convenienter naturæ œconomiæ Veteris: ut sensus sit, tam diu eam temporis felicitatem duraturam, quamdiu ipsa oeconomia illa legalis. Quæ usitatissima & vera est vocis *æternitatis* his in casibus potestas. 3. *Comedere facere de adipe tritici* est, præstantissimum triticum utendum fruendum dare. Etsi enim *adeps* proprie sit *animantium*, usus tamen fert, ut de quaque rei præstantissima usurpetur; ut hic de *similagine*, vel *siligine*, *medulla* vel *flore* tritici. Vid. & Ps. CXLVII: 14. Deut. XXXII: 14. *ubi adeps renum tritici* occurrit pro pingui tritico optimi generis. Respicitur ad terram Cananæam, præstantissimi tritici feracissimam; ut est Ez. XXVII: 17.

 4. De-

4. Denique, *saturare de petra melle*, phrasis, petita a Mose Deut. XXXII: 13., est elliptica, pro *melle* de favis in petra vel rupe paratis. Nihil enim erat in Cananæa, apum examinibus abundante, vulgatius, quam apum mellificationes in rupium & petrarum cavernis; quod *mellis* copiæ erat indicium. Opus itaque non est, ingeniosa licet, crisi Houbigant, qua pro צור legit צוף *fluore mellis*, uti Prov. XVI: 24. Ceterum his phrasibus, a *tritico* & *melle*, exempli ergo citatis, summam omnium bonorum abundantiam repræsentari, sicut est facillimum, ita notissimum.

PSALM.

PSALM. LXXXII.

1. *Psalmus Asaphi. Deus stat in cœtu Dei: in medio Deorum judicium feret.*
2. *Quousque judicabitis inique, & vultus impiorum adsumetis? Sela!*
3. *Jus dicite tenui & pupillo, oppressum & pauperem absolvite.*
4. *Liberate tenuem & egenum; e manu impiorum eripite.*
5. *Non cognoscent, nec intelligent, in tenebris itabunt, commovebuntur omnia fundamenta terræ!*
6. *Ego dixi, vos esse Deos, & omnes filios Altissimi.*
7. *Profecto sicut homo moriemini, & sicut unus Principum cadetis.*
8. *Surge Deus! judica terram, quia Tu cernes in omnibus gentibus.*

PROLEGOMENA.

§. I.

Argumentum Psalmi est denunciatio severissimi Dei, tanquam supremi Judicis, judicii, improbis judicibus, & universo populo corrupto, infligendi, post frustraneam admonitionem & increpationem, nomine Dei solenniter institutam; non obstante prærogativa populi Dei, & judicum illorum peculiari ad Deum relatione, quia Deo & jus erat, & fixum sedebat propositum, hæreditatem cernendi

 inter

inter omnes gentes. Poeta mox in principio declarat, tempus adesse, quo summus Judex rationes a judicibus Israelis exigeret, eosque severe puniret, nisi officio melius fungi instituant. Quo fini, ne, prævia sine admonitione id fieri, conquerantur, Deum introducit pravos judices acriter reprehendentem, & officii admonentem. Quando subjungit, eos ad saniorem mentem non esse redituros, sed in pejus ruituros, donec ipsa civitatis fundamenta essent conquassata, & horribilis rerum confusio inducta. Quo tempore Deum sententiam decretoriam pronunciaturum esse adserit, Deumque id facientem introducit: subjuncta denique judicii illius adprobatione, & justificatione, ex eo petita, quod Deo statutum erat, inter Gentes erigere regnum, & in iis excernere hæreditatem.

§. II. Quod argumentum ut clariore in luce collocetur, observari velim. 1. Tribunalia populi Dei hic ob oculos sisti tanquam & plenissime, & a *longo* depravata, ut clare indicatur per illud *quousque*, vers. 2. quousque *judicabitis inique* &c.? quamdiu hoc durabit, & quem gradum adscendet? 2. Adeoque tempus adesse, quo supremus Judex ab hisce vicariis suis rationes exigat, illudque jam nunc incipere: ut liquet ex phrasi, vers. 1. *Deus stat in coetu Dei.* &c. 3. Hunc in finem institui solennem & publicam *increpationem* & *adhortationem*, ne ex improviso ipsos judicis sententia feriret. Quæ admonitio, ut altius penetraret, Deo ipsi adtribuitur, vers. 2, 3. 4. De irrito ejus effectu poetam in futurum loqui, & eum, tanquam prophetam, exponere; imo tantum abesse, ut resipiscerent profani judices, ut, contra, magis depravarentur, & contagio latius serperet, usque ad omnium rerum terribilem confusionem: quemadmodum ex vers. 5. qui verba poetæ continet, liquet. Cum enim Deum introduxisset increpantem, ipse frustraneum & contrarium effectum suis verbis prænunciat. 5. Quo facto ad *sententiæ* pronunciationem transit, quam Deum ipsum rursus sistit ferentem, vers. 6, 7. 6. Cui

tandem

tandem subjungit suam adprobationem, eamque ab objectione aliqua, quam populi Dei prærogativa suggerebat, liberat, vers. 8.

§. III. Hinc sponte sua elucet methodus, a poeta in hoc poemate observata. 1. Structura poematis ita sese habet, ut modo ipse Judex supremus in scenam prodeat, modo poeta loquatur. Cum poeta de tempore rationum exigendarum a judicibus monuisset, vers. 1. ipsius judicis verbis increpationem & adhortationem, sententiæ præmittendam, effert, vers. 2, 3, 4. quando ipse sermonem resumit, & irritum ejus effectum prænunciat, vers. 5. verbis futuri temporis utens, ut, se de futuro nunc, & non præsenti, loqui, significet. Hac interlocutione facta, Dei sermo continuatur, & ipsa sententia pronunciatur, vers. 6, 7. Quo finito, justam esse sententiam demonstrat, & a difficultate adparente vindicat suis rursus verbis, vers. 8. 2. Analysis sponte sua sese nunc offert. Complectitur enim Psalmus I. præsentiam Judicis ad judicium de tribunalibus ferendum vers. 1. II. præviam Judicis increpationem, & ad resipiscentiam adhortationem vers. 2—4. III. Frustraneum illius effectum, rebus potius in pejus ruentibus, vers. 5. IV. Decretoriam excidii sententiam, vers. 6, 7. IV. Sententiæ justificationem, vers. 8.

ANACRISIS.

§. IV. Interpretes, qui in communi aliqua doctrina, omnibus temporibus congrua, non acquiescunt, etsi id faciant multi, varie hic circa hypothesin Psalmi exponendi scinduntur, dum alii ad eos referant hanc increpationem & interminationem, qui *Absolomum* secuti sunt, alii canticum velint haud diu ante adventum Messiæ compositum, quo tempore magnum Synedrium Judæorum erat corruptissimum, & prope a fini suo: nec tamen in hos judices solos, sed

ſed in omnes, qui a Chriſto nato rerum potirentur, inter homines, convenire. Alii denique Pſalmum tempore Davidis quidem factum ſtatuunt, ſed *prophetice* eſſe intelligendum de Judæorum Proceribus, quo tempore Chriſtus inter eos verſatus fuit, pios damnantibus, & impios, tanquam hæredes vitæ, declarantibus & tractantibus: quos rectores Chriſtus aboleret.

§. V. Nulla eſt harum opinionum, quæ ſe tueri poteſt: non *prima*, 1. quod nullum criterium regni Abſolomi *hic* compareat, 2. quod illud *quousque* ei minus conveniat, 3. quod Deus qua judex tunc *terram* dici nequeat judicaſſe. *Secunda* illo præcipue nititur fundamento, quod canticum tempore corrupti ſynedrii poſt tempora Maccabaica fuerit compoſitum, cujus cum nullum aliud eſſe queat indicium, ac quod Pſ. argumentum exhibeat; hoc vero ſit *generale*, & in ſtatum reip. ante exilium recte conveniat; nullam eſſe rationem canticum ad tam ſera tempora referendi, *manifeſtum* eſt. Sed *tertia* hypotheſis *a.* Pſalmum ſine ratione facit *propheticum*, cum poeta de Dei increpatione, tanquam re *præſente*, loquatur; & de *judicio divino* tantum in futurum. Pſalmi prophetici, oportet, certa prophetici ſenſus habeant *criteria*, niſi quis pro arbitrio in iis explicandis verſari geſtiat. *b.* Tribunalia Iſraelis hic in pleno vigore, & ſumma ſua auctoritate, occurrunt; quod a tempore Meſſiæ abhorret, quo, Judæa in provinciæ formam redacta, præcipua auctoritas & poteſtas erat penes Romanos, eoremque *Præſides*. Novi equidem, per *Judices* hic intelligi ſolere *proceres* Judææ gentis, de vera religione & via ſalutis perverſe judicantes, & hinc de piis & impiis male ſtatuentes; ſed ſine ratione, & contra uſitatum verborum ſignificatum: de quo poſtea. *c.* Levia nimis ſunt fundamenta, quibus hypotheſis eſt ſuperſtructa; ut quod illud *ſtare Dei in cœtu Dei* nos ad præſentiam Chriſti inter homines ducat; cum hoc ad præſentiam *Judicis* unice pertineat, & figurata ſit locutio, ſatis uſitata, ut mox patebit.

Sic,

Sic, quod casus judicum intelligatur vers. 7., quo munere excidunt in perpetuum, & ipsa illa regiminis forma aboletur; cum ejus sensus nullum sit fundamentum in textu, majoris est, quod judicii justificatio repetatur, ut videtur, *a vocatione Gentium* vers. 8. Sed, si hæc vera sit verborum interpretatio, de quo postea; hinc nihil colligi potest aliud, quam Deum hæreditatem cernere posse inter Gentes, adeoque ipsi integrum esse Judæos missos facere; & si in illa perversitate pergant, illud quoque *futurum*, sed suo tempore; quod hic non definitur. Solent autem prophetæ a Messiæ adventu, & Gentium vocatione, rationes moventes & justificantes repetere in usum Judæorum sui temporis, ut Jes. II. VII: 14. XVI: 4, 5. & alibi. Interea non nego tacite insinuari, Judæorum statum, sicut nunc erat corruptus, postea denuo esse depravandum, & ita penitus abolendum, Gentibus eorum loco substitutis: de quo mox.

§. VI. Mea itaque fert opinio, ut ad eam accedam, Psalmum ab eodem Asapho, quem præcedentis dixi esse auctorem, in initio regni Hiskiæ compositnm esse, ut corruptis tribunalibus reformandis inserviret, per increpationes & interminationes divinas; quod cum divinus poeta non successurum prævideret; excidium tribunalium & judicum esse ante fores, & certo eventurum, declarat, ac defendit; quemadmodum per Chaldæos effectui fuisse datum, experientia docuit. Hujus hypothesios sequentes, haud spernendas, habeo rationes. 1. Cum Ps. non sit argumenti prophetici, necesse est vel ad Davidis, vel Hiskiæ tempora referatur; quia utroque tempore *Asaph* aliquis floruit; ut ad superiorem Ps. vidimus, nisi certa adsint criteria, quæ ad aliud tempus, & ignotum aliquem Asaphum, ire jubeant; qualia hic nulla sunt. Hoc itaque admisso, inter Davidis & Hiskiæ tempora dubii hærere non possumus; quia de tribunalium corruptione tempore Davidis nihil constat, contra, laudantur & celebrantur, uti Ps. CXXII: 5. & alibi, & Jes. I: 21. quo etiam facit, quod *thronus Davidis*, ut *justitiæ* thro-

nus describatur in verbo Prophetico. Sed rem longe aliter se habuisse tempore Hiskiæ, præcipue in primordiis regni, ex historia illius temporis non tantum colligitur, & ex studio, quod Hiskias civitati ac religioni reformandæ impendit, confirmatur; sed & Propheta Jesaja, qui hoc tempore vixit, extra dubium collocat, ut Jes. I. & XXII.

§. VII. 2. Unde secundum nascitur argumentum, ex comparatione hujus cantici & capitis *primi* Jes. Tam clara enim & exacta est inter hæc convenientia, ut, quin de uno eodemque tempore cogitemus, non possimus. Jes. eodem modo primum corrupta judicia detegit & perstringit, dein ad ea emendanda adhortatur; sed mox indicat, ea in dies in pejus ruitura; quare idem judicium prænunciat. Hoc vero caput Jes. ad initia Hiskiæ esse referendum, recte evicit *Jesajæ Commentator*. 3. Accedit, judicium infligendum hic proponi tanquam haud longe remotum, ut ex Ps. argumento patet, & præcipue ex vers. 8., ubi poeta per modum precationis illud adprobat, & necessarium esse indicat: argumento, judicium esse opportunum, & non diu differendum: quod a Davidis tempore est valde alienum, sed Hiskiæ tempori recte convenit, cum mox post ipsum sub Manasse sententia est pronunciata; crimina enim Manassis citari solent, tanquam ob quæ resp. pessum iret, vel excidium non averteretur. 4. Denique, si conjecturæ sit indulgendum, in phrasi, *sicut unus principum cadetis*, digitum conjicerem intendi ad *Sebnam*, primarium Hiskiæ ministrum in primordiis regni, omnium scelestorum & impiorum patronum; sub cujus tutela in primis corrupta judicia erant tuta, singulari Dei judicio & munere motum & in exilio mortuum; in quo similis judicii, impiis judicibus haud diu post infligendi, fuit triste præsagium. Vid. Jes. XXII. de quo suo loco.

§. VIII. Novi equidem, Hiskiam in regno emendando & reformando totum fuisse, & ab hoc ipso studio in historia non tantum, sed & Jes. XVI: 5. XXXII: 1. laudari ac celebrari,

brari, at enim 1. majore cum ſucceſſu, in religionis exercitio inſtaurando, quam *tribunalibus* in ordinem redigendis; ut ex Jeſ. 1. & aliis indiciis colligitur, 2. quod ſi improbitas ſub Hiskia aliquatenus fuerit repreſſa; non tamen eſt ſublata, quin mox majore impetu, ut ſolent aquæ occluſæ, cum exitum inveniunt, ſeſe exeruit, & totam civitatem inundavit ſub Manaſſe, donec brevi tempore ad ſummum aſcenderit faſtigium: quod hic manifeſte indicatur, cum de ea perverſitate, ut *futura*, agatur verſ. 5. 3. Sed nec illud negligatur, Pſalmum eo ſcopo fuiſſe compoſitum, ut opus reformationis promoveretur, quemadmodum jam obſervavi.

§. IX. Verum enim vero, etſi in primordia Hiskiæ, quando tribunalia a longo fuerant depravata, totum Pſ. argumentum recte quadret, adeoque hic pedem figendum eſſe cenſeam; nullus tamen intercedo, quominus accommodetur, ſeu adplicetur, ſtatui Judæorum circa tempora Meſſiæ, quando ſicut ſimilis corruptio invaderet judicia, & omnium rerum eſſet confuſio; ita idem, ſed gravius, eos feriret judicium, per Romanos infligendum: quod a ſtylo prophetarum non eſt alienum. Illi enim in deſcribendo judicio Dei per Chaldæos ſubinde ita verſantur, ut ſimul in oculis habeant ultimum & pleniſſimum reip. excidium per Romanos, tanquam prioris complementum. Robur huic cogitationi addit verſ. 8., ubi judicium Dei defenditur, ratione petita a regno inter *gentes erigendo*; quod poſt ultimum excidium demum in vera ſua emphaſi factum eſt.

EXPLICATIO.

§. X. *Prima* pars Pſalmi, quæ Judicem ſupremum in medio tribunalium præſentem, ob oculos ponit, ita ſonat, verſ. 1. *Deus ſtat in cœtu Dei: in medio Deorum judicium feret.* h. e. Supremus mundi judex, cui judices po-

puli Dei peculiari ratione adſociati ſunt, & rationes debent, præſens quaſi litem intendit, in cœtu Dei, coram populo, & omnibus Angelis, actionem contra judices populi ſui inſtituens, & paratum ſe demonſtrat ad ſententiam in medio Judicum ferendam; qua eos, niſi reſipiſcant, exitio devoveat. Duo ſunt verſus membra, bene diſtinguenda; quorum *alterum* litis conteſtationem & disceptationem Dei cum judicibus, *alterum* ſententiæ pronunciationem, a Deo faciendam, complectitur; prius Deum tanquam *actorem*, poſterius tanquam *judicem* infert; illud jam exercebatur, ſed hoc denunciatur, tanquam haud diu poſt futurum. Prius præcedit, quia Deus non tantum nihil injuſti agit, ſed non niſi poſt publicam *juſtitiæ* demonſtrationem, & agnitionem; quæ ſingularis ipſius eſt συγκατάβασις, qua cum hominibus, tanquam æqualibus, agit, ut in omnium oculos defigatur ſumma Dei juſtitia & æquitas: quo facto, *judicium* demum fert. Hanc eſſe Dei rationem agendi cum hominibus, ex multis Script. locis elucet, ſed ſufficit Jeſ. I: 18. III: 13. V: 3.

§. XI. Sed, antequam in eo exponendo pergam, ratio reddenda eſt noſtræ explicationis, qua *prius* membrum ad *litem intentatam* refero, a communi Interpretum opinione diſcedens. Interpretes enim de Dei *præſentia* in tribunalibus, & *viſitatione* eorum tanquam *judicis*, hic cogitant: ſed, Deum hoc in membro ut *actorem*, qui litem intendit & diſceptat, ad judices pravarum actionum reos agendos, ſiſti, haud una ratio evincit. 1. Verbum נצב alium non fert hoc in loco intellectum. Cum enim *judicis* ſit *ſedere*; & actoris *ſtare*, Deus utique, ubi de re judiciali agitur, non *ſtare*, ſed *ſedere* dici debuiſſet, ſi *judicem* præferret. Qua ratione Interpretes ſeſe hic expediant, referre non fuerit operæ pretium, cum nihil ſani adferant. 2. Robur accedit ex collatione loci eximii, Jeſ. III: 13—15. *conſiſtit Jehova ad litem, ſtans ad diſceptationem cum populis*, &c. qui locus, de eadem re, & eodem tempore, agens, noſtrum

ſtrum egregie illuſtrat, & ſimul hypotheſin confirmat de *tempore* Pſalmi. Eſt enim, aeſi Pſaltes ad Jeſ. reſpiceret, & propterea conciſius loqueretur. 3. Diſcrimen inter duo membra, quorum prius utitur verbo *ſtare*, poſterius *judicare*, prius verbo *præſentis*, poſterius *fut.* temporis; de diverſo hoc ſenſu monere debuiſſet, utique cum manifeſte requirit.

§. XII. Nec nihili eſt, quod Deus ſtare dicatur in *cœtu Dei*, & judicaturus in *medio Deorum*; quod diſcrimen non niſi ex dictis erui poteſt. Interpretes *coetum Dei* & *medium Deorum* tanquam ἰσοδύναμα confundunt, & judicum conſeſſum intelligunt: ſed, ſi ad actionem Dei, tanquam litem intendentis, animum advertiſſent, a communi phraſios uſu non diſceſſiſſent, quo panegyrin populi Dei exprimere ſolet: ut Num. XXVII: 17, 21. Joſ. XXII: 16, 17. Pſ. LXXIV: 2. Senſus ergo eſt, Deum, coetu ſuo, ſeu Eccleſia populi ſui, tanquam *concione* cinctum, litem inſtituere contra judices, ut, univerſo quaſi populo audiente & judicante, cauſæ Dei juſtitia in publicam daretur lucem. Quemadmodum Jeſ. V. populus Iſrael & domus Judæ provocantur, ut inter Deum & vineam judicent, & Jeſ. I. cœlum & terram Deus *conteſtatur*. Quare autem populus Iſraeliticus *coetus Dei* adpelletur, neutiquam eſt in obſcuro, cum Dei potentia & juſſu in unum coierit, & legibus Dei ſit tanquam vinculis conjunctus; Deus etiam externo majeſtatis ſuæ ſymbolo in medio ejus verſetur, & ibi colatur. Hæc licet ſatisfaciant, nullus tamen intercedo, quo minus *Angeli* etiam intelligantur, quorum exercitu Deus ſtipatus legem dedit in monte Sinai, Deut. XXXIII. quos & hic jure merito tanquam *teſtes* & judices litis cum judicibus introducit Pſaltes.

§. XIII. Sed cum quibus litem intendit Deus? illud in altero verſus membro exponitur, ubi dicitur, *in medio Deorum judicabit*, litis ſc. intentione præmiſſa; adeoque litem cum iisdem inſtituit, quos *judicaturus* dicitur. De lite loquitur

quitur poeta in præsenti, sed de *judicio* in futuro; quia jam hoc tempore incipiebat Deus litigare cum judicibus, ut, si in munere tam improbe pergerent, justitia Dei in ipsis judicandis quam clarissime eluceret; cum nec admoniti & increpiti ad meliorem mentem redierint. Deum autem ab hoc tempore, quo Psalmum dixi esse factum, incepisse hanc litem, vel ex uno *Jesaia*, qui hoc tempore floruit, colligitur: cui addendus est *Michas*, qui cap. IV. eodem pede incessit. Cum itaque Deus *stare* dicatur in præsenti, & *judicaturus* in fut., manifestum est *a. judicare* hic dicere definitivam pronunciare sententiam *b.* idque post litem institutam & omnibus adprobatam; *c.* adeoque post frustraneam *admonitionem.* Sed quæ sententia postea pronunciatur, vers. 7.

§. XIV. Hæc cum sint facilia, nihil restat, quam ut de titulo *Deorum*, quo Judices Israelis hic ornantur, paulo accuratius dicam; maxime cum hujus loci & pravum intellectum, & haud levem abusum, satis vulgatum, deprehenderim. Sunt inter Theologos, qui hunc titulum existimant fuisse proprium summis civitatis & Ecclesiæ rectoribus sub V. T., quorum erat, legem cum plena auctoritate interpretari, & populo instituta religionis injungere, quæ ipsam conscientiam obligabant: quo inter alia referunt, quod de *Legislatore*, ab inter *pedes non auferendo*, Gen. XLIX. & de illis, qui *cathedram Mosis insidebant*, Matth. XXIII. habetur. Sed ne hos quidem intra terminos manent alii, qui ad supremos, ne dicam subordinatos, quod nonnullis inprudenter potius excidere autumaverim, magistratus & reges, in genere extendunt hunc titulum, quo, ut notum, nihil est vulgatius. Sed 1. ad animum revocari velim, Scripturam longe circumspectius agere; nec nisi solis *judicibus*, qui de bonis & vita hominum judicia ferunt, adtribuere, numquam regibus aut proceribus, minus Pontifici & sacerdotibus; quod utique animadversionem meretur. Imo nec frequenter; sed uno alterove in loco *judices* hoc titulo insig-

insigniuntur, ut Exod. XXI. & XXII.; nec scio an alibi; nam Ps. CXXXVIII. alium forte sensum admittit. Ita cum Script. instituat; quid nos Christianos tam prodigos facit in tam augusto titulo? 2. Nec illud nihili est notasse; Judices populi Israelitici peculiari de ratione, quæ nec in reliquos præfectos Ecclesiæ aut civitatis, multo minus extra oeconomiam V., nec in aliarum societatum judices quadrat, eum titulum gessisse; quia nimirum de rebus civilibus & criminalibus non tantum *judicabant*, sed secundum leges divinitus datas, idque in *Theocratica* regiminis forma. Illud est, quod ipsos hac solum parte aliquomodo adsociabat Deo supremo Judici. Judicabant *nomine Dei*, tanquam ejus præferentes *personam*, secundum *leges* ab ipso publice latas, & præscriptas, cum reliquarum societatum *judices* id nomine *populi*, vel supremorum rectorum, juxta statuta civitatis agant. Quanta hic differentia! Quod ad reliquos rectores Gentis Israeliticæ adtinet, sive Reges, sive Pontifices & sacerdotes, illis nec datur, nec competit, hic titulus, nisi quatenus *judicium* exerceant, & *Judices* agant, non qua *reges*, aut sacerdotes. Sacerdotum enim est, pro populo *sacris* apud Deum defungi, & Reges, ne quidem a Deo instituti, id vetante *Theocratica* regiminis forma, nec de *vita* civium, nisi qua *judices*, disponunt. Num autem supremis Judaicæ Ecclesiæ rectoribus potestas fuerit legitima res fidei & religionis cum ea auctoritate ordinandi, quæ *conscientias* obligat, mihi non liquet, nec illud aut *Legislator* Gen. XLIX. evincit, aut locus Matt. XXIII. De quo postea. 4. Sed quo jure Magistratus civiles in genere, qui longe alium conspectum habent, ac sub Oecon. V. Theocratica, hunc titulum gerant, nescio, cum sint a populo immediate constituti, & ejus vices gerant; & secundum leges humanas gubernent. Illud contra novi, horrendum ejus tituli esse, & facile posse esse, abusum, qui in oculos incurrit.

§. XV. Du-

§. XV. Duplicem personam, alteram *actoris*, alteram *Judicis*, quam poeta Deo aptaverat vers. 1., Deus ita introducitur agere, ut א. cum iniquis judicibus expostulet, & eos ad saniorem mentem adhortetur, vers. 2—4. ב. sententiam mortis in eos ferat, vers. 6, 7. posteaquam eos in pejus potius ruere, quam in melius sese mutare, constitisset: quod futurum esse poeta suis verbis interserit, & sententiæ, tanquam fundamentum ejus, præmittit, vers. 5. Adeo ut *secunda* pars Psalmi α. expostulationem Dei, tanquam litem publice intendentis, contineat, vers. 2. β. seriam adhortationem ad res melius instituendas, vers. 3, 4.

§. XVI. *a*. Expostulatio Dei cum judicibus, qua crimina, quæ exitium eorum secum traherent, ipsis intentat, ita sonat, vers. 2. *Quousque judicabitis inique, & vultus impiorum adsumetis?* h. e. Quam diu & quo gradu versabimini, ô Judices! in munere vestro injuste & inique, impiorum favore & reverentia ducti; antequam pœna de vobis sit a supremo Judice sumenda? illudne adhuc diutius durabit, & majore gradu a vobis fiet? non sane; adeoque tempus est, ut vel ad meliorem mentem redeatis, vel severo Dei judicio pessum eatis. Hanc omnem emphasin habet particula *quousque*, & modus *interrogationis*, quo hæc expostulatio proponitur. *Quousque* & tempus & gradum comprehendit; ad *tempus* ut plurimum referri solet, ut sit, ad *quod tempus usque?* sed ad *magnitudinem rei* exprimendam etiam nonnunquam adhibetur, uti ad Ps. IV: 3. demonstravi. Interrogatio autem, *quousque?* indicat, flagitia eorum jam diu satis durasse, & esse satis *atrocia* ac *multa*; ut vindicem Dei manum clament, & ferenda amplius non sint, sed quantocyus punienda, vel emendanda, vel ipsis eorum conscientiis testibus, si ad eas adtenderint Ceterum, cum non de criminibus, sed eorum termino & gradu, interrogentur judices; clare indicatur, ipsa illa flagitia esse *notoria*, ut sic dicam, & ipsis & omnibus notissima, ac testatissima; adeo ut necesse non sit, de iis *quæstionem* movere: præterea,
&

& illud indicatur, jam a longo eos ea crimina patrasse, & longe atrocissima commisisse: quare nihil aliud quærendum supererat, quam *quousque?* sitne terminus, ad quem, nec ne? si sit, nonne adsit jam? cum vix graviora & majora esse queant eorum crimina; & diu satis provocaverint supremi judicis iram.

§. XVII. Sed quæ erant *commissa*, quæ judicibus hic intentantur? duabus phrasibus ea exprimuntur, altera est *iniquitas* in munere, altera personarum impiorum *acceptionem* in judicio comprehendit. Prior est paulo generalior, quæ quamcunque injustitiam in munere judiciali ambitu suo complectitur, sive aditus ad tribunal alicui denegetur, sive causæ ejus cognitio & discussio intercipiatur, sive iniqua sententia opprimatur, sive in jus suum, ipsi etiam adjudicatum, non immittatur, sententiæ judiciali executione negata. Verbum enim *judicare* hic late pro toto munere judicis sumitur, ita ut *inique judicare* idem sit, ac inique in munere versari, eo injuste defungi, quod illis modis, & aliis similibus, fieri potest: sicut versu seq. distincte memorantur *tres* judicis partes, judicium concedere, justam ferre sententiam, & eam potente manu exsequi, ut mox videbimus. Hinc, quid sit *inique judicare*, haud difficiles habet explicatus, quare paucis defungar; posteaquam uno verbo observavero, vocem Hebr. עול propriam sedem habere in *bilancibus*, quum lanx propendet in alteram partem; unde ad quamvis *injustitiam*, in primis in *judicio*, & etiam studium partium transfertur: unde patet, quam apte hic cum verbo *judicare* conjungatur: est enim acsi vertas, *quousque judicabitis inclinatione iniqua lancium?* cum judicis in manu non inclinata, sed recta lanx esse debeat, qua juste & æque causas ponderat. Qua metaphora nihil est usitatius in re judiciali.

§. XVIII. Explicemus nunc, quæ crimina phrasis, *inique judicare*, ambitu suo comprehendat. 1. *Primum* crimen Judicum est, cum ipsi non tantum in injustitias & oppres-

ſiones innocentum inquiri, eæque ut ad ſe deferantur, quod juſti judicis officium eſt, curare negligunt, ſed vel id fieri vetant, vel querelas, ad ſe factas, ſpernunt, ac repellunt; adeoque actionem ab innocentibus inſtitui recuſant: quo fiat neceſſe eſt, ut crimina impune patrentur, & ubique graſſentur. 2. *Secundum* crimen eſt, cum in *cauſa* cognoscenda ſeſe ita gerunt, ut *juſtitia* cauſæ in obſcuro maneat, ſive teſtes idoneos repellant, & illegitimos admittant, ſive plenariam cauſæ diſcuſſionem fieri prohibeant, ſive præcipitanter in ea agant, ſive rem in longum ſinant aut curent protrahi, ſive nimis ſumtuoſum faciant juris proceſſum; ſive iniquas condant juris *formulas*, quibus omne jus eluditur, & vel juſtiſſima cauſa, tanquam formulis adverſa, ipſo jure, ut dicitur, nulla redditur. 3. *Tertium* crimen eſt, cum impium, vel reum, abſolvunt, & innocentem, ſeu juſtum, condemnant, adeoque hunc vel fama, vel bonis, vel vita, vel libertate privant; quod capitale commiſſum, & *iniquum* eſt judicium; ſive illud voluntaria juris ignorantia faciant, ſive luxu, ebrietate, pigritia, ſimilibusque modis ſe ineptos reddant ad judicandum, ſive ab aſtutis iniquitatis patronis ſe naſo duci patiantur, ſive amicitiæ, & conſanguineitatis, majorem ac juſtitiæ habeant rationem; ſive divitibus & potentibus adulentur, ſive metu abſterreantur, ſive denique donis & muneribus corrupti ſint, aut & ipſi aliorum bonis inhient, ſive odio, invidiæ, ſimilibusque vitiis litent. 4. *Quartum* crimen eſt, cum innocentem & juſtum, ſi vel in judicio victorem, *jure* ſuo fraudari permittunt; ſententia pronunciata contenti, ea ſive executioni mandetur, nec ne, parum curantes, vel & efficientes, ne id fiat, ſive metu, ſive ſpe incitati ad innocentes & juſtos fraudandos & opprimendos: de quo mox recurret occaſio dicendi.

§. XIX. Iniquæ huic muneris functioni additur *acceptio faciterum impiorum*: quod crimen exprimitur per *tollere facies impiorum*, h. e. acceptas & gratas habere, magni æſtimare;

nihil

nihil non in eorum gratiam facere; quod vel in bonum, vel in malum, sumi potest; hic, ubi de judicio, & tribunalibus agitur, in malum; cum, ubi de *justitia* quæritur, non personæ, earumque respectus, sed *causa* unice in censum veniat. *Facies* hic externum respectum, seu quicquid cum causa, de qua disceptatur, nihil commune habet, quodque, si adtendatur, aptum natum est jus pervertere, adeoque *odium* vel *favorem*, cujus utriusque signa sunt in *facie*, exprimit. In hac phrasi, *accipere facies impiorum*, non tam *metus*, quam *favor* adtenditur, illudque intelligitur Judicis vitium, quo in judicando non quid justum ac æquum sit, sed quid uni parti placeat, quidve favorem ejus demereri aptum sit, ad animum revocat, & regulam judicii constituit, ita ut ex persona litigante de ejus causa, & non ex causæ justitia, judicium ferat; sive potentiæ & dignitatis, sive amicitiæ, sive opum & divitiarum, sive aliarum externarum qualitatum, ad caussam nihil facientium, rationem habeat. Quod vitium in judice atrocius est, si *inpiorum faciem* accipiat. Etsi enim, si vel justam ferat sententiam, in eo peccat judex, quod in judicio ad personas spectaverit, & non ad causæ justitiam: attamen longe atrocissimum crimen est, tantum dare *impiis*, ut eorum in gratiam jus pervertatur, & innocentes non tantum causa, quam vincere deberent, cadant, sed & oppressionibus impiorum subjiciantur. *Impii* enim, qui hic memorantur, tum *rei*, quorum injusta est causa, tum *scelerati* sunt, qui, justi & æqui nulla habita ratione, famæ, bonis & vitæ, innocentium inhiant. Utrumque denotat vox Hebræa, ut notum est. Horum facies suscipere, iis per omnia favere, & in eorum gratiam jus pronunciare; sicut est injusti judicis, ita simul *scelerati* & *improbi*, qui innocentium, quorum patronus esse debeat, vexationibus & oppressionibus manum præbet.

§. XX. β. Hæc judicum crimina, quæ jam tempore Hiskiæ diu duraverant, & summum gradum adtigerant, ut ex superioribus patet, meruerant, ut quantocyus gravissima

ma pœna vindicarentur: sed, quæ est summa supremi Judicis benignitas, & longanimitas, antequam eo veniat, præmittere voluit seriam adhortationem; ut, si pote, ad saniorem mentem se recipiant, & iram Dei præveniant. Qui scopus est vers. 3, 4. *Jus dicite tenui & pupillo, oppressum & pauperem absolvite, liberate tenuem & egenum, e manu impiorum eripite.* Scilicet, quod per aposiopesin reticetur, si remp. velitis salvam, & vosmet ipsos servatos. Eam enim hypothesin habet adhortatio, & eo collineat, ut sponte sua elucescit: cum minus efficax sit adhortatio ad resipiscentiam, si nullum fructum adferat. Accedit, luculentum hoc promissum Jes. I: 18. mox adhortationi subjungi, in hæc verba: *agedum venite, & disceptemus inter nos, ait Jehova; si peccata vestra fuerint instar coccini, ut nix dealbabuntur; si rubuerint instar muricis, fient ut lana:* unde noster textus supplendus est. Occurrunt hic *a.* personæ, erga quas officio defungerentur, *b.* officii partes, distincte recensitæ.

§. XXI. *a.* Personæ variis nominibus & titulis describuntur, non ab interno, sed externo earum statu desumtis: adpellantur enim 1. *tenues*, sive opibus & viribus destituti, sive vilioris conditionis homines, opposite ad nobiles, & dignitate aliqua illustres: quo sensu occurrit vox דל, 2 Reg. XXIV: 14. XXV: 12. Jer. XL: 7. LI: 15., ubi *infimi terræ* memorantur. 2. *pupilli*, qui & parentibus & tutoribus ac patronis orbi sunt, adeoque spoliationibus & vexationibus expositi. 3. *adflicti*, vel oppressi & injuste vexati, proprie, quibus succus vitalis expressus & effusus est. Sic radix ענה absolute dicit *vim facere*, & *vexare*. Ex. III: 7. Ps. IX: 14. 4. *Pauperes*, proprie *attriti* & *extenuati*, quorum fortunæ sunt *adtritæ*, & *destructæ*. Radix enim רוש proprie dicit, *terendo adtenuari*, quæ potestas superest Jer. V: 17. 5. Inopes & *egeni*; quorum est pronum esse, ac humiliari, suppliciterque petere: quod denotat radix אבה, proprie *incurvatum* esse. Hi *vilioris*, *imbecillioris*, & *pauperrimæ* ac adflictæ,

conditionis homines cum memorantur, non eſt cenſendum, hunc externum ſtatum unice in cenſum venire, nulla *juſtitiæ* & *innocentiæ* eorum ratione habita; nullo modo: cum quod externæ qualitates pauperum & tenuiorum non magis a juſto judice, quam divitum & potentum, ad animum revocentur, ubi de *jure dicendo* agitur; tum quod hic *improbis* opponantur, verſ. 4., adeoque pauperes & inopes, quorum juſta eſt cauſa, quique a divitibus, & potentibus, injuſte vexantur, opprimuntur & adfliguntur, hoc loco intelliguntur. Sed quare *ſtatus* ille externus tantum expreſſe depingitur? 1. Quia, cum miſerabiles illæ perſonæ nihil habeant, cujus cauſa judices ad jus pervertendum moveri poſſint, *juſtitia* judicum in iis maxime elucet. Potentibus & divitibus qui jus facit, eorum perſonas reſpexiſſe magis, quam *juſtitiam* amaſſe, præſumi poteſt, ſed ille demum juſtitiæ ſe ſtudioſum demonſtrat, qui eam erga pauperes exercet & infirmos: quod qui non facit, *injuſtitiæ* amorem clare patefacit. 2. Quia *injuſtitiæ* crimen in iis opprimendis multum adgravatur, *a.* quod iis tuendis & ſublevandis proprie deſtinati ſint judices, quippe quorum unica in juſtitia & auxilio judicum ſalus eſt, *b.* quod injuſtitiæ adjungant *immiſericordiam* & *inhumanitatem; c.* quod cauſæ fiant multivariæ eorum adflictionis: *d.* denique, quod Judex ſupremus eorum in primis *curam* gerat, adeoque pro peccatis clamantibus habere ſe velle declaraverit crimina in ipſos commiſſa. *e.* Poſtremo, quod nihil judices ad eos adfligendos movere poſſit, non vindicta, non metus aut ſpes. Eſt itaque ſummus injuſtitiæ gradus, eos vexare.

§. XXII. *b.* Videamus nunc quænam probi & juſti judicis partes ſint erga harum conditionum homines. Textus requirit 1. *judicium* 2. *juſtificationem* 3. *liberationem.* 1. *Judicare* hic tum ad jus perſequendum admittere, liberum & facilem iis præbere aditum, tum jus promte facere complectitur. 2. *Juſtificare* denotat innocentes abſolvere, nec ſeſe ulla ratione pati permoveri ad eos, quorum

justa causa est, condemnandos. 3. *Liberare* & *eripere* complectitur potentem tutelam ipsis præbere, & valida manu eos contra impiorum vexationes adserere, & *improbos* reprimere, ne iis manus injicere ausint. Quæ cum nihil habeant difficilis, verbo tetigisse suffecerit.

§. XXIII. Ad hæc officia Deus hic adhortatur judices; tum quod diu satis ea neglexissent, tum quod hæc unica via sit extremum excidium avertendi, & remp. stabiliendi, quæ sine illis necessario pessum iret. Corruptis enim tribunalibus, & via justitiæ obstructa, quævis vexationes, oppressiones, & rapinæ ac cædes, in civitate grassentur, necesse est. Quæ ubi regnant crimina, sicut nulla societas, ita minus Israelitica consistere potest: quia Dei, supremi judicis, arctior fuit ad eum populum relatio, quæ pati non poterat, ut leges ab ipso immediate promulgatæ pedibus conculcentur, & tribunalia, quibus Deus præsidebat, in speluncas latronum & officinas injustitiæ convertantur. Ea autem fuit Dei benignitas, ut judices prius de *officio* serio admoneri curaverit, quam iram suam effundat, quod hoc tempore per *Jesaiam*, Micham, aliosque prophetas ingente cum studio factum est.

§. XXIV. Nec tamen eo res adduci potuit, ut ad saniorem mentem sese receperint judices; contra, Hiskia mortuo, magis magisque fuerunt corrupti: quod futurum esse poeta suis verbis prænunciat, vers. 5. *Non cognoscent, nec intelligent, in tenebris obambulabunt; commovebuntur cuncta fundamenta terræ.* Quod idem Jes. 1: 21. testatur, cum adhortationi simili mox subjungat querulam exclamationem de tristi populi in pejus mutati conditione, dicens: *quomodo facta est meretrix civitas fidelis? plena judicio fuit; justitia pernoctabat in ea, nunc homicidæ* &c. *Priora* duo versus membra, *non cognoscent*, & *non intelligent*, duplicem, sed cognatum, admittunt sensum, alterum respectu *officii* judicis, quo funguntur, alterum respectu *adhortationis* præcedentis. Priore sensu indicabitur, eos nihilo meliores futuros

ros in jure cognoscendo, dijudicando, & exercendo, adeoque in officio rite fungendo. *Judicum* enim est 1. *legum* exactam habere notitiam, secundum quas sententia est ferenda. 2. *causarum* accuratam et distinctam habere scientiam 3. *acta* et *probata* probe novisse, et, quanti valeant, dijudicasse. 4. Denique justam et *aequam* facere sententiam, eamque exsequi: quod ad practicam Judicis scientiam omnino pertinet. Judex enim *cognoscere* & *intelligere* dicitur, cum in *causis* discutiendis, & finiendis, versatur, adeoque cunctis muneris sui partibus rite fungitur. Quo sensu de Deo, supremo Judice, saepe usurpatur, ut Ps. I. *ubi viam justorum cognoscere* dicitur, & saepe alibi. Sed posteriore sensu, relate ad superiorem *expostulationem* & *adhortationem*, significabitur, judices ea monita non esse ad animum revocaturos, nec observaturos; nec noxia effecta, si negligerent ea, nec salutaria, si obedirent, percipientes, dijudicantes, & credentes.

§. XXV. Duo *posteriora* versus membra, *in tenebris oberrabunt*, & *commovebuntur omnia fundamenta terrae*, horribilem omnium rerum confusionem, quae ruinam reip. secum traheret, ex inemendabili hac tribunalium corruptione, orituram, ob oculos ponunt, adeoque triste consequens neglectae & spretae admonitionis, in quo proximi excidii reip. praesagium foret, complectuntur. *Prior* phrasis, *in tenebris itare*, vel *oberrare*, eum statum depingit, in quo & omnium rerum regnat confusio, &, qui in eo versatur, consilii inops est, & nusquam exitum reperit, quo pericula effugere, & pedem figere queat. Sensus itaque est, statum reip. esse penitus perturbandum, pericula ubique fore praesentia, nusquam tutum fore locum, ubi quis res suas posset habere salvas, formidines ubique sese oblaturas, & neminem fore, qui salutare consilium ad res instaurandas, & mala praevenienda, aut dare, aut ipse inire possit. Conf. Jes. VIII: 22. LIX: 9, 10. Ceterum, cum de *Judicibus* hoc in specie dicitur, ne eos quidem rerum confu-

fusioni mederi posse, si vel vellent, sed eos ipsos præ inopia consilii esse oberraturos, & nusquam, ubi pedes figant, reperturos, insinuatur. In hoc sensu etsi lubens acquiesco, non possum tamen, quin addam; phrasin aptam esse injiciendæ cogitationi de judicibus tanquam publicis grassatoribus, & latronibus, qui eo tandem devenirent, ut in ea civitatis perturbatione per *rapinas* & *cædes* grassentur, omni pudore & metu posito. De quo vid. Jes. I. Mich. III. & sæpe apud Jerem. Sic enim verbum *itare* pro *grassari* sumitur Job. I. Ps. XII: 9. XCI: 6. Hoc sensu indicaretur, *judices* futuros esse *pejores* & *scelestiores*; quippe qui non tantum nullam facerent justitiam, sed & ipsi *latrocinia* exercerent, & in *tenebris grassarentur*.

§. XXVI. Quando etiam recte subjungeretur, *commovenda esse omnia fundamenta terræ:* quæ vivida est perturbatissimæ reip., quæ ruinam meditatur, imago, phrasi a terra petita, quæ, intus per terræ motum concussa, subsidere minatur. Sunt autem *fundamenta terræ* hic loci tum leges societatis fundamentales, ut Ps. XI: 3., tum *tribunalia* justitiæ & æquitatis, tum denique pax civium & concordia. Hisce enim rebus, tanquam *fundamentis*, innititur omnis resp., omnis societas; quibus vacillantibus non potest non pessundari, tum quod impietas & injustitia, nullis *repagulis* occlusa, per civitatem grassata, de civitate faciat speluncam latronum; tum quod mutuæ discordiæ et bella intestima, mutuæ rapinæ et cædes inde ortæ, civitatem dissipent, et exstinguant, tum quod divinis judiciis et hostium invasionibus exponatur resp. Hac ratione ultimum versus membrum rectius capitur, quam de ipso *destructionis judicio*, ut subinde sumi solet; quia in caussis excidii enarrandis, vel tribunalium graviore corruptione, & inde oriunda rerum confusione, quæ ruinam reip. adferret, prænuncianda versatur poeta; judicium ipsum mox verbis Dei pronunciaturus.

§. XXVII. Ceterum, cum de totali judicum corruptione

tione, & inde orta horribili reip. Judaicæ ante exilium Babylonicum confusione, ex historia, & Prophetis Mich. VII. Jer. & Ezech. satis constet; nos de *nexu* inter corrupta tribunalia & rerum perturbationem, inde oriri solitam, quæ in ruinam civitatis exit, verbum dicemus, ut, quanti intersit reip., justitiam & æquitatem defendi & exerceri, elucescat. Ubi *judicia* injuste administrantur & inique, necesse est, 1. *Leges*, vincula societatis, dissolutæ & enervatæ jaceant. 2. *justitia* ex civitate, sine qua nulla societas subsistit, expellatur. 3. *securitas* pereat, cum nemo de vita & bonis certus esse queat. 4. Boni vel deserant civitatem, vel opprimantur et exstirpentur. 5. *Concordia* civium cesset, et discordiæ ac mutuæ oppugnationes vigeant, aliis opprimentibus, et aliorum bona et vitam invadentibus, aliis se defendentibus. 6. adeoque mutuæ vexationes, rapinæ, et cædes, ubique grassentur. 7. Fora frigeant, commercia cessent, artes jaceant, nihil non boni & præclari exstinguatur, etc.

§. XXVIII. IV. Postquam supremus mundi Judex populi sui judices coram universo populo gravissimorum criminum, quæ in augusto hoc munere commiserant, reos egisset, eosque ad meliorem mentem serio esset adhortatus, illique nihilo meliores, quin deteriores, se esse factos demonstrassent, quod futurum esse poeta vers. 5. declaraverat: tandem sententiam decretoriam de iis in hæc verba pronunciat, vers. 6, 7. *Ego dixi, vos esse Deos, & omnes Filios Altissimi; profecto sicut homo moriemini, & sicut unus Principum cadetis.* h. e. Quam sublimi sitis in loco positi, quantaque auctoritate & majestate vestiti, ut reliquorum hominum conditione & sorte videamini exemti, & ad divinam prope accedentes: certum est, ut quod certissimum; vos & vita & munere esse privandos, & de sublimi loco in abjectissimam ac miseram conditionem præcipitandos.

 §. XXX. Oc-

§. XXIX. Occurrit hic א. eminentissimæ dignitatis & potestatis Judicum descriptio, vers. 6. ב. Judicium excidii, iis infligendum, vers. 7. א. Summa eorum dignitas & auctoritas per augustissimos *Deorum* & *filiorum Altissimi* titulos, ab ipso Deo in illos collatos, ob oculos ponitur; cum ipse Deus introducatur dicere, illos esse suo jussu Deos & filios Altissimi constitutos. Ad quæ intelligenda opus est α. ut *personas* cognoscamus, de quibus hic sermo est, β. sensum titulorum illorum, quem illis in personis habent, γ. originem illorum.

§. XXX. α. Etsi ex ipso hoc Psalmo clare satis eluceat, *Judices* populi Israelitici intelligi; sunt tamen Interpretes, qui in genere de *Magistratu* Judæorum, seu proceribus Politico-Ecclesiasticis, quibus sacra & civilia erant subjecta, & populus utriusque rei respectu erat obnoxius, cogitant. Quæ sententia multis modis laborat. 1. Solius muneris *judicialis*, non *rectorii*, seu politici seu Ecclesiastici, mentio fit in hoc cantico; ut supra vidimus. Licet itaque rectores civitatis & præfecti sacrorum synedrium Politico-Ecclesiasticum habeantur componere, & judicia exercere; hic tamen ea sola in relatione occurrunt, qua *judices* sunt & agunt; cum alia officia hic non memorentur, ac *judicum*. 2. *Deorum* titulus nusquam *regibus*, aut *sacerdotibus*, sed solis *judicibus* datur in Scriptura. Quod si verum, aliorum rationem non esse habendam, vel ex eo patescit, quod *verbum* Dei hic tanquam tituli fundamentum citatur, *ego dixi*: oportet itaque personæ, quæ hic intelliguntur, alicubi hoc elogio ornentur in Verbo Dei. Quod qui consuluerit, deprehendet, *Judices* solos, non *reges*, *sacerdotes*, aut rectores Politico-Ecclesiasticos, *Deorum* nomine insigniri. *Judices* Exod. XXI: 6. XXII: 8, 27. qui postremus versus notabilior est, quod *Dii* a *principe* populi distinguantur: habet enim, *Diis non maledices*, *neque principem in populo tuo diris devovebis*. Novi esse, qui ex hoc loco, collato Act. XXIII: 5., colligi posse putat, *Pontifices* Judæo-

rum

rum, qua tales, *Deorum* titulo comprehendi, sed 1. Ananias ibi personam *judicis* gerebat, vers. 3. 2. deinde, si de Pontifice intellectum velis, notandum est, Principis populi, & non *Deorum* nomine eum insigniri, cum Apostolus hæc solum verba, *principi populi tui non maledices*, citet. Præter hæc loca, ex Lege prolata, nescio an alia sint, in quibus *Deorum* nomen ad homines adplicatur, Ps. CXXXVIII: 1. enim huc non quadrat, cum verus Deus ibi intelligatur, vertique debeat, *coram, ô Deus, psallam tibi*: uti suo loco demonstrabo. Tantum *Moses* adpellatur *Deus*, sed singulari de ratione relate ad *Aaronem*, qui mandata Mosis proferret, & ad *Pharaonem*, quem judiciis Divinis prosterneret, nisi populum dimittat: de quo mox.

§. XXXI. 3. Tertia ratio inde a me petitur, quod titulus hic in alios, ac *judices*, non quadret. *Regibus* utique non convenit, quia ne quidem a Deo *constituti* sunt, ut ex historia Samuelis constat, adeoque ad eos non dixit Deus, *vos estis Dei*: a *sacerdotibus* etiam alienum est, cum sint sacrorum ministri, res populi apud Deum agentes: nec denique in rectores politico-Ecclesiasticos sub Oeconom. V. in genere hic titulus convenit, sive eos qua *doctores & interpretes* legum, sive qua *Legislatores* consideres: de quo mentem paulo accuratius explicuisse, operæ pretium fuerit. Sunt nimirum Theologi, qui existimant, penes Senatum aliquem, vel Magistratum Politico Ecclesiasticum, sive ex solis sacerdotibus, sive ex iis & rectoribus politicis compositum, talem fuisse auctoritatem, leges morales & cærimoniales explicandi, amplificandi, & exigendi earum observationem, qualis *divina* possit adpellari, quatenus *conscientias* populi obligabat, & obsequium imperabat absolutum, non sine peccato omittendum. Hanc opinionem præcipue fundant *a.* in Deut. XVII. *b.* in *Legislatoris* titulo Gen. XLIX. 10. *c.* in dicto Christi Matt. XXIII. & *d.* in loco Mal. II., ne ipsius textus nostri, de quo disputamus, mentio fiat. Sed hæc hypothesi fundandæ non sufficiunt.

§. XXXII. *a*. Deut. XVII: 8. non nisi de *judiciis* in caussis civilibus & criminalibus, a sacerdotibus & Levitis, tanquam judicum personas agentibus, secundum leges suprema cum auctoritate, a qua nulla datur provocatio, pronunciandis, agitur, quorum judicio erat standum. Quid hoc ad leges religionis ferendas, ad *conscientias* obligandas, ad leges cum divina auctoritate interpretandas? *Judices* hic sunt, qui *jus* dicunt, & causas cum plena potestate decidunt, non qui leges novas ferunt, aut *conscientiis* imperant. *b*. *Legislator* in notissimo illo vaticinio, *non recedet sceptrum a Juda, nec Legislator ab inter pedes ejus*, nihil aliud dicit, ac populum fore sui juris, ut suprema potestas non sit penes alios, quorum servituti sit addictus populus; sed ipse populus habeat, qui *judicia* exerceant, & civitatem *ordinent*, quod sine *edictis* publicatis fieri non potest. De quo uberius exposui ad eum locum *a*.

§. XXXIII. *c*. Sed quid sibi itaque vult *cathedra Mosis*? quam qui tenebant, jus habere videntur ritus religionis novos cum auctoritate imperandi, & leges interpretandi, ita ut conscientiæ obligentur. Matt. XXIII: 2. Verum *α*. Dominus hic non de supremis Rectoribus, sed *doctoribus* tantum loquitur, legem vel publice vel privatim interpretantibus: ut ex *scribis* & *Pharisæis* diserte nominatis, exque vers. 8. manifestum est. *β*. Auctoritatem memorat, non quam divinitus collatam jure habebant, sed sibi arrogabant, & ex se aut a populo acceperant. *γ*. Denique non vult Dominus, ut eorum placitis absolute adsurgant, & conscientias suas ipsis obstringant, sed simpliciter, ut ea observarent, ordinis & pacis causa; quamdiu *cathedræ* Mosis adhærerent, vel nihil *Mosi* contrarium docerent, aut imperarent: huc enim tendit illud *insidere cathedræ Mosis*, a qua discedere fas non erat. Quæ clariora fient, si, quod fas est, voces per interrogationem vel hypothetice capiantur, hac ratione: *sedentne in Mosis cathedra*? vel, *si sedeant*, tenete *igitur*

a Diss. select. ad Gen. XLIX, §. 41 & seq.

tur eorum doctrinas. h. e. si verum sit, eos se cathedræ Mosis tenere adfixos &c. Hinc itaque pro suprema rectorum populi Judicii auctoritate in legibus interpretandis & ferendis nihil colligas. Denique quod ad locum Mal. II: 7. adtinet, ubi dicitur, *labia sacerdotis custodient scientiam & legem ex ore ejus requirent, quia legatus Jehovæ exercituum ipse est*, illum huc nihil facere, & ad Ezram, sacerdotem simul legatum Dei, pertinere, alibi *a* demonstravi.

§. XXXIV. Hisce fundamentis destructis, facile elucescit, hypothesin, quam oppugno, utpote sublestam, sponte sua ruere; nec tribunal aliquod Veteri sub test. esse agnoscendum, quod de religione, per Mosem instituta, divina cum auctoritate pronunciabat, & conscientias obligabat. Quale quid nec cum Theocratia, nec cum libertate hominis in re religionis, consistere potest. Lex Mosis erat unica religionis norma; quæ in omnium manibus esse, & ab unoquoque legi ac explicari, debebat, quantum ad conscientiæ obligationem adtinebat. Præterea cum *infallibilitas* non fuerit his doctoribus & legislatoribus concessa; qua quæso ratione tanta ipsis competere possit auctoritas? & quo sensu *Dii* audirent, qua doctores & interpretes, nisi *vi* animos obligandi, & fidem ac religionem imperandi potestate gauderent? Denique, si tale privilegium inter Judæos obtinuisset, utique vel penes *Pontificem*, qui Urim & Tummim gerebat, vel penes prophetas resedisset: sed Urim & Tummim eum habuisse scopum, aut usum, nusquam legimus; nec prophetæ, licet Spiritu acti, nomine *Deorum* usquam veniunt.

§. XXXV. *β*. Sint itaque soli *Judices*, qui *Deorum* & filiorum *Altissimi* titulis hic condecorantur; quæritur quo sensu; eo, respondeo, qui in eos solos, & non in alios, qualescunque sint, sive reges, sive sacerdotes, sive prophetas, quadrat: cum nulla cæteroquin reddi queat ratio tituli solis Judicibus proprii. Unde manifestum est, *revelationem* vel *inspirationem* divinam hic in censum non venire, tum quod judi-

a In comm. ad Mal.

judices ea non fuerint gavisi, tum quod viri inspirati, aut quos Deus adloquio suo est dignatus, uti Moses, Aaron & prophetæ, hoc titulo condecorari non soleant; nec ea fuit mens Domini nostri, cum Joh. x. dicit, eos fuisse Deos dictos, *ad quos sermo Dei* factus est, ut mox patebit. Quid itaque in *Judicibus* est, quo hunc *titulum* mereantur? 1. *Primum*, quod huc facit, est, *judicium*, seu *tribunal* ipsorum judiciale, esse *Dei*, supremi judicis, tribunal; quia *ipsi* & non *hominibus* habetur, & ejus ibi *statuta* vigent, pœnæque ac præmia secundum ipsius leges dispensantur. Quæ tribunalium populi Dei peculiaria erant privilegia, ob quæ judicibus Israelis solis hæc elogia competunt. *Dii* & *filii Altissimi* non absolute, sed relative adpellantur, non personarum, sed *muneris* respectu, adeoque non nisi quum pro *tribunali* sedent, & judicium agunt. *Dii* itaque sunt, quatenus *judicio* intersunt, quod singularem ad *Deum* habet respectum, cui Deus præsidere censetur; quod denique ea ratione exercetur, ut divinis legibus respondeat: non enim existimandum est, judices, qui iniquitati manus præbent, hoc titulo insigniri, nullo modo, tum enim nihil divini ab iis agitur, nec Deo, sed Satanæ habetur judicium manifeste injustum. Divinum ergo tribunal, a judicibus erectum, iiscum titulos *Deorum* & *filiorum Altissimi* communicat. *Dii* adpellantur respectu *Dei*, cujus est, & cui habetur judicium, adeoque vox אלהים proprie ad *judices* non transit, sed judicii & tribunalis eorum characteres & conspectum exprimit, retinetque veram suam notionem, qua *Deum* verum denotat; conf. Deut. 1: 17. 2 Chron. XIX: 6—8., ubi, quod not., judices dicuntur præfecti *judicio Jehovæ*. Accedit, supremum tribunal, quod hic intenditur, fuisse Hierosolymis *coram Jehova*, ut præcipitur Deut. XVII.

§. XXXVI. 2. Hoc primum est, *alterum* huic adfine, quod *Deorum* titulum ad eos transfert, respicit ad *summam auctoritatem*, qua judices vestiti sunt, quæ de divina potestate quid participat; cujus respectu, acsi essent *Dii*, agunt.

Quic-

Quicquid enim pronunciant supremi in civitate *judices*, pro *jure* habetur, habetque omnia *juris* effecta, quibus nemo obsistere ausit; plane acsi *numen* aliquod edixisset. Ita lex jussit divina Deut. XVII: 10—12. 3. *Tertium*, quod *divinum* quid est in judicibus, habet, quod de *fama*, *bonis*, & *vita* hominum sententiam dicant, & de iis omnibus pro summa auctoritate disponant: quod proprium Dei, qua supremi judicis, munus est; in cujus consortium cum veniant judices, hinc de titulis, Dei propriis, quid participant. 4. Addo denique, tribunal esse in civitate quid *sacrum* & *augustum*, venerandum & adorandum; cui omnia sunt subjecta & obnoxia. Cujus rei respectu judices, cum pro tribunali sedent, tunc enim & non alias *Dii* censentur, *Dii* adpellantur. Quo ipsa vocis אלהים propria potestas nos ducit. Illa enim vox, a radice, quæ *colere & adorare* significat, proprie τὰ σέβασμα exprimit, ut est 2 Thess. II.

§. XXXVII. γ. Nihil restat, quam ut de *origine* horum titulorum dicam; quam textus exprimit, cum Deum introducit loquentem, *ego dixi*, *Dii estis*, vel *sitis*. Quo hæc tria significari autumem. 1. Titulos illos a Deo ipso in lege, ab ipso Deo lata, iis esse datos. *Dicere* Dei propria sua emphasi nos ad *legem* a Deo promulgatam ducit; unde cum tituli illi repetantur, in ea hos titulos *Judicibus* Israelis concedi, & alicubi exstare, necesse est. Quo ipso ad loca, supra ex lege Mosis prolata, ablegamur, & simul docemur, *legem* non sine emphasi memorari Joh. x., ubi Dominus dicit, *nonne in lege vestra scriptum est*, *ego dixi* &c. h. e. nonne in legis vestræ voluminibus id exstat, quod Ps. LXXXII. dicitur, *ego dixi* &c. Nec usquam, nisi forte una alterave vice, vox *legis* latiore sensu pro Script. V. T. tota sumitur. De quo hic non est agendi locus. 2. *Eminentiam* illam & *auctoritatem*, quæ titulorum illorum ambitu continetur, & cujus respectu *titulos* eos gerebant, esse a Deo, ipsius jussu & institutione, profectam. *Ego dixi*, *Dii vos*, h. e. ego vos *constitui* & *feci* Deos, tum leges feren-

ferendo & franciendo, tum formam tribunalium vestrorum ordinando, tum absolutum obsequium, vestris judicatis præstandum, præcipiendo, uti factum est, Deut. XVII. *Dicere Dei* est cum *jubere*, tum *efficere*, uti in vulgus notum est. 3. Denique, quales esse, seseque præstare, deberent, si titulos illos essent merituri, vel ad quæ officia per illos essent obligati. *Ego dixi, vos esse Deos*, dicit, ego tribunal vestrum declaravi & constitui *divinum*, mihi & coram me, meisque virtutibus & legibus convenienter, habendum, & exercendum: quod facientes, mei similes, meorumque titulorum in partem vos venturos esse, declaravi. Unde liquet, titulos illos iis non convenire, nec iis esse dandos, ex jussu Dei, nisi cum tribunal eorum pro *divino* queat haberi, & ejus rei respectu ipsis competere: quod recte observandum est, & ex seq. confirmatur. Cum enim mox tanquam *Adam*, homo infirmus, dicantur morituri, manifeste indicatur, eos *titulis* illis, & esse indignos, & excidisse; adeoque, eos non nisi justi & divini tribunalis respectu ferre.

§. XXXVIII. Conferamus nunc verba Domini, Joh. x: 35. *Si illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est, nec potest solvi scriptura; mene, qui Filium Dei me dixi, blasphemiæ reum agetis, qui a Patre sanctificatus, & in mundum missus sum?* Cujus ratiocinii sensum hac paraphrasi illustro. Si illi, teste Scriptura, Deorum titulum recte gerunt, qui non nisi *jussu* & *constitutione Dei* eum habent: longe majore jure *Filii Dei* titulum mereor, qui eum non mandato Dei, sed per ipsam naturam gero, tanquam ipse *sermo* Dei, a Deo sanctificatus & in mundum missus, adeoque longe gravius in me peccatis, quod, cum eos dicatis Deos, me blasphemiæ accusetis, quod me *Filium Dei* dixero, cum longe meliore jure, & nobiliore origine, is sim, quam *Dii*, quibus vos eum titulum non negatis. Vis ratiocinii in eo sita est, quod longe excellentior sit origo tituli, quem Dominus, ac quem judices gerebant, adeoque cadit in hæc verba,

ad

ad quos ſermo Dei factus eſt, oppoſite ad Dominum, qui non erat *factus*, ſed per *naturam* ipſe *Dei ſermo*, vel *Filius Dei*. Comparatio inter *judicum* & *Domini* munus non inſtituitur; acſi munus Judicum, cujus reſpectu erant Dii, ejusdem ſit naturæ, ac Chriſti, quæ longe diverſa ſunt, ſed inter utriusque *tituli* originem, & *fundamentum*: adeoque hic non traditur, *quare* & quo ſenſu ſint Judices *Dii*, & quo ſenſu aut quare Chriſtus *filius* Dei; ſed *unde* ille titulus, & illud munus, ad utrosque devenerit: hac parte Dominus longe erat anteponendus judicibus; quia ad illos *juſſu* & *inſtitutione* Dei devenerat titulus deorum, ſed ad Dominum per *naturam*; illi non erant, ſed *facti* ſunt *Dii*, *Dii dictitii* tantum; at Chriſtus non *factus* eſt, nec conſtitutus, Filius, ſed *natus*, adeoque naturæ & perſonæ reſpectu Ipſe erat *ſermo* Dei, & non factus per ſermonem Dei ad ipſum delatum; ipſe alius non erat per naturam, alius per *conſtitutionem* Divinam; nam qua *Filius* & *ſermo* miſſus eſt in mundum, & quia erat, ideo miſſus, non, quia *miſſus* eſt in mundum, ideo erat. Cum itaque *ſe in mundum dicit miſſum*, rationem, quare ſit *filius*, non tradit, ſed ſe eſſe *Filium* Dei, qui miſſus eſt, & quia Filius eſt, ideo ſe eſſe miſſum, oſtendit, ita ut *filii* Dei manifeſtatio & demonſtratio ſit in illa ſanctificatione & miſſione.

§. XXXIX. Ex quibus difficile non erit, verborum illorum, *ad quos ſermo Dei factus* eſt, *ſenſum* & *ſcopum* explicuiſſe. Verba non tradunt *cujus* rei reſpectu ſint *Dii*, ſed, *unde* illud ſit derivandum, quod ejus rei reſpectu titulum eum habeant. Prius enim ſi obtineret, Deorum titulus diceret, eos fuiſſe *adloquio* Dei dignatos, cujus reſpectu *Dii*, tanquam divinitus adflati, audirent, qui divina funderent eloquia. Sed hoc proprium eſt *prophetarum* criterium, qui tamen hoc elogio nusquam leguntur mactati: nec Dominus dicit, ſi *eos dixerit Deos*, *quia ſermo Dei*, ſed *ad quos* ille factus eſt. Explicatur itaque origo & principium tituli, a *Dei ſermone ad eos* derivandi; adeoque ſignificatur, eos

non esse *ex se*, & in propriis personis, sed Dei *jussu* & *mandato* Deos factos; tum quod Deus in tali munere eos constituerit, quod hunc titulum ferre poterat, tum quod *jusserit*, ut pro *Diis* illi haberentur, & agnoscerentur. *Sermo* Dei ad eos factus, & verbum Dei, quo ad eos dixit, *vos estis*, vel *sitis*, *Dii*, & mandatum de muneris forma, quo fungerentur, comprehendit. Unde elucet, eos *dictos* & *factos* esse Deos, jussu & verbo Dei factos, non proprie & vere, non personarum, sed muneris respectu, cum Christus esset proprie, & personæ respectu, *filius Dei*; quippe missus a Patre, & ipse *sermo Dei*; qui in principio fuit apud Patrem, & caro factus est; adeoque *Deus* longe excellentiore modo ac *Judices*. Idem ergo est, acsi dixisset Dominus; *si eos dixit Deos* scriptura, qui non per se, sed jussu & verbo Dei facti sunt; utique longe majore jure ego me *Filium Dei* dixi, qui non factus sum jussu Dei, sed cum essem missus sum, ut *sermo Dei* manifestarer inter homines.

§. XL. Quod vulgari dicto in proverbium abiit, *tolluntur in altum, ut graviore lapsu ruant*: illud in judicibus hisce iniquis, & injustis, veritatem quoque habiturum, sententia Divina vers. 7. his verbis declarat: *profecto sicut Adam moriemini, & sicut unus Principum cadetis*. h. e. Excelsa illa dignitate, & divino munere, excidetis, & partim cum plebejis & vulgaribus hominibus eandem mortis sortem subibitis, partim violenta morte ex alto dignitatis loco præcipitabimini in exitium. Sensus etsi in genere haud sit in difficili positus, attamen, comparatio cum *Adamo* & *uno principum* aliquid habet, ad quod quis obhæresca, quodque diversas peperit interpretationes: de quo paulo distinctius est disserendum.

§. XLI. Sensus in genere habet, eos munere esse privandos, & cum ipso esse in malam rem abituros, vel muneris abolitionem secum tracturos: ita ut & ipsi hac dignitate orbi interirent, & ipsum *munus* locum in populo habere

bere cessaret, quemadmodum tum ex phrasibus, quæ tribunalium corruptorum abolitionem, judicibus quippe exscindendis, comprehendunt, elucet, tum ex *judicio* Dei manifestando, ut vers. 8. traditur, confirmatur: ubi enim supremus judex tribunal erigit, mundum judicaturus, *judicia* hominum in obscurum itura esse, manifestum est. Sed illud tantum quæri potest, num plenaria & perpetua *judiciorum* destructio, an ad *tempus* tantum, indicetur. Neutrum ex textu evinci potest, cum æque ad *certum* tempus restringi, ac ad *continuum*, & *interminabile* extendi possit: non enim *in æternum* additur, sed simpliciter *mori* & *cadere* dicuntur: adeoque primo sensu ad *temporariam* abolitionem, quæ tempore exilii Babylonici locum habuit, retulerim: quippe quo tempore, & ipsi judices, de quibus hic agitur, partim munere privati sunt, partim mala morte mulctati; & ipsum judicium supremum, quale hic describitur, in populo, extra terram Cananæam misso, & servitutis jugo subjecto, cessavit. Atenim, cum hoc ipsum judicium, populo inflictum, fuerit gravioris & ultimi, per Romanos inflicti, prænuncium, & repræsentamen; sensu secundo ob oculos poni non abnuerim, *tribunalia*, suo tempore rursus, nec minore gradu, depravanda, ita pessum itura, ut nunquam revocarentur, & resuscitarentur. Quod per versum seq., ut mox videbimus, confirmatur. Nec insolens est prophetis, duo hæc judicia, Babylonicum & Romanum, hac ratione conjungere, & una intendere; ut Jer. XVII, XXIII. Ez. V. & alibi. Quemadmodum liberatio ex eo exilio sæpe ita describitur, ut simul spiritualis per Messiam comprehendatur, tanquam prioris *scopus* & complementum: uti notum est.

§. XLII. Sensu in genere percepto, superest, ut de *phrasibus*, & in primis de duplice comparatione, dispiciamus. *Prius* membrum, *sicut homo*, vel *Adam*, *moriemini*, omnem emphasin repositam habet in voce *hominis*, & sensum fundit generalem, eos non in *munere*, sed eo *pri-*

vatos, vitam cum morte esse commutaturos. Quod enim judices mortalitatem exuant, nihil habet singulare; cum *Deorum* & *filiorum* altissimi titulus non ad *personas*, sed *munus* eorum pertineat, ut supra vidimus, adeoque communi mortalium sorte non eximat; nec *violenta* mors per verbum *mori* necessario intelligitur, minus, cum *instar hominis* addatur; quippe quo ad communem mortalitatis legem in genere ducimur; etsi nec *violentus* exitus excludatur, cum homini mille mortes incumbant. Quid itaque erit illud, *instar hominis?* & quo respicitur? prius non est in difficili positum, cum ex collatione versus superioris sua sponte eluceat, *Deorum* inter & *hominis* titulos comparationem institui. Cum autem *Deorum* ad *munus*, ejusque dignitatem & auctoritatem, respiciat, dubium non est quin *hominis* titulus privationem illius muneris complectatur; adeoque sensus sit, eos munere excisuros, & privatos vita defuncturos, non in sublimi illa statione cum honore esse obituros, & sepeliendos, sed, ad privatam & humilem conditionem redactos, ei convenienter esse tractandos.

§. XLIII. Videamus, hoc præmisso, quo respiciat illud *instar* hominis, vel unde illud simile sit repetitum. *Tria* sese mihi offerunt, quorum ratio haberi potest, & ex quibus adeo difficilis est electio, ut ea separanda forte hic non sint, sed junctim intelligenda. 1. *Primum* est, quo *homo* signat gregarium & vilem, nulla dignitate, nullo munere, nullo honore insignem, aut communi grege exemtum. Quo sensu vox Hebr. sumitur, cum *viro* opponitur, ut Ps. XLIX: 3. *etiam filii Adam, etiam filii viri*, Prov. VIII: 4. sic Ps. VIII. *filius Adam* cum *homine misero* conjungitur, & Ps. XXII. *vermis hominis & non vir*. ne alia memorem. ut Jes. V: 15. XXXI: 8. Imo pro *servili* conditione occurrit Num. XVI: 32. Secundum hunc sensum *instar hominis mori* denotat, *a. humili*, quin *servili*, in statu vitam deserere; opposite ad spectatissimi & potentissimi viri mortem. *b.* cum *contemtu* decumbere; sine ullo honore aut desiderio sui relicto, ut

vile

vile aliquod mancipium perit. *c.* cuivis mortis generi esse expositum, ut viles & abjecti homines solent, opposite ad personas sublimi in loco positas, & per ipsum munus *sacras & inviolabiles.*

§. XLIV. 2. Secundum habet, *hominem* denotari *gentilem*, nulla relatione peculiari ad Deum præditum, nulla prærogativa præ communi hominum genere insignem; opposite ad *Israelem*, peculiarem Dei veri populum. Quam potestatem vox *hominis* habet, ubi Israeli opponitur, ut Jer. XXXII: 20. Jes. XLIII: 4. Ps. LXXVIII: 60. *deseruit Siluntinum Tabernaculum, & tentorium posuit inter homines*, h. e. *gentes*, sc. Philistæorum, ut ex vers. seq. patet. Ps. CXXIV: 2. nec dubium mihi est, quin & hunc usum ferat in vulgatissimo illo loco Hos. VI: 7. *& illi sicut Adam transgressi sunt foedus meum:* de quo alibi. Hoc admisso, sensus erit, eos, qui antea peculiarem habebant, vi muneris in populo Dei, ad Deum relationem, per quam in partem titulorum Dei venerant, nunc eam in conditionem esse præcipitandos, quæ a *gentilium* sorte nihil differat; omni ad Deum relatione orbos, qui Deo nec cordi nec curæ sunt, magis ac reliquæ gentes omnes; adeoque prærogativis populi Dei esse privandos, eoque in statu morituros. 3. *Tertium* fert, digitum intendi ad ipsum Adamum, ex sublimissimo imaginis Divinæ, & Filii Dei, statu, cum dominio universali & immortalitate conjuncto, in abjectam & miseriæ cujusvis plenissimam conditionem per lapsum præcipitatum, mortisque haud uno generi obnoxium. Ab hoc primo homine quominus cogitationes avertam, facit, quod idem illud, de quo hic agitur, in Adamo summa emphasi fuit conspicuum; ut nemini non notum est; & illud *instar Adami* hac ratione polleat emphasi singulari, cum in *Adamo* & eadem excelsa dignitas, & eadem secuta deplorabilis conditio se exseruerit. Accedit, & alibi, ad Adamum respici, ut, ne Hos. VI. ex vulgata interpretatione citem, Job. XXXI: 33. Ps. VIII.

§. XLV. Alterum membrum, *& ficut unus Principum cadetis*, (fic enim vertenda funt verba, & non, vel, *ficut unus*, aut *una*, ô *Principes*, ut nonnullis placet, invita conftructione) in eo differt a priore, quod, cum *mori* fit generalioris ufus, & communem mortalium fortem contineat, verbum *cadere* violentæ mortis cogitationem injiciat, & ex alto præcipitationem includat: id quod ex Lexicis conftat. Sed, ut hoc faciles habet explicatus, fic comparatio, *& ficut unus Principum*, quid impediti. Vulgo de *Principibus gentilibus*, ad quos dictum non erat, *vos Dii eftis* &c. cogitatur, ut fenfus fit, eos, divino illo titulo indignos, prærogativa ejus amplius non effe gavifuros, fed haud aliam fortem, ac profanos principes, quorum tam arcta non eft ad Deum relatio, fubituros, ad eorumque exemplum ex alto præcipites ituros in perniciem. Non fperno equidem, licet nulla ratio fit ad *gentiles* reftringendi, cum qualescunque *principes*, qui pro tribunali divino non fedent, five fint Israëlitici, five gentiles, comprehendi queant: titulus enim Deorum in folos *Judices* fupremos populi Dei quadrat, ut fupra disputavi. Nec tamen in hoc fenfu acquiefco, cum phrafis, *ficut unus principum*, fit fingularis, & ftudio electa. Quare cogitationes noftras altius evehamus, & 1. de Angelis lapfis, eorumque principe, qui *nec principium, nec locum fuum tenuerunt*, fed ex Deorum ac filiorum Altisfimi dignitate in longe vilisfimum ac miferrimum ftatum demerfi funt, cogitemus: quod fimile fuperiori, quo ad Adamum fimul refpicitur, apte adjungitur: nec infolens eft, ab hoc Angelorum lapfu fimilitudines peti, aut eo alludi, ut ex Jef. XIV. & Ez. XXVIII. patet; nec *Principum* titulus abhorret, ut ex Dan. X, XII. aliisque locis patet. Inftar unius *principum* ergo eft, vel fublimisfimorum, in fumma emphafi fic dictorum, qui e coelo deciderunt, & vos *cadetis;* fublimi veftra conditione vos non magis, ac longe celfiore Angelos, tutos præftitura. 2. Sed, quo magis in hoc fimile defixus hæreo, eo probabilius mihi fit,

poe-

poetam ad illustrem aliquem sui temporis casum, qui in omnium ore erat, respexisse, simileque exemplum petiisse, quod iniquissimis judicibus, simili fato opprimendis, ob oculos ponat. Quam casum non longe necesse fuerit quærere, si nostra hypothesis de tempore Hizkiæ, quo compositus est Ps., recte sit jacta; cum in *Sebna*, præfecto palatii regis, supremæ dignitatis & auctoritatis viro, singulari Dei judicio de sublimi loco dejecto, & in terra peregrina Assyriaca contemtissime mortuo, ut ex Jes. XXII. constat, sese sponte sua offerat. Quod simile eo aptius huc quadrat; quod *Sebna* apud Jes. tanquam emblema procerum impiorum, qui mala morte perirent, proponatur, ut a Cl. Commentatore recte est observatum & illustratum. Ad hoc exemplum impios judices animos referre jubet poeta, ut sortem suam, in eo depictam, intueantur. Ceterum *unus principum* hic, non simpliciter *aliquem ex illis*, sed *primum* & *supremum* denotat. ut Dan. x: 13.

§. XLVI. Hac decretoria sententia in impios judices pronunciata; poeta sermonem resumit, & *justam* esse sententiam per modum adhortationis ad Deum, ut sententiam exequatur, his verbis declarat, vers. 8. *Surge Deus! judica terram; quia Tu cernes in omnibus gentibus.* Prius membrum, quod multum negotii non facessit, duplicem admittit interpretationem, *alteram*, quæ *vindicationem* eorum, qui ab injustis judicibus oppressi sunt, dicit, *alteram*, quæ terræ, penitus corruptæ, destructionem comprehendit: cujus utriusque ratio reddenda est. *Prior* interpretatio in eo fundata est, quod verbum *judicare* haud infrequenter pro *vindicare*, & oppressorum caussam agere ac ulcisci sumatur, ita Ps. L: 4. *clamabit ad coelos superne, & ad terram; ad judicandum populum suum*, h. e. vindicandum, & injuriam propulsandam. Ps. LXXII: 4. *judicabit pauperes populi, servabit egenos, & conteret oppressorem*, Ps. LXXXV: 14. Hoc admisso, sensus erit, Deum, improbos judices puniendo, innocentes ab eorum tyrannide esse liberaturum; & caussam

ſam eorum juſtificaturum. *Poſterior* interpretatio ulterius ſeſe extendit, & univerſæ terræ deſtructionem comprehendit, tanquam quæ incolarum reſpectu tota fere eſſet corrupta, & depravata; quo judicio fieret, ut populus e terra ejiceretur, & terra incolis vacua jaceret inculta, aut incelebrata. Ceterum, cum poeta dicit, ſermone ad Deum converſo; *ſurge Deus & judica terram*, indicat, *a.* ſe de ſententiæ judicialis *executione* loqui, cum judicis ſit, ſententiam pronunciantis, *ſedere;* ſed, hoc facto, ſeſe ad exequendam adcingens de *ſolio ſurgere* dicitur. *b.* Tempus adeſſe, quo Deus ſe *judicem* terræ demonſtret; nec diutius illud eſſe differendum, cum res ad ſummum pervenerit, nec juſtitia Dei, ut bonæ cauſæ diutius deſit, patiatur. *c.* Denique judicium Dei a ſe & aliis omnibus tanquam *juſtum* & *æquum* adprobari. Adhortationis modus, quo utitur, non vult, ſe excidio impiorum & deſtructione terræ delectari, ſed illud tanquam juſtum & neceſſarium adprobari: acſi diceret; res eo devenit, tyrannis adeo graſſatur, & improbitas inemendabilis eſt, tantaque viget innocuorum oppreſſio, ut nemo ſit, qui Te ad judicium, non æquum & juſtum judicaverit, accedere.

§. XLVII. *Poſterius* membrum, quod *rationem* prioris continet, ut ex particula *quia* patet, duplici quoque ſenſu mactari poteſt, relate ad ſuperioris membri ſenſum itidem duplicem. Si de *vindicatione* innocuorum ab impiorum judicum oppreſſione capiatur, referri poterit ad terram, & rationem continebit, quare Deus eam ulcisci & vindicare debeat, quia Deus *eam crevit in omnibus gentibus.* h. e. quia ſibi in peculium & propriam poſſeſſionem elegit; adeoque tanquam hæreditatem ſuam ab impiorum dominio vindicaturus. Sic Jer. II: 7. *contaminaſtis terram meam & hæreditatem meam poſuiſtis abominationi*, quod noſtrum locum illuſtrat; cum Deus hic terram, quam improbi judices polluerant, vindicaturus dicatur, quia *hæreditas* ejus eſt. Sic *terra Jebovæ* adpellatur Hoſ. IX: 3. & alibi. Phraſis

cerne-

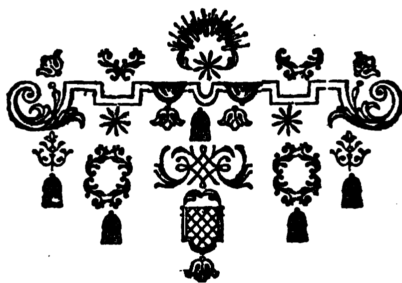
cernere in omnibus gentibus dicit, eam ex iis ſolam eligere & ſibi adjungere, ut proprium ſuum peculium, in cujus medio *habitare* velit, quemadmodum de electione populi Israelis Deut. VI: 6. habetur. Verum quidem eſt, verbum *cernere* hic in fut. occurrere; ſed per enallagen pro præterito, quæ emphaſin habet *perpetuitatis*, ut *cernes* ſit *creviſti in perpetuum*, quod præteritum ita exprimit, ut *futurum* ſemper locum habeat. Ita Pſ. I: 2. *in lege meditabitur*, ſeu meditatur in perpetuum. Pſ. XXV: I. & alibi.

§. XLVIII. Sed ſi phraſis, *judicare terram*, de illo judicio Dei, quo terram abjicit, & remp. ac Eccleſiam ſuam in ea deſtruit, intelligatur; membrum poſterius rationem continebit, quare Deo hoc liceat, & integrum ſit facere; *quia in omnibus gentibus cernet*, ſive de eo; quod Deus facere poterit & faciendi jus habet, capiatur, ſive quod ſuo tempore reapſe facturus eſt, vel faciendi propoſitum habet: utrumque temporis fut. uſus permittit. Prius ex canone, quo *verba actionis agendi poteſtatem* notant, *a*. qua ratione ſenſus erit, Deum terræ Cananææ nuncium mittere poſſe, cum ipſi integrum ſit, in omnibus gentibus cernere hæreditatem, quam, & ubi, velit. Poſterius nos directe ducit ad vocationem *Gentium*, populo Judæo ſubſtituendarum: in quo nihil eſt difficultatis, cum voces hunc ſenſum clare fundant. Deus *cernere* dicitur in omnibus *gentibus*, cum ſuo jure excerpit & ſeligit præſtantiſſimas quaſcunque partes, ſeu fideles, quos elegit, ex univerſa gentium maſſa. Verbum proprie dicit, *crevit* vel *diſcrevit* furſures a farina, inde ad lectionem præſtantiſſimarum partium, & ſic ad *hæreditarias* poſſeſſiones, tranſiit: ut *cernere hæreditatem* ſit præſtantiſſimas partes excerpere jure primogenituræ; hinc apte *cernere* in *gentibus*, ut modo explicui. Ratio vero, quare Deus neceſſe non habeat parcere populo Iſraelitico, a *vocatione* Gentium petita, nihil habet ſingulare, cum ſæpius in verbo Prophetico occurrat, ad exemplum Moſis, Deut.

a Vid. Glaſſ. Gr. ſ. l. III. tr. III. can. 5.

Deut. xxxii: 21. nihil etiam obſcuri; cum gentes fuerint in locum Iſraelis electæ, ut eſt Rom. xi. niſi quod cum hypotheſi noſtra de judicio Babylonico, hic intento, illud vix conciliari poſſe videatur. Verum hæc difficultas facile evaneſcet, cum obſervavero, 1. verba de *propoſito* Dei, ſuo demum tempore exequendo, intelligi poſſe, poſteaquam plane conſtitiſſet, populum Judæum eſſe emendari neſcium. 2. Judicium utrumque & Babylonicum & Romanum hic una comprehendi, ut ſupra obſervavi: quare plura non addo.

PSALM.

PSALM. LXXXIII.

1. *Canticum Psalmus Asaphi!*
2. *o Deus! ne obstinatum Tibi silentium* sit! *ne surdus sis! ne tranquillus subsidas, Deus!*
3. *Ecce enim! inimici Tui tumultuantur, & osores tui caput efferunt*
4. *Contra populum tuum: acervatim struunt*, vel denudant,
5. *Dicunt; agite, exscindamus eos, ne sint amplius gens, neve memoretur amplius nomen Israelis.*
6. *Corde enim uniter conspirarunt, contra Te fœdus inierunt.*
7. *Tentoria Edom, & Ismaelitæ, Moab & Hagaræi.*
8. *Gebal & Ammon & Amalek, Palæstina cum incolis Tyri.*
9. *Etiam Assur una implicatur cum iis, qui filiis Loti brachio sunt.*
10. *Fac ipsis sicut Midianitis, sicut Siseræ, sicut Jabini, ad torrentem Kison.*
11. *Qui deleti sunt ad Hendorum, facti sunt fimus terræ.*
12. *Insta ipsis, principibus eorum, uti Oreebo, Zeeboque, & Tsebacho, & Tsalmunæ, omnibus principibus eorum.*
13. *Qui jactant; acquiramus nobis habitationes Dei.*
14. *Deus mi! insta ipsis instar rotæ, instar paleæ coram vento.*
15. *Quemadmodum ignis comburit sylvam, & flamma accendit montes.*

 16. *Sic*

16. *Sic eos persequeris procella tua, & turbine tuo præcipites ages.*
17. *Reple facies eorum notis inustis, & quærant nomen tuum, Jehova!*
18. *Pudefiant, & præcipites agantur in perpetuum, notisque publice adficiantur, & pereant.*
19. *Et intelligant, Te, nomine tuo Jehova, solum esse excelsum super tota terra.*

PROLEGOMENA.

§. I.

Argumentum Psalmi est seria cum maxime, & fiduciæ plena, viri pii *oratio* ad Jehovam, Deum Israelis, pro populo Israelis, peculiari foedere cum Deo sociato, ab hostibus vicinis, foedere junctis, undiquaque ad totalem internecionem impetito: qua Deum ad curam populi sui, ad incitas redacti, suscipiendam, & hostes illos, qui temeraria & impia hæc consilia de populo Dei exterminando, Jehovæ, Dei ipsorum, nulla habita ratione, inierant, judiciis suis ita prosternendos, ut pudore confusi, & metu correpti, Jehovæ, tanquam supremi rectoris mundi, Majestatem cominus venerentur, eique gloriam nominis sui dent.

§. II. Hoc argumentum facili admodum *methodo*, sed stylo emphatico & sublimiore, pertractat. I. Deum gravissimis rationibus ad causam populi agendam impellit, quæ a præsente populi, in summis angustiis positi, statu desumtæ sunt, vers. 2—9. II. Judicium Dei in hostes, quo cum divinæ potentiæ & justitiæ demonstratione gravibus cladibus adfecti repellantur, implorat, ut Jehovam discant revereri, vers. 10— fin.

ANACRISIS.

ANACRISIS.

§. III. Sed ſicut hæc facilia ſunt, ita forte difficilius fuerit, hypotheſin jeciſſe, ex qua Pſ. exponendus eſt, vel ſtatum populi Iſraelis definiiſſe, qui has preces peperit, & ad quem adcommodandæ ſunt. Populum enim Iſraelis hujus Pſ. eſſe ſubjectum, & non Eccleſiam N. T., tam eſt manifeſtum, tum ex conſilio populorum de Iſraele delendo, ne amplius ſit populus, tum ex populorum illorum recenſione, ut & ipſi illi interpretes, qui ab antiquo Iſraele lubentes abſtrahunt oculos in Pſ. exponendis, hic in illo populo pedem figant, licet ſit, qui velit, *ſub nominibus hujus Pſ. & eos, qui iſtorum opera imitantur, intelligi more prophetiarum:* quod ſi per *adcommodationem*, ut loquuntur, fiat, in hunc non magis, quam alias partes verbi Dei, quadrat: ſed hoc nihil ad veram & propriam Pſ. interpretationem.

§. IV. Verum enim vero circa caſum ipſum, ejusque *tempus*, in varias partes ſcinduntur Interpretes, dum alii de temporibus Davidis, alii Jehoſaphati, alii Jorami, ut Clericus, alii Hiskiæ, alii reducum ex Babylonico exilio, alii Eſtheræ, ut Altingius *a*, alii Judæ Maccabæi, cogitent: de quibus omnibus judicium ferre tædioſus & inutilis labor foret. Ducamus potius veras lineas hujus caſus ex ipſo Pſ., & criteria ſtatus Iſraelis exhibeamus, quæ hiſtoriæ peritum eo ſponte ſua ducent, ubi pes figendus eſt. 1. *Primum* characterem præbent populi vicini, quorum catalogus hic texitur, verſ. 7—9. ubi illud animadverſionem meretur, *Tyrios* hoſtibus accenſeri, & Syrorum, vel Syro-Damaſcenorum, nullam fieri mentionem; quo ipſo tempora Davidis, cui amicitia cum rege Tyri interceſſit, & bellum cum Aram ſive Syris, hic locum non reperire, evincitur. Hoſtiles vero populi memorantur, ad ortum, meridiem, & occaſum; *ſeptentrionis*, proprie dicti, prætermiſſa

 men-

a Hept. VII.

mentione. 2. *Secundum* criterium ſuppeditat eorum populorum *conſpiratio*, foedere ſociali in populum Dei ſecum pacto, ut unitis viribus Israelem adgrediantur; verſ. 4, 6. non itaque diverſa tempora, nec etiam ſeparata conſilia, & variorum populorum, licet uno tempore, ſed ſeorſim, invaſiones in cenſum veniunt. 3. *Tertiam* temporis notam quæro in *Aſſyrio*, non primo expeditionis auctore, ſed *ſocio* tantum, præterea in Moabitis & Ammonitis tanquam incentoribus & facibus belli: quo verſ. 9. nos manifeſte ducit. *Etiam Aſſur implicatur una cum iis, & illi brachio ſunt poſteris Lothi.* h. e. hoſtiles illi populi in unum coacti ſunt, ut poſteris Lothi in Israele opprimendo ſint auxilio. Bellum itaque proprie erat Moabitarum & Ammonitarum, in quo reliqui populi auxiliatricium copiarum partes habebant. 4. *Ultimum* criterium deſumo a ſingulari *modo*, quo hoſtes ſunt profligati; quem, ex comparatione cum *Midianitarum* clade tempore *Gideonis*, quo reſpicitur verſ. 10 & 11. colligendum, huc redire exiſtimo, ut hoſtes ſe mutuo conſumerent, divinitus ſecum commiſſi, Israele primum ſpectante, dein eos perſequente, & ſpoliante: quod inteſtinum prælium inciperet ad externa quædam ſigna ab Israele adhibita: quæ tempore Gideonis fuerunt tria, urcei colliſi & confracti, faces, & buccinarum clangor. Jud. VII. Verum quidem eſt, de eo effecto ex Pſ. non directe conſtare; ſed ex *precum* argumento plusquam probabile ſit, tali judicio eos fuiſſe adfectos. Utique ejusmodi quid pio noſtro oratori fuiſſe in animo, ex citatis veteris ævi exemplis certum eſt. Cum autem, preces a Divino ſpiritu fuiſſe profectas, credere fas ſit, quin eæ implementum conſecutæ ſint, dubitare nefas eſt: preces enim a ſpiritu ortæ & Secundum ejus voluntatem fuſæ fruſtra cadere nequeunt.

§. V. Hæc criteria, feliciter eruta, ſi ad animum revocentur, nullum tempus, quod in hiſtoria conſignatum exſtet, ſub manus venit, cui ea aptius conveniunt, quam quo Joſaphatus a Moabitis, Ammonitis, Idumæis, aliisque trans

trans Jordanem & Syriam populis hostiliter est adpetitus, easque ad incitas redactus, ut in unius Jehovæ auxilio spem salutis habuerit positam: quam cum solennibus precibus invocasset, & promisso per Prophetam, unum ex Filiis Asaph, ipsi facto in certam salutis spem esset erectus, accidit, ut carminibus sacris magis quam armis hostes fuerit adgressus, eosque divina ope in eam conjecerit confusionem, ut in se arma verterint, & mutuis vulneribus confecti sint, reliquis in præcipitem fugam datis: a quo tempore florentissimo & pacifico statu est gavisus, populis vicinis Majestatem Dei Israelis reverentibus. Quæ historia prolixe narratur, 2 Chron. xx.

§. VI. Hæc hypothesis prærogativa non tantum suffragiorum, Interpretibus Christianis & Judæis in eam maximo numero pedibus euntibus, sed eo præcipue se commendat, quod modo prolata criteria in eam exactius, quam in ullam aliam, quadrent. Belli cum Josaphato faces fuerunt Filii Loth, Moabitæ & Ammonitæ, socii memorantur Idumæi & alii populi *trans mare* & *Aram*, adeoque Arabiæ desertæ incolæ & Assyrii, de quibus hic fas est cogitare. Verum est, *Philistæos* & *Tyrios* non memorari in historia, sed Philistæos non quievisse, ex inveterato eorum odio in populum Dei facile colligimus; illis *Tyrios* fuisse adsociatos, vers. 8. innuit. Erant enim maritimæ oræ ejusdem plagæ occiduæ terræ Cananææ adcolæ. Si conjecturæ locus esset, huc referrem, quod de Philistæis & *Tyriis* habetur Am. 1. ubi Israelitas tradisse *Idumæis* in *servitutem* dicuntur. Eos populos animo volvisse plenarium excidium Israelis, ex oratione Josaphati l. c. elucet. De *modo*, quo prostrati sunt, haud absimili destructioni Midianitarum, ex historia quoque constat; de quo postea: adeo ut hic pedem figere queamus, nec necesse fuerit reliquas opiniones refutare; cum id historiæ perito ex supra positis criteriis non sit difficile.

§. VII. De

§. VII. De oppugnatione Senacheribi tempore Hiskiæ cogitare vetat, tum quod Assyrius non fuerit socius, sed auctor belli, tum quod de ejusmodi conspiratione nihil legatur, tum denique, quod alio etiam modo deleti sint hostes, quam hic indicatur. Tempus Judæ Maccabæi, quo post altare & Templum repurgatum vicini populi undiquaque insurrexerunt in Judæos, ut gentem eam exstirparent, multum etsi habet commune cum hoc Ps., ut ex collato 1 Macc. v. videre est, hoc tamen notabile habet discrimen, quod 1. non de gente tota, sed Judæis tantum in eorum terra versantibus delendis, consilia ceperint. 2. non in unum coierint populi, ut hic requiritur, sed sejuncti id adgressi sint. 3. non tam mutuis cladibus, quam armis Judæorum fuerint contriti. 4. de Moabitis & Ammonitis tanquam *auctoribus* nihil tradatur. 5. Assyrius, qui Syro-Macedonas comprehendere debebit, aliam in ea scena personam egerit, quam ut *socius* hostium adpellari simpliciter queat.

§. VIII. Sed, hisce missis, de *auctore* & tempore Ps. compositi verbum addamus. Vulgatæ opinioni, quæ celeberrimum illum Asaphum, tempore Davidis, pro auctore Ps. habet, quominus adsurgam, in causa est, non tam quod Asaphus ille nusquam cantica fecisse dicatur, *quam* quod de consiliis & foedere populorum vicinorum contra Israelem, tanquam de re præsente, sermo fiat, sine ullo prophetici sensus indicio. Mihi itaque probabilius est, Asaphitam aliquem, seu aliquem ex posteris Asaphi, Spiritu Dei correptum, hoc canticum concepisse, & in usum populi, ad eum consolandum & erigendum, composuisse: nec destituit nos historia, 2 Chron. xx., cum ibi occurrat *Jachaziel*, unus posterorum Asaphi, qui in medio coetu Spiritu fuit adflatus, & adflictos populi animos in spem victoriæ ab hostibus erexit: qui, eodem Spiritu actus, eundem in finem hoc carmen confecisse censeri potest.

EXPLICATIO.

EXPLICATIO.

§. IX. Prima Pſ. pars continet, א. petitionem auxilii a Jehova, verſ. 2. ב. rationes moventes ad Deum excitandum, ab hoſtium moliminibus contra Israelem deſumtas, verſ. 3—9. א. Supplicatio ita ſonat, verſ. 2. *o Deus! ne obſtinatum Tibi ſilentium! ne ſurdus ſis! ne tranquillus ſubſidas! o Deus!* h. e. Ne Te, tremenda & adoranda Majeſtas, Deus fortis, teneas, acſi vel os Tibi eſſet tectorio obductum, ut loqui nequeas, vel aures obſurduiſſent, ut quiritationes & clamores noſtros audire non poſſes, vel ita omni cura vacuus & tranquillus, ut moveri, noſtrasque anguſtias ad animum revocare, nolis. Hanc omnem emphaſin habent voces Hebrææ, quæ præcipuas ſilentii *cauſas* exprimunt; oris obſtipati, aurium ſurdarum, & tranquillitatis nimium tenacis, quæ omnes curas reſpuit. Primum membrum, ne *os* Tibi ſit clauſum, & lingua palato adfixa & immobilis, proprie denotat, ex vocis דמי intima poteſtate, cujus radix dicit *adfigi* & compingi firmiter, velut *calce*, aut gypſo illitum, & adfixum; aut *linimento* vel *tectorio ſuperinducto*, unde ad tenaciſſimam immobilitatem, & ſic obſtinatum oris ſilentium, transfertur. Secundum membrum, *ne ſis ſurdus*, proprie ad aures pertinet, ut Mich. VII: 16. *aures eorum obſurdescent.* Tertium, *ne tranquillus ſubſidas*, animi ad liquidam tranquillitatem redacti, curis & commotionibus depoſitis, cogitationem ſuggerit; verbum שקט proprie eſt *ſidere*, *ſubſidere*, cum fæces turbati liquoris ſubſidunt, & fundum petunt, unde ad animum a multo curarum æſtu, & ſolicitudinum ac amaritudinis fæculentia, liberum, animum ſerenum, liquidum & defœcatum, transfertur. Hic denotat animum ab omni cura & motu alienum, & Deum, cum dicitur, *ne tranquillus ſedeas*, alium eſſe, ac qui ab Epicureo depingeretur, indicatur: quod Lucretius per *immortali ævo ſumma cum pace frui*,

ſine dolore, ſine periclis, nec bene promeritis capi, nec tangi ira, elegantiſſime expreſſit.

§. X. Videamus nunc quid poetæ in animo fuit, cum has preces fudit, quidve indicatum velit? 1. Innuit, populum ad eas redactum eſſe incitas, ut, niſi Deus ſubito opem ferat, videri poſſet, Jehovam, Deum Iſraelis, eſſe inſtar reliquorum falſorum Deorum, numen aliquod aut mutum, aut ſurdum, aut otioſum; quod non poſſit aut populi ſui querelas audire, aut ſine magno labore, beatitati adverſo, ſuccurrere: quæ cum falſæ, & Deo injurioſæ, ſint cogitationes de Deo; differri amplius non debere auxilium populo præſtandum, indicat. 2. Precatur itaque, ut Deus ipſo facto demonſtret, ſe & rerum ſuarum habere notitiam, & gerere curam, quod oſtenderet, ſi populos increpet, & populum defendat, ac eripiat. Illud enim eſt, Deo digne intellectum, *non ſilere, non ſurdum* eſſe, *non quieſcere. Non ſilere* eſt *loqui*: loqui Dei eſt, rem ipſam ſiſtere, quippe ad quod non niſi *verbo* Dei opus eſt. 3. Preces urget, cum ex relationibus Dei ad populum, cujus eſt *Deus*, & quidem Deus fortis; quare duobus hiſce nominibus Deum inſignit, tum ex Dei, tanquam potentiſſimi inſpectoris & rectoris mundi, conſpectu; qui pati non poterat, ut impii hoſtes impune graſſentur in innocentes & immeritos: hoc enim ſi contingeret, videri poſſet, Rectori ſupremo vel non eſſe notas actiones hominum, vel non curæ, vel nimiam creare moleſtiam; aut viribus eſſe ſuperiores.

§. XI. 1. Sed unde hæ anguſtiæ? & in quo ſitæ erant? quæ tam citum Dei auxilium requirebant: hoc enarrat vir ſanctus, verſ. 3—9. α. ipſa hoſtium molimina exponens, verſ. 3—6. β. Hoſtes recenſens, verſ. 7—9. *a*. Molimina eorum his verbis ob oculos ponit, 3—6. *Ecce enim inimici Tui tumultuantur, & oſores tui caput efferunt contra populum tuum: acervatim ſtruunt arcanum, & conſultant invicem contra occultatos tuos: dicunt, agite, exſcindamus eos,*

ne

ne sint amplius gens, neve memoretur amplius nomen Israelis: corde enim uniter conspirarunt; contra Te fœdus inierunt. h. e. Quam intempestivum sit Tibi silere & quiescere, &, contra, quam opportunum, Te ipso facto præstare vindicem populi Tui, rerum præsentium status evincit. Ecce enim hostes & osores Tuos sese undarum instar moventes, & insolenter se jactantes; ut consilium, quod deliberato de nobis, populo tuo, exscindendis ceperunt, exsequantur: imo ecce populos, fœdere contra Te ipsum pacto, unitos!

§. XII. Duæ, sed adfines, sese hic offerunt rationes moventes, altera altera gravior, quæ ita proponuntur, ut oratio scandat, & a gravi ratione ad graviorem adsurgat: cujus duplicis rationis indicium est in vocula כִּי *quia* repetita; *quia ecce* vers. 3., dein rursus, vers. 6. *quia*. Incipit oratio cum vocula *ecce*, quæ vim non tantum habet *excitandi* Deum, sed & *rei præsentis* imaginem sistit, ut temporis, quo Deus se ad opus adcingat, opportunitas indicetur. *Prior* vero ratio hostes in motu contra populum Dei ob oculos ponit, *posterior* hoc crimen adgravat ex eo, quod fœdus contra ipsum Deum censeri possint pepigisse. *Prior* ratio comprehendit α. magnos hostium motus in populum Israelis, β. eorum principium & scopum. *Prius* his verbis, *hostes tui tumultuantur, & osores tui tollunt caput contra & supra populum tuum:* has enim voces, *contra populum* tuum, lubentes cum præcedentibus jungeremus, prava versuum distinctione inde avulsas, quia rectius cum præced. construuntur, quam sequent., & cæteroquin *objectum* deficeret vers. 3. contra quod illi tumultus insolentes cientur.

§. XIII. Hostes Israelis, de quibus hic agitur, *inimici & osores Dei* adpellantur, ut ratio movens majore vi polleret Deum impellendi, nec sine ratione tam atro notantur carbone, tum quod Israel sit populus Jehovæ, qui ejus erat protector, & Numen tutelare, adeoque non sine aliquo Jehovæ contemtu oppugnandus, de quo mox, tum in ge-

nere, quod innocuum populum contra jus & fas invadentes eo ipso se justi & æqui proculcatores, & justi ac legitimi rectoris ac Domini totius universi adversarios, demonstrarent, tum quod idololatræ, veri Dei abnegatores, essent. Hos populos hostiles impios & profanos cum dicit *tumultuari* & *caput contra & supra Israelem efferre*, indicat, eos magno numero, ingente iræ æstu concitatos, summa vi præditos, & insolente superbia ac fiducia inflatos, sese movere contra Israelem, instar undarum perstrepentium, tumultuantium, & obvia quæque obruentium; quam metaphoram verbum *tumultuari* continet apud Hebr., & Jes. XVII: 12, 13. ubi expeditionem Senacheribi depingit, egregie exsequitur, cum dicit: *hei strepitus populorum multorum, qui, ut strepere solent maria, perstrepunt, & tumultus nationum, quæ instar tumultus aquarum ingentium tumultuantur! nationes instar tumultus aquarum multarum tumultuantur.* Conf. etiam Jes. VIII: 7. Ps. LXV: 8. Phrasis *tollere caput super* & *in aliquem* de superbis hostibus, cum virium suarum fiducia alios invadentibus, usurpatur, Jud. VIII: 28. & eleganter Job. XV: 25, 26. — *contra omnipotentem semet extulit, incurrit adversus illum cum cervice*, h. e. *erecto colle insurgit* & *impugnat*, quæ contumacis superbiæ est vivida imago.

§. XIV. *β.* Sed quo animo & scopo hanc expeditionem susciperent? hoc declarant verba sequentia; *struunt acervatim arcanum, & consultant contra loculatos tuos, dicunt, agite exscindamus eos, ne amplius sint gens, ne amplius memoretur nomen Israelis.* Utitur verbis fut. temp., *struent* & *consulent*, pro præt., ut consilia continua & durabilia, quæ semper quasi renovantur, indicaret. Vers. 4tus consilium comprehendit, quod illos motus populorum peperit, & vers. 5. mutuæ adhortationes, ad illud strenue & summa opum vi exsequendum, proponuntur. Consilium eorum erat de Israele funditus exstirpando, ut *gens* esse desineret, nec alicujus amplius esset nominis. Quod non est accipiendum,

dum, ut nullus Israelita superesset, sed ne unitum aliquod populi corpus, aut politicum, aut Ecclesiasticum, restaret, aut in Cananæa, aut alibi terrarum. vid. Ex. XVII: 14. Emphasin habet *nomen Israelis*, quo nullum erat gloriosius, cujus deletionem sicut sine gravi reatu nemo intendere, ita Deus, salva veritate & gloria sua, permittere non poterat.

§. XV. Hoc consilium sumserant populi, ut habetur vers. 4. *acervatim struxerunt arcanum*, *consultarunt contra loculatos tuos*, scilicet, populum cum cura a Te clausum, & reconditum, quemadmodum in loculos solemus recondere thesaurum. Verbum Hebr. צפן proxime respondet Lat. *occulere*, habetque proprietatem in *folliculo coriaceo*, quo aliquid involvitur, & sic reconditur; unde est, *condere*, ut quid lateat, ac tutum sit, utique adservetur, tanquam thesaurus. Ps. XXXIX: 20. Ps. XXVII: 5. Quo epitheto relatio Dei ad populum egregie exprimitur, & simul indicatur, Deum pati non posse, ut hic populus exscindatur, & impia esse hostium molimina, quibus thesaurum Dei diripere tentabant. Contra hos *loculatos* Dei tamen *consultaverant* populi, & quidem *diligentissime*, ac frequenter; ut forma conjug. verbi Hebr. indicat. Quo prius membrum etiam collineat, *acervatim struxerunt arcanum*, sive *consilium*, sive *consessum*, ad capiendum consilium, quo utroque modo usurpatur. Quod cum dicitur *acervatim strui*, vel accumulari, indicatur frequentia ejus, ut sit arcanum super arcano; sæpius & frequentissime. Ita de aquis coacervatis sumitur, Exod. XV. Sed interpretes per *callide agere* vertunt, quem usum etiam præfert; sed tum intransitive usurpatur, cum hic regat vocem seq., nec tamen spreverim; licet *callide agere secretum* aliquo modo offendat. Posset forte reddi; *nudarunt secretum*, vox enim, hinc derivata, *nudum* dicit. Qui sensus egregius foret, *caput extulerunt* contra populum, *nudarunt secretum*, & *consultarunt*, scilicet, quod deliberato consilio sumserant: quando recte sequitur,

quitur, *dixerunt*, quæ erat aperta secreti prolatio, & arcani denudatio. Ego hic nihil definio.

§. XVI. *Posterior* ratio, quæ majus addit pondus, habet vers. 6. *quia animo uniter conspirarunt, contra Te fœdus fecerunt.* h. e. fœdere facto contra Te conspirarunt, idque non præcipitanter, nec fortuito, nec inconsiderate, sed consulto, & animo deliberato, non coacte & invite, sed toto corde, non a nobis irritati, sed sponte, & libidinis quasi œstro perciti, unitis animis & junctis viribus, fœdere secum pacto. Sed quomodo *contra Jehovam*? 1. Quia contra jus & fas, leges conscientiis a Deo inscriptas, 2. contra populum unicum in orbe, cujus tutelam Deus susceperat, & quocum fœdus icerat. 3. contra *cultum* & *religionem* veram, quæ, populo Israelis ad nihilum redacto, in obscurum eat necesse est. 4. Imo contra *Jehovam*, proprium & peculiarem Israelis Deum, ut eum vel *infirmum*, vel *mendacem*, verbo falsum esse Numen, demonstrarent; quod Senacheribo in animo fuisse, ex insolenti & improba Rabsaces oratione elucet. Sic Ps. xiv. redarguuntur hostes populi Dei, qui *Jehovam nihil vocabant* vers. 4., ut verba vertenda sunt, & non, ut vulgo, *non invocant.*

§. XVII. β. Periculum, in quo populus Dei versabatur, eo gravius erat, quo hostes non tantum animo Israelem exscindendi essent adfecti, sed & magno numero ac viribus, undiquaque collecti, in Israelem irruerent: quorum populorum, qui hanc conspirationem inierant, catalogus texitur, vers. 7—9. his verbis. *Tentoria Edom, & Ismaelitæ, Moab & Hagaræi: Gebal & Ammon & Amalek; Palæstina cum incolis Tyri. Etiam Assur implicatur una cum iis, qui Filiis Loth brachio sunt.* h. e. Non unus alterve populus; sed ab omni parte, qui nostras regiones ab ortu, meridie & occasu, cingunt, adunatis consiliis & viribus, impetum in nos faciunt; faces belli quidem & incentores sunt Moabitæ & Ammonitæ, sed auxiliatrices eorum

copiæ

copiæ sunt undiquaque collectæ, ex omnibus populis vicinis, ne Assyriis, licet remotioribus, exceptis.

§. XVIII. In recensendis hisce populis hic ordo servatus, ut *a.* a vicinis ad remotiores pergatur, *b.* in vicinis a meridie ad ortum transeatur, & mox ab ortu ad meridiem redeatur, inde ad occasum, a meridionali Cananææ plaga maritima ad Septentrionalem. *c.* denique populis hoc ordine recensitis subjungitur, qui fuerint auctores belli, qui socii, vers. 9. Incipiamus, ordinis causa, ab auctoribus belli, qui primas in eo tenuerunt, & reliquos in societatem pellexerunt. Illi sunt *filii Loth*, ut ex vers. 9. liquet. *Etiam Assur una implicatur cum iis, sunt brachium filiorum Loth*, sc. omnes illi, quibuscum Assur fuit conjunctus; sic enim versus capiendus est, ut *brachium* ad eos pertineat, quibus adsociatus fuit Assur; illi vero omnes sese adjunxerunt filiis Loth, tanquam copiæ auxiliatrices.

§. XIX. *Filii Loth* sunt *Moabitæ* & *Ammonitæ*, ex incestuoso Lothi concubitu cum Filiabus suis orti; ut nemini non notum est. Moabitæ, ex filia natu majore, sedes tenuerunt ad ortum maris Sodomæi usque ad torrentem Arnon; *Ammonitæ* vero ad *ortum* Arnonis versus Aquilonem, ita ut *Jabokum* adtigerint; quippe qui *terminus* eorum dicitur, Deut. II: 37. Num. XXI: 24. Utrique idololatræ, opibus & viribus superbi, & Israeli ab antiquis temporibus infensissimi. Moabitæ, a Davidis tempore Israeli tributarii, sub Joramo, filio Achabi, desciverunt; quam ob causam a Joramo, societate inita cum *Josaphato*, oppugnati, & ad extremas angustias redacti sunt, 2 Reg. III. quæ ipsa *Josaphati* societas ansam præbuisse videtur belli, quod Moabitæ & Ammonitæ intulerunt Josaphato, 2 Chron. XX. de quo in hoc Ps. agitur, ut a rege Judæ vindictam sumerent.

§. XX. Quod cum soli efficere non possent, in societatem belli adtraxerunt vicinos populos, quoscunque poterant, ne Assyriis, etsi remotioribus, neglectis; quod exprimitur vers. 9. per *brachium* esse *filiis Loth*. *Illi brachium*

chium sunt; scilicet, non Assur tantum, sed omnes reliqui: *illi* enim pertinet ad *eos*, quibus una fuit implicitus Assur: de quibus omnibus dicitur, eos *brachium* præbuisse *Moabitis* & *Ammonitis*. Phrasis, quæ faciles habet explicatus, exprimit, populos illos *opibus* & *copiis* suis adjuvisse & corroborasse filios Loth: sunt enim stylo orientali *brachia* alicujus ejus *opitulatores* & *adjutores*, ut Job. XXII: 9. *brachia orphanorum;* & exercitus robusti & fortes adpellantur *brachia* Dan. XI: 22, 31., quæ ulteriore explicatione aut illustratione non indigent. Symmachus ergo recte σύμμαχοι vertit.

§. XXI. Hi populi auxiliatores recensentur sequentes. 1. *Edomitæ*, posteri Esavi, qui montanum *Seir* ad austrum Cananææ proxime mare *Sodomæum*, versus orientem paululum extensum, inhabitarunt; sine quorum ope regnum Josaphati ab austro invadi non poterat. Gens erat aspera & bellicosa, Judæis infesta valde; quæ, a tempore *Davidis* Israeli obnoxia, *jugum* ægre ferebat, illudque mox post Josaphatum mortuum sub *Joramo*, ejus *filio*, excussit. 2 Reg. VIII: 20. Paulo ante societatem inierat cum Joramo Achabi & Josaphato, in bello cum *Moabitis*, nunc cum *Moabitis* ad Josaphatum debellandum: quod *historia* 2 Chron. XX: 10. expressis verbis testatur. Ceterum cum *tentoria Edomi* hic memorantur, vel ad gentem *pastoritiam*, in tentoriis degentem, vel ad statum belli, ubi milites sub tentoriis vivunt, respicitur; quod utrumque huc recte quadrat. 2. Adduntur *Ismaelitæ*, ab *Ismaele*, filio Hagaris ex Abrahamo, oriundi, qui, parentem imitati, & sceniticam ac latrocinalem vitam degebant, & quaquaversum per Arabiam Petræam & Desertam tentoria fixerunt; primitus quidem in *australi* parte Cananææ, dein in *orientali* versus Euphratem, quando, cum Midianitis confusi, totam regionem insederunt ab Euphrate ad mare usque Rubrum, teste Josepho. *a* Conf. Gen. XXV.

§. XXII.

a Ant. lib. I.

§. XXII. 3. Sequuntur *Moabitæ* & *Hagaræi*; *illi* ad ortum maris Sodomæi, de quibus modo dixi; *hi* ad ortum Rubenitarum, Ptolemæo dicti *Agræi*, & 1 Chron. v: 10, 19. *Haggerii*, & Hieron. *Agaræi*; quos hic intelligendos esse ex ordine, quo hic enumerantur, & nominum convenientia, plusquam probabile fit: num vero Ismaelitarum fuerint portio, & ab *Hagar* nomen tulerint, quæ Bocharti *a* est opinio, dicere non habeo. Sufficerit, populum fuisse, cum quo bella intercesserunt Israelitis, quique tandem sunt debellati & subjecti sub Jeroboamo II. ut ex l. c. colligitur. 4. Adduntur in textu *Gebal* & *Ammon*, & *Amalek*, haud longe dissiti, ut probabile est, licet de situ *Gebalis* nihil definiri poterit. Sunt qui in Phoenicia versus septentrionem quærunt, ubi urbs *Gabala* & *Giblim* fuisse memorantur, 1 Reg. v: 18. Ez. xxvii: 9. Jos. xiii: 5. Sed *ordo*, quo recensentur, obstat: quare aliis potius accedo, qui in Arabia Petræa collocant, prope *Amalekitas* & *Idumæos*, ubi regio *Gibalene* memoratur *b*. Fateor tamen rectius & facilius fluere orationem, si, primis nominibus vers. 8. transpositis, legatur, *Ammon*, *Gebal* & *Amalek*; Gebal enim & Amalek fuerunt vicini ad austrum Cananææ, *Ammonitæ* vero ad *Agræos* & tractum Cananææ orientalem versus Aquilonem referuntur. Sic poeta ab austro versus Ortum & Sept. progressus, inde ad austrum reverteretur; imo, ut cum *Idumæis* incepit, sic in Esavi progenie apte desinit. *Amalekitæ* enim ex *Eliphazo*, Esavi filio, oriundi Gen. xxxvi: 12. eandem australem partem Cananææ insederunt, Num. xiii: 9. a *Chavila ad Sur*, 1 Sam. xv. ubi antea *Ismaelitæ* vagati sunt: his enim in orientem magis excurrentibus, *Amalekitæ* eorum sedes maxime incoluerunt, antiquissimi & perpetui Israelis hostes, ab ipso exitu ex Aegypto usque.

§. XXIII. Hinc ad occidentalem plagam pergens poeta sistit ob oculos *Philistæos* & *Tyrios*, oræ maritimæ adcolas, illos australis, hos septentrionalis, populos nemini non notissimos.

a Phal. iv: 11. *b* Vid. Reland. Pal. 1: 15.

tiffimos. *Tyrii* autem, quod hic unice obfervandum, tanquam *focii* Philiftæorum in hoc bello occurrere videntur, ut ex phrafi, *cum incolis Tyri*, colligi poffe videtur. Tandem adjungitur his omnibus *Affur*, qui ultimo loco memoratur, quia remotior reliquis a terra Israelitica & omnibus potentior, licet hoc tempore rebus Cananæis fe nondum ea ratione immiscuerit, qua poftea. Phrafis, *etiam Affur una implicatus eft cum iis*, indicat, 1. arctam focietatem inter Affurem & omnes reliquos, hic memoratos, populos: verbum enim Hebr. *arctiffimum nexum* exprimit, dicitque proprie *implicari ac illigari multis fpiris ac flexibus*, & ufu frequentatur in familiariffima confuetudine, ut inter *maritum* & *uxorem*, Israelitam & profelytum &c: 2. ad hanc focietatem, inter omnes eos populos initam, adcesfiffe tandem *Affyrium*.'

§. XXIV. Verum quidem eft, in hiftoria Jofaphati 2 Chron. xx. non nifi *Moabitas*, *Ammonitas* & *adcolas montani Seir*, ipfis nominibus adpellari, fed 1. illi incentores & faces belli fuerunt, 2. alios iis fuiffe adfociatos clare indicatur. Sic enim verba habent c. xx: 1. *poft hæc venerunt Moabitæ*, *Ammonitæ*, *& cum ipfis qui ultra Ammonitas habitant*, *ut bellum Jofaphato inferant:* qui vero *ultra Ammonitas?* fic enim vertendum, & non *ex Ammonitis*, ut facile liquet. *Agræi*, ni fallor, *Affyrii*, & Arabiæ *deferta* incolæ, five *Ismaelitæ* & *Nabatæi*, qui omnes mox verf. 2. generali phrafi dicuntur *trans mare*, fc. *falfum* vel Sodomæum. Reliquorum etfi nulla mentio occurrat in hiftoria, hinc nihil aliud colligendum eft, ac quandam effe in hiftoria *reticentiam*, facris & exoticis hiftoricis frequentisfimam: quod compluribus poffit demonftrari exemplis. *Tyrios* vero & *Philiftæos* Efavitis adfuiffe focios, etfi ex hoftili eorum animo præfumi queat, id, quod illis imputatur Am. 1., ubi Israelem dicuntur vendidisfe *Idumæis*, confirmari poffet, fi neceffe foret, aut tempus & locus ferret: non poffum tamen, quin citem Joel. IV: 12. ubi, cum adlu-

fione

ſione ad hanc ipſam Joſaphati hiſtoriam, *cunctæ gentes* in *circuitu* dicuntur *congregandæ* in *vallem Joſaphati*, ut judicio Divino deſtruantur.

§. XXV. II. Pergamus potius ad *Judicium*, quod hoſtibus, divinitus infligendum, denunciat vates, verſ. 10—fin. Quod א. exemplis ſuperiorum temporum proponitur, verſ. 10—13. ב. ſtylo ſublimiore & emblematico effertur, verſ. 14—19. א. Prius his verbis deſcribitur, verſ. 10—13. *Fac ipſis ſicut Midianitis, ſicut Siſeræ, ſicut Jabini, ad torrentem Kiſonem: qui deleti ſunt ad Hendorum, facti ſunt fimus terræ. Inſta ipſis, principibus eorum, ut Oreebo, Zeebo, Tſebacho & Tſalmunæ, omnibus principibus eorum; qui jactant: adquiramus nobis habitationes Dei.* Ex multis divini judicii exemplis, quo hoſtes populi Dei ſingulari clade ſunt proſtrati, duo hic ſeligit poeta, alterum quo *Midianitæ*, alterum quo *Cananæi*, ſunt deleti; *illi* ſub ducibus *Oreeb, Zeeb, Tſebach* & *Tzalmuna* per *Gideonem*, *hi* ſub rege *Jabin* & duce *Siſera*, per *Deboram* & *Barakum;* cujus rei rationem pandam, poſteaquam verba & phraſes paucis illuſtravero.

§. XXVI. Cum in genere dixiſſet, *fac ipſis ſicut Midian, ſicut Siſeræ & Jabin;* generalem theſin mox exponit, a poſterioribus initio facto, pro more ſcripturæ. Phraſis, *fac ipſis*, egregiam præfert emphaſin, qua quævis mala, eaque graviſſima, divinitus inferenda, comprehendit, ut in formula imprecationis, *ita mihi faciat Deus* &c. ſic Jer. XVIII: 23. *tempore iræ tuae age contra eos;* Ez. XXXV. ubi per *facere deſolationem* exponitur, & Ez. XXXI: 11. Hac generali phraſi non contentus, mox addit, quibus modis eos velit tractatos; ſimilibus ſcilicet, ac olim *Midianitae* & *Cananaei*; quod 1. reſpectu Cananæorum exponit, cum dicit, *ſicut Siſera* & Jabin ad *torrentem Kiſon*, *qui deleti ſunt ad Endor, facti fimus terrae*, reſpiciens ad prælium, quo Iſraelitæ, ducibus Barako & Debora, Cananæos cum rege Jabin, & duce Siſera, divinitus profligarunt juxta torrentem *Kiſchon*

& urbem *Endor*, prope montem *Tabor*, in tribu Isfascharis: ut ex Jud. IV & V. notum est. Singularis inest & elegantia & emphasis vers. 11. *deleti sunt*, *facti fimus terrae*; quam genuina potestas verbi שמד *delere* exhibet; cujus proprietas est in *fimo* & aliis purgamentis, dicitque proprie *instar stercoris ejici*, & *everri*, σκυβαλίζεσθαι, unde ad gravissimam & ignominiosissimam perditionem transfertur. Vid. 1 Reg. XIV: 10. coll. XV: 29. Jes. XIV: 23. Ex quo facile elucescit, quam eleganter hic *deleri* cum *fimo* terræ conjungatur.

§. XXVII. 2. Ad Midianitas pertinet, quod vers. 12. occurrit, *insta ipsis*, *principibus eorum* &c. Digitus intenditur ad gravissimam cladem, quæ Midianitis eodem fere in loco, quo Cananæis, per Gideonem est inflicta, quæ principum Oreb & Zeeb, nec non regum eorum *Tsebach* & *Tsalmuna*, violentam necem secum traxit. Jud. VII, VIII. Not. 1. emphasis in verbo *insta ipsis*, sic enim vertendum est, & non, ut vulgo, *pone ipsos*; denotat enim *instare* & inpressionem hostilem facere, ut Jes. XXII: 7. *ponendo ponunt portam versus*, h. e. irruunt. Ps. III: 7. *undiquaque ponunt contra me*, seu hostilem faciunt impressionem. 2. captata antithesis in vocibus *principum* eorum & nominum *Oreeb* & *Zeeb*. Vox נדיבים *principum* denotat proprie *liberales*, *munificos*, & *beneficos*, quales esse debent principes & potentes inter homines, sed nomina *Oreeb* & *Zeeb* omnia contraria dicunt, illud enim *corvum*, hoc *lupum* designat: in tam rapaces & truculentas bestias cum principes eorum degenerarint, jure merito in eos impetus hostilis fit.

§. XXVIII. Sed quid movit poetam, ut hæc in specie exempla proferat? id quod verbo est exponendum. Præcipua ratio mihi a convenientia cladis, qua Cananæi & Midianitæ divinitus prostrati sunt, & hi hostes secundum vota & prædictiones prophetæ delendi essent, repetenda videtur: quæ convenientia in eo sita est. 1. quod utrisque hoc fatum post præcedentes prædictiones contigit. De Cananæis & Midianitis ex historia Judicum, & de *his* ex

2 Chron.

2 Chron. xx. constat. 2. utrisque divinitus hæc clades inflicta est: de Cananæis traditur, Jud. iv: 15. *& contabefecit Jehova Siseram & exercitum ejus*, h. e. metu, pavore, & consternatione liquescere quasi fecit, & consumtis viribus diffluere; ut de exercitu Pharaonis Ex. xiv: 24. & alibi; id enim הכם denotat. Sic Jud. v: 20. *e coelo pugnaverunt stellæ ex orbitis suis cum Sisera prælium commiserunt*. Idem evenit *Midianitis*, Jud. vii: 22. 3. quod eodem fere modo fuerint divinitus prostrati, per mutuas cædes consumti: quod ut in exercitu expavefacto & confuso fieri solet, sic in *Midianitarum* esse factum, ipsis verbis docet historia, Jud. vii. quod idem de hisce populis adfirmatur, 2 Chron. xx: 22. quo accedit, Israelitas non pugnando, sed precando & cantando hostes in confusionem & fugam utrobique conjecisse.

§. XXIX. Restat, *justas* hasce preces fuisse evincamus, ad quod viam sternet *ratio*, quæ hujus judicii, hostibus infligendi, datur, vers. 13. *qui dicunt, adquiramus nobis habitacula Dei*: quo declaratur, hostes propositum sumsisse, terras Israelitarum sibi adserendi in perpetuam possessionem, legitimo hærede exstirpato vel exterminato; illudque propositum palam jactasse, imo de eo, tanquam cujus jam compotes essent facti, gloriatos esse: quæ ambitu verbi *dicere* sunt comprehensa. Sed quare *habitationes Dei*? 1. quia Deus non generali tantum sua providentia, qua hominum habitationes definivit, Act. xvii., sed *peculiari* & prorsus singulari cura eas terras populo dederat possidendas in perpetuum; ut Josaphatus in oratione sua ad Deum dicit, 2 Chron. xx: 11. 2. quia populus in ea terra, tanquam grex in caulis, sub tutela Dei, tanquam pastoris, degebat, adeoque sine Dei contumelia non expellendus: quam cogitationem suggerit vox Hebr., quæ per *habitacula* vertitur; cujus usus frequentari amat in *ovili* vel *mansione ovium*: ut notum est. De re ipsa conf. Ps. xxiii: & c. 3. Accedit, 3. Deum ipsum hanc terram tanquam *suam* con-

ſiderare, ſibique adſeruiſſe; quam populus, colonorum magis, quam dominorum, conſpectum præferens, inhabitabat, & in qua Deus *ſedem* quandam fixerat per *Templum*. 4. Denique emphaſi non caret, quod *Dei*, & non *Jehovæ*, dixerit; ut ſignificaret, *Jehovam* non eſſe ſolius Israelis Deum & Cananææ Dominum, ut Dii gentium habebantur certarum regionum Dii & Domini, verum totius orbis Dominum, & unum verum Deum, quem uſum præfert nomen *Dei*, a nomine *Jehovæ* diſtinctum. Ceterum, cum hæc verba hoſtibus in ore dantur, illud non ita eſt capiendum, acſi *Dei* habitacula directe voluerint occupare, ſeque *Deo* opponere; quod mortalibus in animo eſſe non ſolet, ſed, eo tendere molimina ipſorum, indicatur, ut, ſi ex iis de animo & propoſito foret judicandum, tale quid de iis adfirmandum ſit. Impia itaque & improba hoſtium facinora hac figura emphatice exprimuntur, ipſique tanquam hoſtes Dei ipſius per opera ſua depinguntur: de quo ad verſ. 6. dixi.

§. XXX. Hinc facile liquet & quid poetæ in animo fuerit, cum dicit, *fac ipſis*, *inſta ipſis*, & quam *juſte*, ſine charitatis lege violata, hæc pronunciaverit verba; qua de re in ſeq. dicam: nunc notaſſe ſuffecerit, 1. verba eſſe magis *adprobantis* judicium Dei, quam directe *precantis*: idem enim eſt, acſi legeretur, *fac ipſis*, ô Deus! licet, juſtum & æquum eſt, juſtitiæ tuæ convenienter ita cum iis agere poteris. 2. verba eſſe *prophetantis* verius, quam orantis, *fac* ipſis eſt *facies*, & quod facturus es fac. 3. denique *preces* ſi intelligantur, eæ *populi* Israelis liberationem & vindictam magis intendunt, quam *hoſtium* exſtirpationem, nec hanc hoſtium poenam, niſi quatenus eorum impetus ſine ea reprimi nequit: adeoque non ſunt preces hominis, excidii aliorum, ſed ſalutis & liberationis populi Dei cupidi. Quæ ſi recte obſerventur, non eſt, quod ad has ſimilesque preces obhæreſcatur, acſi animum minus pium, aut caritatis defectum, ſpirarent: ut nonnullis viſum eſt.

§. XXXI.

§. XXXI. 2. Judicium Dei in hostes, qui adunatis viribus Judæos undiquaque invaserunt tempore Josaphati, quod modo exemplis antiqui ævi ob oculos posuerat, nunc sublimiore stylo, selectis metaphoris, a vento, procella & igni, depingit, & scopum ac effectum illorum judiciorum, ut pudore confusi Majestatem Jehovæ cominus revereri discant, exhibet; quando subjungit, simile quid hostes populi Dei in perpetuum esse experturos. Hæc summa est pericopæ, cujus duæ partes generales sunt, quarum *altera* ad hostes præsentes, *altera* ad futuros per omnia tempora pertinet, *prior*, vers. 14—17. *posterior*, vers. 18, 19. utraque & judicium & ejus scopum ac effectum comprehendit. a. *Prior* pars, quæ ad præsentes hostes, supra memoratos, respicit, *α.* judicium, iis infligendum, describit, vers. 14—16. *b.* scopum, ut ignominia adfecti Jehovam quærant, vers. 17.

§. XXXII. *a.* Judicium his verbis, vers. 14—16. profertur. *Deus mi! insta ipsis instar rotae, instar paleae coram vento: quemadmodum ignis comburit sylvam, & flamma accendit montes, sic eos persequeris procella tua, & turbine tuo præcipites ages.* h. e. Hostes, & tuos & nostros, ita invadas judiciis tuis, quæ justitiæ & potentiæ tuæ clarissima signa præferunt, ut partim prostrati jaceant, partim terrore correpti, ac consiliorum inopes, in præcipitem fugam dentur, haud secus, ac vel sylvæ & montes igni corripiuntur & in flammas abeunt, vel glumæ & stipulæ vento urente & rotante agitantur ac dissipantur. Versus ita distingui possunt, ut vers. 14. *votum*, & duo seq. *prophetiam* comprehendant; acsi diceret poeta; votum meum contra hostes, quo ut in eos irruas instar rotæ & stipulæ a vento agitatæ, voveo, eum in modum, scio, implebis; ut sicut sylva & montes flammis accenduntur, tua procella urente & turbine auferantur, & præcipites ruant.

§. XXXIII. 1. Votum his verbis conceptum est: *Deus mi, insta ipsis, instar rotæ, instar paleæ coram vento:* sic enim

enim rectius vertuntur, quam, ut vulgo, *pone ipsos*, quod, sicut ab elegantia metaphoræ, *ponere* enim & *glumæ* instar ferri a vento sunt contraria, ita a verbi potestate, quam habet, abit. Verbum enim נוח denotat *instare*, *impressionem hostilem facere;* ut ad vers. 12. observavimus. Sed, ut hoc liquidum & facile est, sic in simili *rotæ & paleæ coram vento* aliquid impediti est, quod vario modo expediri potest. 1. Simile hoc ad *celerrimum* & *facillimum* impressionis divinæ modum expingendum referri potest; ut sit, quemadmodum *rota* & *palea* vento raptæ celerrime aguntur, & sine ullo labore agitantur; sic tu quam citissime & sine ullo negotio tuo in eos irruas. Quem conspectum fert Jes. XLI: 2. *quis dedit ut pulverem gladium ejus, ut stipulam propulsam arcum ejus*, respectu levitatis, qua gladium administrabit & vibrabit, & celeritatis, *qua hostes persequatur*, ut recte Cl. Commentator. 2. Patitur, & forte rectius, sese tranferri hoc simile ad præcipitem hostium fugam & dissipationem expingendam; sive vox *rotæ* cum Deo, sive cum seq. membro construatur; quod utrumque admittit orationis structura. α. *Priore* ratione vertenda sunt verba: *instar procellæ rotatæ irrue in ipsos, ipsique sint instar paleæ coram vento:* quo admisso, Deus hostibus instans cum *procella*, & hostis cum *palea*, a procelloso vento raptata, comparabitur. Vox Hebr. signat & *rotam* & *turbinem*, seu procellam rotatam; ut Jes. XVII. de quo mox; ultimum membrum per se stare poterit, & suppleri per *sint*, ut in versione institui. β. Sed, si *instar turbinis* & *instar paleæ* conjungantur, quod structura orationis non respuit, sensus erit, Deum in eos impressionem facturum instar venti in *rotam*, vel vorticem, & in *paleam*, quæ a vento facillime & celerrime abripiuntur, & dissipantur: quo simili usus est Jes. XVII: 13. *& impelletur concitate* (hostis Assyrius) *ut gluma montium coram vento & tanquam vortex coram turbine*, quod hic est: *insta ipsis instar vorticis & paleæ coram vento*, h. e. instar venti *vorticem* & *paleam* agentis.

§. XXXIV. Quo-

§. XXXIV. Quocunque modo sumatur, sive hoc illove, sive utroque conjuncto, sensus eodem fere redibit; qui duo maxime comprehendit, 1. hostes, quantopere superbos, inflatos, & viribus fidentes, haud majore negotio a Deo posse dissipari, ac a vento vorticem, e levi materia constantem, & paleam. 2. Dei gloriæ & populi salutis interesse, ut hoc quantocyus fiat; cum res ad summum pervenerit, & de populo Dei ceteroquin actum sit. 3. Eo itaque collineare preces & vota populi, ut Deus miraculose interveniat, & populum extremis angustiis eripiat, hostes, si furorem & hostilem animum deponere recusent, dissipando, & in præcipitem fugam dando.

§. XXXV. 2. Huic voto poeta per modum prophetiæ subjungit, quid Deus in salutem populi sit facturus; non hoc tantum, quod vovit, sed plus, hostes ingente cum strage in terribilem confusionem & fugam præcipitem conjecturus: quod his verbis exprimitur, vers. 15, 16. *Sicut ignis succendit sylvam & flamma percutit montes: ita persequens ipsos vento tuo urente, & turbine tuo præcipites & solutos abire facies.* Simile repetitur ab *igni sylvas* succendente, & *flamma montes* adurente, sive *percutiente* & nigrorem inducente: quæ verbi להט potestas est, propria & derivata: proprie dicit, *percussit passa manu*, unde transfertur ad *flammam adurentem*, quæ æstu suo percutiat, & nigrorem inducat; ut Cl. Schultens observavit: quod in *montes*, qui non absumuntur, sed aduruntur, & nigredine vestiuntur, recte convenit. Hoc simile hunc in modum redditur & adplicatur, *sic persequeris eos vento tuo urente*, & *turbine tuo præcipites ages*, h. e. eos partim violenta cæde, partim præcipiti fuga, auferes & dissipabis. *Prius* membrum respicit ad *ventum urentem*, qui *prester* & *καύσων* dicitur, ventum *Eurum*, in oriente notissimum, qui ut vehementissimus, & cum ingente fragore conjunctus, sic & flagrantissimus & pestilentissimus est, quo homines, animantia, herbæ, arbores aduruntur, et quævis noxia ac lethalia inferuntur: de quo

vento ſæpe loquitur Script., et hiſtorici ac itineratores mirabilia narrant. Hunc ventum ipſa vox Heb. deſignat, quæ, a rad. *uſſit*, *aeſtuavit*, ventum urentem et flammante æſtu omnia abſumentem denotat: quare cum *igni* et *flamma* recte comparatur, ut Jeſ. XXIX: 6. *Poſterius* membrum nos ducit ad *turbinem*, ſeu ventum *raſorem*, qui multa cum glomeratione pulveris omnia ſternit ac verrit, a rad., quæ *raſit*, *corraſit*, ſignat. Quod in eundem *Eurum* recte quadrat, quippe qui et *raſor* ſimul et *uſtor* eſt; quare hæ duæ voces ſæpe conjunguntur, ut Nah. I. *Jehovae via eſt in vento raſore ſimul & uſtore*, Jeſ. XXX: 6. et alibi. De hoc vento apte dicitur, eum *praecipitaturum* eſſe hoſtes, ut verbum reddi debet, *raſore tuo præcipites eos ages*, quod turbini proprium eſt; quo quis correptus ſusque deque agitatur, jactatur, & propellitur inſtar inſani, & haud ſecus acſi furiis agitetur. Quam poteſtatem verbum Hebr. comprehendit. In genere enim dicit, *præcipitem* & *ſolutum abire*, unde ad *mentem perturbatam*, ipſas quoque *furias* infernales, & *feſtinationem*, ſeu præcipitem curſum, tranſiit.

§. XXXVI. Verbis & phraſibus illuſtratis in mentem poetæ haud difficile fuerit penetraſſe. Hoſtes hic cum *ſylva* & *montibus*, judicium Dei cum *igni* & *flamma*, ſeu procella æſtuante & turbinoſa, comparatur. 1. *Sylvæ* emblema nos ad *copiam* & multitudinem, nec non complicatos eorum animos in perniciem Judæorum ducit, & præterea cogitationem injicit materiæ, quæ flammam facile concipit et abſumitur: *montes* ad eorum ſuperbiam, et vanam fiduciam pertinent; quæ emblemata in ſtylo figurato ſatis uſitata ſunt. Conf. Jeſ. III. & X. Jer. XXI: 32. 2. Judicium Dei, cum igni et flamma, ſeu vento *uſtore* ac *raſore*, comparatum, complectitur *a.* violentas partim cædes, partim præcipitatam fugam, cum deſperatione et ſumma confuſione conjunctam. *b.* In ſpecie *mutuas caedes*, et inteſtinas diſcordias, quibus, haud ſecus acſi furiis infernalibus eſſent correpti, in ſe invicem ruerent, et ſe invicem diſſiparent. Quæ diſcordiæ, indeque nata inteſtina bel-

bella, et mutuae cædes, divina vindicta iis immissæ, apte cum igni, flamma, vento ustore et rasore, comparantur, ut ex stylo emblematico Prophetarum patet, Jes. IX: 17. *Quia improbitas exarsit ut ignis, sentes & vepres absumet, & incendit perplexitates sylvæ* etc. sic L. II. *ecce omnes vos, qui accenditis ignem*, et *vos scintillis*, vel *malleolis*, *circumdatis*, *ite in luce ignis vestri, & in scintillis quas accendistis*. Quod implemento exacte comprobatum est; uti ex historia 2 Chron. XX. nemini non constat.

§. XXXVII. *b*. Hæc cum hostibus imprecatur et nomine Dei denunciat mala; non est illud in deteriorem partem rapiendum, acsi odio et ira concitatus hostium perniciem cupide vellet; absit hoc a pio vatis animo! longe aliud intendit, non exitium hominum, sed Dei gloriam, ab ipsis hostibus agnoscendam et celebrandam; ut ipse his verbis declarat, vers. 17. *Reple facies eorum notis inustis & quærant nomen tuum, Jehova!* h. e. spe sua, quam conceperant fundatissimam, dejecti, pro victoria pudendam cladem publice circumferant, et de Majestate tua, potentia ac justitia, ex certissimis hisce signis convicti, excelsum Tuum nomen, quo Jehova adpellaris, revereri ac submisse colere discant. Duplex hic occurit judicii Divini consequens, alterum *pudefactionem* hostium, alterum animum illorum *immutatum* comprehendit. Illud priore membro effertur, *imple facies eorum notis inustis*, quæ vocis Hebr. קלון est vera emphasis, a rad. קלה, *torruit*, unde ad illud supplicii genus transfertur, quo terga, latera, lumbi, vultus solent malefici *inuri*, et *ferro candente notari*, adeoque recte per *notam inustam* vertitur: quod huc egregie quadrat; cum de *vento adurente* modo erat actum, quo facies recte percipiuntur *notis inuri*: quod superiorum est consequens. Emblema non est difficile explicitu, cum nemini non obvium sit, depingi ignominiosam cladem, eoque majorem, quod de victoria tam alte præsumserant, tantisque viribus in populum imbellem invaserant, præterea pudendum cladis ac fugæ modum;

per mutuas cædes, cum clarissimis potentiæ & justitiæ Jehovæ signis, denique animum pudore confusum, de turpissimo & stultissimo facinore, quod in Israelem commiserant, & mox in se ipsos verterant, convictum.

§. XXXVIII. Alterum consequens, ex tali animo oriundum, habet, ut nomen Jehovæ *quærant*, Majestatem ejus agnoscendo & suspiciendo, potentiam ejus metuendo, clementiam ejus implorando, ipsumque Hierosolymis donis & muneribus suis honorando & colendo. Hunc enim scopum habent *judicia* Dei, ut incolæ *terrae justitiam discant*, Jes. xxvi: 6. hunc etiam subinde habuerunt effectum apud populos vicinos, ut Jehovam, Deum Israelis, tanquam potentissimum numen fuerint venerati, ejusque metu ab Israele lacessendo & adfligendo absterriti, imo donis suis eum coluerint; uti exemplum est in *Philistaeis*, cum arcam cepissent, Aegyptiis, & aliis tempore Hiskiæ regis post cladem *Senacheribi*, secundum 2 Chron. xxxii: 23. notabili admodum loco. *Et multi adducebant munus voluntarium Jehovae Hierosolymam, & res quasque pretiosas Hiskiae, & efferebatur post haec coram oculis omnium gentium.* Quod quin Jehosaphati tempore, post hoc tam singulare Dei judicium in hostes, etiam factum sit, dubitandum non est; maxime cum historia 2 Chron. xx. ipsis verbis habeat, *timorem Dei corripuisse omnia regna terrae, posteaquam audivissent, Jehovam pugnasse* cum *hostibus Israelis.* Plura similia exempla proferre possem, si opus esset. Conf. Jes. xix: 16. de Aegyptiis, Jes. xxv: 3. *de populo valido*, & *civitate gentium violentarum*, Jehovam celebratura tempore Maccabæorum.

§. XXXIX. β. Sed intra hæc tempora non subsistit vates, verum vota sua ulterius extendit ad sequentia tempora in perpetuum, optatque, ut quicunque hostes Israelem in posterum ea ratione invaserint, eandem sortem subeant, plane quemadmodum Jes. xvii: 14. post cladem Senacheribi prænunciatam, *hæc sit portio conculcantium nos*, & *sors diripien-*

diripientium nos, & Debora in cantico, Jud. v: 31. *sic pereant omnes inimici tui, Jehova.* Sic plane poeta noster, quæ altera pericopæ pars, & aptissima est cantici clausula, vers. 18, 19. *Pudefiant, & praecipites agantur in perpetuum, notis publice adficiantur, & pereant. Et intelligant Te, nomine Tuo Jehova, solum esse excelsum super tota terra.* Duas maxime ob rationes poetam non de iisdem, sed similibus hostibus sequentium temporum hic agere existimaverim, tum ut ejusdem rei inanis repetitio vitetur, tum ut phrasis, *in perpetuum*, majorem, imo genuinam suam, emphasin retineat: ne nunc dicam, haud insolitum, quin aptissimum esse votum, quo canticnm clauditur, ut modo observavi. Complectitur *a.* judicium Dei *b.* ejus scopum & effectum.

§. XL. *a.* Judicium Dei vers. 18. sonat, *perplexi praecipites agantur, notis publice adfecti pereant.* h. e. cum pudore & ignominia partim pereant, partim præcipitem in fugam dentur. Sic enim membra versus apte ordinantur, plane ut vers. 16, & 17. Verba sunt selecta, quibus poeta utitur. *Primum*, quod *pudefieri* vertitur, apud Arab. in *perplexitate* teritur, & usurpatur *de aridis multo strepitu & tumultu inter se confusis*, instar stipularum in vento: unde transfertur ad *animum perplexum* pudore, ignominia, aliisque adfectionibus, cum mentis *consternatione* confusum: quocum apte jungitur verbum, quod, ut vers. 16. vidimus, festinatum & præcipitem cursum denotat, & mentem perturbatam, ac furiis agitatam, involvit. Vertuntur itaque recte, *perplexi ruant. Posterius* membrum, & *notis adficiantur* & *pereant*, est, inter multam ignominiam pereant, instar maleficorum, qui publicis notis adfecti occiduntur. Verbum Hebr., quod *fodere* notat, inter alias metaphoras, adsumit *impressionem*, & *infossionem* q. notarum & stigmatum, unde denotat, ignominia publica adficere, notis ignominiæ *confodere.* Hæc cum hostibus imprecetur in *perpetuum*, eos, quotiescunque populum Dei simili ratione impetant, sive cito, sive diu post hunc casum, in per-

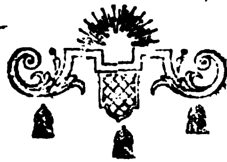
petuum ſimili Dei judicio eſſe puniendos, & adfligendos, in animo habet.

§. XLI. *b.* Addit quoque eundem ſcopum & effectum, verſ. 19. *Et intelligant, Te, nomine Tuo Jebova, ſolum* eſſe *excelſum per totam terram.* h. e. Te, cujus nomen eſt Jehova, hoc ipſo tuo nomine eſſe, non in Cananæa ſolum, ſed per univerſam terram, excelſum & ſupremum Dominum; a cujus nutu omnia unice pendent. Sic verſum rectius reddimus & intelligimus, ac ſolent Interpretes, qui hic varie inſtituunt. Nomen *Jebovae* eſt proprium Dei Iſraelis nomen, quo ab aliis ſic dictis Diis diſtinguebatur. Hoc nomine cum Deum vult eſſe per totam terram *excelſum*, ſignificat. 1. Deum Iſraelis pro ſolo vero & ſupremo numine & terræ totius Rectore potentiſſimo eſſe agnoſcendum, & celebrandum. 2. idque in ſpecie nomine ſuo, quo Iſraelis & Deus fœderatus eſt, qui eum populum ſibi elegit, & ejus vindicem agit: quo reſpicit nomen *Jebova*, Exod. III. 3. imo ab illis in ſpecie virtutibus *veracitatis*, *juſtitiæ* & *gratiæ*, quæ nominis Jehovæ ambitu ſunt comprehenſæ, Exod. XXXIV. Hæc ut *cognoſcant* hoſtes, cum poeta precatur, animum gloriæ Dei ſtudioſum, hoſtium quoque ſalutis, & non exitii eorum æterni, cupidum exprimit: non enim ſimpliciter vult, ut vim nominis Jehovæ *experiantur*, ſed, hoc experimento docti, ad ſaniorem mentem redeant, & Jehovam, Deum Iſraelis, pro ſolo Deo excelſo & ſummo rectore ac judice agnoſcant, & venerentur: id quod verſ. 17. *quærere nomen Jebovae* dictum eſt.

§. XLII. Quæ cum clara & certa ſint, nollem erudito Commentatori, J. Clerico, excidiſſet ad verſ. 17. *Optat boſtibus non reſipiscentiam & cognitionem Dei, qua eum placent, ſed perniciem, ut ſequentia oſtendunt. Nondum juſſi erant bomines pro boſtibus, etiam infenſiſſimis, Deum orare, ut nos Chriſtiani.* Licet mihi propoſitum non ſit, hypotheſin his verbis ſubjectam examinare, aut verba hæc ex hoc Pſ. falſi convincere; quod ex dictis cuivis facile eſt: non

poſſum

possum tamen, quin harum & similium precum conspectum & scopum verbo aperiam. 1. *Primo* itaque notari velim, non qualescunque hostes, multo minus privatos adversarios, sed tum publicos populi Dei eosque infensissimos, qui ejus perniciem hostiliter & palam moliuntur, tum impios & profanos, omnisque juris, & æqui conculcatores, intelligi, qui per consequens *peccatorum clamantium* rei sunt, quos judicis supremi justitia non permittit abire impunitos; pro quibus sub ipso etiam N. T. *orandum* esse negat Joh. 1. ep. v. quippe qui ad *mortem peccarunt*. Talibus, tanquam humani generis pestibus, & latronibus, cum vi liceat resistere, iisque quævis mala infligere, cur orare nefas sit, ut cum effectu iis nos opponamus, & Deus conatibus nostris faveat, adeoque contra eos orare, equidem non video. 2. Sed præterea observari velim, preces contra hostes non legi fusas, nisi ubi de *voluntate* Dei constat, adeoque propheticarum interminationum & prædictionum habere conspectum, ut supra vidimus. 3. Accedit, preces illas non ex animo *vindictæ* cupido proficisci, quod semper damnandum est, sed gloriæ & salutis populi Dei studioso, ad ipsorum hostium commodum, ut, si aliter nequeant, per judicia Dei meliora discant.

PSALM.

PSALM. LXXXIV.

1. *Praefecto super Gittît, filiis Corachi, Psalmus.*
2. *Quam dilecta habitacula tua! Jehova exercituum.*
3. *Desiderio tabefaciente & consumente anima mea desideravit atria Jehovae: cor meum & caro mea tremulum & tinnulum sonabunt ad Deum vivum.*
4. *Etiam passer invenit domum, & palumbus nidum sibi, ubi pullos suos reponat, apud altaria tua, Jehova exercituum, rex mi! & Deus mi!*
5. *Beatos! qui inhabitant domum tuam, iterum iterumque Te laudabunt. Sela!*
6. *Beatum hominem! cui robur in Te est; in quorum corde sunt viae tritae.*
7. *Pertranseuntes vallem lacrymationis fontem ponent ipsum; etiam benedictionibus cooperiet pluens.*
8. *Ibunt e robore ad robur*, donec *conspiciatur ad Deum in Tsione.*
9. *Jehova, Deus exercituum! exaudi precationem meam, auribus accipe, Deus Jacobi, Sela!*
10. *Clypeus noster vide, Deus! imo vibrante oculo faciem uncti tui.*
11. *Quia potius die uno in atriis tuis limen domus Dei mei observare elegerim, quam mille habitare in tentoriis inprobitatis.*
12. *Quia sol & scutum est Jehova Deus, gratiam & gloriam dabit Jehova, non prohibebit bonum ambulantibus integre.*
13. *Jehova exercituum! beatum hominem, Tibi confidentem!*

PROLE-

PROLEGOMENA.

§. I. Hoc in Psalmo illustris quidam Vir, Dei ejusque cultus flagrante studio ductus, introducitur, qui votorum pro tranquilla domus Dei inhabitatione, quæ antea, cum hoc privilegio carebat, conceperat, compos factus, & singulare curæ Dei, in via ipsius ad hunc scopum dirigenda, specimen nactus, ac fiduciæ suæ in Jehova optatum fructum consecutus, summam hanc suam, aliorumque ejus beneficii consortium, felicitatem celebrat, ejusque perennitatem supplex petit; eo scopo, ut pii hoc exemplo & excitarentur ad Deo fidendum, in primis cum in similes casus difficiles inciderent, & cultus Dei exercitium quantivis pretii ducerent, adeoque nihil non agerent, ut hoc tanto beneficio in perpetuum fruantur.

§. II. Hæc quæ de *statu* personæ loquentis, de *argumento* & *scopo* Psalmi in brevem summam collecta, expressi, paulo accuratius & per partes sunt explicanda, & demonstranda, ut via ad Ps. intellectum sternatur. 1. *Status* personæ, hic loquentis, est læta domus Dei, Hierosolymis fundatæ, vel mox ædificandæ, inhabitatio, ac tranquillum cultus Dei exercitium, opposite ad statum præteritum, in quo hac prærogativa carens eam & ardenter expetebat, & per longam molestiarum seriem, solius Dei auxilio nixa, quærebat. Interpretes, ad duplicis hujus status criteria, ex Ps. mox eruenda, non adtendentes, personam sibi finxerunt, vel quæ gravissimis obstaculis a cultu Dei Hierosolymis prohibebatur, sive quod esset in exilio, domo Dei destructa, sive quod coram hostibus, Saulo aut Absolomo, (cogitant enim illi de Davide) fugeret; vel quæ per loca deserta & inhospita ad domum Dei tendebat, uti sacerdotes & levitæ Hierosolymam, ut in ordine suo servirent, adscendentes, ad quos Ps. adplicant. Atenim, licet Ps. in usum eorum, qui, non nisi multis difficultatibus sæpe superatis, Hierosolymam

adire poterant, ut ex verſ. 7 & 8. colligitur, de quo poſtea, ſit compoſitus; praeſens perſonae loquentis conditio erat *læta*, ſicut hominis, qui votorum damnas factus eſt, longe diverſa a praeterito ſtatu, quo adpetebat, & quaerebat, hanc felicitatem. De praeſente hoc ſtatu teſtatur *a. argumentum* & *ſcopus* Pſalmi, quo tum beatitatem ſuam & aliorum, domum Dei incolentium, & Deo fidentium, celebrat, tum ſuo exemplo ſalutares fiduciae, in Jehova poſitae, fructus explicat, ut piorum animos in ſimilibus caſibus erigat; de quo mox. *b.* Verſus 3tius utrumque ſtatum complectitur; praeteritum his verbis, *deſiderio conſumente* & *tabefaciente deſideravi atria Jehovæ;* ſic enim in praet. vertenda ſunt; praeſentem vero his, *cor meum & caro mea tremulum & tinnulum ſonabunt ad Deum vivum*, h. e. laetas voces edent. Quae duo verſus membra de uno eodemque ſtatu capi nequeunt, tum quod diverſi temporis verba, alterum praet., alterum futur., adhibeantur, tum quod verborum diverſiſſimus ſit ſignificatus, ut in verſione expreſſi: de quo mox. *c.* Accedit, verſ. 4to *invenit avicula domum*, &c. ad ſtatum hujus perſonae adludi, ut ſuo loco obſervabo; adeoque innui, eam locum apud altaria Dei inveniſſe. Denique *d.* cum verſ. 7 & 8. ſuo exemplo edoctus dicat, Deo fidentes per vallem lacrymantem *ituros* a robore ad robur, donec coram Deo in Tſione compareant; ſe eo perveniſſe clare inſinuat. Ne nunc *e.* de emphaſi phraſios, verſ. 10. *reſpice faciem uncti tui*, quae uncti praeſentiam coram Jehova ex verſ. 8. requirit, dicam: quia ſubtilius eſt, & forte dubium.

§. III. 2. Argumentum Pſalmi eſt partim *gratulatorium*, partim *precatorium*. *α.* In priore, verſ. 1—8. felicem ſuum, & omnium aliorum, eodem beneficio gaudentium, ſtatum, quo poſt tot deſideria, tot labores & moleſtias exantlatas, Deo prope adeſſe in Templo & cultu ejus defungi ſibi licebat, extollit, & multis praedicat. *β.* in poſteriore preces pro ſtatus illius perennitate fundit, verſ. 9—13.

Etſi

Etsi enim precum exaudiendarum solam faciat mentionem; argumento eorum non memorato, ex seq. tamen haud obscure elucet, quid ipsi in animo fuerit; nimirum, ut diu versari liceret in domo Dei, nec unquam ad impiorum tentoria necesse haberet divertere.

§. IV. 3. De *scopo* Psalmi constat, tum ex ipso argumento, tum ex clausula, vers. 13. *Jehova exercituum! beatum hominem! qui tibi confidit*: adeoque huc redit, ut α. *fiducia*, in Deo rite reposita, a salutaribus effectis in genere commendetur. β. Cultus Dei studiosi, qui per multas molestias eo tendere debebant, corroborarentur, & ad Deo fidendum, nec de studio remittendum, excitarentur, suo exemplo admoniti, ut patet ex vers. 6—8.

ANACRISIS.

§. V. Cum Persona, ad quam monstrandam accedo, nomine suo non exprimatur, nec in Ps. titulo occurrat; ex *criteriis*, in ipso Ps. consignatis, de ea judicandum est. Quæ itaque ante eruamus, quam de ea judicium feramus, necesse fuerit. Sub manus mihi venerunt sequentia. 1. *Primum* est, hanc personam fuisse singulari prorsus adfectu erga Dei cultum Hierosolymis peragendum præditam; ut ex toto Ps. elucet. Hoc enim bonum ardentissime desideravit, quum eo careret, hoc omnibus aliis bonis longissime præfert, ita etiam, ut vel dignitatibus quibusvis renunciare voluerit, modo eo perenniter frueretur, vel infimo loco in domo Dei contenta. 2. *Secundum* habet, eam instar aviculæ & passeris aliquando extra hanc Dei domum debuisse oberrare; quod vers. 4. innuitur; ut suo loco patebit. 3. *Tertium*, pium hunc, Dei, ejusque cultus, amantissimum, per difficilia & molesta quævis grassari debuisse, ut hujus voti sui compos fieret, quod per *vallem lacrymantem* insinuat, vers. 7. 4. Hoc in statu eam a Deo, ejusque gratia & au-

xilio unice pependisse, & ei confidisse, *quartum* habet criterium ex eodem versu, & toto Ps., sponte sua sese offerens. 5. Denique eam vota sua tandem consecutam esse, & stabilem sedem apud altaria Dei accepisse, *quintum* docet criterium ex vers. 4, 8. & Ps. argumento facile eruendum. 6. Accedit postremo, non vulgarem, sed illustrissimam fuisse personam, cujus exemplum maximam vim habebat, adeoque, quod omnibus proponi merebatur; imo quæ *uncti* Jehovæ nomen eximie gerebat, vers. 10. *Si unctus* sit ipse ille, qui hic loquitur, & non alius; de quo mox.

§. VI. Personam quærenti, cui hæc criteria conveniunt, David & Ezras sese obtulerunt, quorum ratio hic haberi possit. Ezras, quo tempore cum insigni comitatu, litteris Artaxerxis munitus, Hierosolymam anno regis VIImo venit, ut Jehovæ cultui operam daret, eumque instauraret, has lineas non male censeri posset præstitisse, quod ex Ezr. VII., ubi historia narratur, cum hoc Ps. comparato, cuique patebit. Ejus utique proprius character fuit *studium legis*; cui se totus dedit: oberravit instar aviculæ cum comitibus, & per varia rerum discrimina, unius Jehovæ sub tegmine tutus, per loca inhospita & siticulosa, inter medios hostes, Hierosolymam adpulit, ibique sedes fixit. Roboris quid addit huic cogitationi, quod Ezras fuerit persona sacra, ex genere sacerdotali; qualem videtur requirere tum illud inhabitare *domum* Dei, quod hic celebratur, tum phrasis, *limen domus Dei observare* vers. 11. Hæc licet magna specie sese commendent, duo tamen inprimis impediunt, quominus hic pedem figere ausim. 1. Unum est, quod præsens hujus personæ status hic fortunatior & tranquillior depingatur, quam in tempora Ezræ, periculosa, difficilia & tenuia, etiam corruptiora, quadret. 2. *Alterum*, quod magis stringit, titulus *uncti Jehovae*, vers. 10. suppeditat, qualem nec in Ezra, nec alio ejus temporis reperio: ad quod accedit, *Davidis* vel *Salomonis* usitatum esse in Psalmis titulum.

§. VII.

§. VII. Mihi itaque, etsi Ezram oculis plane dimitti nolim, tutius videtur eos ad *Davidem* flectere, in quo haud minore emphasi omnia criteria concurrunt; imo, cujus magis quam ullius character distinguens est *domus* & *cultus* Dei Hierosolymis ardentissimum studium; quod ubique in Ps., ut XXVII, XLII. & aliis expressit, & per omnem vitam demonstravit. Ipse etiam votorum compos evasit, sed non nisi post multas oberrationes, multa discrimina & graves molestias; id quod nemini non est notissimum. Modo teneatur, ultima Davidis tempora præcipue in censum venire, post calamitates Absolomicas superatas, cum de Templo haud diu post ædificando esset certus, & ad illud essent omnia parata; ita ut censeri possit, lætam illam conditionem sub Salomone, quam hic præcipue depingit, mente præcepisse. Primitiis quidem ipse est gavisus, cum, malis omnibus superatis, cultu Dei coram *arca*, in Tsione collocata, tranquille potuit defungi; sed plenam messem in Salomone consequeretur; quo forte respicit vers. 10., de quo postea.

§. VIII. Hæc si obtineat hypothesis, quam Ps. explicatio corroborabit, & luce perfundet; eum Ps. XLII., cujus adpendix est Ps. XLIII., apte potuisse subjungi, observo; cum, sicut in illo tristis & calamitosus Davidis status sub Saulo vel potius Absolomo, quo, a sacris prohibitus, eorum desiderio flagrabat, & se ad Deo unice fidendum excitavit, depingitur, in hoc nostro digitus ad eum statum intendatur tanquam præteritum, & præsentis felicis ac tranquilli, opposite ad præteritum illum, lineæ ducantur. Habent etiam eandem fere inscriptionem, *Præcentori, filiis Koraçhi.*

§. IX. Cujus tituli quis sensus sit, nosterque Ps. quem auctorem habeat, curiosius magis quam utilius inquiritur, & disceptatur; in primis cum titulorum anceps ut plurimum sit explicatio. Prior tituli pars, *præfecto Haggittith*, & *præfectum* musices, & *melodiam* Gittæam, unde etiam ita

 dictam,

dictam, signat; de quo ad Ps. LXXXI. jam egimus: posteriore in parte num *filii Korach* pro *cantoribus*, an *auctoribus*, sint habendi, dubium est. Mihi prius magis placet, ob rationes ad Ps. XLII. jam prolatas: quas non repetam. Sint itaque *filii Korach*, seu posteri ejus, *cantores*, quod eorum fuit officium. Quis sit *auctor*, non liquet, nec nostra interest: sive David ipse, sive alius, spiritu adflatus, qui eum introducit loquentem; quemadmodum poetis sæpe in more est, ut in personis aliorum carmina condant, perinde est.

EXPLICATIO.

§. X. In priore parte, ut ad Ps. explicationem accedam, in qua felicem suum statum præsentem extollit, vir cultus Jehovæ studiosissimus, qui hic loquitur, mox in principio erumpit in exclamationem, dicens vers. 2. *quam dilecta habitacula tua! Jehova Tsebaoth*, quæ de animo, adfectus plenissimo, testatur. Indicat enim, hinc auspicia sumens, sibi nihil optatius accidere potuisse hoc ipso bono, quo fruebatur, & postea magis gauderet in filio, qui Templum conderet, nihil homini pio esse felicius & magis diligendum. *Quam dilecta habitacula tua! Jehova Tsebaoth.* Adloquitur *Jehovam*, verum & proprium Israelis Deum, hoc nomine ab aliis sic dictis numinibus distinctum, Deum *veracem*, qui dictis & promissis plenissimam præstat fidem, uti Davidi præstiterat, eum ab omnibus malis liberando, & in felicissima conditione collocando; in qua nunc erat, Salomonem successorem habens, qui Templum ædificaret; & regnum longe prosperrimum haberet; præterea *Jehovam*, qui omnia promissa, populo Israelis facta, plenissime nunc partim implevit, partim impleret. Sed, quare *Jehova Tsebaoth* seu plenius, *Jehova Deus Tsebaoth*, (Jehovæ enim nomen, uti notum, quod est proprium, statum constructum respuit,) id est *exercituum*? sive *cœlestium*, puta Angelorum, sive

five terrestrium, puta Israelitarum, qui *castrorum* Dei epitheto ornantur: quod eo magis quæritur, quia *quater* repetit in hoc Ps. Putem respici tum ad felicissimum omnium Davidis expeditionum successum, soli Deo acceptum ferendum, tum ad potentissimam Dii *protectionem*, qua regnum Davidis tutaretur, & intactum redderet, quo *clypei* titulus, vers. 10, 12., manifeste tendit.

§. XI. Loquitur de Jehovæ *habitaculis*, eaque esse quam *amabilissima* pronunciat; ut mox in principio cantici insinuaret, se jure meritissimo illa tanto ardore desiderasse, & nunc summam in eorum possessione ponere felicitatis, & gaudii. Domus Jehovæ, quam nemo non hic intelligi videt, α. *tabernaculi* nomine, seu *tentorii*, qui vocis usus est, venit, sive quia Jehovam adpellaverat *Deum exercituum*, cujus est *tentorium* inhabitare; sive quia *Templum* nondum erat, adeoque vox ea minus esset trita. β. *Tabernacula* in numero pl. dicuntur ædes Jehovæ, sive quod variæ essent partes, sive excellentiæ ergo. Domus intelligitur, in qua Deus se symbolice sistebat præsentem, ipseque publice & unice colebatur, & unde suas benedictiones in populum conferebat. Quæ tritissima sunt.

§. XII. Explicemus potius summam hujus domus *amabilitatem*, quam hic tantopere prædicat Vir Sanctus, cum dicit, quam *dilecta habitacula*, tua scilicet, & *mihi* sunt, & omnibus esse merentur. Notio enim est relativa, dicitque objectum amoris & dilectionis aliorum. Quod cum præstantissimum & utilissimum, quo amor noster excitari solet, nobis obversari debeat; in *Tabernaculo* seu habitaculis Jehovæ tale quid deprehenderit vir sanctus, necesse est. Non illud longe quærendum est, modo oculis ab externa ædificii specie, quam splendida etiam & gloriosa, quippe quæ non nisi carnalibus hominibus imponere potuerit, abstractis, *scopum* & *usum* horum habitaculorum ad animum revocemus, quo Dei inhabitationi in medio populi, ejusque *cultui* ibi unice exercendo, inserviebant. Etsi enim *symbolica* fuerit

rit inhabitatio, & cultus externus ac ritualis, attamen; erat veri Dei cultus legitimus, a Deo præscriptus, in quo qui sese occupatum tenet, is se Deo præstabat obsequiosum, & eo nomine acceptum, 2. adeoque habebat hic cultus secum *bona* fœderis, quod Deus cum Israele pepigerat, conjuncta: 3. in specie, cum hæc habitacula essent Hierosolymæ adligata, regni Davidici perpetuam successionem & prosperitatem obsignabant. 4. Nec hæc sola erant privilegia, & bona hinc exspectanda, verum qui ex vera *fide* & sincero in Deum adfectu his sacris defungebantur, ut oportebat, de summo & æterno Dei favore certi erant, & quævis bona Spiritualia, quæ foederis gratiæ promissa audiunt, sibi promittere poterant. 5. Quocum proxime cohæret, sacra hæc omnia fuisse mystica & typica, Messiam, ejusque oeconomiam, depingentia; quæ ut præstantissimam meditationum materiam, sic & fidei ac spei firmamentum ac pabulum suppeditabant longe saluberrimum.

§. XIII. Hæc eorumque similia, Davidi fuisse animo obversata, tum ex hoc ipso Ps., tum Ps. XXVII: 4. ubi dicit, se unice quæsivisse domum Dei incolere, *ad videndam amoenitatem Jebovæ & inquirendum in Palatio* ejus, tum ex ipsa piissimi viri indole, facile elucescit. Quam ob causam hæc habitacuia Dei jure meritissimo adpellaverat *amabilissima & exoptatissima:* quo ipso significat, se & sano de Deo, rerumque pretio, præditum fuisse judicio, & vera fuisse imbutum *pietate*, in specie, oculos non esse fulgore Majestatis & splendore regni præstrictos, nec gloriam ac potentiam ambiisse, sed Dei gloriam, ac cultum, præcipue quæsivisse, & in Dei præsentia ac favore summam felicitatis suæ collocare; adeoque sibi unice in votis fuisse & esse, ut Deo sese adprobare queat; totamque vitam sub Dei oculis degat, & ad ejus voluntatem componat. Non enim existimandum est, virum pium tanta fuisse infectum superstitione, tamque abjecte de Deo sensisse, ut virtutis, officiorumque boni viri, nulla vel exigua habita ratione, so-

lo

lo cultu rituali, in domo Dei exercendo, contentum, ejus favorem consequi se posse putaverit. Quæ pestilentissima est hominum inepte devotorum, & carni potius quam Spiritui & rationi litantium, opinio, qua *separant quæ Deus conjunxit*. Quibus ædes Dei sunt *amabiles*, & *cultus* Dei iis adligatus delectabilis; illorum animus a Deo non potest esse alienus, nec Deo sanctissimo, & omnis virtutis normæ ac exemplari, dissimilis. Quid enim *luci cum tenebris?* sancto Deo cum iis, quorum animæ & manus impuræ sunt?

§. XIV. Cum Vir illustris, & cultus Dei studiosissimus, sibi aliisque Dei amantibus, nihil in hac vita optatius & felicius inhabitatione in tabernaculis Jehovae accidere posse, per modum exclamationis, vers. 2. testificatus esset, nunc accuratius exponit, א. quo animo fuerit, cum hoc tanto bono carebat, vers. 3. in priore membro. ב. quanta lætitia in præsentia sit adfectus, hac prærogativa mactatus, vers. 3. membro posteriore, & vers. 4. Quando ג. beatos prædicat tum domus Dei incolas & adcolas, vers. 5. tum eos, qui hoc suo exemplo animati Deo fidant, nec vel in difficillimis casibus animis despondeant, addito promisso favoris Dei, quo votorum compotes sint futuri, vers. 6--8.

§. XV. א. Summum animi desiderium, quo in Dei cultum Hierosolymis tempore præterito calamitoso fuit adfectus, his verbis vers. 3. exprimit. *Desiderio tabefaciente & consumente anima mea desideravit atria Jehovæ*, sc. tempore adflictionis & fugæ præterito, quo mihi Hierosolymam adire, aut cultu Dei legitime defungi, non contingebat: id quod supra observavi. Verba Hebræa non nisi in animum, quem rei amatæ desiderium, quod expleri non potest, cruciat, quadrant; adeoque statum Davidis, ad quem hoc canticum adplicamus, pingunt, quo hac prærogativa carebat, partim vi præpeditus, partim aliis negotiis, quæ manum domui Jehovæ admovere prohibebant, implicitus. De quo mox, posteaquam sensum & emphasin verborum in lucem produxero.

§. XVI. Loquitur de *atriis Jehovæ*, seque flagrasse eorum *desiderio* testatur. *Atria Jehovæ*, vel plenius *domus* Jehovæ, quæ duobus *atriis exteriore*, & *interiore*, illo in usum populi, hoc Sacerdotum & Levitarum, ut notum est, ornata erat, hic ipsam *domum* Dei, & *cultum*, cujus maxima pars, in atriis exercebatur, comprehendunt; quod tralatitium est Majoris fuerit, vim verborum, quibus *desiderium* explicatur, quæ haud spernenda est, tradidisse. Prius verbum, cujus proprietas est in *pallore*, qualis color est *argenti*, de quo derivatum usurpatur, ad animi adfectionem, quam *desiderium* vocamus, translatum, non qualecunque, sed *vehementius* signat, quo quis *tabefieri* dicitur, vel qui faciei & corpori eum inducit colorem. Dicit itaque proprie נכספה *tabifico colore* infectus *fui* ob atria Jehovæ, h. e. vehementissimo flagravi desiderio; ut Gen. XXXI: 30. Alterum verbum כלתה, quod *consumere*, in specie *consumtione* tabis, denotat, ejusmodi quoque desiderium, quo vigor animi & corporis evanescit, ob oculos ponit, ut Ps. CXLIII: 7. CXIX: 82. & alibi sæpe. Emphasin non minuit vox *anima* addita, quæ desiderii *subjectum* continet. Illa enim, a rad. *respiravit*, proprie *flatum*, *spiritum*, inde *anhelans desiderium*, vel animam eo adfectam, denotat.

§. XVII. Cuncta eo tendunt, ut veri, vivi, summi, & amplius non ferendi, desiderii lineæ ducantur; adeoque Davidis animus hoc adfectu flagrans ob oculos ponatur, quo tempore 1. extra domum Dei oberrare debuit, sive sub Saulo, sive sub Absolomo. 2. Deo Templum erigere, perpetuis bellis fuit prohibitus: donec sub finem vitæ in certam spem Templi, brevi condendi, venit, eaque spe se lactavit, imo tanquam impleta lætatus est; quando hic Ps. est compositus. Spiravit per omne illud tempus hunc animum, ut ex ejus historia, & multis Ps., nemini non notum est. Huc semper vota collinearunt, non tam ut regno potiretur, quam ut Dei cultum, misere collapsum sub Saulo, instauraret non tantum, sed quam celeberrimum redderet.

§. XVIII.

§. XVIII. 3. Huic ardenti desiderio successit alius, nec minoris vehementiæ, adfectus, sed lætior & jucundior, *lætitiæ* sc., ex boni optati possessione, partim præsente, partim mox futura sub Salomone: quem adfectum exprommit vers. 3. ejusque *rationem* & *causam* vers. 4. Verba vers. 3. ita sonant: *cor meum & caro mea tremulum & tinnulum sonabunt ad Deum vivum*, sc. eum lætis vocibus invocando & celebrando. Quem sensum fundit constructio, ad *Deum vivum;* quæ, ex frequente particulæ *ad* usu apud Hebr., etiam verti potest, *de Deo vivo*, ut Jes. XXXII: 6. Job. V: 8. XLII: 7. 8. & alibi. Intelliguntur *preces* & *cantica*, sive ad Deum, sive de Deo, sive ad quid petendum, sive gratias agendas, sive Deum glorificandum: quæ pia erant piorum in domo Dei exercitia præter cultum ritualem, & cum eo conjungi solita. Quo vir pius indicatum voluit, se in externis ritibus non acquiescere, sed *Deum* ipsum in animo & oculis habere; suumque adfectum, & gratum & Deo dicatum, omnibus modis explicare velle. Non sine emphasi *Deum vivum* adpellat, ut ab *idolis*, Diis mortuis vel nihili, distinguatur, & *omnisufficientia* Dei, qua & vult & potest omnibus desideriis nostris sufficere, sine quo amor & cultus Dei vix possunt subsistere, in animos nostros defigeretur. Ceterum lætum animi adfectum, non qualemcunque, sed purissimum & vehementissimum, designat verbum, quod verti; *tremulum & tinnulum sonabunt*, propriam verbi notionem secutus. Est enim רנן inter nomina a sono ficta, sonum *tremulum & tinnulum* sonans, in ר enim *tremulum*, & in duplice נ *tinnulum* est; unde ad *lætitiam* transiit, in qua similis inest vocis modulatio. In rem est, quod Ps. LXIII: 6. occurrit. *Velut adipe & pinguedine satiata est anima mea;* & *labiis tremulis* ac *tinnulis laudabit os meum:* quod hic brevius & concisius dicitur, *cor meum & caro mea læta sonabunt.* Quæ duo conjuncta, sicut totum hominem significant, ita lætas voces non corpore solum & ore, sed *animitus* esse edendas indicant. *Labiis* enim et *ore* Deum honorare, *corde* alie-

 no,

no, vel longius remoto, eorum eſt, qui Deo illudunt, & hominibus imponunt.

§. XIX. Hisce cum dicit officiis ſe *defuncturum* eſſe, verbo fut. temporis, præſentis ſtatus continuationem, quin amplificationem, intendit; & id, quod jam hoc tempore agebat, continuo, imo in poſterum amplius, eſſe facturum, declarat. In præſentia, cum *arca* Dei in Tſione ſedes habebat, & David pacifice ac tranquille degebat Hieroſolymis, omnibus laboribus & moleſtiis ſuperatis, cultu Dei cum lætitia occupatus erat, & in precibus, ac canticis componendis, Deoque accinendis, totus erat; nec ab hoc officio ad finem vitæ deſiſteret; quin, Templo a Salomone erecto, magis & amplius hoc ageret, tum per cantica ſua, quorum tunc præcipuus foret uſus, tum in Filio & piis ex populo.

§. XX. Sed unde illa læta animi adfectio? ex tranquilla inhabitatione loci, cui veri Dei cultus erat adligatus, qua & ipſe & totus populus, ad minimum & viliſſimum usque, poſt multas oberrationes & ſollicitudines, moleſtiasque, fruebatur. Quam verſ. 4. his verbis proponit. *Etiam paſſer invenit domum*, & *palumbus nidum ſibi*, *ubi pullos ſuos reponat*, *apud altaria tua*, *Jehova exercituum*, *rex mi!* & *Deus mi!* Multi in *ſenſu* & *ſcopo* verſus conſtituendo multum laborarunt, cum nec qua ratione *paſſeres* & *oves* in tabernaculo, quin altari, nidificare dicantur, nec quid hoc ad rem faceret, explicare potuerunt: quorum conatus nunc miſſos facio, cum, fundamento deſtructo, & vero ſenſu in lucem protracto, nihil hic difficilis ſuperſit. Interpretes in errorem abduxit, quod *paſſerem* & *palumbum* proprie & litteraliter acceperint, cum emblematice & inproprie hic occurrant: quid enim *paſſeribus* cum *altari?* quid *aves* memoraſſe adtinet? aves nidificantes in altari nos ad deſolationem domus Dei potius, quam frequentiam & proſperitatem ducerent. Quid multa? David ſe & quoscunque cives, etiam viliſſimos, hic cum iſtis aviculis comparat, ſeſeque

ſeque inſtar earum fixas & tranquillas ac tutas ſedes prope ipſum altare Dei poſt longas oberrationes & varias viciſſitudines accepiſſe, ſignificat. Eſt acſi dicat: ſive, *etiam ſicut paſſer* invenit domum & *palumbus* nidum, ſic *ego apud altaria tua*, ſive, etiam *paſſer*, qui ipſe ego ſum, & mecum alii, etiam viliſſimus quisque, *invenit domum apud altaria tua*. *Prius* ſi obtineat, apodoſios & protaſios particulæ deerunt, & pertinebit ad claſſem *ſimilium implicitorum*, ut Gejerus recte obſervavit; *poſteriore* ſenſu, vox *paſſeris* & *palumbi*, non proprie, ſed figurate erit intelligenda; quo nihil in Script. eſt uſitatius: imo ipſe David ſe & alibi comparavit avi fugitivæ, & incertis ſedibus vaganti, 1 Sam. XXVI: 20., & ipſi quoque vulgo illuſum fuit hoc ſimili, ut eſt Pſ. XI: 2. *quomodo dicere poteritis de anima mea, eam vagari per montem inſtar aviculæ.*

§. XXI. Hac ratione recte cohærebit oratio, & verſus noſter conditionem Davidis præſentem, oppoſitam præteritæ calamitoſæ, tutam & prosperam depinget, quæ lætas voces peperit, tanquam ei apte congruas: qui nexus clarior erit, ſi mente voculam כִּי *quia etiam paſſer* &c. intelligas: quod ſæpe contingit. Comparatio inſtituitur inter *paſſerem* & *palumbum*, poſt varias oberrationes tutos nidos nactos, ubi pullos reponant ſine metu & periculo, & *Davidem*, ſtabilem & tranquillam ſedem prope altaria Dei, tanquam *aſyla*, conſecutum pro ſe & *domo* ſua in ſeram poſteritatem. Simile petitur a *paſſere* & *palumbo*. Prior enim vox in genere *avem*, a rad., quæ *ſibilavit* denotat, ſed uſu ſuo *paſſerem* in ſpecie; poſterior vero *palumbum*, vel *turturem*, columbæ ſylveſtris genus, uti Vir in hoc ſtudiorum genere ſummus, Bochartus, docuit. Aves itaque palabundas, incertis ſedibus vagantes, ſimul viles & imbecilles, hic memorat, ut priſtini ſui ſtatus memoriam renovaret, & beneficium, quo mactatus erat, illuſtrius redderet.

§. XXII. Harum enim avicularum instar nunc *domum & nidum juxta altaria Dei* acceperat, h. e. tutum & tranquillum domicilium in ipso illo loco, ubi *altaria* Dei erant; non enim *ipsa altaria* pro *domicilio* haberi vult, ut male accipitur, sed pro loco sedibus suis proximo: quod particula את facile admittit. *Altaria* in plur., duplicis *altaris*, holocausti & suffitus, respectu. Sed quare *altaria*, & non *domum Dei* memorat? tum, ni fallor, quod media essent reconciliationis & *unionis* hominis peccatoris cum Deo, tum quod præcipua cultus ritualis pars in *altaribus* exerceretur, tum quod *asylorum* habuerint prærogativam; ubi quis tutus & securus esse censebatur, quod huc recte quadrat, tum denique, quod chori cantorum circa altare versarentur ad sacros cantus Deo tempore sacrificiorum accinendos: quo respicitur Ps. xxvi: 6, 7. *lotis manibus circumibo altare tuum ad lætis & claris cantibus laudes tibi canendas*, & *mirabilia tua enarranda*.

§. XXIII. Significat itaque his verbis 1. se *stabilem & fixam* sedem consecutum esse, 2. tranquillam & tutam sub Jehova summi regis, & veri Dei, tutela. 3. pro se non tantum, sed & *familia* & *liberis*. 4. a loco cultus Dei non remotam, sed propinquissimam, in ipsa religionis *sede*, Hierosolymis adligata. 5. adeoque se votorum esse compotem factum, & cultus Dei exercitio continuo fore occupatum. 6. Denique peculiari prorsus Dei beneficio; eo majoris faciendo, quo vilior ipsius fuerat & calamitosior conditio pristina. Quo respicit particula *etiam; etiam passer invenit* &c. 7. Addi potest, non se tantum, sed quosvis alios cum ipso, in hoc beneficio partem habere; toto regno tranquillo & tuto, & religionis exercitio publice constituto; ita ut, quicunque voluerit, nidulari quasi potuerit juxta altaria Dei. Etsi enim ad Davidem directe & summa emphasi versus pertineat; nihil tamen impedit, quominus ad *cives* totius regni extendatur, ne vilissimis exceptis, imo proselytorum, qui tempore Davidis & Salomonis haud pauci fuisse videntur ex *vicinis* populis, ratio quoque, habeatur

habeatur; ad quos avium, in deserto vagantium, emblema recte adplicatur. Quod verbo tetigisse suffecerit.

§. XXIV. 1. Definit in felicitatis eorum, qui domum Dei inhabitant, prædicatione, per modum exclamationis prolata, quacum vers. 2. inceperat; dicens vers. 5. *Beatos! qui inhabitant domum tuam: iterum iterumque Te laudabunt*: quatenus sc. ipsis nec unquam *materia* Te celebrandi, nec *animus* ad id pronus, deerit. Indicat, 1. piis abundantissimam esse Dei laudandi *materiam*, quæ laudes continuas & perpetuas producere potest, quam & præterita, & præsentia ac futura, Dei *beneficia* & opera præbent copiosissimam. 2. Hoc esse dignissimum & præcipuum religionis in domo Dei exercitium; sine quo *ritus* quicunque alii minoris vel nihili faciendi sunt. 3. Ad pia & sancta hæc officia pronissimis animis confluere sanctos, & veros Dei cultores; quorum hoc est proprium, ut in laudando & celebrando Deo & toti & semper sint, aut esse gestiant. 4. Res regni sui ita esse dispositas, ut domum Dei ejusmodi laudationibus & hymnis ac Psalmis esse celebrandam prævideat, sibique certo promittat.

§. XXV. 5. Posse itaque vel hoc ipsum ob exercitium *beatos prædicari eos, qui domum Dei inhabitant*, sive sacræ, sint personæ, quarum hoc est proprium munus, sive cujuscunque conditionis, status, sexus & ætatis, aliæ. Etsi enim domum *Dei* inhabitare propria sit Sacerdotum & Levitarum, nihil tamen vetat, quoscunque alios comprehendere, qui domum Dei frequentare amant, sive sedibus Hierosolymæ fixis quotidie in domo Dei compareant, sive instar *Annæ* ex Templo non discedant, *jejuniis & precibus noctes atque dies Deum colentes*, Luc. 11. sive, quoties occasio sese offerat, cultus Dei partibus adsidue & sedulo fungantur. De quibus omnibus dici potuit, eos *inhabitare domum Dei;* ut facile patet, in primis quum sub V. T. *Templum* unica & communis esset religionis *sedes*, quam quisque

quisque ut *suam*, vel sui Dei, domum respiciebat, & incolebat, licet semper non adesset præsens.

§. XXVI. Sed quare illos *adeo beatos?* ut in hanc exclamationem erumpere potuerit Vir pius; *beatos!* &c. 1. Quia tranquillum hoc religionis exercitium in domo Dei erat *felicitatis* temporum, & *favoris* Dei, quo populum prosequebatur, luculentum signum. 2. Animi pii & Deo devoti, eoque nomine Deo grati, indicium est 3. pia sunt & Deo accepta exercitia, quæ cum *benedictione* Dei sunt conjuncta. 4. Quia media sunt *sanctificationis* & *consolationis*. Attamen non qualecunque cultus Dei exercitium hic intelligendum est, quod quis facile perspicit, & Ps. ipse indicat, verum a *piis pie* factum, &c.

§. XXVII. Quod Messias, Davidis antitypus, singularem fiduciæ suæ in Jehova fructum consecutus, quo hostium persecutionibus ereptus summa gloria erat mactatus, suo exemplo discipulos, Dei reverentes, ad eandem fiduciam excitans, Jes. L: 10. *Ecquis inter vos reverens Jehovæ & auscultans voci servi ejus; qui ambulaverit in tenebris, & cui nullus splendor; confidat in nomine Jehovae, & innitatur Deo suo;* idem nostro textu facit David, exemplum suum, utpote singulare & illustre, ac publicum, civibus suis ob oculos ponens, ut in illud, tanquam in speculum, intuentes, fiduciam ejus in difficilioribus casibus imitati, certam auxilii Divini spem concipiant. Cum enim conditionem suam afflictam præteritam, & felicem præsentem, qua votorum compos factus fuerat, seseque fiduciæ suæ in Jehova uberrimos carpsisse fructus explicuisset: se nostro textu ad beatitatem eorum, qui Deo fidunt, prædicandam convertit, iisque, si in similia incidant discrimina, divinam opem & liberationem exemplo suo promittit: simili ab iis ducto, qui vallem aridam, ubi nulla vel exigua aqua, transeuntes, uberrima pluvia a Deo irrigati, & refocillati, viribus semper auctis in locum optatum læti veniunt, Deoque coram fruuntur. Comprehendit pericopa א. propositionem vers. 6.

ב. Ejus

3. Ejus illustrationem & ad singulares casus adplicationem, vers. 7, 8.

§. XXVIII. א. *Propositio* vers. 6. quæ sonat, *beatum hominem, cui robur in Te est, in quorum corde sunt viae tritae*, sententiam continet cum adjuncto simili, quo pars ejus, vel tota, ulterius explicatur, adeoque *α.* ex nuda sententia *β.* adjuncto constat. *a.* Nuda sententia est, *bene homini, cujus robur in Te est*, sc. o Jehova! in quo adloquendo hic pergit. 1. *Hominem* adpellat, de quo loquitur, 2. characteristica qualitas, a qua ipsum describit, est *fiducia* in *Deo*. 3. *Beatum* prædicat eum, qui ea qualitate est præditus. 1. Non sine ratione *Adami* nomine eum insignit, ut tum de *quocunque*, tum de *imbecilli* cogitaremus. *Homo* enim, nomine ab Adamo repetito, *a.* qualemcunque sine discrimine, sive divitem, sive pauperem, sive vilem, sive dignitate illustrem, sive servum, sive liberum, in genere qualemcunque Adami sobolem, significat. *b.* In specie ad *miseriam* & infirmitatem hominis nos ducit, ut Ps. VIII. & CXLVII. Ps. IX: 22. opposite ad *Deum*, ut *homo* & *non Deus* Jes. XXXI. Quod huc recte quadrat, ubi homo felix pronunciatur, qui non in se, utpote infirmissimo, sed *Deo* fiduciam ponit.

§. XXIX. 2. Quæ characteristica ejus qualitas, qua ab aliis sui similibus distinguitur, exprimitur elegante & emphatica phrasi, *cujus*, vel *cui*, *robur in Te est:* qua *a.* intrepidus & firmus ejus animus, nullo periculo, malo, aut metu, frangendus, *b.* firmissimum subsidium, & insuperabile robur, quo quævis mala & obstacula superare, & de quibusvis hostibus triumphare potest, expingitur. Sed unde utrumque hoc, & animus firmus, & invictæ vires, in homine imbecillo? non ex se, aut alia aliqua creatura; sed a *Jehova:* in quo ejus robur esse dicitur; tum *ipsi fidendo*, tum ipsius *auxilio* & protectione gaudendo. Ipse enim sicut est *potentissimus*, cui nihil est impossibile, nihil resistere potest, ita, totius Scripturæ & naturæ consensu, unicum *hominis* robur; Ps. LXII: 12. *Semel locutus est Deus, bis illud*

 audi-

audivi, *robur esse Dei*; sed non nisi hominis *ipsi fidentis*; absque quo esset, mortalis nec firmo foret animo, nec dignus, cui Deus *robur* suum commodaret, tum quod Deum non honoret, qui eum, sive quod non possit, sive quod nolit, dignum non esse censet, cui se suaque committat, tum quod Deo gloria gratiæ denegetur ab eo, qui Deo non fisus ejus ope fruitur.

§. XXX. 3. Hic jure merito *felix* & *beatus* a Vate proclamatur, sive ad *fiduciam* ejus in Deo, sive ad *robur Dei*, quo gaudet, respiciatur. Quod posterius cum luce sua fulgeat, ulteriore demonstratione non indiget. Ecquis enim, nisi Atheus, & Epicureus, sive opinione, sive praxi, eum non judicet ter quaterque felicem, quem Deus omnisufficiens & omnipotens suo robore fulcit, sua cura ducit, suisque divitiis cumulat? *si Deus pro nobis*, *quis*, *quidve*, contra nos? Sed quare *beatum*, qui in ipso collocat *fiduciam*? triplici, in fallor, nomine; *primo*, quod Deus non nisi sibi *fidentibus* robur suum præstat. Est enim inter Deo fidere, ejusque robore frui, certus nexus; ita ut nemo patrocinium Dei sibi vindicare possit, nisi ipsi firma adhæreat fiducia, nemo ipsi fidat, qui *erubescit*, ut cum Ap. Rom. v. loquar. Qui nexus, ut multis exemplis ab Ap. Heb. XI. est confirmatus, sic haud difficulter perspicitur ab eo, qui sine *fide*, unde *fiducia*, Heb. XI: 1. neminem Deo placere posse resciverit. *Justitia* & *robur* Dei est in Christo, vero Deo & unico servatore; cujus unio nos Deo conjungit. In ipso enim cognoscimus & habemus Verum Deum, cum ipse sit verus Deus & vita æterna. 1 Joh. v: 20.

§. XXXI. *Secundo*, quia sine hac fiducia nullum verum animi robur, nulla, quæ hoc nomen meretur, *intrepiditas*, nullus *vigor*, nulla in periculis *constantia*; nulla virtus heroica Christiana: sed, contra, nil nisi pavor & metus, trepidatio, & anxia sollicitudo. Quid quæso inbecillo, & omnium indigo, homini *animi* erit, nisi obrutuerit & dedoluerit, qui hac *fiducia* destitutus, vel præsentibus malis objicitur

jicitur, vel futura videt imminentia? quid in doloribus, adflictionibus, paupertate, persecutionibus, morbis, & morte, quid in judicio Dei, ipsum, sustinebit; ab hac una si discesseris fiducia? Quid audebit præclari, quod edet laudabile facinus; quid, ut periculis caput objiciat, accendet eum, si hæc non adsit fiducia? Sed *tertio*, ne in re tam clara, totque sanctorum exemplis confirmata, diutius verser, quia vera in Deo fiducia omnem *virtutem*, omnem *tranquillitatem*, & *consolationem* ambitu suo complectitur. Errant, errant graviter, sibique & aliis turpiter imponunt, qui in animo pietatis & virtutis minus studioso hanc fiduciam habitare autumant; aut sine illa consolationem percipi posse fingunt: quod idem esset, acsi mala a conscientia *morsus* ejus sejungas, aut eam æque ac bonam hominem *absolvere* dicas, quod *ebriam addere sitienti*, Deut. xxix. malum bonum, tenebras lucem, adpellare, in Script. notatur, & cum *væ* ac diris execrationibus reprehenditur. Ne erremus, vera fiducia in Deo non est cujusvis, sed hominis *pii*, & Deo devoti, qui *vivam*, charitatis & bonorum operum plenam, seu *frugiferam* possidet fidem. Vera est, & non ficta, aut temere concepta, *fiducia*, quæ in solido posita est, quæ Deo placet, & voluntati ejus convenit, quæ ex unione cum Deo oritur, quæ animum, ab omni carnali securitate abhorrentem, reddit tranquillum, & cum plena acquiescentia est conjuncta, quæ denique explorata omni auro purior enitescit. Secundum quæ principia qui judicium instituerit, is profecto *fiduciam* & *impietatem* haud magis consistere posse, quam *lucem* & *tenebras* in Deo, clare perspexerit.

§. XXXI. Sed & ipse poeta per *adjunctum* sententiæ, *in quorum animo sunt viæ* tritæ, ut beatitatem, cum fiducia connexam, sic animi, in quo hæc fiducia habitat, *qualitates*, clarissimæ luci exponit. De quo nunc agendum est: Phrasis, *in quorum corde sunt viae* tritæ, (h. e. *in singulorum & omnium*, singularis enim numerus in membro priore, & plur. in posteriore, qui hic alternantur, unumquem-

que, seu singulos & universos, denotat,) *viæ planæ*, *æquæ*, *rectæ* & subactæ; proprie, viæ *stratæ* & *aggeratæ*, seu publicæ & *regiae*, quarum eæ sunt, quas exhibui, qualitates: hæc inquam phrasis *duplicem* admittit interpretationem, *alteram*, qua certam persuasionem de felici rerum suarum successu, ut qui viam planam et facilem insistit, significat; quo Ps. 1:3. *& quicquid faciet*, *prospere fluet*, respicitur, opposite ad viam inpiorum, quæ *peribit* vers. 6. *alteram*, quæ animi, Deo fidentis, *dispositiones*, & *qualitates* comprehendit, similes *viae planae* et *tritae*. *Posterior* ad animi, qui Deo fidere potest, descriptionem pertinet. Utraque ex seq. versu quid roboris acquirit; ut mox patebit. Sed in *posteriore*, cujus præcipuam rationem haberi existimaverim, illustranda aliquid operæ ponamus.

§. XXXII. *Viæ planæ* sunt, quæ nullis offendiculis horrent, non distortæ, sed *rectæ* sunt, sine *montibus* tumulisve, sine *vallibus* et *cavitatibus*, *æqualiter* dispositæ, ut Jes. XL. explicatur; viæ itaque rectæ, æquæ, faciles et planæ, ac subactæ, uti sunt regiæ et publicæ. Quæ, *animo*, vel *cordi*, adtributæ, similes ejus *dispositiones* et *qualitates* denotant, secundum quas homo in omnibus actionibus incedit, ut *scopum* adsequatur: quam ob causam *viæ* dicuntur. Animi itaque ductus expinguntur, in quo nihil est elati aut depressi, nihil perversi aut tortuosi, nihil inæquale, aut quod offendit: adeoque qui 1. nec meritis et viribus suis superbit, quæ est animi *elatio*, Deo exosa, nec peccatorum sensu, & prostratarum plane virium opinione, nimium humilis & abjectus est, & flaccidus jacet, vigore & nervis prorsus destitutus, quæ est animi *depressio* & desperatio aliqualis, haud absimilis *valli*, & *profunditati*. 2. Qui a præjudiciis liber, & adfectibus subactis, de Deo & via salutis recte sentit, & veritati ac virtuti unice litat, nullis offendiculis, spinis, aliisque salebris horridus. 3. Qui æqualis est, & sibi constat, sibi semper similis; non hic rectus, ibi tortuosus, & in devia recedens; sed planus, sine hypocrisi, et recessibus; animus æquus et simplex: adeoque cujus

idem

idem ſemper ſcopus, eadem agendi norma, eædem, et ſibi congruæ, actiones; in quibus nullæ ſunt contradictiones ſe mutuo evertentes. 4. Denique animus in veritate & virtute callens, ſubactus continuis actibus, tanquam totidem *veſtigiis*, tritus, & habitu prædictus; in quo notiones veri & juſti ac æqui alte infixæ hærent; in quo via eſt antiqua regia, & publico hominum, conſcientiæ litantium, conſenſu firmata, cui lex regia amoris Dei & proximi eſt inpreſſa, quam ubique præfert & obſervat.

§. XXXIII. ב. Hoc animo qui ornatus eſt, ſicut Deo jure & ſolide fidit, ita quibusvis caſibus, in quos inciderit, etiam difficilioribus, ſuperior incedit, & ſcopo non excidit. Quod verſ. 7, 8. his verbis proponitur. *Pertranſeuntes vallem lacrymationis fontem ponent ipſum; etiam benedictionibus cooperiet pluens: ibunt e robore ad robur, donec conſpiciatur ad Deum in Tſionem.* h. e. Vel per medias adflictiones, & multa diſcrimina rerum, omni ope humana orbi, ſed Deo confiſi, ejus ſpiritu corroborati ac recreati, ſine ulla laſſitudine, nedum animis despondentes, quin novis identidem viribus aucti, iter ſuum ad Deum ejusque arctisſimam communionem alacres perſequentur, donec in conſpectum ejus veniant, & in habitacula Dei ſalvi adpellant, figurate & umbratice in Tſione, ſed vere & σωματικῶς, ut cum Ap. loquar, in Eccleſia, perfecte in cœlis erecta. Pericopa enim primo ſenſu ad eos pertinere videtur, qui ſtudio Dei Hieroſolymis colendi & fruendi acti, eo non niſi poſt multos labores exantlatos, & varias difficultates, unde unde etiam natas, ſuperatas, pervenire posſunt. Sed ſeſe latius ad omnes porrigit, qui per ſimiles anguſtias ad arctisſimam Dei communionem, partim in hac vita, partim in futura, tendunt. *Prius* ex Pſ. argumento & ſcopo facile eluceſcit; *poſterius* e ſpirituali Tſionis, & inhabitationis Dei ſymbolicæ, intellectu eruendum eſt; nec niſi ab iis inprobabitur, qui in cultu rituali nihil myſtici nihil ſublimis eſſe, contra claram Script. doctrinam & ipſam re-

ctam rationem, absurde opinantur, quibuscum mihi nihil negotii nunc est.

§. XXXIV. Offert sese hic α. status eorum qua externus qua internus, β. promissum de felici successu itineris ipsorum. α. Satus peregrinantium his verbis in primo membro ob oculos ponitur. *Transeuntes vallem lacrymationis ponent ipsum*, sc. Jehovam, *fontem*. h. e. ipsi fident, & ab ipso opem exspectabunt, qui tritas in animo semitas habentes per multa difficilia transire debent. Simile petitum est ab iis, qui per vallem aridam aquæ penuria laborantes pergunt, nec tamen desperant, aut fatiscunt, sed Deum pro fonte suo, quo irrigentur & refocillentur, habent. Relativum enim in phrasi, *ponent eum*, ad *Deum* pertinere, ex textu & re ipsa clarius est, quam ut esse dubium debeat. *Prior* membri pars *statum externum*, *posterior* vero *internum* describit. 1. *Vallis lacrymationis*, ut verti debet, est, ubi tenuis tantum aquæ vena manat, & vix guttulæ humoris reperiuntur. Sic Lat. *flere* dixerunt ea, quæ *guttas* emittunt, & Orientalibus *puteus lacrymans* audit, quo tenuissima sudat & flet aqua. Job. XXVIII: 11. *a fletu flumina ligat*, sc. ut ne gutta exeat a. Interpretibus crucem fixit, quod verbum Hebr. hic cum א, & non ה, in fine veniat; cum בכה fit *flere* Hebræis. Sed ipsos præteriit, בכא & בכה unam eandemque lacrymandi potestatem habere, cum hoc solum discrimine; quod בכה *fletum* proprie dictum magis exprimat, verum בכא *fletum* suum inproprie extendat ad loca *guttis flentia*, ut Lucretius loquitur. Ergo hic rectissime cum א, ubi de *valle lacrymante* sermo est: quod verbo hic observasse suffecerit. Num vero ad Davidem coram Absolomo Hierosolymis fugientem, & per *adscensum olearum* incedentem ac *flentem*, 2 Sam. XV: 30. simul respiciatur, nec adfirmaverim, nec negaverim. Sensus emblematicus non est in difficili positus, quare uno verbo defungar. *Vallis*, sicut statum depressum, & abjectum; ita *vallis lacrymationis* eum cum multa *miseria* conjunctum,

a Vid. Cl. Schultens ad l. c.

conjunctum, & nullam vel exiguam consolationem præbentem, expingit. Statum itaque contemtus, adflictionis, & multiplicis miseriæ, in quo nihil, quod animum recreare, aut desideriis satisfacere, spem alicujus boni facere potest. Quod alia metaphora dicitur in *tenebris ambulare*.

§. XXXV. 2. Nec tamen animo despondent, qui Deo fidunt; verum ad ipsum, tanquam fontem aquarum vivarum, sese convertunt, &, in ipso spe posita, se erigunt, ac ab ipso vires & liberationes exspectant. Quod hic dicitur, Jehovam *ponere fontem suum*. Describunt enim hæc verba, non *beneficium*, quo mactantur, sed *officium* quo funguntur, & qualitates animi, quæ requiruntur in iis, quos Deus sua gratia visitat; ut ex seq. liquet, ubi de gratia & auxilio Dei agitur; & ex particula *etiam* confirmatur. Quid vero sit, *Deum ponere fontem*, vix indiget explicatione. Ex dictis enim manifestum est, *fiduciæ* in Deo lineas duci. In statu adflicto, qui nihil opis humanæ, nihil spei relinquit, nihil consolationis præbet; Deum *fontem* ponit, qui animum lassum, & siticulosum, ad Deum elevat, ab ipso opem & consolationem exspectat, animumque in ipso firmat, ipsique se secure, sub spe etiam contra spem, committit, reliquis omnibus rebus, aut meritis viribusve, renuncians.

§. XXXVI. β. Nec fallet ipsum opinio, aut spe excidet; Deus enim ipsi largiter sufficiet. Quod seq. verba declarant. In quibus *a.* benedictio Divina describitur, vers. 7. *b.* ejus *effectus*, vers. 8. *a.* Benedictio Dei his verbis: *etiam benedictionibus cooperiet pluens*, ut recte vertit Cloppenburg., a quo parum, vel nihil, recedit de *Dieu*: qui hic rectius aliis instituerunt. *Benedictiones* hic largissimam & abundantissimam aquæ copiam signant, ut Ez. XXXIV: 26. Hisce *cooperiuntur*, qui undiquaque adfluunt aquis, & toti madent. Verum unde? a *pluente*. Sicut dicitur, *benedictionibus cooperiet pluens*, sc. Jehova *pluvius*, verus ζεὺς ὑέτιος, & ὄμβριος, qui Jovis titulus est apud

Græcos.

Græcos. Vox Hebr. eſt a rad. מרה *ſtringere*, unde *pluere*, quod eſt *nubes ſtringere*. Vid. Joel. II: 23. Quid vero ſit, *largisſima pluvia operiet pluens*, vix opus eſt, ut exponam. Nemini enim non, niſi in emblematica doctrina hoſpiti, ignotum eſt, *aquam pluvialem* depingere inſtitutionem cœleſtem & Divinam, tum verbo, tum ſpiritu, qua deſideriis hominis, ſalutem anhelantis, ſatisfit, animus cognitione rerum ſalutarium imbuitur, ſenſu favoris Dei & ſpe ſalutis erigitur, & refocillatur, denique a vitiis & pravis adfectibus magis magisque purgatur. Senſus ergo eſt, *doctorem* & conſolatorem cœleſtem piis hisce viatoribus in mediis adflictionibus neceſſaria ſubminiſtraturum, quibus erecti, animati, & corroborati, in curſu alacres pergant, & nullis periculis aut malis fracti, ſed læti etiam ac hilares ad finem optatum perveniant; ſive promiſſa & exempla ad animos eorum adplicentur, ſive in ſpe radicentur, ſive primitiæ boni optati prægustandæ præbeantur, ſive ſenſu favoris Dei lætificentur, ſive denique ſingulari Dei ope ſuſtententur, & mala aut vitentur aut ſuperentur.

§. XXXVII. Hanc gratiam connectit poeta cum refugio ad Deum; cum dicit: *ponent ipſum fontem, etiam benedictionibus cooperiet pluens.* h. e. non ponent ipſum, quin etiam experientur; modo ad Deum, aquæ ſalutaris fontem, ſe recipiant, ſtatim ac hoc fecerint, ejus ſalutarem influxum nanciſcentur, quo non tantum animis non deficient, nec ſuccumbent malis, ſed præterea viribus novis mactati iter ſummo ſtudio perſequentur, donec ad locum deſiderii pervenerint. Quod *b.* his verbis adfirmatur. *Ibunt e robore ad robur, conſpicietur ad Deum in Tſione.* h. e. renovatis & & auctis ſemper viribus iter ad Deum in Tſione conficient, donec eo coram fruantur; litteraliter Hieroſolymis in Templo, ſed ſpiritualiter tum in Eccleſia, arcta Dei communione, & pacifico ac ſalutari religionis exercitio, tum in *cœlo*. Quæ ex dictis ſunt facilia; quare uno alterove obſervato ad phraſes & ſtructuram orationis illuſtrandam defungar. 1. Phraſis,

ſis, ire a *robore ad robur* dicit, integris ſemper, ſemperque in majus auctis, viribus ire. Hæc enim phraſios eſt poteſtas, hic uſus. Vid. Pſ. CXLIV: 13. Jer. IX: 2. Rom. I: 17. 2 Cor. III: 18. & alibi ſæpe. Rem egregie expreſſit Jeſ. XL: 31. *Exſpectantes Jehovam recentabunt vires, ſuccreſcent iis alæ ut aquilis, ambulabunt & non fatigabuntur.* Significatur, 1. *ſpem* & fiduciam in majus eſſe augendam, & animum iis longe fortisſimum futurum. 2. in actionibus fidei & virtutis *copioſiores* & *alacriores* futuros, tantum abeſſe, ut aliquid remitterent. 3. Pericula & mala, unum poſt aliud, eſſe ſuperaturos. 4. Propius propiusque ad Dei ſimilitudinem & communionem arctisſimam eſſe magnis paſſibus acceſſuros.

§ XXXVIII. 2. Phraſis, *videre ad Deum in Tſione*, pro conſpiciendum ſe præbere, coram apparere, *apud Deum*, uſu ſuo eam comparitionem ſignat, qua Israelitæ ſe Deo præſentes ſiſtebant in loco, cultui Jehovæ dicato, ſacrisque ibi coram Deo fungebantur. ut Exod. XXXIV: 24. Deut. XVI: 16. Jeſ. I: 12. Myſtice tum in genere *religionis* exercitium, tum arctam cum Deo communionem denotat, partim in hac vita in Eccleſia, partim in *cælo*, ubi vident Deum *a facie ad faciem.* Ceterum, *conſpicietur* eſt pro *donec* conſpiciantur, et finem deſiderii, ac votorum complementum, exprimit: ut per ſe liquet.

§. XXXIX. β. Felicitatem ſuam, qua votorum damnas factus in præſentia fruebatur, omniumque civium, qui Deo pie fidunt, poſteaquam prædicaſſet, & magnifice extuliſſet Vir-Sanctus: ſeſe ad preces pro ſtatus illius perennitate convertit; quas ex animo, *deſiderii* & *fiduciæ* pleno, fundit; *deſiderii* ex certa perſuaſione de domus Dei inhabitatione, quibusvis aliis hujus vitæ bonis longe præferenda, orti; & *fiduciæ*, qua preces eſſe exaudiendas ſciebat, in virtutibus & relationibus Dei ad pios fundatæ; quibus Deus *ſol* & *clypeus* eorum eſt, & gratiam ac gloriam integre ambulantibus dispertit; quando in beatitate Deo fidentium praedicanda deſinit. David itaque ℵ. preces ſuas exaudiri

ri a Deo petit, verſ. 9. ב. earum argumentum vel materiam tradit, verſ. 10. ג. Deſiderium, ex quo ortae ſunt, exponit, verſ. 11. ד. Fiduciam, quacum conjunctae ſunt, ejusque fundamenta, quibus certa exauditionis ſpes innititur, exhibet, verſ. 12. ה. Quando Pſ. concludit per exclamationem, verſ. 13.

§. XL. א. Precum exauditionem his verbis ſupplicat, verſ. 9. *Jehova Deus exercituum! exaudi precationem meam: auribus accipe Deus Jacobi!* h. e. preces, quas ego, unus verorum Jacobitarum, Tibi offero, Tibi, qui Deus es omnipotens & omniſufficiens, Deus Jacobi & genuinæ ejus poſteritatis, gratæ ſint & acceptæ, easque a Te admitti oſtende, votis adnuendo, & deſideria mea implendo. Eam enim poteſtatem habent verba *audire* & *auribus admittere* preces, de Deo uſurpata; quod tanquam facillimum prætereo. Emphaſi vero non caret, quod Deum epithetis *Jehovæ Dei exercituum*, & *Dei Jacobi* inſigniat; quippe quæ rationes ad Deum movendum, ut preces exaudiat, continent. *Jehova* eſt Dei Israelis proprium nomen; & tum promiſſa ejus, Israeli facta, tum fidem & veracitatem Dei ob oculos ponit. *Deus exercituum* adpellatur, quod ſit ſummus & potentiſſimus *cæli* & populi ſui rector, a cujus nutu omnes & omnia pendent, Deus denique *Jacobi*, qui Jacobo ſingulari modo favit, & poſteros ejus ſe eodem favore complexurum eſſe promiſit.

§. XLI. ב. Hac præfatione, & pia & fiduciæ plena, præmiſſa, ipſas preces vel earum materiam his verbis effert, verſ. 10. *Clypeus noſter vide, o Deus! imo vibrante oculo faciem uncti tui* h. e. Tu, o Deus, qui eſt patronus & protector noſter, & meus & totius populi, oculis amoris, favoris & curæ tuæ, in primis in unctum tuum, qui reip. & Eccleſiæ tuæ præſidet, eſſe apertos & intentos oſtende. Duo verba, *videre* & *intueri*, inſigni emphaſi conjunguntur, & acri ac vibrante oculorum lumine contemplari denotant: ut Thren. I: II. Job. XXXV: 5. Pſ. XXII: 8. Jeſ. XLII: 18. &

18. & alibi. Posterius enim verbum הביט sedem tenet in *fulmine micante*, vel in omni *tremulo & corusco* motu, qua fulminis, qua oculi, qua alterius rei *a*. Cum autem *oculi* aut iræ, aut favoris, indicia præferant, adeoque vel judicia in hostes, vel curam & multiplicia favoris erga Dei amantes effecta significent; hic de *favore*, *cura* et *benedictione*, Dei esse cogitandum, sponte sua elucescit. *Videre* itaque Dei, et quidem *vibrante* oculorum acie *videre*, expingit intensissimam Dei curam, exactissimam et potentissimam protectionem, omnigenam Dei benedictionem, et quævis favoris Dei effecta, quibus illustratur et splendescit, ac laetitia perfunditur, unctus Dei. Quod alias dicitur, *faciem Dei attolli* super aliquo, *lucere facere*, etc. Num. VI. Ps. IV: 7. et alibi.

§. XLII. Hæc ut clara et facilia sunt, sic peculiarem meretur animadversionem, tum Dei titulus, quo *clypeus* adpellatur, tum *persona*, hac oculorum Dei luce fruitura. *Vide*, dicit Psaltes, *o Deus! clypeus noster*. Sic enim verti debet, et non, ut Coccejus, *clypeum nostrum*, cui praeivit Chald., qui reddidit, *merita patrum nostrorum adspice*. Est enim hoc in Ps. titulus Dei, et non *regis* aut *uncti*; ut ex vers. 12. liquet. De *Patribus* cum Chald. cogitare, absonum, et superstitiosam opinionem de *meritis* Patrum sapit, *Messiæ* autem nullum hic est indicium. Sed quare Deus adpellatur *clypeus* Israelis, ubi de oculorum ejus intuitu agitur? *Clypeus noster*, *vide* etc. ut, ni fallor, de *protectore* non potente tantum, sed et ex se omnia vidente, et in omnia intento, cogitaremus. *Clypeus* est Deus, non qui ab alio dirigitur, sed qui ipse omnia novit, et agit, Clypeus *oculatus*, et *vivus*. Num quid altius hic lateat, ad vers. 12., ubi *sol* et *clypeus* conjunguntur, inquiremus. Ceterum, cum *clypeum nostrum* Deum compellat David, populum secum conjungit, et non se, sed Deum esse regem populi et *protectorem* significat: ut Ps. LXXXIX: 19. *Jehova est clypeus noster*, *sanctus Israelis rex noster*.

 §. XLIII.

a Vid. Schultens Orig. l. 1. c. 12.

§. XLIII. Persona, hac protectione et benedictione Dei gavisura, insignitur nomine *uncti Dei*, h. e. regis, a Deo ipso electi, et constituti; cui ipsa unctio spem donorum Dei, quibus ipsi opus est in regno administrando, fecit, et qui hoc signo reliquorum numero exemtus peculiarem accepit ad Deum relationem, singularem *sanctitatem;* a nemine impune violandam. Sive David ipse intelligatur, sive ad *Salomonem* digitus intendatur. Uterque enim intelligi potest, sive ad phrasin, sive ad scopum Ps. adtendatur. Facies *uncti tui* esse potest pro *mea*, qui *unctus tuus* sum. Nomen frequenter loco *pronominis* apud Hebraeos ponitur, nec sine emphasi, in titulo *uncti* sita. Sed *Salomoni* hic quoque locus esse potest, ut Ps. CXXXII: 10. *Propter Davidem servum tuum ne avertas faciem uncti tui;* cum quod Salomo Deo Templum aedificaret, et per *preces* Deo dedicaret, tum quod sub ipso insigniter et pace, et prosperitate, omnigenâ floreret regnum. Ceterum cum oculos Dei super *uncto* ejus apertos supplicat, reliquum populum una comprehendit, ut ex *clypei nostri* titulo elucescit. *Uncti* solius mentionem facit, quia ipse, qua rex, populum, ut caput corpus, regit et gubernat, adeoque populi prosperitas et ab ipso derivaretur, et cum ejus felicitate conjuncta esset. Supplex itaque a Deo, supremo regni protectore et curatore, petit, ut rex, unctus Dei, et ipse, et in regno suo pace gaudeat, prospere agat, et religio, a rege instaurata, domusque Dei in regno aedificata, vigeat, floreatque in perpetuum.

§. XLIV. 1. Huc enim tendebant vota Davidis, et hinc originem repetebant preces ejus, ut Hierosolyma esset stabilis *domus Dei* sedes, et liberum, pacificum ac continuum, ibi vigeret religionis exercitium, ut Ps. CXXXIII: 9. *propter domum Dei nostri quæram bonum tibi*, etc. Ps. XXVII. *Hoc unum quæsivi* etc. ita vers. 11. nostri Psalmi; ubi principium et rationem moventem precum suarum his verbis exprimit. *Quia potius die uno in atriis tuis*

limen

limen domus Dei mei observare elegerim, *quam mille habitare in tentoriis improbitatis.* Sic construenda sunt verba, si ad sensum respicias, quæ ad verbum ita sonant. *Bonum die in atriis tuis præ mille: elegi limen observare in domo Dei mei præ habitare in tentoriis improbitatis.* Quæ structura vel elegantiæ, vel ligatæ orationi, est adscribenda, & in eum ordinem, quem dixi, redigenda; ut sensus inde emergat, longe satius sibi videri, & optabilius, vel unum diem in domo Dei ad limen ejus exigere, quam mille alios in tentoriis improbitatis. Quando cuncta prono alveo fluunt. Instituitur hic comparatio inter *inhabitationem domus* Dei ac *tentoriorum improbitatis*; & declarat Vir Sanctus, sibi longe præferendum videri, vel ad limen domus Dei brevissimo licet tempore versari, quam tentoriis improbitatis longissimo etiam tempore adsociari. Quæ paulo adcuratius merentur illustrari.

§. XLV. *Tentoria impietatis*, quæ *domui* Dei, & cultui sancto, ibi coram Deo exerceri solito, in omni complexu suo, seu omni latitudine, sumto, opponuntur, non quævis & qualiacunque intelliguntur, sed *opulenta*, *potentia*, & *gloriosa* ac splendida, quæ carnis desideria excitant, & specie sua blandiuntur, videnturque cum *felicitate* conjuncta. Quod ex re ipsa elucet. Alia enim si improbitatis tentoria, hisce bonis destituta, intelligas; emphasi prorsus carebit, & nihil singulare habebit, viri pii electio. *Tentoria* itaque *improbitatis* sunt loca bonis, opibus, & dignitatibus, improbe partis, referta: ut Mich. VI: 10. *domus improbi* & *thesauri impietatis* conjunguntur. Docet quoque experientia, possessionem & fruitionem horum bonorum sæpe cum multiplici improbitate esse conjunctam, & improborum frequentius, quam proborum, hanc esse sortem, ut bonis hisce inanibus adfluant. Vid. Ps. XXXVII, LXXII. &c. Addi meretur, *divitias injustitiæ* Luc. XVI. & eo sensu, & alio, quo *fallaces* & *incertæ* notantur, occurrere; a quo parum abit phrasis nostra, si *originis* vocis רשע habeatur ratio.

ratio. Ea enim, in origine ſua, *jactatum*, & *irrequieto motu circumactum* ſignat; adeoque ad quævis hujus mundi bona, quæ nec poſſeſſorem quieſcere ſinunt, nec ipſa ſtabilia ſunt, recte refertur.

§. XLVI. Declarat Vir Sanctus 1. unum *diem* in atriis Jehovæ *mille aliis* præferendum, 2. adeoque ſe eligere vel infimum in domo Dei locum, præ *inhabitatione in tentotoriis improbitatis*. Quæ vocum ſtructura, ſecum comparata, hunc, ut modo dixi, fundit ſenſum, brevem in domo Dei, etiam in loco infimo, moram ſibi longe potiorem eſſe & haberi diuturna vel in *medio*, & *optimo*, loco tentoriorum improbitatis. Oppoſitæ utriusque inhabitationis qualitates hic occurrunt duæ, altera *durationis*, altera *modi*, quo ſe habet, ſeu, dignitatis & gradus inhabitationis reſpectu. Ad *durationem* pertinent dies, *unus & mille*; ad *modum* incolatus, *limen terere* domus Dei, & *habitare in tentoriis improbitatis*. *Unus* & *mille* opponuntur, ut breviſſimum & longiſſimum tempus: quemadmodum pauci & multi filii Eccleſ. XVI: 3. *præſtat unus juſtus*, *quam mille*. Alterum membrum, *limen obſervare*, & *habitare in tentoriis*, ad diverſum modum & gradum inhabitationis reſpicit. Verbum הסתופף *ad limen domus Jehovae* ſe tenere, vel ſimpliciter ibi conſiſtere & verſari dicit, vel officium *excubitorum* & *cuſtodum* liminum & portarum complectitur; ſed prius probabilius, utpote *vilius*, quod hic majorem emphaſin habet. LXX. itaque non male ſenſum expreſſerunt vertentes, παραῤῥιπτεῖσθαι *projectum* & *abjectum* eſſe, inſtar *Lazari* ad atrium divitis, Luc. XVI. Huic ſtationi ultimæ prope domum Dei opponitur *habitare in tentoriis improbitatis*, ſc. & diu, et libere ac intime. Verbum Hebr. דור *habitationem*, in ſpecie liberam, intimam, qua quis in orbem it, et ubique verſatur, quæ verbi poteſtas eſt, et *diuturnam*, quæ *ætatem* fert, denotat. Uſurpatur enim vox derivata de *aetate*, et annorum vitæ humanæ præſcriptorum periodo. Adeoque *aetatem agere* hic recte vertitur.

§. XLVII.

§. XLVII. Huic diuturnæ licet et fortunatæ vitæ in tentoriis improbitatis, qua quibusvis bonis adfluit, quovis honore gaudet, et omnibus diffluit deliciis et jucunditatibus, cum Vir Sanctus renunciat, et vel vilissimum locum prope domum Dei ea longe præfert; in omnium oculos, et sanum de rerum pretio judicium, et rectum animi adfectum sanctamque mentis dispositionem, ingerit; significans, 1. quanti domum Dei, ejusque cultum, faciat, 2. quanto in eum feratur desiderio, 3. quanta in Deum pietate, quantoque studio ejus voluntatem faciendi flagret. 4. quanta præditus sit modestia, quamque a vanitate illa se efferendi in domo Dei, et primum locum tenendi, sit alienus, Dei ejusque cultus sine ambitione, sine hypocrisi, unice studiosus. 5. Quanta felicitas, et jucunditas cum cultu Dei secundum ipsum sit conjuncta, longe supra quicquid excelsum, et desiderabile est in mundo. 6. Denique quantopere a vanitatibus hujus mundi, et bonis injuste partis, aliisque deliciis carnalibus, abhorreat.

§. XLVIII. Quo cum fuerit animo Vir pius, facile intelligitur, preces, verf. 10. fusas, et ipsum decuisse, et Deo non potuisse non esse gratas; simul inde colligitur, quid in precibus illis intenderit; nimirum, ut per Dei favorem et curam sibi diu et tranquille in domo Dei liceret versari, Deique bonitatem, et delicias, in cultus ejus exercitio gustare. Quæ omnia ex nexu et particula *quia*, quæ versum nostrum cum superiore connectit, elucent. Continet itaque versus noster 1. *principium*, ex quo ortæ sunt preces, *studium* sc. domus et religionis Dei quam ardentissimum 2. Animi adfectionem, quam Deus in precante, qui se Deo adprobaturus est, requirit. 3. Materiæ precum vel *scopi* uberiorem explicationem.

§. XLIX. 1. Subjungit nunc tum *fiduciæ*, qua preces esse exaudiendas confidebat, tum *judicii* et *animi* sui, modo expositi, fundamentum et rationem, his verbis, verf. 12. *Quia sol* et *scutum est Jehova Deus; gratiam & gloriam dabit,*

bit, nec prohibebit bonum ambulantibus integre, acsi diceret: ut pateat, me nec temere indubiam ſpem precum exaudiendarum concepiſſe, nec falſo fundamento aut ſubleſto quibusvis hujus vitæ bonis praetuliſſe cultum Dei in domo ejus; ecce utriusque ſolidam rationem, a Dei virtutibus et relationibus ad pios et ſanctos ejus cultores derivatam! *Eſt Deus ſol & clypeus*, etc. Offerunt ſeſe hic *α.* bona et beneficia a Deo exſpectanda, *β.* eorum characteres, qui ea ſibi promittere queant, et certo certius conſequentur.

§. L. *α.* In *priore* verſus parte, quae beneficia a Deo conferenda exhibet, *a.* Dei proprietates et relationes ad pios deſcribuntur *b.* ipſa bona, inde oritura. *a.* Deus ipſe duobus emblematibus *Solis* et *clypei*, depingitur; quæ faciles habent, ſeorſum poſita, explicatus, ſed quorum conjunctionis ratio haud ita facile panditur. Quid enim *ſoli* cum *clypeo*? Chald., hac disparitate motus, vertit *murus altus* et *clypeus*: nec multum abit Cl. Commentator Jeſ. ad c. LIV: 11. *propugnaculum* reddi poſſe obſervans; ſed cui adſurgere nequeo, tum, quod vel rariſſimus eſt iſte vocis uſus, vel potius fictus aut incertus; utique Jeſ. LIV. *ſolaria*, ſeu tecta, ſoli expoſita, ac radiantia, quod Cl. Millius *a* disputat, intelligi poſſunt, tum quod verſ. 10. *clypeus & videre* conjungantur, ut hic *ſol* et *clypeus*. Quare vel disparia hic copulari, ut ſæpe in myſticis obtinet, quod in ſubjecto conveniant, dicendum eſt, vel alio, quod nobis ignotum eſt, reſpici. Si *ſcuta* hoc tempore figuris & inſcriptionibus fuiſſent ornata, qui ſatis antiquus, & paſſim receptus mos fuit *b*, *Solis* imaginem in ſcuto fuiſſe viro divino obverſatam, quovis pignore contenderem; nunc, cum de eo nihil adfirmari poſſit, nihil propius ſuccurrit, quam *columnam nubis* protegentis inſtar *clypei*, & *ignis* illuſtrantis inſtar *ſolis*, ipſi in oculis fuiſſe, quod ad eam & ſimilibus in locis reſpiciatur, uti Jeſ. IV: 5., quodque ejus monumen-

a Ad Jeſ. l. c. *b* Vid. Fr. Junius de pictura Veterum l. II. c. 8.

monumentum fuerit ſupra arcam in domo Dei. Sed forte *rectius* ſoli additur *clypeus* reſpectu radiorum, undique ambientium, & ſanctum ac inviolabilem aliquem reddentium, inſtar *alarum*, quæ ſoli tribuuntur, Mal. III: 20. ubi vid. dicta. Voces quoque *alae*, כנף, & מגן a גנן, ejusdem ſunt poteſtatis, in *cingendo*, obſepiendo, inde *protegendo*, ſitae. *Sol itaque & clypeus* eſt ſol radiis ſuis, inſtar *alarum*, pios cingens, & tutos reddens: ſicut Deus inſtar *avium*, pullos alis tegentium, dicitur Hieroſolymam hoc ipſo verbo גנן *protecturus* Jeſ. XXXI: 5. Qua de re quicquid ſit; *Solis* & *clypei* emblemata in Deum quam aptiſſime quadrare, nemini non notisſimum eſt; cum ipſe ſit pater *luminum*, omnisque *veri*, *boni* & *glorioſi*, fons & diſpenſator unicus; potentiſſimus & fideliſſimus populi ſui *protector*, & *patronus*, cujus *oculus* per omnia penetrat, & *manus* omnia vincit & dirigit.

§. LI. *b*. Qualem Deus ſeſe præſtat, cum bona *gratiae* & *gloriae* diſtribuit, nec *bonum inhibet*: quemadmodum mox ſubjungitur. *Gratiam & gloriam dabit Jehova, nec probibebit bonum*. h. e. tantum abeſt, ut denegaret bonum, ut contra nihil certius ſit, quam largisſime eum dare *gratiam* & *gloriam*. Negans phraſis, adfirmanti ſubjecta, fortius adfirmat, et certitudinem, ſimul amplitudinem, exprimit. Prov. XXI: 26. *Juſtus dat* et *non cohibet*. Jeſ. XLI: 9. *elegi te & non reprobavi te*, nihil minus quam hoc: ſic, *dabit* et *non arcebit*, eſt, nihil minus; contra, certiſſime et liberaliſſime dabit. Utitur poeta et generali voce *boni*, et ſpeciali phraſi *gratiae* et *gloriae*. *Boni* notio eſt univerſalior, et quicquid utile, jucundum et glorioſum eſt, ac ad civitatis et civium commodum et perfectionem facit, complectitur; quod apte dispescitur in bona *gratiae* et *gloriae*, ſive ſenſu in ſcholis recepto, quo *gratia* ad hujus vitæ, et *gloria* ad futuræ et æternæ bona refertur, quem uſum habet vox *gloriae*, Pſ. LXXIII: 24. *poſt gloriam adſumes me*; ſive alio ſenſu, qui varie conſtitui poteſt. *Gratia* enim et *gloria* ſignificare poteſt, tum *gratiam* multipli-

cem et copiosissimam, quam potestatem præfert כבד, cujus prima notio est *gravitatis*, unde ad *copiam* & *numerositatem* transfertur, tum etiam *favorem* Dei, & ejus effecta: *gratiæ* enim vox proprie *intimam teneritudinem* τῆς στοργῆς, qualis est animantis erga pullos, a cujus *stridulo sono* dicta est, denotat, & in phrasi *invenire gratiam* apud Deum & homines, frequenter occurrente, obtinet. Altera vox *gloriæ* pro divitiis, opibus, splendore, & quibusvis bonis, quæ alicui gloriam conciliant, usurpatur. Quocunque modo phrasis intelligatur; quæcunque *bona*, ex benevolo Dei adfectu orta, & de eo testantia, quæ veram felicitatem in hac & futura vita adferunt, quæque apta nata sunt favorem aliorum & æstimationem conciliare, comprehendi, certum est.

§. LII. β. Hæc bona Deus non in qualescunque, nullà moralium qualitatum ratione habita, confert, sed in eos, qui, Dei amantes, virtutis studio sincere & toto animo ducuntur; qui hic *integre ambulare* dicuntur, proprie *in integro*, sive pro abstracto *in integritate*, ut Jos. XXIV: 14. Jud. IX: 16. sive *habitu* & *more integri*. Littera enim ב aliquando cum emphasi redundat, & intimam rei naturam dicit; origine repetita a persona, in quam quis se induit, vel qua induitur. Quando egregia emphasi denotabit eos, qui *integri* personam intime induti ambulant; totum vitæ institutum, omnesque actiones hominis *integri* præstant et præferunt; idque *constanter* et *continuo*. *Integritatis* vero vox non absolutam perfectionem, sed *relativam* respectu et animi, et omnium partium, sive hominis sive legis, exprimit, qualis est hominis *sinceri*, et ab omni *hypocrisi* aut *dolo* alieni. Quare *integritas* et *veritas* conjunguntur Jes. XXIV. et *integri* ac *contorti viis duabus* opponuntur Prov. XXVIII: 18. ut et *integri via* et *perversi corde* Prov. XI: 20. De *clausula*, Ps. vers. 13. *Jehova exercituum! beatum hominem, confidentem tibi!* nihil moneo, cum ex supra dictis, inprimis vers. 6., facile intelligatur.

PSALM.

PSALM. LXXXV.

1. *Præfecto, Filiis Korachi, Psalmus.*

2. *Complexus es favore terram tuam, Jehova! reduxisti captivitatem Jacobi.*

3. *Abstulisti iniquitatem populi tui; texisti omnia peccata ipsorum. Sela!*

4. *Recollegisti omnem effervescentiam tuam; redire fecisti ab æstu nasum tuum.*

5. *Reducito nos, Deus salutis nostræ! & infringe indignationem tuam nobiscum.*

6. *An in perpetuum nobis irasceris? nasumne tuum protrahes in ætatem & ætatem?*

7. *Nonne Tu denuo vivificabis nos, & populus tuus in Te lætabitur?*

8. *Videre nos fac benevolentiam tuam, & salutem tuam des nobis.*

9. *Audiam quid locuturus est fortis ille Deus Jehova: Quia loquetur pacem ad populum suum, & ad pios suos, modo ad stultitiam non redeant.*

10. *Veruntamen propinqua est timentibus ejus salus ejus, ut habitet gloria in terra nostra.*

11. *Benignitas & veritas se invicem offendunt, justitia & pax osculantur.*

12. *Veritas e terra germinabit, & justitia de coelo prospexit,* vel *prospectabit.*

13. *Etiam Jehova dabit bonum, & terra nostra edet proventum suum.*

14. *Justitia coram ipso gradietur, & ponet in viam gressus suos.*

PROLEGOMENA.

§. I.

Argumentum præclari hujus Psalmi est supplex precatio piorum ex Israele, in exilio versante, pro reductione et instauratione populi exulis, orta ex felici et prospero statu magnæ partis populi, in Cananæam reducis, et cum certa fiducia exauditionis conjuncta, in promissis Dei de felici Ecclesiæ tempore, proxime implendis, fundata. In scenam hic prodeunt Israelitæ exules, quibus nondum contigerat gratia conversionis et reditus ad Deum, ejusque cultum in Cananæa; vel pii eorum, qui omnium personam sustinent. Hi in miseri sui status contemplationem ducti, et prosperam fratrum suorum conditionem in Cananæa ad animum revocantes, indeque prudenter colligentes, meliorum temporum, quæ a Prophetis erant prænunciata et promissa, spem haud longe ab implemento suo abesse, ad Deum sese in precibus convertunt, supplicesque petunt, ut, cum Deus tot favoris sui erga populum suum in Cananæa dederit signa, quæ de ira Dei finita, et peccatis remissis, testabantur, reliquos Israelitas extra patriam et communionem suam oberrare non amplius patiatur; sed tempora illa allucere faciat, quibus Israel et Juda in unum corpus sub Messia perfecte coalescant. Quas preces, sicut tempestive fusas, ita brevi implendas esse, se confidere testantur; cum, tempora illa meliora in verbo prophetico pro-

promissa, ante fores esse, ex multis indiciis se colligere profiteantur.

§. II. Quod argumentum, summatim propositum, ut in clariore luce collocetur, et per partes explicetur ac demonstretur, a quo Psalmi intellectus dependet, 1. notandum est, eos, qui hic supplicia sua faciunt, esse Israelitas exules, a reliquis fratribus, patriæ jam redditis, diversos. *Israelitas* se produnt, quod ex populi Dei restitutione et suam urgeant, indicio, se ad eundem populum pertinere, nec non quod Cananæam *terram* adpellent *suam* vers. 10, 13. denique quod in promissis *populo Dei* factis precum exauditionem fundent, vers. 9. Esse autem *exules*, sine favoris Dei indiciis oberrantes, et iræ Dei signa adhuc præferentes, ipsæ preces, earumque occasio, quam fratrum instauratio præbebat, clare evincunt. Ex quo etiam elucet, eos esse ab Israelitis reducibus in terram Cananæam diversos: cujus & in eo est argumentum, quod *diversæ* personæ adhibeantur, cum de reducibus & de se loquuntur. Deum terræ *suæ* & *populo suo* sese propitium demonstrasse dicunt, &, ut sibi eundem favorem præstet, orant.

§. III. 2. Hinc alterum observatum sponte sua fluit; exules hos Israelitas eodem, & non diverso, tempore preces pro sua liberatione fecisse, quo reliqui fratres non tantum in patriam essent reversi, sed summa in eo fruerentur prosperitate, omnibus calamitatibus defuncti, & ab omnibus iræ Dei signis & effectis liberi. Huc nos manifeste ducit oppositio inter suum & fratrum reducum statum, ab oratoribus hisce instituta. Cum dixissent, *reduxisti captivitatem Jacobi* &c. & mox subjungant, *reduc nos* &c. clare significant, fratribus terræ suæ restitutis, & prospere agentibus, se cum pristina calamitate adhuc luctari. Errant itaque, qui diversa ejusdem populi tempora, & non ejusdem temporis diversas personas secum conferri censent. Quo accedit, nullum *diversi* temporis occurrere indicium, diversarum personarum clarissimum; ut modo vidimus.

 Quid?

Quid? quod pleniffima iræ Dei ablatio, quæ primis tribus verfibus celebratur, ejusmodi ftatum, in quo precantes erant, non admittat in pofterum: ut mox patebit.

§. IV. 3. Denique obfervari velim, fupplices noftros introduci preces fundere, quo tempore Ecclefia Judaica prope abeffet a *complemento* fuo, vel ea inftarent tempora, quæ *recreationis*, *confolationis* Israëlis, & *inftaurationis* omnium rerum, etiam *dies Meffiæ*, adpellari folebant. Cujus obfervati fequentia fefe offerunt argumenta. a. Quia reduces, omnibus calamitatibus defuncti, profperrima in conditione erant, quæ iræ Dei nihil reliqui habebat; nihil etiam haberet, durante hac oeconomia rerum, verf. 2—4. quod in nullum tempus, nifi poft adflictionem Epiphanicam, & Meffiæ proximum, quadrat: de quo mox. *b.* quia Israelitæ exules, qui, fratribus reftitutis, in eadem calamitate manebant, ad extremum terminum fui ftatus miferi fere pervenerant. Id quod formula, *an in æternum nobis irafceris?* &c. indicat: ea enim idem hic denotat, ac ultra præftitutum terminum, fupra *multos illos dies*, a Deo apud Hof. III. fixos: ne nunc dicam, formulam illam, *an in æternum quousque?* &c. quæ piam cum Deo expoftulationem involvit, adhiberi folere, cum tempus exauditionis ante fores eft, nec Dei virtutibus amplius convenit, liberationem differre. vid. Zach. I. Jef. LXIII: 17. & alibi. *c.* quia tempora illa meliora inftare diferte teftificantur, & in eo fiduciam fuam collocant, verf. 9 & 10. *profecto propinqua eft falus ejus* &c.

A N A C R I S I S.

§. V. Argumentum Pfalmi, hac ratione in lucem protractum, quemadmodum nos in veram hypothefin Pf. exponendi fponte fua ducit, fic certam præbet normam Interpretum diverfas opiniones dijudicandi. Interpretes hic vel de

Judæis,

Judæis reducibus ab exilio Babylonico, variis adhuc calamitatibus obnoxiis, cogitant, vel ad Judæos reduces in novam adflictionem Epiphanicam delapsos adplicant, vel ad ultimam Judæorum conversionem post longi temporis exilium Romanum oculos vertunt. Sed ex nostra opinione pertinet Ps. ad reliquias Israelis in exilio Assyriaco, tempore summæ felicitatis Judæorum sub Maccabæis, quando Messiæ diu exoptata tempora inminebant. 1. Israelitæ sunt, quibus hæ preces in ore dantur, a Judæis reducibus distincti. 2. Israelitæ, qui in exilio suo continuabant, cum fratres jam essent restituti. 3. Denique, qui, quo tempore Judæi omnes adflictiones superassent, & Messiæ dies in omnium oculis erant, vixerunt. Quæ cuncta ex modo observatis clara luce fulgent. Calamitatis Epiphanicæ finitæ manifestum indicium est in primis quatuor Ps. versibus, quorum emphasis nullo modo patitur, ut de *reducibus* cogitemus; cum in continuo metu, multis malis subjecti, tunc fuerint, & gravis Dei excandescentia adhuc exspectanda esset sub Antiocho Epiphane. Judæi post excidium Romanum hic in censum non veniunt, quod Israelitæ exules hic intelligantur, a *Judæis* reducibus, iisque feliciter agentibus in terra sua, distincti, quodque tempora Messiæ in genere describantur, initio non excluso: de quo suo loco.

§. VI. Convenit itaque huic Psalmo cum reliquis verbi Prophetici partibus, quod Messiæ tempora cum prospero Judæorum statu sub Maccabæis, & Israelitarum conversione, & reunione cum Judæis, connectat. Utrumque enim illud apud Prophetas est vulgatissimum; quod nunc de Israelitarum & Judæorum instaurata unione uno verbo tantum demonstrabo ex luculentis illis vaticiniis Jes. XI: 11. &c. Jer. III. 18. Jer. XXXI: 18. Ez. XXXVII: 15. & Hos. III. & aliis. Alterum illud notius est, quam ut adstrui debeat.

§. VII. Ex

§. VII. Ex qua hypothesi de *tempore* compositi Ps. judicium est ferendum. Probablle mihi fit, Psalmum temporibus Maccabaicis a Divino aliquo viro fuisse factum in usum Israelitarum exulum, cum ut piorum animi in spe proximæ liberationis & salutis confirmarentur & erigerentur, tum ut formula ipsis in manus traderetur, ad quam preces suas pro sua populique instauratione funderent, tum ut ad beata illa tempora præpararentur, ut, quum Messias adveniret, a populo pronis animis reciperetur. *Temporis* nota est in pericopa, quæ de Judæorum felici statu in Cananæa, tanquam præsente, & calamitate finita, loquitur. Licet nullus intercedam, quominus statuatur, si quis ita malit, antiquum aliquem prophetam, cogitationibus divinis in ea tempora ductum, Psalmum ea ratione concinnasse, ut in ea, quæ dixi, tempora quadret, & a piis eo tempore caneretur. In quo nihil est a Spiritu Prophetico, aut *scena* prophetica, alienum.

§. VIII. Partes Ps. *tres* sunt, in quas sponte sua dispescitur. I. *Prima* occasionem precum continet, repetendam a prospera Judæorum reducum conditione, tanquam nota temporis, Messiam proxime praecessuri, & *rationem moventem* comprehendente ad Deum movendum, ut preces exaudiat, vers. 2—4. II. *Secunda* pars ipsas preces exhibet, cum ratione illa movente, vers. 5—8. III. *Tertia* pars fiduciam precantium, cum ejus *fundamentis*, promissis sc. Dei mox implendis, ob oculos ponit, vers. 9—14.

EXPLICATIO.

§. IX. Prima pars, quae felicissimam Judaeorum reducum conditionem in terra Cananaea repraesentat, vers. 2—4. *a.* ipsum beneficium Dei in eos collatum, vers. 2. *b.* ejus causam & fontem, vers. 3, 4. complectitur. *a.* Beneficium ita sonat, vers. 2. *Complexus es favore terram tuam*

tuam, Jehova! reduxisti captivitatem Jacobi. h. e. Cananæam, sedem inhabitationis tuæ & populi tui, incolis suis orbatam & misere vastatam, reductis Jacobitis, replevisti, instaurasti, & favoris tui effectis adeo cumulasti, ut felicissimam suam conditionem pristinam, quam unquam habuit, recuperaverit, quin superet, adpellarique queat terra, *cui Jehova*, fons omnis benedictionis, *faveat*, & in qua sibi plene complaceat. Hunc amplissimum sensum phrases, hic occurrentes, præferunt. Prior, *favore complexus es terram tuam*, cogitationem injicit terræ a Deo *benedictæ*, adeoque prosperrimæ & florentissimæ; in qua benevoli Dei adfectus multiplicia exstant indicia; quæque adpellari meretur terra, *in qua Jehova acquiescit*, *cui* ipse *favet*, cujusque *Deus* est, dicique vult. Quod omnigenam benedictionem, quævis bona, quæ terram gloriosam, prosperam & populum felicem reddunt, comprehendit. Verbum רצה proprie denotat, *firmiter adhærere*, inde *sibi complacere*, & *acquiescere*, amore & benevolentia complecti; στέργειν Gr. εὐδοκεῖν, ut LXX verterunt. *Terram* Jehovæ adpellat poeta, ut arctam relationem Dei ad eam, & populum ejus, indicaret; quæ de *favore* Dei erga eam testabatur. Hanc enim Deus in sedem populi sui, veræque religionis, & præsentiæ suæ, elegerat; eamque suo tempore & ipse in Filio suo calcaret, & in ea Ecclesiam suam primum colligeret, ac fundaret. Quæ facilia sunt.

§. X. Posterior phrasis, *reduxisti captivitatem Jacobi*, duplicem admittit sensum, strictiorem & latiorem, seu uberiorem; *illo* dicit, captivos, ex hostili manu ereptos, restituere, & patrio solo reddere, Deut. XXX: 3. & alibi: *hoc* denotat, in *integrum restituere*, resarcire damnum, res collapsas & dissipatas instaurare, & damna compensare: uti Job. XLII: 10. *reduxit Deus captivitatem Jobi*, h. e. fecit, ut res collapsæ in melius lætiusque resurgerent. Quam emphasin etiam habet, Ps. XIV: 7. *Quis dabit ex Tsione salutem Israelis? cum Jehova reduxerit captivitatem populi sui*, *exsul-*

tabit Jacob, lætabitur Israel. Sic & Jer. xxx: 18. Quam & huic noſtro loco eſſe adplicandam, facile evincit, tum prius membrum verſus, tum ſequens pericopa; quæ declarat, nihil de ira Dei reſtare; adeoque res pleniſſime eſſe in integrum reſtitutas.

§. XI. Quod antequam ulterius explicem, *fontem* inſpiciamus, ex quo hæc tanta beneficia fluxerunt; quod alterum pericopæ membrum eſt verſ. 3, 4. *Abſtuliſti iniquitatem populi tui, texiſti omne peccatum ipſorum. Recollegiſti omnem effervescentiam tuam; redire feciſti ab æſtu naſum tuum.* h. e. *iniquitates* populi tui, quibus æquiſſimas tuas leges iniquiſſime violaverat, & *peccata* ejus, quibus a *Te* defecerat, & libidini ſuæ morem geſſerat; tu e conſpectu abſtuliſti, & veſte, ſeu velo, gratiæ obtexiſti, absque ut eorum recordareris; adeoque de ira tua in populum ob peccata ejus accenſa pleniſſime remiſiſti, omniaque excandescentiæ tuæ effecta & ſigna, quæ expertus erat, e medio ſuſtuliſti; populum tuum inſtaurando, & eodem, quo antea unquam, favore complectendo. Verba itaque *cauſam* bonorum, verſu 1*mo* memoratorum, continent, oppoſite ad malorum, quæ populus paſſus erat, *cauſam* & fontem. Quemadmodum enim peccata captivitatem, deſtructionem populi, & quævis mala pepererant; ſic eorum ſublatio & condonatio malorum ablationem produxit: in quo nihil eſt difficilis; quare uno alterove obſervato circa phraſes defungar.

§. XII. Verſus ita cohærent, ut prior *antecedens*, & poſterior *conſequens* contineat. Quemadmodum enim peccata iram Dei provocant, ſic eorum condonatio excandescentiam ejus ſedat & compeſcit. 1. Peccata, quibus mala ſua accepta ferre debebant Jacobi poſteri, in exilium abducti, nominibus *iniquitatis* & *aberrationis* a ſcopo exprimuntur, quorum *illud* ad legem *æquam* & rectam; *hoc* ad eam, tanquam *viam felicitatis*, quam populus intendit, pertinet, & *illud* in ſpecie quamvis *injuſtitiam* & iniquitatem,

tem, *hoc* qualemcunque defectionem a Deo, ejusque cultu, unica salutis via, ad idololatriam, superstitionem & quasvis concupiscentias, complectitur. Quæ peccata & crimina ante exilium primas tenuerunt inter Israelitas, & judicia Dei tandem severa produxerunt: ut ex Prophetis & historia notissimum est. 2. Peccatorum condonatio hic dicitur *sublatio* & *obvelatio*; quæ voces conjunctæ indicant, peccata ex *conspectu* fuisse ablata; quatenus ea in effectis suis non amplius conspiciuntur, vel a Judice non amplius adtenduntur, aut ad animum revocantur. In quo sita est eorum *condonatio*, seu *remissio*: de quo pluribus hic differere, nihil adtinet.

§. XIII. 3. Consequens est *iræ* Dei judicis & vindicis cessatio, vers. 4. quæ hic emphatice exprimitur. Ipsa *ira* adpellatur tum *excandescentia*, sive *effervescentia*, instar fluvii exundantis effusa, quæ vis vocis Hebrææ est, tum *æstus nasi*, quod voces proprie dicunt, summæ irae signum. Quae, θεοπρεπῶς intellecta, nihil nisi summum *justitiæ* gradum & effectum repraesentant, qua Deus punit peccata, & laesam suam Majestatem vindicat, seseque justum ac sanctum demonstrat, legisque suae auctoritatem a contemtu vindicat. Quae tralatitia sunt. *Iræ hujus cessatio* dicitur *recollectio effervescentiæ*, & *æstus nasi reductio*, qua ira exundans, & se in nasum exserens, recolligitur & retrahitur, seu finitur & aboletur, ita ut nihil ejus amplius conspiciatur, aut existat.

§. XIV. Sensus ergo est; malorum, quae Judaei propter peccata experti erant, *causas* omnes plane & plene esse sublatas, adeoque nulla amplius irae Dei signa & effecta restare, & Deum cum populo reduce plenissime rediisse in gratiam; suique favoris signa & effecta plena mensura ei concessisse. Quo facit, quod *omnia* peccata texisse, & *omnem* effervescentiam recollegisse, dicatur. Ex quo manifestum est, in nullum tempus hoc quadrare, quam *Maccabaicum*, post finitam adflictionem *Epiphanicam*; quia ante hoc tem-

pus Judæi reduces continuis adhuc vel periculis, vel malis, fuerunt obnoxii, & in ipsa illa adflictione summam Dei excandescentiam senserunt; uti notum est. Hisce malis erepti tandem in longe prosperrimum statum sub Maccabaeis resurrexerunt.

§. XV. Tantum de *scopo* versuum & vero *conspectu*, verbo defungar, cum non sit in difficili positus. Ex dictis enim adparet, felicem Judaeornm in Cananaea statum, & Dei cum populo suo reconciliationem, hic memorari, tanquam 1. occasionem, quae preces peperit 2. notam temporis, quae, eas esse tempestivas, & exaudiendas, demonstrabat 3. rationem moventem, quae Deum ad eundem favorem reliquis Israelitis praestandum permovere possit, quo reduces in Cananaea fruebantur.

§. XVI. Praeclara favoris Dei signa & effecta, in Judaeis reducibus, & prosperrima eorum conditione sub Maccabaeis, conspicua, posteaquam pii Israelitarum, in exilio & calamitate adhuc degentium, tanquam occasionem precum & rationem moventem exauditionis, in medium protulissent; de quo supra vidimus: ad ipsas *preces* sese convertunt, vers. 5—8. quas una cum rationibus moventibus *duplici* gradatione, altera *generaliore*, altera *specialiore*, hac ratione proponunt, ut א. pro *reductione* sua in genere orent, rationemque impellentem subjungant, vers. 5, 6. ב. pro salute Messiae manifestanda in specie supplicent, præmissa, fundamenti instar, ratione movente, a promissis Dei, quæ non poterant non impleri, repetita, vers. 7, 8. Sic enim cohærent hi versus, & hoc ordine explicandi sunt.

§. XVII. א. Prior pars α. generaliorem precationem, vers. 5. β. rationem moventem, ei subjunctam, continet vers. 6. α. Ipsæ preces ita sonant, vers. 5. *Reducito nos o Deus salutis nostræ! & infringe indignationem tuam nobiscum*, h. e. iræ tuæ signa, quæ hucusque longo tempore in exilio experti sumus, Tuo favori, cultui & terræ nostræ, nondum redditi,

redditi, e medio aufer, & nos vel in possessiones nostras avitas inmittito, vel in prosperitate populi tui sortem concedito, vel ad Tui communionem & cultum, secundum voluntatem tuam exercendum, admittito; *o Deus salutis nostræ!* qui tot tantisque liberationibus, olim concessis, Te nobis talem demonstrasti, & ulterius præstiturum esse promisisti in Messia.

§. XVIII. 1. Israelitæ a Judæis reducibus, & prospere in Cananæa agentibus, distincti, adhuc sine Deo, & rege, sine ephod & cultu Dei oberrantes, hic loquuntur: ut ex diversa persona, antea *tertia*, hic *prima*, qua utuntur, & diverso ac opposito populi Dei & suo statu, facile elucet. De quo supra egi. Sed *pii* ex illo populo, omnium personas sustinentes, & pro universo populo intercedentes, hic intelligendi sunt. Quod sponte sua elucescit. 2. Deum, quem adloquuntur, aptissimo *Dei salutis suæ* titulo insigniunt; ut tum præterita beneficia se memore & grata mente recolere, tum futura promissa in promtu habere, significarent, & relationes Dei ad populum, in beneficiis & promissis fundatas, ob oculos ponerent. Titulus, sicut Deum tanquam omnis *salutis* fontem & causam unicam in genere proponit, sic in specie ad *præteritas* liberationes multiplices, variaque *bona* in populum collata respicit, simul ad futuras salutes se porrigit; & specialissime ad eam, quam Deus, hoc ipso nomine *Jesu* & *servatoris* adsumto, adferret. Quam omnem sensus amplitudinem hic complectimur; quemadmodum & Jes. XXVI: 9. & saepe alibi; specialissimo sensui quare hic locum demus, faciunt sequentia, ubi *salus* per Messiam adducenda manifeste memoratur: ut suo loco patebit.

§. XIX. 3. Materiam precum constituit petitio *reductionis* populi, & *abolitionis iræ Dei*. *Reduc nos*, inquiunt, & *infringe indignationem tuam nobiscum*. Quo 1. indicant, populum suum adhuc in exilio versari, & in statu a Dei communione ac cultu alieno; adeoque *iræ* Dei, in peccata accensae, unde illa mala fuerant orta, se adhuc praeferre

signa. 2. *Precantur*, ut Deus populum *reducat* & *iram infringat cum ipso*, h. e. ira infracta reducat. Sicut enim status exulum ex ira Dei in peccata erat ortus, & de illa, adhuc durante, testabatur; ita *reductio*, iram abolitam esse, demonstrat. Phrasis, *infringe indignationem nobiscum*, id est, qua nobis iratus es, ut per se liquet, iræ signa & effecta abolenda comprehendit. Verbum פרר, haec enim radix est statuenda, proprie *infractionem* denotat per *crenas* & *incisuras*, ut cum *acies* rei per multas crenas & incisuras infringitur, ut penitus *irrita* reddatur & *aboleatur*. *Indignatio* quamdiu viget & effecta edit, *aciem* habet, quae ferit & pungit; sed quae obtusa & infracta censetur, cum se exserere cessat, & mala non amplius producit, quae de *ira* Dei testantur. Quod hic ad *reductionem* populi refertur; opposite ad statum exulem, ab ira Dei profectum. *Reductionis* vero nomine, quod est generalius, utuntur, ut Deo se relinquere indicent, quo *reductionis* genere uti velit, sive populum avitis sedibus restituendo, sive a malis, quae in exilio patiebantur, liberando, sive ad Deum ejusque cultum convertendo. Quae omnia generali *reductionis* nomine sunt comprehensa. Orant itaque 1. ut in Cananaeam reducantur, qui hucusque extra sedes patrias, vel sua culpa, vel coacti, in peregrinis oris versati fuerant. 2. Quod si fieri non posset, ut saltem a malis liberarentur, quae multa adhuc pati debebant inter Gentes, & prosperitate ac pace gaudeant. 3. Vel saltem, ut animis ad Deum verum, ejusque legem, conversi officiis religionis secundum praescriptum Dei defungi possent.

§. XX. Hanc petitionem urgent ex *diuturnitate* exilii nimia, nisi cito finiatur. vers. 6. *An in perpetuum nobis irasceris, nasumne tuum protrahes in ætatem & ætatem?* Sensus est, iram Dei vel nunc esse finiendam, & nasum ab aestu ejus reducendum, (quae phrasis vers. 4. occurrit, opposite ad *nasi protractionem*,) vel *nunquam*; quod posterius cum per Dei benignitatem, relationes ad populum, & promissa, fieri

fieri nequeat, quare illud hic rejicitur per formam interrogandi, quæ negationem dicit, oportet, *nunc* tandem finis ei imponatur; quia *tertium* non datur inter *nunc* vel *nunquam*, saltem ut videri posset. Ratio est, quia *characteres* temporis nunc adsunt, qui illud opportunum faciunt; & tempus iræ præfinitum characterizant. Quæ temporis opportuni *criteria* duo sunt, *alterum*, quod nulla amplius iræ in Judæos signa sint reliqua, sed illi ad summum prosperitatis & libertatis culmen pervenerint; ut superior pericopa habet; *alterum*, quod Messiæ tempora ante fores sint. Quæ duo tanquam signa temporis, quo Israel & Juda in unum corpus coalescerent, in verbo Prophetico occurrunt: ut supra observavimus. Accedit, tam diu jam fuisse protractam iram Dei, ut videri posset *æternum* duratura, quod non deberet, si *diutius* prolongaretur. Cum itaque dicunt, *an in æternum?* &c. significant 1. illud esse absonum, Dei bonitati & veracitati adversum, 2. adeoque nunc esse *iræ* & *malis* terminum ponendum, cum sit tempus opportunum, & cæteroquin videri possit, *æternam* futuram Dei iram.

§. XXI. 3. Generali huic petitioni adjungunt aliam paullo specialiorem, qua Messiae manifestationem supplicant, vi promissorum Dei, vers. 7, 8. quam ita proponunt, ut *rationem* moventem, fundamenti instar, praemittant, vers. 7. & precationem subjungant, vers. 8. Utriusque versus verba ita sonant. *Nonne Tu denuo vivificabis nos, & populus Tuus in Te lætabitur? Videre nos fac benevolentiam tuam, o Jehovah! & salutem Tuam des nobis.* h. e. Cum Tibi propositum sit, nos communioni tuae & cultui, quae vera nostra vita est, restituere, & populo tuo materiam verae laetitiae in Te subministrare in Messia: hanc tuam gratiam ac salutem ut nobis quantocyus fruendam concedas, etiam atque etiam precamur. Petunt itaque, ut *gratia*, per Messiam adducenda, manifestetur; & preces ex eo urgent, quod Deo propositum sit, populum *vivificare* & *lætificare*.

lætificare eo tempore. Praemittunt autem eam instantiam, quia ad superiores preces pro *reductione* sua pertinet, earumque exauditionem proprie urget: acsi dicerent. *Reduc nos*; quia Tibi stat, nos aliquando *vivificare* in Messia: quod cum Tibi propositum sit; quaesumus, eam gratiam Messiae fac manifestari; cum nostra vivificatio ab ea dependeat.

§. XXII. Sequamur itaque ordinem textus, & *a.* de ratione movente, ad praecedentes & sequentes preces se extendente, dicamus *b.* de precibus specialioribus inde ortis, & in ea fundatis. *a. Prius*, vers. 7. habet. *Nonne Tu denuo vivificabis nos, & populus Tuus in Te lætabitur?* Quibus verbis ad œconomiam gratiae, per Messiam erigendam, respici, autumaverim; tum quod sequentia eo manifeste pertineant, tum quod a *reductione*, de qua modo locuti fuerant, distinguant, tum quod *vivificationis* nomine hoc beneficium, saltem ultimo, intelligi soleat. ut Jes. XXVI: 19. Hos. VI: 2. Jes. LVII: 15. & alibi. Meretur illa œconomia 1. *Vivificationis* nomen, eique 2. proprium est, ut *populus Dei* in Deo tunc *lætetur:* quae duo hic occurrunt. 1. *Vivificationis* conspectum gerit, quia, *auctore* vitae verae, spiritualis & cœlestis, manifestato, & per passiones consummato, beneficia *remissionis* peccatorum, *sanctificationis*, & *adoptionis* filiorum Dei, summa emphasi dispensantur, & *vita* ac *immortalitas* in *lucem* protracta est. In quibus vera hominis *vita* consistit. Quae, aliunde nota, hic latius explicare nihil adtinet. 2. Alterum illud, quod *lætitiam populi Dei* in *Deo* comprehendit, œconomiae Messiae quasi criterium ducit; cum, reatu expuncto, & signis peccati exstantis abolitis, Deo cum populo perfecte reconciliato, & favoris Dei multiplicibus signis prostantibus, Spiritu etiam S. plena mensura in Ecclesiam collato, et charitate Dei in corda credentium effusa, plenissima et uberrima purae et abundantis *lætitiæ* materia suppetat Dei in Christo amantibus. *In Deo* autem *lætari* arctam cum Deo communionem, et spiritualem plane adfectum animi, a

rebus

rebus externis prorsus abstracti, et Deo unice fidentis, exprimit. Quod summa emphasi sub N. T. locum habet.

§. XXIII. Ceterum cum *vivificationem* ad se, et *lætificationem* ad *populum* Dei referunt, indicant 1. pertinere haec beneficia proprie ad *populum* Dei, nec in genere tantum, sed omnes ejus *cives* in specie; nemine excepto: quare verbo plur. num., *laetabuntur* in *Te populus tuus*, utuntur, ut singulis ex populo hoc competere exprimerent. Populus autem Dei etsi hic primo sensu omnes credentes et Dei amantes ex Judaeis complectatur, ut sponte sua elucescit, latiore tamen *ad gentes*, quae sibi in semine Abrahami benedicerent, sese porrigit. 2. Se in eo beneficio partem habituros, significant; cum ejusdem populi reliquiae sint & posteri, nec nisi ad tempus a Deo rejecti, & in statum *non-populi* redacti, suo tempore recipiendi; ut verbum promissionis habet Hos. II: 1., & alibi. Cui innixi spem suam de melioribus illis temporibus exponunt, dicentes; *nonne Tu denuo vivificabis nos, & populus Tuus lætabuntur in Te?* qui interrogandi modus *adseverationem* denotat, &, certo certius id esse futurum, indicat. Est acsi dicerent; nonne Tu hoc promisisti, & promissa implebis? imo vero facies, nosque secundum promissa iterum *vivificabis*, & populum Tuum in Te facies lætari. Quæ promissa ubique prostant, & supra jam citavi. Sed quid sibi vult illud *iterum* in phrasi, *iterum vivificabis nos?* proprie, *nonne reverteris vivificabis*; sed, quod pervulgatum est, præcedens verbum in ejusmodi constructione usum *adverbii* habet. Idem ergo est, ac *altera*, *iterata vice*, vel *rursus*, *vivificabis nos*; opposite sc. ad destructionem & rejectionem populi in exilium missi, & *non populi* facti. Non acsi idem sibi contingere vellent, quod ante repudiationem suam habuerant, ut ad primam speciem videtur, sed aliud ei simile, verum excellentius, & eo nomine majore emphasi dignum; ut, cum *mortui* dicuntur iterum vivificandi, licet *vita* meliore, uti in resurrectione mortuorum, donentur.

§. XXIV. Hac fide & ſpe meliorum temporum erecti, & promiſſis Dei innixi, *preces* pro manifeſtatione melioris œconomiæ, quacum ſua reſtitutio cohærebat, fundunt, verſ. 8. *Videre nos fac gratiam tuam, & ſalutem des nobis.* Cum, Deum *ſe vivificare*, & populo ejus præbere *lætitiæ* materiam, dixiſſent; nunc temporis *qualitatem*, & *modum*, quo ea beneficia ſibi contingerent, explicant, & ut ea quantocyus repræſententur, ſupplices orant. Deus exules *vivificaret*, & populum *lætificaret*, quando *gratiam* ſuam manifeſtaret, & *ſalutem* ſuam diſpenſaret; & hac ratione *vitam* & *gaudium* daret populo ſuo, ei *gratiam* faciendo, & *ſalutem* concedendo. Voces *gratiae* & *ſalutis* ſunt ſelectæ, quæ œconomiæ Meſſiæ lineas ducunt, quarum altera *principium* & *cauſam* beneficiorum, altera ipſa *beneficia* exprimit. *Gratia* ſeu *benignitas* enixiſſimum ſtudium benefaciendi, quo Deus fertur, ob oculos ponit, & *amorem* Dei, quo hominibus nil merentibus bene vult, exhibet. Quod alias *gratia* nomine in Script. venit: adeoque *principium* & *fontem* omnium beneficiorum gratiæ deſignat. Ipſa vero *bona*, ex hoc largiſſimo fonte profluentia, adpellantur *ſalus*, quæ, quicquid hominem perficere & vere *beare* poteſt, ambitu ſuo complectitur; adeoque liberationem ab omni *malo*, & omnis *boni* largitionem, in hac & futura vita. Quæ beneficia, juſtificationis, ſanctificationis, conſervationis & glorificationis, nominibus nota, cum Deus in *Meſſia*, & ejus cauſa, diſpenſaret, & ipſe etiam inde nomen *Jeſus*, *ſervatoris*, imo *ſalutis*, accepit; hoc ipſo *ſalutis* nomine ipſum hic comprehendi, non fuerit alienum ſtatuiſſe. Sic Jeſ. xxv: 9. *Et dicetur illo die: ecce Deus noſter hic eſt, quem exſpectavimus, & qui nos ſalvet: hic eſt Johova, quem exſpectavimus; lætemur & gaudeamus ſalute ejus*, & alibi ſæpe. Agnovit & celebravit hoc Simeon, Luc. II: 29, 30. exſpectarunt hoc pii omnium temporum, & noſtri precatores eo in precibus ſuis reſpiciunt, cum dicunt, *videre nos fac gratiam tuam, & ſalutem tuam des nobis.*

§. XXV. Qui-

§. XXV. Quibus verbis *tria* præcipue petunt, 1. gratiæ & salutis manifestationem claram & certam. 2. cognitionem & agnitionem suam, 3. participationem, & possessionem salutis istius. Quæ omnia ad *vivificationem* & *lætificationem* necessario requiruntur, & verbis, *videre facere* ac *donare*, sunt comprehensa. Forte duo illa verba, secum copulata, idem dicunt, ac *datam gratiam salutarem videre facere*. *Datio*, 1. manifestationem & oblationem. 2. adplicationem, comprehendit. *Videre facere*, 1. gratiam manifestatam dicit, *a.* oculis offerre & sensibus; ut Abraham et Prophetæ desiderarunt, & *Simeon* aliique *viderunt*, *b.* non qualicunque modo, sed *clare* et *perspicue* manifestare, cum certissimis veritatis argumentis et signis. *c.* denique *intellectui* et *animo* tanta cum efficacia exhibere, ut eam et in omni certitudine ac amabilitate intelligant, ac intimo adfectu amplectantur, et *credant:* quod *revelare infantibus* et sapientibus occultare etc. dicitur. 2. *gratiam* adplicitam videre facere est, eam non tantum fruendam dare; sed et de sorte sua certiorem facere; ita ut *sciant*, *quæ a Deo donata* sunt, et in ea *salute lætentur*. ut vers. 7. dictum erat.

§. XXVI. Precibus pro exulum reductione, iræ Dei termino, et salutis Messiæ manifestatione, fusis, poeta, reliquorum fratrum personam sustinens, pium et fiduciæ plenum animum, de precibus exaudiendis certum, testificatur, ejusque suæ fiduciæ fundamenta ponit *duo*, *alterum* in benevolo Dei erga populum suum adfectu, cujus tot dederat, daretque, indicia, *alterum* in propinquitate temporum beatorum sub Messia situm. Quæ summa est ultimæ vel tertiæ partis Psalmi, vers. 9—14. Cujus duæ sunt partes, א. prior *fiduciæ* precantis continet, simul *pietatis* ejus explicationem, vers. 9. in primo membro, ב. posterior duo *fiduciæ* fundamenta, *alterum*, beneficia in populum collata et conferenda, nisi obstaculum ponat populus, vers. 9. *alterum*, oeconomiam Messiæ brevi erigendam, vers. 10—14.

§. XXVII. א. Animum, pietate et fiducia insignem, sanctus orator, omnium nomine, his verbis exponit, vers. 9. *Audiam quid locuturus est fortis ille Deus Jehova*, scilicet, qui et *potest* et *vult* dictis & promissis fidem præstare; quo nomina *Dei fortis* & *Jehova*, ut nemini non notum est, tendunt. Significat, 1. Deum aliquid secundum vota precantium esse *locuturum*, non verbis modo, sed & *factis*; unde, Ipsum precibus adnuere, patescat. *Loqui* de Deo usurpatum, relate ad preces, utrumque complectitur, & *verba*, quibus vel per prophetias, vel intimationem precantibus factam, preces se exaudire declarat, & *facta*, quibus reapse implet promissa, quibus preces sunt innixæ. Deus enim non *sonos* tantum fundit loquendo, sed *ubi* loquitur, ubi præcipit, rem ipsam sistit præsentem. 2. se illud oculis, auribus & animo, esse excepturum; cum *salus ejus* in *propinquo* sit, vers. 10. ita ut spes sit, suo forte tempore revelandam esse. Quod implementum confirmavit. A temporibus enim Maccabaicis, seu Joh. Hyrcani, quando Ps. videtur confectus, Messiæ adventus tam longe non afuit, ut initia & præludia a longævis observari non potuerint. 3. se *paratum* esse, & ita adfectum, ut, cum Deus loqueretur, & preces impleret, pronis auribus & animis sit excepturus; adeoque esse inter eos, qui *consolationem* Israelis *exspectant*. 4. denique, se *pie*, *patienter* & *avide*, præstolaturum, donec Deus eo, quo dixi, modo loqueretur. Quæ omnia verbo *audire* comprehenduntur. *Audiam*, h. e. spes me alit me auditurum esse, utique profiteor, me, cum Dei dictum fuerit prolatum, esse auditurum, & ita esse adfectum, ut pie & patienter exspectaturus sim.

§. XXVIII. ב. Sed quo fundamento vir sanctus se *bona* Dei verba esse auditurum, credidit? duplici, respondeo, *altero* in præterito & præsente populi Dei statu, in posterum continuaturo, nisi populus cum cane ad vomitum redeat, sito, *altero* in propinquitate salutis Messiæ certo certius revelandæ. *Prius* his verbis proponitur, *Quia* loqui-

loquetur pacem ad populum suum, & ad pios suos, modo ad stultitiam non revertantur. Quæ verba argumentum sermonis Dei, quem audire sperabat poeta, non continent, ut Interpretibus visum, sed *fundamentum*, cui spes sua innixa erat; quod cum ex particula causali *quia*, tum ex eo liquet, quod, *quid Deus* sit prolocuturus, se auditurum esse, profiteatur; quid autem illud sit futurum, a Deo erat audiendum, non ab ipso enunciandum. In errorem duxit forma fut., *quia loquetur*, sed ea sæpe præteritum & præsens involvit, sive *morem* & *consuetudinem* dicat, sive ad futurum se simul extendat; unde ratio *futuri* est repetenda. Sensus ergo est, Deum *pacem* populo suo procurasse, & procuraturum in posterum, si ad perversam suam indolem se non recipiat. Quæ ipsa conditio addita evincit, hic de promisso Messiæ, quod se exauditurum sperabat sanctus poeta, quippe a simili conditione non suspenso, non agi, sed de prospero reip. & Ecclesiæ Judaicæ statu sub Maccabæis, tanquam signo adventus Messiæ; de quo supra vidimus. Quo etiam pertinet, quod ad *populum Dei*, ad *pios ejus*, restringatur, sc. Judæos & *Chasidim*, sive pios illos temporibus Maccabaicis, eo nomine notos in historia, qui pro lege & patria decertarunt. Est itaque, acsi dicat vir sanctus, omnium fratrum in exilio nomine; *audiam quid boni* nobis Deus loquatur; loquetur enim in bonum nostrum; quia tam præclara præstitit, & præstiturus est, *populo suo*, & *piis suis*; pacem & prosperitatem ipsis procurando, quam perennare faciet, si officio suo non fuerint defuturi; argumento, nos prope abesse a redemtione & liberatione nostra, per Messiam adducenda.

§. XXIX. *a. Populus Dei* & *pii ejus* sunt *Judæi* in Cananæa, ut vers. 3 & 7. & in specie *studiosi* legis & religionis, eo nomine insigniri soliti, & in Ps. & in historia Maccabaica. *b. Pax* hic cum liberationem a servitute, oppressione, & bello religionis causa gesto cum Syris & impiis, tum quamvis *prosperitatem* aliam, quæ civitatem &

 Eccle-

Ecclesiam felicem reddit, comprehendit, ut sæpe alias. *c. Hanc* Deus *loquitur* ad populum, cum eam ipso facto adfert, & præstat, in primis *singulari* & *Divino* modo; ut tempore Maccabaico. *Loqui* Dei est *dictum factum. d.* Hanc sicut Deus populo procuraverat, ita etiam *procuraturus* esset in posterum; quo forma fut., *loquuturus est*, tendit; modo redemti *non redeant* ad *stultitiam.* e. Huc enim ultima verba, vers. 9. tendunt, *& ne redeant ad stultitiam.* h. e. *at*, sed, *ne redeant;* modo, quod optandum est, ne revertantur. Quo manifeste indicatur, pacis continuationem, qua nunc fruebantur, ab eo esse suspensam; & tacite insinuatur, populum denuo esse a Deo defecturum; non quidem ad idololatriam, ut antea, sed *superstitionem* & morum *corruptionem*, quæ æque ex *stultitia* originem repetit, & de ea testatur, ac idololatria: quare dicitur, *ne redeant ad stultitiam*, a vero Deo placendi, & legem, ut decet, præstandi studio, in quo solo *sapientia* est, remittendo, & propria placita, instituta propria, loco legis, sectando; denique libidini & corrupto adfectui ad quævis vitia & scelera indulgendo. Vox Hebr. a *lumbo* ad *vitium* in eo, & inde ad *torporem*, & *stultitiam*, transiit; dicitque, ut cum prisca Latinitate loquar, *lumbaginem*, quæ est *debilitas membrorum*, & animi stultitia. Non sine ratione hæc conditio, vel hoc *monitum*, additur, quia populum ad veterem stultitiam post Joh. Hyrcani tempora se recepisse, & in novas calamitates præcipitem dedisse, donec in novam *servitutem*, quæ reip. excidium secum traxit, prolapsus fuerit, experientia docuit.

§. XXX. *Alterum* fundamentum fiduciæ, quam de exaudiendis precibus conceperat, est propinquitas manifestationis Messiæ, a nulla conditione pendentis: quod *a.* in genere proponitur, vers. 10. *Veruntamen propinqua est timentibus ejus salus ejus, ut habitet gloria in terra nostra.* h. e. quicquid de perenni illa prosperitate, quæ a populi statu morali dependet, futurum sit; attamen illud certum

&

& firmum stat, sive bene sive male officio defungatur, absolute inplendum; *salutem Dei brevi* esse manifestandam & terram Cananæam, seu populi Dei hæreditatem, *gloria* replendam. Ex quo certissime mihi persuadeo, *verba bona & salutaria*, in quibus nostra redemtio & liberatio sita est, me a Deo esse auditurum. Hac ratione cohæret versus cum superiore; quem nexum particula אך *veruntamen*, *profecto*, *tantum*, haud obscure significat. Ceterum, *œconomiam* gratiæ sub Messia hoc & seq. versibus depingi, ex superioribus clarum est, & ex ipsa hac pericopa quam clarissimum. Phrases enim, si verum & plenum sensum sint habituræ, ut oportet, in nullum populi Judæi statum, ac quo Christus Ecclesiam erexit in eorum medio, conveniunt. Quod ipsa tractatio docebit.

§. XXXI. Nostro versu, in quo *de salute Dei brevi manifestanda timentibus ejus, & gloria in terra populi Dei habitatura*, agitur, felicissimi temporis, quo Messias in terra compareret, & bona gratiæ ac gloriæ adduceret, & cum Dei amantibus ac timentibus communicaret, lineæ in genere ducuntur. *Salus Dei*, quæ ipsum habet auctorem, ejusque imaginem præfert, ac ejus communionem involvit, quare *salus ejus* audit, quævis bona spiritualia, quæ hominem perficiunt, comprehendit in hac & futura vita, una cum ejus *causa* impetratoria, sive Messia; de quo ad vers. 8. vidimus. Hæc cum *propinqua* dicitur, eam brevi post esse manifestandam, & dispensandam, satis clare indicatur. Sed quare *timentibus Dei?* ut eorum characteres figerentur; qui hanc salutem participarent; ne, promiscuam ejus dispensationem fore, & qua in universum omnes ex populo Judæo, vel soli Judæi, fruerentur, existimaremus. *Timentes Dei* sunt, qui peccatorum & justi eorum vindicis sensu tacti, & hoc onere pressi, justitiam Dei servatoris esuriunt, & sitiunt, animo a peccatis alieno, & in legis Dei, seu virtutis, observantiam prono, prædití. *Timentes Dei* sunt, qui, Dei, tanquam doctoris & Legislatoris, reverentia

tia ducti, ejus revelationi & verbo submisse adsurgunt, & legem Dei violare religioni ducunt, verbo, *resipiscentes & credentes*, ut in N. T. audiunt. *Alterum* membrum est, *ut habitet gloria in terra nostra*, sc. propinquum *est*, *ut habitet*, quod ex superiore membro supplendum est. Significatur 1. Messiæ manifestatio in terra Cananæa, cum signis *gloriæ unigeniti Dei*, Joh. I: 14. 2. Spiritus S. gloriosa effusio in Christi discipulos; super quibus *Spiritus gloriæ* legitur *requiescere*, 1 Pet. IV: 3. Ecclesiæ Christi inter Judæos erectio, & propagatio, cum multis Divinæ præsentiæ signis conjuncta, & vera sapientia & sanctitate fulgens. Conf. Jes. IV: 5. *super omnem gloriam erit tegumentum*. 4. Denique ingens *Gentium* confluxus ad hanc Ecclesiam, quæ salutem in ejus communione participarent, & agnoscerent, Deum esse in medio ejus, Jes. II. & sæpe apud Prophetas. Sic Simeon *salutare Dei* adpellat *lucem* ad *illustrationem gentium*, & *gloriam populi Israelis*, Luc. II: 32. Sic gloria domus posterioris fuit illustrior ea prioris, Hag. II. imo ministerium Mosis ne quidem gloriosum propter excellentiorem euangelii gloriam. 2 Cor. III.

§. XXXII. β. Felicem, seu salutarem & gloriosum, hunc terræ & populi statum, in genere propositum, Vir Sanctus per partes & *articulos* varios distincte & eleganter repræsentat, vers. 11—14. 1. *Prima* pars ita sonat, vers. 11. *Benignitas & veritas* se *offendunt*; *justitia & pax osculantur*, h. e. in mutuos ruunt amplexus. Quam cogitationem utrumque verbum suggerit. Prius נפגשו, quod verti *offenduntur*, vel *offendunt se*, proprietatem habet in frontibus & capitibus sibi invicem impactis, unde ab altera parte ad *hostilem* impactionem, ab altera *ad amicam* cum mutuo amplexu, transfertur: quam emphasin hic habet. Alibi simpliciter pro *occurrere* sumitur, ut Prov. XXII: 2. *pauper & dives offenduntur*, *frontibus adversis*, seu, sibi occurrunt. Posterius נשק proprie est, *labra labris conjunxit*, & *arctius adposuit*; hinc *arctius adhæsit*. Hic cum intimi illi amplexus *benignitati* ac *veritati*, *justitiæ* & *paci*, per aliquam

quam personæ fictionem adtribuuntur; duo, ni fallor, significantur, virtutum illarum combinatio, & publicum, frequens, ac liberum exercitium; ita ut in publico conspiciantur, & ubique sibi occurrant: opposite ad id, quod Jes. LIX: 14. dicitur, *Jus aversum est retrorsum, & justitia stat a longinquo; profecto lapsat in foro veritas, & integritas nequit intrare.*

§. XLIII. Sed, cum hæc faciliores habeant explicatus, difficiliores forte ipsæ *virtutes*, earumque copulatio. Dubium enim forte est, sintne *Deo*, an hominibus erga se invicem, adtribuendæ. *Prius* si placeat, *gratia* & *veritas* studium Dei, quo & hominibus nil merentibus benevult ac benefacit, & dictis ac promissis fidem præstat, designabunt; *justitia* vero gratuitum remissionis peccatorum beneficium, in æternis *justitiæ* rationibus fundatum, & *pax* ejus consequens seu reconciliationem hominis cum Deo, ac omnigenam hominis *pacem* & secum, & cum aliis, exprimet. Quæ sibi occurrere & se complecti dicerentur, quatenus publica & multiplicia eorum exstant indicia & effecta inter homines. Equidem, sensum & phrasibus & harmoniæ script. V. ac N. T. esse congruum, lubens concedo; attamen ad alium sensum, quo humanæ virtutes intelliguntur, inclino. 1. Quia voces hic absolute, sine ulla relatione, occurrunt: quo casu nusquam de Deo usurpantur. Dubium non est, quin *gratia* & *veritas ejus* dixisset poeta; si de Dei virtutibus nos cogitare voluisset. 2. Phrases, *benignitas & veritas*, *justitia & pax*, *se mutuo offendunt*, *& amplexantur*, nescio quid duri, si Dei virtutes intelligantur, habeant; utique de *civibus* sese mutua benevolentia, veracitate, justitia & æquitate, complectentibus, facilius capiuntur. Ducunt enim nos ad *civitatis* statum, & mutua civium officia. 3. Occurrunt hic tanquam signa & effecta *salutis* Dei inter homines manifestandæ; quæ *salutis* notio omnia beneficia gratiæ complectitur, quæ de virtutibus Dei testantur: adeoque de virtutibus hominum, inde ortis, & ad statum salutis pertinentibus, hic rectius cogitamus. 4. Accedit, vers. 13. *benefi-*

ficia Dei expresse memorari per *etiam Deus* &c. argumento, hic de felici civitatis statu, in virtutum illarum exercitio sito, agi. 5. Denique usus Scripturæ, ubi prosperum civitatis statum describit, confirmat hanc interpretationem, vid. Jes. XVI: 5. XXXII: 16. Zach. VIII: 16. opposite ad tristem civitatis conditionem Jes. LIX.

§. XLIV. Explicemus secundum hanc hypothesin hasce *virtutes*, sed brevibus. 1. *Prima* virtutum biga est *benignitas* & *veritas*; quæ sæpe junguntur in Scriptura, etiam ubi hominibus tribuuntur, ut Jes. XVI: 5. Prov. XX: 28. Ps. LXI: 8. & alibi. *a. Benignitas* exprimit intensum studium alios juvandi, eorum commoda promovendi, bene de iis merendi, idque ex generoso & liberali animo; nec parce & segniter, sed copiose & studiose, in specie, ubi ex stricto jure ad id non sit obligatus, sed *sponte* & generoso aliquo animi motu. *b. Veritas* designat tum *sinceritatem*, ab omni fuco, dolo, & adulatione alienam, opposite ad cor duplex, linguam fallacem, & labia dolosa; Ps. XII. Jes. LIX. & alibi, tum *veracitatem* in commercio sermonis, opposite ad mendacia & falsiloquia, vel noxia, vel officiosa, tum *fidelitatem*, in dictis et promissis præstandis, et arcanis celandis; tum denique *constantiam* in officiis charitatis et benevolentiae. Quae verbo memorasse suffecerit. Quae *virtutes* quam arcto connubio cohaereant, facile perspicitur. Quid enim *benignitas* sine *veritate*, praeter hypocrisin, et adulationem? quid sine *constantia*, praeter subitaneum aliquem motum et adfectum transitorium, qui cito oritur et occidit, et civitatem non reddit felicem? denique, sicut *benignitas* sese in factis, ita *veritas* se in commercio sermonis, vinculo societatis certissimo, exserit.

§. XLV. 2. Secunda virtutum biga est, *justitia* et *pax*, quae mutuis osculis se amplexaturae dicuntur. *a. Justitia* est; qua cum rectores et judices, tum cives, singuli ordini statui et relationibus suis convenienter, sese habent, et gerunt, actionesque suas edunt, secundum leges bonas et aequas;

aequas; absque ut aut personarum adsumtio, favor et odium, aut oppressiones et fraudes in societate locum habeant; sed cuique honores, possessiones, et bona relinquantur ac dentur, quae singulis competunt. *Justitia* est, qua cuique jus suum datur, et sartum tectum manet; cives debita libertate gaudent; et ab omnibus injuriis immunes sunt. *Justitia* denique est, qua in *judiciis*, *commerciis*, et omni *conversatione*, singuli secundum *merita* et *jura* sua tractantur. Quae non sunt obscura. *b.* Adjungitur *pax*, sive tanquam effectum justitiae, ut Jes. xxxiii: 17. *opus Justitiae pax*; sive tanquam virtus, et officium, cum justitia indivulso nexu conjunctum. *Priore* sensu indicatur, pacem, tranquillitatem et prosperitatem, sine rixis, litibus, animorum divisionibus, multo minus bellis, in civitate, justitiae et aequitatis sede, locum habituram. Quod sponte sua elucet, et justitiae est necessarium consequens. Quo bono nihil optatius accidere potest societati. *Posteriore* sensu animum *pacificum* ob oculos ponet, et quaevis officia comprehendet, quibus et nostram et aliorum pacem, tranquillitatem, et securitatem conservare, et promovere studemus. Quae virtus cum *justitia* copulatur; tum ut, pacis studium ab omni *injustitia* alienum esse debere, indicaretur, ne in factionem & conspirationem degeneret; tum ut, *strictum* jus semper non esse urgendum et observandum, inculcaretur. *Pacificus* enim animus ulterius tendit ac *justus*; cum officia imperet, quae *stricta justitia* non exigeret, vel salva justitia omitti possent; imo illud jus aliquando vetaret. Animus denique pacificus est, quo de jure nostro pacis gratia multum remittimus; injurias condonamus, non ulciscimur, potius bonum pro malo retribuimus; saltem toleramus malos et mala; irae non litamus; vindictam non sumimus.

§. XLVI. 2. Poeta, qui in prospero et felici civitatis et Ecclesiae statu, ex salutis Dei manifestatione, et gloriae inhabitatione, in terra orituro, depingendo hic versatur,

 postea.

posteaquam virtutum justitiae, veritatis, benignitatis et pacis, publicum, frequens & liberum, exercitium in populo prædixisset futurum; mox in hæc verba loqui pergit, vers. 12. *Veritas ex terra germinabit, & justitia de cælo prospexit*, vel *prospectabit*. Quæ verba varias complectuntur sententias, generales & speciales, scopo & phrasibus congruas, quas distincte enucleabo; ne amplitudini sensus quid detraham. א. *Primo*, eoque generalissimo, sensu significatur, virtutes illas, quæ hic *veritatis* & *justitiæ* nominibus comprehenduntur; 1. abundantes *fructus* laturas, seu qualescunque actiones & officia, ex illis oriri solita, producturas, quæ in medio populi conspicerentur, eumque sustentarent & exhilararent. 2. Continuam fore earum virtutum propagationem, & successionem; ita ut non brevi tempore, & cum una generatione, cessarent; sed in longam posteritatem sese exsererent; & ab una ætate ad aliam transirent, piaque ex pia radice nasceretur soboles. 3. Virtutes eas difficili labore non esse acquirendas & exserendas, sed *sponte* quasi nascituras & facili opera exercendas, ut quod ex *terra* sponte sua oritur, adeoque ex constantibus & alte radicatis habitibus proventuras, quæ cum ipsa ætate quasi succrescunt. 4. *Virtutes* illas non fore viles & vulgares, quasi ex terra tantum natæ essent, quæ multum sordium secum trahunt, & multis animi vitiis, ac falsis principiis & finibus, contaminatæ; quæ *umbrae* verius & *simulacra* virtutum sunt, quam veræ virtutes, eo nomine dignæ, in quibus Deus acquiescere potest: sed *virtutes* veras, cœlestes & Divinas; quæ de *cœlo* venerunt, & imaginem Dei referunt. Quales sunt, quæ ex pio & gloriæ Dei studioso animo, fide purificato, & per Spiritum Sanctum sanctificato, proveniunt, & de cœlesti origine sua testantur: ita ut *justitia de cœlo* prospectare censeri queat. Quæ Christianæ sunt virtutes, & Deo in Christo ad æternam vitam placentes. Virtutes itaque divinæ, ex coelo demissæ, et ex *terra ortæ*. Quem sensum præfert phrasis, et *justitia* de

cœlo

cælo prospectabit; quam illustrat similis apud Jes. XLV: 8. *stillate cæli superne, & nubes tenues manent justitia: aperiat se terra —— & pariter proferat germen justitiæ.* 5. Denique virtutes illas illustrissimo plane modo, qui in omnium oculos incurreret, in populo Dei exerendas esse; ita ut ab omnibus quaquaversum conspicerentur, et celebrarentur: instar phænomeni alicujus cœlestis.

§. XLVII. 1. Secundus sensus, paulo specialior, ex emblematico *cæli* et *terræ* conspectu oritur: secundum quem *populus* gerit *terræ*, et proceres, seu praefecti, *coeli* imaginem; aptam satis et intellectu facilem, sive ad *populi* et *rectorum* conditionem, illius inferiorem, horum superiorem et excelsiorem, sive ad *præfectorum* et *subditorum* relationes ac officia, quibus illi in populum influunt, eum dirigunt, et multa bona conferunt, spectes. Quae latius non exsequor. Hoc conspectu, qui in Scriptura usitatus est, ut Jes. XXIV: 21. Hag. II: 6. Jes. LXV: 17. et alibi, *veritas* et *justitia* apte distribuuntur inter *rectores* et *cives*, et omnium civitatis ac Ecclesiae membrorum laudabiles adfectiones et actiones comprehendunt, quae civitatem et Ecclesiam felicem reddunt et prosperam. Quod non est in difficili positum. Ceterum *rectoria* haec justitia, alias *distributiva* dicta, 1. aptissima phrasi de *coelo spectare* dicitur, quatenus ad subditorum vitam et actiones adtendit, auctoritate sua fovet et tuetur, omnemque injustitiam reprimit et vindicat. Sic de Deo inspectore et judice usurpatur, Ps. XXXIV. 2. Cum superiore membro versus recte cohaeret; cum haec justitiae inspectio multum contribuat ad veritatem et virtutem in subditis et civibus fovendam, educendam et ab omni injuria defendendam; et sine ea *veritas* vel se occultare debeat, vel in multiplices fraudes vertatur, aut conculcetur.

§. XLVIII. 1. Specialissimum denique sensum alius pandit *terrae et cæli* conspectus, quo *terra* de hominibus, et *cælum* de Deo intelligitur, secundum usitatissimum loquendi

 modum

modum in Script., et apud omnes gentes receptum. Qua ratione *veritas* ex *terra germinans* quascunque virtutes, quas homines haberent, et exsererent, quaecunque virtutum exercitia et opera bona, ab iis praestanda, comprehendet. *Justitia* vero *ex coelo prospiciens* 1. eam in genere virtutem Dei *rectoris* et *judicis* signabit, qua bonos inter et malos distinguit, et cuique rependit secundum opera, bonis bene, & malis male: sed *virtutem* eam testatissimam & omnibus notissimam, multis signis & effectis comprobatam & manifestam. 2. In specie virtutem Dei *redemtoris*, qua populum suum, in potestatem Satanæ & peccati redactum, cum clara justitiæ & sanctitatis demonstratione in sponsore, redimit, & in statum gratiæ & salutis adserit. Quo sensu *Justitiæ* nomine comprehenditur beneficium remissionis peccatorum, cum gratia spiritus illuminantis, & sanctificantis conjunctum; ut sæpe in N. T., ubi *justitia Dei*, & quæ ex *Deo* est, opposite ad *nostram*, ex operibus & meritis nostris, celebratur: ita etiam Jes. XLV: 24. *In Jehova* sunt *justitiæ & robur*, Jer. XXIII. *Jehova justitia nostra*, & alibi. Hæc de *coelo* dicitur *prospectare*, cum clara, certa & publica, ejus est *manifestatio* & *demonstratio*, sicut est Rom. I: 17. quod vers. 10. nostro Ps. dicitur *propinqua* est *salus ejus* &c. Justitia enim & salus sæpe hoc sensu conjunguntur, Jes. XLV. Jer. XXIII. &c.

§. XLIX. Hic si admittatur sensus, posterius membrum, ad prius relatum, continebit *a.* causam *moventem* & *producentem* veritatis e terra germinantis; & recte in præter. vertitur, ut hic occurrit, *etenim justitia de coelo prospexit*, justitia, tam rectoris ac judicis, cujus clara Deus dederat tempore Euangelii testimonia, quam *servatoris* in Christo, causa salutis, præsente & consummato. Quæ quemadmodum insigni vi pollebat animum ad virtutem flectendi, sic simul causa erat *meritoria* ac *effectrix* pietatis & virtutis. Cum hinc omnia Sp. S. dona profluant, quibus animus hominis fœcundatur, & ad bonam frugem proferendam aptus redditur,

ditur. *b.* Simul *consequens* & *præmium* comprehendit ex virtutis studio & exercitio, modo descripto, oriturum. Cum enim Deus justus sit, & cum populo suo reconciliatus, fieri non posset, quin, virtutis studio in populo vigente & florente, & in omnes bonos fructus exundante, Dei justitia de cœlo manifestaretur in *bonum* populi, quo testaretur se in populo acquiescere. Quod cum sequenti versu recte cohæret, ubi *benedictio* Dei, qua populus mactaretur, & status ejus prosperrimus fieret, proponitur.

§. L. 3. Verba ita sonant, *Etiam Jehova dabit bonum, & terra nostra edet proventum suum. Prius* membrum est *generalius*, & quævis *bona*, ad populum ornandum & beandum, comprehendit: quare *bonum*, & *bonum* cum articulo emphatico, qualecunque bonum, quod eo nomine dignum est, in genere adpellatur. Nec tamen alia *bona* intelligimus, ac quæ *civitatem* & Ecclesiam reddunt felicem, & prosperam; nec non de *favore* Dei testantur, & cum eo connexa sunt. De spirituali enim & cœlesti salute supra actum erat, vers. 10. hic aliquid spiritualibus bonis addendum proponitur, ut ex vocula *etiam*, & nexu liquet: de quo mox. Quævis itaque *bona* ad populum & societatem in genere pertinentia intellexerim; ut sunt libertatis, pacis; splendoris, amplitudinis, potentiæ, abundantiæ. *Posterius* membrum est restrictius, & ad ea pertinet, quæ ad societatem alendam & exhilarandam faciunt, quæ nomine proventus *terræ* veniunt: quo quicquid ad sustentandum, amiciendum, tutandum & lætificandum, populum confert, comprehenditur. Quod hic tanquam prioris consequens occurrit. *Deus dabit bonum,* & *terra nostra edet*, h. e. Deus omni modo benedicet nobis, & ex ea benedictione in specie abundantia omnium terræ proventuum exorietur. Quæ nihil habent difficultatis.

§. LI. De *nexu* & *scopo* hujus versus paucis dicendum restat. Duo, ni fallor, significantur, cum de populo, virtutibus florente, dicitur, *etiam dabit* &c. *a.* Bona temporalia & terrestria non abhorrere a populo Dei sub œconomia

mia Euangelica; ſed prò benedictione Jehovæ & nunc eſſe habenda. β. Cohærere ea cum pietatis & virtutis ſtudio ac exercitio. α. Bona terreſtria, ut adpellantur, quæ ad fœdus gratiæ, & ſingulos fideles, ſub N. T. relata, non principalium ſed acceſſoriorum bonorum conſpectum ferunt; de quo hic nunc non agam; duplici tamen nomine inter promiſſa & bona *Eccleſiæ* Chriſtianæ locum tenent, 1. quatenus Eccleſia *ſocietatem civilem*, vel *civitatem*, conſtituit. 2. Suo tempore, a Deo definito, hæreditatem terrae poſſeſſura eſt. 1. Priore reſpectu Eccleſia eandem habet, licet arctiorem, ad Deum relationem, quam *ſocietates* & *civitates* in genere; quae ad Deum tanquam rectorem & gubernatorem juſtum, aequum & bonum, reſpiciunt; cujus eſt, bona & mala, tanquam praemia virtutis, & pœnas peccatorum, diſpenſare in hac vita. Etſi enim in ultimo judicio cuique ſecundum opera ſit tributurus, tanquam ſingulorum hominum judex: non tamen de *ſocietatibus* & *populis*, verum ſingulis hominibus judicium feret, adeoque *populos* in hac vita judicet neceſſe eſt; niſi quis omne tale judicium e medio ſublatum velit; quod perſonae Dei, tanquam rectoris, adverſatur. Accedit, peccata *clamantia*, quae vocantur, hanc Dei relationem clare adfirmare. Illud enim nomen nos ad juſtitiam Dei Rectoris, qua ſalva dimittere nequit enormia peccata impunita, manifeſte ducit. 2. Poſteriore reſpectu Eccleſia promiſſa habet florentis et proſperrimi ſtatus, ſuo tempore implenda, quo regna mundi futura ſunt *Dei*, in unum Dei regnum coalitura, ut ex Dan. II, VII. Pſ. XXXVII., multiſque aliis prophetiis manifeſtum eſt, et nunc ſatis conſtat. Gaudebit itaque tunc Eccleſia Chriſti quibusvis bonis terreſtribus, quae populum, qua talem, reddere queunt quam feliciſſimnm. Quo hic directe reſpici autumaverim, ut mox obſervabo.

§. LII. β. De nexu inter haec bona et pietatem ac virtutem, quem vocula *etiam* involvit, multis dicam, opus non eſt. 1. Nihil eſt ex verbo Dei notius, nihil teſtatius;

cum

cum omnes Prophetarum conciones, cuncta promissa & minae, eo collineent; ut omnium animis imprimatur id, quod Jes. XXXIII: 6. habetur, *& erit stabilitas temporis tui, possessio salutum, sapientia & cognitio, reverentia Jehovæ* est *thesaurus ejus*. Conf. in primis Jes. XXXIII: 14. &c. Ez. XVIII. XXXIII. & ubique. Ps. XXXVII. 2. Virtutes justitiæ & bonitatis, Deo naturales, quas in mundi gubernatione abnegare nequit, relationes ejus, qua Rectoris, ad homines, ratione & libertate præditos, idem in omnium oculos facile ingerunt. 3. Promissa specialia de felici Ecclesiæ statu sub Messia, quæ ubique se offerunt, hæc semper copulant, ut in nostro Ps. & Jes. LX. ac ubique. 4. Ipsa denique experientia hoc confirmat. Nunquam populus sine his virtutibus, vel earum simulacris, floruit; nisi forte ad tempus, sive ex longanimitate Dei, sive ut eo, tanquam instrumento, utatur in aliis puniendis, sive ad alios fines. Vitia & crimina populos semper pessum dederunt, & *justitia populum exaltavit*, ut Salomo testatur.

§. LIII. 4. Denique illustrem hanc pericopam concludit vers. 14. his verbis. *Justitia coram ipso gradietur*, & *ponet* in *viam gressus suos*. h. e. Justitia sese, Deo inspectante & adprobante, tam clare, & frequenter, tantaque vehementia & eo gradu, manifestabit, ac exseret, ut altissima sit impressura ubique vestigia, & post se relictura, quæ viam planam & tritam, & publicam, sternent, qua omnes incedent. Versionem ante illustremus, quam de *justitia* dicamus, & sensum ad subjectam materiam adplicemus. Comparatur Justitia cum illustri & magnifica persona, quæ continua sua itatione & gravi incessu viam aliquam calcando tritam reddit, vel alta post se relinquit vestigia, omnium oculis exposita, & ab omnibus facile sequenda. 1. Verbum *ambulare*, & vi sua, & forma conjugat., quæ hic occurrit, exprimit *frequentem* & *gravem* incessum. 2. Phrasis, *ambulare coram aliquo*, denotat, tum eo inspiciente & adprobante, tum in ejus gratiam, & ad ejus servitium, ambula-

bulare, uti de *sacerdotibus* coram Deo ambulantibus frequentatur, nec non 1 Sam. II: 35. 3. Posterius membrum, *ponet in viam gressus suos*, quod hic tanquam præcedentis consequens occurrit, duplicem admittit sensum; *alterum*, quo dicit viæ *alte imprimere gressus*, ut vestigia relinquantur, alta & ampla, nec delebilia; *altero* erit, *gressibus suis viam ponere*, h. e. facere, dedicare, initiare. Utrumque phrasis recte admittit. Vox, *gressus*, est a rad., quæ proprie dicit *tundere*, inprimis pede *obculcare*, unde *calcando* pressit, *farsit*: adeoque *gressus* signat, qui alte infixi sunt, & vestigia imprimunt profunda. Phrasis reddi potest, *imponere viæ gressus*, seu alte imprimere, infigere, facere ut in via existant, & maneant, vel etiam, *gressus ponere in viam*, h. e. gressibus facere viam, imo *dedicare* & *initiare* ut Ps. L: 23. Sic *ponere* domum, statuam &c.

§. LIV. Sententia, hoc versu comprehensa, est aliquo modo ambigua; quia *justitia*, a cujus sensu sententia dependet, æque ad *Deum* ac *homines* referri potest, nec certum se offert criterium, quod eam definit. Sumamus utraque ratione, & rem ambiguam in ambiguo relinquamus. 1. De Deo, rectore & judice universi, intellecta *justitia*, ad impiorum punitiones, & piorum vindicationes ac remunerationes pertinebit, & hanc fundet sententiam, Deum hujus suæ justitiæ quam clarissima & certissima in publicum daturum indicia, & editurum effecta, quæ in omnium oculos incurrent, & semper manebunt recentia ac conspicua, tum in hostibus & improbis veritatis ac pietatis conculcatoribus, ac piorum oppressoribus, exemplari pœna adficiendis, & exscindendis, tum in pietatis & piorum causa agenda & vindicanda, & Ecclesia quam prosperrima reddenda. Quo sensu versus & *antecedens*, & *causam effectricem*, felicis Ecclesiæ conditionis, præcedentibus versibus depictæ, continebit. Qui nexus non est longe remotus: nec aut a verbo Prophetico, aut experientia & implemento abhorret. Ecclesiæ enim vindica-

vindicatio & instauratio, in primis quæ cum felici ejus conditione cohæret sub Messia, cum illustri *justitiæ* Dei manifestatione eo, quo dixi, modo connexa est, ut ex Jes. XXXIII: 5. LIX: 16.— & aliis locis elucet. Phrasis, *justitia* ante *faciem* ejus *gradietur*, eam interpretationem recte admittit; cum idem dicere queat, ac Judex justitiam suam quaquaversum *ostentabit*, & *præmittet;* & quocunque iverit, clara & insignia ejus dabit indicia & effecta. Occurrit enim *Justitia* hic per personæ fictionem, tanquam persona, quæ Judicem præcedit, & ejus judicia exsequitur.

§. LV. 2. De *virtute* justitiæ, quæ omnem virtutem ambitu suo complectitur, in Ecclesia exercenda si versus capiatur; ad florentis populi Dei status descriptionem pertinebit, & *nova* non tantum phrasi eam ob oculos ponet, sed & novas *qualitates* exhibebit, eo tempore conspicuas; virtutis nim. exercitium Deo fore gratum & acceptum, tanquam naturæ & voluntati ejus congruum, nec qualemcunque, sed singularem & exemplarem tunc fore virtutis præstationem, qua tum initiaretur illa via, tum etiam calcaretur in posterum. Duo itaque adtributa status Ecclesiæ sub Messia sese hic offerunt. *a. Justitiam* coram *Deo* esse præstandam; id est, convenienter Dei naturæ & voluntati, ipso inspectante & adprobante; adeoque ex principio Dei placendi, seseque ad ejus exemplar conformandi, & ad gloriam ejus illustrandam. *b.* Illustria plane hujus virtutis fore *exempla*, cum in initio hujus status, tum in progressu; quibus hæc *justitiæ* via poneretur; & continuo commendaretur. Quod in phrases exacte quadrat: ut ex dictis constat. Pertinebit itaque versus ad auctores & propagatores virtutis in Ecclesia, & in specie ad ipsum salutis auctorem, inter homines versantem, ejusque *Apostolos;* quorum illustris & exemplaris fuit virtus tanquam legatorum & sacerdotum Dei, qui viam hanc virtutis posuerunt, & posteris in-

cedendam reliquerunt. Huc nos ducit *a.* phrasis *coram ipso*, sc. *Jehova;* de quo versu præced. actum erat, quæ de ministris honoratioribus & intimioribus Dei usurpari solet. *b. gressus* inprimere viae & in viam *ponere:* de quo supra.

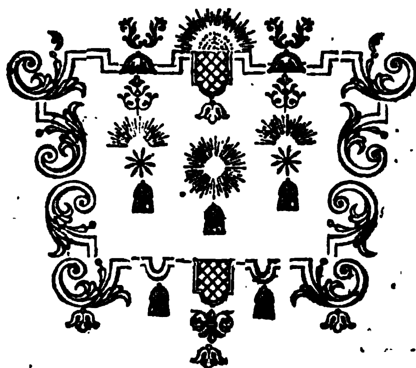
§. LVI. De *Implemento* illustris hujus pericopæ ut verbo dicam, facit haud exigua difficultas, quam historia Ecclesiæ Christi exhibet. Etsi enim ea sub cruce per *tria* fere secula, magis minusve, has virtutes, & ex iis nata officia, aliquo modo præstiterit: ex quo tamen *civitatem* constituere cœpit sec. ıvto & seq., tantum abest, ut lineas hujus picturæ expresserit, ut, contra, vitia & crimina, cum multiplici superstitione, dominata & grassata sint; & variis Dei judiciis fuerit exercita, multis litibus, dissidiis & bellis, continuo agitata, a quibus malis ne per Reformationem quidem fuit liberata. Hoc ipso tempore qui populum Christianum, ubicunque etiam terrarum resideat, vel obiter inspexerit, nihil minus quam felicem hanc conditionem animadvertet. De quo mox. Accedit, dispersos Israelitas, qui hic loquuntur, ad Christianam societatem nondum fuisse adductos. Ubi itaque implementum?

§. LVII. Hunc nodum ut non secem, sed solvam, quod huic non tantum Ps., sed innumeris aliis prophetiis, de regno Messiæ eodem tenore loquentibus, illustrandis utile erit; *duo* nunc observasse suffecerit: quorum *alterum* est, Deum fidem suam liberasse, &, quod implemento deest, non Deo, sed hominum culpæ esse adtribuendum; *alterum* habet, exactum implementum suo tempore futurum. 1. Prius ut clariore in luce collocetur, sciendum est, *a.* salutem fuisse statuto tempore manifestatam, & gloriam habitasse in terra Israelis tempore Messiæ & Apostolorum. *b.* eam fuisse quaquaversum adnunciatam, & omnes populos ad eam invitatos. *c.* Ejus esse naturæ œconomiam novam, ut hæ virtutes, & hæc bona, sponte ex ea fluant. Hæc Deus præstare debebat, & præstitit abunde; quod vero successum non habuerint, quem debebant & poterant, hominum vitio

vitio eſt adſcribendum. Prophetae autem Chriſti œconomiam in natura ſua & naturalibus effectis deſcribere ſolent, quae in veris Chriſtianis ſemper ſunt conſpicua. Hac ratione implementum habuerunt dicta prophetarum, qui ipſi non neglexerunt praedicere, multos manſuros incredulos, & futuros hypocritas.

§. LVIII. 2. Sed ſi hoc non ſufficiat, uti vere non ſufficit; addo, implementum ſuo tempore illuſtriore modo eſſe repraeſentandum; quando omnia regna erunt Dei & Chriſti: uti prænunciaverunt prophetae. De quo hic non agam latius. Verbo dixiſſe ſuffecerit, prophetas, intermedia fata ignorantes, de glorioſo Meſſiæ regno prophetaſſe in genere, tanquam cum Meſſia adventu connexo. De quo in Diſſ. ad Dan. fuſius expoſui.

F I N I S.

INDEX
LOCORUM S. S.
QUÆ IN HOC COMMENTARIO ILLUSTRANTUR.

INDEX VOCUM
HEBRÆARUM,

AB EODEM, A QUO AD JEREMIAM, ERUDITE CONFECTUS, QUARUM GENUINA SIGNIFICATIO ET USUS IN HOC

COMMENTARIO

EXPLICANTUR:

OMISSIS IIS, QUÆ IN PRÆCED. TOMIS COMM. IN PS. JAM TACTÆ SUNT.

א.

אור cogn.

נבן propr.

זה subinde

 acerba-

ט.

י.

כ.

מ.

מעמד *locus*

נ.

נטע propr.

נסע propr. *vellere*, *trahere*, ut cum palus in terram defixus revellitur: hinc de vento, qui cum magno impetu fertur, adhibetur. Inde & notio *proficiscendi*, *castra movendi*, tentoriorum palis revulsis. - - - 546, 559, 637. Pag.

נער orig. habet in *agilitate excussa*, & in motum exprompta: hinc *pueritiam*, s. omnem ætatem inter infantilem & virilem, denotat. - 283.

נפל *cadere* aliq. emphatice dicit, de loco & statu sublimi ruere præcipitem, *mori*. - 387.

נצח propr. habet in *puro puto*, *sincero*, *mero* & *delibato*: hinc in Pih. *monuit*, s. curavit, ut aliquid pure sine vitio constet, & ad *veritatem*, *sinceritatem* puram putam, *perpetuitatem*, victoriam, *harmoniam* musicam sinceram, transfertur. 130, 596.

נשק orig. habet in *compactione firma*: unde *osculationis*, & *armaturæ*, quæ arcte adhæret corpori, usus fluxit. - - - 535.

נשק & ישק Arab. teritur in *densitate fumi* omnia involvente; unde ad *vehementiorem ignem* transiit. 543.

נתיב *via eminens* & strata, a Rad. Arab. נתב *eminuit*. 557.

נתן *dare*, sensu divite, pro, *concedere habendum*. 104.

— propr. *tendere*. - - - 139.

סור propr. *flectere*, *flectendo stringere*; inde, *discedere* cum nisu & contumacia, instar jumenti refractarii. - - - - 86. Pag.

ענש propr.

פ.

צור propr.

ש.

שטף propr.

ח. חרה *limi-*

ת.

F I N I S.